

CONFERENCE BOOK

EUROPEAN CONFERENCES 6. ULUSLARARASI SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER KONGRESİ

17 - 20 Ekim
2024
Belgrad

www.avrupakongresi.org

ISBN: 978-625-6283-78-7

*EU 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL
SCIENCES*

OCTOBER 17 - 20, 2024

BELGRADE

Edited By

ASSOC. PROF. DR. DINI YUNIARTI

CONFERENCE ORGANIZING BOARD

Head Of Conference: Prof. Dr. Naile Bilgili

Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Ali Bilgili

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Başak Hanedan

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dwi SULISWORO

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Həcər Hüseynova

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Ivaylo Staykov

Organizing Committee Member: Dr. Öğr. Üyesi Naci Büyükkaracıyan

Organizing Committee Member: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nuri Ödük

Organizing Committee Member: Dr. Öğr. Üyesi Mehdi Meskini Heydarlou

Organizing Committee Member: Aynur Əliyeva

Organizing Committee Member: Khorram Manafidizaji

All rights of this book belong to Academy Conferences Publishing House

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academy Global-2024 ©

Issued: 28.10.2024

ISBN: 978-625-6283-78-7

CONFERENCE ID

EU 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

**OCTOBER 17 - 20, 2024
BELGRADE**

ORGANIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Austria - Denmark – Spain – Norway- South Korea- Portugal- Indonesia- Slovenia- Singapore- Hungary- Croatia- Estonia- Sweden- Kyrgyzstan- Mongolia- Sri Lanka- Nigeria- Brazil- Tajikistan- Germany – Greece – Kazakhstan – Armenia- Philippines – India – Georgia- Iraq- United Arab Emirates- Oman- Bangladesh – Bahrain – Afghanistan- Russia- China- Kosovo- Bangladesh- Uzbekistan – Mexico- Tunis

PRESENTATION

Oral presentation

PERCENTAGE OF PARTICIPATION

64 Papers From Turkey And 82 Papers From Other Countries.

Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

LANGUAGES

Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

- Prof. Dr. Ali BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Türkiye
Prof. Dr. Emine KOCA – Türkiye
Prof. Dr. Fatma KOÇ – Türkiye
Prof. Dr. Hajar HUSEYNOVA – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
Prof. Dr. Akbar VALADBİGİ – Iran
Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Türkiye
Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Türkiye
Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Türkiye
Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Türkiye
Prof. Dr. Hyeonjin LEE – China
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Uzbekistan
Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Türkiye
Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile ABDULLAZADE – Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Aysel ARSLAN – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Bekir GÜRBULAK – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kirgizistan
Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Türkiye
Assist. Prof. K. R. PADMA – India
Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia
Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria

Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania
Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDIBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Turkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Turkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Veteriner Fakültesi Dekanlığı
Klinik Öncesi Bilimler Bölümü
Farmakoloji ve Toksikoloji Anabilim Dalı

Sayı : E-41298163-051.01-1104230

05.10.2023

Konu : 31-14279 Prof. Dr. Ali Bilgili'nin
Uluslararası Kongrelerde Düzenleme ve
Bilim kurullarında yer alması hk.

VETERİNER FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

İlgi : Veteriner Fakültesi Dekanlığı (Sekreterlik Bürosu)'nın 04.10.2023 tarihli ve
E-21304664-051.01-1103011 sayılı yazısı.

Yükseköğretim Kurulu'nun 15.06.2023 tarihli oturumunda doçentlik başvuru şartları ile ilgili değişiklik önerileri kapsamında Sağlık Bilimleri Temel Alanı'nda gerçekleştirilecek olan madde 8'in Bilimsel Toplantı başlığı altındaki "b" bendinde "(Diğer uluslararası/ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde, kurum/tüzel kişilik/karar organı tarafından resmi olarak görevlendirilmiş üniversite/enstitü/bilimsel kurum/branş derneği akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur) ifadesi yer almaktadır. Bu kapsamda olmak üzere Anabilim Dalımız Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ali Bilgili'nin Academy Global Conferences & Publishing (www.akademikongre.org) tarafından önümüzdeki tarihlerde düzenlenecek olan aşağıda isimleri belirtilen uluslararası kongrelerde; kongre başkanı, kongre düzenleme ve bilim kurulu üyesi olarak görev yapması için izin yazısının verilebilmesi hususunda bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

- 1- Balkan Summit 9th International Congress of Applied Sciences, 6-8 October 2023, Edirne, Türkiye. (Head of Conference and Member of the Science and Advisory Board).
- 2- Karadeniz 14th International Conference on Applied Sciences, October 13-15, 2023, Batumi, Georgia. (Member of Organizing Committee and Member of the Science and Advisory Board).
- 3- Academy Global Far East Asia 2nd International Conference on Applied Sciences, October 13-15, 2023, Manila, Philippines. (Member of Organizing Committee and Member of the Scientific Committee).
- 4- AICSR 10th International Conference on Health, Engineering and Applied Sciences, 29 October 2023, Ankara, Türkiye. (Member of Organizing Committee and Member of the Science and Advisory Board).

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: 15BFAD50-1E30-42B0-89D3-86B929C292F2 Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/ankara-universitesi-ebys>

Zübeyde Hanım Mahallesi Mehmet Ömer Halisdemir Bulvarı No: 9/C 06070 Altında / ANKARA

Telefon No: 0312 317 03 15 / 434 Belge Geçer No: 0312 317 60 73

e-posta: - internet adresi: -

KEP Adresi : ankunvrek@ankuni.hs01.kep.tr

Bilgi için: Mehmet K BAR
Bilgisayar Uzmanı

Telefon No: (312) 317 03 15-4434

E-Posta: mkibar@ankara.edu.tr

5- Akdeniz 10th International Conference on Applied Sciences, November 2-5, 2023, Girnea, Turkish Republic of Northern Cyprus. (Member of Organizing Committee and Member of the Science and Advisory Board).

6- International Congress of Health, Engineering and Applied Sciences, 10-12 november 2023, Muş, Türkiye.

7- 6th International Eurasian Conference on Biological and Chemical Sciences (EurasianBioChem 2023), 11-13 October 2023, Ankara, Turkey. (Member of the Scientific Committee).

8- ICAFPV 3rd International Conference on Agriculture, Food, Veterinary and Pharmacy Sciences, November 10-12, 2023, Beirut, Lebanon. (Head of Conference and Member of the Science and Advisory Board).

9- European Conferences 3rd International Health, Engineering and Applied Sciences Congress, 17-19 November 2023, Tirana, Albania. (Member of Organizing Committee and Member of the Science and Advisory Board).

10- Eurasia 9th International Applied Sciences Congress, 24-26 November 2023, Tbilisi, Georgia. (Head of Conference and Member of the Science and Advisory Board).

11- Anadolu 14th International Conference on Applied Sciences December 8-10, 2023, Gaziantep, Türkiye. (Member of Organizing Committee and Member of the Science and Advisory Board).

12- Selçuk 9th International Conference on Applied Sciences, December 15-17, 2023, Konya, Türkiye. (Member of Organizing Committee and Member of the Science and Advisory Board).

13- Ege 10th International Conference on Applied Sciences, December 22-24, 2023, Izmir, Türkiye. (Member of Organizing Committee and Member of the Science and Advisory Board).

14- Abant 2nd International Conference on Scientific Researches, December 28-30, 2023, Abant, Bolu, Türkiye. (Member of Organizing Committee and Member of the Science and Advisory Board).

Prof. Dr. Ayhan FİLAZİ
Anabilim Dalı Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: 15BFAD50-1E30-42B0-89D3-86B929C292F2 Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/ankara-universitesi-ebys>

Zübeyde Hanım Mahallesi Mehmet Ömer Halisdemir Bulvarı No: 9/C 06070 Altında / ANKARA

Telefon No: 0312 317 03 15 / 434 Belge Geçer No: 0312 317 60 73

e-posta: - internet adresi: -

KEP Adresi : ankunvrek@ankuni.hs01.kep.tr

Bilgi için: Mehmet K BAR
Bilgisayar Uzmanı
Telefon No: (312) 317 03 15-4434
E-Posta: mkibar@ankara.edu.tr

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED
SCIENCES
EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
OCTOBER 17 - 20, 2024
BELGRADE

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON
HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON
HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES
EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
OCTOBER 17 - 20, 2024
BELGRADE

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=f0YazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1>

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderatör olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmasını moderatörler temin edecektir.
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.
- Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Sashka Jovanovska	1	TRANSFORMATION OF ISLAMIC BOARDING SCHOOL MANAGEMENT IN THE ERA OF INDUSTRIAL REVOLUTION 4.0	Agus Darwanto Rully Charitas Indra Prahmana Ani Susanti
		2	GLOBAL RESEARCH TRENDS OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP IN ICT DEVELOPMENT IN FAITH-BASED SCHOOLS AND BIBLIOMETRIC ENGINEERING CULTURE	Nuniek Rahmatika Suyatno Dody Hartanto
		3	THE CONTRIBUTION OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP IN SHAPING STUDENT CHARACTER IN THE DIGITAL ERA	Ummu Qurrota A'yun Dwi Sulisworo Ika Maryani
		4	GLOBAL RESEARCH TRENDS ON TEACHER PROFESSIONALISM IN EDUCATION USING BIBLIOMETRIC ANALYSIS	Hindun Yafa Chotijah Suparman Dian Arta Kusumaningtyas
		5	CLASS ACTION RESEARCH IN TRANSFORMATIONAL LEARNING TO IMPROVE STUDENTS' LEARNING ACHIEVEMENT	Sriyanto Muchlas Ishafit
		6	THE BENEFIT OF ARTISTIC MUSICAL ACTIVITIES FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN	Ignè Elena Bulbenko
		7	A BIBLIOMETRIC ANALYSIS : STRATEGY FOR DEVELOPING A TRANSFORMATIVE- BASED ENTREPRENEURSHIP LEARNING MODEL IN THE HIGHER EDUCATION ENVIRONMENT	Nur Hidayah Dwi Sulisworo Hendro Widodo
		8	TYPICAL ENGLISH SENTENCE PATTERNS	Sashka Jovanovska Marija Talevska Marija Tashkoska
		9	Divine Guidance in Education: Unveiling the Power of Transformational Leadership in Faith-Based Schools Through Systematic Literature Review	Nuniek Rahmatika Dwi Sulisworo Ahmad Dahlan
		10	GLOBAL RESEARCH TRENDS ON SCHOOL CLIMATE IN EDUCATION: BIBLIOMETRICS ANALYSIS	Aghniawati Ahmad Ijah Bahijah

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Doçent, Fevzi YİĞİT	1	TRANSHUMANISM AS A NEW VERSION OF SOCIAL DARWINISM: FROM THE DISCOVERY OF HUMAN BIOLOGY TO THE RE-CREATION OF MAN	Dr. Öğr. Üyesi Ragıp ERGÜN
		2	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CENSORSHIP: DEMOCRATIZATION OR AUTHORITARIANIZATION?	Dr. Öğr. Üyesi Ragıp ERGÜN
		3	TANINMA UĞRUNA MÜCADELEDE AXEL HONNETH ETKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Ebru ARSLAN
		4	TÜRKİYE'DE YETİŞKİNLER ÜZERİNE YAZILMIŞ MUTLULUK KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Doç. Dr. Gazanfer Anlı Ramazan DİNÇ
		5	Gıyâseddin Mansûr Deştekî'nin "el-Hikmetü'l-Ameliye" Adlı Eserinden Hareketle Ahlakî Görüşleri	Doçent, Fevzi YİĞİT
		6	İSLAM İNANCININ ÇEVRE DUYARLILIĞININ GELİŞİMİNE KATKISI: BİR CUMA HUTBESİ ÖRNEĞİ	Dr. Öğr. Gör. Mustafa DEMİRCİ
		7	SOSYAL HİZMETİN UYGULAMA ALANLARINDAN HUZUREVLERİ: TÜRKİYE'NİN YAŞLANAN NÜFUSUNA HAZIR MI?	Öğr. Gör. Dr., AYKUT CAN DEMİREL Doç. Dr., HÜSEYİN BATMAN
		8	SOSYAL HİZMET BAĞLAMINDA EKONOMİK İSTİSMARIN YAŞLI BİREYLERDE GÖRÜNÜMÜ	Öğr. Gör. Dr., AYKUT CAN DEMİREL

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assoc. Dr. Nazan GÜNGÖR KARYAGDI	1	USE OF LEAN SIX SIGMA METHODOLOGY IN ACCOUNTING AND FINANCE TRANSACTIONS	Assoc. Dr. Nazan GÜNGÖR KARYAGDI Assoc. Dr. Kadir GÖKOĞLAN
		2	MUHASEBE EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİNİN ETİK ALGILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI	Assoc. Dr. Nazan GÜNGÖR KARYAGDI Assoc. Dr. Kadir GÖKOĞLAN
		3	USING MACHINE LEARNING IN THE ASSESSMENT OF CHILDREN WITH LEARNING DISABILITIES: A NARRATIVE STUDY	Dr. Nihal ŞEN
		4	E-SPORTS IN THE DIGITAL ARENA: AN INCLUSIVE GAMING WORLD FOR ATHLETES WITH SPECIAL NEEDS	Dr. Nihal ŞEN
		5	INVESTIGATION OF SECONDARY EDUCATION MATHEMATICS TEACHERS' FIELD KNOWLEDGE ON INTEREST ISSUES ACCORDING TO YEARS OF PROFESSIONAL EXPERIENCE	Dr. ALİ ŞAHİN
		6	INVESTIGATION OF MATHEMATICS TEACHERS' OPINIONS ON MATHEMATICS COURSES	Dr. ALİ ŞAHİN
		7	A SEARCH ON THE INFLUENCE OF SOCIAL MEDIA ON THE ACQUISITION OF ENGLISH LANGUAGE SKILLS: OPPORTUNITIES AND OBSTACLES	Dr. Öğr. Üyesi Hülya KÜÇÜKOĞLU

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Ana Petrovic,	1	THE ECONOMIC AND POLITICAL DIMENSIONS OF POLICE CORRUPTION IN NIGERIA	Amina Bello, Dr. Lukas Müller
		2	THE INFLUENCE OF DISINFORMATION ON PUBLIC POLICY DYNAMICS: A COMPREHENSIVE DOCUMENTARY STUDY	Isabella Torres Rodrigues, Lucas Schmidt,
		3	THE NECESSITY OF A COMPREHENSIVE INDUSTRIAL EFFLUENT REGULATION: ADDRESSING RISKS TO EUROPEAN WATER BODIES	Sophie Ellee Thomas Richter
		4	ANALYZING ECONOMIC RELATIONS BETWEEN SOUTH KOREA AND JAPAN THROUGH WTO DISPUTES	Henrik L. Sorensen, Maria K. Johansson
		5	COMPARATIVE APPROACHES TO COUNTERING RADICALIZATION: INSIGHTS FROM EUROPE AND SOUTH EAST ASIA	Ryo Tanaka,
		6	LEGAL IMPLICATIONS OF CLIMATE CHANGE REGULATION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF EARTHLIFE AFRICA JOHANNESBURG V MINISTER OF ENERGY AND OTHERS	Dr. Elena Müller Dr. Rajesh Patel
		7	THE INFLUENCE OF SOCIAL MEDIA ON EUROPEAN GOVERNANCE: A COMPARATIVE ANALYSIS	Maria Thompson Luca Bianchi
		8	ETHICAL CHALLENGES IN LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION: A CASE STUDY FROM SOUTHERN EUROPE	Dr. Ana Petrovic,
		9	A LEGAL FRAMEWORK FOR MITIGATING AND ADAPTING TO AIR POLLUTION: STRATEGIES FOR LOCAL GOVERNMENTS IN INDONESIA	Dr. Hana Wijaya Prof. Dr. Li Wei,
		10		

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Sashka Jovanovska	1	ENHANCING DETECTION OF SUBJECTIVE BIAS USING BIDIRECTIONAL TRANSFORMER REPRESENTATIONS AND LSTM NETWORKS	Sofia Mendes, Luka Pavlović, Elisabeth Keller
		2	ANALYZING DUBBING TECHNIQUES IN THE PORTUGUESE DUBBED VERSION OF MULAN (1998)	Ana Vicente Helena Sousa Ricardo Martins
		3	IMAGE PRIORITIZATION TECHNIQUES FOR ENHANCING OBJECT LABELING IN TRAINING DETECTION MODELS	Dr. Elisabeta Novak, Dr. László Horváth, Dr. Márton Szabó
		4	JUXTAPOSITION OF TIME AND IDENTITY: A STYLISTIC ANALYSIS OF THE SHORT STORY “TOO MUCH JOY” BY EVELYN BERG	Dr. Ana Šimunović,
		5	THE INFLUENCE OF INDUCED POSITIVE EMOTIONS ON CREATIVITY: EXPLORING PERSONAL DEVELOPMENT AND SOCIAL ADAPTATION THROUGH EMOTIONAL NARRATIVES	Sofia Hartmann, Anna Petrova
		6	END-TO-END METAPHOR DETECTION IN GREEK USING ADVANCED NEURAL NETWORK ARCHITECTURES	Andreas Krüger, and Thomas Fischer
		7	ANALYZING MICROBLOGS: EXPLORING THE PSYCHOLOGY OF POLITICAL LEANINGS	Meaghan Bowman
		8	EXPLORING THE PSYCHOLOGICAL IMPACTS OF POLITICAL DISCOURSE ON SOCIAL MEDIA	Dr. Emilia Johansson,
		9	UNLEASHING IMAGINATION: SURREALISM, CRITICAL PEDAGOGY, AND THE TRANSFORMATION OF SECONDARY ENGLISH LANGUAGE ARTS	Maria Oliveira, Liu Chen
		10		

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Sashka Jovanovska	1	STRATEGIES FOR MANAGING IN-WORK POVERTY AND FAMILY RESILIENCE	J. K. Nurmatova, D. R. Bekmuratov
		2	ADVANCED VOCAL TRAINING TECHNIQUES IN SOUTH INDIAN CARNATIC MUSIC	Amina Beksultanova, Timur Yessenov
		3	A MACHINE LEARNING FRAMEWORK FOR EDUCATION INTEGRATION IN MULTICULTURAL SETTINGS: A CASE STUDY OF MONGOLIA	Bat-Erdene Jargal, Enkhbayar Tseren, Lkhagvasuren Batbold
		4	BRIDGING GAPS: SOCIOECONOMIC EVOLUTION OF THE MOHEGAN TRIBE AND NEW LONDON COUNTY OVER TWO DECADES	Batbayar Enkhjargal, Munkhbat Ganbaatar
		5	DIGITIZING INDIGENOUS KNOWLEDGE: THE CASE OF THE LUCY LLOYD AND WILHELM BLEEK XAM AND !KUN NOTEBOOKS	A. Perera, M. Wimalasena
		6	DIGITAL DIALOGUES OF GENDER BIAS: ANALYZING TWITTER INTERACTIONS OF BIG BROTHER NAIJA 2019 VIEWERS	Dr. Emma O. Abimbola, Daniel R. Mwangi,
		7	UNDERSTANDING DISTANCE MOTHERHOOD THROUGH DIGITAL PLATFORMS: AN ITALIAN PERSPECTIVE	A. Gomes, B. Patel
		8	DEVELOPING A THOUGHTFUL DECISION SUPPORT FRAMEWORK FOR ENHANCED SUSTAINABILITY	Amina Kamilova, Samad Ibragimov
		9		
		10		

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assoc.Prof. Dr. Helena Borge	1	ENHANCING ARABIC LANGUAGE PROCESSING WITH AN ADVANCED LIGHT STEMMER	Amina Karim Rustam Kamilov, Gulnara Davletshina
		2	ENHANCING KAZAKH LANGUAGE PROFICIENCY: A CASE STUDY FROM AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY	Aisulu Amanzholova, Marat Tulegenov
		3	THE INFLUENCE OF HYBRID SLANG IN DYSTOPIAN NARRATIVES: AN ANALYSIS OF A CLOCKWORK ORANGE	Alina Nurkhan, Talgat Bekbolat
		4	THE IMPACT OF PLANNING AND MEMORY ON NAVIGATIONAL SKILLS	Anisa Khamidova, Timur Akhmedov, Jamilbek Tursunov, Mukhammadali Nazarov
		5	EXPLORING COMPUTATIONAL CONSCIOUSNESS: THE DYNAMIC ABSTRACTION FRAMEWORK	Aisha Nurmatova, Faridbek Tursunov
		6	EXPLORING MORPHOLOGICAL INNOVATIONS IN TEXT MESSAGING AMONG URBAN BILINGUALS IN GREECE	Maria Papadopoulou Niroshan Silva
		7	INNOVATION IN BILINGUAL ADVERTISING: A STUDY OF SINHALA AND ENGLISH IN SRI LANKA	Assoc.Prof. Dr. Helena Borge
		8	ENHANCING ARABIC SYNTAX CORRECTION WITH MACHINE LEARNING: A EUROPEAN PERSPECTIVE	Lila K. Ritter, Thomas W. Müller, Emilie D. Weber, Hassan A. Bouazizi, Leila M. Johnson
		9	EXPLORING THE ROLE OF L1 AND L2 IN MANDARIN CHINESE ACQUISITION: A STUDY OF ADULT LEARNERS IN A MULTILINGUAL ENVIRONMENT IN MALTA	Dr. Amelie Bauer,
		10		

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Prof.Dr.Alpaslan Hamdi Kuzucuoğlu	1	CONSERVATION ACTIVITIES FOR MUSEUM-PALACES	Prof.Dr.Alpaslan Hamdi Kuzucuoğlu
		2	FUNCTIONING OF LIBRARIES FOR EDUCATIONAL PURPOSES	Prof.Dr.Alpaslan Hamdi Kuzucuoğlu
		3	OSMANLI DEVLETİ'NİN EN UZUN YÜZYILINDA İHTİKÂR MESELESİ VE İHTİKÂRA SEBEP OLAN UNSURLAR	Yüksek Lisans Öğrencisi, OĞUZHAN KURNAZ
		4	AN ASSESSMENT OF THE CULTURAL CONSEQUENCES OF THE ZANJ REVOLT	Arş. Gör. Edip YILMAZ

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Assoc. Prof. Dr. Fatih YÜCALAR	1	RESOLVENT OPERATOR OF A MULTI-INTERVAL BOUNDARY VALUE TRANSMISSION PROBLEM	Assoc. Prof. FAHREDDİN S. MUHTAROV Prof., KADRIYE AYDEMİR Prof., OKTAY SH. MUKHTAROV
		2	SPECTRUM OF A DIFFERENTIAL-OPERATOR EQUATION WITH TRANSMISSION CONDITIONS	Assoc. Prof. FAHREDDİN S. MUHTAROV Prof., KADRIYE AYDEMİR Prof., OKTAY SH. MUKHTAROV
		3	ÇOKLU DOĞRUSAL BAĞLANTI PROBLEMİNİN VARLIĞINDA POISSON REGRESYON ANALİZİ VE BİR UYGULAMA	Yüksek Lisans Öğrencisi, OUSARA DAVID ATCHAO Prof. Dr. HATİCE ŞAMKAR
		4	GÜVENLİK AÇIKLARININ YÖNETİMİ İÇİN BULUT TABANLI ZAFİYET ANALİZ PLATFORMU	Osman GÜN Doç. Dr. Halil ARSLAN Dr. Zafer GÜLER Veysel GÜNDÜZ
		5	YENİ NESİL İHALE SÜREÇLERİ İÇİN BLOK ZİNCİR DİJİTAL PLATFORM	Osman GÜN Sercan TOMAÇ Dr. Zafer GÜLER Burak ÖZER
		6	ÇEVİRİMİÇİ VIDEO PLATFORMLARINDA YAPAY ZEKÂ TEKNİKLERİ İLE ETİKET ÇIKARIMI	Dr. Öğretim Üyesi Yasin GÖRMEZ Doç. Dr. Halil ARSLAN Merve POLAT Rıdvan BAŞER
		7	E-BELGE SÜREÇLERİNDE DOKÜMAN ŞABLONLARININ YÖNETİMİ İÇİN XSLT YÖNETİM SİSTEMİ	Dr. Öğretim Üyesi Yasin GÖRMEZ Doç. Dr. Halil ARSLAN Onur Can YARAR Serhat BOYRAZ
		8	DERIVATION OF OPTIMUM POWER ALLOCATION EXPRESSION WITH REDUCED BER PERFORMANCE IN A COOPERATIVE COMMUNICATION SCENARIO FOR SMART VEHICLES	Assoc. Prof. Dr., SELMAN KULAÇ
		9	ENSEMBLE LEARNING ALGORITHMS FOR TURKISH SOFTWARE REQUIREMENTS CLASSIFICATION	Assoc. Prof. Dr. Fatih YÜCALAR Prof. Dr. Akın ÖZÇİFT
		10	EVALUATION OF BAYESIAN MACHINE LEARNING ALGORITHMS TO PREDICT SOFTWARE REQUIREMENT CLASSES	Prof. Dr. Akın ÖZÇİFT Assoc. Prof. Dr. Fatih YÜCALAR

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Prof. Dr. İnanç ÖZGEN	1	Zebrafish (<i>Danio rerio</i> Hamilton, 1822) as a model organism	Doç.Dr. Tüzün AYTEKİN
		2	INVESTIGATION OF <i>iNOS</i> GENE rs1060826 VARIANT IN METABOLIC SYNDROME	Doç. Dr. NACİ ŞENKAL Dr. ALPER AKIN M.Sc. Mol. Bio. YASEMİN OYACI Doç. Dr. ALPAY MEDETALİBEYOĞLU M.Sc. Mol. Bio. SEVDE SAYIN Prof. Dr. SACİDE PEHLİVAN Prof. Dr. TUFAN TÜKEK
		3	THE ROLE OF MITOCHONDRIAL DNA IN BRAIN TUMORS	M.Sc., SEVDE HASANOĞLU SAYIN M.Sc., YASEMİN OYACI Prof.Dr., SACİDE PEHLİVAN
		4	LC-MS PROFILING AND ANTIOXIDANT ACTIVITY OF <i>Pistacia khinjuk</i> WATER EXTRACTS	Dr. NEŞE ERAY VURAN
		5	ANTIFUNGAL EFFECT OF ENDEMIC SPECIES <i>Hypericum spectabile</i> ETHANOLIC EXTRACT AGAINST COMMON <i>Candida</i> STRAINS	Res. Assist. Dr. TUBA UNVER Dr. ISMET GURHAN
		6	ELAZIĞ İLİ BASKİL İLÇESİ HASAN DAĞI (HAROĞLU DAĞI) NDA BEYAZ BALLIBABA <i>LAMIUM ALBUM</i> BİTKİSİ TOZLAŞMASINDA ÖNEMLİ HYMENOPTERA TÜRLERİ	Prof. Dr. İnanç ÖZGEN
		7	ELAZIĞ İLİ KIRAZ BAHÇELERİNDE KIRAZ SİNEĞİ (<i>RHAGOLETIS CERASI</i> L.) NİN ERGİN POPULASYON DEĞİŞİMİNİN İKLİMSEL FAKTÖRLERLE İLİŞKİLERİNİN BELİRLENMESİ	Prof. Dr. İnanç ÖZGEN Prof. Dr. Hakan YILDIRIM Dr. Öğretim Üyesi Aytül YILDIRIM Dr. Ceyhan SÖNMEZ
		8	INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF CYTOMEGALOVIRUS ON THE IMMUNE SYSTEM	SARA AZRA KURAN FEYZA YAVUZ SANEM OYMAK Assist. Prof. Dr. LÜTFİYE KARCIOĞLU BATUR

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Assis. Prof. .Dr. Giorgi Kakhadze	1	EVOLVING ROLES OF SEASIDE RESORTS IN THE CONTEXT OF INCREASING SECOND HOME OWNERSHIP	K. Vardanyan, A. Smith, M. Zhou
		2	ANALYSIS OF SKI RESORT COMPETITIVENESS IN THE PHILIPPINES: A DOMESTIC TOURIST PERSPECTIVE	Eliza Cruz, Rodrigo Santos
		3	ENHANCING KNOWLEDGE WORK THROUGH SOCIAL MEDIA PLATFORMS	Maria Santos, Juan Perez, Lian Wei
		4	ENHANCING PALESTINIAN TOURISM WITH AUGMENTED REALITY: A CASE STUDY OF THE CHURCH OF THE NATIVITY	Ravi Sharma, Anjali Patel, Priya Reddy, Ankur Gupta, Nisha Mehta
		5	EXPLORING AGRITOURISM OPPORTUNITIES IN OMAN: INSIGHTS AND FUTURE PROSPECTS	R. Patel, S. Kumar, M. Sharma
		6	SUSTAINABLE SPATIAL PLANNING AND TOURISM DEVELOPMENT: A LAND USE APPROACH FOR TERRITORIAL TOURISM	Eka Tskhvirishvili, Giorgi Kakhadze
		7	THE IMPACT OF CULTURAL CHALLENGES ON WESTERN CONSULTANTS IN GCC MEGAPROJECTS	Dr. Elena Dvali, Assis. Prof. .Dr. Giorgi Kakhadze
		8	THE INFLUENCE OF POLITICAL INSTABILITY ON NATIONAL ARCHAEOLOGICAL HERITAGE AND TOURISM: A CASE STUDY OF EGYPT	Layla A. Hussein Mohamed S. Kassem
		9	IMPACT OF SECURITY MEASURES ON FAN TURNOUT IN IRAQI PROFESSIONAL FOOTBALL LEAGUE GAMES	A. H. Al-Muhsin, R. K. Zaidan
		10		

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
18 Ekim / October 18, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Sashka Jovanovska	1	ENHANCING INNOVATION THROUGH ANALYSIS OF THE GLOBAL COMPETITIVENESS INDEX FRAMEWORK	Dr. Adi Putra, Prof. Nia Yuliana,
		2	ENHANCING ELECTORAL INTEGRITY THROUGH INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES: A STUDY ON ELECTRONIC VOTING SECURITY	Dr. Arif Maulana
		3	DETECTION OF LATENT SWEAT FINGERPRINTS ON PAPER USING INFRARED RADIATION AND BLUE LIGHT	Leila Farhat, Ahmed Al-Mansoori, Khalid Al-Jabri, Fatima Al-Hamadi, Ranya Ibrahim, Omar Hassan, Nadia Salem, Ali Rashed
		4	THE NECESSITY OF NATIONAL SPACE LEGISLATION FOR EMERGING SPACE NATIONS	Amina Al-Sayeed, Haruto Tanaka
		5	LEGAL RECOGNITION AND SAFEGUARDING OF INDIGENOUS COMMUNITIES IN INDONESIA	Ahmed Al-Farsi, Layla Abdulrahman Al-Khatib
		6	THE CONSTITUTIONAL COURT OF BANGLADESH'S STANCE ON LIMITING CONSTITUTIONAL RIGHTS PERTAINING TO BANKING SECRECY	R. H. Chowdhury, M. S. Rahman
		7	THE DYNAMICS OF POLITICAL DEFECTION IN INDIAN PARLIAMENTARY POLITICS	Sameer Ali, Aisha Khalifa
		8	EXAMINING MODERN SYNERGETIC WARFARE AND ITS IMPACT ON INFORMATION SECURITY: A MULTIDISCIPLINARY APPROACH	Dr. Tariq Rahimi, Dr. Laila Ahmed
		9	COMPARATIVE ANALYSIS OF COLLECTIVE REDRESS MECHANISMS IN CONSUMER PROTECTION ACROSS SOUTH EAST EUROPE	Dr. Kiran Patel, Dr. Maria Rios, and Prof. Mei Li
		10		

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assoc. Prof. Dr. Farid Ezancee.	1	CHALLENGES IN LEGAL REGULATION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN INNOVATION ACTIVITIES: AN INSTITUTIONAL APPROACH IN RUSSIA	Zhanna Mirskikh Mingaleva, Irina
		2	EXPLORING LEADERSHIP BEHAVIOR, SAFETY CULTURE, AND PERFORMANCE IN THE HEALTHCARE INDUSTRY: A COMPREHENSIVE STUDY	YCheng- Wang , Yi Yang , Sue Chang, Er Fen , Huang Guo
		3	COMPARATIVE ANALYSIS: ASSESSING TRAINED INSPECTORS' PERFORMANCE ACROSS VARIED WORKLOADS VIA FEED FORWARD VS. FEEDBACK TRAINING APPROACHES	Assis. Prof. Dr. Sittichai Phonsak.
		4	ASSESSING OPERATIONAL RISKS IN MALAYSIAN HIGHWAY PROJECTS	Assoc. Prof. Dr. Farid Ezancee. Dr. Mohamed Ghazali
		5	BEST PRACTICES FOR CRAFTING TENDERS IN MALAYSIA'S BUILDING CONSERVATION PROJECTS	Dr. Lim Lee
		6	THE INDEX OF SUSTAINABLE FUNCTIONALITY: A TOOL FOR ASSESSING SUSTAINABILITY	Assis. Prof. G.T. Tao , Dr. L. Cirella
		7	EXAMINING KNOWLEDGE SHARING BEHAVIOR IN E-COMMUNITIES THROUGH THE LENS OF TRANSACTION COST THEORY	Teresa Ju , Chang Wu
		8	ADVANCING AN EFFICIENT FRAMEWORK FOR SECURE MOBILE APPLICATION DESIGN, DEVELOPMENT, AND UTILIZATION	Mohamed Serhani, Rachida Abdelghani, Dssouli, Benharref. Mizouni Rabeab

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 18 Ekim / October 18, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Dr. Simões Silva	1	EXAMINING LEARNERS' REACTIONS TO ADJUSTED RORSCHACH COMPREHENSIVE SYSTEM: A CRITICAL PSYCHOLOGICAL ANALYSIS	Mokgadi Mukuna, Robert Moletsane, Kananga Kekae
		2	MOTIVATIONS AND BARRIERS TO RECYCLING IN KOTA KINABALU, MALAYSIA	Jasmine Wider, Rosnah Ismail, Chua Das, Ferlis Bahari, Adela Mutang Madlan, Lailawati Walton , Rickless Bee Seok
		3	ASSESSING THE IMPACT OF METAPHOR THERAPY ON DEPRESSION AMONG FEMALE STUDENTS	Dr. Shoushtari Marzieh
		4	EXAMINING SL WRITING AND SENSITIVITY IN WRITING TASKS: PROFICIENCY LEVELS IN A SECOND LANGUAGE OTHER THAN ENGLISH	Dr. Simões Silva,
		5	MODELING COGNITIVE AND BEHAVIORAL CHALLENGES IN AN UNDERREPRESENTED GROUP WITH A HIERARCHICAL APPROACH	Zhang Zhang, Zhi-Chao Zhidong
		6	COMPARING MUSICAL NOTATION READING TO ALPHABET READING: IMPLICATIONS FOR TEACHING MUSIC TO DYSLLEXIC STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Ora Geiger
		7	COMPARATIVE ANALYSIS: FATIGUE AND DROWSINESS IN JAPAN'S NIGHT-TIME PASSENGER TRANSPORTATION INDUSTRY	Hiroshi Ikeda
		8	EXPLORING THE RELATIONSHIP BETWEEN JOB SATISFACTION, MOTIVATION, AND ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR FACTORS	K. Umar Mushtaq

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED
SCIENCES
EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
OCTOBER 17 - 20, 2024
BELGRADE
YÜZYÜZE

Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

19 Ekim / October 19, 2024 / 11:00 – 13:00 **Time zone in BELGRADE**

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Doç. Dr. Ümmühan AKTÜRK	1	A Political Economic Framework for Diagnosing Economic Issues: How Should We Address Global Inequalities	Lecturer, Yelda Altunal Gürgen
		2	EKOLOJİK SINIRLAR BAĞLAMINDA İKTİSADİ BÜYÜME PARADOKSU VE KÜÇÜLME TARTIŞMALARI	Öğretim Görevlisi, Derya İNCE
		3	Emeğin Sermaye ile İlişkisi Bağlamında Üretken ve Üretken Emek Olmayan Emek Ayrımı	Öğretim Görevlisi, Ahmet Önder

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE YÜZYÜZE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
19 Ekim / October 19, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in BELGRADE				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Doç. Dr. Ümmühan AKTÜRK	1	EVALUATION OF ARCHITECTURAL DESIGN ISSUES IN HOTELS FROM THE MANAGERS' PERSPECTIVE: THE CASE OF ALANYA	Yaşar Yiğit KAÇMAZ Bayram ER Hüseyin UYSAL
		2	DEMANSLI HASTALARA BAKIM VEREN KİŞİLERİN YORGUNLUK DÜZEYİNİN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Ümmühan AKTÜRK
		3	Çok Amaçlı Geriatri Merkezine Başvuran Yaşlıların Ağrı Düzeyinin Yaşam Kalitesine Etkisi	Beyzanur EKİCİ Doç. Dr. Ümmühan AKTÜRK

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Doç. Dr. Samet YILMAZ	1	Is Nigeria's Shadow Economy a Haven for Stock Market Development? Evidence from a Bootstrap ARDL Bounds Testing Approach with a Fourier Function	Ali Umar Ahmad Hussaini Shiaibu Maikudi Muhammad, Inuwa Mukhtar Ahmad Bashir Yakubu Sani Atiku Muhammad Abubakar
		2	A COMPARATIVE STUDY OF THE SANCTITY OF PALESTINE IN ABRAHAMIC RELIGIONS	Seyed Hadi Borhani
		3	Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo (ILC / Madrid / İspanya) isimli Enstitünün, Endülüs Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Araştırmalarına Sağladığı İmkanlar ve Avantajlar	Arş. Gör Yaşar Emrah KOŞDAŞ
		4	Suppression of Macedonian Identity and Assimilation Strategy in Greece	Dr. Rejhan RAHMAN
		5	FEALAC: AN INTERACTION CHANNEL BETWEEN EAST ASIAN AND LATIN AMERICAN REGIONS	Doç. Dr. Samet YILMAZ
		6	A DISCUSSION ON THE COUNTERPART OF OSCE IN TURKISH POLITICS	Res. Asst. Dr., Selçuk KAHRAMAN
		7	LİSE ÇAĞINDAKİ GENÇLERDE ARTAN MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELEDE SOSYAL POLİTİKALARIN ÖNEMİ VE ANAYASAL DÜZLEMDE YERİ	Psk. Mustafa BIYIKOĞLU Av. Furkan ÇAPOĞLU

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr Öğretim Üyesi, ÜLKÜ ÇOBAN	1	THE EFFECT OF POSİTİVE AND NEGATİVE EMOTİONALİTY ON SPORTS PERFORMANCE İN STUDENTS STUDYİNG AT THE FACULTY OF SPORT SCIENCES	Dr Öğretim Üyesi, ÜLKÜ ÇOBAN
		2	THE EFFECT OF SPORT SCIENCES EDUCATION ON UNIVERSITY STUDENTS' SOCIAL SKILLS AND TEAMWORK	Dr Öğretim Üyesi, ÜLKÜ ÇOBAN
		3	AMPÜTE FUTBOLUNUN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ POTANSİYELİNİN ARAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR DERLEME	Arş. Gör. Sacide TÜFEKÇİ Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ
		4	ENGELLİ SPORUNUN DÜNYADA VE TÜRKİYEDEKİ EKONOMİK POTANSİYELİNİN İRDELENMESİ	Arş. Gör. Sacide TÜFEKÇİ Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ
		5	WORK MOTIVATION OF INDIVIDUALS PARTICIPATING AND NOT PARTICIPATING IN LEISURE TIME ACTIVITIES	Rabia YAZICI Prof. Dr. Elif KARAGÜN Sabit SELVİ
		6	PERCEPTION OF RECREATION IN ELMALIKENT NEIGHBORHOOD OF ISTANBUL UMRANIYE DISTRICT	Fatma Nur NAS Prof. Dr. Elif KARAGÜN Sabit SELVİ
		7	SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDE EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN SPOR YÖNETİMİNDEKİ DEĞİŞİM ALGILARININ İNCELENMESİ	Memduh Can YILDIRIMCILAR Doç. Dr., Pero Duygu DUMANGÖZ
		8	Examining the Factors Influencing the Participation of Healthcare Professionals in Sports Activities	Yüksek Lisans Öğrencisi, Arzu HANÇER ÖĞÜTLÜ Doç. Dr. Seda SABAH

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Prof.Dr. Dilek DEMİRHAN	1	SOCIAL MEDIA PUBLIC RELATIONS: CONVERTING USERS INTO TOURISTS	Dr Monisa Qadiri Dr. Irfan Ahmad Sofi,
		2	SOSYAL MEDYAYA YÖNELİK TÜKETİCİ İLGİLENİMİNİN İNCELENMESİ	Dr. Öğretim Üyesi, AYŞE ERSOY YILDIRIM Yüksek Lisans Öğrencisi, İLKUNUR BAYINDIR
		3	A STUDY ON THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT	Dr. ÖMER EMRAH ACAR
		4	DÜZCE ÜNİVERSİTESİ'NDE ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK UYGULAMASI VE WEB YÖNETİM SİSTEMLERİNİN ENTEGRASYONU	Prof. Dr. Haydar GÖKSU Öğr. Gör. İlyas Temel ŞAFAK Dr. Öğr. Ü. Serdar KIRIŞOĞLU
		5	A MODEL PROPOSAL THROUGH QUALITATIVE ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN KNOWLEDGE MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL LEARNING	Dr. Abdullah TÜRK
		6	ANIMAL PRODUCTS OBTAINED FROM ORGANIC BEEKEEPING IN TURKEY AND FACTORS LIMITING ORGANIC BEEKEEPING	Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN
		7	LIVESTOCK SECTOR IN TURKEY: SITUATIONAL ANALYSIS AND SOLUTION-ORIENTED POLICIES	Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN
		8	THE IMPACT OF CORPORATE GOVERNANCE QUALITY ON CAPITAL STRUCTURE	Prof.Dr. Dilek DEMİRHAN
		9	FINTECH AND REGTECH: COMPETITION, TRANSFORMATION, AND REGULATORY CHALLENGES	Öğr. Gör. Dr. Çiğdem YERLİ
		10	MOTIVATIONS AND RISKS OF STOCK BUYBACKS: ACADEMIC AND PRACTITIONER PERSPECTIVES	Öğr. Gör. Dr. Çiğdem YERLİ
		11	İŞVERENİN 6331 SAYILI KANUN'UN 11. VE 28. MADDELERİNDE DÜZENLENEN YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN, UZAKTAN ÇALIŞMAYA UYGULANIP UYGULANAMAYACAĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Öğretim Üyesi Hamide Merve GÜÇLÜ

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Doç. Dr. AHMET MELİH GÜNEŞ	1	OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMANLARININ SAĞLIKLI BESLENMENİN ÇOCUĞUN DİKKAT EKSİKLİĞİ DURUMUNA ETKİSİNE DAİR GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA	Gizem ÖNTÜRK Prof. Dr. Seval ERDEN ÇINAR
		2	OKUL YÖNETİCİLERİNİN LİSANSÜSTÜ EĞİTİMİ TERCİH NEDENLERİ	Doç. Dr. AHMET MELİH GÜNEŞ
		3	CONTRIBUTIONS OF 'THE LITTLE PRINCE' STORY TO THE TEACHING OF FRENCH TO CHILDREN AND THE DEVELOPMENT OF UNIVERSAL VALUES	Dr. Öğ. Üyesi, GİZEM KÖŞKER
		4	A QUALITATIVE STUDY ON THE COURSES OF THE FRENCH LANGUAGE TEACHING PROGRAM	Dr. Öğ. Üyesi, GİZEM KÖŞKER
		5	ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN VERİ OKURYAZARLIK BECERİLERİNİN İNCELENMESİ	Dr. Nuh ÖZBEY
		6	VERİ GÜVENLİĞİ VE MATEMATİK: BİLSEM'DEKİ 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK ETKİNLİKLERİN ANALİZİ	Dr. Nuh ÖZBEY

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Doç. Dr. Feran AŞUR	1	A STUDIO EXPERIENCE FROM INTANGIBLE TO TANGIBLE IN LANDSCAPE ARCHITECTURE	Assoc. Prof. Dr, EMİNE TARAKÇI EREN Assoc. Prof. Dr, BANU KARAŞAH
		2	EXAMPLE APPLICATIONS OF BASIC DESIGN ELEMENTS AND PRINCIPLES IN LANDSCAPE ARCHITECTURE EDUCATION	Assoc. Prof. Dr, EMİNE TARAKÇI EREN Assoc. Prof. Dr, BANU KARAŞAH
		3	YARATICI KENT KAVRAMI BAĞLAMINDA KENTSEL DÖNÜŞÜMÜ YENİDEN DÜŞÜNMEK	Doç.Dr. Abidin KEMEÇ
		4	AKILLI KENTSEL DÖNÜŞÜMÜ ÖLÇMEDE BİR ARAÇ: AKILLI KENT İNDEKSLERİ	Doç.Dr. Abidin KEMEÇ
		5	FROM WOOD WASTE TO ARCHITECTURAL PRODUCTS: ARHAVI EXAMPLE	Assit. Prof.Güler ERÜZ Architect, Rabia ÇİL Architect, Sacid YILMAZ Architect, Gülay AYDEMİR Architect, Harun TUNÇ
		6	EXAMINATION OF NATURE-BASED THERAPEUTIC 'SENSORY LANDSCAPE' DIMENSIONS	Feran AŞUR Elif AKPINAR KÜLEKÇİ
		7	CEMETERIES WITH A LANDSCAPE APPROACH IN URBAN AREAS	Feran AŞUR Elif AKPINAR KÜLEKÇİ

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assis. Prof. Dr. Nunes Martinez	1	INSIGHTS INTO THE ROLE OF CLINICAL PRECEPTORS IN UNDERGRADUATE NURSING PROGRAMS	Maria Clara Silva, Kofi Asare
		2	ENHANCING NUTRITIONAL SUPPORT FOR PEDIATRIC CANCER PATIENTS: THE ROLE OF NURSING INTERVENTIONS	Dr. M. Smith, Dr. L. Johnson
		3	IMPACT OF NURSING SERVICES ON PHYSICAL HEALTH AND HEALTH BEHAVIORS OF FEMALE INMATES IN CORRECTIONAL FACILITIES	Maria Silva, Amina Hassan, Zhang Wei
		4	CHARACTERISTICS OF EFFECTIVE NURSE LEADERSHIP: PERSPECTIVES FROM WARD NURSES IN IRAQ	Assis. Prof. Dr. Nunes Martinez
		5	EVALUATING RESILIENCE AMONG CHRONIC KIDNEY DISEASE PATIENTS UNDERGOING HEMODIALYSIS	Mariana A. Silva, Leandro J. Costa, Sofia M. Rodriguez
		6	CHARACTERIZATION OF PHYSICAL PROPERTIES AND RESISTANT STARCH IN RICE FLOUR RESIDUES FOLLOWING A-AMYLASE HYDROLYSIS	Lucas Andrade, Mai Huong Nguyen, Tarek El-Sayed
		7	THE INFLUENCE OF PEER ASSISTANCE ON INTERPERSONAL PROBLEM-SOLVING ABILITIES IN NURSING STUDENTS	Dr. Lia Akinola, Prof. Yu Zhang
		8	ASSESSING NURSING COMPETENCIES IN CLINICAL SETTINGS: A STUDY OF VIETNAMESE NURSES	Nguyen Thi Linh, Amina Sulaiman

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Assis. Prof. Dr. Kumbula Baniko	1	KNOWLEDGE AND PERCEPTION OF ANTENATAL CARE AMONG PREGNANT WOMEN IN PUBLIC HOSPITALS OF KUMASI, GHANA	Ayodele N. Adebayo Thao P. Nguyen, Mariam O. Bakare
		2	CHALLENGES AND INCENTIVES IN ACCESSING CHILDHOOD VACCINATION SERVICES AMONG UNDOCUMENTED MIGRANT CAREGIVERS IN CAMEROON: A QUALITATIVE STUDY	Emilia Nwokocha, Adebola Olamide, Assoc. Prof. Dr. Nnamdi Chukwuma, Dr. Tatenda Moyo, Pierre Koffi
		3	ENHANCING COLLABORATION IN PALLIATIVE CARE NETWORKS: INSIGHTS FROM URBAN AND RURAL REGIONS IN KENYA	A. Mwangi, J. Njoroge, S. Kamau, L. Otieno
		4	EXPLORING PHYSIOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STRESSORS AND COPING MECHANISMS AMONG HEMODIALYSIS PATIENTS IN EGYPT	Fatma E. Soliman, Dr. Mustafa A. Hamdy
		5	EVALUATION OF EVIDENCE-BASED NURSING PRACTICES FOR PEDIATRIC ORAL CARE	Dr. Amina Diallo, Dr. Samuel Kojo
		6	EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF HIGH-FIDELITY SIMULATION IN ENHANCING INTERPROFESSIONAL COLLABORATION AMONG HEALTH SCIENCE UNDERGRADUATES	E. Komara, T. Lwanga, R. Boakye, P. Ndirangu, J. Ndlovu
		7	EXPLORING THE ROLE OF YOGA AS A COMPLEMENTARY THERAPY IN PEDIATRIC ONCOLOGY PATIENTS	Assis. Prof. Dr. Kumbula Baniko
		8	THE INFLUENCE OF PSYCHOTIC SYMPTOMS, SOCIAL SUPPORT, AND STRESS ON SOCIAL DYSFUNCTION AMONG SCHIZOPHRENIC PATIENTS MISUSING METHAMPHETAMINES: A CROSS-SECTIONAL STUDY	Sophia Mendes, Eduardo Oliveira, Natalia Ferreira

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Dr.Stefan Lang,	1	COMPARATIVE ANALYSIS OF CARDIO-RESPIRATORY EFFICIENCY IN AQUATIC AND TRACK AND FIELD ATHLETES	Amina Khatun, Lukas Müller
		2	CHALLENGES IN ORGANIZING INTRAMURAL SPORTS PROGRAMS IN SECONDARY SCHOOLS: EVIDENCE FROM THE SALFORD CITY AREA, UNITED KINGDOM	Emily Johnson, Ravi Patel,
		3	THE ROLE OF PROTEIN AND CARBOHYDRATE INTAKE IN ENHANCING MUSCLE DEVELOPMENT AND BODY COMPOSITION IN RESISTANCE TRAINING	Assoc. Prof. Dr. Schmidt Schneider, Dr. Müller Huber
		4	AERODYNAMIC DYNAMICS IN TEAM PURSUIT SPEED SKATING: INSIGHTS FROM A CONTROLLED WIND TUNNEL STUDY	Marco Klein, Sofia Müller, Elena Torres, and Jan Erik Johansson
		5	ENHANCING PERFORMANCE IN VISUALLY IMPAIRED JUDO ATHLETES: AN AHP-BASED APPROACH	Dr. Isabella Meyer, Alexander Schmidt, Emilia Rivera, Dr.Stefan Lang, Lucas Weber
		6	COGNITIVE FUNCTION AND PHYSICAL ACTIVITY IN PEDIATRIC POPULATIONS	Leandro Silva, Dr. Sofia Weber
		7	THE IMPACT OF PHYSICAL EXERCISE ON CHEMERIN AND MYOSTATIN LEVELS: INSIGHTS FROM RECENT RESEARCH	Dr. Sofia Laurent, Dr. Pierre Dubois
		8	IMPACT OF FOUR-WEEK RESISTANCE TRAINING COMBINED WITH MILK CONSUMPTION ON NT-PROBNP AND PLASMA TROPONIN I LEVELS	Elena Muller, Luca Rossi, Sofia Wagner

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Assis. Prof. Dr. C. Premalatha Kenan	1	ASSESSING THE QUALITY STANDARDS OF HOSPITAL PHARMACIES IN THERAPEUTIC CENTERS ASSOCIATED WITH KERMANSHAH UNIVERSITY OF MEDICAL SCIENCES, IRAN	Gharehbagh V.Hamishkehkar , H.Aghababa
		2	FETAL AND INFANT MORTALITY RATES IN BOTUCATU CITY, SÃO PAULO STATE, BRAZIL: ASSESSING MATERNAL-INFANT HEALTHCARE	Noda Salvador I. C, Fonseca C. R. B.
		3	COMPARISON OF THIOPENTAL-FENTANYL AND MIDAZOLAM-FENTANYL FOR PROCEDURAL SEDATION IN EMERGENCY DEPARTMENT PATIENTS WITH SHOULDER DISLOCATION AND DISTAL RADIAL FRACTURE-DISLOCATION: A RANDOMIZED DOUBLE-BLIND CONTROLLED TRIAL	D. Abbasi S. Shafiee Ardestani, E. Payani
		4	TWO INSTANCES OF VACTERL ASSOCIATION DURING PREGNANCY TREATED WITH LYMPHOCYTE THERAPY	Seyed Mortazavi, Memari Masod, Ahmad Hasani, Abed Zhaleh
		5	EMBRACING HEALTH INFORMATION APPLICATIONS WITHIN SMART NATIONAL IDENTITY CARDS (SNIC) THROUGH AN INNOVATIVE I-P FRAMEWORK	Ismail Azrifah Hassan, Masrah Bile, Murad Azmi
		6	HOW STATISTICAL METRICS AND OPTIMIZATION TECHNIQUES DRIVE GENE SELECTION IN LUNG AND OVARIAN TUMORS	Assis. Prof. Dr. C. Premalatha Kenan Gunavathi,
		7	PERINATAL RESULTS IN INSTANCES OF BLEEDING DURING THE INITIAL AND EARLY SECOND TRIMESTER	S. Chhabra, P. Kalra Tickoo

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Assis. Prof. Jianhui Chen,	1	MICROSTRUCTURAL AND ELECTROCHEMICAL PERFORMANCE OF CARBON-COATED NANOGRAINED LIFEPO ₄ AS CATHODE MATERIAL FOR LITHIUM-ION BATTERIES	Assis. Prof. Jianhui Chen, Dr. Mei Lin Wu
		2	MICROSTRUCTURAL ANALYSIS AND ELECTROCHEMICAL PERFORMANCE OF AL-DOPED LINI ₁ /3CO ₁ /3MN ₁ /3O ₂ CATHODES FOR LITHIUM-ION BATTERIES	Jia-Li Huang, Qiang Liu, Rong-Xin Zhang
		3	FABRICATION OF 3D SNO LEAFY NANOSTRUCTURES AND THEIR ELECTROCHEMICAL PERFORMANCE AS ANODE MATERIALS FOR LITHIUM-ION BATTERIES	Xin Liu Hyeon-Ju Park Haruto Yamaguchi Nurul Izzati Ahmad
		4	PROPANE DEHYDROGENATION OVER PLATINUM-TIN CATALYSTS SUPPORTED ON MAGNESIUM ALUMINATE WITH VARYING MG/AL RATIOS	Liang Chen, Yuan Zhang
		5	EXPERIMENTAL ANALYSIS OF FIRE-RESISTANCE IN ECO-FRIENDLY CORRUGATED SANDWICH PANELS	Dr. Wang Jun Dr. Pradeep Kumar, Dr. Lian Xiu
		6	SYNTHESIS AND ELECTROCHEMICAL PERFORMANCE OF 3D SNO CABBAGE NANOSTRUCTURES AS ANODE MATERIAL FOR LITHIUM-ION BATTERIES	Muhammad Zubair Iqbal Yingjie Li Pengpeng Liu
		7		

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Prof. Dr. Ayhan ÖZER	1	AY BÜYÜRKEN UYUYAMAM ÖYKÜSÜNDE AY, KADIN ve CİNSELLİK	Doç. Dr., Ferda ATLI
		2	İĞNECİ ÖYKÜSÜNDE CİNSEL BİR SEMBOL OLARAK İĞNE	Doç. Dr., Ferda ATLI
		3	AN EXAMPLE OF THE USE OF IDIOMS IN CHILDREN'S BOOKS: KIVIRCIK SALÇALI MAKARNA	Doç. Dr. Tuba ALPTEKİN Doç. Dr. Mehmet ALPTEKİN
		4	CHILDREN'S WORLD AND THE DESCRIPTION OF SEASONS IN THE WORK "SOĞUKTAN KORKMAYAN TEK KUŞ"	Doç. Dr. Tuba ALPTEKİN Doç. Dr. Mehmet ALPTEKİN
		5	ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ DİVANI'NDA KUŞ VE KUŞ UNSURLARI	Arş. Gör. Emre ARVAS
		6	DİJİTALLEŞMENİN HALK BİLİMİNE OLAN ETKİSİ	SİNEM ARAT Doçent Doktor, Handan AYDIN KASIMOĞLU
		7	NAĞILLARIN BƏZİ HEYVAN PERSONAJLARI MÜDRİK QOCA ARXETİPİNİN ÖRNEKLƏRİ KİMİ	Doç. Dr. KEMALE İSLAMZADE
		8	THE RESILIENCE AND FOUNDATIONS OF CLASSICAL PAINTING IN THE CONTEMPORARY WORLD	Prof. Dr. Ayhan ÖZER
		9	THE SYMBOLS OF PLATO'S ALLEGORY OF THE CAVE AND THE PLACE OF ART	Prof. Dr. Ayhan ÖZER
		10	SAFEVİ DÖNEMİ SERAMİK TOPUK TÖRPÜLERİNDEN ÖRNEKLER VE KULLANIMLARINA YÖNELİK YENİ ÖNERİLER	Dr. Öğr. Üyesi, AYBEN KAYIN
		11	A STUDY ON THE CLASSIFICATION OF CERAMIC PERFUME BOTTLES	Doçent, SANVER ÖZGÜVEN
		12	DIGITAL TOUCHES IN JONATHAN KEEP'S CERAMICS	Doçent, SANVER ÖZGÜVEN

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Öğretim Üyesi, TUGCE USKUR	1	FIRST TRIMESTER SCREENING OF THYROID DYSFUNCTION, LABORATORY APPROACHES AND CLINICAL IMPLICATIONS	Dorina Minxuri Ridvana Mediu
		2	DIVERTICULAR DISEASE OF THE COLON, ITS TREATMENT, AND OUR EXPERIENCES OVER THE LAST 3 YEARS	Op.Dr. Arslan Hasan KOCAMAZ
		3	Gebelik Stresine Alternatif Bir Yöntem: Nadi Shodhana Nefesi (Dönüşümlü Burun Nefesi)	Dr. Öğr. Üyesi, Vasviye EROĞLU Öğr. Gör., Arslan SAY Dr. Öğr. Üyesi, Demet ÇAKIR
		4	TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ BİR ŞİDDET OLARAK GEBELİKTE ŞİDDET	Dr. Öğr. Üyesi, Vasviye EROĞLU Dr. Öğr. Üyesi, Demet ÇAKIR Öğr. Gör., Arslan SAY
		5	NÖROBİLİMSSEL ARAŞTIRMALARDA HAYVAN MODELLERİ: BAĞIMLILIK SÜREÇLERİNİN AYDINLATILMASINDA KULLANILAN TEMEL DAVRANIŞ TESTLERİ	Dr. Öğretim Üyesi, TUGCE USKUR
		6	RELATIONSHIP BETWEEN CIRCADIAN RHYTHM AND SLEEP QUALITY WITH NUTRITIONAL STATUS AND DIET QUALITY IN SHIFT WORKING NURSES	Prof. Dr. ALİYE ÖZENOĞLU Arş. Gör. YASEMİN AÇAR Arş. Gör. Dr. GÜL EDA KILINÇ
		7	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF LIFE SATISFACTION ON ATTITUDES TOWARDS HEALTHY NUTRITION AND DEPRESSION-ANXIETY-STRESS LEVELS IN OBESE WOMEN	Prof. Dr. ALİYE ÖZENOĞLU Arş. Gör. YASEMİN AÇAR Arş. Gör. Dr. GÜL EDA KILINÇ
		8	HALK SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ AÇISINDAN AİLE MERKEZLİ BAKIM	Hem. Gülseren TOSUN Prof. Dr. Asiye KARTAL

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Mak. Yük. Müh. Sait BÜYÜKKAYA	1	ENJEKSİYON DÖKÜM KALIPLARINDA KALIP KAPLAMA UYGULAMASININ KALIP VE PARÇA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Robot ve Otomasyon Mühendisi, Umut COŞGUN Doç. Dr., Ahmet FEYZİOĞLU
		2	LİTYUM BATARYALI HİBRİT ARAÇLARDA ENERJİ YÖNETİMİ: LİTERATÜR TARAMASI VE GÜNCEL GELİŞMELER	Mak. Yük. Müh. Nazlı Aşkın ARIKAN Doç. Dr. Tuğçe TEZEL Prof. Dr. Volkan KOVAN
		3	TEL ELEKTRO EROZYON YÖNTEMİ İLE ŞEKİL HAFIZALI ALAŞIMLARIN İŞLENMESİ	Mak. Yük. Müh. Nazlı Aşkın ARIKAN Doç. Dr. Tuğçe TEZEL Prof. Dr. Volkan KOVAN
		4	TOPOLOJİ OPTİMİZASYONU İLE EKLEMELİ İMALAT SÜREÇLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ	Gülsüm Tekavit Doç. Dr. Tuğçe TEZEL Prof. Dr. Volkan KOVAN
		5	ISI TRANSFERİ PERFORMANSININ ARTIRILMASI İÇİN ALÜMİNYUM ALAŞIMLI ISI ALICILARINDA TOPOLOJİ OPTİMİZASYONU	Gülsüm Tekavit Doç. Dr. Tuğçe TEZEL Prof. Dr. Volkan KOVAN
		6	Design and Analysis of a Rooftop PV System in a Large-Scale Social Facility Building	Erşan Ömer YÜZER
		7	SAVUNMA SANAYİ İÇİN BİR ORNİTHOPTER MEKANİZMASI TASARIM VE İMALATI	Mak. Yük. Müh. Sait BÜYÜKKAYA Prof. Dr. Volkan KOVAN Doç. Dr. Tuğçe TEZEL

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Prof. Dr. Belgin COŞGE ŞENKAL	1	ELEKTROKOAGÜLASYON İLE SULU ÇÖZELTİLERDEN METİLEN MAVİ GİDERİMİNE DESTEK ELEKTROLİT TİP VE KONSANTRASYONUN ETKİSİ VE YAPAY SİNİR AĞI İLE MODELLEMESİ	Doç. Dr. Züleyha REÇBER
		2	HURMA ÇEKİRDEĞİ İLE METİLEN YELLOW ADSORPSİYONU: İZOTERM, KİNETİK VE YAPAY SİNİR AĞI MODELLEMESİ	Doç. Dr. Züleyha REÇBER
		3	Recent Studies on the Improvement of Oxidation Resistance and Mechanical Properties of Nb-Si Alloys	Rumeysa DURAK Prof. Dr. Rıdvan YAMANOĞLU
		4	Improvement of Surface Properties of Ti-Based Biomedical Materials by Acid Etching	Rumeysa DURAK Doç. Dr. Egemen AVCU Prof. Dr. Rıdvan YAMANOĞLU
		5	Comprehensive Review Of Advanced Features And Diagnostic Tasks Analysis Of L99615C Battery Management System	Abdulkadir MÜHENDİS Ramazan AKKAYA
		6	RADIATION SHIELDING PERFORMANCE OF BORATE GLASSES CONTAINING Na ₂ O, BaO, and WO ₃ : A MONTE CARLO STUDY	Lubaba ALJASSEM Dr. Mohammed Sultan Abdulghaffar AL-BURIAHI Doç. Dr. Halil ARSLAN Dr. Elif KEMAH
		7	USE OF ETHYL METHANESULFANATE AS A CHEMICAL MUTAGENE IN BREEDING OF MEDICINAL AND AROMATIC PLANTS	Prof. Dr. Belgin COŞGE ŞENKAL
		8	CHARACTERIZATION OF FLUID FLOW IN SILICON CARBIDE MICRONEEDLES FOR BIOMEDICAL APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Hamid ASADI DERESHGI Prof. Dr. Yasin ÖZÇELEP Researcher Sema Nur ŞAHİN
		9	MULTI-OBJECTIVE OPTIMIZATION OF AN EXPERIMENTALLY VERIFIED BASE-ISOLATED BUILDING	Asst. Prof. Dr. Adnan Kiral Asst. Prof. Dr. Zeliha Tonyali
		10	Free convection flow visualization for annular space between cylinders	Assoc. Prof., Sahin GUNGOR

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Dr. Öğr. Üyesi OSMAN BULUT	1	INVESTIGATION OF TOTAL AFLATOXIN LEVEL OF WALNUT SAUSAGE (ORCIK) SOLD IN ELAZIG	Arş. Gör. Dr. Pelin DEMİR Veteriner Hekim, Fatma Nur ŞENOCAK Doç. Dr., Yasin BAYKALIR Prof. Dr., Ali ARSLAN
		2	CLEAN LABEL, SUSTAINABLE AND RENEWABLE ALGAE-BASED MEAT PRODUCTS	Berna Kılınç İrem Kılınç
		3	FAMOUS JAPANESE GASTRONOMIC SEAFOOD AND THEIR FOOD SAFETY EVALUATION	İrem Kılınç Berna Kılınç
		4	KEDİ VE KÖPEKLERDE VİTREUS VE OPTİK SİNİR HASTALIKLARI	Dr. Öğr. Üyesi OSMAN BULUT

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Dr. Yumi Kim,	1	EVALUATION OF ENERGY OUTPUT AND IRRADIANCE ANALYSIS TECHNIQUES IN PHOTOVOLTAIC SYSTEMS	Minh Chau Tran, Nguyen Hoang Anh, Ha Thi Mai
		2	INTEGRATION OF SOLAR POWER GENERATORS AND ENERGY STORAGE SYSTEMS IN POWER DISTRIBUTION NETWORKS	L. Tran, H. Nguyen, V. Pham, N. Hoang
		3	THE PROMISE OF HYBRID MICROGRIDS FOR ALLEVIATING POWER SHORTAGES IN LEBANON	T. Nguyen, H. Tran
		4	ANALYSIS OF VIBRATION SIGNALS IN SMALL VERTICAL AXIS WIND TURBINES	Mei Lin Zhang, Zhao Wei Chen, Haruto Nakamura
		5	INVESTIGATION OF LEAK EFFECTS ON THE DURABILITY OF SOLID OXIDE ELECTROLYSIS CELLS UNDER CO-ELECTROLYSIS CONDITIONS	Dr. Yumi Kim, Dr. Wei Zhang, Dr. Haruto Nakamura, Dr. Elena Costa
		6	A NOVEL THERMOCHEMICAL ENERGY STORAGE SOLUTION FOR TRANSPORTATION: DESIGN AND EVALUATION	Lin Cheng, Yulia Petrov
		7	ADVANCED CONSUMER LOAD PROFILING USING AN ENTROPY-ENHANCED K-MEANS APPROACH	Aisha Z. Jafari, Mei Ling Zhao
		8	IMPACT OF SURFACTANT ADDITION ON THE SUPERCOOLING BEHAVIOR OF TITANIA NANOFLUIDS IN THERMAL ENERGY STORAGE SYSTEMS	Mei Ling Zhang, Hiroshi Nakagawa, Kaito Tanaka
		9	OPTIMIZING TECHNICAL AND ECONOMIC PERFORMANCE OF SMART MICRO-GRIDS WITH RENEWABLE ENERGY: A CASE STUDY IN ASIA	Y. T. Lin, K. W. Zhang, L. R. Chen, Mei Hua, Xiaodong Liu

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Prof. Dr. Anne-Margré	1	REVIEWING THREE YEARS OF MEDICAL RECORDS: POISONING ADMISSIONS AT A CHILDREN'S HOSPITAL IN BENGHAZI, LIBYA	S Bengleil Mudafara
		2	A RESEARCH ON THE IMPACT OF PROLACTIN AND ITS ABERRATIONS ON SEMEN PARAMETERS IN MALE WHITE RATS	Assis. Prof. Hasan Rizvi
		3	DEXAMETHASONE: EFFECTS ON TESTICULAR FUNCTION	H. Guettaf, Bekkouche Hadj
		4	EXPLORING VMAT ALGORITHMS AND DOSIMETRY: AN INVESTIGATIVE APPROACH	Amone. Taqaddas
		5	ADDRESSING AUTISM SPECTRUM DISORDER: A KEY CHALLENGE IN THE KINGDOM OF SAUDI ARABIA	Rana Zeina, Laila Ayadhi, Bashir Shahid
		6	SEROLOGICAL IGG TESTING FOR DIAGNOSIS OF DIET- INDUCED CONDITIONS AND EFFICACY MONITORING IN CANINES	Prof. Dr. Anne-Margré Dr. Lec. C. Vink
		7	GENETIC VARIABILITY AND HAPLOTYPE ANALYSIS OF THE ORGANIC CATION TRANSPORTER 1 GENE IN THE ZULU POPULATION OF SOUTH AFRICA	N. Hoosain, Modela Du Plessis, Minao. Benjeddou
		8	EFFECTS OF LOWER BODY POSITIVE PRESSURE TRAINING ON BODY COMPOSITION IN OBESE CHILDREN	Basant Refay, Nabeel T. Faiad

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assoc. Prof. Dr. Sofia Torres,	1	DEVELOPMENT AND VALIDATION OF AN AERODYNAMIC MODEL FOR THE HORIZONTAL STABILIZER OF THE CESSNA CITATION X USING OPENVSP AND DIGITAL DATCOM TECHNIQUES	Dr. Emilia Tanaka, Dr. Hiroshi Nakano, Dr. Samuel Okafor
		2	ENHANCING ADS-B SECURITY THROUGH HYBRID PAM-PSK MODULATION TECHNIQUES	S. Chen, R. Takahashi, L. Zhang, H. Nguyen, M. Kim, J. Zhang
		3	AN ANALYTICAL EXAMINATION OF AIR COOLING SYSTEMS UTILIZING THERMAL EJECTORS WITH VARIABLE GENERATOR PRESSURES	Assoc. Prof. Dr. Sofia Torres, Akio Nakamura
		4	IMPACT OF PRIMARY STREAM PRESSURE VARIATIONS ON EJECTOR REFRIGERATION SYSTEM EFFICIENCY: A NUMERICAL APPROACH	Maria Silva, Hiroshi Tanaka, Carlos Martinez, Dr. Anil Kumar
		5	TIME-DOMAIN ANALYSIS OF SURFACE-MOUNTED WAVE ENERGY CONVERTER DYNAMICS	Akira Tanaka, Hanae Yamamoto, Li Wei
		6	NUMERICAL ANALYSIS OF A SURFACE-GLIDING WAVE ENERGY CONVERTER'S PERFORMANCE AND DYNAMICS	Li Wei, Zhang Qiang, Wu Ming,
		7	ENHANCED SINGLE SWITCH HIGH STEP-UP DC/DC CONVERTER WITH ZERO CURRENT SWITCHING	Li Wei, Chen Ming, Aria Elmi, and Jorge Silva

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Dr. Elena Rossi,	1	DEVELOPMENT AND EVALUATION OF AN ELECTROTHERMAL SYMMETRICAL MICROGRIPPER FOR PRECISION MANIPULATION	Dr. Emil Weber, Prof. Dr. Carla Rodriguez
		2	OPTIMAL PID CONTROL DESIGN FOR A 3-DOF HELICOPTER USING LQR METHOD	Dr. Elena Rossi,
		3	ADAPTIVE FUZZY PID CONTROL FOR SHUNT ACTIVE POWER FILTERS USING THE D-Q-O REFERENCE FRAME TECHNIQUE	Isabelle Dupont, Michael Sommer
		4	EYE-CONTROLLED WHEELCHAIR SYSTEM USING MICROCONTROLLER TECHNOLOGY	Maria Gonzalez, Luca Bianchi, Sophie Dubois, Andreas Müller, Elena Schmidt
		5	AFFORDABLE SURFACE ELECTROMYOGRAPHIC SIGNAL AMPLIFIER USING ARDUINO MICROCONTROLLER	Anya Petrov, Viktor Ivanov, Elena Smirnova
		6	ADVANCED CONTROL OF SINGLE-PHASE PWM INVERTERS WITH M68HC11E MICROCONTROLLER INTEGRATION	Maria L. Santos,
		7	OPTIMAL PID CONTROLLER DESIGN FOR LOAD FREQUENCY CONTROL USING GENETIC ALGORITHMS	A. Ribeiro, L. Silva

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH, ENGINEERING AND APPLIED SCIENCES EU ExArt 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION OCTOBER 17 - 20, 2024 BELGRADE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 19 Ekim / October 19, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Dr. Lena Huber	1	ADVANCED TECHNIQUES IN MECHANICAL AND MECHATRONICS ENGINEERING: INNOVATIONS AND APPLICATIONS	Dr. Laura Klein Prof. Dr. Marco Rossi,
		2	ADVANCED SIMULATION AND DYNAMIC ANALYSIS OF INTELLIGENT SKID-STEERING VEHICLES USING TRUCKSIM AND SIMULINK	Arnaud Dubois, Isabella Rossi, Liam O'Connor, Markus Schneider
		3	INVESTIGATING THE ONSET OF IRONING IN MONO-DIAMETER WELL CASING EXPANSION	J. Müller, A. Smith, L. Garcia, M. Bellamy
		4	ADVANCING INDOOR DRONE TECHNOLOGY FOR CREATIVE SECTOR APPLICATIONS	Dr. Lena Huber, Dr. Adam Turner
		5	EMOTION-AWARE ROBOTICS: ASSESSING AUTOMATIC EMOTION RECOGNITION TECHNIQUES ON A HUMANOID ROBOT FOR ENHANCED EMOTIONAL INTELLIGENCE	Elena Schmidt, Marco Russo
		6	ENHANCING EMOTIONAL INTELLIGENCE IN HUMANOID ROBOTS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF AUTOMATIC EMOTION RECOGNITION TECHNIQUES	Matthias Weber, Clara Fischer, Lena Braun
		7	Automated Landmark Selection via Feature Clustering for Visual Navigation in Unmanned Aerial Vehicles	Ahmed Al-Mansoori, Elena Rodriguez
		8	EVALUATING LEAN MANUFACTURING IMPACTS: CREATION OF A STRUCTURAL MEASUREMENT MODEL	Maria Schmidt, Thomas Isabelle

Contents

TRANSFORMATION OF ISLAMIC BOARDING SCHOOL MANAGEMENT IN THE ERA OF INDUSTRIAL REVOLUTION 4.0.....	1
THE CONTRIBUTION OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP IN SHAPING STUDENT CHARACTER IN THE DIGITAL ERA.....	10
GLOBAL RESEARCH TRENDS ON TEACHER PROFESSIONALISM IN EDUCATION USING BIBLIOMETRIC ANALYSIS.....	21
CLASS ACTION RESEARCH IN TRANSFORMATIONAL LEARNING TO IMPROVE STUDENTS' LEARNING ACHIEVEMENT.....	32
A BIBLIOMETRIC ANALYSIS : STRATEGY FOR DEVELOPING A TRANSFORMATIVE- BASED ENTREPRENEURSHIP LEARNING MODEL IN THE HIGHER EDUCATION ENVIRONMENT.....	33
TYPICAL ENGLISH SENTENCE PATTERNS.....	50
THE BENEFIT OF ARTISTIC MUSICAL ACTIVITIES FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN.....	57
SOSYAL DARWİNİZMİN YENİ VERSİYONU OLARAK TRANSHÜMANİZM: İNSANIN BİYOLOJİSİNİN KEŞFİNDEN İNSANIN YENİDEN YARATILMASINA.....	62
YAPAY ZEKÂ VE SANSÜR: DEMOKRATİKLEŞME Mİ OTORİTERLEŞME Mİ?.....	72
TANINMA UĞRUNA MÜCADELEDE AXEL HONNETH ETKİSİ.....	81
TÜRKİYE'DE YETİŞKİNLER ÜZERİNE YAZILMIŞ MUTLULUK KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	92
Gıyâseddin Mansûr Deştekî'nin "el-Hikmetü'l-Ameliye" Adlı Eserinden Hareketle Ahlakî Görüşleri.....	101
İSLAM İNANCININ ÇEVRE DUYARLILIĞININ GELİŞİMİNE KATKISI: BİR CUMA HUTBESİ ÖRNEĞİ.....	113
SOSYAL HİZMETİN UYGULAMA ALANLARINDAN HUZUREVLERİ: TÜRKİYE'NİN YAŞLANAN NÜFUSUNA HAZIR MI?.....	121
SOSYAL HİZMET BAĞLAMINDA EKONOMİK İSTİSMARIN YAŞLI BİREYLERDE GÖRÜNÜMÜ.....	131
MUHASEBE EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİNİN ETİK ALGILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI.....	142
USE OF LEAN SIX SIGMA METHODOLOGY IN ACCOUNTING AND FINANCE TRANSACTIONS .	159
ORTAÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN MESLEKİ DENEYİM YILINA GÖRE FAİZ KONULARINDAKİ ALAN BİLGİLERİNİN İNCELENMESİ.....	169
MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN MATEMATİK DERSİNE DAİR DÜŞÜNCELERİNİN İNCELENMESİ.....	172
THE INFLUENCE OF SOCIAL MEDIA ON THE ACQUISITION OF ENGLISH LANGUAGE SKILLS: OPPORTUNITIES AND OBSTACLES.....	174
MÜZE-SARAYLARA YÖNELİK KORUMA ÇALIŞMALARI.....	186
KÜTÜPHANELERİN EĞİTİM AMAÇLI İŞLEVLENDİRİLMESİ.....	196

OSMANLI DEVLETİ'NİN EN UZUN YÜZYILINDA İHTİKÂR.....	205
MESELESİ VE İHTİKÂRA SEBEP OLAN UNSURLAR	205
ZENCİ İSYANI'NİN KÜLTÜREL SONUÇLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	218
KÜRESEL EŞİTSİZLİKLERİ NASIL ELE ALMALI?: EKONOMİK SORUNLARIN TEŞHİSİ İÇİN POLİTİK EKONOMİK ZEMİN	220
Ekolojik Sınırlar Bağlamında İktisadi Büyüme Paradoksu Ve Küçülme Tartışmaları.....	232
Emeğin Sermaye ile İlişkisi Bağlamında Üretken ve Üretken Emek Olmayan Emek Ayrımı	242
Is Nigeria's Shadow Economy a Haven for Stock Market Development? Evidence from a Bootstrap ARDL Bounds Testing Approach with a Fourier Function	251
A COMPARATIVE STUDY OF THE SANCTITY OF PALESTINE IN ABRAHAMIC RELIGIONS	253
Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo (ILC / Madrid / İspanya) isimli Enstitünün, Endülüs Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Araştırmalarına Sağladığı İmkanlar ve Avantajlar.....	254
Yunanistan'da Makedon Kimliğinin Bastırılması ve Asimilasyon Stratejisi	262
FEALAC: DOĞU ASYA VE LATİN AMERİKA BÖLGELERİ ARASINDA BİR ETKİLEŞİM KANALI	264
AGİT'İN TÜRK SİYASETİNDEKİ KARŞILIĞI ÜZERİNE BİR TARTIŞMA.....	276
LİSE ÇAĞINDAKİ GENÇLERDE ARTAN MADDE BAĞIMLILIĞI İLE	292
MÜCADELEDE SOSYAL POLİTİKALARIN ÖNEMİ VE.....	292
ANAYASAL DÜZLEMDE YERİ	292
SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERDE POZİTİF VE NEGATİF DUYGUSALLIĞIN SPOR PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİ	294
SPOR BİLİMLERİ EĞİTİMİNİN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BECERİLERİNE VE EKİP ÇALIŞMASINA ETKİSİ	308
AMPÜTE FUTBOLUNUN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ POTANSİYELİNİN ARAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR DERLEME	329
ENGELLİ SPORUNUN DÜNYADA VE TÜRKİYEDEKİ EKONOMİK POTANSİYELİNİN İRDELENMESİ	341
ÜMRANİYE (İSTANBUL) İLÇESİNDE HALKIN REKREASYON ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA... 351	
SERBEST ZAMAN ETKİNLİĞİNE KATILAN VE KATILMAYAN BİREYLERİN İŞ MOTİVASYONU	362
SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDE EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN SPOR YÖNETİMİNDEKİ DEĞİŞİM ALGILARININ İNCELENMESİ	377
COMPARATIVE ANALYSIS: FATIGUE AND DROWSINESS IN JAPAN'S NIGHT-TIME PASSENGER TRANSPORTATION INDUSTRY	391
EXPLORING THE RELATIONSHIP BETWEEN JOB SATISFACTION, MOTIVATION, AND ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR FACTORS	392
social media PUBLIC RELATIONS: CONVERTING USERS INTO TOURISTS.....	393
SOSYAL MEDYAYA YÖNELİK TÜKETİCİ İLGİLENİMİNİN İNCELENMESİ.....	394
A STUDY ON THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT.....	395

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ'NDE ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK UYGULAMASI VE WEB YÖNETİM SİSTEMLERİNİN ENTEGRASYONU	396
BİLGİ YÖNETİMİ VE ÖRGÜTSEL ÖĞRENME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN NİTEL ANALİZİ ÜZERİNE BİR MODEL ÖNERİSİ.....	397
TÜRKİYE'DE ORGANİK ARICILIKTAN ELDE EDİLEN HAYVANSAL ÜRÜNLER VE ORGANİK ARICILIĞI SINIRLAYAN FAKTÖRLER.....	399
TÜRKİYE'DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ, DURUM TESPİTİ, ÇÖZÜM ODAKLI POLİTİKALAR	409
THE IMPACT OF CORPORATE GOVERNANCE QUALITY ON CAPITAL STRUCTURE	417
HİSSE GERİ ALIMLARININ MOTİVASYONLARI VE RİSKLERİ: AKADEMİK VE UYGULAYICI BAKIŞ AÇILARI.....	430
FİNTEK VE REGTEK: REKABET, DÖNÜŞÜM VE DÜZENLEYİCİ ZORLUKLAR.....	446
İŞVERENİN 6331 SAYILI KANUN'UN 11. VE 28. MADDELERİNDE DÜZENLENEN YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN, UZAKTAN ÇALIŞMAYA UYGULANIP UYGULANAMAYACAĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ	460
OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMANLARININ SAĞLIKLI BESLENMENİN ÇOCUĞUN DİKKAT EKSİKLİĞİ DURUMUNA ETKİSİNE DAİR GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA.....	466
OKUL YÖNETİCİLERİNİN LİSANSÜSTÜ EĞİTİMİ TERCİH NEDENLERİ	482
ÇOCUKLARA FRANZIZCA ÖĞRETİMİNDE KÜÇÜK PRENS MASALI VE EVRENSEL DEĞERLER GELİŞİMİNE KATKISI	493
FRANZIZCA ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI DERSLERİNE YÖNELİK NİTEL BİR İNCELEME	500
VERİ GÜVENLİĞİ VE MATEMATİK: BİLSEM'DEKİ 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK ETKİNLİKLERİN ANALİZİ	502
ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN VERİ OKURYAZARLIK BECERİLERİNİN İNCELENMESİ	510
<i>AY BÜYÜRKEN UYUYAMAM</i> ÖYKÜSÜNDE AY, KADIN ve CİNSELLİK.....	519
<i>İĞNECİ</i> ÖYKÜSÜNDE CİNSEL BİR SEMBOL OLARAK İĞNE	525
ÇOCUK KİTAPLARINDA DEYİMLERİN KULLANIMINA BİR ÖRNEK: KIVIRCIK SALÇALI MAKARNA	532
“SOĞUKTAN KORKMAYAN TEK KUŞ” YAPITINDA ÇOCUK DÜNYASI VE MEVSİMLERİN BETİMLENİŞİ	549
ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ DİVANI'NDA KUŞ VE KUŞ UNSURLARI.....	556
DİJİTALLEŞMENİN HALK BİLİMİNE OLAN ETKİSİ	558
NAĞILLARIN BƏZİ HEYVAN PERSONAJLARI MÜDRİK QOCA ARXETİPİNİN ÖRNƏKLƏRİ KİMİ ...	559
PLATON'UN MAĞARA ALGORİSİ SEMBOLLERİ VE SANATIN YERİ	564
KLASİK RESİM SANATININ ÇAĞDAŞ DÜNYADA VARLIĞINI SÜRDÜRME GÜCÜ VE DAYANAKLARI	575
SAFEVÎ DÖNEMİ SERAMİK TOPUK TÖRPÜLERİNDEN ÖRNEKLER VE KULLANIMLARINA YÖNELİK YENİ ÖNERİLER	587
SERAMİK PARFÜM ŞİŞELERİNİN SINIFLANDIRILMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME	589

JONATHAN KEEP'İN SERAMİKLERİNDE DİJİTAL DOKUNUŞLAR	600
THE ECONOMIC AND POLITICAL DIMENSIONS OF POLICE CORRUPTION IN NIGERIA.....	608
THE INFLUENCE OF DISINFORMATION ON PUBLIC POLICY DYNAMICS: A COMPREHENSIVE DOCUMENTARY STUDY	609
THE NECESSITY OF A COMPREHENSIVE INDUSTRIAL EFFLUENT REGULATION: ADDRESSING RISKS TO EUROPEAN WATER BODIES	610
ANALYZING ECONOMIC RELATIONS BETWEEN SOUTH KOREA AND JAPAN THROUGH WTO DISPUTES	611
COMPARATIVE APPROACHES TO COUNTERING RADICALIZATION: INSIGHTS FROM EUROPE AND SOUTH EAST ASIA.....	612
LEGAL IMPLICATIONS OF CLIMATE CHANGE REGULATION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF EARTHLIFE AFRICA JOHANNESBURG V MINISTER OF ENERGY.....	613
THE INFLUENCE OF SOCIAL MEDIA ON EUROPEAN GOVERNANCE: A COMPARATIVE ANALYSIS	614
ETHICAL CHALLENGES IN LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION: A CASE STUDY FROM SOUTHERN EUROPE.....	615
A LEGAL FRAMEWORK FOR MITIGATING AND ADAPTING TO AIR POLLUTION: STRATEGIES FOR LOCAL GOVERNMENTS IN INDONESIA	616
ENHANCING DETECTION OF SUBJECTIVE BIAS USING BIDIRECTIONAL TRANSFORMER REPRESENTATIONS AND LSTM NETWORKS.....	617
ANALYZING DUBBING TECHNIQUES IN THE PORTUGUESE DUBBED VERSION OF MULAN (1998)	618
IMAGE PRIORITIZATION TECHNIQUES FOR ENHANCING OBJECT LABELING IN TRAINING DETECTION MODELS.....	619
JUXTAPOSITION OF TIME AND IDENTITY: A STYLISTIC ANALYSIS OF THE SHORT STORY "TOO MUCH JOY" BY EVELYN BERG	620
THE INFLUENCE OF INDUCED POSITIVE EMOTIONS ON CREATIVITY: EXPLORING PERSONAL DEVELOPMENT AND SOCIAL ADAPTATION THROUGH EMOTIONAL NARRATIVES	621
END-TO-END METAPHOR DETECTION IN GREEK USING ADVANCED NEURAL NETWORK ARCHITECTURES.....	622
ANALYZING MICROBLOGS: EXPLORING THE PSYCHOLOGY OF POLITICAL LEANINGS	623
EXPLORING THE PSYCHOLOGICAL IMPACTS OF POLITICAL DISCOURSE ON SOCIAL MEDIA.	624
EXPLORING THE ROLE OF L1 AND L2 IN MANDARIN CHINESE ACQUISITION: A STUDY OF ADULT LEARNERS IN A MULTILINGUAL ENVIRONMENT IN MALTA	625
"UNLEASHING IMAGINATION: SURREALISM, CRITICAL PEDAGOGY, AND THE TRANSFORMATION OF SECONDARY ENGLISH LANGUAGE ARTS"	626
STRATEGIES FOR MANAGING IN-WORK POVERTY AND FAMILY RESILIENCE.....	627
ADVANCED VOCAL TRAINING TECHNIQUES IN SOUTH INDIAN CARNATIC MUSIC	628

A MACHINE LEARNING FRAMEWORK FOR EDUCATION INTEGRATION IN MULTICULTURAL SETTINGS: A CASE STUDY OF MONGOLIA	629
BRIDGING GAPS: SOCIOECONOMIC EVOLUTION OF THE MOHEGAN TRIBE AND NEW LONDON COUNTY OVER TWO DECADES	630
DIGITIZING INDIGENOUS KNOWLEDGE: THE CASE OF THE LUCY LLOYD AND WILHELM BLEEK XAM AND !KUN NOTEBOOKS	631
DIGITAL DIALOGUES OF GENDER BIAS: ANALYZING TWITTER INTERACTIONS OF BIG BROTHER NAIJA 2019 VIEWERS	632
UNDERSTANDING DISTANCE MOTHERHOOD THROUGH DIGITAL PLATFORMS: AN ITALIAN PERSPECTIVE.....	633
DEVELOPING A THOUGHTFUL DECISION SUPPORT FRAMEWORK FOR ENHANCED SUSTAINABILITY	634
DEVELOPING A THOUGHTFUL DECISION SUPPORT FRAMEWORK FOR ENHANCED SUSTAINABILITY	635
ENHANCING ARABIC SYNTAX CORRECTION WITH MACHINE LEARNING: A EUROPEAN PERSPECTIVE.....	636
INNOVATION IN BILINGUAL ADVERTISING: A STUDY OF SINHALA AND ENGLISH IN SRI LANKA	637
EXPLORING MORPHOLOGICAL INNOVATIONS IN TEXT MESSAGING AMONG URBAN BILINGUALS IN GREECE	638
EXPLORING COMPUTATIONAL CONSCIOUSNESS: THE DYNAMIC ABSTRACTION FRAMEWORK	639
THE IMPACT OF PLANNING AND MEMORY ON NAVIGATIONAL SKILLS	640
THE INFLUENCE OF HYBRID SLANG IN DYSTOPIAN NARRATIVES: AN ANALYSIS OF A CLOCKWORK ORANGE	641
ENHANCING KAZAKH LANGUAGE PROFICIENCY: A CASE STUDY FROM AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY.....	642
ENHANCING ARABIC LANGUAGE PROCESSING WITH AN ADVANCED LIGHT STEMMER.....	643
EVOLVING ROLES OF SEASIDE RESORTS IN THE CONTEXT OF INCREASING SECOND HOME OWNERSHIP	644
ANALYSIS OF SKI RESORT COMPETITIVENESS IN THE PHILIPPINES: A DOMESTIC TOURIST PERSPECTIVE.....	645
ENHANCING KNOWLEDGE WORK THROUGH SOCIAL MEDIA PLATFORMS	646
EXPLORING AGRITOURISM OPPORTUNITIES IN OMAN: INSIGHTS AND FUTURE PROSPECTS	648
SUSTAINABLE SPATIAL PLANNING AND TOURISM DEVELOPMENT: A LAND USE APPROACH FOR TERRITORIAL TOURISM.....	649
THE IMPACT OF CULTURAL CHALLENGES ON WESTERN CONSULTANTS IN GCC MEGAPROJECTS.....	650

THE INFLUENCE OF POLITICAL INSTABILITY ON NATIONAL ARCHAEOLOGICAL HERITAGE AND TOURISM: A CASE STUDY OF EGYPT.....	652
IMPACT OF SECURITY MEASURES ON FAN TURNOUT IN IRAQI PROFESSIONAL FOOTBALL LEAGUE GAMES	653
ENHANCING INNOVATION THROUGH ANALYSIS OF THE GLOBAL COMPETITIVENESS INDEX FRAMEWORK	654
ENHANCING ELECTORAL INTEGRITY THROUGH INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES: A STUDY ON ELECTRONIC VOTING SECURITY	655
DETECTION OF LATENT SWEAT FINGERPRINTS ON PAPER USING INFRARED RADIATION AND BLUE LIGHT.....	656
THE NECESSITY OF NATIONAL SPACE LEGISLATION FOR EMERGING SPACE NATIONS.....	657
LEGAL RECOGNITION AND SAFEGUARDING OF INDIGENOUS COMMUNITIES IN INDONESIA	658
THE CONSTITUTIONAL COURT OF BANGLADESH'S STANCE ON LIMITING CONSTITUTIONAL RIGHTS PERTAINING TO BANKING SECRECY	659
THE DYNAMICS OF POLITICAL DEFECTION IN INDIAN PARLIAMENTARY POLITICS.....	660
EXAMINING MODERN SYNERGETIC WARFARE AND ITS IMPACT ON INFORMATION SECURITY: A MULTIDISCIPLINARY APPROACH	661
CHALLENGES IN LEGAL REGULATION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN INNOVATION ACTIVITIES: AN INSTITUTIONAL APPROACH IN RUSSIA	662
EXPLORING LEADERSHIP BEHAVIOR, SAFETY CULTURE, AND PERFORMANCE IN THE HEALTHCARE INDUSTRY: A COMPREHENSIVE STUDY	663
EXAMINING KNOWLEDGE SHARING BEHAVIOR IN E-COMMUNITIES THROUGH THE LENS OF TRANSACTION COST THEORY	664
ASSESSING OPERATIONAL RISKS IN MALAYSIAN HIGHWAY PROJECTS	665
COMPARATIVE ANALYSIS: ASSESSING TRAINED INSPECTORS' PERFORMANCE ACROSS VARIED WORKLOADS VIA FEED FORWARD VS. FEEDBACK TRAINING APPROACHES	666
BEST PRACTICES FOR CRAFTING TENDERS IN MALAYSIA'S BUILDING CONSERVATION PROJECTS	667
THE INDEX OF SUSTAINABLE FUNCTIONALITY: A TOOL FOR ASSESSING SUSTAINABILITY	668
ADVANCING AN EFFICIENT FRAMEWORK FOR SECURE MOBILE APPLICATION DESIGN, DEVELOPMENT, AND UTILIZATION	669
Examining Learners' Reactions to Adjusted Rorschach Comprehensive System: A Critical Psychological Analysis	670
Motivations and Barriers to Recycling in Kota Kinabalu, Malaysia"	671
ASSESSING THE IMPACT OF METAPHOR THERAPY ON DEPRESSION AMONG FEMALE STUDENTS	672
Examining SL Writing and Sensitivity in Writing Tasks: Proficiency Levels in a Second Language Other than English.....	673

MODELING COGNITIVE AND BEHAVIORAL CHALLENGES IN AN UNDERREPRESENTED GROUP WITH A HIERARCHICAL APPROACH	674
COMPARING MUSICAL NOTATION READING TO ALPHABET READING: IMPLICATIONS FOR TEACHING MUSIC TO DYSLEXIC STUDENTS	675
SAĞLIK PERSONELLERİNİN SPOR TİF AKTİVİTEYE KATILIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ	676

TRANSFORMATION OF ISLAMIC BOARDING SCHOOL MANAGEMENT IN THE ERA OF INDUSTRIAL REVOLUTION 4.0

Agus Darwanto

Universitas Ahmad Dahlan
adarwanto@gmail.com – <https://orcid.org/0000-0002-0116-5339>

Rully Charitas Indra Prahmana

Universitas Ahmad Dahlan
rully.indra@mpmat.uad.ac.id - <https://orcid.org/0000-0002-9406-689X>

Ani Susanti

Universitas Ahmad Dahlan
ani.susanti@pbi.uad.ac.id - <https://orcid.org/0000-0001-9885-9689>

ABSTRACT

The Industrial Revolution 4.0 has brought significant changes across various sectors, including traditional Islamic education such as Islamic boarding schools (*pondok pesantren*). This article analyzes the transformation of Islamic boarding school management in the era of the Industrial Revolution 4.0 using bibliometric analysis methods. This study aims to identify trends, main topics, and publication patterns related to transforming of pesantren management in academic literature. Data were collected from the Dimensions database using the term "management of Islamic boarding school" within the time frame of 2016 to 2024 and then extracted using the Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses (PRISMA) method. The analysis results indicate an exponential increase in the number of publications related to the management of Islamic boarding schools. Publications related to the management of Islamic boarding schools are predominantly linked to SDGs, with DOAJ and Non-APC journals serving as the main journal sources. Dindin Solahudin and Ulfah Amalia are the most productive researchers on Islamic boarding school management. Network visualization maps were used to identify novelty in the topic of Islamic boarding school management, overlay visualization maps to identify research interests surrounding the topic, and density visualization maps to determine the research density on this topic. The network and density visualization results show trends and relationships between various concepts related to the management of Islamic boarding schools, as well as areas that still require further research, such as connecting quality management with financial management.

Keywords: bibliometric analysis, Industrial Revolution 4.0, Islamic boarding school, management, transformation.

INTRODUCTION

Pondok pesantren (Islamic boarding school) is an indigenous educational institution in Indonesia and serves as the cornerstone of Islamic education in the country [1]. Its existence dates back to the 13th century [2]. However, *pondok pesantren* has a long history before being integrated into the national education system in Indonesia [3]. The history of *pondok pesantren* (Islamic boarding school) in Indonesia can be divided into five periods: the birth and

development, evolution, ideological stronghold, and as a medium for the development of the Muslim community. The first *pondok pesantren* (Islamic boarding school) was Padepokan Sunan Ampel, which became the precursor to the many Islamic boarding school spread across the archipelago [4].

The development of *pondok pesantren* flourished during the Walisanga era. However, it faced a decline during the Dutch colonial period. Several times, the Dutch issued regulations that restricted the activities of *pondok pesantren*. This was due to the dialectical-resistive relationship between *pondok pesantren* and the Dutch colonial government. Nevertheless, *pondok pesantren* (Islamic boarding school) had a dialectical-negotiative relationship with the European educational model [5].

After Indonesia's independence, the development of *pondok pesantren* still faced a long and challenging path. The alumni of *pondok pesantren* were not fully recognized, and the diplomas issued by *pesantren* were not acknowledged by the government [4]. Oleh karena itu banyak *pondok pesantren* yang akhirnya bertransformasi dengan menyelenggarakan pendidikan formal seperti madrasah dan sekolah reguler. Consequently, many *pondok pesantren* eventually transformed by offering formal education, such as madrasah and regular schools. Although the Government issued Law No. 18 of 2019 concerning *pesantren* [6], followed by Ministry of Religious Affairs' Regulation No. 31 of 2020 on *Pesantren* Education, which equated *pondok pesantren* diplomas with those from regular schools or madrasahs, further transformation is needed to ensure that the existence of *pondok pesantren* remains intact [8].

This research aims to identify trends, key topics, and publication patterns related to the transformation of *pesantren* management in scientific literature, covering SDG-related topics, publications, authors, network visualization maps, overlay visualization, and density visualization. The results of this research can guide future researchers in understanding the quality and focus of existing research and provide quick access to a large volume of publications [9]. This analysis is also expected to help identify the latest trends and innovations in the topic of *pondok pesantren* management transformation.

METHOD

The data for this research was extracted from <https://app.dimensions.ai/> on September 24, 2024. The Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses (PRISMA) method was used to extract articles from the Dimensions database. PRISMA is a widely recognized method used by many researchers, such as Ansari et al. [10]; Damayanti et al. [11]; and Olina et al. [12]. Information from Dimensions was extracted based on the documents found, which included publication year, title, keywords, authors, document type, and journal articles.

The data was collected from the Dimensions database on September 24, 2024, using the search term "management of Islamic boarding school" within the time range of 2016 to 2024, yielding 82 articles. The data was then imported into Microsoft Excel 2021 for analysis, ranking, and calculations [13], which included the most-cited researchers, articles, and journals. Subsequently, the data was processed using VOSviewer version 1.6.20, utilizing metadata from

various sources, including academic journals, researchers, and publications. All data will be analyzed using VOSviewer to create and visualize bibliometric maps [14].

RESULTS AND DISCUSSION

Bibliometric analysis is a process in which information contained in texts, such as journal articles or conference proceedings, is transformed into numbers or statistical data [15]. The interest in research using bibliometric analysis has been growing, as seen in studies by Omar et al. [16]; Puspita et al. [17]; and Solikhah [18]. The use of bibliometric analysis allows researchers to make more informed decisions regarding research development plans, prioritize important research areas, and identify opportunities for collaboration within specific fields of study [19].

The search from 2016 to 2024 yielded 82 scientific article publications. The number of scientific publications on the topic of the management of Islamic boarding schools is shown in Figure 1.

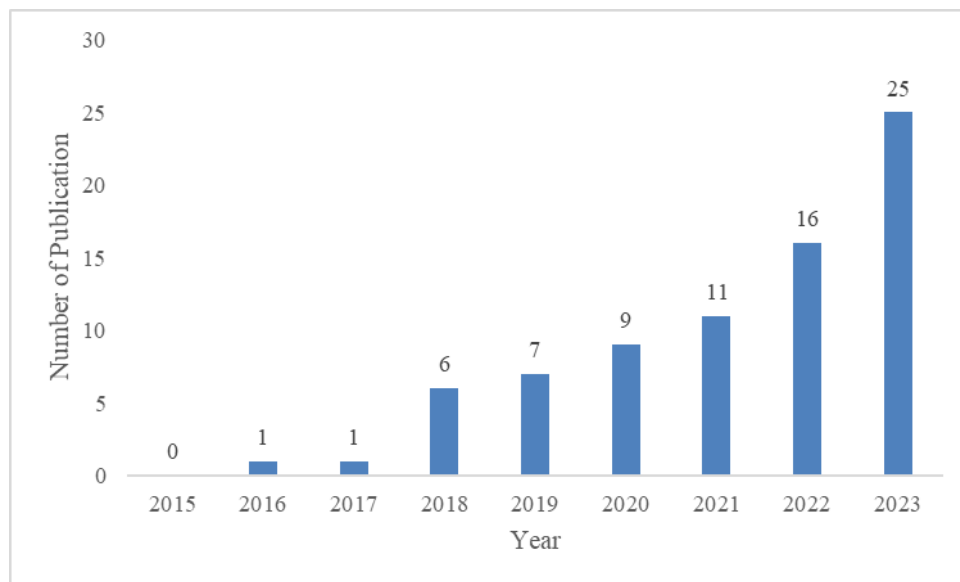

Figure 1. Number of publications on the topic from 2015 to 2023

According to Figure 1, the number of publications on the management of Islamic boarding schools has grown exponentially over the years. In 2015, there were no published articles on this topic. In 2016 and 2017, only one article was published each year. Since 2018, there has been a steady increase, reaching its peak in 2023. This indicates that the management of Islamic boarding schools is a topic of increasing interest for researchers.

Based on SDGs, publications on the management of Islamic boarding schools can be categorized into several areas. The number of publications according to SDG areas is presented in Figure 2.

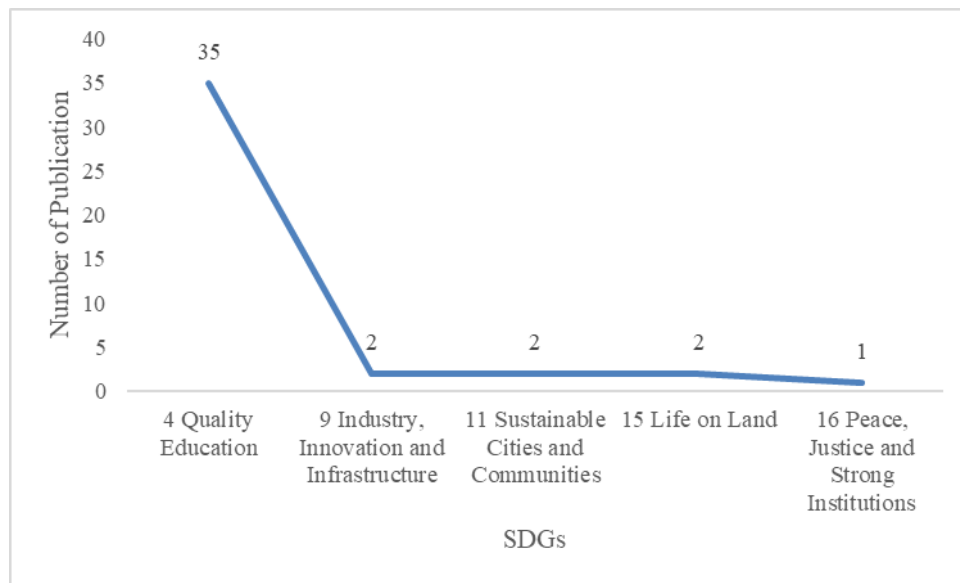

Figure 2. Number of publications on the topic by SDG areas

According to Figure 2, *quality education* ranks first based on SDG categories, with 35 articles. Therefore, the topic of *quality education* is most commonly applied to the management of Islamic boarding schools.

Based on journals, publications on the topic of the management of Islamic boarding schools can be grouped. The number of publications by journal is presented in Figure 3.

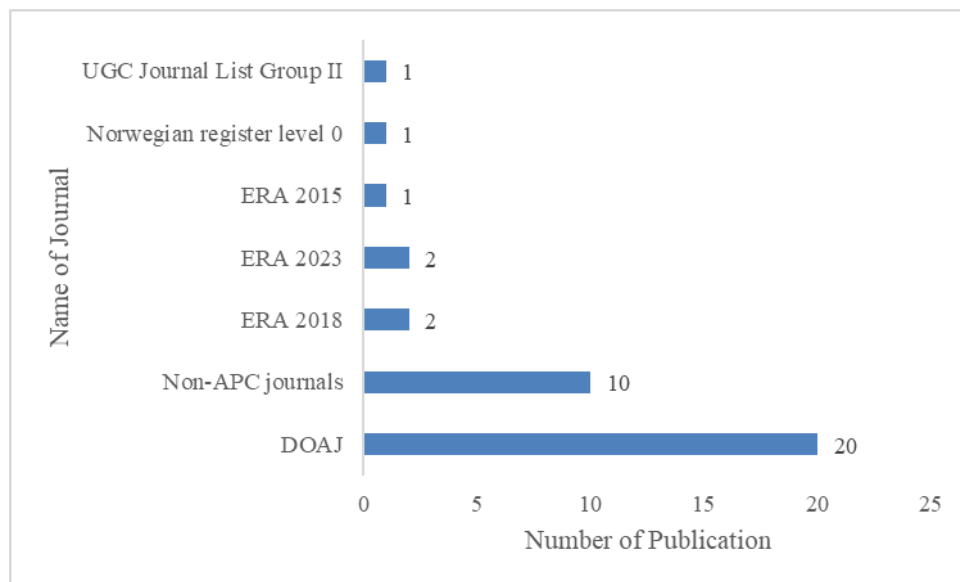

Figure 3. Number of publications on the topic by journals

According to Figure 3, DOAJ ranks first among journal sources featuring the keyword management of Islamic boarding school, with 20 articles, followed by Non-APC Journals with 10 articles. Thus, DOAJ is the most relevant journal source for this topic.

Based on researchers, publications can also be categorized. The number of publications by researcher is presented in Figure 4.

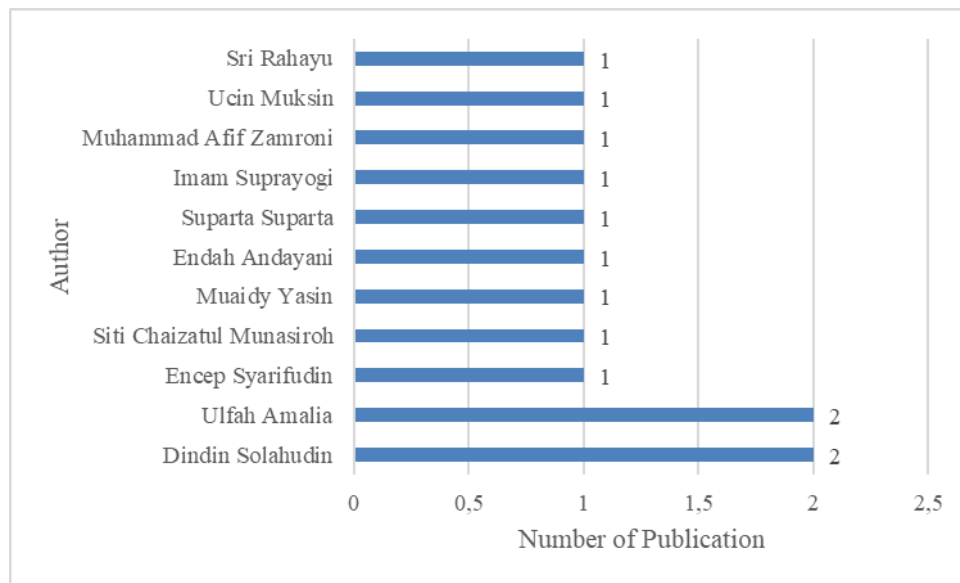

Figure 4. Number of publications on the topic by researchers

According to Figure 4, Dindin Solahudin and Ulfah Amalia rank first among authors, with 2 articles each, followed by other authors with 1 publication each. Therefore, Dindin Solahudin and Ulfah Amalia are the most productive researchers on the topic of the management of Islamic boarding schools.

VOSviewer provides a network visualization map. The network visualization for the co-occurrence of 34 terms is shown in Figure 5.

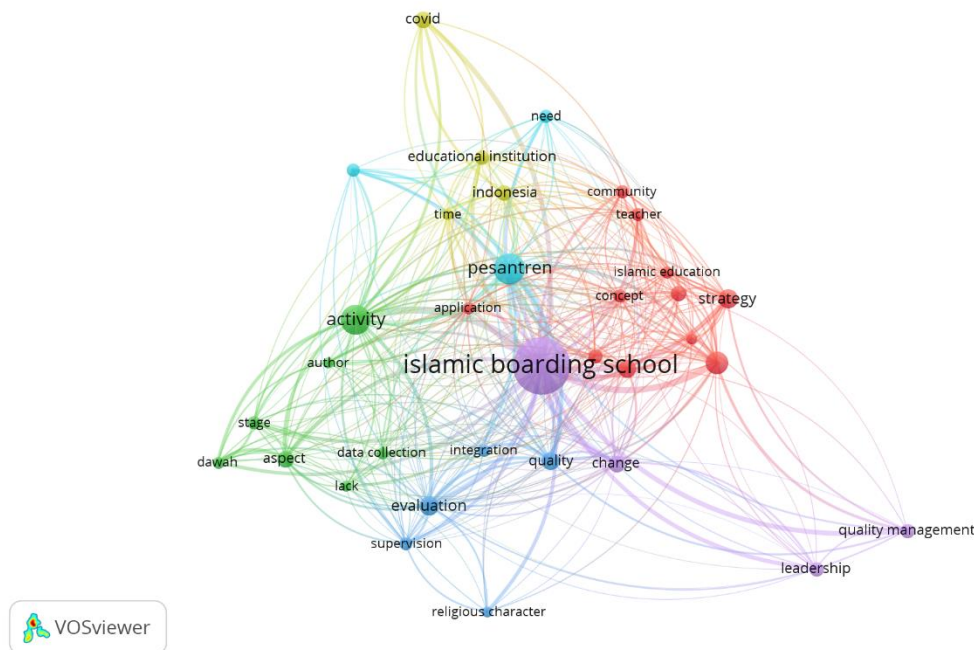

Figure 5. Network visualization on the topic of management of Islamic boarding schools

According to Figure 5, there are 34 terms, 6 clusters, 383 links, and a total link strength of 6,122. In Figure 5, two terms connected by a line indicate that they co-occur in a title and abstract, such as *Islamic boarding school* and *quality management*. Conversely, two unconnected terms suggest they do not co-occur, like *Islamic education* and *financial management*. This network visualization can help researchers identify emerging areas in the research domain [20]. For example, *quality management* is connected to *quality*, and *quality* is connected to *financial management*, but *quality management* is not connected to *financial management*. Hence, novelty in research on the management of Islamic boarding schools can be found by exploring the relationship between *quality management* and *financial management*. Similarly, another potential research area is the link between *quality management* and *educational institutions*.

Similarly, VOSviewer provides an overlay visualization map. The overlay visualization for the co-occurrence of 34 terms is presented in Figure 6.

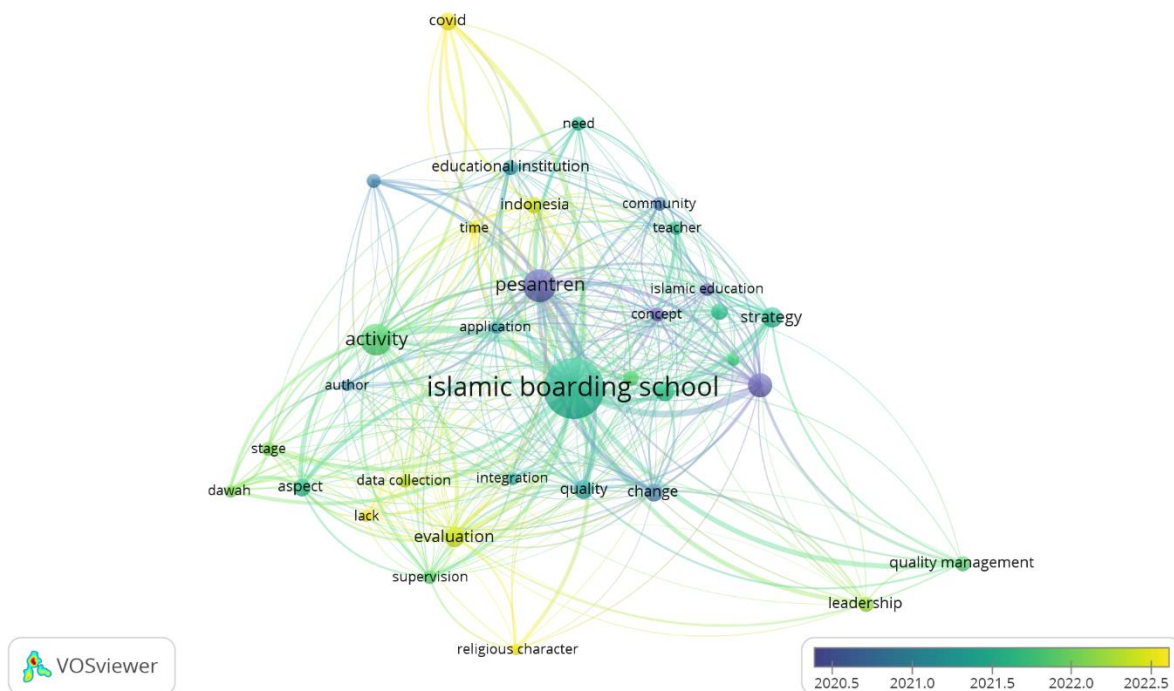

Figure 6. Overlay visualization on the topic of management of Islamic boarding schools

In Figure 6, the overlay visualization on the management of Islamic boarding schools offers an analysis based on keywords from 2016 to 2024, allowing trends in research titles related to the management of Islamic boarding schools to be observed. According to Figure 6, terms in yellow indicate current research interests [21] [22]. Therefore, the current research trends on the management of Islamic boarding schools include terms highlighted in yellow, such as *Indonesia*, *time*, *COVID*, *lack*, *data collection*, *evaluation*, and *religious character*.

Additionally, VOSviewer displays a density visualization map. The density visualization for the co-occurrence of 34 terms is presented in Figure 7.

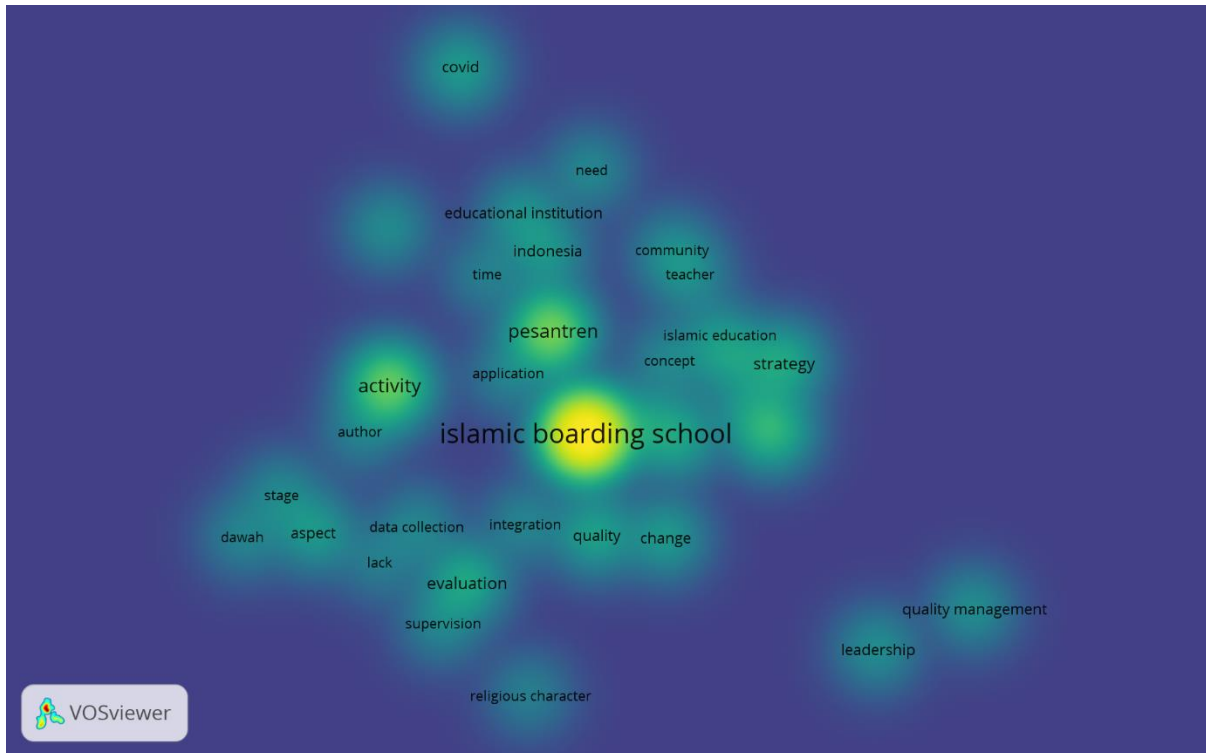

Figure 7. Density visualization on the topic of management of Islamic boarding schools

In Figure 7, the density visualization on the management of Islamic boarding schools shows the visual density of terms represented by different colors. Blue represents high density, while yellow represents low density [23]. High density indicates that a topic has been widely used in previous research, while low density means that a topic has been less explored in previous studies. Therefore, future research topics related to the management of Islamic boarding schools should focus on those with low density. For example, the association between *Islamic boarding school* with *pesantren* and *activity* might offer promising areas for further investigation.

CONCLUSION

In this study, the management of Islamic boarding schools has become an increasingly popular research topic in the field of education during the era of the Industrial Revolution 4.0. Improving the quality of Islamic boarding school management offers the potential to enhance the quality of students. The urgency of improving the management of these institutions is evident from the growing number of publications over the past few years. Bibliometric analysis results indicate that the management of Islamic boarding schools is a research area of increasing interest. There has been an exponential rise in the number of published articles on this topic year by year.

Publications related to the management of Islamic boarding schools in education are predominantly linked to the SDGs field of quality education, with DOAJ being the primary journal source for publishing relevant research. The most productive researchers in this field are Dindin Solahudin and Ulfah Amalia, who have authored several articles on the topic. Network visualization and density visualization results reveal trends and connections between

various concepts related to the management of Islamic boarding schools, as well as areas that require further research, such as linking quality management with financial management.

This bibliometric analysis provides insights into the latest trends and innovations in the management of Islamic boarding schools, offering guidance for future researchers in understanding the current research focus and accessing information from the vast amount of published work. Therefore, this analysis makes a significant contribution to understanding global research trends on Islamic boarding school management and lays the groundwork for future research and development.

The limitations of this article stem from the use of Dimensions as the primary database, which may result in different outcomes compared to using Scopus, Google Scholar, or other article search engines. Additionally, the search was conducted using English keywords, so results may vary if different languages are used.

REFERENCES

- [1] I. Mujahid, "Islamic orthodoxy-based character education: creating moderate Muslim in a modern pesantren in Indonesia," *Indones. J. Islam Muslim Soc.*, vol. 11, no. 2, pp. 185–212, Dec. 2021, doi: 10.18326/ijims.v11i2.185-212.
- [2] M. Mu'min and M. Syukron, "Deradicalization of Qur'an Exegesis in Islamic Boarding Schools in Central Java," *J. Penelit.*, vol. 15, no. 2, pp. 369–392, Jan. 2022, doi: 10.21043/jp.v15i2.13200.
- [3] A. M. Sabila, S. Arifin, and M. N. Humaidi, "Islamic Boarding School in the Trajectory of Indonesian History: Origins, Characteristics, and Policy Dynamics," *Al-Hayat J. Islam. Educ.*, vol. 8, no. 1, pp. 45–58, Jan. 2024, doi: 10.35723/ajie.v8i1.440.
- [4] A. Firmansyah and A. Amirudin, "Understanding and History of the Development of Islamic Boarding Schools in Indonesia," *Al-Fadlan J. Islam. Educ. Teach.*, vol. 1, no. 2, pp. 81–91, Dec. 2023, doi: 10.61166/fadlan.v1i2.36.
- [5] T. K. Wati and N. Martha, "Movement of Traditional Islamic Boardingschools in Indonesia-Centric Perspective," *J. Ilm. Mhs. Raushan Fikr*, vol. 11, no. 1, pp. 42–53, Jul. 2022, doi: 10.24090/jimrf.v11i1.6049.
- [6] Pemerintah Republik Indonesia, "Undang-undang (UU) Nomor 18 Tahun 2019 tentang Pesantren," *LN.2019/NO.191, TLN NO.6406, JDIH.SETNEG.GO.ID : 27 HLM*. Pemerintah Republik Indonesia, Jakarta, Oct. 15, 2019.
- [7] Kementerian Agama RI, "Peraturan Menteri Agama Nomor 31 Tahun 2020 tentang Pendidikan Pesantren," *BN. 2020/No. 1405, https://jdih.kemenag.go.id/; 44 hlm*. Kementerian Agama Republik Indonesia, Jakarta, Nov. 30, 2020.
- [8] Menteri Agama, "Peraturan Menteri Agama Nomor 31 Tahun 2020 tentang Pendidikan Pesantren," *BN. 2020/No. 1405, https://jdih.kemenag.go.id/; 44 hlm*. Kementerian Agama Republik Indonesia, Jakarta, Nov. 30, 2020.
- [9] N. Donthu, S. Kumar, D. Mukherjee, N. Pandey, and W. M. Lim, "How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines," *J. Bus. Res.*, vol. 133, pp. 285–296, Sep. 2021, doi: 10.1016/j.jbusres.2021.04.070.
- [10] M. R. Ansari, N. Kodriati, A. A. P. Pertiwi, and F. S. T. Dewi, "The Effectiveness of a Telenutrition Intervention to Improve Dietary Behavior and Physical Activity Among Adolescents With Obesity: Protocol for a Systematic Review," *JMIR Res. Protoc.*, vol. 13, p. e53282, Mar. 2024, doi: 10.2196/53282.
- [11] F. N. Damayanti, A. Lutfitasari, B. Santosa, S. I. Prakasiwi, S. Suparman, and N. N. Anggraini, "Bibliometric Analysis of Research Trends and Novelty of Midwifery

- Policy,” *Afr. J. Nurs. Midwifery*, vol. 26, no. 1, p. 20, Feb. 2024, doi: 10.25159/2520-5293/14031.
- [12] Y. Ben Olina, S. Suparman, B. Santosa, and S. Pranata, “A Bibliometric Analysis of Publications on Obesity and Hypertension,” *J. Res. Heal.*, vol. 14, no. 2, pp. 117–124, Mar. 2024, doi: 10.32598/JRH.14.2.2320.1.
- [13] B. Lyons, “Five Microsoft Excel Features to Enhance Financial Analysis,” *J. Instr. Tech. Financ.*, vol. 2, no. 1, Sep. 2023, doi: 10.54155/jitf.v2i1.40.
- [14] A. Kirby, “Exploratory Bibliometrics: Using VOSviewer as a Preliminary Research Tool,” *Publications*, vol. 11, no. 1, p. 10, Feb. 2023, doi: 10.3390/publications11010010.
- [15] V. Hyk, O. Vysochan, and O. Vysochan, “Integrated Reporting of Mining Enterprises: Bibliometric Analysis,” *Stud. Bus. Econ.*, vol. 17, no. 3, pp. 90–99, Dec. 2022, doi: 10.2478/sbe-2022-0048.
- [16] R. Omar, N. Kaliappen, K. A. Khamis, and D. Sulisworo, “Blended Learning Approach in Graduate Studies: A Bibliometric Analysis from 1997-2021,” *Int. J. Inf. Educ. Technol.*, vol. 11, no. 11, pp. 546–552, 2021, doi: 10.18178/ijiet.2021.11.11.1563.
- [17] A. D. Puspita, I. Maryani, and H. H. Sukma, “Problem-Based Science Learning in Elementary Schools: A Bibliometric Analysis,” *J. Educ. Learn.*, vol. 17, no. 2, pp. 285–293, May 2023, doi: 10.11591/edulearn.v17i2.20856.
- [18] E. W. Solikhah, H. M. Asih, F. H. Astuti, I. Ghazali, and E. Bin Mohammad, “Industry 4.0 Readiness Trends: A Bibliometric and Visualization Analysis,” *Int. J. Robot. Control Syst.*, vol. 4, no. 1, pp. 105–124, Feb. 2024, doi: 10.31763/ijrcs.v4i1.1247.
- [19] F. Ledesma and B. E. Malave González, “Bibliometric Indicators and Decision Making,” *Data Metadata*, Dec. 2022, doi: 10.56294/10.56294/dm20229.
- [20] Eri Mardiani and M. S. Iswahyudi, “Mapping the Landscape of Artificial Intelligence Research: A Bibliometric Approach,” *West Sci. Interdiscip. Stud.*, vol. 1, no. 08, pp. 587–599, Aug. 2023, doi: 10.58812/wsis.v1i08.183.
- [21] R. A. Alfatiha, A. Chan, and A. Muftiadi, “Bibliometric Analysis: Partnership in Achieving Competitive Advantage,” *Owner*, vol. 7, no. 1, pp. 401–409, Dec. 2022, doi: 10.33395/owner.v7i1.1251.
- [22] S. Nurhayati, A. Rahmawati, and A. Surwanti, “Bibliometric Analysis of Peer to Peer Lending Fintech Trends,” *J. Econ. Bus.*, vol. 5, no. 4, Dec. 2022, doi: 10.31014/aior.1992.05.04.454.
- [23] T. Rapp, C. Peters, and C. Dachsbacher, “Image-based Visualization of Large Volumetric Data Using Moments,” *IEEE Trans. Vis. Comput. Graph.*, pp. 1–1, 2022, doi: 10.1109/TVCG.2022.3165346.

THE CONTRIBUTION OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP IN SHAPING STUDENT CHARACTER IN THE DIGITAL ERA

Ummu Qurrota A'YUN¹,

¹ Universitas Ahmad Dahlan, Faculty of Teacher Training and Education,
<https://orcid.org/0009-0008-6816-7380>

Dwi SULISWORO²,

² Universitas Ahmad Dahlan, Faculty of Teacher Training and Education,
<https://orcid.org/0000-0002-7625-8505>

Ika MARYANI³

Universitas Ahmad Dahlan, Faculty of Teacher Training and Education,
<https://orcid.org/0000-0002-7154-2902>

ABSTRACT

This article aims to analyze the contribution of transformational leadership in shaping student character in the digital era through bibliometric analysis using Dimensions and VOSviewer. The data set consists of 17.565 publications published between 2014 and 2024. Utilizing the PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) method, the study filters relevant literature to map emerging research topics related to transformational leadership in the context of digital education. The analysis results indicate that transformational leadership plays a critical role in character development amidst rapid technological advancements and educational digitalization. Leadership traits such as inspiration, motivation, and a clear vision are proven effective in addressing the challenges of the digital era, particularly in fostering moral values, critical thinking skills, and digital ethics in students. Furthermore, the study reveals a significant increase in academic publications on this theme over the past five years, highlighting that the topic of transformational leadership and student character in the digital age is increasingly relevant and warrants further investigation. Therefore, this article concludes that transformational leadership significantly contributes to shaping adaptive and integrity-driven student character in the digital era and recommends strengthening the role of educational leaders in navigating ongoing technological changes.

Keywords: bibliometric analysis, digital era, education, student character, transformational leadership.

1. INTRODUCTION

The rapid development of digital technologies has reshaped the educational landscape, presenting both opportunities and challenges for educators and students alike [1]. In this digital era, schools are not just tasked with imparting academic knowledge but are also responsible for shaping the character of students in ways that prepare them for a dynamic, interconnected world [2]. This shift has placed an increasing emphasis on leadership within educational institutions, particularly on transformational leadership, which is recognized for its ability to inspire, motivate, and nurture the holistic development of students. [3]. Transformational leadership is characterized by the ability to create a vision for the future[4], foster an environment of collaboration and trust, and inspire followers to achieve higher levels of personal and professional development [5]. In the context of education, this leadership style plays a pivotal role in influencing not only the academic outcomes but also the moral and ethical development of students [6], aligning with the increasing importance of character education [7]. The integration of transformational leadership with digital tools and approaches has become a powerful way to shape student character [8], fostering traits like responsibility, critical thinking, collaboration, and digital citizenship [9].

To examine the contribution of transformational leadership in shaping student character in the digital era, a bibliometric analysis provides a systematic and quantitative approach to exploring the existing body of research [10]. Bibliometrics allows for the identification of key trends, influential authors, and critical studies that have contributed to the understanding of how transformational leadership intersects with character development in the digital age [11]. By analyzing patterns in scholarly publications, citation networks, and research clusters, this analysis highlights the evolving discourse on leadership and its impact on student outcomes in an increasingly digitized world [12].

This study seeks to contribute to the ongoing discussion by mapping the landscape of research on transformational leadership and character education in the digital era [13]. Through a bibliometric analysis, it aims to uncover the most significant contributions [14], identify gaps in the literature, and propose directions for future research [15], with a specific focus on how transformational leadership can be leveraged to foster positive character traits among students amidst the challenges and opportunities of the digital age [16]. This exploration is timely, as educators and leaders grapple with the implications of technological advancements on student behavior, ethics, and overall character formation [17].

2. METHODOLOGY

Publication data were extracted from <https://app.dimensions.ai/> on September 30, 2024. The Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses (Page et al., 2021), abbreviated PRISMA, were employed to extract articles from the Dimensions database. The author has previously utilized this PRISMA method. The PRISMA flow diagram is presented in Figure 1.3.

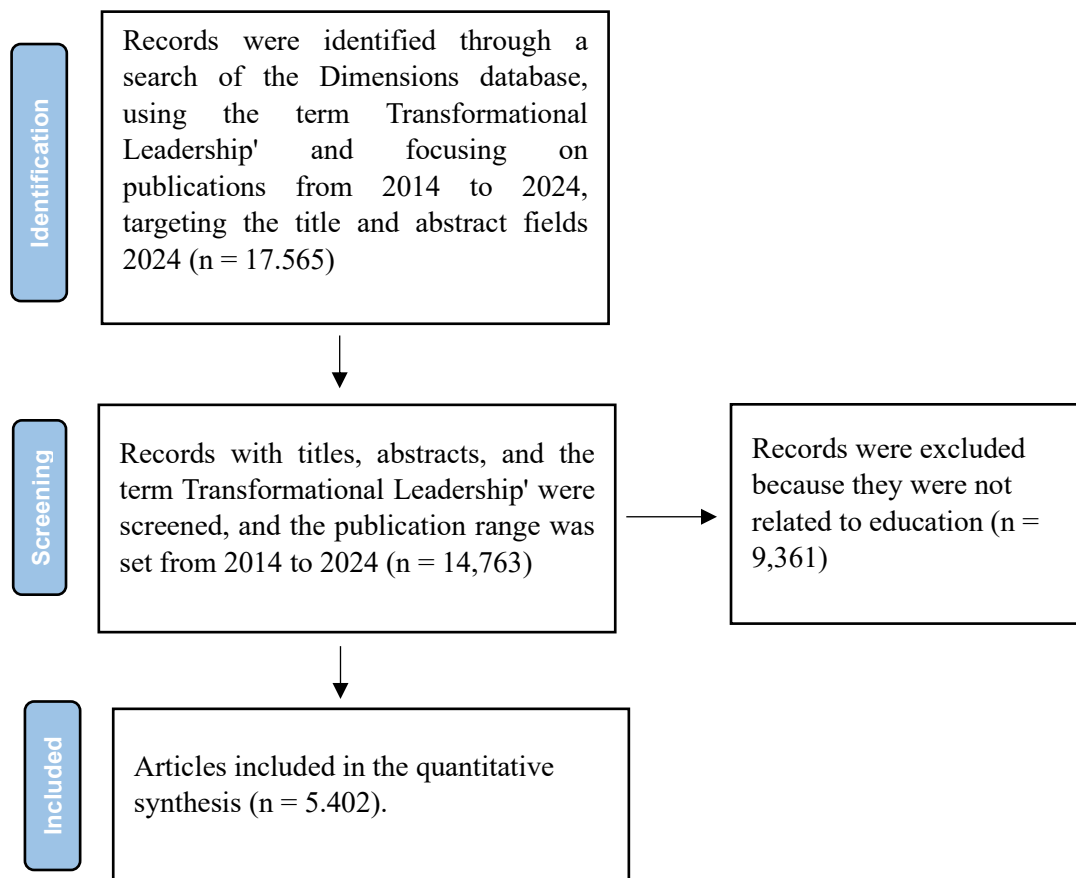

Figure 1 PRISMA Flow Diagram

According to the data sourced from the Dimension database, the process of literature review for transformational leadership follows a systematic approach involving three distinct stages: identification, screening, and inclusion. In the first stage (Identification), a total of 17,565 records were identified using the term "transformational leadership," focusing on publications from 2014 to 2024. This initial search included a comprehensive review of titles and abstracts to ensure relevance. In the second stage (Screening), the records were refined further, resulting in 14,763 retained publications after selecting only articles and proceedings within the field of Education. This screening process led to the exclusion of 2,802 records that did not meet the specified criteria. Finally, in the third stage (Inclusion), the search culminated in a final sample of 1,579 publications. This refined dataset will be critically analyzed to explore the implications of transformational leadership in educational contexts, aiming to contribute valuable insights into the current discourse.

3. RESULTS AND DISCUSSION

This section outlines a bibliometric analysis on the topic of transformational leadership, with data extracted from the Dimensions database covering the years 2014 to 2023. The analysis focuses on key metrics related to transformational leadership, including publication volume, citation count, and classifications based on aspects such as research fields, journals, and researchers. Additionally, visualizations of networks based on co-occurrence and co-authorship,

as well as publication clustering using these aspects, overlay visualization, and density visualization, are discussed. This section presents a comprehensive bibliometric analysis of the contributions of transformational leadership (TL) in shaping student character in the digital era, utilizing data extracted from the Dimensions database covering the years 2014 to 2023. The analysis reveals a significant upward trend in publications related to TL, particularly those focusing on student character development. This steady increase in published articles indicates a growing academic interest in the intersection of transformational leadership and character education, highlighting its vital role in fostering essential traits among students navigating modern challenges.

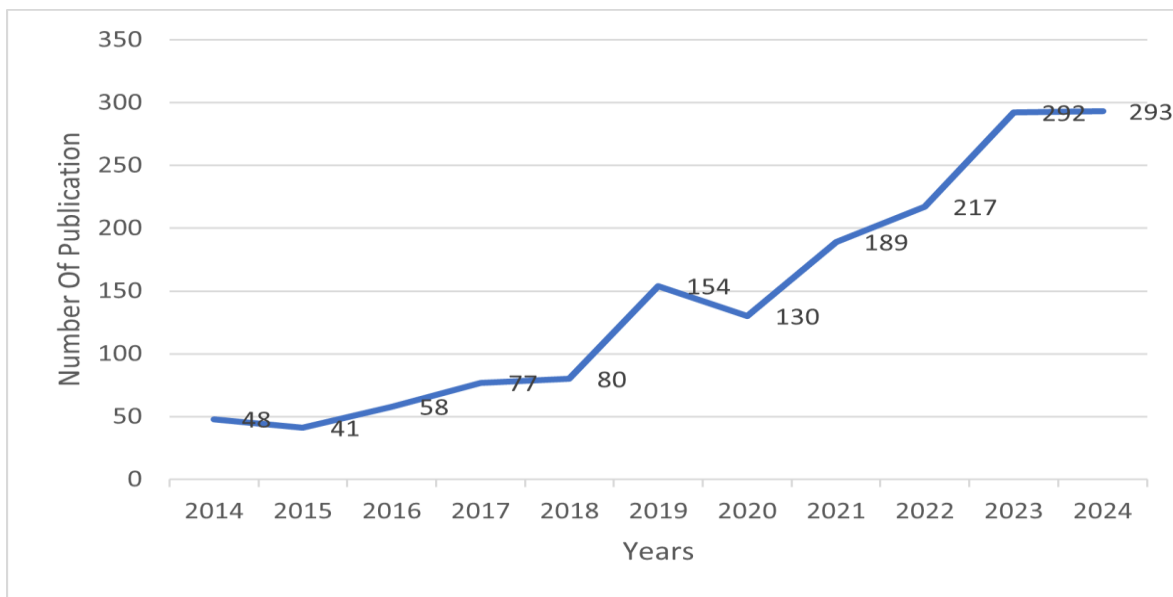

Figure 2. Number of Publications on the Topic from 2014 to 2023

The graph above provides a compelling illustration of the increasing interest in research related to leadership and student character from 2014 to 2024. There has been a significant surge in the number of publications produced each year, indicating a growing awareness of the importance of developing leadership skills and positive character traits in students. The peak of this trend is evident in 2023, where the number of publications reached its highest point. This consistent increase suggests that the topics of leadership and student character have become a central focus in the fields of education and research. Several factors may contribute to this trend, such as a paradigm shift in education that emphasizes the development of students' holistic competencies and a heightened awareness of the necessity to prepare young generations for global challenges. Research conducted in this area encompasses various aspects, ranging from leadership theories to effective practices for developing student character. Common topics of investigation include the relationship between leadership and academic achievement, the role of teachers in fostering student leadership, and the influence of the school environment on character formation.

The implications of this trend are extensive. First, the increasing number of publications indicates a strengthening knowledge base regarding leadership and student character. Second, it highlights an urgent need to translate research findings into everyday educational practices. Third, this trend can serve as a reference point for researchers to identify gaps in the literature that require further investigation.

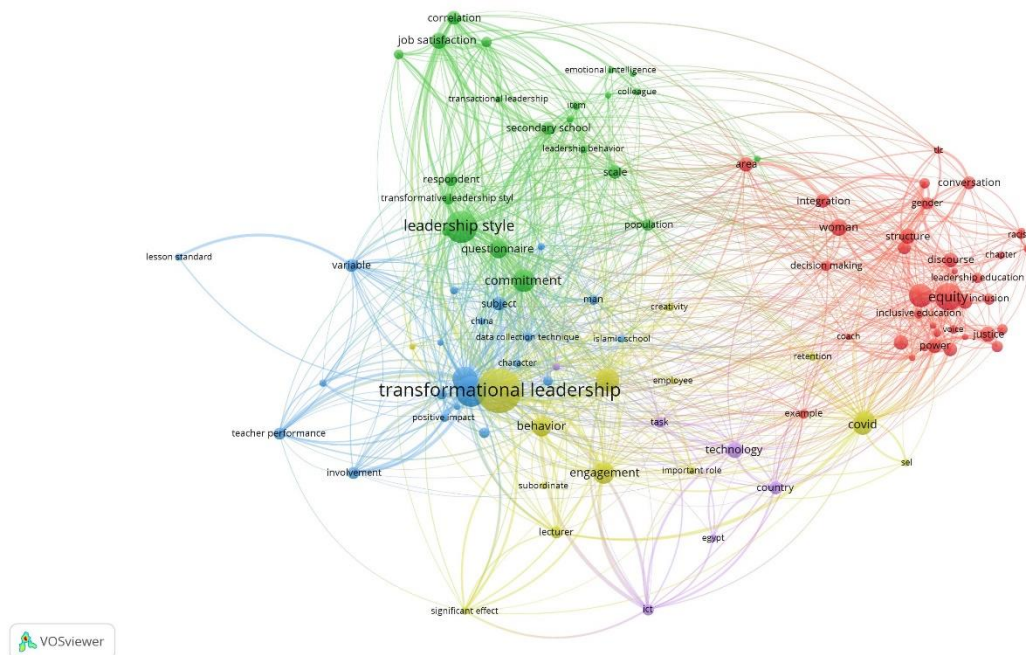

Figure 3 The VOSviewer visualization

The VOSviewer visualization presented provides a captivating illustration of the conceptual network related to leadership, revealing how various concepts interconnect to form a complex system. The visualization illustrates the interconnections between various concepts or keywords frequently encountered in research on leadership, with each circle representing a distinct concept and its size indicating the frequency of that concept's appearance in the literature. Lines connecting the circles reflect the strength of the relationships between these concepts. Different colors assigned to each group of concepts signify distinct clusters, indicating the presence of varied themes or topics within leadership research. Key clusters include transformational leadership, which is the largest and most central, highlighting terms like "transformational leadership," "charismatic leadership," and "vision," indicating its continued prominence in leadership studies. The leadership effectiveness cluster relates to the impact of leadership, featuring concepts such as "performance," "job satisfaction," and "employee engagement," suggesting a focus on how leadership enhances these outcomes. The leadership styles cluster encompasses various approaches beyond transformational leadership, such as "transformational

leadership" and "authentic leadership," reflecting an interest in how different styles affect outcomes. Additionally, the leadership context cluster highlights the significance of organizational culture and environment in determining leadership effectiveness, while the skills cluster includes vital competencies such as "emotional intelligence," "communication," and "decision-making." Inter-cluster relationships reveal a strong link between transformational leadership and effectiveness, suggesting that this style often correlates with positive outcomes like improved performance and higher employee satisfaction. Moreover, different leadership styles may prove more effective in varying contexts, with transformational leadership excelling in change-driven organizations and transactional leadership suited for stable environments. The implications of this visualization emphasize the complexity of leadership as a concept influenced by multiple factors, the critical importance of context in determining effectiveness, and the necessity for specific skills in effective leadership. Overall, transformational leadership remains a primary focus within the field of leadership research.

Additionally, organizational concepts like school, institution, organization, and management demonstrate that leadership operates within specific contexts, highlighting its significance in educational settings [18]. The inclusion of process-oriented concepts such as process, change, development, and improvement underscores the dynamic nature of leadership, suggesting that it involves continual evolution. Furthermore, outcome-related concepts such as achievement, performance, and outcome indicate that effective leadership aims to achieve specific results, such as enhancing performance or reaching organizational goals. The connecting lines between concepts reflect the strength of their relationships, with thicker lines signifying stronger connections, particularly between leadership and concepts like teacher, school, and performance. The colors and sizes of the nodes provide additional information, with different colors possibly representing various categories and larger nodes indicating the frequency of concepts within the data. From this visual analysis, it can be concluded that leadership is a multidimensional and complex construct that encompasses individuals, organizations, processes, and outcomes. Effective leadership can significantly influence various aspects, including individual performance [19], organizational success, and personal development. The implications drawn from this analysis emphasize the importance of leadership development [20], the relationship between leadership and outcomes, and the necessity of context in understanding leadership dynamics[21]. To further enhance the analysis, several questions arise: What data was utilized to generate this visualization? What do the different colors and sizes of the nodes signify? Which concepts frequently co-occur with leadership? What are the implications of the relationships between leadership and other concepts for educational practice? Addressing these questions could yield a deeper understanding of the complexities of leadership and its implications for education. The citation analysis further emphasizes the impact of this body of research within the academic community [22]. High citation rates for key articles suggest that frameworks of transformational leadership are increasingly referenced in discussions about educational practices and character development [23]. This recognition underscores the importance of transformative leadership principles in cultivating resilience, empathy, and ethical behavior in students, especially in contexts influenced by digital technology [24]. Moreover, an examination of research classifications reveals that the majority

of studies fall within educational psychology, leadership studies, and information technology, showcasing the interdisciplinary nature of transformatrive leadership research [25].

Collaboration among researchers is also evident in the network visualization of co-authorship patterns, illustrating robust partnerships across various institutions [26]. These collaborative efforts enrich the research landscape on transformational leadership and its implications for student character [27], enabling the sharing of best practices and innovative approaches that ultimately enhance the quality of educational leadership studies [28]. The findings highlight the significant impact of transformational leadership on character development in the digital era [29]. Transformational leaders foster supportive and engaging educational environments that encourage students to develop critical thinking, ethical reasoning, and social responsibility [30]. As students increasingly interact with digital tools, transformative leadership helps cultivate adaptability and resilience [31], empowering them to navigate complex digital landscapes effectively [32]. Research indicates that students under transformational leadership exhibit heightened motivation [33], engagement, and self-efficacy—traits crucial for effective character development. Furthermore, transformational leaders serve as role models [34], demonstrating values and behaviors that students can emulate, thus reinforcing a culture of integrity and respect within educational institutions [35]. In summary, this bibliometric analysis elucidates the vital role of transformational leadership in shaping student character in the digital age [36]. The growing body of literature underscores the importance of TL in nurturing essential character traits that prepare students for the complexities of modern life. Future research should continue to explore the long-term effects of TL on character development and identify specific strategies that educational leaders can employ to maximize the impact of transformational leadership across diverse learning environments.

The results indicate a significant rise in the number of publications on transformational leadership, reflecting a growing interest in the use of data within education. The study also highlights leading institutions and countries contributing to TL research, along with trends in dominant data analysis techniques and the adoption of emerging technologies.

CONCLUSION

In summary, the analysis of the relationships among various concepts within leadership research illustrates the essential role of transformational leadership in fostering student character, particularly in the context of today's digital landscape. As a dominant theme in leadership studies, transformational leadership is closely associated with outcomes that are crucial for character development, such as enhanced academic performance, increased student satisfaction, and greater engagement. These outcomes emphasize the impact of leaders who inspire and motivate students, encouraging them to surpass their perceived limitations and pursue personal and academic growth. The interconnectedness of different leadership styles, effectiveness, contextual factors, and necessary skills further illustrates how transformational leaders can profoundly shape the character of their students. By establishing nurturing and inclusive educational environments, these leaders create a sense of community and belonging, which is vital for students' social and emotional well-being. In a world where digital interactions are becoming increasingly prevalent, the ability of transformational leaders to adapt and guide students through the challenges of modern education is of utmost importance. They not only leverage technology to enrich the learning experience but also address potential issues associated with digital engagement, such as online harassment and the effects of social media on students' self-image. Moreover, the focus on key skills such as emotional intelligence, communication, and sound decision-making underscores the importance of leaders embodying the character traits they wish to cultivate in their students. By demonstrating qualities such as empathy, integrity, and resilience, transformational leaders not only influence students' character development but also serve as role models within the educational setting. This is especially crucial in the current digital era, where students face a myriad of influences and moral dilemmas that require strong ethical foundations.

Consequently, the influence of transformational leadership extends beyond academic success; it plays a vital role in the comprehensive development of students into individuals who are capable of critical thinking, ethical reasoning, and collaborative problem-solving. This leadership style equips students with the essential skills needed to navigate the complexities of both their digital and physical environments, ultimately preparing them to become responsible and engaged citizens. Therefore, the interplay between transformational leadership and student character development is not only significant but also necessary for cultivating the next generation of leaders who are well-equipped to address the challenges of an increasingly complex and interconnected world

REFERENCE

- [1] M. Mircea, M. Stoica, and B. Ghilic-Micu, "Investigating the Impact of the Internet of Things in Higher Education Environment," *IEEE Access*, vol. 9, pp. 33396–33409, 2021, doi: 10.1109/ACCESS.2021.3060964.
- [2] Z. Yu, "Sustaining Student Roles, Digital Literacy, Learning Achievements, and Motivation in Online Learning Environments during the COVID-19 Pandemic," *Sustainability*, vol. 14, no. 8, p. 4388, Apr. 2022, doi: 10.3390/su14084388.
- [3] I. Berkovich and T. Hassan, "Principals' digital transformational leadership, teachers' commitment, and school effectiveness," *Education Inquiry*, pp. 1–18, Feb. 2023, doi: 10.1080/20144508.2023.2173705.
- [4] M. Mincu, "Why is school leadership key to transforming education? Structural and cultural assumptions for quality education in diverse contexts," *Prospects (Paris)*, vol. 52, no. 3–4, pp. 231–242, Dec. 2022, doi: 10.1007/s11125-022-09625-6.
- [5] I. García-Martínez, M. Montenegro-Rueda, E. Molina-Fernández, and J. M. Fernández-Batanero, "Mapping teacher collaboration for school success," *School Effectiveness and School Improvement*, vol. 32, no. 4, pp. 631–649, Oct. 2021, doi: 10.1080/09243453.2021.1925700.
- [6] C. M. Shields and K. A. Hesbol, "Transformative Leadership Approaches to Inclusion, Equity, and Social Justice," *J Sch Leadersh*, vol. 30, no. 1, pp. 3–22, Jan. 2020, doi: 10.1177/1052684619873343.
- [7] S. Ghavifekr and S. Y. Wong, "Technology Leadership in Malaysian Schools," *International Journal of Asian Business and Information Management*, vol. 13, no. 2, pp. 1–18, Jul. 2021, doi: 10.4018/IJABIM.20220701.oa3.
- [8] M. Lamb, E. M. Dykhuis, S. E. Mendonça, and E. Jayawickreme, "Commencing character: A case study of character development in college," *J Moral Educ*, vol. 51, no. 2, pp. 238–260, Apr. 2022, doi: 10.1080/03057240.2021.1953451.
- [9] P. Fernández-de-Castro, D. Aranda, S. Moyano, and V. Sampedro, "Digital youth work: a systematic review with a proposal," *Social Work Education*, vol. 42, no. 3, pp. 318–336, Apr. 2023, doi: 10.1080/02615479.2021.1971187.
- [10] H. Antonopoulou, C. Halkiopoulos, O. Barlou, and G. N. Beligiannis, "Associations between Traditional and Digital Leadership in Academic Environment: During the COVID-19 Pandemic," *Emerging Science Journal*, vol. 5, no. 4, pp. 405–428, Aug. 2021, doi: 10.28991/esj-2021-01286.
- [11] G. Messmann, A. Evers, and K. Kreijns, "The role of basic psychological needs satisfaction in the relationship between transformational leadership and innovative work behavior," *Hum Resour Dev Q*, vol. 33, no. 1, pp. 29–45, Mar. 2022, doi: 10.1002/hrdq.21451.
- [12] P. S. Dare and A. Saleem, "Principal Leadership Role in Response to the Pandemic Impact on School Process," *Front Psychol*, vol. 13, Jul. 2022, doi: 10.3389/fpsyg.2022.943442.

- [13] S. Ghavifekr and S. Y. Wong, "Technology Leadership in Malaysian Schools," *International Journal of Asian Business and Information Management*, vol. 13, no. 2, pp. 1–18, Jul. 2021, doi: 10.4018/IJABIM.20220701.0a3.
- [14] M. A. Ayanwale, R. R. Molefi, and S. Oyeniran, "Analyzing the evolution of machine learning integration in educational research: a bibliometric perspective," *Discover Education*, vol. 3, no. 1, p. 47, May 2024, doi: 10.1007/s44217-024-00119-5.
- [15] Y. Luo, M. Latukha, and A. Panibratov, "International student mobility: A systematic review and research agenda," *Int J Consum Stud*, vol. 47, no. 3, pp. 852–887, May 2023, doi: 10.1111/ijcs.12911.
- [16] T. Karakose, H. Polat, and S. Papadakis, "Examining Teachers' Perspectives on School Principals' Digital Leadership Roles and Technology Capabilities during the COVID-19 Pandemic," *Sustainability*, vol. 13, no. 23, p. 13448, Dec. 2021, doi: 10.3390/su132313448.
- [17] J. Svenningsson, G. Höst, M. Hultén, and J. Hallström, "Students' attitudes toward technology: exploring the relationship among affective, cognitive and behavioral components of the attitude construct," *Int J Technol Des Educ*, vol. 32, no. 3, pp. 1531–1551, Jul. 2022, doi: 10.1007/s10798-021-09657-7.
- [18] N. T. Lumban Gaol, "School leadership in Indonesia: A systematic literature review," *Educational Management Administration & Leadership*, vol. 51, no. 4, pp. 831–848, Jul. 2023, doi: 10.1177/17411432211010811.
- [19] I. Berkovich and T. Hassan, "Principals' digital transformational leadership, teachers' commitment, and school effectiveness," *Education Inquiry*, pp. 1–18, Feb. 2023, doi: 10.1080/20144508.2023.2173705.
- [20] E. S. Park and D. Xu, "The Effect of Active Learning Professional Development Training on College Students' Academic Outcomes," *J Res Educ Eff*, vol. 17, no. 1, pp. 43–64, Jan. 2024, doi: 10.1080/19345747.2022.2151954.
- [21] L. M. Thien, D. Adams, S. H. Kho, and P. L. Yap, "Exploring Value-driven Leadership: Perspectives From School Leaders," *Journal of Research on Leadership Education*, vol. 18, no. 3, pp. 534–551, Sep. 2023, doi: 10.1177/19427751221097988.
- [22] S. J. Lee, C. Schneijderberg, Y. Kim, and I. Steinhardt, "Have Academics' Citation Patterns Changed in Response to the Rise of World University Rankings? A Test Using First-Citation Speeds," *Sustainability*, vol. 13, no. 17, p. 9515, Aug. 2021, doi: 10.3390/su13179515.
- [23] M. Ş. Bellibaş, A. Ç. Kılınc, and M. Polatcan, "The Moderation Role of Transformational Leadership in the Effect of Instructional Leadership on Teacher Professional Learning and Instructional Practice: An Integrated Leadership Perspective," *Educational Administration Quarterly*, vol. 57, no. 5, pp. 776–814, Dec. 2021, doi: 10.1177/0013161X211035079.
- [24] H. Sun, C. Yuan, Q. Qian, S. He, and Q. Luo, "Digital Resilience Among Individuals in School Education Settings: A Concept Analysis Based on a Scoping Review," *Front Psychiatry*, vol. 13, Mar. 2022, doi: 10.3389/fpsyt.2022.858515.

- [25] M. Comstock, J. Supovitz, and M. Kaul, "Exchange quality in teacher leadership ties: examining relational quality using social network and leader-member exchange theories," *Journal of Professional Capital and Community*, vol. 6, no. 4, pp. 395–409, Oct. 2021, doi: 10.1108/JPCC-01-2021-0002.
- [26] G. Helgesson, Z. Master, and W. Bülow, "How to Handle Co-authorship When Not Everyone's Research Contributions Make It into the Paper," *Sci Eng Ethics*, vol. 27, no. 2, p. 27, Apr. 2021, doi: 10.1007/s11948-021-00303-y.
- [27] T. T. Nguyen, L. Mia, L. Winata, and V. K. Chong, "Effect of transformational-leadership style and management control system on managerial performance," *J Bus Res*, vol. 70, pp. 202–213, Jan. 2017, doi: 10.1016/j.jbusres.2016.08.018.
- [28] I. Berkovich and T. Hassan, "Principals' digital transformational leadership, teachers' commitment, and school effectiveness," *Education Inquiry*, pp. 1–18, Feb. 2023, doi: 10.1080/20144508.2023.2173705.
- [29] H. Antonopoulou, C. Halkiopoulos, O. Barlou, and G. N. Beligiannis, "Associations between Traditional and Digital Leadership in Academic Environment: During the COVID-19 Pandemic," *Emerging Science Journal*, vol. 5, no. 4, pp. 405–428, Aug. 2021, doi: 10.28991/esj-2021-01286.
- [30] E. Qadan, A. Jabarin, and W. A. Chaleila, "Through the Lens of Discourse Analysis: Transformational Leadership as a Leverage Point for Promoting Educational Sustainability," *Sustainability*, vol. 15, no. 5, p. 3971, Feb. 2023, doi: 10.3390/su15053971.
- [31] J. Kareem *et al.*, "Transformational educational leaders inspire school educators' commitment," *Front Educ (Lausanne)*, vol. 8, May 2023, doi: 10.3389/educ.2023.1171513.
- [32] W. Lin, H. Yin, and Z. Liu, "The Roles of Transformational Leadership and Growth Mindset in Teacher Professional Development: The Mediation of Teacher Self-Efficacy," *Sustainability*, vol. 14, no. 11, p. 6489, May 2022, doi: 10.3390/su14116489.
- [33] E. Kazemi, A. F. Resnick, and L. Gibbons, "Principal Leadership for School-Wide Transformation of Elementary Mathematics Teaching: Why the Principal's Conception of Teacher Learning Matters," *Am Educ Res J*, vol. 59, no. 6, pp. 1051–1089, Dec. 2022, doi: 10.3102/00028312221130706.
- [34] "Transformational Leadership," in *The SAGE Encyclopedia of Quality and the Service Economy*, 2455 Teller Road, Thousand Oaks California 91320 : SAGE Publications, Inc. doi: 10.4135/9781483346366.n226.
- [35] A. S. Makaiau, P. E. Halagao, and G. Thao, "Creating Transformative Leaders of Social Justice in Education," *Multicultural Perspectives*, vol. 25, no. 1, pp. 52–59, Jan. 2023, doi: 10.1080/15210960.2022.2136181.
- [36] C.-C. Lee, W.-C. Yeh, Z. Yu, and X.-C. Lin, "The relationships between leader emotional intelligence, transformational leadership, and transactional leadership and job performance: A mediator model of trust," *Heliyon*, vol. 9, no. 8, p. e18007, Aug. 2023, doi: 10.1016/j.heliyon.2023.e18007.

GLOBAL RESEARCH TRENDS ON TEACHER PROFESSIONALISM IN EDUCATION USING BIBLIOMETRIC ANALYSIS

Hindun Yafa Chotijah

Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia

2336082006@webmail.uad.ac.id - <https://orcid.org/0000-0001-8245-0918>

Suparman

Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia

suparman@pmat.uad.ac.id - <https://orcid.org/0000-0001-5526-6285>

Dian Arta Kusumaningtyas

Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia

dian.artha@pfis.uad.ac.id - <https://orcid.org/0000-0002-8546-8870>

ABSTRACT

This study provides a comprehensive overview of the use of teacher professionalism in the educational context from 2015 to 2024. It includes an analysis of the number of publications, citations, and the distribution of publications based on the Sustainable Development Goals (SDGs), as well as researcher contributions. The research methodology utilized a bibliometric analysis combined with a systematic literature review. Publication data were gathered from Dimensions.ai on September 17, 2024, following the PRISMA method to extract relevant articles from the Dimensions database, yielding 1728 data points. These data were then processed using VOSviewer software, which created a bibliometric map identifying patterns of author collaboration and citation impact. The results indicate a significant rise in both the number of publications and citations related to teacher professionalism over the years, with the highest citation counts coming from articles published in reputable indexed journals. The bibliometric map generated by VOSviewer identified six distinct clusters, each marked by different colors. Among these, the most frequently discussed topic is Transformational Leadership. Additionally, current research trends surrounding teacher professionalism are connected to themes such as influence, strategy, relationships, preservice effects, and value. The study also reveals that teacher professionalism plays a prominent role in publications linked to the SDG of Quality Education, signifying its importance in improving educational outcomes. The findings emphasize the growing interest in teacher professionalism and its critical contribution to advancing education, particularly in terms of leadership and innovative teaching methods like in mathematics education. This study provides valuable insights into the evolution of research on teacher professionalism and its alignment with global educational goals.

Keywords: Bibliometric Analysis, Education, Mathematics Education, Sustainable Development Goals, Teacher Professionalism

1. INTRODUCTION

Teacher professionalism has increasingly become a focal point in educational research, particularly in the context of improving educational outcomes and aligning with global development initiatives such as the Sustainable Development Goals (SDGs) [1][2][3]. Over the past decade, there has been a significant rise in academic interest regarding the role of teacher professionalism in fostering educational excellence. As educators are pivotal to the success of educational systems, understanding how their professionalism impacts learning environments and contributes to broader educational objectives is crucial [4][5][6].

Between 2015 and 2024, research into teacher professionalism has grown substantially, both in terms of the number of publications and the attention it has garnered through citations. This expansion in literature reflects a broader recognition of the importance of teacher development, leadership, and innovative pedagogical approaches, including the integration of technology. Given the critical nature of this topic, a systematic and comprehensive analysis of the research landscape is needed to understand the patterns and trends within this body of work.

This study addresses this need by conducting a bibliometric analysis and a systematic literature review of research on teacher professionalism. Using publication data extracted from Dimensions.ai on September 17, 2024, the study applies the PRISMA method to identify relevant academic articles. The resulting 1728 data points were analyzed using VOSviewer software, which provides a bibliometric map highlighting collaboration patterns among authors, citation impacts, and thematic clusters within the field.

By examining the growing body of literature, this study aims to provide insights into the evolving role of teacher professionalism, its connection to educational leadership, and its contribution to achieving the SDG of Quality Education. The findings underscore the critical importance of teacher professionalism in driving educational innovation and improving overall education quality.

2. METHODS

This study employs a mixed-method approach, combining bibliometric analysis with a systematic literature review to provide a comprehensive overview of research on teacher professionalism from 2015 to 2024. The methodology is designed to explore publication trends, citation impacts, and thematic distributions related to teacher professionalism, with a focus on its alignment with the Sustainable Development Goals (SDGs), particularly Quality Education.

This study employs a mixed-method approach, combining bibliometric analysis with a systematic literature review to provide a comprehensive overview of research on teacher professionalism from 2015 to 2024. The methodology is designed to explore publication trends, citation impacts, and thematic distributions related to teacher professionalism, with a focus on its alignment with the Sustainable Development Goals (SDGs), particularly Quality Education.

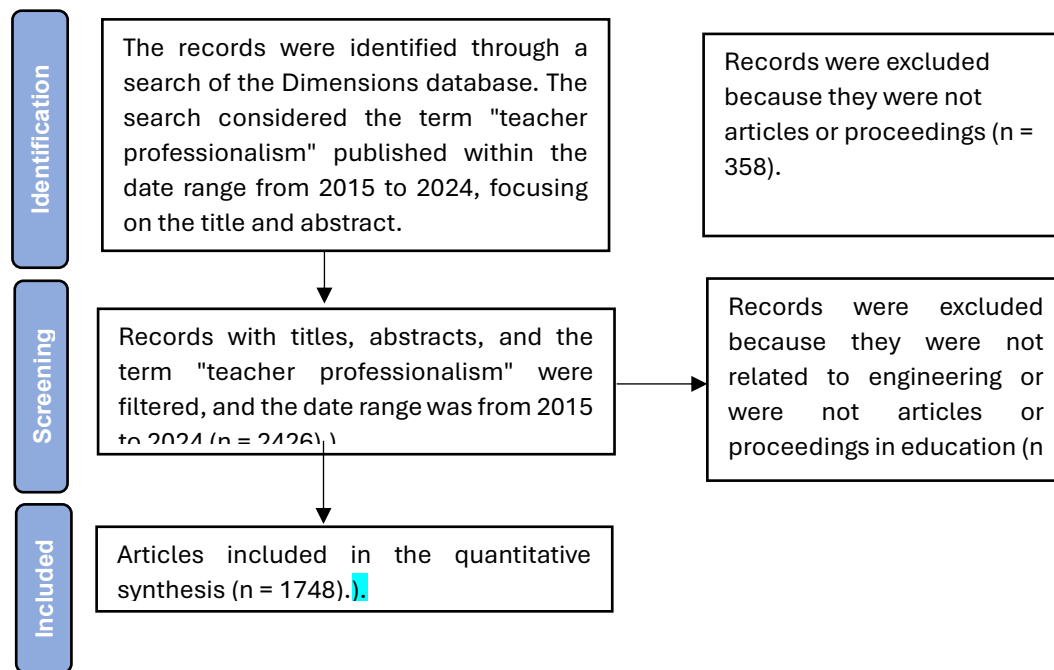

Figure 1.1 The PRISMA flow diagram [7]

Based on Figure 1.1, the PRISMA method consists of three stages: identification, screening, and eligibility. First, Stage 1 (Identification) detected 2,426 records from the Dimensions database, considering the term "teacher professionalism" published between 2015 and 2024, focusing on titles and abstracts. Then, Stage 2 (Screening) resulted in 2,026 records by selecting the publication type "article" or "proceedings" in the field of education, excluding 320 records. In Stage 3 (Included), a final sample of 1,748 articles was obtained. This final sample was then analyzed using VOSviewer. VOSviewer is a computer program for creating and viewing bibliometric maps [8][9][10].

Bibliometric analysis was conducted to quantify the research output and assess the impact of publications within the field [11][12]. This process involved analyzing the number of publications per year, citation counts, and identifying the most influential journals and articles. VOSviewer software was used to map author collaboration networks and citation patterns. The software generated a visual representation of these relationships, allowing the identification of clusters of research focus and key contributors in the field.

In addition to the bibliometric analysis, a systematic literature review was conducted to identify research themes and trends [13]. The extracted articles were categorized based on their alignment with the SDGs, particularly focusing on the goal of Quality Education. The thematic analysis also explored emerging trends such as the integration of teacher professionalism in teaching, leadership strategies, and the influence of teacher professionalism on educational outcomes.

The bibliometric data were processed using VOSviewer to create a bibliometric map with distinct clusters representing different research topics. These clusters were analyzed to understand the distribution of research across various themes, including Transformational

Leadership and the use of teacher professionalism. The citation analysis identified the most highly cited articles and the impact of these works on the field.

3. RESULTS AND DISCUSSION

This section outlines the bibliometric analysis on the topic of teacher professionalism in the field of education, extracted from the Dimensions database for the period from 2015 to 2024. In this section, the results and discussion of the analysis of the teacher professionalism topic in education will focus on the number of publications, citations, classification based on aspects (research fields, journals, researchers), network visualization of aspects (co-occurrence, co-authorship), publication clusters viewed from aspects (co-occurrence, co-authorship), overlay visualization, and density visualization.

3.1. Number of publications

The search from 2015 to 2024 resulted in 1,748 scientific article publications. The number of publications on teacher professionalism in the field of education per year is presented in Figure 1.2.

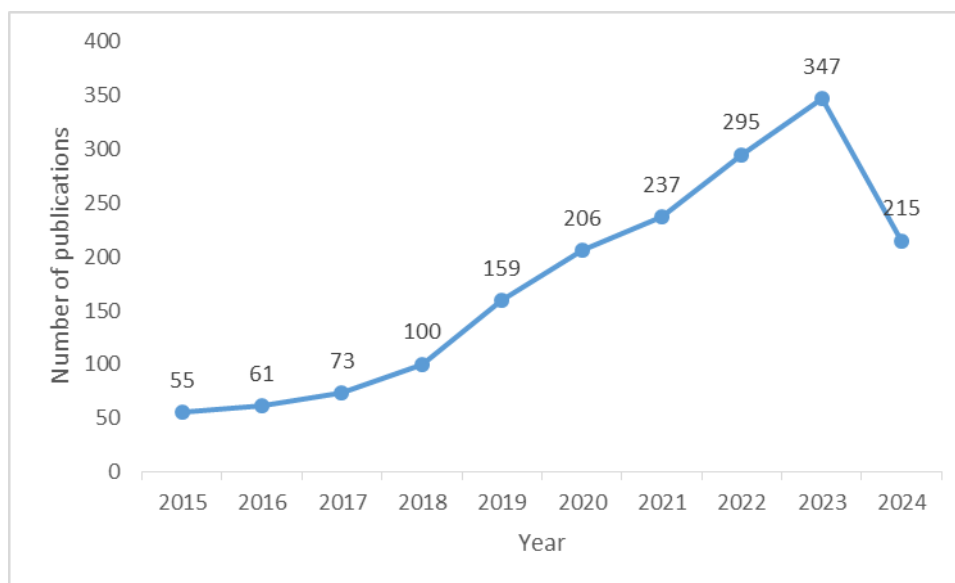

Figure 1.2 The number of publications on the topic of teacher professionalism from 2015 to 2024

According to Figure 1.2, the number of publications on the topic of teacher professionalism has increased year by year. In 2024, there is a noticeable decline due to it still being the current year. The fewest publications occurred in 2015, with 55 publications, while the highest number was recorded in 2023, with 347 publications. The average number of publications is 174.8. Thus, teacher professionalism is a topic of considerable interest for research.

3.2 Number of citations

The number of citations on teacher professionalism in education from 2015 to 2024 is 5,713. Furthermore, the number of citations per year is presented in Figure 1.3.

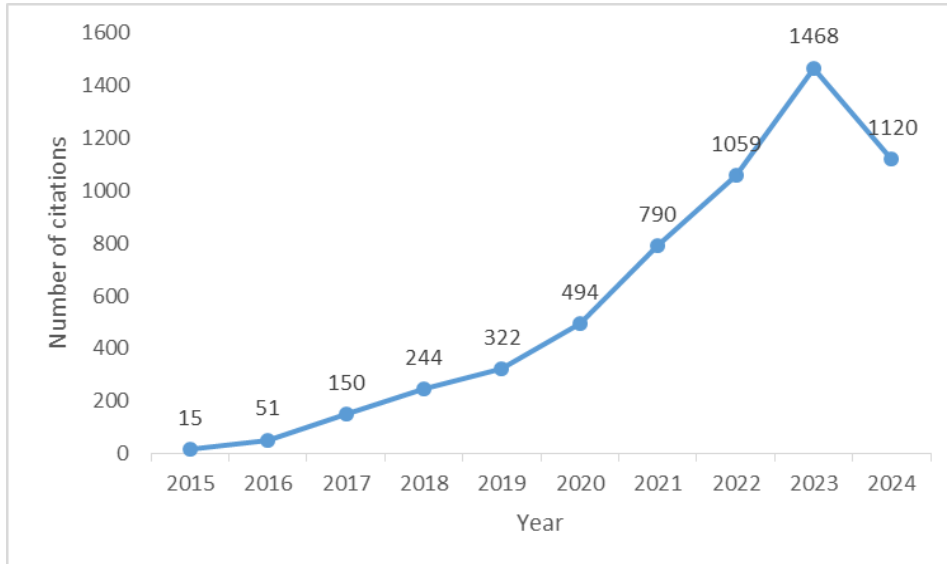

Figure 1.3 The number of citations on the topic of teacher professionalism in education from 2015 to 2024.

According to Figure 1.3, the number of citations on the topic of teacher professionalism has increased year by year. The lowest number of citations occurred in 2015 with 15 citations, while the highest number of citations occurred in 2023 with 1,468 citations. The average number of citations was 571.3. Research data revealed that out of 1,468 publications, the most cited publication was titled "Teacherbot: Interventions in Automated Teaching" (Sian Bayne, 2015), which received 135 citations. This article was published in *Teaching in Higher Education*, a Scopus-indexed journal ranked in the first quartile (Q1) with an SJR of 1.061. Therefore, articles published in journals indexed by reputable databases tend to be widely cited by other authors. This bibliometric analysis provides information on the impact of research, where studies are ranked based on the citations they receive [14][15][16]. Thus, this article has an impact and can serve as one of the references in research discussing the topic of teacher professionalism.

3.3 SDGs Fields

Based on the SDGs fields, publications on the topic of teacher professionalism in education can be categorized. Furthermore, the number of publications according to the SDGs fields (top 9) is presented in Figure 1.4.

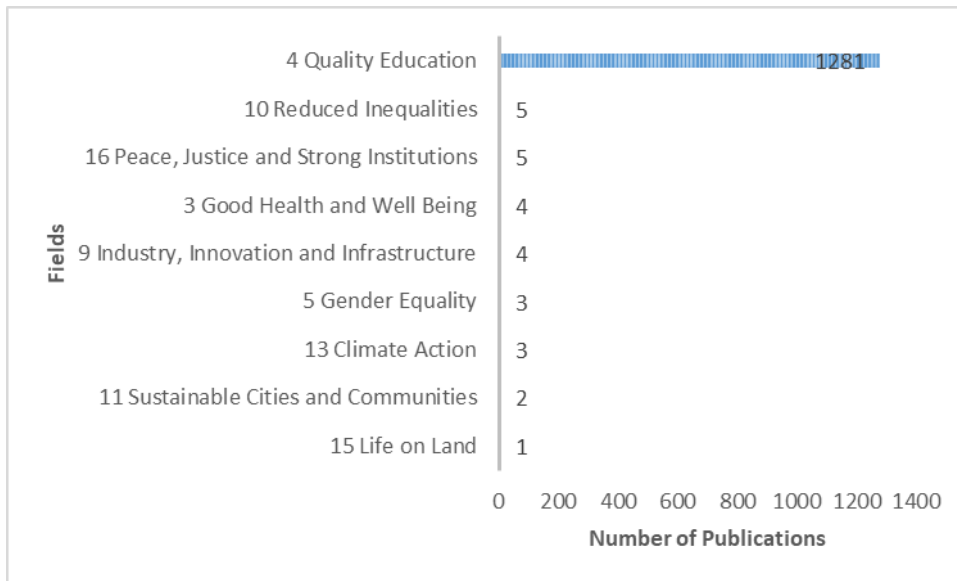

Figure 1.4. The number of publications on the topic of teacher professionalism in education viewed from the SDGs fields.

According to Figure 1.4, Quality Education ranks first among the SDGs fields with 1,281 articles. Therefore, the topic of teacher professionalism is most widely applied to Quality Education.

3.4 Journals

Based on journals, publications on the topic of teacher professionalism in education can be categorized. Furthermore, the number of publications according to journals (top 11) is presented in Figure 1.5.

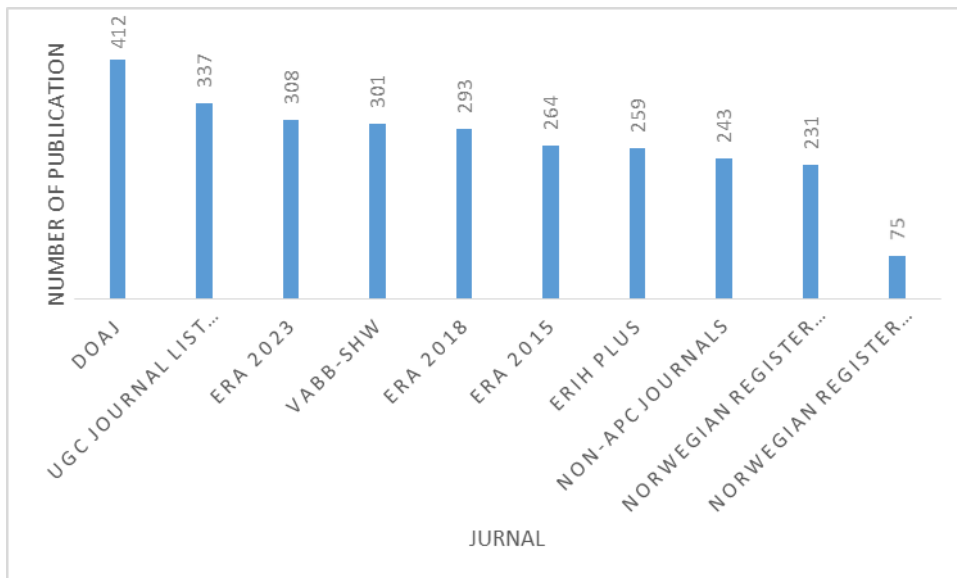

Figure 1.5 The number of publications on the topic of teacher professionalism in education viewed from journals

According to Figure 1.5, DOAJ ranks first among journal sources containing the keyword teacher professionalism with 412 articles, followed by the UGC Journal List Group II with 3,337 articles. Based on this overview, the most relevant journal coverage for the topic of teacher professionalism is DOAJ.

3.5 Researchers

Based on researchers, publications can be categorized. Furthermore, the number of publications according to researchers (top 5) is presented in Figure 1.6.

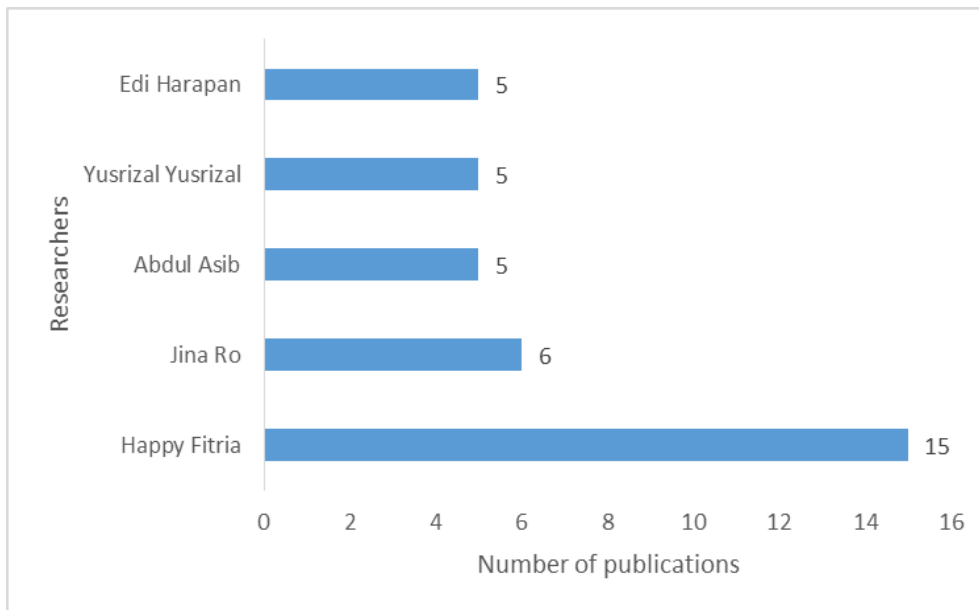

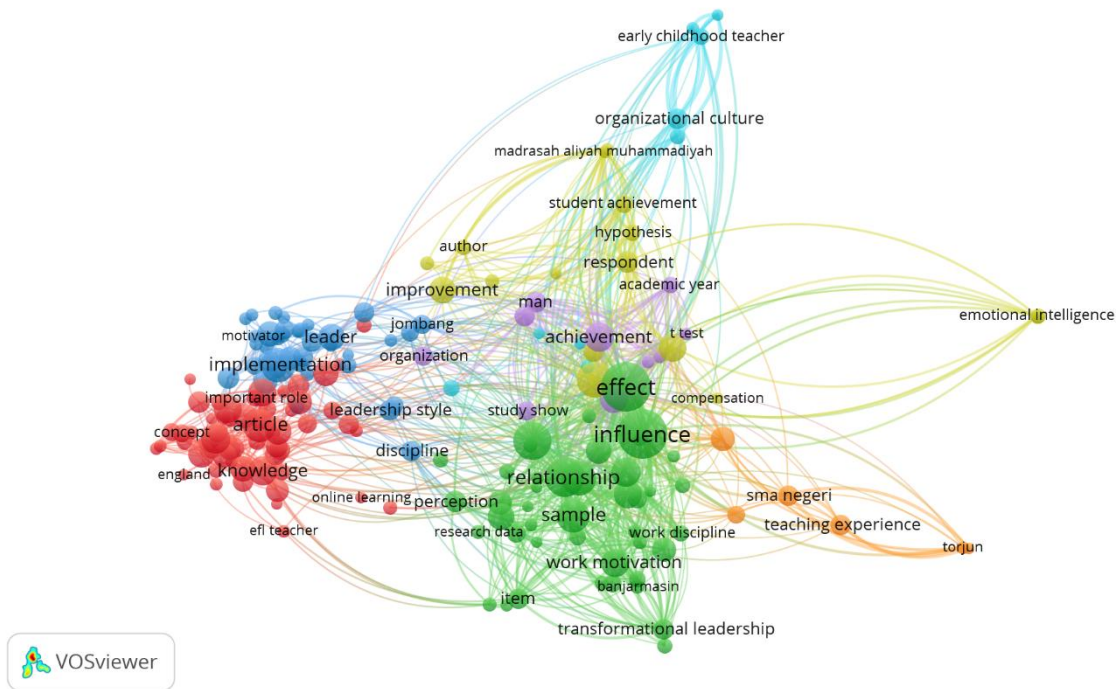
Figure 1.6. The number of publications on the topic of teacher professionalism viewed from researchers (Data source: <https://app.dimensions.ai/>).

According to Figure 1.6, Happy Fitria (University PGRI Palembang, Indonesia) ranks first among authors with 15 articles, followed by Jina Ro (Sungkyunkwan University, South Korea) with 6 articles. Thus, Happy Fitria is the most productive researcher on the topic of teacher professionalism.

3.6 Network visualization untuk co-occurrence

VOSviewer provides a network visualization map. Furthermore, the network visualization for the co-occurrence of these 182 terms is presented in Figure 1.7.

Gambar 1.7 Network visualization pada topik teacher professionalism (Sumber : VOSviewer dan <https://app.dimensions.ai/>)

According to Figure 1.7, there are 182 terms, 7 clusters, 6,113 links, and a link strength of 43,491. In Figure 1.9, two terms connected by a line indicate that they appear together in a title and abstract, such as "effect" and "influence." Conversely, two terms that are not connected by a line indicate that they do not appear together in a title and abstract, such as "effect" and "emotional intelligence." Thus, this network visualization can be used by researchers to identify emerging areas within the research domain [17]. For example, the term "effect" is connected to "perception," and "perception" is connected to "teaching experience," but "effect" is not connected to "teaching experience." Therefore, novelty for future research on the topic of *teacher professionalism* can be obtained through studies linking "effect" with "implementation." Similarly, another area of novelty is the connection between "effect" and "teaching experience."

Out of the 182 terms, they are grouped into 7 clusters, which consist of Cluster 1 (123 terms), Cluster 2 (149 terms), Cluster 3 (73 terms), Cluster 4 (105 terms), Cluster 5 (103 terms), Cluster 6 (44 terms), and Cluster 7 (84 terms).

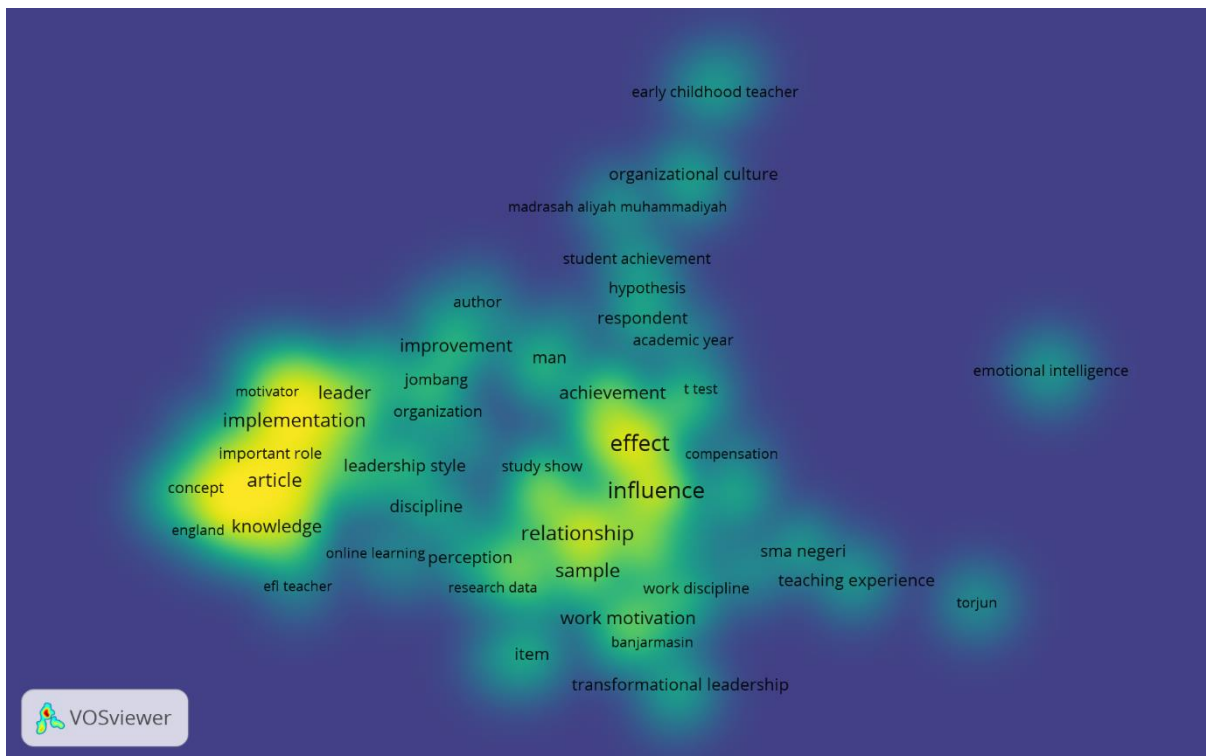

Figure 1.9 Density visualization on the topic of teacher professionalism (Source: VOSviewer and <https://app.dimensions.ai/>).

In Figure 1.9, the density visualization on the topic of teacher professionalism displays the term density visualization indicated by specific colors. Yellow represents high density, while blue indicates low density. High density means the topic has been extensively explored in previous research, whereas low density suggests the topic has been less examined [18][19][20]. Therefore, future research topics related to teacher professionalism are recommended to focus on areas with low density visualization. For example, teacher professionalism can be explored in relation to transformational leadership, teaching experience, emotional intelligence, and early childhood teachers.

REFERENCES

- [1] W. A. Al-Thani, I. Ari, and M. Koç, “Education as a Critical Factor of Sustainability: Case Study in Qatar from the Teachers’ Development Perspective,” *Sustainability*, vol. 13, no. 20, p. 11525, Oct. 2021, doi: 10.3390/su132011525.
- [2] L. Collazo Expósito and J. Granados Sánchez, “Implementation of SDGs in University Teaching: A Course for Professional Development of Teachers in Education for Sustainability for a Transformative Action,” *Sustainability*, vol. 12, no. 19, p. 8267, Oct. 2020, doi: 10.3390/su12198267.
- [3] M. R. van der Klink, “Professional learning and development: sustainability in education,” *Prof. Dev. Educ.*, vol. 49, no. 5, pp. 781–783, Sep. 2023, doi: 10.1080/19415257.2023.2259694.
- [4] J. M. Weiner, “From new to nuanced: (Re)Considering educator professionalism and its impacts,” *J. Educ. Chang.*, vol. 21, no. 3, pp. 443–454, Aug. 2020, doi: 10.1007/s10833-020-09371-6.

- [5] M. T. Tatto, “Professionalism in teaching and the role of teacher education,” *Eur. J. Teach. Educ.*, vol. 44, no. 1, pp. 20–44, Jan. 2021, doi: 10.1080/02619768.2020.1849130.
- [6] D. Mayer and M. Mills, “Professionalism and teacher education in Australia and England,” *Eur. J. Teach. Educ.*, vol. 44, no. 1, pp. 45–61, Jan. 2021, doi: 10.1080/02619768.2020.1832987.
- [7] M. J. Page *et al.*, “The prisma 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews,” *Medicina Fluminensis*, vol. 57, no. 4. Elsevier, pp. 444–465, 2021. doi: 10.21860/medflum2021_264903.
- [8] J. A. Moral-Muñoz, E. Herrera-Viedma, A. Santisteban-Espejo, and M. J. Cobo, “Software tools for conducting bibliometric analysis in science: An up-to-date review,” *El Prof. la Inf.*, vol. 29, no. 1, Jan. 2020, doi: 10.3145/epi.2020.ene.03.
- [9] J. Wang and H.-S. Kim, “Visualizing the Landscape of Home IoT Research: A Bibliometric Analysis Using VOSviewer,” *Sensors*, vol. 23, no. 6, p. 3086, Mar. 2023, doi: 10.3390/s23063086.
- [10] H. Soegoto, E. S. Soegoto, S. Luckyardi, and A. A. Rafdhi, “A Bibliometric Analysis of Management Bioenergy Research Using Vosviewer Application,” *Indones. J. Sci. Technol.*, vol. 7, no. 1, pp. 89–104, Dec. 2021, doi: 10.17509/ijost.v7i1.43328.
- [11] Y.-S. Ho, Y. Cavacece, A. Moretta Tartaglione, and A. Douglas, “Publication performance and trends in Total Quality Management research: a bibliometric analysis,” *Total Qual. Manag. Bus. Excell.*, vol. 34, no. 1–2, pp. 97–130, Jan. 2023, doi: 10.1080/14783363.2022.2031962.
- [12] S. Chai, A. D’Amour, and L. Fleming, “Explaining and predicting the impact of authors within a community: an assessment of the bibliometric literature and application of machine learning,” *Ind. Corp. Chang.*, vol. 29, no. 1, pp. 61–80, Feb. 2020, doi: 10.1093/icc/dtz042.
- [13] M. M. Cumming, E. Bettini, and J. C. Chow, “High-Quality Systematic Literature Reviews in Special Education: Promoting Coherence, Contextualization, Generativity, and Transparency,” *Except. Child.*, vol. 89, no. 4, pp. 412–431, Jul. 2023, doi: 10.1177/00144029221146576.
- [14] K. Drivas and D. Kremmydas, “The Matthew effect of a journal’s ranking,” *Res. Policy*, vol. 49, no. 4, p. 103951, May 2020, doi: 10.1016/j.respol.2020.103951.
- [15] F. Zhang and S. Wu, “Measuring academic entities’ impact by content-based citation analysis in a heterogeneous academic network,” *Scientometrics*, vol. 126, no. 8, pp. 7197–7222, Aug. 2021, doi: 10.1007/s11192-021-04063-1.
- [16] H. Li and Z. Yin, “Influence of publication on university ranking: Citation, collaboration, and level of interdisciplinary research,” *J. Librariansh. Inf. Sci.*, vol. 55, no. 3, pp. 828–835, Sep. 2023, doi: 10.1177/09610006221106178.
- [17] W. H. Lam, W. S. Lam, S. H. Jaaman, and P. F. Lee, “Bibliometric Analysis of Information Theoretic Studies,” *Entropy*, vol. 24, no. 10, 2022, doi: 10.3390/e24101359.
- [18] N. Sodhi, S. Shirowzhan, and S. Sepasgozar, “The Impact of Increased Density on Residential Property Values in Sydney, New South Wales,” *Buildings*, vol. 11, no. 12, p. 650, Dec. 2021, doi: 10.3390/buildings11120650.
- [19] Y. Choe, Y. Lee, H. (Allan) Chen, and S.-H. Kim, “Look! don’t let it weigh you down: The effect of visual density on perceived product heaviness and evaluation,” *J. Bus. Res.*, vol. 126, pp. 35–47, Mar. 2021, doi: 10.1016/j.jbusres.2020.12.041.
- [20] R. Keil, “The density dilemma: there is always too much and too little of it,” *Urban Geogr.*, vol. 41, no. 10, pp. 1284–1293, Nov. 2020, doi: 10.1080/02723638.2020.1850025.

CLASS ACTION RESEARCH IN TRANSFORMATIONAL LEARNING TO IMPROVE STUDENTS' LEARNING ACHIEVEMENT

Sriyanto

Universitas Ahmad Dahlan, Indonesia

2336082004@webmail.uad.ac.id - <https://orcid.org/0009-0002-3961-5881>

Muchlas

Universitas Ahmad Dahlan

muchlas.te@uad.ac.id - <https://orcid.org/0000-0002-0425-7837>

Ishafit

Universitas Ahmad Dahlan

ishafit@pfis.uad.ac.id - <https://orcid.org/0000-0001-6348-483X>

ABSTRACT

Effective education requires adaptive and responsive methods to the needs of students, especially in transformational learning. Research This study aims to identify trends, key topics, and publication patterns related to classroom action research (CAR). Data were taken from the Dimensions database by considering the term classroom action research in the period 2014 to 2024 which resulted in 12,539 articles, then extracted using the Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses (PRISMA) method. The results of the analysis showed an exponential increase in the number of publications related to classroom action research. Publications related to classroom action research are predominantly related to the field of SDGs quality education, with the DOAJ journal as the main journal source. Benedictus Kusmanto is the most productive researcher in the topic of classroom action research. The network visualization map is used to find novelty on the topic of classroom action research, the overlay visualization map to find out research interest around the topic, the density visualization map to find out the level of research density on the topic of classroom action research. This study provides insight into the latest trends and innovations in classroom action research, as well as providing guidance for researchers in understanding existing research topics and accessing information from the number of publications. This bibliometric analysis provides an important contribution to the understanding of global research trends on classroom action research, as well as providing a foundation for further research and development in the future.

Keywords: classroom action research, learners, learning achievement, transformational learning

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS : STRATEGY FOR DEVELOPING A TRANSFORMATIVE- BASED ENTREPRENEURSHIP LEARNING MODEL IN THE HIGHER EDUCATION ENVIRONMENT

Nur Hidayah

nur.hidayah@pgsd.uad.ac.id -- <https://orcid.org/0009-0001-8674-3870>
Universitas Ahmad Dahlan , Indonesia

Dwi Sulisworo

dwi.sulisworo@uad.ac.id -- <https://orcid.org/0000-0002-7625-8505>
Universitas Ahmad Dahlan , Indonesia

Hendro Widodo

hendro.widodo@pgsd.uad.ac.id -- <https://orcid.org/0000-0002-0936-0710>
Universitas Ahmad Dahlan , Indonesia

Abstract

Entrepreneurship education is a learning process that aims to equip individual with the knowledge, skills, and attitudes needed to create, develop, and run a business. This article aims to analyze the entrepreneurship education model from 2004 – 2023. This study presents the results of a bibliometric study of 6,621 titles with the keyword entrepreneurship. The Dimensions and VOS Viewer search system generates research trends, key topics, and knowledge gaps that can guide researchers interested in the field of entrepreneurship. Research trends related to entrepreneurship keywords are identified in three research trend keywords: namely entrepreneurship, bibliometrics, transformative, and learning models. The results of the analysis show that research related to entrepreneurship continues to increase significantly in the period from 2004 to 2023. Using a bibliometric approach, it was found that's the focus of the research shifted from basic topics about the concept of entrepreneurship to the application of more specific and innovative learning models, such as transformative learning models. In addition, the research trend also shows increased attention to the integration between entrepreneurship and a transformative approach that aims to equip individual with a creative and innovative mindset. The results of mapping using VOS Viewer show that there is a prominent topic clustering, namely: learning model development, education-based entrepreneurship, and transformative strategies in improving entrepreneurial skills. The knowledge gaps identified include a lack of research specifically exploring the relationship between transformative approaches and entrepreneurial learning outcomes in different higher education contexts. Therefore, this research provides a basis for further development in the field of entrepreneurship education, especially those that focuses on innovations in transformative- based learning models to improve the effectiveness of entrepreneurship higher education education .

Keywords : *Bibliometrics, Entrepreneurship, Learning Model, Transformative Education, Higher Education*

1.1 Introduction

Education entrepreneurship has become focus important in curriculum college high in various country in a number of decade final [1 Bae et al., 2014]. This is pushed by awareness that entrepreneurship play role crucial in growth economy and creation field work. However, the effectiveness education entrepreneurship in college tall Still become debate [2Martin et al., 2013]. Several study show that education entrepreneurship can increase Intention and attitude entrepreneurship student [3 Karimi et al., 2016a;], [4 Nabi et al., 2017]. On the side In addition, there are also studies that have found limited impact or even negative of education entrepreneurship [5 Karimi et al., 2016a; Nabi et al., 2017]

One of challenge main in education entrepreneurship namely How designing an effective learning model For develop mindset and skills entrepreneurship students. Learning models conventional focused on transfer knowledge tend not enough effective in context entrepreneurship that requires experience practical and soft skills development [6 Neck & Greene, 2011a]. By Because that, is needed approach more transformative learning that can change method think and act student as businessman potential.

Transformative learning model in context education entrepreneurship emphasize in the process of reflection critical, experimental, and experiential real that can transform perspective and framework reference student [Cope , 2003] , [8 Mezirow, 1997]. Approach This potential For more effective in develop competence entrepreneurship compared to conventional models. However, the implementation of transformative learning models in universities tall Still limited and not yet Lots investigated in a way systematic.

Study This aiming For see GAP gap in the development of learning models entrepreneurship transformative based in the environment college tall through analysis bibliometrics. Analysis bibliometrics allow mapping development study latest and identification trend as well as gap in literature [9 Zupic & Cater, 2015a]. Through approach this, research This make an effort give description comprehensive about state-of-the-art research related to learning models transformative entrepreneurship and identify direction development to front. Results study This expected can contribute on development of learning models more entrepreneurship effective in college high. Implications practical from study This covers recommendation strategy For design and implement approach transformative learning in curriculum entrepreneurship.

1.2 Research Question and Objective

Researcher serve problem For guide direction study as following :

R 1: What just trend in output publications, citations, and impact related research with education transformative entrepreneurship in education tall during decade final ?

R 2: Which keywords, authors, institutions, countries, and journals are the most relevant ? stand out in field study education transformative entrepreneurship ?

R 3: How focus thematic and approach methodological in study education transformative entrepreneurship evolves over time to time ?

Objective study in a way special For answer things following :

1 : Map structure intellectual and evolution study about education transformative entrepreneurship through analysis bibliometrics trend publications, networks quotes, and metrics impact study.

2: Identifying contributor main (author, institution, country) in the field study education transformative entrepreneurship.

3: Analyze structure conceptual field the with inspect keyword occurrence, group thematic, and field emerging research in education transformative entrepreneurship.

4: Conclude findings and provide recommendation for direction research in the future future and implications practical For apply approach transformative learning in education entrepreneurship in institutions higher education.

2. Literature Reviews

2.1 Entrepreneurship Models in Higher education

Entrepreneurship education has become an important focus in college curricula in recent decades [Bae et al., 2014]. This is driven by the realization that entrepreneurship plays a crucial role in economic growth and job creation [10 Abaci, 2022]. However, the effectiveness of entrepreneurship education in colleges is still debated [3 Karimi et al., 2016a]

Several studies have shown that entrepreneurship education can improve students' entrepreneurial intentions and attitudes [4 Karimi et al., 2016b;], [11 Nabi et al., 2017]. [12 Fayolle et al., 2006] found that students' entrepreneurial intentions were stronger when their

self-efficacy levels increased due to the presence of entrepreneurial role models. On the other hand, there are research patterns that find limited or even negative impacts of entrepreneurship education [5 Oosterbeek et al., 2010]. By designing a transformative-based model, it is hoped that this weakness can be fixed.

2.2 Transformative Learning Model

One of the challenges that need to be faced in designing an effective learning model to develop students' entrepreneurial mindset and skills. Conventional learning models that focus on knowledge transfer tend to be less effective in the context of entrepreneurship that requires practical experience and soft skills development [13 Neck & Greene, 2011b]

Transformative learning models in the context of entrepreneurship education emphasize the process of critical reflection, experimentation, and real experiences that can transform students' perspectives and frames of reference [9,10]. This approach has the potential to be more effective in developing entrepreneurial competencies than conventional models.

[7 Cope, 2003] identified four dimensions of transformative learning in the context of entrepreneurship: learning about self, learning about business, learning about the environment and networks, and learning about small business management. This approach encourages students to develop greater self-awareness and critical reflection skills.

2.3 Analysis Bibliometrics in Study Education Entrepreneurship

Research from analysis bibliometric become effective approach For view and map the development of research in the field of entrepreneurship education [14 Zupic & Čater, 2015b]. This method allows the identification of trends, collaboration patterns, and gaps in the literature [15 Marmoah et al., 2022; Van Eck & Waltman, 2014].

[17 Liñán & Fayolle, 2015] conducted a bibliometric analysis of entrepreneurial intentions in higher education. The researchers, for example, identified five main research streams: (1) core models of entrepreneurial intentions, (2) personal influences, (3) entrepreneurship education, (4) context and institutions, and (5) entrepreneurial processes. Furthermore, Nabi et al. [19] conducted a systematic review of the impact of entrepreneurship education in higher education using a bibliometric approach. They proposed a research agenda

that emphasizes the importance of pedagogical design, context, and long-term learning outcomes.

3. Method

Study This use analysis bibliometric in map and analyze learning models entrepreneurship transformative based in college high . RIS data is collected via scopus database with total of 910 documents from the period 2004-2023 for catch development latest in topic . Search done use keyword combination namely ("transformation" AND " higher " AND " education ") OR (" Entrepreneurship "). All selection document focused on keywords.

Bibliometric analysis was conducted using VOSviewer and Bibliometric software [15 Marmoah et al., 2022)]. Some of the indicators and analysis techniques used include:

1. Productivity analysis: number of publications per year, most productive authors, and major journals.
2. Impact analysis: number of citations, most influential articles, and author h-index.
3. Collaboration analysis: patterns of collaboration between authors, institutions, and countries.
4. Keyword analysis: co-occurrence analysis to identify key themes and concepts.
5. Co-citation analysis: to identify the most influential works and research streams.

Results analysis visualized use map bibliometrics generated by VOSviewer . Map This help in identify cluster theme, relationship between concept, and evolution Topic research from time to time.

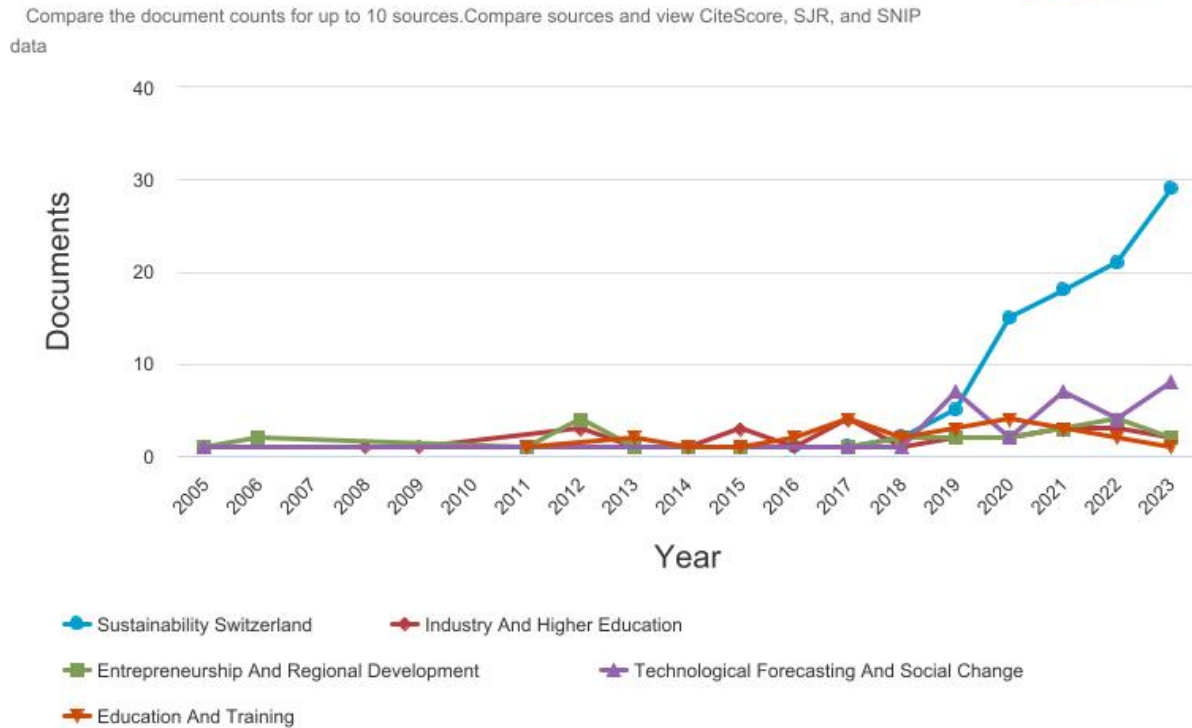
4. Results Results on findings served on sub-sub bibliometric about learning models entrepreneurship transformative based in college height, which identifies patterns, trends and keywords and directions Topic research in the future front. Results bibliometric step important going to development and enhancement of knowledge base about education transformative entrepreneurship in higher education.

4.1 Trends Publications and Authors Most Productive

At point 4.1 the researcher want to disclose amount publications and authors most productive about related learning entrepreneurship transformative based in college tall during two decade final Look on (Figure 1).

Documents per year by source

Scopus

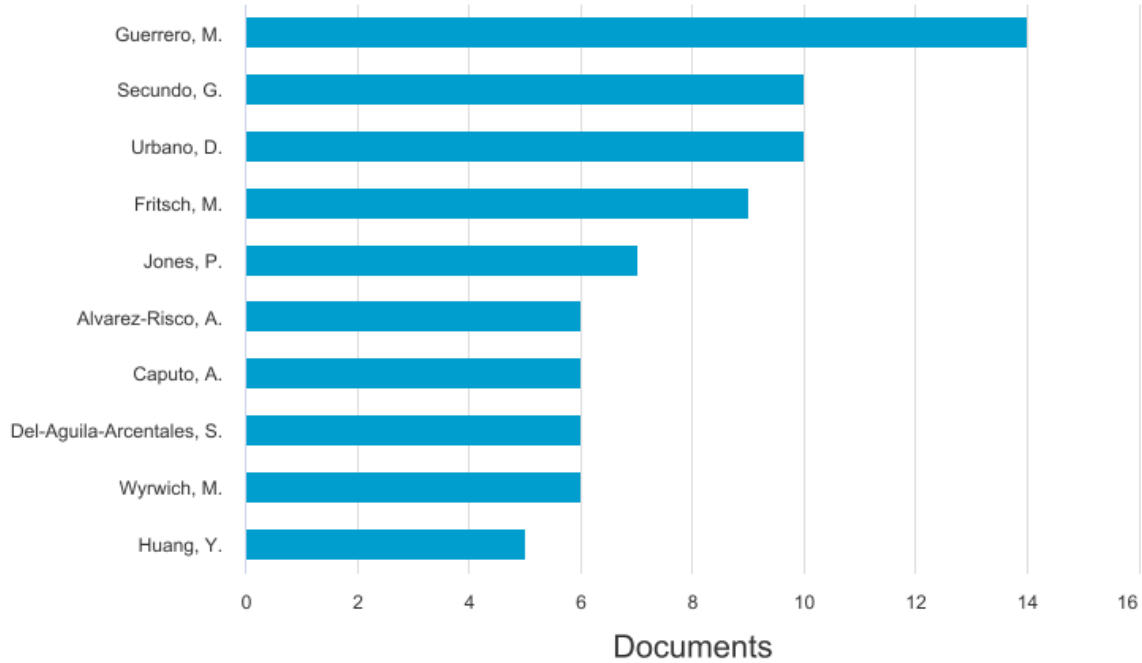
Figure 1 . Number Publications per year by source

Based on Figure 1. Shows that existence improvement signify on 2018 Journal " Sustainability Switzerland " appears as the main platform For publications in the field this , shows growth most rapid with the peak reach about 30 documents on 2023. Trends This reflect increasing interest and focus study on Topic This in a number of year last . Next writer most can seen on Figure 2.

Documents by author

Scopus

Compare the document counts for up to 15 authors.

Copyright © 2024 Elsevier B.V. All rights reserved. Scopus® is a registered trademark of Elsevier B.V.

Figure 2 . Author Most Productive

In Figure 2. Shows that aspect productivity author , Guerrero, M. identified as researcher most productive with about 14 publications , followed by by Secundo, G. and Urbano, D. respectively with about 11 publications . Concentration publication on a group small writer This show existence community core researchers who contributed significant to development knowledge in field learning transformative entrepreneurship in college high. Diversity background behind writer productive this, which includes various discipline science , indicates characteristic interdisciplinary nature of research in this field.

4.2 Analysis impact : amount citation , article most influential

Citation overview

For 910 documents

910 Documents 22,139 Citations 68 h-index

Date range: 2004 to 2023

Exclude self citations
  Exclude book citations
  Hide documents with 0 citations
 [Export](#)

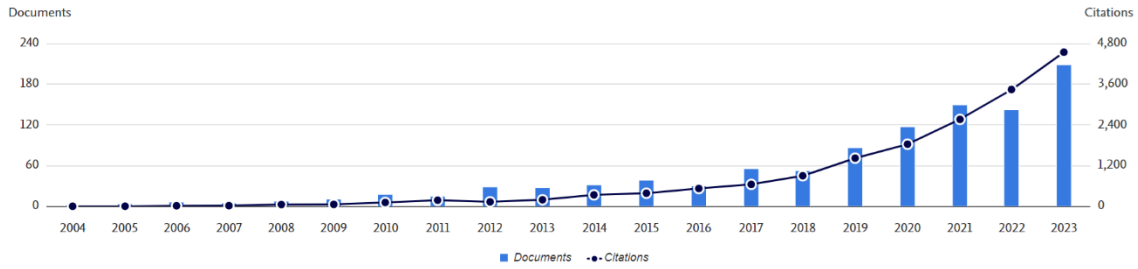

Figure 3 . Amount citation per year

Documents	Year	<2004	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Total		1	0	3	19	26	70	80	134	222	192	281	474	531	713	895
1 University entrepreneurship: A taxonomy of...	2007	0	0	0	0	2	14	18	45	63	54	78	81	74	76	83
2 Social entrepreneurship: A critique and futu...	2011	0	0	0	0	0	0	0	0	2	9	19	48	41	65	56
3 Academic entrepreneurs: Organizational ch...	2008	0	0	0	0	0	2	10	14	40	29	30	47	37	42	47
4 Looking inside the spiky bits: a critical revie...	2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
5 The development of an entrepreneurial uni...	2012	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1	10	16	18	22	35
6 Entrepreneurship and entrepreneurial ecos...	2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7 Sustainable Entrepreneurship: A Converge...	2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	14
8 Who leaves, where to, and why worry Empl...	2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	6	21	25	25	21
9 The emergence of the global fintech marke...	2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10 Legitimate to whom? The challenge of audi...	2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6

Documents	Year	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Subtotal	>2023	Total
Total		22	192	281	474	531	713	895	1,174	1,772	2,305	3,118	4,150	5,407	21,566	5,468	27,035
1 University entrepreneurship: A taxonomy of...	2007	63	54	78	81	74	76	83	87	82	72	72	67	62	1,030	48	1,078
2 Social entrepreneurship: A critique and futu...	2011	2	9	19	48	41	65	56	97	90	100	107	108	113	855	94	949
3 Academic entrepreneurs: Organizational ch...	2008	40	29	30	47	37	42	47	36	47	57	47	47	36	568	40	608
4 Looking inside the spiky bits: a critical revie...	2017	0	0	0	0	0	0	3	11	52	67	86	85	91	395	92	487
5 The development of an entrepreneurial uni...	2012	3	1	10	16	18	22	35	38	58	48	69	38	50	406	62	468
6 Entrepreneurship and entrepreneurial ecos...	2018	0	0	0	0	0	0	0	7	38	58	70	89	96	358	61	419
7 Sustainable Entrepreneurship: A Converge...	2017	0	0	0	0	0	2	14	23	30	44	55	61	71	300	66	366
8 Who leaves, where to, and why worry Empl...	2012	0	2	6	21	25	25	21	27	44	43	32	45	31	322	36	358
9 The emergence of the global fintech marke...	2019	0	0	0	0	0	0	0	0	7	44	59	72	95	277	78	355
10 Legitimate to whom? The challenge of audi...	2017	0	0	0	0	0	0	6	17	28	39	37	51	71	249	71	320

Figure 4 . Number citation article most influence per year

In **Figure 3&4** . The citation trend shows a significant and consistent increase from 2004 to 2023. In 2023, the number of citations peaked at around 4,800 citations. This indicates the increasing impact and relevance of research in this field over the past two decades.

The total number of documents analyzed was 910, with an accumulation of 22,139 citations and an h-index of 68. These figures indicate that this field has produced a large number of influential scientific works and has had a substantial impact in the academic community.

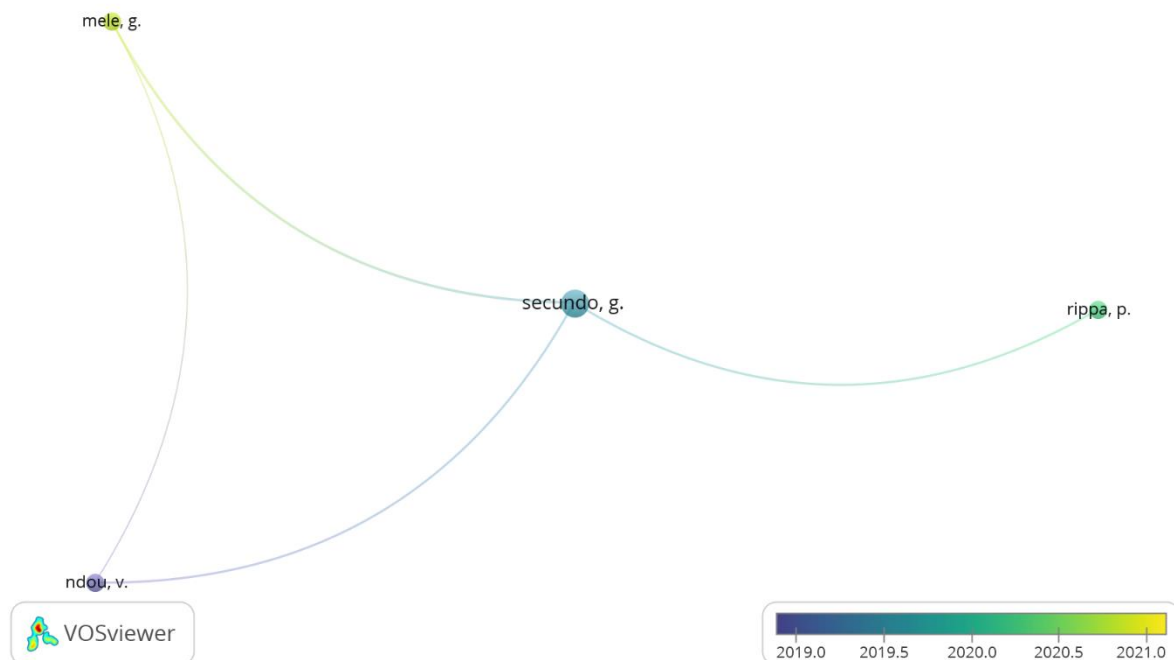
The most influential article based on the number of citations is "University entrepreneurship: A taxonomy of..." published in 2007. This article has received a total of 1,078 citations, with 1,030 citations as of 2023. The consistency of citations of this article over the years demonstrates its continued relevance and influence in the field of university entrepreneurship.

The second most influential article is "Social entrepreneurship: A critique and future..." published in 2011, with a total of 949 citations. The significant increase in citations for this article, especially since 2015, indicates a growing interest in the topic of social entrepreneurship.

Some more recent articles, such as "Looking inside the spiky bits: a critical review..." (2017) and "Entrepreneurship and entrepreneurial ecosystems..." (2018), show a rapidly increasing citation trend, indicating the emergence of new research topics that are attracting the attention of the academic community.

Thus it illustrates the dynamic development in transformative entrepreneurship learning research in higher education, with the focus expanding from the basic concepts of university entrepreneurship towards more specific topics such as social entrepreneurship, entrepreneurial ecosystems, and sustainable entrepreneurship.

4.3 Collaboration analysis: patterns of collaboration between authors, institutions and countries.

Figure 5 . Collaboration writer

In **Figure 5.** The bibliometric pattern shows a network of collaborations between several key authors such as Secundo, G., Ndou, V., Mele, G., and Rippa, P. The lines connecting these names indicate close collaborations between these authors, especially between 2019-2021. The intensity of the color and the thickness of the lines indicate the frequency and strength of the collaborations.

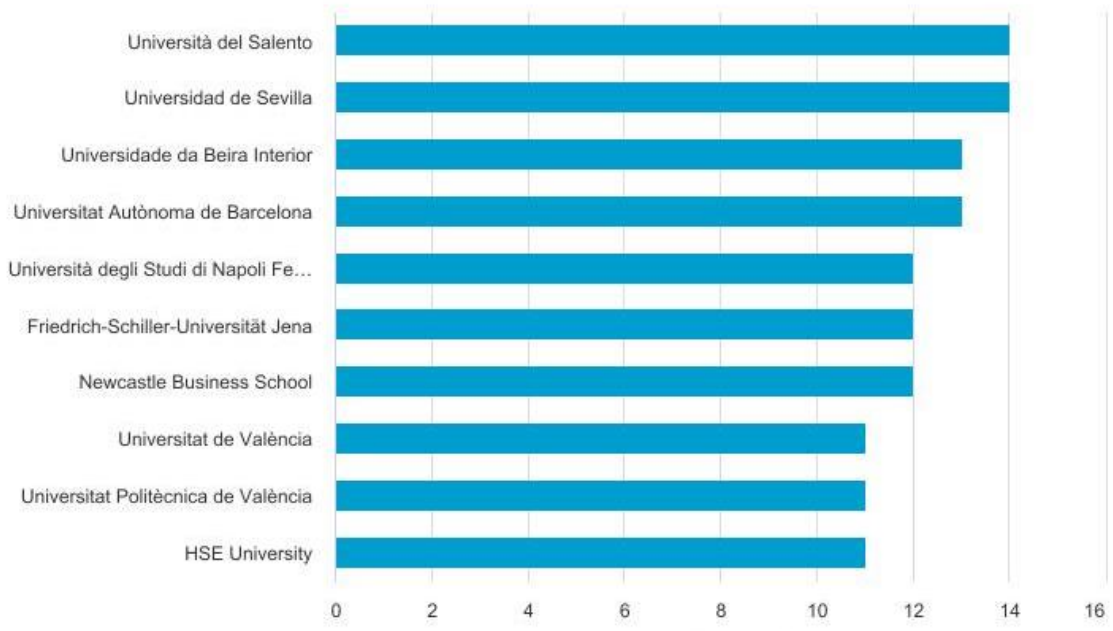

Figure 6 . Top Universities

Figure 6. Show that universities namely dominated University from Salento and Universidad de Sevilla lead the way in amount Publication . Presence universities from various countries (Italy, Spain , Portugal, Germany , England) in list This show existence collaboration cross a strong country at the level institution .

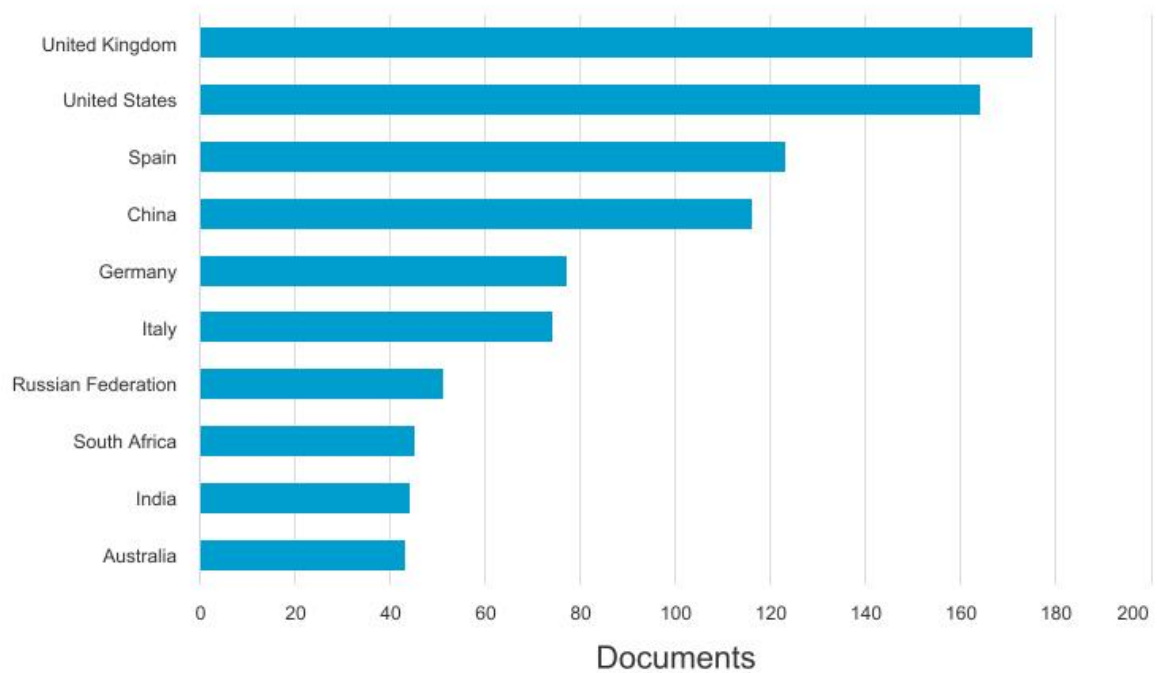

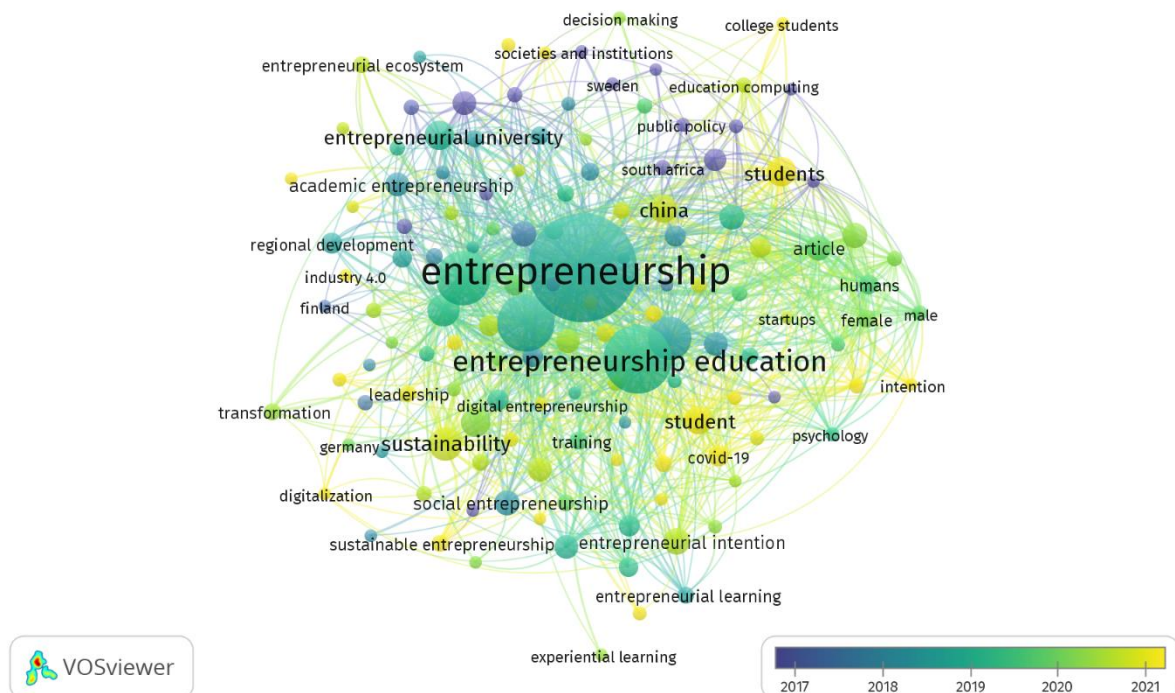
Figure 7 . Top Countries most productive

In Figure 7. shows that research in the field This dominated by Western countries, with English, American United States, and Spain as three country top in amount publication . This is indicates existence strong collaboration between countries speak England and Europe . China's presence in the position fourth show that Asian countries are also starting to play a role important in study this, which may be reflect collaboration between East and West. Point 4.3 finds that

Study in field learning entrepreneurship transformative based in college tall nature very international and interdisciplinary. Collaboration No only happen between authors from the same institution, but Also involving cooperation cross countries and continents .

Domination institution Europe in list Affiliation most productive, combined with position tall England and the US in amount publications per country, indicating that center gravity study Still are in Western countries. However, the presence of China and institutions from various country show that field This currently develop become more global no only in Europe but in asia also. With thus pattern collaboration reflect Topic This very important For developed. Become the focus that develops from the concept base entrepreneurship university to direction more topics specific like entrepreneurship social, ecosystem entrepreneurship, and entrepreneurship sustainable.

4.4 Topic Trend Analysis Study

Figure 8 . Bibliometric distribution Topic trend study

In Figure 8. About visualization keyword map, the concept of "entrepreneurship" and entrepreneurship "education" becomes focus main, shows importance development entrepreneurship in college high. Shift towards a learning model innovative based on experience seen from the emergence term such as "transformation" and "digital entrepreneurship". In addition that, keyword such as "students" and "college students" emphasize importance development skills entrepreneurship on students , meanwhile theme sustainability also started getting attention through the terms "sustainability" and "sustainable" entrepreneurship.

In the time front, strategy development of learning models need utilise digital technology, with an all -encompassing approach ecosystem entrepreneurship. Emphasis Also emphasized on learning, entrepreneurship social, and exchange knowledge international. Aspects equality gender as well as development skills leadership Also must be noticed For create a more effective learning model inclusive and effective

Discussion

Objective study this is it For see GAP gap in the development of learning models entrepreneurship transformative based in the environment college tall through analysis bibliometrics. Analysis bibliometrics allow mapping development study latest and identification. Findings get trends and directions interesting research. Findings this will be direction main in to design approach effective and transformative entrepreneurship in universities higher education.

One of findings main thing to get namely shift paradigm towards a more advanced learning model dynamic and experiential. [18 Neck & Greene, 2011c] emphasize importance method learning that encourages student to " think and act " like entrepreneur, not only learn theory entrepreneurship. This transformative approach reflected in keyword emergence like experiential "learning" and "action- based learning" in analysis bibliometrics. Strategy development of learning models must embrace approach This with integrate more Lots simulation business, project based on problem. On the findings next that obtained from integration digital technology in education entrepreneurship. [19 Secundo et al., 2021] show How the COVID-19 pandemic accelerates adoption technology in learning entrepreneurship, opening opportunity new For innovation pedagogical. Analysis bibliometrics disclose improvement significant in publication related to "digital entrepreneurship" and "online learning" since 2020. Strategy development to front must utilise potential technology this, for example through learning platforms interactive, reality virtual For simulation business, and tools online collaboration for project team cross country.

Research from [20 Mindt & Rieckmann , 2017] highlight importance develop competence sustainability in education entrepreneurship. Trends This reflected in improvement keyword frequency such as "social entrepreneurship" and "sustainable business models" in literature latest. Strategy development of transformative learning models must integrate aspect not quite enough answer social and environmental, encouraging student For create business that does not only profitable in a way financial but Also have a positive impact on society and the environment. In addition That importance build ecosystem supportive entrepreneurship in the environment higher education. [21 Guerrero et al., 2016)] emphasize role critical university in to form ecosystem that facilitates innovation and entrepreneurship. Analysis network collaboration in studies bibliometrics show improvement cooperation between academic,

practitioner industry, and manufacturers policy. Strategy development must focus on strengthening triple helix relationship this, for example through industry mentor programs, incubators business campus, and collaboration research application with company.

Globally the topic This Also appear as aspect important in development of learning models transformative [10 Abaci, 2022)] highlight importance global perspective in education entrepreneurship contemporary. Analysis bibliometrics show improvement collaboration international in research and publishing. Strategy development to front must facilitate more Lots exchange knowledge cross limits, for example through exchange programs students and lecturers , projects collaborative international, and integration studies global cases in curriculum. With thus strategy development of learning models entrepreneurship transformative based in college tall must nature multidimensional, embracing innovation pedagogical, digital technology, sustainability, supportive ecosystem, global perspective, with adopt strategies this, college tall can create environment learn more dynamic and effective in prepare generation of entrepreneurs front.

Conclusion

Study in a way overall has can identified to reveal that development of learning models entrepreneurship based on transformative in higher education need lots approach in support like integrate innovation pedagogical, digital technology, sustainability, supportive ecosystem, collaboration cross knowledge and views globally. Implications in study This located that the need evaluation in to design curriculum entrepreneurship with notice experience learn more dynamic, interactive and based project, while also strengthen connection with industry and society. Research in the future front at least must evaluate the impact obtained from the transformative learning model that produces positive side of environment college tall and also public

References

- [1] T. J. Bae, S. Qian, C. Miao, and J. O. Fiet, “The Relationship between Entrepreneurship Education and Entrepreneurial Intentions: A Meta-Analytic Review,” *Entrepreneurship Theory and Practice*, vol. 38, no. 2, pp. 217–254, Mar. 2014, doi: 10.1111/etap.12095.
- [2] B. C. Martin, J. J. McNally, and M. J. Kay, “Examining the formation of human capital in entrepreneurship: A meta-analysis of entrepreneurship education outcomes,” *Journal of Business Venturing*, vol. 28, no. 2, pp. 211–224, Mar. 2013, doi: 10.1016/j.jbusvent.2012.03.002.
- [3] S. Karimi, H. J. A. Biemans, T. Lans, M. Chizari, and M. Mulder, “The Impact of Entrepreneurship Education: A Study of Iranian Students’ Entrepreneurial Intentions and

- Opportunity Identification,” *Journal of Small Business Management*, vol. 54, no. 1, pp. 187–209, Jan. 2016, doi: 10.1111/jsbm.12137.
- [4] G. Nabi, F. Liñán, A. Fayolle, N. Krueger, and A. Walmsley, “The Impact of Entrepreneurship Education in Higher Education: A Systematic Review and Research Agenda,” *AMLE*, vol. 16, no. 2, pp. 277–299, Jun. 2017, doi: 10.5465/amle.2015.0026.
- [5] H. Oosterbeek, M. Van Praag, and A. Ijsselstein, “The impact of entrepreneurship education on entrepreneurship skills and motivation,” *European Economic Review*, vol. 54, no. 3, pp. 442–454, Apr. 2010, doi: 10.1016/j.euroecorev.2009.08.002.
- [6] H. M. Neck and P. G. Greene, “Entrepreneurship Education: Known Worlds and New Frontiers: JOURNAL OF SMALL BUSINESS MANAGEMENT,” *Journal of Small Business Management*, vol. 49, no. 1, pp. 55–70, Jan. 2011, doi: 10.1111/j.1540-627X.2010.00314.x.
- [7] J. Cope, “Entrepreneurial Learning and Critical Reflection: Discontinuous Events as Triggers for ‘Higher-level’ Learning,” *Management Learning*, vol. 34, no. 4, pp. 429–450, Dec. 2003, doi: 10.1177/1350507603039067.
- [8] J. Mezirow, “Transformative Learning: Theory to Practice,” *New Dir Adult Contin Educ*, vol. 1997, no. 74, pp. 5–12, Jun. 1997, doi: 10.1002/ace.7401.
- [9] I. Zupic and T. Čater, “Bibliometric Methods in Management and Organization,” *Organizational Research Methods*, vol. 18, no. 3, pp. 429–472, Jul. 2015, doi: 10.1177/1094428114562629.
- [10] N. I. Abaci, “Relationship between entrepreneurship perception and communication skill: A structural equation model,” *The International Journal of Management Education*, vol. 20, no. 3, p. 100725, Nov. 2022, doi: 10.1016/j.ijme.2022.100725.
- [11] S. Karimi, H. J. A. Biemans, T. Lans, M. Chizari, and M. Mulder, “The Impact of Entrepreneurship Education: A Study of Iranian Students’ Entrepreneurial Intentions and Opportunity Identification,” *Journal of Small Business Management*, vol. 54, no. 1, pp. 187–209, Jan. 2016, doi: 10.1111/jsbm.12137.
- [12] A. Fayolle, B. Gailly, and N. Lassas-Clerc, “Assessing the impact of entrepreneurship education programmes: a new methodology,” *Journal of European Industrial Training*, vol. 30, no. 9, pp. 701–720, Dec. 2006, doi: 10.1108/03090590610715022.
- [13] H. M. Neck and P. G. Greene, “Entrepreneurship Education: Known Worlds and New Frontiers: JOURNAL OF SMALL BUSINESS MANAGEMENT,” *Journal of Small Business Management*, vol. 49, no. 1, pp. 55–70, Jan. 2011, doi: 10.1111/j.1540-627X.2010.00314.x.
- [14] I. Zupic and T. Čater, “Bibliometric Methods in Management and Organization,” *Organizational Research Methods*, vol. 18, no. 3, pp. 429–472, Jul. 2015, doi: 10.1177/1094428114562629.
- [15] S. Marmoah, R. Gestardi, S. Sarwanto, C. Chumdari, and I. Maryani, “A bibliometric analysis of collaboration skills in education (2019-2021),” *EduLearn*, vol. 16, no. 4, pp. 542–551, Nov. 2022, doi: 10.11591/edulearn.v16i4.20337.
- [16] N. J. Van Eck and L. Waltman, “Visualizing Bibliometric Networks,” in *Measuring Scholarly Impact*, Y. Ding, R. Rousseau, and D. Wolfram, Eds., Cham: Springer International Publishing, 2014, pp. 285–320. doi: 10.1007/978-3-319-10377-8_13.
- [17] F. Liñán and A. Fayolle, “A systematic literature review on entrepreneurial intentions: citation, thematic analyses, and research agenda,” *Int Entrep Manag J*, vol. 11, no. 4, pp. 907–933, Dec. 2015, doi: 10.1007/s11365-015-0356-5.
- [18] H. M. Neck and P. G. Greene, “Entrepreneurship Education: Known Worlds and New Frontiers: JOURNAL OF SMALL BUSINESS MANAGEMENT,” *Journal of Small Business Management*, vol. 49, no. 1, pp. 55–70, Jan. 2011, doi: 10.1111/j.1540-627X.2010.00314.x.
- [19] G. Secundo, G. Mele, P. D. Vecchio, G. Elia, A. Margherita, and V. Ndou, “Threat or opportunity? A case study of digital-enabled redesign of entrepreneurship education in the

COVID-19 emergency,” *Technological Forecasting and Social Change*, vol. 166, p. 120565, May 2021, doi: 10.1016/j.techfore.2020.120565.

[20] L. Mindt and M. Rieckmann, “Desarrollo de las competencias para el emprendimiento orientado a la sostenibilidad en la educación superior: una revisión bibliográfica de los métodos de enseñanza y aprendizaje,” *Teor. educ.*, vol. 29, no. 1, pp. 129–159, Jun. 2017, doi: 10.14201/teoredu291129159.

[21] M. Guerrero, D. Urbano, A. Fayolle, M. Klofsten, and S. Mian, “Entrepreneurial universities: emerging models in the new social and economic landscape,” *Small Bus Econ*, vol. 47, no. 3, pp. 551–563, Oct. 2016, doi: 10.1007/s11187-016-9755-4.

TYPICAL ENGLISH SENTENCE PATTERNS

Sashka Jovanovska¹,

PhD, Assistant Professor at the Department of English Language and Literature,

Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia,

e-mail: saska.jovanovska@ugd.edu.mk

<https://orcid.org/0000-0003-3965-8697>

Marija Talevska²,

MA, Bitola, North Macedonia, e-mail: m.talevska1@yahoo.com

Marija Tashkoska³,

MA ,Prilep, North Macedonia, e-mail: marija.tashkoska@gmail.com

Abstract:

According to the book of Marjolijn Verspoor and Kim Sauter, 2000, in English, there are five basic, prototypical sentence patterns. Most sentences you will come across, no matter how complex, will be somewhat similar to one of these. However, they are usually much more complex because often the constituents are very complex and long. Because the pattern that can be used is very much dependent on the meaning of the verb in the predicator, the patterns are named after very typical verbs for that pattern. The first three patterns are most common in everyday language; the last two occur much less frequently. This paper shows that the precise lexicon information on basic verbs and constructional constraints sensitive to the presence of the verb can play important roles in predicting various related properties.

Key words: English sentence, copulas, transitive, verb phrase

INTRODUCTION

According to the book (Verspoor and Sauter, 2000, p. 23), in English, there are five basic, prototypical sentence patterns. Most sentences you will come across, no matter how complex, will be somewhat similar to one of these. However, they are usually much more complex because often the constituents are very complex and long.

Because the pattern that can be used is very much dependent on the meaning of the verb in the predicator, the patterns are named after very typical verbs for that pattern. The first three patterns are most common in everyday language; the last two occur much less frequently.

1) THE RUNNING PATTERN (INTRANSITIVE VERBS)

S   P   (A)

Tim   is talking   fast.

Here, the parentheses indicate that the constituent is optional. In other words, this constituent may be left off.

Sentences with the running pattern consist of a subject and predicator, often (but by no means always) followed by an adverbial. For this pattern you need a verb that expresses an action involving only one main participant. There are many verbs like run that express a pure action, for example, *swimming, running, cycling, listening*, and so on. This sentence pattern may have one or more adverbials, but no direct object nor subject attribute. Also, verbs like running are called intransitive verbs.

2) THE BEING PATTERN (COPULA VERBS)

Sentences with the being pattern consist of a subject and predicator followed by a subject attribute. The subject attribute gives information about the subject only, not about the predicator. For the being pattern, you need a verb that does not have much meaning, but expresses the sense of the mathematical equal sign (=). The meaning of such a verb is merely to point out a link between the first participant and an attribute or a category. In the example below, *fast* expresses an attribute of John, and the runner indicates to what category John belongs.

S	P	SA	(A)
		Maria is fast	(in the game).
		Maria is the runner	(as usual).

By far the most common verb for this pattern is the lexical verb *be*, called a copula verb, but Table 2 shows a few more verbs that may be used with this pattern.

appear	grow	seem	look	be	make
smell	sound	become	prove	taste	feel
remain	turn				

Table 1 Copula verbs (Verspoor and Sauter, 2000, p. 21).

Remember, though, that words may have different senses in different contexts. So, for example, in a sentence like *She appeared suddenly*, the verb *appear* expresses an action, and this sentence has the running pattern.

But in *She appeared sad* the verb *appear* has a sense somewhat similar to be and this sentence has the being pattern. Also, the verb be when followed by an adverbial expressing a place as in *He is in the room* is not used in the being pattern but the running pattern.

3) THE DOING/SEEING PATTERN (MONOTRANSITIVE VERBS)

Sentences with the doing/seeing pattern consist of a subject and predicator followed by a direct object. For this pattern, you need a verb that expresses an action or a (mental) experience such as perception involving two participants, one who does the acting or experiencing and one who is acted upon or perceived. There are many verbs like doing, for example, *holding, counting, building, kicking*, and many verbs like seeing that express (mental) experience like *feeling, hearing, believing, thinking* and so on. As you will see the verbs used in this pattern are called monotransitive verbs.

S	P	DO	(A)
Bill	kicked	the ball	(when it was thrown by Peter).
Bill	saw	the ball.	

4) THE GIVING/BUYING PATTERN (DITRANSITIVE VERBS)

Sentences with the giving/buying pattern consist of a subject, predicator, indirect or benefactive object, and direct object. Therefore, for this pattern to occur, there must be an event involving at least three participants, a person who gives something to someone or does something for someone (the subject), then the thing that is given or done (the direct object), and the receiver (the indirect or benefactive object). Very few verbs can be used in such patterns. The most common ones are *give, pass, send, tell, make, buy, and offer*.

S	P	IO	DO	(A)
Nela	gave	Noa	the ball	(for his birthday).
Nela	bought	Noa	the ball	(for his birthday).

The difference between an indirect object and a benefactive object is that an indirect object has the thing given in hand after the transfer, whereas the benefactive object does not.

(In many books, the distinction between indirect and benefactive object is not made. Both can be called indirect object.)

Nela gave Noa the ball. This sentence implies that Noa now has the ball in his possession.

Nela bought Noa the ball. This sentence does not necessarily imply that Noa now has the ball in his possession.

One easy way to keep these two apart is by changing the sentence word order and see which preposition must be used. The preposition *to* indicates an indirect object, and the preposition *for*, a benefactive one.

I O		I O
We / give / <u>you</u> / the ball.	⇒	We / give / the ball / <u>to you</u> .
B O		B O
We / bought / <u>you</u> / the ball.	⇒	We / bought / the ball / <u>for you</u> .

5) THE MAKING/CONSIDERING PATTERN (COMPLEX-TRANSITIVE VERBS)

Sentences with the making/considering pattern, which can occur with only a very limited number of verbs, consist of a subject and predicator followed by a direct object. This direct object, in turn, is followed by an object attribute describing only the direct object.

S	P	DO	OA	(A)
They	made	John	the umpire	
John	considered	the ball	out	(as it went past the line).

When used with this pattern, a verb like *make* has a sense of ‘doing something’ and thus causing the ‘direct object’ to belong to a new category. For example, a sentence like *We made him king* expresses something like ‘we did something to him and this caused him to be king’.

Other verbs like *make* are *wipe, drive, call, crown, name, or elect*.

A verb like *consider*, when used with this pattern, expresses that in the subject’s mind the ‘direct object’ belongs to a certain category. For example, a sentence like *We consider him king* expresses that in the subject’s mind ‘*he is king*’. Other verbs like *consider* are *assume, prove, declare, certify, regard, or deem*. The following are some more examples of this pattern.

Examples:

The judge **declared** him guilty. *The judge thought something: he was guilty.*

We **crowned** her queen. *We did something and she became queen.*

We **elected** him president. *We did something and he became president.*

We **named** her Tracy. *We did something and she became Tracy.*

➤ Same verb, different patterns

Although there are typical verbs for typical sentence patterns, many verbs may be used in several patterns. Especially, the verb make has several distinct senses.

S P SA

He **makes** a good coach. *make used in being pattern*

S P DO

He **made** a goal. *make used in doing/seeing pattern*

S P BO DO

We **made** him a cake. *make used in giving/buying pattern*

S P DO OA

We **made** him president. *make used in making/considering pattern*

The following table shows the possible sentence patterns and gives an overview of these terms. English word order is quite rigid: it is usually a subject followed by a predicator and a complement. The only constituent that is moved around rather freely is the adverbial.

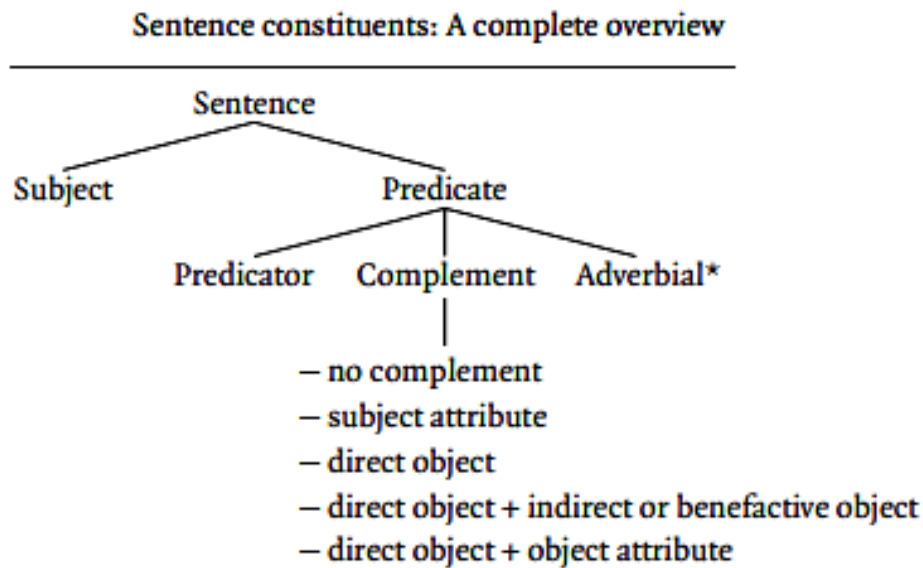

Figure 1.2 Sentence constituents: A complete overview (Verspoor and Sauter, 2000, p.32)

Summary

In conclusion, English sentence patterns form the foundation of how ideas are structured and conveyed. While sentences can be complex, most are variations of a few basic patterns. These patterns depend heavily on the type of verb used, which determines the need for objects, complements, or additional elements to complete the meaning.

The five core sentence patterns, as outlined by Marjolijn Verspoor and Kim Sauter (2000), highlight this relationship between the verb and the rest of the sentence:

BIBLIOGRAPHY:

- Aarts, B. (2008). *English Syntax and Argumentation*. 3rd edition. Palgrave Publishers.
- Brinton, J. and Brinton, M. (2010). *The Linguistic Structure of Modern English*. JohBenjamins.
- Burton-Roberts, N. (2016). *Analysing sentences: an introduction to English syntax*. London and New York: Routledge.
- Chomsky, N. (2000). *The Architecture of Language*. Oxford University Press.

Chomsky, N. (2002). *On Nature and Language*. Cambridge University Press.

Huddleston, R. and Pullum, G. (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*.

Longman.

Jovanovska, Sashka (2023) *Syntactic and semantic roles of the subject and predicate in English. Documentation*. LAP Lambert Academic Publishing.

Jovanovska, Sashka (2022) *Синтакса на англискиот јазик 1 - практикум*. Goce Delcev University in Stip. ISBN 978-608-244-926-5.

Jovanovska, Sashka (2022) *Синтакса на англискиот јазик 1 - скрипта*. Goce Delcev University in Stip. ISBN 978-608-244-927-2.

Leech, G. (1971). *Meaning and the English Verb*. Longman.

McCawley, J. (1998). *The Syntactic Phenomena of English*. Chicago University Press.

Pinker, S. (1994). *The Language Instinct*. Penguin.

Poole, G. (2010). *Syntactic Theory*. 2nd edition. Palgrave Publishers.

Rodney Huddleston, R. (1984). *Introduction to the Grammar of English*. Cambridge University Press.

Smith, N. (1999) *Chomsky: Ideas and ideals*. Cambridge University Press.

Verspoor, M. and Sauter, K. (2000). *English sentence analysis: an introductory course*.

Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

THE BENEFIT OF ARTISTIC MUSICAL ACTIVITIES FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN

Ignè Elena Bulbenko

Kindergarten art, music teacher

igne.bulbenko@gmail.com

Abstract

Research on the effects of music has revealed that musical activities have a plethora of positive benefits on various skills in preschool children, including their social skills. Such findings show that artistic musical activities have an impact on a child's development as well as their social skills. This paper reviews the impact that musical activities have on the social skills of preschool-aged children. A variety of scientific sources were analysed and their studies were compared. A review was conducted which supports the assumption that artistic musical activities have a positive effect on the social skills of preschool-aged children.

Keywords: musical activities, social skills, children, education, music, musical education, preschool, musical games.

As society and technologies evolve, so does the approach towards children, their education, and additionally their development in preschool educational institutions. The needs and experiences of today's children are vastly different to the needs and experiences of today's adults in their childhood. Moreover, all children are different: some grow up in the city while others in the countryside, some speak only one language at home whilst others speak several and some grow up with plenty of resources whilst others grow up on the brink of poverty. Simply put, there are no two children who have the exact same experience.

Furthermore, the expectations of families for their preschool-aged children's education have also changed. Some parents believe that it is important for their child to receive a good quality education that expands on their talents and skills, while other parents want educational institutions to focus more on their child's feelings and to do so with love for their child whilst others hope for the preschool institution to focus on the development of communication and collaboration skills. Clearly, one of the most pertinent goals for a preschool music educator is to understand children, recognize their need, and personalise their education e.g by creating educational conditions and environments that meet the individuality of each child.

All parents and guardians expect that their child will not only acquire knowledge in preschool but also social skills that are crucial in today's society. Social skills are a set of learned abilities that enable an individual to interact competently and appropriately in any given social context. The most general definition of socialisation is presented by A. Juodaitytė (2004), who states that socialisation is the process of children's interactions with the social environment (both near and distant), giving children the opportunity to participate in social life as well as understand the economic, political, cultural structures of society, allowing them to take on

certain social rules within it. The main goal of every educator is to teach children how to talk, socialise, play team games and how to express their thoughts. Therefore, a modern educator cannot be limited to only sharing academic knowledge.

Every specialist has a unique outlook on children’s education. When creating your own children’s education theory or trying to understand it better, it is vital to self-reflect with questions such as: “What is my standpoint towards children?”, “What values are important to me?”, “Which theories formed my views?”. Some form of uncertainty or “intellectual anxiety” is a very positive sign as it displays a conflict between old and new knowledge urging a constant need for self-assessment and improvement. Great theory helps to purposefully strive for great practice. This part covers the practical activity of the educator, where the focus is on the child. It is important for every educator to reflect on their work, actions, methods and how they plan their time for each activity. Each teacher often analyses various activity issues, thus forming a personal approach to education, educational opportunities and methods. Due to the wide scope of research, we decided to analyse the opinions of several researchers and compare how artistic musical activities affect various social skills. Table 1.

Table 1. *Benefits of musical activity*

Researcher	The benefit of artistic musical activity for social skills
D. Kiliuvienė	Self-realisation
V. Aleksienė	Self-realisation
A. Piličiauskas	Positive experiences and good emotions
Z. Rinkevičius ir R. Rinkevičienė	Encourages communication and collaboration
E. Dumont, E. V. Syurina, F. J. M. Feron and S. Van Hooren	Encourages curiosity and cognition
J. R. Šinkūnienė	Encourages communication
A. Vilkelienė	Encourages integration

Currently, more and more attention is being drawn to the fact that artistic activities have a positive effect not only on children, but also on adults. “Art is a form of realization of human nature, a way to express and act on beauty.” As author D. Kiliuvienė (2006) states, “which is why art is not the images, sounds or actions, it’s not just a medium, a rendering, an adaptation or simply a work.” V. Aleksienė (2010) states that art is the self-realization of personality, since personality, its originality, a person’s aesthetic needs are found through artistic creating. A. Piličiauskas (2005) states, “artistic activity – that self-expression that provides positive experiences and good emotions. The author also expresses that creation distinguishes itself with naivety, spontaneity, openness, sincerity and purity and that is especially important for a child’s

creative process. According to Rogers (1969, cit. A. Dumčienė, 2001) and Maslo (1971 cit. A. Dumčienė, 2001), the primary source of creativity is the self-actualization of a person, the need to be a potential individual. V. Aleksienė (2009, cit. V. Aleksienė, 2010) supports this idea, adding that a creative self-actualization in art helps a person to find themselves, allows them to experience a state of happiness and it helps to forget pain, disability, encouraging the will to live. Artistic clubs and lessons are just that place, where children can compensate for their bad mood, furthermore, such activities provide the children with positive emotional experiences, which are greatly important for all (A. Piličiauskas, 2005).

Music is an inseparable part of human life, necessary for good health, community and well-being of every person. According to (V. Aleksienė, 2010), music and community are intertwined, because there is no music without humans, there is no humans without social context, besides every social-cultural context and individual inner world is represented by music. However, E. Gordon states that the most important part of a child's musical skill development is the musical environment, which must be correctly prepared. Otherwise, musical talent may decline. Likewise, if the musical environment is correctly prepared, a child's musical skills start to improve. It is stated that the environment affects children up to the age of nine, after which musical ability stabilizes, but achievements can still be improved.

“Regardless of whether a person likes music or not, it still has an effect on a person”, states V. Aleksienė (2010). Through a physics stance music is a sound, and sound is mechanical vibrations that produce the sensation of sound. Although music affects the entire human body, we only respond to it due to brain activity: different elements of music (pitch, dynamics, rhythm, timbre, harmony) are processed in different centres of the brain hemispheres, therefore it can be said that music stimulates the brain to work and as a result activates brain functions. Socially excluded people with social skills that are underdeveloped, find it difficult to participate in the surrounding environment. Music is a powerful unifying force for individuals, groups and communities, which is necessary to reduce social exclusion – states V. Aleksienė (2010).

Musical games are especially important for preschool-aged children due to the fact that they aim to provide children with a pleasurable experience that brings them joy and desire to participate in activities. Senses, self-awareness, emotions, intellect, aesthetic and cultural understanding, sense of community, cooperation and tolerance are developed through musical games. Z. Rinkevičius ir R. Rinkevičienė (2006) states that in order to develop personality through music and musical games, so that artistic-spiritual education is successful, it is vital that learning is necessary and relevant for the student, providing them with mental and spiritual energy that allows him to experience emotions, feel good, discover new things, establish themselves among those around him and realise the important of knowledge. Additionally, music for students causes various challenges and sensations that positively affect the child's learning abilities, encouraging curiosity, cognitive functions, memory development and the ability to adapt, according to E. Dumont, E. V. Syurina, F. J. M. Feron and S. Van Hooren (2017).

As a result, it can be said that musical games, musical education and musical activities encourage integration and improve social skills since the aim is to work not only individually, but also in groups, states Z. Rinkevičius, R. Rinkevičienė (2006). Therefore, the need to communicate arises, and communication, as stated by J. R. Šinkūnienė (cit. A. Piličiauskas, 2005), is a natural feature of every person's psyche. A. Vilkelienė has said that integrated musical education has a holistic effect that covers the weakest and strongest parts of a person's personality. Musical education has a positive effect on children's development and on society, because music can help children to integrate not only into the musical education process, but also into society. According to D. Erdonmez (cit. Aleksienė, 2010), music is food for the brain. It affects mental activity and stimulates cognitive human reactions. Table 2.

Table 2. Cognitive human reactions to music

Stimulates attention and familiarity
Activates thinking and memory
Recovers memories
Awakens images and associations
Relatively changes the experience and perception of time and space

In conclusion, music and musical games have a special effect on a person. Intellect, a sense of togetherness, communication (vital for every human), collaboration (which facilitates relationships between people and encourages tolerance between each other) are all developed through musical games. Not only do ethical and aesthetic functions work in the process of musical games, but also cognitive and social-communicative functions. This is proof that musical games are especially important for both preschool-aged children and adults. People of all ages enjoy playing artistic musical games, so what does that say about children? Preschool-aged children spend the majority of their day playing. That is how their intellect develops, how they gain knowledge and experience. Every educator's goal is to share knowledge with their students. The educator makes their own decision on how they wish to share their wisdom. Learning through play is a recent method that is now often used by educators. This method truly meets the needs of both educators and students. Children remember the required information much quicker while retaining it longer. Most importantly, this type of learning provides positive emotions, not only for the children, but also for the teachers.

Artistic musical learning through games is more often organised for groups and not for individuals which encourages communication between children and educators. Through musical games children develop and improve their communication, collaboration with fellow children and adults, their cognitive function, the ability to learn, as well as their social, personal, initiative and creative competences. To conclude, musical games are beneficial for preschool-aged children's competence, development, and for the formation of their social skills.

Literature:

1. Aleksienė V. Muzikos terapijos taikymas socialiniame darbe. Vilnius. 2010.
2. Dumčienė A. Mokomoji priemonė Kūrybingumo ugdymo aspektai. Kaunas: LKKA, 2001.
3. Dumont E., Syurina E. V., Feron F. J. M. and Van Hooren S. Music Interventions and Child Development: A Critical Review and Further Directions. Front Psychol, 2017.
4. Jareckaitė S., Rimkutė – Jankuvienė S. Šiuolaikinio muzikinio ugdymo sistemos. Klaipėda, 2010.
5. Kiliuvienė D. Integruotasis ugdymas. Klaipėda, 2006.
6. Piličiauskas A. Neįgaliųjų meninis ugdymas. Kronta, 2005.
7. Rinkevičius Z., Rinkevičienė R. Žmogaus ugdymas muzika. Klaipėda, 2006.
8. Straipsnis Juodaitytė A. Maži vaikai kaip socialinė grupė: socializacijos procesų ir pasiekimų tyrimai. 2004.

SOSYAL DARWİNİZMİN YENİ VERSİYONU OLARAK TRANSHÜMANİZM: İNSANIN BİYOLOJİSİNİN KEŞFİNDEN İNSANIN YENİDEN YARATILMASINA

Dr. Öğr. Üyesi Ragıp ERGÜN

Artvin Çoruh Üniversitesi,

r.ergun@artvin.edu.tr

0000-0002-7675-8729

ÖZET

Bu çalışma 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Charles Robert Darwin'in evrim teorisiyle biyolojisine indirgenerek tanımlanmak istenen insanın son zamanlarda gelişen tıp teknolojileri ile insanı yeniden yaratma idealine dönüşmesi çabalarına ve arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Darwin'in ortaya atmış olduğu evrim teorisi insanın biyolojik köklerini ortaya çıkarmanın ötesinde insanın biyolojik kodlarının ifşasına neden olmuştur. Biyolojik evrimsel indirgemecilik sosyal, siyasal, ekonomik, psikolojik pek çok alana sirayet etmiş ve adına sosyal Darwinizm denen bir yaklaşımın doğmasına neden olmuştur. Bu yaklaşım özellikle iki dünya savaşı arası dönemde otoriter liderlerin politikalarının "bilimsel" meşruiyetini oluşturmuştur. Özellikle Hitler dönemi Almanya başta olmak üzere pek çok Batılı devlet kabul edilen biyolojik "gerçekler" çerçevesinde sosyal Darwinist perspektifle insanı ve onun yaşam alanı olan içtimai alanı yeniden inşa etmeye çalışmıştır. İki dünya savaşı arası dönemde bilimsel alanda hâkim olan sosyal Darwinizm içtimai yaşamın pek çok alanına sirayet etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sosyal Darwinist uygulamaların son bulduğu düşünülmüştür. Hatta sosyal Darwinizm aleyhine çok fazla çalışma yapılmıştır. Bu durum sonuç olarak pekte öyle görünmemektedir. Sosyal Darwinizm, yeni tıp teknolojilerinin gelişmesiyle transhümanizm söylemleriyle kendini daha da güçlü bir şekilde var etmeye devam ettiğine şahit olunmaktadır. Öncelikle insanın biyolojik sınırlarının ötesine geçme idealini taşıyan transhümanizm, zamanla insanı aşma ve bilinen insanın sonunu getirerek insanı yeniden yaratma misyonuna dönüşmüştür. Gelişen tıp teknolojileri ve büyük teknoloji şirketlerinin bu alana yaptıkları devasa yatırımlar ile ütöpik bir söylem gibi görünse de kendini gerçekleştirme imkânı bulmaya başlamıştır. Böylece İkinci Dünya Savaşı ile ortadan kalktığı düşünülen sosyal Darwinizm, transhümanizm aracılığıyla daha güçlü olarak gündeme gelmeye başlamıştır. Bu durum bilinen insanın sonunun gelmesi ve insanı yeniden inşa ve icat edilebilen bir varlık haline getirme ihtimalini gündeme getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Darwinizm, Transhümanizm, Evrim, Biyo-teknoloji

TRANSHUMANISM AS A NEW VERSION OF SOCIAL DARWINISM: FROM THE DISCOVERY OF HUMAN BIOLOGY TO THE RE-CREATION OF MAN

ABSTRACT

This study focuses on the relationship between Charles Robert Darwin's theory of evolution in the second half of the 19th century and the recent efforts to transform the human being into an ideal of recreating the human being by reducing him/her to his/her biology. In the second half of the 19th century, Darwin's theory of evolution not only revealed the biological roots of human beings but also led to the disclosure of human biological codes. Biological evolutionary reductionism permeated many social, political, economic and psychological fields and led to the emergence of an approach called social Darwinism. This approach constituted the “scientific” legitimacy of the policies of authoritarian leaders, especially in the period between the two world wars. Many Western states, especially Hitler-era Germany, tried to reconstruct human beings and their habitat, the social sphere, with a social Darwinist perspective within the framework of accepted biological “facts”. Social Darwinism, which was dominant in the scientific field in the period between the two world wars, permeated many areas of social life. In the post-World War II period, it was thought that social Darwinist practices had come to an end. In fact, much work was done against social Darwinism. This does not seem to be the case in the end. With the development of new medical technologies, Social Darwinism continues to exist even more strongly with the discourses of transhumanism. Transhumanism, which initially carries the ideal of going beyond the biological limits of human beings, has turned into a mission to transcend human beings and to re-create human beings by bringing an end to known human beings. Although it may seem like a utopian discourse with the developing medical technologies and the huge investments made by big technology companies in this field, it has started to find the opportunity to realize itself. Thus, social Darwinism, which was thought to have disappeared with the Second World War, started to come to the agenda more strongly through transhumanism. This situation has brought up the possibility of the end of the known man and the possibility of turning man into a being that can be rebuilt and invented.

Keywords: Social Darwinism, Transhumanism, Evolution, Bio-technology

GİRİŞ

Tarih boyunca insanın kim ve ne olduğu üzerine çok ciddi tartışmalar olmuştur. Bu tartışmalar aslında insan denen canlı varlığın sahip olduğu bilinç düzeyi nedeniyle ontolojik varlığını anlamlandırma çabası olduğu kadar bir felsefenin, yaklaşımın ya da ideolojinin insan tipolojisini aratma isteği nedeniyle çıkmıştır. İnsanı tanımlamaya, anlamlandırmaya veya icat etmeye çalışan bu yaklaşımların sonuçta kendi ideal ve hakiki “insan” tipini üretmeye çalıştığını da söylemek gerekmektedir. Modern öncesi dönemde insanın ontolojik mahiyeti kendi içlerinde farklı süreçler önerse de yaratıcının belli bir amaç için yarattığı düşüncesi üzerinde hem fikir olmuşlardır. En azından ana akım düşüncenin ereksel yaratım olduğu söylenebilir. Ancak modern sonrası dönemde insan ontolojik mahiyeti özellikle Darwin’in ortaya atmış olduğu evrim teorisi sonrası dönemde biyolojisine indirgenerek tanımlandığı görülmektedir.

İnsanın biyolojik bir evrimsel süreçle ortaya çıktığına dair teori insanın içtimai yaşamının da yeniden düzenlenmesine neden olmuştur. İnsan sadece biyolojik evrimsel sürecin sonunda ortaya çıktığına dair yaklaşım insanın sosyal, siyasal, ekonomik ve hatta psikolojik izahlarına da sirayet ederek bütün anlam dünyasını etkilemiştir. Darwin ile popüler olan biyolojik evrim teorisinin insan yaşamının bütün alanlarını etmesine ise sosyal Darwinizm denmektedir. Sosyal Darwinizm sadece bilimsel alanda değil alanda kalmamış özellikle iki dünya savaşı arası dönemde Hitler dönemi Almanya başta olmak üzere pek çok Batılı ülkede farklı şekillerde kendini göstermiştir.

Sosyal Darwinizm özellikle iki dünya savaşı arası dönemde o kadar etkin olmaya başlamıştır ki devlet politikalarından bilimsel alana kadar yaşamın bütün alanlarına sirayet etmiştir. Sosyal Darwinizm Hitler dönemi Almanya’da öjenizm olarak kendini gösterirken, İngiltere’de ırklar arası hiyerarşi vurgusuyla emperyalizmin meşruiyet aracına dönüşmüş, Amerika’da insanı “biyolojik kadere” hapsedip, ırklar arası evliliğin yasaklanmasına neden olurken Fransa’da doğal seleksiyonun gerçekleşmesi için sosyal güvenlik karşıtlığı ve zekâ testleri üzerinden ırksal sınıflandırmalara yol açmıştır.

Sosyal Darwinizm İkinci Dünya Savaşının Patlak vermesiyle popülerliğini kaybettiği öne sürülse de özellikle nöroteknolojilerin gelişmesiyle insanın biyolojik sınırlarının aşılması idealiyle yeniden ortaya çıktığı görülmektedir. En bilinen ismiyle transhümanizm yaklaşımı temelde insanın zihinsel sınırlarını genişletmek ve daha zeki, daha sağlıklı gelecek nesiller kurmak idealini taşısa da birçok sorunsalı da içinde barındırmaktadır. Sosyal Darwinizmin iki temel argümanı olan ırklar arası eşitsizlik fikrini beslemesi ve insanı biyolojisine indirgemesi bakımından bu düşüncenin uzantısı olan transhümanizm, ayrıca gelişen tıp teknolojileri aracılığıyla ekonomik imkânı olan insanlara “üst-insan” olma imkânı sunmaktadır. Ancak bu durum ekonomik imkânı olmayıp bu teknolojilere erişemeyen insanların durumunun ne olacağına dair bir önerisi bulunmamaktadır. Hatta nöroteknolojik olarak hem zihinsel hem de biyolojik olarak daha “gelişmiş insan”ın sosyal, siyasal, ekonomik, psikolojik konumunun ne olacağı sorusu da ciddi bir problem olarak durmaktadır. Her şeyden önce insanın doğuştan eşitlik fikrine zarar vereceği gibi ekonomik üstünlüğü olan insanların bunu biyolojik ve nöroteknolojik üstünlükle de sentezlendiğinde İkinci Dünya Savaşı öncesi durum olan ırkçılığın bir başka versiyonunun yaşanması ihtimalini artırmaktadır.

1. DARWİNİZM'DEN SOSYAL DARWİNİZM'E: İNSANIN BİYOLOJİSİNE İNDİRGENMESİ

Batı düşünce geleneğine bakıldığında insanın ontolojik serencamını yaratıcının kaderinden kaçma serüveni olarak tanımlamak mümkündür. Rönesans, Reform, Aydınlanma ve Fransız ihtilali olarak kanonik bir tarihsel ilerleme olarak anlatılan Batı düşünce geleneği, temelde insanın farklı alanlarda tanrısal (kurumsal kilisenin) iradeden kopuşunun, “kurtuluş”unun hikâyesi olduğu söylenebilir. Rönesansla sanat, Reform ile toplumsal yaşam, Aydınlanma ile bilimsel alan, Fransız İhtilali ile siyasal olan modernleşip, sekülerleşirken insanın ontolojik mahiyeti uzun bir dönem tanrıyı merkeze alan yaklaşımlarla açıklanmaya devam etmiştir. Bu da modernleşmenin kemale ermesini engellediği gibi ereksel yaratım fikri diğer alanların sekülerleşmesine rağmen insanın ortaya çıkışı meselesinde dini olanın varlığını devam ettirmesine neden olmuştur.

İnsanın ortaya çıkışı için yaratıcıyı hipoteze dâhil etmeden çeşitli açıklama denemeleri olmuşsa da Jean-Baptiste Lamarck (1744-1829) bu konuda ilk kapsamlı açıklamayı yapan kişi olmuştur. Evrim teorisini ilk kez kapsamlı bir şekilde ele alan ve insanın ortaya çıkışını evrimsel biyolojik süreçler ile açıklayan Lamarck, canlı türleri arasında biyolojiye dayanan demir köprüler kurmuştur (Doğan, 2005, s. 400). Lamarck bir süre Linnaeus'un türler arası geçişin olmadığı fikrini savunmuş olsa da 1809'da yayınlanan *Philosophie Zoologique* adlı eseriyle türler arası geçişin olduğunu öne sürmüş ve savunmuştur (Bowler, 2003: 78). Lamarck türler arası geçişin oldukça yavaş, sürekli iptidai olandan kompleks olana doğru bir süreç ve zamanla türlerin yok olmasından ziyade yeni şartların yeni türlerin olmasına neden olduğunu öne sürmüştür (Lamarck, 1963: 38-50). Lamarck türler arası geçişi savunsa da bu süreci yöneten bir yaratıcının (Supreme Author) olduğunu düşünmüştür (Lamarck, 1963, s. 60; Blackledge, 2002, s. 9).

Evrim teorisi dendiğinde neden Lamarck değil de Charles Robert Darwin'in isminin ön planda olduğunun cevabı Lamarck'ın insanı evrimsel biyoloji üzerinden tanımlasa da hipotezine yaratıcıyı dâhil etmesinde yatmaktadır. Çünkü Darwin canlı âlemi hariç bütün alanların tanrıyı dışlayarak tanımlandığı bir süreçte insan dâhil bütün canlı âlemini sadece doğal seleksiyona dayanan evrim teorisiyle açıklamıştır. Bu da Darwin'i modern dünyada başka bir konuma getirmiştir.

Darwin insan hariç canlı âlemini sadece doğal seleksiyona dayalı evrim teorisiyle açıkladığı eserini 1859 yılında *Türlerin Menşei* (On the Origin of Species) isimli eseriyle yayınlamıştır. Darwin bu eserinde doğal seleksiyonu canlı yaşamının mutlak hakikati olarak tanımlamakta ve onu “hiç durmadan çalışan bir güç” olarak nitelemektedir (Darwin, 1976, s. 86-87). Darwin teorisini oluştururken Thomas Robert Malthus'un İngiltere'de yoksullar lehine çıkartılacak olan sosyal güvenlik kanununa karşı çıkmak için ortaya attığı nüfus teoreminden etkilendiğini açıkça izah etmektedir. Malthus gibi düşünen Darwin gıda artış oranının yavaş, canlı artış oranının ise hızlı olduğundan bunu dengelemek için doğal seleksiyonun var olduğunu, canlıların da yaşamak için mücadele ederken bu dengenin sağlandığını savunmaktadır (Darwin, 1976, ss. 25, 88). Darwin canlı âlemin oluşumunda tanrıyı devre dışı bıraksa da tanrısallığı doğal seleksiyona vermektedir.

Darwin evrim teorisine insanı da dâhil ettiği eserini 1871 yılında *İnsanın Türeyişi* (The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex) adıyla yayınlamıştır. Darwin eserini üç temel amaç üzerine bina ettiğini açıklamaktadır. Birincisi, insanın diğer türlerden gelme sürecini; ikincisi insanın biyo-fizyolojik gelişim sürecini; üçüncü olarak da ırklar arası farklılıkları vurgulamak olduğunu açıkça izah etmektedir (Darwin, 1975, s. 8). Türler arasında hiyerarşik bir ilişki kuran ve insanın maymuna yakın olduğunu ifade eden Darwin (1975, s. 19), aynı zamanda insanların arasında kafatası ölçümleri yaparak zekâ ile ilişkilerini bulmaya çalıştığı görülmektedir. Kafatası büyüklüğü ile zekâ arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu savunmuştur 1975, ss. 76-79). Bu yaklaşımların daha sonra Almanya ve Amerika’da ırkçı ve öjenik politikalara “bilimsel” meşruiyet için kullanıldığına şahit olunmaktadır.

19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında bilimsel alanda hakim olan evrimci paradigma sosyal bilimlere ve devlet politikalarına da sirayet etmekte ve buna da sosyal Darwinizm denmektedir (Hodgson, 2004, s. 448). Sosyal Darwinizmin en çok kendini var ettiği alan ırk ıslahı anlamına gelen öjenizm iken, kimilerine göre ikinci dünya savaşının en önemli nedenlerindedir (Hodgson, 2004, s. 428). Çünkü sosyal Darwinizm ırkçılığı bilimsel bir gerçek olarak sunmakta ve insanı evrimsel biyolojisi gereği “savaşan hayvan” olarak tanımlamaktadır (Marshall, 1916, s. 95). Bu yaklaşım sadece savaşa bilimsel meşruiyet üretmemekte, aynı zamanda savaşı yüceltmekte ve zalim-mazlum karşıtlığını da yok etmektedir.

Döneminin sosyal Darwinist fikirlerinden etkilenen Adolf Hitler sosyal Darwinizmi devlet politikasına dönüştürmektedir. İnsanları salt biyolojik canlılar olarak gören, ırksal hiyerarşiyi düşüncesinin ve politikalarının temeline oturtan Hitler, yavaş ilerleyen doğal seleksiyonu hızlandırmak için çeşitli uygulamalara adım atmıştır. Uyguladığı öjenik politikaları doğanın ve “bilim”in gereği olarak yaptığını düşünen Hitler, zayıf olanların yaşama hakkının olmadığını, doğanın sadece güçlü olanlara yaşamını devam ettirme imkânı sunduğunu öne sürmektedir. Bu yüzden güçsüzlerin güçlüler ile birleşip çoğalmasına şiddetle karşı çıkmaktadır (Hitler, 2007, ss. 250-255). Bu düşünceleri çerçevesinde milyonlarca insanın ölümüne neden olan Hitler, ari Alman ırkından olmasına rağmen fizyolojik, biyolojik ve nörolojik olarak gerekli standardı taşımayanların da çoğalmasını engellemek için 1933 yılında Kısırlaştırma Kanunu çıkartmıştır. Bu kanun çerçevesinde 1934 ile 1939 yılları arasında yaklaşık olarak 320.000 civarında Alman zorla kısırlaştırılmıştır (Geary, 2000, s. 60).

Sosyal Darwinizm sadece Hitler dönemi Almanya’da değil, diğer Batılı ülkelerde de farklı şekillerde uygulanmıştır. Amerika’da popüler bilimsel alanda insan “biyolojik iplerle sarsılan kuklalar” olarak tasvir edilmektedir (Crook, 1994, s. 137). Amerikalı psikolog Henry Rutgers Marshall 1916’da yayınlanan *Savaş ve Barış İdeali* (War and the Ideal of Peace) adlı çalışmasında insanın evrimsel biyolojinin gereği olarak “savaşan bir hayvan” olarak nitelediği görülmektedir (Marshall, 1916, s. 95). Amerikan bilim dünyasında etkin olan bu düşünce ırklar arası evliliğin yasaklanması olarak hem sosyal hem siyasal hem de hukuksal alana sirayet etmiştir. 1861 yılında yürürlüğe konan *İrklar Arası Evlilik Yasağı Kanunu* (Anti-Miscegenation Laws) ilk olarak Nevada eyaletinde, toplamda da 14 eyalette uygulanmıştır (Sohoni, 2007, s. 587). Bu yasa gereği beyaz ırk olamayanların beyazlar ile evliliği yasaklanmış ve bunun aksinde

davrananlara çeşitli para ve hapis cezaları öngörülmüştür (Barnett, 1964, ss. 96). Bu yasa 1967 yılında Yüksek Mahkeme (Supreme Court) tarafından iptal edilene kadar uygulanmıştır (Sohoni, 2007, ss. 587-588).

Sosyal Darwinizmin emperyalizm olarak ve Batılı beyaz ırk dışındaki toplumları insan altı bir canlı olarak gösteren bir diğer yansıması ise İngiltere'dir. İngiltere'de ilk kez 1870'lerde kullanılmaya başlanan ve 1890'larda popülerleşen emperyalizm, bir devletin veya bir ulusun diğerleri üzerinde kendi çıkarları doğrultusunda etki edip, yer altı, yer üstü, insan başta olmak üzere kaynaklarını sömürmesidir (Hobsbawm, 1999, s. 71; Galtung, 1971, s. 81). Emperyalizm biyolojik evrimsel yaklaşımın yaşamın diğer alanlara sirayetiyle, yani sosyal Darwinizm ile İngiltere başta olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinde ırksal üstünlük fikri "bilimsel" bir hakikat olarak görülmekte ve diğer ülkelerin sömürülmesi bir hak gibi sunulmaktadır. Bu durumun en trajedik örneği ve kanıtı, İngiltere'nin başını çektiği Batılı ülkeler sömürdükleri ülkelerin insanlarını, kendi ülkelerine getirerek onları insan altı bir varlık olarak "insan hayvanat bahçeleri"nde sergilemeleridir. 1980 sonra Avrupa'da popüler hale gelen bu tür yaklaşımlar ile Batılı "bilim insanları" bu insanlar üzerinde deneyler yapmış ve onları genellikle "evcil ucubeler" veya "insan canavarlar" olarak tanımlamıştır (Sánchez-Gómez, 2013: 2). Bu yaklaşım bile sosyal Darwinizm ile biyolojisine indirgenen insanın Batılı devlet elitlerinin zihninde nasıl bir hiyerarşiye tabi tutulduğunu ve kendi gibi olmayan toplumları insan olarak bile görmeyecek bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir.

Yukarıda kısaca özetlenen insanın doğal seleksiyona dayanan evrimci yaklaşım ile biyolojisine indirgenmesi ve bu durumun da sosyal bilimlere ve oradan da içtimai alana sirayeti olan sosyal Darwinizm ile insana bakış açısı oldukça farklılaşmıştır. Bu durum ırkçılığı, öjenizmi, emperyalizmi (Hofstadter, 1962, ss. 53-55) ve hatta kimilerine göre de İkinci Dünya Savaşını tetiklemiştir (Ergün, 2023, ss. 111-121). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sosyal Darwinizm olumsuzlanmış ve terkedilmesi gereken bir yaklaşım olarak görülmüştür.

2. SOSYAL DARWİNİZM'DEN TRANSHÜMANİZME: "BİYOLOJİK İNSAN"DAN "TEKNOLOJİK İNSAN" A

Sosyal Darwinizm İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde gündemden düşmüş ve onunla ilişkilendirilen, öjenizm, ırk ıslahı, emperyalizm gibi kavramlardan uzak durulmaya çalışılmıştır. Hatta İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan literatürde sosyal Darwinizm iki dünya savaşı arası dönemde yaşanan gayri insani durumların da müsebbibi olarak nitelenmiştir. Ancak Darwinizmin modern insan tanımında tanrıyı hipoteze dâhil etmeden ontolojik izahı, evrimci paradigmanın varlığının devam etmesine neden olmuştur. Bu da her ne kadar sosyal Darwinizmden uzak durulsa da insanın biyolojisine indirgenerek tanımlanmasının devam etmesine neden olmuştur. Sosyal Darwinizmin içtimai yaşamdan uzaklaştırıldığı iddia edilse de "bilimsel" alanda Darwinizm ve biyolojik insan tanımı varlığını devam ettirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde popüler olan insan tanımlarına bakıldığında Darwinizmin sosyal yaşama etki eden yaklaşımı olan sosyal Darwinizmin varlığını devam ettirdiğini söylemek mümkündür. Bunların arasından birkaç örnek vermek gerekirse Richard Dawkins'in ve Yuval Noah Harari'nin oldukça popüler görüşlerine bakmak yeterli olacaktır. Dawkins özellikle Gen Bencildir (the Selfish Gene) adlı eserinde insanın bencilliğinin, savaşıma

güdüünün olduğu ve bunun da temel biyolojik yapısında var olduğunu öne sürmüştür (2007, ss. 12-14). Yine Harari'nin *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens ve Homo Deus* adlı eserlerinde insanın evrimsel biyoloji gereği savaştan bir canlı türü olduğu vurgulanmıştır (2015, ss. 25-30). Çünkü insanın biyolojik kaderinin evrimsel süreç içinde bu yönde şekillendiğini iddia etmektedir.

Bu düşünceler daha sonra özellikle nöroteknolojilerin gelişimiyle beraber yavaş ilerleyen doğal seleksiyonu hızlandırmayı hedeflemeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşından önce sosyal Darwinizm'in temel ideali olan bu yaklaşım son yıllarda transhümanizm olarak kendini revize ederek yeniden görünür olmaya başlamıştır. Transhümanizm ilk bakışta aynı sosyal Darwinizm gibi masum bir görünüme sahiptir. Amaç insanın her yönden yüceltilmesini ve yükseltilmesini sağlamaktır. Transhümanizm daha sağlıklı ve uzun bir yaşamı, teknolojik imkânlarla daha zeki bir insan nesli yaratmayı hedeflemektedir. Transhümanizm üzerine çeşitli çalışmaları olan Nick Bostrom bu yaklaşımı “yeni teknolojiler vasıtasıyla insanın sınırlarını aşmasını sağlamak” olarak tanımlamaktadır (2003, ss. 1-2).

Transhümanizm sadece teorik alanda kalmamış, ilgili idealleri geliştirmek için çeşitli vakıflar ve kurumlar kurulmuştur. Bu kurumlardan birisi Alcor Hayatı Uzatma Vakfı'dır. Bu vakfın 2010 ile 2020 yılları arasında başkanlığını yapmış Max More *Transhümanizm: Fütürist Bir Felsefeye Doğru* (Transhümanizm: Towards a Futurist Philosophy) adlı makalesinde transhümanizmi öte dünya (ahiret) inancını reddeden, bu dünyayı merkeze alan ve yeni “bilimsel” vasıtalarla/teknolojilerle insanı daha sağlıklı, zeki ve uzun ömürlü yapacak bir proje olarak nitelirmektedir (More, 1996).

Tıbbi teknolojilerin evrimsel süreci hızlandırma adına oldukça önemli bir konuma geldiğini düşünen Harari, etik kaygılar beslemekle beraber yeni bir “süper insan” yaratma sürecine girildiğini kabul etmektedir. Hatta Harari (2015, s. 402)'ye göre: “yeni tıbbi imkânlarla, üst sınıfların kibri artık gerçeğe dönüşebilme” imkânı bulmuştur. Bu “imkan”lar sayesinde Harari yeni insanı şu şekilde tanımlamaktadır (2015, s. 402): “her zaman genç kalacak, cinselliği olmayan, diğer varlıklarla düşüncelerini doğrudan paylaşabilen, odaklanma ve hatırlama becerileri bizimkinin bin katı olan, asla sinirlenmeyen veya üzülme ama öte yandan bizim hayal bile edemediğimiz duygulara ve arzulara sahip bir siborg”. Yeni siborgların yani yarı biyolojik yarı mekanik/teknolojik varlıkların yaratılabileceğini düşünen Harari, bunun etik sorunlarının oldukça fazla olabileceğini de düşünmektedir.

Harari gibi transhümanizm yaklaşımıyla insanın biyolojik evrimsel yapısını aşarak yeni bir insan modelinin ortaya çıkabileceğini düşünen Francis Fukuyama, *Transhümanizm* adlı makalesinde bu yaklaşımı “tuhaf bir özgürlük hareketi” olarak tanımlamıştır. Transhümanizmin temel amacının insanın biyolojik sınırlarından kurtarmak olduğunu ifade eden Fukuyama, transhümanistlerin biyolojik, rastlantısal evrimsel sürecin bir sonraki aşamasına geçmeyi amaçladıklarını beyan etmektedir. Ona göre transhümanizmin temel ilkesi bir gün insanı daha güçlü, daha akıllı, şiddete daha az eğilimli ve daha uzun ömürlü kılmak için biyoteknolojiyi kullanmayı hedefleyen bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır. Fukuyama da Harari gibi oluşturulmak istenen “süper insan”ın hukuki boyutu başta olmak üzere çeşitli etik ve içtimai meseleler hakkında çekincelerini de belirtmektedir (Fukuyama, 2004, s.42; Ergün, 2024, s.

1725). Aynı zamanda Fukuyama'nın modern dönemin insan tasavvurunun diğer alanları nasıl etkilediğini itiraf eden “modern biyoloji bilgisinin siyaset anlayışı üzerinde derin etkilerinin olduğu”na dair ifadesi aslında sosyal Darwinizmin farklı şekillerde devam ettiğinin en önemli göstergelerindendir (Fukuyama, 2002: xii).

Fukuyama'nın biyolojiden kastının özellikle evrimsel biyoloji olduğunu özellikle vurgulamak gerekir. Çünkü modern biyoloji evrim teorileriyle ortaya çıkmıştır. Fukuyama'nın modern biyoloji ve siyaset tasavvuru üzerine etkisi hakkındaki sözünü “modern biyoloji bilgisi insan tasavvurunu etkilemektedir” şeklinde değiştirmek mümkündür. Çünkü transhümanizm de biyoteknolojilerin gelişmesiyle insan tasavvurunun ve hatta insanın kendisinin tamamen değiştirilebileceğini iddia etmektedir. Bu da daha ilkel şekilde ortaya çıkan sosyal Darwinizmin, yeni dönemde çeşitli teknolojik imkanlarla kendine yaşam alanı bulmasına imkan sağlamaktadır.

SONUÇ

Sosyal Darwinist düşünceye ve bu düşünceyi ortaya çıkaran düşünürlere bakıldığında insanın yaşamını daha kaliteli hale getirmeyi hedeflediklerini söylemek mümkündür. Herkes daha sağlıklı, daha uzun yaşamı tercih eder. Yaşamın içerisinde de insanlar bu imkânları sağlamak için çalışırlar. Ancak bu durumun nasıl sağlanacağı meselesi ciddi sorun yaşatmaktadır. Çünkü daha sağlıklı nesiller yetiştirmek adına otoriter ve totaliter sistemler kurulacaksa, “bilimsel” olduğu iddia edilen ölçütler ile insanların üremesi engellenecek, ırklar arası farklar hukuk ile daha da derinleşecekse, insan salt biyolojik hayvanî bir canlı olarak tanımlanacak ve yaşanan zulümler bu yolla meşrulaştırılacak ise orada temel etik sorunsallar ortaya çıkmaktadır. Özellikle iki dünya savaşı arası dönemde yaşanan insanlık dışı uygulamalar tarihi tecrübe ile sabittir.

Tarihsel tecrübe ile insanın biyolojisi üzerinde politikalar üretmenin, onun üzerinde deney yapıp onu farklılaştırmanın nelere mâl olduğu sabitken sosyal Darwinizm ile aynı ideallere sahip transhümanizmin ortaya çıkmasını “bilimsellik” ile açıklamak çok makul görünmemektedir. Transhümanizmin sosyal Darwinizmin yeni bir versiyonu olduğuna dair en önemli kanıtlarından biri Fukuyama'nın biyoloji siyaset arasında kurduğu ilişki, aynı zamanda da hem Fukuyama'nın hem de Harari'nin tanshümanizmi evrimin bir sonraki aşaması olarak nitelemesinde yatmaktadır. Trashümanizm, sosyal Darwinizm gibi daha iyi, daha sağlıklı, daha uzun ömürlü, daha zeki insanların varlığını kurgulamayı, mümkün kılmayı vadetmektedir. Ancak sosyal Darwinizm'in içtimai hayata, devlet politikalarına yansıdığına yaşanan insanlık dışı uygulamalar hatırlandığında transhümanizme mesafeli yaklaşmak tarihi tecrübenin bir gereğidir.

KAYNAKÇA

Barnett, L. D., Anti-Miscegenation Laws, *The Family Life Coordinator*, 13(4), 95-97, 1964.

Blackledge, P., Historical Materialism: from Social Evolution to Revolutionary Politics, Paul Blackledge ve Graeme Kirkpatrick (Ed.), *Historical Materialism and Social Evolution*, içinde (8-35), Palgrave Macmillan, New York, 2002

- Bostrom, N., Transhumanist Values, *Journal of Philosophical Research*, 4(1), 1-13, 2003. DOI:10.5840/jpr_2005_26. <https://nickbostrom.com/ethics/values.pdf>.
- Bowler, P. J., *Evolution the History of an Idea*, University of California Press, Los Angeles, 2003.
- Crook, D. P., *Darwinism, War and History: The debate over the biology of war from the "Origin of Species" to the First World War*, Cambridge University Press, New York, 1994.
- Darwin, C. R., *İnsanın Türeyişi*, (Çev. Öner Ünalın), Onur Yayınları, Ankara, 1975.
- Darwin, C. R., *Türlerin Kökeni*, (Çev. Öner Ünalın), Onur Yayınları, Ankara, 1976.
- Dawkins, R., *Gen Bencildir*, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2007.
- Doğan, A., Son Dönem Osmanlı Düşüncesinde Yeni Etik Arayışları", 2. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Sakarya, 397-406, 2005.
- Ergün. R., Darwin'de Sosyal Darwinizm, *Din Sosyolojisi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1-20, 2022.
- Ergün, R., *Tek Parti Döneminde Sosyal Darwinizm*, Mahya Yayıncılık, İstanbul, 2023.
- Ergün, R., Francis Fukuyama'nın Kendini Reddi: "Son İnsan"dan "İnsan"ın Sonuna, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(92), 1716-1729, 2024.
- Fukuyama, F., *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution*. New York: Farar, Straus ve Giroux, 2002.
- Fukuyama, F., Transhumanism, *Foreign Policy*, (144), 42-43, 2004. <https://foreignpolicy.com/2009/10/23/transhumanism/>
- Galtung, J., "Structural Theory of Imperialism", *Journal of Peace Research*, 8(2), 81-117, 1971.
- Geary, D., *Hitler and Nazism*, Routledge, New York, 2000.
- Harari, Y. N., *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*, Kolektif Kitap, İstanbul, 2015.
- Hitler, A., *Kavgam*, (Çev. Hasan Gül), Acun Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Hofstadter, R., Darwinism and Western Thought, *Darwin, Marx, Vagner, A Symposium*, (Ed. Henry L. Paine), Ohio State University Press, Ohio, 47-70, 1962.
- Hobsbawm, E., *İmparatorluk Çağı*, (Çev. Vedat Aslan), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.
- Hodgson, M. G., Social Darwinism in Anglophone Academic Journals: A Contribution to the History of the Term, *Journal of Historical Sociology*, 17(4), December, 428-463, 2004.
- Lamarck, J. B., *Zoological Philosophy*, (Translated by Hugh Elliot), Hafner Publishing Company, Newyork and London, 1963.
- Marshall, H. R., *War and The Ideal of Peace*, Duffield and Co. New York, 1916.

More, M., *Transhümanism: Towards a Futurist Philosophy*. (Erişim Tarihi: 21.05.2024). 1996.
<https://www.ildodopensiero.it/wp-content/uploads/2019/03/max-more-transhumanism-towards-a-futurist-philosophy.pdf>

Sánchez-Gómez, L. A., “Human Zoos or Ethnic Shows? Essence and Contingency in Living Ethnological Exhibitions”, *Culture and History Digital Journal*, 2(2), 1-25, 2013.

Sohoni, D., “Unsuitable Suitors: Anti-Miscegenation Laws, Naturalization Laws, and the Construction of Asian Identities”, *Law & Society Review*, 41(3), 587-618, 2007.

YAPAY ZEKÂ VE SANSÜR: DEMOKRATİKLEŞME Mİ OTORİTERLEŞME Mİ?

Dr. Öğr. Üyesi Ragıp ERGÜN

Artvin Çoruh Üniversitesi

r.ergun@artvin.edu.tr

0000-0002-7675-8729

ÖZET

Bu çalışma son dönemlerde dramatik bir şekilde günlük hayatın içerisinde önemli bir yekûn kaplayan ve yapay zekâ alanında yapılan gelişimlerle bambaşka bir konuma evrilen bilgisayar teknolojilerinin devletler ve/veya büyük teknoloji şirketleri eliyle bir sansür aracına dönüşmesi sorunsalını ele almaktadır. 21. yüzyılın ilk çeyreğindeki teknolojik gelişmeler ile bilgisayar ve internet kullanımı hızlı bir şekilde artmıştır. Sosyal medyanın da ortaya çıkmasıyla insanlar günlük hayatlarının ciddi bir kısmını internette geçirmektedir. İnsanlar alışverişlerini online sitelerden yapmakta, haberlerini internet haber sitelerinden takip etmekte, hatta gündelik yaşamlarını da sosyal medya üzerinden sergilemekte ve paylaşmaktadır. Bu da internetin farklı kullanımlarının kişilerin yaşamında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bu süreçlerin daha iyi yönetilebilmesi adına çeşitli algoritmalar ile çalışan ve çok fazla bilgiyi çok az zamanda anlamlı bilgiye dönüştüren yapay zekâ teknolojileri gelişmeye başladığına şahit olunmaktadır. Yapay zekâ ile kişilerin kendilerine uygun ürünlere, haberlere, bilgiye vb. aradığı ne varsa daha hızlı ulaşabilmesi için büyük fırsatlar sunmaktadır. Hal böyle iken, yapay zekâ teknolojilerinin insanları manipüle etmek, yönlendirmek, hatta ulaşmak istediği bilgiye ulaşmasını engellemek amacıyla da kullanılması mümkündür. Çünkü hem tüketimin insanın hayatının merkezine oturduğu hem de devletlerin güvenlik kaygısı ile görece denetimci/gözetleyici olmaya başladığı bir dönemde yaşanan durumun özgürlüklere mi yoksa manipülasyon ve izleme üzerinden otoriterleşmeye mi meyil ettiği önemli bir sorunsaldır. Özellikle Çin ve Rusya gibi otoriter devletler üzerinden tartışılrsa da görece demokratik devletlerin de yapay zekâyı sansür amacıyla kullandıkları bilinmektedir. Bu da yapay zekânın pek çok yönüyle büyük bir imkân olmasının yanında büyük teknoloji şirketlerinin ve onlarla işbirliği yapan ya da kendi teknolojilerini geliştiren devletler adına sansüre ve yeni bir otoriterleşme biçimlerine yol açtığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Sansür, Demokratikleşme, Otoriterleşme.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CENSORSHIP: DEMOCRATIZATION OR AUTHORITARIANIZATION?

ABSTRACT

This study deals with the problematic of the transformation of computer technologies, which have recently dramatically taken up a significant share in daily life and evolved into a completely different position with the developments in the field of artificial intelligence, into a censorship tool by states and/or large technology companies. In the first quarter of the 21st century, technological developments have led to a rapid increase in the use of computers and the internet. With the emergence of social media, people spend a significant portion of their daily lives online. People do their shopping online, follow news on online news sites, and even exhibit and share their daily lives on social media. This shows that different uses of the internet have an important place in people's lives. In order to better manage these processes, artificial intelligence technologies that work with various algorithms and transform a lot of information into meaningful information in a very short time have started to develop. Artificial intelligence offers great opportunities for people to access appropriate products, news, information, etc. faster. As such, it is possible for artificial intelligence technologies to be used to manipulate, direct and even prevent people from accessing the information they want to access. Because in a period when consumption is at the center of people's lives and states have become relatively controlling/supervisory due to security concerns, it is an important problematic whether the situation tends towards freedom or authoritarianism through manipulation and monitoring. Although it is discussed especially in terms of authoritarian states such as China and Russia, it is known that relatively democratic states also use artificial intelligence for censorship purposes. It is possible to say that while artificial intelligence is a great opportunity in many aspects, it also leads to censorship and new forms of authoritarianism on behalf of big technology companies and states that cooperate with them or develop their own technologies.

Keywords: Artificial Intelligence, Censorship, Democratization, Authoritarianism.

GİRİŞ

Aristoteles Metafizik isimli eserinin girişinde insanların doğaları gereği bilmek isteyeceğini söyleyerek insanın bilme merakını doğası gereği bir durum olduğunu ifade etmiştir (Aristoteles, 1996, s. 75). Tarih boyunca da insanlar bu doğal hakkını elde etmek, korumak ve genişletmek için büyük mücadeleler vermişlerdir. Özellikle modern dönem sonrası yaşanan teknik ve teknolojik gelişmelerle beraber bu hakkın imkânları daha da genişlemiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında internetin keşfi ile bilgiye ulaşmak daha da kolaylaşmıştır. Bilgi artık insanların çok fazla zahmete katlanmadan ulaşması mümkün olan bir şeye dönüşmüştür.

Modern dünyada insanın doğru bilgiye erişimini önceleyen siyasal sistemlerden olan demokrasi, bu konuyu felsefesinin temeline yerleştirmiştir. Çünkü demokrasi, açık toplumların, bilgiye erişimin mümkün olduğu ve insanların bu doğrultuda sosyal, siyasal ve ekonomik tercihlerini belirlediği bir düzen olarak sunulmaktadır. Demokratik devletlerin temel görevlerinden biri de bireylerin doğru bilgiye ulaşmasını sağlamak ve bu durumunun aksine

neden olabilecek engelleri ortadan kaldırmaktır (Güngör, 2014, s. 69). Bu durumun tersi ise sansürdür ve demokratik devletlerin mücadele etmesi gereken olgudur. Eğer sansür yapılır ya da yapılması engellenmezse otoriter sistemlerin ortaya çıkışı kaçınılmaz bir durumdur (Kahraman, 2023, s. 43).

İnternet bilgiye erişimi kolaylaştırdığı gibi çeşitli uygulamalar aracılığıyla da kullanımı da oldukça yaygın hale gelmiştir. Dijital 2024 Küresel Genel Bakış Raporu (Digital 2024 Global Overview Report)'na göre Dünya üzerindeki tüm insanların yüzde 66'sından fazlası artık interneti kullanıyor ve son veriler küresel kullanıcı sayısını 5,35 milyara çıkarıyor. İnternet kullanıcıları, 2023'ün başından bu yana 97 milyon yeni kullanıcı sayesinde son 12 ayda yüzde 1,8 büyüdü (Digital 2024 Global Overview Report). Bu oran Türkiye'de yüzde 88,8 (TÜİK, 2024), Amerika'da yüzde 97,1 (Percentage of population using the internet in the United States from 2000 to 2024), Avrupa Birliği ortalaması ise yüzde 90 civarındadır (Internet usage in Europe - statistics & facts). Bu oranlar dikkate alındığında internetin yaygınlık oranının oldukça yüksek olduğunu hatta orada geçirilen süreler de dikkate alındığında insan yaşamında oldukça önemli bir noktada olduğu söylenebilir.

İnternetin keşfi kadar önemli olan diğer bir teknolojik gelişme ise yapay zekânın gelişmesidir. Yapay zekâ (YZ), modern dünyada hızla gelişen teknolojiler arasında yer almakta ve birçok alanda insan hayatını dönüştürmektedir. YZ'nin günlük yaşamda sunduğu pratik faydalar, sağlık, eğitim, ulaşım ve finans gibi sektörlerde kendini gösterirken, aynı zamanda devletler ve sermaye sahipleri tarafından potansiyel bir kontrol ve sansür aracı olarak kullanılması da tartışmalara yol açmaktadır. Bu çalışma, YZ'nin insan yaşamına olan faydaları ve bu teknolojinin kötüye kullanım riskleri akademik literatür doğrultusunda ele alınacaktır.

YZ, özellikle sağlık hizmetlerinde önemli bir devrim yaratmıştır. Hastalıkların erken teşhisi, tedavi planlaması ve hasta takibi gibi süreçlerde kullanılan yapay zekâ, hem sağlık çalışanlarının iş yükünü azaltmakta hem de hasta sonuçlarını iyileştirmektedir (Estevave diğerleri, 2017). Ayrıca, ulaşım alanında otonom araçlar ve akıllı trafik sistemleri, seyahat güvenliğini ve verimliliğini artırarak şehir içi trafiğin daha akıcı hale gelmesine katkı sağlamaktadır (Goodall, 2014). Eğitimde ise yapay zekâ tabanlı öğretim sistemleri, kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunarak her bireyin ihtiyaçlarına göre uyarlanmış ders materyalleri sunmaktadır (Holmes ve diğerleri, 2019).

YZ'nin siyasal özgürlükler üzerindeki etkileri iki yönlüdür. Bir yandan, YZ, demokratik süreçleri destekleyen araçlar sağlayabilir. Örneğin, büyük veri analizleri ve sosyal medya araçları, seçim süreçlerinde halkın taleplerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir (Howard & Kollanyi, 2016). Ancak diğer yandan, YZ'nin gözetim ve sansür aracı olarak kullanılması da giderek yaygınlaşmaktadır. Devletler, YZ destekli yüz tanıma sistemleri ve sosyal medya izleme araçları ile vatandaşların davranışlarını izleyebilmekte ve bu teknolojileri baskıcı politikaları sürdürmek için kullanabilmektedir (Feldstein, 2019). Bu durum, bireysel özgürlükler üzerinde ciddi tehditler oluşturmaktadır. Bir yandan kişilerin sürekli izlenmesi suçlu önleyici, suçluyu hızlı bir şekilde yakalama imkanı sunarken, diğer yandan hem kişilerin bireysel özgürlüklerinin kısıtlanmasına imkan sağlamakta hem de kişilerin izlendiğini bilmesi

otosansür yani kişinin kendi davranış ve fikirlerini ifşa olma korkusuyla gizlemesine yol açabilmektedir.

Devletler dışında sermaye sahipleri de yapay zekâ yoluyla kişiler üzerinde farklı tahakküm kurma biçimleri geliştirebilmektedir. Sermaye sahipleri, YZ'yi dijital platformlarda içeriği denetlemek ve yayılmasını kontrol altına almak için kullanmaktadır. Özellikle sosyal medya şirketleri, otomatik sansür algoritmaları ile kullanıcıların paylaşımlarını izlemekte ve belirli içerikleri platformlardan kaldıracabilmektedir (Gorwa, Binns, & Katzenbach, 2020). Bu durum, ifade özgürlüğünü kısıtlama potansiyeli taşımaktadır. Benzer şekilde, devletler de YZ'yi propaganda ve dezenformasyon kampanyalarını yaymak veya muhalefet hareketlerini bastırmak için de kullanmaktadır (Bradshaw & Howard, 2019). Dolayısıyla YZ, bireysel haklar ve özgürlükler açısından hem fırsatları hem de riskleri bir arada barındırmaktadır.

Yapay zekâ, insan yaşamında önemli pratik faydalar sunan bir teknoloji olmasına rağmen, aynı zamanda devletler ve sermaye sahipleri tarafından kötüye kullanılabilir bir araçtır. Sağlık, eğitim ve ulaşım gibi alanlarda YZ'nin sunduğu fırsatlar insan hayatını kolaylaştırırsa da, siyasal özgürlükler üzerindeki potansiyel tehlikeleri de göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle, YZ'nin etik kullanımı konusunda daha fazla çalışma yapılmalı ve bu teknolojinin özgürlükleri koruyacak şekilde geliştirilmesi sağlanmalıdır.

1. YAPAY ZEKÂNIN KISA TARİHÇESİ

Yapay zekâ, insan benzeri düşünme süreçlerini taklit eden ve bu süreçleri öğrenme, problem çözme ve karar verme gibi alanlarda kullanabilen bilgisayar sistemlerini ifade eder. Temelde, makinelerin algılayabilme, öğrenebilme ve belirli bir hedef doğrultusunda otonom olarak çalışabilme yeteneğini kazanması anlamına gelir (Russell & Norvig, 2021). Yapay zekâ, geniş bir disiplin olan bilgisayar bilimi altında yer alır ve veri analitiği, makine öğrenimi, derin öğrenme ve doğal dil işleme gibi birçok alt disiplini içerir.

Yapay zekâ kavramı ilk olarak 20. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmıştır. Ancak, yapay zekâ ile ilgili fikirler daha önceye, matematikçi ve mantıkçı Alan Turing'in çalışmalarına dayanır. Turing, 1950 yılında yazdığı ünlü makalesi "Computing Machinery and Intelligence" ile makinelerin düşünebilir düşüneyeceği üzerine önemli sorular ortaya atmıştır (Turing, 1950). Bu makale, yapay zekâ tartışmalarının temelini oluşturur ve Turing Testi olarak bilinen konsepti tanıtır. Bu teste göre, bir makine, eğer insanlar tarafından yeterince zeki bir şekilde yanıt veriyorsa, o zaman bu makine düşünüyor gibi kabul edilebilir.

1956 yılında, John McCarthy tarafından organize edilen *Dartmouth Konferansı*'nda yapay zekâ resmi olarak bir akademik alan olarak kabul edilmiştir (McCarthy ve diğerleri, 2006). Bu konferans, yapay zekânın gelişiminde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. İlk dönemlerde yapay zekâ çalışmaları, sembolik yapay zekâ üzerine odaklanmış, yani belirli kurallar çerçevesinde çalışan sistemler tasarlanmıştır. Ancak, bu yaklaşımın sınırlı olması nedeniyle, 1980'lerden itibaren veri odaklı ve öğrenmeye dayalı yaklaşımlar ön plana çıkmaya başlamıştır.

Turing'in 1950'de yayımlanan makalesi, modern yapay zekâ araştırmalarının temelini atmıştır. Bu dönemde, bilgisayarların insan zekâsını taklit edebilmesi üzerine ilk teoriler geliştirilmiştir (Turing, 1950). 1956'da gerçekleşen *Dartmouth Konferansı* ise yapay zekânın resmî doğuşu

olarak kabul edilir. John McCarthy'nin bu konferansta yapay zekâyı bir bilim dalı olarak önerdiği dönemde, yapay zekâ araştırmalarının çoğu problem çözme ve oyun oynama gibi sınırlı alanlara odaklanmıştı (McCarthy ve diğerleri, 2006).

1970'ler, yapay zekâ araştırmalarında bir duraklama dönemi olarak bilinir ve bu dönem "Yapay Zekâ Kışı" olarak adlandırılır. Yapay zekâ sistemlerinin büyük başarı elde edememesi ve fonlamanın azalması, bu dönemde araştırmaların yavaşlamasına neden olmuştur (Crevier, 1993). Ancak, bu duraklamaya rağmen, belirli alanlarda uzmanlaşmış yapay zekâ uygulamaları geliştirilmeye devam edilmiştir.

1980'lerden itibaren yapay zekâ araştırmaları tekrar hız kazanmıştır. Bu dönemde, makine öğrenimi kavramı önem kazanmaya başlamış ve algoritmaların verilerden öğrenmesi üzerine çalışmalar yoğunlaşmıştır (Russell & Norvig, 2021). 2000'li yıllarda ise derin öğrenme, büyük veri ve yüksek işlem gücüne sahip bilgisayarların gelişmesiyle birlikte yapay zekâ araştırmaları yeni bir ivme kazanmıştır. Özellikle, sinir ağları ve derin öğrenme modelleri, görüntü tanıma, doğal dil işleme ve otonom sistemler gibi birçok alanda başarılı uygulamalar geliştirilmesi sağlanmıştır.

Bugün yapay zekâ, sağlık, eğitim, finans, savunma ve otomotiv gibi birçok sektörde kullanılmaktadır. Örneğin, yapay zekâ algoritmaları tıbbi görüntüleme verilerinden hastalık teşhisinde kullanılmakta ve otonom araçların sürüş sistemlerinde karar verme süreçlerini yönetmektedir (Goodfellow, Bengio, & Courville, 2016). Yapay zekânın gelecekte daha fazla alanda devrim niteliğinde yenilikler getireceği öngörülmektedir.

Yapay zekâ, ilk ortaya çıktığı günden bu yana önemli aşamalar kaydetmiş ve günümüzde pek çok alanda devrim yaratmıştır. Özellikle demokratik ve açık toplum için büyük bir fırsat olarak görülmektedir. Teknolojik ilerlemeler ve büyük veri analitiğinin yaygınlaşması, yapay zekânın gelecekte daha da önemli bir rol oynayacağını göstermektedir. Ancak, bu teknolojinin etik ve toplumsal etkileri üzerine tartışmalar da devam etmektedir. Çünkü gücü tekelleştirmeye çalışan siyasal veya ekonomik iktidar sahipleri bu teknoloji sayesinde kendi toplumlarını izleme ve kontrol etme imkânını bulmuşlardır. Bunun neticesinde de yapay zeka aynı zamanda demokratikleşme ve otoriterleşme tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

2. DEMOKRATİKLEŞME VE OTORİTERLEŞME SORUNALI OLARAK YAPAY ZEKÂ

Yapay zekâ (YZ), demokratikleşme sürecine çeşitli yollarla katkıda bulunmaktadır. Öncelikle, YZ'nin bilgiye erişimi kolaylaştırması, demokratik toplumların en temel ilkelerinden biri olan şeffaflık ve hesap verebilirliği artırmaktadır. Veri analitiği ve makine öğrenimi araçları, seçim süreçlerinin güvenliği ve doğruluğunu artırarak seçimlerde hile ve manipülasyonları tespit edebilmektedir (Fukuyama, 2018). Örneğin, sosyal medyada yapay zekâ algoritmaları, sahte haberlerin yayılmasını önleyerek toplumlar arası bilgi kirliliğinin önüne geçebilme imkânı sunmaktadır (Radu, 2019). Ayrıca, kamu politikalarının daha etkin bir şekilde analiz edilmesi ve değerlendirilmesi için yapay zekâ kullanılmakta ve bu durum vatandaş katılımını artırarak demokratik süreçlere katkı sağlamaktadır (Zuboff, 2019). Bu sayede demokrasilerin daha hızlı bir şekilde işletilmesinin önü açılmaktadır.

Bununla birlikte, yapay zekânın demokratikleşmeye olan katkıları sadece bilgi paylaşımı ve seçim güvenliği ile sınırlı değildir. YZ tabanlı platformlar, vatandaşların hükümetleriyle daha kolay ve etkili bir şekilde iletişim kurmalarına olanak tanımakta ve katılımcı demokrasinin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır (West, 2018). İletişimsel bu hızlilik sayesinde hem vatandaş sorunlarını daha hızlı iletmekte hem de sorumlu kişiler ilgili iletiyi daha hızlı çözüme kavuşturabilmektedir.

Her ne kadar yapay zekâ demokratik süreçlere katkıda bulunabilse de, otoriter rejimlerde ve bu yönde meyili olan sistemlerde sansür ve baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Rusya ve Çin gibi ülkelerin yapay zekâ teknolojilerini kullanarak vatandaşlarını izlemek, sansür uygulamak ve bilgi akışını kontrol etmek için yoğun bir şekilde kullandıkları bilinmektedir. Bu durum da yapay zekanın özgürlüklerin önünü açmanın ötesinde bunları sınırlamanın bir aracına dönüşebildiğini de göstermektedir.

Çin, yapay zekâ teknolojilerini sansür ve gözetim amaçlı kullanmada dünyanın en ileri ülkelerinden biridir. Çin Hükümeti, YZ tabanlı gözetim sistemlerini, sosyal medya platformlarındaki içerikleri sansürlemek ve toplumun geniş kesimlerini kontrol altında tutmak için kullanmaktadır (Xu, 2020). Özellikle, sosyal kredi sistemi gibi uygulamalar, bireylerin sosyal davranışlarını izleyerek cezalandırma veya ödüllendirme mekanizmaları yaratmakta, bu da bireysel özgürlükleri kısıtlamaktadır (Liang, 2021). Bu sistem, vatandaşların sosyal medya paylaşımlarından kamusal davranışlarına kadar geniş bir yelpazede veri toplamakta ve bu verileri otoriter rejimin lehine kullanmaktadır. Yani bireylerin taleplerinin devlet mekanizmasında karşılık bulmasından ziyade devletin vatandaşlarını izlemek, kontrol etmek ve hatta istediği yönde düşünme, yaşama ve davranma biçimleri geliştirmelerini sağlamak için kullanılmaktadır.

Rusya da yapay zekâ teknolojilerini sansür ve baskı mekanizması olarak kullanan ülkelerden bir olarak göze çarpmaktadır. Özellikle internet üzerindeki denetimi sıkılaştırmak ve muhalif sesleri susturmak için yapay zekâ araçlarından yararlanılmaktadır (Soldatov & Borogan, 2015). Rus hükümeti, sosyal medya platformları üzerinde kontrolü artırarak, dezenformasyonu önleme adı altında birçok muhalif içeriği sansürlemekte ve vatandaşların ifade özgürlüğünü kısıtlamaktadır (Greene, 2021). Ayrıca, yapay zekâ destekli yüz tanıma teknolojileri, protestocuların izlenmesi ve tutuklanmasında etkin bir şekilde kullanılmaktadır (Kara-Murza, 2020). Bu da insanların özgür bir şekilde kendilerini ifade etmelerini engellediği gibi aynı zamanda kişilerin sürekli izlendiğini bilmesi kendi gibi davranmasını ve ifa etmesini önlemektedir.

Yapay zeka sadece Çin ve Rusya'da sansür ve baskı aracı olarak kullanılmamaktadır. Pek çok gelişmiş demokrasilerde de sansür, baskı ve manipülasyon aracı olarak kullanıldığına şahit olunmaktadır. Yapay zekâ, Batı demokrasilerinde de zaman zaman otoriter eğilimlere hizmet edecek şekilde kullanılmaktadır. Özellikle, ABD ve Avrupa Birliği'nde güvenlik ve terörle mücadele gerekçesiyle, bahane edilerek uygulanan yapay zekâ tabanlı gözetim sistemleri, gizlilik ve bireysel özgürlükler açısından endişe yaratmaktadır (Zuboff, 2019). İnsanların en önemli yaşamsal dürtülerden olan güvenlik kaygısı da bu konuda insanları ikna etmek için bir araç olarak kullanılmaktadır.

ABD’de, yapay zekâ teknolojileri büyük veri ve gözetim amaçlı kullanılmaktadır. Özellikle National Security Agency (NSA) (Ulusal Güvenlik Ajansı) gibi devlet kurumları, YZ algoritmalarını kullanarak büyük miktarda veri toplayıp analiz etmekte ve vatandaşların gizlilik haklarını ihlal etmektedir (Schneier, 2015). Yüz tanıma teknolojilerinin ve gözetim kameralarının yaygınlaşması, bireysel özgürlüklerin tehdit altında olduğuna dair ciddi tartışmalar yaratmıştır (Gates, 2019). Bu teknolojiler, suçla mücadele ve güvenlik gerekçeleriyle savunulsa da, birçok eleştirmen, bu araçların potansiyel olarak otoriterleşmeyi körüklediğini ileri sürmektedir (Feldstein, 2019). Batı demokrasilerinde yaşanan bu ve benzeri süreçler “halka rağmen halk için” mantığıyla meşrulaştırılmak istense de otoriterleşmenin ve keyfiliğin önünü açmaktadır.

Avrupa Birliği de yapay zekâ uygulamalarını güvenlik ve sınır kontrollerinde kullanarak gizlilik ve insan hakları açısından eleştirilere maruz kalmıştır. AB ülkeleri, göçmenlerin ve sınır geçişlerinin kontrolü için yapay zekâ destekli yüz tanıma sistemlerini kullanmakta, bu da insan hakları savunucuları tarafından eleştirilmektedir (Foster, 2021). Özellikle, biyometrik verilerin kullanımı ve gözetim mekanizmalarının genişlemesi, demokratik hak ve özgürlükler üzerinde potansiyel bir tehdit olarak görülmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri de aynı ABD’de olduğu gibi bunu güvenlik gerekçesiyle yapmakta, ancak son tahlilde sürecin otoriterleşme eğilimlerine sebep olmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Yapay zekâ teknoloji devrinin belki de en önemli gelişmesidir. Çünkü mekanik yapıları insan gibi düşünebilen, farklı çıkarsamalar yapabilen varlıklara dönüştürebilme imkânı sunmaktadır. Yapay zekâ bilgiye ulaşma ve onu daha anlamlı hale getirmeyi de oldukça hızlandırmaktadır. Özellikle demokratik toplumun temeli olan bilgiye ulaşma ve kamuoyu oluşma bakımından da oldukça büyük imkânlar sunmaktadır. Ancak yapay zekânın kullanımı ve kontrolü meselesi de başka bir tartışmayı gündeme getirmektedir. O da bilginin sansürü, manipülasyonu konusunda devlet ve sermaye gücünün kullanılmasında olumsuz pratiklerin ortaya çıkmasıdır. Devlet vatandaşlarını bu imkân sayesinde gözetleyebilmekte, onları kontrol edebilme imkanı sunmaktadır. Aynı şekilde sermaye sahiplerinin potansiyel müşterilerini kendi istedikleri doğrultusunda yönlendirilmesinin önünü açmaktadır.

Yapay zekâ teknolojileri, hem demokratikleşmeye katkıda bulunabilecek hem de otoriter rejimlerin güçlenmesine hizmet edebilecek bir potansiyele sahiptir. Demokratik ülkelerde bile güvenlik gerekçesiyle kullanılan bu teknolojilerin otoriterleşmeye kapı aralayabileceği görülmektedir. Bu nedenle, yapay zekânın etik kullanımı ve demokratik değerlerle uyumlu bir şekilde yönetilmesi büyük önem taşımaktadır. Yasaklama veya kontrolsüzlük arasında bir çizgide yapılacak ulusal ve uluslararası düzenlemelerle bu teknolojik imkânın insanlığın faydasına kullanılması hayati bir önem taşımaktadır.

Kaynakça

Aristoteles, *Metafizik*, (Çev. Ahmet Arslan), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1996.

Bradshaw, S., ve Howard, P. N., *The global disinformation order: 2019 global inventory of organized social media manipulation*, Oxford University Press. London, 2019.

Crevier, D., *AI: The Tumultuous History of the Search for Artificial Intelligence*, Basic Books, New York, 1993.

Digital 2024 Global Overview Report, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report>. (Erişim Tarihi: 04.10.2024).

Esteva, A., Kuprel, B., Novoa, R. A., Ko, J., Swetter, S. M., Blau, H. M., & Thrun, S., Dermatologist-level classification of skin cancer with deep neural networks, *Nature*, 542(7639), 115-118, 2013.

Feldstein, S., *The Rise of Digital Repression: How Technology is Reshaping Power, Politics, and Resistance*, Oxford University Press, London, 2019.

Feldstein, S., The road to digital unfreedom: How artificial intelligence is reshaping repression. *Journal of Democracy*, 30(1), 40-52, 2019.

Foster, M., The ethics of AI in EU border control: Balancing security and human rights. *Journal of European Studies*, 34(2), 87-104. 2021. <https://doi.org/10.1177/232789678>

Fukuyama, F., *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2018.

Gates, K. A., *Our Biometric Future: Facial Recognition Technology and the Culture of Surveillance*, NYU Press, New York, 2019.

Greene, S., Digital authoritarianism: AI and the rise of state-sponsored surveillance. *Journal of Digital Politics*, 8(1), 23-45, 2021. <https://doi.org/10.1080/12345678>

Goodfellow, I., Bengio, Y. ve Courville, A., *Deep Learning*, MIT Press, Massachusetts, 2016.

Goodall, N. J., Machine ethics and automated vehicles. In *Road vehicle automation* (pp. 93-102). *Springer*, 2014.

Gorwa, R., Binns, R., ve Katzenbach, C., Algorithmic content moderation: Technical and political challenges in the automation of platform governance, *Big Data & Society*, 7(1), 1-15, 2020.

Güngör, S., E-Demokrasi: Umutlar ve Riskler, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 39, 68-89, 2014.

Holmes, W., Bialik, M., ve Fadel, C., *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*, Center for Curriculum Redesign, Boston, 2019.

Howard, P. N., ve Kollanyi, B., *Bots, Stronger, and Brexit: Computational propaganda during the UK-EU referendum*, 2016 Available at SSRN 2798311.

Internet usage in Europe - statistics & facts, <https://www.statista.com/topics/3853/internet-usage-in-europe/>.

Kahraman, S., Teoride Ve Pratikte Totaliter Rejimlerin Karakteristiği, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 10(22), 29-61.

Kara-Murza, V., Russia's embrace of surveillance Technologies, *Russia in Global Affairs*, 18(3), 58-65, 2020.

Liang, F., The politics of China's social credit system, *China Quarterly*, 248, 1-25, 2021.

McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., ve Shannon, C. E., A proposal for the Dartmouth summer research project on artificial intelligence, *AI Magazine* 27(4), 12–14, 2006.
<https://doi.org/10.1609/aimag.v27i4.1904>

Percentage of population using the internet in the United States from 2000 to 2024,
<https://www.statista.com/statistics/209117/us-internet-penetration/>.

Radu, R., *Fighting Fake News with Artificial Intelligence: Digital Media in the Age of Misinformation*, Routledge, 2019.

Russell, S., ve Norvig, P., *Artificial Intelligence: A Modern Approach*, (4th ed.), Pearson, London, 2021

Schneier, B., *Data and Goliath: The Hidden Battles to Collect Your Data and Control Your World*, W. W. Norton & Company, New York, 2015.

Soldatov, A., ve Borogan, I., *The Red Web: The Struggle Between Russia's Digital Dictators and the New Online Revolutionaries*, Public Affairs, New York, 2015.

Turing, A. M., Computing machinery and intelligence, *Mind*, 59(236), 433-460, 1950.
<https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433>

TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması 2024,
[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492#:~:text=%C4%B0internet%20kullanan%20bireylerin%20oran%C4%B1%20%88,%85%2C4%20olarak%20g%C3%B6zlendi.](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492#:~:text=%C4%B0internet%20kullanan%20bireylerin%20oran%C4%B1%20%88,%85%2C4%20olarak%20g%C3%B6zlendi.)

West, D. M., *The Future of Work: Robots, AI and Automation*, Brookings Institution Press, Massachusetts, 2018.

Xu, K., China's surveillance state: AI and the rise of digital authoritarianism, *Asia Policy*, 15(2), 29-47, 2020.

Zuboff, S., *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*, Public Affairs, New York, 2019.

TANINMA UĞRUNA MÜCADELEDE AXEL HONNETH ETKİSİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ebru ARSLAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi,

ebuars55@gmail.com - ORCID: 0009-0005-7365-419X

ÖZET

Axel Honneth, Frankfurt Okulu'nun son kuşağını temsil eden ve Jürgen Habermas'ın öğrencisi olarak eleştirel teori, toplum felsefesi ve tanınma teorisi alanlarında önemli bir felsefi düşünürdür. Günümüzde bireylerin giderek yalnızlaşması, her şeyin metalaşması ve bireylerin kendi kimliklerini tanıma mücadelesinin zorlaşması gibi unsurlar, Honneth'in tanınma teorisine olan ilgiyi arttırmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca bireylerin kendilerini anlama ve tanıma çabası, varoluş mücadelesinin temel unsuru olmuştur. Honneth'in çalışmaları, bireylerin sosyal ve bireysel kimlik oluşturma süreçlerindeki dinamikleri anlamamıza ve günümüzdeki yaşam koşullarında bireylerin nasıl bir anlam arayışı içinde olduklarını kavramamıza yardımcı olmaktadır. Tanınma teorisi, bireylerin kendilik bilincini güçlendirmelerine ve toplumsal bağlamlarda daha sağlıklı bir şekilde var olmalarına katkı sağlayacak önemli bir düşünsel çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda, tanınma teorisini ele alma amacımız, bireylerin sağlıklı kimlik oluşturma süreçlerine rehberlik edecek bir perspektif sunmasıdır. Bu çalışmamızda tanınma teorisini ele almadan önce Axel Honneth'in düşünsel yapısını anlamamız için biyografisine ve üyesi olduğu Frankfurt Okulu'nun amacı ve tarihçesine kısaca değinilmiştir. Ardından tanınma mücadelesinde Hegel'in rolü ve önemi ele alınmıştır çünkü Axel Honneth'in düşünsel temelleri büyük ölçüde Hegel'in tanınma kavramından beslenmektedir. Hegel'in bireyin kendi kimliğini oluşturabilmesi için diğer insanlar tarafından tanınması ve onaylanması düşüncesini Honneth günümüz koşullarına uyarlayarak, tanınma sürecinde bireyin duygusal tanınma, toplumsal tanınma ve özsaygı kavramları ile birlikte nasıl şekillendiği detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu çalışmada bireylerin kendi olma bilincini güçlendirmelerine ve toplumsal bağlamlar içinde daha sağlıklı bir şekilde var olmalarına katkı sağlayacak önemli bir düşünsel çerçeve sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tanınma, Hegel, Sevgi, Hak, Dayanışma

1. GİRİŞ

İnsanlık, bireysel olarak başlayıp topluluk halinde yaşamaya doğru yönelen bir süreç yaşarken, bu süreçte insanlar, genel olarak kabul gören veya doğru, adil bir yaşam olarak nitelendirilen kalıpların sınırları içinde sıkışıp kalarak yaşam mücadelesini sürdürmektedir. İnsanlık tarihinde, iyi yaşam, adil bir toplum, ahlaklı bireyler gibi kavramlar, dini otoriteler ve egemen güçler tarafından sürekli olarak vurgulanmış ve tekrarlanmıştır. Bu kavramlar, tarihsel evrelerden günümüze kadar insanlığa ideal yaşam modelini sunma amacıyla yeniden ve yeniden dile getirilmiştir. Bu kalıpları tekrarlayan güçler insanı özgür kılma vaadiyle aslında

insanların elinden özgürlüğünü almış daha kötüsü insanlara özgür olduğunu düşündürtürken diğer yandan ortada birey diye bir şey bırakmamıştır. İnsanın belirli doğrularla çizilmiş bu hayatta yaşarken insanın sıkışıp kaldığı bu dar alan onun kaderi mi yoksa belirli güçler tarafından etrafı çizilmiş sınırlar mı? Gerçekten de insanın bu dünyaya gelişi ve yaşamak isteyecekleri ona sunulan küçük bir sıradanlaşmış hayattan başka bir şey değil miydi? İnsan sıkışıp kaldığı bu dar alandan nasıl kendi olma arzusunu gerçekleştirecekti? Oysaki insan ilkçağlardan bugüne hem kendi türü hem doğadaki türler ile sürdürdüğü var olma mücadelesinde büyük başarılar elde etmiş ve bugünün dünyasının yaratılmasına tek başına sebep olan aklının sayesinde gelmiştir. Peki ne oldu da tüm doğaya hükmeden insan bugün kendi dünyasını yaratamaz oldu (Horkheimer, 2023, s. 60-74)? İşte bu noktada bireyin kimlik oluşturma mücadelesi için Tanınma kavramı tam da insanın sıkışıp kaldığı bu dünyaya tekrar gün yüzüne çıkmak durumunda kalmıştır. Yaşanılan çağların zorluğu bilimin ve sanayinin geldiği nokta, savaşlar ve ırkçılık Axel Honneth'in tanınma kavramını tekrar gün yüzüne çıkarmasına etken olmuştur. Tarih boyunca insanın verdiği kendini tanıma mücadelesini ilkçağlardan günümüze dek özellikle Honneth'in de yazılarında da sıkça değindiği Hegel'den Marx'a Kant'tan günümüze yaklaştıkça Lukâcs'a, Herbert Mead gibi Honneth'in de üyesi olduğu Frankfurt Okuluna kadar adalet, kimlik oluşumu, sevgi, bireyin tanınma ihtiyacı üzerine düşüncelere sık sık yer verilmiştir. Axel Honneth bu kavramı irdelerken yazılarında birçok önemli düşünürü yer vermiş fakat biz bu yazımızda Honneth üzerinde oldukça önemli etkisi olan Hegel'i ele alacağız. Hegel'in bireyin kendini tanıma mücadelesinde en önemli eserlerinden olan *Tinin Görüngübilimi* adlı kitabında bilincin duyu düzeyinden nasıl kendini tanıyan bir öz-bilinç düzeyine geçtiğini ve bu tanınma mücadelesinde köle-efendi diyalektiğine değinerek, Hegel'in bu tanınma mücadelesinde ki Honneth'e etkisini ve düşüncesine nasıl yansıdığını ve onun fikirlerinden bazı noktalarda nasıl ayrıldığını ele alacağız.

2. MATERYAL VE YÖNTEMLER

Bu çalışma, Axel Honneth'in tanınma teorisi üzerine bir analiz sunmaktadır. Bu analiz, nitel araştırma yöntemlerine dayanmakta ve temel olarak literatür taraması ve kavramsal analiz yöntemlerini içermektedir.

Axel Honneth'in tanınma teorisi üzerine yapılan önceki çalışmaların kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Bu tarama, Honneth'in kendi eserlerinin yanı sıra, tanınma teorisiyle ilgili diğer önemli akademik çalışmaları da içermektedir. Literatür taraması, tanınma kavramının tarihsel ve felsefi kökenlerini, teorisinin temel bileşenlerini ve önemli tartışmaları ele almaktadır. Bu çalışma, kavramsal analiz yöntemini kullanarak Honneth'in tanınma teorisini ayrıntılı bir şekilde inceler. Kavramsal analiz, Honneth'in tanınma kavramını nasıl tanımladığını, nasıl açıkladığını ve teorisinin temel unsurlarını belirler. Literatür taraması ve kavramsal analiz için çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Ana kaynaklar, Honneth'in kendi eserleri, ilgili sosyal teorilerin klasik metinleri ve tanınma teorisiyle ilgili önemli akademik çalışmalarıdır. Veri toplama süreci, bu kaynaklardan elde edilen bilgilerin sistematik olarak incelenmesini ve analiz edilmesini içermektedir. Bu analizlerden elde edilen bulguların bir analitik çerçeve içinde sunulmaktadır. Bu çerçeve, Honneth'in tanınma teorisinin temel prensiplerini, kavramlarını ve

teorinin genel yapısını açıklamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, teorinin pratik uygulamalarını ve sosyal değişim üzerindeki potansiyel etkilerini de değerlendirir.

3. FRANKFURT OKULU VE ETKİLERİ ÜZERİNE

Axel Honneth'in tanınma kavramı irdelemesine geçmeden önce onun üyesi olduğu ve toplumsal felsefe üzerine çalışmalar yürüten, ortaya atılan fikirlerin okul üyelerinin düşüncelerinde halen yaşıyor olan Frankfurt Okuluna kısaca değineceğiz. Axel Honneth Frankfurt Okulu geleneğinden gelen Jürgen Habermas'ın öğrencisi olup Enstitünün üçüncü neslini temsil eden düşünürlerimizdendir.

Frankfurt Okulu 1923 yılında Almanya'da kurulmuştur. Toplumsal Araştırma Enstitüsü etrafında toplanan felsefe, sosyolog, psikanaliz, tarih, müzikoloji gibi birçok farklı disiplinleri bir araya getiren topluluğun adıdır. Enstitü ilk somut adımlarını siyaset bilimi doktoru Felix J. Weil tarafından atmıştır. Daha sonra gerçek anlamda Frankfurt Okulu ya da Eleştirel Teori olarak da adlandırılan okul 1931 yılında Enstitü'nün başına Max Horkheimer'in geçmesi ile başlamıştır (Timur, 2017, s. 25). Fakat okulun yayın hayatı o dönem yaşanan toplumsal olaylardan dolayı çok uzun ömürlü olamamıştır. Almanya'da Nazizm hızla ilerlemesi sonucu 1933 yılında Hitler'in emri ile Enstitü kapatılmış ve okulun üyeleri Almanya'dan sürgün edilmiştir. Bu sürgün sonucunda okulun üyeleri Amerika'ya yerleşmiş daha sonra savaşın bitmesi ile 1950'li yılların başında Frankfurt'ta yeniden Sosyal Araştırma Enstitüsü çevresinde toplanmış ve kaldığı yerden devam etmiştir (Cevizci, 2005, s.731). Frankfurt Okulunun tarihçesine şöyle bir bakıldığında okulun kurulması ve ortaya atılan düşüncelerde dönemin toplumsal olaylarını bir kenara atamayız. O dönemler yükselen Marksizm düşüncesi ve işçi hareketleri, 1. Dünya savaşı sonrası yaşanan ağır yenilginin sonuçları, Rus devrimi ve dünyada faşist yönetimlerin artması en son Nazizm'in tüm bir coğrafyayı ele geçişi bu okulun düşüncelerinde ve ortaya koydukları felsefi sistemlerinin neredeyse tamamına yayılmıştır. Okul, Marksist sistemin ortaya koyduğu teorinin önemini vurgulamakla birlikte bunun artık Rus devriminin Stalin ile başka yöne evrilmesi sonucu bu ekonomik politikaların toplumlar için yeterli olmadığını dile getirmişlerdir. Çünkü artık dünyada yükselen faşist yönetimlerin etkisiyle insanlar daha da karmaşıklaşan devlet politikalarının birer aracı haline gelmiştir. Kültürel yozlaşma, ekonomik buhranlar, işçi ve patron sınıflarının en üst seviyelere ulaştığı, acımasız savaşların yaşandığı böyle bir dönemde insanlara bir çıkış yolu gerekliydi. İşte okulun amacı ise toplumun değişimi için alternatif yollar bulmaktı. Okulun ilk müdürü Carl Grünberg'in emekliliğe ayrılması ile yerine Max Horkheimer atanmış ve enstitü çalışmalarında artık farklı bir yol izlemeye başlamıştı. İnsanların tek tek bireysel olarak ele alınmasını değil topluluk halinde yaşayan ve bu topluluğun parçaları olan bireyler olarak yorumlama çabasına girilmişti. Çünkü insan ancak devlet, ekonomi, adalet, din, kültür ile bir bütün olarak ele alındığında anlaşılabilirdi. Okul üyelerinin ve Axel Honneth'in de yazılarında sürekli değindiği filozoflardan Kant'ta insanı devlet, ekonomi ve din ile temellendirmeye çalışmıştır. Diğer ele aldıkları filozof Hegel'de tikel ile genel arasında bağ kurmaya çalışmıştır. Fakat tarihin gelişimi ile ortaya koyulan fikirler bugüne cevap verememiştir. Dünyadaki bilimsel gelişmeler, sanayinin geldiği nokta Hegelci ya da Kantçı anlayışa imkân vermekte güçlük çekmiştir. İnsan ile yaşadığı toplum arasındaki uçurum büyüdükçe toplum felsefesine ihtiyaç

artmış. Yalnız ve mutsuz bir şekilde hayata tutunmaya çalışan ve kendine bu dünyada anlamlı bir yer bulmaya çalışan insanı anlamak için Enstitü insan gelişiminde ekonomi, bireyin ruhsal gelişimi ve kültür arasındaki ilişkinin incelenmesi ile birey ve toplum arasındaki ilişkinin daha bilimsel bir temele oturtulabileceğini belirtmiştir. Çünkü onlara göre bilim, tarihsel olaylardan ve toplumsal sonuçlardan bağımsız değildir. Frankfurt Okuluna Horkheimer döneminde Herbert Marcuse, psikanaliz Erich From, sosyoloji alanında çalışan Leo Löwenthed ve iktisatçı Polloc katılmıştır. Daha sonra Theodor W. Adorno'da okula girmiştir. Okulun 1. nesli olarak adlandırılan bu dönem Hitler'in tüm zulmüne ve okulun devlete düşmanlık ettiği iddiasıyla dağılsa da çok önemli bir dönemdir. Horkheimer'in *Akl Tutulması* ve Adorno'nun *Aydınlanma Diyalektiği* kitabı bu dönem yazılmıştır (Horkheimer, 2023, s. 10-17).

Frankfurt Okulu üyelerinin uzmanlık alanlarına bakıldığında da anlaşıldığı gibi birçoğu dünya görüşü olarak farklı farklı görüşler benimsemiş fakat hepsinin ortak duyarlılıkları aynıydı. Okulun üyeleri toplumsal araştırmalarını Kant, Hegel, Marx, Lukacs gibi filozoflarla tartışarak yürütmeleri ve gerçek anlamda Marksizm'e duydukları yakınlıkları onları ortak noktada birleştiriyordu. Frankfurt Okulu'nun üçüncü nesil olarak adlandırılan ve okulun son halkasını oluşturan Axel Honneth'in düşüncelerinde de tüm bu olaylar ve düşünce etkileri izlerini taşıyordu. Honneth'in *Tanınma Uğruna Mücadele, Bizdeki Ben: Tanınma Teorisi Üzerine İncelemeler* önemli eserleri arasındadır. Bir dizi derslerinde oluşturduğu daha kısa eserleri ise *Şeyleşme: Bir Tanıyış Teorisi* ve *Bireysel Özgürlüğün Patolojileri* adlı eserleridir. Bugün Frankfurt Okulunun yaşayan üyelerinden olan Honneth halen Kolombiya Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde Jack C. Weinstein Beşeri Bilimler Profesörü olarak görev yapmaktadır.

4. ÖZGÜRLEŞEN BİLİNÇ VE AXEL HONNETH ELEŞTİRİSİ

Dünyamızın artık Hegel'in yaşadığı 1800'lü yıllardan farklı bir evreye geçtiğini, 1920'lerin ve 1930'ların toplumsal ilişkilerinin giderek çıkar amaçları peşinde koşan insanlık ile zanaatın ve sanatın yerini tüketim çılgınlığının ve sonraki yıllarda seri üretimlerini aldığı, ikinci dünya savaşı ile insanlığın kötülükte gelebileceği o korkunç nokta artık farklı bir dünyada yaşadığımızın göstergesiydi. Bunca yaşanan toplumsal olaylar arasında Tanınma kavramı ikinci dünya savaşından sonra biraz önemini kaybetmeye başlamıştı. Frankfurt Okulu yazılarında, Adorno'nun çalışmalarında bu kavram yaşamaya devam etse ve Lukacs'ın çalışmalarının 1960'ların öğrenci hareketlerini alevlendirse de tanınma kavramı çoktan maziye karışmış gibiydi (Honneth, 2023, s. 14). Fakat son yaşadığımız yüzyılda artık insanlığın duygularından ve eylemlerinden soyutlayarak birer makineymişçesine yaşayan varlıklar olarak görülmesi, aşk, sevgi, dostluk gibi ilişkilerinin bile metalaştırıldığı, edebi eserlerin insanın estetik hazzından çok parasal yönden amaç güdülmesi aslında tanınma kavramına yeniden ilgiyi arttırmaya başlamıştı. Bu yüzden Honneth, Tanınma kavramını tekrar ele almış ve bu teoriyi oluştururken tanınma üzerine düşüncelerinden etkilendiği Hegel'e oldukça değinmiştir.

Axel Honneth Tanınma Mücadelesi fikri için Hegel'in Jena yazılarının en büyük esin kaynağı olduğunu söyler. Hegel üç tanınma biçimi ortaya koyar. Bunlar sevgi, hak ve değerdir. Bu üç değer Honneth'de de ortaklık gösterir. Kişinin birey olarak sağlıklı bir kimlik ortaya koyabilmesi için bu tanınma biçimlerinden üçünün uyumlu olması gerekir (Honneth, 2016, s.17-18). İnsan kendi benliğini tanıma uğruna bu yaşamda sürekli mücadele halindedir. Bu

mücadele sırasında ise özgürlüğümüz güvence altına alınması gerekir. Çünkü insan kendini koruma mücadelesine girdiğinde refleks olarak kendini koruma içgüdüyle hareket edecektir. Bir zaman sonra bu mücadele çıkar ve rekabet çatışmalarına, bireyin birbirlerinin sınırlarına zarar vermesine yol açacaktır. Birey her dönem ahlaklı ve erdemli olan davranışın ne olduğuyula ilgili toplumun istediklerine uygun olarak şekillenmiştir. Tarihin tüm dönemlerinde insana dayatılan bir ahlaki kabuller vardır. İnsan bunu kendi seçmiş gibi kabullenir. Fakat bu düzenin devamı için aslında egemen güç tarafından ortaya konulan ahlaklı ve erdemli yasalardır. İnsanlık bu kurallar çerçevesinde yaşam mücadelesini sürdürmektedir. Fakat ortaçağ gibi karanlık bir dönemden geçen birey, yavaş yavaş Rönesans ile başlayan aydınlanma, ticaret ve kültürel gelişmeler, reform hareketleri, krallıkların başka boyutlara geçişi artık erdemli olan davranışın ne olduğu sınırını da değiştirmiştir. İnsanlık tarihinin sürekli mücadele ile sürüp gitmesi ister istemez kimsenin kimseye güvenmediği bir alan yaratır. Karşılıklı güven sağlama olayını insanların vicdanına bıraktığımızda ortaya güzel sonuçlar doğmayacaktır. Bu yüzden devreye ülkelerin yasaları sokulmakta ve bireyler kendi çıkar çatışmalarını da belli bir düzene göre yaşamaktadır. Çatışmaları ortadan kaldırmak gibi bir hedef iktidar sahiplerinin işine yaramayacağından bu çatışmaları kendi istedikleri sınırlar içinde ve düzende, insanlardan faydalanacakları ölçüde izin verirler. Çünkü güç sahiplerinin güvenli bir şekilde yaşamaları için sınırları çizilmiş ve bu sınırlar çerçevesinde yaşayan bireyler şarttır. İşte tarihte süregelen insanlar arasındaki bu mücadelecî çatışmaları Hegel farklı bir teori ile ele almıştır. Ona göre ne devletlerin düzenlemiş olduğu yasalar ne de öznelerin ahlaklı yargıları özgürlük için temel bir neden olacaktır. Temel olacak şeyin öznelerin birbirleri ile pratik hayatta yaşarken ki tutumlarının bunu sağlayacağını belirtir. Bunu da *doğal etik-yaşam* kavramı ile açıklar (Honneth, 2016, s. 35). Yani her şeyden soyutlanıp, yalıtılmış bireyler yerine, insanların birlikte toplu olarak yaşamayı başarabildiği etik değerlerden yola çıkılması gerektiğini söyler. Ona göre bu doğal etik yaşam insanlarda potansiyel olarak vardır. Bu var olanın ortaya çıkması içinde ahlaklı potansiyellerin çatışmalı bir evrenselleşme süreci yaşaması gerektiği anlamına gelmektedir. Yani *etik yaşamın olgunlaşması* (Honneth, 2016, s. 39). Hegel'in *Tinin Görüngübilimi* adlı kitabında bilincin kendini tanıma mücadelesinde bilinçten özbilinç olma yolunda geçen süreç gibi insanların etik yaşamsal olgunlaşması da karşılıklı tanıma mücadelesi ile yeni deneyimler kazanarak bir üst aşamaya geçtiği vurgular. Her bir aşamada birey tanıma uğruna bulunduğu ortamda yine çatışmalar yaşayarak başka bir aşamaya geçer. Hegel kitabında bilincin öz-bilinç olma yolundaki sürecini duyumdan algıya, anlaktan bilincin biçimlerine dek götürmüştür. Tin bu kitapta kendi gerçekliğine varmak üzere kendine yabancılaşma, kendini tanıma ve çelişkiler ile dolu yolculuğa çıkmıştır. Bu yolculuğa yol açan amaç ise tanınmadır. Duyudan algıya, mantıksal ilerleyişten köle-efendiye kadar öz-bilincin geçirdiği aşamaların amacı tinin kendini bilmesi ile ilgilidir. Bu süreç tüm aşamalarda karşıtlıkları ortadan kaldırıp, bir birliğe ulaşma sürecidir. Bunu da diyalektik hareket ile sağlamaktadır. Ona göre bir şeyi karşıtlığı ile düşündüğümüzde başka bir aşamaya geçilecektir. Geri de kalan gerçeklikten farklı bir gerçekliğe ulaşılacaktır. Hegel'in anlayışı işte bu sıralama ile gitmektedir. Bilinç önce doğal bir bilinçken anlama düzeyine geçişi daha sonra anlık alanı ile bilincin istek, arzu, sonsuzluk, kutsal gibi kavramlarla bağlantılarını işleyerek yaşam ile karşı karşıya kalışını ele alır ve bilinç artık özbilinç olmuş ve hala kendini tanımak için bir öz-bilince ihtiyaç duymaktadır. Yani bir başkası tarafından tanıma ihtiyacı. Çünkü özbilinç

kendini başka bir özbilinç gözü ile görecek ve böylelikle tanınma aşamasına geçilecektir. İşte bu yüzden köle efendiye, efendi ise köleye ihtiyaç duymaktadır. Çünkü tanınma ancak bir başkası tarafından bilindiğinde gerçekleşecektir. Kendini bilme özbilincin ilk ortaya çıkışı için şarttır fakat kendini bilen bilinç için bir başka özbilinç tarafından bilinmek tanınma için ihtiyaçtır. Hegel’de *doğal ihtiyaç*, *isteme* ve *bilme* kavramları özbilinç için önemlidir. İstek daima bir şeyin eksikliğini ifade ediyorsa, bu yokluk veya eksiklik özbilincin tanınma ihtiyacıdır. Kısaca Hegel’in ünlü köle- efendi mücadelesinde bilincin nesnelleşme ve tanınma serüvenini bu şekilde ilerler (Ayten, 2022, s. 33-36).

Bu köle-efendi diyalektiğinde iki bireyin birbirini alt etme mücadelesi sonucunda tanınma gerçekleşir fakat ne köle, efendisiz ne de efendi kölesiz var olabilmektedir. Hegel’in bu tanınma mücadelesinde aslında geldiği nokta, tarih boyunca birçok filozof tarafından ele alınan çatışma mücadelesinin yeniden yorumlanışından ibarettir. İnsanların birbiri ile çatışma mücadelesinde hayatta kalmasını sağlayan şey bir sözleşme değildir. İnsanların mücadele ve çatışma sonucu bir sonraki ahlaki boyuta yani daha olgun bir aşamaya geçmesidir. İnsani tinin gerçekleşmesinin ön koşulu, yalnızca çatışma yoluyla elde edilmiş bir kendisinin başkaları tarafından tanındığı farkındalığıdır. Yalnızca kişi bu tanınıp tanınmama konusunda bir güven duygusuna ulaşabilir (Honneth,2016, s. 59). Hegel tinin toplumsallaşmasını aşama aşama hareket ettiren gücün ahlaki güç olduğunu söyler. Sadece özbilincin biçimlendirilmesi üzerinedir ve Hegelin tanınma teorisi bu açıdan neredeyse mantığı gözden kaçırmıştır. Honneth’e göre Hegel’in etik toplum anlayışı günümüz hayat şartlarına uymaması onun metafiziksel öncüllere dayanmasından kaynaklıdır. Bu metafiziksel çatışmanın aşamaları artık göreceliğini yitirmiştir. Bu yüzden Honneth tanınma teorisini ele yeniden alıp onun üç düzeyde yeniden güncelleştirilmesi gerektiğini vurgular. Axel Honneth, Hegel’in tanınma tezinin metafiziksel yaklaşımdan kurtarılıp deneyimsel, sosyal ve toplumsal düzeyde yeniden ele alınmasını öngörür. Hegel’in sevgi-hak-etik yaşam olarak sunduğu tanınma süreçleri birer aşma şeklinde ilerlediğini ve bu aşamalar dizisinin tekrar düzenlenmesi gerektiğine vurgu yapar. Son olarak ise Hegel’de tanınma aşamaları ahlaki bir mücadele iken Honneth, mantıksal işlevlerin gerekliliğini öne çıkarır. İşte Honneth ortaya çıkan bu üç sorunun güncellenmesi ve çözülmesi gerektiğini vurgular. Sevgi-hak-dayanışma kavramları metafiziksel değil daha bilimsel araştırma verileri ile yeniden inşa edilmelidir. Axel Honneth, Hegel’in bu ortaya koyduğu tanınma mücadelesini yeniden ele alır ve bunu yaparken de zorlu bir mücadeleye giriştiğinin farkında olduğunu belirtir (Honneth, 2016, s. 112-121).

5. TANINMA MÜCADELESİNDE AXEL HONNETH

Hegel ve Honneth’in tanınma kavramını ele alışları arasında önemli farklar bulunsa da ikisi de toplumsal bağlamda tanınma ihtiyacından bahseder. Hegel’in tanınma mücadelesi daha çok bilinçsel özgürlük bağlamında ele alınmıştır. Hegel’de tanınma sadece arzu veya sevgi boyutunda kaldığında eksik kalacaktır. Hak ve politik aşamaya geçmelidir. Honneth bireyin yaşadığı bu toplumda insan hakları bağlamında tanınma ihtiyacını vurgular.

Honneth, Hegel’in öz-bilinç konusunda yazdığı onca sayfaya gerek olmadığını bunun tek bir sayfa ile açıklanabileceğini söylemiş ve kısaca şöyle özetlemiştir: *Kendinin öz-bilincinin, başka bir kendi yoluyla tanınmaya ihtiyaç duyduğu yolundaki tez* (Honneth, 2018, s. 17). Honneth bu

kısa ve öz ortaya koyduğu akıl yürütmeyi daha iyi açıklayabilmek için tanınma kavramına geçiş yapmadan önce arzu kavramını açıklar. Çünkü öznenin öz-bilince ulaşabilmesi için arzu şarttır. Arzu olmadan özne bir deneyim içine giremez. Deneyim dediğimiz zaten bu yaşam içinde gerçekleşecektir. Özne bu yaşam içerisinde bu deneyimlerle kendini öğrenir. Bunu sağlayan şey işte tam olarak hayatın içinde oluşudur. Kendi içine yönelerek ve bu yaşamda deneyimleriyle aslında özne yaşamını kendi kurar. Özne halen saf bir bilinçtir. Onun öz-bilince geçmesi işte yaşamda olacaktır. Bu yaşama dahil olan bilinç, öz-bilinç haline geçebilmesi de arzu ile mümkündür. Honneth, Hegel'den farklı olarak şunu ortaya koyar. Arzu, öz-bilinç olma yolunda neden tek başına yeterli değildi? Çünkü öznenin bu yaşamdaki deneyimleri tek başına arzudan kaynaklandığını sanmak ve her şeye sanki arzunun gücü yetermiş düşüncesi bu ortaya atılan arzu kavramını yetersiz kılmaktadır. Bu yönüyle Hegel'in arzu kavramının eksik kaldığını, bu yüzden Honneth bu yaşam içindeki deneyim sürecinde yeni bir pencere açılması gerektiğini söyler. Özne diğer özne ile karşılaştığında kendi bencil arzularına bir çizgi çekmek durumundadır. Özne, bu karşılıklı kendi alanlarına saygı duyulması ve karşıdaki özne tarafından fark edilmesi onu yaşayan bir canlı olduğunu kavramasına yardımcı olacaktır. Tanınma işte bu bencil arzuların, karşıdaki birey için karşılıklı sınırlandırılması ile gerçekleşecektir. Toplumsal yaşamın sağlanması ve yeniden kurulması, bireylerin karşılıklı birbirini tanımasından geçecektir. Bu özneler arasında tanınmanın sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için de gerekli 3 kalıp vardır: *Duygusal tanınma*, *Toplumsal tanınma* ve *Özsaygı* (Honneth, 2018, s. 16-36).

5.1. Duygusal Tanınma, Toplumsal Tanınma, Özsaygı

Klasik anlamda bir tanınma teorisinden bahsedecek olursak; yabancılaşma, sermayenin egemenleşmesi, sınıf ayrımları, ırkçılık, kadın-erkek eşitsizliği gibi birçok biçimde bu teorinin ortaya çıkışını ifade edilebiliriz. Honneth bu klasik tanınma teorisini hem sosyolojik hem de politik açıdan ele alıp başka bir yorum getirmek ister. Çünkü insanın bu kapitalist sistemde verdiği yaşam mücadelesi kendini ve karşısındaki insanları sağlıklı bir şekilde tanıması ve iyi bir benlik oluşturmasını zorlaştırmıştır (Mollaer, 2017, s. 1137-1139). Tarih bize sürekli insanlar arası çatışmadan doğan gereksinimler için devletin varlığını zorunlu kılmıştır. Fakat Honneth bireylerin birbirini tanımasının bu çatışmalara bağlı olduğu düşüncesini kırmak ister. Karşılıklı tanınma için çıkarıcı ve güvensiz bir yaşama dayalı anlayışı eleştirir. Bu çıkarıcı ve güvensizliğe dayalı anlayış, eşitlik ve özgürlük gibi kavramları da negatif yönden etkilemektedir. İnsanlara atfedilen bu çıkarıcı, ötekileştirici, zalim gibi kavramlar kişinin sağlıklı bir kimlik oluşturmasını da engellemektedir. Bu yüzden Honneth, bireylerin karşılıklı tanınması bir çatışma, çıkar ilişkisinden öte birbirlerinin kimliklerini yani varlığını tanımasıyla mümkün olduğunu belirtir. Her birey kendini, bir başka bireyi kavradığında kabul edecektir. Her insanın karşılıklı olarak birbirini tanımaya ihtiyacı vardır. Aksi takdirde sürekli güvensizlik içinde ve düşmanca tutum sergileyerek yaşamak ahlaki olarak da bireyleri yoracaktır. Bu açıdan ele alındığında bireylerin temel arzusu kendini sürekli korumak zorunda olduğu bir toplumda yaşamak yerine karşılıklı tanınma yoluyla kendi varlığını sağlıklı bir şekilde kurmaktır (Göksel, 2021, s. 1074-1075). Hep savaşmak ve güçsüzü yenmek üzerine kurulu bu dünyada kişinin sağlıklı bir kişilik oluşturması ve karşılıklı bireylerle ilişki kurması için tanınmanın tüm aşamaları birbiri ile bağlantılı olduğu için gereklidir. Tanınma modelinde sevgi deneyimi

özgüveni, hukuki tanınma saygıyı, dayanışma deneyimi ise değeri beraberinde getirir. Sevgi, hak ve dayanışma biçimleri kişinin özgürlüğü için şarttır. Bu tanınma biçimlerini birbirinden ayrı düşünmek yanlıştır. Çünkü sevgiyle ilgili tanınma ortaya çıktığında doğrudan bireylerin kişisel hakları da devreye girecektir. Bu da hukuk biçimini devreye sokacaktır. Yani bir tanınma modelini tamamlayıp bir değerine geçiş söz konusu olamaz.

Honneth, tanınma uğruna mücadele yolunda ilk duygusal tanınma yani sevgi kavramı ile başlar. Bu tanınmanın çocukluk döneminde bireyin sağlıklı kimlik oluşturması için duygusal bir ihtiyaç olduğunu ifade eder. Psikoloji biliminde de gelişim kuramcılarının ifadelerine de bakıldığında çocukluk döneminde aile ile arasındaki sevgi ve güven bağına önem verirler. Honneth, aile ve arkadaş çevresinde karşılıklı sevgiyle bağ kurulan bireyler daha sağlıklı kişilik oluşturduklarını söyler. Sevgi, öznelerde tüm yaşamın en temeldeki merkezini oluşturur. Bu yüzden sevgi, beraberinde güveni yaratır. Yukarıda tabloda belirtilen sevgi deneyimi sonucunda özgüvenin beraberinde gelmesidir. Kişi kendini değersiz, sevgisiz ve sevgi bağı kuramıyorsa kimlik oluşumunda sağlıklı bir tanınma gerçekleşemez. Diğer tanınma modeli olan hak yani toplumsal tanınma, bireylerin yasalar karşısında eşit olduğu, adalet ile yönetildiği bir toplumda yaşadığını hissetmesi, bireyler de saygı duygusunu oluşturacaktır. Saygı, kimlik oluşumu için güven kavramı kadar önemlidir. İkinci tanınma modelinde Honneth, hukuksal haklarımızı ön plana çıkarır. Çünkü kişi yaşadığı toplumda eşitsizlik yaşadığını hisseder ve adaletin sağlanmadığı hissine kapılırsa bu öznelerde ümitsizliğe yol açar. Adaletsizliğe uğrayan bireyler tanınma ilişkisini sağlıklı kuramaz. Dayanışma yani öz saygı ise sağlıklı benlik için 3. Tanınma modelidir. Dayanışma ile Honneth, kişinin kendine ait özelliklerinden bahseder. Kişi kendi yetenek ve özellikleri sayesinde toplumda değer görür. Bu da statü kavramıyla ilgilidir. Kimi bireyler, belli gruplarca emekleri tanınmaz ve sömürülür. Kişi burada kendisini değersiz hisseder ve kendi öz saygısını yitirir. Burada tanınma o halde eksik kalır. Güven, saygı ve itibar bu üçünün bir tanesinin bile yokluğu bireyde benlik oluşumuna zarar verir (Göksel, 2021, s. 1076-1078). Honneth'in bahsettiği dayanışma da klasik anlamda bir ayrımcılığa dayalı olan dayanışma modeli değildir. Birey olarak tanınmanın hala toplumda statüye bağlı olması asla bir değer verme biçimi olamaz. Kişinin emeğinin sömürülmesi ve bunun sonucunda kendini değersiz hissetmesi kabul edilemez. Honneth'in dayanışma modeli bireyin kendi performansı ve yeteneklerine göre toplum içinde değerinin bilinmesi anlayışına dayanır. Birey, verilen rol ile toplumda hukuki bir tanınma yaşar. Bu hukuki tanınma asla kişilerin zümre ve sınıflarına bakmaksızın sadece birey oldukları için ayırım yapılmadan tanınacağı bir modelden ibarettir. Sosyal ilişkilerde bireysel rekabetlerden ve acılardan, belli zümrelerce yok sayılmaktan bahsedilmez. Kişi burada toplum için değerinin anlaşıldığı bir sosyal gruba üye olduğunda kendi kendisinin farkına varacaktır (Honneth, 2016, s. 215).

Axel Honneth'in tanınma biçimlerini özetleyecek olursak sevgi güveni, hak saygıyı, dayanışma değeri doğurur. Bunu tablo şeklinde özetleyebiliriz.

Çizelge 1. Axel Honneth'in Tanınma Biçimleri Özeti

Duygusal Tanınma (Emotional Recognition)	Güven	Kişinin kendini değersiz hissetmesi, sevgisizlik, taciz ve tecavüz gibi durumda kişi sevgi ve güven eksikliği yaşayacağından tanınma gerçekleşemez.
Toplumsal Tanınma (Social Recognition)	Saygı	Hakların gaspı, dışlanma, adaletsizlik durumlarında kişide hak ve saygı deneyimi eksik kalacaktır. Bu yüzden sağlıklı kimlik oluşumu gerçekleşemez.
Özsaygı (Self-respect)	Değer	Aşağılanma, dışlanma, sınıf ayrımları durumlarında kişinin kendini bir gruba ait hissedememesi ve değersiz hissetmesi benlik oluşumunu zedeler.

Axel Honneth üç tanınma modelini sunarken tablodan da anlaşılacağı üzere duygusal tanınma tam olarak tamamlanmadan eksik kaldığında toplumsal tanınma modelinin gerçekleşemeyeceğini söyler. Bu yüzden bu üç tanınma modeli birbiriyle bağlantılıdır. Yani kişi güven deneyimini gerçekleştiremez ise hak ve değer modellerinide gerçekleştiremez. Tanınmanın amacı kişinin kendini gerçekleştirmesidir. Bu yüzden üç tanınma modeli karşılıklı olarak bireylerde kendi kendisinin farkına varması için gerçekleşmesi gerekmektedir.

6. SONUÇ

Axel Honneth üyesi olduğu Frankfurt okulunun son neslini temsil ettiğini söylemiştik. Tanınma teorisi Horkheimer ve Adorno dönemine denk gelen Sovyet devrimi ve işçi sınıfında meydana gelen olaylar, hocası olan Habermas'ın yaşadığı yıllarda Nazi zulmü ve insanların nasıl işkenceler ile yok edilmeye çalışıldığı, Honneth'in yaşadığı dönemde ise milliyetçiliğin yaygınlaşması, kapitalizmin en üst safhalara çıkması bu teorinin tekrar derinlemesine ele alınma sebepleri arasında gösterilebilir. Çünkü her çağda yaşanan toplumsal olaylar bir sonraki toplumun düşünce yapısını etkiler. Son iki yüzyıl boyunca düşünüldüğünde her çağ kendi açısından birçok kötü olayla sonuçlanmıştır. Bugün bile etrafımızda var olan savaş ve yıkımlar gösteriyor ki bu olaylar yaşanmaya da devam edecektir. İnsan kitleleri bugün hayatta kalma mücadelesinde hukuki olarak hiçbir güvence altına alınmadan çalışırken, bir kısmı ise işsizlik ile mücadele etmektedir. Bireyler bu emek sürecinde bir yandan da kendilerine biçilen rolleri oynamakta ve kimliklerini oluşturmaya çalışmaktadır. İşte böyle bir hayat mücadelesinde oluşturulmaya çalışılan kimlik, sağlıklı olmayan bir benlik duygusuna varmaktadır. Bireylerin tüm yaşamları artık kapitalist emek piyasası ellerinde var olmaktadır. Böyle bir toplumda birey nasıl kendini tanıyacaktır. Sağlıklı bir benlik oluşturabilecektir. Honneth'in belirttiği bu üç tanınma modeli işte bu açıdan bireyin kendini gerçekleştirmesinde gereklidir.

Honneth'in tanınma teorisini ele alırken yazılarında Kant, Hegel, Marx, Lukâcs ve Mead gibi filozoflara değinmiştir. Tanınma teorisinin köklerinin nereden geldiğini açıklar. Biz bu yazımızda Hegel'i ele alarak tanınma kavramını irdeledik. Çünkü Honneth, Hegel'in Tinin fenomenolojisinde tanınma aşamasının metafiziksel alanda sınırlandığını dile getirir. Hegel'in tanınma aşamalarında sevgi veya arzu kısmında takılı kaldığını belirtir. Honneth'e göre Hegel'in tanınma teorisi metafiziksel alandan çıkıp toplumsal ve sosyal bir alana çıkamamıştır. Öznelerin maruz kaldıkları sayılmama, değersizleştirilme, emeklerinin yok sayılması, adaletsizlikler göz ardı edilmiştir. Honneth, tanınma teorisinde işte Hegel'in tanınma anlayışını derinlemesine tekrar ele alacağını, değinilmeyen kısımları ortaya çıkaracağını belirtir. Artık dünya Hegel'in yaşadığı zaman diliminden çok farklıdır. Her dönemin zorlukları elbette vardır. Fakat artık bireyleri kendi düşünsel yolculuğunda tek başlarına sınırları çizilmiş bireyler olarak ele almak zorlaşmıştır. Hayatın şartları, işçi patron anlayışları, tüketim çılgınlıkları, çıkar çatışmaları, ahlaki sınırlamalar, eğitimin sistemli olarak istenilen tek tip bireyler yetiştirmesi, insanları dört bir yandan kuşatan kapitalist düzen neredeyse nefes alacak yer bırakmamaktadır. Bu tanınma teorisi bize sorgulama hakkını verir. Bu hayatta rolümüz nedir? Kendimizi değerli hissediyor muyuz? Haklarımızı biliyor ve mücadelemizi veriyor muyuz? Hiç kendimizin ya da başka bir bireyin tanınmış olup olmadığını düşünüyor muyuz? Axel Honneth, bize tanınma teorisi ile bunları sorgulamamızı sunuyor. Çağımızda yaşanan sosyal medya hayatları, tüketim çılgınlığı, intihar oranlarında artış, sevgi ve değer konularında insanların ifadesiz kalışları, aile yapılarının eski önemini yitirmesi aslında bir şeylerin yanlış gittiğini bizlere göstermektedir. Bireylerin temelde sevgi yani güven eksik oluştuğunda aslında aile ya da çevremiz tarafından tanınmadığımızı, sevgi gibi temel bir ihtiyacın sağlanmadığını görmüş oluyoruz. Toplum içinde, okulda ya da iş yerlerimizde uğradığımız haksızlık ve adaletsizliğin yerine eşitliğin sağlandığı ve karşılıklı saygının geliştiği bir toplum düşünelim. Kendi yetenek ve özelliklerimizle saygı duyulan ve hiçbir zümre tarafından dışlanmadan bireylerin değer gördüğünü hayal edelim. Böyle bir toplumda bireylerin tanınma yani kendini gerçekleştirmesi sağlıklı temellere dayanacaktır. İşte Axel Honneth, böyle bir tanınma modelinin mümkün olduğunu tanınma uğruna mücadele düşüncesinde sevgi, hak, dayanışma kavramları ile ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- [1] Ayten, N. (2022). *Hegel Felsefesinde Bilinç ve Erek* (Tez No. 816097) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- [2] Cevizci, A. (2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (6. baskı). Paradigma Yayınları.
- [3] Göksel, G. (2021). Göçmen Kimliklerinin İnşası: Bir Çokkültürlülük ve Tanınma Teorisi Eleştirisi. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41), 1067-1092. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.876419>
- [4] Horkheimer, M. (2023). *Akıl Tutulması* (O. Koçak, Çev.; 4. baskı). Metis Yayınları.
- [5] Honneth, A. (2016). *Tanınma Uğruna Mücadele* (Ö. Aktok, Çev.; 1. baskı). İthaki Yayınları.
- [6] Honneth, A. (2018). *Bizdeki Ben: Tanınma Teorisi Üzerine İncelemeler* (Ö. Aktok, Çev.; 1. baskı). İthaki Yayınları.

- [7] Honneth, A. (2023). *Şeyleşme-Bir Tanıyış Teorisi* (C. Sili, Çev.; 1. baskı). Fol Yayın.
- [8] Mollaer, F. (2017). Rethinking Identity Politics. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(4), 1135-1147. <https://doi.org/10.21547/jss.345100>
- [9] Timur, T. (2017). *Habermas'ı Okumak* (3. baskı). Yordam Kitap.

TÜRKİYE’DE YETİŞKİNLER ÜZERİNE YAZILMIŞ MUTLULUK KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Gazanfer Anlı

Bursa Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Bursa.

gazanfer.anli@btu.edu.tr, 0000-0002-6141-7964

Ramazan DİNÇ

Bursa Teknik Üniversitesi,

Uluslararası Ekonomi Politikaları Bölümü. YL Öğrencisi, Bursa.

ramazandinc@bursa.bel.tr, 0009-0000-4581-8760

ÖZET

Mutluluk, bireylerin yaşamları boyunca deneyimledikleri olumlu duyguların ve tatmin hissini bir yansıması olarak, pozitif psikoloji literatüründe önemli bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Bu kavram, bireylerin psikolojik iyi oluşlarını artırma ve yaşam kalitelerini yükseltme hedefiyle sosyal ilişkiler, kişisel değerler ve yaşam deneyimleri ile etkileşim içinde şekillenen bir durum olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, pozitif psikoloji çerçevesinde yer alan mutluluk kavramını inceleyen ve Türkiye’de yetişkinler üzerine gerçekleştirilen lisansüstü tezleri analiz etmektir. Doküman analizi metodunun kullanıldığı bu araştırmada, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi’nde arşivlenmiş olan "mutluluk" kavramını ele alan lisansüstü tezler incelenmiştir. Yapılan tarama sonucunda sekiz lisansüstü tez kapsama alınmıştır; bunlardan altısı yüksek lisans, ikisi ise doktora düzeyinde gerçekleştirilmiştir ve tezler 2020-2023 yılları arasında veri tabanında yayımlanmıştır. Tezlerden ikisinde karma yöntem kullanılarak açıklayıcı sıralı desen, diğer altısında ise nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir. Bölüm veya anabilim dalı bazında yapılan incelemede, tezlerin üçü eğitim bilimleri, ikisi beden ve spor eğitim bilimleri, biri beslenme ve diyetetik, biri klinik psikoloji, diğeri ise psikoloji alanında gerçekleştirilmiştir. Son olarak, bu tezlerin yedisi yetişkinler, biri ise yaşlı bireyler ile yapılmıştır. İnceleme sonucunda elde edilen bulgular, pozitif psikoloji alanındaki literatür perspektifinde tartışılarak çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk, pozitif psikoloji, yetişkin, doküman analizi

AN EVALUATION OF POSTGRADUATE THESES ON THE SUBJECT OF HAPPINESS IN ADULTS IN TURKEY

SUMMARY

Happiness is an important concept in the literature of positive psychology, reflecting the positive emotions and sense of fulfillment experienced by individuals throughout their lives. This concept is defined as a state shaped by the interaction of social relationships, personal values, and life experiences, with the aim of enhancing individuals' psychological well-being and improving their quality of life. The purpose of this study is to analyze the concept of happiness within the framework of positive psychology by examining postgraduate theses conducted on adults in Turkey. Utilizing a document analysis method, this research investigates postgraduate theses archived in the Higher Education Council of Turkey (YÖK) that address the concept of "happiness." A total of eight postgraduate theses have been included in the scope of this study; of these, six are at the master's level and two are at the doctoral level, published in the database between 2020 and 2023. Among the theses, two utilized a mixed-methods explanatory sequential design, while the other six employed the relational screening model from quantitative research methods. When examined by department or discipline, three of the theses are in the field of educational sciences, two in physical education and sports sciences, one in nutrition and dietetics, one in clinical psychology, and one in psychology. Finally, seven of these theses were conducted with adults, while one was conducted with elderly individuals. The findings obtained from the examination were discussed within the perspective of the literature in positive psychology, and various recommendations were offered.

Keywords: Happiness, positive psychology, adult, document analysis

1. GİRİŞ

Pozitif psikoloji, bireylerin yaşamlarında anlam, tatmin ve iyilik halini artırmayı amaçlayan bir psikoloji dalıdır. Seligman (2002) tarafından geliştirilen bu yaklaşım, geleneksel psikolojinin odaklandığı sorun çözme ve patolojik durumları iyileştirme yaklaşımından farklı olarak, insanların güçlü yanlarını ve olumlu deneyimlerini öne çıkarmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, mutluluk kavramı, pozitif psikolojinin en temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilir ve bireylerin psikolojik, fiziksel ve sosyal iyi oluşunu derinlemesine etkileyen bir unsur olarak ele alınır (Fredrickson, 2001). Mutluluğun bireyler üzerindeki etkilerini incelemek, onların genel yaşam kalitesini anlamak ve artırmak adına oldukça önemlidir.

Mutluluk, genellikle bireyin yaşamdan memnuniyet duyma düzeyi, olumlu duyguların yoğunluğu ve genel iyi olma hali olarak tanımlanır (Diener, 1984). Ancak, bu kavramın bireyler üzerinde nasıl şekillendiği, hangi faktörlerle etkileşime girdiği ve hangi ölçütlerle değerlendirildiği konusunda literatürde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Lyubomirsky, Sheldon ve Schkade (2005), bireylerin mutluluk düzeylerinin %50'sinin genetik yatkınlıkla, %10'unun çevresel faktörlerle, geri kalan

%40'ının ise bireysel çabalarla belirlendiğini öne sürmektedir. Bu bağlamda, genetik ve çevresel faktörlerin yanı sıra bireyin kendi yaşamını nasıl yönlendirdiği ve kişisel tercihlerinin mutluluk üzerinde önemli bir rol oynadığı literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır.

Mutluluk kavramının bireysel ve toplumsal etkileri, son yıllarda daha fazla ilgi çekmekte ve bu bağlamda birçok çalışmanın yapılmasına neden olmaktadır. Veenhoven (2008), mutluluğun sadece bireysel bir deneyim değil, aynı zamanda toplumsal bir olgu olduğunu ve bireylerin yaşadığı toplumun yapısının da mutluluk üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Yetişkin bireylerde mutluluk kavramı, yaşam döngüsünün çeşitli evrelerinde farklı deneyimlenmekte ve çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Yaşamın erken dönemlerinde mutluluğu etkileyen faktörler daha çok bireysel başarı ve sosyal ilişkilerle ilişkiliyken, yetişkinlik döneminde bu faktörler daha çok ekonomik istikrar, aile yaşamı ve toplumsal statü gibi unsurlarla şekillenmektedir (Ryff ve Singer, 1998). Öte yandan, bireyin yaşamı boyunca gelişen psikolojik ihtiyaçları da mutluluk deneyimini doğrudan etkilemektedir. Deci ve Ryan'ın (2000) geliştirdiği öz-yönetim teorisi, özerklik, yetkinlik ve aidiyet duygusunun bireyin mutluluk düzeyini artırmada temel rol oynadığını öne sürmektedir. Yetişkin bireylerde mutluluk, sadece bireysel bir olgu olmaktan ziyade sosyal etkileşimler ve toplumsal değerlerle de yakından ilişkilidir. Araştırmalar, yetişkinlikte sürdürülen sosyal bağların, duygusal refahın ve öznel iyi oluşun artmasında kritik bir rol oynadığını göstermektedir (Helliwell & Putnam, 2004). Bu bağlamda, yetişkin bireylerin mutluluğunu anlamak, bireysel ve toplumsal faktörlerin nasıl bir etkileşim içinde olduğunu çözümlenmekle mümkündür. Bu doğrultuda, kültürel farklılıklar, sosyal normlar ve ekonomik koşullar gibi unsurlar, bireylerin mutluluğunu etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Özellikle yetişkin bireylerde yapılan mutluluk araştırmalarında, bu faktörlerin dikkate alınması, araştırma sonuçlarının daha geniş bir kitleye hitap etmesini ve toplumsal politikalar geliştirilmesine katkıda bulunmasını sağlayacaktır.

Bu araştırmanın amacı, yetişkin bireylerde mutluluk kavramıyla ilgili tezlerin incelenmesidir. Bu inceleme ile hem yetişkinler üzerinde yapılan mutluluk çalışmalarına dair farkındalık oluşturulması hem de gelecekte bu alanda daha fazla araştırma yapılmasının teşvik edilmesi hedeflenmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve veriler doküman analizi yoluyla toplanmıştır. Doküman inceleme yöntemi, araştırmanın veri kaynağını oluşturan birincil veya ikincil nitelikteki çeşitli dokümanların temin edilmesi, gözden geçirilmesi, eleştirel bir bakış açısıyla incelenmesi ve analiz edilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Özkan, 2019).

2.2. Verilerin Toplanması

Çalışmamızın amacı doğrultusunda, veriler Yükseköğretim Kurulu'na (YÖK) bağlı Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan tezler temel alınarak analiz edilmiştir. Bu kapsamda, "mutluluk" kavramı ile ilgili tezler taranmış ve başlığında yalnızca mutluluk kavramına yer veren 526 tez tespit edilmiştir. Yetişkinler üzerindeki mutluluk kavramını içeren tezler ise "mutluluk" "yetişkin" ve "yaşlı" kelimeleri filtrelenerek arandığında, 2020-2024 yılları arasında 2 doktora ve 6 yüksek lisans olmak üzere toplamda 8 tez bulunmuştur.

2.3. Veri Analizi

Bu çalışmada, verilerin analizinde nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamındaki lisansüstü tezler, yapıldıkları yıl, bağlı oldukları anabilim dalı, çalışma grupları ve konu alanları gibi kategorilere ayrılarak detaylı bir çözümleme gerçekleştirilmiştir.

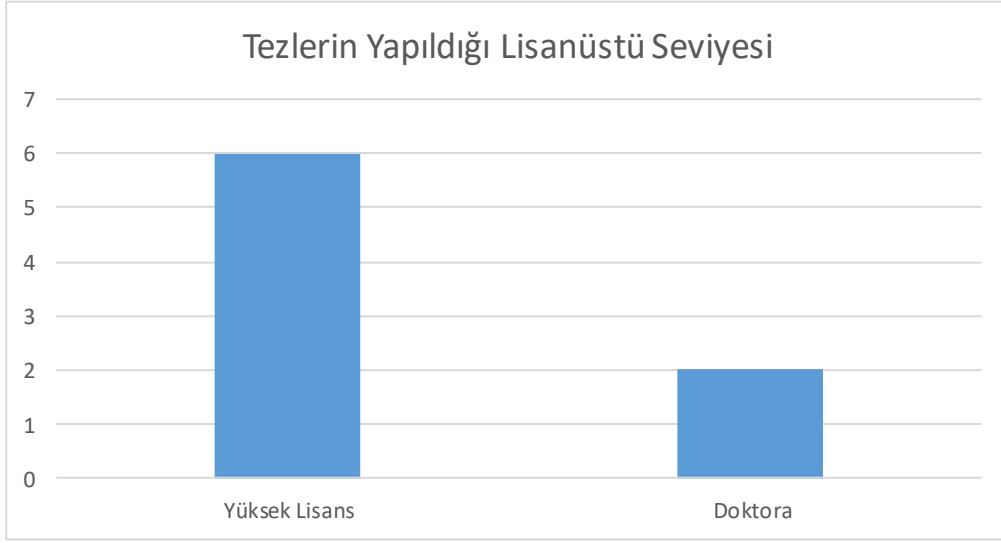
3. BULGULAR

Bu araştırmada, yetişkinler üzerinde mutluluk kavramını ele alan toplam 8 lisansüstü tez örnekleme dâhil edilmiş ve bu tezler üzerinden doküman incelemesi gerçekleştirilmiştir. “Genç Yetişkin Üniversite Öğrencilerinde Duygu Düzenleme Becerilerinin Ve Öz Şefkat Düzeyinin Mutluluk İle İlişkisi”, “Yetişkin Bireylerde Sosyal Medya Kullanımı, Mutluluk Düzeyi Ve Duygusal İştah Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, “Genç Yetişkin Bireylerde İnternet Bağımlılığı Sosyal Uyum Ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler”, “Genç Yetişkin Bireylerin Bilişsel Esneklik Düzeylerinin, Ölüm Kaygısı Düzeyleri Ve Mutluluk Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi”, “Merhamet İle Mutluluk Arasındaki İlişkide Katkının Aracı Rolü Ve Yetişkin Bireylerin Görüşleri: Karma Model”, “Yetişkin Bireylerde Mutluluk Korkusunun Aleksitimi, Depresyon, Kişilik Özellikleri İle İlişkisi”, “Düzenli Rekreatif Aktivitelerin Yetişkin Kadınların Stres, Mutluluk Ve Yaşam Tatminleri Üzerine Etkisi” ve “Yaşlı Mutluluğunu Belirleyen Faktörlerin Analizi” örnekleme alınan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı, Görsel 1’de gösterilmiştir.

Görsel 1: Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Son yıllarda pozitif psikolojide önemli bir yer edinen mutluluk kavramının, ülkemizde yazılan tezlerde de ele alındığı görülmektedir. Bu kapsamda, 2020-2023 yılları arasında 8 adet tezin bu konuda yazıldığı tespit edilmiştir.

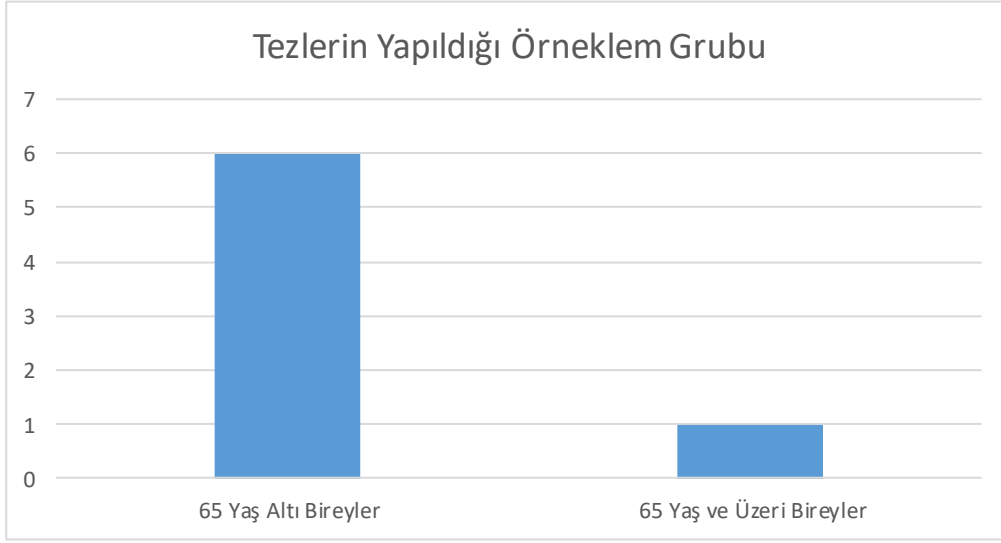
Görsel 2: Tezlerin Yapıldığı Lisansüstü Seviyesi

Görsel 2’de yapılan çalışmalarda yetişkinler üzerinde mutluluk kavramını ele alan toplam 8 tezin 6 tanesinin yüksek lisans seviyesinde, 2’sinin ise doktora düzeyinde öğrenim gören öğrenciler tarafından yazıldığı görülmektedir.

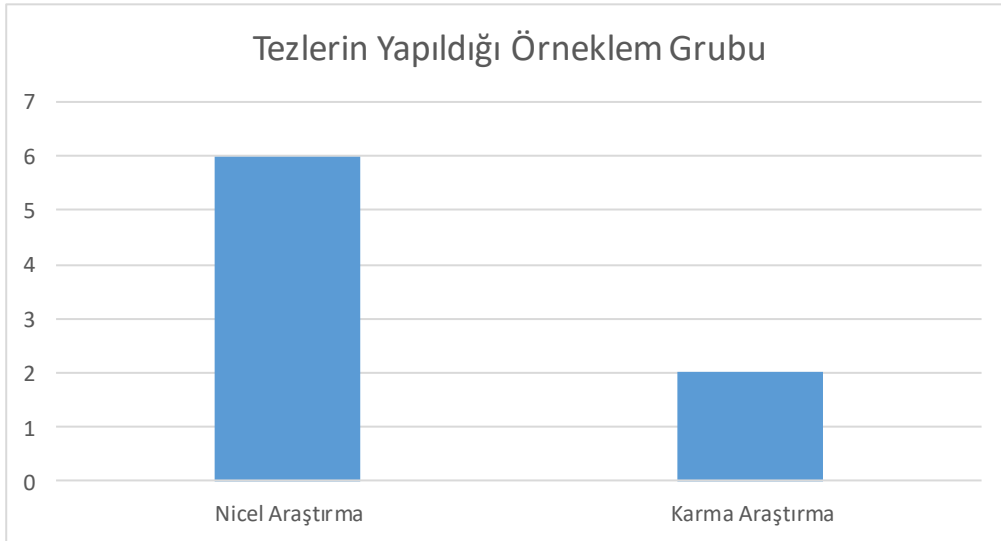
Görsel 3: Tezlerin Yazıldığı Anabilim Dalı

Görsel 3’de Türkiye’de hazırlanan lisansüstü tezlerde mutluluk kavramını inceleyen çalışmaların, ağırlıklı olarak eğitim bilimleri ile ilgili bölümlerde yapıldığı gözlemlenmektedir. Bölüm veya anabilim dalı bazında yapılan incelemede, 3 çalışmanın eğitim bilimleri, 2’sinin beden eğitimi ve spor, 1’inin beslenme ve diyetetik, birinin klinik psikoloji ve 1’inin de psikoloji alanında gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Görsel 4: Çalışmaların Yapıldığı Örneklem Grubu

Görsel 4 incelendiğinde, çalışmaların ağırlıklı olarak yetişkinlik dönemine odaklandığı görülmektedir. 65 yaş altı yetişkinlik dönemini kapsayan bu süreçte toplam 7 tez hazırlanmıştır. Çalışmaların gerçekleştirildiği bir diğer grup ise 65 yaş ve üzeri bireylerden oluşmaktadır ve bu yaş grubuna yönelik 1 çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir.

Görsel 5: Tezlerde Kullanılan Bilimsel Araştırma Yöntemleri

Görsel 5'te, incelenen tezlerden 2'sinde karma yöntemle açıklayıcı sıralı desen, diğer 6'sında ise nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanıldığı görülmektedir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda insanlık, çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmış ve bu sorunlarla başa çıkma konusunda çözüm arayışına girmiştir; bu durum, pozitif psikolojinin önem kazanmasına yol açmıştır. Zorluklarla başa çıkmanın yanı sıra, mutluluk, huzur, sebatkarlık ve motivasyon gibi özelliklerin ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Pozitif psikolojideki mutluluk kavramı, bu

bağlamda bireylere önemli bir destek sağlamaktadır. Bu nedenle, mutluluk kavramının incelendiği tezler üzerinde bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın bulguları incelendiğinde, YÖK Tez Merkezi Veritabanı'nda yetişkinler üzerine gerçekleştirilen mutluluk kavramını içeren toplam 8 lisansüstü tezin bulunduğu tespit edilmiştir. Yıl bazında yapılan incelemede, 2020 ve 2022 yıllarında her birinde 3 adet, 2023 yılında ise 2 adet tez yayımlandığı gözlemlenmektedir. Bu durum, bu iki kavramın son 5 yıl içerisinde daha fazla ilgi gördüğünü ve bu ilginin pozitif psikolojinin ülkemizde son on yıl içinde yaygınlaşmasıyla ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, mutluluk kavramının bu dönemde daha çok çalışılmaya başlandığı söylenebilir.

İkinci olarak, incelenen tezlerin 6'sının yüksek lisans, 2'sinin ise doktora seviyesinde olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, mutluluk kavramının yüksek lisans düzeyinde daha fazla ilgi gördüğünü göstermektedir. Üçüncü olarak, yapılan tezler üzerinde bölüm veya anabilim dalı bazında yapılan incelemelerde, 3 tez eğitim bilimleri, 2 tez beden ve spor eğitim bilimleri, 1 tez beslenme ve diyetetik bilimleri, 1 tez klinik psikoloji bilimleri ve 1 tez de psikoloji bilimleri alanında gerçekleştirilmiştir. Bu bulgular, tezlerin ağırlıklı olarak eğitim odaklı bölümlerde yapıldığını ortaya koymaktadır.

Dördüncü olarak, dönem bazında incelendiğinde, 65 yaş altındaki yetişkinlik dönemini kapsayan toplam 7 tez ile 65 yaş ve üzeri yaşlı bireylere yönelik 1 çalışma tespit edilmiştir. 65 yaş altı yetişkinlere yönelik araştırmaların, 65 yaş ve üzeri yaşlı bireylere yapılan araştırmalardan daha fazla olmasının nedeni, genellikle daha geniş bir demografik yapı, toplumsal ihtiyaçlar ve araştırma eğilimleri ile ilişkilendirilebilir. Son olarak, bilimsel araştırma yöntemi açısından değerlendirildiğinde, tezlerden ikisinde karma yöntemle açıklayıcı sıralı desen kullanılırken, geri kalan 6'sında nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir. İlişkisel tarama modelinin alan yazında yaygın olarak kullanılan bir yöntem olması, tezlerin büyük çoğunluğunun bu modelle gerçekleştirilmesini anlamlı kılmaktadır.

Tez konularına incelendiğinde, mutluluk kavramının yanı sıra pozitif psikoloji alanına dâhil olan çeşitli diğer kavramların da yer aldığı görülmektedir. Bu tezlerde, sosyal medya kullanımı, duygusal iştah, merhamet, stres, yaşam tatmini, öz şefkat, depresyon, sosyal uyum gibi değişkenler başlıklar arasında bulunmaktadır. Bu durum, daha önce belirtildiği üzere, pozitif psikolojik kavramların bir arada incelendiğine dair bir örnek teşkil etmektedir.

Bu çalışmanın, diğer bilimsel araştırmalarda olduğu gibi bazı sınırlılıkları bulunmaktadır ve bu sınırlılıklar göz önünde bulundurularak belirli önerilerde bulunulacaktır. Çalışmada elde edilen bulgular, yalnızca YÖK Tez Merkezi Veri Tabanı'nda yer alan anahtar kelimeler ve açık erişime sahip tam metinli tezlerle sınırlıdır. Gelecek araştırmalarda, YÖK Tez Merkezi Veri Tabanı'nda bulunmayan tezlere erişim sağlanması veya farklı formatlardaki makale ve bildirilerin de çalışmaya dâhil edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. İkinci olarak, çalışmaların çoğunlukla yetişkin gruplarında gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir; bu nedenle 65 yaş ve üzeri yaşlı bireyler üzerinde de benzer çalışmaların yapılması önerilmektedir. Üçüncü olarak, mevcut çalışmaların büyük bir kısmı ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. Mutluluk düzeyini artırmaya yönelik deneysel tasarımlı çalışmalar gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Bu tür çalışmalar farklı kamu ve özel kuruluşlarda uygulanabilir. Ayrıca, bu kavramlarla daha az

sayıda gerçekleştirilen nitel veya karma desenli araştırmaların da yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Alanoğlu, Ő. (2020). *Düzenli rekreasyonel aktivitelerin yetişkin kadınların stres, mutluluk ve yaşam tatminleri üzerine etkisi (Yüksek Lisans Tezi)*. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Aldemir, A. (2022). *Merhamet ile mutluluk arasındaki ilişkide katkının aracı rolü ve yetişkin bireylerin görüşleri: Karma model (Doktora Tezi)*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Ayhan, Z. (2022). *Yaşlı mutluluğunu belirleyen faktörlerin analizi (Doktora Tezi)*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balta, Ő. N. (2020). *Genç yetişkin bireylerin bilişsel esneklik düzeylerinin, ölüm kaygısı düzeyleri ve mutluluk düzeylerine etkisinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Battal, H. (2022). *Genç yetişkin üniversite öğrencilerinde duygu düzenleme becerilerinin ve öz şefkat düzeyinin mutluluk ile ilişkisi (Yüksek Lisans Tezi)*. Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The " what " and " why " of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry*, 11(4), 227-268.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological bulletin*, 95(3), 542.
- Diener, E. (2000). Money and happiness: Income and subjective well-being across nations. *Culture and subjective well-being/MIT Press*.
- Erturan Türk, S. (2023). *Yetişkin bireylerde sosyal medya kullanımı, mutluluk düzeyi ve duygusal iştah arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American psychologist*, 56(3), 218.
- Helliwell, J. F., & Putnam, R. D. (2004). The social context of wellbeing. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London Series B Biological Sciences. Issue, 1449*, 29.
- Lyubomirsky, S., Sheldon, K. M., & Schkade, D. (2005). Pursuing happiness: The architecture of sustainable change. *Review of general psychology*, 9(2), 111-131.
- Özkan, U. B. (2019). Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi. *Ankara: Pegem Akademi*, 4.
- Ryff, C. D., & Singer, B. (1998). The contours of positive human health. *Psychological inquiry*, 9(1), 1-28.
- Seligman, M. E. (2004). *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your*

potential for lasting fulfillment. Simon and Schuster.

Şibka, D. (2022). *Yetişkin bireylerde mutluluk korkusunun aleksitimi, depresyon, kişilik özellikleri ile ilişkisi (Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul Gedik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Uygur, Y. (2020). *Genç yetişkin bireylerde internet bağımlılığı sosyal uyum ve mutluluk düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler (Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Veenhoven, R. (2009). Sociological theories of subjective well-being.

GIYÂSEDDİN MANSÛR DEŞTEKÎ’NİN “EL-HİKMETÜ’L-AMELÎYE” ADLI ESERİNDEN HAREKETLE AHLAKÎ GÖRÜŞLERİ

Doçent, Fevzi YİĞİT

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,

fevziyigit@cumhuriyet.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9420-5186.

Özet

Bu bildirinin konusu, ülkemizde üzerinde çok az çalışma yapılmış olan Gıyâseddin Mansûr Deşteki’nin *el-Hikmetü’l-Amelîye* adlı eserindeki ahlakî görüşleridir. Bildirinin amacı Deşteki’nin tanınırlığına katkı sağlamaya ve ayrıca onun klasik dönem İslâm ahlak felsefesini 16. yüzyılda nasıl yorumladığını göstermeye çalışmaktır. Şöyle ki Deşteki, *el-Hikmetü’l-Amelîye* adlı eserinde hem kendinden önce yazılanları başarılı bir şekilde özetlediğini hem de yeni görüşler ileri sürdüğünü dile getirir. O, yeni görüşlerini “hal ve makamın” gerekleri olarak takdim eder. Buradan anlaşılan onun sadece bir ahlak teorisyeni değil aynı zamanda amelî felsefede (ahlak) yetkinleşmiş bir filozof olduğudur. O, amelî felsefeyi nazarî felsefeye bağlasa da elde edilmesi açısından ahlakı, kötü huyları terk ve iyi huyları edinme merkezli olarak inceler. Başka bir ifadeyle amelî ahlak nefis tezkiyesi ve eğitime dayanır. O; bireysel ahlakı erdem, aile ahlakını erkeğin riyasetinde ekonomi, toplum ahlakını ise devlet ve sultanın görevleri merkezinde izah etmeye çalışır. Deşteki bireysel ahlakla ilgili olarak genelde kendinden önce söylenenleri tekrarlar. Ev yönetimini ise kendince evlilik öncesiyle bağlantılandırır. Ona göre eğer kişi uygun olmayan bir şahısla evlendiğini ve uygunsuz durumların düzelmeyeceğini görürse evliliğine son vermelidir. Ona göre toplumun para, yasa, yönetici ve sevgi olmak üzere dört rüknü vardır. Anlaşılan bu noktada o, zorunlu olan ile yetkin olan arasında ayırım yapmaz. Deşteki toplumları Fârâbî’nin beşli taksiminden farklı olarak dört kısma ayırır: erdemli, bozuk, sapık ve cahil. Yine Deşteki orijinal sayılabilecek bir şekilde yöneticinin peygamber, imam ve alim olması gerektiğini ancak bunların yokluğu durumunda sultanın iktidarı elinde tutması lazım geldiğini savunur. O; sultanın toplumu ruhun bedeni yönettiği gibi yönetmesi gerektiğini belirtir. Başka bir deyişle ona göre toplumun unsurları bedenün uzuvları gibidir. Deşteki kitabının sonunda sevgi konusuna işaret eder ve çok fazla yorum yapmaz. O, tikel anlamda sevginin koşullarının belirlenemeyeceğini ima eder ancak insanın ağzından çıkanların sevginin varlığı veya yokluğunu etkileyen en önemli etmen olduğunu ifade eder. Deşteki’nin *el-Hikmetü’l-Amelîye* eserinden hareketle söylemek gerekirse onun ahlak ilmine dair görüşleri geleneksel İslâm felsefesi çizgisindedir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Felsefesi, İslâm Ahlak Felsefesi, Gıyâseddin Mansûr Deşteki, Huy, Aile Yönetimi, Devlet.

Giriş

Mîr Gıyâsüddîn Mansûr Deşteki, 866/1462 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Mîr Sadreddin eş-Şîrâzî (ö. 903/1498) zamanın önemli filozoflarından. Deşteki yirmili yaşlarda eğitimini tamamlayarak dönemin büyük âlimi Celâleddin Devvânî'ye münazara davetinde bulunmuştur. Babasının ölümünden sonra Mansûriye Medresesinin başına geçmiştir. Şah I. İsmail onu Merâğa rasathanesinin tamiri ve ihyasıyla görevlendirmiştir. Sonrasında I. Tahmasb tarafından vezirlik makamına getirilse de azledilmiştir. Tekrar Mansûriye medresesinin başına geçen Deşteki, 1542 yılında ölene kadar burada dersler vermiştir.¹

Deşteki Şîrâz okulunun yetiştirdiği en önemli filozofların başında gelir. Onun felsefe anlayışı kendisine kadar ulaşan bütün felsefi birikimi birleştirme yönündedir. Ona göre dünya ve ahiretteki en büyük saadet, en uzak maksat ve en yüce gaye başlangıç ve sonun (mebde ve mead) bilgisine ulaşmaktır. Bu, nefsin nazarî ve amelî felsefeyi öğrenerek yetkinleşmesi sayesinde gerçekleşir.² Nitekim Deşteki, *İşârât ve t-tenbîhât*'ın maksatlarını ortaya koymak için kaleme aldığı eserinde hikmeti, insanın bilgi ve eylem yönünden ulaşabileceği en son yetkinlik olarak tanımlar.³

Amelî hikmet irade ve etkimize açık olan eylem alanını konu edinir. Bu ilmin gayesi iyiliğin ortaya çıkmasıdır.⁴ O, bir yerde nazarî hikmetin amelî hikmeti belirlediğini söylerken başka bir yerde ise amile kuvvetinin olgunlaşması için nazarî kuvvete ihtiyaç olmadığını dile getirir. Muhtemelen burada onun kastı amelî ahlakın teorik kısmının amelî zorunlu kılmadığıdır. Ona göre amelî kuvvetin mertebeleri iki tanedir: Kötü sıfatları terk ve iyi sıfatlara bürünme. Zahiri güzelleştirme hak şeriatın açıkladığı üzere ibadetleri yapmak sayesinde gerçekleşirken bîatını güzelleştirme, onu kötü huy ve çirkin ahlaktan temizlemeyle gerçekleşir.⁵

Deşteki *el-Hikmetü'l-amelîye* adlı eserinde amelî hikmetin usulüne işaret ettiğini dile getirir. Bunu yaparken meşhur ahlak filozoflarının görüşlerine başvurduğunu ve meseleleri özetleyerek aktardığını ifade eder; bununla birlikte risalesine hal ve makamın gerektirdiği sözleri eklediğini de belirtir.⁶ Ona göre bunlar basit şeyler olmayıp ilk defa bu şekliyle kendisi tarafından ortaya konmuştur.⁷

Deşteki *el-Hikmetü'l-amelîye* eserini bireysel, aile ve toplumsal ahlakın ayrı ayrı incelendiği üç bölüme ayırmıştır. O, her bir bölümü bir makale olarak ve her makalenin alt başlıklarını da birer maksat olarak adlandırmıştır. Böylece o, ahlakın normatif karakterine atıfta bulunmuştur.

¹ Harun Anay, "Mîr Gıyâseddin Mansûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/125.

² Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadreddin Muhammed ed-Deşteki eş-Şîrâzî "Makâsîdü'l-işârât", *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deşteki Şîrâzî* (Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2007), 2/491(2). "Makâsîdü'l-işârât". *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deşteki Şîrâzî* adlı iki ciltten oluşan kitabın içinde yayımlanmıştır. Bu kitaptan dipnot verilirken ilk rakam cilt numarasını, ikinci rakam eserin sayfa numarasını ve üçüncü rakam kaynak verilen eserin sayfa numarasını göstermektedir.

³ Deşteki, "Makâsîdü'l-işârât", 2/504(14).

⁴ Deşteki, "Makâsîdü'l-işârât", 2/505(15).

⁵ Deşteki, "Makâsîdü'l-işârât", 2/494-495(4-5).

⁶ Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadreddin Muhammed ed-Deşteki eş-Şîrâzî, "el-Hikmetü'l-Amelîyye", *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deşteki Şîrâzî* (Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2007), 2/1105(3).

⁷ Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadreddin Muhammed ed-Deşteki eş-Şîrâzî, "Delilü'l-hüdâ", *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deşteki Şîrâzî* (Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, Tahran 1386/2007), 1/67(7).

1. Bireyin Yönetimi

Deştekî'nin bireysel ahlak anlayışı erdem ahlakıdır. Erdem ahlakının esasını güzel huyların/melekelerin elde edilmesi oluşturur. Huylar değişen ve değişmeyenler olarak ikiye ayrılır.⁸ Fiil ve hareketlerin tekrarı huyları meydana çıkartır.⁹

Deştekî, bireysel ahlakı kitabının birinci makalesinde inceler ve iki alt başlık açar. Alt başlıklara “maksat” adını veren Deştekî **birinci maksatta** erdemleri araştırır; temel erdemlerin sayısı ve ne oldukları noktasında geleneksel tasnife bağlı kalır. Ona göre hikmet, iffet, şecaat ve adalet ahlakın esasıdır. Deştekî hikmet erdemini “aklî kuvvet ve onun itidali” şeklinde tanımlar. O, Nasîrüddin Tûsî'yi¹⁰ takiple bu erdeme ait yedi alt erdem belirler ve bunların meydana gelmesiyle nazarî gücün yetkinlik kazanacağını dile getirir. Oysa İbn Miskeveyh bunları beş ile sınırlandırmıştır.¹¹ Bunlar *zeka, süratli anlama, zihin açıklığı, kolay öğrenme, iyi akletme, ezberleme ve hatırlama*.¹²

Zeka, öncüllerden kolaylıkla ve hızla neticeleri çıkarmak için nefsin sahip olduğu bir melekedir. Deştekî zekayı, “öncüllerde gizli olan manaları anlayış kalitesi” şeklinde tanımlar. Buna göre zeki olan bir kimsenin anlayışı, zekaya konu olan şeyin gerektirdiği manalarda süratle intikal eder. Zeka şimşek gibidir. Zihne ait bu yedi meleke yakînî ilimlerin lazımları hasıl olmadan ve korunmadan kazanılamaz.¹³

Zihin duruluğu/açıklığı nefsin ulaşmak istediği sonuçları vehmin ilişmesi söz konusu olmaksızın öncüllerden çıkarmasıdır. Deştekî, İbn Miskeveyh'in adını vermeden bunun anlayış ve orta terimi kavramak anlamına geldiğini nakleder.¹⁴ *Kolay öğrenme*, nefsin tanımlananlara uygun tanımları elde etmesini sağlayan yeteneğidir. *Ezberleme* nefsin idrak ettiklerine kolaylıkla güç yetirebilmesidir. Bu da tefekkür ve hayal ile hasıl olan üretilmiş suretler ve neticelerin iyice korunmasıdır. *Hatırlama* nefsin istediği zaman zorluğa düşmeksizin ilimlerden ezberlediklerini mülahaza etmesini sağlayan yeteneğidir.¹⁵

Deştekî adaletle ilgili olarak kendisine ait şöyle bir tanım yapar: “Amelî gücün iyiliği yönünden nefiste meydana gelen heyettir. Bu heyetle nefis mevcutların mertebeli yapısını göz önünde tutarak tasarrufta bulunur ve bu noktada hiçbir şeyi gözden kaçırmaz.”¹⁶ Adaletle ait faziletleri İbn Miskeveyh 8 tane, Tûsî ise 12 tane olarak belirlemiştir. Deştekî, Tûsî'yi takip eder. Adaletle ait melekelerin tanımları şöyledir: *Sadakat*: Arkadaşının yetkinleşmesine katkı yapmak için gerekli tedbir ve faydaları temin etmektir. *Ülfet*: Geçimin sağlanmasında görüşün ittifak etmesidir. *Vefa*: Arkadaşlığı terke neden olacak şeyleri yapmamaktır. *Şefkat*: Uygun olmayan duyguları gidermektir. *Sıla-ı rahim*: Refah içerisinde bir yaşamın sebeplerini temin etmede akrabalarla ortaklık yapmaktır. *Mükafat*: İyiliğe fazlasıyla, kötülüğe daha azıyla karşılık vermektir. *İyi ortaklık*: Müzakere ve uygulamalarda şeri kanunlara yapışmaktır. *İyi hüküm verme*: Elinin altında bulunanlara yergi ve minnet katmaksızın haklarını vermek ve bağışta bulunmaktır.

⁸ Mir Gıyâsüddîn Mansûr b. Mir Sadriddîn Muhammed ed-Deştekî eş-Şîrâzî, “Keşfü'l-hakâikü'l-Muhammediyye”, *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deştekî Şîrâzî* (Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2005), 2/979(245).

⁹ Mir Gıyâsüddîn Mansûr b. Mir Sadriddîn Muhammed ed-Deştekî eş-Şîrâzî, “Miratü'l-hakâik ve meclâl-dekâik”, *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deştekî Şîrâzî* (Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2007), 1/114(40).

¹⁰ Nasîrüddin Tûsî, *Ahlâk-ı Nâsirî*, çev. Anar Gafarov-Zaur Şükürov (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2013), 93.

¹¹ İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-Ahlâk, Ahlâk Eğitimi*, çev. Abdulkadir Şener vd. (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2013), 36-37.

¹² Deştekî, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1106(4).

¹³ Deştekî, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1107(5).

¹⁴ Deştekî, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1107(5); İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-Ahlâk*, 37.

¹⁵ Deştekî, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1107(5).

¹⁶ Deştekî, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1108(6).

Sevecen davranmak: Faziletli insanların davranışlarına benzer şekilde akranları ve faziletli kişileri sevmeyi talep etmektir. *Teslim*: Tabiatına uymasa da kişinin Bârî Teâlâ'nın şeriatını kabul etmesidir. *Tevekkül*: Kişinin gayret gösterdikten sonra güç yetiremediği şeylerin gerçekleşmesini talep etmede Allah'a dayanmasıdır. Kişi bu şeyin gerçekleşmesini çok istiyorsa gevşekliliğe düşmemelidir. *İbadet*: Müsamaha göstermeksizin Allah'ın emirlerine boyun eğmektir.¹⁷

Nefsin diğer bir temel erdemi şecaattir. Deştékî şecaati “nefiste öfke gücünün itidal halinin oluşturduğu heyet” şeklinde tanımlar. İtidali sağlayan şey nefsin aklın yönetimine boyun eğmesidir. Bunun yokluğu durumunda nefis gereksiz yere uzaklaştırma eylemine başvurur ki bu da zulüm olarak kendisini gösterir. Bu heyet sayesinde nefis anlık dürtü ve hareketlerinde kamil hikmetin gereklerine göre hareket eder. Örneğin cömertlik yapılması gereken anda vermek veya canını tehlikeye atmak gereken yerde duraksamaksızın harekete geçmek gibi. Bazen de nefsin dürtüleri karşısında hareketsiz kalmak gerekir. Zorluklara karşı sabretmek şecaatin hakikatının bir parçası değil, onun bir lazımıdır.¹⁸

Şecaate ait İbn Miskeveyh sekiz, Tûsî ise on bir temel fazilet kabul eder. Deştékî, Tûsî'yi takip ederek şecaate dair on bir tane temel fazilet sayar: *Nefsin yüceliği, dayanıklılık, yüce himmet, sebat, hilim, sakinlik, mertlik, tahammül, tevazu, hamiyet ve incelik*. 1) Nefsin yüceliğinin belirtisi kişinin saygı ve zenginliğe iltifat etmemesidir. 2) Dayanıklılık nefsin şiddet anlarında kendisini kaybetmeyip sebatını korumasını sağlayan faziletidir. Bu faziletin alametleri, korkunun arttığı zamanlarda kendine hakim olup hareketlerdeki intizamı bozmamaktır. 3) Yüce himmet nefsin en yüce gaye olan Allah Teâlâ'nın rızasına yönelmesini ifade eder. Yüce himmetli nefisler dünyanın saadet ve rezilliklerini umursamazlar. 4) Sebat nefsin zor durumlara karşı dayanıklı olması ve musibetlere karşı hüzünlenmemesidir. 5) Hilim öfke uyandıran durumlar karşısında nefsin etkilenmemesine denir. 6) Sakinlik, nefsin savaşta düşman karşısında ölçülü olması ve karşılaşılan bir kötülüğü en az güç uygulayarak gidermesidir. 7) Mertlik nefsin güzel yad edilmek için değerli ve ulu şeylere sahip olmasıdır. 8) Tahammül, nefsin hikmetin gerektirdiği şeyleri edinmede zahmetlere katlanmasını sağladığı erdemidir. 9) Tevazu, nefsin kendini kendinden daha aşağıda olan birisine tercih etmemesidir. 10) Hamiyet öyle bir huydur ki bununla nefis hikmetin gerektirdiği şeyleri elde etmeyi küçük ve değersiz görmez. 11) İncelik, nefsin kendi cinsinin acı çekmesini seyretmekten elem duymasını sağlayan huyudur.¹⁹

Dört temel erdemden bir diğeri bilindiği üzere iffettir. İffet, nefsin şehvet gücünün itidalini doğuran bir heyettir. Bu heyet kamil hikmetin gereklerine uyulduğu zaman meydana gelir. Burada birçok fazilet olsa da başta gelenleri on iki tanedir. Tûsî ve İbn Miskeveyh de on iki fazilet sayarlar: *Haya, mülayimlik, güzel gidişat, uzlaş, letafet, sabır, kanaat, vakar, utanma, düzenlilik, hürriyet ve cömertlik*.²⁰

1) Haya, çirkin bir hareketin nefisten çıkma ihtimali söz konusu olunca kötülenme korkusuyla kendisini bu harekettten alıkoyan huyudur/melekesidir. 2) Mülayimlik, nefse şeriatın sorumlu tuttuğu şeyleri yapması yönünde kolaylık sağlayan huydur. 3) Güzel gidişat, nefsin zâtını yetkinleştirmek için güzel akıl oyunlarına rağbet etmesini sağlayan güçtür. 4) Uzlaş, nefsin muhtelif arzularından kendisiyle kurtulduğu melekedir. 5) Sakinlik, nefsin iştah kabartıcı şeylerden zâtını zapt etmesi ve sonrasında bu şeyleri yapıp yapmama noktasında doğru karara ulaşmasını sağlayan fazilettir. 6) Sabır, nefsin kendisiyle çekici ve uygun şeylere karşı mukavemet gösterdiği melekesidir. Böylece nefis çirkin lezzetlerden bizzat tat almaz. 7) Kanaat, nefsin kendisiyle yeme, içme ve giyim konusunda basit şeylerle idare etmesini sağlayan huyudur. 8) Vakar, nefsin arzuya kapılması durumunda kınanır bir şekilde acele

¹⁷ Deştékî, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1108-1109(6-7).

¹⁸ Deştékî, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1108(6).

¹⁹ Deştékî, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1108-1109(6-7).

²⁰ Deştékî, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1109(7); Tûsî, *Ahlâk-ı Nâsirî*, 94-95.

etmekten onu koruyan melekedir. Bu meleke sayesinde nefisten haddi aşan acele davranışlar sadır olmaz. 9) Utanma/vera, nefsin kusur ve ertelemeye düşmeksizin iyi görevlerin gereğini yapmaya kadir olmasını sağlayan melekedir. 10) İntizam/düzenlilik, nefsin hikmetin gerektirdiği yönde şeyleri önem ve tertip sırasına göre yapmasını sağlayan huydur. 11) Cömertlik ise nefsin sevdiği şeylerden kolaylıkla infak edebilme yeteneğidir.²¹

Erdemler konusunda özetle söylemek gerekirse Deşteki'ye göre bütün faziletler temelde dörttür ve diğerleri bunların lazımlarıdır. Reziletlerin ayrıntısına girmeye gerek yoktur. Çünkü övgüye değer melekelerin eserleri öğrenilince bunların yoklukları veya zıtlarının ortaya çıkması durumunda hâsıl olan melekeler reziletlerdir.²²

Deşteki'nin ortaya koymaya çalıştığı **ikinci maksat** nefsin erdemleri koruması ve ıslahı ile ilgilidir. Deşteki'ye göre faziletleri korumak ve reziletleri yok etmek için nefsin güçlerinin dengeye kavuşması gerekir. Bunun için -her ne kadar mizaç nefsin huy edinmesinde etkin olsa da- eğitim ve terbiye önemlidir. Eğitim ve terbiye için şu beş şey lazımdır: Birincisi insanın huylarını teftiş etmesi gerekir. Bu da kişiyi tenkit eden ve nasihat veren birini bulmakla mümkündür. Bu ya arkadaş vasıtasıyla olur ki bu durumda insan arkadaşına objektif değerlendirme yaptığı için teşekkür etmeli ve hatalardan vaz geçmek yönünde ona söz verilmelidir. Ya da başka insanların söyledikleri sözlere kulak asmak vasıtasıyla olur. İkincisi hakiki ilimlerin gereklerini yerine getirmek ve bundan geri kalmamaktır. Bilindiği üzere faziletler nazarî kuvvetin itidal kazanması ve nazarî ilimlerle hasıl olur. Nihayetinde bütün faziletler kamil hikmete muhtaçtır. Bunun için ilâhî kelam ve nebevi haberler üzerine sürekli tefekkür edilmelidir. Akıl iyilik ve kötülüklerin ayrıntılarını anlamak için ilim ve marifet elde etmeye muhtaçtır. İlim öğrenmede belirli bir derecelilik vardır. Önce mantık sonra matematik sonra fizik ve en sonunda metafizik gelir. Kişinin her gün ilahi kelamı ve nebevi haberleri düşünce ve fikrin eşliğinde incelemesi gerekir. Üçüncüsü, nefsin güçlerinde itidali temin edecek eylemleri ara vermeksizin yapmaktır. Bu erdemlerin elde edilmesi ve reziletlerin terki için en büyük yardımcıdır. Dördüncüsü edeptir. Bunun için ilim ve amel beraber gerekir. Eğer insanda bir üşengeçlik oluşursa daha fazla sorumluluk ve ceza ile kendisini yola getirmelidir. Beşincisi insanlarla bir araya gelince dikkatli olmaktır. İnsan ancak düzgün bir yaşama ve istikamete sahip olan kişilerle haşır neşir olmalıdır.²³

2. Ev Yönetimi

Deşteki ev yönetimine dair beş maksat belirler ve Tûsî'ye nazaran daha sistematik bir anlatım sunar. Birinci maksatta eve duyulan ihtiyacın gerekçeleri sunulur. İkinci maksatta malın yönetimi uzunca anlatılır. Üçüncü maksatta ev ehlini yönetmenin nasıllığı üzerinde durulur. Dördüncü maksatta çocukların yönetiminden bahsedilir. Beşinci maksatta ise hizmetçilerin yönetiminin nasıl olması gerektiği anlatılır.

Deşteki evi genellikle eş, çocuk ve hizmetçiden oluşan bir yapı olarak tanımlar. Ev gelir ve gidere göre düzen alır. Deşteki **birinci maksatta** vaat ettiği şeyi yapmaz. Bize eve duyulan ihtiyacın gerekçelerini sunmaz sadece akıl sahibi herkese eve duyulan ihtiyacın aşıkardığını, güzel ve iyi bir geçim için evin olmazsa olmaz olduğunu dile getirir.²⁴

²¹ Deşteki, "el-Hikmetü'l-Ameliyye", 2/1110(8).

²² Deşteki, "el-Hikmetü'l-Ameliyye", 2/1110(8).

²³ Deşteki, "el-Hikmetü'l-Ameliyye", 2/1111-2112(9-10).

²⁴ Deşteki, "el-Hikmetü'l-Ameliyye", 2/1113(11).

Deşteki **ikinci maksadı** oluşturan malın yönetimi hakkında uzun uzun anlatımlarda bulunur: Mal ile ilgili durumları üç kısma ayırır: 1) Malın kazanılması, 2) korunması ve 3) harcanması.²⁵

1) Malın kazanılması iradeli veya iradesiz bir şekilde olabilir. İradesizce kazanılan mala miras ve bağış örnek olarak verilebilir. İradeli kazanç ise ticaret, ziraat ve sanat şeklinde sıralanır. İradeli kazançta dört şeye dikkat etmek gerekir:

a) Birincisi, şeriatın kanunlarına ve adalete yapışmak. Halkın akıl seviyesi muamele ve alışverişin nasıl olması gerektiği noktasında kusurlu ve noksan olduğu için halkın şeriata uyması gerekir.

b) İkincisi yüce sanatları aşağı sanatlara karşı tercih etmektir.

c) Üçüncüsü kazancı elde etmeye devam etmektir.

d) Dördüncüsü meslek sahiplerinin şu beş maddeye riayet etmesine bağlıdır: I. Mesleğinde en iyi olmaya çalışmak II. Kaçınılması gereken mesleklerden uzak durmak III. İhtiyaç duyulan meslekleri korumak IV. İhtiyaç duyulan mesleklere yapışmak V. İnsanların faydasına olan sanatlara meyletmek.²⁶

2) Malı *koruma* ya ticarete harcamaları çıktıktan sonra ana paradan/mal hasıl olan karı korumakla ya da hizmet sektöründen elde edilenle olur. Ticarete esas olan ana parayı korumaktır. Hizmet sektöründe esas olan ise iyi yoldan ve istikamet üzere çalışarak gelir gider dengesini kurmaktır. Başka bir deyişle gelirin giderden çok olmasını sağlayacak biçimde harcama yapmaktır.²⁷

Ana para/mal şunlarla korunur: Ana para üçe bölünür: “Aylık geçim ve hayvanlara yapılan harcamalar”; “tarla, bostan ve hizmetçilere harcananlar” ve “para ve değerli eşyalar”. Bu üçü için dikkat edilmesi gereken şeyler vardır: Birincisi örneğin bostana üzüm ve hurma gibi farklı meyveler dikilmelidir. Bunun sebebi meyvelerin felaketlerden etkilenme oranının farklı olmasıdır. İkincisi harcama kalemlerini gelir kalemlerine göre ayarlamak gerekir. Böylece malın birikmesi sağlanır veya bir sıkıntıyla karşılaşılınca malı tekrar artırmak mümkün olur. Örneğin buğdayın veya arpanın hepsini değil bir kısmını yemek ve satmak gerekir.²⁸ Üçüncüsü değişik bölgelerde uzun asırlar boyunca insanların rağbet ettiği şeyleri saklayıp biriktirmek gerekir. Dördüncüsü biriktirilen malların basit bir sebeple bozulmayacak şeyler olması gerekir. Bu yüzden altın ve gümüş tercihe şayandır. Beşincisi: Çalışanlardan gafil olmamak gerekir.²⁹

3) Deşteki malı *harcanmanın* nasıl olması gerektiği hakkında şunları söyler: Masraflar üç çeşittir: *Birincisi* zekat ve kurbanlar gibi şeriatın farz kıldığı şeyler. Buna dair dört şeye dikkat etmek gerekir: a. Düşüncenin iyi olması ve temiz kalp b. Allah'ın rızasını kazanmaya niyet etmek. c. İhtiyaç fazlasını harcamak d. Gizli yapmak. *İkincisi* insanların kalbini kazandıracak hediyeler almak. Bununla ilgili olarak beş şeyi gözetmesi gerekir: Acele etmek, gizlemek, minnet etmemek, az da olsa sürekli yapmak ve örfe uygun hareket etmek. Hediyeleşmede yakınlık sıralaması esastır. *Üçüncüsü* zorunlu harcamalardır. Bunda iktisatlı olmak gerekir. Bunun için durumlar, imkânlar, zaman ve benzeri şeyleri gözetmek lazımdır.³⁰

Üçüncü maksat ev halkının yönetimiyle ilgilidir. Ev yönetimi temelde eş yönetimidir ve ikiye ayrılır: Birincisi nikahtan önce dikkat edilmesi gerekenler, ikincisi ise nikahtan sonra gözetilmesi gerekenlerdir.

²⁵ Deşteki, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1113(11).

²⁶ Deşteki, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1114(12).

²⁷ Deşteki, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1115(13).

²⁸ Deşteki, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1115(13).

²⁹ Deşteki, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1116(14).

³⁰ Deşteki, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1116(14).

Nikahtan önce eş adayı hakkında şu dokuz şeye dikkat edilmelidir: Birincisi mizacına dikkat edilmeli ve mizacı mutedil olana meyledilmelidir. İkincisi adayın bekar olması öncelenmelidir. Üçüncüsü adayın genç olması tercih edilmelidir çünkü gençler övgüye değer melekeleri edinmeye müsaittir. Dördüncüsü adayın ruhen olgun olup olmadığına bakmak gerekir. Zira olgun karakterli olanlar çekingen ve hayalî olur. Beşincisi eş adayının edepli ve güzel alışkanlıklara sahip olup olmadığına bakılmalıdır. Altıncısı adayın güzellikte orta olmasına, mahalle veya yaşadığı bölgede güzelliğiyle öne çıkmamasına dikkat edilmelidir. Yedincisi: Eşlerin birbirine denk olması tercih sebebidir. Sekizinci: Hakkında konuşulanlara ve akrabaların aday hakkındaki düşüncelerine bakılmalıdır. Dokuzuncu: Adayın fazla mihir istememesine dikkat edilmelidir.³¹

Nikahtan sonra eş hakkında şu on şeye dikkat edilmelidir: 1. Kadının kocasının saygınlığını gözetmesi gerekir. Çünkü erkek evin sultanı gibidir. Nasıl ki bir memlekette iki sultan olmazsa evde de iki baş olmamalıdır. 2. Eşin sevgi dolu olması tercih sebebidir çünkü sevgi evin birleştirici unsurudur. 3. Eşin ev işleriyle meşgul olup olmadığına dikkat edilmelidir. 4. Eşin şeriatı riayet eden birisi olması arzu edilir. 5. Eşin evini ihmale neden olan yollara yönelip yönelmediğine bakılmalıdır. 6. Eşe mihiri zamanında vermelidir. 7. Eşin evin geçimi için gerekli tedbirleri düşünüp düşünmediğine nazar edilmelidir. 8. Erkek belirli bir zaman eşini gözlemlemeli ve şu üç şeyi onda bulamıyorsa boşanma yollarını aramalıdır. Birincisi erkek evden uzaklaşınca eşin onu özleyip özlemediğidir. Olması gereken eşin tıpkı çocuğun annesini özlemesi gibi onu özlemesidir. İkincisi yaptıklarından razı olup olmadığıdır ki bu durumda eşini tıpkı bir arkadaş gibi görmelidir. Üçüncüsü hizmetine düşkün olunmalıdır tıpkı bedenin organlarının nefse itaati gibi bir itaat gözetilmelidir. Eğer eşin ıslahı mümkünse edilmeli yoksa ayrılığın yolları aranmalıdır. Ayrılığı sağlayacak en iyi hile, kocanın kadına kendinden nefret etmesini sağlayacak şekilde davranmasıdır. 9. Erkeğin kadının hile ve aldatmalarına inanmaması gerekir. 10. Tıpkı bir nefsin bir bedeni olması gibi mümkün olduğunca tek eşle yetinilmelidir. Ancak peygamber ve sultanlar nefisleri güçlü olduğu için birden fazla eşi yönetebilirler.³²

Dördüncü maksat çocuk yönetimiyle alakalıdır ve on esasa dayanır: 1. Süt anneye ihtiyaç duyulması halinde mizacı mutedil bir kadının çocuğu emzirmesi sağlanmalıdır. 2. Çocuğun hayal ve kavram bilgisi gelişince kötü şeyleri görmesi ve çirkin sözleri işitmesi engellenmelidir. Zira çocuğun kötü sûretleri alması durumunda bunlardan kurtulması zordur. 3. Çocuğun şehvet gücünün geliştiği dönemlerde yiyecek ve giyecek gibi şeylere bağımlı olmaktan korunmalıdır. 4. İntikam gücü zülüm ve haksızlığa neden olacak yönde geliştirilmemelidir. Çocuk sınırları aşan davranışları karşısında ödül ve müsamaha ile karşılaşmamalı aksine yaşı ve haline uygun şekilde azarlanmalıdır. 5. Aklın belirtisi olan haya gibi sıfatların çocukta meydana geldiği çağlarda güzel davranışlar iyi; çirkin davranışlar ise kötü olarak gösterilmelidir. Böylece çocuk zamanla iyi ve kötü davranışların ayırımına erecektir. 6. Çocuğa gözetmesi gereken işleri öğrenmenin sınırları belletilmelidir. Çocuğa güzel bir dil eğitimi verilmeli, sonra nebevi haberler öğretilmeli, sonra ahlak okutulmalı ve en sonunda diğer ilimler öğretilmelidir. 7. Çocuğun spor yaptıktan ve büyüklerine hizmet gibi yorucu faaliyetlerinden sonra dinlenmesi sağlanmalıdır. 8. Çocuk kendi eylemlerinde tasarrufta bulunsa bile gözetlenmelidir ki eyleminin sonuçları heder olmasın ve bu sayede davranışında özensizliğe yönelmesin. Nitekim çocuklar zeki bile olsalar tecrübesizlik hataya neden olur. 9. Çocuk arkadaş seçiminde yönlendirilmeli ve bu konuda edepli ve zeki arkadaşlar edinmesini sağlanmalıdır. 10. Akıl buluşu olduktan sonra çocuğun tek kalmamasına dikkat edilmeli ve en kısa zamanda evlendirilmelidir.³³

³¹ Deşteki, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1117(15).

³² Deşteki, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1117-1119(15-17).

³³ Deşteki, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1119-1120(17-18).

Beşinci maksat hizmetçilerle ilgili siyaseti içerir ve beş şeyi içerir: 1. Hizmetçinin güç ve istidadına uygun şekilde istihdam edilmesi gerekir. 2. Hizmetçi görevini yerine getirince hemen yeni görevler verilmemeli hizmetçinin istirahat etmesine müsaade edilmelidir. 3. Hizmetçinin yeme, içme ve nikah ihtiyaçları görülmeli ve ev sahibinden razı olması sağlanmalıdır. 4. Hizmetçiye sevgiyle muamele edilmelidir. 5. Hizmetçiyi yönetirken sultanların ehlini yönetim yolu tutulmalıdır.³⁴

3. Devlet Yönetimi

İnsan toplumsal bir varlıktır. Dolayısıyla toplumsal hadiselerin sebepleri sadece semavî durumlarla sınırlanabilir bilakis insan iradesi ve yatay nedenler devrededir. Nitekim insan zulmün kötü ve çirkin, adaletin iyi ve güzel olduğunu bilir.³⁵ Bu yüzden erdemli ve zalim şahıslar olduğu kadar faziletli ve fasit şehirler de meydana gelir.³⁶ Ancak adaletin ve iyiliğin neyde olduğunu tam olarak bütün insanlar ve toplumun geneli bilemez. Bu yüzden Deştékî'ye göre filozoflar dünya ve ahirette adalet, güzellik ve düzeninin vahiy ve ilham ile olacağı yargısında bulunmuşlardır.³⁷

Deştékî toplumu kuran ve yöneten kişinin peygamber olması gerektiğini düşünür. Sıradan insanların akılları birçok şeye ermediği için yöneticinin vahiyle desteklenmesi gerekir. Öyleyse temel ve evrensel yasaları nebinin vaz etmesi gerekir. Nebiler Allah'ın halifesi olarak mutlak riyaset sahibidir. Her asırda nebiye ihtiyaç olmadığından onları haleflerinin takip etmesi gerekir. Halifeleri ise alimler takip eder. Ona göre imamet din ve dünya işlerindeki önderliktir. Bu; hak şeriatın ikamesi, ilâhî namus, iki neşetin de düzenleyicisi kanunların yerleşmesi ile tamamlanır. Eş'ariler halkın üzerine imamın atanmasını nakle, başka bir grup ise akla göre zorunlu görmüştür. Mu'tezileye göre bu Allah Teâlâ'nın üzerine vaciptir. İmamın hür, erkek, mükellef, adaletli, içtihat sahibi, cesaretli, doğru görüşlü ve Kureyşli olması gerektiği yönünde mezhepler ittifak etmiştir. Şia imamın Haşimî olması gerektiğini hatta imamın ismet ve marifet sıfatına sahip olmasının doğru olacağını dile getirmiştir. Hak olan imamı tanımak ve ona yardım etmek aklen ve naklen vaciptir. Eğer imam olmazsa yerine şeriat, adalet, iyi yönetim ve geçimi muhafaza edecek bir emir ve halifenin atanması gerekir.³⁸

Deştékî'ye göre devlet yönetimi üç maksadın gerçekleşmesiyle sınırlıdır: 1. Birey ve türün bekası için ihtiyaç duyulan şeyleri yapmak. 2. Toplumun varlık ve düzeni için ihtiyaç duyulan şeyleri temin etmek. 3. Şehrin her bir kademesinde insanların vazifelerini açıklamak. Deştékî birinci maksatta şehre duyulan ihtiyacı dile getirir. İnsanlar yiyecek, içecek, mesken ve hediyeleşmede zorunlu olarak birbirinin yardımına muhtaçtır. Filozoflar iyi bir yaşam için bin zanaatçının zanaatına ihtiyaç duyulduğunu söylemişlerdir. Malumdur ki iyi yardımlaşma ancak şehir ortamında gerçekleşebilir. Hâsılı şahsın ve türün bekası şehre bağlıdır.³⁹

Deştékî ikinci maksatta yaşamın devamını sağlayacak kalıcı şeyi ihdas etmekle ilgilenir. Şöyle ki insanların birbirlerine ihtiyacı zanaatların çeşit çeşit olmasına göre farklı farklıdır. Başka bir deyişle onlara duyulan ihtiyacın derecesi birbirinden farklıdır. Örneğin terzi her gün fırıncıya muhtaçtır ancak fırıncı terziye yılda bir iki kere muhtaçtır. Öyleyse bireyler ve meslek grupları arasında yardımlaşma,

³⁴ Deştékî, "el-Hikmetü'l-Amelîyye", 2/1120-1121(18-19).

³⁵ Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadriddîn Muhammed ed-Deştékî eş-Şîrâzî, "Miratü'l-hakâik ve meclâ'l-dekâik", *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deştékî Şîrâzî* (Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2007), 1/115(41).

³⁶ Deştékî, "Miratü'l-hakâik", 1/119(45).

³⁷ Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadriddîn Muhammed ed-Deştékî eş-Şîrâzî, "Makâmâtü'l-ârifin", *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deştékî Şîrâzî* (Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2007), 1/211(5).

³⁸ Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadriddîn Muhammed ed-Deştékî eş-Şîrâzî, "İmânü'l-imân", *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deştékî Şîrâzî* (Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2007), 1/57(17).

³⁹ Deştékî, "el-Hikmetü'l-Amelîyye", 2/1122(20).

karşılıklı hizmet değişimiyle sağlanamaz. Bilakis her bir meslek ve işin kendisini karşılayan ortak bir değere ihtiyaç vardır ki bu da paradır. Şu hâlde para şehrin rükünlerinden birisidir.⁴⁰

Zanaatlar ve meslekler arasındaki mertebeleri değerlendirip adaleti koruyacak bir yöneticiye ihtiyaç vardır. O, bilgeliğiyle yasanın dayandığı asılları bildiğinden şehrin ihtiyaç duyduğu kuralları koyacak olan kişidir. Ayrıca yönetici had ve cezaları da uygulamalı, türün devamını sağlayan nikah ve evlilik işinin şart ve kurallarını belirlemelidir. Deştékî ilginç bir şekilde yöneticiden bahsettikten sonra sonucu yasaya bağlamıştır. Dolayısıyla yasa/şeriat da şehrin rükünlerinden birisidir. Deştékî'ye göre şehrin diğer iki rüknü sultan ve sevgidir. Anlaşıldığı kadarıyla sultan yukarıdaki üç grup yöneticinin yokluğunda devreye girer. Dolayısıyla toplumu muhakkak birinin yönetmesi gerekir. Sevgi ise herkesin muhtaç olduğu apaçık bir şeydir. Hâsılı şehrin rükünleri para, yasa, sultan ve sevgidir.⁴¹

Şehirler çeşit çeşit olup Deştékî temelde dört çeşit şehirden bahseder. Onun Fârâbî'nin taksimindeki "mütebeddile" (seküler) şehir ayrımını ihmal ettiği görülür⁴². Bu şehirler şunlardır: *Faziletli, fasık, sapık ve cahil*. 1. Nazarî gücü yetkinleştirmek için kurulan şehirler *faziletli* şehirlerdir. 2. *Fasık* şehir nazarî kuvveti yetkinleştirmek için kurulmaz ancak bu tamamıyla da terk edilmez. 3. Nazarî kuvveti yetkinleştirmek için kurulan ancak bunu yanlış ve hatalı bir şekilde yapan şehirler *dalalette* olan şehirlerdir. 4. Nazarî yetkinlik yolundan tamamıyla yüz çevirip başka şeylere yönelmiş olan bütün şehirler *cahil* şehirdir.⁴³

Şehir çeşitleri içerisinde en üstünü faziletli olanıdır: Faziletli şehri inşa noktasında sultana şu on görev düşer:

1. Şehirde ilim erbabı, askerler, çiftçiler, tüccarlar ve zanaatkarları korumalı ve kollamalıdır. Bu grupların sayılarında düşme olması durumunda yerlerini doldurmalıdır.
2. Toplumun iyilerini kötülerinden ayrı tutmalıdır. Sultan başkalarına iyiliği dokunanları diğer insan gruplarının üzerine başkan atmalıdır.
3. Sultan geçim kaynakları ve vasıtalarını yaygınlaştırmalıdır. Sultan bunu liyakatli vezirleri vasıtasıyla yapmalıdır.
4. Sultan geçimi yayıp sağlamlaştırdıktan sonra halkın inancı ve ilmin halk arasında yayılıp yayılmadığına dikkat etmelidir. Eğer bozuk bir inanç veya kınanacak bir zanaat veya meslek halk arasında yayılırsa bunu engellemeli, bunun için terbiye, korkutma ve cezalandırma yollarını denemelidir.
5. Her bir şehri faziletli kılacak valiler atmalıdır. Buradan anlaşılan yönetici sadece bir şehrin yöneticisi değil ülkenin yöneticisidir.
6. Temel gıda maddelerinin teminine özen göstermeli, meyve üretimine, imar edilebilir arazileri imar ettirmeye, kuyu ve kanallar kazdırmaya ve madenlerin çıkartılmasına özen göstermelidir. Zor ve savaş zamanları için gerekli besin depolama faaliyetlerini yaptırtmalıdır.
7. Sultan heybetini korumalıdır. Heybet mülkün korunmasında en faydalı şeylerdendir. Bunun için şunlara riayet etmek gerekir: a) Hadlere ve hükümlere karşı lakayt davranışı cezalandırmak. Akıl ve şeriat bu konuda hata yapana şefaathakkı tanımaz. b) Muhtaçların ihtiyaçlarını karşılamada itidali

⁴⁰ Deştékî, "el-Hikmetü'l-Amelîyye", 2/1122-1123(20-21).

⁴¹ Deştékî, "el-Hikmetü'l-Amelîyye", 2/1123-1124(21-22).

⁴² Fârâbî, *Kitabu ehli'l-medinetu'l-fazıla*, thk. Albert Nasrî Nâdir (Beyrut: Dârü'l-Meşrik, 1986), 131.

⁴³ Deştékî, "el-Hikmetü'l-Amelîyye", 2/1124-1125(22-23).

gözetmelidir. Zaruri olanlar karşılanmalı şehvet ve fesadı gerektirenler yüz çevirmelidir. c) Mertebesine uygun olmayan şeylerle ilgilenmemelidir. d) Aşık olmaktan sakınmalıdır. Çünkü aşık maşukunun tesiri altındadır ve bu durum sultana yakışmaz. Raşit halifelerin halife olunca sevdiği eşlerini boşadıkları rivayet edilir. e) Görüş sahipleri dışında insanlarla haşır neşir olmamalıdır. İnsanların huzuruna ihtişam ve kalabalıkla çıkmalıdır.

8. Boş iş ve şehvetlerden tat almayı azaltmalıdır. Aksi ondan üç şeyi alır götürür: a) Yönetimden gafil kalır. b) Ordu zorluklara dayanmaz ve savaşamaz hale gelir. c) Halkın lezzetlere düşmesine ve bu nedenle geçimin bozulmasına neden olur.

9. Nizamın korunması için sultan şunlara dikkat etmelidir: a) Cesaretli askerleri artırmak. b) Ordunun birbirini sevmesini sağlamak. Öyle ki ordu tek bir kişi gibi olmalıdır. c) Uyanıklık ve himmet üzere olup gafletten uzak durmak. Gaflet ülkenin işlerinin bozulmasının en büyük sebebidir. d) İç ve dış isyankarlara karşı uyanık olmak.

10. Sultanın savaş ve düşmanlığı ancak din uğruna başlatması gerekir. Eğer bir savaş çıkarsa sultan şu hususları gözetmesi gerekir: a) Düşmanın ve yiğitlerinin sayısı ve niçin savaşa çıktıklarını bilmek. b) Danışmak. Akıllı zayıf olanlara danışılmaz. c) Düşman hafife alınmamalıdır. d) Hazırlıklar bittikten sonra savaşa çıkılmalıdır. e) Savaşı son tercih olarak yapmak. Savaş çıkarsa hileyle savaşı kazanmaya çalışmalıdır. Kararsızlık ve savaşa kendi katılmaktan sakınması gerekir. Son olarak eğer zafer elde edilirse sultan orduyu ödüllendireceğini bildirmelidir.⁴⁴

Deştekî, sultanın yönetim işine etrafındaki kişileri ortak etmesi gerektiğini düşünür. Zaten aksi de mümkün değildir. Ancak bunu yaparken sultanın şu altı şeyi gözetmesi gerekir:

1) Her bir görevli göreviyle ilgili şeyi çok iyi bilmelidir. Yine danışmanlarının ilgili oldukları konularda kafası karışık olmamalıdır. Danışmanlar önceki sultanların haberlerini iyi bilmelidir.

2) Herkes işini iyi yapmalı ve işinin gerektirdiği melekeyi korumalıdır. Özellikle vezirlerin ekonomiyi iyi yönetmeleri gerekir.

3. Sultana ait işlerden birini alan kişi onu geri vermeye çalışmamalı tam aksine gereğini yapmak için çalışmalıdır.

4. Sultanın etrafındaki kişiler birbirlerinin gereksiz iş yaptıklarını düşünmemelidir. Zira hepsi sultanı tamamlayan bir tamamlayıcıdır.

5. Sultanın özel hizmetine girebilmek için acele etmemek gerekir. Çünkü kişinin önce sultanın yakınlarına hizmette bulunması gerekir.

6. Yakınlık ve incelik sahibi olsalar bile layık olmayanlara görev verilmemelidir.⁴⁵

Deştekî eserin sonunda muhabbetten bahseder. Ona göre muhabbetin tasavvuru bedihi ve toplumun ona duyduğu ihtiyaç aşıkardır. Muhabbeti artıran ve gideren birçok şey vardır ancak çoğu dille alakalıdır. Muhabbetin oluşması için dili tutmak gerekir. Deştekî'ye göre üstler altlarına ve yüce kişiler yüce olmayanlara şefkatle davranmalıdır. Yöneticiler yönetilenlere “onlar nefislerine ait güçlermiş” gibi veya “onlar kendilerinin evleriymiş” gibi bakmalıdırlar. Yüce olmayanlar yüce olanlara tazim ve boyun

⁴⁴ Deştekî, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1125-1130(23-28).

⁴⁵ Deştekî, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1130-1131(28-29).

eğerek davranmalıdır. Tabir caizse onları babaları gibi görmelidir. Herkes muhabbetin gereğini, adaletin kurallarını yapmalıdır ki işler düzene binsin ve mutluluk tesis edilsin.⁴⁶

Sonuç

Deşteki *el-Hikmetü'l-ameliye* adlı eserinde hikmeti genel kabule uyarak nazari ve amelî şeklinde ikiye ayırır. Ona göre amelî ahlakın nazari ahlaka bağlı olan yönü onun teorik kısmıdır. Yani amelî ahlakın bir tür nazariyesi vardır ve o da ilgili eserin ta kendisidir. Ancak gerçekte amelî hikmet insanın kötülükleri terki ve iyilikleri edinmesi yoluyla elde edilir. Yani sadece ahlak kitaplarını okuyarak ahlaklı olmak mümkün değildir.

Deşteki'nin *el-Hikmetü'l-ameliye* adlı eseri okununca görülmektedir ki Nasîrüddin Tûsî tarafından belirlenen amelî hikmetin ana şablonu oturmuş ve genel bir kabule mazhar olmuştur. Buna göre Deşteki kitabını bireysel ahlak, aile yönetimi ve devlet yönetimi olmak üzere üçe ayırmıştır. Deşteki'nin orijinal sayılabilecek fikirlerini daha çok aile ve toplum yönetimi kısmında verdiği görülür. Örneğin aile yönetiminden evlilik öncesine vurguda bulunur. Gerçi evlenilecek fertlerde bulunması gereken özellikler genel olarak İslâm filozofları tarafından dile getirilmiştir ancak Deşteki bunu farklı bir biçimde sunar. Yine o, şehir çeşitlerini dört ile sınırlandırır. Deşteki'nin devleti yönetimini ilâhî olan ve olmayan şeklinde tasarladığı ancak bunu ima ile bize anlatmaya çalıştığı görülür. Buna göre ilâhî yönetim peygamber, imam ve alimin yönetimidir. Dünyevi yönetim ise sultanın yönetimidir.

Deşteki'ye göre sultanın yönetiminin varacağı en üst nokta tebaasını kendi bedeni gibi görmesidir. Ayrıca sultan devleti akıl ve istişare ile yönetmelidir. Deşteki sultanda olması gereken nitelikleri ve yönetim biçiminin nasıl olması gerektiğini olanca rasyonelliği içerisinde sunmaya çalışmıştır. Bunda filozof olması yanında eserini herhangi bir sultana atfetme ihtiyacı duymamış olması etkindir. Buna göre devlet yönetiminde akıl, bilgi, liyakat, damışma ve iyilik esastır.

Deşteki'nin toplumun yönetiminde muhabbet ve sevgiden bahsetmesi oldukça önemlidir. Zira ahlak ilmi yetkin ve ideal olanın tesisini konur edinir. Muhabbet de adaletten farklı olarak böyle bir işleve sahiptir. Deşteki sevginin oluşmasında kalbin bir aracı olan dile dikkat çekerek risalesini sonuçlandırır.

Kaynakça

Anay, Harun. “Mir Gıyâseddin Mansûr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/125-128. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Deşteki, Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadriddîn Muhammed eş-Şîrâzî. “Delilü'l-hüdâ”. *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deşteki Şîrâzî*. Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, Tahran 1386/2007.

Deşteki, Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadriddîn Muhammed eş-Şîrâzî. “el-Hikmetü'l-Ameliyye”. *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deşteki Şîrâzî*. Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2007.

Deşteki, Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadriddîn Muhammed eş-Şîrâzî. “İmânü'l-imân”. *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deşteki Şîrâzî*. Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2007.

Deşteki, Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadriddîn Muhammed eş-Şîrâzî. “Keşfü'l-hakâikü'l-Muhammediyye”. *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deşteki Şîrâzî*. Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2007.

⁴⁶ Deşteki, “el-Hikmetü'l-Ameliyye”, 2/1131-1132(29-30).

Deşteki, Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadriddîn Muhammed eş-Şîrâzî. “Makâsîdü’l-işârât”. *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deşteki Şîrâzî*. Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2007.

Deşteki, Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadriddîn Muhammed eş-Şîrâzî. “Makâmâtü’l-ârifin”. *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deşteki Şîrâzî*. Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2007.

Deşteki, Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadriddîn Muhammed eş-Şîrâzî. “Miratü’l-hakâik ve meclâ’l-dekâik”. *Musannefât-ı Gıyâdeddîn Mansûr Deşteki Şîrâzî*. Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1386/2007.

Fârâbî. *Kitabu ehli’l-medinetu’l-fâzıla*. thk. Albert Nasrî Nâdir. Beyrut: Dârü’l-Meşrik, 1986.

İbn Miskeveyh. *Tehzîbü’l-Ahlâk, Ahlâk Eğitimi*. çev. Abdulkadir Şener-Cihat Tunç-İsmet Kayaoğlu. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2. Baskı, 2013.

Tusî, Nasîruddin. *Ahlâk-ı Nâsırî*. çev. Anar Gafarov-Zaur Şükürov. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2013.

İSLAM İNANCININ ÇEVRE DUYARLILIĞININ GELİŞİMİNE KATKISI: BİR CUMA HUTBESİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Gör. Mustafa DEMİRCİ

Artvin Çoruh Üniversitesi,

mustafademirci@artvin.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-7341-3696

ÖZET

Küresel ısınma ve iklim değişikliği insanlığın yüzleşmek zorunda kaldığı en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Küresel ısınma ve iklim değişikliği üzerinde doğal ve tabii süreçlerin yanında insan unsurunun da önemli etkisi bulunmaktadır. Tüketim kültürü, üretim biçimleri ve yaşam alışkanlıkları çevresel sorunların ortaya çıkmasında ve hızla ilerlemesinde önemli bir yere sahiptir. İnsan davranışlarının çevresel sorunlar üzerindeki etkisi çevreye duyarlı davranışlara olan ihtiyacı beraberinde getirmektedir. Bu anlamda kapsayıcı bir evren ya da varlık öğretisi sunan dinlerin insan davranışları üzerinde olan etkisi çevreye duyarlı davranışların geliştirilmesine katkı sunabilmektedir. Bu çalışma dinin ve özelde İslam inancının çevresel duyarlılığın gelişimine olan katkısını Cuma Hutbesi örneği ile ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın yöntemi ise nitel araştırma olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda bir ay boyunca Cuma hutbeleri gözlenmiştir. Gözlemden hemen sonra çevre duyarlılığına ilişkin alan notları tutulmuştur. Ayrıca her bir gözlemden sonra Cuma hutbelerine ilişkin dokümanlar toplanmıştır. Böylelikle hem gözlem hem de doküman incelemesi ile derinlemesine veri toplanmıştır. Çalışmanın sonucunda Müslüman topluluklarda katılımının oldukça fazla olduğu Cuma Hutbelerinde çevre duyarlılığının gelişimine önemli katkı sağlanabileceği belirlenmiştir. Cuma Hutbesi İslam inancında Müslümanların cuma günleri gerçekleştirdikleri ibadetin bir bölümünü içerdiği belirlenmiştir. Bu bölümde imam tarafından İslam inancının esasları, Allah'ın emir ve yasakları, İslam inancına göre insanlardan beklenen davranış biçimleri gibi konularda ibadete iştirak edenlerle bilgi paylaşımında bulunulur. Cuma Hutbesi Müslümanları birlikte ibadet etmesinin yanı sıra Müslümanlar için eğitim, aydınlanma ve hatırlama işlevi görmektedir. Ayrıca Cuma Hutbesi güncel sorun ve problemlere karşı İslam inancının yaklaşımını Müslümanlara aktarma işlevini görmektedir. Çevresel sorunların yıkıcı boyutlara doğru evrildiği bir dönemde İslam inancının çevresel duyarlılığın gelişiminde önemli bir yere sahip olabileceği düşünülmektedir. 16.08.2024 Tarihinde gerçekleştirilen çevre temalı Cuma Hutbesi İslam inancının çevreye yönelik duyarlılığının temellerini ortaya koymaktadır. Cuma Hutbesi örneği Dinlerin ve İslam inancının çevresel duyarlılığın gelişiminde önemli katkısının olacağını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Din, İslam, Çevre, Çevre Duyarlılığı, Çevre Kirliliği, İklim Değişikliği, Kamu Yönetimi ve Çevre

ABSTRACT

Global warming and climate change have been one of the most important problems that humanity has had to face. In addition to natural and natural processes, human factors also have a significant impact on global warming and climate change. Consumption culture, production styles and living habits have an important place in the emergence and rapid progression of environmental problems. The impact of human behavior on environmental problems brings along the need for environmentally sensitive behaviors. In this sense, the impact of religions, which offer an inclusive universe or existence doctrine, on human behavior can contribute to the development of environmentally sensitive behaviors. This study aims to reveal the contribution of religion and Islamic faith in particular to the development of environmental awareness with the example of Friday sermon. The method of the study was determined as qualitative research. In this context, Friday sermons were observed for a month. Field notes on environmental awareness were kept immediately after the observation. In addition, documents related to Friday sermons were collected after each observation. Thus, in-depth data was collected through both observation and document analysis. As a result of the study, it was determined that Friday sermons, which have a high level of participation in Muslim communities, can make a significant contribution to the development of environmental awareness. It was determined that the Friday sermon includes a part of the worship that Muslims perform on Fridays in the Islamic faith. In this section, the imam shares information with the worshipers about the principles of the Islamic faith, God's commands and prohibitions, and the expected behavior of people according to the Islamic faith. The Friday sermon serves the function of education, enlightenment and remembrance for Muslims as well as enabling Muslims to worship together. In addition, the Friday sermon has the function of conveying to Muslims the approach of the Islamic faith to current problems and issues. In a period when environmental problems are evolving towards destructive dimensions, it is thought that Islamic belief may have an important place in the development of environmental awareness. The 16.08.2024 environment-themed Friday sermon reveals the foundations of the Islamic faith's sensitivity towards the environment. The example of the Friday sermon shows that religions and the Islamic faith will have an important contribution to the development of environmental awareness.

Keywords: Religion, Islam, Environment, Environmental Awareness, Environmental Pollution, Climate Change, Public Administration and Environment

1. GİRİŞ

Çevre sorunları dünya üzerinde yaşam alanı bulan tüm canlıları tehdit etmektedir. Tüm canlıları ve ekosistemleri tehdit eden çevre sorunlarının pek çok nedeni bulunmaktadır. Çevre sorunları tabii ve tabii olmayan nedenler temelinde iki başlıkta incelenmektedir. Tabii olan nedenler insan iradesine bağlı olmayan ve varlık aleminin doğal işleyişinden kaynaklanan nedenler olarak ifade edilebilir. Tabii olmayan nedenler ise temelde insan iradesine bağlı olarak gerçekleşen nedenler olarak bilinir. Kıtaların hareketliliği gibi pek çok doğal olay varlık aleminin kendi işleyişinden kaynaklanmaktadır. Pleistosen çağdan Holosen çağa geçiş süreci de insan iradesine bağlı olmaksızın tabii olayların neticesinde gerçekleşmiştir. Varlık alemini kendi içerisinde

değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Örneğin Güneş'in belli bir ömre sahip olduğu bilinmektedir. Güneş'in sönmesi Güneş Sisteminin dönüşmesi ve doğal olarak dünyanın bu değişimden etkilenmesi anlamına gelmektedir. Tarih boyunca pek çok ekosistem ve canlı türü yok olmuş ve yok olmaya devam etmektedir. Bunların pek çoğu tabii süreçlerin neticesinde gerçekleşirken yine pek çoğunda insan unsurunun önemli etkisi bulunmaktadır.

2000'li yıllarda dünyada bir çevresel sorun olarak küresel ısınmaya ve iklim değişikliğine ilişkin riskler tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların ana odağında ise insan temelli davranışların küresel ısınmaya ve iklim değişikliğine olan etkisidir. Başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere pek çok uluslararası örgüt küresel ısınma ve iklim değişikliği probleminin alınacak insan temelli önlemler sonucunda yavaşlatılabileceği dile getirilmektedir. Bunlardan en önemlisi fosil temelli yakıtların kullanımının azaltılması, tüketim ve üretim tarzının değiştirilmesi gibi önlemler gösterilmektedir. Bu bağlamda çevresel felaketlerin önlenmesinde ya da kontrol edilebilir hale getirilmesinde insan davranışının ve iradesinin önemli yeri bulunmaktadır. İnsan davranışları ve yaşam alışkanlıkları üzerinde ise inanç ve dinlerin önemli yeri bulunmaktadır. "Dünyanın Durumu 2010" adlı kitapta da çevresel felaketlerin kontrol edilebilir hale getirilmesinde ve çevresel sorunların giderilmesinde inanç ve dinlerin oynayabileceği rollere değinilmiştir (Worldwatch Enstitüsü, 2020). Kamu Yönetiminin inceleme konularından olan çevre ve çevre politikaları, çevresel davranışlar üzerinde önemli etkiye sahip olan inançlar ile birlikte ele alınması önem arz etmektedir. Bu çalışma çevresel sorunlarla mücadelede dinin ne tür roller üstlenebileceğini Cuma hutbesi örneği ile ortaya koymaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Çevre birçok bilim dalının yanı sıra kamu yönetimi ve siyaset biliminin de çalışma konularından birisidir. Nitekim siyaseti doğadan türeten yaklaşımlar dahi söz konusudur. Bu bakış açısına göre siyaset doğanın sahip olduğu özellikler çerçevesinde temellendirilir. Doğanın işleyişi ile toplumsal ilişkiler arasında bir benzerlik aranır. Farklı bir görüş ise siyasal bir varlık olarak insanlar doğada yarattığı yıkıcı etki üzerinde durur. Buna göre insanlar doğadan uzak tutulmalı ya da doğanın bir bölümü insandan arındırılmalıdır (Çoban, 2020: 48-49). Yine derin ekoloji insan merkezli bir yaklaşımı reddetmekte ve eşitlikçi bir yaklaşımla insanın diğer canlılara saygı göstermesi gerektiğini dile getirmektedir (Naess, 2017: 115-120). İnsan merkezli yaklaşımları ise Sokrates'e kadar uzandırmak mümkündür. Sokrates insan merkezli bir felsefe geliştirmiştir (Çüçen, 2011). Doğa ile insan arasındaki ilişki daima tartışıla gelmiştir. İnsan merkezli yaklaşımlar ya da doğa merkezli yaklaşımlar artan çevresel sorunları ve insan dahil pek çok canlı için oluşturduğu yaşamsal riskleri görmemezlikten gelemez. Ancak tüm bu sorun ve risklerin anlamlandırılmasında farklılıklar oluşturabilir. Bununla birlikte çevresel sorunların temelinde antropojenik kirliliğin önemli yeri bulunmaktadır.

Kavram olarak çevre, insanların ve diğer tüm canlı türlerinin hayatlarını idame ettikleri, ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içerisinde oldukları her türlü fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik, kültürel ve doğal ortamdır. Ayrıca çevre sınırları belli olmayan ve sürekli olarak genişleyen dinamik bir yapıyı ifade eder (Akyüz, 2020: 30). Çevre kavramı tüm canlıların etkileşim içerisinde bulunduğu doğayı içermektedir. Ekoloji kavramı ile ifade edilen

doğa bilimi insanın içinde yaşam alanı bulduğu ve bu yaşam alanının bir parçası olduğu doğal ortamla olan ilişkileri ele almaktadır. Ekoloji kavramının kökenine bakıldığında Antik Yunan'da hane, mekân ve ev anlamlarına gelen *oikos* teriminden türemiştir (Cangızbay, 1989: 39-40). Arapça'da kavram *el-bî'e* terimi ile ifade edilmektedir. İnsanların yaşam alanlarına ve insanın ekonomik ahlaki ve davranışsal niteliklerine vurgu yaptığı gibi insanların birbiriyle ve etkileşim halinde bulunduğu canlı cansız bütün varlıklarla olan ilişkisine atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda Arap dilindeki çevre anlamına gelen *el-bî'e* kavramı ile ekoloji kavramı arasında benzerlik bulunmaktadır (Bozyiğit, 2016: 11). Çevre sorunu kavramı ise insanların şekillendirdiği ya da oluşturduğu yapay çevre ile doğal çevrede meydana gelen olumsuzlukları ifade etmektedir. Çevre sorunları hava, su ve toprakta meydana gelen kirlenmelerin ve bu kirlenmelerin çevreye ve çevreyi oluşturan canlı cansız tüm varlıklara olan olumsuz etkilerinin yanı sıra pek çok sorunu içermektedir (Ekinci, 2018: 130). Çevre sorunları pek çok nedene bağlı olmakla birlikte insan müdahalesi sonucunda meydana gelişen ve gezegen sisteminde sorunlara yol açan problemleri de içermektedir (Kıyak, 2022: 16). Çevresel sorunların ekonomik, siyasi ve sosyal pek çok nedeni bulunmaktadır. Çok boyutlu olan günümüz çevresel sorunlarının çözümü de aynı derecede çeşitlilik gerektirmektedir (Dobson, 2007: 24). Bu bağlamda dinlerin ve inançların çevresel tutum ve davranışların sağlıklı hale getirilmesinde önemli potansiyeli bulunmaktadır.

Çevre kirliliğine ilişkin oldukça farklı yaklaşımlarla karşılaşmak mümkündür. Çevresel tehditlerin algılanma biçimi bu bağlamda çeşitlilik göstermektedir. Bu tehditler kimi önlenemez nitelikte görülmekte kimi çözümü mümkün olan unsurlara yönelmekte ve kimi bu tür çevresel tehditleri abartılı ve hayali görmektedir. Buna karşın bilim insanlarının modern medeniyetin neden olduğu çevresel tehditler konusunda hemfikir görülmektedir (Garrard, 2020: 35). Araştırmalar ekolojik ayak izinin aşıldığını göstermektedir. Ekolojik ayak izi, insanların kaynak tüketme ve atık üretme hızına kıyasla, doğanın atıkları soğurabilme ve yeni kaynaklar üretebilme hızının ölçümünü ifade etmektedir. 1970'lerin sonlarına doğru ekolojik hedefin aşıldığı gözlemlenmektedir. İnsanlığın dünyadan beklediği yıllık talep, dünyanın bir yılda üretebileceğinden fazla durmaktadır (Pittsburgh Carnegie Kütüphanesi, 2011: 301). Derin ekoloji düşüncesine göre insanlığın şu anki faaliyetleri sürdürülebilir değildir. Çevresel felaketleri önlemenin yolu ise tüm canlılar için sürdürülebilir davranışların geliştirilmesi gerekir (Naess, 2005: 613).

İslam hukuku temelinde insan ile çevre arasındaki ilişkide insana sorumluluk verilmektedir. Allah, göklerdeki ve yerdeki her şeyi kendi katından bir nimet olarak (insanlara) verendir. Yeryüzü ve bütün kâinat insanlığa sunulmuş olmakla birlikte insan için yeryüzü ve bütün kâinat Allah tarafından insanlığa emanet olarak sunulmuştur (*Diyanet İşleri Başkanlığı (Diyanet), 2009: Casiye, 45/13; İbn Hanbel, 2021: III, 134*). Allah kâinatı insan için yapılandırmıştır. İnsanlık için sunulan bu nimetler yine Allah yolunda kullanılmalıdır. (*Diyanet, 2009: İbrahim, 14/ 30-33*). İnsan kâinata ve kâinattan faydalandığı nimetlere bakarak Allah'ı hatırlamalı ve Allah'ın yüceliğini görmelidir (*Diyanet, 2009: Zuhuf, 43/11-14*). Doğanın işleyişi, rüzgârın hareketi ve bulutların oluşup yağmura dönüşmesi gibi olaylar Allah'ın iradesi ile oluşan doğa olaylarıdır. Bu doğa olayları sayesinde insanlar çeşitli ihtiyaçlarını karşılama imkânı bulur (*Diyanet, 2009: Rüm, 30/48*). Ancak insanlar kendi işledikleri kötülükler sebebi ile doğanın

(karada ve denizde) dengesinin bozulmasına neden olmaktadır. Doğaya karşı işlenen bu tür kötülüklerden insanların vazgeçmesi ve doğru işler yapması için çevresel bozulmanın sonuçlarını yaşayacaklardır (Diyamet, 2009: Rüm, 30/41). Bu anlamda Müslümandan beklenen çevresine zarar verecek eylem ve tutumlardan kaçınmak ve çevresini temiz tutmaktır. Nitekim temizlik imanın yarısı sayılmaktadır (Müslim, 2013: Taharet, 1). İslam inancı israfı reddetmekte ve çevreye duyarlı olacak biçimde ölçülü yaşamasını emretmektedir. Nehirden abdest alırken dahi suyu tasarruflu kullanmayı öğütlemektedir (İbn Mace, 2024: Taheret, 48). Yine “yarın kıyametin kopacağını bilseniz bile, bugün elinizdeki fidanı dikin” hadisi (Karakaş, 2017: 45) İslam düşüncesinde çevreye ve doğaya yönelik koruyucu anlayışı göstermektedir. Görüldüğü üzere İslam inancında çevre ile insan arasındaki ilişki insana sorumluluk yükleme şeklindedir. 1970’li yıllarda literatüre girmeye başlayan çevre eğitimi kavramına (Aktaş, 2014: 153) asırlar öncesinde İslam inancında görmek mümkündür.

İnançlar, bireylerin doğru olarak kabul etmeyi seçtikleri ifadeler, prensipler ve doktrinleri içerir (Güner, 2022: 9). İnanç bir düşünceye gönülden bağlı bulunma durumudur. İnançın güçlü hali ise imanı ifade etmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2024). Bu bağlamda inancın ve imanın bireylerin tutum ve davranışları üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Benzer şekilde İslam inancının çevre anlayışı günümüzde yaşanan antropolojik kirliliğin önlenmesinde önemli etkiye sahip olması beklenebilir. Günümüz dünyasında artan endişeler çevresel sorunların küresel boyutlara ulaşmasından ileri gelmektedir. Biyosferin bütünlüğünün bozulması ve insan hayatını riske etmesi çevresel kirliliğin devam etmesi durumunda karşılaşılabilecek sorunlardan birisi olarak görülmektedir. Küresel ısınma ve ozon tabakasının tükenmesi yerel nitelikli çevresel sorunların küresel boyuta ulaştığını göstermektedir (Dobson, 2007: 24).

3. YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma paradigmasına uygun olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın yöntemi ise durum çalışması olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada Cuma Hutbesi örneği ile İslam inancının çevresel duyarlılığın gelişimine olan katkısını ele alındığından durum çalışması uygun görülmüştür. Çünkü durum çalışmasında, bir duruma ilişkin ortam, birey, olay, süreç vb. etkenleri ele alınmaktadır (Paker, 2015).

Araştırmanın verileri ise gözlem ve doküman incelemesiyle toplanmıştır. Araştırmacı gözlem yapmadan önce Caminin imamından izin almıştır. Araştırmacı her Cuma aynı camide aynı imam ile bir ay boyunca yaptığı gözlemlerde Çevre ile ilgili hutbeye denk gelmiştir. Çevre, kamu yönetimi ve siyaset biliminin konularından olması ve İslam inancı ile bu konuda ortak noktada buluşması, bu araştırmanın gerekçelerini oluşturmaktadır. Araştırmacı gözlem yaparken imam ile cami halkının sözel olan ve olmayan iletişimine odaklanmıştır. Daha sonra araştırmacı Çevre ile ilgili hutbenin asıl kaynağına ulaşarak Cuma hutbesini analiz etmiştir. Araştırmanın verilerinin büyük çoğunluğu Cuma hutbesinden elde edilen dokümanın analizinden oluşmaktadır. Doküman analizi yaparken, kamu yönetimi disiplini ile İlahiyat bilimi alanlarında yapılan çalışmalar çerçevesinde analiz yapmaya dikkat edilmiştir.

3. BULGULAR

16.08.2024 Tarihinde gerçekleştirilen Cuma Hutbesi konusu “Çevremiz bize emanettir” başlığı altında belirlenmiştir. Türkiye’de Cuma Hutbesi konusu Diyanet başkanlığı tarafından belirlenmektedir. Tüm ülke genelinde aynı konu Cuma Hutbesinde ele alınmaktadır. Cuma

Hutbesi, Cuma namazı olarak adlandırılan ve yalnızca cuma günleri gerçekleştirilen bir namaz ibadeti sürecinde gerçekleştirilmektedir. Bugün Müslümanlar için bayram niteliğindedir ve Müslümanlar için farz olan Cuma Namazı ibadetine büyük halk katılımları gerçekleşmektedir. Bu anlamda Cuma Namazı ve Cuma Hutbesi Müslüman topluluklarda kaynaşma, iletişim kurma, sosyalleşme gibi birçok etkinliğe katkı sunmanın yanı sıra belirli konularda bireylere belirli davranışları kazandırma özelliğine de sahiptir.

16.08.2024 Tarihinde gerçekleştirilen Hutbede dikkat çeken ifadelerden birisi çevrenin insanoğluna Allah tarafından emanet edilmiş olmasıdır. İnsan Kâinat denen mükemmel bir yapının içerisinde yaşamaktadır. Kâinat ise Allah'ın eseridir. Allah Kâinatı yoktan var etmiştir. Kâinatı idare eden ve yaşanan Allah'tır. Kâinata insanın yaşaması için var olan ve insanın muhtaç olduğu her şey Allah Tarafından yaratılmıştır. Toprağı bereket vesilesi, ormanları oksijen kaynağı kılan Allah'tır. Güneşi, Ayı, yıldızları, denizleri, gölleri ve nehirleri ve hasılı bütün nimetleri insanoğlunun istifadesine sunan Allah'tır. Çevre, insanoğluna Allah'ın bir lütfudur. Ancak bu nimet nesilden nesle aktarılmaktadır. Atalardan alınan bu nimetler gelecek kuşaklara aktarılması gereken bir emanettir. İnsan dünyanın sahibi değildir. Nitekim bu emanete gerekli hassasiyeti gösterilmemesi imanda yetersizlik anlamına gelir. İmanın bir gereği olan insanoğlu çevresine sahip çıkmalı ve onu titizlikle korumalıdır.

Hutbede insanoğlu uyarılmaktadır ve yeryüzündeki bozulmaların kendiliğinden olmadığı belirtilmektedir. Buna göre insanlar kendi faaliyetleri ile doğanın dengesini bozmaktadır. Hırs, mal edinme tutkusu, doyumsuzluk gibi davranışlar tüm canlıların ortak alanı olan doğaya zarar vermekte ve onu yok etmektedir. Hutbe metninde günümüz dünyasında kirlilik nedenlerinden olan kimyasal silahların hem insanlara hem doğaya olan zararlarını vurgulamaktadır. Ayrıca imam hutbeyi okurken cami halkının dikkatle Hutbeyi takip ettiği gözlenmiştir (Gözlem notu, 16.08.2024, saat 13:20)

Hutbede günümüz çevresel sorunların başında gelen susuzluk ve kuraklık üzerinde de durulmuştur. Suyun israf edilmemesi ve gereksiz yere kullanılmaması üzerinde durulmaktadır. Temiz su kaynaklarının kirlenmesi ve bilinçsizce yapılan sulamalar insanoğlunun geleceğini tehdit etmektedir. Müslüman'a yakışan israf ve savurganlıktan uzak durmak, çevreyi ibadet bilinciyle muhafaza etmektir. Müslümana yakışan çevreye ve canlılara zarar veren tutum ve davranışlardan uzak durmaktır. Temizlik Müslümanın en önemli vasfıdır. Nitekim temizlik iman yarısıdır. Müslüman işyerini, sokağını, çevresini, mesire alanlarını temiz tutmalıdır. İlahi bir denge halinde buluna kâinatın dengesini bozacak her türlü davranıştan kaçınılmalıdır. Ayrıca imam hutbeyi okurken cami halkının İmamı özenle dinlediği gözlenmiştir (Gözlem notu, 16.08.2024, saat 13:25)

4. SONUÇ

Bireylerin davranışları üzerinde inanç ve dinlerin önemli etkisi bulunmaktadır. İnsan temelli çevresel sorunların giderilmesinde de inançların katkısı söz konusudur. Bireyin kişisel ve çevresel temizliğine özen göstermesini bekleyen İslam inancının çevre kirliliği ile mücadelede önemini giderek artırmaktadır. Nitekim 16.08.2024 Tarihinde ele alınan “Çevremiz bize emanettir” başlıklı Cuma Hutbesi örneği İslam inancının çevresel sorunlarla mücadelede muhtemel katkısını göstermektedir.

Cuma Hutbesinde ele alınan çevre temelli konunun belli başlıklar altında ele almak mümkündür. İl olarak kâinata ilişkin bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Buna göre kâinat Allah'ın eseridir. Kâinata var olan her şey Allah'ın eseridir. İkinci olarak kâinata var olan her şey bir nimet olarak insanın hizmetine sunulmuştur. Üçüncü olarak bu nimetler insana emanet olarak verilmiştir. Dördüncü olarak insanların bu emanete gerektiği gibi hassasiyet göstermesi imanın bir gereğidir. Beşinci olarak insanlar kendi davranışları ile dünyada çeşitli bozulmalara neden olmaktadır. Bu durum insan oğlunun hırsından, nefsinin kölesi olmasından ve doyumsuzluğundan kaynaklanmaktadır. Altıncı olarak Müslümandan beklenen davranış ise israftan kaçınması, ölçülü yaşaması, tasarrufta bulunmasıdır. Yedinci olarak çevre ve doğa ibadet bilinciyle korunmalıdır. Allah'ın vermiş olduğu bu emanet gelecek nesillere aktarılmalıdır.

- Kâinat Allah'ın eseridir.
- Kâinata var olan her şey insana nimet olarak sunulmuştur.
- İnsanın hizmetine sunulan tüm nimetler Allah'ın insanlara verdiği birer emanettir.
- İnsanın çevreye karşı hassasiyeti imanın gereğidir.
- Doyumsuz, açgözlü ve nefesine aldanan insanlar çevreye ve doğaya zarar vermektedir.
- İsrافی reddetmekte, tasarrufu ve ölçülü yaşamayı öğütlemektedir.
- Çevre ve doğa ibadet bilinciyle korunmalıdır.
- Allah'ın vermiş olduğu tüm nimetler ilahi dengeyi bozmadan gelecek nesillere aktarılmalıdır.

Çalışmanın sonucunda Cuma Hutbesi örneği İslam inancının aynı anda birçok kitleye ulaşabildiği ve toplumlarda çevresel duyarlılığın gelişimine katkı sunabileceği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Kamu Yönetiminin inceleme alanlarından olan çevre ve çevre politikaları konusu insan davranışlarını yönlendirme becerisine sahip olan inançlarla birlikte ele alınabileceğini ortaya koymaktadır.

5. KAYNAKÇA

- Aktaş, H. (2014). İslam'da Çevre Bilinci ve Eğitimi. *Electronic Turkish Studies*, 9(8).
- Akyüz, Emrah (2020). *Çevre Biliminin ABC'si: Yeni Başlayanlar İçin Çevre Sorunları ve Politikaları*. Ankara: Seçkin
- Bozyiğit, A. (2016). İslam ahlak öğretilerinde çevre bilinci. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 9-23.
- Cangızbay, K. (1989). Habeas Corpus'tan Habeas Oikos'a veya Ekolojizmin Zorunlu Güzergahı, *Türkiye Günlüğü*, 3, 39-41.
- Çoban, Aykut (2020). *Çevre politikası: Ekolojik sorunlar ve kuram*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Çuçen, A. (2011). Derin ekoloji. In *International Symposium on Kazdağları* (pp. 260-270).
- Diyanet İşleri Başkanlığı* (2009). *Kur'ân-ı Kerîm Meâli* (Altuntaş, Halil ve Şahin, Muzaffer Çev.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dobson, A. (2007). *Green political thought*. Routledge.

- Ekinci, E. (2018). İslam Dini'nin Çevreye ve Çevre Sorunlarına Bakış Açısı. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 129-140.
- Garrard, Greg (2020). *Ekoeleştiri: Ekoloji ve Çevre üzerine Kültürel Tartışmalar*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Güner, Mehmet (2022). *Kişisel Değerler Ve Çevre Muhasebesi - Yöneticilerin Kişisel Değerlerinin Çevre Muhasebesi Tutumlarına Etkisi*. Ankara Gazi Kiatevi.
- İbn Hanbel (2021). *Müsned*. Beka.
- İbn Mace (2024). *Sünen İbn Mace*. (Özbek, A. Çev.). Ocak Yayıncılık.
- Karakaş, A. (2017). Sünnet Açısından Çevre Hayvan ve Bitkilerin Korunması. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(5), 34-50.
- Kıyak, F. (2022). İslam'ın Çevre ve Çevre Sorunları İle İlişkisi. *IX Gençlik Kurultayı Türk Dünyasının Sorunları Dil, Eğitim, Çevre ve İklim Kurultay Tebliğleri Kitabı*, Oktay Berber (Ed.), 15-21. Cinius Yayınları.
- Müslim (2013). *Sahih-i Müslim Muhtasarı*. Hüner Yayınevi.
- Naess, A. (2005). *The Selected Works of Arne Naess*. Springer.
- Naess, A. (2017). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary. In *The ethics of the environment* (pp. 115-120). Routledge.
- Paker, T. (2015). Durum Çalışması. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (editörler), *Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları*. (ss. 119-134). Ankara Anı Yayıncılık.
- Pittsburgh Carnegie Kütüphanesi (2011). *A'dan Z'ye Bilim: Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji, Enerji, Çevre, Hayvanlar ve Bitkiler, Sağlık ve Tıp*, (Mihriban Doğan, Çev.). Ankara: Say.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, (13 Ekim, 2024). <https://sozluk.gov.tr> (Erişim; 13 Ekim 2024: 22:30).
- Worldwatch Enstitüsü (2010). *Dünyanın Durumu 2010: Kültürleri Dönüştürmek, Tüketiciликten Sürdürülebilirliğe*, (Körpe, D. Çev.), İş Bankası Kültür Yayınları – TEMA Vakfı Yayınları

SOSYAL HİZMETİN UYGULAMA ALANLARINDAN HUZUREVLERİ: TÜRKİYE’NİN YAŞLANAN NÜFUSUNA HAZIR MI?

Öğr. Gör. Dr., AYKUT CAN DEMİREL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
aykutcandemirel@mu.edu.tr - Orcid Id: 0000-0001-6388-7313

Doç. Dr., HÜSEYİN BATMAN

Afyon Kocatepe Üniversitesi,
socialbatman@gmail.com - Orcid Id: 0000-0001-8902-1577

ÖZET

Dünya nüfusu hiç olmadığı kadar hızla yaşlanmaktadır. Yaklaşık elli yıl önce küresel çapta %5.5 olan yaşlı nüfus oranı günümüzde %10.3’e yükselmiştir. Türkiye’de benzer süreçten geçmektedir. TÜİK verilerine göre 2023’te 85 milyon olan Türkiye nüfusunun 2050’de yaklaşık 93 milyona, %10,2’sini 65 yaş ve üzeri bireylerin toplam nüfus içindeki oranının ise %10,2’den %23.1’e ulaşacağı öngörülmektedir. Gelişim evrelerinin sonuncusu olan yaşlılık döneminde fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik kayıpların ve sorunların yoğun olarak yaşanabilmektedir. Kayıpların telafisi ve sorunların çözümü ya da en azından etkilerinin azaltılması için aralarında sosyal hizmetin de olduğu pek çok disiplin yaşlılık alanında çalışmalar gerçekleştirmektedir. Yaşlıların sıklıkla karşılaştığı sorunlardan birisi de bakım sorunlarıdır. Yaşlılar sosyal çevrelerindeki değişim, ekonomik zorluklar vb. nedenlerden ötürü bakım sorunu ile karşılaşabilmekte ve huzurevinde ihtiyaç duyabilmektedirler. Ancak yaşlı nüfusunun artışı bakım sisteminin önemli bir parçası olan huzurevleri için bir baskı yaratmakta ve yeterliliği konusunda endişeye yol açmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı sosyal hizmetin uygulama alanlarından biri olan huzurevlerinin hızla yaşlanan Türkiye’nin nüfusuna yeterliliğinin incelenmesi olarak belirlenmiştir. 2012 yılı verileri Türkiye’de toplam 225 huzurevi olduğunu göstermektedir. 2022 yılında ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye’de toplam 452 Huzurevi ve Yaşlı Bakım Merkezi bulunmaktadır. Huzurevi sayısı 2012’den 2022’ye kadar iki kat artmıştır. Eldeki veriler ile toplumsal yapının ve değerlerin değişmeyeceği varsayılırsa Türkiye’nin 2050’de yaşlı nüfus projeksiyonuna göre yaklaşık 1035 huzurevine ihtiyacı olacağı değerlendirilebilir. Diğer bir ifade ile 2050’ye kadar mevcut huzurevleri korunarak Türkiye’de

her yıl en az 20 yeni huzurevinin hizmete alınmasına ihtiyacı olacağı öngörülebilir. Ancak ekonomik açıdan değerlendirildiğinde bu durumun ciddi bir maliyet oluşturacağı söylenebilir. Sosyal hizmet bakış açısı ile değerlendirildiğinde yaşlının alışık olduğu ve kendisini mutlu hissettiği evinden veya sosyal çevresinden ayrılması psikososyal sorunlar ile karşılaşma riskini arttırmaktadır. Bu yönüyle yaşlıların ve ailelerinin ekonomik olarak desteklenmesi, sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi ve gündüzlü bakım merkezlerinin artırılması gibi çalışmalar ile huzurevi ihtiyacını azaltmak son derece değerlidir.

Anahtar Kelimeler: Huzurevi, Sosyal Hizmet, Türkiye, Yaşlılık, Yaşlılık Politikaları

Giriş

Yaşlılık olgusu tüm canlı varlıkları etkileyen, vücutlarında bozulmalara ya da kayıplara neden olan evrensel ve kaçınılması mümkün olmayan bir süreç şeklinde ifade edilmektedir. Bu sürecin içinde hücre, doku, organ ve diğer sistemlerde oluşan ve geriye dönüşü gerçekleşmeyecek fonksiyonel ve yapısal değişimleri kapsamaktadır. Genel itibariyle “yaşlı” kavramı 65 yaş ve üzeri bireyler için kullanılmakla birlikte (WHO, 1999) bazı kaynaklarda 60 yaş ve üzeri bireyleri de kapsayacak şekilde genişletmektedir.

Yaşlılık olgusu yeni değildir ancak insanlık tarihinde daha önce hiç bu denli hızlı bir yaşlanma süreci yaşanmamıştır. Elli yıl öncesinde küresel çapta %5.5 olan yaşlı nüfus oranı günümüzde %10.3'e yükselmiştir (United Nations Population Fund – UNFPA, 2024). Türkiye’de benzer süreçten geçmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2023’te 85 milyon olan Türkiye nüfusunun 2050’de yaklaşık 93 milyona, %10.2’sini 65 yaş ve üzeri bireylerin toplam nüfus içindeki oranının ise %10.2’den %23.1’e ulaşacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2024a).

Gelişim dönemlerinin sonuncusu olan yaşlılık birbiri ile doğrudan ilişkili fizyolojik, ruhsal ve zihinsel, sosyal ve ekonomik pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Konu ile ilgili çalışmalar yaşlıların yoğun olarak sağlık, bakım, barınma, ayrımcılık ve dışlanma sorunları yaşadığını bildirmektedir (Sütçü ve Demirel, 2020). Ancak son yıllarda küresel çapta ve Türkiye özelinde yaşlı nüfusun sayı ve oran olarak artması ve gelecek yıllarda artış hızını kaybetmeyecek olması yaşlıların bakım sorunlarına özellikle ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu noktada bakım sorunlarının çözümünde kullanılan birçok uygulama modeli olmasına karşın aileye alternatif bilinen en eski bakım modellerinden olan huzurevlerin

geleceğe hazırlık durumları önemli bir konudur. Bu kapsamda çalışmanın amacı sosyal hizmetin uygulama alanlarından biri olan huzurevlerinin hızla yaşlanan Türkiye'nin nüfusuna yeterliliğinin incelenmesi olarak belirlenmiştir.

Yaşlanma Süreci ve Demografik Değişimler

Yaşlılık dönemi fizyolojik, psikolojik ve zihinsel sorunların yanında sosyal ve ekonomik boyutta kayıpların yaşandığı bir dönemdir. Yaşlanma ile sinir sistemi, kardiyovasküler sistem, solunum sistemi, bağışıklık sistemi, duyu organları sistemi, kas ve iskelet sistemi gibi sistemlerde değişimler meydana gelmekte (Vefikuluçay, 2008) ve bu durum yaşlıların diğer nüfus gruplarına göre daha fazla kronik hastalıkla karşılaşma riskini arttırıcı bir etkiye yol açabilmektedir. Ayrıca yaşlanma ile bilişsel fonksiyonlarda bozulma ve/veya gerileme yaşanmakta ve psikomotor işlevlerde negatif yönde değişim ile karşılaşılabilir (Atuğ, 2020).

Yaşlılık dönemi ile rol ve statü kayıpları yaşanmakta ve toplumun bireyden beklentileri değişmektedir. Emeklilik ile anılan yaşlılık gelir kayıplarının yaşandığı bir dönemdir. Bunun yanında yaşlılar sosyal dışlanma ve ayrımcılık gibi sorunlar ile yoğun olarak karşılaşmaktadırlar (Sütçü ve Demirel, 2020). Diğer taraftan yaşlılık aile üyelerini ve/veya arkadaşlarının kaybı ile diğer dönemlere göre daha fazla karşılaşılan bir dönemdir. Bu yönüyle yaşlılık dönemi yalnızlığın, keder ve yasın yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir.

Dünya nüfusu hızla yaşlanmaktadır. 1974 yılında küresel çapta %5.5 olan yaşlı nüfus oranı günümüzde 2024 yılında %10.3'e yükselmiştir (UNFPA, 2024). Yaşlanma doğal bir süreç olmasına karşın insanlık bu denli hızlı yaşlanma ile ilk kez karşı karşıyadır. Tablo 1.'deki veriler incelendiğinde 1980 ve 2015 yılları arasında yaşlı nüfusta önemli bir artışın olduğunu ve bu artışın 2030 ve 2050 yıllarında artarak devam edeceği, 2050 yılında en büyük artışın 60 ve üzeri yaşlarda yaşanacağı dikkat çekmektedir. Dünyada mevcut nüfus artışları göz önüne alındığında yapılan araştırmalar 2050 yılına ilişkin dünya nüfusuna ilişkin bazı tahminler şu şekildedir (Mandracıoğlu, 2010);

- Dünya genelinde bir milyar insanın 60 yaş ve üstü olacağı, bir diğer ifadeyle her 5 kişiden birinin yaşlı olacağı,
- Dünya nüfus içinde 80 yaş ve üstü bireylerin 314 milyon, 90 yaş ve üstü bireylerin 61 milyon, 100 yaş ve üstünün ise 3,2 milyon olacağı,

- 65 yaş ve üstü her yüz bireyden 55'inin kadın ve 100 yaş üstündeki her yüz bireyden 6'sının kadının olacağı beklenmektedir.

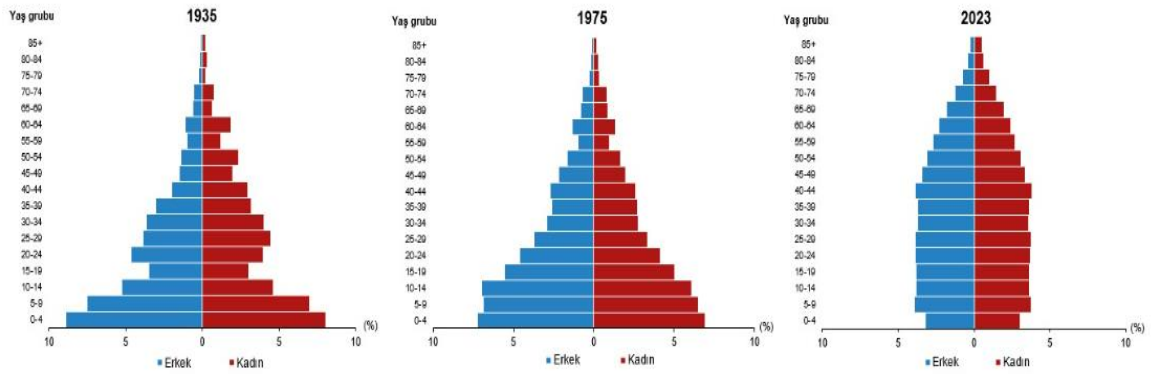
Tablo 1. Dünya'da Yaşlı Nüfus Oranları (1980-2050)

Yaş Grubu	Yıllar			
	1980	2015	2030	2050
60+	8.5	12.3	16.5	21.5
65+	5.8	8.3	11.7	16.0
80+	0.8	1.7	2.4	4.5

Kaynak: Artan (2017)

Dünya genelinde yaşanan bu süreç Türkiye için de benzerlik göstermektedir. 2023 yılı itibarıyla Türkiye nüfusu 85.372.377 ve nüfus artış oranı binde 1.1'dir (TÜİK, 2024b). Nüfusun %10.2'sini (8.722.806) 65 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır (TÜİK, 2024c). 2000'li yılların başına kadar genç nüfus oranı bir hayli yüksek olan Türkiye nüfusu yaşlanma sürecine girmiştir. Şekil 1. incelendiğinde bu durum açıkça görülmektedir.

Şekil 1. Türkiye 1935, 1975 ve 2023 Yılları Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK (2024c)

Dahası nüfus projeksiyonları Türkiye nüfusunun hızla yaşlanmaya devam edeceğini göstermektedir. Projeksiyonlar 2050 yılına gelindiğinde ise Türkiye nüfusunun 93.774.618'e ulaşacağı ve yaşlı nüfus oranınının 23.1'e ulaşacağını öngörülmektedir (TÜİK, 2024a). Diğer bir ifade ile Türkiye yaşlı nüfusu önümüzdeki 25 yıl içinde 2,3 kat artacağı söylenebilir.

Sosyal Hizmetin Uygulama Ortamlarından Huzurevleri

Yaşlılık sürecinde karşılaşılan sorunlar, yalnızca kronolojik yaşla ilişkilendirilemez. Hızlı nüfus artışı, kentleşme, iç ve dış göç, geleneksel aile yapısından çekirdek aileye geçiş, ekonomik zorluklar, kadınların iş gücüne katılımı, kuşaklar arası iletişimdeki sorunlar ve yaşlı bireylerin günlük yaşamlarını sürdürmedeki güçlükler, yaşlanma ile ortaya çıkan sağlık problemleri, yaşlıların evde bakımını zorlaştırmaktadır (Ardahan, 2010). Bu bağlamda, huzurevleri, yaşlıların alışkın oldukları aile ortamının ardından modern toplumun bir parçası olarak, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için profesyonel hizmet sunan kurumsal yapılardır (Arpacı, 2005). Aynı zamanda huzurevleri bakıma muhtaç yaşlıları huzurlu bir bakım ve koruma sağlama ve psikososyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Bilinenin aksine huzurevlerinin tarih sahnesine çıkışı oldukça eskiye dayanmaktadır. Yaşlıları koruma ve bakım hizmeti sunan ilk kurum, Selçuklular döneminde, 11. yüzyılda kurulmuştur (Şeker ve Kurt, 2018). Bu dönemde Sivas'ta Rehaogulları tarafından yaptırılan Darülreha (Huzurevi) ve Mısır'da Erbil Atabeyi Muzaffereddin Ebu Sait tarafından inşa edilen Gökbörü tesisleri ile Memlükler döneminde Kahire'de açılan Seyfettin Kalavun Hastanesi ve tesisleri dul kadınlara ve yaşlılara hizmet vermiştir (Şeker ve Kurt, 2018). Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise vakıflar aracılığı ile imarethaneler, aşevleri ve tekkeler ile muhtaç yaşlılara gıda, tedavi, koruma, bakım ve barınma gibi çeşitli hizmetler sağlamışlardır (Ürük ve Öztürk, 2019). Ancak bu çalışmaların hayırseverlik ve din temelli olduğu ve profesyonel bir hizmet olmadığı söylenebilir. 19. yüzyıldan sonra devletlerin toplum refahını sağlama konusundaki artan görevleri Osmanlı İmparatorluğunu da etkilemiş ve ilk modern yaşlı bakım kuruluşu örnekleri oluşmaya başlamıştır. Bunlar arasında belki de en çok bilineni II. Abdülhamit döneminde açılan Darülacezedir (Şeker ve Kurt, 2018). Cumhuriyetin ilanından sonra 1580 sayılı ve 1930 tarihli kanun ile Belediyelere bakıma muhtaç kişilerin (yaşlıların) korunması, yaşlı evleri yapma ve yönetme yükümlülüğü getirilmesi üzerine, değişik illerde aceze evleri, güçsüzler yurdu, düşkünler evi ve huzurevi adı altında yatılı yaşlı kuruluşları açılmıştır (Ürük ve Öztürk, 2019; Şeker ve Kurt, 2018). Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşlılar konusundaki yerel yönetimlere verilen görev; 1961 Anayasasını getirdiği “sosyal devlet” ilkesi gereğince 1963'te Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü'nün kurulmuştur. Ardından Genel Müdürlüğe bağlı olarak 1966 yılında Konya ve Eskişehir'de ilk huzurevleri açılmıştır (Ürük ve Öztürk, 2019). 2828 sayılı kanunla huzurevlerinin açılışı, yönetimi ve denetimi Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından yapılmaya başlanmıştır.

Huzurevlerindeki sosyal hizmet uzmanlarının yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak ve onların yaşam kalitesini artırmak amacıyla geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Uzmanlar, yaşlıların psikolojik, sosyal ve duygusal zorluklarını yönetmelerine yardımcı olmak için çeşitli hizmetler sunmaktadırlar. Sosyal hizmet uzmanları huzurevinde yaşlıların karmaşık ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan değerlendirme (Karam vd., 2021), savunuculuk (Koenig vd., 2011), danışmanlık (Morrison vd., 2005), kaynak yönetimi ve bakım koordinasyonu (Karam vd., 2021) dahil olmak üzere çok çeşitli sorumlulukları yerine getirmektedir. Huzurevlerinde sosyal hizmet uzmanları genel itibarıyla sosyal serviste görev yapmaktadır. 2001 yılı 24325 sayılı Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliğine (Resmî Gazete, 21.02.2001, S. 24325) göre ise sosyal hizmet uzmanları yaşlıların huzurevine kabulü ve uyum süreçlerini desteklemek, psiko-sosyal çalışmalar düzenlemek ve değerlendirmek, aileleriyle sağlıklı iletişim kurmalarını sağlamak, yasal sorunlarda yardımcı olmak, yaşlı yakınlarına rehberlik yapmak, sosyo-kültürel ve sportif etkinlikler düzenlemek, hizmet içi eğitimler vermek, araştırma ve analizler yapmak, standart formları doldurmak, disiplin kurulu için raporlar hazırlamak, gizlilik ilkesine uygun kayıt tutmak, gönüllü katılımı teşvik eden faaliyetler düzenlemek gibi birçok görev ve sorumluluğa sahiptir.

Türkiye’de Mevcut Durum ve Gelecekteki Huzurevi Yeterliliği

Türkiye’de yaşlılara yönelik “*koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek*” Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) Engelli Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün görev ve sorumluluğundadır (Resmî Gazete, 21.02.2008, S. 20474). Bu kapsam EYHGM Türkiye’deki huzurevlerinin açılış işlemleri, hizmet standardı, personel durumu, işletilme koşulları, ücreti, denetimi, devri ve kapatılmasına karar verici idari organdır.

Türkiye nüfusunun son 50 yılda dramatik bir şekilde yaşlanma eğilimi huzurevi sayılarında ciddi artışların yaşanmasına sebep olmuştur. Türkiye’de 1983 yılında 12 huzurevi bulunduğu ve toplam 1590 yaşlının bu kurumlarda kaldığı bildirilmektedir (Sakar, 2023). 2000’li yıllardan sonra yaşlı bakımı ile ilgili gündüzlü bakım vb. yeni uygulamalar hayata geçirilse de (Sakar, 2023) huzurevi ihtiyacının ve talebinin hız kesmeden arttığı söylenebilir. Nitekim 2022 yılına gelindiğinde Türkiye’de ASHB’ye bağlı, özel ve diğer kamu kurumları tarafından hizmet veren toplam 452 huzurevi bulunmakta ve toplam 26002 yaşlı huzurevinde kalmaktadır (ASHB,

2022). 2024 yılında ise toplam huzurevi sayısının 458 yükseldiği görülmektedir (EYHGM, 2024). Yani 2 yıl içinde toplam altı yeni huzurevinin hizmete alındığı anlaşılmaktadır.

Türkiye nüfusunun 2050 projeksiyonlarına bakıldığında yaşlı nüfusun yaklaşık 2.3 kat artarak 21 milyonun üzerine çıkacağı öngörülmektedir. Bugünkü huzurevi ve huzurevinde kalan yaşlıların sayıları düşünüldüğünde 2050'ye gelindiğinde yaklaşık 1035 huzurevine ihtiyaç olacağı hesaplanabilir. Yani diğer bir ifade ile Türkiye'de önümüzdeki yıllarda her yıl 20 huzurevi açılırsa bugünkü bakım talebini karşılama düzeyi sağlayabilecektir. Ancak huzurevi ihtiyacı ve talebi gibi sosyal olguları bu basit matematik hesaplaması ile yapmak bazı sorunlara yol açabilir. Çünkü toplumlar statik bir yapıda değildir ve sürekli değişim halindedir. O halde 2050 yılı Türkiye'sindeki huzurevi ihtiyacının aile yapısındaki değişim, düşük emekli maaşları, satın alma gücündeki azalma, tüketim alışkanlıkları ve değerlerin değişimi (örneğin yaşlılık dönemi ve bakımına ilişkin değerler) gibi birçok faktörden etkilenecek daha yüksek olacağı dile getirilebilir. Ya da gerekli uygulama modelleri, politikalar ve önlemler alınırsa huzurevi talebinin azalabileceği öngörülebilir. Ancak 80'li yıllardan bugüne huzurevleri sayılarındaki artış gelecekte huzurevi talebinde patlama yaşanacağına bir emaresi olarak görülebilir.

Sonuç ve Öneriler

Yaşlılık, bireylerin yaşamında kaçınılmaz bir süreç olarak fiziksel, psikolojik ve sosyal birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Küresel çapta ve Türkiye'de yaşlı nüfusun artışı, bu dönemde yaşanan sorunların daha da belirgin hale gelmesine neden olmaktadır. Hızla yaşlanan nüfus, bakım ve barınma ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Huzurevleri, bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla profesyonel hizmet sunan kurumsal yapılar olarak öne çıkmaktadır. Ailelerin yaşlılara bakım sağlaması, özellikle büyük şehirlerde giderek zorlaşmakta, bu da huzurevi gibi bakım modellerine olan ihtiyacı artırmaktadır. Ancak Türkiye'de mevcut durumda hizmet sunan kamu ve özel huzurevleri sayısının genel ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğu, bazı yaşlıların kamuya ait huzurevinde kalmak için sıraya alındıkları, sıraları gelene kadar yaşlıların bakım ve barınma ihtiyaçlarını karşılamakta sorunlar yaşadıkları söylenebilir.

Son yıllarda Türkiye'de artan hayat pahalılığı ve düşük emekli maaşları, gelir adaletsizliği gibi sorunlar yaşlılar üzerindeki ekonomik baskıyı artırmaktadır. Yaşlıların sosyal ve ekonomik bu sorunların iyileşmelerin yetersiz kalması durumunda, önümüzdeki yıllarda en çok konuşulacak

ve tartışılacak konulardan birinin bakım ve barınma sorunları olacağı söylenebilir. 2050 nüfus projeksiyonlarına göre, Türkiye yaşlı nüfusunun bugünkü seviyesinin yaklaşık 2.3 katına çıkacağı öngörülmektedir. Bu artış oranı dikkate alındığında, 2050’de Türkiye’de yaklaşık 1035 huzurevine ihtiyaç duyulacağı hesaplanmıştır. Ancak huzurevlerini bu sayılara ulaştırmanın hem yatırım hem de işletme maliyetleri açısından ciddi ekonomik sorun yaratabileceği düşünülebilir. Öte yandan son yıllarda sosyal hizmette müracaatçıları sosyal çevrelerinden ayırmadan, kendi yaşam ortamlarında ve alıştıkları düzen içerisinde desteklenmeleri gerektiği ve bunun müracaatçıyı psikososyal güçlendireceği görüşü hakimdir. Bu yönüyle yaşlı müracaatçılar için huzurevleri sosyal hizmet uzmanlarının ilk tercihi değildir. Huzurevi sayısının ve kapasitelerinin artırılması elzemdir. Ancak gerek ekonomik açıdan gerekse müracaatçıların psikososyal iyilik halleri açısından huzurevi ihtiyacını azaltmaya dönük politikalar geliştirmek de son derece önemlidir. Bu kapsamda şunlar önerilebilir;

- Maddi zorluklar nedeniyle huzurevinde kalma riski artan yaşlılar ve aileleri ekonomik olarak desteklenmelidir. Bu kapsamda engelli ailelerine sunulan evde bakım ücreti gibi hizmet modelleri geliştirilmelidir.
- Yaşlıların kaliteli ve mutlu zaman geçirebileceği, risklerden koruyucu gündüzlü bakım hizmet modelleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Yaşlılık konusunda toplumsal farkındalık artırılmalı; bakım, barınma vb. sorunlar için genç ve yetişkin nüfusun yaşlılık dönemlerine hazırlanmaları sağlanmalıdır. Ayrıca yaşlı bakımına yönelik farkındalığı da artırılarak bu konudaki önyargı, korku ve klişelerin önüne geçilmelidir.
- Huzurevi talebinin artarak devam edeceği göz önünde bulundurularak konu kalkınma planları hedefleri içerisine alınmalıdır. İl ve bölge bazında ihtiyaçlar düşünülerek hazırlıklar yapılmalı; kaç huzurevi açılacağı, nerede açılacağı, kapasitelerinin ne olacağı ve nasıl finanse edileceği planlanmalıdır.

References

- Ardahan, M. (2010). Yaşlılık ve huzurevi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(20), 25-32.
- Arpacı, F. (2005). Farklı boyutlarıyla yaşlılık. Türkiye işçi emeklileri derneği eğitim ve kültür yayınları. Ankara.
- Artan, T. (2017). Yaşlılarla sosyal hizmet. Sabev Yayınları. Ankara.

ASHB. (2022). Huzurevleri 26 Bin "Çınar"ın Yuvası Oldu. Erişim Tarihi: 16.10.2024. Erişim Adresi: [https://www.aile.gov.tr/haberler/huzurevleri-26-bin-cinarin-yuvasi-
oldu/#:~:text=%C5%9Eubat%202022%20itibar%C4%B1yla%2017%20bin,ait%20toplam%20452%20huzurevi%20bulunuyor.](https://www.aile.gov.tr/haberler/huzurevleri-26-bin-cinarin-yuvasi-oldu/#:~:text=%C5%9Eubat%202022%20itibar%C4%B1yla%2017%20bin,ait%20toplam%20452%20huzurevi%20bulunuyor.)

Atuğ, M. (2020). *Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları ve etkileyen faktörler*. (Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018). Resmî Gazete. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf>

EYHGM. (2024). Yaşlı. <https://www.aile.tr/eyhgm/kuruluslar/yasli/>
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4414&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği. (2001). Resmî Gazete. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4414&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

Karam, M., Chouinard, M.-C., Poitras, M.-E., Couturier, Y., Vedel, I., Grgurevic, N., & Hudon, C. (2021). Nursing Care Coordination for Patients with Complex Needs in Primary Healthcare: A Scoping Review. *International Journal of Integrated Care*, 21(1), 16. <https://doi.org/10.5334/ijic.5518>

Koenig, T. L., Lee, J. H., Fields, N. L., & Macmillan, K. R. (2011). The role of the gerontological social worker in assisted living. *Journal of Gerontological Social Work*, 54(5), 494-510. <https://doi.org/10.1080/01634372.2011.576424>

Mandıracıoğlu, A. (2010). Dünyada ve Türkiye’de Yaşlıların Demografik Özellikleri. *Ege Tıp Dergisi*, 49(3), 39-45.

Morrison, R. S., Chichin, E., Carter, J., Burack, O., Lantz, M., & Meier, D. E. (2005). The effect of a social work intervention to enhance advance care planning documentation in the nursing home. *Journal of the American Geriatrics Society*, 53(2), 290-294. <https://doi.org/10.1111/j.1532-5415.2005.53116.x>

Sakar, Z. M. (2023). İstatistikler ışığında yaşlı bakım hizmetleri alanında ülkemizde uygulanan politikalar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(58), 179-203.
<https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1206746>

Sütçü S., & Demirel A. C. (2020). Yaşlılık ve yaşlı sorunları. N. Çalış, ve Z. Karataş (Eds.),
Kavramsal ve Güncel Boyutlarıyla Sosyal Sorunlar içinde (s. 167-199). İstanbul: Efe Akademi.

Şeker, A., & Kurt, G. (2018). Bir sosyal politika alanı olarak yaşlılık ve sosyal hizmet uygulamaları. *Nüfusbilim Dergisi*, 40, 7-30.

TÜİK. (2024a). Nüfus projeksiyonları, 2023-2100. Erişim Tarihi: 18.10.2024. Erişim Adresi:
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-Projeksiyonlari-2023-2100-53699>

TÜİK. (2024b). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2023. Erişim Tarihi: 19.10.2024.
Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684>

TÜİK. (2024c). İstatistiklerle yaşlılar, 2023. Erişim Tarihi: 18.10.2024. Erişim Adresi:
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2023-53710>

UNFPA. (2024). Ageing. Erişim Tarihi: 15.10.2024. Erişim Adresi:
<https://www.unfpa.org/ageing#:~:text=The%20world%20is%20ageing%20rapidly,to%20United%20Nations%20population%20projections.>

Ürük, Z. F., & Öztürk, T. (2019). Huzurevlerinde Yatak Odası Mekanının Gelişim Süreci, İstanbul ve Brüksel Örneği. *European Journal of Science and Technology*, 662-678.
<https://doi.org/10.31590/ejosat.593611>

Vefikuluçay, D. (2008). *Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları*. (Doktora Tezi): Hacettepe Üniversitesi.

WHO. (1999). Men, ageing and health: Achieving health across the life span. World Health Organization, Geneva.

SOSYAL HİZMET BAĞLAMINDA EKONOMİK İSTİSMARIN YAŞLI BİREYLERDE GÖRÜNÜMÜ

Öğr. Gör. Dr., AYKUT CAN DEMİREL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,

aykutcandemirel@mu.edu.tr - Orcid Id: 0000-0001-6388-7313

ÖZET

Son gelişim dönemi olarak adlandırılan yaşlılık dönemi, getirdiği fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlar nedeniyle özel olarak ele alınması gereken bir dönemdir. Yaşlı bireylerin yaşadığı bu sorunların çözümünde farklı meslek ve disiplinlerden profesyonellerin çalışması gerekmektedir. Bu mesleklerden birisi olan sosyal hizmet için de yaşlı bireyler ve yaşlılık dönemi önemli bir uygulama alanıdır. Bütün insanlar için istismardan ve ihmalden uzak bir şekilde yaşamak yaşlı bireyler için de temel bir haktır. Yaşlılara yönelik istismar, mağdurlar ve yaşlanan nüfus üzerindeki ciddi etkisi nedeniyle küresel çapta bir sorun olarak ele alınmaktadır. Yaşlılara yönelik istismar, güven beklentisinin olduğu herhangi bir ilişkide meydana gelen, yaşlıya zarar ve sıkıntı veren bir ya da daha fazla sayıda tekrarlayan uygunsuz eylemler olarak tanımlanmaktadır. Birçok çalışmada yaşlılara yönelik istismar, fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik ve ihmal olarak kategorize edilmektedir. Yaşlılara yönelik istismarın en yaygın olan ekonomik istismar, halen istismarın yeterince bildirilmeyen biçimlerinden biri olmaya devam etmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı sosyal hizmet bakış açısı ile ekonomik istismar risk faktörlerini ve yaşlı bireylere etkisinin incelenmesidir. Konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde fizyolojik ve ruhsal sağlığın, madde bağımlılığının, aile ve sosyal çevre ile ilişkilerin, toplumsal tutumların ve teknolojik gelişmelerin yaşlı bireylerin ekonomik istismarını arttıran risk faktörleri olduğunu göstermektedir. Bu faktörlerin bir kısmı eskiden beri biliniyor olsa da özellikle teknolojik gelişmelerin son yıllarda daha büyük bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Diğer taraftan ekonomik istismarın travmatik bir etkiye yol açarak yaşlı bireylerin depresyon ve kaygı düzeylerini arttırmakta benlik saygılarını azalmaktadır. Yaşlı bireylerin yaşadığı ekonomik istismarın beklenen en doğal sonucunun ise finansal kaynakların azalması ve yoksulluk riski olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik İstismar, Sosyal Hizmet, Yaşlılık, Yaşlı İstismarı

Giriş

Her gelişim döneminin kendine has avantajları ve dezavantajları olduğu gibi son gelişim evresi olan yaşlılık dönemi de birtakım riskleri barındırmaktadır. Bu risklerden bazıları vardır ki bütün gelişim dönemleri için sonuçları itibari ile telafisi mümkün olmayacak şekilde insanlarda travmalara yol açabilmektedir. Risklerden biri olan istismar, en basit tanımıyla kişinin rızası olmadan ona karşı yapılan her türlü zarar verici davranışların tamamıdır şeklinde tanımlanabilir. Literatürde istismar ile ilgili çalışmalar genellikle çocuk ve/veya kadınlara odaklansalar da yaşlı bireyler de azımsanmayacak düzeyde istismara maruz kalabilmektedirler.

Bütün insanlar için istismardan ve ihmalden uzak bir şekilde yaşamak yaşlı bireyler için de temel bir haktır (Alias vd., 2016). Yaşlılara yönelik istismar, mağdurlar ve yaşlanan nüfus üzerindeki ciddi etkisi nedeniyle küresel çapta bir sorun olarak ele alınmaktadır (World Health Organization - WHO, 2024). Yaşlılara yönelik istismarın ya kötü bir davranış ya da ihmal olduğu ve kasıtlı ya da kasıtsız olabileceği konusunda genel bir fikir birliği bulunmaktadır (WHO, 2002). İstismar bireylerde gereksiz acı, yaralanma veya ızdırap oluşturması, insan haklarının kaybı veya ihlali yaşlı bireylerde yaşam kalitesinin düşmesiyle sonuçlanmaktadır (Hudson, 1991). Literatürdeki çalışmalar yaşlı bireylerin istismarını, fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik ve ihmal olarak kategorize etmektedirler (Alias vd., 2016). Bu kategorilerden en yaygını olan ekonomik istismar her altı yaşlıdan birisini etkilemekte; toplumu ve mağduru derinden sarsmaktadır (Fraga Dominguez vd., 2022).

Diğer taraftan yaşlılık istismar konusunda risklerin arttığı bir dönem olmasının yanında insanın fiziksel, zihinsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik anlamda kayıplar yaşadığı bir dönem olarak da bilinmektedir. Bu kayıpları telafi etmek ya da etkilerini en aza indirmek için aralarında sosyal hizmetin de bulunduğu birçok meslek ve disiplin yaşlılık dönemine ayrı bir önem vermekte ve hatta uzmanlaşmaya yönelmektedir. Sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcısı olan sosyal hizmet uzmanlarının benzersiz konumları sayesinde, yaşlı bireylerin istismara karşı koruma ve destek sağlamada kritik öneme sahip olduğu bildirilmektedir (Demirel ve Tapan, 2022). Sosyal hizmet uzmanları vakalarında bir yandan yaşlı bireylerin ekonomik istismarını önleme konusunda danışmanlık ve eğitim işlevlerini yerine getirirlerken bir yandan da ekonomik istismara uğramış olanları kaynaklar ile bağlantılandırma, güçlendirme ve savunuculuk gibi rolleri üstlenmektedirler. Öte yandan bu kadar kritik bir öneme sahipken sosyal hizmet ve yaşlı bireylerin ekonomik istismarı ile ilgili çalışmalarının son derece sınırlı

olduğu söylenebilir. Bu çerçevede çalışmanın amacı sosyal hizmet bakış açısı ile ekonomik istismar risk faktörlerini ve yaşlı bireylere etkisinin incelenmesi olarak belirlenmiştir.

Ekonomik İstismar ve Türleri

Yaşlılara yönelik istismar ya da yaşlı istismarı “*güven ilişkisi içerisinde meydana gelen, yaşlı bireye zarar veya sıkıntı veren, tek veya tekrarlanan bir eylem veya uygunsuz eylemler*” olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2024). Yaşlılara yönelik istismar, acil eylem gerektiren ciddi insan hakları ihlalidir (WHO, 2002). Ayrıca, mağdurlar için mortalite ve hastaneye yatış riskinin artması gibi ciddi sağlık sonuçlarına yol açan ve aileler ile toplumun tamamı üzerinde olumsuz etkilere sahip olan önemli bir halk sağlığı sorunudur (Yon vd., 2017). Yaşlı bireyler fiziksel, psikolojik/duygusal ve cinsel boyutlarda istismara uğrama riskine sahip olmasına karşın en çok ekonomik istismara maruz kalmaktadırlar (Fraga Dominguez vd., 2022).

Ekonomik istismar ise yaşlı bireyin fonlarının veya ekonomik kaynaklarının yasadışı veya uygunsuz şekilde sömürülmesi veya kullanılmasıdır (Storey, 2020). Ekonomik istismarın ortaya çıkmasında birçok faktör etkilidir. Literatürdeki çalışmalar gelir, yaş, medeni durum ve eğitim gibi sosyo-demografik faktörlerin (Artan, 2016), hastalıkların (Sathya, Nagarajan ve Selvamani, 2022), psikolojik sorunların ve zihinsel yetersizliğin (DeLiema vd., 2018), aile dinamiklerinin ve aile üyeleri arasındaki ilişkilerin (Artan, 2016; Dong, 2015), ekonomik olarak bağımlı olmanın (Jackson ve Hafemeister, 2014), bakım yükünün (Baker vd., 2016), kuşaklararası çatışmanın, sosyal izolasyon ve yalnızlığın (Lee, Kim ve Park, 2021), düşük finansal okuryazarlığın (Warren vd., 2019), toplumsal klişelerin (Shepherd ve Brochu, 2021) yaşlı bireyin ekonomik istismara maruz kalmasına sebep olabilecek önemli risk faktörleri olduğunu bildirmektedir.

Yaşlı bireyin ekonomik istismarı tekrarlanan veya tek seferlik eylemler, tehditler veya hatta eylemsizlik gibi birçok farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir (WHO, 2024). Avustralya’daki yaşlı bireylerin istismar gibi karmaşık durumlarla baş etmeleri için oluşturulan bir girişim olan Compass ekonomik istismarın en yaygın biçimlerini şu şekilde sıralamaktadır (Compass, 2024).

Vekaletin veya Vasiliğin Kötüye Kullanılması: "Vekaletname", güvenilen bir kişi “vekil” olarak atanmasıdır. Vekil yaşlı bireyin varlıkları üzerinde kontrol sağlar ve onun adına finansal

kararlar alabilir. Vekil bu yetkiyi bir kişinin varlıklarını kendisi veya başkaları için almak için kullanırsa kötüye kullanım meydana gelebilir.

Baskı, Tehdit, Yıldırma ve Şantaj: Bu, birisinin yaşlı bireyin varlıklarını mülkiyetini devretmeye zorlamaya veya onu vasiyetinin yararlanıcısı yapmaya çalışmasıyla gerçekleşir. Baskı fiziksel, duygusal veya bazen her ikisi de olabilir.

Dolandırıcılık, Manipülasyon, Sahtekarlık ve Kimlik Hırsızlığı: Bu, üçüncü bir tarafın bir kişinin güvenini kazanmak için bilerek ve isteyerek onları dolandırmak ve paralarını çalma amacı taşır. Dolandırıcılık ve kimlik hırsızlığı birçok biçimde olabilir (telefon, internet vb.) ve genellikle yaşlı ve savunmasız kişilere yönelik bir eylemdir. Ayrıca yaşlı bireylerin eğlence ve sevdikleriyle iletişim için kullandıkları teknolojik araçlar kimlik hırsızlığı ve dolandırma amacıyla kullanılmaktadır (Alias vd., 2016).

Aile Anlaşmalarını Kötüye Kullanmak: Aileler genellikle üyelerine yardım etmek için tasarlanmış ancak yasal dayanağı olmayan anlaşmalar yaparlar. Örneğin, yaşlı ebeveynler çocuklarının yanına taşındıklarında evlerini kiralar veya satarlar ve elde edilen geliri yetişkin çocuklarıyla paylaşırlar.

Kaynakların Uygun Olmayan Kullanımı: Bu, yasal olarak yaşlı bir kişinin parasına erişimi olan birinin, yaşlı bireyin ekonomik kaynaklarını kabul edilmeyen amaçlar için kullanması durumunda gerçekleşir. Örneğin, bir bakıcı, bakımındaki kişi için market alışverişi yaparken kendisi için de bir şeyler satın alabilir.

Hırsızlık: Hırsızlık herkes için risk olsa da yaşlılar özellikle bakım ihtiyacı olanlar daha fazla risk altındadır. Hırsızlar, yaşlı bireylerin fiziksel veya zihinsel zayıflıklarından yararlanabilir.

Miras sabırsızlığı: Bu, yetişkinlerin yaşlanan bir akrabasının varlıklarına hak sahibi olduklarını hissetmeleri durumunda ortaya çıkar. Bu, onların varlıklarını onlardan almaya çalışmalarına neden olabilir. Ebeveynlerin banka hesaplarından para çalmak veya varlıkları başka birine aktarmak bunlardan bazılarıdır.

Kefil Olmak: Genellikle yaşlı bireyler, yetişkin çocuklarının ev satın almasına veya iş kurmasına yardımcı olmak için bir krediye kefil olurlar. Bazı durumlarda kötü niyet olmamasına rağmen bu çaba yaşlı bireyin evini kaybetmesine veya emekli maaşını kaybetmesine neden olabilir.

Vaat Edilen Bakımı Sağlamama: Bu, genellikle iyi niyetli olan ve aile üyelerinin yaşlı bireye ekonomik yardım karşılığında bakım sağlama düzenlemesinin bozulması durumunda meydana gelir.

Duygusal şantaj: Bu, en sinsi ve en az görünür istismar biçimlerinden biridir. Örnek olarak, yaşlı bireyin kredi çekmemesi sonucunda yetişkin çocuğunun torunları ile görüşmeyi yasaklaması veya duygusal olarak bağımlı yetişkin çocuğun para talep ederek ebeveynlerinin kaygılarını kötüye kullanması verilebilir.

Yaşlı Bireyde Ekonomik İstismarın Belirtileri ve Sonuçları

Yaşlılara yönelik istismar, psikolojik hasara, ekonomik yıkıma ve ölüm de dahil olmak üzere fiziksel zarara yol açabilir (Dong, 2005; Fraga Dominguez vd., 2022). Ancak yaşlı bireyin ekonomik istismara uğrayıp uğramadığı anlamak zorlayıcı olabilir. Literatür incelendiğinde yaşlı bireylerin ekonomik istismar belirtileri şu şekildedir (Akkaya ve Çöl, 2022; Artan, 2016; Du ve Chen, 2021; Khalili vd., 2016).

- Düzensiz Banka İşlemleri: Yaşlı bireyin sık ve düzensiz bir şekilde bankadan para çekmesi.
- Varlıklarda Azalma: Varlıklarda hiçbir sebep yokken önemli ölçüde azalma olur.
- Şüpheli Harcamalar: Kredi kartı hesaplarında anlaşılmayan veya şüpheli harcamaların yapılması.
- Aşırı Borçlanma: Yaşlı bireylerin bankadaki hesaplarının beklenmedik bir şekilde boşalması veya borçlarının artması, ödenmemiş faturalar
- Kayıp Eşyalar: Kıymetli takıların ya da kişisel eşyaların kaybolması.
- Harcama Sorunları: Yaşlı bireyin harcamalarını karşılayamama durumu.
- Tedavi Edilmeyen Hastalıklar: Tedavi için hastaneye gidilmemesi, sigortanın yapılmaması
- Bakım Düzeyi: Yaşlı bireyin bakım seviyesinin, gelir veya varlıklarıyla orantısız olması.
- Miras: Vasiyetnamede ve vekaletnamede beklemeyen değişimler

Ekonomik istismarın yaşlı bireylere ilk etkisi ekonomik kaynakların ve varlıkların azalması veya tükenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum yaşlı bireyin faturaları ödeyememesi, günlük temel ihtiyaçlarını karşılayamaması ve hatta sağlık hizmetlerine erişememe (Lotfi, 2020) gibi birçok sorun için risk oluşturur. Ekonomik kaynaklardan yoksunluk yaşlı bireyin aile üyeleri veya sosyal çevresine olan bağımlılık düzeylerinin arttırıcı bir etkiye sebep olabilmektedir. Diğer taraftan ekonomik istismar yaşlı bireylerin barınma imkanlarını sağladığı

ev gibi varlıklarını kaybetmesine ve nihayetinden huzurevi veya bakımevi gibi kurumsal bakıma ihtiyaç duyması ile sonuçlanabilmektedir (Choi ve Mayer, 2000).

Yaşlı bireyler, ekonomik istismar nedeniyle yalnızca maddi kayıplar yaşamamakta, aynı zamanda psikolojik ve sosyal sorunlarla da karşılaşmaktadır. Ekonomik istismara uğrayan yaşlı bireyler diğer istismar türlerinde olduğu gibi kendini suçlama, korku, çaresizlik ve umutsuzluk gibi duygular ile karşılaşabilmektedirler. Ekonomik istismar, yaşlı bireylerin ruh sağlığını olumsuz etkilemekte; depresyon, anksiyete ve yalnızlık gibi psikolojik sorunların artmasına neden olmaktadır (Erol, 2021; Lotfi, 2020). Ayrıca, ekonomik istismar yaşlı bireylerin sosyal ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemekte ve sosyal izolasyona yol açmaktadır (Özkan ve Kavalcı, 2016). Öte yandan yapılan bir çalışma düşük sosyal destek, kiralık evde yaşama, alkol kullanımı, sık sağlık hizmeti kullanımının yaşlı bireylerin psikolojik istismar riskini arttırdığını bildirmektedir (Macassa vd., 2013). Diğer bir ifade ile yaşlının maddi kaynaklarını yitirmesi diğer istismar türlerinde riski arttırdığı söylenebilir. Dahası ekonomik istismar yaşlı bireylerin aile ilişkilerini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Ekonomik İstismar ve Sosyal Hizmet

Yaşlılara yönelik ekonomik istismar çok yönlü bir yaklaşımı gerektirmektedir bu yönüyle sosyal hizmet için de önemli bir sorun alanıdır. *Sosyal hizmet, sosyal değişim ve gelişimi, sosyal uyumu ve insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmesini destekleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik bir disiplindir* (International Federation of Social Workers - IFSW, 2014). Sosyal hizmet engelli, kadın, çocuk gibi farklı dezavantajlı gruplar ile mikro, mezzo ve makro düzeylerde mesleki çalışmalar yapan bir meslektir. Yaşlılık dönemi ve yaşlı bireylerin yaşadığı psikososyal sorunlar sosyal hizmetin temel çalışma konularından birisidir.

Aralarında istismar ve ihmaliinde olduğu pek çok sebep psikososyal sorunun meydana gelmesinde veya var olan sorunları daha da derinleşmesine yol açabilir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları uygulamalarının doğası gereği istismarı ilk fark edenler arasında kabul edilirler (Band-Winterstein, Goldblatt ve Alon, 2021). Ekonomik istismar yaşlı bireyin yaşam koşullarını ve psikososyal sağlığını doğrudan etkilemekte, farklı istismar türlerine kapı aralamakta ve yoksulluk riski oluşturmaktadır (Fraga Dominguez vd., 2022; Klie, 2021). Yaşlı bireylerin karşılaştığı bu sorunlarda sosyal hizmet uzmanları müracaatçılara sosyal yardım sağlama, kaynaklarla bağlantılandırma konusunda önemli bir işlevi yerine getirebilirler (Zengin

ve Çalış, 2017). Ayrıca sosyal hizmet uzmanları danışmanlık rolünü üstlenerek yaşlı bireylerin ekonomik istismarının önleme noktasında çalışmalar yapabilirler.

Sosyal hizmet uzmanları eğitim işlevlerinin bir parçası olarak yaşlı bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerini artırıcı çalışmalar ile koruyucu ve önleyici faaliyetlerde bulunabilirler. Dahası bunu makro ölçekte toplumsal farkındalık çalışmaları büyük toplum kitlelerinin dikkatini çekerek farkındalık oluşturabilirler. Ayrıca, sosyal hizmet yaşlılara yönelik ekonomik istismar mağdurları için savunuculuk rollerini üstlenirler (Wamara, 2022). Sosyal hizmet uzmanları, bilgi, beceri ve değerleriyle yaşlı istismarı mağdurlarının haklarından yararlanmalarını, bakımlarıyla ilgili kararlara katılmalarını ve en üst düzeyde özerkliğe ulaşmalarını sağlamak için savunuculuk kampanyaları düzenleyebilirler (Wamara, 2022).

Sonuç ve Öneriler

Yaşlılara yönelik ihmal ve istismar, ciddi insan hakları ihlalleri olarak acil eylem gerektiren bir sorundur. Bu durum, yaşlı bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal sağlığını olumsuz etkileyerek yaşam kalitelerini düşürmekte ve toplum üzerinde önemli maddi yükler oluşturmaktadır. Ekonomik istismar, bir yandan yaşlı bireylerin ekonomik kaynaklarını kaybetmelerine neden olurken, bir yandan da sosyal ilişkilerinin olumsuz yönde etkilenmesine ve psikolojik sorunların artmasına yol açmaktadır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanları yaşlı bireylerin ekonomik istismarının önlenmesi ve oluşturduğu sorunların çözümünde kritik öneme sahiptir. Yaşlı bireylerin korunması, desteklenmesi ve güçlendirilmesi için sosyal hizmet uygulamalarında farkındalık yaratma, danışmanlık, eğitim ve savunuculuk gibi çeşitli stratejilerle bu sorunların baş edilmesinde yardımcı olabilirler. Ekonomik istismarın önlenmesi ve yaşlı bireylerin haklarının korunması için sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal bilinçlenme ve eğitim faaliyetleri büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, yaşlı bireyleri ihmal ve istismardan korumak, sosyal hizmetin kaygısı olmasının yanı sıra bir insan hakkı ve halk sağlığı meselesi olarak görülmelidir. Bu bağlamda, yaşlı yetişkinlerin hem güvenli hem de onurlu bir hayat sürebilmelerini garanti altına almak için tüm paydaşların iş birliği yapması temel bir gerekliliktir. Ayrıca literatürde konu ile ampirik kanıtlar son derece kısıtlıdır. Bu yönüyle sosyal hizmet uygulamalarında yaşlı ekonomik istismarı ile ilgili daha fazla araştırmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Kaynakça

Akkaya, B., & Çöl, M. (2022). Halk sağlığı bakışıyla yaşlı istismarı ve ihmali. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 16(2), 456-464. <https://doi.org/10.21763/tjfmpe.1030724>

Alias, A. N., Mokti, K., Ibrahim, M. Y., Saupin, S., & Madrim, M. F. (2023). Elderly abuse and neglect on population health: literature review and interventions from selected countries. *Korean Journal of Family Medicine*, 44(6), 311-318. <https://doi.org/10.4082/kjfm.23.0046>

Artan, T. (2016). Huzurevinde kalmakta olan yaşlılarda yaşlı istismarının bir türü olarak ekonomik istismar. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 48-56.

Baker, P. R., Francis, D. P., Hairi, N. N., Othman, S., & Choo, W. Y. (2016). Interventions for preventing abuse in the elderly. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2016(8). <https://doi.org/10.1002/14651858.cd010321.pub2>

Band-Winterstein, T., Goldblatt, H., & Alon, S. (2021). Social workers' encounters with elder abuse and neglect: Giving meaning to their experiences. *The British Journal of Social Work*, 51(2), 564-582.

Choi, N. G., & Mayer, J. (2000). Elder abuse, neglect, and exploitation: Risk factors and prevention strategies. *Journal of Gerontological Social Work*, 33(2), 5-25. https://doi.org/10.1300/j083v33n02_02

Compass. (2024). 10 common forms of elder financial abuse. Erişim Tarihi: 11.10.2024. Erişim Adresi: <https://www.compass.info/featured-topics/financial-abuse/10-common-forms-of-elder-financial-abuse/#section-4-abusing-family-agreements>

DeLiema, M., Yonashiro-Cho, J., Gassoumis, Z. D., Yon, Y., & Conrad, K. J. (2018). Using latent class analysis to identify profiles of elder abuse perpetrators. *The Journals of Gerontology: Series B*, 73(5), e49-e58. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbx023>

Demirel, A. C., & Tapan, M. G. (2022). Uzmanlaşmak gerekli mi? Gerontolojik sosyal hizmet alanında lisansüstü eğitimin kapsamı, temel yeterlilikleri ve sınırlılıkları bağlamında mesleki

uygulama çerçevesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (20), 156-171.

<https://doi.org/10.46218/tshd.1148839>

Dong, X. Q. (2015). Elder abuse: Systematic review and implications for practice. *Journal of the American Geriatrics Society*, 63(6), 1214-1238. <https://doi.org/10.1111/jgs.13454>

Du, P., & Chen, Y. (2021). Prevalence of elder abuse and victim-related risk factors during the covid-19 pandemic in china. *BMC Public Health*, 21(1). <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11175-z>

Erol, S. (2021). Yaşlı kadın sağlığı. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 73-86. <https://doi.org/10.48124/hsagbilder.806261>

Fraga Dominguez, S., Ozguler, B., Storey, J. E., & Rogers, M. (2022). Elder abuse vulnerability and risk factors: Is financial abuse different from other subtypes?. *Journal of Applied Gerontology*, 41(4), 928-939. <https://doi.org/10.1177/07334648211036402>

Hudson, M. F. (1991). Elder mistreatment: A taxonomy with definitions by Delphi. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 3(2), 1-20.

IFSW. (2014). Global definition of social work. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

Jackson, S. L., & Hafemeister, T. L. (2014). How case characteristics differ across four types of elder maltreatment: Implications for tailoring interventions to increase victim safety. *Journal of Applied Gerontology*, 33(8), 982-997. <https://doi.org/10.1177/0733464812459370>

Khalili, Z., Taghadosi, M., Gilasi, H. R., & Sadrollahi, A. (2016). The prevalence of elder abuse and associated factors among the elderly in kashan city, iran. *Journal of Basic Research in Medical Sciences*, 3(2), 26-34. <https://doi.org/10.18869/acadpub.jbrms.3.2.26>

Lee, Y. J., Kim, Y., & Park, J.-I. (2021). Prevalence and factors associated with elder abuse in community-dwelling elderly in Korea: Mediation Effects of Social Support. *Psychiatry Investigation*, 18(11), 1044-1049. <https://doi.org/10.30773/pi.2021.0156>

Lotfi, S. (2020). Yaşlı istismari ve ihmaliye yönelik sosyal hizmet müdahalesi ve yaklaşımları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(39), 1436-1452. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.759101>

- Macassa, G., Viitasara, E., Sundin, Ö., Barros, H., Torres Gonzales, F., Ioannidi-Kapolou, E., Gabriella, M. M., Lindert, J., Stankunas, M., & Soares, J. J. F. (2013). Psychological abuse among older persons in Europe: a cross-sectional study. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 5(1), 16-34. <https://doi.org/10.1108/17596591311290722>
- Özkan, S., & Kavalcı, C. (2016). Yaşlı istismarı ve ihmali. Practical Emergency Medicine Pocket Book. <https://doi.org/10.4328/derman.4140>
- Sathya, T., Nagarajan, R., & Selvamani, Y. (2022). Multimorbidity as a risk factor of elder abuse/mistreatment in India: A Cross-Sectional Study. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(11-12), NP9191-NP9213. <https://doi.org/10.1177/0886260520980391>
- Shepherd, B. F., & Brochu, P. M. (2021). How do stereotypes harm older adults? A theoretical explanation for the perpetration of elder abuse and its rise. *Aggression and Violent Behavior*, 57, 101435. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101435>
- Storey, J. E. (2020). Risk factors for elder abuse and neglect: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 50, 101339. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2019.101339>
- Wamara, C. K. (2022). Social work response to elder abuse in Uganda: Voices from practitioners. *Journal of Gerontological Social Work*, 65(4), 361-381. <https://doi.org/10.1080/01634372.2021.1968093>
- Warren, A., Marchant, T., Schulze, D., & Chung, D. (2019). From economic abuse to economic empowerment: Piloting a financial literacy curriculum with women who have experienced domestic and family violence. *Affilia*, 34(4), 498-517. <https://doi.org/10.1177/0886109919868828>
- WHO. (2002). World report on violence and health: Summary. World Health Organization. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1
- WHO. (2024). Abuse of older people. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/abuse-of-older-people>

Yon, Y., Mikton, C. R., Gassoumis, Z. D., & Wilber, K. H. (2017). Elder abuse prevalence in community settings: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet Global Health*, 5(2), e147-e156. [https://doi.org/10.1016/s2214-109x\(17\)30006-2](https://doi.org/10.1016/s2214-109x(17)30006-2)

Zengin, O., & Çalış, N. (2017). Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamaları ve çalışma koşulları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 47-68.

MUHASEBE EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİNİN ETİK ALGILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI

Doç. Dr. Nazan GÜNGÖR KARYAGDI

Bitlis Eren Üniversitesi,

ngkaryagdi@beu.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0003-3938-4147>

Doç. Dr. Kadir GÖKOĞLAN

Dicle Üniversitesi,

kadir.gokoglan@dicle.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0001-6397-8477>

ÖZET

Etik, insanların doğru ve yanlış, iyi ve kötü hakkında düşünme biçimlerini inceleyen bir felsefi disiplindir. Etik, ahlaki değerler, normlar ve kurallar üzerinde durarak bireylerin ve toplumların davranışlarını yönlendiren ilkeleri anlamaya çalışır. Etik faaliyetleri, bireylerin ve toplumların daha adil ve sürdürülebilir bir şekilde yaşamasını sağlamak amacıyla yürütülür. Muhasebe mesleğinde etik ise finansal raporlama, denetim ve finansal danışmanlık gibi alanlarda profesyonellerin uyması gereken yüksek ahlaki standartları ifade etmektedir. Etik, muhasebecilerin güvenilirliklerini ve toplumun bu mesleğe duyduğu güveni sağlamada kritik bir rol oynamaktadır.

Bu çalışma muhasebe öğrencilerinin etik karar verme sürecini etkileyebilecek bireysel faktörleri belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma, Dicle Üniversitesi Diyarbakır Sosyal Bilimler MYO'da eğitim görmekte olan, muhasebe ve meslek etiği dersi veya kursuna katılım sağlamış öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 410 öğrencinin anket sorularına verdikleri cevaplar neticesinde analizler yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre çalışmaya katılan öğrencilerin akranlarının sahip olabileceği tutumlara ilişkin bazı çekinceler tespit edilmiş ve bu konuda soru sorulduğunda, olumsuz görüşlere sahip olduklarını veya meslektaşlarının düşük etik standartlara sahip olacağına inandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu senaryolarda sunulan etik sorunların farkına varmış, ancak aynı tutumu sergileyip sergilemeyecekleri sorulduğunda, birçok durumda katılımcılar aynı tutumu sergilemişlerdir (davranışın etik dışı olduğunu kabul etseler dahi). Son olarak, bireylerin akranlarına kıyasla etik algıları çoğu durumda bölünmüştür. Bölünmedikleri durumlarda ise çoğunluk akranları hakkında genellikle olumsuz bir algıya sahiptir. Sonuç olarak öğrencilerin iş deneyiminin olması ve etik dersine katılım düzeyinin yüksek olmasının karar verme süreçlerinde oldukça etkili bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin yaş faktörünün belirlenen kişisel özelliklerin hiçbirinde önemli bir yer tutmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meslek Etiği, Muhasebe Eğitimi, Kişisel Özellikler

1. GİRİŞ

Globalleşmenin etkisiyle gerek kamu kurumlarında gerekse işletmeler de köklü değişimler yaşanmıştır. Mevcut çalışma koşulları, ekonomik, üretim, pazarlama politikaları, yönetim anlayışları vb. konularda değişim süreçleri yaşanmış ya da yeniden yapılandırmalar gerçekleşmiştir. Bütün bu değişimler kurum ve işletmelerin devamlılığı açısından büyük önem taşıyan muhasebe bilgi sistemi için de geçerli olmuştur. Başarılı ve güvenilir bir muhasebe bilgi sistemi ihtiyacı artmış ve bu durum muhasebe mesleğine olan önemi de artırmıştır. Fakat gelişen şartlara bağlı olarak meslek mensupları sayısında da yaşanan artış farklı problemleri beraberinde getirmeye başlamıştır. Sayıca artmaya başlayan meslek mensupları arasından yaşanan rekabet durumu kazanç, gelir vb. beklentileri etkilemiş bu durum ise bir takım ahlaki sorunları ve etik dışı davranışları ortaya çıkarmıştır. Bu sorunların ve etik dışı davranışların azaltılması ve ortadan kaldırılması ya da oluşmasını önlemek amacıyla muhasebe eğitiminde ve mesleğinde mesleki etik kuralların geliştirmesi ve bunlara uymak önemli bir hal almıştır.

Muhasebe eğitimi alan öğrencilerin, meslek mensuplarının hem kurumların, işletmelerin hem de toplum çıkarlarını göz önünde buldurarak davranmaları ve önemli sorumluluklar üstlenmeleri gerekmektedir. Muhasebe mesleğinin itibarının sarsılmaması ve hak ettiği noktaya gelmesi, saygın ve güvenilir bir meslek olması muhasebe mesleğini icra edenler kadar muhasebe eğitimini veren ve alanların da sorumluluk almasıyla yakından ilişkilidir. Bunu sağlamanın yolu da mesleki etik kurallarına bağlı kalmaktan geçmektedir.

Bu çerçevede çalışmada geleceğin muhasebe meslek mensuplarının etik algılarının araştırılması, etik algıları üzerinde etkili olan bireysel faktör ve kişisel özelliklerin neler olabileceğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmada muhasebe eğitimi alan öğrencilere anket yöntemi kullanılmış olup, anketlerden elde edilen veriler SPSS programında analiz edilmiş ve sonuçlar yorumlanmaya çalışılmıştır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Bireyler tarafından çevrenin belirlediği kurallar bütününe uyma biçimi olarak tanımlanan etik kavramı, bireylerin uyması gereken davranışları kapsamaktadır. Etik davranışların temelinde bulunan sorumluluk duygusu bireylerdeki yükümlülükleri artırarak davranışların şekillenmesinde etkili olmaktadır (Baran ve Baskan, 2021: 472).

Başka bir tanıma göre ise etik, insanların birbiriyle olan ilişkilerinin uyumunu sağlayan, insanların birbirine sergilediği davranışı ve beklentiyi ortaya koyan davranış biçimleridir (Doğan ve Karataş, 2011: 3). Meslek eğiti ise, belirli bir mesleğe yönelik ortaya konulmuş ve meslek mensuplarının uymak zorunda olduğu kurallar bütünüdür (Daştan, 2008;285; Kılıcı vd., 2018: 48). Günümüzde birçok meslek mensubunun uyması gereken etik unsurları ve kamu yararına dönük katkıları bulunmaktadır (Baran ve Baskan, 2021: 472). Bir meslek icra edilirken meslek mensupları mesleki etik ilkelerine ve kurallarına ne kadar bağlı kalırsa mesleğin itibarı, güveni ve saygınlığı da o ölçüde artacaktır (Yılmaz vd., 2015:30).

Her meslekte olduğu gibi muhasebe mesleğinde de etik davranışlar büyük önem taşımaktadır. Muhasebe meslek etiği, meslek mensuplarının hem mükelleflerle hem devletle olan ilişkilerini

belirli kurallara çerçevesinde düzenleyen ilkeler bütünüdür (Bilen ve Yılmaz, 2014:70). Bu çerçevede muhasebe mesleğinde etik, hizmet sunulan bütün kesimlere faydalı, kanun ve yönetmeliklere uygun, tarafların beklentilerine cevap verecek doğru ve güvenilir bilgilerin sunulmasıdır (Zarper, 2023:47). Muhasebe mesleği mesleki etik kurallar çerçevesinde ve büyük sorumluluk gerektiren bir meslek dalı olduğu için özenle yürütülmelidir. Teknik bilgilerin yanında ahlaki değerlerin de büyük önem taşıdığı muhasebe mesleği sosyal sorumluluk bilinci gerektirmektedir (Çetin ve Dağlı, 2014: 56). Muhasebe meslek mensupları tarafından ortaya koyulan bilgilerin güvenilir olması çıkar grupları için oldukça önemlidir. Zira bilgilerin doğru ve güvenilir olmaması bu grupların yanlış kararlar almasına ya da alınmış ise bu büyük zararlara uğramasına sebebiyet verebilir (Çavuşoğlu, 2020: 624).

Etik kavramı sadece muhasebe meslek mensupları açısından değil gelecekte muhasebe mesleğini icra edecek meslek adayları içinde büyük önem taşımaktadır. Muhasebe eğitimi, geleceğin profesyonel meslek mensuplarının yetiştirilmesi için gerekli bir eğitimidir. Gerek kamu sektörü gerekse özel sektörde çalışan/çalışacak olan muhasebe meslek mensupları ile muhasebe bilim insanlarının eğitimi, paydaşları da etkilemektedir. Bundan dolayı, etik kavramı ile harmanlanmış ve merkezinde etik ilkelere uyum hususunu barındıran bir muhasebe eğitiminin toplumun her kesimi açısından kazanımları önemlidir. Muhasebe eğitimi veren teknik liselerde ya da üniversitede alınan muhasebe eğitimi, muhasebe mesleğinin geleceğini de şekillendirmektedir. Bundan dolayı, muhasebe meslek mensuplarının etik ikilemler ve etik karar alma mekanizmaları özenle analiz edilmelidir (Kutlu, 2008:143). Yapılan çalışmalar incelendiğinde etik kavramının muhasebe eğitime yeterli düzeyde entegre edilmediği görülmektedir. Ancak etik konusunda eğitim gerekliliği ve farkındalığın oluşturulması hem muhasebe hem denetim hem denetim mesleği için oldukça önemlidir. Liselerde ya da üniversitelerde muhasebe eğitimi veren programların müfredatlarında teknik konulara çok fazla yer verilmesi etik kavramına ise yeterince yer verilmemesi eleştirilmiştir. Bununla birlikte muhasebe mesleğini aktif olarak icra eden meslek mensuplarının da, etik eğitimi ve etikle ilgili konularda yeterince donanımlı olmadıkları bildirilmiştir. Muhasebe mesleğinde kamu yararı ön planda tutulmalıdır. Hem müşteri memnuniyeti hem de kamu yararı gözetilerek davranılmalı ve etik ilkelere uyum ve bağlılık önemsenmelidir. Bu çerçevede mesleki karar ve işlemlerin tüm aşamasında temel kurallara, meslek etiği kurallarına bağlı hareket edilmelidir. Etik ilkelere uyum çerçevesinde meslek mensuplarının karşılaşılabilecekleri tehditlerin tespit edilmesi ve risk seviyesinin kabul edilebilir seviyeye getirilmesi, önlemlerin alınması da oldukça önemlidir (Topçu, 2015:3). Bu önlemlerin yanı sıra zaman zaman muhasebe mesleği icra eden meslek mensupları ya da muhasebe eğitimi alan öğrencilerin etik algıları üzerinde etkili olan çeşitli faktörler de büyük rol oynamaktadır. Yaş, cinsiyet, çalışma deneyimi, etikle ilgili kurslar gibi bireysel faktörler etkili olabilmektedir. Bunun yanı sıra bir takım kişisel özellikler de muhasebe eğitimi alan öğrencilerin etik algıları üzerinde etkili olabilmektedir. Bu özelliklerin bazılarında aşağıda yer verilmiştir (Costa vd, 2016: 334-335):

Teknik/mesleki yeterlilik: Muhasebe meslek mensuplarının görevlerini gerekli bilgi ve teknikleri kullanarak büyük özen ve sorumlulukla yerine getirmelerini ön planda tutmaktadır.
. Gizlilik: yeminli mali müşavirler ve birlikte çalıştıkları kişiler mesleki gizliliği korurlar

Tarafsızlık: Meslek mensuplarının tüm kuruluşlara eşit muamele ve ilgi sağlamasını, mutabık kalınan sözleşme standartlarında belirtilen durumlar haricinde, hizmet vermeyi içerir.

Bağımsızlık: Her türlü baskıya karşı eşit mesafede durmayı ve kendi çıkarlarından veya dış etkilerden uzak durmayı, teknik özelliklerini tehlikeye atmayacak şekilde hareket etmeyi kapsar.

Dürüstlük: Dürüstlük ve iyi niyet standartları gereğince rehberlik edilmesini ön planda tutar.

Sadakat: Meslek mensuplarının karşılıklı ilişkilerinde nezaketle hareket etmesini, her türlü kişisel saldırıdan veya aşağılayıcı imadan kaçınarak mesleği korumayı ifade etmektedir.

Sorumluluk: Meslek mensuplarının mesleklerini icra ederken işledikleri fiillerin sorumluluğunu üstlenmesini ve görevlerini yerine getirmelerini içerir.

Bütün bu kişisel özelliklerin yanı sıra muhasebe meslek mensuplarında adalet duygusu, cesaret, insiyatif alma, girişimcilik, liderlik ruhu, itaat gibi kişisel özelliklerin de var olması gerektiği ve etik algılar üzerinde etkili olduğu bilinmektedir (Costa vd, 2016:336).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Etik kavramı son dönemlerde her meslek grubunda büyük ivme kazanmış ve bu çerçevede akademik çalışmaların yapıldığı gözlemlenmiştir. Muhasebe eğitiminde, muhasebe mesleğinin icra edilmesinde de etik kavramı taraflarca önemsenmeye başlanmıştır. Hem ulusal hem de uluslararası alan yazında konuyla ilgili akademik çalışmalar giderek artış göstermiştir. Ancak daha çok muhasebe mesleği üzerinde yapılan çalışmalar mevcuttur. Muhasebe eğitimi alan öğrencilerin etik algılarının incelendiği çalışmaların ve özellikle bireysel faktörlerin, kişisel özelliklerin etik algısı üzerindeki etkilerini ortaya koyan çalışmaların da sayıca az olması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Konu ile ilgili yapılan akademik çalışmaların bazılarını Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Literatür Taraması

Yazar(lar)	Yıl	Açıklama
Akyatan& Kutluk	2015	Çalışmalarında Akdeniz üniversitesinde okuyan ve muhasebe dersi alan öğrencilerin etik karar alma süreçlerini etkileyen etkenleri incelemek istemişlerdir. Bu çerçevede bu bölümde okuyan öğrencilere anket uygulanmış ve kız öğrencilerin erkeklere göre etiğe daha öne verdikleri, muhasebe dersi alanların almanlara oranla daha güçlü etik yargılara sahip olduğu yönünde sonuçlar elde edilmiştir.
Shawver & Clements	2015	Etik değerlendirmelerdeki cinsiyet farklılıklarının davranış türlerine göre değişebilme durumunu ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Çalışmada muhasebe meslek mensuplarının yaygın bir kazanç yönetimi tekniği hakkındaki görüşlerini ortaya çıkarmak için bir grup profesyonel muhasebeciye anket uygulayarak etik değerlendirmeler, ahlaki yargılar, ahlaki niyetler ve ahlaki yoğunluk değerlendirmelerindeki cinsiyet farklılıklarını araştırmayı amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda, erkek ve kadın profesyonel muhasebecilerin olaylar karşısında benzer ahlaki yoğunluk değerlendirmeleri yaptıkları belirlenmiştir.

Tormo-Carbo & Oltra	2016	Bu çalışmada, bir İspanyol üniversitesindeki 551 işletme öğrencisinden oluşan bir örnekleme, muhasebe etiğinin önemi araştırılmıştır. Çalışmada öğrencilerin dostane olmayan ortamlarda iş etiğine ilişkin genel algılarını ve özellikle muhasebe etiği eğitiminin önemi ve hedeflerine ilişkin görüşlerini incelemektedir. Ayrıca çalışmada bu algılardaki potansiyel farklılıkların daha önce alınan iş etiği derslerine, cinsiyete ve öğrencilerin yaşına bağlı olup olmadığını araştırmayı amaçlanmaktadır. Çalışma sonucunda daha önce etik dersi almış olan öğrencilerin, muhasebe eğitiminin etik hususları içermesi gerektiğini düşünmeye özellikle eğilimli oldukları ve bu konuyu müfredatlarında daha fazla tanıtmaya daha fazla ilgi gösterdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin muhasebe etiğinin önemine ilişkin algılarında cinsiyet ve yaşa bağlı olarak önemli farklılıklar bulunmuştur.
Arfaoui vd.	2016	Çalışmalarında etik eğitiminin Tunus'taki muhasebe öğrencilerinin etik muhakeme düzeyleri üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamışlardır. Çalışmada Bilişsel gelişim teorisine dayanarak, etik eğitimden önce ve sonra bir etik müdahalesinin etkinliğini bir kontrol grubu ile test etmişlerdir. Üçgenleştirilmiş bir araştırma tasarımı kullanılmıştır. Deneysel yanlılığı kontrol etmek için deneysel ve nitel yöntemler kullanılmıştır. Çalışma, doğrulayıcı niteliksel bir anket aracılığıyla, “etik dışı davranışların uzun vadedeki sonuçlarının” belirtilmesi, müdahalenin bu çalışmanın birincil ilgisini karşıladığını ve denetçilerin kararlarını ve kararlarının potansiyel sonuçlarına ilişkin algılarını etkileyebileceğini göstermektedir.
Özçelik & Angı	2017	Muhasebe meslek mensuplarının mesleklerini icra ederken yaşadıkları mesleki ikilemi araştırmak istedikleri çalışmalarında anket yöntemini kullanmışlardır. Çalışmada meslek mensuplarının hem etik ikilem görüşlerinin hem de etik ikileme sebep olan faktörlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlar, mükellef sayısı, gelir değişkenliği ve tecrübe gibi faktörlerin etkili olduğu yönündedir.
Karabayır vd.	2018	Çalışmalarında SMMM stajyerlerinin meslek etiğine olan yaklaşımlarını tespit etmeyi amaçlamışlardır. Bu çerçevede anket yöntemi kullanılmış ve elde edilen sonuçlar analiz edilerek yorumlanmıştır. Analizler sonucunda, SMMM stajyerlerinin birçoğunun etik kuralları iyi bilmelerine karşın etik ikilem yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Kıllı vd.	2018	Malatya ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının meslek etiği ile ilgili algılarının belirlemeyi hedefledikleri çalışmalarında mesleği icra ederken yapılan etik dışı davranışlar ve bunlara neden olan faktörleri incelemiştir. Bu kapsamda anket uygulanarak sonuçlar analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, vergi oranlarının oldukça yüksek olması, mesleğin hak ettiği değeri görmemesi vb. sebeplerin etik dışı davranışlara sebep olduğu tespit edilmiştir.
Cengiz	2018	Çalışmasında Lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin meslek etiğine ilişkin algılarını ve bu algıların demografik özelliklere göre durumunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Anket yönteminin kullanıldığı çalışma sonucunda, öğrencilerin meslek etiği algılarının bazı demografik

		değişkenler bakımından istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
West& Buckby	2020	Etiğin Avustralya ve Yeni Zelanda'daki profesyonel muhasebeci adayları için yeterlilik sürecine nasıl dâhil edildiğini araştırmışlardır. Araştırmada bağımsız bir etik dersini, ardından muhasebe derslerine entegre edilmiş etik vakaları ve daha sonra etik ve profesyonelliği birleştiren bir bitirme dersi yaklaşımını savunmuşlardır. Bu yaklaşımın ne ölçüde benimsendiğini test ederek uygulamanın ahlaki davranışın bileşenleriyle nasıl ilişkili olduğunu incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, yaklaşımın çoğu muhasebeci adayı için geçerli olmadığı, üniversitelerde muhasebe programlarının sadece küçük bir kısmının önemli bir etik bileşeni olan zorunlu bir ders içerdiği ve bunun lisansüstü programlardan ziyade lisans programlarında daha olası olduğudur.
Öztürk& Akarsu	2021	Çalışmalarında Kafkas ve İğdır üniversitelerin muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebe etiği ile ilgili algılarının belirlemeyi hedeflemişlerdir. Anket yönteminin kullanıldığı çalışmada öğrencilerin ileride iş hayatında hem işletme içinde hem de müşterilerle, görev ve meslekle ilişkiler açısından etik algı yargılarında hassas oldukları tespit edilmiştir.
Gülmez&Şen	2021	İstanbul ilinde muhasebe eğitimi çerçevesinde Ticaret Meslek Lisesi, Lise, Ön lisans, Lisans ve Yüksek Lisans düzeylerinde eğitim gören öğrencilerin mesleki etik alanında eğitim alıp almadıklarını belirlemek amacıyla yapılan çalışmada, anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen ampirik bulgular, muhasebe meslek mensubu adayları içerisinde Yüksek Lisans eğitimi alanların diğerlerine oranla etiğe daha önem verdikleri, katılımcıların bir çoğunun hem yasal hem mesleki etik kurallara önem verdiği, katılımcıların büyük bir kısmının mükelleflerin mesleki etik ilkelere yeterli önemi vermediği düşüncesine sahip oldukları yönündedir.
Akbey& Koçyiğit	2022	Çalışmada, Ankara'da aktif olarak faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının etik algıları araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, meslek mensuplarının etik dışı davranmaya neden olan faktörlerin belirlenmesine ilişkin ifadelerle 4,19'luk bir oranda katılım, etik dışı davranışlara çözüm getirilmesine ilişkin ifadelerde ise 4,58 oranında bir katılım olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca unvan, cinsiyet ve mesleki faaliyet süresi gibi değişkenlerin etik dışı davranmaya neden olduğu belirlenmiştir.
Yılmaz vd.	2022	Çalışmalarında muhasebe mesleğini icra etmeyi düşünen adayların hem etik ikilem hem de etik karar alma konularındaki farkındalıklarının belirlemeye çalışmışlardır. İstanbul Medeniyet Üniversitesi ve Siirt Üniversitesinde muhasebe bölümlerinde eğitim gören öğrencilere anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin etiğe uygun davranmak istedikleri ve fakültelerde mesleki etik ile ilgili bir dersin olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca kadın öğrencilerin etik konusunda erkeklere göre, düz lisede okuyan öğrencilerin meslek lisesindekilere göre, maliye bölümünü okuyanların işletme bölümü okuyanlara göre daha duyarlı olduğu sonucu tespit edilmiştir.

Fülöp vd.	2023	Çalışmalarında muhasebe alanında yapay zekâ kullanımının etiğini ele almaktadır. Araştırmada mülakata dayalı ampirik bir çalışma yürütülmüştür. Görüşme sonuçları Nvivo12 uygulaması ile işlenmiş ve sonuçları sunmak için tematik bir analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları, çalışmaya katılan muhasebecilerin çoğunun yapay zekâ hakkında temel bilgiye sahip olduğunu, ancak çok azının bu olguyu tam olarak anladığını göstermektedir. Bununla birlikte, hepsi yapay zekâ etiğinin hayati önem taşıdığına ve düzenleyici kurumların yapay zekâ ile ilgili etik mevzuata katılımının vazgeçilmez olduğuna inanmaktadır..
Zhang vd.	2023	Çalışmalarında yönetim muhasebesinde YZ'nin etik etkisini araştırmaktadır. Çalışma, şirketler, bir YZ sistemi satıcısı ve düzenleyicilerle yapılan 47 görüşme ile yapılmıştır. Çalışma sonucunda, veri güvenliği, gizlilik ve kötüye kullanım; hesap verebilirlik; erişilebilirlik; faydalar ve zorluklar ve YZ'nin şeffaflığı ve güveninin, yönetim muhasebesinde YZ'nin geliştirilmesi ve kullanılmasında en yaygın etik riskler arasında olduğu belirlenmiştir. Ayrıca dört tür paydaş üzerindeki benzersiz etik etkiler de keşfedilmiştir.

4. HİPOTEZLER

Çalışma kapsamına uygun olarak belirlenmiş olan 13 adet hipotez aşağıdaki gibidir.

H₁(a): Etik algılar cinsiyete göre değişmez.

H₁(b): Kendine ve başkalarına ilişkin etik algılar cinsiyete göre değişir.

H₂(a): Etik algılar yaşla birlikte değişmez.

H₂(b): Kendine ve başkalarına ilişkin etik algılar yaşla birlikte değişir.

H₃(a): Etik algılar iş deneyimi ile değişir.

H₃(b): Kendine ve başkalarına ilişkin etik algılar iş deneyimi ile değişir.

H₄(a): Etik algılar etik konulu bir kursa katılımı ile değişir.

H₄(b): Kendine ve başkalarına ilişkin etik algılar etik konulu bir kursa katılımı ile değişir.

H₅(a): Kişisel özelliklerin önemi cinsiyete göre değişmektedir.

H₅(b): Kişisel özelliklerin önemi yaşla birlikte değişir.

H₅(c): Kişisel özelliklerin önemi iş deneyimiyle birlikte değişir.

H₅(d): Etik dersine devam edilmesiyle kişilik özelliklerinin önemi değişmektedir.

H₅(e): Kişisel özellikler ile akranlara benzer davranma eğilimi arasında bir ilişki vardır.

5. METODOLOJİ

Bu bölüm, bu çalışmanın araştırma sorularını, verilerini ve yöntemlerini ele almaktadır. Bu makalede, muhasebe öğrencilerinin etik karar verme sürecini etkileyebilecek bireysel faktörleri belirleyen bir araştırmadan (Costa, Pinheiro ve Ribeiro, 2016) yararlanılmıştır. Bu fikri daha fazla araştırmak için, yaş, cinsiyet, iş deneyimi ve etik üzerine bir derse katılımın muhasebe öğrencilerinin işle ilgili etik ikilemlere verdikleri yanıtları nasıl etkilediğini sorgulayarak ve belirli kişisel özelliklere verilen önem derecesini değerlendirmektedir.

Çalışmada temel teşkil eden Costa, Pinheiro ve Ribeiro, (2016) çalışmasına benzer şekilde, bu konuları niceliksel olarak incelemek için bir anket uygulanmıştır. Anketin çerçeve çalışması üç bölümden oluşmaktadır: tanımlama, kişisel sorular ve senaryolar (Ek 1). Senaryo 3 ve 5 Türkiye bağlamına uyarlanmıştır. Anketimiz yazarlar tarafından orijinal versiyondan (Costa, Pinheiro ve Ribeiro, 2016) tercüme edilip uyarlandığından, bir pilot versiyon kullanılarak test edilmesi tercih edilmemiştir; bunun yerine, aynı popülasyonu oluşturan öğrencilerden oluşan küçük bir odak grup kullanılarak anket değerlendirilmiştir.

Araştırmada, Dicle Üniversitesi Diyarbakır Sosyal Bilimler MYO Muhasebe ve Vergi Bölümünde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin algıları araştırılmıştır. Çalışmada, 2023-2024 yılları arasındaki bir yıllık dönemde, iki özel muhasebe dersinden toplam 410 öğrenciyi kapsayan veriler üretilmiştir: Genel Muhasebe (birinci sınıf dersi) ve Mesleki Etik (ikinci sınıf dersi). Araştırma verileri Costa, Pinheiro ve Ribeiro'dan (2016) uyarlanan anketten elde edilmiştir.

Bütün öğrenciler araştırma hakkında tam olarak bilgilendirilmiş ve anketler onların onayıyla dağıtılmıştır. Anket dağıtılmadan önce, bir ders sırasında ilgili tüm öğrencilere kapsamlı bilgi verilmiştir. Öğrenciler anketleri yerinde doldurmuş ve hemen araştırmacıya geri göndermişlerdir. Yanıt vermeyen olmamıştır. Tüm anketler öğrenciler tarafından eksiksiz olarak doldurulmuştur. Öğrenciler gönüllü ve baskı altında olmadan yanıt vermişlerdir.

Birinci bölümde (Soru 1 – Tanımlama) cinsiyet, yaş, iş tecrübesi ve etik dersi alma durumuna ilişkin örneklem belirlenmiştir (bkz. Tablo 2). İkinci bölüm (Soru 2 – kişisel sorular), katılımcılar tarafından muhasebe mesleğiyle ilgili olduğu düşünülen 12 kişisel özelliğe atfedilen önem derecesini değerlendirmek için tasarlanmıştır. Yanıtlarını ölçmek için 1'den (önemsiz) başlayıp 5 (tamamen önemli) ile biten 5 puanlık Likert ölçeği kullanılmıştır. Anketin üçüncü bölümünde (Soru 3 - senaryolar), katılımcılara dürüst olmayan veya çok az dürüst uygulamaları ve etik dışı eylemleri içeren şüpheli iş uygulamalarına ilişkin on senaryodan oluşan bir liste sunulmuştur. Bu senaryoların her biri üç sorudan oluşuyordu: (a) Eylem etik mi? (b) Bunu siz yapar mıydınız? (c) Akranlarınız bunu yapar mıydı? Nicel veri analizi Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi ile gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Özellikleri

Kriterler		n	%
Cinsiyet	Bayan	318	78
	Erkek	92	22
Yaş	18 yaş ve altı	22	5
	19-21 yaş aralığı	234	57
	22 yaş ve üzeri	154	38

Bölüm	Muhasebe ve Vergi	254	62
	Yönetim ve Organizasyon	156	38
İş Deneyimi	Evet	289	71
	Hayır	121	29
Etik Dersi Alma Durumu	Evet	302	74
	Hayır	108	26

İlk olarak, verileri sentezlemek için keşfedici tek değişkenli bir analiz (tanımlayıcı istatistikler) gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, sıralı veya nominal veriler etrafında dağılımdan bağımsız testler yapmak için bazı özel testler gerçekleştirilmiştir: Varyansların eşitliğini test etmek için Levene's testi ve normalliği test etmek için Kolmogorov-Smirnov ($n \geq 30$) veya Shapiro-Wilk ($n < 30$). Tüm testler %5 anlamlılık düzeyinde yapılmıştır. Uyguladığımız dağılımdan bağımsız testler, iki sıralama grubunun aynı popülasyondan olup olmadığını belirlemek için yapılan Mann-Whitney testi (parametrik istatistikler için t-testleriyle karşılaştırılabilir) ve sıralama gruplarının eşdeğer veya istatistiksel olarak farklı olup olmadığını belirlemek için Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır.

Soru 2 - kişisel sorularla ilgili olarak, kişisel özelliklerin farklı özelliklerle (cinsiyet, yaş, iş deneyimi ve etik üzerine bir kursa katılım) nasıl ilişkili olduğunu analiz edilmiştir. Soru 3 - senaryolarla ilgili olarak ve üç soru (eylem etik mi? Bunu kendiniz yapar mıydınız? Akranlarınız yapar mıydı?) için anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla, ortalamaları karşılaştırmak için Mann-Whitney ve Kruskal-Wallis testlerini uygulanmıştır.

İkinci olarak, “her bir öğrencinin her bir senaryoda sahip olduğu tutum” binom değişkenini kişisel özellikler kümesinin (Soru 2) fonksiyonu olarak ifade etmek için lojistik regresyon gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, bir sonuç (bağımlı veya yanıt) değişkeni ile bir dizi bağımsız (yordayıcı veya açıklayıcı) değişken arasındaki ilişkiyi tanımlamak için en iyi ve en basit şekilde yorumlanabilir modeli bulmak amacıyla lojistik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

6. KİŞİSEL SORU VE SENARYOLARIN ÖĞRENCİLERİN ETİK ALGILARI İLE İLİŞKİSİ

Bu bölümde öğrencilere yöneltilen kişisel sorular ve senaryo sorularının analiz ve yorumlamaları yapılmaya çalışılmıştır.

6.1. Kişisel Sorular

Daha kapsamlı bir veri analizi için ve Likert ölçeğinin semantik içeriğinin değerlerini dikkate almak için, Costa, Pinheiro ve Ribeiro'dan (2016) tarafından merkezi eğilim (bkz. Tablo 3) veya değişkenlik ölçütleri (bkz. Tablo 4) ile ilgili olarak önerilen üç seviye takip edilmiştir. Bu seviyeler başlangıçta “ortalama aralık” ile ilgili yeterliliğin ve “standart sapma aralığı” ile ilgili fikir birliğinin basit ama net bir şekilde anlaşılması için önerildiğinden, araştırmanın amacına uygun olarak kendilerini göstermektedirler. Bu anlayışla ve Costa, Pinheiro ve Ribeiro'dan

(2016) çalışmasını izleyerek, ortalamayı ve standart sapmayı sırasıyla analiz edilen her bir boyutun yeterlilik düzeyinin ve her bir maddenin fikir birliği/dağılımının kabul edilebilir göstergeleri olarak varsayılmıştır.

Tüm kişisel özellikler için merkezi eğilim (ortalama) ve değişkenlik ölçümleri (standart sapma) yapılmıştır (bkz. Tablo 5). Tablo 5'teki sonuçlardan, cesaret, bütüncüllük ve itaatkârlık diğerlerine göre daha az belirgin olsa da, genel olarak tüm özelliklerin öğrenciler tarafından çok önemsendiği görülmektedir. Bununla birlikte, neredeyse tüm maddeler için yüksek orta düzeyde bir fikir birliğinin olması, öğrencilerin bu kişisel özelliklerle ilgili olarak benzer cevaplar verme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Ancak, “cesaret”, “bütüncüllük” ve “itaatkârlık” (düşük düzeyde fikir birliği sunan) öğrencilerden daha benzer cevaplar alma eğiliminde olmayan özelliklerdir.

Cinsiyet, yaş, iş deneyimi ve etik konusunda bir kursa katılım ile tüm kişisel özellikler arasındaki olası istatistiksel olarak anlamlı farklılıkları belirlemek için ve Kolmogorov-Smirnov veya Shapiro-Wilk normallik testlerinin bu hipotezi reddettiği sonucuna vardıldıktan sonra (tüm değerler %5 anlamlılık düzeyi için .036'nın altındadır), Mann-Whitney ve Kruskal-Wallis testlerini uygulanmıştır (bkz. Tablo 6).

Başlangıçta seçilen 12 özellikten yedisinin söz konusu faktörlerden herhangi birinden etkilendiği ve iş deneyimi ve etik konusunda bir derse katılım durumu en etkili faktörler olduğu ortaya çıkmıştır. Cinsiyet “gizlilik” ve “sorumluluk sahibi olma” özelliklerini; iş deneyimi “gizlilik”, “girişimcilik”, “bağımsızlık”, “itaatkârlık” ve “sorumluluk sahibi olma” özelliklerini etkilerken etik dersi alma veya kursuna gitme ise gizlilik, “girişimcilik”, “tarafsızlık”, “bağımsızlık”, “sorumluluk sahibi olma” ve “adalet duygusunun varlığı” özelliklerini etkilediği görülmektedir. Ayrıca yaş faktörü ise hiçbir kişilik özelliklerinde etkilenmediği de dikkat çeken bir nokta olarak görülmektedir.

Tablo 3. Merkezi Eğilime İlişkin Yeterlilik Düzeyi

Ortalama Aralık	Yeterlilik Düzeyi
1.0 - 2.5	Uygunsuz
2.6 - 3.5	Ne uygunsuz ne de uygun
3.6 – 5.0	Uygun

Tablo 4. Standart Sapmaya İlişkin Fikir Birliği Düzeyi

Standart Sapma Aralığı	Consensus
.00 - .29	Yüksek fikir birliği
.30 - .59	Yüksek orta fikir birliği

.60 - .89	Düşük orta fikir birliği
.89'dan daha fazla	Düşük fikir birliği

6.2. Senaryolar

Öğrencilerin akranlarına benzer şekilde hareket etme eğilimlerini analiz etmek amacıyla on farklı senaryo resmedilmiştir. Üç soru (Eylem etik mi? Bunu kendiniz yapar mıydınız? Akranlarınız yapar mıydı?) için istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla, ortalamaları karşılaştırmak için Mann-Whitney ve Kruskal-Wallis testleri yapılmıştır. Senaryo B, Senaryo F ve Senaryo G dışında senaryolar için istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Diğer senaryoların tamamında kişilik özellikleri ile ilgili anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Her bir öğrencinin her bir senaryoyla karşılaştığında sahip olduğu tutum ile kişisel özelliklere atfedilen önem derecesi (Soru 2) arasındaki ilişkiyi anlamak için lojistik regresyon gerçekleştirilmiştir (bkz. Tablo 7).

7. BULGULAR VE TARTIŞMA

Genel olarak, kişisel özelliklere atfedilen önem derecesi cinsiyet ve yaş ile değişmemiştir. Fakat iş deneyimi veya etik konusunda bir derse katılım sonrası kişisel özelliklere atfedilen önem derecesinde değişimler olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar bizi H5(a), H5(b) hipotezleri reddedilirken H5(c) ve H5(d) hipotezleri kabul edilmiştir.

Kişisel özelliklere atfedilen önem derecesine gelince, genel olarak, muhasebe öğrencilerinin etik algıları cinsiyet ve yaş ile değişmezken iş deneyimi veya etikle ilgili bir derse katılım ile değiştiği belirlenmiştir. Bu nedenle, H1(a) ve H2(a) hipotezleri desteklenirken, H1(b) ve H2(b) hipotezleri desteklenmemektedir.

Tablo 5. Kişisel Özelliklerin Önemi

Kişisel Özellikler	Ortalama	Standard Sapma
Teknik/mesleki yeterlilik	4.38	.490
Gizlilik	4.88	.352
Cesaret	3.96	.890
Girişimcilik	4.25	.502
Liderlik Ruhu	4.02	.498
Tarafsızlık	4.78	.388
Bağımsızlık	4.26	.496
Bütüncülük	3.70	.925

Bağlılık	4.00	.515
İtaatkârlık	3.85	.896
Sorumluluk Sahibi Olma	4.35	.497
Adalet Duygusu	4.75	.391

Tablo 6. Kişisel özelliklerin cinsiyet, yaş, iş tecrübesi ve etik dersi alma durumuna etkisi

Kişisel Özellikler	Yaş	Cinsiyet	İş Deneyimi	Etik Dersine Katılım
Teknik/mesleki yeterlilik	-	-	-	-
Gizlilik	-	.005 ^a	.000 ^a	.002 ^a
Cesaret	-	-	-	-
Girişimcilik	-	-	.003 ^a	.001 ^a
Liderlik Ruhu	-	-	-	-
Tarafsızlık	-	-	-	.002 ^a
Bağımsızlık	-	-	.010 ^a	.006 ^a
Bütüncülük	-	-	-	-
Bağlılık	-	-	-	-
İtaatkârlık	-	-	.029 ^a	-
Sorumluluk Sahibi Olma	-	.028 ^a	.001 ^a	.002 ^a
Adalet Duygusu	-	-	-	.015 ^a

^aSignificant at 0.05.

Tablo 7. Senaryolar Arasında İlişkinin Varlığı ve Kişisel Özelliklerin Önem Derecesi

Kişisel Özellikler	Senaryolar									
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Teknik/mesleki yeterlilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Gizlilik	.022 .614	- -	- -	- -	.034 .318	- -	- -	.045 .469	.008 .152	.032 .089
Cesaret	.045 .600	- -	.048 .292	.005 .398	.048 .391	- -	- -	- -	.039 .357	.048 .437
Girişimcilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Liderlik Ruhu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tarafsızlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bağımsızlık	.018 .215	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -
Bütüncülük	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bağlılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İtaatkarlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sorumluluk Sahibi Olma	-	-	.048 .456	.008 .150	-	-	-	.036 .780	-	-
Adalet Duygusu	-	--	.039 .615	-	.047 .685	-	-	-	.015 .225	.008 .052

Bu sonuçlar, Serwinek (1992) ve Costa, Pinheiro ve Ribeiro (2016) çalışmalarında cinsiyete göre etik karar verme konusunda herhangi bir farklılık olmadığına dair kanıtlar bulan çalışmalarıyla benzerlik gösterirken, Ruegger ve King (1992) ve Eweje ve Brunton (2010) tarafından elde edilen sonuçlarla çelişmektedir.

Larkin (2000) ve Forte'de (2004) olduğu gibi, bizim sonuçlarımız da yaşa bağlı olarak etik karar verme konusunda herhangi bir farklılık olmadığını göstermektedir. Bu sonuç, Serwinek (1992) ve Lund (2008) tarafından elde edilen ve yaşlı bireylerin gençlere kıyasla daha etik davrandığı sonucuna varan bulgularla çelişmektedir.

Ayrıca, muhasebe öğrencilerinin etik algıları iş deneyimi veya etik üzerine bir derse katılım ile değiştiği gözlemlenmiştir. İş deneyimi ile ilgili olarak, on senaryonun üçünde herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Dolayısıyla, etik üzerine bir derse katılmanın muhasebe öğrencilerinin verdiği cevaplar üzerinde bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar Cole ve Smith'in

(1996) çalışma sonuçları ile uyumluluk gösterirken Tse ve Au (1997) ve Costa, Pinheiro ve Ribeiro'dan (2016) çalışma sonuçları ile çelişmektedir.

Her bireyin etik senaryolarla karşılaştığında takındığı tutum ile 12 kişisel özelliğe atfettiği önem derecesi arasındaki ilişkiyi anlamak için lojistik regresyon analizini kullanarak (Soru 2), on senaryodan yedisinde bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır (bu da H5(e) hipotezini desteklemektedir).

8. SONUÇLAR

Bu çalışmanın temel amacı, muhasebe öğrencilerinin etik algılarını incelemek ve etik karar verme süreçlerini etkileyebilecek bazı bireysel faktörlerin etkisini analiz etmektir. Sonuçların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir, çünkü özellikle Türkiye'de öğrencilerin etik karar alma süreçlerini etkileyebilecek faktörlerin daha iyi anlaşılması için çok az şey yapılmıştır. Ayrıca bu konularla ilgilenen paydaşlara, öğretmenlere ve akademisyenlere de katma değer sağlayacağı düşünülmektedir.

Genel olarak, çalışmada ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. Katılımcıların çoğu senaryolarda sunulan etik sorunların farkına varmış, ancak aynı tutumu sergileyip sergilemeyecekleri sorulduğunda, birçok durumda katılımcılar aynı tutumu sergilemişlerdir (davranışın etik dışı olduğunu kabul etseler dahi). Son olarak, bireylerin akranlarına kıyasla etik algıları çoğu durumda bölünmüştür. Bölünmedikleri durumlarda ise çoğunluk akranları hakkında genellikle olumsuz bir algıya sahiptir.

Cinsiyet faktörü ile ilgili olarak, öğrencilerin "Gizlilik" ve "Sorumluluk sahibi olma" gibi özelliklere atfettikleri önem derecesini etkilediği sonucuna varılmıştır. Yaş faktörünün öğrencilerin kişilik özelliklerine verdikleri önem derecesinde etkili olmadığı ortaya çıkmıştır; Bu sonuç Eweje ve Brunton'un (2010) araştırmasının aksine, bu özelliğin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı da ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, çalışmamız Costa, Pinheiro ve Ribeiro (2016) tarafından savunulan sonuçlara karşı çıkmakla birlikte Stevens (1984) ve Forte (2004) çalışmalarını desteklemektedir. İş deneyiminin, öğrencilerin birçok özelliğine verdikleri önem derecesinde etkili olduğu kanıtlanmıştır; bu sonuçlar aynı zamanda Eweje ve Brunton'un (2010) sonuçlarını desteklemektedir, Kohut ve Corriher (1994), McCullough ve Faught (2005) ve Costa, Pinheiro ve Ribeiro (2016) tarafından yapılan çalışmalarla çelişmektedir. Son olarak, etik faktörü üzerine bir derse katılım, öğrencilerin 6 adet özelliğine atfettikleri önem derecesini etkilediği tespit edilmiştir. Bu sonuç Rohatyn (1988) ve Fisher ve Ott (1996) gibi yazarlar tarafından savunulan etik tutumları olan öğrencilerin, karar vermesinde etkili olmuştur.

Ayrıca, bu çalışma, öğrencilerin akranlarının sahip olabileceği tutumlara ilişkin bazı çekinceler tespit etmiş ve bu konuda soru sorulduğunda, olumsuz görüşlere sahip olduklarını veya meslektaşlarının düşük etik standartlara sahip olacağına inandıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç Costa, Pinheiro ve Ribeiro (2016) tarafından yapılan çalışmayı desteklemektedir.

Sonuç olarak öğrencilerin iş deneyiminin olması ve etik dersine katılım düzeyinin yüksek olması karar verme süreçlerinde oldukça etkili bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin yaş faktörünün belirlenen kişisel özelliklerin hiçbirinde önemli bir yer tutmadığı belirlenmiştir. Dolayısıyla etik karar vermede yaşın öneminin olmadığı belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

Akbey, K. C., & Çil Koçyiğit, S. (2022). Bağımsız olarak faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının etik algılarına ilişkin bir araştırma: Ankara ili örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 20(46), 915-944.

Akyatan, A., & Kutluk, F. A. (2015). Muhasebe dersi alan öğrencilerin etik karar alma sürecini etkileyen faktörler üzerine bir Arastirma/A research about the factors that affect the ethical decision process of the students taking accounting. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1(4), 42-66.

Alberto J. Costa, Margarida M. Pinheiro & Mariana S. Ribeiro (2016) Ethical perceptions of accounting students in a Portuguese university: the influence of individual factors and personal traits, *Accounting Education*, 25:4, 327-348, DOI: 10.1080/09639284.2016.1191270

Arfaoui, F., Damak-Ayadi, S., Ghram, R., & Boucekoua, A. (2016). Ethics education and accounting students' level of moral development: Experimental design in Tunisian audit context. *Journal of business ethics*, 138(1), 161-173.

Baran, E., & Baskan, T.D. (2021). Muhasebe meslek mensuplarının etik dışı davranış sergilemelerinin nedenleri: Literatür incelemesi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 470-506.

Bilen, A. & Yılmaz, Y. (2014). Muhasebe mesleğinde etik ve etikle ilgili çalışmalar, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(6), 57-72.

Cengiz, S. (2018). Lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin meslek etiği algılarında etkili olan faktörlerin araştırılması. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(27), 3059–3075.

Cole, B. C., & Smith D. L. (1996). Perceptions of business ethics: Students vs. business people. *Journal of Business Ethics*, 15(8), 889–896. doi:10.1007/BF00381856

Costa, Alberto J. , Pinheiro, Margarida M. & Ribeiro, Mariana S. (2016) Ethical perceptions of accounting students in a Portuguese university: the influence of individual factors and personal traits, *Accounting Education*, 25(4), 327-348.

Çavuşoğlu, K. (2020). Muhasebe meslek mensuplarının etik değerlere yakınlığının incelenmesi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(22), 622-645.

Çetin, A.C. & Dağlı, S.Ş. (2014). Muhasebe meslek etiği ve meslek mensuplarının etik hakkındaki görüşleri üzerine Isparta ilinde bir araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(20), 55-84.

Daştan, A. (2009).Etik Eğitiminin muhasebedeki yeri ve önemi: Türkiye değerlemesi, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 26(1), 281-311.

Doğan, S. & Karataş, A. (2011). Örgütsel etiğin çalışan memnuniyetine etkisi üzerine bir araştırma, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37,1-40.

- Eweje, G., & Brunton, M. (2010). Ethical perceptions of business students in a New Zealand university: Do gender, age and work experience matter? *Business Ethics: A European Review*, 19(1), 95–111. doi:10.1111/j.1467-8608.2009.01581.x
- Fisher, D. G., & Ott, R. L. (1996). A study of relationship between accounting students' moral reasoning and cognitive styles. *Research on Accounting Education*, 2, 51–57.
- Forte, A. (2004). Business ethics: A study of the moral reasoning of selected business managers and the influence of organizational ethical climate. *Journal of Business Ethics*, 51(2), 167–173. doi:10.1023/B:BUSI.0000033610.35181.ef
- Fülöp, M.T., Topor, D.I., Ionescu, C.A., Cifuentes-Faura, J. & Măgdaş, N. (2023). Ethical concerns associated with artificial intelligence in the accounting profession: A curse or a blessing? *Journal of Business Economics and Management*, 24 (2), 387-404.
- Gülmez, T. Y. & Kıymetli Şen İ. (2021). Muhasebe mesleğinde etiğin önemi ve muhasebe meslek mensubu adaylarının etik algılarının ölçülmesi üzerine İstanbul ilinde bir araştırma, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16, 18-40.
- Karabayır, M. E., Öztürk, S. & Cengiz, S. (2018). Muhasebe meslek mensubu adayları ve etik ikilem. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, Nisan; Özel Sayı*, 328-353.
- Kıllı, M., Türkoğlu, H. & Gülmez, C. (2018). Muhasebe meslek mensuplarının etik algısı: Malatya ilinde bir araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, (11)1*, 45-62.
- Kohut, G. F., & Corriher, S. E. (1994). The relationship of age, gender, experience and awareness of written ethics policies to business decision making. *SAM Advanced Management Journal*, 59(1),32–39.
- Kutlu, H. A. (2008). Muhasebe meslek mensupları ve çalışanlarının etik ikilemleri: Kars ve Erzurum illerinde bir araştırma. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63(2), 143-170
- Larkin, J. M. (2000). The ability of internal auditors to identify ethical dilemmas. *Journal of Business Ethics*, 23(4), 401–409. doi:10.1023/A:1006150718834
- Lund, D. B. (2008). Gender differences in ethics judgment of marketing professionals in the United States. *Journal of Business Ethics*, 77(4), 501–515. doi:10.1007/s10551-007-9362-z
- McCullough, P. M., & Faught, S. (2005). Rational moralists and moral rationalists value-based management: Model, criterion and validation. *Journal of Business Ethics*, 60(2), 195–205. doi:10.1007/s10551-004-8317-x
- Özçelik, H. & Angı, G. G. (2017). Muhasebe meslek mensuplarının meslek etiği ve etik ikilem algıları: Antalya ili örneği. *Muhasebe ve Denetim Bakış, (50)*, 141-158.
- Öztürk, S., & Akarsu, O. N. (2021). Muhasebe dersi alan öğrencilerin etik algısı: Kafkas ve Iğdır Üniversitesi örneği. *Ardahan Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 93-101.

- Rohatyn, F. G. (1998). Ethics in America's money culture. Retrieved December 14, 2015, from <http://www.nytimes.com/1987/06/03/opinion/ethics-in-america-s-money-culture.html>
- Ruegger, D., & King, E. W. (1992). A study of the effect of age and gender upon student business ethics. *Journal of Business Ethics*, 11, 179–186. doi:10.1007/BF00871965
- Serwinek, P. J. (1992). Demographic and related differences in ethical views among small businesses. *Journal of Business Ethics*, 11(7), 555–566. doi:10.1007/BF00881448
- Shawver, T. J. & Clements, L. H. (2015). Are there gender differences when professional accountants evaluate moral intensity for earnings management? *Journal of Business Ethics* 131, 557–566.
- Stevens, G. E. (1984). Business ethics and social responsibility: The response of present and future managers. *Akron Business and Economic Review* Fall, 15, 6–11.
- Topçu, F. (2015). İşletme stratejisinin bir unsuru olarak etik: Planlamadan uygulama. *6. Türkiye Etik Kongresi*, İstanbul: TÜRMÖB Yayınları-488
- Tormo-Carbo', G., Seguí-Mas, E. & Oltra, V. (2016). Accounting ethics in unfriendly environments: The educational challenge. *Journal of Business Ethics* 135, 161–175.
- Tse, A. C. B., & Au, A. K. M. (1997). Are New Zealand business students more unethical than nonbusiness students? *Journal of Business Ethics*, 16(4), 445–450. doi:10.1023/A:1017957210848
- West, A. & Buckby, S. (2020). Ethics education in the qualification of professional accountants: Insights from Australia and New Zealand. *Journal of Business Ethics*, 164, 61–80.
- Yılmaz, E., Aslan, T., & Kızıllı, C. (2022). Muhasebe eğitiminde etik ikilem ve etik karar alma konularının değerlendirilmesine yönelik üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 24(3), 677-699
- Yılmaz, E., Yıldırım, S. & Bahar, H. H. (2015). Serbest muhasebeci mali müşavirlerin mesleki etik algısı: Samsun örneği, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 65, 27-42.
- Zarper, A. (2023). Etik dışı uygulamaların muhasebe meslek mensuplarının tükenmişlik düzeyine etkileri ve Bursa ilinde bir uygulama (Yayımlanmış yüksek lisans tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Zhang, C., Zhu, W., Dai, J., Wu, Y. & Chen, X. (2023). Ethical impact of artificial intelligence in managerial accounting. *International Journal of Accounting Information Systems* 49, 1-19.

USE OF LEAN SIX SIGMA METHODOLOGY IN ACCOUNTING AND FINANCE TRANSACTIONS

Assoc. Dr. Nazan GÜNGÖR KARYAGDI

Bitlis Eren Üniversitesi,

ngkaryagdi@beu.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0003-3938-4147>

Assoc. Dr. Kadir GÖKOĞLAN

Dicle Üniversitesi,

kadir.gokoglan@dicle.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0001-6397-8477>

ABSTRACT

Today, many businesses use different strategies in order to gain a place in the economy and adapt to the competitive environment. Lean Six Sigma, which has recently been used as a method based on quality in both production and service sectors, assimilates less cost and waste by prioritising customer satisfaction and helps businesses to increase production quality. This method, which is aimed to be used not only in production processes but also in almost all processes of enterprises, is preferred to be used effectively in accounting, auditing and finance processes. In this framework, the use of Lean Six Sigma methodology in the execution of accounting and finance activities was investigated in the study and it was aimed to reveal the effects of this approach on accounting and finance processes.

Keywords: Lean Six Sigma, Accounting, Finance

1. INTRODUCTION

Considering the market conditions, the continuous increase in competition makes it necessary for enterprises to create a better quality working principle. This is realised through an effective quality management philosophy. Quality is one of the main factors necessary for businesses to gain competitive advantage. The Lean Six Sigma approach is a strategy that has been increasingly used in recent years in order to further improve quality and is a preferred strategy for businesses. This approach, which has been adopted especially by manufacturing companies, has now started to be adopted by the service sectors and has started to be used more widely to reduce service costs, improve service quality, increase customer satisfaction and profitability.

Quality management is of great importance in accounting, auditing and financial activities as well as in production, marketing and supply activities of enterprises. The information provided by the accounting and financial information systems of the enterprises is considered important by the users and the efficiency, diversity and quality of this information are also prioritised. The Lean Six Sigma approach is used as a controlling toolkit that enables businesses to develop a more accurate, reliable and quantitative approach to identify and correct the basis that causes problems in accounting and finance processes.

In this study, it is aimed to reveal the effects of Lean Six Sigma methodology on the execution of accounting and finance transactions. There are many studies conducted with Lean Six Sigma methodology in national and international literature. However, the limited number of studies

covering the accounting, auditing and finance processes of this approach and the lack of a study that deals with the execution of both accounting and finance transactions together reveals the importance of the study and it is predicted that it will contribute to the literature in this respect. In the study, firstly, the conceptual information about Lean Six Sigma is mentioned, then the previous studies on the subject are included. In the last part of the study, it is aimed to examine the effects of Lean Six Sigma methodology on accounting and finance processes.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

The Six Sigma concept, developed by Motorola engineer William Smith, has played an important role in the success of businesses. Motorola, which implemented the Six Sigma model in the 1980s, achieved great success (Kardeş Selimoğlu et al., 2021: 204). Six Sigma, which is of great importance in the success of businesses, is a process supported by senior management in order to use resources harmoniously for competitiveness, to develop products and to ensure continuous improvement in processes, and to successfully meet customer expectations. The elements of Six Sigma, which is defined as an organizational process, are as follows (Lurgio and Hays, 2004:2; Şenol and Anbar, 2010:76):

- ✓ It should be supported by senior management,
- ✓ Customer satisfaction should be at the forefront,
- ✓ Emphasis should be placed on training all employees in their field,
- ✓ Data needs to be precise, assumptions and beliefs should not matter,
- ✓ It should focus on solving problems both in a disciplined and systematic way,
- ✓ Continuous improvement in products and processes should be targeted.

In Six Sigma, which envisages reducing errors as much as possible, there are three key points to achieve the desired level of quality. Customers, processes and employees are the key points of importance. Customer orientation, data and fact-based methodology, focus on process, proactive management, unlimited cooperation, orientation towards perfection and tolerance towards failure are the basic principles of Six Sigma (Yalçiner and Günday, 2020: 189). Regardless of the sector in which this model is used, the aim is to improve all business processes. The most important factor that makes Six Sigma so effective is the tools and methods used in the model. Unlike other quality approaches, the Six Sigma approach is an approach that adopts the best aspects of all the techniques applied in a wide range of fields and updates them with a scientific approach, making them realistic and effective tools. The concept of Lean Six Sigma has been developed in integration with leanization, which is very effective in terms of production (Kwak and Anbari, 2004: 3).

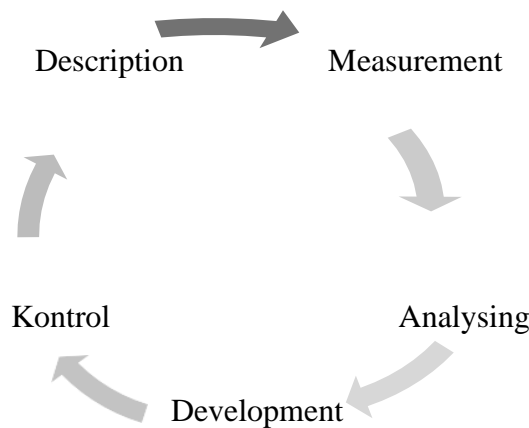
The concept of lean production, which was developed based on the concept of lean production inspired by Six Sigma, is defined as both improving quality and controlling resources by taking into account the needs of customers by reducing all kinds of unnecessary waste. The use of Six Sigma and lean production techniques integrated with each other will pave the way for more effective results (Özveri and Çakır, 2012: 20). With these two approaches supporting each other, the Lean Six Sigma method was created. The relationship between these two methods is given in Figure 1 below.

Figure 1. Lean Six Sigma

Source: Kardeş Selimoğlu et al., 2021

In order to use the Six Sigma method effectively, certain practices must also be in place. These practices are DMAIC, which consists of Define, Measure, Analyse, Improve and Control tools used to further improve and optimise business processes or products

Figure 2. DMAIC Loop

Source: Gerekan and Şendurur, 2022

According to the DMAIC Cycle, Net Present Value, Internal Rate of Return, Discounted Cash Flow Analysis are tools of the identification phase. The tools in the measurement process are detailed process maps prepared for inputs and outputs, value analysis, Pareto Diagram and control forms. The tools used in the analysis phase are supply chain analysis, statistical analysis such as regression-correlation-variance, project appraisal and opportunity cost analysis. In the Development and Control phase, which is the last phase of the cycle, tools such as Tree Diagrams, Gantt Charts, Process Maps, Histogram Charts and Poka Yoke are used (George, 2002: 29; Gerekan and Şendurur, 2022: 67).

Businesses that want to be involved in the Six Sigma process may encounter some negativities from time to time. Examples of these problems include uneasiness about organizational readiness for the Six Sigma approach, short-term expectations, and insufficient sensitivity to the results achieved within the framework of process improvements (Antony et al., 2007: 306). Managers in top management have great responsibilities here. Their efforts and willingness to

eliminate the emerging negativities are the most obvious indicators of this (Gerekan & Şendururur, 2022: 68).

3. LITERATURE REVIEW

The Lean Six Sigma approach, used to address issues that may arise in accounting, finance, and auditing processes in addition to production processes, has gained significant importance in recent years. Research has been conducted by both experts and academics to uncover its contributions. Numerous academic studies have focused on the reasons for preferring the Lean Six Sigma approach, its benefits to businesses, and similar topics, aiming to contribute to the literature. However, there is a limited number of studies in the national literature regarding the application of the Lean Six Sigma approach in accounting and auditing processes. This aspect of the study is expected to provide a significant contribution to the literature. Some of the national and international studies conducted on this subject are listed below.

Fraser and Fraser (2009) explore the application of Lean Six Sigma methodologies and tools to supply chains in a service environment. To understand how the approach is implemented, a Lean Six Sigma project conducted in a large American financial services holding company was examined. The project not only demonstrated the achievable results but also revealed some interesting findings regarding business thinking. As a result of the study, the implications and strategies adopted by the service company further support the implementation of a carefully considered Lean Six Sigma program in service supply chains.

In his study, Akın (2010) aimed to measure the cost of errors arising in business processes using Activity-Based Costing (ABC), one of the contemporary cost management systems, and to present the monetary amounts. Within the scope of the study, he attempted to analyze the use of the Six Sigma system alongside the ABC method in a marble sector business through a case study. The analysis revealed that both the Six Sigma and ABC systems are effective in cost control.

Delgado et al. (2010) aimed to report the results of a case study conducted at a financial services organization that began implementing Lean Six Sigma methodologies in the pursuit of service excellence ten years prior. The study found that the benefits derived from this approach—such as reductions in operational costs, improvements in process and product quality, increases in productivity leading to enhanced efficiency, and the agility and versatility gained by the organization—far outweighed the costs involved.

Şenol and Anbar (2010), focusing on the financial sector, evaluated Lean Six Sigma applications in their study. They emphasized that firms utilizing this approach were effective in both reducing quality costs and increasing customer satisfaction.

Al-Zwyalif (2012) aimed to investigate the extent to which Lean Six Sigma criteria are applied in firms operating in Jordan and their impact on the performance of accounting information systems. Data were collected from participating firms using a specially designed survey. The study concluded that Lean Six Sigma criteria were applied at a very high level in these specific firms and that there was a significant relationship between the application of Lean Six Sigma criteria and the improvement of accounting information systems performance in these firms.

Chiarini (2014) aimed to demonstrate the applicability of the Lean Six Sigma approach within accounting systems. A case study was conducted in a medium-sized manufacturing company as part of the research. The study also explored whether value stream accounting and lean accounting are suitable for Lean Six Sigma environments. Comparisons were made for both systems, utilizing cost calculations for products within a restructured value stream. The differences identified are highly beneficial for managers and practitioners seeking to understand when one system might be preferable over the other.

Djordjevic and Čečević (2014) discussed the essence and assumptions underlying internal auditing and Lean Six Sigma, reviewing the possibilities for integrating Lean Six Sigma into business processes. They concluded that improvements in business processes, in terms of costs, quality, delivery reliability, responsiveness to demand changes, and time to market for new products, can be implemented with the support of various concepts, including Lean Six Sigma.

Li (2016) aimed to uncover the impact of the DMAIC methodology, part of the Six Sigma implementation steps, on the quality of accounting information. In this context, the author examined businesses operating in China and argued that several factors, such as organizational culture, training, and education, could be effective in enhancing accounting information quality through the DMAIC methodology.

Gunaman and Karimah (2017) investigated the impact of the Six Sigma approach on the performance of accounting information systems in manufacturing companies. A survey was conducted, yielding a total of 80 participant responses from lower management (64%), middle management (38%), and upper management (7%). The study found a statistically significant relationship between Six Sigma implementation and the improvement of accounting information systems performance. The results indicate that Six Sigma has a significant effect on the performance of accounting information systems. The findings also show that companies are implementing Six Sigma at high levels. Key criteria for Six Sigma include support and commitment from upper management, organizational culture, customer focus, and training. However, it was not demonstrated that the support and commitment of upper management and the criteria of organizational culture significantly influenced the improvement of accounting information systems performance.

Kardeş Selimoğlu et al. (2021) examined the Lean Six Sigma approach used for improving internal audit processes and identifying risks. They argued that utilizing this approach in internal audit processes could be beneficial for enhancing both the efficiency and effectiveness of business processes, as well as for assessing risks, uncovering weaknesses, and driving improvements.

Madhani (2021) aimed to present a series of guidelines for the seamless implementation of Lean Six Sigma in finance and accounting services, highlighting the operational, tactical, and strategic benefits of the approach. The research concluded that Lean Six Sigma rapidly transforms the way finance and accounting functions are managed, establishing it as the dominant process management methodology for these services.

Asnaashari and Khodabandehlou (2024) investigated the effects of Lean Six Sigma (LSS) techniques on the effectiveness and efficiency of internal auditing. The study involved a survey conducted with a sample of 384 Iranian internal auditors. Data analysis included confirmatory factor analysis and structural equation modeling. The empirical findings from the analyses indicated a significant relationship between LSS application and the effectiveness and efficiency of internal auditing. Additionally, exploratory analysis showed that the application of LSS techniques by less experienced internal auditors had a negative impact on the quality of the internal audit function as a component of internal audit competency. However, motivation factors for internal auditing, including training and position, did not mediate the impact of LSS on the effectiveness and efficiency of internal auditing.

4. EXAMINATION OF THE EFFECTS OF LEAN-SIX-SIGMA METHODOLOGY ON ACCOUNTING AND FINANCE PROCESSES

In today's business environment, increasing both the effectiveness and efficiency of activities is crucial not only from an organizational perspective but also in terms of accounting and financial information systems. Developing new concepts and strategies in this direction will enhance corporate performance. Recently, the Lean Six Sigma methodology, which has garnered significant attention and is actively used across all business processes, is improving the efficiency of financial reporting processes within accounting and finance (Gunawan and Karimah, 2017: 17). This approach eliminates time and additional costs arising from errors in financial reports, repetitive transactions, unnecessary data entry, and inefficient processes.

Moreover, it contributes to balancing the cash flow process within businesses, thereby removing unnecessary interest payments on loans from banks (Gerekan and Şendurur, 2022: 69). The impact of this approach is substantial in shortening the closing time of financial books, increasing shareholder value, and ensuring the accuracy of finance and accounting operations, as well as effectively implementing performance measurements.

Additionally, the timely implementation of corrective actions to achieve growth and profitability goals in businesses makes the use of Six Sigma in financial activities essential (Gupta, 2005: 2). This approach is also a strategy used by businesses to gain customer loyalty. It has become a preferred tool, especially in the banking sector, which places significant emphasis on customer satisfaction in recent years. Citi Financial, Huntington, Commonwealth, UBS, Chase, US Bank ve Bank of America Altı Sigma yı etkin bir şekilde kullanan finansal kurumlara örnek gösterilebilir (Kumar vd., 2008: 662; Şenol ve Anbar, 2010:80).

The quality of service in banks is among the important factors that customers pay attention to. Gaining and maintaining the loyalty of bank customers is crucial for profitability and the sustainability of banks' assets. Many financial institutions prefer to use Six Sigma in operational areas due to the numerous repetitive processes involved (Şenol and Anbar, 2010: 80).

One significant reason for the adoption of the Lean Six Sigma approach by firms is that categorizing its use in accounting and finance makes it easier to interpret and evaluate processes. This leads to more effective management of internal processes, credit-related

processes, risk management, and investment activities. The positive effects of Lean Six Sigma on accounting and finance processes are evident in payroll processing, order/shipping/invoicing procedures, closing processes, tracking of debts/receivables, filing requirements mandated by laws and regulatory bodies, ensuring the quality assurance of financial data, and enhancing the effectiveness and quality of internal auditing (The Faltin Group Research, 2002: 2).

Moreover, the Lean Six Sigma approach contributes to the identification and elimination of non-value-added processes, facilitating improvements in business processes and other service processes. Its inclusion in internal auditing provides additional benefits to organizations. The applicability of the Lean Six Sigma approach is crucial for the continuous monitoring of business activities, addressing errors and deficiencies, and enhancing the effectiveness of both the internal audit process and audit quality (Djordjevic and Čečević, 2014: 245).

The Lean Six Sigma approach is a powerful toolkit that enables businesses to identify and correct the root causes of potential issues. This allows internal audit professionals to provide more effective audit recommendations. It helps reduce compliance-related costs (the "Lean" effect) and improve the effectiveness of a company's internal controls (the Six Sigma effect). Therefore, the goal of Lean Six Sigma and internal audit projects is to enhance internal controls by avoiding expenses that do not add value to the organization. The DMAIC model used in Lean Six Sigma serves as a general framework that can be integrated into various internal audit projects (Aghili, 2009: 38).

The application of Lean Six Sigma methodology in internal audit activities significantly contributes to a better understanding and improvement of all processes within the organization, thereby enhancing the effectiveness of business processes. This contribution has been recognized by the Institute of Internal Auditors (IIA), an international association with a substantial impact on the development of internal audit theory and practice. In this context, the Institute organized various courses and training sessions in 2017 to provide a foundation for tools that can be used in planning and conducting audits using the Lean Six Sigma methodology. The objectives of the training were to explain the relationship between Lean Six Sigma methodology and internal audit standards, link the DMAIC methodology to the five phases of internal auditing, emphasize the necessity and importance of process mapping in businesses, and clarify the purpose and methods of applying various analytical tools (IIA, 2017: 1).

In summary, the DMAIC model serves as a disciplined, risk-based approach that aligns with internal audit standards. It provides the audit team with tools to better identify root causes, measure and document areas of non-compliance, and propose ways to reduce business expenses. Additionally, various research findings indicate that when a company's control systems become more effective, the return on investment improves.

This methodology also supports business owners or partners in making investment decisions, such as capital budgeting and mergers and acquisitions. When acquiring an asset with the aim of generating returns, investment decisions can sometimes pose challenges. The DMAIC Cycle steps in this approach come into play to assist.

First, the **Define** phase addresses which securities (stocks, bonds, currencies, etc.) to invest in, what risks to accept, and which markets are expected to perform better. In the second phase, specific stocks or bonds are selected, and their performance over time is closely monitored. This step is closely related to the **Analyze** phase, as the performance of investment instruments is measured and analyzed, allowing for the creation of a portfolio based on this information.

Based on the data gathered during the **Measure** and **Analyze** phases, a portfolio is constructed according to the defined problem and specific investment objectives. Finally, the market determines the accuracy of the process; in other words, a return is either generated or a loss is incurred. If there are mistakes in the portfolio and investment strategy, the process may revert to the **Measure** and **Analyze** phases. If the problem is more significant—such as needing to redefine the investor's objectives—the entire process may need to start anew. This process is shaped according to the DMAIC steps, a tool of Six Sigma (Lin, 2008: 476).

5. CONCLUSION

Businesses exist through their economic power. The economic structure of enterprises relies on the quality and success of production processes, as well as the accounting, auditing, and related processes that reflect these production activities. Additionally, the ability of businesses to adapt to an increasingly competitive environment and gain an advantage over their rivals is directly proportional to the quality of these processes. In a progressively intensifying competitive landscape, the size of quality—whether large or small—is not what matters. What is crucial is the consistency of quality across all processes.

Therefore, the Lean Six Sigma approach, which prioritizes quality in all business processes and promotes continuous improvement, is increasingly recognized and implemented by businesses at every stage. This approach, applicable across all sectors, has recently begun to be utilized in accounting, auditing systems, as well as in the finance and banking industries. The disciplined and scientific nature of this methodology plays a significant role in enhancing the customer value of products and processes. Consequently, increasing the sigma levels of businesses supports a substantial rise in customer satisfaction.

Furthermore, the adoption of Lean Six Sigma practices in accounting, auditing, and finance processes will greatly contribute to the widespread acceptance of the system, ultimately ensuring the sustainability of businesses.

REFERENCES

Aghili, Shaun (2009), “A six sigma approach to internal audits”, *Strategic Finance*, 90 (8), pp. 38-43.

Antony, J., Jiju Antony, F., Kumar, M. & Rae Cho, B. (2007), Six sigma in service organisations: benefits, challenges and difficulties, common myths, empirical observations and success factors. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 24(3), 294-311.

Akın, O. (2010). Altı Sigma sistemi ile bütünleşik faaliyet tabanlı maliyet sisteminin mermer sektöründe uygulanması. (Yayımlanmış doktora tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Al-Zwyalif, I.M. (2012). Using six sigma approach to improve accounting information systems performance. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 55, 132 – 142.

[Asnaashari, H.& Khodabandehlou, F. \(2024\). Lean Six Sigma, effectiveness, and efficiency of internal auditing, *International Journal of Lean Six Sigma*, Vol. 15 No. 4, pp. 787-816.](#)

Chiarini, A.(2014). [A comparison between time-driven activity-based costing and value stream accounting in a lean Six Sigma manufacturing case study](#), *International Journal of Productivity and Quality Management*,14(2), 131-148.

Delgado, C., Ferreira, M. & Branco, M.C. (2010). The implementation of lean six sigma in financial services organizations. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 21(4), 512 – 523.

Djordjevic, M.& Čečević, B.N.(2014). Synergistic effects of internal audit and lean-six sigma concept on business process improvement, Facta University of Economic and Organizaiton,, 11(3), 237-249.

Fraser, N.& Fraser, J.(2009). Lean Six Sigma applied to an accounting process within a client of a commercial finance organisation – an empirical case study, *International Journal of Six Sigma and Competitive Advantage*, 5(1), 82-92.

Gerekan, B.& Şendurur, U.(2022). Muhasebe bilgi sistemleri performansının geliştirilmesinde Altı Sigma yaklaşımı, *Mali Çözüm Dergisi*, 32(173), 59-87.

Gunawan, H. & Karimah, H. (2017). The six sigma approach for the development of accounting information system performance. *Journal of Applied Accounting and Taxation*, 2 (1), 15-21.

Gupta, P. (2005). Six sigma in finance and accounting. *Quality Digest*. www.accelper.com/.../Six%20Sigma%20in%20Finance%20and%20Accounting. pdf (Erisim Tarihi, 01.10.2024).

Kardeş Selimoğlu, S., Yeşilçelebi, G., & Altunel, M. (2021). İç denetim süreçlerini iyileştirme ve risk yönetimi araçları: Yalın Altı Sigma ve FMEA. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 201-218.

Kumar, S., Wolfe, A.D. & Wolfe, K.A. (2008). Using six sigma DMAIC to improve credit initiation process in a financial services operation. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 57(8), 659-676.

Kwak, Y.H. & Anbari, F.T. (2004). Benefits, obstacles, and future of six sigma approach. <http://www.sciencedirect.com/> (Erisim Tarihi: 30.09.2024).

Li, L. (2016). Implementing six sigma techniques in accounting information quality management for China's securities companies. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 75, 88 -93.

Lin, J. (2008). The unrealized potential of six sigma in finance. *Proceedings of ASBBS*, 15(1), 473-478.

Lurgio, S. & Hays, F. (2004). Using six sigma to improve credit and financial management competitiveness. *Credit & Financial Management Review*, http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3857/is_200407/ai_n9470565/pg_1 (Erisim Tarihi: 29.09.2024).

Madhani, P.M. (2021). Lean six sigma in finance and accounting services for enhancing business performance. *International Journal of Service Science, Management, Engineering, and Technology*, 12(6), 141 -165.

Şenol, G. & Anbar, A. (2010). Altı Sigma ve finans sektöründe Altı Sigma uygulamaları. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 73-86.

The Faltin Group Research (2002). Six sigma in finance: State of the art and best practices. www.faltingroup.com/documents/SixSigma_in_Finance.pdf (Erisim Tarihi: 02.10.2024.2010).

The Institute of Internal Auditors (IIA) (2017), Lean six sigma tools for internal audit, <https://na.theiia.org/training/courses/CourseOutlines/Lean-Six-Sigma-Tools-for-Internal-Audit.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.10.2024)

Yalçın, A. Y. & Günday, Ü. R. (2020). Yalın Altı Sigma metodu ve bankacılık sektöründe uygulanması. *Düzce Üniversitesi Bilim Ve Teknoloji Dergisi*, 8(1), 188-209.

ORTAÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN MESLEKİ DENEYİM YILINA GÖRE FAİZ KONULARINDAKİ ALAN BİLGİLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. ALİ ŞAHİN

Kırkpınar Ortaokulu,

Ararat_can@hotmail.com - 0000-0003-1389-670X

ÖZET

Çalışmanın amacı ortaöğretim matematik öğretmenlerinin mesleki deneyim yıllarına göre faiz konularındaki konu alan bilgilerinin incelenmesidir. Yapılacak bu çalışmanın örneklemini Şanlıurfa ilinin merkez ilçelerinde görev yapan ortaöğretim matematik öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmacı tarafından çoktan seçmeli olacak şekilde beş tane soru veri toplama aracı olarak hazırlanmıştır. Bu sorulardan hareketle elde edilecek verilerin analizi içinde betimsel içerik analiz sonuçlarına bakılmıştır. Çalışmada öğretmenlerin deneyim yılları olarak dört gruba ayrılmıştır. Bunlar; 0-5 yıl birinci grup, 6-10 yıl ikinci grup, 11-15 yıl üçüncü grup ve 16 yıl ve üzeri çalışma yılına sahip öğretmenler dördüncü grup şeklinde gruplandırılmıştır. Birinci grup 11, ikinci grup 10, üçüncü grup 12 ve dördüncü grup 7 kişiden oluşmaktadır. Testte birinci soruya birinci grup (7D,4Y) ikinci grup (7D,3Y), üçüncü grup (8D,4Y) cevap verirken dördüncü grup ise (5D,2Y) cevap verdikleri görülmüştür. İkinci soruya birinci grup (5D,6Y), ikinci grup (5D,5Y), üçüncü grup (5D,7Y) ve dördüncü grup ise (3D,4Y) yanıt verdikleri bulunmuştur. Üçüncü soruya birinci grup (7D,4Y), ikinci grup (6D,4Y), üçüncü grup (7D,5Y) cevap verdikleri bulunurken dördüncü grup ise (4D,3Y) cevap verdikleri görülmüştür. Dördüncü soruya ise birinci grup (8D,3Y), ikinci grup (7D,3Y), üçüncü grup (8D,4Y) ve dördüncü grup ise (5D,2Y) yanıt verdikleri bulunmuştur. Veri toplama aracının son sorusuna birinci grup (7D,4Y), ikinci grup (4D,6Y), üçüncü grup (8D,4Y) ve dördüncü grup ise (4D,3Y) cevap verdikleri görülmüştür. Sonuç olarak ortaöğretim matematik öğretmenlerinin mesleki deneyim yıllarına göre basit ve bileşik faiz konularına yönelik oluşturulan test sorularına verdikleri doğru cevap sayılarının yanlış cevap sayılarının oranına bakıldığında genel olarak aralarında oransal olarak bir farkın oluşmadığı görülmektedir. Sadece veri toplama aracının beşinci sorusunda ikinci grubun doğru ve yanlış cevaplarına oranı diğer gruplardan bir hayli farklı olduğu görülmüştür. İkinci grubun vermiş oldukları cevap ve çözümler analiz edildiğinde bu gruptaki öğretmenlerin soruya yönelik yanlış mantıksal çıkarımlarda buldukları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Matematik, Matematik öğretmeni, Deneyim yılı, Faiz.

INVESTIGATION OF SECONDARY EDUCATION MATHEMATICS TEACHERS' FIELD KNOWLEDGE ON INTEREST ISSUES ACCORDING TO YEARS OF PROFESSIONAL EXPERIENCE

ABSTRACT

The aim of the study is to examine the subject knowledge of secondary school mathematics teachers on interest issues according to their years of professional experience. The sample of this study consists of secondary school mathematics teachers working in the central districts of Şanlıurfa province. Five multiple choice questions were prepared by the researcher as a data collection tool. Descriptive content analysis results were examined in the analysis of the data to be obtained based on these questions. In the study, teachers' years of experience were divided into four groups. These; Teachers with 0-5 years of experience are grouped as the first group, 6-10 years as the second group, 11-15 years as the third group, and teachers with 16 or more working years as the fourth group. The first group consists of 11 people, the second group consists of 10 people, the third group consists of 12 people and the fourth group consists of 7 people. In the test, it was seen that the first group (7D,4Y), the second group (7D,3Y), the third group (8D,4Y) answered the first question, while the fourth group answered (5D,2Y). It was found that the first group (5D,6Y), the second group (5D,5Y), the third group (5D,7Y) and the fourth group (3D,4Y) answered the second question. It was observed that the first group (7D,4Y), the second group (6D,4Y), the third group (7D,5Y) answered the third question, while the fourth group answered (4D,3Y). It was found that the first group (8D,3Y), the second group (7D,3Y), the third group (8D,4Y) and the fourth group (5D,2Y) answered the fourth question. It was seen that the first group (7D,4Y), the second group (4D,6Y), the third group (8D,4Y) and the fourth group (4D,3Y) answered the last question of the data collection tool. As a result, when we look at the ratio of the number of correct answers to the number of incorrect answers given by secondary school mathematics teachers to test questions on simple and compound interest topics according to their years of professional experience, it can be seen that there is generally no proportional difference between them. Only in the fifth question of the data collection tool was it seen that the ratio of correct and incorrect answers of the second group was significantly different from the other groups. When the answers and solutions given by the

second group are analyzed, it is seen that the teachers in this group made wrong logical inferences regarding the question.

Keywords : Mathematics, Mathematics teacher, Years of experience, Interest.

MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN MATEMATİK DERSİNE DAİR DÜŞÜNCELERİNİN İNCELENMESİ

Dr. ALİ ŞAHİN

Kırkpınar Ortaokulu,

Ararat_can@hotmail.com - 0000-0003-1389-670X

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik dersine yönelik düşüncelerini ortaya çıkarmaktır. Öğretmenlerin düşüncelerinin ortaya çıkarmak için sinektik tekniği aracılığıyla çalışmanın sonucuna ulaşılmaya çalışılacaktır. Araştırmanın katılımcıları Türkiye'nin güneyinde bulunan bir büyükşehir merkez ilçesinde M.E.B'e bağlı okullarda görev yapan ortaokul matematik öğretmenlerinden oluşmaktadır. Katılımcılardan 13'ü tanesi kadın ve 8 tanesi erkek öğretmen olmak üzere toplamda 21 kişiden oluşmaktadır. Bu çalışma için olgu bilim deseni kullanılmıştır. Araştırma kapsamında veriler, katılımcılara yarı yapılandırılmış bir tane soru sorularak elde edilmeye çalışılmıştır. Bu sorudan hareketle araştırmada asıl ulaşılmak istenen iki tane soruya cevap aranmıştır. Bunlardan biri ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik dersine yönelik oluşturdukları algılarını hangi hayvanlarla yansıttıkları iken diğeri ise bu hayvan sinektiklerine yükledikleri anlamların bulunması amaçlanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde ise betimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir. Yapılan bu araştırma sonucunda ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik dersine yönelik oluşturdukları hayvan sinektik algılarının çeşitli olduğu görülmüştür. Bunlardan bazıları; arı, keçi, ahtapot, tilki, kelebek, yunus balığı, karga, karınca gibi farklı farklı hayvanlar olduğu görülmüştür. Bu hayvan sinektik algılarının içerisinde de en fazla arı (4 tane), karınca (3 tane), tilki (2 tane) ve kuş (2 tane) olduğu görülmektedir. Bunun yanında öğretmenlerin hayvan sinektik algılarına yükledikleri anlamlara bakıldığında ise matematik dersinin sürekli ve çok çalışılması gereken bir ders olduğu, korkulan bir ders olduğu, hızlı ve pratik çözümler gerektiren bir ders olması, sürekli olarak eleştirilen veya suçlanan bir ders olması, çok fazla konusunun bulunduğu şekilde ifade ettikleri görülmüştür. Öğretmenler, bu ifadelerden de en fazla matematik dersinin sürekli ve çok çalışılması gereken bir ders (8 tane) olduğunu ifade ettikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Matematik, Matematik Öğretmenleri, Sinektik Algı.

INVESTIGATION OF MATHEMATICS TEACHERS' OPINIONS ON MATHEMATICS COURSES

ABSTRACT

The purpose of this research is to reveal secondary school mathematics teachers' thoughts about mathematics lessons. An attempt will be made to reach the conclusion of the study through the synectic technique in order to reveal the thoughts of the teachers. The participants of the research consist of secondary school mathematics teachers working in schools affiliated with the Ministry of National Education in the central district of a metropolitan city in the south of Turkey. The participants consist of a total of 21 people, 13 of whom are female and 8 of whom are male teachers. Phenomenological design was used for this study. Within the scope of the research, data were tried to be obtained by asking the participants a semi-structured question. Based on this question, answers were sought to the two main questions that were sought to be reached in the research. One of these is to find out which animals secondary school mathematics teachers reflect their perceptions of mathematics lessons, and the other is to find out the meanings they attribute to these animal synectics. Descriptive analysis method was preferred in the analysis of the data obtained. As a result of this research, it was seen that the animal synectic perceptions of secondary school mathematics teachers towards mathematics lessons were diverse. Some of these are; It has been seen that there are different animals such as bees, goats, octopuses, foxes, butterflies, dolphins, crows and ants. Among these animal synectic perceptions, the most common ones are bees (4), ants (3), foxes (2) and birds (2). In addition, when we look at the meanings that teachers attribute to animal synectic perceptions, it is stated that mathematics is a lesson that needs to be studied constantly and hard, that it is a lesson that is feared, that it is a lesson that requires quick and practical solutions, that it is a lesson that is constantly criticized or blamed, and that it has too many topics. It has been observed that they do. From these statements, it can be seen that the teachers mostly stated that mathematics is a course that requires constant and hard work (8).

Keywords : Mathematics, Mathematics teacher, Synectic perception.

THE INFLUENCE OF SOCIAL MEDIA ON THE ACQUISITION OF ENGLISH LANGUAGE SKILLS: OPPORTUNITIES AND OBSTACLES

Assist. Prof. Hülya KÜÇÜKOĞLU

Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

hulyakucukoglu@yobu.edu.tr,

ORCID ID: <https://orcid.org//0000-0001-5421-9858>

ABSTRACT

The purpose of this research is to provide an in-depth analysis of the significant impact that social media platforms have on the process of English language acquisition as well as the opportunities and the obstacles that are influenced by this phenomenon. Another purpose of this study is to gain an understanding of how the media affects the educational dynamics and language development that occur in everyday life. Due to the fact that the English language is becoming increasingly dominant as the lingua franca of the globe, educators and policymakers must comprehend the function that social media plays as an array for language acquisition. The data collection procedure was consequently carried out throughout the voluntary university students, with participants coming from a variety of cultural backgrounds and linguistic levels. Methods for utilizing social media and maintaining users' engagement with content written in English were investigated and offered as an efficient instrument for the most recent approach towards enhancing language abilities. It was further confirmed by the findings of the respondents, that a significant number of them regarded social media to be beneficial in enhancing their English language skills. Despite the fact that social media is an efficient supplementary tool for language learning, the study advises that it should be utilized within the official educational frameworks with a certain degree of caution to make the most of the benefits it offers.

Key Words: Language learning, language teaching, language acquisition, social media, educational technology

INTRODUCTION

Improved science and technology have continuously enriched the lives of human beings. It encourages better economic welfare and the possibility of pursuing a higher level of education. Notably, as the use of modern technology elevated, the standard of teaching second languages has drastically improved (Chau, 2021). The growing use of social networking sites is evident in today's generation. Modern-day students are, in some way, residents of the digital world. Among these digital tools, social media have become part of the technology which become an indispensable tool in every aspect of life and, above all, in educational settings where they have started to play a vital role; (Slim and Hafedh 2019).

Social platforms such as Facebook, Instagram, Twitter, Snapchat, and WhatsApp have taken communication to other levels. Digital interaction allows not only social participation but also educational involvement -wherein language is the primary form of communication. The importance of English as a second language in the world is high; therefore, the tendency to learn and improve requires persistence and consistent hard work. Thus, as English typically represents the language with the highest number of speakers globally as a second language, its position in the world should be rigorously analyzed. This global use brings people from diverse backgrounds together to share and participate in international discourse. (Ilyosovna, 2020; Getie, 2020).

The effectiveness of English throughout social media platforms gives emphasis to its importance globally. The development, especially of social media, has put the world at one's fingertips and brought so many opportunities to share information (Greenhow & Lewin, 2016). For young individuals, social media is not a current trend, but an integral part of their social and academic lives, leading them to language learning and cultural exchange (Ittefaq et al., 2022). Interacting with the target language to learn and communicate is the key element of today's World. These social media platforms give the people the opportunity to interact with the other people from different cultures and countries with a similar taste and worldviews. This networking opportunities lead the participants establish both social and professional interactions.

Social media also offers abundant opportunities for developing one's linguistic abilities, giving access to extensive information, interaction with native speakers, and using the language in different textual forms such as blogs, tweets, and post formats. However, social media is not only used for language practices and social interaction but also used as an effective tool for

understanding other cultures and the consequent diversification as languages gave insight into linguistic competencies as well as cultural understanding.

The effect of social media on learning the English language is commonly remarkable in the modern world and Turkey is no exception to this trend. It has increasingly integrated into the contemporary phenomenon both in the circles of academia and society. This trend opens many opportunities for the development of the English language as the most studied second language among students almost in every culture. While it develops linguistic proficiency, it also provides EFL students with realistic settings, and motivates them to practice, while at the same time, improving their speaking, reading, writing, and listening skills in English. (Kausar & Awan, 2019; Khan & Maroof, 2021).

Hence, the use of social media and its influence on the development of language skills has been a subject of much debate recently. This present research attempts to shed light on the influence of social media on the acquisition of English. It undertakes a critical role to examine the role of social media in English language acquisition, capturing the promise and its associated challenges.

1. BACKGROUND OF THE STUDY

Social media is complex and multi-dimensional; it is for this reason that, defining it by a single definition is a bit difficult. It is generally perceived as an online site where users interact with each other for different reasons, particularly for information sharing. This term includes all internet-based applications created to facilitate content creation and distribution provided by users. Despite the complexity and broad diversity of social media tools, researchers like Bhatti, Saad, & Salimon 2019, and Safko & Brake, 2009, have tried to categorize the major social networking sites based on their basic uses that are communication, collaboration, education, and entertainment. These range from Facebook, Instagram, LinkedIn up to YouTube.

Krashen's (1985) Input Hypothesis holds that comprehensible input is the driving force in language acquisition. In contrast, the social constructivism theory of Vygotsky, which gained wide acceptance in the late 1970s, elaborated the belief that learning is usually a social activity, especially in language acquisition, which he considered as basically an interpersonal process

promoted by social communication through various media (Vygotsky, 1978, as cited in Jones & Brader-Araje, 2002, p. 68).

According to the studies done in the field, more than 75% of educators reported that student engagement has improved due to the use of digital platforms, thus pointing out the educational values of social media. Amongst the teaching-related purposes, the most commonly used tools are Wikis and Blogs while Facebook is primarily used for communication in a personal capacity. These are not only limited to the developed world but can also be observed in the developing world. The prevalence of the English language on sites like Facebook, Instagram, and Twitter endorses its importance in the domains of international communication and education alike. Social media enable students and educators to interact more actively, shaping linguistic development and cultural understanding.

These social media tools support collaborative composition and learning processes and are therefore important contexts in which the learners develop their language skills, peer relations, and the use of various linguistic resources (Pearson Learning Solutions & Babson Survey Research Group, 2013). Krashen's Input Hypothesis posits that access to comprehensible input is crucial for acquiring a new language, and social media facilitates numerous opportunities for this type of exposure via varied, immediate interactions. These interactions not only augment students' proficiency in English but also offer important cultural perspectives within both local and global settings. Moreover, when it comes to the adoption of social media in language learning: it can equally serve as support for conventional teaching and learning, and as an informal learning environment that is learner-centered. The importance of social media far exceeds an integral part of today's pedagogies, serving the digital habits of modern-day learners. Digital devices have become an integral part of language learning methodologies and a new form of education where digital competence is considered to be as important as linguistic competence. In other words, the movement for incorporating social media in educational methodology for learning the English language underlines its increasing significance in advanced and emerging contexts. The interactive and shared features in social media provide an opportunity for distinctive possibilities in developing a language and nurturing linguistic capabilities and cultural and social developments. Therefore, social media has become a major tool that facilitates language learning through both structured and unstructured modes of

education enabling the learners to engage with various linguistic materials to enrich the wide-ranging educational landscape typical for the digital era.

The aim of the present study is to shed a light of the influence of social media on the acquisition of English language skills from a pedagogical point of view. A solid secondary research study in the field of social networks is then put forth, revealing specific English language learning technologies and opportunities generated by the use of social media. It also showcases a number of obstacles that learners may encounter while using social media in language acquisition and teachers while trying to utilize social media in their teaching practices.

Researchers in the field of second language acquisition have long been interested in language learning activities. However, relatively little empirical research attention has been paid to exploiting a host of newly available, and increasingly popular, social media tools for cooperative and collaborative language learning purposes. Studies show that the empirical research that does exist suggests that students exposed to communicative activities demonstrate significantly greater learning gains than traditional learners. The opportunities and obstacles associated with the use of social media will be discussed as part of this current study.

2. OPPORTUNITIES FOR ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION THROUGH SOCIAL MEDIA

ESL learners with digital access can listen to differing accents, local dialects, slang, and new idioms. They can shape their language in response to models. Where speakers allow for feedback, they can test out their own understanding of the models and get help. Digital media offers learners answers to many questions from native speakers or others for whom English is a default language. Everything written in English, in whatever media source, is at least potential learning for ESL learners.

In addition to their current interest and short-term learning effect, many blogs become part of the wider public record of knowledge and can be sure resources for further studies.

2.1. Interactive Language Practice Platforms

One of the positive aspects of the modern mechanism of socialization is the use of social media for self-organization of language communication in a real language environment in social networks. A user who writes in a group sees a large number of messages with all the words and phrases of any difficulty. Interacting with native speakers, the user values their attention and understanding of his speech, and he can learn from answers in messages or comments on texts. English-speaking social media users provide free content to a potential language learner, which

is impossible to recreate in school. The practice of interactions, study, and communication using social media, motivated by these motives, improves the quality of mastering the foreign language. The role of the native speaker in foreign language learning cannot be likened to anything, as the perception of a foreign language at the stage of learning is strongly connected with its linguistic environment. Active interaction with a native speaker helps improve the listening skills of foreign language playbacks, native speech, and pronunciation and makes students switch to thinking in a foreign language. The process of constantly receiving and pronouncing oral speech is also improved by the reflection of voice traffic into written speech. Students are content with a better understanding of a foreign language at the level of expressing thoughts, the improvement in context, and the use of fixed expressions. The experienced native speaker has better knowledge of grammar and its use, is familiar with the vocabulary of his native language, including slang, which will undoubtedly enrich the lexical aspect of the foreign language being studied.

2.2. Authentic Language Input

Authentic input is understood as the language that learners are exposed to when they have contact with language that has not been specifically produced to be easy or manipulated for the benefit of learners in the process of language acquisition. Social media use exposes learners to authentic language in a creative format. Monitoring a huge amount of messages at electronic forums gives teachers important information about grammar, vocabulary, discourse, communication strategies, communicative competence, and the psychological and cognitive potential of students. Analysis of social media can be an important source of linguistic data. Social media is an archive of authentic materials and language sources that can be found nowhere else, representing the authentic language of a speech community, its culture, sociolinguistic norms, and the speech multiliteracy patterns used by individuals and groups within that community. In fact, students often disregard the importance of vocabulary guessing. Social media, having an array of topics, might provide students with a lot of choices given various vocabulary items available for predicting the word's meaning. Not only do they find it interesting, but they are also easier to remember as they sometimes make use of similar expressions or collocations in a creative format. Consequently, knowledge taken will finally be ingrained in their long-term memory.

The majority of students expressed pleasure in their English conversations and conversation-related experiences as a result of social media interaction enhancement in English learning. In addition, English instruction begins with ignoring the need to communicate and engage

learners. If connections are made with other individuals, they will react positively by providing responses characterized by the meaningful use of phrases and sending their own interpretable responses by getting likes and reading comments.

3. OBSTACLES TO ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION THROUGH SOCIAL MEDIA

Despite the potential advantages of using social media for English language acquisition, there are some major obstacles associated with its use. Probably the most significant challenge is the learners' lack of self-discipline and self-regulation, which results in devoting less time to structured language activities. In addition, it is easy to get involved in extended periods of interaction on social media for non-academic purposes such as chatting, sharing, and making new friends, which may simply be the result of a student's young age. It has even been found that students sometimes get lost in navigation when accessing social networks, as well as experiencing difficulties with reading published materials and holding back their grammar use. Overall, students invest much less effort into learning processes when their teachers do not control them.

Another problem with using social media as a tool for English language acquisition is the relatively lower quality of the language offered by media. Many users of social media are prone to introducing slang, jargon, and short forms, which makes the language more colloquial and thereby less educational. Such language is definitely not acceptable in the business world. Consequently, the main audience of users are members of one ethnic subgroup and is within the borders of their national or international networks in which the members seldom manage to engage representatives of different cultures. As such, they do not get a sense of the diversity of thought and opinion, which does not prepare them for the diversity of cultures. This obstacle has been highlighted in various works, where the negative impact on English language acquisition has been described in the context of accepting new rules of conduct in an intercultural professional environment.

3.1. Quality and Credibility of Information

The quality and credibility of information found on social media can sometimes be questionable. This is not only because the ease of posting and sharing information has led to the existence of many fabricated items of information, but also because social media contain no shortage of unchecked, unreliable, and unverified information. Provided that there is no

checking by professionals or through the process of peer reviews or standard editing, social media can be overwhelmed by people's unqualified judgment, prejudice, and offensive content. Because it is difficult for any user to verify the recognition of false information, they are more readily susceptible to manipulation, fake news, and rumors. For reasons already mentioned, checking a fact or the quality of a piece of information is problematic because of the rapid communication found in cyberspace and because the individual is not necessarily an expert in any given field. These aspects can be seen as obstacles, especially if educational professionals do not support social media participation.

4. IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON DIFFERENT LANGUAGE SKILLS

Doubtlessly, the impact of social media on the development of second language skills – speaking, writing, reading, and listening – is significant. Most of the language acquisition takes place on social platforms like Facebook, YouTube, Twitter, and others, witnessing the current dynamic of interaction and its rapid growth. Blogs, videos, audio, and other educational content may bring real benefits to learners. All four skills are being developed in different ways using social media. Social media constitutes an important part of learners' interaction with people and often plays a supporting role in relationships and communication.

4.1. Listening Skills

The use of social media has recently become associated with the language classroom, such that this trend has received a great deal of attention. English language teachers are conducting a great deal of research on the integration of social media into their classes. They are likewise transforming the curriculum to include globally linked tasks for increased communication outside of school hours, where conversations using English can engage a significantly wider audience. This 21st-century context has enabled students to communicate with one another without relying on school-based, face-to-face conversations. Listening is the first requirement for communication, and if students are not good listeners, they cannot be good communicators. Some research also criticizes outdated and old-fashioned listening skill development techniques and questions their effectiveness in developing communication with native English speakers. Experts have determined that the source of the problem is the failure to expose students to

authentic listening experiences, which is why English is better learned at the source of native speakers rather than through teacher-to-student repetition activities.

4.2. Speaking Skills

The advent of social media has revolutionized the way people are able to communicate with one another. For the acquisition of English as a second language, speaking skills depend on usage. Social media allows users to read and listen to others' speech and provides opportunities for users to practice speaking and interact with other individuals in real-time situations. Furthermore, social networks can be used in and outside classroom settings, and users often get exposed to and interact with other language users from various language backgrounds.

However, social networks used in and outside classroom settings also provide another option for students to learn language and culture with professional users or other students. Discussion via social media on topics related to class during class time encourages students to participate with peer response and mimic real-time conversation, which can address problems that exist in traditional group discussions in the classroom.

4.3. Reading Skills

Social media considerably increases the amount of English language reading. English learners can find written materials like news, articles, and various blogs on any topic. Various social media enable English learners to contribute actively to global information exchange. Special online resources have also been created for English language skills improvement, such as content that facilitates reading online.

Reading skills are particularly used to gain necessary knowledge on related matters of different countries. Under these circumstances, social media play the role of supplying the necessary information to fill in the language gap, to help understand language development.

4.4. Writing Skills

As we know, developing a writing skill involves a conscious effort, and it can be challenging. However, the increasing use of new technology to express one's thoughts and communicate with divergent audiences via different platforms. In addition, learners have to assess and develop their creativity skills when they are categorizing and deciding on the specific content they want to transmit or share with a target audience. Despite the role that teachers play in developing writing skills, the use of social media may challenge learners to complete short writing tasks such as commenting on a blog, generating captions for images they upload

updating their status on social media, engaging in forum discussions, journal writing on various platforms, and writing responses on message boards.

Moreover, in this digital age, students can be exposed to different methods and techniques on how to be better writers through social media, and it can be perceived as motivation to improve. Also, through social media, learners can take advantage of crowdsourcing information to assist with the writing process.

5. EFFECTIVE USE OF SOCIAL MEDIA PLATFORMS FOR LANGUAGE LEARNING

The effective use of these useful social media platforms among students, teachers, and language instructors should reveal some evident benefits that can be felt by integrating these social media tools into the language learning process. Social media has exerted positive effects on technical, cultural, and foreign language education within the educational system. Firstly, these platforms have an extended communication scope to a much wider group of people. This provides transparency, control, and equal time opportunities in long-term communications within social media. Providing control and equal time opportunities in communications is a critical challenge in language and technical education.

Secondly, because communications are almost instantaneous and communicators can often be more direct using social media, communications can be recorded in conversations in a way that would be difficult using other media. As a result, the verbal streams of long-term social media conversations support and reinforce the learning that takes place during the conversation.

CONCLUSION

This study concludes that social media satisfactorily meets the goals of foreign language education. Although teachers accept social media, they do not utilize the potential of social media for language teaching as much as they should because of security concerns. Thanks to the security measures taken in recent years, it is no longer necessary to avoid using social media to gain benefits. Security and privacy concerns, which social media did not solve, were only an obstacle for a short period. Moving the work environment electronically and not being able to access information because of privacy and security concerns has caused social media networks to solve these problems quickly and reliably. Therefore, teachers should be able to utilize social media and provide their students with an interactive learning environment that enables them to connect with others. Simultaneously, for social media to be used as a learning tool, they should be designed specifically for educational purposes in manners that allow educators to instantly

and securely communicate with their students. In recent years, many programs have been designed that enable students to learn languages by speaking with others or to reach educational materials that will help them in their education. In the future, all of these facilities are expected to meet specific requirements and become an indispensable learning tool. The policymakers should take these into account as the privacy and security concerns have weighing factors. The study limitations and future research proposals of this study were proposed.

REFERENCES

- Bhatti, A., Saad, S., & Gbadebo, S. M. (2019). Product Risk, Privacy Risk, and Convenience Risk Influence on Online Shopping Behavior in the Context of Pakistan.
- Chau, K. G. (2021). The effect of ICT on learners' speaking skills development. *International Journal of TESOL & Education*, 1(1), 22-29.
- Getie, A. S. (2020). Factors affecting the attitudes of students towards learning English as a foreign language. *Cogent Education*, 7(1), 1738184.
- Greenhow, C., & Lewin, C. (2016). Social media and education: Reconceptualizing the boundaries of formal and informal learning. *Learning, Media, and Technology*, 41(1), 6-30.
- Ilyosovna, N. A. (2020). The importance of English language. *International Journal on Orange Technologies*, 2(1), 22-24.
- Kauser, S. & Awan, A.G. (2019). *Global Journal of Management, Social Sciences and Humanities* 116 Vol 5 (1) Jan-March,2019 pp.116-142. ISSN 2520-7113 (Print), ISSN 2520-7121 (Online).
- Khan, S., Taj, S., & Maroof, R. Y. (2021). Effectiveness of CLT in developing technical English writing skills at the undergraduate level in the context of Pakistan. *FWU Journal of Social Sciences*, 15(1), 81-89.
- Krashen, S. (1985). *The Input Hypothesis: Issues and implications*. Longman.
- Pearson Learning Solutions & Babson Survey Research Group. (2013). *Social Media for Teaching and Learning*. Pearson Learning Systems UK.
- Safko, L. and Brake, D. (2009). *The Social Media Bible Tactics Tools and Strategies for Business Success*, John Wiley&Sons Inc, New Jersey
- Slim, H., & Hafedh, M. (2019). Social media impact on language learning for specific purposes: A study in English for business administration. *Teaching English with Technology*, 19(1), 56-71.
- Vygotsky, L. S. (1978). Tool and symbol in child development. In M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, & E. Souberman (Eds.), *Mind in Society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

MÜZE-SARAYLARA YÖNELİK KORUMA ÇALIŞMALARI

Prof.Dr.Alpaslan Hamdi Kuzucuoğlu

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü,
Türkiye, alpkuzucuoglu@gmail.com - ORCID ID: 0000-0003-3186-2204

ÖZET

Müze-Saraylar geçmiş yönetimlerin günlük yaşam ve yönetim merkezleri olmaları nedeniyle gelecek nesillere aktarılması gereken önemli kurumlardır. Her ülke kendi müze-Saray bina ve koleksiyonlarından oluşan yapı komplekslerine büyük önem vermekte, korunması için büyük bütçeler ayırmaktadır. Ziyaretçi açısından da en çok ziyaret edilen yerlerin başında müze-saraylar gelmektedir. Müze-Saraylarda yapısal sorunlar, sergilenen ve depolanan eserlerin güvenliği, acil durum ve afetler, hırsızlık ve sabotaj sorunları, iç ve dış koşullardan kaynaklanan sorunlar gibi pek çok risk faktörü bulunmaktadır. Bu risklerin önceden tespit edilip ulusal ve uluslararası kriterleri karşılaması için gerekli önleyici ve fiziksel tedbirler alınmalıdır. Müze-Saraylar çok değerli organik ve inorganik malzemelerden yapılmış eserler, saray eşrafının günlük yaşamda kullandığı ve yapıldığı dönemi yansıtan eşyaları, yapısal ve yapısal olmayan yapı elemanları, hediye edilmiş ya da satın alınmış vazo, saat gibi eserler, kitaplar, masa ve sandalyeler gibi kültürel mirasın eşsiz örneklerini bünyelerinde barındırmaktadır. Olağanüstü tarihi ve kültürel öneme sahip bu eşyalar ve yapı elemanlarının sergilenmesi ve depolanmasında da olağanüstü tedbirler alınmalıdır. Müze-Saray çalışanlarının da bu nadide eserlerin saklanma ve korunma yöntemleri konusunda bilgi ve tecrübelerini geliştirmeleri, önleyici tedbir uygulamaları ile eserlerdeki bozulmayı durdurmaları ya da yavaşlatmaları gereklidir.

Özellikle iç ortamda bulunan nesnelere bağıl nem, sıcaklık, toz, hava kirliliği gibi risk faktörlerinden fazlasıyla etkilenmektedir. Organik esaslı objeler üzerinde daha yıkıcı etkiler gözlemlenmektedir. Yangın, deprem ve su baskını acil durum ve afetler nedeniyle de geri döndürülemez hasarlar meydana gelebilmektedir. Bu nedenle gerek müze-saray içinde ve gerekse çevresinde tüm bilimsel önleyici koruma tedbirlerinin sağlanması, sürekli ortam izlemeleri ile mevcut tehditlerin varlığın tespiti sağlanmalıdır. Müze-Saray gibi bir ülke için çok önem taşıyan kurumlardaki önleyici koruma tedbirlerine yönelik uygulamalar çalışma kapsamında vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milli saraylar, önleyici koruma, kültürel miras

CONSERVATION ACTIVITIES FOR MUSEUM-PALACES

ABSTRACT

Museum-palaces are important institutions that should be passed on to future generations as they are the centres of daily life and administration of past administrations. Each country attaches great importance to the building complexes consisting of its own museum-palace buildings and collections, and allocates large budgets for their protection. In terms of visitors, museum-palaces are among the most visited places. There are many risk factors in museum-palaces such as structural problems, safety of exhibited and stored artefacts, emergencies and disasters, theft and sabotage problems, problems arising from internal and external conditions. These risks should be identified in advance and necessary preventive and physical measures should be taken to meet national and international criteria. Museums-Palaces contain unique examples of cultural heritage such as artefacts made of very valuable organic and inorganic materials, objects used by the palace gentry in daily life and reflecting the period in which they were built, structural and non-structural building elements, artefacts such as vases, clocks, books, tables and chairs that were gifted or purchased. Extraordinary precautions should be taken in the exhibition and storage of these objects and building elements of extraordinary historical and cultural importance. The museum-palace staff should also improve their knowledge and experience in the storage and preservation methods of these rare artefacts, and stop or slow down the deterioration of the artefacts with preventive measures.

Especially objects in the indoor environment are highly affected by risk factors such as relative humidity, temperature, dust and air pollution. More destructive effects are observed on organic based objects. Irreversible damage can also occur due to emergencies and disasters such as fire, earthquake and flooding. For this reason, it should be ensured that all scientific preventive protection measures are provided both in and around the museum-palace, and the existence of existing threats should be detected by continuous environmental monitoring. Practices for preventive protection measures in institutions of great importance for a country such as museum-palaces are emphasised within the scope of the study.

Keywords: National Palaces, Preventive conservation, cultural heritage

1. GİRİŞ

Müze saraylar geçmişten geleceğe köprü niteliğindeki çalışma ve eylemleriyle prestijli kurumlardır. Tarihi ve kültürel değerleriyle gerek taşınmaz nitelikte olan eserler ile yapıların içinde sergilenen ve depolanan eserlerin güvenliği ile her türlü riske karşı önlemlerin alınmasına

yönelik gerekli eylemlerin önceden tasarlanması ve planlanması gerekir. Müze saraylarda deprem, yangın, sel, hırsızlık gibi acil durum meydana gelmesi durumunda hızlı bir şekilde aksiyon alabilecek uyarı ve müdahale sistemleri ile eğitilmiş personele ihtiyaç bulunmaktadır. Müze sarayların korunmasına yönelik personel ve ziyaretçilerin farkındalık çalışmalarının öncelikli olarak ele alınması gerekir. Bu farkındalık çalışmaları; kitapların ve uyarı broşürlerinin hazırlanması ve dağıtılması, oryantasyon ve bilgilendirici eğitimlerin verilmesi, kiosklerden bilgi vermek, poster, afiş gibi görseller hazırlamak, sergiler ve çalıştayların düzenlenmesi, paydaş kurumlardan personel ve idarecilerin katılımıyla toplantı ve seminerlerin düzenlenmesi, acil durum planlarının hazırlanması ve tatbikatlarının yapılması şeklinde olabilir. Müze ve Müze- Saraylardan sorumlu kurumlar, kendi bünyelerinde bulunan taşınır, taşınmaz eserlere yönelik önleyici tedbirlerin uygulanmasına yönelik politikalar geliştirmeli ve tüm çalışanlarını önleyici koruma süreçlerine dahil etmelidir.

Önleyici korumanın amacı koleksiyonlarda ve saray yapısını oluşturan malzemedeki bozulmayı azaltmaktır ve müze koleksiyonlarının bütünlüğünü uygun bir şekilde sürdürmektir. Bu şekilde şimdi ve gelecekte toplumun bilgiye erişimine katkı sağlar. Koleksiyonların korunmasındaki amaç koleksiyonlara insanların erişiminin artmasını sağlamaktır. Herkesin farkındalığını ve katılımını gerektirir. Önleyici koruma, çok disiplinli bir koruma yaklaşımıyla ancak bir takım çalışmasıyla yapılabilir (Kuzucuoğlu, 2019).

MİLLİ SARAYLAR VE ÖNLEYİCİ KORUMA

Ülkemizdeki mevzuata göre 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları açıklayan hükümler içerir¹. 16/7/2018 – 30480 tarih ve sayılı Resmî Gazetede yayımlanana 12 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi; Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi olup, merkezi İstanbul'da bulunan genel bütçeli Milli Saraylar İdaresi Başkanlığının kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir². Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı; Milli Sarayların (saray, müze, köşk, kasır ve fabrikalar ile bunlara bağlı taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları) yönetimi ve tanıtımı için Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulmuştur. Daha önce Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) uhdesinde bulunuyordu. Fransa'da 1995'ten beri, Versay Sarayı, Müzesi ve Ulusal Mirası, toplu olarak, idari ve mali

¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

² <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.12.pdf>

özerkliğe sahip, idari nitelikte bir kamu kuruluşudur. Fransız Kültür Bakanlığı ve Bütçe Bakanlığı'nın denetimi altındadır.

Kuruluş, Versay ve Trianon Sarayları, tarihi Marly Malikanesi, bahçeler ve park, Kraliyet Tenis Kortu, Antrenörler Galerisi ve Heykeller ve Kalıplar Galerisi'nden oluşmaktadır³.

İtalya Kültür Bakanlığı (MIC) (eski adıyla MIBACT), kültürel mirasın korunması, muhafazası ve değerlendirilmesinden sorumludur. Kültür Bakanlığı (MIC), her biri belirli bir yetki alanına sahip 12 Genel Müdürlük aracılığıyla merkezi olarak ve Bölgeler, Belediyeler ve Metropol Şehirlerle çevresel düzeyde faaliyet göstermektedir⁴.

“Önleyici koruma” kavramında hasarın önlenmesi veya en aza indirilmesine yönelik tedbirlerin alınması söz konusudur. Özellikle koleksiyonların kullanımı, depolanması ve yönetimi koruma metodolojisinde en önemli adımlardır. Bina ve koleksiyonlar için en etkin “bütünleşik risk koruma yöntemi” ile daha yönetilebilir seviyelere ulaşmak, personel ve finans kaynaklarını daha etkin kullanmak mümkün olabilecektir (Levin, J., The Getty Conservation Institute). İzleme ve kontrol mekanizmalarıyla koleksiyonların fiziksel, biyolojik ve mekanik bozulmaları minimize edilmelidir. İnsan ve obje sağlığına etki edecek tüm önlemlerin etkin bir şekilde kullanılması için ulusal ve uluslararası düzeyde Kütüphane Arşiv ve Müze (KAM) uzmanlarının birlikte çalışmalarına ihtiyaç vardır. KAM merkezlerinin hazırlıklı ve eğitimli oldukları sürece, olumsuz etkilerin en kısa zamanda üstesinden gelip operasyonel faaliyetlerine devam etmeleri mümkün olabilecektir (Kuzucuoğlu, 2017).

Çalışma kapsamında Rusya Federasyonu St.Petersburg kentinde bulunan Petergof Sarayı özelinde koruma tedbirleri örnekleri vurgulanmıştır.

PETERGOF SARAYI VE TEDBİRLER

Petergof Sarayı, 1714 – 1723 yılları arasında Rus Çarı I. Petro tarafından inşa edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde genişletilerek bugünkü sınırlarına ulaşmıştır. Mimarları: I. Braunstein, J.B. Le Blond, N. Miketti, F. Rastrelli, A.N. Voronikhin, A.I. Stackenschneider dir. Saray bahçeleri bahçıvanlar L. Harnigfelt, A. Borisov, B. Fok, T. Timofeev tarafından şekillendirilmiştir.

³ <https://en.chateauversailles.fr/public-establishment#our-missions>

⁴ <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/italy/82-administration-and-governance>

İmparatorların görkemli yazlık ikametgahı olarak 200 yıl hizmet verdikten sonra II. Dünya Savaşında Alman Ordusu tarafından yok edilmiştir. Peterhof Sarayı, Rus tarihiyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Baltık Denizi kıyısında bulunan saray, Büyük Kuzey Savaşı sırasında da önemli bir misyon üstlenmiştir. Saray, Rusya'nın ihtişamını yücelten görkemli bir zafer anıtı olarak inşa edilmiştir⁵. Müze- Saray Kompleksi aşağıdaki birimleri içermektedir:

- Aşağı Park
- Büyük Peterhof Sarayı
- Özel Hazine
- Kraliyet Kilisesi Müzesi
- Çeşme El Sanatları Müzesi
- Hamam Bloğu
- Katerina Bloğu
- İmparatorluk Yatları Müzesi
- Marly Sarayı
- Kuşhaneler
- Grand Cascade Mağaraları
- Tarihi ve Kültürel Proje “Saray Eğlenceleri”
- Oyun Kartları Evi
- Sanat Koleksiyonerleri Müzesi
- Benois Aile Müzesi
- Grand Cascade
- Üst Bahçe
- Aşağı Park'taki Fıskiyeler
- Üst Bahçedeki Fıskiyeler⁶

II. Dünya Savaşında tahrip edilen saraydaki çok sayıda taşınabilir nitelikteki obje çalınmış ya da yok edilmiş, yapılar ve havuzlardaki fıskiye sistemi bombalanarak yok edilmiştir. Sarayın restorasyonu 60 yıl sürmüştür ve halen de devam etmektedir.

Saraydaki önleyici koruma tedbirleri incelenmiş ve çalışma kapsamında sunulmuştur. Saray

⁵ <https://en.peterhofmuseum.ru/objects/peterhof>

⁶ <https://en.peterhofmuseum.ru/objects/peterhof>

bahçeleri ve ana saray yapısı dışındaki alanlar için ayrı ücretlendirme, saray yapısı için ayrı ücretlendirme olmak üzere ziyaretçilere açıktır. Peterhof Devlet Müzesi Rezervi İdaresi tarafından Peterhof ziyaret alanlarında aşağıdaki eylemlere izin verilmemektedir: Müze Rezervi'nin tüm alanlarında sigara içmek, uyuşturucu veya alkolün etkisi altında olmak, çimlerde yürümek, bisiklet sürmek, köpekle ziyaret etmek, herhangi bir piroteknik ekipman kullanmak ve kamp ateşi yakmak, çiçek toplamak, güneşlenmek. Ayrıca ziyaretçilerin şunları yapması beklenir:

Kontrol noktalarından girişteki sırayı takip etmek, müzeleri ziyaret sırasında müze tarafından sağlanan terlik veya galoş kullanmak; Sergilenen eserlere dokunmamak ve onlara yaslanmamak, aşağıda belirtilen ziyaretçinin beraberinde getirdiği eşyaları Vestiyere bırakma (20x30x30 cm'den büyük ancak 35x40x30 cm'yi aşmayan ekipman, çantalar ve ayrıca spor ve seyahat çantaları, alışveriş çantaları, evrak çantaları, valizler, sırt çantaları, büyük eşyalar, ıslak şemsiyeler, şeffaf olmayan plastik torbalar, paltolar (hafif ceketler, gömlek ceketler, yağmurluklar ve şapkalar dahil).⁷

Bu kurallar yazılı ayaklı panolarda ya da duvara asılarak ziyaretçilerle paylaşılmaktadır

⁷ <https://en.peterhofmuseum.ru/plan-a-visit/rules>

Görsel 1. Petergof Saray-Müze kuralları panosu (A. Kuzucuoğlu Arşivi).

Görsellerdeki panolarda ziyaretçilerin mutlaka ayaklarına galoş giymesi gerektiği belirtilmekte olup, ayrıca dondurma gibi yiyecek ya da herhangi bir içecek, çantayla içeriye girmesinin yasak olduğu belirtilmektedir. Telefonlarını sessiz moda almaları gerektiği de levhada yazılmıştır. Diğer uyarı panosunda düşme riskine karşı uyarı diğer uyarılar vurgulanmıştır.

Görsel 2. Petergof Saray-Müzesinde obje esash koruma (A. Kuzucuoğlu Arşivi).

Görsel 2’de masa, komidin, şifonyer gibi malzemenin üzerinde sergilenen eserlere yönelik fleksiglas korumanın uygulandığı görülmektedir. Aynı koruma modeli kapı pervazlarındaki desenlerin korunmasına yönelik de uygulanmaktadır. Bu koruma ile ziyaretçi kaynaklı risklerin önüne geçilmektedir.

Görsel 3. Petergof Saray-Müzesinde hareket sensörleri (A. Kuzucuoğlu Arşivi).

Hareket sensörleri ziyaretçi hareketlerini algılayarak ziyaretçilerin belirlenen rotaların dışına çıkmasını önlemektedir. Bu da hırsızlık ve sabotaj riskini minimize etmektedir.

Milli saraylar gibi kıymetli ata yadigarı ve kanunla korunan eserlere zarar verebilecek tehlikeli durum ve davranışlardan kaynaklanabilecek risklerin belirlenmesi amacıyla risk değerlendirme çalışmaları ve bunlara bağlı acil durum planlama çalışmaları yapılmalıdır. Kurum içi ve dışı personel / uzmanlarla acil durumların önlenmesi, bertaraf edilmesi, doğabilecek zararların minimize edilmesi, acil durum ekiplerinin toplantıları, planların hazırlanması ve alt acil durum eylem planlarının hazırlanarak yürürlüğe konulması zorunluluğu bulunmaktadır. Milli Sarayları tehdit eden risklerin ortadan kaldırılması ve acil durumlara yönelik güvenliğin sağlanması için periyodik çalışmaların sağlanması organize edilmelidir. Yangın, deprem, sel felaketine yönelik olağanüstü tedbirler alınmalıdır. Bununla ilgili olarak Petergof Sarayında yangın söndürücüler sık aralıklarla tesis edilmiştir.

Görsel 4. Petergof Saray-Müzesinde yangın söndürücü kabinleri (A. Kuzucuoğlu Arşivi).

SONUÇ

Müze-saray yönetiminden sorumlu kurumlar tarafından çalışmada belirtilen çok sayıdaki risk faktörüne yönelik politikalar, rehberler geliştirilerek ulusal ve uluslararası mevzuat ile standartlara uyularak Milli sarayların en bilimsel korunma yöntemleri uygulanmalıdır. Çalışmada Petergof Sarayı özelindeki örnek uygulamalardan bir kısmına yer verilmiştir. Gerek müze- saray binası gerekse saray binası dışı ve bahçelerinde çok sayıda koruma önlemi bulunmaktadır. Ziyaretçi politikaları, ziyaretçi ve çalışanların güvenliğini ve emniyetini sağlamak, koleksiyonları, tesisleri ve tarihi binaları ve alanları korumaya yönelik çalışmalar tesis bütününde yapılmalıdır. Bütün riskleri kapsayacak şekilde uygulanmalıdır. Müze- saray çalışanlarının kendilerinin ve ziyaretçilerin belirlenen kurallara uymaları için hizmet içi eğitim çalışmaları almaları sağlanmalıdır. Çalışan ve ziyaretçilere yönelik farkındalık çalışmaları önemli olup, bu çalışmalar seminerler, yarışmalar, afiş ve görsel çalışmaları, konserler ile desteklenmelidir. Yangın ve diğer afet / acil durumlar için güvenlik temalı eğitim çalışmaları kurum içi ve kurum dışı paydaşlarla koordinasyonlu şekilde sürdürülmelidir.

KAYNAKÇA

[1] Kuzucuoğlu, Alpaslan H. (2017). “Kültürel Mirasa Yönelik Önleyici Koruma: Memori Anketi Örneği”. Art-Sanat Dergisi, sy. 7 (Aralık 2017): 337-62.

[2] Kuzucuoğlu, Alpaslan H. (2019). “Müze Saraylar İçin Önleyici / Pasif Koruma”. Art-Sanat Dergisi, Sy. 11 (Ocak 2019): 241-53.

[3] Levin, J. The Getty Conservation Institute.

http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/newsletters/7_1/preventive.html

(Erişim Tarihi: 01.10.2024)

[4] İtalya ve Fransa Milli Saray Otoriteleri web sayfası

<https://en.chateauversailles.fr/public-establishment#our-missions>

<https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/italy/82-administration-and-governance>

(Erişim Tarihi: 05.10.2024)

[5] Peterhof Müzesi Web sayfası

<https://en.peterhofmuseum.ru/objects/peterhof>

<https://en.peterhofmuseum.ru/plan-a-visit/rules>

<https://en.peterhofmuseum.ru/objects/peterhof>

(Erişim Tarihi: 07.10.2024)

[6] Türkiyedeki Milli Saray Mevzuatı web sayfası

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.12.pdf>

(Erişim Tarihi: 10.10.2024)

KÜTÜPHANELERİN EĞİTİM AMAÇLI İŞLEVLENDİRİLMESİ

Prof.Dr.Alpaslan Hamdi Kuzucuoğlu

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü,
Türkiye, alpkuucuoglu@gmail.com - ORCID ID: 0000-0003-3186-2204

ÖZET

Kütüphaneler toplumsal yaşamın bir temel yapı taşı olarak önemli misyon yüklenmektedir. Bunun en önemlisi toplumun belleği özelliğini taşımasıdır. Kütüphaneler bilgi kaynaklarını sağlama, bünyelerindeki koleksiyonları insanlarla buluşturma ve saklama görevlerini gerçekleştirir. Bünyelerindeki dermeyi her yaşta insanlarla paylaşırken eğitim rolü ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda kütüphaneler aynı zamanda birer eğitim merkezi denilebilir. Eğitim alanında çeşitli değişim ve gelişim eğilimleri ortaya çıkmıştır. Bu eğilimler kütüphanenin eğitim rolü üzerindeki etkisinde de değişimler göstermiştir. Kütüphaneler, eğitim mekanlarının vazgeçilmez ve gerekli bir unsuru olarak kabul görmektedir. Bir halk kütüphanesinde, okul ya da üniversite kütüphanesinde bilgi toplumu oluşturma amacıyla çalışmalarını yürüten kütüphaneler, eğitim alanının oluşumunun temel bileşeni haline gelmiştir. Kütüphaneler, bilgi değişiminin ve paylaşımının yapıldığı interaktif iletişim ortamlarıdır.

Kütüphaneler yeni eğilimlerle toplumun bilgi merkezi haline gelmiştir. Sadece araştırma yapılan mekanlar olmaktan ziyade, kent yaşamı ile ilgili bilgilerin edinildiği, dijital kaynaklara ulaşıldığı, çeşitli kursların ve seminerlerin düzenlendiği, konser ve tiyatro gibi etkinliklerin düzenlendiği, eğitici sertifika programlarının hazırlanarak halkla paylaşıldığı mekanlardır. Kütüphaneler gelişen ve modernize olan yapılarıyla teknolojik gelişmelere de ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Bilgisayar ve internet sistemlerini modifiye etmişler, kütüphaneciler de kendilerini bu gelişimlere uygun olarak geliştirmişlerdir. Özellikle global ölçekte etkili olan pandemi döneminde uzaktan eğitim faaliyetleri önem kazanmıştır. Kütüphaneler ve müzeler gibi bilgi ve kültür kurumları gerek sanal ortamda gerekse fiziki mekanlarda faaliyetlerini aksatmadan sürdürmüşlerdir. Tüm bilgi kurumlarında kütüphane kullanıcılarının bilgi gereksinimlerini karşılayacak bilgi ve iletişim ortamını iyileştirmeye yönelik yenilikçi projelerin yapılması zorunlu hale gelmiştir. Bu Z kütüphaneler ya da dijital kütüphaneler gibi

örneklerle zenginleşmektedir. Özellikle fiziksel bilgi kaynaklarının sanal bilgi ürünleri olarak entegre eden sistemlerle donatılmış kütüphanelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Yenilikçi projelerin uygulanması sırasında bütçe, donanım ve personel eksiklikleri de kısıtlar olarak bulunmaktadır. Çalışmada kütüphanelerin modern bilgi çağında yaşadığı gelişimler ve eğitime yönelik yaptığı çalışmalar vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kütüphaneler, eğitim, işlevlendirme

ABSTRACT

Libraries have an important mission as a basic milestone of social life. The most important of these missions is that they are the memory of the society. Libraries perform the tasks of providing information resources, storing them and bringing people together with their collections. While sharing their collections with people of all ages, their educational role comes to the fore. In this sense, libraries can also be called educational centres. Various trends of change and development have emerged in the field of education. These trends have also shown changes in the impact of the library on the educational role. Libraries are recognised as an indispensable and necessary element of educational spaces. Whether in a public library, a school library or a university library, libraries have become a fundamental component of the formation of the educational field. Libraries are interactive communication environments where information is exchanged and shared.

Libraries have become the information centre of society with new trends. They are not only places where research is done, but also places where information about urban life is obtained, digital resources are accessed, various courses and seminars are organised, events such as concerts and theatre are organised, educational certificate programmes are prepared and shared with the public. Libraries have had to keep pace with technological developments with their developing and modernised structures. They have modified their computer and internet systems, and librarians have developed themselves in accordance with these developments. Especially during the pandemic period, which is effective on a global scale, distance education activities have gained importance. Information and cultural institutions such as libraries and museums have continued their activities in both virtual and physical spaces. In all information institutions, it has become necessary to carry out innovative projects to improve the information

and communication environment to meet the information needs of library users. This is enriched by examples such as Z libraries or digital libraries. In particular, there is a need for libraries equipped with systems that integrate physical information resources as virtual information products.

During the implementation of innovative projects, budget, equipment and personnel shortages are also restrictions. In this study, the development of libraries in the modern information age and their educational activities are emphasised.

Keywords: Libraries, education, functioning

1. GİRİŞ

Kütüphaneler günümüzde ansiklopedik bilgiden güncel bilgiye pek çok bilgi ve veri türünü bünyelerinde barındırmaktadır. Kütüphanelerin temel fonksiyonları kütüphane amacına uygun kullanıcı gereksinimlerine göre dermeyi sağlama, dermenin düzenlenmesi ve erişime açılmasıdır. Günümüzde kütüphane amaç ve hedefleri arasında güncel koleksiyonlar ile güncel bilgilerin kaynaklarının sunulmasını sağlamaktır. Bu bilgilerin 7'den 77'ye kullanıcının hizmetine açılmasıyla Endüstri 4.0 ve bilgi çağında faydalanan insanların kültür ve eğitim düzeyini artırmak amaçlanmaktadır. Modern kütüphaneler bu çalışmalarını kültürel ve entellektüel gelişimi sağlayan eğitim ve kültürel faaliyetleriyle gerçekleştirmektedir.

Kütüphane kullanıcıları; gereksinimleri doğrultusunda kütüphaneleri sıklıkla kullanmakta, böylelikle kütüphaneler yoğun insan kitlelerinin bulunduğu cazibe mekanlarına dönüşmektedir. Dünyada genel trend olan bu durum karşısında kütüphanelerde yeme, içme, dinlenme alanları oluşturulmakta, satış merkezleri açılmaktadır. Bu şekilde kütüphaneler kullanıcılar için sosyal ve kültürel açıdan önemli mekanlar haline gelmektedir.

Eğitim ve Kütüphane birbirinin tamamlayıcısıdır. Kütüphane eğitimin her düzey ve türünde onu tamamlayıcı, bütünleyici bir araç olarak kabul edilmeli ve kullanılmalıdır. Kütüphanelerin örgün eğitim kurumlarından sonra değil, bunlarla birlikte düşünülmesi gerekir. Çünkü, Kütüphaneler bu kurumlarda verilen eğitimi destekleyen ve tamamlayan eğitim ve kültür merkezleridir (Uysal, 1986).

KÜTÜPHANELERDE EĞİTİM METODOLOJİLERİ

Kütüphanelerde kullanıcı gereksinimlerine göre değişik alanlarda eğitim faaliyetleri yürütülmektedir. Örneğin bir çocuk kütüphanesinde çocuklara özgü hikaye anlatıcılığı, boyama faaliyeti, satranç eğitimi gibi faaliyetler yapılırken; bir üniversite kütüphanesinde bilimsel makale yazmanın kuralları, bilgi okuryazarlığı, internet sayfası yapma, blog yazma gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.

Kütüphanelerin değişik amaçlarla işlevlendirilmesinde dil kursları, müzik konser / kursları önemli katkı sağlamaktadır. Özellikle teknolojinin gelişmesi, internet ortamındaki uygulamalı dersler / programlar / uygulamalar eğitim müfredatlarında yer almaktadır. Tüm bu sayılan etkinlikler toplu eğitim faaliyetleridir. Kütüphaneler günümüzde kitapların bulunduğu, ders çalışıldığı yerler olmaktan çıkıp kullanıcının ihtiyaçlarına göre şekillenmeye başlamıştır. Bireysel çalışma alanlarından ziyade toplu çalışma alanlarına da yönelik mekanlar tahsis edilmekte, bu alanlarda toplantı masası, sandalyeler, monitör ve projeksiyon cihazları bulunmaktadır

Görsel 1. İngiltere’de bulunan Imperial College London Üniversite kütüphanesinde Grup Çalışma Odası (A. Kuzucuoğlu Arşivi).

Basılı kitapların yerini dijital kaynaklar almaktadır. Bu kaynakların kullanımına dair eğitimler yüzyüze ya da çevrimiçi olarak yapılmaktadır. Kütüphanelerde belirli bir tema etrafında düzenlenen sergiler, toplantılar, konferanslar, atölye çalışmaları ve diğer etkinlikler düzenlenmektedir. Bunlar özel günler

içeren takvime bağlı olarak düzenlenebilir. Üniversite kuruluş yıldönümü, milli bayramlar, özel gün ve haftalara ya da bir bilim dalına özgü olmak üzere organize edilmektedir.

Görsel 2. Rusya St. Petersburg Halk Kütüphanesinde düzenlenen bir sergi (A. Kuzucuoğlu Arşivi).

Üniversite kütüphanelerinde kitap ya da özel günlere yönelik kitap / afiş / haritalar içeren sergiler de açılmaktadır. Değişik dönemlere ait efemera sergileri de kullanıcı ve personelin ziyaret etmesi ve bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır. Bu bakımdan kütüphanelerin bilgiye erişim / erişirme açısından çok önemli rolleri bulunmaktadır. Özellikle tematik kitap sergileri üniversitenin eğitim programlarını tamamlamakta, verilen dersler kapsamında da bu sergiler düzenlenmektedir. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Ziraat Bankası Merkez Kütüphanesinde “Arşivcilikte Efemera” dersi kapsamında hazırlanan “Efemera Sergisi” kullanıcıların istifadesine sunulmuştur.

Efemera Sergisi

Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

“Sizleri, geçmişin dokunuşunu günümüze taşıyan
hem sıradan hem nadir güzelliklerin sergilendiği
Efemera Sergisi'ne davet etmekten memnuniyet
duyarız”

04 Haziran
2024
13.30

 İstanbul Medeniyet
Üniversitesi Ziraat
Bankası Merkez
Kütüphanesi

Görsel 3. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Kütüphanesi Efemera Sergisi (A. Kuzucuoğlu Arşivi).

Kütüphanelerde her yaşta kullanıcıya yönelik akıl oyunları, satranç, strateji oyunlarına yönelik eğitimler ve turnuvalar düzenlenmektedir. Sinema, çizgi film, tiyatro gösterileri ile kütüphanelerin cazibe merkezi olması sağlanmaktadır. Ödüllü bilgi yarışmaları için kütüphaneler en doğru adres olmaktadır. Küçük yaş gruplarına yönelik masal saati uygulamaları, çocukların okuma kültür ve alışkanlıklarının gelişmesine yardımcı olmaktadır.

Dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte öğrencilerin ilgisi giderek daha fazla internet ortamında yoğunlaşmaktadır. Çocukların ilgisini çekecek dijital oyunlar, eğitici dersler, eğitimcilerin nezaretinde uygulanmalıdır. Çocuk kullanıcıların kolay bir şekilde algılayıp kullanabilecekleri eğitim faaliyetlerine katkı sağlayacak kullanıcı dostu programlar ve uygulamalar geliştirilebilir. Aynı zamanda kullanıcılara verilecek eğitimle zaman zaman QR kodlarını kullanarak da bilgiye erişme yöntemleri öğretilmelidir.

Görsel 4. Oslo Üniversitesi Doğa Tarihi Müzesi Kütüphanesinde Eğitici bir oyun kiosku (A. Kuzucuoğlu Arşivi).

Erken öğrenmede kütüphanelerin rolüne gelince ebeveynler ve bakıcılar bir çocuğun ilk ve en önemli öğretmenleridir. Beş basit erken öğrenme aktivitesi bir çocuğun okumaya hazır olmasına yardımcı olabilir: konuşma, şarkı söyleme, okuma, yazma ve oyun oynama. Bu aktiviteler küçük çocuklarla paylaşıldığında, çocukların okumayı öğrenmek için ihtiyaç duyduğu erken okuryazarlık becerilerini (veya okuma hazırlığı becerilerini) geliştirmelerine yardımcı olunmaktadır. Erken okuryazarlık becerisi şunlardır: Kelime Dağarcığı, Baskı (print) Motivasyonu, Baskı Farkındalığı, Fonolojik¹ Farkındalık, Harf Bilgisi Anlatım Becerileri.

Pittsburgh Carnegie Kütüphanesi, ebeveynlerin ve bakıcıların günlük etkileşimlerde öğrenme fırsatları bulmasını desteklemektedir. Bu aktiviteler eğlenceli ve uyarlanabilir olmasının yanı sıra çocukları okumaya teşvik etmekte ve okul başarısına da katkı sağlamaktadır².

Kütüphaneler, öğrenciler için yeni dünyalara ve deneyimlere harika bir giriş olabilir. Erken yaş grubu, okuryazarlık becerilerini ve etraflarındaki dünya algısını geliştirmeye yeni başlamaktadır. Bu, erken yaşta okumaya duyulan sevginin derinlemesine yerleşebileceği mükemmel bir aşamadır. Aşağıdaki öneriler bunu başarmak için mükemmeldir:

1) Hikaye Kitabı Hazine Avı

¹ Cümlelerin kelimelerden, kelimelerin hecelerden oluştuğu bilgisi.

² <https://www.carnegielibrary.org/kids-teens/early-learning-activities/>

- 2) Kütüphanede Safari
- 3) Geçmişten Bir Yazarla Röportaj
- 4) Yüz Yüze/Sanal Yazar Ziyaretleri
- 5) Yazar Atölyesi
- 6) Kaçış Odası Deneyimi
- 7) Bölümden Heykele (3D Sanat Eğitim Aplikasyonları ile)³

Hızla değişen teknoloji, her alanda yenilikler ve dönüşümler meydana getirdiği gibi okul kütüphanelerinde verilen hizmetleri de yakından etkilemektedir. Okulların kalbi olan kütüphaneler, eğitimin temel yapı taşı niteliğindedir. Bilim çağı ile eğitim sistemi, kütüphanelerin fiziksel ve sosyal açılardan modernleşmesine öncülük ederek yeni kütüphane modellerini ortaya çıkarmaktadır (Ak ve Çetintaş, 2015). “Zenginleştirilmiş Kütüphaneler” de bu yeni kütüphane modellerinden biridir.

SONUÇ

Kütüphaneler klasik hizmet anlayışı olan kitap ödünç verme ve ders çalışılan ortamlar olmaktan ziyade bilgi ve teknoloji çağında çok farklı misyonlar yüklenmesi beklenen kurumlar haline gelmiştir. Yeni jenerasyonun beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda internet ve teknoloji bağlantılı yeni ekipmanlar, araç ve gereçler eğitim faaliyetlerine önemli katkılar sağlamaktadır. Z Kütüphaneler gibi yeni yaklaşımlar kullanıcıların kütüphanelerde daha rahat etmesini sağlayacak mobilya aksamı ile donatılmaktadır.

Kütüphanelerde hazırlanan eğitim amaçlı sergiler kullanıcıların ve öğrencilerin tematik bir konunun daha iyi anlaşılmasına olanak vermektedir. Pandemi dönemi gibi kriz ortamlarında modern teknolojiler ve internet platformları sayesinde kullanıcılar sergileri, seminerleri, kitap ve diğer bilgi kaynaklarına erişme faaliyetlerini çevrimiçi olarak gerçekleştirdiler. Kütüphanelerin asli fonksiyonu da kullanıcıların bünyelerindeki ve abone oldukları veri tabanlarına ilgisini çekmek ve onları bu bilgi kaynaklarıyla buluşturmadır.

Konferanslar, toplantılar, seminer ve webinarlar bilginin daha ayrıntılı ve doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlayacak, bu da bilimsel alan çalışmaları için önemli gelişmelere yol açabilecektir. Özellikle üniversite kütüphanelerinde bu tür etkinliklerin düzenlenmesi, öğrencilerin üniversite

---

³ <https://www.clickvieweducation.com/blog/teaching-strategies/library-activities>

yaşamındaki ve üniversite sonrası kariyerlerindeki sosyo-kültürel aktivitelerini artırmalarına destek olacaktır.

KAYNAKÇA

[1] Ak, Ş., & Çetintaş, B. (2015). Eğitimde Zenginleşmiş Kütüphanelerin Yeri Ve Önemi: Ahmet Mesut İlkokulu Zenginleştirilmiş Kütüphane Uygulaması. Milli Eğitim Dergisi, 45(208), 18-32.

[2] Uysal, N., (1986). Kütüphanelerin Eğitimdeki Yeri, Türk Kütüphaneciliği Dergisi

[3] Okul Kütüphaneleri için Eğitici Oyunlar Web sayfası

<https://www.clickvieweducation.com/blog/teaching-strategies/library-activities>

(Erişim Tarihi: 01.10.2024)

[4] Carnegie Kütüphanesi çocuklara yönelik erken öğrenme aktiviteleri web sayfası

<https://www.carnegielibrary.org/kids-teens/early-learning-activities/>

(Erişim Tarihi: 05.10.2024)

OSMANLI DEVLETİ'NİN EN UZUN YÜZYILINDA İHTİKÂR MESELESİ VE İHTİKÂRA SEBEP OLAN UNSURLAR

Yüksek Lisans Öğrencisi, OĞUZHAN KURNAZ

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

oguz.kurnaz.000@gmail.com – Orcid ID: 0009-0003-0174-7042

ÖZET

Günümüz tabiriyle karaborsa anlamına gelen ihtikâr, kökeni çok eskiye dayanan bir haksız kazanç sağlama yoludur. Esasen mal üretip, ürettiği malı da fahiş fiyatlarla piyasaya sunma işiyken, kimi zaman spekülasyon veya farklı metotlarla vurgunculuk yapmak da yine ihtikâr kapsamında değerlendirilmektedir. Bu şekilde haksız kazanç sağlayan kimseler de vurguncu anlamına gelen muhtekir sıfatıyla anılmaktadırlar. Zorlukların yoğun yaşandığı 'En Uzun Yüzyıl' olarak adlandırılan 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti askeri, hukuki ve idari anlamda bir reform yaşamış ve sancılı geçen bu süreçte yaşanan sorunlar devleti ve milleti alışılmadık bir duruma düşürmüştür. Kuşkusuz bu sorunların başında da ihtikâr sorunu geliyordu. Zirâ, ekonominin bozulduğu, istikrarsızlığın yaşandığı süreçlerde ihtikâr faaliyetleri daha da gün yüzüne çıkmaktadır. Osmanlı İdaresi her ne kadar ihtikâr meselesiyle mücadelede gereken adımları atmışsa da muhtekirlerin ihtikâr yapmalarına olanak sağlayan yollar ve unsurlar bulunmaktaydı. Gerek muhtekirlerin uyguladıkları metotlar, gerekse ortaya çıkan doğal gelişmelerin sonucu olarak ihtikâr meselesi tebaa ve devlet açısından büyük sorunlar yaratmış, siyasi ve ekonomik düzen bozuldukça ihtikâr da daha büyük bir sorun haline gelmiştir. Bu çalışmada en uzun yüzyıl olarak adlandırılan 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yaşadığı ihtikâr sorunu, sorunun devlete ve halka etkileri ile İdare'nin ihtikârla mücadelesi ve ihtikâra sebep olan durumlar incelenmiştir. Bu bağlamda ihtikârın ne olduğu ve nedenleri, 19. Yüzyılda devlete ve millete etkileri ile hangi şartların ihtikâra zemin hazırladığı gibi başlıkları bulmak çalışmamızın amacını oluşturmaktadır

Anahtar Kelimeler: İhtikâr, İhtikârla Mücadele, Muhtekir, Osmanlı Devleti

IHTİKÂR ISSUE AND THE ELEMENTS THAT CAUSED THE IHTİKÂR IN THE LONGEST CENTURY OF THE OTTOMAN EMPIRE

SUMMARY

Ihtikar, which means black market in today's parlance, is a way of making unfair profits that dates back to ancient times. While it is a common method to essentially produce goods and put them on the market at very high prices, sometimes speculation or profiteering through different methods is also considered within the scope of the ihtikâr. People who gain unfair profits in this

way are called muhtekir, which means profiteer. In the 19th century, called the 'Longest Century', when difficulties were intense, the Ottoman Empire experienced a military, legal and administrative reform, and the problems experienced during this painful process put the state and the nation in an unfamiliar situation. Undoubtedly, one of these problems was the ihtikâr problem. Because ihtikâr activities came to light even more during periods when the economy was disrupted and instability was experienced. Although the Ottoman Administration took the necessary steps to combat the black market issue, there were ways and elements that allowed profiteers to engage in black marketeering. As a result of both the methods used by profiteers and the natural developments that emerged, the ihtikâr issue created great problems for the people and the state, and as the political and economic order deteriorated, the ihtikâr also became a big problem. In this study, the ihtikâr problem experienced by the Ottoman Empire in the 19th century, which is called the longest century, the effects of the problem on the state and the people, the Administration's fight against the ihtikâr and the factors that caused the ihtikâr were examined. In this context, the aim of our study is to find out topics such as what the ihtikâr is and its reasons, its effects on the state and nation in the 19th century, and what conditions paved the way for the ihtikâr

Keywords: İhtikâr, Struggle Against İhtikâr, Muhtekir, Ottoman Empire

GİRİŞ

İhtikâr kelimesi sözlük tanımı olarak “hak yemek, kötü davranmak, istif yapmak, malları piyasadan çekmek, tekeline almak” anlamlarına gelen hakr kökünden türemiştir. Ticarete konu olan, taşınır taşınmaz her türlü malın, eşyanın ve yiyeceğin fiyatını bilinçli olarak yükselterek pahalıya satma veya stoklama eylemidir. Daha yaygın ve günümüzdeki anlamıyla da vurgunculuktur. Bu sebepten de sadece istifçilik anlamına gelen iddihar ile salt tekellecilik anlamındaki inhisar kelimelerine nazaran ihtikâr daha geniş ölçekli anlamları olan bir kelimedir. (Kallek, 2000: 561)

Her dönemde ve millette ahlaksızlık, ayıp ve suç olarak kabul edilen ihtikâr meselesi, özellikle zor zamanlarda daha da gün yüzüne çıkan büyük bir sorundur. İhtikâr yapan veya buna göz yumanlar da ihtikârı gerçekleştiren anlamına gelen muhtekir sıfatını almaktadırlar. Muhtekirlerin maksadı fiyatların artacağını düşündükleri malları ucuza toplarlar, daha sonrasında da fiyatlar artınca da bu malları fahiş fiyatlarla piyasaya sürerek haksız kazanç sağlamaktadırlar. Normal zamanlarda eksikliği ve daha da ötesi kıtlığı insanlara sıkıntı yaratacak ürünler ihtikâr kapsamına girerken, savaş zamanlarında hemen her ürünün stoklanması, piyasadan çekilmesi ve anormal fiyat artışları ihtikâr kapsamında değerlendirilmektedir. Ekonominin işlerliğine balta vurarak başta eksikliği sorun yaratacak malları ve malzemeleri piyasadan toplayarak bu ürünlere olan ihtiyacı artırıp halkı zor duruma düşürüp, sonrasında fahiş fiyatlarla yeniden piyasaya sürülmesi ve bu şekilde haksız kazancı kendilerine hak gören vurguncular her dönemde kendisini göstermiştir. (Develioğlu, 1988: 419)

İhtikâr, doğal olarak Osmanlı'da da görülmüş, devlet bu meseleyle ne kadar mücadele etmişse de yaşam şartlarının zorlaştığı, ekonominin bozulduğu devirler ihtikârın en yoğun

olduğu dönemlerdi ve 19. Yüzyıl da bu noktada muhtekirler adına ihtikâr yapmaya en uygun vakitti. Zira 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti, geri kalmışlığın kabulüyle bir reform sürecine girmiş ve doğal olarak her alanda kendisini gösteren bu reform süreci sancılı geçtiği için muhtekirlere istedikleri ortamı sunmuştur. Bu yüzyılda girilen savaşlarda alınan yenilgiler, azınlıkların çıkardıkları isyanlar ve içeride yaşanan çalkantılar devleti zor duruma sokmuş, reform sürecinin getirdiği maliyetler ve artan dış borçlarla birlikte ekonomi bozulmuş, ihtikâr faaliyetleri de hiç olmadığı kadar artmıştı.

1. İHTİKÂR MESELESİ VE İDARENİN İHTİKÂRLA MÜCADELESİ

İnsanı yaşat ki devlet yaşasın düsturuyla yönetmeyi ilke edinen Osmanlı Devleti'nde, tebaanın her bir bireyinin sağlığı, huzuru, güveni ve rahatı idare için oldukça mühimdi. Kurulduğu andan itibaren fetihlerle büyüyüp gelişmeyi, sınırlarını mümkün olduğunca artırmayı ve bunları yaparken de tebaasının ve fethedeceği yerlerdeki halkın huzurunu ve rahatını önceleyen Osmanlı Devleti için doğal olarak sorunlar ve engeller de fazlaydı. Böylesine kudretli bir devletin pek tabii sorunları da büyük oluyordu. Bu sorunlardan bir tanesi de karaborsa sorunu idi. Karaborsa kavramı Osmanlı Devletinde ihtikâr olarak nitelenmektedir.(Gümüş, 2023: 44) İhtikâr kavramı öylesine genişti ki stokçuluk, istifçilik, mal kaçırmak, sebepsiz yere fiyatları artırmak ve tekelleşme faaliyetlerinin tamamı ihtikârı kapsıyordu. Osmanlı Devleti de halkın huzuru ve rahatını önceleyen bir iktisadi anlayışa sahip olduğu için gereksinim duyulan ve eksikliği sorun yaratacak her türlü malın ve hizmetin bolca, ucuza ve nitelikli bir şekilde bulunmasına gayret göstermiştir. Bu bağlamda her zaman piyasaları derleyen, fiyat istikrarının sürdürülebilirliğini sağlayan ve talebe karşılık arzı her daim diri tutan bir politika yürütmüştür.(Genç, 2014: 42) Ne var ki savaş zamanları, kıtlık zamanları ve uygulanan politikaların sonucu olarak muhtekirler ihtikâra yelteniyorlardı.

Osmanlı Devleti'nde ticaret yıllar boyu esnaf birlikleri ile yürütülmüştü. Bu sistem sayesinde araçlar olmadan mallar direkt olarak üreticiden satıcıya oradan da tüketiciye ulaşıyordu. Herkesin koşulsuz güven içerisinde olduğu bu düzende hem haksız rekabete engel olunuyor, hem aşırı tüketimin önüne geçiliyor, hem de narh adı verilen politikayla ürünlerin tavan fiyatı belirleniyor ve böylece ürünler daha pahalıya satılamıyordu. (Öztürk, 2002: 862) Bu sistemde talebin karşılanması, ürünlerin kalitesi ve fiyat istikrarı her şeyden önce geliyordu lâkin bu işleyişi bozacak bir sorun vardı ki o da ihtikârdı. İhtikâr hem piyasalarda mal kıtlığına sebebiyet veriyor hem de eldeki malların daha pahalıya satılmasına yol açıyordu. Öncelikle narh sistemini sekteye uğratan ihtikâr sorunu, üreticilerin daha fazla kâr elde edebilme maksadıyla ürünleri saklamasına, malları kaçırmasına ya da el altından satmasına neden oluyordu. İhtikâr o denli büyük bir sorundu ki devletin siyasi, idari ve ictimai düzenini bozuyor, fertlerini etkiliyor ve iaşe krizlerine yol açıyordu. (Öznel, 2019: 362)

Ekonomide düzensizlikle baş gösteren ihtikâr sorunu diğer olumsuzlukları da beraberinde getiriyordu. Esasen Osmanlı Devleti'nde ihtikârın arttığı ve yaygınlaştığı dönem olarak 16. Yüzyılın ikinci yarısı gösterilmektedir. Bundaki ana etkenler ise; baş gösteren isyanlar, tımar sisteminin bozulması, savaşların uzun sürmesi ve artan nüfus dolayısıyla tüketimin artması en başta gelen nedenlerdi. Ancak ne var ki 'En Uzun Yüzyıl' olarak

adlandırılan 19. Yüzyılda ihtikâr hiç olmadığı kadar artmış, Osmanlı Devleti bu meseleyle büyük uğraş vermişti.

Muhtekirler sikkelerin değerleriyle oynayıp, üstüne bir de bu sikkeleri İstanbul'dan taşraya kaçırıyorlardı. 1820'li yılların başında Osmanlı darphanelerinde her ay ortalama olarak 150 bin ila 200 bin arası rub'ıye ve ikilik üretilmesine karşın bu paralar piyasalarda bulunmuyordu. Bunun sebebi de muhtekirlerin bu paraları toplayıp İstanbul dışına çıkarmalarıydı. Görülüyor ki ihtikâr o denli yaygınlaşmıştı ki muhtekirler paraları dışarı kaçırma ve paraların ayarlarıyla oynama cüretine bile kalkıyorlardı. İdarenin bu konudaki tasarrufu ise İstanbul'daki tüm kadılara gönderilen buyruklar aracılığıyla sikkelerin değerleriyle oynayan ve vilayet dışına çıkartan muhtekirlere aman verilmeden cezalandırılacağı aktarılmıştır. Bu hususta gelen her şikâyetin değerlendirileceği, memurlar ve tebdili kıyafetlerle dolaşan görevliler aracılığıyla kontroller gerçekleştirileceği açıkça belirtilmiştir. Herkese duyurulması için de imamlar aracılığıyla camiilerden halk bilgilendirilmiştir. (Tabakoğlu, 1995: 149-150)

1831 yılında ihtikârla mücadele için Darphane Nazırının başkanlığında bir heyet kurulması kararlaştırılmıştır. Görevli memurların yaptıkları çalışmalar sonucunda hazırladıkları raporlarda tüm göz korkutmalarına, yaptırımlara ve cezalara karşın muhtekirlerin ihtikâr yapmaktan geri durmadıkları sonucuna varılıyordu. (Pamuk, 2017: 121) Yine de daha önceden ihtikâr yaptığı tespit edilen muhtekirlerin sıkı takibata alınmaları ve yalnızca muhtekirlerin değil, ihtikârın yapıldığı bölgedeki kadıların, valilerin ve kolluk kuvvetlerinin de bu takibata uğrayacağı kararlaştırılmıştı. Zira hazırlanan raporlarda kadıların özellikle hububatlar toplanırken yolsuzluk yapmakta ve tüccarların satın aldıkları ürünlere el koymaktaydılar. Ayrıca ihtikârdaki rol üstlenen dış odakların da etkisinin yadsınamaz olduğu ve bu sebeple gümrüklerdeki giriş çıkışlarda da kontrollerin sıkılaştırılması kararı alınmıştır. (Genç, 2014: 88-89)

Alınan en önemli önlemlerden birisi de delik veyahut yıpranmış paraların toplatılması kararıydı. Ve farklı dönemlerde uygulamaya koyulan narh sistemini yeniden getirmektir. Narh sisteminde ürünlerin tavan fiyatları belirleniyor ve satıcıların da buna riayet etmeleri isteniyordu. Eğer tüccarlar ellerindeki malı tavan fiyattan yukarıya satarsa narh sistemini deldiği için ihtikâr yapmış sayılıyorlardı. İhtikâr yapanları tespit için görevlendirilen hafiye memurlarının hazırladıkları raporlar neticesinde muhtekirler tespit ediliyor ve gereken cezalar uygulanıyordu. Muhtekirlere uygulanan cezalar ihtikârın türüne ve halk ile devlete getirdiği zarara göre veriliyordu. Eğer bir tüccarın ilk kez ihtikâr suçuna bulaştığı tespit ediliyorsa ilk olarak uyarı cezası veriliyordu. Şayet uyarıyı anlamaz ve ihtikâr suçu işlemekte ısrar ederse para ve hapis cezaları uygulanıyordu.

Uyarı cezasına bir örnek verecek olursak; İstanbul'da kâğıtçılık yaparak geçimini sağlayan kimseler için Anadolu'dan gelen kâğıtlar oldukça önemliydi. Yorgi adındaki Rum tüccar Anadolu'dan gelen kâğıtları diğer esnaflardan gizlice alıyor ve mahzende saklayıp daha sonrasında yüksek fiyatlarla satıyordu. Bu durumda hem diğer esnaflar kâğıt bulamıyor hem de halk yalnızca bir tüccarın elindeki kâğıdı pahalıya almak zorunda kalıyordu. Gelen şikâyetlerin sonunda yakalan Rum tüccar Yorgi, bir daha bunu yapmayacağını taahhüt ederek serbest

bırakılmıştır. Tekrar kâğıtları istifleyince ise uyarı cezası işe yaramadığı için para cezası uygulanmıştır. (1995: 426)

Bir başka ceza türü de sürgün cezasıydı. Eğer muhtekir büyük bir ihtikâr suçu işlemişse sürgün cezasına tabii tutuluyor ve Anadolu'ya yahut Rodos, Midilli, Sakız ve Kıbrıs gibi adalara sürülüyorlardı. Sürgün cezası alanlar gittikleri yerde çalışabilirler ve isterlerse ailelerini de yanlarına alabilirlerdi. Bu bağlamda sürgün cezasının özgürlüğü kısıtlayıcı bir müeyyidesi olmadığı görülmektedir. Sürgün cezasında cezanın süresi olarak belirli bir müddetten bahsedilmediği gibi, suç işlediğini gerçekten anlaması ve etrafındakileri de tövbe ettiğine inandırması gerekiyordu. (Gökçen, 1987: 48) Bu husustaki bir örnekte Üsküdar'da kasaplık yapan Seyyid Mehmed isimli kasap, eti narh fiyatından yüksek bir meblağa sattığı için Rodos'a sürgüne gönderilmişti. Kasap Seyyid Mehmed Efendi, suçunu anlayana kadar sürgün cezasını çekmiştir.¹

İhtikâr suçu işlemiş veyahut ihtikâra göz yummuş kimselere verilen en büyük ceza şüphesiz kalebendlik cezasıydı. Suçlu kimselerin bir kaleye kapatılması ve buradan çıkışına imkân verilmemesini amaçlayan bu ceza metodu, en ağır şekilde ihtikâr suçuna bulaşmış ve zararı gerek halka gerekse devlete yoğun şekilde hissedilmiş bir biçimde açıkça görülen durumlarda uygulanıyordu. Bu en ağır cezaydı zirâ hem hapis hem de sürgün cezalarını içinde barındırıyordu. (Erim, 2023: 82) İhtikâr yaptığı için kalebend edilen muhtekir örneğini incelediğimizde Hicri 1228 yılında Karacaköy'lü Hacı Hüseyin Efendi, istiflediği tütünleri Yenice-i Duhan Gümrüğüne vermediği gibi Duhan ashabını da tahrik ettiği için elindeki tütünlere el koyulmuş ve Kavala Kalesi'ne kalebend edilmiştir.² İhtikâr suçu işleyenlere verilen en ağır ceza türü olsa da Kalebend olmaya mahkûm edilen suçlular mahzende kalabildiği gibi, kalede yaşayanlarla bir araya gelip konuşabilir, istediği takdirde kendilerine ayrılan bölümde ibadetlerini de yerine getirebilirlerdi. Yine aynı şekilde mahkûmların aileleri ile görüşmelerinde de bazı durumlarda müsaade edilirdi.

İhtikâr meselesi ticarete konu bir durum olduğundan doğal olarak ticaretle uğraşan kimseler tarafından ihtikâr suçu işleniyordu. Osmanlı Devleti'nde de ticaretle uğraşanlar ekseri olarak gayrimüslimler olduğundan muhtekir sıfatı alanlar içinde de gayrimüslim oranı hayli fazlaydı. İhtikâr suçu işlemiş olan gayrimüslimler eğer yabancı bir devletin vatandaşıysa elçiliği araya sokarak ceza almama yolunu deniyorlardı. Osmanlı tebaası olan gayrimüslim muhtekirler de bu yolu deneyerek işlediği suça karşılık ceza almamayı denemişlerse de onlar da verilen cezalara tabii idiler. (2023, 88) Tüccarlar, esnaf, çiftçiler ve hatta devlet memurları dahi ihtikâr yapıyor veyahut ihtikâra göz yumuyorlardı. Osmanlı Devleti de gerek piyasaları kontrol ederek gerekse yeni kararlar alarak ihtikârla mücadelesini sürdürmüştür. Ne var ki İdare farklı dönemlerde farklı metotlarla ihtikârla mücadele etmişse de ihtikâra engel olabilmek hayli güçlü.

2.İHTİKÂRA SEBEP OLAN UNSURLAR

¹ BOA, C.BLD, 30/1458, 1233 M 03.

² BOA, AE.SSLM.III, 5/216, 1228 M 28.

Osmanlı Devleti kudretli padişahları, liyakatli yöneticileri ile güçlü ve cesur ordusuyla uzun sayılamayacak bir sürede büyük bir imparatorluk kurmuştu. Ancak gelişen süreçte ayrılıkçı isyanlar, komşu devletlerle girişilen savaşlar ve yeniliklerin takip edilememesi gibi sebeplerden dolayı gücünü yitirmeye başlamıştı. Her kötü giden dönemde olduğu gibi sorunlar da kötü gidişatla birlikte artmaya başlıyordu. Özellikle zor zamanlarda büyük bir sorun teşkil eden ihtikâr meselesi de devletin kötü durumundan istifade etmek isteyen muhtekirler için fırsat oluşturuyordu. Osmanlı Devleti'nin savaşlarda kaybettiği topraklar, ilerletemediği sanayisi ve ihtiyaç ürünlerindeki üretimin düşüşü gibi sorunlara ek olarak ihtikâr sorunu ile de baş etmesi gerekiyordu. Muhtekirlerin ihtikâr yapmalarına ortam hazırlayan şartlar kadar ihtikârın önünü açan bazı gelişmeler de vardı. Doğal ve beşeri birçok unsur ihtikâra yol açıyordu, bu unsurların her biri 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde ihtikârı tırmandırmıştır.

2.1.Arzın Talebi Karşıl原因amaması

Osmanlı Devleti'ni, kendisiyle aynı dönemlerde var olmuş olan devletlerden ayıran belki de en önemli özelliği tebaasına ve fethedeceği yerlerde yaşayan insanlara karşı olan hoşgörü politikasıydı. Söğüt dolaylarında küçük bir beylik olarak kurulup, zamanla büyüyen ve dünyaya hükmedecek bir konuma erişmesinin yegâne nedeni de pek tabii bu politikaya bağlılığıydı. Hoşgörü ve insanı yaşat ki devlet yaşasın ilkelerinin ana unsurları da doğal olarak imparatorluk dahilindeki tüm tebaanın her türlü ihtiyacına cevap verme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin iktisadi politikaları da ihtiyaca yönelik mal ve ürünlerin piyasaya sunulması yani arz-talep dengesini gözetmesiydi.

İdare tarafından üretimin sürekliliğine dayalı bir politika izlenirken, öte yandan halkın gereksinim duyduğu ürünleri eksiksiz temin etmeye gayret gösterilmiş ve böylelikle ticari hayat diri tutulmuştur. Bu sebepten de arz-talep dengesinin her daim işlerliği yürütülmeye çalışılmıştır. Her ne kadar arz-talep karşılanmaya çalışılmışsa da mücbir sebeplerden kaynaklı gecikmeler veyahut talebin karşılanamaması gibi durumlarla karşılaşmıştır. Mücbir sebepler de ekseri olarak; ulaşımdaki güçlükler, ulaşım imkânlarının kısıtlı olması ya da ulaşımdaki maliyetler, iklimsel nedenlere bağlı olarak elde edilen hasatın az oluşu ve savaşlar ile salgın hastalıklar gibi olumsuzluklar zaman zaman da olsa arz-talep dengesinin karşılanamamasına sebebiyet vermiştir. (Yılmaz, 2019: 752-753) İhtiyaca göre üretim dengede tutulmaya ve tebaanın ihtiyaçları mümkün olduğunca karşılanmaya çalışılmışsa da arz talebi karşılayamamış ve bu da ihtikâra sebep olan unsurlardan başı çekmiştir.

2.2.Taşradan Kentlere Yapılan Göçler

Taşradan kentlere yapılan göçler sebebiyle üretim düşüşe geçiyor, az olan ürüne olan talep arttığı için de muhtekirler ürün fiyatlarını kolayca yükseltebiliyorlardı. Tarımda çalışacak işgücünün kente göçmesinden dolayı, köylerde yaşayan insan sayısı azalıyor ve bu az olan insan sayısı da daha az ürün elde ettiği için az miktarda hasat edilen tarım ürünleri çokça rağbet görüyor ve fiyatları da buna bağlı olarak artıyordu. Pek tabii yalnızca tarım ürünleri değil, köyden kente yapılan göçler neticesinde hayvansal gıdada da üretim azaldığı için et, süt, peynir, yumurta ve bal gibi besin maddelerinin fiyatları da yükseliyordu. (İslamoğlu, 2010: 257)

Yağışların azalması, kışların sert ve zorlu geçmesi, isyanlar, eşkıyaların köyleri basmaları³ ve köyde yaşayan insanların şehirde yaşamaya heves etmesi gibi sebepler köy nüfusunun şehirlere göç etmesine neden oluyor, bu da üretimde düşüşe sebebiyet verdiğinden muhtekirlere istedikleri ortamı sunuyordu. Tüm bunların sonucu olarak da saydığımız ürünlerdeki ihtikâr faaliyetleri de artmış oluyordu. (2010: 258)

2.3.İklimsel Zorluklar

İklimsel sebeplere bağlı gelişen aşırı soğuklar, don veyahut aşırı sıcaklar ve buna bağlı kuraklık ya da seller, dolu ve toprak kayması gibi doğal afetlerin sonucunda tarım arazilerinden elde edilen hasadın düşmesine sebebiyet veriyordu. Belli dönemlerde yaşanan aşırı soğuklar nedeniyle köyden kentlere göç başlamış, belli dönemlerde ise aşırı kuraklık sebebiyle su sıkıntıları baş göstermiş ve bunların sonucu olarak da bölgesel olarak kıtlık veyahut darlık yaşanmıştır. İklimsel sebeplerden ortaya çıkan kıtlığa karşılık gerekli çalışmaların yapılmayışı ya da yapılamayışının sonucu olarak tarımsal ürünler ve hayvansal gıdada düşüşe neden olmuştur. Aynı şekilde çekirge istilaları gibi nedenler de rekoltenin düşmesinin bir başka nedeniydi. İklimsel zorluklardan ve koşullardan ortaya çıkan sorunlar Osmanlı köylüsünün topraklarından istediği verimi almasına engel olmuş, tohum ve gübre dahi temin etmekte zorlanmışlardır. Böylelikle iklimsel koşullar da ihtikâra neden olan bir başka durum olarak karşımıza çıkmaktadır. (Karademir, 2017: 39-40)

2.4.Üreticilerin Ekonomik Sıkıntıları

Üreticiler birçok sebepten darlığa düşmekteydi ve muhtekirler de üreticinin bu sıkıntılı zamanlarını fırsata çevirerek ihtikâr yapmış oluyorlardı. Üreticilerin ekonomik olarak sıkıntıya düşmesinin başlıca sebeplerinden birisi de Osmanlı dönemindeki adıyla murabahacı olarak adlandırılan tefecilerin, çiftçilere yüksek faizden borç vermesiyle gerçekleşiyordu. Üreticiler ekonomik olarak darlığa düşüyor, borçlarını ödemek ve içine düştüğü dar boğazdan çıkabilmek için murabahacılardan borç alıyor, yani borçlarını borçla kapatmaya çalışıyorlardı. Bu ortamda da genellikle üreticiler borcu ödeyemedikleri için kendilerince değerli olan taşınır ve taşınmaz mallarını borçlarına karşılık murabahacıya vermek zorunda kalıyor, yahut devreye giren muhtekirlerden medet umarak onlardan borç alıyor veyahut mallarını zararına da olsa muhtekirlere satmak zorunda kalıyorlardı. (Demirkol, 2018: 625-647)

Murabahacıların, üreticilere verdikleri borcu tahsil ederken aldıkları faizler dönemin şartlarına göre değişse de, ekseri olarak % 30'dan daha aşağı olmuyordu. (Güran, 1998: 137) Üreticinin elde ettiği mahsul, aldığı borcu karşılayamadığında borcu katlanarak artıyor, devamında da çiftçi tarlasını, esnaf da dükkânını murabahacılara vermek zorunda kalıyordu. Ticaretin yoğun olarak yaşandığı bölgelere ek olarak taşrada da bu durum meydana geliyor ve her zaman olduğu gibi ihtikâr yine en çok yoksul halkı mağdur ediyordu.

2.5.Uygulanan Para Politikaları

³ BOA, MD 69, H. 62, s. 36-1.

İhtikâra sebebiyet veren bir başka unsur da para politikalarıydı. Osmanlı döneminde İstanbul para piyasalarında delik veyahut çok fazla eskidiği için yıpranmış paraların, ayarı bozulmuş sikkelerin dolaşımı serbestti. Zaten madeni paraların ayarı piyasaya sürüldüğü andan itibaren zamanla yıpranarak aşınıyor ve değeri de azalıyordu. Yapılan çalışmalar neticesinde bu aşınmanın altın paralarda yedi yılda binde bir, gümüşlerde ise yıl yıl binde bir değer kaybettiği ortaya koyulmuştu. Bu durum da su istimale yol açıyordu. Öyle ki yakıcı ve eritici özelliğiyle bilinen kezzapla madeni paralar hafifletiliyor, delinerek, etrafı kesilerek ve bilinçli olarak silinerek maden içeriği azaltılan paralar piyasaya sürülüyordu. (Akyıldız, 2003: 141)

Aşınan paraların kullanımının serbest olması bile isteye değeri düşürülen paralara yol açmış, hiçbir önlem ve yaptırımın da olmamasından dolayı muhtekirler için ayarlarıyla oynanmış paralar bir gelir kapısı olmuştu. Yani muhtekirler ceza almayacağına verdiği rahatlıkla bu eylemi gerçekleştiriyorlardı. Muhtekirler paraları kimyevi işlemlerle eritiyor, deliyor ya da birbirlerine sürterek aşındırıp, paralardan dökülen tozlarla haksız kazanç sağlıyorlardı. Bu konudaki bir başka önemli husus da ayarlarıyla oynanan sikkelerin yalnızca devletin sınırları dahilinde değil, dışarıdan da getiriliyor olmasıydı. 1900 yılında hazırlanan bir rapora göre bahsi geçen bu paralar Selanik, İzmir ve Beyrut gibi liman şehirleri üzerinden ülkeye giriyor ve İngiltere'den dahi posta yolu ve aracılarla tedavüle sokulduğu doğrulanmıştır.⁴

Devam eden süreçte XIX. Yüzyıl boyunca sarraflık ve bankerlik yaygınlaşmış, insanların paralarını bozduracak ve yeni paralar alacak mekânların artmasıyla Osmanlı'nın para sistemi daha da karmaşıklaşmıştı. Kaimelerin giderek hayatın her alanında önemli bir role bürünmesi sarrafları ve bankerleri de zenginleştirmişti. Para piyasalarındaki dalgalanmalar esnasında ellerindeki sermaye gücünü tutan bu sınıfın gitgide zenginleşmesine yol açıyordu. Ve bunu da ekseriyetle ihtikârla gerçekleştiriyorlardı. Öyle ki yaydıkları gerçek dışı dedikodular ve spekülasyonlarla insanları telaşlandırıyorlar, böylece insanların ellerindeki parayı ellerinden alıp, daha sonrasında daha yüksek paraya tekrar onlara satıyorlardı. Büyük çaplı sarraflar ve bankerlere ek olarak her köşe başında türeyen sarraflar da tabiri caizse boş durmuyorlardı. Onlar da devletin ve vatandaşların piyasadaki bozuk para ihtiyacını karşılamak için kurduğu, bunun için ruhsat verdiği işletmeler olmasına karşın zamanla arka kapıdan ihtikârın yapıldığı merkezler haline gelmişti. Devlet tarafından para takasında kullanılması için kendilerine verilen paraları kimseye danışmadan doğrudan satarak paradan para kazandıkları açığa çıkartılmış yani görevi kötüye kullanarak su istimale yol açmışlardır. (2003: 296-297) Asayişin iyi yapılamayışından, devletin yabancılar için konfor oluşturmamasından ve dünyada giderek yayılan kalpazanlık faaliyetlerinden dolayı bu tür olaylara engel olunamıyordu.

2.6.Dış Odaklar (Yabancı Banker ve Muhtekirler)

Osmanlı Devleti'nin son yüz yılında gücünü ve kudretini yitirdiği artık gözle görülür bir gerçektir. Yeniliklerin takip edilememesi, başa geçen padişahların eskisi kadar kudretli olmaması, gelir kalemlerinin gitgide azalması gibi sebepler devletin gerileyişini hızlandırıyordu. Bir de girilen savaşların bir bir kaybedilmesi, devleti maddi, manevi geri

⁴ BOA, DH.MKT, 2411/48, 1318 C 10.

dönülmez bir çıkmaza sürüklüyordu. Tam da bu dönemlerde 1829 yılında imzalanan Balta Limanı Antlaşması tabiri caizse Osmanlı ekonomisine balta vurmuş, yabancılara verilen kapitülasyonlar her türlü olumsuzluğa yol açabilecek sonuçlara zemin hazırlıyordu. Özellikle Avrupalılar, Balta Limanı Antlaşmasıyla kendilerine verilen bu ayrıcalıkları suiistimal ederek kalpazanlık başta olmak üzere devleti ve milleti ekonomik açıdan yıpratacak türlü ihtikâr faaliyetlerine kalkışıyorlardı. (Eşiyok, 2014: 81-82)

Balta Limanı Antlaşmasından önce de 1830 yılında dönemin Darphane Nazırı Abdurrahman Nafiz Bey, yabancı ülkelerden gelen gemiler vasıtasıyla Osmanlı Devleti sınırlarına sokulan sikkeler ve buna aracı olan muhtekirler için rapor hazırlamıştır. Nafiz Bey, bu işte parmağı olan İngiliz ve Fransızlara karşı her türlü mücadelenin yapılması gerektiğini, büyükelçiler devreye girse dahi bu işten geri dönülmemesi gerektiğini vurgulamıştı.⁵ Görüldüğü üzere Balta Limanı Antlaşmasının yabancılara tanıdığı imtiyazlardan önce de Osmanlı topraklarında yabancıların kötü emelleri olduğu ve bu uğurda faaliyetlerde bulunduğu tespit edilmiştir.

Kalpazanlık, paraların ayarlarıyla oynanması gibi konularda yabancıların hazırladığı raporlar da Abdurrahman Nafiz Bey'i haklı çıkartıyor; para piyasalarında dengeyi bozarak ihtikâr suçu işleyen yabancıların oldukça yüksek sayıda olduğu ortaya çıkartılıyordu. 1890'lı yıllarda İstanbul'u ziyaret eden Amerikalı seyyah Francis Marion-Crawford, daha sonrasında izlenimlerini kaleme aldığı eserinde Türklerle ilgili şu çarpıcı sözleri yazmıştır: "Türkler çok kolay kandırılabilir kadar saflardı ve bundan faydalanmak isteyen yabancıların da sayısı hiç az değildi". (Crawford, 2012: 14) Görülmüştü ki yabancı banker ve muhtekirlerin, Türk insanının saf yönünü kullanarak kandırmaları Amerikalı seyyahça da fark edilmiştir.

İstanbul'un Beyoğlu ve Galata tarafları her daim gayrimüslimlerin yoğun yaşadığı bölgelerin başında gelmiştir. Bu kadar çok sayıdaki yabancılar içerisinde doğal olarak muhtekirler de bulunuyordu ve bu muhtekirler özellikle savaş gibi devletin gücünü cepheye ayırdığı zamanlarda faaliyetlerinden geri durmuyorlardı. Fransız elçiliğinde vazifede bulunan diplomat Fontmagne bir yazısında "Beyoğlu'nda ve özellikle Galata taraflarında oturan kimseler diğer yerlerdekinden oldukça farklıydı. Burası farklı birçok ülkeden gelmiş kanun kaçakları ve suçlularla dolu bir yerdii" demiştir. (Fontmagne, 1977: 65)

Devletin kudretinin azaldığı, idarenin savaşlarla ilgilendiği ve dolayısıyla asayişin sağlanamadığı Osmanlı Devleti'nin son yüz yılında İstanbul başta olmak üzere Osmanlı toprakları yabancı dolandırıcılar için iştah kabartan bir konumdaydı. Buna örnek verecek olursak; Harinos Anoniyadis adındaki bir Yunan, 1905 yılında Galata'da bir han kiralamış ve kendisini zengin bir banker olarak tanıtarak, Yunanistan'da bastırıp getirdiği sahte paraları burada yaşayan Türk ve Müslümanlara satmıştır.⁶ Bu gibi olaylar o dönemlerde yabancıların en çok uyguladıkları dolandırıcılık türüydü ve dolayısıyla da ihtikâr yapmış oluyorlardı.

⁵ BOA, HAT, 567/27803, 1245 Z. 29.

⁶ BOA, DH.MKT., 1042/13, 1323 Za. 20.

Kaybedilen savaşlar, elden çıkan topraklar, denetimsizliğe bağlı olarak artan suçlar ve sorunlar oldukça büyükken ve tüm bunların sonucu olarak da siyasi, askeri ve mali açıdan Osmanlı Devleti hiç olmadığı kadar zayıf durumdayken bir de devlet dahilindeki topraklar yerli ve yabancı muhtekirlerin cirit attığı bir meskene dönüşmüştü. Normal işlerde çalışarak geçimlerini idame ettirmeye gayret gösteren Müslüman Osmanlı vatandaşları temel ihtiyaçlarını dahi temin edebilme noktasında sıkıntılar yaşarken; Tüccarlar, bankerler ve sarraflar paradan para kazanarak haksız kazançlar sağlıyor, bunlarda da yabancı muhtekirlerin payı azımsanamayacak kadar çoktu.

2.7.Savaş Şartları

İhtikâr meselesi zor durumlarda daha da gün yüzüne çıkıyordu. Zor durumları uygun zaman olarak gören muhtekirlerin de ortaya çıkmasıyla ihtikâr devlet ve halk nezdinde daha da büyük bir sorun olarak karşımıza çıkıyordu. Zor dönemlerde doğal olarak temel tüketim mallarına ihtiyaç artıyor, zaten hali hazırda bulunan mal kıtlığı da muhtekirlere istediği ortamı sunuyor ve kolayca fiyat artırımına gidiyorlar ya da ürünleri stokluyorlardı. Zor zamanlar denildiğinde de ilk akla gelenin savaş zamanları olduğu herkesi malûmudur. Savaş zamanlarında işgücü azalır, hammaddeye olan ihtiyaç ve talep artar, tüm devletin önceliği cephede savaşan askerler olur ve tüm bunlardan dolayı da karaborsa sorunu baş gösterirdi. Böyle zamanlarda ürünler az bulunduğu ve verilen hizmet de sınırlı yapıldığından muhtekirler ihtikâr faaliyetlerine kalkışmışlardır.

Muhtekirlerin savaş vesilesiyle ellerindeki malları fahiş fiyatlarla sattığı hususuna örneklerle bakmakta yarar vardır. Bu bağlamda; 1683 yılındaki Viyana kuşatması başlamadan önce İstanbul'da vakıf hesap defterlerinde yazıldığına göre unun kile fiyatı (kile yaklaşık olarak 25 kg'a denk gelmektedir) 75 akçe iken, kuşatma başladıktan sonra fiyatı üç katından fazla artarak 250 akçeye satıldığı ortaya çıkarılmıştır. (Pamuk, 2000: 119) Osmanlı Devleti saldırıya geçtiği halde, yani savaş İstanbul veyahut Anadolu topraklarında dahi gerçekleşmediği halde durum böyleydi. Dolayısıyla taarruz olmadığı, savunulan savaşlarda ise fiyatların çok daha fazla şekilde arttığı da bir başka gerçektir.

Savaş ortamında ürün fiyatlarının artması hususuna başka bir örnek verecek olursak; 1829 yılında gerçekleşecek olan Osmanlı – Rus Savaşı öncesinde İstanbul'da unun okka fiyatı (1 okka bugünkü 1.280 gr) 40 akçe iken, savaş başladıktan sonra unun okka fiyatı 110 akçeye kadar çıktığı tespit edilmiştir. Bunda gerek cephede savaşan askerlerin ihtiyaçları gerekse tarımda çalışan işgücündeki azalmanın payları yadsınamaz gerçekler olsa da asıl mesele ihtikâr sorunuydu. (2000: 131) Savaş dönemlerinin en büyük sorunlarından birisi de zengin tüccarların yalnızca kendi menfaatlerini gözeterek ellerindeki tüm taşınabilir ürünleri vilayetin dışına çıkarmasıydı. Bu nedenle yokluğu sorun yaratacak ürünlere olan ihtiyaç had safhaya çıkıyor, elde kalan az ürün oldukça yüksek fiyatlardan satılıyor ve yoksul halk daha da perişan duruma düşüyordu. Bu da yine savaş zamanlarının ihtikâr üzerindeki bir başka örneğidir. Özellikle

sorunların çok büyük olduğu 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti sayısız savaşa girmek zorunda kalmış, bu savaşlarda da kayda değer başarı sağlanamadığı gibi önemli toprak kayıpları da yaşanmıştı. Hal böyleyken muhtekirler yalnızca yiyecek içecek gibi zaruri ihtiyaçlara ek olarak; mal, arasa, tarla, ev gibi taşınamaz mallara da tabiri caizse çöküyor, ucuza aldığı bu taşınamaz gayrimenkulleri daha sonrasında fahiş fiyatlarla satarak ihtikâr yapmış oluyorlardı. (Öztel, 2019: 364)

Savaşın sunduğu şartlar ve getirdiği zorluklar muhtekirler adına ihtikâr yapmanın en olanaklı fırsatlarını sunmuştur. Muhtekirler savaş zamanlarında ya ellerindeki malları savaşın en etin zaman gelene dek stoklamışlar, ya dışarıya kaçırmışlar ya da fahiş fiyatlarla satışa sunmuşlardır. Bu şekilde haksız kazanç sağlayan muhtekirler gitgide zenginleşirken, ihtikâra maruz kalan halk ise yoksullaşmış ve devlet de pek tabii bu durumdan olumsuz yönde etkilenmiştir.

SONUÇ

Ortaya çıktığı durum ve şartlarda piyasalara konu olan ürünler üzerinde arz-talep dengesini bozan, mal kıtlığına yol açan ve fahiş fiyatlara konu olduğundan haksız kazançta sebep olan ihtikâr meselesi Osmanlı İdaresi'nin her dönemde üzerinde durduğu ve mani olmaya çalıştığı bir sorun olmuştur. Zira, Osmanlı İdaresi piyasalarda ürünlerin bol ve fiyatlarının da makul seviyelerde olmasına gayret göstermiş, bu yolla da iaşe politikaları yürütölmüştür. Ne var ki bu düzeni gerek doğal gerekse beşeri sebeplerden meydana gelen ihtikâr sorunu bozmaktaydı. İhtikâr sorunu üreticiden, dağıtıcıya, satıcıdan, tüketiciye içinde barındırdığı herkesi etkileyen bir sorun olduğundan bizzat padişahların da müdahil oldukları ve önüne geçilmesi adına birçok adımın atıldığı önemli bir mesele olmuştur. İhtikârla mücadele kapsamında 19. Yüzyıl boyunca İdare tarafından atanan memurlarca raporlar hazırlanmış, devletin her bir kademesinden yetkililer konuyla yakından ilgilenmişler ve ihtikârı engelleme adına çalışmalar yapmışlardır. Bu alışmalar dönemlere ve yetkililere göre değişmişse de genel olarak; Narh sistemi uygulamak, tebdili kıyafetlerle esnafları denetlemek, aracıları ortadan kaldırarak ürünleri üreticiden satıcıya doğrudan ulaştırmak ve ihtikâr yaptığı tespit edilen muhtekirlere ihtikârın boyutuna göre cezalar vermektir. Her ne kadar ihtikârın önünü almak için mücadele edilmişse de ihtikâra sebep olan birçok unsur da bulunuyordu ve bu da mücadeleyi zorlaştırmıştır.

İhtikâr yapmalarına imkân veren doğal sebepler kadar muhtekirlerin kendi yöntemleri de bulunmaktaydı. Ürünleri başka pazarlara kaçırmak, üreticilerin ya da satıcıların zor durumlarını fırsata çevirmek ve savaş başlayacağı yönünde iddialarla halkı korkutmak en yaygın ihtikâr metotlarından bazılarıdır. Muhtekirlerin bu gibi ihtikâr metotlarına ek olarak ihtikâra sebep olan unsurlar da bulunmaktaydı. Bunlar; savaş çıkması ve savaşta da ekseri olarak tarımda çalışacak işgücünün cepheye alınmasından dolayı artan talebe karşılık piyasaların bu talebe cevap verememesi ve üretimin azalması, iklimsel zorluklar ve köy nüfusunun azalması ve yabancı tüccarların ihtikâr kapsamında değerlendirilecek faaliyetleri ilk akla gelen unsurlardır. Tüm bu saydığımız nedenler ve unsurlar da tabiri caizse muhtekirlerin ekmeğine yağ sürmüş ve haksız kazanç sağlamalarına vesile olmuştur. Sonuç itibariyle ihtikâr

meselesi her dönem ve devlette olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de önemli bir sorundu ve İdare bu meseleyle mücadele için türlü adımlar atmışsa da meselenin kökü kazınamamış 19. Yüzyıl boyunca siyasi ve ekonomik şartlar kötüleştiğçe de ihtikâr faaliyetleri artmıştır. Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde ve sonrasında da ihtikâr devam etmiş ve ekonominin bozulduğu evrelerde karaborsa faaliyetleri dönem dönem görülmüştür.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

- BOA, AE.SSLM.III, 5/216, 1228 M 28.
BOA, C.BLD, 30/1458, 1233 M 03.
BOA, DH.MKT., 1042/13, 1323 Za. 20.
BOA, DH.MKT, 2411/48, 1318 C 10.
BOA, HAT, 567/27803, 1245 Z. 29.
BOA, MD, 69, H. 62, s. 36-1.

Telif Eserler:

- Akyıldız, A., *Para Pul Oldu: Osmanlı'da Kâğıt Para Maliye ve Toplum*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Demirkol, K., “Osmanlı İmparatorluğunda Tefecilik (1848-1864)”, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 2018, 625-648.
- Develioğlu, F., *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, “İhtikâr Maddesi”, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988.
- Erim, N., “Osmanlı İmparatorluğu'nda Kalebendlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 2023. s. 77-91.
- Eşiyok, A., “Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Ekonomisine Eklemlenmesinde Bir Dönüm Noktası: 1838 Serbest Ticaret Anlaşması”, *Mülkiye Dergisi*, 34(266), 2014, 67-108.
- Francis Marion-Crawford, *1890'larda İstanbul*, çev. Şeniz Türkömer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2012.
- Genç, M., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Gökçen, A., *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987.
- Gümüş, N., “Geçmişten Günümüze Stokçuluk ve Karaborsacılık”, *İslami Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 34(1), 2023, s. 43-54.
- Güran, T., *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- İslamoğlu, H., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, II. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kallek, C., *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, “İhtikâr Maddesi”, Cilt: 21, İstanbul, 2000.

Karademir, Z., *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı: Osmanlı Toplumunda Kıtılıklar*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2017.

La Baronne Durand de Fontmagne, *Kırım Savaşı Sonrasında İstanbul*, çev. İsmail Yarguz, Binbir Temel Eser Yayınları, İstanbul, 1977.

Öznel, M., “Osmanlı Devleti’nin Son Yüzyılında Kolay Para Kazanmanın Yolu: İhtikâr/Vurgunculuk”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(7), 2019, s. 360-374.

Öztürk, T., *Osmanlılarda Narh Sistemi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Pamuk, Ş., *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

Tabakoğlu, A., *İstanbul Esnaf Tarihi*, İBB Yayınları, İstanbul, 1995.

Yılmaz, S., “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Üretimden Pazara Osmanlı Köylüsünün Karşılaştığı Yapısal Sorunlar ve Bu Sorunlara Karşı Merkezî Yönetimin Aldığı Tedbirler”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 2019, 747-778.

ZENCİ İSYANI'NIN KÜLTÜREL SONUÇLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Arş. Gör. Edip YILMAZ

Gaziantep Üniversitesi, edipyilmaz@gantep.edu.tr -

orcid.org/0000-0002-7055-3298

ÖZET

Abbasi hilafetinin zayıflaması ile birlikte bir takım isyan hareketleri yaşanmıştır. Söz konusu isyanlar içerisinde hilafet merkezini en çok uğraştıran ise Zenci isyanıdır. Ali b. Muhammed liderliğinde başlatılan ve yaklaşık on beş yıl (h. 254/868-269/883) boyunca devam eden Zenci isyanı, Abbâsîlerin içerisinde bulunduğu siyasi krizi daha da derinleştirmiş ve ekonomik durumun daha da kötüye gitmesine yol açmıştır. Tarım hayatından ticari hayata geçişin yaşandığı bir dönemde zengin sermaye sahiplerinin hizmetinde çalışan Zenciler, sosyal statüleri ve ağır şartlar altında çalıştırılmaları sebebiyle bu isyan hareketine girişmişlerdir. İsyanı başlatan Ali b. Muhammed, dini ve ekonomik argümanları içeren ve zulme son vereceğini iddia eden bir propaganda ile ortaya çıkınca büyük bir işçi sınıfını hareketine katmayı başarmıştır. Siyahi kölelerin yanı sıra hilafetten rahatsız olan bedeviler, civardaki köylüler ve Karmâtîler gibi dini muhalif gruplar da isyana destek vermişlerdir. Uzun süre bastırılmayan bu isyan boyunca Zenciler, çok sayıda insanı kılıçtan geçirerek Basra, Vâsıt, Ahvâz ve Râmhürmüz gibi önemli şehirleri yerle bir etmişlerdir. Bu isyan hareketi, siyasi ve ekonomik açıdan olduğu kadar dini ve kültürel açıdan da önemli sonuçlar doğurmuştur. Bağdât'a rakip önemli bir kültür merkezi olan Basra'nın isyancılar tarafından baştan sona yıkılması, şehirdeki kültürel faaliyetleri akamete uğratmıştır. İsyanın bazı muhtemel sonuçları arasında Basra Ehl-i Hadîsinin Bağdât'a ve farklı bölgelere taşınması; önemli bir Maliki kadı olan Kâdi İsmâil'in Bağdât'a gelmesi ile beraber Bağdât Maliki ekolününün teşekkülünün başlaması; isyanın yaşandığı dönemlerde Basra'da bulunan önemli sufilerden Ebû Sehl et-Tüsteri'nin öğrencilerinin Bağdât'a taşınması sonucunda kendisine ait bir tasavvufî geleneğin oluşmaması veya zayıf kalması gibi durumlar, isyanın kültürel sonuçları arasında zikredilebilir. Ayrıca Mu'tezile'nin önemli merkezlerinden birisi olan Basra'nın tahrip edilmesi, Mihne sonrasında zor günler geçiren mezhep mensupları açısından durumu daha da kötüleştirmiş, özellikle Basra Mutezilesini rakipleri karşısında zayıf duruma düşmesini beraberinde getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zenci İsyanı, Abbâsiler, Din, Mezhep, Dini ve Kültürel Sonuçlar

AN ASSESSMENT OF THE CULTURAL CONSEQUENCES OF THE ZANJ REVOLT

ABSTRACT

With the weakening of the Abbasid caliphate, a number of revolts took place. Among these rebellions, the most troublesome one for the caliphate center was the Zanj Rebellion. The Zanj Rebellion, which was led by Ali b. Muhammad and lasted for about fifteen years (254/868-269/883), deepened the political crisis the Abbasids were in and led to a worsening of the economic situation. In a period of transition from agricultural to commercial life, the Zanj, who worked in the service of wealthy capital owners, were engaged in this rebellion movement due to their social status and the harsh conditions they were forced to work under. Ali b. Muhammad, the initiator of the revolt, succeeded in recruiting a large working class when he came up with a propaganda that included religious and economic arguments and claimed that he would put an end to oppression. In addition to the black slaves, Bedouins, peasants and religious dissident groups such as the Qarmatians, who were unhappy with the caliphate, also supported the revolt. During this rebellion, which could not be suppressed for a long time, the Zanj, put many people to the sword and destroyed important cities such as Basra, Wāsīt, Ahwāz and Rāmhumuz. This rebellion had important religious and cultural consequences as well as political and economic ones. The complete destruction of Basra, an important cultural center rivaling Baghdāt, by the rebels disrupted cultural activities in the city. Some of the possible consequences of the revolt include the relocation of the Ahl al-Hadīth of Basra to Baghdāt and other regions; the arrival of an important Maliki qadi, Qādi Ismā'il, in Baghdāt and the beginning of the formation of the Maliki school of Baghdāt; The absence or weakness of a Sufi tradition of Abu Sahl al-Tustari, one of the important Sufis who was in Basra at the time of the revolt, as a result of his students moving to Baghdāt. In addition, the destruction of Basra, one of the most important centers of the Mu'tazila, worsened the situation for the members of the sect, who were going through difficult times after the Mihna, and brought about the weakening of the Basra Mutazila in the face of its rivals.

Keywords: Zanj Revolt, Abbasids, Religion, Sect, Religious and Cultural Consequences

KÜRESEL EŞİTSİZLİKLERİ NASIL ELE ALMALI?: EKONOMİK SORUNLARIN TEŞHİSİ İÇİN POLİTİK EKONOMİK ZEMİN

HOW TO ADDRESS GLOBAL INEQUALITIES?: A POLITICAL ECONOMY FRAMEWORK FOR DIAGNOSING ECONOMIC PROBLEMS

Öğretim Görevlisi, Yelda Altunal Gürgen

Halic University,

yeldaaltunalgurgun@halic.edu.tr, 0000-0002-0925-2664

ÖZET

Günümüzde ekonomik konular, ana akım iktisadın yoğun etkisi altında ele alınmakta ve bu yaklaşım, kendi kendini düzenleyen bir piyasayı varsaydığı için gerçek dışı kalmaktadır. Ekonomik sorunlar bu tarzla analiz edilemez ve uygun çözümler önerilemez. Bu sunumda, politik ekonomi konularını daha iyi anlayabilmek için teorik ve pratik bir zemin oluşturulmaya çalışılacaktır.

Bu bağlamda, sunumda öncelikle politik ekonominin ne olduğu, teorik temellerinin neler üzerine kurulu olduğu ve genel yaklaşımının nasıl şekillendiği açıklanacaktır. Bu açıklama yapılırken, günümüz ana akım iktisat öğretisinin temellerine değinilecek ve Marxist teorinin “politik ekonominin eleştirisi” üzerinden inşa ettiği düşünce sisteminden yararlanılacaktır.

Sonrasında, makale küresel eşitsizliğin politik ekonomik analizine odaklanacaktır. Küresel eşitsizlik; tanımı, nedenleri, önemi, kazananları ve kaybedenleri, ve bu eşitsizliğin aşılması için yapılabilecekler gibi yönleriyle kapsamlı bir şekilde incelenecektir. Bu analiz, küresel kapitalizmin neden olduğu derinlemesine bir sorun olan küresel eşitsizliği, soyut ve gerçek dışı bir ele alışın ötesinde, maddi temelleri olan bir gerçeklik olarak sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: politik ekonomi, politik ekonominin eleştirisi, küresel eşitsizlikler

ABSTRACT

Today, economic issues are predominantly addressed under the strong influence of mainstream economics, which remains unrealistic as it assumes a self-regulating market. This approach fails to properly analyze economic problems and offer suitable solutions. In this presentation, a theoretical and practical foundation will be laid to better understand topics in political economy.

In this context, the presentation will begin by explaining what political economy is, the theoretical foundations it rests upon, and how its general approach is shaped. While providing this explanation, the foundations of today's mainstream economic teaching will be addressed, and the thought system constructed by Marxist theory through the "critique of political economy" will be utilized.

Following this, the paper will focus on the political-economic analysis of global inequality. Global inequality will be examined comprehensively, including its definition, causes, significance, winners and losers, and potential solutions for overcoming this inequality. This analysis will present global inequality, a deep-rooted issue caused by global capitalism, as a material reality beyond an abstract and unrealistic understanding.

Keywords: political economy, critique of political economy, global inequalities

1. POLİTİK EKONOMİ: KAVRAMSAL VE TARİHSEL TEMELLER

Bu bölümde, politik ekonominin ne olduğu ve nasıl geliştiği ele alınacaktır. Ana akım iktisadın aksine, politik ekonomi, ekonomik ilişkileri toplumsal ve politik bağlamda ele alır ve bu bağlamların ekonomik çıktılar üzerindeki etkilerini sorgular.

1.1. Klasik Politik Ekonomi

Klasik politik ekonomi, kapitalizmin erken dönemini anlamada önemli teorik katkılar sunmuş bir düşünce sistemidir. Adam Smith ve David Ricardo, bu alanın önde gelen isimleri arasında yer alır. Bu düşünürler, ekonomik faaliyetlerin doğasını, piyasa dinamiklerini ve refahın nasıl üretildiğini anlamaya çalışarak, üretim ve dağıtım süreçlerinin temel ilkelerini ortaya koymuşlardır. Özellikle Smith'in *Ulusların Zenginliği* (*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*) eseri, sadece klasik iktisadın değil, modern ekonomi biliminin de temellerini atmıştır.

Smith'in *Ulusların Zenginliği* eserinde ortaya koyduğu "görünmez el" kavramı, bireylerin kişisel çıkarlarını maksimize etme çabasının, farkında olmadan toplumsal refahı artıran bir mekanizma oluşturduğu fikrine dayanır. Smith'e göre bireyler, ekonomik kararlarını alırken yalnızca kendi kazançlarını düşünse de, piyasa koşulları içinde bu bireysel faaliyetler, toplumun genel refahını artırır. Bu süreç, piyasaların doğal işleyişi sonucunda meydana gelir ve merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymadan gerçekleşir (Smith, 1776/2003).

Smith'in bu görüşü, bireysel özgürlük ile piyasa serbestliği arasındaki ilişkiyi vurgular. Bireylerin üretim ve tüketim tercihlerinin serbestçe yapılması, piyasa güçleri tarafından yönlendirilir ve bu sayede kaynaklar etkin şekilde dağıtılır. Smith'in *laissez-faire* ekonomisine yönelik savunusu da bu temele dayanır; devletin ekonomiye müdahalesi minimum düzeyde tutulmalı, piyasanın doğal işleyişine bırakılmalıdır. Ancak Smith, devletin altyapı, savunma ve

hukuk gibi toplumun genel yararına hizmet eden kamusal hizmetleri sağlaması gerektiğini de kabul eder (Smith, 1776/2003; Blaug, 1997).

Smith'in ekonomi teorisi, emek-değer teorisi üzerine kuruludur. Bir malın değeri, üretimi için harcanan emek miktarıyla belirlenir. Ancak piyasalardaki arz ve talep dengeleri, bu değerini nihai piyasa fiyatını belirler. Smith'e göre piyasa fiyatı, doğal fiyat etrafında dalgalanır. Doğal fiyat ise, üretim sürecinde kullanılan emek, sermaye ve toprağın maliyetlerini karşılayan ve üreticilere normal kâr sağlayan fiyat düzeyidir (Smith, 1776/2003).

Smith, serbest piyasa ekonomisinin doğal olarak toplumsal refahı artıracaklarını savunsa da, toplumsal eşitsizliklerin ve fakirliğin tamamen ortadan kalkmayacağını kabul eder. Bu nedenle Smith, devletin kamusal eğitim ve fakirlik yardımları gibi sosyal hizmetleri desteklemesi gerektiğini öne sürmüştür (Smith, 1776/2003; Heilbroner, 1999). Ayrıca, işbölümüne büyük önem vermiştir. Ona göre işbölümü, verimliliği artırarak ekonomik büyümeyi hızlandırır. İşbölümü hem üreticilerin belirli alanlarda uzmanlaşmasına olanak tanır hem de üretim sürecinde yenilikleri teşvik eder (Smith, 1776/2003). Bu, kapitalizmin ilerleyişi ve ekonomik büyüme açısından kritik bir rol oynamıştır.

David Ricardo, 19. yüzyıl klasik iktisadının önde gelen isimlerinden biri olarak, Ekonomi Politikin ve Vergilendirme İlkeleri (1817) adlı eseriyle ekonomi teorisine önemli katkılar sunmuştur. Ricardo, rant kavramı üzerine yaptığı çalışmalarla toprak rantı teorisini geliştirmiştir. Bu teoriye göre, rant, toprağın verimliliğindeki farklılıklardan doğar. Ona göre, toprak arzı sabit olduğu için, daha verimli toprakların kullanımı, daha az verimli topraklarla karşılaştırıldığında yüksek rant getirir. Dağılım teorisi üretim faktörlerinin (emek, sermaye, toprak) gelirlerinin nasıl dağıldığını; bu çerçevede, rant, kâr ve ücretler arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Diğer yandan kar oranlarının düşme eğilimi teorisi ile Ricardo, sermaye birikiminin zamanla kâr oranlarını azaltacağını ve bu durumun ekonomik büyümeyi yavaşlatacağını öne sürmüştür.

Smith ve Ricardo'nun kapitalizmi doğal bir düzen olarak görmelerine karşın, Marx bu üretim tarzını tarihsel ve geçici bir aşama olarak ele almıştır. Marx'ın materyalist tarih anlayışı, insanlık tarihini üretim ilişkileri çerçevesinde analiz eder ve kapitalizmin yalnızca tarihsel bir dönem olduğunu öne sürer. Bu yüksek soyutlama düzeyi, Marx'ın diğer politik ekonomistlerden ayrıldığı ve onun yöntemiyle kapsamlı çalışmalarının ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

1.2. Marx'ın Politik Ekonomi Eleştirisi

Klasik iktisatçılar, kapitalist ilişkilerin tarihsel doğasını göz ardı etmişlerdir. Tarihsel aşamalardan bahsetseler de, kapitalist ilişkilerin insan doğasına uygun olduğunu savunarak, bu ilişkileri doğal ve evrensel olarak kabul etmişlerdir. Örneğin, Adam Smith, ticaret toplumunun insan doğasına uygunluğunu, mücadele eğiliminin insan doğasının içsel bir yönü olduğunu öne sürerek evrenselleştirir. Benzer şekilde David Ricardo, sınıf çıkarları, ücret ile kâr, kâr ile rant

arasındaki çelişkileri toplumsal bir doğa yasası olarak kabul eder. Ancak, Marx'a göre kapitalizm, tarihsel olarak belirlenmiş ve kendinden önceki üretim tarzlarıyla aynı derecede önemli, belirli tarihsel koşullar altında ortaya çıkan bir üretim tarzıdır. Bu koşullar ortadan kalktığında, kapitalizm de yerini yeni toplumsal ilişkilere bırakacaktır (Savran, 1979, s. 41).

Kapitalist ilişkilerin doğal kabul edilmesine teorik temel sağlayan şeylerden biri "meta fetişizmi"dir. Marx'a göre, kapitalist ekonomilerde emek ürünleri "meta"ya dönüşür ve bu metaların toplumsal üretim ilişkilerindeki kökeni gizlenir. Meta fetişizmi kavramı, malların sadece ekonomik değere sahip şeyler olmadığını, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin bir yansıması olduğunu ifade eder. Bu süreç, emeğin yabancılaşmasının bir sonucudur. İşçiler, üretim sürecinden ve ürettikleri ürünlerden yabancılaşır; çünkü emeğin sonuçları sermaye sahiplerinin elinde toplanır (Marx, 1867/1976; Harvey, 2010).

Meta fetişizmde, özne ile nesne yer değiştirir ve üreticiler, ürettikleri ürünlerin egemenliği altına girer. Marx, bu durumu "alt-üst olma" olarak adlandırır. İnsanlar arasındaki ilişkiler, nesnelere aktarılmış ve bu aktarma doğal bir süreç gibi algılanmıştır. Böylece, kapitalist ilişkiler de doğal ve sonsuza dek sürecekmiş gibi kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, klasik politik iktisatçıların söylemleriyle burjuva ideolojisini yeniden üretir.

Marx'ın politik ekonomi eleştirisi, modern burjuva toplumunun ekonomik hareket yasalarını ortaya koymaya çalışır. Bunu yaparken sivil toplumu inceler ki burada bahsettiği sivil toplum, kapitalist modern toplumdur (Desai, 2019, s. 204; Üşür, s. 233). Marx'ın bu eleştiriyi yapabilmesini sağlayan en önemli unsur, maddeci tarih anlayışına dayanan eleştirel bakış açısıdır (Savran, 1979, s. 45; Desai, 2019, s. 201): Marx, toplumların tarihsel gelişiminin, üretim ilişkilerinin ve bu ilişkiler üzerindeki sınıfsal çatışmaların ürünü olduğunu savunur. Tarihsel materyalizme göre, her toplumsal düzen, üretim araçlarına sahip olan bir sınıf ile bu araçlara sahip olmayan ve emek gücünü satmak zorunda kalan bir sınıf arasında sürekli bir mücadele içerir. Kapitalist toplumlarda bu çatışma, sermaye sahipleri (burjuvazi) ile işçi sınıfı (proletarya) arasında yoğunlaşır (Marx & Engels, 1848/1978).

Klasik politik ekonomi, kapitalist üretim ilişkilerindeki sömürü mekanizmasını yeterince kavrayamamış, bu ilişkilerin sınıfsal doğasını göz ardı etmiştir (Marx, 1867/1976). En önemli çalışmaları arasında yer alan Kapital (Das Kapital), kapitalist üretim biçiminin sistematik bir analizini sunar ve meta fetişizmi, artı-değer ve sınıf mücadelesi gibi temel kavramlar üzerine yoğunlaşır.

Ricardo'nun emek-değer teorisini temel alan Marx, kapitalist üretim ilişkilerindeki sömürü mekanizmasını açıklamıştır. Bir malın değeri, üretimi için harcanan emek miktarına dayanır; ancak kapitalist, işçiye emeğinin karşılığını tam olarak ödemez ve işçinin ürettiği değer bir kısmına el koyar. Bu kısmı "artı-değer" olarak adlandırır ve kapitalistin kârı buradan gelir. İşçi, yalnızca kendi emek gücünü yeniden üretecek kadar bir ücret alırken, kapitalist, işçinin fazla ürettiği değeri kâr olarak elde eder (Marx, 1867/1976).

Sınıf mücadelesi, kapitalizmin dinamiklerini anlamada kritik bir rol oynar. Kapitalizm, işçi sınıfını yoksullaştırırken sermaye birikimini hızlandırır, bu da sınıf çatışmasını derinleştirir. Marx, kapitalizmin bu içsel çelişkilerinin nihayetinde proletaryanın kapitalist sınıfı devireceği ve sınıfsız bir toplumun kurulacağı bir sosyalist devrimle sonuçlanacağını öngörmüştür (Marx, 1867/1976).

Marx'ın ekonomik kriz teorisi, kapitalist üretimin içsel çelişkilerine dayanır. Ona göre, kapitalizm sürekli genişleyen bir sistemdir ve üretim araçlarının yoğunlaşması işsizliği artırır. Bu “yedek işçi ordusu” olarak adlandırılan işsizler sınıfı, kapitalistlerin işçileri daha düşük ücretlerle çalıştırabilmelerini sağlar ve işçi sınıfını sürekli olarak baskı altında tutar (Marx, 1867/1976). Ancak bu durum aynı zamanda kapitalizmin krizlerini de tetikler. Çünkü artı-değer üretme çabası, üretim fazlası yaratır ve talep yetersizliği (ücretlerin düşüklüğünden) sonucu ekonomik krizlere yol açar.

1.3. Marx'ta Politik Ekonominin Kapsamı

- *Marxist ekonomi, sınıf analizini ekonomik ve toplumsal düzenin merkezine koyar.*

Stilwell, Marx'ın kapitalist toplumu iki ana sınıfa ayırdığını belirtir: burjuvazi (üretim araçlarının sahipleri) ve proletarya (emek gücünü satan işçi sınıfı). Stilwell, sınıf mücadelesinin kapitalizmin yapısal bir unsuru olduğunu vurgular; sermaye sahipleri, kar maksimizasyonunu sağlamak için işçi sınıfının emeğini sömürürken, işçi sınıfı bu sömürüye karşı direnir (Stilwell, 2006, s. 217). Bu analizde sınıf mücadelesi, toplumsal değişimin motoru olarak ele alınır ve toplumsal düzenin sürekli olarak yeniden yapılandırılmasına neden olur.

- *Marx'ta artı-değer teorisi kapitalist sömürünün özünü oluşturur.*

İşçiler, emek gücü karşılığında aldıkları ücretlerden daha fazla değer üretirler ve bu fazla değer (artı-değer) kapitalistlerin karı olarak geri döner (Stilwell, 2006, s. 219). Bu durum, işçinin ürettiği değerlerin bir kısmının kapitalist tarafından el konulması anlamına gelir ve kapitalist sistemin temel çelişkisi bu sömürüye dayanır. Marx, bu süreci, işçinin yabancılaşmasına ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine yol açan temel mekanizma olarak görür.

- *Marx'ta kapitalist üretim biçimi içsel olarak tekelleri eğilimler barındırır.*

Rekabetin sonucu olarak, sermaye birikimi büyük ölçüde merkezileşir ve büyük sermaye sahipleri piyasada tekel konumuna gelir (Stilwell, 2006, s. 221). Bu durum, Marx'ın kapitalist rekabetin, küçük sermaye sahiplerinin tasfiyesiyle sonuçlandığına dair öngörüsünü destekler. Tekeller, fiyatları kontrol etme gücüne sahip oldukları için tüketiciler ve işçiler üzerindeki baskıyı artırır.

- *Kapitalizmin genişleyici doğası, sürekli genişleme ve sermaye birikimi zorunluluğu üzerine kuruludur.*

Stilwell, Marx'ın bu genişlemeyi açıklamak için sermayenin uluslararası alana taşınması ve yeni pazarların fethedilmesi gerektiğini savunduğunu belirtir (Stilwell, 2006, s. 223). Kapitalist sistem, sürekli olarak yeni üretim ve tüketim alanları arar; bu da kapitalizmin sınır tanımayan, sürekli genişleyen bir yapıya sahip olduğunu gösterir.

- *Marx, kapitalizmin düzensiz ve eşitsiz gelişimini küresel eşitsizliklerin ana kaynağı olarak görür.*

Stilwell, bu eşitsiz gelişmenin sadece ülkeler arasında değil, aynı zamanda ülkeler içinde de gözlemlendiğini belirtir (Stilwell, 2006, s. 225). Bu süreçte, kapitalist merkez ülkeler sermaye birikimini artırırken, çevre ülkeler sömürülmekte ve bu eşitsizlikler küresel adaletsizliklerin temelini oluşturmaktadır.

- *Sosyal yaşamın metalaşması, kapitalist sistemin insan ilişkilerini ve sosyal süreçleri de ticari mallar gibi değerlendirip piyasaya sunduğu anlamına gelir.*

Stilwell, Marx'ın bu süreci, emeğin, kültürün, hatta insanın doğrudan metalaşması olarak gördüğünü vurgular (Stilwell, 2006, s. 227). Bu süreç, toplumsal ilişkileri metalaştırarak bireyler arası ilişkileri de yabancılaştırır ve piyasa ilişkilerine indirger.

- *Yabancılaşma, Marx'ın kapitalist üretim biçiminin işçi üzerindeki en büyük etkilerinden biri olarak tanımlanır.*

Stilwell, Marx'ın yabancılaşma teorisini açıklarken, işçinin emeğinden, ürettiği üründen, diğer insanlardan ve nihayetinde kendi insan doğasından yabancılaştığını vurgular (Stilwell, 2006, s. 229). İşçi, kapitalist üretim sürecinde kendisine ve emeğine yabancılaşır çünkü ürettiği şeyler üzerinde hiçbir kontrolü yoktur; bu, insan doğasının bozulması anlamına gelir.

- *Marx'ın analizinde devlet kapitalist sınıfın çıkarlarını koruyan bir aygıt olarak işlemektedir.*

Devlet, hukuki ve idari olarak kapitalist üretim ilişkilerini sürdüren ve sermayenin çıkarlarını koruyan bir mekanizmadır (Stilwell, 2006, s. 231). Marx'a göre, devletin işlevi, kapitalist sistemin devamlılığını sağlamaktır; bu nedenle, devletin tarafsız bir yapı olduğu yanlışlığı eleştirilir.

- *Toplumsal değişimi anlama, Marxist teoride tarihsel materyalizm ile ilişkilidir.*

Marx toplumsal değişimi üretim biçimlerinin tarihsel gelişimi çerçevesinde ele alır (Stilwell, 2006, s. 233). *Üretim araçlarındaki değişim, toplumsal yapıyı ve sınıf ilişkilerini belirler.* Kapitalist sistemin çelişkileri, sınıf mücadelesini doğurur ve bu mücadele, devrimci bir değişim ile sonuçlanabilir.

2. KÜRESEL EŞİTSİZLİKLERİ NASIL ELE ALMALI?

Oluşturmaya çalıştığımız politik ekonomik zemin üzerinden küresel eşitsizlik üzerine düşünmek; tanımlanması, nedenleri, önemi, kazananları ve kaybedenleri, eşitsizliğin aşılması için neler yapılabileceği gibi yönleriyle sistematik bir sorgulamayı gerektirir.

2.1. Neler Oldu?

Kapitalist toplumlar piyasa ekonomisine dayanır, ancak piyasa mekanizmalarının sınırları ve eksiklikleri vardır (Stilwell, 2006, s. 13). Piyasa ekonomileri, kaynakların dağılımını verimli bir şekilde organize edebilirken aynı zamanda toplumsal eşitsizliklere de neden olur. Piyasa güdümlü bir sistemde, sermaye birikimi ve kar maksimizasyonu temel hedeflerdir; bu hedefler, toplumsal adaletin sağlanmasından daha öncelikli hale gelir. Küresel eşitsizlikler, bu piyasa temelli sistemlerin sınırlarından kaynaklanmakta olup, zengin ile yoksul arasındaki uçurum giderek derinleşmektedir.

Küreselleşme, ticari faaliyetlerin ve sermaye akışlarının sınır tanımadan genişlemesi anlamına gelir. Bu süreç, ekonomik faaliyetleri ulusal sınırların ötesine taşımış ve küresel eşitsizlikleri daha belirgin hale getirmiştir (Stilwell, 2006, s. 18). Küresel eşitsizlikler, kapitalist üretim biçiminin doğrudan bir sonucudur ve bu eşitsizlikler kapitalizmin içsel bir özelliğidir (Stilwell, 2006, s. 29). Ticaretin ve üretimin küreselleşmesi, gelişmiş ülkelerde sermaye birikimini artırırken, gelişmekte olan ülkelerde emeğin sömürülmesine ve ekonomik dengesizliklerin derinleşmesine neden olmuştur. Küreselleşme, zengin ülkelerin yoksul ülkelerin kaynaklarını ve emeğini sömürerek küresel ekonomik güç dengesizliğini artırdığı bir yapıya dönüşmüştür. . Bu durum, küresel ekonomide gelir dağılımını daha da dengesiz hale getirir. Bu eşitsizlikler, toplumsal huzursuzlukları, göç dalgalarını ve ekonomik krizleri tetikler

Çok uluslu şirketler, küresel ekonomik sistemde önemli aktörler haline gelmişlerdir ve bu durum, ulus devletlerin ekonomik politikaları üzerinde baskı kurmalarına neden olmuştur (Stilwell, 2006, s. 21). Bu şirketler, düşük vergiler, zayıf çevre düzenlemeleri ve ucuz iş gücünden faydalanarak küresel ölçekte kazançlarını maksimize ederken, eşitsizliklerin derinleşmesine ve devletlerin sosyal politikalarını zayıflatmalarına yol açmaktadır.

Uluslararası ticaretin eşitsiz gelişme ile sıkı bir ilişkisi vardır. Gelişmiş ülkeler, küresel ticaret düzenlemeleri ve ekonomik politikalar aracılığıyla ekonomik avantajlarını sürdürürken, gelişmekte olan ülkeler ticaret dengesizliklerinden olumsuz etkilenirler (Stilwell, 2006, s. 24). Ticaret dengesizlikleri, gelişmekte olan ülkelerin dış borçlanma ihtiyacını artırır ve bu borç krizleri, ekonomik bağımsızlıklarını zedeler. Borç krizleri ve ticaret dengesizlikleri küresel eşitsizlikleri şiddetlendirir ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde yıkıcı etkiler yaratır.

2.2. Neden?

Teknolojik değişim, özellikle mikro elektronik devrimi, küresel ekonomide büyük bir dönüşüme yol açmıştır. Bu değişim, üretim süreçlerinin otomatikleşmesi ve dijitalleşmesiyle birlikte, iş gücü talebinde önemli bir azalmaya neden olmuştur (Stilwell, 2006, s. 67). Mikro

elektronik devrimi, üretim maliyetlerini düşürmüş ve iş gücünün verimliliğini artırmıştır; ancak düşük vasıflı işçilerin iş bulma olanaklarını sınırlamış ve eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Teknolojik yenilikler sermaye birikimini hızlandırırken, işçilerin emek gücü üzerindeki kontrolünü zayıflatmış ve işsizlik oranlarını artırmıştır.

Neoliberalizmin yükselişiyle birlikte hükümet politikaları önemli ölçüde değişmiş ve devletin ekonomik düzenlemelerdeki rolü küçültülmüştür (Stilwell, 2006, s. 73). Serbest piyasa ideolojisinin baskın hale gelmesiyle hükümetler, ekonomik büyümeyi teşvik etmek için kamu hizmetlerini özelleştirme ve deregülasyon politikalarını benimsemiştir. Bu politikalar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu artırmış ve sosyal güvenlik ağlarını zayıflatmıştır.

Yapısal uyum programları, küresel finansal kuruluşlar tarafından gelişmekte olan ülkelere dayatılan neoliberal reform paketleridir (Stilwell, 2006, s. 83). Bu programlar, devlet harcamalarının kısılması, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve piyasa odaklı politikaların uygulanmasını içermektedir. Bu politikalar, yoksul ülkelerdeki ekonomik dengesizlikleri derinleştirmiş ve sosyal refahın azalmasına yol açmıştır. Yapısal uyum programları, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik bağımlılığı artırarak küresel eşitsizlikleri şiddetlendirmiştir.

Esnek çalışma düzenlemeleri, neoliberal politikaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve işverenlerin iş gücü üzerindeki kontrolünü artırarak işçilerin sosyal güvencelerini azaltmalarına olanak tanımıştır (Stilwell, 2006, s. 76). Part-time çalışma, geçici sözleşmeler ve güvencesiz iş koşulları, işçilerin istihdam güvencesini zayıflatmış ve gelir eşitsizliklerini artırmıştır. Esnek çalışma düzenlemeleri, iş gücü piyasalarını düzensizleştirerek işçilerin ekonomik güvencesizliklerini artırmıştır.

Çok uluslu şirketler, küresel ekonomide giderek daha büyük bir rol oynamaya başlamıştır. Bu şirketler, birleşme ve devralma faaliyetleriyle küresel üretim ve ticaret ağlarını kontrol altına alarak ekonomik güçlerini artırmışlardır (Stilwell, 2006, s. 79). Bu durum, sermaye yoğunlaşmasına yol açarak ekonomik gücün az sayıda şirketin elinde toplanmasına neden olmuştur. Çok uluslu şirketlerin hakimiyeti, küresel ticaretin eşitsiz gelişimini ve gelir dengesizliklerini derinleştirmiştir.

2.3. Kazananlar ve Kaybedenler

Küreselleşme süreci, özellikle çok uluslu şirketlerin üretimi düşük maliyetli iş gücüne sahip ülkelere kaydırmasıyla şekillenir. Bu şirketler, düşük üretim maliyetleri sayesinde karlarını azami düzeye çıkarabilmektedir. Bu durum, “kapitalist genişlemenin mekansal yeniden yapılandırması” olarak tanımlanır ve çok uluslu şirketlerin iş gücünü daha ucuz piyasalara taşıyarak sermaye birikimini hızlandırdığı vurgulanmaktadır (Stilwell, 2006, s. 145). Bu süreç, gelişmiş ülkelerde iş kayıplarına yol açarken, sermaye sahipleri için büyük kazanç fırsatları yaratır. Özellikle teknoloji devleri ve imalat sektöründeki çok uluslu şirketler, küreselleşmenin kazananları arasında yer alır.

Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerdeki işçiler, genellikle güvencesiz çalışma koşulları, düşük ücretler ve sağlık problemleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu işçilerin genellikle temel işçi haklarından mahrum bırakıldığı ve emek gücünün küresel piyasalarda düşük maliyetli bir meta haline geldiği belirtilmektedir (Stilwell, 2006, s. 149). Özellikle tekstil, elektronik ve tarım sektörlerinde çalışan işçiler, tehlikeli iş koşulları ve çevresel tahribatın sonuçlarına maruz kalmaktadır. Bu süreç, çevresel kaynakların aşırı kullanımı ve çevre kirliliği gibi sürdürülemez sonuçlara yol açar.

Gelişmekte olan ülkelerdeki çevresel tahribat da bu ülkelerin kendilerini kaybedenler arasında bulmasına neden olmaktadır. Çok uluslu şirketlerin karlılığı maksimize etmek adına çevresel düzenlemelere uymaktan kaçındıkları ve bu durumun üçüncü dünya ülkelerinde uzun vadeli çevresel zararlar doğurduğu belirtilir (Stilwell, 2006, s. 151).

Kapitalist küreselleşme, uluslararası düzeyde eşitsizliklerin artmasına neden olurken, aynı zamanda ülkeler içinde de eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Gelişmiş ülkelerde üretimin ucuz iş gücü sunan ülkelere kaydırılması, işçi sınıfının reel gelirlerinde bir düşüşe neden olmuş, gelişmekte olan ülkelerde ise iş gücünün aşırı sömürsü ortaya çıkmıştır (Piketty, 2014).

Guy Standing'in prekarya kavramı, küreselleşmenin yarattığı yeni ekonomik düzenin toplumsal sonuçlarını anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Prekarya, özellikle neo-liberal politikalar sonucu emek piyasasında meydana gelen dönüşümlerle ortaya çıkan, güvencesizlik ve sosyal hak yoksunluğu ile karakterize edilen yeni bir sınıf olarak tanımlanır. Bu yeni sınıf, iş güvencesinin olmadığı, sosyal güvenlik haklarının yetersiz olduğu ve geleceğe dair belirsizliklerin baskın olduğu bir yaşam sürmektedir (Standing, 2011).

2.4. Konunun Ehemmiyeti

Küreselleşmenin ve kapitalist genişlemenin doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkan eşitsizlikler, ekonomik adaletin önündeki en büyük engellerden biridir. Küresel kapitalizmin eşitsizlikleri derinleştirdiği ve bu durumun hem ekonomik hem de toplumsal huzursuzluklara yol açtığı söylenmelidir (Stilwell, 2006, s. 170). Eşitlik, ekonomik sistemlerin sürdürülebilirliği için kritik bir unsurdur, zira eşitsizliğin derinleşmesi, sosyal çatışmaları ve ekonomik dengesizlikleri tetikler.

Küreselleşme, devletlerin piyasaya müdahalesini azaltıp, serbest piyasa ilkelerini yaygınlaştırırken, iş gücü piyasasında esnek çalışma modellerini teşvik etmiştir. Bu süreç neo-liberal politikalarla, iş gücünü daha esnek hale getirerek sermaye birikimini hızlandırmıştır, ancak bu süreç aynı zamanda emekçilerin haklarının zayıflamasına ve iş güvencesinin ortadan kalkmasına yol açmıştır (Harvey, 2005). Prekarya, bu dinamikler doğrultusunda, küresel sermaye hareketleri ve piyasaların deregülasyonu sonucu oluşan bir sınıf olarak şekillenmiştir.

Prekaryanın toplumsal sonuçları, sadece ekonomik düzlemde değil, aynı zamanda sosyal ve politik düzlemde de derin etkilere sahiptir. Prekaryanın karşı karşıya kaldığı belirsizlik ve

güvencesizlik, bireylerin yalnızca ekonomik refahını değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal refahını da olumsuz etkiler. Çalışma koşullarının güvencesizliği, sosyal dışlanma ve toplumsal marjinalleşme riskini artırır (Standing, 2014). Ayrıca, prekaryanın toplumsal huzursuzluklara olan katkısı, Avrupa ve Amerika'daki popülist hareketlerin yükselişi ile de kendini göstermiştir. Prekarya, ekonomik güvencesizlikle birleşen politik marjinalleşmenin etkisiyle, radikal politik akımlara yönelme eğilimi göstermektedir (Bauman, 2011).

Popülist hareketler, özellikle prekaryanın güvencesizlik duygusunu ve sistemin onlara sunduğu vaatlerin yerine getirilemediğine yönelik hayal kırıklıklarını istismar etmektedir. 2016 ABD Başkanlık seçimleri ve Birleşik Krallık'ta Brexit oylaması bu bağlamda sıkça gösterilen örneklerdir. Matthew Goodwin ve Roger Eatwell, bu hareketlerin başarısının prekarya sınıfının güvencesiz ekonomik koşullarından ve bu sınıfın mevcut siyasi düzenle olan hayal kırıklığından kaynaklandığını savunur. Popülist politikacılar, bu sınıfa yeni bir kimlik ve umut vaat ederek, küreselleşmenin getirdiği eşitsizliklere karşı bir direnç noktası oluşturmuştur (Goodwin & Eatwell, 2018).

Zygmunt Bauman, prekaryanın yaşadığı güvencesizliğin toplumsal bağları zayıflattığını ve bireyleri yalnızlaştırdığını vurgular. Bauman'a göre, prekaryanın maruz kaldığı sürekli değişim ve belirsizlik hali, toplumda sosyal uyumun bozulmasına ve toplumsal ilişkilerin zayıflamasına neden olur. Bu da bireylerin sosyal dayanışma ağlarından koparak yalnızlaşmasına ve toplumsal huzursuzlukların artmasına yol açar (Bauman, 2011).

2.5. Neler Yapılabilir?

Politik ekonomi perspektifi, küresel eşitsizliklerin hafifletilmesi için kapsamlı devlet müdahalelerini ve küresel yönetim reformlarını savunur. Neoliberal küreselleşme karşıtı hareketler, sermayenin sınırsız hareketliliğini kısıtlayan ve sosyal devletin yeniden güçlendirilmesine yönelik politikalar önermektedir. Ayrıca uluslararası ticaretin ve sermaye hareketlerinin daha adil bir temele oturtulması gerektiğini savunan politik ekonomi yaklaşımları, küresel refah dağılımını iyileştirmeyi hedefleyen düzenleyici mekanizmaların hayata geçirilmesini önermektedir (Stiglitz, 2002).

Devletler, küresel eşitsizliklerin azaltılmasında önemli bir rol oynayabilir. Devletlerin piyasayı düzenleme ve toplumsal refahı artırma işlevinin vurgulanması, sosyal politikaların güçlendirilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve adil vergilendirme sistemlerinin oluşturulması gibi önlemlerle gelir dağılımındaki eşitsizliklerin hafifletilebileceğini ortaya koymaktadır (Stilwell, 2006, s. 180). Ayrıca, çevresel düzenlemelerin sıkılaştırılması ve işçi haklarının korunması da küreselleşmenin olumsuz etkilerini azaltmak için kritik önlemler arasında yer alır.

Uluslararası kuruluşlar da küresel ticaret ve finansal düzenlemelerde daha etkin bir rol oynayarak, gelişmekte olan ülkelerdeki eşitsizlikleri azaltabilirler. Bu bağlamda, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kuruluşların yapısal uyum programlarının olumsuz

etkileri eleştirilmekte ve bu kuruluşların küresel ekonomik düzenlemeleri daha adil ve sürdürülebilir bir şekilde uygulaması gerektiği ifade edilmektedir (Stilwell, 2006, s. 185).

Prekaryanın küreselleşme sürecinde artan önemi, gelecekte çalışma koşullarına yönelik daha fazla düzenleyici müdahale gerektirebilir. Prekaryanın karşı karşıya kaldığı güvencesizlik sorunları, yalnızca iş yasalarının reformu ile değil, aynı zamanda sosyal güvenlik ağlarının güçlendirilmesi ile çözümlenmelidir. Joseph Stiglitz, küreselleşmenin yarattığı eşitsizliklerin yalnızca piyasa güçlerine bırakılmasının yetersiz olduğunu ve devletlerin bu eşitsizlikleri hafifletmek için daha aktif rol alması gerektiğini savunur. Stiglitz, sosyal devletin yeniden güçlendirilmesi ve sosyal güvencelerin prekarya için erişilebilir hale getirilmesinin, bu sınıfın sorunlarını hafifletmek için kritik olduğunu belirtir (Stiglitz, 2012). Stiglitz'e göre, küresel kurumlar (Dünya Ticaret Örgütü, IMF gibi) zengin ülkelerin çıkarlarını korumak yerine, daha adil ve kapsayıcı bir küresel ekonomi yaratmak için yeniden yapılandırılmalıdır (Stiglitz, 2002).

Çok uluslu şirketlerin, kurumsal sosyal sorumluluk ilkelerini benimseyerek uygulamaya koyması, küresel eşitsizliklerin azaltılmasında önemli bir adım olabilir. Şirketlerin sadece kar maksimizasyonuna odaklanmak yerine çevresel ve toplumsal sorumluluklarını da göz önünde bulundurması gerektiği savunulmaktadır (Stilwell, 2006, s. 190). Bu bağlamda, işçi haklarının korunması, adil ücretlendirme politikalarının uygulanması ve çevresel standartların artırılması, çok uluslu şirketlerin küresel ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletebilir.

3. GENEL DEĞERLENDİRME

Kapitalist küreselleşme, dünya ekonomisinin sermaye, iş gücü ve malların ulusal sınırları aşarak hareket ettiği bir süreçtir. Bu süreç, küresel ekonomik ilişkilerin karmaşıklığını artırırken, aynı zamanda eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmuştur. Politik ekonomi, küreselleşmenin ekonomik ve toplumsal sonuçlarını anlamak için bir çerçeve sunar ve bu süreçlerin arkasındaki yapısal dinamikleri ortaya koyar. Sunumun ilk iki bölümünde bu sebeple politik ekonomi ve Marx'ın politik ekonomi eleştirisi üzerine inşa ettiği analiz sistemi detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Sunumun son bölümlerinde, "Küresel eşitsizlikleri nasıl ele almalı?" sorusu, politik ekonomi perspektifinde ele alınarak küresel ekonomik meseleler incelenmiştir. Bu bağlamda çok uluslu şirketler, IMF, Dünya Bankası ve prekarya gibi küresel aktörlerin yanı sıra, çevresel tahribat, güvencesizlik, toplumsal ilişkilerin zayıflaması ve gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi küresel sorunlar ekonomik, sosyal ve tarihsel çerçevede temellendirilmiştir. Bu yaklaşımın, ana akım iktisatla kıyaslandığında küresel eşitsizliklerin anlaşılması ve çözüm önerilerinin üretilmesi açısından daha gerçekçi bir çerçeve sunduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Bauman, Z. (2011). *Collateral damage: Social inequalities in a global age*. Polity Press.

- Blaug, M. (1997). *Economic theory in retrospect* (5th ed.). Cambridge University Press.
- Crouch, C. (2004). *Post-democracy*. Polity Press.
- Desai, R. (2019). *Political Economy*, The Bloomsbury Companion to Marx, (ed.) Jeff Diamanti, Andrew Pendakis and Imre Szeman, London: Bloomsbury Academic, s.199-218
- Goodwin, M., & Eatwell, R. (2018). *National populism: The revolt against liberal democracy*. Penguin Books.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.
- Harvey, D. (2010). *A Companion to Marx's Capital*. Verso.
- Harvey, D. (2014). *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism*. Profile Books.
- Heilbroner, R. L. (1999). *The worldly philosophers: The lives, times, and ideas of the great economic thinkers* (7th ed.). Touchstone.
- Lenin, V. I. (1970). *Imperialism, the highest stage of capitalism*. International Publishers. (Original work published 1917)
- Marx, K. (1867/1976). *Capital: A Critique of Political Economy, Volume I*. Penguin Classics.
- Marx, K., & Engels, F. (1848/1978). *The Communist Manifesto*. International Publishers.
- Milanović, B. (2016). *Global inequality: A new approach for the age of globalization*. Harvard University Press.
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Norris, S., & Inglehart, R. (2019). *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge University Press.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Harvard University Press.
- Ricardo, D. (1817/2004). *Principles of political economy and taxation*. Dover Publications.
- Savran, S. (1979). *Siyasal İktisadın Eleştirisi, Birikim, Sayı:49, s.32-51*
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury Academic.
- Standing, G. (2014). *A precariat charter: From denizens to citizens*. Bloomsbury Academic.
- Stiglitz, J. (2002). *Globalization and its discontents*. W.W. Norton & Company.
- Stiglitz, J. E. (2012). *The price of inequality: How today's divided society endangers our future*. W.W. Norton & Company.
- Stilwell, F. (2006). *Political economy: The contest of economic ideas* (3rd ed.). Oxford University Press.
- Üşür, İ. (...). *Ekonomi Politik: Zarif Mezar Taşları, Praksis, Sayı:10, s.211-238*

EKOLOJİK SINIRLAR BAĞLAMINDA İKTİSADİ BÜYÜME PARADOKSU VE KÜÇÜLME TARTIŞMALARI

Öğretim Görevlisi, Derya İNCE

Haliç Üniversitesi,

deryaince@halic.edu.tr – ORCID ID 0000-0002-0367-7047

ÖZET

İktisadi büyüme ve beraberinde kalkınmanın sağlanacağı yönünde gelişen söylem, ekolojik tahribatın yoğunlaşması sonucunda eleştirel olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu eleştirilerin başında büyüme/kalkınmanın mutlak ve tek yol olarak görülmemesi gerektiği gelmektedir. Son dönemde iktisadi büyümeye ilişkin eleştirilerin küçülme (degrowth) kavramı üzerinden gelişme gösterdiği söylenebilir. Küçülme, esasında büyümenin ve büyümeyi gerektiren ve sürdüren bir toplumsal sistem olarak kapitalizmin eleştirisi olarak tanımlanabilir. Küçülme literatüründe yer alan unsurlardan biri Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYH) azaltılması yönündedir. Buna rağmen küçülmenin GSYH'nin azaltılmasıyla aynı şey olmadığı belirtilmektedir. Ancak küçülme eylemlerinin sonucu olarak GSYH'de azalmanın söz konusu olacağı öngörülür. Küçülmeye ilişkin diğer bir unsur ise metalaşmanın (toplumsal ürünler ile sosyoekonomik hizmet ve ilişkilerin parasal değeri olan metalara dönüştürülmesinin) eleştirisini içermesidir.

Büyümenin ekolojik olarak sürdürülemez olduğundan hareket ettiğimizde büyümenin sürekliliğinin sağlanmasının amaçlanmasının ekosistem sınırlarının aşılmasına neden olacağı ifade edilmektedir. GSYH ile iklimi değiştiren karbon salımları arasında kurulan doğrudan ve güçlü ilişki, söz konusu ekosistem sınırlarının zorlandığının bir kanıtı olarak kabul edilebilir. Bu noktada küçülmenin, toplumu ekolojikleştirerek kalkınmanın daha alternatif ya da daha yeşil bir biçimde uygulanması olmadığı vurgulanmalıdır. Bunun aksine küçülme, kalkınmaya alternatif görüşler tahayyül etmek ve hayata geçirmek iddiası taşımaktadır.

Bu bağlamda çalışma, ekolojik sınırların aşılmasının nedeni olarak saptanan iktisadi büyüme ve kalkınma kavramlarını sorunsallaştırırken alternatif bir çerçeve sunma iddiası taşıyan küçülme yaklaşımlarını da tartışmaya açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Büyüme, Küçülme, Ekolojik Kriz.

THE PARADOX OF ECONOMIC GROWTH AND DEGROWTH DEBATES IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL LIMITS

Öğretim Görevlisi, Derya İNCE

Halic University, deryaince@halic.edu.tr – ORCID ID 0000-0002-0367-7047

ABSTRACT

The discourse that has developed in the direction of economic growth and the accompanying development has begun to be criticised as a result of the intensification of ecological destruction. One of the main criticisms is that growth/development should not be seen as the absolute and only way. Recently, it can be said that the criticisms inherent in economic growth have developed through the concept of degrowth. In essence, degrowth can be defined as a criticism of growth and capitalism as a social system that requires and sustains growth. One of the elements in the degrowth literature is the reduction of the Gross Domestic Product (GDP). However, it is stated that downsizing is not the same as reducing GDP. However, it is foreseen that there will be a reduction in GDP as a result of downsizing actions. Another element inherent in degrowth is the critique of commodification (the transformation of social goods and socio-economic services and relations into commodities with monetary value).

When we consider that growth is ecologically unsustainable, it is stated that aiming to ensure the continuity of growth will cause ecosystem limits to be exceeded. The direct and strong relationship between GDP and climate-changing carbon emissions can be regarded as evidence that these ecosystem limits are being pushed. At this point, it should be emphasised that downsizing is not an alternative or greener implementation of development by ecologising society. On the contrary, downsizing claims to imagine and realise alternative views to development.

In this context, the study problematises the concepts of economic growth and development, which have been identified as the cause of exceeding ecological limits, and opens to discussion downsizing approaches that claim to offer an alternative framework.

Key Words: Economic Growth, Downsizing, Ecological Crisis.

1. GİRİŞ

İktisadi büyüme ve kalkınma, uzun yıllar boyunca toplumların refah seviyesini artırmanın ve sosyal gelişimi sağlamanın temel araçları olarak kabul edilmiştir. Ancak artan ekolojik tahribat ve doğal varlıkların sürdürülemez kullanımı, bu yaklaşımların derinlemesine sorgulanmasına yol açmıştır. Özellikle ekonomik büyümenin ekolojik sınırları zorladığı ve iklim krizini derinleştirdiği yönündeki eleştiriler giderek daha fazla kabul görmektedir. Bu eleştirilerin merkezinde, büyümenin mutlak ve vazgeçilmez bir hedef olarak kabul edilmemesi gerektiği anlayışı yer almaktadır. Bu bağlamda geleneksel iktisadi büyüme anlayışına yönelik eleştirilerin giderek küçülme (degrowth) kavramı etrafında da sürdürüldüğü gözlenmektedir.

Küçülme, yalnızca ekonomik büyümenin değil, aynı zamanda bu büyümeyi zorunlu kılan ve sürdüren toplumsal sistem olan kapitalizmin de eleştirisini de içermektedir. Bu yaklaşım, GSYH artırılmasına dayalı geleneksel büyüme paradigmasına alternatif sunarak, ekolojik sürdürülebilirliği ve toplumsal adaleti ön plana çıkarmaktadır. Küçülme savunucuları, GSYH'nin azalmasını küçülmenin bir sonucu olarak görse de küçülme, salt ekonomik küçülmeyi ifade etmemekte; bunun ötesinde, toplumsal ürünlerin ve hizmetlerin metalaşmasına yönelik köklü bir eleştiriyi de içermektedir.

Büyüme odaklı politikaların ekosistem üzerindeki olumsuz etkileri, GSYH ile iklim değişikliğini tetikleyen karbon salımları arasındaki güçlü ilişkiyle somut bir şekilde ortaya konmaktadır. Bu ilişki, mevcut ekonomik yapının sürdürülemezliğini gözler önüne sererken, toplumu ekolojik sınırların ötesine taşıma riski taşımaktadır. Küçülme ise ekosistem sınırlarına uyumlu, kalkınmanın alternatif yollarını arayan değil, bu yolların ötesinde tamamen farklı bir toplumsal düzen tahayyül eden bir anlayışı işaret etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, ekolojik sınırların tespiti ile bu sınırların aşılmasının nedeni olan iktisadi büyüme ve kalkınma kavramlarının eleştirel bir incelemesini yapmak ve küçülme yaklaşımını derinlemesine analiz ederek bu eleştirilerin temelini ortaya koymaktır. Çalışma, küçülmenin ekonomik, sosyal ve ekolojik boyutlarını ele alarak büyümenin sürdürülemezliğini ve olası alternatiflerini tartışmayı hedeflemektedir.

2. EKOLOJİK SINIRLAR: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yaşadığımız gezegenin ekolojik sınırları olduğu artan iklim değişikliğinin hızlanması ve iklim olaylarının artışı nedeniyle sıklıkla gündem olmaktadır. Böylelikle söz konusu ekolojik sınırların ne olduğu ve bu sınırları açığa çıkan insan faaliyetleri sorunlaştırılmaya başlanmıştır. Ekolojik sınırlar bağlamında tartışılan olgu ekolojik kriz olarak karşımıza çıkar. Bu noktada ekolojik krizin hem nesnesi hem de öznesi olan doğanın, insan bedeni olarak bilinen ekosistemleri içerdiği belirtilmelidir (Kovel, 2005: 34). Ekolojik krizi tanımlarken “doğanın insani üretimi tamponlama kapasitesini sistemli bir biçimde tahrip eden ve en sonunda da aşan, böylelikle de ekosistemlerde nelere neden olacağı önceden kestirilemeyen, ama birbiriyle etkileşim halinde olan ve sürekli genişleyen bir dizi çöküşü başlatan yapısal güçlerin tarihin içinde bulunduğumuz aşamasına damgasını vurduğu (Kovel, 2005: 34)” ifade edilmektedir.

Stockholm Resilience Centre (2023) tarafından tanımlanan gezegensel sınırlar (planetary boundaries), ekolojik sınırları ifade eden önemli çalışmalardan biridir. 2023 yılındaki çalışmalarında gezegen sınırları ve sınırların durumlarını güncellemişlerdir. Belirlenen gezegen sınırları iklim değişikliği, stratosferik ozon tükenmesi, atmosferik aerosol yüklenmesi, yeni varlıklar, okyanus asitlenmesi, biyojeokimyasal akışların modifikasyonu, tatlı su değişimi, kara sistemi değişimi ve biyosfer bütünlüğüdür. Okyanus asitlenmesi, atmosferik aerosol yüklenmesi ve stratosferik ozon tükenmesi dışındaki gezegensel sınırların aşıldığı çalışmada tespit edilmiştir. Bu üç gezegensel sınır ise kritik aşamadır (Richardson vd., 2023).

İklim değişikliğinin hızlanması ve olağanüstü iklim olaylarının sayısındaki artışı da takip ederek ekolojik sınırlara ilişkin durum tespit edilebilir. Olağanüstü hava olayları görülme sıklığında artış, seller, kuraklıklar, kötü beslenme, işsizlik, toplumsal yabancılaşma, kimyasal

atıklar tarafından sistemli olarak zehirlenme, radyoaktif tortuların etkileri bu olumsuz sonuçlardandır (Kovel, 2005: 34).

Ekolojiyle ilgili önemli vurgulanması gereken temel husus her şeyin birbirine bağlı olduğudur. Dünyayı karmaşık bütünler olarak değil de tekil parçalar olarak görmeye alışık olduğumuzdan bunun nasıl işlediğini kavramakta zorlanıyoruz. Şeyler arasındaki ilişkiye nasıl odaklanacağımızı unuttuk (Hickel, 2021: 29).

Kuşkusuz ekolojik sınırların/eşiklerin bir bir aşılması ve risklerin artan ölçeği küresel ısınma, biyoçeşitliliğin tehdit altında olması ve iklim değişikliğinin hızlanması biçimlerinde gündelik hayatımızı da etki altına almaktadır. Tüm bu olumsuz etkilerin tespiti ve önüne geçilmesi hususunda bilim insanları ve hükümetlerin gündemi olmaktadır. Bu hususta İklim Değişikliği Hükümetler Arası Konferansları (IPCC) ve konferansların etkisi takip edilebilir. Ancak burada çıkan kararlar hükümetlerin niyet beyanını içermekte, doğrudan bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

3. İKTİSADİ BÜYÜMENİN SORUNSALLAŞTIRILMASI

Ekolojik sınırların/eşiklerin aşıldığına yönelik çalışmaların artışı üretim, tüketim ve bölüşüm alanının yapısının eleştirel olarak ele alınmasına neden olmaktadır. Üretim, tüketim ve bölüşüm alanlarının tümü ekonomik işleyişi ifade etmektedir. Bu yönüyle içinde yaşadığımız ekonomik toplumsal yapıyı kapitalist işleyiş olarak tanımlamak kaçınılmazdır. Söz konusu işleyiş içerisinde kapitalist sermaye birikiminin yapısal özelliği olan büyüme zorunluluğu ekolojik sınırların ve tahribatın artışı ile doğru orantılı olarak sorunsallaştırılmaktadır. Kapitalizm sürekli yayılma zorunluluğuna dayanan ilkeyi, yani büyümeyi temel aldığı için tarihteki diğer ekonomik sistemlerin çoğundan ayırıyor. Endüstriyel kaynak çıkartımının, üretimin ve tüketimin sürekli artması anlamına gelen bu büyüme GSYİH ile ölçülmektedir. Büyüme sermayenin bir numaralı yol göstericisidir. Sermayenin işleyişi belli bir amaca yönelik büyümeden ziyade büyüme için büyüme amacı taşımaktadır (Hickel, 2021: 39).

İktisadi büyüme bir ekonomideki mal ve hizmet üretiminin artışını ifade etmektedir. Nicel bir anlam taşıyan bu kavram iktisadi büyüme oranıyla ölçülür. İktisadi büyüme oranı gayrisafi yurtiçi hasılanın yıllara göre yüzdelik değişimi olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla büyüme ve büyüme artışı GSYH artırımının hedeflenmesini içermektedir. Ancak GSYH fiyatlandırılmamış etkileri göz önüne almamaktadır. Bu etkilerin önemli bir alt kategorisi doğal varlıkların kullanımı ve ekosistemler ile ilgilidir. Olumsuz dışsal etkilere, doğanın sağladığı mallar ve hizmetler, çevre değişimine bağlı sermaye amortismanı (balık varlığı, ormanlar), enerji ve diğer kaynak stoklarının boşalması bunlara dâhildir (Bergh, 2022: 86). Bu olumsuzluklar ekolojik sınırlar kapsamında ele alınabilir. Bu yönüyle ekonomik büyüme kavramının içeriği ve ölçümünün genişletilmesi gerekmektedir. Ekonomik büyüme kavramı olarak ekolojik sınırlar üzerindeki etkisine göre değerlendirilmelidir (Zhang, 2022: 60).

GSYH ile refah/büyüme ölçümünün getirdiği sorunlara dikkat çekmek gerekmektedir. Refah doğrudan dışarıdan ölçülebilen bir nitelik değil, bir bireysel deneyim kategorisidir. Pratikte ölçülebilen etkenlere dayandırılan ve refahı etkiledikleri savlanabilen unsurları ortaya çıkarma eğilimi de bundan kaynaklanmaktadır. Bu etkenler genel olarak refahla doğrudan orantılı

olmamaktadır. Ancak yine de her durumda göstergesi oldukları refahla aynı yönde eğilim gösterme koşulu (olumlu ya da olumsuz) yerine getirebilmektedirler. Refahı etkileyen bazı önemli etkenler: üretilen mal ve hizmetlerin paketlenmesi, kıt çevresel işlevler, zaman, kıt malların dağılımı, kıt malların edinildiği koşullar, istihdam ya da işsizlik, sosyal güvenlik olarak sınıflandırılabilir (Hueting, 2022: 22). Hâlihazırdaki ölçümlemenin bu sınıflandırmaları içermediği bilinmektedir.

GSYH'ya yönelik eleştiriler/sorunlar alternatif hesaplama yöntemlerini gündeme getirmiştir. Alternatif olarak geliştirilen endeksler Measure of Economic Welfare, MEW (Ekonomik Refah Ölçüsü) (Nordhaus ve Tobin 1972), Economic Aspects of Welfare, EAW (Refahın Ekonomik Veçheleri) (Zoltas 1981), Index of Sustainable Economic Welfare, ISEW (Sürdürülebilir Ekonomik Refah Endeksi) (Daly and Cobb 1989) ve Redefining Progress tarafından 1995'te geliştirilen ve bir ekolojik ayak izi hesaplayıcısıyla birlikte Genuine Progress Indicator (GPI) olarak sıralanabilir. GPI, Hakiki ilerleme Göstergesi olarak tanımlanır ve diğer ölçümlerden farklıdır. Bu farkın nedeni çevresel faktörlerin yanı sıra gelir dağılımına ve çeşitli toplumsal kategorileri de analiz konusu etmesidir (Hahnel, 2014: 59).

Büyüme anlayışının açığa çıkardığı ekolojik gerilemeyi çözecek unsur olarak teknolojist ele alımlar mevcuttur. Bu ele alımlar teknolojik yeniliklerin büyümeyi “yeşil” hale getirebileceği yönündeki inanca dayanmaktadır. Verimlilik iyileştirmeleri sayesinde GSYH'yı ekoloji üstündeki olumsuz etkiden ayrıştırılacak ve böylelikle kapitalizmle ilgili hiçbir şeyi değiştirmeden dünya ekonomisini sonsuza kadar büyütme devam edebileceği düşüncesi hakimdir (Hickel, 2021: 43). Ancak bu noktada temel sorunun elimizdeki teknoloji değil, büyüme anlayışının yani kapitalist işleyişin kendisi olduğu belirtilmelidir.

Ekolojinin korunmasının kamusal mal niteliği taşıdığı görüşü de mevcuttur. Bu yönüyle kirliliği azaltmak veya korumak üzerine faaliyete konulmasının bir kamu malı temin edilmesi anlamına geldiği ifade edilir. Kirliliğin temizlenmesinden ve çevrenin korunmasından herkes faydalanacağı için, ayrıca kirliliğin azaltılmasının ve çevrenin korunmasının sağladığı faydalardan hiç kimse dışlanamayacağı için, kirliliğin azaltılması ve çevrenin korunması da bir kamu malıdır. Bu da kirlilik azaltımından veya çevrenin korunmasından yararlanan herkesi, bu malı temin etmenin maliyetleri için ödeme yapmak yerine başkalarının satın aldıkları üzerinden bedavacılık sorunu yaratacağı yönünde görüşler mevcuttur (Hahnel, 2014: 82). Bu noktada bedavacılık olarak nitelendirilen durumun bir sorun teşkil etmediğin vurgulamak gerekir. İnsan-merkezci bir bilinçle kamusal bir nitelik taşıdığı ifade edilen ekosistemlerin/ekolojinin korunmasının tüm varlıkların lehine sonuçlar getirmesi olağandır. Bu nedenle tüm tarafları içeren bir perspektifle ekosistemlerin korunması gerektiği ısrarla vurgulanmalıdır. Ancak kapitalist işleyişin üretim alanında yarattığı tahribatın boyutlarının yüksek olduğu dikkate alındığında, birikim temelli bu üretim yapısını terk etmenin gerekli olduğu da elzemdir.

4. KÜÇÜLME LİTERATÜRÜ

Küçülmenin sosyal ve ekolojik bir gereklilik olarak açığa çıktığı iddiasına sahip bir yaklaşımdır. Bu noktada küçülme tartışmalarının tek bir eksende yapılmadığı belirtilmelidir. Küçülme yaklaşımları üretim, tüketim ve bölüşüm alanlarına ilişkin analiz imkânı sunmaktadır. Bu analiz yapılırken yalnızca bir alan içerisinde tartışma yürütülebileceği gibi diğer alanları

içeren tartışmalar da yapılabilir. Hal böyle iken genel geçer bir küçülme tanımlamasının varlığından bahsetmek yanlış olacaktır. Ancak bu noktada küçülmenin daha çok kalkınmanın büyüme mefhumuna eleştiri sunduğu söylenebilir (Koyuncu ve Özar, 2017: 12).

Küçülmeyi, toplumun ürettiği toplam işin sosyal olarak sürdürülebilir biçimde azaltılması olarak ele almak mümkündür. Üretilen toplam işin azaltılması daha fazla ekonomik büyüme ile bağdaşmaz ve böylelikle çok büyük olasılıkla ekonominin (GSYH) küçülmesini beraberinde getirecektir (Kallis, 2022: 114). Küçülme için kullanılacak geniş bir tanım olarak “ekonomiyi güvenli, adil ve hakkaniyetli bir şekilde canlılar dünyasıyla dengeli bir hale getirmek amacıyla aşırı enerji ve kaynak kullanımını planlı bir biçimde azaltmaya dayalı yaklaşım” (Hickel, 2021: 49) gösterilebilir.

Latouche’ya ait bu analizde görüldüğü gibi tüketim temelli olarak analizin yapılması mümkündür. “Küçülme, sınır tanımaksızın ihtiyaç ve ürün yaratmanın şeytani çemberinden ve onun getirisi olan gittikçe büyüyen tatminsizlikten kurtulmayı, bu kurtuluşu tamamlayıcı olarak da tektipleştiren kitleleşmeye indirgenmiş bireycilikten ileri gelen egoizmi dostanelik ile hafifletmeyi tasarlıyor.” (Latouche, 2018: 26). Küçülme buradan hareketle tartışıldığında kitlesel tüketimin getireceği tatmin yerine kanaatkâr bir bolluk algısına sahip toplumsal bir yapı oluşturulması gerekliliği açığa çıkacaktır.

Latouche’ye göre küçülme kesinlikle kapitalizme karşıdır. Küçülme kapitalizmin çelişkilerini, ekolojik ve sosyal sınırlarını ifşa ediyor oluşu nedeniyle Weber’in deyiimiyle “kapitalizmin ruhuna” itiraz etmektedir. (Latouche, 2018: 101). Kapitalizmin ruhuna itiraz beraberinde “kalkınmanın kötülüklerinin bilincine vardıktan sonra, söz konusu olan, gayri safi yurtiçi hasılayı sınırsızca büyütme değil, daha iyi bir yaşam kalitesini arzulamayı” getirmektedir (Latouche, 2018: 69).

Gezegen için sürdürülebilir olan ekolojik ayak izini aşmayan bir organizasyon bulmamız gerekiyor. Üretim sistemimizi yerinden ettik ve bunu yapmaya devam ediyoruz, oysaki ekolojik ayak izinin düşürülmesi için üretim sistemimizi yeniden asıl yerine döndürmemiz gerekiyor. (Latouche, 2018: 77). Bu sermayenin mekânsal yayılımının ekolojik ayak izini arttırdığını ve bu nedenle yerleşme ile yerinde üretim ve tüketimin sağlanması gerektiğine yönelik vurgu için önemli bir saptamayı ifade etmektedir.

Küçülme örüntüsü, toplulukların/ülkelerin gezegenin bozulması yönünde bıraktığı ize bağlı olarak tasarlanmalıdır. Bu, yüksek tüketim toplumlarının küçülme süreçlerine bir an önce girmeleri gerektiği anlamına gelir. Gelişmekte olan ekonomiler ise kabul edilebilir düzeyde yaşam standartlarına ulaşana kadar zaman tanınmalıdır (Weiler, 2022: 14). Bu sınıflandırma gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler arasındaki ayırmadan hareketle küçülmeye ilişkin takvimlendirmeyi ifade etmektedir. Ancak burada “kabul edilebilir düzeyin” ne olduğunun tanımlamasının yapılması ve küçülme örüntüsünün nasıl uygulanacağına ilişkin muğlaklıklar varlığını korumaktadır.

Küçülme yaklaşımlarının tasniflenmesinde Bergh’in (2022) çalışması takip edilebilir. Bergh çalışmasında beş küçülme yorumu ile karşılaştığını ifade etmiştir. Bunları GSYH küçülmesi, tüketim küçülmesi, çalışma süreleri küçülmesi, radikal küçülme fiziksel küçülme olarak

serimlemiş ve bu küçülme yorumlarının eksiklikleri/muğlaklıklarını tartışmıştır. GSYH küçülmesi, hasıladaki azalmanın genel olarak çevre üzerinde olumlu etkisi olacağı iddiasını taşımaktadır. Bu iddiayı sonuçları açısından şüpheli görmekte, kısa ve uzun vadede temiz teknoloji ve yenilenebilir enerjiye geçişe yönelik faaliyetlerin karbon salınımını artırabileceğini hatırlatmıştır. Tüketim küçülmesi ise tüketim miktarının azalması için çaba göstermeyi ifade etmektedir. Böylelikle daha az kaynak kullanımı ve daha az kirlenmenin sağlanacaktır.* Bu noktada Kallis'in küçülme savunusuna dikkat edilmelidir. Kallis'te sürdürülebilir küçülmenin amacı olarak GSYH'nın küçülmesi yer almamaktadır. GSYH sürdürülebilir küçülmenin bir sonucu olarak azalacaktır. Buradaki temel mesele bunun toplumsal ve çevresel olarak sürdürülebilir biçimde olup olmayacağıdır. Sürdürülebilir küçülme kaçınılmaz olarak GSYH'da bir azalmaya yol açacaktır ama bu kendi içinde bir amaç niteliği taşımamaktadır (Kallis, 2022: 118-124).

Bergh (2022: 73-75) tüketim küçülmesi ifadesinin muğlaklığından da bahsetmiştir. Bu noktada neyin ölçüt olarak alınacağı ve ne tip metaların tüketiminin azaltılacağı sorularının yanıtlarını belirsiz olduğunu belirtir. İlâveten tüketimde küçülmeye odaklanmanın bir geri tepme etkisi yaratma tehlikesinin olduğunu vurgulamaktadır. Belli tip mal ve hizmetlerin tüketiminin gönüllü olarak azaltılmasının harcanabilir gelirin aynı kaldığı durumda başka tüketimlerin artmasına neden olacağını öngörmektedir.

Bir diğer küçülme yorumu olarak sınıflandırdığı çalışma saatlerinin küçültülmesinin çekicilik unsuru taşıdığını belirtmiştir. Çekiciliği yaratan unsurlar çalışma saatleri somut olduğu için tek boyutlu bir amaç niteliği taşıyarak azaltılmasının kolaylıkla sağlanabileceği, zengin ülkelerde daha az çalışmanın refah ile ilişkisinin mutluluk çalışmalarında gösterilmiş olması ve çalışma zamanı küçüldükçe tüketim üzerindeki itici ve çekici etkilerin azaltacağıdır (Bergh, 2022: 76-77).

Değerler, etik, tercihler, mali sistemler, piyasalar, iş ve emek, paranın rolü, kar etme ve mülkiyet gibi meseleleri içeren ekonomideki radikal değişimi ifade ederken radikal küçülme tanımlaması kullanılmaktadır. Radikal küçülme yaklaşımında Latouche (2009) önemli bir yerde durur. Bu noktada ele alınan husus ekonomik sistemin yapısı olmakta ve bu yönüyle küçülme kapitalist ekonomiden kaçış olarak tanımlanabilmektedir. Radikal küçülme yorumuna eleştiriler ise siyasal destek bulma sorunu ile insan davranışıyla ilgili edinilmiş içgörülerin tam olarak içerilmediği yönündedir (Bergh, 2022: 78).

Küçülmeye ilişkin tariflenen son yorum ise fiziksel küçülmedir. Burada ekonominin fiziksel büyüklüğünün kaynak kullanımı ve kirlenme salınımlarından azalmasına yönelik çaba yer almaktadır. Çevre üzerinde fiziki baskıya neden olan unsurlardan biri olarak nüfus büyümesinin kontrolü bu noktada vurgulanmaktadır. Fiziksel küçülmenin sağlanmasına yönelik olarak

---

* Bu noktada Marx'ın meta fetişizmi kavramsallaştırılmasını hatırlamak faydalı olacaktır. Marx (2011: 81-85) meta fetişizminin kaynağı olarak emek ürünlerinin metalar olarak üretilmeye başlamasında görmektedir. Meta üretimi, her bireysel üreticinin başka üreticilere bağımlı olduğu, toplumsal bir işbölümü altında gerçekleşmektedir. Meta üretimi bir kez yaygınlaştıktan sonra, çeşitli metaların değerleri, sanki bu metaların özünde bulunan bir nitelik gibi görünmeye başlar ve böylelikle değer toplumsal niteliği seçilmez hale gelmektedir. Dolayısıyla üreticilerin kendi emek ürünleriyle olan ilişkileri, bunlarla kendi aralarında doğrudan bir ilişki gibi değil de, bu ürünlerin kendi aralarında doğan toplumsal bir ilişki gibi görünür. Üretim ilişkileri, yerini metalar arası ilişkilere bırakmıştır.

aşamalı bir süreçten bahsedilebilir (Bergh, 2022: 80). Kategorik olarak ele alındığında küçülme yaklaşımlarından birinin tercih edilmesi gerektiği gibi bir yanılı oluşabilir. Buradaki kategorizasyon soyutlama düzeyindeki düşünme süreci için elverişlidir. Ancak ayrı ayrı kategorik alanlarda küçülmenin söz konusu olması gerektiği düşüncesine sahip yaklaşımlar da söz konusudur.

Bergh'in bu kategorizasyonlarının ötesinde bütünlüklü olarak ele alınan bir küçülme sonrası ortaya çıkacak olan sistem artık kapitalizm olarak tanımlanmayacağı iddiası mevcuttur (Kallis, 2022: 123). Bu durumu Illich (2018), büyüme cinnetine yakalanmış toplumdaki şenlikli topluma geçiş olarak aktarmıştır. Modern teknolojilerin, yöneticilerden çok siyasal açıdan birbiriyle ilişkili bireylere hizmet ettiği bir topluma "şenlikli" adını vermiştir. Araçların sorumlu biçimde sınırlandırıldığı modern toplumu adlandırmak için teknik bir terim olarak şenlikli kelimesini seçtiğini belirtmiştir (Illich, 2018: 11-12).

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

İktisadi büyüme ve kalkınma kavramlarının geleneksel yaklaşımlar çerçevesinde sorgulanmaksızın kabul edilmesi, uzun vadede sürdürülemez bir ekolojik ve toplumsal yapının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu çalışmada, büyümenin sürekliliğinin sağlanmasının ekosistem sınırlarını zorladığı ve mevcut ekonomik sistemin ekolojik tahribatı derinleştirdiği yönündeki eleştiriler ele alınmıştır. Küçülme yaklaşımları, sadece ekonomik daralmayı savunmakla kalmayan, aynı zamanda kapitalizmin büyüme odaklı dinamiklerini ve metalaşma sürecini de sorgulayan bir perspektif sunmaktadır. Ancak tek bir küçülme tanımı olduğu yanılısına düşmemek gerekmektedir. Şemsiye bir kavram olarak küçülme farklı ele alış ve tanımlamaları içermektedir.

Küçülme yaklaşımlarının gayrisafi yurtiçi hasılanın düşüşüyle sınırlı bir kavram olmadığını ortaya koymak önemlidir. Bu noktada toplumsal refah yalnızca ekonomik büyüme ile ölçen ve GSYH'yi refahın tek göstergesi olarak gören anlayışın ötesine geçilmektedir. Küçülmenin odak noktasında, ekolojik sınırlar içerisinde adil bir toplumsal düzenin kurulması ve insan ihtiyaçlarının sürdürülebilir biçimde karşılanması yer almaktadır. Bu nedenle, küçülme yalnızca büyümeye karşı bir tepki değil, aynı zamanda toplumsal ve ekolojik adaleti sağlamak için köklü bir dönüşüm önerisidir.

Büyüme ile iklim değişikliğini tetikleyen karbon salımları arasındaki doğrudan ilişki, ekonomik büyümenin ekolojik maliyetlerini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda küçülme yaklaşımı, ekosistem sınırlarına uygun yeni bir toplumsal ve ekonomik düzenin inşasına yönelik önemli bir eleştiri ve çözüm önerisi sunmaktadır. Ancak, küçülme önerilerinin hayata geçirilmesi, mevcut ekonomik ve politik sistemlerde köklü değişiklikleri gerektirdiğinden, çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalacaktır. Bu zorlukları açığa çıkaran unsurlardan biri küçülme stratejilerinin muğlak ve belirsiz olarak yer almasıdır. Bu noktada küçülmenin esasında yeni bir tartışma sunduğu yönünde kuşku bahsedilebilir. Küçülme kapitalizmin ruhunu karşı çıkış olarak tanımlandığında, bu karşı çıkışın yeni bir olgu olmadığı akıldan çıkarılmamalıdır. Ancak nihayetinde kapitalist işleyişteki gedikleri açığa çıkarma ve teşhir etmede önemli bir tartışma alanı yarattığı ihmal edilemez.

Sonuç olarak, büyüme odaklı kalkınma anlayışının ekolojik ve toplumsal sürdürülebilirliği tehdit ettiği bir dönemde, küçülme yaklaşımları hem teorik hem de pratik düzeyde dikkate alınması gereken önemli alternatifler sunmaktadır. Küçülme, ekonomik büyümenin nicel artırımını ve faydacı anlayışın ikamesi olarak, toplumsal refahın farklı biçimlerde sağlanabileceği bir yapı tahayyül etmeye yönelik bir tartışma niteliğindedir. Bu doğrultuda küçülme yaklaşımının ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlarıyla daha geniş bir tartışmaya açılması ile sürdürülebilir ve adil bir gelecek inşa etme çabalarının içerisinde konumlandırmak gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] Bergh, J., “Büyüme Karşı Çevre- Küçülmenin Bir Eleştirisi ve Büyüme-sizlik İçin Bir Savunu”, Raoul Weiler, Jereon van den Bergh, Roefie Hueting, Darren Zhang, Fabrice Flipo, Giorgos Kallis, Yeşil Ekonomi: Küçülme Güzeldir (içinde), Serin Erengözgün (çev.), Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2022, 67-110.
- [2] Hahnel, R. *Yeşil İktisat: Ekolojik Krize Karşı Koymak*. Nuri Ersoy, Pınar Ertör, Melis Gülboy, Akgün İlhan ve Ali K. Saysel (çev.). İstanbul: BGST Yayınları, 2014.
- [3] Hickel, J., *Çoğu Zarar Azı Karar: Dünyayı Küçülme Kurtaracak*, Deniz Keskin (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2021.
- [4] Hueting, R., Neden Çevresel Sürdürülebilirlik Ulaşılacak Bir Hedef Değildir, Raoul Weiler, Jereon van den Bergh, Roefie Hueting, Darren Zhang, Fabrice Flipo, Giorgos Kallis, Yeşil Ekonomi: Küçülme Güzeldir (içinde), Serin Erengözgün (çev.), Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2022, 21-36.
- [5] Illich, I., *Şenlikli Toplum*, Ahmet Kot (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Beşinci Basım, 2018.
- [6] Kallis, G., “Küçülme Savunusu”, Raoul Weiler, Jereon van den Bergh, Roefie Hueting, Darren Zhang, Fabrice Flipo, Giorgos Kallis, Yeşil Ekonomi: Küçülme Güzeldir (içinde), Serin Erengözgün (çev.), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2022, 111-144.
- [7] Kovel, J., *Doğanın Düşmanı*. Metis Yayınları, İstanbul, 2005.
- [8] Koyuncu, M., & Özar, Ş., Büyümemek mümkün mü? ‘Ekonomik küçülme fikri’ üzerine tartışmalar. *Kalkınma İktisadının Penceresinden Türkiye’ye Bakmak: Fikret Şenses’e Armağan*, 2017, 175-196.
- [9] Latouche, S., *Kanaatkâr Bolluk Toplumuna Doğru: Küçülme Üzerine Yanlış Yorumlar ve Tartışmalar*, Tahir Karakaş (çev.), İletişim Yayınları and İstanbul, 2018.
- [10] Latouche, S., *Farewell to Growth*, Cambridge: Polity Press, 2009.
- [11] Marx, K., *Kapital Cilt I*, Yordam Kitap, İstanbul,
- [12] Richardson, K. et al., Earth beyond six of nine planetary boundaries. *Science Advances*. 9 (37), 2023..DOI:10.1126/sciadv.adh2458

- [13] Sarıöz-Gökten Y, & Gökten K., Büyümeme: İmkan ve Sınırlılıklar. Memleket Siyaset Yönetim. 2023; 18 (40): 281-300.
- [14] Stockholm Resilience Center (2023). Planetary Boundries. <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html> (12.10.2024).
- [15] Weiler, R., Yeryüzünün Varkalması İçin Küçülme, Raoul Weiler, Jereon van den Bergh, Roefie Hueting, Darren Zhang, Fabrice Flipo, Giorgos Kallis, Yeşil Ekonomi: Küçülmek Güzeldir (içinde), Serin Erengezgün (çev.), Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2022, 9-20.
- [16] Zhang, D., “Küçülme: Ekonomik Büyüme mi Eşitlik mi Tartışmasının Ötesine Geçmek”, Raoul Weiler, Jereon van den Bergh, Roefie Hueting, Darren Zhang, Fabrice Flipo, Giorgos Kallis, Yeşil Ekonomi: Küçülmek Güzeldir (içinde), Serin Erengezgün (çev.), Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2022, 55-66.

EMEĞİN SERMAYE İLE İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ÜRETKEN VE ÜRETKEN EMEK OLMAYAN EMEK AYRIMI

Öğretim Görevlisi, Ahmet Önder
Haliç Üniversitesi,
Bankacılık ve Sigortacılık Programı
ahmetonder@halic.edu.tr
Orcid No: 0000-0002-1375-8596

ÖZET

Bu çalışmada, üretken emek ve üretken olmayan emek ayrımı ele alınmaktadır. Bu ayrım, daha önce Merkantilist ve Fizyokratlar tarafından da yapılmış olmakla birlikte; klasik iktisat yaklaşımı, sanayi üretiminin yaygınlaşması ve mevcut iş bölümünün derinleşmesiyle ilişkili olarak üretken emeği, toprak ile gerçekleşen üretim süreci dışındaki yeni süreçler ile analiz etmeye başlamıştır.

Modern iktisadın kurucusu kabul edilen Adam Smith, sanayi işçisinin emeğini, üretim süreci sonunda kâr yaratması ve maddi, elle tutulabilir bir nesne ortaya çıkarması bağlamında ele alır. Karl Marx ise emeğin ürününün maddi ya da hizmet biçiminde oluşunu bu ayrım açısından önemli görmemekle birlikte; emeğin kullanım değeri mi yoksa değişim değeri mi ürettiği ve emeğin gelirinin sermayeden mi yoksa gelirden mi ödendiği sorusuyla ilgilenir.

Sonuç olarak bu çalışmada, üretken emek-üretken olmayan emek ayrımının, kapitalist üretim biçimini anlamak açısından önemli olduğu, ancak kavramların algılanış biçimi ve gündelik kullanımları ile iktisadi anlamdaki kullanımları arasındaki farklılığın karışıklığa yol açtığı vurgulanmaktadır. Tartışmanın temel odağı, emeğin sermaye ile ilişkisinin niteliği üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Üretken emek, üretken olmayan emek, Adam Smith, David Ricardo, Karl Marx

ABSTRACT

This study focuses on the distinction between productive labor and unproductive labor. Although the Mercantilists and Physiocrats had previously made this distinction, the classical approach to economics began to analyze productive labor through new processes other than the land-based production process with the expansion of industrial production and the deepening of the existing division of labor.

Adam Smith, the founder of modern economics, analyzed the labor of the industrial worker in the context of generating profit at the end of the production process and producing a material, tangible object. Karl Marx, on the other hand, does not consider the fact that the product of labor is material or in the form of services to be important in terms of this distinction but is concerned with whether labor produces use value or exchange value and where the income of labor is paid economically.

In conclusion, this study emphasizes that the distinction between productive labor and non-productive labor is important for understanding the capitalist mode of production. However, the way the concepts are perceived and the difference between their everyday use and their use in economic terms lead to confusion. The main focus of the discussion is on the nature of labor's relationship with capital.

Keywords: Productive Labour, Unproductive Labour, Adam Smith, David Ricardo, Karl Marx

Giriş

Bu çalışma günümüzde üretim, bölüşüm ve tüketim ilişkilerinin teknolojik, sosyal ve ekonomik gelişmelerle edindiği yeni biçim ya da görünümlerden hareketle referans verilen emek, çalışma, iş, iş gücü gibi kavramların hangi tarihsel koşullarda nasıl ve neden ortaya çıktığının belirleyici olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu gerekliliğin bir sebebi güncel gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan yeni emek biçimleri ve onların sermaye birikim süreçleri açısından özgün çıktılar ürettiği iddialarının akademik çalışmalarda gün geçtikçe yaygınlaştığı iddiasına dayanmaktadır. Bu bakımdan özellikle pazarlama, reklam, insan kaynakları gibi hizmet sektöründe yer alan ve hizmet emeği olarak adlandırılan emek türleri ya da internet ve enformasyon teknolojileri aracılığıyla veri ve bilgi üreten ancak herhangi bir ücret almayan emek türleri söz konusu olduğunda, emeğin niteliğine yönelik teorik ve kavramsal yaklaşımlar zayıf kalabilmektedir.

Bu çalışmanın temel savı, her tarihsel dönemde insanın biyolojik doğasının bir gereği olarak tüketim, üretim ve bölüşüm olguları sürse sonuçları itibariyle fark yaratmaktadır. Başka bir ifadeyle insanlık tarihi değişen üretim biçimleri zemininde değerlendirildiğinde söz konusu olguların ekonomik, siyasi ya da toplumsal sonuçları farklılık göstermektedir. Örneğin çalışmanın köleci bir toplumda geldiği anlam ile kapitalist üretim ilişkisinin baskın olduğu bir toplumda geldiği anlam oldukça farklıdır. Köle ya da modern anlamda ücretli işçinin çalışma faaliyetleri üretim, tüketim ve bölüşüm süreçleri açısından önemli ölçüde ayrılmaktadır.

Adam Smith'te Üretken Emek Kategorisi: Emeğin Ürününde Aranan Maddi Unsur

Klasik iktisadın kurucusu kabul edilen Adam Smith, Fizyokratlardan üretken emeğin artı üreten emek olduğu fikrini ödünç almış, ancak onların tarıma yaptıkları özel vurguyu reddetmiştir (Meiksins, 1981: 33). Bu bakımdan üretken ve üretken olmayan emek tartışması öncelikle Smith'ten önceki bir zamana tarihlenmektedir. Ancak Adam Smith ve sonrasında bu tartışma toprak dışında, sanayi üretimi gibi üretim alanlarını da kapsadığı için yeni bir çerçeve kazanmıştır.

Smith'in bu tartışmada kavramı kullanırken iki temel noktayı işaret ettiği öne sürülebilir. Bunlardan ilki, daha sonra Karl Marx'ın da ironik bir biçimde Smith'in "en büyük bilimsel başarısı (Marx, 1988: 147)" olarak ifade edeceği üretken emeğin sermaye birikiminde oynadığı rolle ilgili; ikincisi ise, bu kez Marx'ın Smith'i eleştirdiği, emeğinin ürettiği ürünün niteliği ile ilgili olan kısımdır.

Smith'in üretken emeğe yönelik bu iki yaklaşımının birincisi şöyledir. Smith'e göre, bir tür emek vardır ki harcandığı nesnenin mevcut değerine yeni bir değer katmaktadır. Diğer bir emek türü ise harcandığı nesne üzerinde böyle bir değer yaratmamaktadır. Bu sebeple birinci türdeki emeğe "üretken emek," ikincisine ise "üretken olmayan emek" denebilir. Sanayi işçisine ödenen ücret, işçinin ürettiği mal aracılığıyla ustasına kârla beraber geri dönerken, bir hizmetçinin masrafı, masrafı harcayana geri gelmeyecektir. Bu yüzden de bir adam sanayi işçisini çalıştırdığında zengin olurken hizmetçi çalıştırdığında yoksul düşecektir (Smith, 2013: 357, 358). Burada Smith'in yaptığı ayırım, kavramsal olarak kullanım değeri ve değişim değeri kavramlarına dayanmaktadır. Buna göre sanayi işçisi ürettiği ürünü kendisi için üretmemekte, piyasada satılmak üzere, yani sadece değişim değeri üretmek için bir üretim sürecine koşulmaktadır. Başka bir ifadeyle sanayi işçisi, ürettiği şeyin kendisinden bir kullanım değeri elde etmemekte, bu ürünün üretimi ve satılması dolayısıyla bir ücret geliri etmektedir. Smith'in

hizmetçi üzerinden örneklediği durumda ise, hizmetçiye ücret ödeyen kimsenin hizmetçinin emeğini kendisi tükettiği, dolayısıyla kullanım değeri ürettirdiği anlamı çıkmaktadır. Dolayısıyla ilk durumda işçiye ödenen ücret, ücret ödeyen açısından bir değişim değeri elde etmesine yararken, hizmetçiye ödenen ücret ise ücret ödeyenin kendi yararlandığı hizmet için ödenmektedir. Yani hizmetçinin emeği ve hizmeti piyasaya dönük değil, ücreti ödeyenin kendi yararına olacak şekilde sonuçlanmaktadır.

Smith'in üretken emek açısından ikinci vurgusu ise emeğin ürettiği şeyin niteliği ile ilgilidir: “Yalnız; sanayi işçisinin emeği, o emek harcadıktan sonra, hiç değilse bir zaman sürüp giden belirli bir nesne ya da satılabilir bir mal üzerinde kökleşip maddeleşir. O sanki, depolanıp ambara konulmuş, gerekirse bir başka zamanda kullanılacak, şu kadar bir emektir. O nesne veya –hepsi bir kapiya çıkar– o nesnenin bedeli, gerekirse, onu ilkin üretmiş olan emek kadar bir emeği ileride harekete geçirebilir. Tersine; sıradan hizmetçinin emeği, herhangi bir nesne ya da satılır bir mal üzerinden kökleşip maddeleşmez. Onun hizmetleri, genel olarak, yapılıp yapılmaz kaybolur gider; geride, sonradan karşılığına o miktar hizmet elde edilebilecek bir iz veya değer bıraktıkları olmaz (Smith, 2013: 358).”

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, Smith'in üretken emeğin ürününde bulunmasını gerekli gördüğü maddi unsur daha sonra Marx'ın eleştirisi ile karşılaşacaktır. Çünkü ilk durumda emeğin üretkenliği açısından değişim değeri aracılığıyla sermaye birikimi elde edilmesi ya da kullanım değeri elde edilmesi açısından bir ayırım yaparken, ikinci temelde emeğin üretkenliği tartışmasını ürünün maddi unsura indirgemektedir. Başka bir ifadeyle Smith, ilk durumda emeğe ödenen ücretin gelirden mi yoksa sermayeden mi ödendiğini sorup, buna göre emeğe harcanan paranın zenginlik ya da yoksulluk yaratacağını tartışırken (Smith, 2013: 360), ikinci durumda bu kritik kavrayışını zayıflatan üretken emekte maddi unsurun gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Karl Marx'ın Üretken ve Üretken Olmayan Emek Ayırımı

Üretken olan ve üretken olmayan emek açısından Marksist zeminde sürdürülen tartışmalarda bu ayrımı gerekli görmeyen yaklaşımlar da bulunmaktadır (Burrell, 1990; Laibman, 1992). Ancak yukarıda ifade ettiğimiz üzere bu çalışmada insanın üretici etkinliği tarihsel olarak farklı üretim biçimleri altında gerçekleşmiş olmakla birlikte, toplumsal ve ekonomik bakımından farklılaşan sonuçlara sahip olduğu öne sürülmektedir. Bu düzlemde değerlendirdiğimizde kapitalist üretim ilişkisinde tarih sahnesine çıkan “ücretli emek” kategorisi ve onun

dolayımında gerçekleşen artı değer ve sermaye üretimi, kapitalist üretim ilişkisinin temel dinamiklerini saptamak açısından önem arz etmektedir. Bu noktada artı değeri dolayısıyla sermaye birikimini fazlalaştırmanın yolu ise üretimin hangi koşullarda gerçekleştiği ile yakından ilişkili olacaktır.

Marx, üretimin bu değişen niteliğine bağlı olarak üretken emek ve genel olarak üretken emek arasında tarihsel olarak bir ayrım yapar ve şöyle ifade eder: “Yalnızca, kapitalist üretim biçimini kesin biçim olarak -ve dolayısıyla, sonsuza dek doğal üretim biçimi olarak- gören burjuva dar kafalılığı, sermaye açısından üretken emek nedir sorusunu, genelde hangi emeğin üretken olduğu ya da genel olarak üretken emeğin ne olduğu sorusuyla karıştır ve sonuçta, herhangi bir şey üreten, herhangi bir sonuç yaratan emeğin bu gerçek çerçevesinden üretken olduğu yanıtını vererek ne kadar akıllı olduğunu düşünür (Marx, 1998: 368).” Bu noktada Marx, insanın üretici etkinliğinin kapitalizmin tarihini aşan yönünü vurgularken aynı zamanda kapitalist üretim ilişkisinde bunun önemli ölçüde farklılaştığını imlemektedir. Başka bir ifadeyle yapılan işin kendisi ve üretilen ürün aynı olsa bile, köle sahibi ile köle arasında mı yoksa sermaye sahibi ile ücretli işçi aracılığıyla mı gerçekleştiği fark yaratacaktır. Dolayısıyla bu çalışmanın odağa aldığı “üretken emek” ile insanın üretici etkinliğine ilişkin genel bir çerçeve sunan “genel olarak üretken emek” birbirinden ayrıştırılmalıdır. Marx'ın yazılarındaki temel sorun kapitalizmde artı değerlerin açıklanmasıysa, artı değer yaratan üretken emek ile çoğu artı değerle desteklenen üretken olmayan emek arasındaki ayrım her açıdan kritik bir ayrımdır (Gough, 1972: 47).

Kapitalist üretim bağlamında üretken emek, ücretli emek olup, değişen sermaye parçasına (ücret için harcanan sermaye) karşılık gelen bir esastır. Bu emek, sadece kendi değerini değil, aynı zamanda kapitalist için ek bir artı-değer de üretir. Meta veya para, yalnızca bu süreçle sermayeye dönüşür ve yalnızca sermaye üreten ücretli emek üretken kabul edilir. Ücretli emek, aldığı ücreti artırarak yeniden üretir, bu da değer üreten emek olarak kendi değerinden daha fazla değer ortaya koymasına anlamına gelir (Marx, 1998: 142, 143). Marx, bu noktada Smith'in üretken emek tartışmasına ilişkin ilk vurgusu ile paralellik gösterir. Yani emeğin ücreti sermaye tarafından ve değişim değeri üretmesi için ödendiği ölçüde üretken emek olarak değerlendirilmesi mümkün hale gelebilecektir. Ancak Smith'in öne sürdüğü emeğin ürünündeki maddi unsur Marx tarafından aranmaz. Buna göre; “Emeğin ve dolayısıyla ürününün, maddi özellikleri, kendi içinde, bu üretken emek ve üretken-olmayan emek ayrımı bakımından hiçbir anlam taşımamaktadır. Örneğin bir aşçıyla bir garsonun emeği, otel sahibi için sermayeye dönüştürüldüğü ölçüde, onlar üretken emektirler. Ama aynı kişiler, ben onların hizmetinden bir

sermaye yaratmadığım, ama gelirim onlara harcadığım ölçüde, hizmetkârlar olarak üretken olmayan emekçilerdir (Marx, 1998: 148).”

Ancak Marx açısından bir emeğin üretken olarak değerlendirilebilmesi için ücretli olması da yeterli koşul değildir. Ona göre her üretici işçi ücretli olmak zorundadır ancak her ücretli işçi artı değer üretmesi bağlamında üretken emek olarak değerlendirilemeyecektir (Marx, 2011: 802). Dolayısıyla ücretin gelirden ödenerek kullanım değeri elde etmek için mi ödendiği, yoksa ücretin sermaye tarafından ödenerek değişim değeri elde etmek için mi ödendiği artı değer üretilmesi açısından önem arz edecektir.

Bu noktada ücretli emeğin üretkenlik vasfındaki bir diğer vurgu ise Marx’ın tüccar ve sanayi sermayesi arasında yaptığı ayrımı ilişkilidir. Marx’a göre; sanayi sermayesi aracılığıyla üretilen artı değer, karşılığı ödenmemiş emeğe doğrudan doğruya el koyulmak suretiyle üretilir. Tüccar sermayesi, bu artık değerın bir kısmını, söz konusu kısmın sanayi sermayesinden kendisine aktarılmasını sağlayarak edinir. Bu sebeple, sanayi işçisinin karşılığı ödenmeyen emeği üretken sermaye için doğrudan doğruya artı değer yaratırken, ticaret sermayesi tarafından istihdam edilen ücretli emekçisinin karşılığı ödenmeyen emeği de ticaret sermayesinin artı değerden pay almasını sağlamaktadır (Marx, 1998: 298).

Üretken Emek üzerine olan tartışmanın daha yakın tarihli bir örneği ise Otonomist Marksist yaklaşımında bulunabilir. Marksist kuramın güncel bir yorumuna dayanan bu yaklaşım temelde hizmetler sektörünün yaygınlaşması ve üretim mekanının işyeri ya da fabrikadan freelance ya da evden çalışma gibi iş yeri dışı mekanlara kayması, enformasyonel ve kültürel içerikli meta üretiminin yaygınlaşması (Lazzarato, 2005: 227) gibi sebepler göstererek emek-sermaye geriliminde yaşanan değişime dikkat çekmektedir. İlk vurgu açısından, hizmetler sektöründe emeğin ürününün maddi olmayan niteliğini vurgulanırken (maddi olmayan emek) bunun artı değerın ölçülmesi açısından sorun yarattığı öne sürülmektedir. Bunun bir sonucu olarak da sermaye açısından üretken olan emek kavramı, bu yaklaşıma göre bazı yeni emek biçimleri ve üretim süreçlerinde açıklama gücünü yitirmektedir.

Tartışma açısından bir başka farklı yaklaşım ise Nicos Poulantzas ve onun ortaya koyduğu yaklaşım referans alan bakış açısıdır. Buna göre üretken olan ve olmayan emek tartışmasında ücretin sermayeden ödendiği durum söz konusu olsa da işçilerin sınıfsal pozisyonları tartışma açısından kritik önemdedir. Scott M. Lash’e göre gelirleri açısından farklılaşan işçi sınıfının bileşenleri, başka bir ifadeyle orta sınıfa mensup olanlar örgütsel düzeyde dikkate alınması

gereken toplumsal ve ekonomik koşullara sahiptirler. Bu bakımdan ücretliler sınıfı kendi içinde daha çok sömürülenler ve diğerleri olarak ayrıştırılmaktadır. Başka bir ifadeyle orta sınıf üyeleri de sömürülmektedir, ancak sömürüleri çok daha az görünürdür; dolayısıyla onları proleter bir sınıf pozisyonuna doğru yönlendirmek için farklı örgütlenme biçimleri gerekmektedir. Dolayısıyla bu pozisyondaki kesimin örgütlenmesi daha ideolojik bir içeriğe sahip olmalıdır, Kapitalist sınıftaki (ya da kapitalist sınıfla benzer baskılara maruz kalan) doktorlar, avukatlar, profesörler ve aydın mühendisler gibi proleter sınıf pozisyonu alabilecek azınlık, bunu tamamen ideolojik temelde yapacaktır, çünkü üretim noktasında hiç sömürülmemektedirler (Lash, 1978: 8; Poulantzas, 1979). Bu noktada Poulantzas, Marx'ın kendisinden oldukça farklılaşır. Çünkü Marx benzer emek biçimleri üzerinden artı değer üreten emeği örneklemektedir: “Örneğin eğitim kurumlarındaki öğretmenler, kurumun girişimcisi için yalnızca birer ücretli-emekçi olabilirler, İngiltere'de bu tür birçok eğitsel fabrika vardır. Gerçi öğrenciler söz konusu olunca, bu öğretmenler üretken emekçi değildirler; ancak kendi işverenleri söz konusu olduğunda üretken emekçidirler. O, kendi sermayesini onların emek-gücüsüyle değiştirir ve bu süreç aracılığıyla kendisini zenginleştirir. Tiyatrolar, eğlence yerleri, vb. için de durum aynıdır. Bu durumlarda, aktör, kamu karşısında bir sanatçı olarak davranır, ama kendi işvereni karşısında o bir üretken emekçidir. Kapitalist üretimin bu alandaki bütün görünüşleri üretimin tümü içinde o kadar önemsizdir ki, bütünüyle hesap dışı tutulabilir (Marx, 1998: 384).”

Üretken ve Üretken Olmayan emek tartışmasında bir diğer önemli nokta kamu çalışanlarının hangi kategoride değerlendirileceği sorusuyla ilgilidir. Nitekim kamu hizmetinde çalışanlar her zaman artı değer üretmek ve sermaye birikimi gerçekleştirmek üzerinden istihdam edilmemektedirler. Örneğin yaşlı bakımı ya da çocuk esirgeme kurumu gibi kuruluşlar göz önünde bulundurulduğunda, burada çalışanlar ücretli işçiler olmakla birlikte hangi meta ya da değişim değeri üretip üretmedikleri mutlaka sorulmalıdır. Devlet çalışanlarının sınıfsal doğasını anlamak için sömürü sorununu ele almak gerekmektedir. Dolayısıyla, eğer kamu çalışanlarının sömürülen, üretken işçiler olduğunu iddia edersek, özel alandaki üretken işçilere benzer oldukları sonucuna varmamız gerekir. Öte yandan, sömürülen, üretken olmayan işçiler olduklarını iddia ediyorsak, bu sömürünün niteliğini incelememiz ve gerçekten de üretken işçilerin yaşadıklarına benzer olup olmadığını tespit etmemiz gerekir (Meiksins, 1981: 41).

Sonuç

Bu çalışmada, kapitalist üretim ilişkisinde yaratılan artı değer ve emeğin kapitalizm içindeki konumu açısından önemli bir perspektif sağlayan üretken ve üretken olmayan emek kavramlarına odaklanılmıştır. Kapitalist üretim ilişkileri içerisinde emeğin artı değer üretme kapasitesi, bu ilişkilerin toplumsal yapıyı nasıl etkilediği konusunda kritik bir rol oynamaktadır. Smith, emeğin üretkenliğini sermayeden ücreti ödenmesi ve emeğin ürününün maddi unsurları üzerinden tartışırken, Marx ürününün maddi ya da hizmet unsurunun emeğin üretkenliği açısından bir fark yaratmadığını ve emeğin ücretinin sermayeden ödenmesinin kapitalist birikim açısından gerekli koşul olduğunu öne sürmüştür.

Bununla birlikte Marx'ın her üretken emek ücretlidir ancak her ücretli emek üretken değildir vurgusu, tartışmanın kapsamını genişletmekte, sermaye birikimi ve artı değer yaratan emeğin çeşitli sektör ve emek biçimi üzerinden gerçekleştirilecek analizlere kapı aralamaktadır. Bu anlamda kamu çalışanlar, ticari sermayeden ücreti ödenenler ya da doğrudan artı değer üretmeyen diğer emek biçimleri açısından üretken ve üretken olmayan emek tartışmasının derinleştirilmesi gerekli görünmektedir.

Kaynakça

Burrell, G. (1990). *Fragmented labours*. In *Labour process theory* (pp. 274-296). London: Palgrave Macmillan UK.

Gough, I. (1972). *Marx's theory of productive and unproductive labour*. *New Left Review*, 1, 47-72.

Laibman, D. (2016). *Value, technical change and crisis: Explorations in Marxist economic theory*. Routledge.

Lash, S. M. (1978). *Productive Labor, Class Determination and Class Position*. *Science & Society*, 42(1), 62–81.

Lazzarato, M. (2005). “Maddi Olmayan Emek”, İtalya’da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika. Selen Göbelez ve Sinem Özer (Dr.). İstanbul: Otonom Yayıncılık, 277-251.

Marx, K. (1998). *Artı-Değer Teorileri: Birinci Kitap*, 1. Basım. Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K. (2011). *Kapital 1. Cilt*, 1. Basım. İstanbul: Yordam Kitap.

Marx, K. (2015). Kapital 3. Cilt, 1. Basım. İstanbul: Yordam Kitap.

Meiksins, P. (1981). Productive and unproductive labor and Marx's theory of class. Review of Radical Political Economics, 13(3), 32-42.

Poulantzas, N. (1979). The new petty bourgeoisie. Insurgent Sociologist, 9(1), 56-60.

Smith, A. (2013). Milletlerin Zenginliği. 7. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

**IS NIGERIA'S SHADOW ECONOMY A HAVEN FOR STOCK MARKET
DEVELOPMENT? EVIDENCE FROM A BOOTSTRAP ARDL BOUNDS TESTING
APPROACH WITH A FOURIER FUNCTION**

Ali Umar Ahmad

Universiti Malaysia Terengganu
Maryam Abacha American University of Nigeria

um.ahmad@maaun.edu.ng

aliumarahmd@gmail.com

Hussaini Shiaibu

AL-QALAM University Katsina

Nasabuwa@gmail.com

Maikudi Muhammad

Kano State College of Education and Preliminary Studies

maidalailu85@gmail.com

Inuwa Mukhtar Ahmad

Kano State polytechnic Rano SORTED

inuwamukhtarahmad@kanopoly.edu.ng

inuwagabari@gmail.com

Bashir Yakubu Sani

Capital University of Economics and Business (CUEB)

bashiryakubusani21@gmail.com

Atiku Muhammad Abubakar

AL-QALAM University Katsina

abbaktn@gmail.com

ABSTRACT

This study investigated the relationship between Nigeria's shadow economy and stock market development from 1970 to 2023. The purpose was to examine whether informal economic activities have served as a catalyst or hindrance for the growth and maturation of Nigeria's stock market over this extended period. To account for potential structural breaks and nonlinearities in the data, the research employed a bootstrap ARDL bounds testing approach incorporating a Fourier function (FARDL). This methodology allowed for robust cointegration analysis while capturing smooth shifts in the long-run relationship. The results revealed a significant long-run cointegrating relationship between the size of Nigeria's shadow economy and key indicators of stock market development, including market capitalization and trading volume. Contrary to some theoretical predictions, the findings suggested that growth in informal economic activities had a positive association with stock market expansion over the study period. Specifically, a

1% increase in the shadow economy was associated with a 0.3% rise in market capitalization ratio and a 0.5% increase in stock trading volume. These findings have important implications for policymakers and financial regulators in Nigeria and similar emerging economies. They indicate that informal economic activities may serve as a complementary rather than competitive force to formal financial markets under certain conditions. The results suggest that efforts to develop the stock market should consider the dynamics of the shadow economy rather than focusing solely on formal sector growth. The study's originality lies in its application of advanced econometric techniques to examine the shadow economy-stock market nexus over an extended timeframe in Africa's largest economy. By incorporating nonlinear dynamics and accounting for structural changes, this research provides a more nuanced understanding of the complex relationship between informal economic activities and financial market development in emerging economies.

Keywords: FARDL, Shadow Economy, Stock Market Development, Nigeria

A COMPARATIVE STUDY OF THE SANCTITY OF PALESTINE IN ABRAHAMIC RELIGIONS

Seyed Hadi Borhani

University of Tehran

hadi.borhani@ut.ac.ir

0000-0003-3105-6501

ABSTRACT

The land of Palestine is sacred to all Abrahamic religions. However, different religions have relatively distinct reasons for the sanctity of this land. Additionally, from the perspectives of various religions, the degree of holiness of this land compared to other territories varies. For some, this land is primarily the holiest place, while for others, it holds lesser degrees of sanctity. This difference has been utilized in the Arab-Israeli conflict. Specifically, Zionism has assessed the sanctity of this land for Jews and Muslims differently to substantiate its claim of ownership over Palestine. This assessment, which supports the supreme holiness of Palestine for Jews and its secondary sanctity for Muslims, has been considered as a justification for Zionist claims to this land. However, this reasoning lacks validity under international law and modern values (in terms of people's rights to a territory). Yet, if this argument were hypothetically accepted, it would create other challenges for this Zionist argument to claim the land. The main question of this research focuses on the difficulties faced by Zionism in using the argument of Jewish rights to the land of Palestine as the holiest place for Jews. To address this question, a descriptive-analytical method has been employed, and the findings indicate that if this Zionist argument is accepted, at least three other religions - Christianity, Bahá'í Faith, and Druze - would have equal rights to ownership of this land as Jews do.

Keywords : Palestine, Abrahamic Religions, Zionism, Holy Land, Zionist claim to Palestine.

**INSTITUTO DE LENGUAS Y CULTURAS DEL MEDİTERRÁNEO Y ORIENTE
PRÓXIMO (ILC / MADRID / İSPANYA) İSİMLİ ENSTİTÜNÜN, ENDÜLÜS TARİHİ,
KÜLTÜRÜ VE MEDENİYETİ ARAŞTIRMALARINA SAĞLADIĞI İMKANLAR VE
AVANTAJLAR**

Arş. Gör Yaşar Emrah KOŞDAŞ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
yasaremrah.kosdas@erdogan.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3964-2583>

ÖZET

Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) ve onun bir alt kuruluşu olan Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo (ILC), Endülüs tarihi, kültürü ve medeniyetine yönelik yapılacak çalışmalarda birçok avantaj ve imkan sunmaktadır. CSIC, İspanya'nın en önde gelen araştırma kurumu olarak, 120 farklı enstitü ve 15 bine yakın personeli ile geniş bir bilimsel kapasiteye sahiptir. Bu geniş çaplı yapı, bilimsel üretimin %20'sini karşılayarak, araştırma projelerine büyük destek sağlamaktadır. CSIC bünyesinde üretim sektöründen bilişim teknolojilerine kadar geniş bir yelpazede çalışmalar yürütülmekte olup, bu çeşitlilik araştırmacılara farklı disiplinlerle etkileşim ve işbirliği fırsatı sunmaktadır. CSIC'in alt kuruluşu olan ILC, Akdeniz ve Orta Doğu dilleri ve kültürleri üzerine çok yönlü ve interdisipliner projeler yürütmektedir. Bu enstitüde, Endülüs tarihi, kültürü ve medeniyetine dair uzman akademisyenler yer almakta ve düzenlenen konferanslar, seminerler, çalıştaylar ve tarihî geziler gibi bilimsel aktiviteler sayesinde araştırmacılar, alanlarında derinlemesine bilgi edinebilmektedir. Enstitü, aynı zamanda uluslararası indekslerde taranan Al-Qantara, Emerita ve Sefarad gibi periyodik yayın koleksiyonlarına ev sahipliği yaparak, araştırmacılara geniş bir literatür tarama imkanı sunmaktadır. İlgili enstitüde bulunan Prof. Maria Isabel Fierro Bello'nun danışmanlığında yürütülen projeler, araştırmanın kalitesini ve bilimsel niteliğini artırmaktadır. Prof. Fierro, Endülüs tarihi, kültürü ve medeniyeti alanında uluslararası düzeyde saygın bir akademisyen olup, Endülüs tarihi, kültürü ve medeniyeti üzerine çeşitli alanlarda çok sayıda bilimsel çalışmaya imza atmıştır. Onun rehberliği ve bilgi birikimi, araştırmacılara sağlam bir akademik temel sunmakta ve projelerin daha derinlemesine ve kapsamlı olmasına katkı sağlamaktadır. CSIC bünyesinde düzenlenen sergiler, çalıştaylar, konferanslar ve diğer bilimsel etkinlikler, araştırmacılara proje deneyimi kazandırarak, uluslararası düzeyde temsil etme ve bilimsel aktivitelere katılım imkanı sunmaktadır. Bu tür bilimsel aktiviteler, araştırmacıların kendi alanlarında daha bilgili ve deneyimli olmalarına yardımcı olurken, aynı zamanda yeni bilimsel metodolojileri ve yaklaşımları öğrenmelerine olanak tanımaktadır. CSIC ve ILC'nin sunduğu geniş araştırma imkanları, disiplinler arası işbirliği fırsatları, zengin kütüphane ve yayın koleksiyonları, alanında uzman akademisyenlerin rehberliği ve düzenlenen bilimsel aktiviteler, Endülüs tarihi, kültürü ve medeniyetine yönelik yapılacak çalışmaların daha kalifiye ve bilimsel nitelikte olmasına büyük katkı sağlamaktadır. Bu avantajlar, araştırmacıların projelerini derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde yürütmelerine olanak tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler : Endülüs, Araştırma, İnterdisipliner Projeler, Akademik Destek, Tarihi Çalışmalar.

Opportunities and Advantages of the Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo (ILC / Madrid / Spain) for Research on al-Andalus History, Culture and Civilisation

ABSTRACT

The Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) and its subsidiary Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo (ILC) provide a wealth of advantages and opportunities for the study of Andalusian history, culture and civilisation. The CSIC is Spain's foremost research organisation, comprising 120 different institutes and 14,900 staff members, collectively representing a vast scientific capacity. This extensive structure offers substantial support for research projects, accounting for 20% of the total scientific output. A diverse range of studies are conducted within CSIC, encompassing fields such as manufacturing and information technology. This diversity provides researchers with the opportunity to engage in interdisciplinary collaboration. ILC, a subsidiary of CSIC, is engaged in the implementation of multifaceted and interdisciplinary projects pertaining to the languages and cultures of the Mediterranean and the Middle East. The institute is staffed by scholars who are experts in the history, culture and civilisation of Andalusia. Through scientific activities such as conferences, seminars, workshops and historical excursions, researchers can gain in-depth knowledge in their fields. Furthermore, the Institute hosts periodic collections, including Al-Qantara, Emerita and Sefarad, which are indexed in international databases and provide researchers with a comprehensive range of literature. Projects conducted under the guidance of Prof. Maria Isabel Fierro Bello at the Institute enhance the quality and scientific rigour of research. Professor Fierro is a highly esteemed scholar in the field of Andalusian history, culture and civilisation, with a prolific output of scientific works on these subjects. His guidance and knowledge provide researchers with a robust academic foundation, facilitating the development of more in-depth and comprehensive projects. The CSIC's exhibitions, workshops, conferences and other scientific events provide researchers with invaluable experience in project management, international representation and participation in scientific activities. Such scientific activities assist researchers in attaining greater knowledge and experience in their field, while simultaneously facilitating the acquisition of novel scientific methodologies and approaches. The extensive array of research facilities, opportunities for interdisciplinary collaboration, comprehensive library and publication collections, guidance from esteemed academic experts, and scientific activities organised by CSIC and ILC significantly contribute to the advancement of studies on Andalusian history, culture, and civilisation, rendering them more rigorous and scientific in nature. These advantages empower researchers to conduct their projects in depth and comprehensively.

Keywords : Andalusia, Research, Interdisciplinary Projects, Academic Support, Historical Studies.

Giriş

Endülüs tarihi, İslam medeniyeti ve Avrupa arasında kültürel, dini ve bilimsel etkileşimin en somut ve en dikkat çekici örneklerinden biridir. 8. yüzyılda İslam ordularının İber Yarımadası'na girmesiyle başlayıp, 1492 yılında Granada'nın düşüşüyle sona eren Endülüs dönemi, bilimsel, kültürel ve sanatsal alanlarda büyük gelişmelere sahne olmuştur. Bu dönem, aynı zamanda Müslüman, Hristiyan ve Yahudi toplulukların birlikte yaşadığı bir medeniyetin de en nadide örneği olarak kabul edilmektedir. Endülüs'ün zengin tarihi ve kültürel mirası, akademik dünyanın ilgisini her daim çeken bir araştırma alanı olmuştur (Özdemir, 2016; Watt-Pierre, 2017)

Bu araştırma alanına katkıda bulunan en önemli kuruluşlardan biri, İspanya'nın başkenti Madrid'de yer alan Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo (ILC)'dir. İspanya Ulusal Araştırma Yüksek Konseyi (CSIC) bünyesinde faaliyet gösteren bu enstitü, Endülüs tarihine dair çok disiplinli ve uluslararası düzeyde araştırmalar yürüten bir merkez olarak öne çıkmaktadır. Endülüs tarihi, kültürü ve medeniyeti üzerine çalışan araştırmacılara sunduğu geniş imkanlar ve uluslararası işbirlikleri, bu enstitüyü bu alandaki çalışmaların merkezi haline getirmiştir. Bildirimizde, ILC'nin Endülüs tarihi araştırmalarına sağladığı avantajlar ve sunduğu akademik fırsatları derinlemesine inceleyeceğiz.

Endülüs tarihi, kültürü ve medeniyeti, İslam medeniyetinin Batı dünyasına olan etkisini anlamak için çok önemli bir dönemdir. İslam, Hristiyanlık ve Yahudiliğin bir arada yaşadığı bu zengin dönem, bilim, kültür ve sanatın altın çağı olarak kabul edilir. Madrid'de bulunan Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo (ILC), Endülüs çalışmaları ve Akdeniz havzasındaki kültürel etkileşimler üzerine yaptığı bilimsel araştırmalarla öne çıkan bir enstitüdür. Bu enstitü, İspanya Ulusal Araştırma Yüksek Konseyi (CSIC) bünyesinde faaliyet göstermektedir ve disiplinler arası yaklaşımıyla Endülüs dönemi çalışmalarını desteklemektedir.

CSIC'in Tarihi ve Rolü

Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), İspanya'nın en büyük kamu araştırma kuruluşudur ve ülkenin bilimsel ve teknolojik gelişiminde kritik bir rol oynamaktadır. 1939 yılında kurulan CSIC, İspanya'nın bilimsel araştırma kapasitesini artırmayı ve dünya ile bilimsel etkileşimlerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. CSIC'in kökeni, 1907 yılında kurulan Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas (JAE)'ye dayanmaktadır. JAE, İspanyol bilim dünyasını uluslararası düzeye taşımak için çalışmalar yürütmüş ve CSIC, bu mirası devralarak geniş çaplı bilimsel projelere destek vermeye devam etmektedir (Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Historia*. Retrieved September 13, 2024, from <https://www.csic.es/es/el-csic/sobre-el-csic/historia>).

CSIC'in misyonu, bilimsel araştırmalar yoluyla bilgi üretmek, teknolojik gelişmelere katkıda bulunmak ve bilimsel bilgiyi kamuya sunmaktır. Ayrıca uluslararası iş birlikleri kurarak, İspanya'nın bilimsel alanda dünya çapında rekabet gücünü artırmayı hedeflemektedir (Consejo

Superior de Investigaciones Científicas, n.d.; <https://www.csic.es/es/el-csic/sobre-el-csic/mision-vision-y-funciones>)

Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo (ILC) Hakkında

ILC, 2007 yılında CSIC tarafından, eski Filoloji Enstitüsü'nün yerine kurulmuştur ve Akdeniz havzası ile Yakın Doğu'daki diller ve kültürler üzerine yapılan araştırmalara odaklanmaktadır. Enstitünün temel misyonu, orijinal metinlere dayanarak, Akdeniz ve Yakın Doğu'nun dil ve kültürleri üzerine disiplinler arası bir bakış açısıyla çalışmalar yapmaktır. Araştırmalar; Eski Yakın Doğu, Klasik Yunan ve Roma, Bizans, Orta Çağ Latin dünyası ve neolatince miras, İbrani ve Arap kültürü gibi birçok farklı bölge ve dönemi kapsamaktadır (Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo*. Retrieved September 13, 2024, from <https://ilc.csic.es/es/ilc>)

ILC'nin araştırma projeleri arasında, Akdeniz ve Yakın Doğu'daki dil ve kültürlerin etkileşimi, kültürel üretim ve aktarım süreçleri yer almaktadır. Bu çalışmalar, bölgenin çok kültürlü yapısını anlamada önemli bir rol oynamaktadır.

ILC'nin Akademik ve Bilimsel İmkanları

ILC, Endülüs tarihi ve kültürü üzerine çalışan araştırmacılara, geniş bir yelpazede akademik ve bilimsel imkanlar sunmaktadır. Bu imkanlar, yalnızca kütüphane kaynaklarıyla sınırlı kalmamakta; uluslararası iş birlikleri, saha çalışmaları, disiplinler arası projeler, seminerler ve bilimsel geziler gibi birçok farklı boyutu kapsamaktadır (Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Proyectos de investigación*. Retrieved September 13, 2024, from <https://ilc.csic.es/es/projects/ilc>)

1. Zengin Kütüphane Kaynakları ve Araştırma İmkanları

Enstitünün kütüphane ağı, araştırmacılara Endülüs tarihi ve kültürü ile ilgili kapsamlı bir literatür sunmaktadır. Biblioteca Nacional de España, Real Biblioteca ve Biblioteca de la Universidad Complutense de Madrid gibi saygın kütüphanelerin ifade edilen enstitüye olan yakınlığı, araştırmacılar farklı dillerdeki birçok kaynağa erişebilmektedir. Bu kaynaklar, Endülüs'ün siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal yapısına dair birinci elden belgeler sunarak, bilimsel çalışmalara büyük katkı sağlamaktadır. Ayrıca, dijital arşivler ve elektronik veri tabanları sayesinde, araştırmacılar Endülüs tarihi üzerine yazılmış nadir eserleri inceleyebilmekte, böylece özgün ve derinlemesine analizler yapabilmektedir (Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Biblioteca Tomás Navarro Tomás*. Retrieved September 13, 2024, from <http://biblioteca.cchs.csic.es/>)

2. Uluslararası Akademik İş Birlikleri ve Danışmanlık Desteği

ILC, dünyanın dört bir yanından gelen akademisyenler ve araştırmacılarla ortak çalışmalar yürütmektedir. Özellikle Prof. Dr. Maria Isabel Fierro Bello gibi bu alanda uzmanlaşmış

akademisyenlerin danışmanlık desteği, araştırmacılara bilimsel çalışmalarında yol gösterici olmuştur. Prof. Fierro'nun askerî tarih üzerine yaptığı çalışmalar, Endülüs'teki askeri yapının incelenmesinde derinlemesine bilgiler sunmakta ve araştırmacılara bu alandaki projelerinde akademik rehberlik sağlamaktadır. Ayrıca, Prof. Fierro'nun uluslararası düzeydeki akademik ağı, diğer araştırmacılarla iş birliği yapma imkanlarını da artırmaktadır (Fierro, M. (n.d.). *Maribel Fierro*. Retrieved September 13, 2024, from <https://csic.academia.edu/maribelfierro>; Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *María Isabel Fierro Bello*. Retrieved September 13, 2024, from <https://ilc.csic.es/es/personal/maria-isabel-fierro-bello>).

ILC bünyesinde görev yapan diğer önemli akademisyenler arasında, Endülüs dönemi toplum yapısı üzerine çalışmalar yapan Prof. Dr. Christina de la Puente ve Prof. Dr. Eduardo Manzano Moreno gibi isimler yer almaktadır. Bu akademisyenlerle yapılan iş birlikleri, araştırmacılara farklı perspektiflerden bakarak, çalışmalarını zenginleştirme fırsatı sunmaktadır (Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Cristina Puente González*. Retrieved September 13, 2024, from <https://cchs.csic.es/es/personal/cristina-puente-gonzalez>; Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Eduardo Manzano Moreno*. Retrieved September 13, 2024, from <https://www.ilc.csic.es/es/personal/eduardo-manzano-moreno>)

3. Disiplinler Arası Yaklaşım

ILC'nin araştırma projeleri, disiplinler arası bir yaklaşıma dayanmakta ve bu sayede tarih, arkeoloji, filoloji, sanat tarihi ve sosyoloji gibi farklı alanlarda çalışan bilim insanlarının katkılarıyla şekillenmektedir. Endülüs döneminin çok yönlü yapısı, bu araştırmalarda farklı bilimsel disiplinlerin bir arada kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. ILC bünyesinde düzenlenen çalıştaylar, sempozyumlar ve seminerler, bu disiplinler arası yaklaşımı desteklemekte ve araştırmacılara geniş bir bilimsel ufuk sunmaktadır. Özellikle, Endülüs'te askerî yapılar ve toplumsal düzen üzerine yapılan çalışmalar, bu multidisipliner yaklaşımla ele alınarak, tarihsel olayların sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarını anlamaya yönelik derinlemesine analizler yapılmaktadır. Enstitünün bu yapısı, Endülüs çalışmaları için bir arada çalışan disiplinler arası bir araştırma ekosistemi oluşturmaktadır (Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Noticias y novedades*. Retrieved September 13, 2024, from <https://ilc.csic.es/es/news/ilc>)

4. Saha Araştırmaları ve Bilimsel Geziler

ILC, araştırmacıların teorik bilgilerini saha çalışmalarıyla pekiştirmelerine olanak tanıyan bilimsel geziler düzenlemektedir. Bu geziler, Endülüs Emevî Devleti döneminden kalma önemli tarihî kalıntılara yapılmakta ve bu eserlerin yerinde incelenmesini sağlamaktadır. Saha araştırmaları sırasında yapılan gözlemler, fotoğraf ve video kayıtları, araştırmacıların projelerinde kullanabilecekleri somut veriler sunmakta ve tarihî analizlere önemli bir boyut katmaktadır. Bu bilimsel gezilere katılım, araştırmacılara Endülüs dönemine dair tarihî yapıları doğrudan gözlemlene ve inceleme fırsatı sunmakta; aynı zamanda alanında uzman akademisyenlerle birlikte çalışarak bu yapıların tarihî ve kültürel bağlamlarını daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Enstitü, bu tür saha araştırmalarını akademik kadrosuyla birlikte düzenleyerek, araştırmacıların hem teorik hem de pratik bilgilerle donanmasını

sağlamaktadır (Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Actividades y eventos*. Retrieved September 13, 2024, from <https://ilc.csic.es/es/events>).

5. Bilimsel Yayınlar ve Akademik Platformlar

ILC, Endülüs tarihi üzerine yapılan bilimsel çalışmaların uluslararası platformlarda yayınlanmasına büyük önem vermektedir. Enstitü bünyesinde yayımlanan al-Qantara, Emerita ve Sefarad gibi dergiler, Endülüs tarihi üzerine yapılan araştırmaların dünya çapında görünür olmasını sağlamaktadır. Bu yayınlar, Endülüs tarihi, kültürü ve medeniyeti hakkında yapılan özgün çalışmaları destekleyerek, bilimsel bilgi birikimine katkıda bulunmaktadır. ILC'nin düzenlediği "Mesas Redondas" (Yuvarlak Masa) gibi etkinlikler, araştırmacıların fikir alışverişinde bulunabileceği önemli platformlar sunmaktadır. Bu tür etkinlikler, sosyal tarih ve toplumsal yapı üzerine derinlemesine tartışmalar yapılmasına olanak tanımakta ve araştırmaların geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, ILC'nin düzenlediği bilimsel etkinlikler, Endülüs tarihi alanında çalışan araştırmacıların bir araya gelmesine ve uluslararası düzeyde iş birliği yapmasına imkan tanımaktadır (Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Mesa redonda de la Comisión de Igualdad del CCHS: "Cuidados y carrera profesional"*. Retrieved September 13, 2024, from <https://ilc.csic.es/es/event/mesa-redonda-comision-igualdad-cchs-cuidados-carrera-profesional>; Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Actividades y eventos*. Retrieved September 13, 2024, from <https://ilc.csic.es/es/events>).

ILC'nin Endülüs Tarihi Araştırmalarındaki Rolü ve Katkıları

ILC, Endülüs tarihi ve medeniyeti üzerine yapılan araştırmalar için bir merkez niteliği taşımaktadır. Hem zengin akademik kadrosu hem de sunduğu bilimsel kaynaklar sayesinde, bu alanda yapılacak olan projelere güçlü bir zemin hazırlamaktadır. Endülüs'ün çok yönlü yapısı, tarih, sanat, mimari, sosyoloji, ekonomi ve siyaset gibi farklı disiplinlerin bir arada incelenmesini zorunlu kılmaktadır. ILC'nin disiplinler arası yaklaşımı, bu çok yönlü yapıyı anlamak için ideal bir ortam sağlamaktadır.

Enstitü bünyesinde yapılan çalışmalar, Endülüs döneminin askerî yapıları, toplumsal düzeni, ekonomik ilişkileri ve kültürel hayatı hakkında derinlemesine bilgi sunarak, bu döneme dair yapılan araştırmaların kapsamını genişletmektedir. Bu bağlamda, Prof. Dr. Maria Isabel Fierro Bello ve diğer uzman akademisyenlerin çalışmaları, Endülüs tarihine dair yapılan araştırmalarda en son bilimsel gelişmeleri takip eden bir rehber niteliğindedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo (ILC), Endülüs tarihi, kültürü ve medeniyeti üzerine çalışan araştırmacılara sunduğu eşsiz imkanlar ve zengin kaynaklarla bu alandaki çalışmalara büyük katkılar sunmaktadır. Enstitünün sağladığı disiplinler arası araştırma ortamı, uluslararası iş birlikleri ve saha çalışmaları, Endülüs tarihi

üzerine yapılan araştırmaların kalitesini artırmakta ve bu alandaki bilgi birikimini genişletmektedir. Özellikle, akademik kadrosunun deneyimi ve araştırmacılara sunduğu birebir danışmanlık hizmeti, projelerin başarılı bir şekilde tamamlanmasını destekleyen en önemli unsurlardandır.

ILC, hem araştırmacılara sunduğu fırsatlarla hem de uluslararası düzeyde sağladığı akademik iş birlikleri ile Endülüs tarihine dair yapılan araştırmaların geleceğini şekillendirmekte önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, ILC'de yürütölen projeler, sadece Endülüs tarihi değil, aynı zamanda dünya tarihi ve medeniyeti için de değerli bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Özdemir, Mehmet. *Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyeti*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Watt, Montgomery ve Pierre Cachia. *Endülüs Tarihi*. Çev. Cumhur Ersin Adıgüzel ve Qıyas Şükürov. İstanbul: Küre Yayınları, 2009

Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Historia*. <https://www.csic.es/es/el-csic/sobre-el-csic/historia>

Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Misión, visión y funciones*. <https://www.csic.es/es/el-csic/sobre-el-csic/mision-vision-y-funciones>

Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo*. <https://ilc.csic.es/es/ilc>

Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Proyectos de investigación*. <https://ilc.csic.es/es/projects/ilc>

Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Biblioteca Tomás Navarro Tomás*. <http://biblioteca.cchs.csic.es/>

Fierro, M. (n.d.). *Maribel Fierro*. <https://csic.academia.edu/maribelfierro>

Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *María Isabel Fierro Bello*. <https://ilc.csic.es/es/personal/maria-isabel-fierro-bello>

Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Cristina Puente González*. <https://cchs.csic.es/es/personal/cristina-puente-gonzalez>

Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Eduardo Manzano Moreno*. <https://www.ilc.csic.es/es/personal/eduardo-manzano-moreno>

Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Noticias y novedades*.
<https://ilc.csic.es/es/news/ilc>

Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Mesa redonda de la Comisión de Igualdad del CCHS: "Cuidados y carrera profesional"*. <https://ilc.csic.es/es/event/mesa-redonda-comision-igualdad-cchs-cuidados-carrera-profesional>

Consejo Superior de Investigaciones Científicas. (n.d.). *Actividades y eventos*.
<https://ilc.csic.es/es/events>

YUNANİSTAN'DA MAKEDON KİMLİĞİNİN BASTIRILMASI VE ASİMİLASYON STRATEJİSİ

Suppression of Macedonian Identity and Assimilation Strategy in Greece

Dr. Rejhan RAHMAN

Harran University, Department of Public Administration, Şanlıurfa, Turkey,

ORCID: ID/0000-0002-7583-6887,

rrahman@harran.edu.tr,

Özet

Bu bildiri, Yunanistan'da yaşayan Makedon azınlığa yönelik asimilasyon politikalarının tarihsel arka planını, uygulanma süreçlerini ve toplumsal etkilerini incelemektedir. 1913 Bükreş Antlaşması sonrasında Yunanistan, Makedonya'nın bir kısmını topraklarına kattı ve bu bölgede yaşayan Makedonlara yönelik çeşitli asimilasyon politikalarını devreye soktu. Bu politikalar, Makedon dilini yasaklama, kültürel etkinlikleri kısıtlama ve Makedon yerleşim yerlerinin isimlerini Yunanca isimlerle değiştirme gibi uygulamalarla Makedonların kimlik ve kültürlerini baskı altına aldı. Yunanistan, homojen bir ulus-devlet kurma hedefi doğrultusunda, Makedonların dil ve kültürel varlıklarını kamusal alanda yaşamasını imkânsız hale getirmeye çalıştı. Bildiri, asimilasyonun üç temel yönünü ele almaktadır: dilin baskı altına alınması, kültürel kimliğin zayıflatılması ve yerleşim yerlerinin isimlerinin değiştirilmesi. Bu süreçte Makedonca konuşmak ve yazmak yasaklanmış, okullarda yalnızca Yunanca eğitim verilmiştir. Ayrıca, Makedon gelenekleri ve kültürel semboller de baskılanmıştır. Bu durum, Makedonlar üzerinde derin sosyo-kültürel ve psikolojik izler bırakmış, kimlik kaybı tehlikesi yaratmıştır. Ancak Makedonlar, bu baskılara rağmen kimliklerini koruma mücadelesini sürdürmüştür. Sonuç olarak, bildiri Yunanistan'ın asimilasyon politikalarının uzun vadeli etkilerini tartışmakta ve Makedon kimliğinin korunması için uluslararası desteğin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Asimilasyon, Strateji, Makedon Azınlığı, Yunanistan, Kimlik.

Abstract

This paper examines the historical background, implementation processes, and societal impacts of the assimilation policies directed at the Macedonian minority living in Greece. Following the Treaty of Bucharest in 1913, Greece annexed a portion of Macedonia and introduced various assimilation policies targeting the Macedonian population in the region. These policies included the prohibition of the Macedonian language, the restriction of cultural activities, and the renaming of Macedonian settlements with Greek names, all aimed at suppressing Macedonian identity and culture. In its efforts to establish a homogeneous nation-state, the Greek government sought to make the public expression of Macedonian linguistic and

cultural heritage nearly impossible. The paper focuses on three key aspects of the assimilation process: the suppression of the Macedonian language, the weakening of cultural identity, and the renaming of local settlements. During this period, the use of the Macedonian language, both spoken and written, was banned, and education in schools was conducted exclusively in Greek. Moreover, Macedonian traditions and cultural symbols were systematically oppressed. These measures left deep socio-cultural and psychological impacts on the Macedonian community, creating a significant threat to their identity. However, despite these pressures, the Macedonians continued to resist and strive to preserve their cultural heritage. In conclusion, the paper discusses the long-term effects of Greece's assimilation policies and highlights the necessity of international support in safeguarding Macedonian identity.

Keywords: Assimilation, Strategy, Macedonian Minority, Greece, Identity,.

FEALAC: DOĞU ASYA VE LATİN AMERİKA BÖLGELERİ ARASINDA BİR ETKİLEŞİM KANALI

Doç. Dr. Samet YILMAZ

Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü
sametyilmaz@uludag.edu.tr - 0000-0002-5232-5435

ÖZET

Bu çalışma, bölgeler arası kavramı çerçevesinde, Doğu Asya ve Latin Amerika bölgeleri arasındaki ilişkilerin işleyişine yönelik bir etkileşim kanalı sunan Doğu Asya-Latin Amerika İş Birliği Forumunu (Forum for East Asia-Latin America Cooperation-FEALAC) inceleme konusu yapmaktadır. Bölgeler arası ilişkiler, 1960'lardan itibaren gözlemlenebilmekle birlikte, hızlanan küreselleşme süreçleri ve uluslararası sistemik dönüşümler kapsamında, 1990'larda sayıca artmış ve yoğunlaşmıştır. Bu gelişme, Doğu Asya ve Latin Amerika bölgelerinde bulunan aktörler arasındaki ilişkiler açısından neticeler ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş sonrası şekillenen uluslararası ortamın sağladığı fırsatlar bağlamında, bahsi geçen bölgelerde yer alan devletler, ikili ve çok taraflı etkileşimler kurmaya yönelmiştir. Bu yönelim, Doğu Asya ve Latin Amerika bölgeleri arasındaki ilişkilere dair bir kurumsallaşma sürecinin başlamasını beraberinde getirmiştir. Bu kurumsallaşma süreci kapsamında, Doğu Asya ve Latin Amerika arasındaki zayıf, parçalı ve nispeten daha az formel nitelikte olan ilişkilerin geliştirilmesi ve ilerletilmesi amacıyla, FEALAC oluşturulmuştur. FEALAC, küreselleşme koşulları altında, bölgesel iş birliği formlarının dönüştüğü ve bu dönüşümle bağlantılı şekilde bölgeler arası ilişkilerin sayıca arttığı bir dönemde hayata geçirilmiştir. Ekonomik faaliyetin küresel niteliğinin ve devletler arası ilişkilerde bölgesel gruplaşma eğiliminin güçlenmesi ve bu durumla ilintili olarak bölgeler arasında ilişkiler kurulması, Doğu Asya ve Latin Amerika'da bulunan devletleri, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, kalkınma sorunlarının çözümlenmesi ve uluslararası ilişkilerde marjinal bir konumda kalınmaması hedefleriyle, bölgeler arası nitelikte bir iş birliği mekanizması kurmaya yönlendirmiştir. Bununla birlikte söz konusu Forum, ekonomik iş birliğinin ötesinde, çok boyutlu bir diyalog ve iş birliği süreci öngörmektedir. Güncel olarak Doğu Asya ve Latin Amerika bölgelerinde bulunan otuz altı devletin katılımcı olduğu FEALAC, iki bölge arasındaki ilişkilerin işleyişine yönelik olarak, ekonomik, siyasal, sosyal, çevresel ve diğer ilgili alanlarda olmak üzere, sektörler/disiplinler arası bir diyalog ve iş birliği kanalı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bölgeler Arası Kavramı, Doğu Asya, Latin Amerika, Doğu Asya-Latin Amerika İş Birliği Forumu.

FEALAC: AN INTERACTION CHANNEL BETWEEN EAST ASIAN AND LATIN AMERICAN REGIONS

ABSTRACT

This study, within the framework of the interregionalism concept, examines the Forum for East Asia-Latin America Cooperation (FEALAC), which provides a channel of interaction for the functioning of relations between East Asia and Latin America. Interregional relations have been observed since the 1960s, but in the context of accelerating globalization processes and international systemic transformations, they have increased in number and intensified in the 1990s. This development has also produced results in terms of relations among actors in the East Asian and Latin American regions. In the context of the opportunities provided by the international environment that took shape after the Cold War, states in these regions have tended to establish bilateral and multilateral interactions. This tendency has led to the beginning of an institutionalization process regarding relations between East Asia and Latin America. In the context of this institutionalization process, the FEALAC was founded with the aim of developing and advancing the weak, fragmented, and relatively less formal relations between East Asia and Latin America. FEALAC was established at a time when regional cooperation forms were transforming under globalization conditions, and interregional relations were increasing in connection with this transformation. The strengthening of the global dimension of economic activity and the orientation to regional grouping in inter-state relations, and the establishment of relations between regions in connection with this situation led the states in East Asia and Latin America to form an interregional cooperation mechanism with the aim of developing economic relations, addressing developmental problems and not remaining in a marginal position in international relations. Additionally, the Forum envisages a multi-dimensional dialogue and cooperation process beyond economic cooperation. FEALAC, which currently has thirty-six member states from East Asia and Latin America, provides a channel for cross-sectoral/interdisciplinary dialogue and cooperation, including economic, political, social, environmental, and other relevant areas, for the relations between the two regions.

Keywords: Interregionalism, East Asia, Latin America, Forum for East Asia-Latin America Cooperation.

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Doğu Asya ve Latin Amerika bölgeleri arasındaki ilişkilerin seyri açısından yeni bir dönemin başlamasını beraberinde getirmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni uluslararası ortamda, bahsi geçen bölgelerde yer alan aktörler, iki bölge arasındaki ekonomik ve siyasal etkileşimleri geliştirmeye dayalı bir yaklaşım benimsemiş ve bu bağlamda ikili ve çok taraflı formlarda ilişkiler ihdas etmiştir. Böylece Doğu Asya ve Latin Amerika ilişkilerinde, kurumsallaşmaya dönük bir süreç gözlemlenmeye başlamıştır (Paz, 2018: 166). Bu kurumsallaşma süreci kapsamında, iki bölge arasındaki ilişkilerin işleyişine yönelik olarak, bölgeler arası nitelikte bir etkileşim biçimi olan FEALAC oluşturulmuştur. 1998'de dönemin Singapur Başbakanı Goh Chok Tong, Şili'ye gerçekleştirdiği resmi bir ziyarette, Şili Devlet Başkanı Eduardo Frei'ye, Doğu Asya ve Latin Amerika arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine dair önerilerde bulunmuş ve

bu öneriler dâhilinde, 1999’da Singapur’da düzenlenen Üst Düzey Yetkililer Toplantısında (Senior Officials’ Meeting-SOM) Doğu Asya-Latin Amerika Forumunun (East Asia-Latin America Forum) kurulması kararı tesis edilmiştir. Söz konusu Forumun ismi, 2001 yılında Şili’nin başkenti Santiago’da düzenlenen Dışişleri Bakanları Toplantısında (Foreign Ministers’ Meeting-FMM) FEALAC¹ şeklinde değiştirilmiştir (FEALAC Cyber Secretariat, 2023: 8).

FEALAC, uluslararası ilişkilerde bölgeler arası etkileşimlerin sayıca arttığı ve yoğunlaştığı bir dönemde kurulmuş bir iş birliği ve diyalog kanalıdır. Detaylandırılacağı üzere, küreselleşme süreçlerinin ivme kazanması ve uluslararası sistemdeki değişimler, bilhassa 1990’lı yıllarda çeşitli formlarda bölgeler arası nitelikte ilişkilerin oluşturulmasını beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler, Uluslararası İlişkiler disiplininde bölgeler arası ilişkilere yönelik ilgiyi artırmış ve bölgeler arası diyalog, söz konusu disiplin bünyesinde ele alınan konulardan biri hâline gelmiştir. 2000 yılların ortalarından itibaren küresel siyasette bölgeler arası ilişkilerin etkinliğinin kaybolduğuna ve devletler arası ikili ilişki biçiminin aktörler arası ilişkilerde belirleyici hâle geldiğine yönelik bir kanaat ortaya çıkmıştır (Hänggi vd., 2006; Rüländ, 2014). Bununla birlikte uluslararası ticaretin sekteye uğradığı ve devletlerin tek taraflı politikalara ve uygulamalara yöneldiği COVID-19 küresel salgın döneminde dâhi, bölgeler arası diyalog ve iş birliği kanalları işlemeye devam etmiştir (Bu hususta bkz. Yılmaz, 2022b). Bu bakımdan bölgeler arası ilişkilerin, etkinliği tartışmalı olmakla birlikte, uluslararası ilişkilerin aktörleri arasındaki etkileşimlerin düzenlenmesine yönelik yöntemlerden biri olduğu söylenebilir.

Belirtilen kapsamda bu çalışma, bölgeler arası diyalog kavramı çerçevesinde, büyük ölçüde gelişmekte olan devletlerin bulunduğu Doğu Asya ve Latin Amerika bölgeleri arasındaki diyalog ve iş birliği mekanizmalarından biri olan FEALAC’yi inceleme konusu yapmaktadır. Çalışmanın girişini izleyen ikinci kısımda, bölgeler arası diyalog kavramı tanımlanmış ve literatürde bölgeler arası ilişki biçimlerine yönelik geliştirilen kategoriler belirtilmiştir. Üçüncü kısım, FEALAC’yi incelemektedir. Bu kısımda FEALAC’nin kuruluşuna etki eden faktörler, temel amaçları ve ana hatları itibarıyla kurumsal işleyişi ortaya konulmuştur. Son kısım olan değerlendirme ve sonuç kısmında, önceki kısımlarda belirtilen hususlar bağlamında, FEALAC’ye ilişkin bazı tespitlerde bulunulmuş ve söz konusu Forum, bölgeler arası diyalog kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

2. BÖLGELER ARASICILIK: KISA BİR BAKIŞ

Kavramsal bakımdan “iki (veya daha fazla) belirli bölgenin bölgeler şeklinde etkileşime girdiği bir süreç veya durum, başka bir deyişle, bölgeden bölgeye etkileşim” ya da “uluslararası bölgeler arasındaki siyasal, ekonomik ve toplumsal etkileşimlerin genişletilmesi ve derinleştirilmesi süreci” (Aktaran Yılmaz, 2022a: 149) şeklinde tanımlanabilecek olan bölgeler arası diyalog, 1990’larda uluslararası ilişkilerdeki yaygın bir etkileşim biçimlerinden biri hâline gelmiştir. 1980’li yıllarda ekonomik, siyasal ve toplumsal boyutlarıyla küreselleşme süreçlerinin hızlanması ve 1990’ların başında Soğuk Savaş’ın sona ermesi, sistemik açıdan bu durumun ortaya çıkmasındaki ana faktörleri oluşturmuştur. Esasen bölgeler arası ilişki biçimi, 1960’lardan itibaren gözlemlenebilmektedir. Bu hususta kurumsal bakımdan nispeten gelişmiş

¹ Çalışmada bütünlük sağlanması amacıyla FEALAC ismi, tarihsel bakımdan geriye yönelik olarak da kullanılmıştır.

bir bölgesel örgüt olan Avrupa Birliği (AB), dünyanın diğer bölgeleriyle ve bu bölgelerdeki bölgesel aktörlerle (devlet, bölgesel örgüt ve bölgesel devlet grupları) çeşitli seviyelerde ilişkiler geliştirmiştir (Doidge, 2011). Sistemik açıdan üzerinde durulan faktörlerin belirleyici olduğu uluslararası siyasal ve ekonomik dönüşümler, Kuzey-Güney ve Kuzey-Kuzey bölgeler arası ilişkilerin yanı sıra, Güney-Güney bölgeler arası ilişkilerin kurulmasını beraberinde getirmiş ve bölgesel aktörler, çeşitli yoğunlukta ve formlarda bölgeler arası ilişkiler tesis etmeye başlamıştır (Hänggi vd., 2006).

Bölgesel aktörler arasında farklı şekillerde ve yoğunlukta bölgeler arası ilişkilerin tesis edilmeye başlaması, özellikli bir bölgeler arası ilişki özgü niteliklere sahip olabilmekle ve belirli bir kavramsallaşma çerçevesinde ele alınabilmekle birlikte, bölgeler arası ilişki formlarına dair sınıflandırmaların yapılmasını ve bu hususta çeşitli kategorilerin oluşturulmasını beraberinde getirmiştir. Bu konuyla ilgili literatürde yaygın olarak üç kategoriden bahsedilmektedir (Baert et.al, 2014; Hänggi vd., 2006; Hardacre, 2010; Rüländ, 2014). Bu kategorilerden ilki olan ‘salt (pure) bölgeler aracılığı’, farklı bölgelerde yer alan ve kurumsal işleyişe sahip iki bölgesel örgüt veya bölgesel grup arasındaki formel ve kurumsallaşmış ilişkileri işaret etmektedir. İkinci kategori, ‘bölgeler ötesicilik’ (transregionalism) kategorisidir. Bu kategori, ağırlıklı olarak aktörlük seviyesi nispeten zayıf bölgeler arasındaki ilişkileri veya coğrafi bitim hatları itibarıyla katı bir sınırlandırılmışlığın olmadığı, katılımcı devletlerin coğrafi açıdan dağınık (diffuse) bir yapı gösterdiği ve devletlere ilaveten bölgesel örgütlerin de dâhil olduğu etkileşim şekillerini sınıflandırmak için referans verilmektedir. Son kategori olan ‘melez (hybrid-quasi) bölgeler aracılığı’, diğer iki kategori dışında kalan bölgeler arası ilişkiler için kullanılmaktadır. Genellikle bir bölgesel örgütün veya bölgesel grubun, başka bir bölgede yer alan ve bu bölgede önemli bir konumda bulunan bir devletle kurduğu ilişkiler, bu kategori kapsamında değerlendirilmektedir.

3. FEALAC

3.1. Kuruluş Süreci

FEALAC, uluslararası ilişkilerde yeni gelişmelerin gözlemlendiği bir dönemde ihdas edilmiş bir bölgeler arası iş birliği mekanizmasıdır. Önceki başlıkta kısaca ifade edildiği üzere 1980’lerde küreselleşme sürecinin hızlanması ve Soğuk Savaş’ın bitimi, diğer etkileriyle birlikte, uluslararası ilişkilerde kritik dönüşümler ortaya çıkarmıştır. Özetle belirtmek gerekirse küreselleşme, ekonomik etkileşimlerin işleyişi açısından, üretim süreçlerinin, ticari faaliyetlerin ve sermaye hareketliliklerinin sınır ötesi niteliğinin güçlenmesini beraberinde getirmiş ve böylece devletlerin ulusal ekonomik sınırları daha geçirgen hâle gelmiştir. Diğer yandan küreselleşme, ekonomik etkileşimlerin coğrafi kapsamının genişlemesi yoluyla bireylere ve toplumlara yeni fırsatlar getirmekle birlikte, ekonomik krizlere karşı kırılganlık, gelir dağılımının bozulması, küresel ısınma, göç akımları ve organize suç gibi unsurların da sınır ötesi bir nitelik alması neticesini ortaya çıkarmıştır (Steger, 2023). Bu durum karşısında devletler bir yandan küreselleşmenin getirdiği faydalardan istifade etmek ve küreselleşme sürecine eklenmek bir yandan da küreselleşme durumunun olumsuzluklarına karşı korunmak amacıyla yeni bölgesel iş birliği platformları oluşturmaya ve var olan bölgesel iş birliklerini derinleştirmeye yönelik bir tutum benimsemiştir (Fawcett, 2004; Van Langenhove,

2011). Soğuk Savaş'ın SSCB'nin ve böylece iki kutuplu uluslararası sistemin lağvolmasıyla nihayete ermesi ise (neo)liberal siyasal ve ekonomik modelin coğrafi bakımından yayılması sonucunu ortaya çıkarmış (Steger, 2023: 32) ve devletlerin iki kutuplu uluslararası sistemin baskısı olmaksızın dış politika belirleyebilmesi açısından yeni imkânlar elde etmesini beraberinde getirmiştir.

Küreselleşme ve Soğuk Savaş'ın bitimi, sistemik bakımdan Doğu Asya ve Latin Amerika devletlerini bölgeler arası nitelikte etkileşim kurmaya yönlendiren ana faktörler şeklinde değerlendirilebilir. Detaylandırmak gerekirse küreselleşme koşulları altında, Doğu Asya ve Latin Amerika bölgelerinde bulunan devletler, küresel ekonomiye eklemlenmek ve kalkınma hedefine ulaşmak maksadıyla, iki bölge arasında ilişkiler kurmaya ve bu ilişkileri derinleştirmeye yönelik bir yaklaşım benimsemiştir. Şöyle ki 1980'lerde Doğu Asya, üretim süreçleri açısından dinamik bir bölgeye dönüşmüş ve dünya ekonomik faaliyeti, Kuzey Amerika, Avrupa ve Doğu Asya bölgeleri ekseninde yoğunlaşmıştır (Dent, 2003). Ayrıca bu dönemde dünya ekonomisinde bölgesel bloklaşma eğilimleri güçlenmiş ve 1980'lerin sonu ve 1990'ların başı itibarıyla kimi mevcut bölgesel ekonomik örgütler (AB, Karayipler Topluluğu ve And Topluluğu gibi) bir reform süreci içerisine girmiş ve dünyada yeni ekonomik bloklar (Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması ve Güney Amerika Ortak Pazarı gibi) oluşturulmuştur. Bu gelişmeler, ekonomik açıdan Soğuk Savaş dönemindeki korumacı veya içe dönük bölgeselci yönelimden, dışa açık yeni bir bölgeselci yönelime geçişi beraberinde getirmiştir (Hettne, 2003). Bu yeni bölgeselci yönelim kapsamında, bilhassa Avrupa, Kuzey Amerika ve Pasifik Asya üçgeni arasında bölgeler arası ilişkiler (triadic interregional relations) geliştirilmiştir (Hänggi, 2006). Bu bağlamda, büyük ölçüde gelişmekte olan devletlerden oluşan Doğu Asya ve Latin Amerika bölgelerinde bulunan devletler, küresel ekonomiye eklemlenmek ve kalkınmayı gerçekleştirebilmek gayesiyle, iki bölge arasında ilişki kurmaya yönelmiştir (Abad, 2010: 210). FEALAC, iki bölge arasındaki zayıf, parçalı ve nispeten daha az formel bir nitelik gösteren ilişkilerin geliştirilmesine ve küresel ekonomik işleyişte iki bölge arasında eksik olan ekonomik bağların tamamlanmasına dair bir girişim şeklinde görülmüştür (Low, 2006: 87).

Küreselleşme koşulları altında ekonomik faktör, FEALAC'nin oluşturulmasında etkili olan faktörlerin başında gelmektedir. Diğer yandan bahse konu olan Forum, küreselleşme sürecinin ivme kazanmasıyla birlikte ortaya çıkan ve uluslar ötesi nitelik gösteren yeni güvenlik tehdit ve risklerinin ele alınmasına dair bir mekanizma şeklinde de görülebilir. Nitekim bu husus, FEALAC Vizyon Grubunun, FEALAC bünyesindeki iş birliği sürecinin değerlendirildiği ve bu hususta önerilerin yer aldığı 2013 tarihli raporda da vurgulanmıştır. Rapora göre Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin karşı karşıya kaldığı küresel ve bölgesel tehditler değişmiş ve güvenliğe ve ekonomik iş birliğine ilişkin geleneksel tehditler varlığını devam ettirmekle birlikte, kalkınma, çevre, doğal felaketler, gıda ve enerji gibi konularla ilgili yeni güvenlik tehditleri ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda söz konusu raporda, belirtilen güvenlik konularıyla ilgili olarak, FEALAC üyesi devletler arasında iş birliklerinin geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (FEALAC Cyber Secretariat, 2020: 211-251).

1990'ların başında iki kutuplu uluslararası sistemin lağvolması, FEALAC'nin kuruluşunu hızlandıran bir diğer gelişme olmuştur. Dünyanın blok liderleri olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve SSCB tarafından etki alanlarına ayrıldığı Soğuk Savaş döneminde, bu devletlerin politikaları, Doğu Asya ve Latin Amerika devletlerinin birbirlerine karşı izlediği dış politikaları yönlendiren etmenler içerisinde yer almış ve ideolojik farklılaşma, bu bölgelerde yer alan devletler arasındaki ilişkilerin işleyişindeki belirleyici unsurlardan biri olmuştur. Bu dönemin sona ermesi, Doğu Asya ve Latin Amerika devletleri arasında ekonomik ve siyasal ilişkilerin ilerletilmesi ve ikili ve çok taraflı formlarda etkileşimler kurulması açısından fırsatlar sunmuş ve Soğuk Savaş sonrası dönemde bu yönde gelişmeler gözlemlenmiştir (Paz, 2018: 166).

3.2. Temel Hedefler

Önceki başlıkta üzerinde durulan gelişmeler bağlamında denilebilir ki FEALAC, iki bölgeyi ekonomik ve siyasal diyalogun geliştirilmesi ve katılımcılar arasında karşılıklı yakınlığın/anlayışın güçlendirilmesi yaklaşımı çerçevesinde, Doğu Asya ve Latin Amerika arasında daha yakın ve etkin/faydalı ilişkilerin kurulması gayesiyle hayata geçirilmiş bir etkileşim kanalıdır (FEALAC Cyber Secretariat, 2020: 8). 2001 yılındaki 1'inci FMM'de kabul edilen 'Doğu Asya ve Latin Amerika Arasında İş Birliği ve Diyalog Forumu İçin Çerçeve' başlıklı belgede (Bundan sonra FEALAC Çerçeve Belgesi), FEALAC bünyesinde gerçekleştirilmesi hedeflenen iş birliğinin rasyonelitesi ve ana hatları detaylandırılmıştır.

FEALAC Çerçeve Belgesi'ne göre küresel karşılıklı bağımlılık, göz ardı edilemeyecek bir gerçekliktir ancak küresel piyasa, dengeli işleyişe sahip bir yapı değildir. Bu bakımdan küresel karşılıklı bağımlılığın ekonomik ve siyasal boyutları arasındaki farklılaşma dikkate alınmalı ve küresel piyasadan herkesin istifade etmesi ve uluslararası barış ile istikrarın tesis edilmesi için küresel uyum ve bölgeler arası karşılıklı bağımlılıklar geliştirilmelidir (FEALAC Cyber Secretariat, 2020: 198).

FEALAC Çerçeve Belgesi'nde, teknolojik ilerlemelerin Doğu Asya ve Latin Amerika arasındaki coğrafi mesafenin önemini azalttığı ve bu iki bölge arasında yakın ilişkiler kurulmasına imkân sağladığı ifade edilmiştir. Bu Belge'ye göre Doğu Asya ve Latin Amerika bölgeleri, ekonomik açıdan dinamik bir yapıya sahiptir; büyük ölçüde gelişmekte olan devletlerden oluşmaktadır ve benzer kaygıları ve sorunları paylaşmaktadır. Bu bağlamda FEALAC, iki bölge arasında yakın ve faydalı ilişkilerin kurulmasına ve bu bölgelerin karşı karşıya olduğu ortak sorunların ele alınmasına ve iş birliği fırsatlarının değerlendirilmesine ilişkin bir kanal sunmaktadır. Diğer yandan FEALAC Çerçeve Belgesi'nde belirtildiği şekilde söz konusu Forum, karşılıklı anlayışın, güvenin, siyasal diyalogun ve dostça ilişkilerin geliştirilmesi, ekonomi, yatırım, finans, bilim ve teknoloji, çevre, kültür, spor ve halklar arası ilişkiler dâhil olmak üzere, sektörler/disiplinler arası iş birliği potansiyelinden yararlanılması ve müşterek çıkarların korunması maksadıyla, uluslararası siyasal ve ekonomik meselelerle ilgili olarak, diğer uluslararası platformlarda ortak hareket etme zemininin sağlanmasını hedeflemektedir (FEALAC Cyber Secretariat, 2020: 199).

Görülebileceği üzere FEALAC, küreselleşme koşulları altında, Doğu Asya ve Latin Amerika bölgeleri arasında daha yakın bağlar ve ilişkiler oluşturmaya yönelik olarak, siyasal, ekonomik,

sosyal, kültürel ve diğer ilgili alanları kapsayan çok boyutlu bir etkileşim süreci öngörmektedir. Kültür, eğitim, toplumsal cinsiyet, inovasyon, yatırım, mikro, küçük ve orta büyüklükteki girişimler, bilim ve teknoloji, sosyo-politik iş birliği, spor, sürdürülebilir kalkınma, turizm, ticaret, gençlik ve iklim değişikliği, öngörülen sektörler/disiplinler arası iş birliği sürecinin somut sonuçlara dönüşmesine dair özellikli işlevsel iş birliği alanlarını oluşturmaktadır (FEALAC, 2024b).

3.3. Kurumsal Yapı ve İşleyiş

FEALAC, egemen devletlerin üye olarak kabul edildiği bir iş birliği forumudur. Güncel olarak Doğu Asya ve Latin Amerika'da bulunan otuz altı devletin² katılımcı olduğu FEALAC'ye, konsensüs yoluyla yeni üyeler kabul edilebilmektedir. FEALAC'ye üyelik, iki bölge arasındaki ilişkilerin ve bağlantıların geliştirilmesine katkı sağlamaya kararlı tüm egemen devletlere açıktır. Yalnızca üye devletler, FEALAC bünyesindeki faaliyetlere ve projelere dâhil olabilmektedir. Üye olmayan diğer egemen devletler, uluslararası örgütler ve bölgesel örgütler, üye devletlerin bu hususta konsensüse varmaları kaydıyla, FEALAC kapsamında gerçekleştirilecek belirli projelere ve faaliyetlere katılabilmektedir (FEALAC Cyber Secretariat, 2023: 18).

FEALAC üyesi devletler, bu Forum bünyesindeki diyalog ve iş birliği sürecinin işleyişine dair bazı prensipler üzerinde uzlaşmıştır. 2001 tarihli FEALAC Çerçeve Belgesi'nde belirtildiği üzere FEALAC, gelecek odaklı bir Forumdur ve bu Forumun işleyişi, gönüllülük, enformalite ve esneklik ilkelerine dayalıdır. Diğer yandan egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, iç işlere karışmama, eşitlik, karşılıklı yarar ve ortak kalkınma, karşılıklı kültürel ve toplumsal değerlere saygı, konsensüse dayalı karar alma ve uluslararası hukukun temel prensiplerine uygun eylemlerde bulunma, FEALAC'nin faaliyetlerini gerçekleştirirken dikkate alacağı prensipleri oluşturmaktadır (FEALAC Cyber Secretariat, 2020: 199).

Belirtildiği üzere gönüllülük, enformalite ve esneklik, FEALAC'nin işleyişine dair ana ilkeleri oluşturmaktadır ve FEALAC bünyesinde bu ilkelere istinaden bir kurumsal yapılanma belirlenmiştir. Bu bağlamda FMM, Dışişleri Bakanları Toplantısı Troykası (Troika Foreign Ministers' Meeting-TFMM), SOM, Koordinasyon Toplantısı (Coordination Meeting-CM), Çalışma Grubu (Working Group-WG) ve FEALAC Siber Sekreteryası (FEALAC Cyber Secretariat-FCS) birimleri, FEALAC'nin belirlenen hedeflerinin ve işlevlerinin yerine getirilmesine ilişkin olarak, söz konusu Forumun kurumsal yapısı içerisindeki ana birimleri oluşturmaktadır.

FMM, FEALAC'nin kurumsal yapısının en tepesinde bulunan birimdir. İki yılda bir düzenlenmesi öngörülen FMM, FEALAC'nin hedeflerinin saptanması, ana projelerin tasdiki, resmi FEALAC belgelerinin kabulü ve yeni üye devletlerin FEALAC'ye katılımının karara

---

² Doğu Asya adına FEALAC'ye katılan on altı devlet, Avusturalya, Bruney, Kamboçya, Çin, Endonezya, Japonya, Güney Kore, Laos, Malezya, Moğolistan, Myanmar, Yeni Zelenda, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam devletleridir. Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Guatemala, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay ve Venezüella olmak üzere yirmi devlet, Latin Amerika'yı temsilen FEALAC'ye üyedir.

bağlanması gibi konularla ilgili olarak en yüksek karar alma organıdır ve kararlarını konsensüs yoluyla tesis etmektedir (FEALAC Cyber Secretariat, 2020: 26; 2023: 19).

2015'te düzenlenen 7'nci FMM'de kurulması önerisinde bulunulan ve ilk toplantısını 2016'da gerçekleştiren TFMM, FEALAC bünyesinde belirlenen hedeflerin yerine getirilmesinde devamlılık ve ulusal ve bölgesel projelerin uygulanmasında etkinlik sağlanması amacıyla ihdas edilmiştir. Bahsi geçen birim, eski, mevcut ve sonraki Bölgesel Koordinatörlerden³ oluşmaktadır ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantıları sırasında, her yıl mevcut Bölgesel Koordinatörlerin liderliğinde toplanmaktadır (FEALAC Cyber Secretariat, 2020: 60).

FEALAC'nin kurumsal yapısı içerisindeki diğer bir önemli birim, olağan olarak yılda en az bir kere toplanan SOM'dur. Söz konusu birim, FEALAC bünyesinde gerçekleştirilen WG faaliyetlerini izlemekte/denetlemekte, raporlar hazırlayarak FEALAC'nin hedefleriyle veya eylemleriyle ilgili kararlar tesis etmekte ve ayrıca FMM'nin gündeminin belirlenmesinde rol almaktadır (FEALAC Cyber Secretariat, 2020: 32).

CM, 2014'te düzenlenen 15'nci SOM'da, 'FEALAC Çalışma Süreci Yönergesi'⁴ isimli belgede, Koordinasyon Kurulunun yerini alması tavsiyesiyle gündeme gelmiş ve 7'nci FMM'de CM'nin kurulmasına karar verilmiştir. CM, mevcut Bölgesel Koordinatörler, WG Eş Başkanları, önceki ve mümkünse sonraki Bölgesel Koordinatörler ve FCS'nin temsilcilerinden oluşmaktadır. Bahse konu olan FEALAC birimi, Bölgesel Koordinatörlerin rolünü ve FEALAC üyesi devletler arasındaki iletişimi güçlendirmeyi hedeflemektedir (FEALAC Cyber Secretariat, 2020: 54).

WG, FEALAC bünyesindeki diyalog sürecinin işlerliğinin devamlılığına ve iki bölge arasındaki iş birliğinin somut sonuçlara dönüşmesine yönelik bir işlev görmektedir ve bu bağlamda çeşitli politika alanlarıyla ilgili WG'ler oluşturulmuştur. 2001 yılındaki 1'inci FMM'de üç WG oluşturulması üzerinde uzlaşmış ve ilerleyen dönemde WG'ler yeniden organize edilmiştir. 2019 yılında yapılan son revizyon kapsamında, 'Sosyo-Politik İş Birliği, Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliği', 'Ticaret, Yatırım, Turizm ve Mikro, Küçük ve Ortak Ölçekli Girişimler', 'Kültür, Gençlik, Toplumsal Cinsiyet ve Spor' ve 'Bilim, Teknoloji, İnovasyon ve Eğitim' alanlarıyla alakalı olmak üzere dört WG bulunmaktadır. Yıl içerisinde birkaç kere düzenlenen ve çalışma alanlarıyla ilgili projelerin gelişimiyle ilgili olarak SOM'a rapor veren WG'lerin işleyişi, Doğu Asya ve Latin Amerika bölgelerince seçilen Eş Başkanlar tarafından idare edilmektedir (FEALAC Cyber Secretariat, 2020: 42).

2010 yılında düzenlenen FMM'de, üye devletler arasındaki iş birliğini ve iletişimi geliştirmek amacıyla oluşturulması önerilen FCS, 2011 yılında kurulmuştur ve bu FEALAC biriminin merkezi, Güney Kore'nin başkenti Seul'dur. FCS, resmi toplantıların düzenlenmesi, FEALAC Yönlendirme Komitesi (FEALAC Steering Committee-FSC) çalışmalarının gerçekleştirilmesi,

³ FEALAC bünyesinde, Doğu Asya ve Latin Amerika bölgelerini temsil eden devletlerce konsensüs yoluyla seçilen iki Bölgesel Koordinatör (devlet) bulunmaktadır. Bu Bölgesel Koordinatörler, FEALAC birimlerinin toplantılarının düzenlenmesi gibi söz konusu Forumun işleyişine dair görevleriyle birlikte, tüm FEALAC üyesi devletlerin üzerinde konsensüse varmaları kaydıyla, FEALAC'nin diğer uluslararası örgütler ile bölgesel örgütlerin toplantılarına katılması hâlinde, FEALAC'yi temsil etmektedir (FEALAC Cyber Secretariat, 2023: 20).

⁴ İlgili belgenin nihai hâli 2015 yılında yayımlanmıştır (FEALAC, 2015).

WG'lerin işleyişi ve projelerin uygulanması, FEALAC resmi web sitesinin yönetimi, odak noktalarının koordinasyonu ve veri tabanının derlenmesi gibi FEALAC kurumsal süreçlerinin idaresine ve projelerin uygulanmasına dair eylemlerde bulunmaktadır. Diğer yandan bu birim, FEALAC'nin çalışma alanlarıyla ilgili araştırmaların yürütülmesi, iş birlikçi projelerin geliştirilmesi, FEALAC'nin anlaşılması sürecinin desteklenmesi, yayınlar hazırlanması ve diğer uluslararası örgütler ve bölgesel örgütlerle networkler kurulması gibi işlemlere de sahiptir (FEALAC, 2024a).

Yukarıda temel özellikleri belirtilen birimler, FEALAC'nin kurumsal işleyişinin idaresi ve devamlılığının tesis edilmesine ve bu Forum bünyesinde belirlenen hedeflerin somut sonuçlara dönüştürülmesine yönelik işlemlere sahiptir. Bu kapsamda FEALAC'nin hedeflerinin yerine getirilmesi ve Doğu Asya ile Latin Amerika bölgeleri arasındaki karşılıklı diyalog ve iş birliğinin geliştirilmesine ilişkin bölgeler arası projelerin desteklenmesi amacıyla, 2017 yılında düzenlenen 8'inci FMM'de tesis edilen kararla, FEALAC Çok Bağışçılı Vakıf Fonu (FEALAC Multi-Donor Trust Fund) oluşturulmuştur. Bu Vakıf Fonu, Birleşmiş Milletler Latin Amerika Devletleri Ekonomik Komisyonu ve Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu ortaklığıyla kurulmuştur ve FSC tarafından idare edilmektedir (FEALAC Cyber Secretariat, 2020: 62).

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

FEALAC, küreselleşmenin hızlandığı, uluslararası ilişkilerde ideolojik ayrımların ortadan kalktığı ve bölgeler arası ilişkilerin yaygınlaşmaya başladığı bir dönemde hayata geçirilmiştir. Ekonomik faaliyetin küreselleşme hızının ve devletler arasında bölgesel gruplaşma eğiliminin arttığı bir uluslararası ortamda, Doğu Asya ve Latin Amerika bölgeleri arasında bilhassa ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve bu bölgelerin ekonomik sorunlarının çözümüne ve kalkınma sürecine destek verilmesi beklentisi, FEALAC'nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Öyle ki 1998 yılında iki bölge arasındaki bağların kuvvetlendirilmesine ilişkin önerinin 1997 Asya Finansal Krizi sonrasında ve Uluslararası Para Fonunun krizden en fazla etkilenen devletlere tasarruf tedbirleri getirdiği bir zamanda yapılmış olması, ekonomik faktörün FEALAC'nin ihdası üzerindeki etkisini gösteren unsurlardan biri şeklinde değerlendirilebilir (Low, 2006: 91).

Doğu Asya ve Latin Amerika arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve kalkınmanın tesis edilmesi beklentisi, FEALAC'nin oluşturulması gelişmesini belirleyen yakın etmenler olmakla birlikte, bu gelişmenin aynı zamanda siyasal bir boyutunun da bulunduğu söylenebilir. Başka bir deyişle büyük ölçüde gelişmekte olan devletlerden oluşan Doğu Asya ve Latin Amerika bölgeleri arasındaki ekonomik bağların kuvvetlendirilerek, gelişmiş devletlerin küresel ekonomi ve uluslararası kurumlar üzerindeki hâkimiyetini dengelemeye yönelik bir rasyonalitenin, FEALAC'nin kurulmasında etkili olduğu belirtilebilir (Low, 2006: 91). Nitekim FEALAC bünyesinde yayımlanan resmi belgelerde de bu konu üzerinde durulmuştur. Önceki başlıklarda ele alınan FEALAC Çerçeve Belgesi'nde bu durumun altı çizilmiştir. 2004'te düzenlenen 2'nci FMM'de kabul edilen Manila Eylem Planı'nda, FEALAC'nin uluslararası ilişkilerde çok taraflı iş birliğini güçlendirebilecek potansiyelinin bulunduğu ve Güney-Güney iş birliklerinin oluşturulmasını içerek şekilde, Doğu Asya ve Latin Amerika arasındaki

ekonomik ve diğer bağların geliştirilmesinin FEALAC'nin temellerinden biri olduğu ifade edilmiştir. Benzer şekilde 2011 yılındaki 5'inci FMM sonrasında yayımlanan Buenos Aires Deklarasyonu'nda, Güney-Güney iş birliği ile Üçlü (Triangular) iş birliğinin,⁵ Doğu Asya ve Latin Amerika bölgelerinin sosyal ve ekonomik kalkınma sürecine destek vereceği vurgulanmıştır (FEALAC Cyber Secretariat, 2020). Bu bakımdan FEALAC üyesi devletlerin, iki bölge arasında ilişkiler kurulması yoluyla, bu bölgelerin uluslararası sistemdeki konumunun güçlendirilmesi ve marjinalleşmesinin önüne geçilmesinin engellenmesini hedeflediği ileri sürülebilir (Tsardanidis, 2010: 231). Bu durumla bağlantılı olarak, ABD ve Kanada'nın FEALAC'nin dışında bırakılmasının, özellikle Latin Amerika devletlerinin, Soğuk Savaş sonrası dönemde daha özerk bir dış politika belirleme isteklerini de gösterdiği söylenebilir (Paz, 2018: 173).

Üye kompozisyonu ve kurumsal işleyişi dikkate alındığında, FEALAC'nin bölgeler ötesicilik kategorisi bağlamında konumlandırılabilir bir bölgeler arası iş birliği mekanizması olduğu ileri sürülebilir. Söz konusu Forum, Doğu Asya ve Latin Amerika bölgelerinde yer alan devletler arasında çok sektörlü bir diyalog ve iş birliği sürecini başlatmak amacıyla ihdas edilmiştir. Fiziki sınırları itibarıyla bu bölgelerin dâhilinde yer almayan Avusturalya ve Yeni Zelanda ile Güneydoğu Asya devletlerinin de FEALAC üyesi olması, coğrafi açıdan katı bir sınırlandırılmışlığın olmadığı ve üye kompozisyonunun dağınık bir nitelik gösterdiği bir ilişki biçiminin varlığını göstermektedir. Diğer yandan üye devletler, FEALAC Çerçeve Belgesi'nde de belirtildiği üzere, kendi bireysel kapasiteleriyle FEALAC kapsamındaki iş birliği süreçlerine katılmaktadır.⁶ Bu devletlerin resmi temsilcileri, iş birliği süreci üzerinde etkilidir ve ulusal, bölgesel ve FEALAC çapında gerçekleştirilen projelere katılım, FEALAC'nin temel ilkeleriyle uyumlu olarak, gönüllülük esasına dayalıdır. Ayrıca bahse konu olan Forum, ekonomik, siyasi ve sosyal boyutlar/sütunlar kapsamında, sektörler arası iş birliğini öngörmektedir ancak bu iş birliğinin somut sonuçlar üretmesine yönelik öncelikler net bir şekilde belirlenmemiştir (Tsardanidis, 2010: 232). İş birliği süreçlerinin işleyişine dair üzerinde durulan bu hususların, FEALAC kapsamında belirlenen hedeflerin somut sonuçlara dönüşmesi açısından, söz konusu Forumun karşı karşıya olduğu yapısal sorunlar arasında olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Abad, G. (2010). Non-Triadic Interregionalism: The Case of FEALAC. J. Dosch & O. Jacob (Ed.), *Asia and Latin America: Political, Economic and Multilateral Relations* (ss. 206-217), London: Routledge Press.

Baert, F., Scaramagli, T., & Söderbaum, F. (2014). Introduction: Intersecting Interregionalism. F. Baert, F. Söderbaum, & Tiziana Scaramagli (Ed.), *Intersecting Interregionalism: Regions, Global Governance and the EU* (ss. 1-12), New York: Springer Publishing.

⁵ Üçlü iş birliği, "Güney-Güney iş birliği girişimlerinin Kuzeyli bir devlet (geleneksel olarak Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü bağışçıları) veya çok taraflı birimlerce desteklenmesini" ifade etmektedir (UNCTAD, 2012: 20).

⁶ Bu durum, Doğu Asya ve Latin Amerika bölgelerinde bulunan bölgesel örgütler arasında (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği ve Güney Amerika Ortak Pazarı gibi) FEALAC bünyesinde diyalog kurulmasına engel oluşturmamaktadır.

- Dent, C. M. (2003). From inter-regionalism to trans-regionalism? Future challenges for ASEM. *Asia Europe Journal*, 1(2), 223-235. <https://doi.org/10.1007/s103080300017>
- Doidge, M. (2011). *The European Union and Interregionalism: Patterns of Engagement*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Fawcett, L. (2004). Exploring Regional Domains: A Comparative History of Regionalism. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 80(3), 429-446. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2004.00391.x>
- FEALAC (2024a), Cyber Secretariat. <https://www.fealac.org/new/about/secretariat.jsp>, (Erişim Tarihi: 08.12.2024).
- FEALAC (2024b). Topics. <https://www.fealac.org/new/topic/view.do?idx=1402>, (Erişim Tarihi: 08.12.2024).
- FEALAC 2015. Guideline for FEALAC Working Process (Final). 16th FEALAC Senior Officials' Meeting, https://www.fealac.org/new/document/board_view.do?idx=63&sboard_id=official_document_s&sboard_category=som&stext=Guideline%20for%20FEALAC%20Working%20Process, (Erişim Tarihi: 08.12.2024).
- FEALAC Cyber Secretariat (2020). FEALAC Guide 2019, s. 211-251. https://www.fealac.org/new/document/board.do?sboard_id=leaflet&onpage=100
- FEALAC Cyber Secretariat (2023). A Guidebook for FEALAC, https://www.fealac.org/new/document/board.do?sboard_id=leaflet&onpage=100, (Erişim Tarihi: 08.12.2024).
- Hänggi, H. (2006). Interregionalism as a Multifaceted Phenomenon: In Search of a Typology. H. Hänggi, R. Roloff, & J. Rüländ (ed.) *Interregionalism and International relations* (ss. 31-62). London: Routledge Press.
- Hänggi, H., Roloff, R., & Rüländ, J. (2006). (Ed.), *Interregionalism and International Relations*. London: Routledge Press.
- Hardacre, A. (2010). *The Rise and Fall of Interregionalism in EU External Relations*. Dordrecht: Republic of Letters.
- Hettne, B. (2003). The New Regionalism Revisited. F. Söderbaum & T. M. Shaw (Ed.), *Theories of New Regionalism: A Palgrave Reader* (ss. 22-42), Basingstoke: Palgrave Macmillan Press.
- Low, L. (2006). The Forum for East Asia-Latin America Cooperation (FEALAC) Embryonic Interregionalism. H. Hänggi, R. Roloff, & J. Rüländ (Ed.), *Interregionalism and International Relations* (ss. 85-93), London: Routledge Press.
- Paz, G. S. (2018). Remapping Latin America and East Asia Interregional Relations. G. L. Gardini, S. Koschut, & A. Falke (Ed.), *Interregionalism and the Americas* (ss. 163-179), Lanham: Lexington Books.
- Rüländ, J. (2014). Interregionalism and International Relations: Reanimating an Obsolescent Research Agenda? F. Baert, T. Scaramagli, & F. Söderbaum (Ed.) *Intersecting Interregionalism: Regions, Global Governance and the EU* (ss. 15-35). New York: Springer Publishing.

Steger, M. B. (2023). *Globalization: A Very Short Introduction*, (6th Ed.). Oxford: Oxford University Press.

Tsardanidis, C. (2010). *Interregionalism: A Comparative Analysis of ASEM and FEALAC*. J. Dosch & O. Jacob (Ed.), *Asia and Latin America: Political, Economic and Multilateral Relations* (ss. 218-237), London: Routledge Press.

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) (2012). *State of South-South and Triangular Cooperation in the Production, Use and Trade of Sustainable Biofuels*. United Nations, New York and Geneva, https://unctad.org/system/files/official-document/ditcted2011d10_en.pdf, (Erişim Tarihi: 08.12.2024).

Van Langenhove, L. (2011). *Building Regions: The Regionalization of the World Order*. Farnham: Ashgate Publishing.

Yılmaz, S. (2022a). *Avrupa Birliği Dış İlişkilerinde Bölgeler Arasıcılık: Avrupa Birliği-Latin Amerika Bölgeler Arası İlişkileri*. M. Dalar & İ. Sağsen (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Küresel ve Bölgesel Politikaları* (ss. 145-167), Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Yılmaz, S. (2022b). *Kriz Zamanlarında Bölgeler Arası İlişkiler: COVID-19 Küresel Salgını Döneminde AB-ASEAN Bölgeler Arasıcılığı*, *Güv. Str. Derg.* 2022, 19(44): 67-100. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1260668>

AGİT'İN TÜRK SİYASETİNDEKİ KARŞILIĞI ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Arş. Gör. Dr., Selçuk KAHRAMAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi,
skahraman@erbakan.edu.tr - ORCID: 0000-0003-1217-0472

ÖZET

AGİT, esasen üye devletler dikkate alındığında dünyanın en büyük bölgesel güvenlik forumu olarak nitelendirilebilir. Bu açıdan çeşitli insani ve siyasi krizlerin ve çatışmaların çözümünde birtakım sorumluluklar üstlenmektedir. Buna karşın ülkelerin siyasal hayat ve kurumlarına kadar ilgi duyan işleyişi itibarıyla dikkate değer bir uluslararası kurumdur. Türkiye de AGİT'in kurucu üye statüsündedir. AGİT, Nisan 2017 tarihli referandum sürecinde Türkiye'de ilk kez en üst düzeyde ve müstakil bir biçimde kamuoyunun gündeminde tutulmuştur. Bu noktada Türkiye'de iktidar ve muhalefetteki siyasal partiler açısından AGİT'e ilişkin yaklaşımların niteliğine dair dönemselsel bir sorgulama ve tartışma yürütülmüştür. Çalışmada siyasal partilerin resmi dokümanları ile resmi kayıtlara geçen söylemleri irdelendiğinde AGİT'in Türk siyasetinde önemli oranda hem "iç siyaset" aracına hem de varlığı ve işlevlerine ilişkin tartışmalı bir konuya dönüştüğünü ileri sürmek mümkün hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: AGİT, Türkiye, siyasal partiler.

A DISCUSSION ON THE COUNTERPART OF OSCE IN TURKISH POLITICS

ABSTRACT

The OSCE can be described as the world's largest regional security forum when its member states are taken into consideration. In this respect, it is expected to assume some responsibilities in resolving various humanitarian and political crises and conflicts. On the other hand, it is a remarkable international institution in terms of its functioning, which is interested in the political life and institutions of countries. Turkey is also a founding member of the OSCE. The OSCE was kept on the public agenda at the highest level for the first time as an independent/focus in Turkey during the referendum process in April 2017. In parallel with this context, a periodic questioning and discussion was carried out regarding the nature of the approaches towards the OSCE from the perspective of the ruling and opposition parties in Turkey. When the official documents of the political parties and their statements recorded in official records are examined in the study, it has become possible to argue that the OSCE has become a significant tool of "domestic politics" in Turkish politics and a controversial issue in terms of its existence and effectiveness.

Keywords: OSCE, Turkey, political parties.

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın çıkış noktasını 16 Nisan 2017 tarihli Referandum süreci ile 2020 yılındaki Dağlık Karabağ'a ilişkin süreçlerde AGİT'in Türkiye'de genel kamuoyunun gündemine gelmesi oluşturmuştur. AK Parti iktidarı boyunca ilk defa en üst düzeyde AGİT, 2017 yılında olumsuz bir anlamda doğrudan ve müstakil bir biçimde hedef alınmıştır. Bir parantez açmak gerekirse 15 Temmuz 2016 tarihli askeri darbe girişiminin ardından Batı'yla olumsuz bir seyir alan ilişkinlerin uluslararası kuruluşlarla olan ilişkilere de genel olarak olumsuz bir biçimde yansıdığı bilinmektedir. Bu süreçte özellikle Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Konseyi (AK) ile başlayan olumsuzluklardan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) da nasibini almıştır.

İşte böylesi bir sürece koşut olarak 2016 Ağustos'tan 2024 Ekim'ine kadarki dönemi kapsayan (26, 27 ve 28. Yasama dönemleri) TBMM tutanaklarının tamamı taranmıştır. Ek olarak bu dönemde iki genel seçimde üst üste grup kurma olanağı elde edecek şekilde temsil elde eden 5 siyasi partiye ilişkin veriler ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte taramalarda ayrıca bu 5 parti dışındaki milletvekillerince AGİT'e ilişkin doğrudan bir söylem de saptanamamıştır. İkinci aşamada siyasi partilerin parti politikalarını ve siyasi anlayışlarını yansıtan temelde iki resmi dokümandan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki parti programları, ikincisi ise partilerin seçim bildirgeleri/beyannameleridir. Bu bağlamda çalışmanın incelenen dönemi itibarıyla belirlenen 5 siyasi partinin parti programlarının hiçbirinde AGİT'e ilişkin veya AGİT bağlamında bir vurgu ve söylemin saptanamadığını baştan belirtmek gerekir. Buna karşın MHP dışındaki siyasi partilerin seçim bildirgelerinde çeşitli verilerin olduğunu belirtmek gerekir.

Bu çalışma AGİT bağlamında öne çıkan konuların Türk siyaseti açısından kullanım/anlaşılma biçimlerine odaklı bir inceleme yürütmektedir. Bu açıdan Dağlık Karabağ, seçim gözlemciliği gibi konuların AGİT bağlamında bire bir incelenmesinin elbette müstakil düzeyde ayrı çalışmalara ihtiyaç duyacağı açıktır. Çalışma tasarımı kapsamında AK Parti, CHP, DEM Parti, MHP ve İYİ Parti, müstakil olarak alt başlıklar altında az evvel belirtilen yöntem ışığında kronolojik bir anlatımla inceleme konusu edilecektir. Ardından sonuç kısmında ortaya çıkan çalışma verileri karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilecektir.

2. AGİT VE TÜRK SİYASETİ (2016-2024)

AGİT'in çalışmanın çıkış noktası ve inceleme dönemi kapsamında ilk olarak hem AK Parti Genel Başkanı hem de Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olması yönüyle Recep Tayyip Erdoğan'ın AGİT söylemleri ile başlanması yerinde olacaktır.

2.1. AGİT ve Erdoğan

Türk siyasal hayatı içerisinde 2014, 2018 ve 2023 seçimleri ile cumhurbaşkanlığını sürdüren Erdoğan'ın AGİT'e yönelik -dolaylı da olsa- ilk eleştirisinin 2015 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Erdoğan, *"Batı'nın gönderdiği tipler, AB'nin, AGİT'in, hepsinin önyargıları var. Ön kabullerle geliyorlar. Fakat bu ön kabullerinin hiçbirisi bizim ülkemizde inşallah sökmeyecek."*¹ ifadelerini kullanmış olsa da daha sonra yinelemediğini ve tek başına AGİT vurgusu olmadığı için kamuoyunun gündeminde yer edinmediğini belirtmekte yarar bulunmaktadır. Buna karşın

¹ Sputnik, 30 Kasım 2015, <https://anlatilanotesi.com.tr/20151030/agit-basin-ozgurlugu-turkiye-1018700728.html>

Nisan 2017'deki referandum öncesi ve sonrasında (1 haftalık süre içerisinde) Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından AGİT'e yönelik çeşitli söylemler söz konusu olmuştur. Erdoğan, 14 Nisan 2017 tarihinde AGİT'in referanduma ilişkin yalnızca kampanyanın nasıl sürdüğünü rapor etmesi gerektiğini belirttikten sonra; “*Kalkıp, “evet” çıkarsa şöyle olur, böyle olur, diyemez, kuruluş gayesi o. Biz de AGİT'in bir üyesiyiz.*”² ifadesini kullanmış ve AGİT İnsan Hakları Ofisi Direktörü Michael Link'in Die Welt Gazetesi'ne yaptığı demeci aktararak şu sözleri kaydetmiştir:³

“Sen bir defa HDP'nin üyesi misin? Devlet CHP'ye de para yardımı yapıyor, aynı oran olarak eşit oranda, diğer partilere de HDP'ye de ciddi manada para veriyor. Birinci derecede para alan devletten AK Parti'dir, ikinci derecede CHP'dir, üçüncü derecede HDP'dir. Bunlar aldıkları parayı nerede kullandılar? Seçim kampanyasında mı kullandılar? Bunlar aldıkları paraları dolaylı yollarla dağa gönderiyorlar!”

Yukarıdaki eleştirilerine ek olarak Erdoğan, referandum öncesi Konya'daki bir mitingde seçmenlerine seslenirken, “AGİT sen kimsin yav. Önce haddini bil, haddini!”⁴ ifadelerini kullanmış ve referandum sonrası Erdoğan, AGİT'e eleştirilerini şu şekilde sürdürmüştür:⁵

“AGİT diye bir örgüt var Avrupa'da. Şimdi bunlar kendilerine göre bir rapor hazırlıyorlar, ‘Türkiye’deki seçimler şöyle olmuş, böyle olmuş’, önce haddinizi bilin, haddinizi! Sizin hazırlayacağınız o siyasi içerikli raporları, biz ne görürüz ne duyarız ne biliriz. Biz yolumuza devam ederiz. Onu siz külahımıza anlatın. (...) Bu ülke hiçbir batı ülkesinde görülmeyen kadar demokratik bir seçim gerçekleştirmiştir. Bakıyorsun bir rapor, bir şeyler yazıyor. Fakat bu tür raportörleri barındıranlara ben teessüf ediyorum.”

Erdoğan, 21 Nisan 2017 tarihinde bir TV programında AGİT'e yüklenmeye devam etmiştir:⁶

(Bir fotoğraf göstererek) Bakın şu anda şurada göreceğiniz bir kişi Türkiye'ye AGİT üyesi olarak gelmiş bir kişidir. Bu bir Alman parlamenterdir ve ilginç olan AGİT üyesi olarak buraya gelen bir kişinin tarafsız ve bağımsız olması lazım. Yani o buraya bir rapor yazmak için geliyor. Herhangi bir siyasi partinin veyahut da terör örgütünün propagandasını yapmak üzere değil ama şimdi burada bakıyorsunuz, 'Hayır' kampanyasına burada destek vermek üzere orada çekilmiş resimler. Bakın burada PKK terör örgütünün paçavrasının arkasında çekilmiş resimler ve bu kişi AGİT'in mensubu olarak Türkiye'ye gönderiliyor. (...) Mesela yine Danimarkalı bir milletvekili PKK paçavralarının dalgalandırıldığı, terör örgütünün başının aynı şekilde posterlerinin olduğu bir kalabalığa nutuk atıyor. Bu da AGİT üyesi. Şimdi bu insanlar benim ülkeme geldiği zaman AGİT'in adil davrandığına inanabilir miyim? AGİT üyelerini seçerken hem tarafsız hem bağımsız rapor hazırlasınlar diye seçip göndermekle yükümlü. Şimdi biz bu belgeleri ortaya koyduktan sonra AGİT kendini neye göre savunacak?”⁷

Erdoğan'ın AGİT'e yönelik tespit edilen son eleştirisini ise şu şekilde aktarmak mümkündür:⁸

“Şöyle sağıma soluma bakıyorum. İşgal döneminde şu Cebrayıl'ı ne hale getirmişler gördüm. Ve ben kardeşime (Aliyev'e) sordum. Bu dünyadaki AGİT magit, AB filan buraları gelip hiç görmedi mi? Yok, gelmiyorlar. Niye gelmiyorlar? Çünkü kendi yüzkaralarını görecekler, Batı'nın yaptıklarını görecekler, buralara onlar bu tür destekleri vererek o işgal sürecinde ne hale getirmişler Cebrayıl'ı ve diğer tüm Karabağ'ı. E bunu

² TCCB (2017), <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/74759/darbecilerin-degil-sivil-iradenin-hazirladigi-anayasa-ile-devam-edelim>

³ TCCB (2017), <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/74759/darbecilerin-degil-sivil-iradenin-hazirladigi-anayasa-ile-devam-edelim>

⁴ Bianet, <https://bianet.org/haber/erdogan-in-sen-kimsin-yav-dedigi-agit-kimdir-185736>

⁵ BBC, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39624461>; Al Jazeera, <https://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogandan-agite-tepki-onu-siz-kulahimiza-anlatin>; Diken, <https://www.diken.com.tr/agite-bildiren-erdogandan-abye-karar-verin-gerekirse-halkoylamasi-yapariz/>

⁶ AA, <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-agit-kendini-neye-gore-savunacak/801749>

⁷ Ayrıca bkz. BBC (2017, 17 Nisan), AGİT: YSK'nın mühürsüz oy kararı kanunla çelişiyor. <https://www.bbc.com/turkce/39620428>

⁸ Haber7, 20 Ekim 2022, <https://www.facebook.com/haber7/videos/-ba%C5%9Fkan-erdo%C4%9Fan-i%C5%9Fgal-d%C3%B6neminde-buralar%C4%B1-ne-hale-getirmi%C5%9Fler-g%C3%B6rd%C3%BCm-karde%C5%9Fim-ali/1158099361582659/>

görecekler, bunları tabi görmek istemiyorlar. Aslında onlar neler yapıldığını biliyorlar. Ama bunu görüp de onu konuştum; bu işleri Lahey Adalet Divanı'na getirip de bunların tazminini istemek lazım, ki bunların tazminini de isteyerek bunları köşeye sıkıştırmak lazım. Batı'yı dünyanın çok iyi tanınması lazım, tanıtmanız lazım, hep birlikte.”

Buraya kadarki Erdoğan'ın “seçimler” ve “Dağlık Karabağ” odaklı AGİT'e yönelik eleştirilerinin aynı zamanda Batı'ya karşı genel bir tepkisellik içerdiğini anlamak mümkündür.

2.2. AGİT ve AK Parti

AK Parti açısından öncelikle Parti Programı'nda AGİT'e ilişkin hiçbir saptama kaydedilememiştir. Seçim bildirgelerine gelindiğinde 2002, 2007 ve 2011 genel seçim bildirgelerinde hiçbir veri tespit edilemezken 2015, 2018 ve 2023 genel seçim bildirgelerinde AGİT'e yer verildiği görülmüştür. Bu bağlamda ilk olarak 2015'te AK Parti, insan haklarının dış politika anlayışlarının öncelikli konularından biri olduğunu belirterek AGİT'in de BM ve Avrupa Konseyi gibi kendileri açısından bir uluslararası iş birliği platformu olarak görüldüğü belirtilmiştir (AK Parti, 2015: 330). 2015 Bildirgesi'nde AGİT'in tek bir yerde bu vurguyla yer edinmesine karşın 2018'te AGİT'e daha fazla atıfta bulunulmuştur (2018: 293, 299, 310):

- Türkiye'nin karşılaştığı (FETÖ, PKK, DHKP-C ve DEAŞ) güvenlik tehditleri kapsamında halkın temel haklarını ve hukukun üstünlüğünü korumak üzere OHAL tedbirleri konusunda BM, AK ve AGİT gibi ilgili tüm uluslararası kuruluşlarla iş birliği halinde oldukları
- Yabancı düşmanlığı, İslamofobi ve ayrımcılık konularını BM, AGİT ve AK gibi uluslararası platformlara taşıyarak gündem ettikleri
- AGİT bağlamında AİHS başta olmak üzere temel hak ve özgürlükleri yönelik diğer sözleşmeleri de dikkate alarak Türkiye'deki mevzuat ve uygulamaların iyileştirileceği
- Yabancı düşmanlığı ve İslamofobi konusunda AK, AGİT ve BM gibi çok taraflı platformlarda kararlar alınmasının sağlandığı ve uluslararası farkındalık oluşturmak amacıyla söz konusu çalışmalara yurtdışındaki Türk STK'ların da katılımının desteklendiği

2015'te insan hakları, 2018'de terörle mücadele, ayrımcılık ve temel hak ve özgürlükler konusunda belirtilen vurgulara karşın 2023'te AGİT, yalnızca “arabuluculuk” ve “özel misyon başkanlığı” gibi daha çok diplomatik faaliyetler bağlamında ele alınmıştır. Nitekim birinci olarak “sürdürülebilir barış ve istikrarın sağlanması” amacıyla Türkiye'nin BM, AGİT ve İİT'de Arabuluculuk Dostlar Gruplarının aynı anda eş-başkanlığını yürüten tek ülke olarak etkili uluslararası aktörlerden biri olduğu (AK PARTİ, 2023: 394) belirtilmiştir. İkinci olarak da AK, BM, İİT, NATO ve UNESCO'da yürütülen görevlere ek olarak “çok taraflı aktif diplomasi” kapsamında AGİT'in Ukrayna Özel Gözlem Misyon Başkanlığı görevinin yürütüldüğü (AK Parti, 2023: 404) de vurgulanmıştır.

AK Parti'nin aynı zamanda bu çalışmanın inceleme dönemi itibariyle tek başına iktidarda bulunmasına koşut olarak diğer parti incelemelerinden farklı olarak yürütme düzeyinde AGİT'e olan atıflarının incelenmesi ile başlamakta yarar bulunmaktadır. Bu çerçevede AK Parti Hükümeti adına TBMM Genel Kurulu'nda söz almış bulunan yetkililerin söylem incelemelerinde aşağıda belirtilen hususlar saptanmıştır:

- Asya Parlamenterler Asamblesi ve İslam İşbirliği Teşkilatı'nda (İİT) olduğu gibi AGİT'te de FETÖ ile mücadele kapsamında çalışmalar içerisine girilerek FETÖ'yle ilişkili isim ve kuruluşların AGİT'ten uzaklaştırılacağı⁹
- Balkanlardaki (özellikle Sırbistan – Kosova - Bosna Hersek hattındaki) gerginliğin sona erdirilmesine ilişkin BM nezdinde olduğu gibi AGİT çatısı altında da bir arabuluculuk girişiminde eş-başkanlık icrasının Türkiye tarafından yapılarak öncü bir rol üstlenildiği¹⁰
- NATO, BM, AB ve AGİT görevleriyle dünyanın çeşitli yerlerinde sorumluluklar üstlenildiği¹¹
- BM nezdinde öncülük edilen “Barış İçin Arabuluculuk” Girişimine koşut olarak önce AGİT'e, sonra da İİT'ye “Arabuluculuk Dostları Temas Grubu” oluşturularak üst düzey görevlerin üstlenildiği¹²
- Türkiye'nin dünyanın farklı yerlerindeki sorunların çözümünde üstlendiği rollere koşut olarak BM, AGİT ve İİT düzeyinde arabuluculuk konusunda eş-başkanlıkların tevdi edildiği ve bu durumun bir sonucu olarak dünyanın arabulucularını Türkiye'nin yetiştirdiği¹³
- Türkiye'nin akıllı güç siyasetine koşut olarak AGİT, BM ve İİT'teki arabuluculuk görevleri ile dünya markası olduğu ve yabancı diplomatlara bu konuda eğitim seminerlerinin verildiği¹⁴

Yukarıdaki ifadeler çerçevesinde AGİT'in “etkin ve etkili diplomasi araçlarının kullanımı”, “bölgesel ve küresel barışın sağlanması” ve “terörle mücadele” odaklı dikkate sunulduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan tüm vurgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye'nin AGİT'le ilişkisinin kısmen iç siyaset (Türkiye'nin diplomatik başarısı – terörle mücadele) ama daha çok dış siyaset (çeşitli diplomatik usullerle uluslararası arenada etkin/etkili devlet olma amacı) bağlamında bir zeminde ele alındığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte AGİT'e yönelik önemli oranda diplomatik boyuttaki söylemlerin 2020'den sonra tespit edilememiş olması kayda değerdir. Ayrıca AK Parti Hükümeti yetkililerince “seçimler” bahsinde hiçbir olumlu ya da olumsuz değerlendirme de saptanamamıştır. Diğer yandan AK Parti Hükümeti'nin AGİT'le ilişkili hususlara yönelik söylemleri kadar AK Partililerin partilerinin yaklaşımı bağlamındaki görüşleri de tamamlayıcı bir katkı sağlayacaktır:

- AGİT seçim gözlemcilerinin de katıldığı dünyanın en yüksek katılımlı demokratik seçimlerinin gerçekleştirildiği¹⁵
- AGİT ve AB'den gelen gözlemcilerin seçimlerde sandıklarda görev aldığı, yüksek katılımlı ve hızlı sonuç açıklamalı şaibesiz bir seçim sisteminin işletildiği¹⁶
- Türkiye'nin BM, İİT, D-8, UNESCO, AGİT, OECD gibi uluslararası kuruluşların su alanındaki toplantılarına artık aktif katılım sağladığı ve iktidarları öncesine göre söz sahibi ülke oldukları¹⁷

⁹ Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu. Bkz. TBMM, 17 Aralık 2017, (s. 77), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=bf62a35e-5ccd-4f19-b776-0185ceac65f0&BaslangicSayfa=77&BitisSayfa=77>

¹⁰ Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu. TBMM, 17 Aralık 2018, (s. 99), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=e9877bdb-8699-44fe-ad92-0185ceac64d1&BaslangicSayfa=99&BitisSayfa=99>

¹¹ Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar. TBMM, 17 Aralık 2018, (s. 105), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=e9877bdb-8699-44fe-ad92-0185ceac64d1&BaslangicSayfa=105&BitisSayfa=105>

¹² Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay. TBMM, 21 Aralık 2018, (s. 65), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=8e7a2995-a0d1-4fa6-9432-0185ceac64c8&BaslangicSayfa=65&BitisSayfa=65>

¹³ Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu. TBMM, 15 Aralık 2019, (s. 85), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=daa0e602-1712-4654-a285-0185ceac6397&BaslangicSayfa=85&BitisSayfa=85>

¹⁴ Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu. TBMM, 14 Aralık 2020, (s. 80), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=71f5ea26-feed-4487-a3c9-0185ceac6227&BaslangicSayfa=80&BitisSayfa=80>

¹⁵ Çankırı Milletvekili Mehmet Emin Akbaşoğlu. TBMM, 26 Aralık 2018, (s. 49), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=0610df90-afd1-407e-acc6-0185ceac64c3&BaslangicSayfa=49&BitisSayfa=49>

Akbaşoğlu'nun bu sözleri üzerine HDP Şırnak Milletvekili Nuran İmir ise şu ifadeyi kullanmıştır: “Ya, buna siz bile inanmıyorsunuz. Gerçekten, gerçekten yuh!”. Bkz. TBMM, 26 Aralık 2018, (s. 49), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=0610df90-afd1-407e-acc6-0185ceac64c3&BaslangicSayfa=49&BitisSayfa=49>

¹⁶ AK Parti Grubu adına Kahramanmaraş Milletvekili Celalettin Güvenç. TBMM, 23 Temmuz 2018, (s. 16), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=719a8fb3-959f-4b00-9388-0185ceac653e&BaslangicSayfa=16&BitisSayfa=16>

¹⁷ AK Parti Grubu adına Balıkesir Milletvekili Belgin Uygur. TBMM, 13 Aralık 2018, (s. 49), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=2035ab7e-1225-4d18-bfac-0185ceac64db&BaslangicSayfa=49&BitisSayfa=49>

- BM, AGİT ve İİT düzeyindeki arabuluculuk çalışmalarında eş-başkan olarak yer alan tek ülkenin Türkiye olduğu¹⁸
- 24 Haziran seçimlerinde AGİT'in de içinde olduğu pek çok uluslararası kuruluşun gözlemci olarak seçimlere katıldığı ve seçmen iradesine yönelik herhangi bir durumun saptanmadığı^{19 20}
- NATO müttefiki, Avrupa Konseyi ve AGİT üyesi, AB müzakere süreçlerine başlamış aday bir ülke olarak Türkiye'nin Avrupa'nın istikrar ve güvenliğine önemli katkılar sağladığı ve fedakarlıklarda bulunduğu²¹
- Ermenistan-Azerbaycan çatışmasına ilişkin birer uluslararası kuruluş olarak BM Güvenlik Konseyi'nin ve AGİT'in kararlarına uyulması gerektiği²²
- Azerbaycan-Ermenistan sorununa ilişkin AGİT bünyesinde kurulan Minsk Grubu'nun 1990'lardan beri gerçekleştirilen toplantılarının ya sonuçsuz kaldığı ya da alınan kararların Ermenistan tarafından uyulmadığı²³
- BM, AGİTPA ve Minsk Grubu ülkelerinin Dağlık Karabağ meselesine ilişkin 28 yıldır çözüm konusunda Azerbaycan'ı oyaladığı²⁴
- Azerbaycan'ın AGİT Minsk Grubu öncülüğündeki çözüm arayışlarını uzun yıllar sürdürmesine karşın Ermenistan saldırganlığını durdurma ve Dağlık Karabağ'da işgale son verme konusunda AGİT'in somut çözüm getiremediği²⁵
- BM, İİT, D-8, Dünya Su Konseyi, UNESCO, AGİT ve OECD gibi birçok uluslararası kuruluşla su yönetimi ve teknolojilerine ilişkin ortak çalışmaların yürütüldüğü²⁶
- Azerbaycan'ın AGİT Minsk Grubu öncülüğündeki diplomatik arayışlarına karşın Minsk Grubu'nun ilgisiz kalışından kaynaklı Ermenistan'ın gayrimeşru eylemlerinin engellenemediği²⁷
- 2018 seçimlerine aralarında AGİT, AGİTPA gibi toplamda 8 uluslararası kuruluşun gözlemci gönderdiği ve bazı önemsiz eleştiriler dışında bu kuruluşları herkesin seçimlere eşit ve adil bir şekilde katılımını doğruladığı²⁸
- TSK'nın BM, NATO, AB, AGİT ve ikili anlaşmalar kapsamında Azerbaycan, Bosna Hersek, Katar, Kosova, Libya ve Somali'de bölge ve dünya barışına katkı sağladığı²⁹
- AGİT Minsk Grubu'nun somut adımlar atmamasından cesaret alan Ermenistan'ın 27 Eylül 2020 tarihinde sivilleri ve askerleri hedef alan saldırılara başladığı³⁰

¹⁸ AK PARTİ Grubu adına İstanbul Milletvekili Ahmet Berat Çonkar. TBMM, 17 Aralık 2018, (s. 32),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=e9877bdb-8699-44fe-ad92-0185ceac64d1&BaslangicSayfa=32&BitisSayfa=32>

¹⁹ AK Parti Grup Başkan Vekili Cahit Özkan'ın ilgili konuşmasında Venedik Komisyonu, AGİT ve Rusya Devlet Duması olmak üzere üç kuruluşun bahsettiği ve seçimlere ilişkin olumlu notlar aktardığı sözler üzerine HDP Mardin Milletvekili Ebrü Günay, "Seçmen taşıyorsunuz ya" şeklinde bir iddia ve tepkide bulunmuştur. Buna karşın tutanaklarda bu iddia ve tepkiye dair verilmiş bir yanıt tespit edilememiştir.

²⁰ TBMM, 15 Ocak 2019, (s. 20), [https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=a504d9f7-0376-48f5-8a85-](https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=a504d9f7-0376-48f5-8a85-0185ceac64b8&BaslangicSayfa=20&BitisSayfa=20)

[0185ceac64b8&BaslangicSayfa=20&BitisSayfa=20](https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=a504d9f7-0376-48f5-8a85-0185ceac64b8&BaslangicSayfa=20&BitisSayfa=20)

²¹ AK Parti Grubu adına Kayseri Milletvekili İsmail Emrah Karayel. TBMM, 15 Aralık 2019, (s. 24),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=daa0e602-1712-4654-a285-0185ceac6397&BaslangicSayfa=24&BitisSayfa=24>

²² TBMM, 23 Temmuz 2020, (s. 32), [https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=b44c6402-8815-412d-bd9c-](https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=b44c6402-8815-412d-bd9c-0185ceac6296&BaslangicSayfa=32&BitisSayfa=32)

[0185ceac6296&BaslangicSayfa=32&BitisSayfa=32](https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=b44c6402-8815-412d-bd9c-0185ceac6296&BaslangicSayfa=32&BitisSayfa=32)

²³ AK Parti Balıkesir Milletvekili Yavuz Subaşı. TBMM, 14 Ekim 2020, (s. 4),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=6eff0042-7d25-4673-a47e-0185ceac6287&BaslangicSayfa=4&BitisSayfa=4>

²⁴ AK Parti Ordu Milletvekili Metin Gündoğdu. TBMM, 21 Ekim 2020, (s. 6),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=e774628e-5890-4fa2-87e0-0185ceac627c&BaslangicSayfa=6&BitisSayfa=6>

²⁵ AK Parti Grubu adına Sivas Milletvekili İsmet Yılmaz. TBMM, 17 Kasım 2020, (s. 43),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=c71b7d7f-5be3-4d2b-9c80-0185ceac6264&BaslangicSayfa=43&BitisSayfa=43>

²⁶ AK Parti Grubu adına Ankara Milletvekili Nevzat Ceylan. TBMM, 14 Aralık 2020, (s. 24),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=71f5ea26-feed-4487-a3c9-0185ceac6227&BaslangicSayfa=24&BitisSayfa=24>

²⁷ AK Parti Grubu adına İstanbul Milletvekili Volkan Bozkır. TBMM, 10 Kasım 2021, (s. 43),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=f026aebc-d933-4f37-9e66-0185ceac6085&BaslangicSayfa=43&BitisSayfa=43>

²⁸ Seçim sistemine ilişkin yasal değişiklikler konusunda muhalefetten gelen eleştiriler karşısında yukarıda özetlenen yanıt verilmiştir. Bkz.

AK Parti Isparta Milletvekili Recep Özel. TBMM, 31 Mart 2022, (s. 171), [https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=a8e5f5bea-](https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=a8e5f5bea-310d-47d2-a711-0185ceac5f8a&BaslangicSayfa=171&BitisSayfa=171)

[310d-47d2-a711-0185ceac5f8a&BaslangicSayfa=171&BitisSayfa=171](https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=a8e5f5bea-310d-47d2-a711-0185ceac5f8a&BaslangicSayfa=171&BitisSayfa=171)

²⁹ AK Parti Grubu adına Adıyaman Milletvekili Ahmet Aydın. TBMM, 18 Ekim 2022, (s. 35),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=edb5c4ec-a4b3-4030-8320-0185ceac5e31&BaslangicSayfa=35&BitisSayfa=35>

³⁰ AK Parti Grubu adına Kayseri Milletvekili İsmail Emrah Karayel. TBMM, 1 Kasım 2022, (s. 23),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=240f668f-5776-4f37-b9bd-0185ceac5dfa&BaslangicSayfa=23&BitisSayfa=23>

- BM, İİT, D-8, Dünya Su Konseyi, UNESCO, AGİT ve OECD gibi birçok uluslararası kuruluşla su yönetimi ve teknolojilerine ilişkin ortak çalışmaların yürütüldüğü³¹
- “Dünya 5’ten büyüktür.” düsturuyla BM, İİT, NATO, AGİT, G-20, MIKTA ve Türk Devletleri Teşkilatı gibi çok taraflı tüm platformlarda yerli ve milli bir dış politikanın yürütüldüğü³²⁻³³
- TSK ile NATO, BM, AB ve AGİT görevleri kapsamında Azerbaycan, Bosna Hersek, Katar, Kosova, Libya, Somali başta olmak üzere dünyanın 19 farklı coğrafyasında bölgesel/küresel barış ve istikrarın korunması amacıyla aktif roller üstlenildiği³⁴
- (Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ zaferinden sonra yapılan anlaşmaya karşın) başta Fransa olmak üzere bazı Batılı devletlerin AGİT önerilerine ve eski statüye yönelik girişimlerinin boşa çıkartılarak o statülerin artık hiçbir karşılığının kalmadığı³⁵
- BM, İİT, D-8, Dünya Su Konseyi, UNESCO, AGİT ve OECD gibi birçok uluslararası kuruluşla su yönetimi ve teknolojilerine ilişkin ortak çalışmaların yürütüldüğü³⁶

AK Parti bağlamında Dağlık Karabağ, su politikası/su diplomasisi, seçimler, askeri misyonlar ve diğer diplomatik faaliyetler olarak beş kategoride toplanabilecek AGİT’e ilişkin yaklaşımların şekillendiğini belirtmek gerekir. AGİT, su politikaları/su diplomasisi, seçim gözlemciliği, askeri görevler bağlamında olumlu bir şekilde nitelenmiştir. Özellikle seçimler, AK Partililer açısından muhalefetten gelen eleştirilere karşı bir savunma aracı olarak zikredilmiştir. Dağlık Karabağ meselesine ilişkin AGİT’in açıkça olumsuzlandığı görülmüştür. Ermenistan’ın AGİT kararlarına uymaması, AGİT’in Ermenistan’a karşı bir frenleme mekanizması üretmemesi, krizin çözümünde etkisiz kalması ve somut çözümler sağlayamaması temelinde eleştiriler yöneltilmiştir. Bu açıdan AK Partililer açısından Dağlık Karabağ meselesinde AGİT işlevsiz bir konumda nitelendirilmiştir. Arabuluculuk, eş-başkanlık ve AGİT’le işbirliği gibi diğer diplomatik faaliyetler ise genel olarak AK Parti dış politikasının olumlu yönlerini açıklamanın birer aracı olarak zikredilmiştir.³⁷ Ayrıca AK Partililer Dağlık Karabağ meselesi dışındaki diplomatik ve askeri konularda Avrupa’nın güvenliği ve istikrarı ile bölgesel ve küresel barışa yönelik amaçları AGİT bağlamında belirtmişlerdir. Tüm bunlar dikkate alındığında AGİT’le ilişkiler hem etkin-etkili diplomasi bağlamında “araçsal” bir önem kazanırken hem de Dağlık Karabağ meselesi odağında bir sorgulamaya da yol açabilmektedir.

2.3. AGİT ve CHP

CHP Parti Programı’nda AGİT’e ilişkin dolaylı ve doğrudan hiçbir vurgunun yapılmadığını belirtmek gerekir. CHP’nin seçim bildirgelerine geçildiğinde; 2002, 2007 ve 2015 Haziran ve

³¹ AK Parti Grubu adına Ankara Milletvekili Asuman Erdoğan. TBMM, 9 Aralık 2022, (s. 45),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=22e20c8a-81db-4817-ba3f-0185ceac5da5&BaslangicSayfa=45&BitisSayfa=45>

³² AK Parti Grubu adına İstanbul Milletvekili Ahmet Berat Çonkar. TBMM, 12 Aralık 2022, (s. 32),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=2d68d4fb-854c-43fc-aa6b-0185ceac5d99&BaslangicSayfa=32&BitisSayfa=32>

³³ Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın, 19 Eylül 2023 tarihli X (Twitter) hesabından yapılan bir paylaşımda, “Türkiye olarak BM, AGİT ve İİT başta olmak üzere tüm platformlarda İslam düşmanlığıyla mücadeleye yönelik girişimleri desteklemeye devam edeceğiz.” ifadelerine yer verilmiştir. <https://x.com/RErdogan/status/1704203787563348257>

³⁴ AK Parti Grubu adına Ankara Milletvekili Fuat Oktay. TBMM, 11 Ekim 2023, (s. 27),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=a3073699-703d-4452-9b59-018b1e7dc2a6&BaslangicSayfa=27&BitisSayfa=27>

³⁵ AK Parti Grubu adına İstanbul Milletvekili Cüneyt Yüksel. TBMM, 15 Kasım 2023, (s. 30),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=8dcc8968-d498-40cc-bcfe-018bd2d19464&BaslangicSayfa=30&BitisSayfa=30>

³⁶ AK Parti Grubu adına Muğla Milletvekili Kadem Mete. TBMM, 18 Aralık 2023, (s. 18),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=9fa8ff8d-9652-4953-b8fa-018c7c198901&BaslangicSayfa=18&BitisSayfa=18>

³⁷ Örneğin Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenskiy ile yaptığı görüşmede; Ukrayna topraklarının Rusya tarafından işgaline ilişkin olarak Minsk sürecini desteklediklerini ve AGİT Ukrayna Özel Gözlem Misyonu’na Türkiye’nin desteğinin tam olduğu kaydedilmiştir. Bkz. TCCB (2019). Son olarak 2024’ün Eylül ayında gündeme gelen AGİT’in Genel Sekreterliği için Türkiye, Yunanistan, Sırbistan ve Gürcistan ile anlaşarak genel sekreterlik ve başkanlıklar için bir liste oluşturmuş, Hollanda-Arnautluk listesine karşın Erdoğan, New York temasları sırasında AGİT için kulis yapmıştır (Güranlı, 2024). Üstelik Türkiye’nin Feridun Sinirlioğlu’nu aday gösterdiği AGİT Genel Sekreterliği için Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılacağı (Serbestiyet, 2024) iddia edilmiştir.

Kasım seçimleri için hazırladığı toplam 4 genel seçim bildirisinde AGİT'e doğrudan bir vurguya rastlanmamıştır. 2002 ve 2007 genel seçim bildirislerinde Helsinki Nihai Senedi'ne insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti bağlamında bir vurgu yapıldığı görülmüştür. Ancak bu vurgu da müstakil olarak değil diğer ilgili uluslararası sözleşmeler kapsamında gerçekleştirilmiştir (CHP, 2002: 48; 2007: 17). CHP seçim bildirisleri içerisinde doğrudan AGİT'e ilişkin ilk saptama 2011'de olmuş ve şu ifadeler kullanılmıştır (CHP, 2011: 126):

“BM, Avrupa Konseyi, AGİT, OECD, UNESCO gibi uluslararası kuruluşların tüm üyelerinin eşitlik içinde hareket etmeleri, katkıda bulunmaları ve yarar sağlamaları gereğini savunacağız. Bu gibi kuruluşların büyük güçlerin bir arenası olmaktan çıkarılmasına yönelik çabaları destekleyeceğiz.”

CHP'nin 2018 Seçim Bildirgesi'nde (s. 119-122) AGİT'e ilişkin iki husus saptanmıştır:

- Türkiye'nin NATO, AGİT, AK ve AB gibi uluslararası kurum ve kuruluşlarla ilişkilerini yeniden normalleştireceği
- BM, AGİT, AK, NATO ve diğer kuruluşlarla ulusal ve bölgesel sorunları Türkiye'nin önceliklerini dikkate alan etkililikte ve kararlılıkta yürütecekleri

Öte yandan CHP ve İYİ PARTİ, 2023 genel seçimleri için bir seçim bildirgesi hazırlamamışlardır. Ancak Millet İttifakı olarak 2023 genel seçimleri öncesi hazırlamış oldukları “Ortak Politikalar Mutabakat Metni” kapsamında AGİT'e ilişkin iki veri söz konusu olmuştur (2023: 234-235):

- Terörle mücadeleyle ilişkin BM, AK ve AGİT gibi uluslararası kurumlar nezdinde kabul edilen belgelerin ve kararların esas alınacağı
- Siber güvenlik alanında NATO, AB, BM, AK ve AGİT gibi uluslararası kurumlarla etkin bir iş birliği içerisinde çalışılacağı

CHP'nin genel seçimler öncesi vaatlerine ilişkin metinlerinde belirgin olarak AGİT'in güvenlik odaklı bir kuruluş olarak ele alındığını ve Türkiye'nin çıkarları odaklı bir vurguyla dikkate sunulduğunu söylemek mümkündür. Buna karşın TBMM Genel Kurul tutanakları tarandığında CHP'li milletvekillerinin AGİT'e ilişkin medyadan seçim sistemine kadar çeşitli söylem biçimleri söz konusu olmuştur. Bu bağlamda ilgili tüm tutanaklardaki veriler ışığında aşağıdaki vurguları sıralamak mümkün olmuştur:

- AGİT'in medya haklarından sorumlu baş temsilcisinin Türkiye'deki medyanın durumunu “dehşet verici” olarak nitelendirdiği³⁸
- AGİT Minsk Grubu'nda Rusya'nın adil bir tutum almayarak Ermenistan lehinde bir konum aldığı³⁹
- AGİT ve Venedik Komisyonu raporları ile AK Parlamenterler Meclisi kararları dikkate alındığında yeni hükümet sistemi ve yargı anlayışıyla Türkiye'nin içte ve dışta öngörülemez ülke konumuna düştüğü⁴⁰
- 16 Nisan Referandumundan sonra Türkiye'nin demokratik karakterindeki erozyona koşut olarak AB, AK, AGİT ve NATO gibi uluslararası kuruluşlarla sorunlarının arttığı⁴¹
- 20 Temmuz 2016'da ilan edilen OHAL uygulamaları ile yaşanan hukuksuzlukların Türkiye'nin taraf olduğu Venedik Komisyonu ve AGİT tarafından da raporlandığı⁴²

³⁸ CHP Ankara Milletvekili Levent Gök. TBMM, 10 Aralık 2016, (s. 4), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=5e71cbec-2d99-49ca-80ca-0185ceac674f&BaslangicSayfa=4&BitisSayfa=4>

³⁹ CHP Grubu adına Ardahan Milletvekili Öztürk Yılmaz. TBMM, 14 Şubat 2017, (s. 34), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=7817182d-3a0e-4444-adc1-0185ceac66f4&BaslangicSayfa=34&BitisSayfa=34>

⁴⁰ CHP Grubu adına İstanbul Milletvekili Didem Engin. TBMM, 4 Mayıs 2017, (s. 26), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=2cd915f9-55e6-4bfb-8264-0185ceac66be&BaslangicSayfa=26&BitisSayfa=26>

⁴¹ CHP Grubu adına Ardahan Milletvekili Öztürk Yılmaz. TBMM, 7 Şubat 2018, (s. 18), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=a2bf6fe8-64d3-44eb-b462-0185ceac65c4&BaslangicSayfa=18&BitisSayfa=18>

⁴² CHP Grubu adına İstanbul Milletvekili İbrahim Özden Kaboğlu. TBMM, 9 Ekim 2018, (s. 25), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=01fc953a-c54b-41bb-8986-0185ceac6529&BaslangicSayfa=25&BitisSayfa=25>

- Dağlık Karabağ meselesinde Yukarı Karabağ'ın ne zaman Azerbaycan'a döneceğinin belirsiz olduğu, konuyla ilgili sürecin Minsk Grubu'nun uhdesine bırakıldığı, Türkiye'nin bu durumu fırsat bilerek hem Yukarı Karabağ'ın Azerbaycan'a katılması hem de Nahçıvan ile Azerbaycan'ın birbirine bağlanması için güçlü bir diplomasi atağına girişmesi gerektiği⁴³
- Azerbaycan'ın Minsk Grubu ile baş başa bırakılmaması ve Türkiye ile Azerbaycan'ın diplomatik alanda ortak hareket etmesi gerektiği⁴⁴
- Türkiye ev sahipliğinde yapılan 3. AGİT Zirvesi sonrasında AGİT yükümlülüklerinin uygulanmasında devletlerin hem kendi vatandaşlarına hem de birbirlerine karşı sorumlu olduklarına dair belgeye imza verilerek insan haklarının bir iç mesele olamayacağının kabul edildiği⁴⁵
- AK kararlarına ek olarak kamu görevlilerine ilişkin mesleki ilkeler konusunda AGİT'in 2004'teki "Yolsuzlukla Mücadelede En İyi Uygulamalar" başlıklı raporuna da Türkiye'nin taahhütte bulunduğu⁴⁶
- 44 günlük savaşın Dağlık Karabağ meselesini sonlandırmadığı, Rusya'nın AGİT kapsamında ve Minsk üçlüsünün bu konuda görevli olduğuna dair bir yaklaşım sergilediği ve Türkiye'nin Dağlık Karabağ'a ilişkin siyasi çözümde yer almasına Rusya'nın olanak tanımadığı⁴⁷
- Rusya'nın Ukrayna'yı Minsk Protokolü'nü de ihlal ederek işgal ettiği⁴⁸
- AK'nin ve AGİT'in Türkiye'deki 2017 referandumunu, 2018 değişiklikleri ve 2018 seçimlerine ilişkin müşterek raporlarının bulunduğu ve her üçünde de ciddi eleştirilerin ve önerilerin olduğu ancak (seçim sistemine ilişkin) getirilen paketin hiçbirine yanıt vermediği
- AGİT'in Türkiye'ye yönelik raporunda 11'i öncelikli olmak üzere toplamda 45 tavsiyesinin bulunduğu, ancak getirilen (seçim sistemine ilişkin) paketin utanç verici bir girişim ve Türkiye'nin demokrasi tarihi açısından kara bir leke olduğu⁴⁹

Yukarıdaki tüm yaklaşımlar dikkate alındığında doğrudan iki temel sonucun veya yaklaşımın üretildiğini öne sürmek mümkündür. İlki, CHP'lilerin kesin olarak Dağlık Karabağ meselesinde AGİT'i olumsuzlamaları, ikincisi ise Türkiye'de anayasal rejim, yolsuzlukla mücadele, demokrasi, insan hakları, temel hak ve özgürlükler ile seçimlere ilişkin olarak AK Parti iktidarına yönelik eleştirilerinde AGİT'i olumlu bir referans kaynağı olarak kullanmalarındadır. Ek olarak CHP'liler AGİT'e ilişkin su politikaları alanına hiç temas etmezken küresel ve bölgesel barışa ilişkin AGİT'e bir işlev/misyon biçen genel söylemlerde de bulunmamışlardır.

2.4. AGİT ve MHP

MHP'nin ne Parti Programı'nda ne de resmi sayfasında 2011-2023 arasındaki genel seçimler için yayınlamış olduğu 5 seçim bildirgesinde AGİT'e ilişkin dolaylı ve doğrudan hiçbir veri

⁴³ CHP Grubu adına İstanbul Milletvekili Ahmet Ünal Çeviköz. TBMM, 17 Kasım 2020, (s. 43), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=c71b7d7f-5be3-4d2b-9c80-0185ceac6264&BaslangicSayfa=43&BitisSayfa=43>

⁴⁴ CHP Grubu adına İstanbul Milletvekili Ahmet Ünal Çeviköz. TBMM, 17 Kasım 2020, (s. 43), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=c71b7d7f-5be3-4d2b-9c80-0185ceac6264&BaslangicSayfa=43&BitisSayfa=43>

⁴⁵ Devamla Çakırözer şu ifadeleri kullanmıştır: "1993'te Viyana'da düzenlenen BM İnsan Hakları Konferansı'nda, insan haklarının korunması ve geliştirilmesinin uluslararası toplumun meşru hakkı olduğu yazılırken neden destek verdiniz?" diye sormazlar mı? Tüm bu saydıklarım aslında peşinen insan haklarının iç işimiz olmadığını kabul ettiğimiz birer belgesi değil de nedir? Hâl böyleyken, kendi insanımıza zulmederken çıkıp "İnsan hakları iç işimizdir." dediğimizde aslında demokratik dünyadan kendimizi soyutlarız, daha fazla yalnızlaşırız. Dış politikada içine düştüğümüz yalnızlıktan çıkışı konuştuğumuz şu günlerde yapmamız gereken en son şey budur. En son şey, demokrasideki, insan haklarındaki eksiklerimizi yok sayıp üzerine şal örtmektir. Yapmamız gereken, bu ayıpları ortadan kaldırmaktır yani Türkiye'yi tam demokrasi yapmaktır yani Türkiye'yi hukuk devleti yapmaktır ve bunu Amerikas, Avrupası istiyor diye değil, kendi vatandaşlarımız, bizler ve evlatlarımız en ileri yaşam standartlarını hak ettiği için yapmalıyız diyoruz." Bkz. TBMM, CHP Grubu adına Eskişehir Milletvekili Utku Çakırözer. 9 Şubat 2021, (s. 54), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=a28ddcf2-16f5-4743-bb7f-0185ceac61f0&BaslangicSayfa=54&BitisSayfa=54>

⁴⁶ CHP Grubu adına İstanbul Milletvekili Yunus Emre. TBMM, 26 Mayıs 2021, (s. 15-16), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=c44cafee-0882-4cf0-96cc-0185ceac6130&BaslangicSayfa=16&BitisSayfa=16>

⁴⁷ CHP Grubu adına İstanbul Milletvekili Yunus Emre. TBMM, 10 Kasım 2021, (s. 42), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=f026aebc-d933-4f37-9e66-0185ceac6085&BaslangicSayfa=42&BitisSayfa=42>

⁴⁸ CHP İstanbul Milletvekili Engin Altay. TBMM, 24 Şubat 2022, (s. 10), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=071b25ce-b7b6-461a-a573-0185ceac5fd9&BaslangicSayfa=10&BitisSayfa=10>

⁴⁹ CHP İstanbul Milletvekili Yunus Emre. TBMM, 31 Mart 2022, (s. 120), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=a8e5fbae-310d-47d2-a711-0185ceac5f8a&BaslangicSayfa=120&BitisSayfa=120>

saptanamamıştır. Bu açıdan AGİT'e ilişkin görüş ve tutumları için TBMM tutanakları önem arz edecektir. Elbette çalışmanın inceleme yapılan dönemi itibariyle aynı zamanda Cumhur İttifakı ortağı olması yönüyle AK Parti iktidarı ile ortak hareket etmeye başlayan MHP'nin ve MHP'lilerin AGİT'e ilişkin yaklaşımları da kayda değer olacaktır. Bu bağlamda tespit edilen söylem biçimlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- NATO ve AGİTPA toplantılarında gündeme getirilen uluslararası terörle mücadele konusunda çeşitli bildirelere/sözleşmelere karşın ilgili uluslararası kuruluşların FETÖ, PKK, PYD konusunda ikircikli bir tutum almayı tercih ettiği⁵⁰
- BM Güvenlik Konseyi'ne ve AGİT'e üye olan kimi ülkelerin ne ölçüde insan hakları temelli küresel bir sistem dizayn etmek istediklerinin tartışmalı olduğu⁵¹
- Türkiye'nin tarafı olduğu ve AGİT bünyesindeki Minsk Grubu'nun çözmesi gereken bir konu olmasına rağmen 2016'daki ateşkese karşın Ermenistan'ın 5 Azerbaycan askerinin ölümüne neden olan bir ihlal gerçekleştirdiğini⁵²
- Sınır bölgesine taciz ateşi sonrası şehit olan 5 Azerbaycan askerine karşın AGİT'in uluslararası sözleşme ve anlaşmaların uygulanmasında bir uluslararası kurum veya kuruluş olarak hiçbir şey yapamadığı⁵³
- AGİT'in insan odaklı olmaktan çok güç odaklı olmayı tercih ederek AGİT'in Dağlık Karabağ meselesinde gerçek bir hakemlik işlevi yürütemediği⁵⁴
- Türkiye'ye gelince çok kuralcı ve hassas davrananların Dağlık Karabağ konusunda BM ve AGİT Minsk Grubu'nun kararlarının uygulamaya konulmamasında ve caydırıcılık sağlayamamasında sessiz kaldığı⁵⁵
- ABD ve Fransa'nın emperyal planları çerçevesinde hareket eden Ermenistan'ın acilen saldırgan tutumuna son vermesi, BM Güvenlik Konseyi ve AGİT kararlarına uyararak işgal ettiği Dağlık Karabağ'dan çekilmesi ve Batılı ülkelerin Ermeni lobilerinin etkisinden kurtulması gerektiği⁵⁶
- Etyen Mahçupyan'ın bile Azerbaycan Türkleri için bir soykırım tanımlaması yaptığı bilinirken Fransa, ABD, Rusya ve İran gibi ülkelerin Ermenistan'a destek vermesinin insanlık için utanç verici olduğu ve hiçbir işe yaramayıp Ermenileri cesaretlendirmeye hizmet eden AGİT Minsk Grubu gibi kuruluşların fiilen çalışmalarını fiyaskoyla sonuçlandırmak zorunda kaldığı⁵⁷
- Küresel güvenlik kaygısına karşın BM, NATO ve AGİT gibi kuruluşların bölgesel ve küresel barışın sağlanması ve çatışmaların çözümünde etkisiz kalarak kendilerine olan güven kaybını sürdürdükleri⁵⁸
- Fransa'da her 8 kadından 1'i tecavüze uğrarken Türkiye'de bir FETÖ olayının yaşanması üzerine Avrupa Karma Parlamentosu, NATO Parlamenterler Meclisi ve AGİT'te tüm raporların Türkiye aleyhine sıralanmaya başladığı ve Türkiye'nin egemenlik hakkına dil uzatıldığı⁵⁹

⁵⁰ MHP Grubu adına Antalya Milletvekili Mehmet Günel. TBMM, 9 Ağustos 2016, (s. 30),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=641d2b4a-c89d-43a3-84e0-0185ceac67ca&BaslangicSayfa=30&BitisSayfa=30>

⁵¹ MHP Grubu adına Osmaniye Milletvekili Ruhi Ersoy. TBMM, 7 Aralık 2016, (s. 67),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=c5fefe86-203a-490b-9b59-0185ceac6756&BaslangicSayfa=67&BitisSayfa=67>

⁵² MHP Antalya Milletvekili Mehmet Günel. TBMM, 28 Şubat 2017, (s. 6), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=b402a3cc-a670-470d-86ab-0185ceac66e4&BaslangicSayfa=6&BitisSayfa=6>

⁵³ MHP Grubu adına Erzurum Milletvekili Kamil Aydın. TBMM, 28 Şubat 2017, (s. 30),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=b402a3cc-a670-470d-86ab-0185ceac66e4&BaslangicSayfa=30&BitisSayfa=30>

⁵⁴ MHP Grubu adına Erzurum Milletvekili Kamil Aydın. TBMM, 28 Şubat 2017, (s. 30),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=b402a3cc-a670-470d-86ab-0185ceac66e4&BaslangicSayfa=30&BitisSayfa=30>

⁵⁵ MHP Grubu adına Erzurum Milletvekili Kamil Aydın. TBMM, 21 Aralık 2019, (s. 7),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=899a3f9f-ea29-44d2-bd4d-0185ceac6383&BaslangicSayfa=7&BitisSayfa=7>

⁵⁶ TBMM, 22 Temmuz 2020, (s. 2, 13), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=dd2f06ea-0f70-4089-bfde-0185ceac6299&BaslangicSayfa=13&BitisSayfa=13>

⁵⁷ MHP Grubu adına Bursa Milletvekili Mustafa Hidayet Vahapoğlu. TBMM, 6 Ekim 2020, (s. 48),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=d906d22f-a75b-4647-aeb9-0185ceac628f&BaslangicSayfa=48&BitisSayfa=48>

⁵⁸ MHP Grubu adına Bursa Milletvekili Mustafa Hidayet Vahapoğlu. TBMM, 9 Aralık 2020, (s. 56),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=dc98d22a-0dc4-460a-aa6f-0185ceac623f&BaslangicSayfa=56&BitisSayfa=56>

⁵⁹ MHP Grubu adına Erzurum Milletvekili Kamil Aydın. TBMM, 14 Aralık 2020, (s. 51),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=71f5ea26-feed-4487-a3c9-0185ceac6227&BaslangicSayfa=51&BitisSayfa=51>

- Rusya, Ukrayna ve AGİT'ten oluşan üçlü temas grubunun 27 Temmuz 2020 tarihinde ortaklaşa aldıkları ateşkes kararı Donbass'ta yaşanan gelişmelerle sekteye uğradığı⁶⁰
- Uluslararası kuruluşların birkaç ülkenin güdümünde kalarak onlara hizmet ettiği ve bu kapsamda BM, NATO ve AGİT'in varlıklarının tartışılır hale geldiği ve Türkiye aleyhindeki tutumları nedeniyle Türkiye'de vatandaşların bu müttefiklik ilişkilerini sorgulamaya başladığı⁶¹
- Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne karşı yürütmüş olduğu saldırılar sonrasında Kırım, Donetsk ve Lugansk bölgeleri Rusya kontrolüne geçmesine karşın bu egemenliği ihlal eden duruma karşı (geçmişte yaşanan Kosova, Kıbrıs, Kudüs, Keşmiş ve Karabağ meselelerinde olduğu gibi) başta ABD olmak üzere AB, AGİT ve BM'nin sınıfta kaldığı⁶²
- Başta ABD olmak üzere AB, AGİT ve BM'nin üzerine düşen sorumlulukları yerine getiremediği gibi söz konusu uluslararası kurumların krizi derinleştirmeye veya ülke topraklarını Ukrayna'da olduğu gibi pazarlık konusu haline dönüştürme işlevi sağladıkları⁶³
- TSK'nın BM, NATO, AGİT ve ikili anlaşmalar çerçevesinde pek çok coğrafyada hem milli çıkarları koruduğu hem de bölgesel ve küresel barışa hizmet ettiği⁶⁴

MHP'ye göre AGİT, önemli oranda güvenlik siyaseti ve güvenlik politikaları çerçevesinde ele alınmaktadır. MHP'lilerin söylemleri dikkate alındığında AGİT'in insan hakları temelli bir uluslararası kurum olarak değerlendirilemeyeceği ve emperyal amaçlara hizmet ettiği görüşü hakimdir. MHP'nin, önemli oranda Dağlık Karabağ ve Ukrayna olmak üzere bölgesel krizlerde AGİT'in işlevsizliği/etkisizliği üzerine çeşitli yaklaşımlar geliştirdiğini söylemek mümkündür.

2.5. AGİT ve HDP/DEM PARTİ

DEM Parti'nin ne Parti Programı'nda ne de 2015, 2018 ve 2023 genel seçimleri için hazırladığı 3 genel seçim bildirgesinde AGİT'e ilişkin dolaylı ve doğrudan hiçbir veri elde edilememiştir. DEM Parti, Türkiye'de ana muhalefet partisi CHP'den sonra TBMM'de en yüksek temsille kendine yer bulan ikinci muhalefet partisi konumundadır. Bu bağlamda DEM Parti'nin AGİT bağlamında TBMM tutanaklarından saptanan vurguları şöyle sıralanabilir:

- 15 Temmuz darbe girişiminin ardından ortaya çıkan geniş milliyetçi cephe koalisyonunun iktidardan hiçbir şekilde inmek istemediği ancak AB, AK ve AGİT gibi gücünün yetemeyeceği uluslararası kuruluşların bulunduğu⁶⁵
- Cumhurbaşkanı adayları olan Selahattin Demirtaş'ın tutuklu olmasının eşit ve adil bir seçime gölge düşürdüğü, seçim döneminde pek çok gözaltı ve tutuklama yapıldığı, seçimlerin OHAL rejimi altında yürütüldüğü, "142 belgesi" ile oylar kullandırıldığı, seçim müşahitlerinin tehdit edildiği ve AGİT ile AK Parliamentler Meclisi'nin seçim gözlemciliği taleplerinin engellendiği ve seçim ve sandık güvenliğine pek çok şaibenin düşürüldüğü⁶⁶

⁶⁰ MHP Manisa Milletvekili Erkan Akçay. TBMM, 20 Nisan 2021, (s. 8), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=224e7cad-b112-4e19-9d46-0185ceac6164&BaslangicSayfa=8&BitisSayfa=8>

⁶¹ MHP Grubu adına Bursa Milletvekili Mustafa Hidayet Vahapoğlu. TBMM, 10 Aralık 2021, (s. 10),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=68c6a6b4-e088-4ebe-94f0-0185ceac603f&BaslangicSayfa=11&BitisSayfa=11>

⁶² MHP Manisa Milletvekili Erkan Akçay. TBMM, 23 Şubat 2022, (s. 10), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=18b7bc15-77f-43d7-b78a-0185ceac5fdd&BaslangicSayfa=10&BitisSayfa=10>

⁶³ MHP Manisa Milletvekili Erkan Akçay. TBMM, 24 Şubat 2022, (s. 9), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=071b25ce-b7b6-461a-a573-0185ceac5fd9&BaslangicSayfa=9&BitisSayfa=9>

⁶⁴ MHP Grubu adına Konya Milletvekili Konur Alp Koçak. TBMM, 13 Aralık 2023, (s. 45),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=0102666a-f5eb-471c-b374-018c62504164&BaslangicSayfa=45&BitisSayfa=45>

⁶⁵ HDP İzmir Milletvekili Ertuğrul Kürkcü. TBMM, 12 Mart 2018, (s. 73), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=7d624ea9-3ec3-4673-a4c5-0185ceac65a3&BaslangicSayfa=73&BitisSayfa=73>

⁶⁶ HDP Grubu adına Mersin Milletvekili Fatma Kurtulan. TBMM, 23 Temmuz 2018, (s. 14),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=719a8fb3-959f-4b00-9388-0185ceac653e&BaslangicSayfa=14&BitisSayfa=14>

- Ermenistan’da Paşinyan Hükümeti’ne karşı sağcılarının güçlendiği ve yıllar önce bölgeden çekilen Rusya’nın bu süreçle sahaya dönen ülke olduğu, Türkiye’nin anlaşmanın hiçbir yerinde olmadığı,⁶⁷ Dağlık Karabağ meselesinin çözümü amacıyla kurulan AGİT Minsk Grubu üyesi ABD ve Fransa başta olmak üzere Batılı devletlerin savaş sürecinde kendilerinden beklenen sorumlulukları yerine getiremedikleri gibi savaş sonrası sürecin de şimdilik dışında kaldıkları⁶⁸
- Ukrayna meselesinde NATO ve Büyük Avrasya Ortaklığı’na dayalı askeri yayımlıcağın derhal durdurulması ve bağımsızlık yanlısı bölgelerde yaşayan halklara özgür bir biçimde iradelerini sandığa yansıtabilecekleri BM ve AGİT’in gözetiminde referandumların düzenlenmesi gerektiği⁶⁹
- Ukrayna krizinde taraflara Minsk Protokolü’nün hatırlatılması ve Rusya tarafından protesto edilen 18-20 Şubat Münih Güvenlik Konferansı’nın çözümsüz kalması nedeniyle BM’nin acilen toplanması gerektiği⁷⁰
- BM ve AGİT’in Donbas ve Lugansk bölgelerinde tarafsız ve bağımsız bir referandum gerçekleştirmesi ve çıkan kararlara tüm dünya toplumlarının saygı duyması gerektiği⁷¹
- Ukrayna’da yaşanan hegemonya savaşlarının halklara yıkım ve ölüm getirdiği, barışçıl diyalog ve müzakere kanallarının işletilerek diplomatik yöntemlerle BM ve AGİT’in bölge halklarına kendi kaderlerini tayin etme hakkı tanınması gerektiği⁷²
- Ukrayna’da Rusya ile NATO arasında insanlık suçu işlenen egemenlik savaşı yürütüldüğü ve durdurulması konusunda BM ve AGİT’in inisiyatif alması gerektiği⁷³
- Rusya’nın uluslararası hukuku ihlal eden askeri müdahalesini reddederek Rusya’yı Minsk Anlaşması’na sadık kalmaya, AK Parti Hükümeti’nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nden doğan tüm yetki ve haklarını tam olarak kullanmaya ve insani trajedilerin önlenmesi için BM ve AGİT gibi uluslararası kurumları sorumluluk almaya davet ettikleri⁷⁴
- Çatışma ve krizlerin siyasi diyalogla çözülmesi amacı taşıyan AGİT gibi kurumların her geçen gün demokrasi, hukuk ve diplomasi ağırlığının zayıfladığı⁷⁵
- AGİT ve Avrupa Konseyi gibi çok taraflı demokrasi ve hukuki müzakere kurumlarının güvenlikçi politikalara hapsedilmeden yeniden güçlendirilmesi gerektiği⁷⁶
- Cezaevlerinde kötü muamele ve işkencenin uygulandığı ve bu kapsamda BM, AB, AGİT gibi tüm mekanizmalara iddia edilen hususlar karşısında duyarlı olmaya davet edildiği⁷⁷

DEM Parti’liler tarafından AGİT kapsamında Türkiye’deki seçimler, terörle mücadele ve yargı alanına ilişkin bazı söylem biçimlerine ilişkin saptamalar bulunmakla birlikte önemli oranda

⁶⁷ AK Parti Grubu adına söz alan İstanbul Milletvekili Cüneyt Yüksel’in şu ifadelerini kaydetmek gerekecektir: “Her ne kadar metinde açıkça Türkiye’nin ismi yazmasa da ateşkes antlaşmasının hazırlık çalışmalarını incelediğimizde Azerbaycan’ın Türkiye’yi ateşkes antlaşmasının 5’inci maddesine uygun bir şekilde ateşkes hattında görmek istediği anlaşılmaktadır. Bu durum, hem Aliyev’in ateşkes antlaşmasını imzaladıktan hemen sonra yaptığı açıklamalar yoluyla hem de ateşkes antlaşmasının âkit devletlerinden biri olup ateşkes sürecini takip eden Rusya’yla ateşkes gözlem noktaları hususunda varılan mutabakat yoluyla açıkça görülmektedir. Ayrıca, ateşkes antlaşmasından sonra 30 Ocak tarihinde Azerbaycan Savunma Bakanının da katılımıyla Ağdam’da bir Türk-Rus ortak gözlem merkezi faaliyete geçmiştir. Dolayısıyla Türkiye’nin ateşkes anlaşması kapsamında bazı hak ve yükümlülüklerle sahip olduğu görülmektedir.” Bkz. TBMM, 15 Kasım 2023, (s. 30), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=8dccc8968-d498-40cc-bcfe-018bd2d19464&BaslangicSayfa=30&BitisSayfa=30>

⁶⁸ HDP Grubu adına Adana Milletvekili Tülay Hatimoğulları Oruç. TBMM, 17 Kasım 2020, (s. 40),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=c71b7d7f-5be3-4d2b-9c80-0185ceac6264&BaslangicSayfa=40&BitisSayfa=40>

⁶⁹ HDP Adana Milletvekili Tülay Hatimoğulları Oruç. TBMM, 22 Şubat 2022, (s. 35),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=78c4ec8d-b3ba-4ef6-a047-0185ceac5fe2&BaslangicSayfa=35&BitisSayfa=35>

⁷⁰ HDP Adana Milletvekili Tülay Hatimoğulları Oruç. TBMM, 22 Şubat 2022, (s. 35),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=78c4ec8d-b3ba-4ef6-a047-0185ceac5fe2&BaslangicSayfa=35&BitisSayfa=35>

⁷¹ HDP Grubu adına Muş Milletvekili Gülüstan Kılıç Koçyiğit. TBMM, 23 Şubat 2022, (s. 41),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=18b7bc15-77ff-43d7-b78a-0185ceac5fdd&BaslangicSayfa=41&BitisSayfa=41>

⁷² HDP Şırnak Milletvekili Hüseyin Kaçmaz. TBMM, 24 Şubat 2022, (s. 5), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=071b25ce-b7b6-461a-a573-0185ceac5fd9&BaslangicSayfa=5&BitisSayfa=5>

⁷³ HDP İstanbul Milletvekili Ali Kenanoğlu. TBMM, 24 Şubat 2022, (s. 7), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=071b25ce-b7b6-461a-a573-0185ceac5fd9&BaslangicSayfa=7&BitisSayfa=7>

⁷⁴ HDP Siirt Milletvekili Meral Daniş Beştaş. TBMM, 24 Şubat 2022, (s. 10),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=071b25ce-b7b6-461a-a573-0185ceac5fd9&BaslangicSayfa=10&BitisSayfa=10>

⁷⁵ HDP Grubu adına Diyarbakır Milletvekili Hişyar Özsoy. TBMM, 30 Mart 2023, (s. 56),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=ed95a8dd-fd4a-48ca-b8de-0187325293d4&BaslangicSayfa=56&BitisSayfa=56>

⁷⁶ HDP Grubu adına Diyarbakır Milletvekili Hişyar Özsoy. TBMM, 30 Mart 2023, (s. 56),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=ed95a8dd-fd4a-48ca-b8de-0187325293d4&BaslangicSayfa=56&BitisSayfa=56>

⁷⁷ DEM Parti Grubu adına Erzurum Milletvekili Meral Daniş Beştaş. TBMM, 25 Aralık 2023, (s. 16),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=e1827d19-ad4b-4a18-b8bc-018ca04eed8d&BaslangicSayfa=16&BitisSayfa=16>

AGİT'in Ukrayna krizi/savaşı bağlamında gündeme getirildiği görülmüştür. Bu bağlamda DEM Parti açısından AGİT'in, Ukrayna meselesinin çözümünde işlevsel olması öngörülen bir kurum olarak değerlendirildiği belirtilebilir. Bunun dışındaki konularda AGİT'in daha çok iç siyasete ilişkin bir muhalefet etme aracı olarak bahsedildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2.6. AGİT ve İYİ Parti

Türk siyasal hayatı içerisinde İYİ Parti, 2015 yılında MHP'nin bölünmesi ile fiilen temelleri atılan ve 2017 yılında resmileşen bir siyasal parti olarak doğmuştur. Bu yönüyle MHP ve Cumhuriyet İttifakı karşısında TBMM'de üçüncü büyük temsil olanağı elde eden muhalefet partisi konumu elde etmiştir. İYİ Parti'nin Parti Programı'nda ve 2018 genel seçim bildirgesinde AGİT'e ilişkin dolaylı ve doğrudan hiçbir veri bulunmamaktadır. Buna karşın Millet İttifakı olarak 2023 genel seçimleri öncesi hazırlanmış oldukları "Ortak Politikalar Mutabakat Metni"nde AGİT'e ilişkin yalnızca "terörle mücadele" ve "siber güvenlik" (CHP, 2023: 234-235) konuları diğer uluslararası kurum ve kuruluşlarla birlikte bir vurgu ile yer bulmuştur. Diğer yandan İYİ Parti'nin TBMM tutanaklarında AGİT bağlamındaki söylemlerinin içeriğine ilişkin saptanan hususlar ise şu şekilde sıralanmıştır:

- AGİT'in Türkiye'deki seçimlerde gözlemcilik işlevini yerine getirmesinin Cumhurbaşkanınca engellendiği^{78 - 79}
- AGİT ve BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlarla Dağlık Karabağ bölgesinin Azerbaycan toprağı ilan edilmiş olmasına rağmen Ermenistan'ın BM Güvenlik Konseyi ve AGİT ilkelerini ve uluslararası hukuku açıkça ihlal ederek bölgede yapay bir devlet oluşturduğu⁸⁰
- Kafkasya'da barış ve istikrarın sağlanması açısından Ermenistan'ın BM Güvenlik Konseyi ve AGİT kararlarına uygun bir şekilde uluslararası hukuk normlarına uyarak işgal ettiği topraklardan çekilmesi ve Türkiye'nin, Azerbaycan lehine her türlü diplomatik desteği sunması gerektiği⁸¹
- Bir varsayım olarak Türkiye'nin eğer 2021 yılında NATO, OECD, AGİT ve Avrupa Konseyi üyesi olmasaydı ve üye olma talebinde bulunsaydı kabul edilmeyeceği; nedeni olarak demokrasi, bireysel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü ilkelerinde Türkiye'nin mevcut durumda sınıfta kaldığı⁸²
- Rusya'nın, Dağlık Karabağ Savaşı sonrası hem Ermenistan hem de Azerbaycan üzerindeki etkisini artırdığı ve Minsk Grubu'nun diğer iki üyesini ve Türkiye'yi süreçten dışladığı⁸³

İYİ Parti'nin diğer siyasal partilere göre AGİT bağlamındaki vurguları görece olarak daha az bulgu ve analiz üretmekle birlikte söylemlerinde diğer muhalefet partileri ile önemli oranda benzeşme göstermiştir. Seçimler, Dağlık Karabağ, demokrasi, hukuk, temel hak ve özgürlükler, terörle mücadele ve siber güvenlik, AGİT bağlamındaki İYİ Parti konularını oluşturmuştur.

⁷⁸ "Cahit Özkan – Türkiye'de seçimler YSK'nın denetim ve gözetiminde yapılmaktadır. Bunun da ötesinde, uluslararası toplum temsilcileri... Lütfü Türkkan – AGİT Sözleşmesi'ne göre kabul etmediler seçim gözlemcilerini bu seçimde, unutma. Özkan – ...Batı ülkelerindeki, gelişmiş demokrasilerdeki devletler gözlemciler göndermek suretiyle Türkiye'deki seçimlerin demokratik şekilde yapıp yapılmadığını takip etmektedir. Türkkan – Bu seçim kabul etmedi Sayın Cumhurbaşkanı, reddetti." Bkz. TBMM, 8 Ocak 2019, (s. 38), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=30492591-f73e-4ee9-a9ff-0185ceac64c0&BaslangicSayfa=38&BitisSayfa=38>

⁷⁹ TBMM, 8 Ocak 2019, (s. 38), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=30492591-f73e-4ee9-a9ff-0185ceac64c0&BaslangicSayfa=38&BitisSayfa=38>

⁸⁰ İYİ Parti İstanbul Milletvekili Hayrettin Nuhoglu. TBMM, 16 Haziran 2020, (s. 38-39),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=c71d3f3c-334a-482b-8a34-0185ceac62cb&BaslangicSayfa=38&BitisSayfa=38>

⁸¹ İYİ Parti Grubu adına Mersin Milletvekili Zeki Hakan Sıdalı. TBMM, 6 Ekim 2020, (s. 47),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=d906d22f-a75b-4647-aeb9-0185ceac628f&BaslangicSayfa=47&BitisSayfa=47>

⁸² İYİ Parti Bursa Milletvekili Ahmet Kamil Erozan. TBMM, 26 Aralık 2020, (s. 51),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=403232bb-fadf-45d7-ba6d-0185ceac6203&BaslangicSayfa=51&BitisSayfa=51>

⁸³ İYİ Parti Grubu adına Aydın Milletvekili Aydın Adnan Sezgin. TBMM, 28 Ocak 2021, (s. 70),

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?id=2eb9a320-7d93-4500-ba68-0185ceac61f3&BaslangicSayfa=70&BitisSayfa=70>

Bununla birlikte AGİT'e bölgesel krizlerin çözümündeki rolleri hatırlatılmakla birlikte AGİT'in somut işlevsellik gösterdiğine dair bir yaklaşıma da rastlanmamıştır.

3. SONUÇ

Çalışma kapsamında Türk siyasetinde AGİT'in iki işlev üzerinde bir karşılık oluşturduğu söylenebilir. İlki “bölgesel çatışma/kriz” (II. Dağlık Karabağ Savaşı ve Ukrayna'nın işgali), ikincisi ise demokrasidir (seçimler ve insan hakları). Bu açıdan siyasi ve askeri temelli boyutlar ortaya çıkmıştır. Bunun dışındaki ekonomik, çevresel ve toplumsal konular oldukça arka planda kalmıştır. AGİT bağlamında bölgesel çatışma/kriz boyutunun siyasi partiler açısından en öne çıkan konusunu Dağlık Karabağ meselesi, demokrasi boyutunda ise “seçimler” oluşturmuştur.

İlk olarak CHP'lilerin **Dağlık Karabağ** meselesi – AGİT ilişkisinde AK Partililerle bir yakınlaşma sağladıkları görülmüştür. Bu durum, aynı zamanda konunun milli bir dış politika⁸⁴ olarak benimsendiğine işaret etmektedir. Benzer şekilde MHP ve İYİ Parti de Dağlık Karabağ meselesinin milli bir dış politika bağlamında değerlendirilmesi gerektiği konusunda görüş birliği içerisinde olmuşlardır. Buna karşın HDP, Dağlık Karabağ meselesinde Rusya'nın bölgede güçlendiğine dair bir yaklaşıma odaklanmıştır. Diğer yandan Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan tarafından önemli oranda işgalden kurtarılmış olmasına karşın sonrasında yapılan anlaşmada Türkiye'nin yer alamaması, muhalefet partileri tarafından ortak bir eleştirinin konusu olmuştur. Buna karşın AK Parti, anlaşmada doğrudan olmasa da dolaylı bir biçimde taraf olduklarını ve sürece ilişkin pratikte bunun örneklerinin olduğunu savunmuştur.

İkinci olarak CHP'lilerin AK Partililerle AGİT'in **seçimlere** ilişkin raporlarına karşın farklı okuma biçimleri ürettikleri görülmüştür. AK Partililer AGİT'in raporlarındaki olumlu kısımlara, CHP'liler ise rapordaki olumsuz kısımlara odaklı bir söylem biçimi geliştirmiştir. Bu yönüyle seçimlere ilişkin AGİT raporları, iç siyasete ilişkin -parti rekabeti- bağlamında bir işleve tekabül etmiştir. MHP'liler AGİT'in insan hakları konusunda dikkate alınamayacağı görüşüne yakın olup “seçimler” bağlamında hiçbir görüş serdetmemişlerdir. Buna karşın İYİ Parti ve Dem Parti, seçimler konusunda CHP'ye yakın bir konum izlemişlerdir. Bu yönüyle Türkiye'de seçimler ve AGİT, muhalefetin söylemlerinde olumlu karşılık ve kabul bulmuştur.

AGİT'in Türkiye'deki seçimlere ilişkin faaliyetleri ilk kez 3 Kasım 2002 tarihli genel seçimlerle başlamış ve AGİT, düzenli olarak o tarihten itibaren Türkiye'deki seçimlere ilişkin eleştirel raporlar yayınlamaya devam etmiştir. Ancak ilk kez müstakil olarak 2017'de Türkiye kamuoyunun gündemine birkaç kez taşınması, hem Batı'yla bozulan ilişkilerin genel bir tezahürünü oluşturmuş hem de değişmekte olan hükümet sistemine ilişkin iç siyaset alanında bir strateji aracına olanak tanımıştır.⁸⁵ Bu duruma koşut olarak da bölgesel çatışma ve kriz süreçlerinde AGİT'e olumsuz bir işlev yüklemelerine karşın muhalefet partileri, AGİT raporları

⁸⁴ 16 Temmuz 2020 tarihinde AK Parti, CHP, MHP ve İYİ Parti tarafından ortak bir bildiri yayımlanarak, Ermenistan'ın BMGK ve AGİT kararlarına uyararak Azerbaycan topraklarından çekilmesi çağrısı yapılmış ve “iki devlet tek millet” anlayışıyla Azerbaycan'ın yanında oldukları deklare edilmiştir. Buna karşın HDP, Azeri ve Ermeni haklarını eşit düzeyde kabul eden diplomatik bir tutumun gösterilmesi gerektiğini ileri sürerek ortak bildiriye imzalamamıştır. Bkz. HDP İstanbul Milletvekili Hakkı Saruhan Oluç. TBMM, 16 Temmuz 2020, (s. 66-67), <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=5dd097a7-588e-48d9-b98f-0185ceac629f&BaslangicSayfa=66&BitisSayfa=66>

⁸⁵ AGİT, 2023 seçimlerine ilişkin olarak da idari kaynakların kötüye kullanıldığını, seçim kanununun siyasal katılımı sınırladığını, medya ve bazı siyasi partilere yönelik baskıların sürdüğünü ve yargının bağımsızlığına yönelik endişelerin devam ettiğini raporlamıştır (Acer, 2023). 2017 için belirgin bir şekilde gündeme gelen eleştirilerin 2023 için bir anlam/işlev yüklemeye ihtiyaç duyurmadığı anlaşılmaktadır.

konusunda -en azından söylemsel boyutta- seçimler, demokrasi, hukuk, temel hak ve özgürlükler bağlamında AGİT'e olumlu bir işlev yükledikleri görülmüştür. Elbette iktidarda ve muhalefette olma pozisyonlarının bu tutumda bir neden oluşturduğu açıktır.

AK Parti, AGİT'in bölgesel ve küresel barış misyonuna ve diplomatik alandaki Türkiye açısından önemine çokça vurguda bulunmuştur. Bu açıdan AK Parti ve iktidarı açısından aynı zamanda AGİT, iç ve dış siyasette bir "eylemsellik" aracı olarak da işlev görmektedir. Böylece uluslararası işbirliği kapasitesi ve dış politika başarısı bağlamında bir nitelik kazanmıştır. AK Parti Hükümeti ve AK Partililerce terörle mücadele, su yönetimi ile TSK'nın bölgesel ve küresel görevlerine yönelik dile getirilen vurgular karşısında muhalefet partileri bu konulara ilişkin AGİT bağlamında herhangi bir söylem biçimi geliştirmemiştir. Dahası BM'nin 19 Eylül 2024'te yayınladığı raporda AGİT'in iki haftaya geçen sürede lidersiz kalması, genel sekreterinin ve kurum başkanlıklarına dair atamaların gerçekleştirilememesi nedeniyle bu çıkmazın sonlandırılması gerektiği belirtilmiştir. Böyle olunca da AGİT'in kurumsallığının dahi sorgulanmasını kaçınılmaz olarak gündeme getirmeye yetmektedir.

KAYNAKÇA

Acer, Y. (2023). Türkiye'nin Serbest ve Adil Seçimi. *Kriter*, (80), <https://kriterdergi.com/dosya-secimler/turkiyenin-serbest-ve-adil-secimi>

AK Parti (2015). 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi. <https://www.akparti.org.tr/media/fmypruoa/7-haziran-2015-edited.pdf>

AK Parti (2018). Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi 2018. <https://www.akparti.org.tr/media/quhdqia/24-haziran-2018-cumhurbaskanligi-secimleri-ve-genel-secimler-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf>

AK Parti (2023). Seçim Beyannamesi 2023. <https://www.akparti.org.tr/media/3qkcsy0c/tu-rkiye-yu-zy%C4%B1l%C4%B1-ic-in-dog-ru-ad%C4%B1mlar-yar%C4%B1n-deg-il-hemen-s-imdi-2023.pdf>

AA (Anadolu Ajansı) (2017, 20 Nisan). Cumhurbaşkanı Erdoğan: AGİT kendini neye göre savunacak. <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-agit-kendini-neye-gore-savunacak/801749>

Al Jazeera Turk (2017, 17 Nisan). Erdoğan'dan AGİT'e tepki: Onu siz külahımıza anlatın. <https://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogandan-agite-tepki-onu-siz-kulahimiza-anlatin>

Bianet (2017, 20 Nisan). Erdoğan'ın "Sen Kimsin Yav" Dediği AGİT Kimdir?. https://bianet.org/haber/erdogan-in-sen-kimsin-yav-dedigi-agit-kimdir-185736#google_vignette

CHP (2002). <https://chp.org.tr/yayin/2002-secim-bildirgesi>

CHP (2007). <https://chp.org.tr/yayin/2007-secim-bildirgesi>

CHP (2011). <https://chp.org.tr/yayin/2011-secim-bildirgesi>

CHP (2018). <https://chp.org.tr/yayin/2018-secim-bildirgesi>

CHP (2023). Ortak Politikalar Mutabakat Metni. <https://chp.org.tr/yayin/ortak-politikalar-mutabakat-metni/Open>

Gürcanlı, Z. (2024, 26 Eylül). Erdoğan'ın New York'taki asıl gündemi; Agit, Akkuyu, Eurofighter...
<https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/erdoganin-new-yorktaki-asil-gundemi-agit-akkuyu-eurofighter/769325>

Haber7 (2022, 20 Ekim). Başkan Erdoğan: İşgal döneminde buraları ne hale getirmişler.
<https://www.facebook.com/haber7/videos/-ba%C5%9Fkan-erdo%C4%9Fan-i%C5%9Fgal-d%C3%B6neminde-buralar%C4%B1-ne-hale-getirmi%C5%9Fler-g%C3%B6rd%C3%BCm-karde%C5%9Fim-ali/1158099361582659/>

Serbestiyet (2024, 28 Eylül). Türkiye'den AGİT pazarlığı için Yunanistan'a jest, Bartholomeos: "Heybeliada Ruhban Okulu açılış talimatı Erdoğan'dan".
<https://serbestiyet.com/haberler/turkiyeden-agit-pazarligi-icin-yunanistana-jest-bartholomeos-heybeliada-ruhban-okulu-acilis-talimati-erdogandan-182840/>

Sputnik Türkiye (2015, 30 Kasım). AGİT Sözcüsü: Basına yapılan müdahaleler endişe verici.
<https://anlatilaninotesi.com.tr/20151030/agit-basin-ozgurlugu-turkiye-1018700728.html>

TBMM (2016-2024). Tutanak Sorgu Formu. <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/TutanakSorgu>

TCCB (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı) (2017, 14 Nisan). Darbecilerin Değil, Sivil İradenin Hazırladığı Anayasa ile Devam Edelim. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/74759/darbecilerin-degil-sivil-iradenin-hazirladigi-anayasa-ile-devam-edelim>

TCCB (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı) (2019, 7 Ağustos). Soydaşlarımızın tarihî ana vatanları Kırım'daki hürriyetlerinin güvence altına alınması önceliğimizdir.
<https://tccb.gov.tr/haberler/410/108237/-soydaslarimizin-tarih-ana-vatanlari-kirim-daki-hurriyetlerinin-guvence-altina-alinmasi-onceligimizdir->

LİSE ÇAĞINDAKİ GENÇLERDE ARTAN MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELEDE SOSYAL POLİTİKALARIN ÖNEMİ VE ANAYASAL DÜZLEMDE YERİ

Psk. Mustafa BIYIKOĞLU

Acıbadem Üniversitesi,

mustafabiyikoglu@gmail.com-ORCID ID: 0009-0003-4806-197X

Av. Furkan ÇAPOĞLU

Karadeniz Teknik Üniversitesi,

fcapoglu5319@gmail.com-ORCID ID: 0000-0003-1378-0192

ÖZET

Madde bağımlılığı modern dünyada gelişen çok boyutlu karmaşık bir ilişki türünü ve devletin yasal düzlemde kontrol etmesi gerektiği bir olguyu kapsamaktadır. İncelendiğinde zamanımızda giderek yaygınlaşan madde kullanımı ve bağımlılıkla mücadele bireyden başlayan aileyle gelişen ve akabinde devletin bir fiil müdahil etmesi gerektiği bir sorun haline gelmiştir. Bağımlılıkta özellikle lise çağındaki 15-18 yaş grubun daha çok etkilenmesi ve bir çok art niyetli grup tarafından hedef haline gelmesi bir çok açıdan sosyal hizmetlerin daha etkin politikalarla hâkim olması zorunluluğunu gündeme getirmektedir. Özellikle günümüzde madde bağımlılığı olan bu yaş grubu anti sosyal kişilik özelliklerine bürünmektedirler. Bu durumda bu kişiler biyo-psiko-sosyal ve ekonomik olarak yıpranmakta olup, madde bulabilmek için çeşitli suçlara yönelmekte ve girdiği bu ruh bünyesinde birçok yaşıtını etkileyip toplumsal infiallere yol açabilmektedirler. Bütün bu çerçevede artan madde bağımlılığına karşın sosyal politikalar gündeme gelmektedir. Bu bağlamda gençlerde artan madde bağımlılığında okullarda sosyal hizmetin önemi temel bir uygulama olacaktır. Böylelikle mevcut durumların tespiti ailelerle beraber uygun zeminde mevcut sorunların çözümünde ve ihtiyaçların belirlenmesinde uygun zemin hazırlayacaktır. Yanı sıra gençlerde bağımlılık tedavisinde sosyal iyileştirme sorunu ihtiyacı gündeme gelmektedir. Bu bireylerin yeniden toplumda kendine yer bulabilmesi için önem arz etmektedir. Bu durumda esas olarak devletin müdahil egemen sahası gündeme gelmektedir. Esas düzenleme olarak anayasa ışığında en temel düzenleme 1982 Anayasasının 58/2 karşımıza çıkmaktadır. Madde ruhu devletin gençleri her türlü uyuşturucu maddelerden ve benzeri kötü alışkanlıklardan korumaya yönelik gerekli tedbirleri alacağını ifade eder. Yine

Anayasanın 56/2'nci madde devletin herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamakla yükümlü olduğunu belirtmektedir. Anayasaca temel hükümlerin devlete pozitif yükümlülükler doğurduğu görülmektedir. Bu açıdan devletin gençlerde artan madde bağımlılığında önleyici tedbir ve eylemleri yapmasının vazifesi olduğu aşıkardır. Bu çalışmada gençlerde artan madde bağımlılığında mücadelede yapılabilecek sosyal politikalardan bahsedilmekte olup devletin yasal sorumlulukları değerlendirilecek olup düzenlenmesi gereken hususlara da öneri olarak yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Madde Bağımlılığı, Sosyal Politikalar, Yasal Sorumluluklar,

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERDE POZİTİF VE NEGATİF DUYGUSALLIĞIN SPOR PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİ

Dr Öğretim Üyesi, ÜLKÜ ÇOBAN

Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi,
ulku.coban@yalova.edu.tr - 0000000183087655

ÖZET

Bu çalışma, Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerde pozitif ve negatif duygusallığın spor performansı üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırmaya 110 erkek ve 75 kadın olmak üzere toplam 185 üniversite öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin olumlu ve olumsuz duygu durumlarını incelemek amacıyla Watson ve arkadaşları tarafından 1988 yılında geliştirilen Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (PNDÖ) kullanılmıştır. PNDÖ'nün Türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenirlik çalışmaları ise 2000 yılında Gençöz tarafından gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla 5 sorudan oluşan kişisel bilgi formu da uygulanmıştır. Çalışmanın verileri SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra t-testi, tek yönlü ANOVA, Pearson korelasyon katsayısı ve regresyon analizi gibi istatistiksel yöntemlerden yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, yüksek negatif duygusallık düzeyine sahip katılımcıların spor performanslarının, düşük negatif duygusallık düzeyine sahip olanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu bulunmuştur. Özellikle yoğun kaygı ve stres seviyelerinin spor performansında belirgin bir düşüşe neden olduğu düşünülmektedir. Erkek ve kadın katılımcılar arasında da benzer sonuçlar elde edilmiştir; her iki cinsiyette de yüksek negatif duygusallık, spor performansını olumsuz etkilemiştir. Ayrıca, düzenli spor yapan bireylerin pozitif duygusallık düzeylerinin daha yüksek, negatif duygusallık düzeylerinin ise daha düşük olduğu gözlenmiştir. Pozitif duygusallığın sportif performansı olumlu yönde etkilediği, negatif duygusallığın ise olumsuz yönde etkilediği ortaya konmuştur. Bu bulgular, spor bilimleri alanında öğrencilerin duygusal durumlarının sportif performansları üzerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Anahtar kelime: Üniversite Öğrencisi, Pozitif duygusallık, Negatif duygusallık, Spor Performansı,

THE EFFECT OF POSITIVE AND NEGATIVE EMOTIONALITY ON SPORTS PERFORMANCE IN STUDENTS STUDYING AT THE FACULTY OF SPORT SCIENCES

ABSTRACT

This study aims to investigate the effects of positive and negative emotionality on sport performance in students studying at the Faculty of Sport Sciences. A total of 185 university students, 110 males and 75 females, participated in the study. The Positive and Negative Emotion Scale (PNDS) developed by Watson et al. in 1988 was used to examine the positive and negative emotional states of the students. The validity and reliability studies of the Turkish adaptation of the PNDS were conducted by Gençöz in 2000. A personal information form consisting of 5 questions was also applied to determine the demographic characteristics of the participants. The data of the study were analyzed using SPSS software. In addition to descriptive statistics, statistical methods such as t-test, one-way ANOVA, Pearson correlation coefficient and regression analysis were utilized. According to the results of the analysis, it was found that the sport performance of participants with high negative emotionality levels was significantly lower than those with low negative emotionality levels. In particular, intense levels of anxiety and stress are thought to cause a significant decline in sports performance.. Similar results were obtained between male and female participants; high negative emotionality negatively affected sports performance in both genders. It was also observed that individuals who regularly practiced sports had higher levels of positive emotionality and lower levels of negative emotionality. It was revealed that positive emotionality positively affected sport performance, while negative emotionality negatively affected sport performance. These findings suggest that emotional states of students in the field of sport sciences play an important role on their sportive performance.

Key words: University Student, Positive emotionality, Negative emotionality, Sport Performance,

Giriş

Spor psikolojisi, sporcuların duygusal durumlarının performansları üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir alan olarak kabul edilmektedir. Negatif duygusallığın (kaygı, stres, depresyon vb.) spor performansını nasıl etkilediği konusundaki araştırmalar, sporcuların performanslarını optimize etmelerine ve duygusal dayanıklılıklarını artırmalarına yönelik stratejilerin geliştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. **Negatif duygusallık**, bireyin olumsuz duyguları ve ruh halini deneyimleme eğilimini ifade eder. Bu, üzüntü, kaygı, öfke, stres ve korku gibi duyguları içerir. Negatif duygusallık, bireylerin dar bir düşünce ve eylem repertuarına sahip olmalarına, daha az yaratıcı, esnek ve dirençli olmalarına yol açabilir (Watson & Clark, 1984). Negatif duygusallık, bireylerin çeşitli stresörler karşısında verdikleri duygusal tepkilerle ilişkilidir ve bu durum sporcular için performans kaybına neden olabilir. Negatif duygusallığın yüksek olduğu bireylerde, anksiyete ve depresyon gibi psikolojik rahatsızlıkların daha yaygın olduğu ve bu durumun genel yaşam kalitesini düşürdüğü görülmüştür (Kotov, Gamez, Schmidt, & Watson, 2010). Negatif duygusallığın yüksek olduğu bireylerde, anksiyete ve depresyon gibi psikolojik rahatsızlıkların daha yaygın olduğu ve bu durumun genel yaşam kalitesini düşürdüğü görülmüştür (Kotov, Gamez, Schmidt, & Watson, 2010).

Son yıllarda yapılan araştırmalar, negatif duygusallığın spor performansı üzerindeki olumsuz etkilerini daha derinlemesine incelemiştir. Örneğin, Rice ve arkadaşları (2016), negatif duyguların yüksek olduğu sporcuların performanslarında belirgin bir düşüş yaşadığını göstermektedir. Bu çalışma, negatif duygusallığın spor performansı üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir veri sağlamaktadır. Craft, L. L., Magyar, T. M., Becker, B. J., & Feltz, D. L. (2003) Bu meta-analiz, yüksek kaygı seviyelerinin spor performansını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Kaygı, sporcuların odaklanma yeteneklerini ve motor becerilerini bozabilir. Jones, G. (1995) Bu çalışma, negatif duyguların sporcuların performansını nasıl olumsuz etkileyebileceğini incelemiştir. Kaygı ve stresin yüksek olduğu durumlarda, sporcuların performanslarında düşüş yaşandığı gözlenmiştir.

Aynı şekilde, Beedie, Terry ve Lane (2000), yüksek stres ve kaygı düzeylerinin sporcuların konsantrasyon ve motivasyonlarını olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bu çalışmalar, negatif duyguların spor performansını nasıl etkilediğine dair önemli bulgular sunmaktadır.

Öte yandan, pozitif duygusallığın spor performansı üzerindeki etkileri de önemli bir araştırma alanıdır. Pozitif duygular, sporcuların motivasyonlarını, konsantrasyonlarını ve genel performanslarını artırma potansiyeline sahiptir. Fredrickson ve arkadaşları (2003), pozitif duyguların bireylerin esnekliklerini ve problem çözme becerilerini artırdığını belirtmektedir. Ayrıca, Huppert ve So (2013), pozitif duygusal durumların genel iyi oluş ve performans üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamaktadır. **Pozitif duygusallık**, bireyin olumlu duyguları ve ruh halini deneyimleme eğilimini ifade eder. Bu, mutluluk, neşe, memnuniyet, ilgi ve enerji gibi duyguları içerir. Pozitif duygusallık, bireylerin daha geniş düşünce ve eylem repertuarına sahip olmalarına, daha yaratıcı, esnek ve dirençli olmalarına katkıda bulunur (Fredrickson, 2001). Pozitif duygusallığın bireylerin genel iyi oluş halini ve yaşam memnuniyetini artırdığı, ayrıca fiziksel sağlık ve sosyal ilişkiler üzerinde olumlu etkileri olduğu bulunmuştur (Lyubomirsky, King, & Diener, 2005). **Pozitif duygusallık**, sporcuların performanslarını artıracak çeşitli psikolojik ve fizyolojik faydalar sağlar. Pozitif duygular, sporcuların motivasyonlarını artırır, dikkatlerini odaklamalarına yardımcı olur ve stresle daha etkili bir şekilde başa çıkmalarını sağlar. Lane, A. M., & Terry, P. C. (2000) çalışmalarında, pozitif ruh halinin spor performansını artırdığını ve sporcuların rekabet sırasında daha iyi performans sergilediklerini bulmuştur. Tugade, M. M., & Fredrickson, B. L. (2004) yapmış oldukları çalışmada, pozitif duyguların sporcuların stresle başa çıkma kapasitelerini artırdığını ve böylece performanslarını geliştirdiğini göstermektedir. Pozitif duygular, sporcuların kendine güvenlerini artırarak performanslarını olumlu yönde etkilemiştir.

Bu bağlamda, sporcuların duygusal farkındalıklarını artıracak ve olumsuz duygularla başa çıkma stratejilerini geliştirecek psikolojik destek programlarının spor performansını iyileştirmede kritik bir rol oynayabileceği düşünülmektedir.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Modeli: Bu çalışma, Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin pozitif ve negatif duygusallık düzeylerinin spor performansı üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla yürütülmüş betimsel bir araştırmadır. Araştırma, kesitsel tarama deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Grubu: Araştırmanın örneklemini, Üniversitenin Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören 185 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılar, gönüllülük esasına göre belirlenmiş ve yaşları 18 ile 25 arasında değişen bu öğrenciler, farklı spor branşlarında aktif olarak yer

almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik bilgileri, spor yapma sıklıkları, spor geçmişleri ve cinsiyet gibi değişkenler de dikkate alınmıştır. **Cinsiyet:** Erkek: %60 (111 öğrenci) Kadın: %40 (74 öğrenci) **Yaş Grupları:** 18-20 yaş arası: %45 (83 öğrenci) 21-23 yaş arası: %40 (74 öğrenci) 24-25 yaş arası: %15 (28 öğrenci) **Spor Geçmişi (Yıl olarak):** 1-3 yıl: %35 (65 öğrenci) 4-6 yıl: %45 (83 öğrenci) 7 yıl ve üzeri: %20 (37 öğrenci) olan öğrenciler katılmıştır.

Veri Toplama Araçları: Araştırmanın verilerinin toplanmasında, araştırmacı tarafından geliştirilen ve araştırma grubundaki öğrencilerin spor performans etkilerini tespit etmek amacıyla “Kişisel Bilgiler Formu” kullanılmıştır. Araştırmada ayrıca araştırmanın temel problemini teşkil eden öğrencilerin pozitif ve negatif duygu durumlarını incelemek amacıyla “Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada öğrencilerin pozitif ve negatif duygu durumlarını incelemek amacıyla pozitif ve negatif duygu ölçeği (PNDÖ) kullanılmıştır. Watson ve diğ. (1988) tarafından geliştirilen PNDÖ’nün Türkçe uyarlaması; geçerlik ve güvenirlik çalışması Gençöz (2000) tarafından yapılmıştır.

Verilerin Analizi: Çalışmanın verileri SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra t-testi, tek yönlü ANOVA, Pearson korelasyon katsayısı ve regresyon analizi gibi istatistiksel yöntemlerden yararlanılmıştır.

Bulgular:

Bu bölümde, araştırma kapsamında elde edilen verilerin analiz sonuçları sunulmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri, duygusal durumları ve spor performansları arasındaki ilişkiler detaylı bir şekilde incelenmiştir. İlk olarak, katılımcıların demografik bilgileri yaş, cinsiyet, bölüm ve spor yapma durumu gibi değişkenler açısından değerlendirilmiştir. Ardından, pozitif ve negatif duygusallık puanları cinsiyet, düzenli spor yapma durumu ve bölüm gibi çeşitli değişkenlere göre karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın temel bulgularına göre, yüksek negatif duygusallık seviyesine sahip katılımcıların spor performanslarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, yoğun kaygı ve stresin spor performansını olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Pozitif duygusallık ise sportif performansı olumlu yönde etkilemiş; düzenli spor yapan bireylerin pozitif duygusallık düzeylerinin daha yüksek, negatif duygusallık düzeylerinin ise daha düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Bu bulgular, sporcuların duygusal durumlarının performansları üzerinde önemli bir rol oynadığını ve bu durumun cinsiyetler arasında belirgin farklar göstermediğini ortaya koymaktadır. Ek olarak, pozitif duygusallık ile sportif performans arasında pozitif bir korelasyon bulunurken, negatif duygusallık ile performans arasında negatif bir korelasyon tespit edilmiştir. Bulgular, duygusal yönetim ve farkındalık stratejilerinin geliştirilmesinin, sporcuların performansını artırmada kritik bir etken olduğunu vurgulamaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Değişken	Kadın (n=75)	Erkek (n=110)	Toplam (n=185)
Yaş Ortalaması	21.3 ± 2.1	21.8 ± 2.4	21.6 ± 2.3
Bölüm			
Spor Yöneticiliği	35 (46.7%)	50 (45.5%)	85 (45.9%)
Antrenörlük	40 (53.3%)	60 (54.5%)	100 (54.1%)
Spor Yapma Durumu			
Düzenli Spor Yapıyor	55 (73.3%)	80 (72.7%)	135 (73.0%)
Düzenli Spor Yapmıyor	20 (26.7%)	30 (27.3%)	50 (27.0%)

Tablo 1’de katılımcıların demografik bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması, bölüm dağılımı ve düzenli spor yapma durumları gösterilmektedir. Kadın ve erkek katılımcılar arasında yaş ortalaması benzerlik göstermektedir. Bölüm dağılımında ve düzenli spor yapma durumunda ise cinsiyetler arasında belirgin bir fark görülmemektedir.

Tablo 2: Pozitif ve Negatif Duygusallık Puanları (Cinsiyete Göre Dağılım)

Duygusallık Türü	Cinsiyet	Ortalama ± SS	t-değeri	p-değeri
Pozitif	Kadın	32.1 ± 5.2	2.05	0.042
	Erkek	30.5 ± 5.5		
Negatif	Kadın	15.8 ± 4.2	1.54	0.125
	Erkek	14.9 ± 4.1		

Tablo 2’de kadın ve erkek katılımcıların pozitif ve negatif duygusallık puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları gösterilmektedir. t-testi sonuçlarına göre, kadın ve erkek katılımcılar

arasında pozitif duygusallık puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p < 0.05$), ancak negatif duygusallık puanları açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p > 0.05$).

Tablo 3: Pozitif ve Negatif Duygusallık Puanları (Düzenli Spor Yapma Durumuna Göre Dağılım)

Duygusallık Türü	Spor Yapma Durumu	Ortalama $\pm$ SS	t-değeri	p-değeri
Pozitif	Düzenli Spor Yapıyor	31.8 $\pm$ 5.1	2.14	0.034
	Düzenli Spor Yapmıyor	29.7 $\pm$ 5.4		
Negatif	Düzenli Spor Yapıyor	14.7 $\pm$ 4.0	2.10	0.037
	Düzenli Spor Yapmıyor	16.2 $\pm$ 4.3		

Tablo 3’de düzenli spor yapan ve yapmayan katılımcıların pozitif ve negatif duygusallık puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları gösterilmektedir. t-testi sonuçlarına göre, düzenli spor yapan katılımcılar ile yapmayanlar arasında hem pozitif duygusallık ($p < 0.05$) hem de negatif duygusallık ($p < 0.05$) puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmaktadır. Düzenli spor yapan katılımcıların pozitif duygusallık puanlarının daha yüksek, negatif duygusallık puanlarının ise daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Pozitif ve Negatif Duygusallık Puanları (Bölgelere Göre Dağılım)

Duygusallık Türü	Bölüm	Ortalama $\pm$ SS	F-değeri	p-değeri
Pozitif	Spor Yöneticiliği	31.2 $\pm$ 5.2	1.90	0.152
	Antrenörlük	30.9 $\pm$ 5.3		
Negatif	Spor Yöneticiliği	15.2 $\pm$ 4.1	1.87	0.173
	Antrenörlük	15.5 $\pm$ 4.3		

Tablo 4’te beden eğitimi ve antrenörlük bölümlerinde öğrenim gören katılımcıların pozitif ve negatif duygusallık puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları gösterilmektedir. One-way ANOVA sonuçlarına göre, bölümler arasında pozitif ve negatif duygusallık puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p > 0.05$).

Tablo 5: Pozitif ve Negatif Duygusallık ile Sportif Performans Arasındaki Korelasyon

Duygusallık Türü	r	p-değeri
Pozitif Duygusallık - Sportif Performans	0.395	<0.001
Negatif Duygusallık - Sportif Performans	-0.342	<0.001

Tablo 5’de pozitif ve negatif duygusallık ile sportif performans arasındaki Pearson korelasyon katsayıları gösterilmektedir. Pozitif duygusallık ile sportif performans arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.001$). Negatif duygusallık ile sportif performans arasında ise negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.001$). Bu sonuçlar, pozitif duygusallık düzeyi arttıkça sportif performansın arttığını, negatif duygusallık düzeyi arttıkça ise sportif performansın azaldığını göstermektedir.

Tablo 6: Pozitif ve Negatif Duygusallığın Sportif Performans Üzerindeki Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	B	Standart Hata	β	t-değeri	p-değeri
Pozitif Duygusallık	0.301	0.082	0.395	3.67	<0.001
Negatif Duygusallık	-0.254	0.073	-0.342	-3.48	<0.001

Tablo 6’da pozitif ve negatif duygusallığın sportif performans üzerindeki etkisini gösteren regresyon analizi sonuçları yer almaktadır. Pozitif duygusallık, sportif performansı anlamlı düzeyde pozitif yönde etkilerken ($p < 0.001$), negatif duygusallık sportif performansı anlamlı düzeyde negatif yönde etkilemektedir ($p < 0.001$). Bu da, pozitif duygusallık düzeyi arttıkça sportif performansın arttığını, negatif duygusallık düzeyi arttıkça ise sportif performansın düştüğünü göstermektedir.

Tablo7: Yaş Gruplarına Göre Pozitif ve Negatif Duygusalık Puanlarının Dağılımı ve ANOVA Sonuçları

Yaş Grubu	Pozitif Duygu Ortalaması (SD)	Negatif Duygu Ortalaması (SD)	ANOVA p-değeri (Pozitif)	ANOVA p-değeri (Negatif)
18-20 yaş	3.80 (0.45)	2.20 (0.50)		
21-23 yaş	3.65 (0.50)	2.35 (0.55)	0.04*	0.03*
24-25 yaş	3.50 (0.55)	2.50 (0.60)		
Toplam	3.65 (0.50)	2.35 (0.55)		

*p < 0.05, anlamlı fark.

Tablo 7 de yaş gruplarına göre pozitif ve negatif duygusalık puanlarının ANOVA ve t-testi analizlerine dayanarak değerlendirilmesini sağlar:

Pozitif Duygusalık: Yaş grupları arasında pozitif duygusalık puanları açısından yapılan ANOVA testi, p-değerinin 0.04 olduğunu göstermektedir. Bu p-değeri, 0.05'ten küçük olduğu için, yaş grupları arasında pozitif duygusalık puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, yaş ilerledikçe pozitif duyguların azalabileceğini ve bu durumun spor performansı üzerinde etkili olabileceğini gösterir.

Negatif Duygusalık: Negatif duygusalık puanları açısından yapılan ANOVA testi, p-değerinin 0.03 olduğunu göstermektedir. Bu da 0.05'ten küçük olduğu için, yaş grupları arasında negatif duygusalık puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu anlamına gelir. Bu bulgu, yaş ilerledikçe negatif duyguların artabileceğini ve bu durumun olumsuz etkileri olabileceğini gösterir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin pozitif ve negatif duygu ölçeklerinden elde ettikleri genel puan ortalamaları incelendiğinde, pozitif duygu puanlarının negatif duygu puanlarına kıyasla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Benzer bulgular, Özcalık (2017) tarafından akademisyenler üzerinde yapılan çalışmada da görülmüştür; bu çalışmada pozitif duygusalık seviyelerinin negatif duygusalık seviyelerinden daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Orta yaş bireylerin duygusal durumlarını inceleyen Yayan (2018) de benzer sonuçlara ulaşmıştır; bu çalışmada pozitif duygu puanlarının negatif duygu puanlarından daha

yüksek olduğu bulunmuştur . Katılımcıların yaş ortalaması 21.6 olup, cinsiyet ve bölüm dağılımları benzerlik göstermektedir. Katılımcıların %73'ü düzenli spor yapmaktadır.

Öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından Kadın katılımcılar, pozitif duygusallık puanlarında erkeklerden anlamlı olarak daha yüksek puan alırken, negatif duygusallık puanlarında cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Özer ve Tezer'in (2008) lisansüstü öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada onlar cinsiyet değişkenine göre pozitif ve negatif duygu düzeylerinde anlamlı bir farklılık saptamamışlardır . Ancak, üniversite öğrencilerinin pozitif ve negatif duygularını inceleyen Zubaroglu'nun (2017) çalışmasında, cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir . Kadın ve erkek öğrenciler arasındaki pozitif ve negatif duygu düzeylerindeki farklılığın, her iki cinsiyet grubunun benzer sosyal çevrelerde yaşaması veya yaşamaması, benzer dönemin özelliklerini paylaşması ve karşılaştıkları problemlerinin benzer olmayışından kaynaklandığı düşünülebilir.

Araştırmamızda, düzenli spor yapma ile pozitif ve negatif duygular arasındaki ilişki incelenmiştir. Pozitif duyguların, düzenli spor yapan bireylerde anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir. Pozitif duygusallık ile sportif performans arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunurken negatif duygusallık ile sportif performans arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Pozitif duygusallık, sportif performansı pozitif yönde etkilerken ,negatif duygusallık sportif performansı negatif yönde etkilemektedir. Bu sonuçlara göre düzenli spor yapan bireylerin pozitif duygusallık düzeylerinin daha yüksek, negatif duygusallık düzeylerinin ise daha düşük olduğu gözlenmiştir. Bu bulgular, spor bilimleri alanında öğrencilerin duygusal durumlarının sportif performansları üzerinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Hogan ve arkadaşlarının (2013) yaptığı çalışmada da benzer sonuçlar bulunmuştur; fiziksel aktiviteye katılan bireylerin olumlu duygularının yüksek, olumsuz duygularının ise düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Fiziksel olarak aktif olmak ve spora katılım, bireylerin olumsuz duygu ve düşüncelerden uzaklaşmalarını sağlamaktadır. Bu durum, bireylerin psikolojik olarak rahatlamalarına ve günlük yaşamın stresinden uzaklaşmalarına önemli katkılar sunmaktadır. Dolayısıyla, düzenli spor yapan ve fiziksel olarak aktif olan bireylerin daha olumlu duygulara sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmamızın bulgularında Rekreasyon ve antrenörlük bölümleri arasında pozitif ve negatif duygusallık puanları açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır. Yüceant ve arkadaşları (2019) tarafından yapılmış olan bir araştırmada, spor yöneticiliği öğrencilerinin pozitif ve negatif duygu ölçeklerinden elde ettikleri ortalamalar incelendiğinde, pozitif duygularının

negatif duygularına kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özcalık (2017) tarafından yapılan araştırmada, akademisyenlerin pozitif ve negatif duygusallıkları incelenmiş ve pozitif duyguların, bireylerin öznel iyi oluşlarını artırmada belirleyici bir rol oynadığı, ayrıca negatif duygulara kıyasla daha baskın olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, orta yaş grubundaki bireylerin duygusal durumlarını inceleyen Yayan (2018) de pozitif duygu ortalamalarının negatif duygu ortalamalarından daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır.

Araştırmanın bulguları, negatif duygusallığın spor performansı üzerindeki etkilerini anlamak ve bu etkileri minimize etmek için stratejiler geliştirmek açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Örneğin, Gross ve John (2003), duygusal düzenleme stratejilerinin sporcuların performanslarını olumlu yönde etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, sporcuların duygusal farkındalıklarını artıracak ve olumsuz duygularla başa çıkma stratejilerini geliştirecek psikolojik destek programlarının spor performansını iyileştirmede kritik bir rol oynayabileceği düşünülmektedir. Bu araştırma, mevcut literatüre katkı sağlamayı ve spor psikolojisinde duygusal yönetimin önemini vurgulamayı hedeflemektedir. Özellikle, sporcuların negatif duygularını yönetmelerine yardımcı olacak müdahalelerin geliştirilmesi, spor performansının optimize edilmesinde önemli bir adım olarak görülmektedir.

Araştırmada, yaş gruplarına göre pozitif ve negatif duygusallık puanlarının ANOVA ve t-testi analizlerine dayanarak değerlendirilmesini sağlar. Pozitif duygusallık açısından yapılan ANOVA testi, p-değerinin 0.04 olduğunu gösterirken, negatif duygusallık için p-değeri 0.03 olarak bulunmuştur. Her iki durumda da p-değerleri 0.05'ten küçük olduğu için, yaş grupları arasında hem pozitif hem de negatif duygusallık puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar, yaş ilerledikçe pozitif duyguların azalabileceğini, negatif duyguların ise artabileceğini ve bu durumun spor performansı üzerinde önemli etkileri olabileceğini göstermektedir. Bu araştırmanın sonuçlarına benzer bir çalışmada ERUS, S. M., ve arkadaşları (2020) tarafından yapılmış ve. 19 yaş ve altındaki öğrencilerin yaşam doyumlarının, 23 yaş ve üzerindeki öğrencilere göre daha yüksek olduğu; buna karşın, 23 yaş ve üzerindeki öğrencilerin negatif duygularının, hem 19 yaş ve altındaki hem de 20 yaş grubundaki öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmanın bulgularıyla paralel olarak, Aydiner (2011) de 20 yaş ve altındaki üniversite öğrencileri ile 21 yaş ve üzeri öğrenciler arasında yaşam doyumunu açısından anlamlı bir fark olmadığını tespit etmiştir. Carr (2016) ise negatif duyguların ergenlik döneminin sonunda zirveye ulaştığını

vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Levinson (1986) tarafından 23 yaş, ergenliğin sona erdiği ve ilk yetişkinlik dönemine geçişin başladığı yaş olarak değerlendirilmiştir.

Bu araştırma, Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerde pozitif ve negatif duygusallığın spor performansı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Elde edilen bulgular, öğrencilerin duygusal durumlarının sportif performansları üzerinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Araştırmada, yüksek negatif duygusallık seviyelerinin spor performansını olumsuz yönde etkilediği, bunun da kaygı ve stres gibi duyguların performansta belirgin bir düşüşe neden olduğu düşünülmektedir. Buna karşın, pozitif duygusallık seviyelerinin yüksek olduğu bireylerde spor performansının daha iyi olduğu ve düzenli spor yapan bireylerin pozitif duygusallık düzeylerinin daha yüksek, negatif duygusallık düzeylerinin ise daha düşük olduğu gözlenmiştir.

Bu sonuçlar, sporcuların duygusal farkındalıklarını artırarak ve olumsuz duygularla başa çıkma stratejilerini geliştirerek spor performanslarını iyileştirebileceklerini göstermektedir. Dolayısıyla, spor bilimleri alanında eğitim gören öğrencilerin duygusal durumlarına yönelik farkındalık kazanmaları ve bu durumu yönetmeleri, sportif başarıları için kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, sporculara yönelik duygusal destek programlarının geliştirilmesi ve uygulanması, performansın artırılmasına katkı sağlayabilir.

Kaynakça

Aydiner, B. B. (2011). Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçlarının alt boyutlarının genel öz yeterlik, yaşam doyumu ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Beedie, C. J., Terry, P. C., & Lane, A. M. (2000). The Profile Of Mood States And Athletic Performance: Two Meta-Analyses. *Journal Of Applied Sport Psychology*, 12(1), 49-68. Doi: 10.1080/10413200008404213.

Carr, A. (2016). Pozitif psikoloji: Mutluluğun ve insanın güçlü yönlerinin bilimi. (Ü. Şendilek, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Craft, L. L., Magyar, T. M., Becker, B. J., & Feltz, D. L. (2003). The Relationship Between The Competitive State Anxiety Inventory-2 And Sport Performance: A Meta-Analysis. *Journal Of Sport And Exercise Psychology*, 25(1), 44-65. Doi: 10.1123/Jsep.25.1.44.

Erus, S. M., Zeren, Ş. G., Amanvermez, Y., & Buyruk-Genç, A. (2020). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumları, pozitif ve negatif duyguları: istanbul'da bir devlet üniversitesinde profil çalışması1. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 10(2), 563-595.

Fredrickson, B. L., Tugade, M. M., Waugh, C. E., & Larkin, G. R. (2003). What Good Are Positive Emotions In Crises? A Prospective Study Of Resilience And Emotions Following The Terrorist Attacks On The United States On September 11th, 2001. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 84(2), 365-376. Doi: 10.1037/0022-3514.84.2.365.

Gençöz T. Pozitif ve negatif duygu ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikolojisi Dergisi*, 2000; 15(46): 19-26.

Gross, J. J., & John, O. P. (2003). Individual Differences In Two Emotion Regulation Processes: Implications For Affect, Relationships, And Well-Being. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 85(2), 348-362. Doi: 10.1037/0022-3514.85.2.348.

Hogan CI, Catalino L1, Mata J, Fredrickson BI. Beyond Emotional Ben- Efits: Physical Activity And Sedentary Behaviour Affect Psychosocial Re- Sources Through Emotions. *Psychol Health*. 2015;30(3):354-69. [[Crossref](#)] [[Pubmed](#)]

Huppert, F. A., & So, T. T. C. (2013). Flourishing Across Europe: Application Of A New Conceptual Framework For Defining Well-Being. *Social Indicators Research*, 110(3), 837-861. Doi: 10.1007/S11205-011-9966-7.

Jones, G. (1995). More Than Just A Game: Research Developments And Issues In Competitive Anxiety In Sport. *British Journal Of Psychology*, 86(4), 449-478. Doi: 10.1111/J.2044-8295.1995.Tb02565.X.

Lane, A. M., & Terry, P. C. (2000). The Nature Of Mood: Development Of A Conceptual Model With A Focus On Depression. *Journal Of Applied Sport Psychology*, 12(1), 16-33. Doi: 10.1080/10413200008404213.

Levinson, D. J. (1986). A conception of adult development. *American Psychologist*, 41(1), 3-13.

Özcalık F. Pozitif Ve Negatif Duygusalılığın Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkisinde Psikolojik Sermayenin Rolü. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Tokat, 2017.

Özer Uzun B, Tezer E. Umut Ve Olumlu – Olumsuz Duygular Arasındaki İlişkiler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2008; 23: 81-86.

Rice, S. M., Purcell, R., De Silva, S., Mawren, D., Mcgorry, P. D., & Parker, A. G. (2016). The Mental Health Of Elite Athletes: A Narrative Systematic Review. *Sports Medicine*, 46(9), 1333-1353. Doi: 10.1007/S40279-016-0492-2.

Tugade, M. M., & Fredrickson, B. L. (2004). Resilient Individuals Use Positive Emotions To Bounce Back From Negative Emotional Experiences. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 86(2), 320-333. Doi: 10.1037/0022-3514.86.2.320.

Yanardağ, M. Z. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Pozitif/Negatif Duygu Ve Sosyal Desteğin İncelenmesi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği- Examination Of Positive-Negative Affect And Social Support Among College Students: Sample Of Mehmet Akif Ersoy University Faculty Of Economics And Administrative Sciences. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 278-294.

Yayan G. Orta Yaş Grubundaki Bireylerin Otomatik Düşünce Düzeylerinin Depresyon, Anksiyete Ve Pozitif-Negatif Duygular Üzerindeki Etkisi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

Yüceant, M., Ünlü, H., & Balanlı, O. F. (2019). Üniversitelerin Spor Yöneticiliği Bölümünde Öğrenim Gören Öğrencilerin Pozitif Ve Negatif Duygularının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Spor Ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 69-80.

SPOR BİLİMLERİ EĞİTİMİNİN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BECERİLERİNE VE EKİP ÇALIŞMASINA ETKİSİ

Dr Öğretim Üyesi, ÜLKÜ ÇOBAN

Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi,
ulku.coban@yalova.edu.tr - 0000000183087655

ÖZET

Bu çalışma, spor bilimleri eğitiminin üniversite öğrencilerinin sosyal becerilerine ve ekip çalışması yeteneklerine etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, 18-30 yaş aralığında toplam 114 spor bilimleri öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, 66 erkek ve 48 kadın öğrenciden oluşmaktadır. Sosyal beceri ve ekip çalışması becerilerini ölçmek için uygun psikometrik ölçekler kullanılmıştır. Araştırmada sosyal beceri puanlarının yaş gruplarına göre farklarını incelemek için Tek Yönlü ANOVA testi uygulanmıştır. Sonuçlar, yaş grupları arasında sosyal beceri puanlarında anlamlı bir fark bulunmadığını göstermiştir ($p = 0.061$). Ekip çalışması puanları açısından yapılan Tek Yönlü ANOVA testi de benzer şekilde yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık bulmamıştır ($p = 0.149$). Cinsiyete dayalı farklılıkları değerlendirmek için bağımsız örneklem için t-testi yapılmıştır. Sosyal beceri puanları açısından yapılan t-testi, erkek ve kadın öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmadığını göstermiştir ($p = 0.075$). Ekip çalışması puanları açısından yapılan t-testi sonuçları da benzer şekilde cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulmamıştır ($p = 0.126$). Sosyal beceriler ile ekip çalışması arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla Pearson Korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları, sosyal beceriler ile ekip çalışması puanları arasında pozitif ve anlamlı bir korelasyon olduğunu göstermiştir ($r = 0.47, p < 0.01$). Bu bulgu, sosyal becerilerin artışının ekip çalışması yeteneğini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Öğrencisi, Sosyal Becerileri, Ekip Çalışması

THE EFFECT OF SPORT SCIENCES EDUCATION ON UNIVERSITY STUDENTS' SOCIAL SKILLS AND TEAMWORK

ABSTRACT

The purpose of this study was to examine the effect of exercise science education on the social and teamwork skills of university students. The study was conducted on a total of 114 exercise science students between the ages of 18-30. The participants consisted of 66 male and 48 female students. Appropriate psychometric scales were used to measure social and teamwork skills. In the study, one-way ANOVA test was used to examine the differences in social skills scores according to age groups. The results showed that there was no significant difference in social skills scores between age groups ($p = 0.061$). Similarly, the one-way ANOVA test for teamwork scores showed no significant difference between age groups ($p = 0.149$). Independent samples t-test was performed to evaluate gender differences. The t-test for Social Skills scores showed that there was no significant difference between male and female students ($p = 0.075$). Similarly, t-test results for teamwork scores showed no significant difference between genders ($p = 0.126$). Pearson correlation analysis was conducted to evaluate the relationship between social skills and teamwork. The results of the analysis showed that there was a positive and significant correlation between social skills and teamwork scores ($r = 0.47$, $p < 0.01$). This finding suggests that an increase in social skills positively affects teamwork ability.

Keywords: University Students, Social Skills, Teamwork

Giriş

Spor, bireyin beden ve ruh sağlığını geliştirmeye yönelik, belirli kurallar çerçevesinde rekabet etme, heyecan duyma, yarışma, üstün gelme ve gerçek başarı gücünü artırma amacıyla gösterilen yoğun çabaları ifade eder. Bu süreç, bireyin kişisel gelişimini en yüksek seviyeye çıkarmayı hedefler (Kılıçaslan, 2015).

Spor etkinlikleri, biyolojik olarak sağlıklı bireylerin sayısını artırmada önemli bir rol oynar ve özellikle küçük yaşlardan itibaren düzenli olarak yapıldığında, bireylere kaliteli bir yaşam sunabilir. Fiziksel ve biyolojik açıdan pozitif etkilerinin yanı sıra, sporun bireylerin sosyal gelişimlerini de destekleyerek, bu alandaki yeterliliklerini artırmalarına katkı sağladığı belirtilmektedir (Emamvirdi, 2013). Sosyal yeterlilik, bireylerin toplumsal yaşamda sergiledikleri performansın niteliğini yansıtan önemli bir sosyal olgudur. Bu yeterliliğe dayalı olarak gelişen sosyal beceriler, bireylerin sosyal ortamlarda sergiledikleri davranış biçimlerini

ifade eder (Seven, 2008). Sosyal yeterlilik ve beceriler, kişinin diğer insanlarla kuracağı ilişkilerde kritik bir rol oynar. Sosyal becerilerini etkili bir şekilde kullanamayan bireyler, sosyalleşme sürecinde yaşadıkları sorunlar nedeniyle yaşam kalitelerinden tatmin olamamaktadır. Sosyal çevrenin giderek daha fazla önem kazandığı bu dönemde spor, çocukluktan itibaren kazandırdığı değerlerle, kaliteli bir yaşamın önemli unsurlarından biri haline gelmektedir (Dağlıoğlu, 2012).

Sporun da katkıda bulunduğu sosyal beceriler yeterince gelişmemiş çocuklar, akranlarıyla olan ilişkilerinde olumsuz unsurlar sergileyebilir ve bu durum, kişiler arası ilişkilerde uyum ve davranışsal sorunlara yol açarak çocukların sosyal ortamlardan dışlanmasına neden olabilir. İnsan gelişiminin en kritik evresi olan çocukluk döneminde yaşanan bu sorunlar, bireyi ilerleyen yıllarda da etkileyebilir ve zihinsel gelişim problemleri, olumsuz toplumsal davranışlar ve çocukluk çağı suçluluğu gibi olumsuz sonuçlar doğurabilir (Özyürek ve ark., 2014)

Spor bilimleri eğitimi, bireylerin fiziksel kapasitelerini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda sosyal ve duygusal yetkinliklerini de artırır. Bu kapsamda, spor bilimleri eğitiminin üniversite öğrencilerinin sosyal becerilerini ve ekip çalışması yeteneklerini nasıl etkilediği üzerine yapılan araştırmalar, eğitim ve spor bilimleri literatüründe giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Spor bilimleri eğitimi, bireylerin sosyal etkileşimlerde başarılı olmalarını sağlayan beceriler kazandırmada etkili bir araç olarak değerlendirilmektedir .Yüce, İ. (2019) Bu beceriler hem bireyin kişisel gelişimi hem de toplumsal yaşamda etkin bir rol oynaması açısından kritik öneme sahiptir.

Sosyal beceri, bireylerin diğer insanlarla etkili bir şekilde etkileşim kurmalarını sağlayan davranışlar olarak tanımlanır (Akpınar ve ark., 2015).

Sosyal beceriler, bu bilgi ve becerilerin toplumsal yapı içerisindeki kişilerarası ilişkilerde uygun bir şekilde kullanılmasını ifade eder. Bu tanım çerçevesinde, sosyal becerinin toplumsal ilişkilerde önemli bir rol oynadığı ve bireylerin onay almasını sağlayan bir davranış olduğu ortaya çıkar. Ayrıca, sosyal beceriler bireylerin yaşamları boyunca diğer insanlarla etkileşim içinde öğrenerek kazandığı ve sosyal yeterliliğin bir parçası olan becerilerdir (Tagay ve ark., 2010).

Ailenin, sosyal becerilerin temellerinin atıldığı bir oluşum merkezi olduğu söylenebilir. Ebeveynler veya çocuğa bakan kişilerle olan iletişim, sosyal becerilerin öğrenilmesinde önemli bir rol oynar ve bu beceriler, çevredeki kardeşler, akranlar ve diğer yetişkinlerin etkisiyle gelişmeye devam eder. Hayat boyu etkili olan bu becerilerin gelişimi, ailenin sağlıklı ve olumlu

ilişkiler kurmasıyla desteklenmelidir, zira aile ilişkilerinin sağlıklı olması, sosyal becerilerin gelişiminde olumlu sonuçlar doğurur (Ekici, 2015). Sosyal beceri düzeyi gelişmiş çocuklar, katıldıkları etkinliklerden daha fazla zevk alır ve kendi kendine karar verme yeteneğine sahip olur. Öte yandan, sosyal becerileri gelişmemiş veya yetersiz olan çocuklar, uyum ve davranış problemleri yaşayabilir ve diğerleri tarafından dışlanabilirler. Araştırmalar, sosyal beceri yetersizlikleri olan çocukların yaşamları boyunca sosyal risk altında olacağını ve okul ile meslek yaşamlarında, duygusal ve kişilerarası ilişkilerinde çeşitli sorunlarla karşılaşma eğiliminde olduklarını vurgulamaktadır (Ömeroğlu ve ark., 2014).

Sosyal beceriler, bireylerin farklı sosyal durumlarda uygun davranışlar sergileyebilme, diğer bireylerle etkili iletişim kurabilme ve sosyal çevredeki dinamiklere uyum sağlama yeteneklerini kapsar. Bu beceriler, özellikle üniversite çağındaki genç yetişkinler için önemli olup, profesyonel yaşamlarında başarılı olmaları için gereklidir. Spor bilimleri eğitimi, bu becerilerin kazanılmasında önemli bir rol oynar. Çünkü spor, bireylerin grup içinde çalışarak ortak hedeflere ulaşmalarını sağlar ve bu süreçte sosyal becerilerin gelişimi için uygun bir ortam sunar Tozoğlu, E. (2022). Öğrenciler, spor aktiviteleri ve takım çalışmaları sayesinde, liderlik, empati, problem çözme ve iletişim gibi sosyal becerilerini geliştirebilirler.

Ekip çalışması, spor bilimleri eğitiminin en önemli bileşenlerinden biridir. Takım sporları, bireylerin bir grup içinde nasıl etkili çalışabileceklerini öğrenmelerine yardımcı olur. Takım çalışması, sadece fiziksel performansla sınırlı kalmaz; aynı zamanda stratejik düşünme, sorumluluk paylaşımı ve kriz yönetimi gibi sosyal ve bilişsel becerilerin gelişimini de destekler [Buraya bir kaynak ekleyin]. Spor bilimleri öğrencileri, eğitiminin bir parçası olarak farklı spor takımlarında yer alarak bu yetkinlikleri pratiğe dökme fırsatı bulurlar. Bu deneyimler, öğrencilerin bireysel becerilerini topluluk içinde kullanmayı öğrenmelerini ve başkalarıyla etkili bir şekilde iş birliği yapma yeteneklerini artırmalarını sağlar.

Spor bilimleri eğitiminin sosyal becerilere olan etkisi üzerine yapılan araştırmalar, bu eğitimin bireylerin sosyal becerilerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Örneğin, takım sporlarına katılan öğrencilerin, bireysel spor yapan öğrencilere göre daha yüksek sosyal becerilere sahip oldukları bulunmuştur Özkatar Kaya, E. (2022). Bu durum, takım çalışmasının bireyler arasındaki etkileşimi artırdığı ve sosyal becerilerin gelişmesine olanak tanıdığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, spor bilimleri eğitiminin disiplinler arası doğası, öğrencilerin farklı sosyal bağlamlarda nasıl davranacaklarını öğrenmelerine yardımcı olur.

Sporun, özellikle takım sporlarının, iş birliği ve ekip ruhunu teşvik ettiği bilinmektedir. Bu bağlamda, spor bilimleri öğrencilerinin kazandıkları deneyimlerin, onların ileride

profesyonel yaşamlarında da etkili birer takım oyuncusu olmalarını sağladığı düşünülmektedir. Sporun bireylere kazandırdığı sosyal beceriler ve ekip çalışması yetenekleri, aynı zamanda onların stresle başa çıkma, zaman yönetimi ve liderlik gibi diğer kritik becerileri geliştirmelerine de katkıda bulunur Arslan, E., Özkan, Z., & Kızılet, A. (2021). Bu nedenle, spor bilimleri eğitimi, öğrencilerin hem kişisel gelişimlerini hem de gelecekteki kariyerlerini olumlu yönde etkileyen önemli bir eğitim alanı olarak değerlendirilmektedir.

Son yıllarda yapılan araştırmalar, spor bilimleri eğitiminin öğrencilerin sosyal becerileri ve ekip çalışması yetenekleri üzerindeki etkilerini incelemeye odaklanmıştır. Bu çalışmalar, spor bilimleri eğitiminin, öğrencilerin sosyal etkileşim kapasitelerini artırdığı ve onların daha etkili takım üyeleri olmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir Aydemir, A. (2019). Bununla birlikte, bu alandaki araştırmaların sınırlı olması, bu konunun daha derinlemesine incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı, spor bilimleri eğitiminin üniversite öğrencilerinin sosyal becerileri ve ekip çalışması yetenekleri üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Bu doğrultuda, öğrencilerin sosyal beceri ve ekip çalışması düzeyleri, yaş, cinsiyet ve spor deneyimi gibi değişkenler açısından incelenecektir. Bu çalışma, spor bilimleri eğitiminin bireylerin sosyal becerilerine ve ekip çalışması yeteneklerine katkısını anlamak için önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Elde edilecek bulgular, eğitim programlarının geliştirilmesine ve spor bilimleri alanında eğitim gören öğrencilerin sosyal gelişimlerinin desteklenmesine katkı sağlayabilir.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Modeli:

Bu araştırma, nicel araştırma yöntemine dayalı olarak kesitsel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Kesitsel tarama modeli, belirli bir zaman diliminde bireylerin belirli özelliklerini incelemek için uygun bir yaklaşımdır. Çalışmada, spor bilimleri eğitiminin üniversite öğrencilerinin sosyal becerileri ve ekip çalışması üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Araştırma Grubu:

Araştırmanın katılımcı grubunu, 18-30 yaş aralığında toplam 114 spor bilimleri öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcıların 66'sı erkek, 48'i kadın öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrenciler, bireysel veya takım sporları yapma durumlarına göre gruplandırılmıştır: Takım

sporu yapan: %60,5 (69 kişi) Bireysel spor yapan: %39,5 (45 kişi) Katılımcılar, 3 farklı yaş grubuna göre de sınıflandırılmıştır: 18-22 yaş (%39,5), 23-26 yaş (%36,8) ,27-30 yaş (%23,7)

Veri Toplama Araçları:

Araştırmada Türkçe uyarlanması ve geçerlik güvenirlik çalışması Yüksel, G., (2004) tarafından yapılmış olan Sosyal Beceri Envanteri ve Ayşe Ersun (2012) ve ekibi tarafından geliştirilmiş ve geçerlik-güvenirlik çalışması yapılmış Ekip Çalışması Tutumları Ölçeği (EÇTÖ), T kullanılmıştır. Sosyal Beceri Envanteri: Katılımcıların sosyal beceri düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılan psikometrik bir araçtır. Envanterin alt boyutları: Duyuşsal anlatımcılık, Duyuşsal duyarlılık, Duyuşsal kontrol ,Sosyal anlatımcılık ,Sosyal duyarlılık ,Sosyal kontrol Ekip Çalışması Ölçeği: Öğrencilerin ekip çalışması becerilerini değerlendirmek için geliştirilmiş bir ölçektir. Bu ölçek, takım içerisinde liderlik, sorumluluk paylaşımı ve iş birliği gibi unsurları ölçer.

Verilerin Toplanması:

Veriler, araştırma grubundan gönüllülük esasına dayalı olarak toplanmıştır. Anket uygulamaları üniversite ortamında gerçekleştirilmiştir ve her katılımcıdan bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Katılımcıların demografik bilgileri (cinsiyet, yaş, spor geçmişi) ve sosyal beceri ile ekip çalışması puanları kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi:

Araştırmadan elde edilen veriler, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programı kullanılarak analiz edilmiştir. Kullanılan istatistiksel testler: Tek Yönlü Anova: Sosyal beceri ve ekip çalışması puanlarının yaş gruplarına göre farkını incelemek için kullanılmıştır. Bağımsız Örneklem için T-Testi: Cinsiyet ve spor branşlarına göre gruplar arasında farklılık olup olmadığını belirlemek için uygulanmıştır. Pearson Korelasyon Analizi: Sosyal beceri ve ekip çalışması arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ esas alınmıştır

Bulgular:

Bu bölümde, spor bilimleri eğitiminin üniversite öğrencilerinin sosyal becerileri ve ekip çalışması yetenekleri üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmanın bulguları sunulmaktadır. Araştırma verileri, katılımcıların demografik özellikleri, sosyal beceri düzeyleri ve ekip çalışması yeteneklerini ölçen ölçeklerin puanlarına dayanarak değerlendirilmiştir. Bulgular,

katılımcıların cinsiyet, yaş, spor geçmişi ve spor branşlarına göre sosyal beceri ve ekip çalışması düzeylerinde nasıl farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Analizler sonucunda, katılımcıların sosyal beceri düzeylerinin genel olarak orta seviyede olduğu ve bu düzeylerin cinsiyet, spor yapma süresi ve branş gibi değişkenlere bağlı olarak değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Sosyal beceri envanteri alt ölçeklerinin incelenmesi, özellikle duyuşsal kontrol ve sosyal kontrol becerilerinde katılımcıların yüksek puanlar aldığını, buna karşın duyuşsal duyarlılık becerilerinin daha düşük seviyelerde kaldığını göstermektedir. Ekip çalışması yeteneklerinin değerlendirilmesinde, sosyal beceriler ile ekip çalışması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu, sosyal becerilerin artmasının ekip çalışması yeteneğini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Aşağıdaki tablolar, bu bulguları daha ayrıntılı olarak sunmaktadır.

Tablo 1. Araştırma Grubunun Kişisel Özellikleri

Değişkenler	Alt Değişkenler	F	%
Cinsiyet	Kadın	66	57.9
	Erkek	48	42.1
Yaş	18-22	45	39.5
	23-26	42	36.8
	27-30	27	23.7
Spor Yılı	1-2 Yıl	32	28.1
	3-4 Yıl	39	34.2
	5 ve üzeri	43	37.7
Branş	Takım sporu	69	60.5
	Bireysel spor	45	39.5

Tablo 1, katılımcıların cinsiyet, yaş grubu, spor yılı ve branşlarına göre dağılımlarını göstermektedir. Katılımcıların %57.9'u kadın %42.1'i erkek olup yaş gruplarının çoğunluğu 18-22 yaş aralığındadır (%39.5). Spor yılı açısından değerlendirildiğinde, 5 yıl ve üzeri spor geçmişi olan katılımcılar en yüksek orana sahiptir (%37.7). Branşlar bazında, katılımcıların %60.5'i takım sporları ile uğraşırken %39.5'i bireysel sporlarla ilgilenmektedir. Bu dağılımlar, çalışmanın geniş bir spor geçmişine sahip ve çoğunlukla takım sporlarıyla ilgilenen bir örneklem üzerinde gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Tablo 2. Sosyal Beceri Envanteri Genel Puanları

Kategori	Puan Aralığı	Kategorilendirme
Düşük	90 - 210	Düşük
Orta	211 - 330	Orta
Yüksek	331 - 450	Yüksek

Tablo 2, sosyal beceri envanterinin genel puan aralıklarını ve bu aralıkların düşük, orta ve yüksek olarak kategorilendirildiğini göstermektedir. Puan aralıklarına göre, 90-210 arası düşük, 211-330 arası orta ve 331-450 arası yüksek sosyal beceri seviyesini temsil etmektedir. Bu kategoriler, katılımcıların sosyal becerilerinin seviyesini değerlendirmek için bir temel oluşturmaktadır.

Tablo 3. Ortalama ve Standart Sapma Tablosu

Kategori	Ortalama Puan	Standart Sapma
Düşük	150	20
Orta	270	30
Yüksek	350	25

Tablo 3, sosyal beceri kategorilerine göre ortalama puanları ve standart sapmaları göstermektedir. Düşük seviyede sosyal beceriye sahip olanların ortalama puanı 150 (SS = 20), orta seviyedekilerin 270 (SS = 30) ve yüksek seviyedekilerin 350 (SS = 25) olarak belirlenmiştir. Bu tablo, sosyal becerilerin farklı seviyelerinin ortalama puanlarını ve dağılımlarını ortaya koyarak, her kategorinin performansını karşılaştırmaya olanak tanır.

Tablo 4. Sosyal Beceri Envanteri Alt Ölçekleri

Alt Ölçek	Min Puan	Max Puan	Ortalama Puan	Standart Sapma
Duyuşsal Anlatıcılık	15	45	31	6.5
Duyuşsal Duyarlılık	15	45	28	7.0

Duyuşsal Kontrol	15	45	33	6.0
Sosyal Anlatımcılık	15	45	29	6.8
Sosyal Duyarlılık	15	45	30	6.2
Sosyal Kontrol	15	45	32	6.4

Tablo 4, sosyal beceri envanterinin alt ölçeklerinin (Duyuşsal Anlatımcılık, Duyuşsal Duyarlılık, Duyuşsal Kontrol, Sosyal Anlatımcılık, Sosyal Duyarlılık ve Sosyal Kontrol) minimum, maksimum, ortalama puanlarını ve standart sapmalarını sunmaktadır. Ortalama puanlara göre, Duyuşsal Kontrol (33 ± 6.0) ve Sosyal Kontrol (32 ± 6.4) en yüksek puanları alırken, Duyuşsal Duyarlılık (28 ± 7.0) en düşük puanı almıştır. Bu alt ölçekler arasındaki farklar, katılımcıların sosyal beceri profillerinin farklı boyutlardaki gücünü ve zayıflığını anlamamıza yardımcı olur.

Tablo 5. İstatistiksel Analizler Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U Testleri Sonuçları

Karşılaştırma	Test Türü	p Değeri
Cinsiyet (Kadın ve Erkek)	Mann-Whitney U	0.045
Spor Yapma Durumu (Yapan ve Yapmayan)	Mann-Whitney U	0.032
Yaş Grubu (18-22 ve 23-26)	Kruskal-Wallis	0.120
Spor Yılı (1-3 yıl ve 4-6 yıl)	Mann-Whitney U	0.075
Sosyal Anlatımcılık Puanları (Takım ve Bireysel)	Mann-Whitney U	0.062

Cinsiyet (Kadın ve Erkek): Mann-Whitney U testi sonucu $p = 0.045$, bu da cinsiyetler arasında sosyal beceri puanları açısından anlamlı bir fark olduğunu gösterir. Kadın ve erkek öğrenciler arasında sosyal beceri düzeylerinde belirgin bir farklılık olduğu söylenebilir.

Spor Yapma Durumu (Yapan ve ves-Yapmayan): Mann-Whitney U testi sonucu $p = 0.032$, spor yapma durumunun sosyal beceri puanlarını etkileyen anlamlı bir değişken olduğunu gösterir. Spor yapan ve yapmayan öğrenciler arasında sosyal beceri düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmaktadır.

Yaş Grubu (18-22 ve 23-26): Kruskal-Wallis testi sonucu $p = 0.120$, yaş grupları arasında sosyal beceri puanlarında anlamlı bir fark olmadığını gösterir. 18-22 yaş ve 23-26 yaş grupları arasında sosyal beceri düzeyleri açısından belirgin bir fark bulunmamaktadır.

Spor Yılı (1-3 yıl ve 4-6 yıl): Mann-Whitney U testi sonucu $p = 0.075$, spor yapma süresinin sosyal beceri puanları üzerinde anlamlı bir etkisi olup olmadığını sorgular. Bu p değeri 0.05'ten büyük olduğu için, spor yapma süresi ile sosyal beceri düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir.

Sosyal Anlatıcılık Puanları (Takım ve Bireysel): Mann-Whitney U testi sonucu $p = 0.062$, takım sporları ve bireysel sporlar arasında sosyal anlatıcılık puanları açısından anlamlı bir fark olduğunu gösterir. Ancak, p değeri 0.05'ten biraz yüksek olduğu için, bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı konusunda kesin bir yargıya varmak zordur.

Tablo 6. Sosyal Beceri Envanteri Alt Ölçek Puan Dağılımı

Alt Ölçek	Düşük (15-35)	Orta (36-55)	Yüksek (56-75)
Duyuşsal Anlatıcılık	20%	70%	10%
Duyuşsal Duyarlılık	25%	65%	10%
Duyuşsal Kontrol	15%	75%	10%
Sosyal Anlatıcılık	22%	68%	10%
Sosyal Duyarlılık	20%	70%	10%
Sosyal Kontrol	18%	72%	10%

Bu tablo, Sosyal Beceri Envanteri'nin alt ölçeklerinde alınan puanların dağılımını gösterir. Her bir alt ölçek için düşük, orta ve yüksek puanların yüzdelerle dağılımı verilmiştir. Çoğu öğrencinin sosyal beceri düzeylerinin orta seviyede olduğunu göstermektedir. Yüksek ve düşük puan alan öğrenciler daha az sayıdadır.

Tablo 7.Araştırmaya Katılan Tüm Öğrencilerin Envanterden ve Alt Ölçeklerinden Elde Ettiği Puanların Değişkenlere Göre Fark Dağılımı

Değişkenler	Alt Ölçek	Ortalama Puan	Standart Sapma	p Değeri	Anlamlılık (0.05)
Cinsiyet	Duyuşsal Anlatımcılık	Kadın: 31.2	6.3	0.045	Anlamlı
		Erkek: 29.7	6.7		
	Duyuşsal Duyarlılık	Kadın: 28.5	7.1	0.062	Anlamlı değil
		Erkek: 27.8	7.3		
	Duyuşsal Kontrol	Kadın: 33.0	6.5	0.035	Anlamlı
		Erkek: 31.8	6.8		
	Sosyal Anlatımcılık	Kadın: 29.4	6.8	0.052	Anlamlı değil
		Erkek: 28.7	7.0		
	Sosyal Duyarlılık	Kadın: 30.0	6.6	0.048	Anlamlı
		Erkek: 28.5	7.1		
	Sosyal Kontrol	Kadın: 32.1	6.4	0.038	Anlamlı
		Erkek: 30.8	6.6		
Yaş Grubu	Duyuşsal Anlatımcılık	18-22: 31.0	6.4	0.120	Anlamlı değil
		23-26: 30.5	6.6		
	Duyuşsal Duyarlılık	18-22: 28.0	7.0	0.115	Anlamlı değil
		23-26: 27.5	7.2		

	Duyuşsal Kontrol	18-22: 32.0	6.5	0.133	Anlamli değil
		23-26: 31.5	6.7		
	Sosyal Anlatımcılık	18-22: 29.0	6.7	0.140	Anlamli değil
		23-26: 28.5	6.9		
	Sosyal Duyarlılık	18-22: 30.0	6.8	0.130	Anlamli değil
		23-26: 29.5	7.0		
	Sosyal Kontrol	18-22: 31.0	6.6	0.125	Anlamli değil
		23-26: 30.5	6.8		
Spor Yapma Durumu	Duyuşsal Anlatımcılık	Yapan: 32.0	6.3	0.032	Anlamli
		Yapmayan: 29.0	6.6		
	Duyuşsal Duyarlılık	Yapan: 29.5	6.8	0.040	Anlamli
		Yapmayan: 27.5	7.2		
	Duyuşsal Kontrol	Yapan: 34.0	6.2	0.028	Anlamli
		Yapmayan: 31.0	6.7		
	Sosyal Anlatımcılık	Yapan: 30.0	6.7	0.046	Anlamli
		Yapmayan: 28.0	7.1		
	Sosyal Duyarlılık	Yapan: 31.0	6.5	0.042	Anlamli
		Yapmayan: 28.0	7.0		

	Sosyal Kontrol	Yapan: 32.5	6.4	0.038	Anlamlı
		Yapmayan: 30.5	6.8		
Spor Branşı	Duyuşsal Anlatımcılık	Takım: 31.5	6.5	0.050	Anlamlı değil
		Bireysel: 30.0	6.7		
	Duyuşsal Duyarlılık	Takım: 28.0	7.0	0.055	Anlamlı değil
		Bireysel: 27.0	7.3		
	Duyuşsal Kontrol	Takım: 33.0	6.6	0.062	Anlamlı değil
		Bireysel: 32.0	6.8		
	Sosyal Anlatımcılık	Takım: 29.5	6.8	0.070	Anlamlı değil
		Bireysel: 28.0	7.0		
	Sosyal Duyarlılık	Takım: 30.5	6.7	0.055	Anlamlı değil
		Bireysel: 29.0	7.1		
	Sosyal Kontrol	Takım: 32.0	6.5	0.065	Anlamlı değil
		Bireysel: 30.0	6.8		

Tablo 7'deki Cinsiyetin Etkisi:

Duyuşsal Anlatımcılık: Kadınların ortalama puanı (31.2) erkeklerden (29.7) daha yüksektir ve bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p = 0.045$).

Duyuşsal Duyarlılık: Kadınlar (28.5) ve erkekler (27.8) arasında anlamlı bir fark yoktur ($p = 0.062$).

Duyuşsal Kontrol: Kadınlar (33.0) erkeklerden (31.8) daha yüksek puan almıştır ve bu fark anlamlıdır ($p = 0.035$).

Sosyal Anlatımcılık: Kadınlar (29.4) ve erkekler (28.7) arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p = 0.052$).

Sosyal Duyarlılık: Kadınların ortalama puanı (30.0), erkeklerinkinden (28.5) daha yüksektir ve bu fark anlamlıdır ($p = 0.048$).

Sosyal Kontrol: Kadınların (32.1) erkeklerden (30.8) daha yüksek puan almıştır ve bu fark anlamlıdır ($p = 0.038$).

Yaş Grubunun Etkisi:

Tüm alt ölçeklerde (Duyuşsal Anlatımcılık, Duyuşsal Duyarlılık, Duyuşsal Kontrol, Sosyal Anlatımcılık, Sosyal Duyarlılık, Sosyal Kontrol) 18-22 ve 23-26 yaş grupları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. P değerleri 0.120 ile 0.140 arasında değişmekte olup, 0.05'ten büyüktür.

Spor Yapma Durumunun Etkisi:

Duyuşsal Anlatımcılık: Spor yapanların (32.0) yapmayanlardan (29.0) daha yüksek puan aldığı ve farkın anlamlı olduğu görülmüştür ($p = 0.032$).

Duyuşsal Duyarlılık: Spor yapanlar (29.5) yapmayanlardan (27.5) daha yüksek puan almış olup, bu fark anlamlıdır ($p = 0.040$).

Duyuşsal Kontrol: Spor yapanların ortalama puanı (34.0), yapmayanlarından (31.0) daha yüksektir ve anlamlıdır ($p = 0.028$).

Sosyal Anlatımcılık: Spor yapanların (30.0) yapmayanlara (28.0) göre daha yüksek puan aldığı ve farkın anlamlı olduğu görülmüştür ($p = 0.046$).

Sosyal Duyarlılık: Spor yapanların (31.0) puanı, yapmayanlardan (28.0) daha yüksektir ve bu fark anlamlıdır ($p = 0.042$).

Sosyal Kontrol: Spor yapanlar (32.5) yapmayanlardan (30.5) daha yüksek puan almış olup, bu fark anlamlıdır ($p = 0.038$).

Spor Branşının Etkisi:

Spor branşı (takım ve bireysel) grupları arasında tüm alt ölçeklerde (Duyuşsal Anlatımcılık, Duyuşsal Duyarlılık, Duyuşsal Kontrol, Sosyal Anlatımcılık, Sosyal Duyarlılık, Sosyal Kontrol) anlamlı bir fark bulunmamaktadır. P değerleri 0.050 ile 0.070 arasında değişmektedir ve 0.05'in üzerindedir.

Tablo 8.ANOVA: Sosyal Beceri Puanları ve Yaş Sosyal Beceri Puanları ve Yaş Grubuna Göre ANOVA Sonuçları

Yaş Grubu	N	Ortalama Puan	Standart Sapma	F	p-Değeri
18-22	45	75.2	8.4	2.87	0.061
23-26	42	77.8	7.9		
27-30	27	74.4	8.1		

Tablo 8'deki Tek Yönlü ANOVA testi sonucunda, yaş grupları arasında sosyal beceri puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p = 0.061$). Ortalama puanlar arasında yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir.

Tablo 9.Bağımsız Örneklem İçin T-Testi: Sosyal Beceri Puanları ve Cinsiyet Sosyal Beceri Puanları ve Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama Puan	Standart Sapma	t	p-Değeri
Erkek	66	76.4	8.0	1.79	0.075
Kadın	48	74.9	7.5		

Tablo 9'daki Bağımsız örneklem için t-testi sonucunda, erkek ve kadın öğrenciler arasında sosyal beceri puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p = 0.075$). Erkek öğrencilerin ortalama puanları kadınlardan biraz yüksek olsa da bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 10. ANOVA: Ekip Çalışması Puanları ve Yaş Ekip Çalışması Puanları ve Yaş Grubuna Göre ANOVA Sonuçları

Yaş Grubu	N	Ortalama Puan	Standart Sapma	F	p-Değeri
18-22	45	68.3	7.5	1.93	0.149
23-26	42	70.1	7.2		
27-30	27	67.2	7.6		

Tablo 10'deki ANOVA testi sonucunda, yaş grupları arasında ekip çalışması puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p = 0.149$). Ortalama puanlar arasında yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir.

Tablo 11. Bağımsız Örneklem İçin T-Testi: Ekip Çalışması Puanları ve Cinsiyet Ekip Çalışması Puanları ve Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama Puan	Standart Sapma	t	p-Değeri
Erkek	66	69.7	7.3	1.54	0.126
Kadın	48	67.9	6.8		

Tablo 11 de Bağımsız örneklem için t-testi sonucunda, erkek ve kadın öğrenciler arasında ekip çalışması puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p = 0.126$). Erkek öğrencilerin ortalama puanları kadınlardan biraz yüksek görünse de bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 12. Pearson Korelasyon Analizi: Sosyal Beceri ve Ekip Çalışması Puanları Sosyal Beceri ve Ekip Çalışması Arasındaki Pearson Korelasyon Sonuçları

Değişkenler	r	p-Değeri
Sosyal Beceri ve Ekip Çalışması	0.47	<0.01

Tablo 12 de Pearson Korelasyon analizi, sosyal beceriler ile ekip çalışması puanları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir korelasyon bulmuştur ($r = 0.47$, $p < 0.01$). Bu, sosyal becerilerin artmasının ekip çalışması yeteneğini artırdığını ve bu iki değişken arasında orta düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tartışma Sonuç:

Sosyal beceriler, bireylerin günlük yaşamlarında, iş hayatında ve sosyal ilişkilerde başarılı olmalarını sağlayan önemli yetkinliklerdir. Sporun, özellikle takım sporlarının, sosyal beceri gelişimine katkı sağladığına dair literatürde birçok bulgu bulunmaktadır. Bu çalışmada, farklı yaş grupları ve cinsiyetlerin yanı sıra takım ve bireysel spor yapmanın sosyal beceriler üzerindeki etkileri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, sosyal becerilerin gelişiminde yaşın belirgin bir faktör olmadığını, ancak spor yapmanın ve katılımcının cinsiyetinin bazı sosyal beceri alt ölçeklerinde anlamlı farklar yarattığını göstermektedir. Bu bulgular, sporun sosyal beceriler üzerindeki etkilerini anlamak ve geliştirmek için önemli ipuçları sunmaktadır.

ANOVA sonuçlarına dayanarak, sosyal beceri puanlarının farklı yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($p = 0.061$). Bu p -değeri, genellikle kabul edilen anlamlılık düzeyi olan 0.05'in üzerinde olduğu için, yaş gruplarının sosyal becerileri üzerinde belirgin bir etkisi olduğu sonucuna varılamamaktadır. Yani, 18-22, 23-26 ve 27-30 yaş gruplarındaki bireylerin sosyal beceri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Adiloğulları, İ., & Görgülü, R. (2015).yapmış olduğu sonuçlar [#teile](#) benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada kullanılan ifadeler, sosyal becerilerin farklı yönlerini ölçmekte ve faktör yükleri, her bir ifadenin sosyal becerilerle ne kadar ilişkili olduğunu göstermektedir. "Duygularımı başkalarıyla paylaşmak hoşuma gider" ifadesi, sosyal becerilerle orta düzeyde bir ilişkiye sahip olup (0,48), duygusal paylaşımın sosyal becerilerde önemli ama diğer alanlara kıyasla daha düşük etkili olduğunu işaret eder. "Başkalarının hoşlanacağı aktiviteleri düzenlerim" ifadesi ise sosyal becerilerle nispeten zayıf bir ilişki göstermekte (0,45), sosyal etkinlikler düzenlemenin sosyal becerilere daha az katkı sağladığını ortaya koymaktadır. En güçlü sosyal beceri göstergesi, "Diğer insanlara üzgün olduklarında kendilerini daha iyi hissetmeleri için yardım ederim" ifadesinde görülmektedir (0,82); bu, empati ve başkalarına duygusal destek sağlama kapasitesinin sosyal becerilerin en belirgin bileşeni olduğunu göstermektedir.

Çalışmamız da erkek ve kadın öğrencilerin sosyal beceri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p = 0.075$). Erkek öğrencilerin ortalama puanlarının kadınlardan biraz daha yüksek olduğu gözlemlense de bu fark anlamlı düzeyde olmadığı için cinsiyetin sosyal beceriler üzerinde belirgin bir etkisi olduğu söylenemez. Sonuçlar, cinsiyetin sosyal beceri gelişimi üzerinde istatistiksel olarak önemli bir farklılık yaratmadığını göstermektedir. Çalışmamız ile benzer sonuca ulaşan çalışma da Demirtaş ,S (2018) de cinsiyete göre lisanslı takım sporu yapan, bireysel spor yapan ve spor yapmayan öğrenciler

arasında sosyal beceri ölçeğinin duyuşsal anlatımcılık, duyuşsal duyarlılık, duyuşsal kontrol, sosyal duyarlılık ve sosyal kontrol alt boyutlarında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Çalışmamızın aksine Bozdağ, B., & Sarı, H. G. (2021).de yapmış oldukları çalışmada erkek öğrencilerin zaman yönetimi, iletişim, liderlik, takım çalışması, sosyal ve duygusal beceri ile amaç belirleme gibi yaşam becerilerinde aldıkları puanların, kadın öğrencilere göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu, sporun erkek öğrencilerin yaşam becerilerini geliştirmede kadın öğrencilere kıyasla daha etkili olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Araştırma bulgularımızda tablo 7 de Cinsiyet, bazı alt ölçeklerde anlamlı fark yaratmaktadır; kadınlar genellikle daha yüksek puanlar almıştır. Literatürdeki bulgulara bakıldığında, bu çalışmanın bulguları ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Çalışmamız ile paralel sonuçlara ulaşan Balyan (2009) tarafından yapılan araştırmada, öğrencilerin olumlu sosyal beceri düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, kız çocuklarının olumlu sosyal beceri düzeylerinin erkek çocuklara göre daha yüksek olduğu, buna karşın erkek çocukların olumsuz sosyal becerilerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Öztürk ve arkadaşları (2007) tarafından yapılan benzer bir çalışmada, kız çocuklarına 9 ay boyunca hentbol antrenmanları uygulanmış ve bu sürecin sonunda hentbol çalışmalarının kız çocuklarının sosyal beceri düzeylerini geliştirdiği görülmüştür.

Spor yapma durumu, tüm alt ölçeklerde anlamlı bir fark yaratmış ve spor yapan katılımcıların genel olarak daha yüksek puan aldığı saptanmıştır. Bu bulgular, takım sporu yapan katılımcıların sosyal becerilerinin, spor yapmayan akranlarına kıyasla belirgin bir avantaja sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Yıldız (2019) tarafından yapılan tez çalışmasında, çocukların sosyal beceri düzeyleri, takım sporu yapma durumlarına göre değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları, spor yapan çocukların sosyal beceri puanlarının, spor yapmayan çocuklara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu göstermiştir. Takım sporu yapan sporcuların, yalnız olmadıklarını ve duygusal değişimlerin takım arkadaşlarında da görüldüğünü fark ederek duygusal kontrol becerilerinin spor yapmayanlara göre daha yüksek olabileceği düşünülmektedir. Bu sporcular, stresle daha iyi başa çıkabildikleri ve olumsuz sonuçları daha kolay kabullendikleri gözlenmektedir. Takım sporlarında kazanılan bu becerilerin, hayatın diğer alanlarında da olumsuz durumlarla başa çıkmayı kolaylaştırabileceği öngörülmektedir. Takım içi uyum, etkili iletişimle desteklenir ve katılımcılar bu iletişimi deneme yanılma yoluyla geliştirebilir. Bu nedenle, takım sporlarının sosyal becerileri artırdığı söylenebilir. Yalçın ve Balcı'nın (2013) çalışmasında, sportif

faaliyetlere katılan 7-14 yaş arası katılımcıların okul başarıları ve sosyal davranışlarında olumlu değişimler olduğu, duygusal kontrol becerilerinin gelişmesiyle hırçınlıklarının azaldığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın bulgularından elde ettiğimiz veriler de Spor branşı (takım veya bireysel) arasında anlamlı bir fark yoktur sonucuna ulaşılmıştır benzer Bir araştırmada, katılımcıların takım veya bireysel spor yapma durumlarına göre sosyal beceri düzeyleri incelenmiş ve grupların duyuşsal anlatımcılık, duyuşsal duyarlılık, duyuşsal kontrol, sosyal anlatımcılık, sosyal duyarlılık ve sosyal kontrol becerilerinde benzer sonuçlar aldığı gözlemlenmiştir. Bu bulgular, takım veya bireysel spor yapmanın katılımcıların sosyal beceri düzeyleri üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını göstermektedir (Süt, 2014).

Bloom (2008) araştırmasında, takım sporlarında yer alan sporcuların sosyal beceri düzeylerinin daha yüksek olduğunu ve bunun, sporcuların birliktelik, takım içi kolektif bilinç ve dayanışma duygularının belirgin olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Ayrıca, takım sporcularının antrenmanlarda daha istekli ve çalışkan oldukları gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, duygusal ve sosyal yetenekler üzerinde cinsiyet ve spor yapmanın önemli etkileri olduğunu, ancak yaş ve spor branşının belirgin etkileri olmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, spor bilimleri eğitiminin üniversite öğrencilerinin sosyal becerileri ve ekip çalışması yetenekleri üzerindeki etkilerini desteklemekte ve bu alandaki literatürü genişletmektedir. Elde edilen bulgular, eğitim programlarının geliştirilmesine ve öğrencilerin sosyal becerilerinin desteklenmesine yönelik stratejilerin oluşturulmasına katkı sağlayabilir. Gelecekte yapılacak çalışmalar, bu etkilerin daha uzun vadeli sonuçlarını ve farklı spor dallarının sosyal beceriler üzerindeki spesifik etkilerini incelemeye odaklanabilir. Sonuç olarak, spor bilimleri eğitiminin öğrencilerin sosyal becerileri ve ekip çalışması üzerindeki etkileri hakkında anlamlı farklar bulunmasa da sosyal beceriler ve ekip çalışması arasında güçlü bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Bu sonuçlar, spor bilimleri eğitiminin sosyal beceriler ve ekip çalışması üzerindeki potansiyel etkilerini anlamak için önemli bir temel sunmaktadır ve gelecekteki araştırmalar için yol gösterici olabilir.

KAYNAKÇA:

Adiloğulları, İ., & Görgülü, R. (2015). Sporda Duygusal Zeka Envanteri'nin Uyarılama Çalışması. Uluslararası Spor Egzersiz Ve Antrenman Bilimi Dergisi, 1(2), 83-94.

Akpınar S, Akpınar Ö, Nas K, Temel V, Birol SŞ. Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulunda Okuyan Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından Sosyal Beceri Düzeylerinin İncelenmesi. Karaman KMÜ Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Derg, 2015, 17(28):80-84.

Arslan, E., Özkan, Z., & Kızılet, A. (2021). Bireysel Ve Takım Sporunu Yapanların Bu Spora Başlamalarına Etki Eden Unsurlar Ve Beklentileri. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 6(3), 222-231.

Aydemir, A. (2019). Özel Ve Devlet Üniversitelerinin Spor Bilimleri Fakültelerinde Çalışan Yöneticilerinin Güç Ve Liderlik Tarzlarının Çalışan Öğretim Elemanlarının Motivasyonları Üzerine Etkisi(Master's Thesis, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi).

Balyan M. İlköğretim 2. Kademe Ve Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğrencilerin Beden Eğitimi Dersine Yönelik Tutumları, Sosyal Beceri Ve Özyeterlik Düzeylerinin Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, 2009.

Bozdağ, B., & Sarı, H. G. (2021). Lise Öğrencilerinin Çoklu Zekâ Alanları Ve Sporda Yaşam Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 4(1), 130-144. <https://doi.org/10.38021/Asbid.904800>

Dağlıoğlu T. İlköğretim Öğrencilerinin Yaz Spor Okullarında Yüzme Spora Yönelme Nedenleri Ve Beklentileri (Gaziantep İli Örneği). Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, 2012.

Ekici FY. Okul Öncesi Eğitime Devam Eden Çocukların Sosyal Becerileri İle Aile Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. The Black Sea - J Social Sciences, Hüseyin Hüsnü Tekişik Özel Sayısı, 2015, 1(7):223-259.

Emamvirdi R. Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulunda Öğrenim Gören Öğrencilerinin Sağlıkla İlgili Yaşam Kalitesinin İncelenmesi (Gazi Üniversitesi Örneği). Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2013.

Gedik, Y. (2023). Sporda Yeni Bir Yıldız: E-Spor. International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal, 9(2), 52-65. Karşılaştırılması. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sporda Psiko-Sosyal Alanlar Anabilim

Kılıçaslan U. Spor Lisesi İle Diğer Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Bazı Motorik Özelliklerinin Karşılaştırılması: Trabzon İli Örneği. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2015.

Ömeroğlu E, Büyüköztürka Ş, Çakana M, Aydoğan Y, Kılıç Çakmak E. Okul Öncesi Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği: Anne-Baba Formuna Ait Norm Değerlerinin Belirlenmesi Ve Yorumlanması. Karabük Üniv Sosyal Bilimler Enstitüsü Derg, 2014, 4:102-115.

Özkatar Kaya, E. (2022). Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Bireysel Ve Takım Sporu Yapmasındaki Kişilik Özelliklerinin İletişim Beceri Düzeylerine Etkisi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 5(Özel Sayı 2), 857-866. <https://doi.org/10.38021/Asbid.1206472>

Öztürk F, Efe M, Koparan Ş. 14-16 Yaş Grubu Kızlarda Hentbol Çalışmalarının Sosyal Yetkinlik Beklentisi Ve Atılgnalık Üzerine Etkisi. Hacettepe Spor Bilimleri Derg, 2007, 18(4):147-155.

Özyürek A, Begde Z, Yavuz NF. Okul Öncesi Çocukların Sosyal Becerileri İle Yakın Çevresindeki Yetişkin Etkileşimleri Arasındaki İlişki. Sosyal Bilimler Derg, 2014, 16(2):115-134.

Seven S. Sekiz Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerinin İncelenmesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2008, 12(8):151-174.

Süt MA. Ortaöğretim Öğrencilerinin Spor Yapma Düzeylerine Göre Sosyal Beceri Özelliklerinin Karşılaştırılması (Gaziantep İli Örneği). Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2014.

Tagay Ö, Baydan Y, Acar N. Sosyal Beceri Programının (Blocks) İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. Mehmet Akif Ersoy Üniv Sosyal Bilimler Enstitüsü Derg, 2010, 2(3):19-28.

Tozoğlu, E. (2022). Spor Bilimlerinde Yenilikçi Araştırmalar-1.

Yalçın, U., & Balcı, V. (2013). 7-14 Yaş Arası Çocuklarda Spora Katılımdan Sonra Okul Başarılarında, Fiziksel Ve Sosyal Davranışlarında Oluşan Değişimlerin İncelenmesi. Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 11(1), 27-33.

Yardımcı, F., Başbakkal, Z., Beytut, D., Muslu, G., & Ersun, A. (2012). Ekip Çalışması Tutumları Ölçeğinin Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışması. *Anatolian Journal Of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(2), 131-7.

Yıldız, E. (2019). Takım Sporları Yapan Ve Spor Yapmayan 10-12 Yaş Çocukların Sosyal Beceri Düzeylerinin Karşılaştırılması.

Yüce, İ. (2019). Beden Eğitimi Dersinde Grupla Oynanan Oyunların Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Beceri Gelişimine Etkisi(Master's Thesis, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

Yüksel, G., (2004). Sosyal Beceri Envanteri El Kitabı . Ankara: Asil.

AMPÜTE FUTBOLUNUN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ POTANSİYELİNİN ARAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR DERLEME

Arş. Gör. Sacide TÜFEKÇİ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
sacidetufekci@ksu.edu.tr - [0000-0002-5422-0928](tel:0000-0002-5422-0928)

Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ

İnönü Üniversitesi,
sakir.tufekci@inonu.edu.tr – 0000-0002-7815-5710

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ampüte futbolunun türkiye ekonomisindeki potansiyelinin ne derecede olduğunu detaylı olarak araştırılıp incelenmesidir. Yöntem olarak nitel araştırma yaklaşımlarından betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Ampüte futbolu, amputasyon geçirmiş sporcuların katıldığı bir futbol dalıdır. Bu spor, engelli bireylerin fiziksel aktiviteye katılımını artırmak amacıyla geliştirilmiş olup, uluslararası düzeyde düzenlenen organizasyonlar ve ligler aracılığıyla yaygınlık kazanmıştır. Ampüte ve engelli futbolu, yalnızca bir spor dalı olarak değil, aynı zamanda ekonomik bir kalkınma aracı olarak da değerlendirilmektedir. Türkiye, engelli bireylerin spor yapabilecekleri tesisler ve etkinliklerle bu alanda önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle yaz ve kış sporları için birçok özel düzenlemeye sahip oteller ve tesisler bulunmaktadır. Ampüte futbolu, sadece spor değil, aynı zamanda bir sosyal aktivitedir. Engelli bireylerin topluma entegrasyonunu sağlamak ve toplumda farkındalık oluşturmakta önemli bir rol oynar. Ampüte futbolunun organizasyonu için harcanan bütçelerin bir kısmı federasyonlar ve yerel organizasyonlar tarafından belirlenir. Türkiye'de ampüte futbolunu destekleyen çeşitli sponsorlar bulunmaktadır. Kulüplerin ve takımların ihtiyaç duyduğu malzeme, ulaşım ve eğitim masrafları için sponsor desteği önemlidir. Engelli futbolu, sadece spor alanında değil, aynı zamanda sosyal alanda da önemli bir dönüşüm yaratmaktadır. Sponsorluklar ve reklam gelirleri, bu sporun büyümesine ve yaygınlaşmasına destek olmuştur. Bu spor dalına yapılan yatırımların artırılması, hem sporun daha yaygın hale gelmesi hem de engelli bireylerin sosyal entegrasyonuna katkı sağlaması açısından büyük önem taşımaktadır. Sponsorlar, yerel yönetimler ve spor federasyonları gibi paydaşların işbirliği içinde hareket etmesi, engelli futbolunun gelişimi için kritik öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Ampute Futbolu, Spor Ekonomisi, Spor Sponsorluğu

1. GİRİŞ

Engelli sporları, bireylerin fiziksel ve zihinsel engellerine rağmen spor yapmalarını sağlayarak toplumsal hayata katılımlarını artırmakta ve psikolojik, sosyal ve fiziksel yarar sağlamakta önemli bir rol oynamaktadır. Dünya genelinde ve Türkiye'de engelli sporunun ekonomik boyutu, hem sporcuların müsabakalara katılımında hem de spor altyapısının geliştirilmesinde belirleyici bir faktördür (Özer, S., ve ark. 2005).

Türkiye'de engelli sporlarının ekonomik boyutu ise, özellikle 2000'li yıllardan sonra ciddi bir ivme kazanmıştır. Devletin sağladığı destekler, özel sektör sponsorları ve yerel yönetimlerin katkılarıyla, engelli sporcuların ihtiyaç duyduğu tesislerin ve ekipmanların temin edilmesi mümkün hale gelmiştir. Buna ek olarak, engelli sporlarının yaygınlaştırılması ve toplumun bu konudaki farkındalığının artırılması için yapılan çeşitli projeler ve organizasyonlar, ekonomik desteklerin de artmasını sağlamaktadır (Kuşhan, N. 2022).

Ampüte futbolu, amputasyon geçirmiş sporcuların katıldığı bir futbol dalıdır. Bu spor, engelli bireylerin fiziksel aktiviteye katılımını artırmak amacıyla geliştirilmiş olup, uluslararası düzeyde düzenlenen organizasyonlar ve ligler aracılığıyla yaygınlık kazanmıştır. Ampüte futbolu, genellikle 7 üzerinden 7 şekilde oynanmakta olup, geleneksel futbol kurallarına benzer kurallarla oynanır. Ampüte futbolunun kökenleri, engelli bireylerin spor yapma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 1960'lı yıllara kadar uzanmaktadır. 1980'lerde ise, bu spor branşı uluslararası organizasyonlar tarafından tanınmış ve 1987 yılında ilk dünya şampiyonası düzenlenmiştir. Türkiye Ampute Futbol Federasyonu 2009 yılında kurulmuştur (Sarığöz, A. O., ve ark. 2017).

Ampüte futbolu, engelli bireylerin spor yapma imkânlarını artıran ve toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik önemli bir spor dalıdır. Bu oyun, sadece fiziksel engeli olan sporcular için bir eğlence ve rekabet alanı sunmakla kalmayıp, aynı zamanda ekonomik bir potansiyele de sahiptir. Son yıllarda ampüte futbolunun yaygınlaşması ve uluslararası düzeyde tanınması, sponsorluk anlaşmaları, medya hakları ve etkinlik organizasyonları gibi birçok ekonomik fırsatı beraberinde getirmiştir (Genç, Y. 2015).

Ampüte ve engelli futbolunun ekonomik potansiyelini anlamak için önce engelli sporları alanındaki genel eğilimlere ve bu sporların tanıtımına yönelik yapılan yatırımlara bakmak önemlidir. Örneğin, "Engelli Spor Politikaları" adlı çalışmada, engelli sporlarının sadece katılımcılarına değil, aynı zamanda yerel ekonomilere de katkı sağladığı ifade edilmektedir (MUMCU, H. E. 2018).

Bu bağlamda, ampüte ve engelli futbolunun potansiyelini artırmanın yolları arasında, daha kapsamlı medya stratejileri geliştirmek, sponsorluk fırsatlarını artırmak ve yerel organizasyonların desteklenmesi yer almaktadır. Ampüte futbolunun uluslararası platformda daha fazla tanınması, engelli bireylerin topluma entegre edilmesine yardımcı olmasının yanı sıra ilgili sektörlerde yeni iş fırsatları da yaratabilir (Gündoğdu, C., ve ark. 2020).

Sonuç olarak, ampüte ve engelli futbolu, yalnızca bir spor dalı olarak değil, aynı zamanda ekonomik bir kalkınma aracı olarak da değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın amacı ampüte futbolunun türkiye ekonomisindeki potansiyelinin ne derecede olduğunu detaylı olarak araştırılıp incelenmesidir.

2. YÖNTEM

Yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerine dahil olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmadaki verilerin toplanmasında belgesel tarama tekniği kullanılmış olup, elde edilen dokümanların incelemesi yapılmıştır. Belgesel tarama tekniği, belirli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, elde edilen verileri okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır (Yıldırım, A., & Simsek, H. 1999).

3. BULGULAR

3.1.Spor Turizmi

Türkiye'de Engelli Spor Turizmi

Türkiye, engelli bireylerin spor yapabilecekleri tesisler ve etkinliklerle bu alanda önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle yaz ve kış sporları için birçok özel düzenlemeye sahip oteller ve tesisler bulunmaktadır. Örneğin, Antalya bölgesindeki bazı oteller, engelli misafirler için tasarlanmış havuzlar, plajlar ve spor alanları sunmaktadır. Ayrıca, Türkiye Paralimpik Spor Federasyonu, engelli sporcular için düzenlediği etkinliklerle bu turizmi desteklemektedir (Burcu, E. 2015).

Kayak sporlarında da önemli adımlar atılmaktadır. Kayseri'de yer alan Erciyes Kayak Merkezi, engelli sporcuların kayak yapabilmeleri için uygun altyapıya sahiptir. Engelli bireyler için özel kayak ekipmanları ve rehberlik hizmetleri sunulmakta, böylece kış turizmi de desteklenmektedir (Özerkan, D.K.N., 2011).

Ampute Futbolu Spor Turizmi

Ampüte futbolu, çeşitli ülkelerde temel bir spor dalı haline gelmiştir. 2018'de Rusya'nın ev sahipliği yaptığı Dünya Ampüte Futbol Şampiyonası, bu sporun uluslararası alanda tanınmasına büyük katkı sağlamıştır. Ülkeler arası rekabetin artması, özellikle genç sporcuların ampüte futboluna yönelmesini sağlamaktadır (Genç, Y. 2015).

Ekim 2017'de Türkiye'de yapılan Avrupa Ampute Futbol Federasyonu Avrupa Şampiyonası'nda finalde İngiltere'yi 2-1 mağlup eden Türkiye şampiyonluğa ulaşmıştır. Bu başarı da farklı ülkelerde yankı uyandırmış, dış basında gündeme gelmiş ve Türkiye'nin bedensel engelli futbolcularının uluslararası alanda ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu imajın oluşmasında siyasi konumunun, yatırımlarının, iş potansiyelinin, spor turizminin ve sportif kapasitesinin ve başarılarının da rolü vardır (Göksu, O. 2019).

Ampute futbolunun uluslararası düzeyde tanınması, spor turizmini teşvik etmektedir. Özellikle uluslararası turnuva ve şampiyonalar, şehirlere ziyaretçi çekerek yerel ekonomilere katkıda bulunmaktadır. Örneğin, 2018 Ampute Futbol Dünya Kupası, ev sahibi ülke Meksika'ya önemli gelirler sağlamıştır (Dalgın, T., 2022).

Ampüte futbolu, sadece spor değil, aynı zamanda bir sosyal aktivitedir. Engelli bireylerin topluma entegrasyonunu sağlamak ve toplumda farkındalık oluşturmakta önemli bir rol oynar. Ayrıca, organizasyonlar tarafından düzenlenen turnuvalar, yerel ekonomilere katkıda bulunarak spor turizmini de canlandırmaktadır (Erol, Y., & Yüksel, M. F. 2022).

Dünyada ampüte futbolunun organizasyonu için harcanan bütçelerin bir kısmı federasyonlar ve yerel organizasyonlar tarafından belirlenir. Türkiye Futbol Federasyonu'nun 'Türkiye Futbol Oynuyor' projesi kapsamında destek verdiği Ampute Futbol Millî Takımımızın Polonya'nın Krakow kentinde düzenlenen 2021 EAFF Avrupa Ampute Futbol Şampiyonası'nda kazandığı şampiyonluk nedeniyle TFF Yönetim Kurulu özel bir ödül vermeyi kararlaştırdı. TFF Yönetim Kurulu, tarihi bir zafere imza atan Ampute Milli Futbol Takımı'na 1.5 milyon lira özel ödül verilmesi kararını aldı (Türkiye Futbol Federasyonu, 2021).

Aynı zamanda Paralimpik Oyunlar engelli turizmi ve spor turizminin bir alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle Paralimpik Oyunlar düzenledikleri ülkelere başta ekonomik olmak üzere sosyal, kültürel ve çevresel bakımdan etki etmektedir. Özellikle spor turizminin turizm endüstrisi içerisindeki büyüme hızının %14 olduğu düşünüldüğünde (TÜRSAB, 2014) bu payda farklı spor türleri ve organizasyonlarının önemli olduğu

düşünülmektedir. Paralimpik Oyunlar bu yönüyle spor turizminingelişimine katkı sağlamaktadır (Karadaş, B., & Çetiner, H. 2022).

Spor Turizmi Açısından Türkiye Ampüte Futbolu

Türkiye'deki ampüte futbol organizasyonları, yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Türkiye, uluslararası turnuvalara ev sahipliği yaparak spor turizmini desteklemekte ve ülkenin tanıtımına katkıda bulunmaktadır. Ampüte futbolu, hem engelli bireyler için hem de genel olarak toplum için önemli bir sosyal etkinlik olarak ön plana çıkmaktadır (Ankaya, F. Ü., & Aslan, B. G. 2020).

Türkiye'de ampüte futbolu, 2000'li yılların başından itibaren yapılan organizasyonlar ve federasyon çalışmalarıyla hızla gelişmiştir. Türkiye Ampute Futbol Süper Ligi, 2010 yılında kurulmuş ve Türkiye, uluslararası arenada önemli başarılar elde etmiştir. 2017 yılında Türkiye milli takımı, 2017 Ampute Futbol Dünya Kupası'nda üçüncülük kazanarak büyük bir başarı elde etmiştir (Sarıgöz, A. O., ve ark. 2017).

Türkiye Ampute Futbol Federasyonu, yıllık faaliyet raporlarında ampüte futboluna ayrılan bütçeyi belirtmektedir. Örneğin, 2021 yılı için federasyonun toplam bütçesi yaklaşık 4.5 milyon TL civarında olup, bunun bir kısmı ampüte futboluna yönlendirilmiştir (Türkiye Futbol Federasyonu, 2021).

Türkiye'de ampüte futbolunu destekleyen çeşitli sponsorlar bulunmaktadır. Kulüplerin ve takımların ihtiyaç duyduğu malzeme, ulaşım ve eğitim masrafları için sponsor desteği önemlidir. 2022 yılında, Mercedes-Benz Türkiye Ampute Futbol Takımı'na olan sponsorluk desteğini açıklamıştır. Ampute Futbol Milli Takımı oyuncularını için özel olarak dizayn edilen otobüsü sporcuların kullanımına tahsis eden şirket, yeni sözleşme doğrultusunda resmi ulaşım sponsorluğunu 2024 yılı sonuna kadar uzattı (Türkiye Bedensel Engelliler Futbol Federasyonu, 2024).

3.2.Engelli Futbolu Toplumsal Bilinç ve Sponsorluk

Engelli futbolunun yaygınlaşması, engelli bireylerin spor alanındaki görünürlüğünü artırmakta ve toplumsal bilinç oluşturmada büyük bir rol oynamaktadır. Bu durum, sponsorluk anlaşmalarının artmasına ve markaların sosyal sorumluluk projelerine yönelmesine zemin hazırlamaktadır. Özellikle spor markaları, engelli futbol takımlarını destekleyerek hem toplumsal fayda sağlamakta hem de reklam imkânlarını değerlendirmektedir (Çınarlı, S., & Ersöz, G. 2010).

Reklam gelirleri açısından, engelli sporları, özellikle televizyon, sosyal medya ve diğer dijital platformlarda daha fazla görünürlük kazandıkça reklam gelirlerinde artış yaşanabilir. Ancak bu alan, geleneksel sporlarla kıyaslandığında genellikle daha düşük gelir seviyelerine sahiptir. Ülkeden ülkeye değişiklik gösterebileceği gibi, sponsor markaların stratejilerine ve hedef kitlelerine göre de farklılıklar gösterebilir (Afacan, M. I. 2023).

Kulüp Sponsorlukları: Büyük futbol kulüpleri, engelli futbol takımlarına sponsor olma konusunda aktif rol almaktadır. Örneğin, Türkiye’de bazı Süper Lig kulüpleri, engelli futbol takımları oluşturmuş ve bu takımların ihtiyaçlarını karşılamak için sponsorlar bulmuştur. Bu sponsorluklar, takımın forma sponsorluğundan, altyapı desteklerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (İslam, A. 2009).

Marka Sponsorlukları: Dünya genelinde birçok marka, engelli sporlarına olan desteğini artırmak amacıyla sponsorluklar gerçekleştirmektedir (Yılmaz, C.(2019). Örneğin, Türk Telekom, Petrol Ofisi, Vestel, Vakıf Katılım ve Türkiye Sigorta gibi markalar, engelli futbol takımlarının ana sponsorluğunu üstlenip finansal ve malzeme desteği sağlamaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk alanına öncülük etmektedirler (Türkiye Bedensel Engelliler Futbol Federasyonu, 2024).

Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri: Birçok şirket, sosyal sorumluluk projeleri çerçevesinde engelli sporlarına destek vermektedir. Bu projeler, finans desteğinin yanı sıra, bilinirlik artırma ve toplumsal farkındalık yaratma amacı taşımaktadır (Genç, Y. 2015). Örneğin, Türkiye Engelliler Konfederasyonu, Avrupa Birliği’nin mali desteğiyle Aralık 2017’de Aktif Yurttaşlık Hakkımızdır: Türkiye Engelliler Meclisine Doğru” projesi kapsamında 54 ilde engelli örgütleri, yerel yönetimler, ilgili kurumlar ve üniversitelerin katılımıyla İl Engelli Meclisleri kuruldu. Bakşa bir projesinde, Engelliler Konfederasyonu, Çalışma Bakanlığı tarafından koordine edilen Dezavantajlı Grupların Toplumsal Entegrasyonu ve İstihdam Edilebilirliği Hibe projesinde, Elazığ, Batman, Mersin, Bursa, İstanbul, Kayseri ve Amasya illerinde 140 engelliye 27’şer gün süren Çağrı Merkezi Operatörlüğü eğitimleri verildi. Böylece engelli bireylerin iş hayatına entegrasyonu sağlanmıştır (Türkiye Engelliler Konfederasyonu, 2021).

Etkinlik Sponsorlukları: Engelli futbol maçları ve turnuvaları, çeşitli etkinlik sponsorlukları ile desteklenmektedir. Bu etkinliklerin sponsorları, genellikle yerel veya ulusal düzeyde faaliyet gösteren işletmelerdir. Bu tür etkinlikler, hem engelli bireylerin spor yapma fırsatlarını artırmakta hem de toplumsal bilinci yükseltmektedir (Çınarlı, S., & Ersöz, G. 2010).

Uluslararası Sponsorluklar: Uluslararası düzeyde, örneğin, Paralimpik Oyunları veya Dünya Engelli Futbol Şampiyonası gibi büyük organizasyonlar, birçok global markanın sponsorluğunu çekmektedir. Bu organizasyonlar sayesinde, engelli futboluna dair farkındalık artmakta ve bu alandaki sponsorluklar daha görünür hale gelmektedir (Çınarlı, S., & Ersöz, G. 2010).

Türkiye Genelinde Ampute Futbolu Sponsorluğu

Ampüte futbolu tarafından elde edilen reklam gelirleri, sporun yaygınlaşması ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Medya hakları, sosyal medya platformları ve televizyon yayınları, sponsorluk gelirlerinin yanı sıra reklam gelirlerini de olumlu etkilemektedir (Karagün, E. 2024).

Ampüte futbolu ile ilgili medya yayınları, sponsorluk gelirlerinin yanı sıra reklam gelirlerini de artırmaktadır. Bu tür yayınlar, reklam verenler için cazip fırsatlar sunmakta ve bu sayede reklam gelirleri yükselmektedir (Budak, E. 2019).

Türkiye’de de ampute futboluna olan ilgi son yıllarda artmıştır. Türkiye Ampute Futbol Federasyonu’nun kurulması ve milli takımın uluslararası başarısı, sponsorluk anlaşmalarının artmasına neden olmuştur. 2020 itibarıyla Türkiye, Ampute Futbol Dünya Kupası’nda şampiyon olarak büyük bir başarı elde etmiş ve bu durum, markaların ampute futboluna olan ilgisini artırmıştır (Eurostat. 2011a).

Türkiye’deki bazı markalar, ampute futbol takımlarına sponsor olarak sosyal sorumluluk projelerine destek vermektedir. Örneğin, Ülker, "Ampute Futbol Milli Takımı"na destek vererek, engelli bireylerin spora katılımını teşvik etmektedir. Bunun yanı sıra, çeşitli özel şirketler ve yerel işletmeler de ampute futbol takımlarına sponsorluk yaparak bu alandaki gelişmelere katkıda bulunmaktadır. Turkcell Görme Engelli Spor Federasyonunun ana sponsoru olmuş, 2013 yılında Türkiye Futbol Federasyonu ve Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu ile yaptıkları işbirliği çerçevesinde Turkcell Sesi Görenler Liginin kurarak Avrupa da ilk kez bir engelli futbol liginin isim sponsoru olmuştur. Ayrıca, Ampute Futbol Milli Takımı ve Görme Engelliler Milli Takımı'na da sponsor olan marka ve Rio 2016 Paralimpik Oyunları'na giden yolda Milli Takıma büyük destek sağlamıştır (Göksu, N. F., & Keçeci, B. Ö. 2021).

Türkiye’de, ampute bireyler için düzenlenen çeşitli sosyal sorumluluk projeleri ve kampanyalar bulunmaktadır. Örneğin, bazı markalar, belirli ürün satışlarının bir kısmını ampute bireylerin spor faaliyetlerine yönlendiren kampanyalar düzenlemektedir.

Sosyal medya platformları, ampute futbolunu tanıtmak ve izleyici kitlesini genişletmek için önemli bir araç olmuştur. Markalar, sosyal medya üzerinden gerçekleştirdikleri kampanyalarla hem görünürlük sağlamakta hem de reklam gelirlerini artırmaktadır. Örneğin, Instagram ve Twitter üzerindeki etkileşimler, sponsorluk gelirlerine olumlu katkıda bulunmaktadır. Türkiye'de ampute futbolunu geliştirmek için çeşitli STK'lar ve kuruluşlar destek sağlamaktadır (Kuyucu, M. 2019).

3.3.Sağlık ve Rekreasyon

Engelli ve Ampute futbolu, sporcuların fiziksel sağlıklarını artırmasının yanı sıra, toplumsal sağlık harcamalarını azaltma potansiyeline de sahiptir. Fiziksel aktivite, birçok sağlık sorununu önleyebilir ve bu da devletin sağlık hizmetleri üzerindeki yükünü azaltabilir (Bulut, 2013). Böylece, engelli ve ampute futbolu gibi spor branşlarının teşvik edilmesi, sağlık harcamalarını dolaylı yoldan ekonomik anlamda etkileyebilir. Engelli futbolu, toplumsal farkındalık yaratma amacı güden birçok kampanya ile desteklenmektedir. Bu tür kampanyalar, genellikle sosyal medya ve geleneksel medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaşır ve sponsorların ilgisini çekebilir (Çınarlı, S. ve Ersöz, G. 2010).

Ayrıca, ampute futboluna yönelik çeşitli dernek ve organizasyonlar, bağış ve fon toplama etkinlikleri düzenleyerek de finansman sağlamaktadır. Örneğin, bazı organizasyonlar, özel etkinlikler düzenleyerek katılımcılardan ve sponsor firmalardan maddi destek alabilir (Özay, F. H. 2019).

3.4.Engelli ve Ampüte Futbolu Maçlara Gidiş, Konaklama Masrafları ve Malzeme Kullanımı Üzerine Bir İnceleme

Türkiye Geneli

Konaklama: Ampute ve engelli futbol takımları, genellikle lig maçları için şehir dışına çıktıklarında konaklama ihtiyaçlarını gidermek zorundadır. Bu masraflar, kulüplerin bütçesine bağlı olarak değişir. Büyük şehirlerde otel fiyatları genellikle yüksekken, daha küçük şehirlerde uygun konaklama seçenekleri bulunmaktadır (Sarığöz, A. O. 2019).

Maçlara Gidiş-Geliş: Takımların lig maçlarına katılmak için yapacakları yolculuklar, otobüs veya taşıma hizmetleri kullanılarak gerçekleştirilir. Bu giderler, takımın bulunduğu coğrafyaya ve maçın yapıldığı yere göre değişiklik gösterir. Örneğin, İstanbul'dan bir maç için seyahat etmek, Anadolu şehirlerine nazaran daha fazla maliyet çıkarabilir (Göksu, N. F., & Keçeci, B. Ö. 2021).

Malzeme Giderleri: Ampute ve engelli futbolunda malzemeler, futbol topu, krampon (genellikle ortopedik kramponlar), formalar ve protez aletleri gibi unsurları kapsar. Kulüpler, bu malzemeleri temin etmek için sponsor bulmaya çalışırken, bazı durumlarda federasyonlar ve yerel yönetimler tarafından destek alabilirler (Kuşhan, N. Ş. 2022).

Protezler: Ülkemizde ampute futbolcuların protez ediniminde, devlet destekleri ve özel kuruluşlar tarafından sağlanan yardımlar önemli bir yer tutmaktadır. Protez maliyetleri, devlet destekleri ile birlikte daha ulaşılabilir hale gelmektedir (Bayramlar, K., & People, S. I. D. 2009).

Spor Giysileri ve Ekipmanlar: Spor kulüpleri genellikle sponsorluklar ve bağışlarla bu giderleri karşılamaya çalışmaktadır. Ancak, kendi bütçeleri doğrultusunda bunları sağlamaları zor olabilmektedir (Göktaş, V. 2014).

TARTIŞME VE SONUÇ

Ampute ve engelli futbolu, ekonomik etkileri bakımından yalnızca engelli bireyler için değil, toplum ve ekonomi için de önemli fırsatlar sunmaktadır. Spor turizmi, istihdam yaratma, sponsorluk gelirleri ve sağlık harcamalarının azaltılması gibi birçok alan, ampute ve engelli futbolunun sunduğu olumlu ekonomik etkiler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, ampute ve engelli futbolunun desteklenmesi ve yaygınlaştırılması, hem sporun gelişimi hem de ekonomik sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahiptir (MUMCU, H. E. 2018).

Engelli futbolu, sadece spor alanında değil, aynı zamanda sosyal alanda da önemli bir dönüşüm yaratmaktadır. Sponsorluklar ve reklam gelirleri, bu sporun büyümesine ve yaygınlaşmasına destek olmuştur. Nike, Coca-Cola gibi büyük markaların sponsorlukları ile medya yayınları ve sosyal medya etkisi, engelli futbolunun ekonomik boyutunu güçlendirmektedir. Gelecekte, bu spor dalının daha fazla destek alması ve daha fazla görünür hale gelmesi beklenmektedir (Sarıgöz, A. O., 2017).

Ampüte futbolu, dünya ve Türkiye'de hem sosyal hem de ekonomik açıdan önemli bir spor dalı haline gelmiştir. Spor turizmi üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Engelli bireylerin spor yoluyla topluma entegre olması ve farkındalık sağlanması açısından kıymetli bir platform sunan ampüte futbolu, gelecekte daha fazla desteklenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır (GÜNDOĞDU, C., 2023).

Ampüte futboluna harcanan miktarlar, yerel ve uluslararası düzeyde değişiklik göstermekte olup, genel olarak devlet destekleri ve özel sektör katkılarıyla desteklenmektedir. Bu spor dalına

yapılan yatırımların artırılması, hem sporun daha yaygın hale gelmesi hem de engelli bireylerin sosyal entegrasyonuna katkı sağlaması açısından büyük önem taşımaktadır (Keskin, M., 2020).

Ampute ve engelli futbolu, hem sosyal sorumluluk bilincinin artmasına hem de engelli bireylerin spor yapabilme olanaklarının genişlemesine büyük katkı sağlamaktadır. Küresel ve Türkiye düzeyinde artan sponsorluk harcamaları, bu spor dalının gelişimini desteklemekte ve engelli bireylerin topluma entegrasyonuna katkıda bulunmaktadır. Gelecekte daha fazla sponsorun bu alana ilgi göstermesi, ampute futbolunun ve engelli sporlarının daha da gelişmesine yardımcı olacaktır. Engelli futbolu, sporcuların sosyal yaşama daha aktif bir şekilde katılımlarını sağlayan, toplumsal farkındalığı artıran önemli bir alandır. Sponsorlar, yerel yönetimler ve spor federasyonları gibi paydaşların işbirliği içinde hareket etmesi, engelli futbolunun gelişimi için kritik öneme sahiptir (ErdemMumcu, H. (2018).

KAYNAKÇA

Afacan, M. I. Engellilik ve Spor Sosyolojisi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 6(1-Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 1112-1122, 2023.

Ankaya, F. Ü., & Aslan, B. G. Engelli turizm potansiyelinin değerlendirilmesi; Dünya ve Türkiye örnekleri. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3(2), 52-57, 2020.

Bayrak, Y. *Engelsiz deniz turizmi: Engellere maruz kalan kişilerin beklentileri ve sektördeki mevcut hizmetlerin durumu ile ilgili analiz* (Master's thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi, Turkey, 2017.

Bayramlar, K., & People, S. I. D. Ortopedik özürülülerde rekreasyonel aktiviteler ve spor. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 8(1), 23-27, 2009.

Burcu, E. Engellilik sosyolojisi, 2009.

Budak, E. Türk medyasında dijital spor yayıncılığı üzerine bir araştırma. *TRT akademi*, 4(8), 226-245, 2019.

Bulut, S. Sağlıkta sosyal bir belirleyici; fiziksel aktivite. *Türk Hijyen Ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 70(4), 205-214, 2013.

Çınarlı, S., & Ersöz, G. Engellilere Yönelik Spor Hizmetlerinin Gelişimi Açısından Sponsorluk Ve Vergisel Düzenlemelere İlişkin Öneriler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 141-156, 2010.

Dalgın, T. Ege Bölgesi Destinasyonlarında Uygulanabilecek Alternatif Turizm Türlerine Yönelik Literatürdeki Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Turizm Ve Destinasyon Araştırmaları II*, 297, 2022.

Erol, Y., & Yüksel, M. F. Ampute Futbol Hakemlerinin İş Tatmini ve İş Performansı İlişkisinin İncelenmesi. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, 5(2), 106-114, 2022.

- Eurostat. (2011a). Engelli İşgücü Piyasası Verisi. (Erişim; 06.06.2024) <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Erdem Mumcu, H. Engelli Spor Politikaları (Avrupa Birliği Ülkeleri ile Türkiye Karşılaştırması). Akademisyen Kitabevi. <https://doi.org/10.37609/akya.308>, 2018.
- Güloğlu, F. K. Türkiye’de ve Amerika Birleşik Devletleri’nde Engellilik ve Politikasını Şekillendiren Sosyokültürel Değerlerin Keşfi ve Makul Düzenleme Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi. *İnsan ve Toplum*, 12(3), 72-100, 2022.
- Genç, Y. Engellilerin Sosyal Sorunları ve Beklentileri. *Sosyal Politikalar Çalışmaları Dergisi* Yıl(15), Sayı (35/2), s.65-92, 2015.
- Göksu, O. Türkiye’nin Ülke Markasının İnşası Sürecinde Kamu Diplomasisi Ekseninde Sporun Rolü. *Uluslararası Kültürel Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 403-433, 2019.
- Göksu, N. F., & Keçeci, B. Ö. Kurumsal İletişim Çerçevesinde Türkiye’de Pazarlama Odaklı Spor Sponsorluğu Üzerine Bir Analiz. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1225-1246, 2021.
- Göktaş, V. *Bireylerin bağış yapma davranışlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik bir araştırma* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi, Turkey, 2014).
- Gündoğdu, C. *Multi Sportif Araştırmalar: 6 Farklı Yaklaşım*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2021.
- Gündoğdu, C., Aygün, Y., Akyol, B., Tüfekçi, Ş., ve diğerleri. Bir Futbolcunun İçeriden Bakışı: Türkiye Ampute Futbol Milli Takımı'nın Başarı Hikayesine İlham Vermek. *Türk Spor ve Egzersiz Dergisi*, 22(2), 311-317, 2020.
- İslam, A. Markaların spor sponsorluğu uygulamaları: Ülker örneği, 2009.
- Karagün, E. Engelliler ve Spor. *Şura Akademi*, (5), 25-36, 2024.
- Keskin, M. T., Karadağ, H., & Mergan, B. Otizimli bireylerde temel hareket eğitimi, 2020.
- Kuşhan, N. Ş. *Türkiye’de engelli bireylerin spor politikalarındaki yeri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ, 2022.
- Kuyucu, M. FUTBOL ENDÜSTRİSİNDE SOSYAL MEDYA PAZARLAMA UYGULAMALARI. *The Journal of Academic Social Science*, 7(7), 161-175, 2019.
- Mumcu, H. E. *Engelli spor politikaları (avrupa birliği ülkeleri ile türkiye karşılaştırması)*. Akademisyen Kitabevi, 2018.
- Özer, D. S., Süngü, B., & Şılak, B. Engelliler için beden eğitimi ve spor. *Araştıran Öğretmen*, 35, 2005.
- Özerkan, D. K. N. *Zihinsel Engelli Çocuklarda Sekiz Haftalık Kayak Eğitiminin Fiziksel Uygunluk Düzeyleri Üzerine Etkisi* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2021.
- Özay, F. H. *Bedensel engelli sporcuların toplumsal hayata katılımında sporun etkisi* (Master's thesis, Marmara Üniversitesi, Turkey, 2019).

Sarıgöz, A. O., Kayıhan, G., Erkılıç, A. O., & Özkan, A. Türkiye'de Ampute Futbol'un Kısa Tarihçesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(Special Issue 2), 53-60, 2017.

Sarıgöz, A. O. *Spor eğitimi alan ampute bireylerin sağlıklı yaşam biçimi, yaşam kalitesi ve boş zaman engel düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Master's thesis, Bartın Üniversitesi, Bartın, 2019.

Türkiye Futbol Federasyonu. (2021). Basın Bülteni. (Erişim; 01.06.2024)

<https://www.tff.org/default.aspx?pageID=285&ftxtID=36081>

TÜRSAB. (2014). Spor Turizmi Sektör Raporu. (Erişim; 03.09.2024)

https://www.tursab.org.tr/dosya/12195/tursab-spor-turizmi-raporu_12195_5670173.pdf

Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu. (2024). Basın Bülteni. (Erişim; 21.07.2024)

<https://www.tbesf.org.tr/mercedes-benz-turk-ampute-futbol-milli-takimini-yeni-zaferlere-tasimaya-devam-edecek/>

Türkiye Futbol Federasyonu. (2021). Mali Tablolar. Erişim; (06.05.2024)

<https://www.tff.org/default.aspx?pageId=461>

Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu. (2024). Sponsorluk Bilgileri. (Erişim; 27.07.2024) <https://www.tbesf.org.tr/sponsorluk-bilgileri/>

Türkiye Engelliler Konfederasyonu. (2021). Projeler. (Erişim; 06.08.2024)

<https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/projeler/>

Yıldırım, A., & Simsek, H. (1999). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (11 baskı: 1999-2018).

ENGELLİ SPORUNUN DÜNYADA VE TÜRKİYEDEKİ EKONOMİK POTANSİYELİNİN İRDELENMESİ

Arş. Gör. Sacide TÜFEKÇİ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
sacidetufekci@ksu.edu.tr - [0000-0002-5422-0928](tel:0000-0002-5422-0928)

Doç. Dr. Şakir TÜFEKÇİ

İnönü Üniversitesi,
sakir.tufekci@inonu.edu.tr – 0000-0002-7815-5710

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, engelli sporlarının Dünyadaki ve Türkiye'deki ekonomik potansiyellerinin araştırılıp, irdelenmesi ve karşılaştırılmalarının yapılmasıdır. Yöntem olarak nitel araştırma yaklaşımlarından betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Engelli sporları, bireylerin fiziksel ve zihinsel engellerine rağmen spor yapmalarını sağlayarak toplumsal hayata katılımlarını artırmakta ve psikolojik, sosyal ve fiziksel yarar sağlamakta önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye, engelli sporları konusunda son yıllarda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Uluslararası düzeyde, engelli sporlarının finansal destek alabilmesi için birçok marka ve kuruluş, sponsorluk anlaşmaları yapmaktadır. Türkiye'deki engelli spor branşları, hala yeterli miktarda finansal destek bulmakta zorluk çekmektedir. Bu durum, sporcuların gelişimi ve etkin katılımları için bir engel teşkil etmektedir. Dünya genelinde, birçok ülke özellikle engelli bireylerin spor turizminin gelişimi için çeşitli adımlar atmaktadır. 2012 yılı itibariyle dünya engelli turizmi pazarı 150 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Günümüzde engelli turizmi, turizm sektörü için gittikçe büyümekte olan önemli bir pazardır. Ülkemizin 2018 yılı turizm geliri 29,5 milyar dolardır. Gelecek perspektifinde, engelli sporlarının desteklenmesi ve yaygınlaştırılması, hem sosyal hem de ekonomik açıdan kazan-kazan durumu yaratma potansiyeline sahiptir. Engelli sporları, daha kapsayıcı ve duyarlı bir toplum oluşturmanın yanı sıra sağlam bir ekonomik temel de sağlayabilecek bir alandır. Türkiye ve dünya genelinde engelli sporuna yönelik turizm hareketliliği, bu sporların yaygınlaşmasında ve engelli bireylerin yaşam kalitesinin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Dünya genelinde ve Türkiye'de sponsor gelirlerinin artması, engelli sporlarının gelişimi için kritik bir öneme sahiptir. Ancak, daha fazla destek ve yatırım yapılmaksızın, bu sporların sürdürülebilirliği ve sporcuların hak ettikleri gelir düzeyine ulaşmaları zor görünmektedir. Türkiye'de ve dünya genelinde devlet desteklerinin artırılması, sponsorlukların teşvik edilmesi ve daha fazla farkındalık yaratılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engellilerde Spor, Spor Ekonomisi, Karşılaştırmalı Spor

1. GİRİŞ

Engelli sporları, bireylerin fiziksel ve zihinsel engellerine rağmen spor yapmalarını sağlayarak toplumsal hayata katılımlarını artırmakta ve psikolojik, sosyal ve fiziksel yarar sağlamakta önemli bir rol oynamaktadır. Dünya genelinde ve Türkiye'de engelli sporunun ekonomik boyutu, hem sporcuların müsabakalara katılımında hem de spor altyapısının geliştirilmesinde belirleyici bir faktördür (Özer, S., ve ark. 2005).

Uluslararası Engelli Sporları Komitesi'ne (International Paralympic Committee - IPC) göre, engelli sporları, yıllık milyarlarca dolarlık bir ekonomi yaratmaktadır. Spor etkinlikleri, sponsorluklar, medya hakları ve özel etkinlikler aracılığıyla önemli mali kaynaklar sağlayarak, hem sporcuların hem de spor organizasyonlarının gelişimine katkıda bulunmaktadır (International Paralympic Committee, 2021).

Türkiye'de engelli sporlarının ekonomik boyutu ise, özellikle 2000'li yıllardan sonra ciddi bir ivme kazanmıştır. Devletin sağladığı destekler, özel sektör sponsorları ve yerel yönetimlerin katkılarıyla, engelli sporcuların ihtiyaç duyduğu tesislerin ve ekipmanların temin edilmesi mümkün hale gelmiştir. Buna ek olarak, engelli sporlarının yaygınlaştırılması ve toplumun bu konudaki farkındalığının artırılması için yapılan çeşitli projeler ve organizasyonlar, ekonomik desteklerin de artmasını sağlamaktadır (Türkiye Milli Paralimpik Komitesi, 2020).

Bu bağlamda, engelli sporlarının ekonomik boyutunu daha iyi anlamak için hem küresel hem de yerel düzeyde yapılan araştırmalar ve istatistikler, sporun sadece bir rekabet değil, aynı zamanda bir ekonomik endüstri olduğunu göstermektedir. Engelli sporlarının toplum üzerindeki etkisi, sadece fiziksel aktivite ile sınırlı kalmayıp, sosyal entegrasyon ve ekonomik kalkınma açısından da önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, engelli sporlarının Dünyadaki ve Türkiye'deki ekonomik potansiyellerinin araştırılıp, irdelenmesi ve ekonomik karşılaştırmalarının yapılmasıdır.

2. MATERYAL VE METOD

Yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerine dahil olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmadaki verilerin toplanmasında belgesel tarama tekniği kullanılmış olup, elde edilen dokümanların incelemesi yapılmıştır. Belgesel tarama tekniği, belirli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, elde edilen verileri okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır (Yıldırım, A., & Simsek, H. 1999).

3. BULGULAR

3.1. Engelli Sporlarının Ekonomik Etkileri

Engelli sporlarının ekonomik potansiyeli çeşitli boyutlarda değerlendirilebilir (Kaya, M. 2018).

3.1.1. Ticaret ve Sponsorluk: Engelli sporları, ticaret ve sponsorlar için bir fırsat sunmaktadır. Sponsorlar, engelli sporcuların başarıları ve duygu dolu hikayeleri aracılığıyla topluma ve markalarına duyarlılık katarken, engelli spor organizasyonları da bu sponsozlardan elde edilen gelirlerle faaliyetlerini sürdürebilmektedir (Yılmaz, C. 2019).

3.1.2. Olay Yönetimi: Engelli sporları etkinlikleri, büyük organizasyonlar ve spor müsabakaları ile gerçekleştirilmektedir. Bu tür etkinlikler, otelcilik, ulaşım ve yiyecek-içecek sektörleri için ek gelir fırsatları oluşturur. Özellikle Paralimpik Oyunları gibi büyük

organizasyonlar, ev sahibi şehirler ve ülkeler için önemli bir ekonomik katkı sağlayabilir (Kaya, M. 2018).

3.1.3. Sosyal Etki ve Toplumsal Bilinç: Engelli sporları, toplumda engellilik konusundaki farkındalığı artırarak, sosyal sorumluluk projelerine ve destek programlarına zemin hazırlar. Bu sosyal etki, yaratıcılığı ve toplumu duyarlılığa yönlendirir, bu da dolaylı olarak ekonomi üzerinde olumlu etkiler yaratır (Özay, F. H. 2019).

3.1.4. İstihdam Olanakları: Engelli sporları alanında akademik ve profesyonel kariyer fırsatları bulunmaktadır. Spor yöneticileri, antrenörler, psikologlar ve sağlık uzmanları gibi meslek grupları, bu alandaki büyümeyle birlikte daha fazla iş olanağına sahip olabilir (KAYA, M. 2018).

3.1.5. Yatırımlar: Devlet ve özel sektör, engelli sporlarına yönelik tesis, ekipman ve oyuncu destek hizmetlerine yatırım yapmaktadır. Bu yatırımlar, hem ekonomik hem de sosyal katkı sağlamaktadır (KAYA, M. 2018).

3.1.6. Turizm: Engelli spor etkinlikleri, yerel ve uluslararası düzeyde turizm hareketliliğini artırabilir. Engelli bireylerin katılımını teşvik eden spor etkinlikleri, turizm sektöründe yeni fırsatlar yaratmaktadır (Özeren, M. 2019).

3.2. Türkiye'de Engelli Sporları

Türkiye, engelli sporları konusunda son yıllarda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Türkiye'de engelli sporlarına yönelik önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da daha fazla destek ve yatırım gereklidir. Özellikle 2021 Tokyo Paralimpik Oyunları sonrası Türkiye'deki engelli sporlarına olan ilginin arttığı gözlemlenmektedir. Türkiye Paralimpik Komitesi, çeşitli spor branşlarında engelli sporcuları desteklemekte ve uluslararası arenada başarılarını artırmak için çeşitli projeler geliştirmektedir. Türkiye'deki engelli sporlarının ekonomik potansiyeli, aşağıdaki alanlarla genişletilebilir (Esatbeyoğlu, F. & Karahan, G. 2014).

3.2.1. Tesis Yatırımları: Engelli sporları için özel olarak tasarlanmış spor tesislerinin inşası, hem engelli sporculara erişim imkanı sunar hem de bu alanda düzenlenen organizasyonlar aracılığıyla ekonomik gelişmeyi destekler (Çınarlı, S. ve Ersöz, G. 2010).

3.2.2. Eğitim ve Farkındalık Programları: Engelli bireylerin spor yapma hakları konusunda toplumsal bilinci artıracak eğitim programları, yerel ve ulusal düzeyde önemlidir. Bu tür programlar, engelli sporlarının yaygınlaşmasını ve ekonomik desteklenmesini sağlayabilir (Çınarlı, S. ve Ersöz, G. 2010).

3.3. Dünyada Engelli Sporları

Küresel ölçekte, engelli sporlarının ekonomik potansiyeli giderek artmaktadır.

3.3.1. Büyük Olimpiyatlar ve Paralimpik Oyunları: Bu tür organizasyonlar, sadece sporcuların performansını sergilemekle kalmayıp, aynı zamanda büyük bir ekonomik impulso yaratmaktadır. Şehirler, bu oyunları düzenleyerek turist akışını artırmakta ve yerel ekonomilerine katkıda bulunmaktadır (Zengin, S., & Şentürk, İ. 2022).

3.3.2. Teknolojik Gelişmeler: Engelli sporları için geliştirilen özel ekipmanlar ve teknolojiler, bu alandaki inovasyonları teşvik etmektedir. Bu teknolojilerin pazara sunulması, yeni iş fırsatları ve ekonomik büyüme sağlayabilir.

3.4. Engelli Sporunun Sponsorluk Gelirleri

Engelli sporları, sadece bir spor dalı olmanın ötesinde, toplumsal farkındalık ve sosyal entegrasyon açısından büyük bir öneme sahiptir. Son yıllarda, engelli sporlarına olan ilgi artmakla birlikte, bu alandaki sponsorluk gelirleri ve finansal yapılar da dikkat çekici bir şekilde gelişmiştir.

3.4.1. Dünya Genelinde Engelli Spor Sponsorluk Gelirleri

Uluslararası düzeyde, engelli sporlarının finansal destek alabilmesi için birçok marka ve kuruluş, sponsorluk anlaşmaları yapmaktadır. Örneğin, Rio 2016 Paralimpik Oyunları sırasında, büyük markalar çeşitli proje ve etkinliklere sponsor olmuştur. Coca-Cola, Nike ve Visa gibi global markalar, engelli sporcuları destekleme ve toplumsal farkındalık oluşturma amacıyla önemli yatırımlar gerçekleştirmiştir (International Paralympic Committee 2020). Dünya genelinde yapılan bu sponsorluk anlaşmaları, engelli sporlarının görünürlüğünü artırmakta ve daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır. 2020 Tokyo Paralimpik Oyunları'nda, sponsorluk gelirleri yaklaşık 100 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (Uzunoglu, H. 2019).

3.4.2. Türkiye'de Engelli Spor Sponsorluk Gelirleri

Türkiye'de engelli sporlarına olan ilgi, son yıllarda artış göstermiştir. Türkiye Paralimpik Komitesi ve çeşitli spor federasyonları, engelli sporlarına dikkat çekmek için etkinlikler düzenlemekte ve sponsorluk anlaşmaları sağlamaktadır. Türk markaları, engelli sporcuları desteklemek amacıyla çeşitli sponsorluk projelerine imza atmıştır. Örneğin, Türk Telekom ve Garanti BBVA, engelli sporcular için destek sağlayan projeleri hayata geçirmiştir.

Ancak Türkiye'deki engelli sporlarının sponsor gelirleri, uluslararası düzeyle kıyaslandığında daha sınırlıdır. Türkiye'deki engelli spor branşları, hala yeterli miktarda finansal destek bulmakta zorluk çekmektedir. Bu durum, sporcuların gelişimi ve etkin katılımları için bir engel teşkil etmektedir. (Göksu, N. F., & Keçeci, B. Ö. 2021).

Engelli Spor Maaşları ve Transfer Ücretleri

Engelli sporcuların maaşları ve transfer ücretleri, genellikle sporun türüne ve federasyonun sağladığı destekle doğrudan ilişkilidir. Örneğin, basketbol veya futbol gibi daha popüler engelli spor dallarında, sporcular daha yüksek maaşlar alabilmektedir. Bununla birlikte, genellikle engelli sporcuların maaşları, paralel olarak çalışan sporcuların kazançlarına kıyasla daha düşüktür.

Yine de, günümüz modern spor evreninde, bazı engelli sporcular, profesyonel sözleşmelerle significant gelir elde etmektedir. Özellikle, para-atletizm gibi branşlarda yer alan sporcular, uluslararası düzeyde kazançlı sponsor anlaşmalarına sahip olabilmektedir (Yılmaz, V., & Yentürk, N. 2017).

3.5. Türkiye'deki Engelli Spor Turizmi

Türkiye, çeşitli engelli spor etkinliklerine ev sahipliği yaparak, engelli spor turizmini geliştirmektedir. Özellikle İstanbul, Antalya ve İzmir gibi büyük şehirlerde, engelli bireyler için tasarlanmış spor tesisleri ve etkinlikler bulunmaktadır. Paralimpik Oyunları için hazırlık sürecinde iken, Türkiye'nin bu tür etkinliklere ev sahipliği yapma kapasitesi artmıştır (Türkiye Spor Toto Teşkilatı, 2021).

Türkiye'deki engelli spor turizminin gelişiminde, spor tesislerinin erişilebilirliği, engelli bireylerin katılımı için düzenlenen uluslararası organizasyonlar ve yerel etkinlikler büyük rol oynamaktadır. Engelli sporlarına olan ilgi, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha fazla yatırım ve destek sağlamaktadır (Özeren, M. 2019).

Türkiyedeki seyahat acentelerinin % 66,7'si, konaklama işletmelerinin %88,9'unun en az bir kez engelli bir bireye hizmet verdiği tespit edilmiştir. Türkiye'de 1980 'li yıllardan itibaren alınan tedbirler, sağlanan teşvikler ve uygulanan politikalar ile çok sayıda turizm işletmesi inşa edilmiştir. Türkiye'de sadece engelli bireylere hizmet eden konaklama tesisleri oldukça kısıtlıdır. DEV (Dünya Engelliler Vakfı) Türkiye engelli bireyler ile ilgili seminer ve konferanslar düzenlemektedir. Türkiye'de aynı zamanda Fiziksel Engelliler Vakfı tarafından engelli bireyleri istihdam etmeye yönelik Özrümüzle Üretiyoruz Projesi geliştirilmiştir. Bu proje kapsamında ise toplam 3532 engelli birey istihdam edilmiştir. Türkiye'de toplam 1033 Turizm İşletme Belgeli tesiste engelli misafir odası bulunmaktadır. Ancak engelliler ile ilgili verilerin istatistikleri henüz tutulmadığı için Türkiye'de toplam engelli yatak sayılarına ulaşmak mümkün olmamaktadır (Bulgan, G., 2015).

3.5.1. Dünyada Engelli Spor Turizmi

Dünya genelinde, birçok ülke özellikle engelli bireylerin spor turizminin gelişimi için çeşitli adımlar atmaktadır. Özellikle Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya gibi bölgelerde, engelli bireylerin spor yapabilmelerine olanak tanıyan çeşitli etkinlikler ve tatil paketleri bulunmaktadır (International Paralympic Committee, 2015).

2012 yılı itibarıyla dünya engelli turizmi pazarı 150 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Günümüzde engelli turizmi, turizm sektörü için gittikçe büyümekte olan önemli bir pazardır. Ülkemizin 2018 yılı turizm geliri 29,5 milyar dolardır.

Örneğin, Almanya ve Avusturya'nın kayak merkezleri, engelli bireyler için özel ekipmanlar ve rehberlik hizmetleri sunarak bu alanda önemli bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca, birçok ülkede düzenlenen engelli spor şampiyonaları, bu bireylerin uluslararası platformda yer almasını ve deneyim kazanmasını sağlamaktadır (Avrupa Komisyonu. 2011d).

Birleşik Krallık'da spor faaliyetlerinden elde edilen gelirler doğrultusunda futbol branşının diğer spor dallarına oranla daha fazla ekonomik getiriye sahip olduğu belirtilmiştir. Ülke ekonomisinin günlük kazancı incelendiğinde; tırmanmada 132.640 £, yüzmede 251.781 £, badmintonda 158.009 £ ekonomik kazanç sağlarken futbolda bu gelir 1.767.006 £ oranında olduğu görülmektedir (Salici ve Özdaşlı, 2016, s. 37).

3.6. Sponsorluk ve Reklamcılık Kavramları: Ekonomik Potansiyel

3.6.1. Küresel Pazar Büyüklüğü: 2023 itibarıyla küresel sponsorluk pazarının yaklaşık 65 milyar USD seviyesinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakam her yıl ortalama %5-6 oranında büyümektedir. Spor sponsorlukları, toplam sponsorluğun yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır. Özellikle futbol, basketbol ve olimpiyat etkinlikleri, markaların en çok yatırım yaptığı alanlar arasında yer almaktadır (IEG Sponsorship Report, 2023).

2023 yılı itibarıyla küresel reklam pazarının 700 milyar USD seviyesinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu pazar, dijital reklamcılığın etkisiyle hızlı bir büyüme göstermekte ve her yıl ortalama %7-8 oranında büyüyen bir sektördür (Anadolu Ajansı, 2024).

Türkiye’de reklam harcamaları, 2022’de yaklaşık 10 milyar USD seviyesine ulaşmıştır. Dijital medya, reklam harcamalarının önemli bir kısmını alırken, sosyal medya platformları ve çevrimiçi reklamcılık ön plandadır. Türkiye Reklamcılar Derneği’nin (RVD) verilerine göre, dijital reklamcılığı takip eden en büyük harcama alanları TV ve basılı medya olmaktadır.

Engelli sporları, toplumda farkındalık yaratma, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırma ve toplumdaki erişilebilirliği geliştirme açısından önemli bir rol oynamaktadır (Onurlu, Ö., & Zulfugarova, N. 2016).

3.6.2. Dünyada Engelli Sporunun Sponsorluk Örnekleri:

Coca-Cola ve Paralimpik Oyunlar: Coca-Cola, uzun yıllardır Paralimpik Oyunlar’ın resmi sponsoru olmuştur. 2020 Tokyo Paralimpik Oyunları sırasında, markanın "Sporun Herkes İçin Olduğu" mesajı vurgulanmıştır. Şirket, engelli sporcuların hikayelerini anlatan reklamlar oluşturarak, toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik projelerde yer almıştır (Güçlü, M. 2001).

Toyota’nın "Mobility for All" İnişiyatifi: Toyota, 2020 Tokyo Paralimpik Oyunları için yaptığı sponsorluk ile, engelli bireylerin erişimini artırmak ve mobilite konusundaki engelleri ortadan kaldırmayı hedefleyen "Mobility for All" projesini başlatmıştır. Şirket, Paralimpik sporcular için özel araçlar geliştirerek bu alandaki desteğini göstermiştir (Türkiye Milli Paralimpik Komitesi, 2020).

3.6.3. Türkiye’de Engelli Sporunun Sponsorluk Örnekleri:

Türkiye Garanti Bankası ve Engelli Sporları: Garanti Bankası, engelli sporları alanında önemli destekler sağlayan bir kurumdur. 2020 yılı itibarıyla, Türk Sporcuları için hazırlanan farklı projelerde ve etkinliklerde sponsorluk yapmıştır. Örneğin, Türkiye Garanti Bankası, Tekerekli Sandalye Basketbol Süper Ligi’nde yer alan takımlara maddi destek sunmuş ve bu spora olan ilgiyi artırmayı hedeflemiştir (Türkiye Garanti Bankası, 2020).

Türkiye’de sponsorluk pazarı, 2022 itibarıyla yaklaşık 1,5 milyar USD seviyesinde olup spor organizasyonları ve etkinliklerinin payı oldukça yüksektir. Türkiye Spor Yazarları Derneği (TSYD) verilerine göre, özellikle futbol ve basketbol takımları, sponsor gelirlerinde önemli bir artış göstermiştir (Güçlü, M. 2001).

Shell Petrol Türkiye’deki Paralimpik Oyunları’na katılan sporculara destek verme amacıyla Türkiye Paralimpik Komitesi ile iş birliği yapmıştır. 2024 Paris Paralimpik Oyunları öncesinde, engelli sporcuların hazırlık dönemine katkıda bulunarak, uluslararası başarılarını artırmayı hedeflemiştir (Türkiye Milli Paralimpik Komitesi 2023).

3.7. Engelli Sporlarının Maçlara Gidiş, Konaklama Masrafları ve Malzeme Kullanımı

Engelli sporları, bireylere fiziksel, zihinsel veya duyuşsal engellerine rağmen spor yapma fırsatı sunar. Bu sporlar, katılımcıların sosyal entegrasyonunu artırarak yaşam kalitelerini yükseltir. Ancak, engelli sporlarının organizasyonu, çeşitli maliyetler ve zorluklar içermektedir. Bu çalışmada, Türkiye’deki ve dünyadaki engelli sporlarının maçlara gidiş, konaklama masrafları ve malzeme kullanımına ilişkin maliyetler değerlendirilecektir (Genç, Y., & Çat, G. 2013).

3.7.1. Engelli Sporlarının Gidiş-Geliş Masrafları: Engelli sporcuların müsabakalara gidiş-geliş masrafları, genellikle ulaşım, yiyecek ve diğer lojistik giderleri içermektedir. Ulaşım masrafları, sporcuların engellilik durumuna bağlı olarak değişiklik göstermekte, özel taşıma araçlarının gerekliliği sıklıkla artmaktadır (Petek, H. 2012).

3.8.2. Türkiye Örneği: Türkiye’de engelli sporcular için toplu taşıma araçları sınırlı sayıda olup, uygun fiyatlı özel ulaşım hizmetleri nadir bulunmaktadır. Özel araçların kullanımı, engelli bireylerin ulaşımını kolaylaştırırken, maliyetleri artırmaktadır. Örneğin, Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu’nun 2021 raporuna göre, engelli sporcular için ulaşım masrafları ortalama yüzde 30 artış göstermiştir (Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021).

3.8.3. Dünya Genelinde: Dünya genelinde Paralimpik hareketin artmasıyla birlikte, birçok ülke engelli sporcular için özel ulaşım hizmetleri geliştirmiştir. Örneğin, ABD’de “Para Transit” adı verilen sistem, engelli bireylerin spor etkinliklerine erişimini kolaylaştırmaktadır (Stanish, H., ve ark. 2023). Dünya genelindeki birçok büyük organizasyon, engelli sporcular için özel konaklama anlaşmaları yapmaktadır. Örneğin, Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları organizatörleri, konaklama ihtiyaçlarına yönelik özel çözümler geliştirmiştir (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi 2020).

3.9. Konaklama ve Malzeme Masrafları: Engelli sporcular için konaklama masrafları, müsabakanın düzenlendiği yere ve otelin engelli erişiminin olup olmadığına göre değişiklik göstermektedir. Engelli bireyler için uygun konaklama seçenekleri genellikle sınırlıdır (Murathan, T. 2020).

Türkiye’de, engelli sporcular için konaklama imkânları geliştirilmekle birlikte, çoğu otelin engelli erişimine uygun olup olmadığı konusunda belirsizlikler vardır. 2022 yılında yapılan bir araştırmaya göre, engelli sporcuların konaklama masrafları, düzenlenen her etkinlikte %20-40 arasında değişen ek maliyetler doğurabilmektedir. Engelli sporlarında kullanılan malzemeler, spor dalına ve bireysel ihtiyaçlara göre değişiklik gösterir. Bu malzemelerin maliyetleri de oldukça değişkenlik göstermektedir (Yaylı, A., & Öztürk, Y. 2006).

3.9.1. Türkiye Genelinde: Türkiye’de engelli spor malzemeleri, yerli üretim ile birlikte ithalat yoluyla temin edilmektedir. 2021 yılında yapılan bir çalışmaya göre, sporculara yönelik ekipmanların maliyetleri, ortalama %25 artış göstermiştir. Örneğin, tekerlekli sandalye basketbolu için gerekli olan özel tekerlekli sandalyelerin fiyatları 5.000 Türk Lirası’ndan başlamaktadır (Aydın, 2021).

3.9.2. Dünya Genelinde: Dünya çapında engelli spor malzemeleri pazarı hızla büyümekte ve birçok ülkede devlet destekli projeler bu maliyetleri düşürmek için devreye girmektedir.

ABD’de, devlet tarafından sağlanan sübvansiyonlar sayesinde birçok engelli sporcu gerekli ekipmanları daha uygun fiyatlarla temin edebilmektedir (Kolotouchkina, O., ve ark. 2021).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Türkiye’de ve dünyada engelli sporlarının ekonomik potansiyeli, geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu alandaki yatırımların artırılması, sadece engelli bireylerin spor yapma haklarını desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda ekonomik kalkınmaya da katkıda bulunacaktır. Engelli sporlarının toplumsal ve ekonomik faydaları, bu alana yönelik bilinçlenmenin artırılmasıyla daha da genişletebilir.

Gelecek perspektifinde, engelli sporlarının desteklenmesi ve yaygınlaştırılması, hem sosyal hem de ekonomik açıdan kazan-kazan durumu yaratma potansiyeline sahiptir. Engelli sporları, daha kapsayıcı ve duyarlı bir toplum oluşturmanın yanı sıra sağlam bir ekonomik temel de sağlayabilecek bir alandır.

Engelli sporları, hem toplumda farkındalık yaratmak hem de sporculara maddi destek sağlamak açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Dünya genelinde ve Türkiye’de sponsor gelirlerinin artması, engelli sporlarının gelişimi için kritik bir öneme sahiptir. Ancak, daha fazla destek ve yatırım yapılmaksızın, bu sporların sürdürülebilirliği ve sporcuların hak ettikleri gelir düzeyine ulaşmaları zor görünmektedir. Bu bağlamda, spor severlerin ve şirketlerin engelli sporlarına olan ilgilerini artırması büyük bir önem taşımaktadır.

Engelli sporları, hem bireylerin fiziksel sağlığı hem de sosyal entegrasyonu açısından kritik bir öneme sahiptir.

Türkiye ve dünya genelinde engelli sporuna yönelik turizm hareketliliği, bu sporların yaygınlaşmasında ve engelli bireylerin yaşam kalitesinin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Gelecekte, bu alandaki yatırımların ve farkındalığın artmasıyla, engelli sporlarının daha da gelişeceği ve daha fazla bireyin bu aktivitelere katılacağı öngörülmektedir.

Sponsorluk ve reklamcılık, hem küresel hem de Türkiye pazarında mevcut ekonominin önemli bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu alanlardaki büyüme, teknolojinin ve dijitalleşmenin etkisiyle artarak devam etmektedir. Markalar, hedef kitlelerine ulaşma konusunda bu iki yöntemi etkili bir şekilde kullanarak rekabet avantajı elde etmektedir.

Engelli sporları, toplumda daha fazla görünürlük kazanırken, sponsorların katkıları da bu süreçte büyük önem taşımaktadır. Coca-Cola ve Toyota gibi uluslararası markaların yanı sıra, Türkiye’deki yerel sponsorluklar da bu alanın gelişmesine önemli katkıda bulunmaktadır. Engelli sporlarına olan bu destek, sadece sporcuların başarısını artırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumda engelli bireylerin yeterlilikleri ve potansiyelleri hakkında daha fazla farkındalık oluşturmaktadır.

Engelli sporları, bireylerin sosyal hayata katılımlarını artırmasının yanı sıra, fiziksel ve psikolojik gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Ancak, bu sporların organizasyonu sırasında karşılaşılan maliyetler, engelli bireyler için önemli bir engel teşkil etmektedir. Türkiye’de ve

dünya genelinde bu maliyetlerin azaltılması için devlet desteklerinin artırılması ve daha fazla farkındalık yaratılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı. (2024). (Erişim; 08.07.2024) <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-2023te-dijital-reklam-yatirimlarini-yuzde-118-buyuttu/3257908>

Avrupa Komisyonu. Fourth Disability High Level Group Report on The Implementation of The UN Convention on The Rights of Persons With Disabilities Erişim: 20.09.2024 http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/dhlg_4th_report_en.pdf, 2011d.

Aydın, M. Engelli Spor Malzemelerinin Ekonomisi: Türkiye Üzerine Bir Çalışma. Spor Yönetimi Dergisi, 12(1), 23-34, 2021.

Bulgan, G., Çarıkçı, H., İ., Engelli Turizmi: Antalya İlindeki Dört Ve Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 7 Sayı:13 2015 – Aralık (s. 15-42), 2011.

Çınarlı, S. ve Ersöz, G. Engellilere Yönelik Spor Hizmetlerinin Gelişimi Açısından Sponsorluk ve Vergisel Düzenlemelere İlişkin Öneriler Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: /2, Sayı:12, 2010.

Esatbeyoğlu, F., & Karahan, B. G. Engelli Bireylerin Fiziksel Aktiviteye Katılımlarının Önündeki Engeller. Spor Bilimleri Dergisi, 25(2), 43-55, 2014.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi , İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(6), 36-46, Burdur, 2021.

IPC. (2015). 2015-2018 Raporu, (Erişim; 03.09.2024) https://www.paralympic.org/sites/default/files/document/150619133600866_2015_06+IPC+S+trategic+Plan+2015-2018_Digital.pdf.

Güçlü, M. Olimpiyat Oyunları ve Spor Sponsorluğu. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(3), Ankara, 2001.

IEG Sponsorship Report. (2023). Avrupa sponsorluk pazarı raporu, (Erişim; 09.09.2024) <https://strivesponsorship.com/2023/08/08/european-sponsorship-market-report-2023/>

Göksu, N. F., & Keçeci, B. Ö. Kurumsal İletişim Çerçevesinde Türkiye’de Pazarlama Odaklı Spor Sponsorluğu Üzerine Bir Analiz. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1225-1246, 2021.

Genç, Y., & Çat, G. Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-394, 2013.

Kaya, Ö. G. M. Engellilerde Spor Organizasyonlarının Spor Ekonomisine Katkısı: Kayseri İli Örneği. *Atlas*, 44, 2018.

Kolotouchkina, O., Llorente-Barroso, C., García-Guardia, ML, & Pavón, J. Spor iletişimde engellilik anlatıları: Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları'nın en iyi uygulamaları ve etkileri. *Medya ve İletişim* , 9 (3), 101-111, 2021.

Murathan, T. Tarihsel Süreçte Paralimpik Oyunlar Bölüm. *Sporda Yeni Akademik Çalışmalar-5*, 65, 2020.

- Onurlu, Ö., & Zulfugarova, N. Küresel Markaların Yerel Pazarlardaki Reklam Stratejileri İle Kültürel Farklılıklar Arasındaki İlgisi Üzerine Bir Uygulama. *Öneri Dergisi*, 12(45), 491-513, 2016.
- Özer, D. S., Süngü, B., & Şılak, B. Engelliler için beden eğitimi ve spor. *Araştıran Öğretmen*, 35, 2005.
- Özay, F. H. *Bedensel engelli sporcuların toplumsal hayata katılımında sporun etkisi* (Master's thesis, Marmara Üniversitesi, Turkey, 2019).
- Özeren, M. *Turizm paydaşlarının bakış açılarıyla engelli turizmi: Konya örneği*, Master's thesis, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.
- Petek, H. Sportif Faaliyetlere İlişkin Seyirci Sözleşmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 657-716, 2012.
- Stanish, H., Ross, SM, Lai, B., Haegele, JA, Yun, J. ve Healy, S. Engelli çocuklar ve ergenler için ABD Fiziksel Aktivite Para Karne Notu. *Uyarlanmış Fiziksel Aktivite Dergisi*, 40 (3), 560-567, 2023.
- Salıcı, O. ve Özdaşlı, K. Türkiye Spor Turizminde Masa Tenisinin Yeri. Mehmet Akif Spor Ekonomisi ve Yönetimi üzerine araştırmalar, *Journal of Sports Economics*, 2016.
- Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2021). Denetleme Kurulu Raporu. (Erişim; 01.06.2024) <https://shgm.gsb.gov.tr/Public/images/SGM/Federasyon/806462021%20YIL%20DENETLEME%20RAPORU.pdf>
- Türkiye Milli Paralimpik Komitesi. (2020). Tokyo ve Toyota, Erişim; (25.06.2024) <https://www.tmpk.org.tr/tokyo-ve-toyota/>
- Türkiye Milli Paralimpik Komitesi. (2023). Shell Türkiye, Erişim; (23.07.2024) <https://www.tmpk.org.tr/yazarimizdan/shell-turkiye-milli-paralimpik-komitesinin-sponsoru-oldu/>
- Türkiye Garanti Bankası. (2020). Engelli Sporlarına Destek Projeleri. (Erişim; 03.08.2024) <https://www.garantibbva.com.tr/kurumsal-iletisim/tekerlekli-sandalye-basketbolu>
- Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi. (2020). Faaliyet Raporu. (Erişim; 27.07.2024) https://api.olimpiyat.org.tr/upload/faaliyet_raporlari/Faaliyet_Raporu_2020.pdf
- Yıldırım, A., & Simsek, H. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 11 baskı, 1999-2018.
- Uzunoğlu, H. Türkiye’de spor sponsorluğu ve Türkiye futbol süper ligi üzerine bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (53), 343-366, 2019.
- Yaylı, A., & Öztürk, Y. Konaklama işletmeleri yöneticilerinin bedensel engelliler pazarına bakış açıları üzerine bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 87-97, 2006.
- Yılmaz, C. Ucube bedenden paralimpik bedene. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (46), 136-157, 2006.
- Yılmaz, V., & Yentürk, N. Türkiye’de engellilere yönelik kamu harcamalarının on yıllık seyri. *Çalışma ve Toplum*, 1(52), 59-74, 2017.
- World Health Organization (WHO), 2021. Disability and Health, (Erişim: 03.07.2024).
- Zengin, S., & Şentürk, İ. Paralimpik Oyunların Tarihsel Gelişimi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 53-64, 2022.

ÜMRANIYE (İSTANBUL) İLÇESİNDE HALKIN REKREASYON ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Fatma Nur NAS

Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

fatmanurnas97@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-0647-4151>

Prof. Dr. Elif KARAGÜN

Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

elif.karagun@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1974-4117>

Sabit SELVİ

Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü

sabitselvi@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5858-2558>

ÖZET

Bu araştırmanın amacı İstanbul Ümraniye İlçesi Elmalıkent Mahallesi'nde yaşayan bireylerin rekreasyon farkındalık algısının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda veri toplamak için ulaşılabilir olması nedeniyle kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplamak için Ümraniye Elmalıkent mahallesi'nde yaşayan bireylere araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Bilgilendirme sonrasında araştırmaya gönüllü katılmak isteyen 47 kadın, 14 erkek olmak üzere toplam 61 gönüllü bireye literatür bilgileri ışığında ve araştırmacılar tarafından hazırlanan 8 soruluk kişisel bilgi formu ile Ekinci ve Özdilek (2019) tarafından geliştirilen Rekreasyon Farkındalık Ölçeği uygulanmıştır. Ölçek uygulamaları Google Form üzerinden yapılmıştır. Google form üzerinden gönüllülük esasına dayalı uygulanan anket doldurma işlemine toplam 61 kişi katılmıştır. Anket uygulamasına katılan toplam 61 kişiden elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve istatistiksel analizler SPSS 27 yazılımı kullanılarak yapılmıştır. Değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu basıklık ve çarpıklık değerleri kontrol edilerek incelenmiş, tanımlayıcı analizler ortalama ve standart sapma kullanılarak verilmiştir. Verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilerek analizlerde ikili grup karşılaştırmalarda bağımsız gruplar t testi ile ikiden fazla grup karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi ANOVA kullanılmıştır. Veri analizleri incelendiğinde; yaş, cinsiyet, medeni durum, mahallede oturma süresi ve katıldıkları etkinlik türü gibi değişkenler açısından anlamlı bir farklılık bulunmazken, çocuk sayısı açısından haz eğlence alt boyutunda çocuğu olmayanlar lehine, gelir durumu açısından geliri yüksek olanlar lehine, serbest zamanlarda etkinliğe katılma durumu açısından ise etkinliğe katılanlar lehine tüm alt boyutlarda anlamlı fark bulunmuştur. Sonuç olarak araştırmanın daha büyük örnekleme çalışılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mahalle, Rekreasyon, Farkındalık Algısı, Serbest Zaman

A RESEARCH ON PUBLIC PERCEPTION OF RECREATION IN UMRANIYE (ISTANBUL) DISTRICT

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the recreation awareness perception of individuals living in Elmalikent Neighborhood of Ümraniye District of Istanbul. For this purpose, convenience sampling method was used to collect data because it is accessible. In order to collect data, individuals living in Ümraniye Elmalikent neighborhood were informed about the research. After the information, an 8-question personal information form prepared by the researchers in the light of literature information and the Recreation Awareness Scale developed by Ekinçi and Özdilek (2019) was applied to a total of 61 volunteer individuals, 47 women and 14 men, who volunteered to participate in the study. Scale applications were made via Google Form. A total of 61 people participated in the voluntary questionnaire filling process via Google form. The evaluation of the data obtained from a total of 61 people participating in the survey application and statistical analyzes were carried out using SPSS 27 software. The suitability of the variables for normal distribution was examined by checking the kurtosis and skewness values, and descriptive analyzes were given using mean and standard deviation. It was determined that the data were normally distributed and independent samples t-test was used for pairwise group comparisons and one-way variance analysis ANOVA was used for more than two group comparisons. When the data analyzes were examined, no significant difference was found in terms of variables such as age, gender, marital status, duration of residence in the neighborhood and the type of activity they participated in, while a significant difference was found in all sub-dimensions in favor of those who did not have children in terms of the number of children in the pleasure entertainment sub-dimension, in favor of those with higher income in terms of income status, and in favor of those who participated in the activity in terms of participation in the activity in free time. As a result, it is recommended that the study be conducted with a larger sample.

Keywords: Neighborhood, Recreation, Awareness Perception, Leisure

GİRİŞ

Günümüz dünyasında rekreasyon ve rekreasyonel etkinlikler; hem bireylerin hem de toplulukların serbest zaman dilimlerinde, kendi tercihlerine göre gerçekleştirdikleri eğlence ve dinlenme amaçlı aktivitelerin bir bütünü olduğu (Phaneuf ve Smith, 2005). Sorumluluk ve zorunlu görevler dışında kalan zamanda eğlence amaçlı gönüllü katılım sağlanan, verimliliği, ve yenilenmeyi sağlayan etkinliklerin rekreasyon kavramı olarak ele alındığı belirtilmiştir (Ceyhun, 2008) Başlangıçta herhangi bir dış motivasyon olmadan ya da belirli bir amaç güdülmeden, bireyin kendi için gerçekleştirdiği etkinlikler fikri şeklinde ortaya çıkan rekreasyon, zamanla kavramsal olarak gelişerek kişilerin serbest zamanında keyif almak veya belirli fiziksel, sosyal ve duygusal eylemler için faaliyetler gerçekleştirilmesi ya da deneyimler yaşanması şeklinde ifade edilmiştir (Gültekin, 2008).

Rekreasyon kavramının temel bileşenlerinden biri de rekreatif farkındalık olarak ifade edilmektedir (Barnett, 2005). Rekreatif farkındalık, kişinin yapmış olduğu rekreasyon faaliyeti sonucunda yaşamında; sağlık, ekonomik, sosyolojik, fizyolojik, duygusal, becerileri geliştirme gibi yönlerden olumlu değişimler hissetmesi ile birlikte, istekli ve bilinçli bir biçimde hiçbir kimsenin zorlaması olmadan katılmış olduğu faaliyetler sonrasında ruhen, fikren, fiziken rahatladığının farkına varması olarak belirtilmiştir (Ardahan vd., 2016).

Farkındalık ve bilinçli gerçekleştirilen rekreatif aktiviteler, hem birey hem de toplum için önemli avantajlar sunacaktır. Bunun için de öncelikle rekreasyonel farkındalığın sağlanması gerektiği, rekreasyon farkındalığına sahip olan bir bireyin, belirli rekreatif etkinliklere katılmaktan ziyade, bu tür yenileyici faaliyetlerin bilincinde olmasının getirdiği tatmin duygusunu yaşayacağı, başka bir deyişle, bireyin yenilenme fırsatına sahip olması değil, böyle bir fırsatın varlığını fark etmesi bile kişiyi, daha doyurucu ve tatmin edici bir yaşam düzeyine yönlendireceği ifade edilmiştir (Kılıçman, 2020).

Literatür incelendiğinde genel olarak serbest zamanın verimli bir biçimde kullanımının gerçekleştirilmesinin kişilere; zihinsel, fizyolojik, sosyal gibi pek çok bakımdan farklı yararlar sağladığı, genel sağlıklarıyla alakalı farklı yaşam alanlarında pozitif etki bıraktığı (Baerentzen, 2018). Serbest zamanda gerçekleştirilen rekreasyonel etkinliklerin, bireyi olumlu yaşam sonuçlarına teşvik ettiği ve zamanını daha verimli değerlendirmesine yardımcı olduğu (Tükel, 2021; Gümüşgöl ve Aydoğan, 2020) ve serbest zamanda rekreasyonel faaliyetlere katılmanın, yaşam kalitesini doğrudan etkilediği, bu durumun öneminin bilinmesinin de farkındalık düzeyinde önemli seviyede bir artışa sebep olduğu belirtilmiştir (Yılmaz vd., 2022).

Tüm bu açıklamalardan yola çıkıldığında sıradan bir mahallede yaşayan bireylerin rekreatif farkındalık algısının ne durumda olduğu merak edilmiştir.

Bu açıdan İstanbul Ümraniye İlçesi Elmalıkent Mahallesinde yaşayan bireylerin rekreasyon farkındalık algılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu ana amaç kapsamında ayrıca; Elmalıkent mahallesinde yaşayan bireylerin; yaş, cinsiyet, medeni durum, gelir düzeyi, çocuk sayısı, mahallede oturma süresi, serbest zaman etkinliğine katılma durumu ve katılımcıların katıldıkları etkinlik türü gibi sosyo-demografik değişkenler açısından rekreatif farkındalık düzeyleri açısından farklılaşma olup olmadığının belirlenmesi de alt amaçlar olarak alınmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Bu araştırma betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın örneklem grubu, olasılıklı olmayan örnekleme tekniklerinden biri olan kolayda örneklem yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Araştırmanın evreni İstanbul İli Ümraniye ilçesi Elmalıkent mahallesinde yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Örneklemi ise bu bireylerden araştırmaya gönüllü katılım sağlayan 61 (kadın=47, erkek=14) kişiden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, literatür bilgileri temel alınarak araştırmacılar tarafından oluşturulmuş 8 sorudan oluşan bir bilgi formu ve Ekinci ve Özdilek (2019) tarafından geçerliği ve güvenilirliği yapılan ve geliştirilen ‘Rekreasyon Farkındalık Ölçeği’ kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formu

Elmalıkent mahallesinde yaşayan bireylerin demografik özelliklerini tanımak amacıyla, literatür bilgileri ışığında oluşturulan kişisel bilgi formunda; medeni durum, cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, çocuk sayısı, mahallede oturma süresi, serbest zaman etkinliğine katılma durumu ve katılımcıların katıldıkları etkinlik türü değişkenleri sorgulayan 8 soru yer almaktadır.

Rekreatif Farkındalık Ölçeği (RFÖ)

Ekinci ve Özdilek (2019) tarafından oluşturulan Rekreasyon Farkındalık Ölçeği, bireylerin rekreasyonel aktivitelerin sağladığı faydalar hakkındaki farkındalıklarını değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu ölçek, bireylerin kendileri hakkında bildirimde bulunmalarını gerektiren bir yapıya sahiptir. 5 dereceli Likert ölçeği (1 hiç katılmıyorum, 5 tamamen katılıyorum) kullanılarak tasarlanan RFÖ, üç alt boyut ve toplamda 41 maddeden meydana gelmektedir. Ölçeğin alt boyutları Kendini Geliştirme Eğlence-Haz ve Sosyal Başarı olarak belirlenmiştir. Alt boyutlardan elde edilen yüksek puanlar, o alandaki farkındalığın da yüksek olduğunu göstermektedir.

Verilerin Analizi

İstatistiksel değerlendirmeler, SPSS 27.00 yazılımı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler, ortalama değerler, standart sapma ve yüzdeler bu analizler içerisinde yer almaktadır. Rekreatif Fayda Ölçeği ve alt boyutlarına ait değerlere bakıldığında, çarpıklık değerlerinin +2 ile -2 arasında ve basıklık değerlerinin ise -7 ile +7 arasında olması durumunda verilerin normal dağılım gösterdiği ifade edilmektedir (Hair vd., 2010). Bu çalışmada alt boyutlarla ilgili maddelerin normal dağılım için kabul edilebilir bir aralıkta olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, verilerin analizinde değişkenler arasındaki farklılıkları incelemek amacıyla parametrik testlerden Bağımsız Gruplar T Testi ve ANOVA testleri tercih edilmiştir. Gruplar arası farkın kaynağını bulmak için post-hoc testinden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1: Ölçeklerin puan dağılımı

Bağımlı Değişken	Madde Sayısı	X	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach Alpha
Rekreasyon Farkındalık Ölçeği (RFÖ)	41	4,05	-1,006	,844	0,983
Haz-Eğlence	10	4,10	-,873	1,084	0,929
Sosyal-Başarı	18	3,99	-,992	,860	0,968
Kendini Geliştirme	13	4,11	-1,354	1,850	0,959

Tablo 1’e bakıldığında katılımcıların Rekreatif Farkındalık Ölçeği’nden (RFÖ) aldıkları toplam puan 4,05, Haz-Eğlence alt boyutunda ortalama puan 4,10, Sosyal-Başarı alt boyutunda aldıkları ortalama puan 3,99 iken Kendini Geliştirme alt boyutunda aldıkları toplam ortalama

puanın 4,11 olarak belirlendiği tespit edilmiştir. Ölçeklerin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı, RFÖ için 0,983 olarak hesaplanmış, RFÖ'nün alt boyutları içinse bu değer 0,929 ile 0,968 arasında değişiklik göstermiştir.

Tablo 2: Katılımcılara ait demografik dağılım

Değişkenler	Alt Gruplar	N	%	Değişkenler	Alt Gruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	47	77,0	Medeni Durum	Evli	25	41,0
	Erkek	17	23,0		Bekar	36	59,0
Yaş	35 yaş ve altı	52	85,2	Aylık Gelir	20 bin TL ve altı	38	62,3
	35 yaş üzeri	9	14,8		20 bin TL üzeri	23	37,7
Çocuk Sayısı	Yok	41	67,2	Katıldığımız Etkinlik Türü	Yok	11	18,0
	1	4	6,6		Kültür-Sanat	6	9,8
	2	8	13,1		Spor	23	37,7
Mahallede Oturma Süresi	3 ve üzeri	8	13,1	Serbest Zaman Etkinliğine Katılmıyorsunuz?	Diğer	21	34,4
	1 yıl ve altı	10	16,4		Evet	50	82,0
	2 yıl	5	8,2		Hayır	11	18,0
	3 yıl	8	13,1				
	4 yıl ve üzeri	38	62,3				

Tablo 2'de yer alan alt gruplarda, diğer gruplarla karşılaştırıldığında yüzdelik değerleri daha yüksek olan katılımcıların demografik bilgileri değerlendirildiğinde; %77'sinin kadın olduğu, %59'unun bekar olduğu, %82'sinin serbest zaman etkinliğine katıldığı, katıldıkları etkinlik değişkenine göre %37,7'lik dilimin çoğunlukla spor etkinliğini tercih ettikleri, %62,3'ünün 20 bin TL ve altında gelire sahip olduğu, %85,2'sinin 35 yaş ve altında olduğu, %67,2 sinin çocuğunun olmadığı ve %62,3 ünün 4 yıl ve daha uzun süreden beri aynı mahallede oturdukları tespit edilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre rekreasyon farkındalık ölçeği ve alt ölçeklerinin analizlerinin karşılaştırılması (T Testi)

Değişkenler	Haz-Eğlence Ort/sd	Sosyal-Başarı Ort/sd	Kendini Geliştirme Ort/sd	RFÖ Toplam Ort/sd	
Cinsiyet	Kadın	4,08±,762	3,96±,799	4,09±,831	4,03±,761
	Erkek	4,16±,781	4,07±,963	4,16±,798	4,12±,840
	p	,722	,658	,772	,695
	t	-,358	-,445	-,292	-,394
Medeni Durum	Evli	4,04±,766	3,92±,727	4,04±,722	3,98±,713
	Bekar	4,18±,762	4,09±,902	4,20±,881	4,04±,817
	p	,498	,442	,441	,434
	t	,681	,774	,775	,788
Yaş	35 yaş ve altı	4,15±,751	4,03±,828	4,13±,843	4,09±,776
	35 yaş üstü	3,78±,784	3,73±,858	3,98±,679	3,82±,762
	p	,186	,320	,622	,342
	t	1,338	1,004	,496	,959
	20 bin TL ve altı	3,94±,794	3,80±,886	3,93±,886	3,88±,821
	20 bin TL üstü	4,35±,640	4,29±,645	4,39±,604	4,33±,604

Aylık Gelir	p	,043*	,027*	,032*	,024*
	t	-2,069	-2,267	-2,193	-2,309
Serbest Zaman Etkinliğine Katılım	Evet	4,20±,699	4,14±,719	4,22±,753	4,18±,690
	Hayır	3,63±,885	3,31±1,00	3,60±,942	3,48±,907
	p	,024*	,002*	,022*	,006*
	t	2,312	3,209	2,356	2,863

Tablo 3’te Rekreatif Farkındalık Ölçeği ve alt boyutlarından kendini geliştirme, sosyal-başarı ve haz-eğlence toplam ortalama puanının medeni durum, cinsiyet ve yaş değişkeni açısından anlamlı farklılık görülmezken ($p>0,05$), Aylık gelir durumuna göre hem RFÖ de hem de alt boyutlarda gelir düzeyi daha yüksek olanlar lehine anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Serbest zaman etkinliğine katılım durumuna açısından bakıldığında ise RFÖ toplam puan ve alt boyutlar ortalama puanlarında etkinliğe katılanlar lehine anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 4. Katılımcıların çocuk sayısı, mahallede oturma süresi ve katıldıkları etkinlik türüne göre rekreasyon farkındalık ölçeği ve alt ölçeklerinin analizleri (Anova Testi)

Değişkenler		Haz-Eğlence Ort/sd	Sosyal-Başarı Ort/sd	Kendini Geliştirme Ort/sd	RFÖ Toplam Ort/sd
Çocuk Sayısı	Yok ^a	4,11±,686	4,00±,845	4,11±,845	4,06±,767
	1 ^b	3,65±1,54	3,76±1,39	3,80±1,46	3,75±1,45
	2 ^c	4,07±,895	3,87±,709	4,14±,549	4,03±,649
	3 ve üzeri ^d	4,07±,559	4,15±,669	4,19±,601	4,17±,617
	p	,006*	,858	,892	,851
	F	,511	,254	,206	,264
Fark		b<a			
Mahallede Oturma Süresi	1 yıl ve altı	3,89±1,08	3,80±1,13	3,95±1,03	3,87±1,06
	2 yıl	4,26±,963	4,28±,773	4,18±1,04	4,24±,867
	3 yıl	4,25±,701	4,04±,967	4,14±1,03	4,12±,904
	4 yıl ve üzeri	4,10±,661	3,99±,737	4,13±,703	4,06±,666
	p	,740	,761	,934	,820
	F	,419	,389	,142	,307
Katıldığınız Etkinlik Türü	Yok	3,82±1,18	3,58±,852	3,82±,829	3,71±,787
	Kültür-Sanat	3,76±1,26	4,01±1,18	3,98±1,21	3,94±1,20
	Spor	4,16±,579	3,93±,841	4,12±,809	4,05±,719
	Diğer	4,26±,734	4,25±,647	4,27±,704	4,26±,666
	p	,295	,179	,524	,298
	F	1,264	1,690	,755	1,256

Tablo 4’ te görüldüğü üzere mahallede oturma süresi ve etkinlik türü değişkenlerine bakıldığında RFÖ toplam puan ve alt ölçek puan ortalamalarında anlamlı bir fark bulunmazken ($p>0,05$), çocuk sayısı değişkenine göre sadece haz-eğlence alt boyutunda anlamlı bir fark belirlenmiştir ($p<0,05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma, İstanbul Ümraniye İlçesi Elmalıkent Mahallesi'nde yaşayan bireylerin rekreasyon farkındalıklarını belirlemek için gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet, medeni durum, mahalledeki oturma süresi, katıldıkları etkinlik türü ve yaş açısından rekreasyon algı düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmazken; çocuk sayısı açısından sadece haz-eğlence alt boyutunda, aylık gelir ve serbest zaman etkinliğine katılma durumu değişkenlerinde ise hem ölçek toplam puanında hem de tüm alt boyutlarda anlamlı farklılık bulunmuştur.

Bireylerin rekreasyon farkındalık ölçeği puanlarının tanımlayıcı istatistik ortalamaları incelendiğinde; haz eğlence alt boyutunun ($\bar{x}=4,10\pm,665$), sosyal başarı alt boyutunun ($\bar{x}=3,99\pm,562$), kendini geliştirme alt boyutunun ($\bar{x}=4,11\pm,895$) ve ölçek toplamının ($\bar{x}=4,05\pm,481$) değerleri arasında olduğu belirlenmiştir. Araştırmada uygulanan ölçeğin beşli likert tipi bir ölçek olduğu dikkate alındığında, tüm ortalamaların medyanın üzerinde olduğu ($\bar{x}>3$) gözlemlenmiştir. Bu bulgular ışığında, Elmalıkent Mahallesi'nde yaşayan bireylerin rekreasyonel farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu ve farkındalık önceliklerinin sırasıyla kendini geliştirme, haz eğlence, genel rekreasyon ve sosyal başarı olduğu sonucuna ulaşılabılır..

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet değişkenine göre rekreatif farkındalık ölçeği toplam puan ve sosyal-başarı, kendini geliştirme ve haz-eğlence alt boyutlarının puan ortalamaları incelendiğinde; kadın ve erkeklerin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Literatüre bakıldığında cinsiyet değişkeni açısından rekreasyon farkındalık ölçeği toplam puan ortalaması ve alt boyutlarla ilgili olarak bu çalışmanın sonuçlarına benzer olarak kadın ve erkekler arasında anlamlı bir fark olmadığını gösteren araştırmaların olduğu görülmüştür (Bülbül vd., 2021; Özkan, 2018; Üstün ve Üstün, 2020). Bu duruma benzer sonuçların aksine kadınlar ve erkekler arasında anlamlı farklılıklar bulunan çalışmaların olduğu da görülmüştür (Chao, 2013; Cöhce vd., 2022; Durhan vd., 2022; Erol vd., 2017;) Bu sonuçlar konuyla ilgili kesin sonuçlar alınması açısından daha farklı çalışmaların yapılarak değerlendirilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

Aylık gelir durumu değişkenine göre rekreasyon farkındalık ölçeği ve alt ölçek sonuçlarına bakıldığında; gelir düzeyi yüksek olanların daha düşük gelire sahip olanlara göre anlamlı derecede daha yüksek rekreasyon farkındalığına sahip olduğu görülmüştür. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda gelir düzeyi ile rekreasyon farkındalığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmayan çalışmaların olduğu görülmüştür (Gül, 2016; Güner, 2015). Bir başka çalışmada ise gelir seviyesi yüksek olan bireylerin, psikolojik açıdan rekreasyon farkındalığının diğer gelir gruplarına kıyasla daha fazla olduğu belirtilmiştir (Karaküçük vd., 2019). Kadınlar üzerine yapılan bir başka araştırmada; düşük ekonomik gelir düzeyine sahip kadınların rekreasyonel aktivitelere katılım oranlarının düştüğü ve özellikle aylık geliri olmayan ve en alt gelir grubunda yer alan kadınların, yüksek gelirli kadınlarla kıyaslandığında kendilerini daha sosyal, başarılı hissettikleri ve katıldıkları etkinliklerden daha fazla keyif aldıkları belirlenmiştir (Güner, 2015). Çalışanların özellikle maddi gücü yüksek olanların çarşı, pazar, panayır, park gibi gezilere daha

çok katılabilmeleri, dolayısıyla bu katılımın rekreasyon farkındalık düzeylerini arttırdığını düşündürmüştür.

Yaş değişkenine göre rekreasyon farkındalığı toplam puanlar ve alt ölçek sonuçlarına bakıldığında; anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda yaş ile rekreasyonel farkındalık arasında bir ilişki bulunmadığını ortaya koyan araştırmaların mevcut olduğu tespit edilmiştir. (Ayyıldız Durhan ve Karaküçük, 2017; Chao vd., 2013; Chin Tsai, 2013).

Katılımcılara uygulanan rekreasyon farkındalık ölçeğinin üç alt boyutunda da bireylerin katıldıkları etkinlik türü ve mahallede oturma süresine bakıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin medeni durum değişkenine göre rekreasyon farkındalık ölçeği toplam puanları ve tüm alt ölçek ortalamalarında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Her ne kadar anlamlı ilişki olmasa da puan ortalamaları açısından değerlendirme yapıldığında; bekarların toplam puan, haz-eğlence, kendini geliştirme ve sosyal-başarı düzeylerinin evli bireylerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan bireylerin rekreasyonel farkındalıkları ölçeği alt boyutlarından biri olan haz ve eğlence ile çocuk sahibi olma durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu saptanmıştır. Bu anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Tukey testinde çocuğu olmayan bireylerin tek çocuğa sahip bireylere göre daha yüksek farkındalık düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmaya benzer olarak hem evli ve hem de çocuğu olan kişilerin rekreatif faaliyetlere sınırlı katılımlarının olduğu (Güner, 2015). Özellikle annelerin büyük bir kısmının rekreatif etkinliklere katılma isteği olduğu, ancak başkalarına bağımlı oldukları için kendi istekleri doğrultusunda hareket edemedikleri (Brown vd., 2001; Koca vd., 2009). Çocuğu olmayan kişilerin rekreatif faaliyetlere daha yüksek oranda katılım gösterdikleri dolayısıyla rekreasyon farkındalık düzeylerinin de yüksek olduğu ortaya konmuştur (Henderson, 1995; Yerlisu Lapa vd., 2018).

Serbest zaman etkinliğine katılma durumu açısından rekreasyon farkındalık ölçeği ve alt ölçek sonuçlarına bakıldığında; hem ölçek toplam puanında hem de tüm alt ölçeklerde etkinliğe katılanlar lehine anlamlı sonuçlar bulunmuştur. Literatür verilerine bakıldığında benzer şekilde serbest zamanın etkili kullanımını, özellikle fiziksel aktivitelere katılımın bireyin sosyal, fiziksel ve zihinsel sağlığını olumlu yönde etkilediği ve sağlık başta olmak üzere birçok yaşam alanında olumlu sonuçlar doğurduğu ve rekreatif farkındalığı arttırdığı ifade edilmiştir (Deneau vd., 2022; Hansen vd., 2022; Satılmış vd., 2022).

Sonuç olarak araştırma verileri değerlendirildiğinde; cinsiyet, yaş, medeni durum, mahallede oturma süresi, katıldıkları etkinlik türü değişkenlerinde hem ölçek toplam puan ortalamasında hem de alt boyutlar açısından anlamlı fark görülmemiştir. Çocuk sayısı değişkeni açısından haz-eğlence alt boyutunda çocuğu olmayanlar lehine anlamlı fark görülürken, diğer alt boyutlarda anlamlı farklılık görülmemiştir. Gelir düzeyi ve serbest zamanlarda etkinliğe katılma durumu değişkenleri açısından ise ölçek genel toplam puan ortalamasında ve alt boyutların tümünde geliri yüksek olanlar ve etkinliğe katılanlar lehine anlamlı farklılık

bulunmuştur. Konu ile ilgili daha kesin sonuçlara ulaşmak açısından daha büyük örneklemede farklı çalışmaların araştırmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Ardahan, F., Turgut, T., Kaplan Kalkan, A. (2016). Her yönüyle rekreasyon. Detay Yayınevi, Ankara.

Ayyıldız Durhan, T. ve Karaküçük, S. (2017). Çocuklarıyla Baby Gym aktivitelerine katılan ebeveynlerin rekreasyon fayda düzeylerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(4), 43-53.

Baerentzen, M. B. (2018). Development of a life satisfaction measure for persons with severe and persistent mental illness. Doctorals Thesis, Illinois Institute of Technology, Chicago, 9-13.

Barnett, L. A. (2005). Measuring the ABCs of leisure experience: Awareness, boredom, challenge, distress. *Leisure Sciences*, 27(2), 131-155.

Brown, P. R., Brown, W. J., Miller, Y. D. and Hansen, V. (2001). Perceived Constraints and Social Support for Active Leisure Among Mothers with Young Children. *Leisure Sciences*, 23(3), 131-144.

Bülbül, A., Olcucu, B., & Akyol, G. (2021). Spor Elemanlarının Rekreasyon Fayda Farkındalığı İle Bedenlerini Beğenme Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(50), 110-123.

Ceyhun, S. (2008). Spor tesislerinin rekreatif açıdan kullanımı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 325-332.

Chao, C.C. (2013). The relationship among leisure involvement, leisure benefits, and happiness of elementary schoolteachers in Taiwan county. *International Research in Education*, 1(1), 29-51.

Chin Tsai, K. (2013). Leisure involvement, leisure benefits, quality of life, and job satisfaction. a case study on 2011 creating sports island plan in chiayi city, Taiwan held by sports affairs council, executive Yuan. *International Review of Management and Business Research*, 2(2), 421-428.

Cöhce, B., Duygun, S., Öztürk, E. N., ve Kırşanlıoğlu, A. E. (2022). Lise öğrencilerinin rekreasyonel farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *Anatolia Social Research Journal*, 1(1), 52-62.

Deneau, J., Van Wyk, P. M. ve Horton, S. (2022). Capitalizing on a “huge resource”: Successful aging and physically active leisure perspectives from older males. *Leisure Sciences*, 44(5), 596-613.

Durhan, T. A., Kayhalak, F., ve Kurtipek, S. (2022). Rekreasyon farkındalığının rekreasyonel satın alma tarzları üzerine etkisi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 460-477.

Erol, P. Ö., Cansever, B. A., & Aslan, N. (2017). Sınıf öğretmenlerinin boş zaman değerlendirme farkındalıkları: İzmir örneği. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 457-480.

Ekinci, N. E., ve Özdilek, C. (2019). Investigation of university students' awareness of recreational activities. *International Online Journal of Educational Sciences*, 11(2), 53-66.

Gül, M. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Eğilimleri ve Katılım Engelleri: Sındırgı Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Yönelik Araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(36), 279-306.

Gültekin, E. (2008). Serbest zaman etkinlikleri içinde müzikli etkinliklerin yeri (Sakarya Mahallesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Gümüşgül, O., ve Aydoğan, R. (2020). Yeni tip koronavirüs-covid 19 kaynaklı evde geçirilen boş zamanların ev içi rekreatif oyunlar ile değerlendirilmesi. *Spor Eğitim Dergisi*, 4(1), 107-114.

Güner, B. (2015). Kadınların Spor ve Serbest Zaman Etkinliklerine Katılım Sorunlarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 22- 29.

Hair, J., Black, W. C., Babin, B. J., ve Anderson, R. E. (2010) *Multivariate data analysis*. New Jersey: Pearson Educational International.

Hansen, A. S., Beery, T., Fredman, P., ve Wolf-Watz, D. (2022). Outdoor recreation in Sweden during and after the Covid-19 pandemic—management and policy implications. *Journal of Environmental Planning and Management*, 1-22.

Henderson, K. A. (1995). Women's Leisure: More Truth than Facts? *World Leisure and Recreation*, 37(1), 9-13.

Karaküçük, S., Ayyıldız Durhan, T., Akgül, B. M., Aksın, K. ve Özdemir, A. S. (2019). Oryantiring Sporcularında Ekosentrik, Antroposentrik, Antipatik Yaklaşımların Rekreasyon Fayda ile İlişkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(3), 1263-1288.

Kılıçman, İ. (2020). Rekreasyon farkındalığı ve sosyal medya bağımlılığının yaşam doyumu üzerine etkilerinin incelenmesi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. KMÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rekreasyon Yönetimi Ana Bilim Dalı, Karaman.

Koca, C. Henderson, K. A., Aşçı, F. H. and Bulgu, N. (2009). Constraints to Leisure-Time Physicalactivity and Negotiation Strategies in Turkish Women. *Journal of Leisure Research*, 41, 225-251

Özkan, R.T. (2018). Yöneticilerin İşyeri Rekreasyon Farkındalık Algılarının ve Etkinliklere Katılımlarının İncelenmesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Phaneuf, D. J., ve Smith, V. K. (2005). Recreation demand models. *Handbook of environmental economics*, 2, 671-761.

Satılmış, S. E, Ekinci, N. E., & Güler, Y. (2022). Pandemi sürecinde bireylerin rekreasyon farkındalık düzeyleri ile yaşam kalitesi arasındaki ilişki. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 769-784. DOI: <https://doi.org/10.38021asbid.1161540>.

Tükel, Y. (2021). Covid 19 sürecinde rekreatif faaliyetlere katılan bireylerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin incelenmesi. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(1), 91-104.

Üstün, Ü. D., & Üstün, N.A. (2020). Üniversite öğrencilerinin rekreasyonel etkinliklerin faydaları hakkındaki farkındalıklarının incelenmesi. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 38-48.

Yerlisu Lapa, T., Köse, E. ve Günbayı, İ. (2018). Türkiye’de Yapılan Rekreasyon Araştırmaları: Sistematik Bir Derleme, *Hacettepe Sosyal Bilimleri Dergisi*, 29(2), 87-104.

Yılmaz, A., Ince, G., Akaydın, Ş., ve Koç, S. (2022). A study on the attitudes and awareness of gifted and typically developing children toward sports. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 9(4), 339-349.

SERBEST ZAMAN ETKİNLİĞİNE KATILAN VE KATILMAYAN BİREYLERİN İŞ MOTİVASYONU

Rabia YAZICI

Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

yazicirabia446@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-7416-144X>

Prof. Dr. Elif KARAGÜN

Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

elif.karagun@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1974-4117>

Sabit SELVİ

Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü

sabitselvi@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5858-2558>

ÖZET

Bu araştırmanın amacı serbest zaman etkinliğine katılan ve katılmayan bireylerin iş motivasyonunun incelemesidir. Bu amaç doğrultusunda veri toplamak için ulaşılabilir olması nedeniyle kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplamak için özel bir işletme yönetiminden izin alınarak çalışanlara bilgilendirme yapılmıştır. Bilgi verilmesi sonrasında çalışmada gönüllü yer almak isteyen 33 kadın, 24 erkek olmak üzere toplam 57 gönüllü çalışana literatür bilgileri ışığında hazırlanan 9 soruluk kişisel bilgi formu ile Mottaz (1985)'in geliştirdiği 24 soruluk İş Motivasyonu Ölçeği uygulanmıştır. Ölçekler Google Form üzerinden hazırlanarak linkleri özel bir işletmede görev yapan bireylere araştırmanın amacı açıklandıktan sonra dağıtılmıştır. Google form üzerinden gönüllülük esasına dayalı uygulanan anket doldurma işlemine toplam 57 kişi katılmıştır. Anket uygulamasına katılan toplam 57 kişiden alınan bulguların analizinde SPSS 27 yazılımı kullanılmıştır. Veriler normal dağılıma gösterip göstermediği kontrol edilmiştir. Tanımlayıcı analizlerde ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Yapılan analizde normal dağılıma uygunluk olması nedeniyle iki bağımsız gruplar t testi ile ikiden fazla grup karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi ANOVA kullanılmış ve gruplar arası oluşan farklılıkları tespit etmek amacıyla Post-Hoc testleri yapılmıştır. Veri analizleri incelendiğinde; yaş, cinsiyet, meslek, gelir durumu, çalıştığı yıl süresi, serbest zamanda katıldığı etkinlik türü açısından anlamlılık görülmezken; medeni durum, çocuk sahibi olma, meslek ve eğitim durumu değişkenlerinde anlamlı farklılık bulunmuştur. Sonuç olarak araştırmanın daha büyük örnekleme çalışılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, Boş zaman, Serbest zaman, Motivasyon, İş motivasyonu

WORK MOTIVATION OF INDIVIDUALS PARTICIPATING AND NOT PARTICIPATING IN LEISURE TIME ACTIVITIES.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the work motivation of individuals who participate and do not participate in leisure time activities. For this purpose, convenience sampling method was used to collect data because it is accessible. In order to collect data, permission was obtained from the management of a private enterprise and employees were informed. After the information, a total of 57 volunteer employees, 33 women and 24 men, who volunteered to participate in the study, were administered the 9-question personal information form prepared by the researchers in the light of the literature and the 24-question Work Motivation Scale developed by Mottaz (1985). The scales were prepared via Google Form and the links were distributed to individuals working in a private enterprise after explaining the purpose of the research. A total of 57 people participated in the voluntary questionnaire filling process via Google Form. The evaluation and statistical analyses of the data obtained from a total of 57 people who participated in the questionnaire application were carried out using SPSS 27 software. The suitability of the variables for normal distribution was examined by checking the kurtosis and skewness values, and descriptive analyzes were given using mean and standard deviation. Since it was determined that the data were normally distributed, independent samples t test was used for pairwise group comparisons, one-way variance analysis ANOVA was used for more than two group comparisons, and PostHoc tests were performed to determine the differences between groups. When the data analyses were analyzed, no significant difference was found in terms of age, gender, occupation, income status, years of employment and type of leisure time activity, while a significant difference was found in marital status, child status, occupation and educational status. As a result, it is recommended that the study be conducted with a larger sample.

Keywords: Recreation, Leisure, Leisure time, Motivation, Work motivation

GİRİŞ

Serbest zaman, iş ve temel ihtiyaçların karşılandığı zaman dilimi dışında kalan serbest vakitlerde, özellikle iş yükünü hafifletici, keyif verici ve sağlığı destekleyici aktivitelere katılma olanak vermektedir. Bu açıdan, kişilerin zihinsel, fiziksel ve ruhsal sağlığını desteklemek açısından kaliteli, etkili ve verimli olan etkinliklere katılmasının önemli olduğu belirtilmiştir (Çuhadar vd., 2019; Kaya vd., 2021; Lakot vd., 2013; Maltby ve Day, 2001). Serbest zaman, çalışan bireylerin ihtiyaç duyduğu bir özgürlük alanı olarak ifade edilmekle birlikte (Aristoteles, 2013) çeşitli şekillerde yorumlanan bir zaman aralığı olduğu belirtilmiştir (Gürbüz vd., 2018). Ayrıca bireylerin eğlenme, dinlenme ve kendilerini geliştirme gibi temel ihtiyaçlarına göre özgürce tercih yapabildikleri bir zaman dilimi olarak insanların, kendi istekleri doğrultusunda rahatlatma ve keyif alma amacıyla seçim yapma özgürlüğüne sahip olduğu zaman dilimi olduğu da belirtilmiştir (Leitner ve Leitner, 2012).

Günümüzde kentleşmenin ve iş hayatının artan temposu, insanlarda yoğun strese yol açmakla birlikte bireylerin tüketim odaklı ve hareketsiz bir yaşam tarzını benimsemeye eğilim gösterebildiği de görülmektedir. Bu stresli ve aynı zamanda hareketsiz yaşam kişilerin biyolojik ihtiyaçları ve rutin sorumlulukları dışında kalan sürelerde; yenilenme, tazelenme ve bir nebze olsun stresten uzaklaşabilmek için eğlenceli etkinlik arayışına girmesine yol açmaktadır. Bu tür etkinliklere katıldıkça elde edilen keyif ve mutluluk seviyesi arttıkça, bu etkinliklere olan ilginin de paralel olarak yükseldiği belirtilmektedir. (Kyle ve Chick, 2004). Bu tarz etkinliklere katılan kişiler, yalnızca basit bir ilgi göstermenin ötesine geçip, aynı zamanda bu etkinliği yaşamlarının bir parçası haline getirerek uzun bir süre düzenli olarak yapma eğilimi gösterebilmektedirler (Gürbüz vd., 2018). İnsanların daha kaliteli bir yaşam sürmesine olanak tanıyan gelişmelerin, toplumsal hayata sağladığı olumlu katkıların yanında, bazı olumsuz etkilerin de mevcut olduğu ve bu etkilerin günlük yaşamın birçok alanında gözlemlendiği (Güngörmüş vd., 2014), ayrıca, insanın hak ve çalışma koşullarındaki iyileştirmeler sayesinde, günlük çalışma süresinin 8 saate indirilmesi, hafta sonu tatil gününün iki olması, ücretli olarak çıkılan yıllık izin ve emeklilik yaşının 65'e yükseltilmesi gibi faktörler serbest zamanın artmasına katkıda bulunmuştur (Kozak, 2009).

Yaşam içindeki değişimler bireylerin hareketsizlikleri, stres faktörleri gibi durumlar iş ve performansı özellikle de iş ve performansın temelinde yer alan motivasyonu etkilemektedir. Motivasyon ise insanların eylemlerini başlatmayı ve yönlendirmeyi hedefleyen ihtiyaçlar şeklinde açıklanmıştır (Köse, 2019). İnsanların davranışlarını benzer bir doğrultuda pekiştirmeyi hedefleyen, insan ilişkilerini yönlendirmeyi ve bu ilişkilerin devamlılığını sağlamayı amaçlayan bir anlayışla, işin niteliği ne olursa olsun, çalışanların istekli ve kararlı bir şekilde işlerini yapabilmelerinin yüksek motivasyon seviyesiyle gerçekleşebileceği belirtilmiştir (Mirze, 2010; Timuroğlu ve Balkaya, 2016). Ayrıca motivasyon düzeyinin yüksek olması işletmelerin verimliliklerini etkileyen bir kavram olduğu (Steers vd., 2004), iş yerinde tüm çalışanların kurumun kendilerine değer vermesini istedikleri de düşünüldüğünde kurumun yaptığı uygulamaların çalışanların iş motivasyonunu pozitif ya da negatif yönde etkilediği ileri sürülmüştür (Genç, 2013).

Yaşam içerisinde iş işlevselliği açısından bakıldığında bireyin serbest zamanlarını verimli bir şekilde değerlendirmesinin büyük bir öneme sahip olduğu ve özellikle serbest zamanlarda ve düzenli gerçekleştirilen fiziksel aktivitelerin, hem fizyolojik hem de psikolojik sağlığı destekleyerek ve birçok faydası olduğu (Kilpatrick vd., 2005; Plonczynski, 2000) ve serbest zaman aktivelerine katılım sağlayan bireylerin iş motivasyonlarında önemli artış olduğu belirtilmiştir (Gürbüz ve Henderson, 2014; Gürbüz vd., 2015).

Bu bilgilerden yola çıkıldığında, serbest zaman aktivitelerine katılan ve katılmayan bireylerin iş motivasyon düzeylerinin ne durumda olduğu merak edilmiştir.

Bu açıdan serbest zaman etkinliğine katılan ve katılmayan bireylerin iş motivasyonlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca iş motivasyon düzeyinin; medeni durum, cinsiyet, yaş, çocuk durumu, eğitim durumu, meslekleri, gelir düzeyi, çalışma süresi ve katılımcıların katıldıkları etkinlik türü gibi sosyo-demografik özelliklere göre bir farklılık yaratıp yaratmadığı ölçülmüştür.

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Betimsel olan bu araştırmanın evreni İstanbul ilinde özel bir işletmede görev yapan çalışanlardan oluşmaktadır. Örneklem grubu, bu evrenden kolayda örneklem yöntemi kullanılarak araştırmaya gönüllü katılım sağlayan 57 (kadın=34, erkek=23) kişiden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, literatür bilgileri temel alınarak araştırmacılar tarafından oluşturulmuş 9 sorudan oluşan bir bilgi formu ve Mottaz (1985) tarafından geçerliği ve güvenilirliği yapılan ve geliştirilen Dündar vd., (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan 'İş Motivasyonu Ölçeği' kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formu

Katılımcıların demografik özelliklerini tanımak amacıyla, yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk durumu, eğitim durumu, meslek, gelir düzeyi, çalışma süresi ve katılımcıların katıldıkları etkinlik türünü sorgulayan 9 soru bulunmaktadır.

İş Motivasyonu Ölçeği

Araştırmada çalışanların iş motivasyonunu ölçmede Mottaz (1985) tarafından geliştirilen Dündar vd., (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek kullanılmıştır. Beşli likert tipi, iki faktörlü ve toplam 24 madde bulunan ölçeğin birinci alt boyutu olan içsel motivasyonu cronbach alfa değeri 0,891 olup 9 ifadeden (1-9), ikinci alt boyutu olan dışsal motivasyonun ise cronbach alfa değeri ise 0.840 olup 15 ifadeden (10-24) oluşmaktadır. Bu çalışmada ise birinci

alt boyut olan içsel motivasyonun cronbach alfa değeri 0,940, ikinci alt boyut olan dışsal motivasyonun cronbach alfa değeri 0,917, iş motivasyonu ölçeğinin geneline ait cronbach alfa ise 0,973 olarak belirlenmiştir. İş motivasyon ölçeğinin değerlendirilmesi 1,00-1,80 Çok Düşük; 1,81-2,60 Düşük; 2,61-3,40 Orta; 3,41-4,20 Yüksek; 4,21-5,00 Çok Yüksek, şeklinde olduğu belirtilmiştir (Mottaz, 1985; Dündar vd., 2007).

Verilerin Analizi

Araştırmada istatistiksel analiz SPSS 27.00 yazılımı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Tanımlayıcı istatistiklerde frekans (%), aritmetik ortalama (x) ve standart sapma (Ss) kullanılmış. Analizlerde ulaşılan veriler homojenlik sağladığı için verilerin analizinde değişkenler arasındaki farklılıkları incelemek amacıyla parametrik testlerden T Testi ile ANOVA testleri tercih edilmiştir. Gruplar arasındaki farkın kaynağını bulmak amacıyla çoklu karşılaştırma yöntemleri için kullanılan post-hoc testinden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1: Ölçeklerin puan dağılımı güvenirlilik değerleri ve normallik analiz sonuçları

Bağımlı Değişken	Madde Sayısı	X	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach Alpha
İş Motivasyonu Ölçeği (Genel)	24	1,66	,447	-,346	,973
İçsel Motivasyon	9	2,01	,811	,237	,891
Dışsal motivasyon	15	1,88	,369	-,633	,917

Tablo 1'e bakıldığında katılımcıların İş Motivasyonu Ölçeği'nden aldıkları toplam puan 1,66 içsel motivasyon alt boyutunda ortalama puan 2,01, dışsal motivasyon alt boyutunda aldıkları toplam ortalama puanın 1,88 olarak belirlendiği tespit edilmiştir. Ölçeklerin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı, iş motivasyon ölçeği geneli için 0,973 olarak hesaplanmış, alt boyutlar içinse bu değer içsel motivasyonda 0,891 dışsal motivasyonda ise 0,917 olduğu görülmüştür.

Tablo 2: Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımı

Değişkenler	Alt Gruplar	N	%	Değişkenler	Alt Gruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	33	57,9	Medeni Durum	Evli	24	42,1
	Erkek	24	42,1		Bekar	33	57,9
Yaş	18-23	18	31,6	Aylık Gelir	20 bin TL ve altı	26	45,6
	24-29	15	26,3		20.001-40.000 TL	17	29,8

	30 ve üzeri	24	42,1		40.000 TL üstü	14	24,6
Meslek	İşçi	7	12,3	Hizmet Yılı	11-15 yıl	43	75,4
	Memur	10	17,5		16-20 yıl	4	7,0
	Öğrenci	7	12,3		21-25 yıl	3	5,3
	Şirket Çalışanı	12	21,1		26-30 yıl	3	5,3
	Sosyal Destek	21	36,8		30 yıl üstü	4	7,0
	Eğitim-kurs	3	5,3		Yok	35	61,4
Katıldıkları Etkinlik Türü	Kültür	25	43,9	Çocuk Durumu	Var	22	38,6
	Sanat	6	10,5		İlköğretim	6	10,5
	spor	8	14,0	Eğitim Durumu	Lise	14	24,6
	Diğer	15	26,3		Lisans ve üstü	37	64,9

Tablo 2'de yer alan değişkenler, diğer gruplarla karşılaştırıldığında yüzdelik değerleri daha yüksek olan katılımcıların demografik bilgileri değerlendirildiğinde; katılımcıların %57,9'unun kadın ve %57,9'unun evli olduğu, katıldıkları etkinlik türü değişkenine göre %43,9'luk dilimin çoğunlukla kültür etkinliğini tercih ettikleri, %45,6'sının 20 bin TL ve altında gelire sahip olduğu, %42,1'inin 30 yaş ve üzerinde olduğu, %61,4 ünün çocuğunun olmadığı, %64,9' unun lisans ve daha üstü eğitim seviyesinde oldukları, %36,8'inin sosyal destek uzmanı (Psikolog, Psikolojik Danışman, Sosyal Çalışmacı, Çocuk Gelişimci, Sosyolog vb.) oldukları ve %75,4 ünün 11-15 yıl hizmet yılına sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre İş Motivasyonu ölçeği ve alt ölçeklerinin analizlerinin karşılaştırılması (T Testi)

Değişkenler	İçsel Motivasyon Ort/sd	Dışsal motivasyon Ort/sd	Motivasyon Toplam Ort/sd	
Cinsiyet	Kadın	1,63±,582	1,99±,773	1,88±,606
	Erkek	1,69±,697	2,04±,894	1,89±,786
	p	,725	,828	,965
	t	,354	-,219	-,044
Evli	1,40±,520	1,78±,819	1,64±,651	

Medeni Durum	Bekar	1,85±,624	2,18±,787	2,06±,655
	p	,006*	,063	,019*
	t	-2,883	-1,895	-2,417
Çocuk Durumu	Yok	1,82±,634	2,13±,786	2,02±,662
	Var	1,42±,520	1,82±,850	1,67±,669
	p	,017*	,156	,060
	t	2,463	1,439	1,921

Tablo 3’te İş Motivasyonu Ölçeği ve alt boyutlarından içsel motivasyon ve dışsal motivasyon toplam ortalama puanında cinsiyete göre anlamlı farklılık görülmezken ($p>0,05$), medeni duruma göre hem ölçek toplam puanında de hem de içsel motivasyon alt boyutunda bekarlar anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0,05$). çocuk durumu açısından bakıldığında ise iş motivasyonu toplam puan ve dışsal motivasyon alt boyutunda anlamlı fark görülmezken ($p>0,05$), içsel motivasyon alt boyutunda çocuğu olmayanların içsel motivasyonlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 4. Katılımcıların aylık gelir, yaş, meslek değişkenlerine göre iş motivasyon ölçeği ve alt ölçeklerinin analizleri (Anova Testi)

	Değişkenler	İçsel Motivasyon Ort/sd	Dışsal motivasyon Ort/sd	Motivasyon Toplam Ort/sd
Yaş	18-23	1,90±,655	2,30±,877	2,15±,758
	24-29	1,71±,662	1,91±,748	1,84±,604
	30 ve üzeri	1,46±,513	1,86±,795	1,71±,629
	p	,069	,206	,117
	F	2,803	1,628	2,236
Aylık Gelir	20.000 TL ve altı	1,83±,620	2,03±,818	1,96±,655
	20.001-40.000 TL	1,49±,471	1,90±,753	1,75±,636
	40.000 TL üstü	1,57±,731	2,10±,937	1,90±,799
	p	,160	,782	,607

	F	1,899	,248	,503
Meslek	İşçi ^a	1,66±,525	2,46±,810	2,16±,636
	Memur ^b	1,40±,571	1,67±,606	1,57±,560
	Öğrenci ^c	1,53±,712	1,60±,827	1,57±,717
	Şirket Çalışanı ^d	1,37±,416	1,73±,642	1,60±,538
	Sosyal Destek ^e	2,01±,617	2,32±,864	2,20±,674
	p	,017*	,033*	,016*
	F	3,300	2,848	3,385
	Tukey	e>d	e>b,c,d	e>b,c,d

Tablo 4' te görüldüğü üzere aylık gelir ve yaş değişkenlerine bakıldığında iş motivasyonu toplam puan ve alt ölçek puan ortalamalarında anlamlı bir fark bulunmazken ($p>0.05$), meslek değişkenine göre hem iş motivasyonu ölçek genel puan ortalamasında hem de iç ve dışsal motivasyon alt boyutlarında anlamlı bir fark belirlenmiştir ($p<0.05$). farkın kaynağını bakıldığında içsel motivasyon alt boyutunda sosyal destek uzman grubunda yer alan bireylerin şirket çalışanı olanlardan dışsal motivasyon alt boyutu ve ölçek genel ortalaması açısından sosyal destek uzmanı olanların şirket çalışanı, öğrenci ve memurlardan daha yüksek iş motivasyonuna sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların eğitim durumu, etkinlik türü ile hizmet yılı değişkenlerine göre iş motivasyon ölçeği ve alt ölçeklerinin analizleri (Anova Testi)

	Değişkenler	İçsel Motivasyon Ort/sd	Dışsal motivasyon Ort/sd	Motivasyon Toplam Ort/sd
Eğitim Durumu	İlköğretim ^a	1,29±,505	1,51±,845	1,43±,717
	Lise ^b	1,54±,665	1,65±,728	1,61±,662
	Lisans ve üstü ^c	1,77±,602	2,23±,782	2,06±,630
	p	,152	,020*	,022*
	F	1,954	4,230	4,077
	Tukey		c>b,a	c>b,a
	Eğitim-kurs	1,25±,449	1,46±,696	1,38±,602

Etkinlik Türü	Kültür	1,74±,673	2,11±,863	1,97±,752
	Sanat	1,68±,435	1,77±,726	1,74±,549
spor	1,61±,553	1,85±,680	1,76±,616	
Diğer	1,64±,678	2,14±,884	1,95±,666	
p	,785	,594	,622	
F	,431	,702	,661	
Hizmet Yılı	11-15 yıl	1,72±,591	2,04±,780	1,92±,632
	16-20 yıl	1,66±,580	2,26±,668	2,04±,570
21-25 yıl	1,00±,000	1,00±,000	1,00±,000	
26-30 yıl	1,88±1,01	2,26±1,00	2,12±,985	
30 yıl üstü	1,38±,777	2,00±1,30	1,77±1,08	
p	,287	,258	,205	
F	1,288	1,368	1,538	

Tablo 5’ te görüldüğü üzere hizmet yılı ve etkinlik türü değişkenlerine bakıldığında iş motivasyonu toplam puan ve alt ölçek puan ortalamalarında anlamlı bir fark bulunmazken ($p>0.05$), eğitim durumu değişkenine göre hem iş motivasyonu ölçek genel puan ortalamasında hem de dışsal motivasyon alt boyutunda anlamlı bir fark belirlenmiştir ($p<0.05$). Farkın kaynağını bakıldığında lisans ve lisans üstü eğitim seviyesinde olanların lise ve ilköğretim mezunlarına göre daha yüksek iş motivasyonuna sahip olduğu belirlenmiştir.

TARTIŞMA

Bu araştırma, İstanbul ilinde özel bir işletmede görev yapan serbest zaman etkinliklerine katılan ve katılmayan bireylerin iş motivasyonu algısını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda; yaş, cinsiyet, gelir durumu, çalıştığı yıl süresi, serbest zamanda katıldığı etkinlik türü açısından anlamlı bir farklılık bulunmazken, medeni durum değişkeninde içsel motivasyon ve ölçek toplam puanında çocuk durumu açısından içsel motivasyon alt boyutunda, meslek değişkeni açısından hem ölçek toplam puan ortalamasında hem de alt boyutlarda, eğitim durumu açısından ise dışsal motivasyon ve ölçek toplam puan anlamlı farklılık bulunmuştur.

Bireylerin iş motivasyon ölçeği puanlarının tanımlayıcı istatistik ortalamaları incelendiğinde; içsel motivasyon alt boyutunun ($\bar{x}=2,01±,514$), dışsal motivasyon alt boyutunun ve ölçek toplamının ($\bar{x}=1,66±,962$) değerler arasında olduğu belirlenmiştir. Araştırmada uygulanan

ölçeğin beşli likert tipi bir ölçek olduğu dikkate alındığında, tüm ortalamaların medyanın altında olduğu ($\bar{x} < 3$) gözlemlenmiştir. Bu bulgular ışığında, serbest zaman faaliyetlerine katılan ve katılmayan bireylerin iş motivasyonu düzeylerinin hem içsel motivasyon alt boyutunda hem de dışsal motivasyon alt boyutunda düşük olduğu ve kişilerin motivasyon düzeylerinin sırasıyla içsel motivasyon, dışsal motivasyon ve genel motivasyon olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet değişkenine göre iş motivasyonu ölçeği toplam puanları ile içsel motivasyon ve dışsal motivasyon alt boyutlarının puan ortalamaları incelendiğinde; kadın ve erkeklerin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Literatüre bakıldığında Akay Karakoç, (2021)'un beyaz yakalı çalışanlar üzerine yaptığı çalışmada ve Yılmaz, (2009)'ın öğretmenler üzerinde yaptığı çalışmada cinsiyet ile iş motivasyonu arasında anlamlı bir farklılık görmemesi bu sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Bu benzerliğin aksine; spor örgütleri çalışanları üzerine yapılan çalışmada cinsiyet açısından iş motivasyonu düzeyinde anlamlı farklılıklar olduğu, serbest zaman etkinliklerinin kadınların iş motivasyonlarını anlamlı ölçüde arttırdığı da belirlenmiştir (Çetin vd., 2019; Ramazan, 2022; Şimşek ve Çağlayan, 2019; Yıldız, 2010). Bu çalışmada iş motivasyonu alt boyutlarında cinsiyet farklılığına rastlanmaması, araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin; işin zorluk ya da kolaylık derecesi, yöneticilerinin anlayışlı tutumu, işe verdikleri önem, yöneticileri ve çalışma arkadaşları tarafından takdir edilmeleri, çalışma arkadaşlarıyla etkili iletişim kurabilmeleri gibi maddi ve manevi unsurlar açısından benzer koşullarda çalışıyor olmalarından kaynaklı olabileceğini düşündürmüştür.

Yaş değişkenine göre iş motivasyonu alt ölçek sonuçlarına bakıldığında; anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Konuyla ilgili yapılan literatür araştırmalarında yaş ile iş motivasyonu arasında bir ilişki bulunmadığını ortaya koyan araştırmaların (Alduaij, 2013; Saracel vd., 2016) aksine Ertan ve Ağça (2008) çalışanların içsel motivasyona dair algılarının yaşa bağlı olarak farklılık gösterdiğini Argon ve Ertürk (2013) tarafından öğretmenlere yönelik yaptıkları çalışmalarında, Dündar vd., (2007) çalışmalarında iş motivasyonu ve yaş değişkeni arasında bir farklılık belirlenmiştir.

Katılımcılara uygulanan iş motivasyonu ölçeğinin her iki alt boyutunda da bireylerin katıldıkları etkinlik türü ve aylık gelir durumlarına bakıldığında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Katılımcıların meslek süresi değişkeni açısından motivasyonlarında anlamlı bir farklılık oluşmadığı belirlenmiştir. Benzer sonuçlar Sucu (2016), Çevik ve Köse (2017) ve Balyer ve Çetindere (2019)'nin çalışmalarında da görülmüştür. Bu araştırmanın aksine Ateş vd. (2012)'nin araştırmasına göre, mesleki deneyimi 10 yıldan az olan bireylerin iş motivasyonlarının, 10 yıl ve daha fazla deneyime sahip olanlardan belirgin bir şekilde daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Balfakih (2019), tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise 10 yıldan fazla çalışma deneyimine sahip olanların, 10 yıldan az sürede çalışanlara kıyasla iş motivasyonlarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırmaya katılan bireylerin medeni durumu açısından bakıldığında; dışsal motivasyon alt boyutunda anlamlı farklılık görülmezken, toplam puanlarda ve içsel motivasyon alt boyutunda

bekar çalışanlar lehine anlamlı bir farklılık görülmektedir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda bu sonuçlara benzer şekilde bekarlar lehine sonuçların (Ay, 2015; Türköz, 2022) aksine evli bireylerin bekar bireylerden daha yüksek iş motivasyonuna sahip olduğunu gösteren bulgular da görülmüştür (Karakaya, 2019, Urhan, 2018).

Sonuçlarda anlamlı farklılık bulan araştırmaların aksine medeni durum açısından iş motivasyonu değişikliğini anlamlı bulmayan çalışmaların olduğu da görülmüştür (Ugar, 2019; Yirmibeşçik, 2015).

Araştırmaya katılan bireylerin iş motivasyon ölçeğinin alt boyutlarından biri olan içsel motivasyon ile çocuk sahibi olma durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu saptanmıştır. Literatür verilerine bakıldığında benzer şekilde çocuk sahibi olmayanların çocuk sahibi olanlara göre içsel motivasyon düzeylerinin yüksek olduğu çalışmaların (Ertürk, 2014; Recepoğlu, 2011) aksine çocuk durumu ile içsel motivasyon arasında anlamlı ilişki bulmayan çalışmaların da olduğu görülmüştür (Güldal, 2006; Yılmaz, 2017). Çocuğu olan bireylerin hem içsel motivasyon düzeyleri hem de genel iş motivasyon düzeylerinin düşük olmasının nedeninin bireylerin özellikle kadınların çocuk sahibi oldukları zaman ev içerisindeki sorumluluklarının artması ve iş yerindeki sorumlulukları ile birlikte evin temizliği, düzeni, çocuğa ve eşine karşı sorumlulukları ve bu sorumluluklarından kaynaklı enerjilerini ev işlerine, çocuk bakımına vs. ayırdıklarında kariyer hedeflerine ulaşmak için gerekli istek ve enerjileri düşebildiği ve çoklu rollerinin olmasının iş motivasyonlarını da düşürmüş olabileceğini düşündürmüştür.

Meslek değişkenine göre iş motivasyonu ölçeği genel puan ortalaması ve alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu anlamlılığın kaynağını bulmak için Tukey testi ile analiz edildiğinde de; içsel motivasyon alt boyutunda sosyal destek uzmanlarının şirket çalışanlarından, dışsal motivasyon alt boyutunda ve ölçek toplam puan ortalamasında ise sosyal destek uzmanlarının, memur, öğrenci ve şirket çalışanlarından daha yüksek iş motivasyon düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Konuyla ilgili yapılan literatür incelemesinde meslek gruplarına göre iş motivasyon ölçeği ve alt boyutlarının ortalama puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark göstermediği (Eriş ve Özdil, 2020; Kütük, 2016; Ünlü, 2020) bunun aksine farklı unvanlara ve meslek gruplarına sahip olmanın motivasyon düzeylerinde anlamlı farklılık yarattığını gösteren çalışmaların olduğu da görülmüştür (Dündar vd., 2007; Özer ve Bakır, 2003).

Eğitim düzeyine göre iş motivasyonu puan ortalaması ile dışsal motivasyon alt boyutunda anlamlı fark bulunmuştur. Bu anlamlılığın kaynağını bulmak için Tukey testi ile analiz edildiğinde; hem iş motivasyonu ölçeği genel puan ortalamasında hem de dışsal motivasyon alt boyutunda lisans ve lisans üstü mezunu olanların lise ve ilk öğretim mezunlarına göre daha yüksek iş motivasyonu ve dışsal motivasyona sahip oldukları belirlenmiştir. Konuyla ilgili yapılan literatür incelemesinde bu araştırmanın aksine eğitim durumunun iş motivasyonuna etkisinin olmadığını gösteren çalışmaların (Coşkun, 2009; Güneş, 2021) aksine Arslantaş ve diğerleri (2018) tarafından lise öğretmenleri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, bulgularımızla paralel şekilde, lisans diplomasına sahip öğretmenlerin motivasyon seviyelerinin lisansüstü eğitim alan öğretmenlere kıyasla daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak araştırma verileri değerlendirildiğinde; katılımcıların genel olarak iş motivasyon düzeylerinin hem içsel motivasyon alt boyutunda hem de dışsal motivasyon alt boyutunda düşük olduğu. Ayrıca; yaş, cinsiyet, gelir durumu, çalıştığı yıl süresi, serbest zamanda katıldığı etkinlik türü açısından hem ölçek toplam puan ortalamasında hem de alt boyutlar açısından anlamlı farklılık görülmemiştir. Medeni durum değişkenine göre içsel motivasyon ve toplam motivasyon puanında; çocuk durumu açısından içsel motivasyon alt boyutunda, meslek değişkeni açısından hem toplam puan ortalamasında hem de motivasyon ölçeği alt boyutlarında, eğitim durumu açısından ise dışsal motivasyon ve toplam puanlarda anlamlı farklılık bulunmuştur. Konu ile ilgili daha kesin sonuçlara ulaşmak açısından daha büyük örneklemede farklı çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akay Karakoç, G. (2021). *Algılanan İş Güvencesizliğinin, İş Motivasyonu ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat.
- Alduaij, H. S. (2013). A study of work motivation among kuwaiti employees. *International Journal of Business and Social Science*, 4(10), 184-188.
- Argon, T. ve Ertürk, R. (2013). İlköğretim okulu öğretmenlerinin içsel motivasyonları ve örgütsel kimliğe yönelik algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Educational Administration: Theory and Practice*, 2(19), 159-179
- Aristoteles (2013). *Politika*. (Çev. M. Temelli). Ark Kitapları.
- Arslantaş, H. İ., Tösten, R., & Marakçı, D. B. (2018). Lise Öğretmenlerinde Mesleki Motivasyon Unsurları: Karma Yöntemli Bir Çalışma. *Mersin University Journal Of The Faculty Of Education*, 14(3).
- Ateş, H., Yıldız, B., & Yıldız, H. (2012). Herzberg'in Çift Faktör Kuramı Kamu Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Motivasyon Algılarını Açıklayabilir Mi?: Ampirik Bir Araştırma. *Bilgi Ekonomisi Ve Yönetimi Dergisi*, 7(2), 147-162.
- Ay, N. (2015). *Örgütsel Stresin İş Motivasyonu Üzerine Etkisi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Doğu Üniversitesi.
- Balfakih, D. (2019). *Çalışanın kişilik özellikleri ve psikolojik güçlendirmenin iş motivasyonu üzerine etkileri: Türkiye ve Yemen uygulaması* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Balyer, A., & Çetindere, E.D. (2019). Öğretmenlerin Örgütsel Sessizlik Algıları İle Motivasyonları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Journal Of Educational Research*, 3(2), 99-116.
- Coşkun, M. (2009). *İlköğretim okullarında motivasyon araçları hakkında öğretmen görüşleri ve doyum düzeyleri üzerine bir alan araştırması (Silivri örneği)*. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Çetin, A., Boyraz, M., Özer, S. (2019). Otel çalışanların iş motivasyonu ve çeşitli demografik değişkenlere göre farklılaşması: Denizli şehir otellerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 601-614.
- Çevik, A., & Köse, A. (2017). Öğretmenlerin Okul Kültürü Algıları İle Motivasyonları Arasındaki İlişkinin İncelemesi. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(2).
- Çuhadar, A., Er, Y., Demirel, M. ve Harmandar Demirel, D. (2019). Bireyleri rekreasyonel amaçlı egzersize motive eden faktörlerin incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(3): 153-161.
- Dündar, S., Özutku, H. ve Taşpınar, F. (2007). İçsel ve dışsal motivasyon araçlarının işgörenlerin motivasyonları üzerindeki etkisi: Ampirik bir inceleme. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 107-108.
- Eriş, H., & Özdil, E. S. (2020). Özel hastane personelinin motivasyonunu etkileyen faktörler. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 1-8.
- Ertan, H. ve Ağca, V. (2008). Duygusal bağlılık içsel motivasyon ilişkisi: Antalya’da beş yıldızlı otellerde bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 2(10), 135-156.
- Ertürk, R. (2014). *Öğretmenlerin İş Motivasyonları İle Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki (Bolu İli Örneği)*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Bol
- Genç, N. (2013). *Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Güldal, D. (2006). *Kadın Yöneticileri Motive ve Demotive Eden Faktörlerin Tespitine Yönelik Bir Araştırma*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Güneş, A. (2021). *Okul yöneticilerinin kayırmacı davranışları ile öğretmen motivasyonu arasındaki ilişki (Adıyaman ili örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngörmüş, H.A., Yenel, F. Ve Gürbüz, B. (2014). Bireyleri Rekreasyonel Egzersize Güdöleyen Faktörlerin Belirlenmesi: Demografik Farklılıklar. *International Journal Of Human Sciences*, 11(1), 373-386.
- Gürbüz, B., Henderson, K. (2014). “Leisure Activity Preferences and Constraints to Leisure: Perspectives from Turkey”, *World Leisure Journal*, 56(4), 300-316.
- Gürbüz, B., Doğan. A.A., Emir, E., Kaya, S. (2015). “Motives and Constraints for Leisure Activity Participation among Young People in Turkey” ERPA International Congress on Education, 163, 4-7 June, Athens, Greece. 28.
- Gürbüz, B., Çimen, Z. ve Aydın, İ. (2018). Serbest Zaman İlgilenim Ölçeği: Türkçe Formu Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(4), 256-265.

- Karakaya, Y. (2019). *Öğretmenlerin Psikolojik Dayanıklılıkları ile Motivasyonları Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisan Tezi. Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzincan.
- Kaya, A., Demirel, M. ve Harmandar Demirel, D. (2021). *Akademik Serbest Zaman ve Rekreasyon Araştırmaları*. A. Kaya ve S. Uslu (Ed.), *Ciddi Serbest Zaman ve Rekreasyon Uzmanlığı Arasındaki İlişkinin Kavramsal Açından Değerlendirilmesi* (s. 4-22). NEÜ Yayınları.
- Kilpatrick, M., Heberd, E., Bartholomew, J.B. (2005). College Students Motivation for Physical Activity: Differentiating Mens and Womens Motives for Sport Partipication and Exercise. *Journal of American College Health*, 54(2): 87-94.
- Kozak, M. A. (2009). *Özel ilgi turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köse, M. F. (2019). *Sosyal adalet lideri olarak öğretmen: bir ölçek geliştirme çalışması*. 14. Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresi Bildiri Özetleri, 2-4 Mayıs 2019, İzmir.
- Kütük, H. (2016). *İstanbul'da birinci basamak sağlık teşkilllerinde çalışan sağlık personelinin motivasyonu ve motivasyonuna etki eden faktörlerin değerlendirilmesi* (Tez No. 52 464870) [Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kyle, G. ve Chick, G. (2004). *Enduring leisure involvement: The importance of personal relationships*. *Leisure Studies*, 23: 243–266.
- Lakot, K., Korur, E., N., Öncü, E. ve Gürbüz, K. (2013). *Bireyler rekreatif aktivitelere neden katılmazlar? Akademisyenler örneği*. II. Rekreasyon araştırmaları kongresi, Aydın.
- Leitner, M. J. ve Leitner, S. F. (2012). *Leisure Enhancement*. Sagamore Publishing.
- Maltby, J. ve Day, L. (2001). The relationship between exercise motives and psychological well-being. *Journal of Psychology*, 135(6), 651-660.
- Mirze, K. (2010). *İşletme*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Özer, M., & Bakır, B. (2003). Sağlık personelinin motivasyonu ile ilgili etmenlerin belirlenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2), 117-122.
- Plonczynski, D.J. (2000). *Measurement of motivation for exercise*. *Health Education Research*, 15(6): 695-705.
- Ramazan, N. E. (2022). *Spor Örgütlerinde Cam Tavan Engelleri ve İş Motivasyonu Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Recepoğlu, E. (2011). Öğretmenlerin İş Motivasyonlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2), 576-588.
- Saracel, N., Taşseven, Ö., Kaynak, E. (2016). Türkiye'de çalışan Y kuşağında iş tatminimotivasyon ilişkisi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 5(1), 50-79
- Steers, R.M., Mowday, R.T. and Shapiro, D.L. (2004) Introduction to Special Topic Forum: The Future of Job Motivation Theory. *The Academy of Management Review*, 29, 379-387

- Sucu, A. (2016). *Öğretmenlerin Motivasyonu İle Okul Yöneticilerinin Öğretimsel Liderlik Davranışları Arasındaki İlişkinin Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Malatya.
- Şimşek, F. M. ve Çağlayan, A. Y. (2019). *Kent parklarının fiziksel aktivite düzeyine etkisi: İstanbul sultanbeyli gölet parkı örneği*. II. Beden Eğitimi, Spor, Rekreasyon ve Dans Kongresi, 20-21 Nisan 2019, Antalya, Türkiye (s. 56-73).
- Timuroğlu, M.K. ve Balkaya, E. (2016). *Örgütsel İletişim ve Motivasyon İlişkisi -Bir Uygulama, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2), 118-125.
- Türköz, O. (2022). *İş Motivasyonunun, Bireysel Mutluluğa Ve İş Performansına Etkisi: Burdur İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Burdur.
- Ugar, Y. (2019). *Okul Müdürlerinin Liderlik Uygulamaları İle Öğretmenlerin Motivasyonu Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Urhan, F. (2018). *Öğretmenlerin motivasyon düzeylerine etki eden değişkenlerin analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ünlü, N. (2020). *Sağlık çalışanlarının öznel iyi oluş düzeylerinin çalışma motivasyonuna etkisi* (Tez No. 636023) [Yüksek lisans tezi, Biruni Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldız, B. (2010). *Herzberg'in çift faktör kuramı açısından ilköğretim I. kademe öğretmenlerinin motivasyon düzeylerinin değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, F. (2009). *Eğitim Örgütlerinde Örgüt Kültürünün Öğretmenlerin İş Motivasyonu Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yılmaz, P. (2017). *İlkokul öğretmenleri ve yöneticilerinin iş motivasyon düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yirmibeşçik, S. (2015). *Sınıf Öğretmenlerinin Yöneticilerin İletişim Becerilerinden Dolayı Kazandıkları Motivasyonun İş Doyumuna Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDE EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN SPOR YÖNETİMİNDEKİ DEĞİŞİM ALGILARININ İNCELENMESİ

Memduh Can YILDIRIMCILAR

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
memduh97@outlook.com.tr - 0009-0004-7954-2415

Doç. Dr., Pero Duygu DUMANGÖZ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
pero.dumangoz@adu.edu.tr - 0000-0002-2827-5538

ÖZET

Bu araştırma ile spor bilimleri fakültesinde eğitim gören öğrencilerin spor yönetimindeki değişim algılarında bazı demografik özelliklere göre farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma evrenini, 2023-2024 akademik yılında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören 1367 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem grubunu ise, Antrenörlük Eğitimi, Beden Eğitimi ve Spor, Spor Yöneticiliği ve Rekreasyon bölümlerine devam eden 380 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden, betimsel tarama modelindedir. Araştırmada, “demografik bilgi formu (cinsiyet, yaş, sınıf, spor yaşı ve bölüm ile ilgili sorular içermektedir)” ve “Spor Yönetiminde Değişim Ölçeği” veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Hacı Ali Çakıcı (2023) tarafından geliştirilmiş olan ölçek 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar, teknolojik, yapısal, organizasyonel, ekonomik, küreseldir. Toplam 28 maddeden oluşan ölçek, 5 li likert tipindedir. Cronbach alfa güvenirlik katsayıları incelendiğinde ise, teknolojik faktör 0,87, yapısal faktör 0,82, organizasyonel faktör 0,77, ekonomik faktör 0,75, küresel faktör 0,75 ve spor yönetiminde değişim ölçeği 0,92 olarak hesaplanmıştır. Verilerin analizinde; tanımlayıcı istatistiksel yöntemler (yüzdeler/frekanslar), sürekli verilerin iki grup arasında karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi, ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Veriler SPSS 20.0 paket programı ile analiz edilmiş ve p değerinin 0,05'ten küçük olması istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Sonuç olarak, spor bilimleri fakültesinde eğitim gören öğrencilerin spor yönetimindeki değişim algılarında cinsiyet ve spor yaşı değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmazken ($p>0,05$); yaş, bölüm ve sınıf değişkenlerine göre anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Araştırma sonuçlarının, gelecekte konuya ilgi duyacak araştırmacılar için yol gösterici olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Spor Yönetimi, Değişim, Öğrenci.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Değişim Kavramı

Yönetim biliminin doğuşu, değişim kavramını örgütler için vazgeçilmez hale getirmiştir. Bilhassa sanayi devriminin getirdiği sosyal ve ekonomik gelişmeler örgütlerin, değişime olan ihtiyacı artırmıştır. Değişim, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde gerçekleşebilir, planlı veya plansız olarak gelişebilir. Pozitif veya negatif olarak, iç veya dış çevredeki gelişmelerle orantılı bir şekilde bir durumun bir diğer duruma dönüşme süreci olarak ifade edilmektedir [31]. Değişim bir basamaktan diğerine sıçramaktır. Çünkü değişimin amacı, sahip olunan kaynakları daha verimli bir biçimde kullanmaktır. Dolayısıyla da etkinlik ve verimlilik artırılmalıdır. Değişim kavramı, bir olay için pozitif olabilirken, başka bir olay için negatif olabilir. Değişim, onu belirleyen ve sonuçta oluşacak durumları değerlendirenler tarafından açıklanan özelliklere göre açıklanabilir. Buradan yola çıkarak değişim bir süreç olarak ele alınmalı ve bir bütün olarak değerlendirilmelidir [3].

Değişim Yönetimi

Robbins ve Judge [25], örgüt içerisinde değişim yönetimini, örgütün değişen şartlara paralel olarak, insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek, örgütü hedeflerine ulaştırabilecek planlı ve sistematik değişimler süreci olarak açıklamıştır. Örgüt içerisinde örgüt yönetimi; değişim gereksinimlerinin saptanması, örgütü değişime hazırlama, değişimi yapma ve değişimi değerlendirme olarak toplam 4 basamaktan oluşmaktadır [9]. Örgüt üyelerinin değişim hakkındaki düşünceleri önemli olduğu gibi, yöneticilerin de değişim esnasındaki tutumları önemlidir. Çünkü değişim süreci başladığında problemlerin üstünden gelmek için ve değişimin devam edebilmesi için yöneticilerin değişim sürecini yönetirken sergilediği tutumlar önemlidir [27]. Yöneticiler değişim süreci esnasında örgüt üyelerini motive etmeli, değişimin hedeflerini açıklamalıdır [22]. Örgüt üyeleri değişimi kabul etmeli, değişim meydana geldiğinde kendilerine ve örgüte fayda sağlayacağına inanmalıdır [14]. İçinde bulunulan durumun farkında olma, varılmak istenen amaçlar için harekete geçme ve ulaşılan yolun izlenme süreci etkili bir örgütsel yönetim değişim yönetiminin bileşenleridir [18]. Düşünebilme, sistematik olma ve kararlılık, görevleri belirleme, planlama yapma, denetim, değerlendirme yapma, motive etme ve organizasyonu sağlama bir değişim yöneticisinde bulunması gereken özelliklerdir [21].

Yönetim Kavramı

Yönetim, amaçlanan hedeflere ulaşabilmek için, örgüt kaynaklarının ve zamanın koordineli bir şekilde kullanılmasıdır [15]. Başka bir tanıma göre yönetim, yönetim fonksiyonları olan planlama, örgütlenme, yürütme, eşgüdüm ve kontrol kavramlarının hedeflere ulaşma sürecinde verimli bir biçimde kullanılmasıdır [13].

Spor Kavramı

Spor, önceden belirlenmiş kurallarla, grup veya bireysel olarak, araç ihtiyacı fark etmeksizin yapılabilen, insanın boş zamanını veya herhangi bir zamanını kapsayan, meslek olarak da yapılabilen, bütünleştirici, insanın beden ve ruh halini geliştiren, yardımlaşmaya ve yarışmaya dayalı, sosyal bir kavramdır [5].

Spor, farklı amaçlar için gerçekleştirilebilir. Bireysel veya toplu bir halde sağlık, eğlence, gösteri gibi amaçlara hizmet edebilir. Bireyin bilişsel, duygusal ve psiko-motor kabiliyetlerini

planlı bir şekilde geliştirmesine imkân tanır. Belirli kurallar çerçevesinde, yarışma ve rekabet unsurlarını taşıyan, fiziksel ve zihinsel eylemlerdir [30].

Spor, büyük kitleler tarafından, ilgi görmektedir. Yarışma, rekreasyon, sağlık ve seyir zevki bakımından bir kültür haline gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının gelişimiyle birlikte uluslararası bir saygınlık kazanmıştır. Spor, toplum hayatına güçlü şekilde yerleşmiş bir olgudur [36].

Spor Yönetimi

Yönetim sürecinin aşamaları olan planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve denetim faaliyetleri, sportif faaliyetlerde, spor yönetiminde ve spor organizasyonlarında da uygulanır. Buna göre spor yönetimi; yönetim faaliyetlerinin ilkelerinin ve yönetim kurallarının spora uyarlanması olarak da ifade edilebilir. Spor yönetiminin amacı, sporsal faaliyetlerin ussal ve bilimsel bir şekilde uygulanmasının yollarını aramak ve bunları genel ilkeler biçiminde uyarlamaktır. Spor yönetimi, spora yönelik politikaların geliştirilmesiyle ilgilenir. Spor yönetimi, spor faaliyetlerinin geliştirilmesi, personel sağlanması ve spor tesislerinin yönetimi gibi konularla ilgilenir [17].

Araştırma kapsamında oluşturulan ve test edilecek hipotezler şunlardır;

H1: Katılımcıların spor yönetiminde değişim algıları cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır.

H2: Katılımcıların spor yönetiminde değişim algıları yaş değişkenine göre farklılaşmaktadır.

H3: Katılımcıların spor yönetiminde değişim algıları spor yaşı değişkenine göre farklılaşmaktadır.

H4: Katılımcıların spor yönetiminde değişim algıları sınıf değişkenine göre farklılaşmaktadır.

H5: Katılımcıların spor yönetiminde değişim algıları bölüm değişkenine göre farklılaşmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel yöntemlerden biri olan, betimsel tarama modeli tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında spor bilimleri fakültesinde eğitim gören öğrencilerin spor yönetimindeki değişim algılarında bazı demografik özelliklere göre farklılık olup olmadığı incelenmiştir.

“Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez” [20].

2.2. Araştırma Grubu

Araştırma evrenini, 2023-2024 akademik yılında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde eğitim gören 1367 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem grubunu ise, Beden Eğitimi ve Spor, Antrenörlük Eğitimi, Spor Yöneticiliği ve Rekreasyon bölümlerine devam eden 380 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Ölçek çalışmalarında genel kural, ölçekteki madde sayısının beş katı örneklem büyüklüğüne sahip olmaktır [33]. Ölçeklerin uygulanması için gerekli izin fakülte dekanlığından yazılı olarak alınmıştır. Araştırma grubu seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme tercih edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, “demografik bilgi formu” ve “Spor Yönetiminde Değişim Ölçeği” kullanılmıştır.

Demografik Bilgi Formu: Araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Cinsiyet, yaş, sınıf, spor yaşı ve bölüm ile ilgili sorular içermektedir.

Spor Yönetiminde Değişim Ölçeği: Hacı Ali Çakıcı tarafından geliştirilmiş olan ölçek 5 alt boyuttan oluşmaktadır [7]. Bunlar, teknolojik, yapısal, organizasyonel, ekonomik, küreseldir. Toplam 28 maddeden oluşan ölçek, 5 li likert tipindedir. Ölçekteki seçenekler “5” Kesinlikle Katılıyorum; “4” Katılıyorum; “3” Kararsızım; “2” Katılmıyorum; “1” Kesinlikle Katılmıyorum şeklinde derecelendirilmektedir. Spor Yönetiminde Değişim Ölçeğinin maddeleri düz puanlama şeklinde uygulanmaktadır. Herhangi bir ters madde bulunmamaktadır. Ölçeğin en düşük puanı 28 iken, en yüksek puanı 140’tır. Ölçekte puanlar arttıkça spor yönetimindeki değişim algıları da artmaktadır. Cronbach alfa güvenirlik katsayıları incelendiğinde ise, teknolojik faktör 0,87, yapısal faktör 0,82, organizasyonel faktör 0,77, ekonomik faktör 0,75, küresel faktör 0,75 ve spor yönetiminde değişim ölçeği 0,92 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin kullanım izinleri, ölçeği geliştiren bilim insanından mail ortamında alınmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmacılar tarafından google dokümanlara aktarılan formlar, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde eğitim gören araştırma grubuna iletilmiş, gönüllülük esasını temelinde öğrenciler araştırmaya dâhil edilmiştir.

Araştırma için, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 25.03.2024 tarihinde ve 12/08 no’lu kararı ile etik kurul onayı verilmiştir.

Verilerin analizinde; tanımlayıcı istatistiksel yöntemler (yüzdeler/frekanslar), Sürekli verilerin iki grup arasında karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi, ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 20.0 paket programı kullanılmıştır. İstatistiksel açıdan $p>0,05$ anlamlılık düzeyi kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Spor yönetimindeki değişim algılarının incelenmesi amacıyla yapılan araştırmanın bu kısmında, spor bilimleri fakültesinde eğitim gören öğrencilerin demografik bilgilerine ilişkin betimsel istatistikler ile araştırma hipotezlerini test etmek amacı ile yapılan analizler sunulmuştur.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Bilgilerine Göre Betimsel İstatistikleri

Değişkenler	N	%
Yaş grubu		
18-20	98	25,8
21-23	185	48,7
24-26	83	21,8
27 ve üzeri	15	3,7

Toplam	380	100,0
Sporcu yaşı		
0 - 2 yıl	21	5,5
3 - 4 yıl	34	8,9
5 - 6 yıl	63	16,6
7 yıl ve üzeri	262	68,9
Toplam	380	100,0
Cinsiyet		
Kadın	221	58,2
Erkek	159	41,8
Toplam	380	100,0
Sınıf		
1	60	15,8
2	137	36,1
3	102	26,8
4	81	21,3
Toplam	380	100,0
Bölüm		
Beden eğitimi ve spor (BES)	95	25,0
Spor yöneticiliği (SY)	175	46,1
Antrenörlük eğitimi (AE)	25	6,6
Rekreasyon (R)	85	22,4
Toplam	380	100,0

Çizelge 1' göre katılımcıların %25,8'inin 18-20 yaş arasında, %48,7'sinin 21-23 yaş arasında, %21,8'inin 24-26 yaş arasında, %3,7'sinin 27 yaş ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %5,5' inin 2 yıl ve daha az süreyle spor yaptığı, %8,9'unun 3-4 yıl arasında, %16,6' sının 5-6 yıl arasında, %68,9' unun 7 yıl ve üzerinde spor yaşına sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların, %41,8'inin erkek, %58,2'sinin kadın öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların %15,8'inin 1.Sınıf, %36,1'inin 2. sınıf, %26,8' inin 3. sınıf, %21,3' ünün 4.sınıf olduğu; %25'inin beden eğitimi ve spor öğrencisi, %46,1'inin spor yöneticiliği öğrencisi, %6,6'sının antrenörlük eğitimi öğrencisi ve %22,4' ünün rekreasyon öğrencisi olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların Ölçek Alt Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre T- Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss±	F	t	P
Teknolojik	Erkek	221	32,22	4,08	6,723	-,880	,010*
	Kadın	159	32,64	5,21		-,846	
Yapısal	Erkek	221	20,37	2,73	1,855	-,496	,174
	Kadın	159	20,52	3,16		-,485	
Organizasyonel	Erkek	221	19,66	3,41	1,918	-,416	,167

	Kadın	159	19,81	3,74		-,410	
Ekonomik	Erkek	221	24,05	3,42	1,388	,106	,239
	Kadın	159	24,01	3,84		,105	
Küresel	Erkek	221	16,01	2,43	1,274	-,590	,260
	Kadın	159	16,10	2,52		-,586	
Toplam	Erkek	221	112,33	14,07	3,152	-,524	,077
	Kadın	159	113,16	16,77		-,510	

Çizelge 2’de, öğrencilerin spor yönetiminde değişim algıları olan “yapısal”, “organizasyonel”, “ekonomik” ve “küresel” alt boyutlarından alınan puanların ve ölçek toplam puanlarının, spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin cinsiyetlerine göre farklılık göstermediği ($p>0.05$); ancak “teknolojik” alt boyutu puanlarının kadın öğrencilerde kısmen daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Çizelge 3. Katılımcıların Ölçek Alt Puanlarının Yaş Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	N	$\bar{X}$	Ss±	Varyansın Kaynağı / Kareler Toplamı	Kareler Ort.	Sd	F	P
Teknolojik	18-20	98	31,07	4,79	Grup arası 262,51 Gruplar içi 7716,47	87,50	3	4,264	,006
	21-23	185	33,05	4,47		20,52	376		
	24-26	83	32,61	4,16					
	27 ve üzeri	14	31,71	5,34					
Yapısal	18-20	98	19,72	3,15	Grup arası 73,565 Gruplar içi 3161,79	24,52	3	2,916	,034
	21-23	185	20,69	2,69		8,40	376		
	24-26	83	20,75	3,03					
	27 ve üzeri	14	20,00	2,82					
Organizasyonel	18-20	98	18,28	3,45	Grup arası 119,065 Gruplar içi 4651,94	39,68	3	3,199	,023
	21-23	185	20,08	3,30		12,40	376		
	24-26	83	20,07	3,79					
	27 ve üzeri	14	18,28	4,93					
Ekonomik	18-20	98	23,18	23,18	Grup arası 155,51 Gruplar içi 4767,80	51,83	3	4,088	,007
	21-23	185	24,46	24,46		12,68	376		
	24-26	83	24,39	24,39					
	27 ve üzeri	14	22,35	22,35					
Küresel	18-20	98	15,42	15,42	Grup arası 87,35 Gruplar içi 2229,11	29,11	3	4,912	,002
	21-23	185	16,38	16,38		5,92	376		
	24-26	83	16,37	16,37					
	27 ve üzeri	14	14,85	14,85					
Toplam	18-20	98	108,37	15,30	Grup arası	1060,59	3	4,692	,003

	21-23	185	114,69	14,92	3181,68 Gruplar içi 84765,94				
	24-26	83	114,24	14,45		226,04	376		
	27 ve üzeri	14	112,68	17,85					

Çizelge 3 incelendiğinde; katılımcıların spor yönetiminde değişim ölçeği alt boyutları ve toplam puanlarının, yaş değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Çizelge 4. Katılımcıların Ölçek Alt Puanlarının Sporcu Yaşı Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Sporcu Yaşı	N	$\bar{X}$	Ss±	Varyansın Kaynağı / Kareler Toplamı	Kareler Ort.	Sd	F	P
Teknolojik	0-2 yıl	21	31,61	4,93	Gruplar arası 32,85 Gruplar içi 7946,14	10,95	3	,518	,670
	3-4 yıl	34	31,73	5,41					
	5-6 yıl	63	32,60	4,96		21,13	376		
	7 yıl ve üzeri	262	32,49	4,36					
Yapısal	0-2 yıl	21	20,00	2,81	Gruplar arası 38,75 Gruplar içi 3196,59	12,92	3	1,520	,209
	3-4 yıl	34	19,70	3,84					
	5-6 yıl	63	20,12	3,08		8,50	376		
	7 yıl ve üzeri	262	20,63	2,74					
Organizasyonel	0-2 yıl	21	18,71	3,37	Gruplar arası 41,72 Gruplar içi 4729,27	13,90	3	1,103	,348
	3-4 yıl	34	19,17	4,10					
	5-6 yıl	63	19,60	3,25		12,61	376		
	7 yıl ve üzeri	262	19,91	3,557					
Ekonomik	0-2 yıl	21	22,61	4,28	Gruplar arası 54,30 Gruplar içi 4869,32	18,10	3	1,398	,243
	3-4 yıl	34	23,73	4,16					
	5-6 yıl	63	23,95	3,54		12,95	376		
	7 yıl ve üzeri	262	24,21	3,4					
Küresel	0-2 yıl	21	15,95	2,13	Gruplar arası 13,45 Gruplar içi 2303,02	4,48	3	,732	,533
	3-4 yıl	34	15,50	3,05					
	5-6 yıl	63	16,17	2,22		6,12	376		
	7 yıl ve üzeri	262	16,14	2,47					
Toplam	0-2 yıl	21	108,90	16,14	Gruplar arası	238,20	3	1,024	,382

	3-4 yıl	34	109,85	18,82	714,60				
	5-6 yıl	63	112,46	15,45	Gruplar içi				
	7 yıl ve üzeri	262	113,41	14,61	87233,03	232,62	376		

Çizelge 4 incelendiğinde; katılımcıların spor yönetiminde değişim ölçeği alt boyutları ve toplam puanlarının, sporcu yaşı değişkenine göre istatistiksel ve anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($p>0,05$).

Çizelge 5. Katılımcıların Ölçek Alt Puanlarının Bölüm Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Bölüm	N	$\bar{X}$	Ss±	Varyansın Kaynağı / Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	Sd	F	P
Teknolojik	BES	95	33,28	4,48	Gruplar arası	52,65	3	2,531	,057
	SY	175	31,84	4,69	157,96				
	AE	25	31,60	4,17	Gruplar içi	20,80	376		
	R	85	32,78	4,46	7821,03				
Yapısal	BES	95	21,13	2,73	Gruplar arası	35,91	3	4,317	,005
	SY	175	20,08	2,81	107,73				
	AE	25	19,28	3,69	Gruplar içi	8,31	376		
	R	85	20,70	2,92	3127,62				
Organizasyonel	BES	95	20,26	3,43	Gruplar arası	29,62	3	2,378	,069
	SY	175	19,21	3,50	89,078				
	AE	25	20,36	4,11	Gruplar içi	12,48	376		
	R	85	20,00	3,51	4681,93				
Ekonomik	BES	95	24,54	3,23	Gruplar arası	29,62	3	2,304	,077
	SY	175	23,65	3,72	88,87				
	AE	25	23,20	3,62	Gruplar içi	12,85	376		
	R	85	24,52	3,66	4834,45				
Küresel	BES	95	16,53	2,24	Gruplar arası	10,55	3	1,737	,159
	SY	175	15,84	2,52	31,66				
	AE	25	15,84	2,46	Gruplar içi	6,07	376		
	R	85	16,14	2,47	2284,80				
Toplam	BES	95	115,76	14,67	Gruplar arası	658,04	3	2,870	,036
	SY	175	110,63	15,03	1974,14				
	AE	25	110,28	15,51	Gruplar içi	229,26	376		
	R	85	112,68	15,25	85973,63				

Çizelge 5’de bölüm değişkenine göre ANOVA testi sonuçları incelendiğinde; katılımcıların teknolojik ($F=2,531$; $p=0,057<0,05$), yapısal ($F=4,317$; $p=0,005<0,05$), organizasyonel ($F=2,378$; $p=0,069<0,05$) ve ekonomik ($F=2,304$; $p=0,077<0,05$) alt boyutları ve ölçek toplamında ($F=2,870$; $p=0,036<0,05$) istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Küresel alt boyutu puanlarında ise istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($F=1,737$; $p=0,159>0,05$).

Çizelge 6. Katılımcıların Ölçek Alt Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Sınıf	N	$\bar{X}$	Ss±	Varyansın Kaynağı / Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	Sd	F	P
Teknolojik	1	60	32,86	4,94	Gruplar arası 139,72	46,57	3	2,234	,084
	2	137	32,51	4,40					
	3	102	32,86	4,35	Gruplar içi 7839,27	20,84	376		
	4	81	31,27	4,79					
Yapısal	1	60	20,63	3,03	Gruplar arası 66,92	22,30	3	2,647	,049
	2	137	20,53	2,78					
	3	102	20,80	2,86	Gruplar içi 3168,35	8,42	376		
	4	81	19,65	3,04					
Organizasyonel	1	60	19,43	3,91	Gruplar arası 135,92	45,30	3	3,666	,013
	2	137	20,35	3,23					
	3	102	19,83	3,48	Gruplar içi 4635,08	12,36	376		
	4	81	18,75	3,70					
Ekonomik	1	60	23,90	4,06	Gruplar arası 103,69	34,56	3	2,697	,046
	2	137	24,42	3,21					
	3	102	24,36	3,41	Gruplar içi 4819,63	12,81	376		
	4	81	23,09	3,97					
Küresel	1	60	16,30	2,31	Gruplar arası 33,84	11,28	3	1,858	,136
	2	137	16,27	2,49					
	3	102	16,14	2,38	Gruplar içi 2282,47	6,07	376		
	4	81	15,51	2,60					
Toplam	1	60	113,13	16,72	Gruplar arası 2025,27	675,09	3	2,946	,033
	2	137	114,08	14,27					
	3	102	114,00	14,97	Gruplar içi 85922,36	229,12	376		
	4	81	108,26	15,53					

Katılımcıların sadece küresel alt boyut puanları sınıfa göre anlamlı fark göstermemektedir ($F=2,946$; $p=0,136>0,05$). Teknolojik ($F=2,234$; $p=0,084<0,05$), yapısal ($F=2,647$; $p=0,049<0,05$), organizasyonel ($F=3,666$; $p=0,013<0,05$) ve ekonomik ($F=2,697$; $p=0,046<0,05$) alt boyutları ve ölçek toplamında ($F=2,946$; $p=0,033<0,05$) ise sınıf değişkenine göre anlamlı fark vardır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Spor bilimleri fakültesinde eğitim gören öğrencilerin spor yönetimindeki değişim algıları ile demografik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacı ile yapılan bu çalışmada; Cinsiyet değişkeni ele alındığında; yapısal, organizasyonel, ekonomik ve küresel alt boyutlarda ve spor yönetiminde değişim ölçeği toplam puanında anlamlı farklılık görülmez iken ($p>0,05$), “teknolojik” alt boyutu puanlarının kadın öğrencilerde daha yüksek düzeyde olduğu tespit

edilmiştir ($p < 0.05$). Batur [4]'un spor örgütlerinde görev yapan personellerin örgütsel değişim bağlılıklarına ilişkin araştırmasında mevcut araştırma sonuçları ile paralel bir şekilde kadınların erkeklere göre örgütsel değişim düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Batur [4] bu durumu, kadın personellerin örgütteki değişim sonrası ortaya çıkan yeni düzende, kendileri açısından eşit şartların sağlanacağı ya da çalışma ortamlarında iyileşme olacağı inancıyla, değişimi olumlu yönde değerlendirebilecekleri şeklinde yorumlamıştır [4]. Literatür incelendiğinde araştırma sonuçlarını destekleyen başka çalışmaların olduğu görülmektedir [23]. Mevcut araştırma sonuçları ile örtüşmeyen çalışmalarında yer aldığı tespit edilmiştir [35]; [10]; [12]. Mevcut araştırma sonucuyla örtüşmeyen bir başka çalışmada, İstanbul ilinde görev yapan öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre değişim eğilimleri incelenmiş ve öğretmenlerin ölçek toplam puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [1]. Yine Levent [24]'in öğretmenler üzerinde yapmış olduğu ve değişime hazır olma durumlarını cinsiyete göre incelediği araştırmasında anlamlı bir farklılığa rastlamadığı görülmüştür [24]. Cinsiyet değişkeninin, değişim üzerinde etkisinin olmadığını gösteren başka çalışmalara da rastlanılmıştır [19]; [39]; [6]; [8]; [34]; [32]; [38]. Değişim konusundaki literatüre bakıldığında, cinsiyet değişkeni kapsamında farklı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun nedeni örneklem gruplarının farklı meslek dallarından seçilmesi ve sonuçlara etki edebilecek diğer demografik özelliklerin etkisi olabilir. Teknolojide yaşanan değişimler, değişimin itici gücüdür [28]. Her ne kadar teknolojik alt boyutu puanları kadın öğrenciler lehine yüksek çıkmış olsa da, erkeklerin de yakın bir puan aralığında olduğu görülmektedir.

Yaş değişkeni ele alındığında; teknolojik, yapısal, organizasyonel, ekonomik ve küresel alt boyutlarda ve spor yönetiminde değişim ölçeği toplam puanında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Bu sonuca göre, farklı yaşlardaki öğrenciler, spor yönetimindeki değişimi farklı şekilde değerlendirmektedirler. Elde edilen bu sonuç, literatürdeki bazı araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermez iken [35], [11], [26], [34], [29], [32], [38], [1]; bazı araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir [16], [4], [24]. Uçar [37]'in, iş gören adaylarının değişime açıklık seviyelerini incelediği çalışmasında ise, mevcut çalışma ile benzer şekilde yaş ile örgütsel değişim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yapısal alt boyutta konu irdelendiğinde, değişim kapsamında spor örgütlerinin yapıları göz önünde bulundurulmalıdır. Toplumsal değişimlerin spor organizasyonlarını da etkilediği unutulmamalıdır. Değişim noktasında, yapısal olarak sürekli gelişen ve bu doğrultuda değişen dünyada yeniliklere ve gelişimlere açık bir anlayışta olunmalıdır [2].

Spor yaşı değişkeni ele alındığında; spor yönetiminde değişim ölçeği toplam puanı ve alt boyutlarda herhangi bir anlamlı farklılık olmadığı saptanmıştır ($p > 0,05$). Yapılan analiz bulgularına göre, spor yönetiminde değişim ölçeği sonuçlarına bir etkisi olmadığı söylenebilir. Çıkan sonuç, öğrencilerin spor yaşı ne olursa olsun, genel olarak ölçeğe aynı bakış açısıyla yaklaştıkları şeklinde yorumlanabilir. Literatür incelendiğinde, spor yönetiminde değişim değişkeni ile ilgili demografik özelliklerin ele alındığı çok az sayıda araştırma yapıldığı görülmüştür. Bu açıdan, mevcut araştırma sonucunda spor yaşı değişkenine göre elde edilen bulguların, bundan sonraki araştırmalarda tartışmaya dâhil edilebileceği düşünülmektedir. Bu açıdan araştırmanın bulguları önemli olarak değerlendirilmektedir.

Bölüm değişkeni ele alındığında; öğrencilerin teknolojik, yapısal, organizasyonel ve ekonomik alt boyutları ve ölçek toplamında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu görülmüştür

($p < 0.05$). Küresel alt boyutu puanlarında ise anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Tufan ve Yenel [35]'in araştırmasında, bölüm değişkenine göre öğrencilerin değişim ihtiyaçlarında herhangi bir anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir. Çıkan sonuç ile mevcut araştırma sonucu örtüşmemektedir. Mevcut araştırma sonucunda bölüm değişkenine göre elde edilen bulguların da, bundan sonraki araştırmalarda tartışmaya dâhil edilebileceği düşünülmektedir. Bu açıdan araştırmanın bulguları önemli olarak değerlendirilmektedir.

Sınıf değişkeni ele alındığında; öğrencilerin teknolojik, yapısal, organizasyonel ve ekonomik alt boyutları ve ölçek toplamında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($p < 0.05$). Küresel alt boyutu puanlarında ise istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p > 0,05$). Her bir boyutta 4 sınıfın ortalamaları, kendi içlerinde değerlendirildiğinde yakın bir aralıkta seyrettiği görülmektedir. Araştırma sonuçlarıyla Tufan ve Yenel [35]'in çalışma sonucu benzerlik göstermektedir. Değişim konusundaki literatür incelendiğinde sınıf değişkenine göre yapılmış başka araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle araştırmacıların değişim konusunda yapılacak çalışmalarla, literatürü zenginleştirmeleri önerilir.

Mevcut araştırma örneklemini devlet üniversitesinden seçilmiştir. Konuya ilgi duyan araştırmacılar tarafından, özel üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerin spor yönetimindeki değişim algıları incelenebilir. Spor yönetiminde değişim konusunda yapılan araştırmaların çoğunda nicel araştırma yöntemleri uygulanmıştır. Buna göre nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılacak bir çalışma alana önemli katkılar sağlayabilir. Araştırmacılar daha genel sonuçlar elde edebilmek için benzer çalışmayı birkaç üniversite ya da il örnekleminde ele alabilir.

KAYNAKÇA

- [1] Ağaoğlu, N., *Öğretmenlerin Öz Liderlik Düzeyleri İle Değişim Eğilimleri Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2022.
- [2] Balcı, B., Yıldız, K., Spor Yöneticisi Adaylarının Değişime Direnç Eğilimleri ve Girişimcilik Davranışları Üzerine Bir Araştırma, *International Journal of Social Science Research*, 11, 1, 88-96, 2022.
- [3] Baş, G., *Okul Yöneticilerinin Değişimi Yönetme Yeterlilikleri ile Öğretmenlerde Görülen Değişim Sinizmi Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2018.
- [4] Batur, M., *Spor Örgütlerinde Sosyal Sermaye İle Örgütsel Değişim Bağlılığı Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2021.
- [5] Bompa, T. O., *Antrenman Kuramı ve Yönetimi*, Çev: İ. Keskin, A. B. Tuner. Bağırhan Yayınevi/Ankara, 1998.

- [6] Çağlar, Ç., Okulların Değişime Açıklık Düzeyleri ile Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişki, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6, 15, 119-150, 2013.
- [7] Çakıcı, H.A., *Spor Yönetiminde Değişim Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun, 2023.
- [8] Çakmak, N., *Okul Yöneticilerinin İş Doyum Düzeyleri İle Değişim Eğilimleri Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun, 2019.
- [9] Çoban, Ö., *Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı Yöneticilerinin Örgütsel Değişimi Yönetme Yeterlikleri ile Stratejik Liderlik Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2016.
- [10] Demirtaş, H., İlköğretim Okullarının Değişime Açıklığı, İlköğretim Online, 11, 1, 18-34, 2012.
- [11] Dhingra, R., Punia, B. K., Impact of Organizational Culture on Employees' Readiness to Change A Study in Indian Perspective, Journal of Management Research, 16, 3, 135-147, 2016.
- [12] Eroğlu, O., *Yenilik İklimi ve Örgütsel Değişim Sinizmi Arasındaki İlişki: Mersin Gençlik ve İl Spor Müdürlüğü Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin, 2019.
- [13] Genç, N., *Yönetim ve Organizasyon*, Seçkin Yayıncılık/Ankara, 2007.
- [14] Gül, İ., *Sağlık Kurumlarında Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Değişime Açıklığın Örgüt Sağlığı Üzerindeki Etkisi: Afyonkarahisar İl Merkezi Hastanelerinde Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2018.
- [15] Gürsoy, G., *Türkiye'de Spor Yönetimi Sorunları: Futbol Sektörü Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2014.
- [16] Hargreaves, A., Educational Change Takes Ages: Life, Career and Generational Factors in Teachers' Emotional Responses to Educational Change, Teaching & Teacher Education: An International Journal of Research and Studies, 21, 8, 967-983, 2005.

- [17] İmamoğlu, A. F., Fonksiyonel Açından Spor Yönetiminin Anlam ve Önemi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8, 1, 22-33, 1992.
- [18] İraz, R., Şimşek, G., Örgütsel Değişimin Gerçekleştirilmesinde Liderliğin Rolü: Transformasyonel Liderlik İncelemesi, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 4, 7, 99-117, 2004.
- [19] Jones, R. A., Jimmieson, N. L., Griffiths, A., The Impact of Organizational Culture and Reshaping Capabilities on Change Implementation Success: The Mediating Role of Readiness for Change, Journal of Management Studies, 42, 2, 361-386, 2005.
- [20] Karasar, N., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Nobel Yayın Dağıtım/Ankara, 2009.
- [21] Kılıçoğlu, A., *Öğretmenlerde Örgütsel Değişim Sinizmi ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2018.
- [22] Koç, Z., *Örgütsel Değişim, Değişim Yönetimi ve Örgütsel Davranışlar Üzerine Örnek Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- [23] Kurşunoğlu, A., *İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Değişmeye İlişkin Tutumları: Denizli İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2006.
- [24] Levent, F., Öğretmenlerin Değişime Hazır Olma Durumlarının Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 43, 43, 117-134, 2016
- [25] Robbins, S.; Judge, T., *Organizational Behaviour*, Lego./İtalya, 2016.
- [26] Samaranayake, S.U., Takemura, T., Employee Readiness for Organizational Change: A Case Study in an Export Oriented Manufacturing Firm in Sri Lanka, Eurasian Journal of Business and Economics, 10, 20, 1-16, 2017.
- [27] Seçkin, Z., Demirel, Y. ve Özçınar, M. F., Örgütsel Değişim Sürecinin Algılanmasına Yönelik Betimsel Bir Araştırma, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8, 1, 125-134, 2016.
- [28] Sığırtmaç, Y. *Değişim Yönetiminde Çalışan Algısı: Sakarya Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya, 2023.
- [29] Storkholm, M.H., Savage, C., Tessma, M.K., Salvig, J.D., Mazzocato, P., Ready for the Triple Aim? Perspectives on organizational readiness for implementing change from a

- Danish obstetrics and gynecology department, BMC Health Services Research, 19, 517, 2-8, 2019.
- [30] Sunay, H., *Sporda Organizasyon*, Gazi Kitabevi/Ankara, 2010.
- [31] Suzan, İ., *Örgütsel Değişimde Liderin Rolü: Karabük Üniversitesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük, 2018.
- [32] Şener, P., *Özel İlköğretim Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Değişim Algılarının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- [33] Tavşancıl, E., *Measurement of Attitudes and Data Analysis with SPSS*, Nobel Publishing, Ankara/2014.
- [34] Toprak, Ç.A., *Lise Okul Yöneticilerinin Değişime Yönelik Eğilimleri İle Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Keçiören İlçesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2019.
- [35] Tufan, D.; Yenel, F., Spor Eğitimi veren Öğretim Kurumlarının Değişim İhtiyacının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, XV, 2, 45-69, 2011.
- [36] Türkel, Ç., *İlköğretim Öğrencilerinin Sportif Faaliyete Katılım Düzeyi ile Sosyal Uyum ve İletişim Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2010.
- [37] Uçar, N., *İşe Başvuran Aday İşgörenlerin Değişime Açıklık Düzeyleri İle İnsan Kaynakları Firmalarına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2014.
- [38] Yazıcı, Ş., *Öğretmenlerin Öğrenme Çevikliği, Değişime Hazır Olma Durumları ve Performansları Arasındaki İlişkiler Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ortak Doktora Programı, İstanbul, 2020.
- [39] Yelken, İ., *İlköğretim Okulu Müdürlerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değişime Karşı Direnişi Giderme Yaklaşımları (Uşak İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2012.

COMPARATIVE ANALYSIS: FATIGUE AND DROWSINESS IN JAPAN'S NIGHT-TIME PASSENGER TRANSPORTATION INDUSTRY

Hiroshi Ikeda

Universidad Autónoma Agraria Antonio Narro- Mexico

Abstract:

In this research, a questionnaire survey was conducted to measure nap, drowsiness and fatigue of drivers who work for long shifts, to discuss about the work environment and health conditions for taxi and bus drivers who work at night-time. The questionnaire sheet used for this research was organized into the following categories: tension/tiredness, drowsiness while driving, and the nap situation during night-time work. The number of taxi drivers was 127 and the number of bus drivers was 40. Concerning the results of a comparison of nap hours of taxi and bus drivers, the taxi drivers' nap hours are overwhelmingly shorter, and also the frequency of drivers who experience drowsiness is higher. The burden on bus drivers does not change because of the system of a two-driver rotation shift. In particular, the working environment of the taxi driver may lead to greater fatigue accumulation than the bus driver's environment.

Keywords: Bus and taxi, drowsiness, fatigue, nap.

EXPLORING THE RELATIONSHIP BETWEEN JOB SATISFACTION, MOTIVATION, AND ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR FACTORS

K. Umar Mushtaq

Manouba University, Manouba-Tunis

Abstract:

The research aims to study the association between job satisfaction, motivation and the five factors of organizational citizenship behavior (i.e. Altruism, Conscientiousness, Sportsmanship, Courtesy and Civic virtue) among Public Sector Employees in Pakistan. In this research Structure Equation Modeling with confirmatory factor analysis was used to test the relationship between two independent and five dependent variables. Data was collected through questionnaire survey from 152 Public Servants Working in Gujrat District-Pakistan in different capacities. Stratified Random Sampling Technique was used to conduct this survey. The results of the study indicate that five factors of OCB have positive significant relation with both motivation and job satisfaction except the relationship of Civic Virtue with Motivation. The research findings implicate that factors other than motivation and job satisfaction may also affect OCB. Likewise, all the five factors of OCB may not be present in all populations. Thus, Managers must concentrate on increasing motivation and job satisfaction to increase OCB. Furthermore, the present research gives a direction to future researchers to use more independent variables (e.g. Culture, leadership, workplace environment, various job attitudes, types of motivation, etc.) on different types of populations with larger sample size in order to find the reasons behind insignificant relationship of civic virtue with Motivation in the research in hand and to generalize the tested model.

Keywords: Five Factors of Organizational Citizenship Behavior (OCB), Motivation, Job Satisfaction, Public Sector Employees in Pakistan.

SOCIAL MEDIA PUBLIC RELATIONS: CONVERTING USERS INTO TOURISTS

Dr Monisa Qadiri

Department of Journalism and Mass Communication,
Islamic University of Science and Technology Awantipora, J & K, 192122, India

monisa.qadri@islamicuniversity.edu.in

<http://orcid.org/0000-0001-8922-7532>

Dr. Irfan Ahmad Sofi,

Department of Economics,
Islamic University of Science and Technology Awantipora, J & K, 192122, India

muzafar.rasool@islamicuniversity.edu.in

ABSTRACT

Media has become an increasingly relevant tool for domestic and international tourism and social media platforms are being used to promote tourism and interact with citizens and other stakeholders. India's northmost part, Jammu and Kashmir, due to its natural resources and landscape, is attracting millions of tourists, national as well as international, every year. The role of social media to reach people beyond the physical barriers is significant for a place like J&K, which has a geographically unique topography having its own challenges in accessibility due to climate and terrain. Thus, the relevance of social media communication is seen considering the limitations of physical communication as it supplements and compliments the idea of promotion and public relations. This study was carried out to evaluate the effectiveness of the government tourism department in Jammu and Kashmir's outreach to potential visitors. The purpose of this research study is to examine public relations strategies using social media and the value and efficacy of social media as a contemporary tool of PR. The researcher analysed the connection between social media, J&K tourism, public relations, besides contextualizing the trends and tools used in PR of tourism in Jammu and Kashmir. This study also aims to respond to some of the challenges indicated through the course of this study and tries to understand the motivations behind the usage of social media by the J&K tourism department, and their perception of social media's utility and efficacy of social media PR technique.

Keywords: Social Media PR, Tourism, Social Media Strategy

SOSYAL MEDYAYA YÖNELİK TÜKETİCİ İLGİLENİMİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğretim Üyesi, AYŞE ERSOY YILDIRIM

Malatya Turgut Özal Üniversitesi,

ayse.yildirim@ozal.edu.tr- 0000-0002-6895-309X

Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, İLKNUR BAYINDIR

Malatya Turgut Özal Üniversitesi,

ilknur.bayindir35@gmail.com- 0009-0000-5171-9646

ÖZET

İçinde bulunduğumuz dijital çağda, işletmeler, dijital medyayı kullanarak tüketicileri çekmeye ve onların markayla etkileşim halinde kalmalarını sağlamaya çalışmaktadır. Günümüzde tüketici ve markalar arasındaki ilişki, sosyal medyanın da etkisiyle önemli bir şekilde değişmiştir. İşletme yöneticileri sosyal medyanın aslında tüketici kararlarını ciddi olarak etkileyebileceğini anlamışlardır. Sosyal medya platformlarının aktif şekilde kullanılması, işletmelerin tüketicilerine ulaşmak amacıyla bu kanallara yönelmesine neden olmuştur. İşletmelerin müşteri varlığı ve bağlılığı oluşturmak üzere sosyal medya pazarlama faaliyetlerine yönelirken tüketici eğilimlerinin farkında olmaları yapılacak girişimler açısından önemlidir. Tüketicilerin pek çok konuda olduğu gibi sosyal medya uygulamalarına yönelik ilgilenim düzeyleri bulunmaktadır. Ancak tüketicilerin bu kapsamdaki ilgilenim düzeyleri çok az sayıda çalışma ile incelenmiştir. Bu çalışma ile tüketicilerin sosyal medya ilgilenim düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Google Forms aracılığıyla çevrimiçi anket yoluyla 406 örnekleme ulaşılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda kadın katılımcıların sosyal medyaya yönelik ilgilenim düzeylerinin erkek katılımcılara göre daha yüksek olduğu, medeni durumunun sosyal medyaya yönelik ilgilenim düzeyi üzerinde belirleyici bir farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır. Lisansüstü eğitim almış katılımcıların ilgilenim düzeylerinin üniversite mezunlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yaş grubunun, mesleğin ve gelir düzeyinin sosyal medya ilgilenim düzeyi üzerinde belirleyici farklılığa neden olmadığı belirlenmiştir. Sosyal medyanın satın alma kararı üzerindeki etkisine göre yapılan karşılaştırmada, gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Sosyal medya iletilerinin satın alma tutumu üzerindeki etkisine göre yapılan karşılaştırmada da gruplar arasında anlamlı bir fark bulunduğu bu çalışma ile ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, sosyal medya ilgilenimi, tüketici davranışı.

A STUDY ON THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

Dr. ÖMER EMRAH ACAR

Independent Researcher

omeremrahacar@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9911-1311

ABSTRACT

With the technological developments in recent years, a digital transformation process is taking place in many areas. One of the technologies used in this transformation process is artificial intelligence technology. Artificial intelligence refers to machines or systems that can perform certain tasks by imitating human intelligence. By interpreting the data it obtains, artificial intelligence systems are able to learn and use them to achieve specific goals. In this way, complex problems can be solved faster and more accurately, smarter decisions can be made, business processes can be automated and business efficiency can be increased. Systems based on artificial intelligence are used in a wide variety of fields. One of these areas is supply chain management processes. It is seen that AI-based systems are used in supply chain processes such as inventory control, transportation network design, procurement, demand forecasting, customer relationship management and production. Artificial intelligence is becoming an important tool that has the capacity to revolutionize supply chain management processes and its importance is more clearly understood with the benefits it provides. Businesses that integrate systems based on artificial intelligence into their processes can provide benefits such as more accurate forecasting of demand, shorter delivery times, improved inventory control and planning, increased service quality, fast and accurate decisions, increased productivity, and reduced costs. These benefits show that artificial intelligence has the potential to significantly improve the performance of supply chain management processes.

Keywords: Artificial Intelligence, Supply Chain Management, Digital Transformation.

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ'NDE ARTIRILMIŞ GERÇEKLIK UYGULAMASI VE WEB YÖNETİM SİSTEMLERİNİN ENTEGRASYONU

Prof. Dr. Haydar GÖKSU

Düzce Üniversitesi,

haydargoksu@duzce.edu.tr - 0000-0003-4465-3057

Öğr. Gör. İlyas Temel ŞAFAK

Düzce Üniversitesi,

temelsafak@duzce.edu.tr - 0000-0002-0219-8298

Dr. Öğr. Ü. Serdar KIRIŞOĞLU

Düzce Üniversitesi,

serdarkirisoglu@duzce.edu.tr - 0000-0002-4416-6657

ÖZET

Düzce Üniversitesi tarafından sunulan hizmetlerin ve yapılan çalışmaların, mevcut ve yeni başlayan öğrencilere ve aday öğrencilere artırılmış gerçeklik mobil uygulama ve web yönetim uygulaması üzerinden bilgilendirilmesi amaçlanmaktadır. Artırılmış gerçeklik, gerçek dünyadaki fiziksel ortamı, bilgisayar aracılığıyla oluşturulan duyuşal girdilerle canlı, dinamik ve gerçek zamanlı olarak hissedip yaşamamızı sağlayan ve ileride hayatımızın büyük bir bölümünde yer alacağını düşündüğümüz heyecan verici bir kavramdır. BAP tarafından desteklenen ve 2019.26.04.921 proje numarası ile tamamlanan çalışma kapsamında, Düzce Üniversitesi'nin basılı materyalleri (kataloglar, broşürler, afişler vb.) AR ile etkileşimli hale getirilmiş, kampüs içerisindeki bina ve alanların gerçek zamanlı yönlendirme ve bilgi sunumuna olanak tanıyan bir sistem geliştirilmiştir. Ayrıca, üniversite içerisinde yer alan Botanik Bahçe ve Çevre Gözlem Alanı gibi önemli projeler de AR ile desteklenmiştir. Bu uygulamalar, eğitim süreçlerini zenginleştirirken aynı zamanda kampüs içi gezintilerde ve bilgilendirme süreçlerinde kullanıcılara büyük kolaylık sağlamaktadır. Sonuçlar, artırılmış gerçeklik teknolojisinin eğitim ve yönetim süreçlerinde başarılı bir şekilde kullanılabileceğini göstermekte olup, üniversitenin farklı paydaşlarına önemli avantajlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Artırılmış Gerçeklik, Mobil Uygulama, Web Yönetim Sistemi

BİLGİ YÖNETİMİ VE ÖRGÜTSEL ÖĞRENME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN NİTEL ANALİZİ ÜZERİNE BİR MODEL ÖNERİSİ

Dr. Abdullah TÜRK

İstanbul Bilgi Üniversitesi,

abdullah.turk@bilgi.edu.tr - 0000-0002-2804-4203

ÖZET

Günümüzde işletmeler, örgüt içi bilgi paylaşımı yoluyla aktif bir öğrenme yapısı kazanmaya önem vermektedir. Öğrenen örgütler, geliştirdikleri yenilikler ve beceriler ile sektörlerinde rekabet edebilmeyi hedeflemektedirler. Örgütsel öğrenme, bireysel davranışları ve örgütsel dinamikleri etkileyen deneyimlerden yeni iç görüler kazanma sürecidir. Bilgi yönetimi, örgütlerin sahip oldukları bilgiyi etkin bir şekilde yönetmelerini ve bu bilgiyi stratejik hedeflerine ulaşmak için kullanmalarını sağlar. Bu doğrultuda, bu çalışmada bilgi yönetimi ve örgütsel sosyalleşme arasındaki ilişkinin niteliği incelenmiştir. Çalışma, bu iki kavram arasındaki ilişkiyi inceleyerek, bir örgüt içerisinde bilgi yönetiminin öğrenen bir örgüt yapısına nasıl yol açabileceğini ve bu iki kavramın öncüllerinin bu süreçte nasıl bir rol oynadığını anlamak için bir yol haritası sunmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, örgütsel düzeyde bireysel bilgi paylaşımının yenilik yapma ve sorun çözme kapasitesi araştırılmıştır. Bu kapsamda MAXQDA nitel analiz yazılımı kullanılarak bilgi teknolojileri alanında faaliyet gösteren yazılım, bilgisayar ve yapay zekâ şirketleri yöneticiler ile odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler kavramsal olarak kodlanmış ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda elde edilen veriler, bağlantı ilişkisinin yoğunluğuna ve yönüne göre açıklamalarla sunulmuştur. Çalışmanın sonuçları, bilgi yönetimi ve örgütsel öğrenme arasındaki ilişkinin örgütsel destek, çalışan katılımı ve bilgi paylaşımı tarafından yüksek oranda desteklendiğini göstermiştir. Çalışma sonucunda bilgi yönetimi ve örgütsel sosyalleşme arasındaki ilişkiyi açıklamak üzere bir model tasarımı önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Örgütsel Davranış, Yönetim ve Organizasyon, Bilgi Yönetimi, Örgütsel Öğrenme

A MODEL PROPOSAL THROUGH QUALITATIVE ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN KNOWLEDGE MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL LEARNING

Dr. Abdullah TÜRK

İstanbul Bilgi Üniversitesi, abdullah.turk@bilgi.edu.tr - 0000-0002-2804-4203

ABSTRACT

Today, businesses attach importance to gaining an active learning structure through intra-organizational knowledge sharing. Learning organizations aim to compete in their sectors with the innovations and skills they develop. Organizational learning is the process of gaining new insights from experiences that affect individual behaviors and organizational dynamics. Knowledge management enables organizations to effectively manage their knowledge and use this knowledge to achieve their strategic goals. Accordingly, this study examines the nature of the relationship between knowledge management and organizational socialization. By examining the relationship between these two concepts, the study aims to provide a roadmap for understanding how knowledge management within an organization can lead to a learning organization structure and what role the antecedents of these two concepts play in this process. For this purpose, the innovation and problem-solving capacity of individual knowledge sharing at the organizational level was investigated. In this context, focus group interviews were conducted with managers of software, computer and artificial intelligence companies operating in the field of information technologies using MAXQDA qualitative analysis software. The data obtained from the interviews were conceptually coded and subjected to content analysis. The data obtained as a result of the analysis are presented with explanations according to the intensity and direction of the connection relationship. The results of the study showed that the relationship between knowledge management and organizational learning is highly supported by organizational support, employee engagement and knowledge sharing. As a result of the study, a model design is proposed to explain the relationship between knowledge management and organizational socialization.

Keywords : Organizational Behavior, Management and Organizational, Knowledge Management, Organizational Learning

TÜRKİYE’DE ORGANİK ARICILIKTAN ELDE EDİLEN HAYVANSAL ÜRÜNLER VE ORGANİK ARICILIĞI SINIRLAYAN FAKTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN

Gümüşhane Üniversitesi, kurtulus_m@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4513-0920

ÖZET

Dünya popülasyonunun sürekli artması beraberinde gıda ihtiyacının karşılanmasını mutlak bir zaruret olarak ortaya çıkarmış ve bu durum tarımda üretim tekniklerinin değişmesinde ve girdi miktarının artmasında etkili olmuştur. Ancak daha fazla üretme zorunluluğu gıda üretiminde kalite ve güvenlik sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Zamanla insanların bilinçlenmesi ve gelir seviyesinin artmasına bağlı olarak bazı toplumlarda yeni talepler gündeme gelmiştir. Bu yapı içerisinde şekillenen organik arıcılık; doğada yer alan polen, nektar, propolis ve suyun arılar tarafından toplanarak çeşitli arı ürünlerine dönüştürülebilme sanatı olarak yerini almıştır. Organik arıcılık, üretimden tüketime kadar olan tüm aşamalarında kontrollü ve kimyasal girdi kullanmadan sertifikalı üretim modeli olarak gelişmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de organik hayvancılıktan elde edilen hayvansal ürünler ele alınmış ve ardından organik arıcılığın önündeki engeller değerlendirilmiştir. Çalışma sonunda elde edilen bulgulardan bal, konvansiyonel üretimde olduğu gibi organik üretimde de ana ürün olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra düşük düzeyde de olsa polen, propolis, arı sütü ve bal mumu üretimi yapılmaktadır. Organik arıcılığın önündeki engellerin en başında ise girdi maliyetleri, mevsimsel dalgalanmalar, bilgi yetersizliği ve eğitim sorunu yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Organik Arıcılık, Polen, Bal

ANIMAL PRODUCTS OBTAINED FROM ORGANIC BEEKEEPING IN TURKEY AND FACTORS LIMITING ORGANIC BEEKEEPING

ABSTRACT

The continuous increase in the global population has made meeting food needs an absolute necessity, leading to changes in production techniques in agriculture and an increase in the amount of inputs used. However, the necessity for increased production has raised issues of quality and safety in food production. Over time, with increased awareness and rising income levels, new demands have emerged in some societies. In this context, organic beekeeping has emerged as the art of bees collecting pollen, nectar, propolis, and water from nature and transforming them into various bee products. Organic beekeeping is developing as a certified production model that operates without the use of controlled and chemical inputs at all stages from production to consumption.

This study examines the animal products obtained from organic livestock farming in Turkey and then evaluates the barriers to organic beekeeping. At the end of the study, the findings indicate that honey emerges as the primary product in organic production, just as it does in conventional production. In addition, although at a low level, production of pollen, propolis, royal jelly, and beeswax is also taking place. At the forefront of the barriers to organic beekeeping are input costs, seasonal fluctuations, lack of information, and education issues.

Keywords: Türkiye, Organic Beekeeping, Pollen, Honey

1. GİRİŞ

Genel olarak batı toplumlarında yaygınlaşan ve giderek artan talep doğrultusunda, günümüzde 150'ye yakın ülkede organik tarım yapılmakta ve balın içinde yer aldığı 100'ün üzerinde ürün organik olarak üretilmektedir. Organik arıcılık ise bu faaliyetlerden bir tanesidir. Organik arıcılık, arı ürünlerinin üretiminde, üretimden tüketime kadar her aşamasında hiçbir suni besleme ve kimyasal ilaçlama yapmadan, doğal yapısı bozulmamış alan veya organik tarım alanlarında yapılan arıcılık faaliyetleri şeklinde tanımlanmaktadır (Gökçe ve Konak, 2003). Organik arıcılık, insan sağlığına zarar vermeyen ya da sadece izin verilen girdilerle yapılan, üretimden tüketime kadar her aşamasının kontrollü ve sertifikalı gerçekleştirildiği bir üretim modelidir (Korkmaz, 2001). Organik tarım faaliyetleri içerisinde arıcılık oldukça büyük öneme sahiptir. Organik arıcılık faaliyeti sonunda bal, polen, arı sütü, propolis, arı zehri ve balmumu gibi birçok ürün elde edilmektedir (Kumova & Korkmaz, 2001; Bölüktepe & Yılmaz, 2008; Niyaz & Demirbaş, 2017). Elde edilen bu ürünler gıda maddesinin yanı sıra birçok hastalığın tedavisinde de yaygın olarak kullanılmaktadır (Tunca vd., 2015). Son yıllarda apiterapi merkezlerinin kurulması ile organik arı ürünlerine de olan ilgi daha da artmıştır (Şahinler, 2000; Kaftanoğlu, 2003; Sıralı, 2010).

Arıcılıktan elde edilen ürünlerin organik niteliğe sahip olabilmesi; kovanların özelliklerine, çevre kalitesine ve arıcılık ürünlerinin organik esaslara uygun elde edilmesine bağlıdır. Bunların yanı sıra dış kaynaklardan yayılan zararlı maddeler suyu, toprağı, havayı kirletmekte ve bu durum tarımsal faaliyetin yapıldığı çevreyi de olumsuz etkilemektedir. Bu nedenlerden dolayı organik arıcılık işletmelerinin tarımsal faaliyetlerini organik üretim koşullarına uygun hale getirmesi gerekmektedir.

Türkiye'de organik yöntem kullanılarak üretilen ve tüketiciye arz edilen organik üretim miktarı oldukça sınırlıdır. Organik ürünler arasında arı ürünleri üretimi yok denecek kadar azdır. Bu durum organik arı üreticilerine daha fazla gelir elde etmeleri açısından alternatif bir imkân sunmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği (AB) pazarında organik ürünlere yönelik tüketici talebinin fazla oluşu, organik bal üretimine olan önemi daha da artırmaktadır. Dış pazarın yanı sıra iç pazarda da giderek gelişen bir organik ürün talebi oluşmaktadır (Korkmaz, 2001; Gökçe, 2002; Konak, 2003; Gül vd., 2005). Daha çok batı toplumlarında yoğunlaşan ve sürekli artan talep, organik tarımın 130 ülkeden daha fazla yapılmasına ve Türkiye'de balın içinde yer aldığı 100'ün üzerinde ürünün organik olarak üretilmesine olanak sağlamıştır (Öztürk, 2004; Yolcu vd., 2008).

Bu çalışma da ilk olarak organik arıcılıktan elde edilen hayvansal ürünler tespit edilmiş ve ardından Türkiye’de organik arıcılığın durumu ve son olarak organik arıcılığı sınırlayan etkenler ve bunlara yönelik çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

2. TÜRKİYE’DE ORGANİK ARICILIK

Türkiye; doğal yapısı ve nektar kaynakları açısından çok zengin olup, arıcılık açısından büyük bir potansiyel arz etmektedir (Genç ve Dodoloğlu, 2017). Türkiye’de 1980’li yıllarda başlayan organik tarım faaliyeti ilk olarak kuru üzüm ve kuru incir üretimi üzerine yoğunlaşmış ardından uluslararası pazarlarsa organik ürünlere talebin artmasıyla birlikte ürün yelpazesi genişlemiştir (Merdan, 2018).Organik hayvancılık faaliyetleri içerisinde organik arıcılığın önemi oldukça fazladır. Türkiye’de organik hayvancılık faaliyeti organik arıcılık ve süt sığırcılığıyla başlamış, elde edilen ürünlerden sadece organik balda dış satım şansı elde edilmiştir (Şahinler vd., 2019).

Türkiye’de organik arıcılığın başlangıcı 2003 yılı kabul edilmiş olup (Köseoğlu vd., 2008) yıllar itibarıyla organik arıcılığa ilişkin veriler Tablo 1’de yer almaktadır. Tablo 1’de özetlenen bulgular organik üretici sayısının, koloni sayısının ve bal miktarının 2004 yılından 2021 yılına kadar olan dönem boyunca bazı yıllar dalgalanmalar yaşansa da sürekli arttığını göstermektedir. 2004 yılında 159 olan üretici sayısı 2021 yılında 412’ye ulaşmıştır. Benzer durum koloni ve bal üretiminde de yaşanmıştır. 2004 yılında 27.839 adet olan koloni sayısı 2021 yılında 82.262 adete; 2004 yılında 737.26 ton olan bal üretimi de 2021 yılında 1220.45’e çıkmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Türkiye’de Organik Arıcılık Verileri (2004- 2021)

Yıl	Üretici Sayısı (Adet)	Koloni Sayısı (Adet)	Bal Üretimi (Ton)
2004	159	27.839	737.26
2005	127	24.475	572.71
2006	110	25.706	636.48
2007	143	23.308	497.38
2008	93	11.207	180.11
2009	147	14.917	201.13
2010	191	14.699	204.61
2011	190	19.177	216.18
2012	355	47.065	513.08
2013	279	32.342	335.53
2014	321	36.391	277.00
2015	322	38.296	667.08
2016	276	40.371	349.00
2017	305	45.848	391.08
2018	334	51.742	494.90
2019	249	50.100	576.76
2020	387	70.385	1.028.39
2021	412	82.262	1.220.45
Toplam	4400	656.130	9.099.13

Kaynak: T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Arıcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü
<https://arastirma.tarimorman.gov.tr/aricilik/Link/2/Arıcılık-Istatistikleri> (Erişim Tarihi: 09.09.2024)

Arıcılık, hayvansal üretim içerisinde çevresel koşullardan en fazla etkilenen tarımsal faaliyetlerden birisidir. Bu üretim yönteminde uygun iklim şartları, doğru koloni yönetimi ve zengin bitki örtüsü üreticiyi başarıya götürecektir. Bu durumda üreticiler kolonilerinden maksimum verim almak için gerek floral kaynak gerekse iklim şartları bakımından en uygun yerleri tercih etmeye çalışmaktadırlar. Diğer taraftan doğal koşullarda yaşanabilecek olumsuzluklara karşı geleneksel arıcılıkta çeşitli uygulamalar ile müdahale yapılabilirken organik arıcılıkla bu uygulamalar sınırlı kalmaktadır. Bu olumsuzlukların yanı sıra fiyatlandırma ve pazarlama aşamasında yaşanan problemler ürün çeşitliliğini doğrudan etkileyebilmektedir. Bu durum üreticilerin organik üretim modelinden uzaklaşmasına neden olabilmektedir (Köseoğlu vd., 2017).

Geleneksel üretimde olduğu gibi organik üretimde de bal ana ürün olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de bal dışında düşük düzeyde de olsa polen, arı sütü, propolis ve bal mumu üretimi de yapılmaktadır. Bal ve bal mumu üretimi dışında diğer arı ürünleri ile ilgili hem geleneksel hem de organik üretimde kesin bir veri paylaşımı olmadığından üretilen miktar ve bunun ekonomik değeri tam olarak tespit edilememektedir. Alan yazınında da bu konuyla ilgili istatistiksel bir veriye rastlanmamıştır.

3. ORGANİK ARI ÜRÜNLERİ

Organik arı ürünleri üretiminden tüketimine kadar devam eden tüm işlemlerde organik kurallar çerçevesinde hareket edilmesi ve organik ilkeler dikkate alınarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Organik arıcılıkta dikkate alınması gereken önemli noktalar; arıların orijini, geçiş dönemi, arıcılık malzemelerinin özellikleri, hastalıklara karşı alınan önlem ve mücadeleleri kapsamaktadır.

Organik arıcılıkta koloniler sadece organik bal ile beslenmekte, kışı geçirebilmeleri için yeterli miktarda bal ve polen kovana bırakılmalıdır. Eğer kış şartları ağır geçerse organik suni besleme yapılabilir ve tüm işlemler yapıldığı tarih itibariyle kayıt altına alınmalıdır (Demir vd., 2023).

Organik arı ürünleri bal, arı sütü, polen ve propolis üretimini kapsamaktadır (Cengiz, 2018).

3.1. Organik Bal

Türkiye, mevcut doğal yapısı ve sahip olduğu nektar kaynakları açısından oldukça zengin olup, arıcılık açısından büyük potansiyele sahiptir. Özellikle kolonilerin geleneksel yöntemlerle beslenmesi, koloni yönetimindeki aksaklıklar nedeniyle kovan başına düşen bal miktarı da az olmaktadır. Son yıllarda arı hastalıklarının yaygın olması ve mücadelesinde kimyasal ilaçların kullanılması arı ürünlerinde kalıntılar bırakmasına neden olmakta bu durum organik bal miktarını da sınırlandırmaktadır. Maliyetlerin çok yüksek olması, geleneksel üretilen bal ile organik bal arasındaki fiyat farkının %10-%20’ler arasında değişmesi ve bu farkın üretici tarafından yeterli bulunmayışı gibi nedenlerden dolayı organik bal üretimi sınırlı düzeyde kalmaktadır (Yücel, 2005). Organik balın üretilmeye başladığı 2004 yılından 2021 yılına kadar bal üretim miktarı inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Organik üretici sayısındaki artışa paralel olarak organik bal üretim miktarı da artmıştır fakat üretim miktarındaki artış beklentilerin çok altındadır (Tablo 1).

3.2. Organik Arı Sütü

Arı sütü, 5-15 günlük işçi arılardan temin edilen çok değerli bir besin kaynağıdır. Arı sütü arılar için uzun yaşamanın en büyük sırlarından biridir. Normal bir bal arısının ömrü 45 gün iken, tamamen arı sütüyle beslenen kraliçe arının ortalama yaşam süresi 7-10 yıla kadar çıkabilmektedir. Kovan içerisindeki diğer yavrular ise 1-2 gün arı sütüyle beslendikten sonra yaşamlarına polen ile devam ederler (TAGEM, 2017).

Arı sütü üretiminde ana arılara uygulanan yöntem tercih edilir. Ana arı ve 1-2 günlük yavru larvalarının göz içindeki arı sütleri tahta kaşıkla toplanır ve güneş ışığının olmadığı soğuk bir ortamda depolaması yapılır. Organik üretimde arı sütü toplanırken metal malzeme kullanımından kaçınılmalıdır (Yetgin, 2010).

3.3. Organik Arı Polen

Son dönemlerde organik ürünlere, özellikle de arı ürünlerine talep sürekli artmaktadır. Bunlardan biri de arı polenidir. Arıların tükürük enzimleriyle zenginleştirilen küçük tanelere, “arı poleni” denilmektedir (Dundar, 2021). Arı poleni, arıların tek protein kaynağı olması nedeniyle arı kolonisinin beslenmesi ve devamlılığı açısından oldukça önemlidir. Arı poleni beslenme ve tıbbi amaçlı olarak farklı alanlarda kullanılmaktadır. Kaynağına göre farklı renklerden oluşan polenlerin, 250'den fazla madde içerdiği tespit edilmiştir (Ertosun, 2020). Polen, bal arılarının beslenmesinde, yavru gelişiminde ve sindirim sisteminin gelişmesinde etkin rol oynamaktadır (Mayda vd., 2019; Nakilcioğlu ve Nurko, 2022).

Polenlerin depolama koşulları doğal yöntemlere dayalı ve gölgelik alanda yapılmalıdır. Polen üretimi için nektarın yoğun olduğu alanlar tercih edilmeli ve birim alanda yer alan koloni sayısına da dikkat edilmelidir (Yetgin, 2010)

3.4. Organik Propolis

Toplandığı yöreye ve kaynağına göre farklı renkler alabilen, reçinemsisi araması ve aromatik bir kokusu olan, arıların ağaç kabuklarından ve bitki tomurcuklarından topladığı bitki salgılarına propolis denilmektedir. Propolis; arıların kovan içini, çatlaklarını ve kovan kapısını güvence altına almak için sıvama usulü kullandığı bir madde olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamanın yanı sıra propolis yarı katı halde olan yapışkan bir madde olarak da ifade edilmektedir (Özcan vd., 2003; Şahinler vd., 2019).

Propolisin depolanması ise soğuk ortamda gerçekleştirilir, esnetme hareketleri ile plaka üzerindeki propolislerin plastikten ayrılması sağlanır (Yetgin, 2010).

4. ORGANİK ARICILIĞI SINIRLANDIRAN FAKTÖRLER

Organik arıcılık doğal kaynakların devamlılığını sağlayarak insan sağlığını ve bal arılarının refahını koruyan ekolojik temelli bir üretim modelidir (EC, 2007). Organik arıcılık, insan sağlığı için zararlı ilaçlar kullanılmadan sadece izin verilen girdilerle yapılan, üretimden tüketime kadar tüm aşamalarının kontrollü ve sertifikalı olduğu bir üretim şeklidir (Aslanbaş, 2017).

Geleneksel arıcılıkta olduğu gibi organik arıcılıkta da bal arıları mevsimsel dalgalanmaların etkisi altındadır. Organik üretimde mevsimsel koşulların kolonilerde neden olduğu olumsuzluğa yönetmelik gereği müdahalede bulunma şansı oldukça sınırlıdır. Organik Tarım Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'e göre olağanüstü hallerde ve istisnai durumlarda kolonilere müdahale yapılmasına izin verilmektedir. Yapılan tüm işlemler kayıt altına alınmakla birlikte sadece organik bal, şeker ve şeker grubunun kullanılmasına onay verilmektedir. Fakat bu ürünler içerisinde organik balın beslenme amaçlı kullanılması yüksek maliyet içermektedir. Aynı zamanda Türkiye piyasasında organik şeker temini de oldukça güçtür (Şahinler vd., 2019).

Karasal iklimin yaygın olduğu bölgelerde kış mevsiminin uzunluğundan ve şiddetinden dolayı daha fazla bal tüketimi gerçekleşmektedir. Kış şartlarının ağır geçtiği bu bölgelerde kolonilere daha fazla bal ya da balın yerini tutabilecek organik gıda ürünlerinin bırakılması gerekmektedir. Dolayısıyla karasal iklimin hüküm sürdüğü yerlerde organik arıcılıktan elde edilen verimde daha düşük gerçekleşmektedir.

Organik arıcılık geçiş sürecinde geleneksel olarak elde edilmiş peteklerin organik bal mumundan elde edilmiş olanlarla değiştirilmesi de gerekmektedir. Organik üretim için ihtiyaç duyulan her türlü araç- gereç organik işletmelerden ya da piyasadan temin edilmesi esas alınmıştır (Ertürk ve Yılmaz, 2013). Fakat söz konusu geçiş sürecinde kolonide yer alan geleneksel mumların doğal süreçte organik mumlarda değiştirilmesi her zaman mümkün olmayacağı gibi geleneksel üretimden elde edilen mumlarda kalıntı ihtimali de yüksek olacaktır. Piyasada kimyasalların kullanımının yoğun olduğu da düşünülürse geleneksel yöntemlerle elde edilen mumlar üretimi de tehdit etmektedir. Arı hastalıkları ile mücadelede doğal yolla tedavi yöntemleri yetersiz kaldığından ülke genelinde arı hastalık ve zararlılarının yayılma hızı artmakta, kontroller güçleşmektedir. Arı hastalıkları ve zararlıları organik arıcılığın temel sınırlayıcı faktörlerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Romanchuk vd., 2020).

Türkiye'de organik arıcılıkta ürünün her aşamasının izlenebilirliği tam anlamıyla oluşturulamamıştır. Organik üretimi diğer ürünlerden ayıran en önemli özelliği her aşamasının takip edilmesidir. Organik arıcılığın sertifikalı hale getirilebilmesi için analiz, örnek alma, belgelendirme, aidat ve harçlar gibi girdilere gereksinim duyulmaktadır. Tüm bu girdiler üretim maliyetini büyük ölçüde artırmakta, organik arıcılığı da sınırlandırmaktadır.

Organik tarımsal faaliyetlerde olduğu gibi organik arıcılıkta da kayıt tutma oldukça önemlidir. Kayıt tutma hem zamandan tasarruf sağlamakta hem de üretimin daha kolay planlanmasına da ciddi anlamda katkı sunmaktadır. Organik arıcılıkta sertifikalandırmanın önemli bir aşaması da sicil kartı kullanımı ile kayıt tutmadır. Her aşamasının belgelendirmek zorunda olması üretici açısından ek bir maliyet getirmektedir (Şeker vd., 2017).

Türkiye'de verilen arıcılık eğitimi yetersiz olup, sadece Ziraat Fakültelerinin Zootečni bölümleriyle ve bazı ön lisans programlarıyla sınırlı kalmaktadır. Organik arıcılıkta kontrol ve denetleme işlemleri yetki kuruluşlarının yanı sıra tarım personelleri tarafından

gerçekleştirilmektedir. Bu işlemler yapılırken arıcılık konusunda yeterli bilgi birikimine sahip olmayan çalışanlar raporlama farklılığına neden olabilmektedir. Kontrol ve denetleme faaliyetinde yer alan personelin yeterli bilgi birikimine sahip olmaması, organik ürünlerin kontrol ve denetlenmesi aşamasında farklı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Son yıllarda sentetik kimyasalların aşırı derecede ve bilinçsizce kullanılması ile üretilen gıdaların insan sağlığını tehdit eder boyutlara ulaştığına dair görüş ve bulgular giderek artmaktadır. Bu olumsuzluklar doğal kaynakların ve enerjinin optimum kullanımı ile üretimdeki artışı değil kaliteyi ön plana alan, insan sağlığını koruyan ve güvenilir ürün alınmasını hedefleyen bir üretim şeklini ortaya çıkarmıştır. Organik üretim sistemi geleneksel üretim şekline bir alternatif olarak doğmuştur. Bu sistemde insan sağlığını tehdit eden tüm unsurlar minimize edilmeye çalışılmıştır. Organik arıcılıkta organik üretim içerisinde yer almaktadır. Organik arıcılıkta ise başta organik bal olmak üzere arı sütü, polen ve propolis gibi ürünleri de elde edilmektedir. Dört mevsimin yaşandığı göz önüne alındığında ülke genelinde bütün arı ürünlerini üretmek mümkündür. Elde edilen organik ürünlere ek olarak balmumu ve arı zehri de üretilebilmektedir.

Bugün ülke genelinde arı yetiştiricilerinin temel üretimi baldır. Bunun yanı sıra son yıllarda polen üretiminde artış görülmekle birlikte bu artış beklentilerin çok altındadır. Arı sütü üretimi de çok az sayıda üretici tarafından gerçekleştirilmektedir. Propolis üretiminde ise karasal iklime sahip yörelerimizde uygun koşullar bulunmaktadır. Türkiye organik arıcılık için doğal nektar ve flora kaynakları açısından büyük potansiyel barındırmaktadır. Organik arıcılık nektar yoğunluğunun olduğu bölgelerde teşvik edilmeli ve organik arıcılığa gerekli destek verilmelidir.

Konvansiyonel bal üretiminde dünyada 2. sırada yer alan Türkiye aynı başarıyı organik bal üretiminde de sağlayabilir. Organik arı ürünlerine ödenen fiyatların üreticiyi tatmin edecek boyutlara kavuşturulmasıyla birlikte organik arıcılık daha yaygın ve cazip hale gelecektir. Bunların yanı sıra organik arıcılığın belirli kriterler dikkate alınarak yapılması ve bazı dönemlerde mevsimsel dalgalanmaların yaşanması üretici açısından verim kayıplarına neden olabilmektedir. Bu olumsuzlukların yaşandığı dönemlerde organik bal üretiminde önemli düşüşler gerçekleşmekte, arıcılık sektörünün bulunduğu sıkıntılı dönemlerde devlet gerekli desteği sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

- Aslanbaş, E. (2017). Organik Arıcılıkta Hastalıkların Sağaltımı. *Türkiye Klinikleri J Vet Sci Pharmacol Toxicol-Special Topics*, 3(1), 38-45.
- Bölüktepe, F.E., & Yılmaz, S. (2008). Arı ürünlerinin bilinirliği ve satın alma sıklığı. *Uludağ Arıcılık Dergisi*, 8 (2), 53-62. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/143518>.
- Cengiz, M. M. (2018). Arıcılık ve Organik Bal Üretimi İçin Narman (Erzurum, Türkiye) Doğal Meralarında Ballı Bitki Potansiyeli. *Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 358-364.
- Demir, F., Sandalcıoğlu, Z.S. ve Erkan, C. (2023). Türkiye’de organik arıcılık., *Journal of Animal Science and Products (JASP)* 6 (1), 64-71.
- Dundar, A. N. (2021). Total phenolic and antioxidant bioaccessibilities of cookies enriched with bee pollen. *Journal of Food Processing and Preservation*, 46(6), e16085. <https://doi.org/10.1111/jfpp.16085>
- EC. (2007). On organic production and labelling of organic products and repealing Regulation. Council Regulation (EC), No 834/2007, 28 June 2007. Official Journal of the European Union, L 189.
- Ertosun, S. (2020). Thermal stability of nutraceuticals in bread enriched with bee products. Ph.D. Dissertation, Instituto Politécnico De Bragança Escola Superior Agrária, Bragança, 3 p.
- Ertürk, E.Y., Yılmaz, O. (2013). Türkiye’de Organik Arıcılık. *Çanakkale Ondokuz Mayıs Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 35–42.
- Genç, F. ve Dodoloğlu A. (2017). Arıcılığın Temel Esasları (Ders Notu), Atatürk Üniv. Zir. Fak. Yayınları, 341, Atatürk Üniv. Zir. Fak. Ofset Tesisi, Erzurum, 467s.
- Gül, A., Şahinler, N., Akyol, E. ve Şahin, A. (2005). Organik Arı Yetiştiriciliği. *MKU Ziraat Fakültesi Dergisi*. 10 (1–2), 63–70.
- Gökçe, M. (2002). Organik Arıcılık. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Organik Tarım Eğitim Sunumları, Ankara.
- Gökçe, M., Konak, F. (2003). Arıcılıkta Organik Üretim. Eğitim Sunumları. Arıcılık Araştırma Enstitüsü, Ordu.
- Kaftanoğlu, O. (2003). Ekolojik ve organik arı ürünleri üretimi. 2. Marmara Arıcılık Kongresi Bildiri Kitabı. Yalova.
- Konak, F. (2003). Organik Arı Yetiştiriciliği. II. Marmara Arıcılık Kongresi, 28–30 Nisan 2003, Yalova.
- Korkmaz, A. (2001). Ülkemiz Ballarında Kalıntı Sorunu ve İnsan Sağlığı Açısından Önemi. Türkiye 2. Ekolojik Tarım Sempozyumu, 14–16 Kasım 2001, Antalya.
- Köseoğlu, M., Yüce, B., Saner, G., Doğaroğlu, M. (2008). Türkiye Arıcılığının Güncel Durum Analizi. *Hasat Hayvancılık Dergisi*, 281, 52-61.

- Kösoğlu, M., Yücel, B. Y., Özsoy, N., Topal, E., Engindeniz, S. (2017). Türkiye Arıcılığında Ana Arının Koloni Gelişimine ve Arıcılık Ekonomisine Etkisi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(1), 55-60. <https://doi.org/10.24181/tarekoder.325618>
- Kumova, U., & Korkmaz, A. (2001). Arı Yetiştiriciliği, Tübitak, Ankara/Türkiye.
- Mayda, N., Özkök, A., Ecem Bayram, N., Gerçek, Y. C., Sorkun, K. (2020). Bee bread and bee pollen of different plant sources: determination of phenolic content, antioxidant activity, fatty acid and element profiles. *Journal of Food Measurement and Characterization*, 14(4): 1795-1809. <https://doi.org/10.1007/s11694-020-00427-y>.
- Merdan, K. (2018). Gümüşhane İlinde Organik Arıcılığın Gelişme Potansiyeli. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 4 (7), 68-82.
- Nakilcioğlu, E., Nurko, E. (2022). Kovadaki gizli mucize: arı poleni ve arı ekmeği ile gıdaların zenginleştirilmesi. *GIDA*, 47 (4), 604-615 doi: 10.15237/ gida.GD22044
- Niyaz, Ö. C., & Demirbaş, N. (2017). Arı ürünleri tüketicilerinin genel özellikleri ve tüketim tercihleri: Canakkale ili örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23 (2), 255-262. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/388386>.
- Özcan, M., Ceylan, D.A., Unver, A. ve Yetişir, R. (2003). Türkiye'nin Çeşitli Bölgelerinden Sağlanan Polen ve Propolis Ekstraktlarının Antifungal Etkisi, *Uludağ Bee Journal*, 3 (3): 27-34.
- Öztürk, A. İ. (2004). Türkiye'de Organik Bal Üretimi. 1. Uluslararası Organik Hayvansal Üretim ve Gıda Güvenliği Kongresi Bildiri Kitabı, Kuşadası/İzmir.
- Romanchuk, L.D., Lisohurska, O.V., Furman, S.V., Lisohurska, D.V., Kryvyi, M.M., Skydan, O.V. (2020). Efficiency of natural spruce extract against varroaosis in organic beekeeping. *Ukrainian Journal of Ecology*, 10 (6), 38-41. doi: 10.15421/2020_254.
- Sıralı, R. (2010). Arıcılığın Türkiye İçin Önemi. *Arıcılık Araştırma Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 4, Ordu.
- Şahinler, N., Toy, N.Ö., Şahinler, S. (2019). Organik Arı Ürünleri Üretimi ve Organik Arıcılık. 4 th International Anatolian Agriculture, Food, Environment and Biology Congress, 20-22 April 2019, Afyonkarahisar.
- Şeker, İ., Köseman, A., Karlıdağ, S., Aygen, S., 2017. Arıcılık Faaliyetleri II: Malatya İlinde Arıcılık Faaliyetlerinin Yetiştirici Tercihleri, Üretim Nitelikleri ve Arı Hastalıkları Kapsamında Değerlendirilmesi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 14 (2): 54-63.
- Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü (TAGEM), (2017). Arı Sütü Üretimi. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/aricilik/Belgeler/kitap/ari%20s%C3%BCt%C3%BC.pdf> (Erişim Tarihi: 10.09. 2024).
- T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2024). Arıcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/aricilik/Link/2/Aricilik-Istatistikleri> (Erişim Tarihi: 09.09.2024)

Tunca, R.İ., Taskin,A., & Karadavut, U. (2015). Türkiye’de arı ürünlerinin bazı illerdeki tüketim alışkanlıklarının ve farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Türk Tarım Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 3(7), 556-561. <https://openaccess.ahievran.edu.tr/>

Yetkin, M. A. (2010). Organik Arı Yetiştiriciliği, Samsun İl Tarım Müdürlüğü. https://samsun.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Yayinlar/Kitaplarimiz/organik_ari_yetistiriciligi.pdf. (Erişim Tarihi:11.09.2024)

Yücel, B. (2005) Organik Arıcılığın Ülkemizdeki Vizyonu, *Hasad Dergisi*, 241, 56-61.

Yolcu, H., Bayram, B., & Aksakal, V. (2014). Dünya Organik Tarımsal Üretiminde Avrupa’nın Yeri. *Erzincan University Journal of Science and Technology*, 1(2), 155-170. <https://doi.org/10.18185/erzifbed.80612>

TÜRKİYE’DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ, DURUM TESPİTİ, ÇÖZÜM ODAKLI POLİTİKALAR

Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN

Gümüşhane Üniversitesi, kurtulus_m@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4513-0920

ÖZET

Sağlıklı bir toplum ve gelecek nesiller için gıdanın hammadde kaynağı olan tarım ve hayvancılık, ulusal ve uluslararası arenada stratejik bir sektör konumundadır. Günümüzde gelişmiş ülkeler hayvansal üretimi akılcı ekonomik politikalarla desteklemekte, üretimde istikrar sağlamakta, dış satımcı ülke konumunda yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise uygulanacak akılcı ekonomik politika tedbirleri ile kırsal kalkınmayı sağlamayı hedeflemektedirler. Bu noktada kırsal ekonomik kalkınmanın temel lokomotifine haline gelen hayvancılığın geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de hayvancılık sektörünün mevcut durumu ve çözüm odaklı politikalar ele alınmıştır. Araştırmada elde edilen alan yazını ve bulgular neticesinde hayvansal üretimin sürekli azaldığı ve hayvansal tüketimin gelişmiş ülkelerin altında kaldığı tespit edilmiştir. Özellikle maliyet artışı, hızlı nüfus artışı sonucu kırmızı ette arzın talebi karşılayamaması, canlı et ithalatına gidilmesi, tüketiciye ucuz et tedariki, kırdan kente doğru genç nüfusun sürekli göç etmesi, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi etkenler hayvansal üretimin gelişiminde büyük tehdit oluşturmakta ve bu iş ile uğraşanlar açısından bu durum bir kısır döngü yaratmaktadır. Tüm bulgulardan hareketle yapılması gereken sektörün destekleme düzeyinin ve etkinliğinin yükseltilmesi; kısa, orta ve uzun vadeli tarım politikalarının belirlenmesi, değişen bakanlarla birlikte değiştirilmeyecek milli politikaların uygulamaya konulması zorunluluk arz etmektedir. Bu tedbirlerin uygulamaya konulması ile yeni iş ve istihdam olanakları doğacak ve bu sayede kırdan kente göçün önlenmesi sağlanacak, kırsal kalkınma ve sosyo-ekonomik yapıda gelişme, gelir ve refah artışı sağlanması gibi konularında da büyük bir iyileşme yaşanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kırsal Kalkınma, Hayvancılık Sektörü, Göç

LIVESTOCK SECTOR IN TURKEY: SITUATIONAL ANALYSIS AND SOLUTION- ORIENTED POLICIES

ABSTRACT

Agriculture and livestock, which serve as the raw material source for food, are strategically important sectors both nationally and internationally for a healthy society and future generations. Today, developed countries support animal production with rational economic policies, ensure stability in production, and position themselves as exporting countries. In developing countries, the aim is to achieve rural development through the implementation of rational economic policy measures. At this point, it is essential to develop and strengthen livestock, which has become the primary driver of rural economic development.

This study addresses the current state of the livestock sector in Turkey and solution-oriented policies. As a result of the literature review and findings obtained from the research, it has been determined that animal production is continuously declining and that animal consumption remains below that of developed countries. Factors such as rising costs, the inability of red meat supply to meet demand due to rapid population growth, reliance on live meat imports, the provision of cheap meat to consumers, the continuous migration of the young population from rural areas to urban centers, climate change, and global warming pose significant threats to the development of animal production, creating a vicious cycle for those involved in this sector. Based on all the findings, it is essential to enhance the level and effectiveness of support for the sector; establish short-, medium-, and long-term agricultural policies; and implement national policies that will remain unchanged despite changing ministers. The implementation of these measures will create new job and employment opportunities, thus preventing rural-to-urban migration. Additionally, there will be significant improvements in rural development, socioeconomic structure, and increases in income and welfare.

Keywords: Türkiye, Rural Development, Livestock Sector, Migration

1. GİRİŞ

Son yıllarda artan döviz kurları ve yükselen enflasyon nedeniyle ithalatın pahalılaşması, kullanılan girdi fiyatlarının yükselmesine neden olmuş, bu olumsuz durumdan hem küçük hem de büyük işletmeler çok fazla zarar görmüştür. Günümüzde yaşanan ekonomik kriz ise süt ve damızlık hayvan yetiştiriciliği yapan işletmeleri küçültme politikalarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum hatta gebe hayvanların kesime gönderilmesine neden olacak kadar vahim sonuçlara yol açmıştır. Maliyetlerde ve fiyatlarda önlenemeyen artışlar, üretim ve tüketim miktarını düşürmüş, hayvancılık sektörü ciddi bir darboğaza girmiştir. Yaşanan bu olumsuzluklar gelecekte hayvansal gıdada kıtlık yaşanabileceğine işaret etmektedir.

Hayvancılık sektörü Türkiye ekonomisinin, sosyal yapının ve milli güvenliğin temel taşı olarak görülmektedir. Hayvancılık sektörü, kırsal alanda ve hayvancılığa dayalı sektörde istihdam yaratma, göçü önleme, bölgelerarası sosyal ve ekonomik yönden dengeli kalkınma, sağlıklı beslenme ve sanayiye ham madde temin etme açısından önemli bir mihenk taşıdır. Tüm bunlar dikkate alındığında hayvancılık, kırsal kalkınmanın lokomotifi olarak düşünülebilir. Son yıllarda yaşanan ekonomik krizler, küresel iklim değişiklikleri ve kuraklık, tüm dünyayı etkileyen covid-19 pandemisi, yaşanan depremler ve sınır bölgelerde yapılan savaşlar gibi süreçler hayvancılık sektörünü çok fazla etkilemiştir.

Türkiye’de hayvancılık sektörü rakamsal olarak ele alındığında; 2022 yılı için hayvansal üretim toplamda 2.4 milyon ton beyaz et, 2.19 milyon ton kırmızı et, 21.5 milyon ton süt ve 20 milyar civarında yumurta üretimi şeklinde gerçekleşmiştir. Hayvansal tüketim ise 2022 yılı için toplamda 21 kg beyaz et, 9,9 kg kırmızı et, 191 adet yumurta ve 207 litre süt olduğu tahmin edilmektedir. Elde edilen tüketim miktarları gelişmiş ülkelerin tüketim rakamlarının çok altındadır. Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde yıllık süt tüketimi 331 kg, kırmızı et tüketimi ise yıllık 80-90 kg. dır (TÜİK, 2022). Kırmızı et tüketiminin AB ülkelerinde bu derece yüksek olmasında domuz etinin etkisi çok fazladır. Türkiye’de domuz etki tüketimi yasak olduğundan

ve artan nüfusu da dikkate aldığımızda küçük ve büyükbaş hayvanlardan elde edilen ürünlerin hızla ve sağlıklı bir şekilde artırılması gerekmektedir.

Hayvansal üretim verileri de dikkate alındığında Türkiye hayvancılığı sürekli kan kaybetmektedir. Hayvansal üretimdeki azalmaların nedenleri arasında artan fiyatlar, maliyet artışı, kırsaldan kente genç nüfus göçü, iklim değişikliği ve küresel ısınma yer almaktadır. Bunların yanı sıra tüketiciye daha ucuz et tedariki gibi gerekçelerle canlı hayvan ve et ithalatına gidilmesi, hızlı nüfus artışının ihtiyacını et arzının karşılayamaması gibi etkenlerde hayvancılığı tehdit etmektedir. Yurt dışından daha ucuz hayvan getirilmesiyle yerli üreticilerin ürünleri iç pazarda rekabet edememekte, bu durum üreticilerin hayvancılıktan uzaklaşmasına ve hayvan sayılarını zorunlu olarak azaltmasına neden olmaktadır.

Hayvancılık konusunda Türkiye'yi bekleyen en büyük tehlike ise kırsal alanda yaşayan insanların yaş ortalamasının artması ve hayvancılıkla uğraşan üretici sayısının sürekli azalmasıdır. Şu an için hayvancılıkla uğraşan ve kırsalda yaşayanların yaş ortalaması 57'dir. Bir insanın fiziki gücü dikkate alındığında bu yaş ortalaması ile 20 yıl sonra kırsal alanda hayvancılık yapacak insanın kalmayacağı söylenebilir. Gelecekte hayvancılık sektöründe krizin yaşanması kaçınılmazdır. Bu krizin kısa vadede çözümü oldukça zordur. Ortaya çıkabilecek krizin şiddetini azaltmak için damızlık ineklerin kesilmesi ve işletmelerin kapanmasının önüne geçilmeli, maliyet artışı ve karsızlık krizi ile ilgili acil önlemler alınmalıdır (Güven ve Yavuz, 2020).

Hayvansal ürünlerde özellikle girdi maliyetlerinde büyük artışlar yaşanmaktadır. Ülkede yaşanan döviz artışları ve önlenemeyen enflasyon girdi maliyetlerini kat kat artırmıştır. Özellikle kaba yem fiyatlarındaki artışa, mazot, elektrik, yem bitkisi tohumu, veteriner aşı ve ilaçları vb. girdilerdeki artış da eklenince üretici gelecekte üretim yapıp yapmama konusunda kararsız kalmıştır. Büyük baş hayvancılıkta girdi fiyatlarının yaklaşık %70'ini yem giderleri oluşturmaktadır. Yem maddelerinin yaklaşık 2/3'ü yurt dışından temin edilmektedir. Bu durumda döviz fiyatlarında yaşanan artış yem fiyatlarını etkilemekte, üreticiler artan yem fiyatları sonucu zarar etmektedirler. Besi işletmelerine hayvan tedarikinde bulunan süt ve damızlık işletmelerinde sürdürülebilirliğin sağlanması süt /yem paritesi de denilen kriterin standardize edilmesi ve korunması ile mümkündür. Bu durum devlet politikası haline getirilmelidir. Hayvancılık sektörünün içinde bulunduğu olumsuz durumdan çıkabilmesi kısa, orta ve uzun dönemde somut tedbirlerini hayata geçirmesine bağlıdır (Sakarya ve Aral, 2008: Ünlü Ören, 2021).

2. DÜNYADA HAYVANCILILIĞIN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Tarımın en önemli alt sektörlerinden biri de hayvancılıktır. İnsanların başta et, süt ve yumurta olmak üzere önemli temel ihtiyaçları hayvancılık sektörüyle karşılanmaktadır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre 2021 yılında tarım sektörü dünya gayri safi hâsılasının %4,6'sına karşılık gelmekte, hayvancılık sektörü ise tarımsal gayri safi hâsılasının %31'ini oluşturmaktadır. Bu oran AB ülkelerinde %40 iken Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde %30'lar civarındadır (FAO, 2021).

Dünya hayvan varlığına bakıldığında; 2021 yılı verilerine göre dünyada 1,5 milyar baş sığır, 2,4 milyar baş koyun ve keçi, 204 milyon baş manda, 975 milyon baş domuz, 39 milyon baş

deve ve 28 milyar adet kanatlı hayvan varlığı bulunmaktadır (Tablo 1). Geçmiş yıllara göre bir mukayese yapıldığında 1970 yılından 2021 yılına kadar olan dönem içerisinde sığır-mandada %46, koyun ve keçide %66 ve domuzda %78 ve kanatlılarda ise bu artış %384 olmuştur. 2021 yılı verilerine göre dünyada yıllık kişi başına 45 kg et tüketilmektedir. Bu tüketimin 17,5 kilogramı kanatlı hayvanlar, 14,7 kilogramını domuz eti, 9,7 kilogramını sığır ve manda, 2,1 kilogramını koyun ve keçi, 1 kilogramını ise diğerleri oluşturmaktadır (FAO, 2021).

Tablo 1. Yıllara Göre Dünya Hayvan Varlığı (1.000 baş)

Hayvan Türü	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2019	2020	2021
Sığır	1.081.641	1.217.018	1.298.403	1.314.761	1.428.636	1.452.464	1.511.021	1.525.939	1.529.295
Koyun-Keçi	1.440.966	1.562.997	1.799.114	1.805.676	2.000.380	2.139.562	2.332.787	2.391.243	2.396.135
Domuz	547.231	797.778	855.963	899.105	965.855	990.507	850.320	952.632	975.410
Manda	107.263	121.494	148.184	164.114	194.169	196.142	204.342	187.623	203.939
Deve	23.479	23.832	25.321	28.117	24.086	28.305	37.509	38.654	39.296
Kanatlı	5.699.092	7.953.134	11.752.063	16.021.384	28.929.130	30.451.890	35.239.145	35.066.346	27.611.738

Kaynak: FAO, 2021

Dünya hayvan varlığına bakıldığında 1970 yılından 2021 yılına kadar olan dönem içerisinde 2021 yılı hariç diğer dönemlerde sürekli artış gerçekleşmiştir. 1970 yılında dünya nüfusu 3.7 milyar iken bu sayı 2021 yılında 7.9 milyara kadar ulaşmıştır. Değerlendirmeye alınan dönemde dünya nüfusu %53'lük artış göstermiştir. Sığır-manda hariç diğer hayvan varlıklarındaki artış dünya nüfusunun üzerinde gerçekleşmiştir. Artan nüfusun beslenmesi için gereksinim duyulan hayvan varlığı ihtiyacı karşılar niteliktedir. Türkiye'de ise yerli üretim gereksinimi karşılamanın çok ötesindedir.

3. TÜRKİYE'DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ

Türkiye'de hayvan sayısı cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar sürekli değişim göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından İkinci Dünya Savaşına kadar olan dönemde sayısal olarak önemli bir artış yaşanmış, savaş yıllarında ise bu artış hızı sürekli düşmüş ve bazı hayvan türlerinde de azalmalar meydana gelmiştir. Savaştan sonraki dönemde ise hayvan sayılarında tekrar artış devam etmiş, hayvan türlerine bağlı olarak en yüksek sayıya 1960-1980 yılları arasında ulaşılmıştır. 1980'li yıllarla birlikte hayvan türlerinde hızlı bir azalma yaşanmıştır (Tablo 2, Tablo 3). 2000 yıllarına kadar hayvan sayısında meydana gelen azalma da desteklemelerin ve teşviklerin yetersiz oluşunun büyük etkisi bulunmaktadır. 2000 yılından sonra devlet desteklemelerini ve teşvik miktarını artırmış bu sayede büyük ölçekli hayvancılık tesislerinde önemli ölçüde artış yaşanmıştır. Bu artış 2020 yılına kadar devam etmiş, 2021 yılından sonra ise büyükbaş hayvan sayısında tekrar azalma eğilimi görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2. Türkiye'de Yıllara Göre Büyükbaş Hayvan Varlığı (1.000 baş)

	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2019	2020	2021	2022
Sığır	13.189	15.567	12.173	10.761	11.370	13.994	17.688	17.963	17.851	16.852
Manda	1.178	1.040	429	146	85	134	184	192	186	172
Toplam	14.369	16.609	12.604	10.907	11.455	14.128	17.872	18.155	18.037	17.024

Kaynak: FAO, 2023 ve TÜİK, 2023b

Türkiye’de yıllar itibariyle hayvan varlığı, 1970’li yıllardan günümüze kadar olan dönem içerisinde inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1970 yılında Türkiye’nin nüfusu yaklaşık 36 milyon iken 2022 yılında 85 milyona ulaşmıştır. Geçen bu süre içerisinde nüfus oranında %58’lik bir artış yaşanmıştır (TÜİK, 2023a). Fakat aynı dönem içerisinde büyükbaş hayvan varlığında sadece %16 oranında bir artış gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023b). Nüfusu sürekli artan bir ülke beslenme ihtiyacını kaynakların yetersiz olması durumunda ithalat yaparak karşılama yoluna gidecektir. Bu durumda hayvan sayısında yaşanan arz eksikliği Türkiye’yi dışarıya daha fazla bağımlı hale getirecektir.

Tablo 3. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Koyun ve Keçi Varlığı (1000 Baş)

Yıllar	Koyun	Keçi	Toplam
1970	36.351	20.267	56.618
1980	46.026	18.775	64.801
1990	43.647	11.942	55.589
1995	33.791	9.111	42.902
2000	28.492	7.201	35.693
2005	25.304	6.520	44.450
2010	23.090	6.293	29.383
2015	31.508	10.416	41.924
2018	35.195	10.922	46.117
2019	37.276	11.205	48.481
2020	42.127	11.986	54.113
2021	45.178	12.342	57.520
2022	44.688	11.578	56.266

Kaynak: TÜİK, 2023b

Türkiye’de küçükbaş hayvancılık faaliyeti, 1970-1980 yılları arasında rakamsal olarak büyük artış göstermiş, 1990-2000 yılları arasında ise düşüşe geçmiş, 2000 yılından sonra ise inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1970 yılında 36.351 bin baş olan koyun sayısı 2022 yılında 44.688 başa çıkmıştır. En büyük artış 1980 yılında yaşanmış ve bu sayı 46.026 bin başa kadar ulaşmıştır. En büyük düşüş ise 1995 yılında yaşanmıştır (33.791 bin baş). Keçi sayısında ise 1970 yılından 2010 yılına kadar olan dönem içerisinde sürekli düşüş yaşanmıştır. 1970 yılında 20.267 bin baş olan keçi sayısı 2020 yılında 6.293 bin tona kadar düşmüştür. 2010 yılından sonra keçi ve keçi ürünlerine talep sürekli artmış ve keçi varlığı 12.242 bin başa kadar yükselmiştir. 2022 yılıyla birlikte keçi sayısında tekrar düşüş yaşanmış ve 11.578 bin başa kadar bu sayı azalmıştır (Tablo 3).

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinden sonra, kanatlı hayvan yetiştiriciliği en önemli uğraş alanlarından biridir. Son yıllarda kent nüfusunun giderek artması, beyaz etin sağlıklı olması ve birim fiyatının görece daha düşük olmasından dolayı kanatlı hayvan tüketimi artmıştır. Türkiye’de kanatlı hayvan yetiştiriciliği sırasıyla Marmara Bölgesi, Ege ve İç Anadolu Bölgeleri’nde yoğun olarak yapılmaktadır. 2022 yılı verilerine göre Türkiye’de toplam 1.347.726.670 adet tavuk kesilmiş olup toplam 2.417.995 ton tavuk eti ve 5.593.282 adet hindi kesilmiş olup toplam 53.646 ton hindi eti üretimi gerçekleştirilmiştir (TİGEM, 2022).

4. HAYVANCILIKTA YAŞANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ODAKLI POLİTİKALAR

Son dönemlerde hayvancılık sektöründe yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, çözülemeyen sorunlardan dolayı hayvansal üretim beklentilerin ve hedeflerin çok altında kalmıştır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça hayvansal üretime yönelme de artmakta, hayvancılık tarımsal ekonominin lokomotifine haline dönüşmektedir. Türkiye’de tüm dünyada olduğu gibi özellikle büyükbaş hayvancılıkta ön planda olmuştur. Türkiye’de hayvancılık sektörü sayısal olarak büyüme sağlamış olmasına rağmen bazı sorunların çözümünde yapılan reformlarda yetersiz kalmıştır (Saygın ve Demirbaş, 2018).

Türkiye’de hayvansal üretim kendi ihtiyacını karşılamanın çok ötesindedir. Büyükbaş hayvansal üretimin çözüme kavuşturulması gereken birçok problemi bulunmaktadır. Bunlar arasında; yerli ırkların ıslah edilememesi, mera alanlarının sürekli azalması, üretimde maliyetlerin sürekli artması, ihtiyacı karşılayacak miktarda kaliteli kaba yemin üretilmemesi, üretimden tüketim aşamasına kadar aracı sayısının fazla olması, hayvan hastalıklarıyla mücadelede yetersiz kalınması, kesif yem hammaddesi gereksiniminde dışarıya bağımlı olunması ve örgütlemeye yetersizlikler yer almaktadır (Ergün ve Bayram, 2021:173). Büyükbaş hayvancılıkta yaşanan benzer sorunlar küçükbaş hayvancılıkta da yaşanmaktadır. Bu sorunların yanı sıra kırsal kesimden kentsel kesime ya da büyük şehirlere sürekli bir göçün yaşanması nedeniyle çoban bulunamaması ve tarımsal ürünlerin değerinde pazarlanamaması da diğer önemli sorunlar arasındadır (Sevinç vd., 2018).

Et ve süt üretimi birbirinin ikamesi değil birbirinin tamamlayıcısıdır. Süt sektöründe yaşanan ekonomik krizler, kırmızı et sektörünü doğrudan etkileyebilmektedir. Süt üreten anaç hayvanların kesime gönderilmesiyle doğacak buzağı, kuzu ve oğlakların sayısında azalma meydana gelecek bu durumda kırmızı et üretiminde ciddi oranda bir açık meydana gelecektir. Bu açıklar zaman zaman et ithalatıyla kapatılmaya çalışılmaktadır ancak yapılan ithalatlar fiyatların düşmesine ve kırmızı et açığına olumlu bir katkı sağlayamamaktadır. Sektörün sorunlarını ithalat yaparak çözmeye çalışmak hayvansal üretime büyük zarar vermektedir. Bu durumda hayvancılığı bırakacak üreticilerin tekrar hayvancılığa kazandırılması mümkün görünmemektedir (Karakuş, 2011).

Kanatlı hayvan sektörünün sorunlarında ise hammadde fiyatlarının yüksek olması ve yemde ithalata bağımlılık öne çıkmaktadır. Bunların yanı sıra ihracat desteklerinin yetersizliği, sektör ürünlerine yönelik bilgi kirliliği, Ar-Ge harcamalarında maliyetlerin yüksek olması, ihracatta yeni pazar ihtiyacı da çözüm gerektiren diğer sorunlar arasında yer almaktadır. Yem maddelerinin yüksek maliyetlerle üretilmesi ve dış piyasalardan ithalat yoluyla karşılanması nedeniyle, kanatlı hayvan ürün maliyetleri de yükselmektedir. Üretim maliyetlerindeki artış dış piyasayla rekabet gücünü ve ihracat olanaklarını da azaltmaktadır. Türkiye’de tarımsal örgütlenme ve kooperatifleşmenin sürdürülebilir bir boyutta olmaması girdi maliyetlerinin artmasına neden olmakta, hayvansal ürünlerin pazar olanaklarını da azaltmaktadır. Buda piyasada yer alan küçük işletmelerin rekabet alanını daraltmaktadır (Karlı vd., 2018).

Tüm bu sorunlardan yola çıkılacak olursa, iç pazara yönelik çalışmalara ağırlık verilmeli ve uzun vadeli projeler hayata geçirilmelidir. Katma değeri yüksek ürünlerin markalaştırılması ve

yurt dışında tanıtılmasına ağırlık verilmelidir. Devlet bünyesinde hayvan saygısına yönelik çalışmalar yeniden gözden geçirilmeli özel ve özerk bir yapıya dönüştürülmelidir. Yerli aşı ve ilaç üretimi desteklenmeli, ithalata bağımlılığı azaltıcı çalışmalara ağırlık verilmelidir. Üretim miktarını artırmaya yönelik teşvikler buldukları yöreye ve bölgelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermelidir. Sulu tarım yapma imkânı olan bölgelerde süt hayvancılığı, kaba yem üretimi ve sulu tarım yapma imkânı kısıtlı olan bölgelerde besicilik faaliyeti teşvik edilmelidir. Tarımsal destekler sadece üretimi artırma amaçlı değil aynı zamanda ülke tarımının planlanması amacıyla da uygun kullanılmalıdır. Hayvancılığın geliştirilmesine yönelik eğitim çalışmalarının sayısı artırılmalı, üretim ile ilgili teşviklerde eğitim sertifikasına sahip çiftçilere öncelik verilmelidir. Devlet bünyesinde yer alan tarımsal işletmeler yetiştiricilerin uygulamalı eğitimlerini sağlayacak yapılanmalar oluşturmalarıdır (ÇHHD, 2021).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hayvancılık sektörü hem dünyada hem de Türkiye’de insanlara besin maddesi sağlama, istihdama önemli katkıda bulunması, dış ticaret yoluyla ülke ekonomisine katkı sağlama açısından, her dönem stratejik önemini korumuştur. Türkiye’de büyük ve küçükbaş hayvancılığa yönelik elverişli alanların varlığı, hayvancılığı yaşam tarzı olarak benimsemiş insanların çokluğu, çok sayıda coğrafi işaret tescilli et ve süt ürünlerinin zenginliği hayvancılığın vazgeçilmez bir uğraş olduğunu ortaya koymaktadır.

Geçmişten günümüze kadar geçen süreçte büyükbaş, küçükbaş ve kanatlı hayvan sayısında ve hayvansal ürünlerin üretimde artış meydana gelse de bu durum tüketilen ürün bazında gelişmiş ülkelerin çok altındadır. Sağlıklı ve dengeli beslenmenin temel göstergesi hayvansal ürünlerin tüketim miktarıyla ölçülmektedir. Bu noktada hayvansal kaynaklı protein tüketiminin artırılması için, hayvancılığın cazip bir sektör haline getirilmesi, üreticilerin üretim maliyetlerinin düşürülmesi, ürünlerin aracı olmadan doğrudan tüketiciye ulaşması için birlik ya da kooperatifleşme adı altında birleşmesi, hayvansal ürünlerin tüketim alışkanlığının yaygınlaştırılması için kalıcı ve uzun vadeli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında hayvancılığın geliştirilmesi için uzun vadeli çalışmalar yapıldığı, daha sonraki süreçte popülist fiyat politikaları, teşvikler ve farklı ithalat politikalarına dayalı bir hayvancılık rejimi sürdürüldüğü bilinmektedir. Hayvancılık verilerinde yıllar itibarıyla sayısal artış görülmesine rağmen, gelişmişlik seviyesini nitelik olarak artıran bir ilerleme yaşanmamıştır. Hayvancılığı nitelik anlamında geliştirilmesi halkın coğrafi, sosyoekonomik ve kültürel yapısına uygun, yem hammaddeleri üretimini artırmaya yönelik politikalar benimseyen, hayvansal ürünlerin dünyada kabul edilen kalite standartlarına uygunluğunu sağlayan, hayvan sağlığı konusunda dışa bağımlılığı azaltan, hayvan ve hayvansal ürünler için ciddi bir yurt dışı pazarı yaratma politikalarını birlikte ele alan ve uzun vadeli projelerden oluşan politikaların uygulamaya konulması ile mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

Çiftlik Hayvanları Hekimleri Derneği (ÇHHD), (2021). Ülkemiz Hayvancılığında Başlıca Sorunlar ve Öneriler, <https://www.ciftlikhayvanlarihekimligi.org/assets/pdf/%C3%9CLKEM%C4%B0Z%20HAY>

VANCILI% C4% 9EINDA% 20BA% C5% 9ELICA% 20SORUNLAR% 20VE% 20% C3% 96NE
R% C4% B0LER.pdf. Erişim Tarihi: 30.10.2024.

Ergün, O. F., & Bayram, B. (2021). Türkiye’de Hayvancılık Sektöründe Yaşanan Değişimler. *Bahri Dağdaş Hayvancılık Araştırma Dergisi*, 10(2), 158-175.

FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü), (2021). FAOSTAT: Trade: Crops and livestock products. In: FAO. Rome. Cited October 2022. <https://www.fao.org/faostat/en/#data/TCL>. Erişim Tarihi: 29.09.2024.

FAO, (2023). FAO Türkiye. <https://openknowledge.fao.org/atmire-cua/reports/TopCountries?size=100&sort=popularity>. Erişim Tarihi: 30.09.2024.

Güven, O., & Yavuz, F. (2020). Büyükbaş hayvancılık sektöründe üretici profili ve işletme yapısı: TRA2 Bölgesi örneği. *Akademik Ziraat Dergisi*, 9(1), 81-92.

Karakuş, K. (2011). Türkiye’nin Canlı Hayvan ve Kırmızı Et İthaline Genel Bir Bakış. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 1(1), 75-79.

Karlı, B., Gül, M., & Kadakoğlu, B. (2018). Türkiye’de Tarımda Üretici Örgütlenmesinin Önemi ve Gelişimi. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel sayı 1(ASM 5), 318-329.

Sakarya, E., & Aral, Y. (2008). Hayvancılık işletmelerinde maliyeti oluşturan masraf unsurları ve et sanayi işletmelerinde safha maliyet sistemi. *Verimlilik Dergisi*, (3), 115-134.

Saygın, Ö., & Demirbaş, N. (2017). Türkiye’de Kırmızı Et Sektörünün Mevcut Durumu ve Çözüm Önerileri. *Hayvansal Üretim*, 58(1), 74-80. <https://doi.org/10.29185/hayuretim.335515>.

Sevinç, G., Kantar Davran, M., & Sevinç, M. R. (2018). Türkiye’de Kırdan Kente Göç ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 70-82. <https://doi.org/10.25204/iktisad.330930>.

TİGEM (Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü), (2022). Hayvancılık Sektörü Raporu. <https://www.tigem.gov.tr/Folder/GosterimDetayDosyasi/40de3b5c-84e6-4e33-87e4-ce8dd84f1130.pdf>. Erişim Tarihi: 22.09.2024.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2022). Kırmızı Et Üretim İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kirmizi-Et-Uretim-Istatistikleri-2022-49696>. Erişim Tarihi: 28.09.2024.

TÜİK, (2023a). İstatistik Veri Portalı. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>. Erişim Tarihi: 30.09.2024.

TÜİK, (2023b). Hayvansal Üretim İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayvansal-%C3%9Cretim-%C4%B0statistikleri-2023-49681&dil=1> Erişim Tarihi: 29.09. 2024.

Ünlü Ören, H. G. (2021). Dünya’da, Bölgelerde ve Türkiye’de Hayvancılık Sektörü. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 22(48), 72-95.

THE IMPACT OF CORPORATE GOVERNANCE QUALITY ON CAPITAL STRUCTURE

Prof.Dr. Dilek DEMİRHAN

Ege Üniversitesi,

dilek.demirhan@ege.edu.tr - ORCID: 0000-0001-6507-2927

ABSTRACT

According to the agency theory perspective of capital structure, higher levels of debt help to reduce the amount of free cash flow available to managers, preventing them from making wasteful and unnecessary expenditures (Kochhar, 1996). At this point, corporate governance is considered as an important mechanism to decrease the agency costs and solve the conflict of interest between managers and shareholders, and between creditors and shareholders. Thus, corporate governance practices are expected to have an impact on capital structure decisions (Boateng et al., 2017). Motivated by this expectation this study aims to investigate the effect of the quality of corporate governance practices on capital structure decisions. The sample of the study covers the firms traded at Borsa Istanbul Corporate Governance Index (XKURY). Since XKURY has been calculated by Borsa Istanbul since 2007, data of the study covers the period between 2007-2023. Panel data analysis is used to achieve the purpose of the study. Three regression models are used to investigate the effect of corporate governance on capital structure. Dummy variable taking value of 1 if the company is listed in XKURY, and 0 if it is not listed in XKURY is used to represent the corporate governance quality. Control variables including the determinants of capital structure are also used in models based on literature. Findings reveal that corporate governance variable has a significant negative effect on “Total Liabilities/Total Assets” ratio and “Long-term Debt/Total Assets”, no significant effect on “Short-term Debt/Total Assets” ratio. In summary, these findings, aligning with prior research (Atanasova et al., 2015; Haque et al., 2015), indicate that the observed negative relationship between corporate governance and both total and long-term debt may reflect a preference for equity financing among firms with stronger corporate governance standards.

Key Words : Corporate Governance, Capital Structure, BIST Corporate Governance Index

1. INTRODUCTION

Capital structure decisions are among the most popular area of concern in corporate finance literature. Enormous number of studies have been conducted since the seminal paper of Modigliani and Miller (1958). An important vein of those studies has focused on the determinants of capital structure by analyzing the factors affecting the leverage ratios of firms empirically. Based on the findings of them, different theoretical approaches have been developed which try to explain the relationship between firm-specific, industry-specific and macroeconomic factors and capital structure decisions. However, as Myers (2001) pointed out there is no universal theory of capital structure choice, only there are useful conditional theories. Most prominent theories are trade-off theory, agency theory, pecking-order theory, market-timing theory and stakeholder theory. Among them, trade-off theory has gained momentum after 2009 and agency theory has picked up pace after 2011. The acceleration of the studies concerning agency theory is most probably because of the increasing interest in corporate governance (Bajaj, Kashiramka, & Singh, 2021).

Agency Theory is based on agency relationships, especially between shareholders and managers, and it argues that managers may not always behave in the best interest of shareholders. As a result, conflict of interest between managers and shareholders arises, which is called the agency problem. There is also an agency relationship between creditors and shareholders, which may result in agency problems, too. Both agency problems create agency costs, and according to Jensen and Meckling (1976) an optimal capital structure occurs where those agency costs are minimized. According to the agency theory perspective of capital structure, higher levels of debt help to reduce the amount of free cash flow available to managers, preventing them from making wasteful and unnecessary expenditures (Kochhar, 1996). At this point, corporate governance is considered as an important mechanism to decrease the agency costs and solve the conflict of interest between managers and shareholders, and between creditors and shareholders. Thus, corporate governance practices are expected to have an impact on capital structure decisions (Boateng et al., 2017). Motivated by this expectation, this study aims to investigate the effect of the quality of corporate governance practices on capital structure decisions by using panel data analysis. The sample of the study covers the firms traded in Borsa Istanbul Corporate Governance Index (XKURY). Since XKURY has been calculated by Borsa Istanbul since 2007, data of the study covers the period between 2007-2023. Firstly, the literature review about the effects of corporate governance practices on capital structure decisions will be presented. Afterwards, data, methodology and findings of the study will be explained. Finally, the study will be concluded by interpreting and evaluating the findings both for future researchers and practitioners.

2. LITERATURE REVIEW

Determining the factors affecting the capital structure decisions of firms has been a popular topic among researchers of corporate finance for over fifty years. Exploring the determinants of capital structure still continues to attract attention, because of the increasing interest of the researchers to find out the various country-specific and institutional factors affecting the capital structure choice of firms especially in emerging economies. Moreover, analyzing the relationship between corporate governance and capital structure has also emerged as an important theme in this research area (Bajaj et al., 2020). The emergence of this theme is mostly based on the increasing importance of corporate governance concept especially after big corporate scandals such as Enron, Worldcom etc.

There are different approaches to the definition of corporate governance. Cadbury's Report, which was published in 1992 in the United Kingdom, defined corporate governance as "*the system by which companies are directed and controlled*". According to this report the shareholders' role in corporate governance is to appoint the directors and the auditors, and the party who is responsible for the governance of the company is board of directors. A broader definition has been made by OECD (2015) as "*a set of relationships between a company's management, its board, its shareholders and other stakeholders*". Different mechanisms can be built by designing these relationships in a way that would protect the welfare of all the stakeholders of an organization, whether profit-oriented or not. The information asymmetry between managers and stakeholders may be reduced by the help of these corporate governance mechanisms, and as a result the stakeholders can reach reliable information about the organizations.

Both OECD and Cadbury's Report approaches are considered as an operational perspective in defining corporate governance. Different from Cadbury, OECD definition also has relationship and stakeholders' perspectives. There is also a societal perspective, even wider than the stakeholder perspective, which sets corporate governance at a high level of abstraction. This perspective considers corporate governance as a whole set of legal, cultural, and institutional arrangements that determine what public corporations can do. Despite this broad perspective, financial economists define corporate governance more narrowly by focusing on the ownership structure of companies and the legal protection available to investors (Tricker, 2015).

As a result of different perspectives in defining corporate governance, studies which investigate the relationship between corporate governance and capital structure have used different proxies such as board composition, duality, number of outside directors, board size and institutional investors to represent corporate governance practices. In a study, which investigates the relationship between capital structure and institutional investors, Al-Najjar & Taylor (2008) find a negative relationship between the size of institutional ownership and level of debt. Bokpin & Arko (2009) use board size, board independence and CEO duality as governance variables and investigated the relationship between ownership structure, corporate governance and capital structure. They find a positive significant relationship between board size and capital structure decisions of firms in Ghana Stock Exchange. Board size, board composition, proportion of non-executive directors, CEO/Chair duality, institutional shareholding and shareholding of board members are used to represent the corporate governance by Hasan & Butt (2009) in a study which explores the relationship between corporate governance and capital structure of listed companies in Pakistan. The findings of their study reveal that board size, managerial ownership and institutional ownership are significant determinants of capital structure, but board structure and duality have no significant effect on capital structure decisions. Vaklifard et al. (2011) examine the effect of several corporate governance mechanisms on debt ratios of firms listed on Tehran Stock Exchange. According to their findings, CEO duality affects leverage positively, and as the number of directors on board decrease debt ratios increase. However, they find no significant relationship between the proportion of outside directors and capital structure decisions. Another study which analyzes the relationship between corporate governance mechanisms and capital structure is conducted in UAE (United Arab Emirates). In this study, board size, institutional investors, governmental ownership and audit type are used as corporate governance variables for a sample of firms listed in Dubai and Abu Dhabi stock exchanges. As a result of the multiple regression analysis, authors report a significant negative effect of institutional investors on debt-to-equity ratio. Board size, governmental ownership and audit type are found to have no effect on capital structure decisions of sample firms. Thus, they conclude that firms with a high proportion of

shares held by institutional investors are less likely to have high debt ratios (Hussainey & Aljifri, 2012). Kuo et al. (2012) find that firms with higher level of divergence among cash flow rights, voting rights and director seats have lower level of debt and firms in conventional industries, which have divergence between shareholdings and director seats, are more likely to use long-term debt. Moreover, they find that family shareholding ratio and family directors are the most important determinants of short-term debt ratio in small and medium enterprises in Taiwan. According to Wellalage & Locke (2012), Sri Lankan companies with higher managerial ownership and CEO duality have higher levels of leverage, but large mature firms with high percentage of non-executive directors in their board have low levels of debt ratios. Board size and ratio of nonexecutive directors are found as significant determinants of capital structure in Vietnam. However, CEO duality, managerial ownership and state ownership have no effect on debt levels of the sample firms (Xuan-Quang & Zhong-Xin, 2013). Khan & Wasim (2016) find out that significant corporate governance variables affecting capital structure decisions are average board meeting attendance, and remuneration structure. However, corporate governance variables such as board size, proportion of non executive directors, CEO/Chair duality and managerial ownership are found as insignificant determinants of leverage level. Tarus & Ayabei (2016) explore the effect of board composition on capital structure decisions of firms in Kenya. Their findings show a positive relationship between the number of independent directors and level of debt. Additionally a negative relationship is found between CEO duality and leverage.

Soccer clubs are also investigated for the relationship between corporate governance and capital structure. Dimitropoulos (2014) examines the effect of corporate governance quality on the capital structure of European soccer clubs. Findings reveal that corporate governance mechanisms such as increased board size and independence and the existence of more dispersed managerial and institutional ownership have a negative impact on the level of debt.

Atanasova et al. (2016) focus on small firms and aim to explore whether corporate governance quality affects the leverage ratios of these firms. They find out that firms with better corporate governance are more likely to issue new equity rather than debt financing. At the same time they argue that small firms with low debt capacity try to strengthen their shareholder protection to have easier access to equity financing.

The relationship between corporate governance practices and capital structure decisions of Spanish listed firms are investigated by Granado-Peiro & Lopes-Gracia (2017) using panel data analysis. In their model, they use managerial ownership variable calculated as the Chief Executive Officer's percentage ownership and ownership concentration variable as explanatory variables representing corporate governance practices. The results of the analysis show that managerial actions are aligned with the interests of other shareholders in cases with level of managerial ownership below 39.5%, so that higher debt levels are observed in these firms. They also find that an increase in ownership concentration result in a reduction in debt levels.

There are also studies, that investigate the impact of corporate governance on speed of adjustment toward target capital structure. Chang et al. (2014) focus on the effect of corporate governance quality on the adjustment speed of firms' capital structure. Their study aims to test the effects of the disciplinary and the takeover defense roles of debt on capital structure adjustments by examining the behavior of both underlevered and overlevered firms surrounding merger and acquisition announcements. According to their findings, comparisons between overlevered firms show that firms with weaker governance structure adjust more slowly toward the target leverage compared to firms with stronger governance structure. In terms of underlevered firms, findings reveal that weak governance firms tend to adjust more slowly

toward target leverage than their strong governance counterparts. Liao et al. (2015) find that firms with a strong governance system have higher speed of adjustment toward its shareholders' desired leverage level. Using dynamic adjustment model, Buvanendra et al.(2017) test the effects of firm specific and corporate governance factors on speed of adjustment towards optimum/target capital structure of listed firms in Sri Lanka and India. Governance mechanisms of sample firms are found to be a significant determinant of speed of adjustment. However, the effects are different in Sri Lanka and India. CEO–Chairman duality is a significant variable affecting capital structure rebalancing for Sri Lankan firms, but in India, other perspectives of corporate governance such as family ownership is a significant factor for Indian firms to reach the target quickly. Differences of internal governance mechanisms and business environments faced by firms in Sri Lanka and India are argued as the implications of these findings.

Other studies have used a single index to represent the corporate governance, and they analyzed the effect of this index on capital structure decisions. Jiraporn et al.(2012) use standards provided by Institutional Shareholder Services (ISS) and they construct an index for each firm in the sample by giving one point for each governance standard that is satisfied. They also use the metric computed by ISS to measure governance quality. As a result they report a negative relationship between the metrics of corporate governance quality and leverage. Thus, they argue that stronger governance brings about lower debt levels. Haque (2015) constructs a Corporate Governance Index by using the findings of a survey based on five dimensions. According to the results of the regression analysis, he concludes that firms with higher corporate governance quality tends to use more equity financing.

There are also studies which try to find out whether corporate governance affects cost of raising debt. Klock et al.(2005) use a governance index that represents antitakeover provisions and they investigate the relationship between this governance index and the cost of debt financing. Their findings suggest that strong antitakeover provisions are associated with a lower cost of debt financing. Thus, they conclude that antitakeover governance provisions are viewed favorably by bondholders. Ashbaugh-Skaife et al. (2006) conduct a study to find out whether the governance quality has an effect on corporate bonds' credit ratings. In their research, they use Standard & Poor's framework to proxy the corporate governance structure and find that a variety of governance measures are among the significant determinants of sample firms' credit ratings.

Although the majority of studies on corporate governance in Turkey have focused on the relationship between corporate governance and various financial performance indicators, a limited number of studies have examined the relationship between corporate governance and capital structure. Topaloglu and Ege (2017) aimed to analyze how board structures affect capital structure decisions in 16 banks traded on the Borsa Istanbul over the 2010–2014 period. Board structure was defined by variables such as board size and CEO duality, where the roles of board chair and CEO are combined in a single individual. Capital structure was assessed through the debt-to-total assets ratio. Through linear regression analysis, the study determined that both larger board size and the presence of duality have a positive impact on capital structure decisions within these banks. One of the early studies on manufacturing companies listed on BIST-XKURY examines how inclusion in the corporate governance index between 2005 and 2013 affects capital structure. Analyses indicate that, following their inclusion in the corporate governance index, there was a significant increase in leverage ratios (Iskenderoglu et al. 2018). Drawing on data from BIST for firms implementing corporate governance principles between 2008 and 2010, Ayricay & Eser (2019) investigated the effects of these principles on firms' capital structures. Their findings indicate that an increase in board size is positively associated with financial leverage, whereas a higher proportion of independent board members is linked

to a reduction in financial leverage. The study of Dizgil& Reis (2020), which employs panel data analysis on capital structure ratios and corporate governance practices for firms listed on the BIST XKURY between 2009 and 2017, reveals a significant association between capital structure variables and factors such as foreign ownership, the proportion of independent board members, female board representation, return on assets, and firm size. Evliyaoglu (2020) investigates the association between board composition and capital structure across 63 companies listed on the BIST-100 index. The findings indicate that an increase in board size positively influences the debt-to-equity ratio, while a higher proportion of non-executive members is associated with a decrease in this ratio. Furthermore, the analysis reveals that board size has a negative effect on the short-term to long-term debt ratio, whereas the presence of foreign board members positively affects this ratio.

3. METHODOLOGY

3.1. Data

Sample of the study covers the firms traded at Borsa Istanbul Corporate Governance Index (XKURY). Since XKURY has been calculated by Borsa Istanbul since 2007, data of the study covers the period between 2007-2023. The index includes stocks from companies listed in the Stars, Main, and SubMarket segments, provided they meet a corporate governance compliance rating of at least 8 out of 10 overall, with a minimum score of 7 in each major section. To obtain a corporate governance rating is not mandatory for listed companies in Borsa Istanbul, it is voluntary for them to be rated in terms of corporate governance compliance. This rating is assigned by agencies, which are authorised by Capital Markets Board of Turkiye, based on corporate governance principles (<https://www.borsaistanbul.com/en/index/1/5/corporate-governance>).

In 2007, five companies initially met the requirements to be included in the XKURY. Over the years, the number of companies obtaining ratings to be included in the XKURY has increased, and as of October 2024, a total of 74 companies are traded within this index. Of these 74 companies, 6 are holding companies, and 19 are financial institutions. Financial institutions and holding companies are excluded from the sample due to their unique operational and financial characteristics. Accordingly, from the remaining 49 non-financial companies, 32 companies with complete data available for the years 2007–2023 were included in the sample group for this study.

3.2. Model

Panel data analysis is used to achieve the purpose of the study. Three regression models are used to investigate the effect of corporate governance on capital structure. The explanation about the variables used in models are as follows:

Dependent Variables:

Debt Ratio (LEV1): Total Liabilities/ Total Assets is used to represent the level of indebtedness of a company. Total liabilities include both short-term and long-term. Hence, two more models are tested by using short-term debt and long-term debt ratios as dependent variables.

Short-term Debt Ratio(LEV2): Current Liabilities/Total Assets is used also to represent the capital structure decisions of sample companies. Although, short-term debt is usually not regarded as part of capital structure decisions in finance literature, companies operating in emerging economies such as Turkiye rely heavily on short-term financing, making them an important portion of their capital structure. Thus, the ratio of current liabilities to total assets is

also included as a dependent variable in a separate model, to observe the effect of corporate governance on the level of short-term debt.

Long-term Debt Ratio (LEV3): Long-term Liabilities/ Total Assets is a widely used ratio as a proxy for leverage. Therefore, the dependent variable of our third models is determined as long-term debt ratio.

Independent Variable

Corporate Governance Quality (CG): There are different proxies, which are used to represent the quality of corporate governance in a company, by different researchers. Most of them use several variables such as board size and composition, CEO duality, institutional ownership and etc. together to account for corporate governance quality. Others use an index or a score either composed by themselves or published by an authorized agency. In this study, a dummy variable taking value of 1 if the company is listed in XKURY, and 0 if it is not listed in XKURY is used to represent the corporate governance quality. As Demirhan and Durukan (2019) argue, being rated and having enough rating score to be included in XKURY may be regarded as proof of the importance they attach to corporate governance, which in turn gives a clue about quality of corporate governance.

Control Variables:

Firm-specific factors regarded as the determinants of capital structure in finance literature are also added as control variables in each model.

Profitability (ROE): Net Profit After Taxes/ Total Stockholders' Equity

Tangibility (TANG): Property, Plant & Equipment/ Total Assets

Liquidity (LIQ): Current Assets/ Current Liabilities

Tax Shield (TAX): Income Taxes/ Earnings Before Taxes

In the models, one-year lagged values of the independent variables are used based on the anticipation that the impact of each variable on capital structure will appear in the following year. Accordingly, three models of the study are formed as follows:

Model 1 (Dependent Variable: Debt Ratio)

$$LEV1_{it} = \beta_0 + \beta_1 CG_{it-1} + \beta_2 ROE_{it-1} + \beta_3 TANG_{it-1} + \beta_4 LIQ_{it-1} + \beta_5 TAX_{it-1} + e_{it}$$

Model 2 (Dependent Variable: Short-term Debt Ratio):

$$LEV2_{it} = \beta_0 + \beta_1 CG_{it-1} + \beta_2 ROE_{it-1} + \beta_3 TANG_{it-1} + \beta_4 LIQ_{it-1} + \beta_5 TAX_{it-1} + e_{it}$$

Model 3 (Dependent Variable: Long-term Debt Ratio):

$$LEV3_{it} = \beta_0 + \beta_1 CG_{it-1} + \beta_2 ROE_{it-1} + \beta_3 TANG_{it-1} + \beta_4 LIQ_{it-1} + \beta_5 TAX_{it-1} + e_{it}$$

4. ANALYSIS AND FINDINGS

Descriptive statistics of the variables used in the models are summarized in Table 1.

Table 1: Descriptive Statistics

Variable	# of Obs.	Mean	Std. Dev.	Min	Max
LEV1	544	0.5138	0.1990	0.0228	1.0191
LEV2	544	0.3386	0.1807	0.0130	0.8512
LEV3	544	0.1376	0.1375	0	0.8652

ROE	544	0.1315	0.4536	-3.3793	8.4346
TANG	544	0.3063	0.2029	0.0030	0.9437
LIQ	544	1.7773	1.4186	0.2217	13.6527
TAX	544	-0.1099	4.9351	-107.0331	30.4383

According to the descriptive statistics, the minimum debt ratio among the firms in the sample is 2.28% and maximum is 101.9%. Short-term debt ratios range from 1.30% to 85.12%, and long-term debt ratios are between 0 and 86.52%. The average debt ratio is 51.38%, average short-term debt and long-term debt ratios are 33.86% and 13.76% respectively. This finding reveals that non-financial firms listed in XKURY are more likely to use short-term debt financing, compared to long-term debt, like most of the companies operating in developing economies.

All three models explained at methodology section of the study are tested using Ordinary Least Squares (OLS), Random Effects Model and Fixed Effects Model. According to the Breusch and Pagan Lagrangian Multiplier test results, random effects model should be preferred over OLS¹. To choose between fixed effects and random effects models, Hausman test is conducted². Accordingly, fixed effects model is chosen for Model 1 and Model 3 and random effects model is chosen for Model 2. Afterwards, Woolridge and Wild tests are conducted for autocorrelation and heteroscedasticity. Since both test statistics were significant at 95% confidence interval, chosen models are analyzed by using robust standard errors. The findings of the analyses are summarized at Table 2 below.

Table 2: Findings of the Models

	Model 1			Model 2			Model 3		
	Dep.Var.: LEV1 _{it}			Dep.Var.:LEV2 _{it}			Dep.Var.:LEV3 _{it}		
	Coeff.	Std.Err.	p-value	Coeff.	Std.Err.	p-value	Coeff.	Std.Err.	p-value
CG _{it-1}	-0.0740	0.0226	0.0030***	-0.0246	0.0194	0.2070	-0.0555	0.0194	0.0080***
ROE _{it-1}	-0.0001	0.0039	0.9970	-0.0025	0.0016	0.1120	0.0031	0.0051	0.5420
TANG _{it-1}	-0.2147	0.0717	0.0050***	-0.2416	0.0876	0.0060***	0.0388	0.0364	0.2950
TAX _{it-1}	-0.0002	0.0001	0.0000***	-0.0004	0.0001	0.0000***	0.0004	0.0002	0.0020***
LIQ _{it-1}	0.0007	0.0066	0.9160	-0.0128	0.0074	0.0840*	0.0117	0.0062	0.0690*
Cons.	0.5235	0.0013	0.0000***	0.3429	0.0289	0.0000***	0.1438	0.0012	0.0000***
	#of obs.= 512			#of obs.= 512			#of obs.= 512		
	F(5,31)=23.73; p=0.0000			Wald χ^2 (5)=49.17; p=0.0000			F(5,31)=10.36;p=0.0000		

* represents significance at 10% level;; *** represents significance at 1% level. LEV_{it} stands for total debt ratio of firm i at time t; LEV2_{it} is short-term debt ratio of firm i at time t; LEV3_{it} is long-term debt ratio of firm i at time t. CG_{it-1} is dummy variable taking value of 1 if firm is listed in XKURY at time t-1, and 0 otherwise. ROE_{it-1} represents return on equity of firm i at time t-1. TANG_{it-1} is the ratio of plant, property and equipment to total assets

¹ Breusch and Pagan Lagrangian Multiplier Test results for Model 1: $\chi^2=1703.15$, p=0.000
Model 2: $\chi^2=2175.31$, p=0.000
Model 3: $\chi^2=1539.90$, p=0.000

² Hausman test results for Model 1: $\chi^2=11.89$, p=0.036 (Fixed effects model is chosen)
Model 2: $\chi^2=9.03$, p=0.108 (Random effects model is chosen)
Model 3: $\chi^2=17.41$, p=0.004 (Fixed effects model is chosen)

for firm i at time $t-1$. TAX_{it-1} is the ratio of income taxes to earnings before taxes for firm i at time $t-1$. LIQ_{it-1} is the ratio of current assets to current liabilities for firm i at time $t-1$.

The results of the analysis reveal that dummy variable representing corporate governance quality is significant at 99% confidence interval in models where total debt ratio and long-term debt ratio are dependent variables. The coefficients of corporate governance in both models are negative, suggesting that firms with higher corporate governance quality prefer to use less debt in their capital structure. However, the findings also reveal that corporate governance has no statistically significant effect on short-term debt ratio. Thus, it may be argued that firms with higher corporate governance standards tend to prefer equity financing in their long-term funding decisions. This outcome aligns with the findings of Atanasova et al. (2015), who suggest that firms with stronger corporate governance are more inclined to issue new equity rather than borrowing. Our findings are also parallel to Dimitropoulos (2014), who provides evidence suggesting that effective corporate governance practices, including a larger and more independent board and more scattered ownership (both managerial and institutional), lead to lower leverage and debt levels.

Among control variables, tangibility and tax shield, both of which have negative coefficients, are found to be significant determinants of total debt ratio and short-term debt ratio. Tangibility is conventionally understood to positively influence leverage ratios, as firms with a greater proportion of tangible assets are more likely to secure additional debt by offering these assets as collateral (Titman and Wessels, 1988; Rajan and Zingales, 1995). However, there are also studies which show that tangibility may also have a negative effect on leverage, especially in developing countries. As Nivorozhkin (2005) argues, several factors may constrain the role of tangible assets as collateral in developing economies. As a result, recovering collateral can be both costly and time-intensive, compounded by the fact that restricted and illiquid secondary markets for firms' assets add uncertainty to their recoverable market value. Turkiye is also a developing economy, thus the finding of this study revealing the negative effect of tangibility on leverage ratio is supporting this argument, parallel to other studies in developing economies such as Cornelli et al. (1998) and Serghiescu and Vaidean (2014).

Like tangibility, tax shield is also found to have a negative significant effect on total debt and short-term debt ratios. However, with respect to long-term debt, it exhibits a significant positive effect. Although tax shields theoretically encourage debt financing, various factors can lead to an inverse relationship between tax shields and leverage ratios. Firms with significant non-debt tax shields, elevated financial distress costs, or alternative tax-sheltering methods may reduce their reliance on debt, thereby decreasing their leverage ratios despite the potential tax advantages associated with interest deductions (DeAngelo and Masulis, 1980; Graham, 2000; Graham and Tucker, 2006). Our findings about tax shield support the findings of these studies for total debt and short-term debt ratios. But the finding about long-term debt ratio supports the traditional view arguing the positive effect of tax advantage on long-term borrowing.

Liquidity, represented by the current ratio, is another control variable in the above models. According to the findings, it is not a significant determinant of total debt ratio, but it is among the significant determinants of short-term debt and long-term debt ratios at 90% confidence interval. Although it affects short-term debt ratio negatively, it has a positive impact on long-term debt ratio. In finance literature, the relationship between liquidity and capital structure is predominantly explained through two theoretical frameworks: the pecking order theory and the trade-off theory. The pecking order theory asserts that firms prioritize financing sources that entail the lowest associated costs and risks, favoring internal funds over external debt or equity. Enhanced liquidity enables firms to depend more on internal resources, thereby potentially

diminishing their reliance on debt (Myers and Majluf, 1984). Conversely, the trade-off theory proposes that firms weigh the tax advantages of debt against the costs associated with financial distress, positing that liquidity acts as a buffer. This buffer allows firms to assume higher levels of leverage while mitigating associated risks (Fama and French, 2002). This research's finding about the negative effect of liquidity on short-term debt ratio supports the pecking-order theory, whereas the finding about the positive effect of it on long-term debt ratio supports trade-off theory. However, ROE is not determined as a significant determinant of leverage ratio, indicating that firms with higher profitability do not tend to use internal resources rather than external debt. Thus, we can conclude that with respect to short-term financing sample firms with higher liquidity depend more on long-term debt by using their enhanced liquidity as a buffer allowing them to attract more long-term debt capital.

5. CONCLUSION

In recent years, the significance of corporate governance practices has increasingly gained prominence worldwide. Consequently, the examination of the effects of corporate governance activities on various business-related variables has also come to the forefront within the academic community. While there exists a substantial number of studies addressing the impact of corporate governance on performance variables, research regarding its effects on capital structure is relatively limited. Building on this observation, the present study investigates the impact of corporate governance quality on capital structure decisions within the context of the BIST Corporate Governance Index, employing panel data analysis methodology. As an indicator of corporate governance quality, a dummy variable representing inclusion in the aforementioned index has been utilized. Specifically, to be included in this index, firms are required to voluntarily undergo corporate governance rating assessments and achieve a score above a certain threshold as a result of this evaluation. Consequently, the decision to voluntarily obtain a corporate governance rating reflects that the firm places relatively greater importance on its corporate governance practices compared to other firms. Furthermore, obtaining a sufficient rating to be included in the index signifies a high level of corporate governance quality.

According to the results of the panel data analysis, the corporate governance dummy variable exerts a significant negative impact on total debt and long-term debt ratios. Therefore, the inclusion of firms in the corporate governance index within the sample group can be interpreted as an indication that these firms prefer equity financing over debt financing in their capital structure decisions. This finding is parallel to the findings of Dimitropoulos (2014) and Atanasova et al. (2015). Based on the literature, several determinants of capital structure are also included as control variables in the models. While it is found that the ROE variable is not significant in any of the models, the tax shield emerges as a significant variable across all models. Additionally, the tangibility variable is identified as having a significant effect on total debt and short-term debt ratios, whereas the liquidity variable is found to exert a significant impact on both short-term and long-term debt ratios.

In accordance with the generally accepted approaches in the literature, it is expected that tangibility has a positive effect on borrowing. However, this study finds that tangibility has a negative effect on total debt and short-term debt, and it does not exhibit a significant effect on long-term debt. This situation suggests that having a high level of tangible assets among the firms included in the sample does not provide assurance to lenders, which would encourage these firms to borrow more. This finding is consistent with the results of certain studies conducted in emerging economies (DeAngelo and Masulis, 1980; Graham, 2000; Graham and Tucker, 2006). The negative impact of the tax shield and liquidity variables on short-term debt,

coupled with their positive significant effect on long-term debt, can be interpreted to suggest that the tax advantages and high liquidity levels encourage sample firms to pursue long-term borrowing rather than short-term debt financing.

Considering all these findings, it can be concluded that the quality of corporate governance affects firms' borrowing decisions, steering them towards equity financing rather than debt. Moreover, these decisions are influenced by the ratio of tangible assets, the tax shield, and liquidity. However, the lack of consideration for factors other than firm-specific variables, that could impact capital structure decisions, can be viewed as a limitation of this study. Future research could explore different perspectives by taking these factors into account and expanding the sample group.

REFERENCES

- Al-Najjar, B., Taylor, P. The relationship between capital structure and ownership structure, *Managerial Finance*, 34, 12, 919-933, 2008
- Ashbaugh-Skaife, H., W.Collins, D., LaFond, R. The effects of corporate governance on firms' credit ratings, *Journal of Accounting and Economics*, 42,1-2,,203-243, 2006.
- Atanasova, C., Gatev, E., Shapiro, D. The corporate governance and financing of small-cap firms in Canada. *Managerial Finance*, 42,3, 244-269, 2016.
- Ayricay, Y., Eser A. Kurumsal Yonetim ve Sermaye Yapisi Arasindaki İliiski: BIST'de Bir Calisma, *Journal of Academic Value Studies*, 3, 12, 220-232, 2019.
- Bajaj, Y., Kashiramka, S., Singh, S. Application of capital structure theories: a systematic review, *Journal of Advances in Management Research*, 18, 2, 173-199 2021.
- Boateng, A., Cai, H., Borgia, D., Bi, X. G., & Ngwu, F. N. The influence of internal corporate governance mechanisms on capital structure decisions of Chinese listed firms, *Review of Accounting and Finance*, 16,4,44-461,2017.
- Bokpin, G. A., Arko, A. C. Ownership structure, corporate governance and capital structure decisions of firms: Empirical evidence from Ghana, *Studies in Economics and Finance*, 26,4, 246-256,2009.
- Buvanendra, S., Sridharan, P., Thiyagarajan, S. Firm characteristics, corporate governance and capital structure adjustments: A comparative study of listed firms in Sri Lanka and India, *IIMB Management Review*, 29, 245–258, 2017.
- Cadbury, A. Report of the Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance, Burgess Science Press, London, 1992.
- Chang, Y.-K., Chou, R. K., Huang, T.-H. Corporate governance and the dynamics of capital structure: New evidence, *Journal of Banking & Finance*, 48, 374-385, 2014.
- Cornelli, F., Portes, R. Schaffer, M. The capital structure of firms in central and eastern Europe, *Different Paths to a Market Economy: China and European Economies in Transition*, O.Bouin, F.Coricelli, F.Lemoineeds, CEPR/CEPII/OECD. 1998.
- DeAngelo, H., Masulis, R. W. Optimal Capital Structure Under Corporate and Personal Taxation, *Journal of Financial Economics*, 8, 1, 3-29, 1980.

Demirhan, D., Durukan Sali, M.B. Firm-Specific Factors Affecting the Decision to Obtain A Corporate Governance Rating: Evidence From Borsa Istanbul, *Journal of Financial Politic & Economic Reviews/Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 59, 659, 85-114, 2022.

Dimitropoulos, P. Capital structure and corporate governance of soccer clubs: European evidence, *Management Research Review*, 37,7,658-678, 2014.

Dizgil, E., Reis, S. G. Kurumsal Yonetimin Sermaye Yapısına Etkisi: BIST Kurumsal Yonetim Endeksi Uzerine Bir Arastirma, *Pamukkale Universitesi Sosyal Bilimler Enstitusu Dergisi* 42, 82-96, 2021.

Evliyaoglu, F. Yonetim Kurulu Yapisinin Sermaye Yapisi Uzerine Etkisi: BIST 100 İşletmeleri Uzerine Bir İnceleme. *Finansal Arastirmalar ve Calismalar Dergisi*, 12, 23, 437-458, 2020.

Fama, E. F., & French, K. R. Testing trade-off and pecking order predictions about dividends and debt, *Review of Financial Studies*, 1-33, 2002.

Graham, J.R. How big are the tax benefits of debt?, *Journal of Finance*, 55, 1901–1941, 2000.

Graham, J. R., Tucker, A. L. Tax shelters and corporate debt policy, *Journal of Financial Economics*, 81, 3, 563-594, 2006.

Granado-Peiro, N., Lopes-Gracia, J. Corporate Governance and Capital Structure: A Spanish Study, *European Management Review*, 14, 33-45, 2017.

Iskenderoglu, O, Akdag, S., Saygin, O. İmalat Sanayi İşletmelerinde Kurumsal Yonetim Uygulamasinin Sermaye Yapisi Uzerine Etkisi: Turkiye Ornegi, *Erciyes Universitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakultesi Dergisi*, 52, 1-16, 2018.

Jensen, M., Meckling, W. Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs, and Capital Structure, *Journal of Financial Economics*, 2, 305-36 1976.

Haque, F. Corporate governance and equity finance: an emerging economy perspective, *Journal of Financial Economic Policy*, 7,3, 233-250, 2015.

Hasan, A., Butt, S. A. Impact of Ownership Structure and Corporate Governance on Capital Structure of Pakistani Listed Companies, *International Journal of Business and Management*, 4, 2, 50-57, 2009.

Hussainey, K., Aljifri, K. Corporate governance mechanisms and capital structure in UAE, *Journal of Applied Accounting Research*, 13, 2, 145-160, 2012.

Jiraporn, P., Kim, J.-C., Kim, Y. S., Kitsabunnarat, P. Capital Structure and Corporate Governance Quality: Evidence from the Institutional Shareholder Services (ISS), *International Review of Economics & Finance*, 22,1, 208-221, 2012.

Khan, I., Wasim, F. Impact of Corporate Governance and Ownership Structure on Capital Structure, *International Journal of Management Sciences and Business Research*, 5, 11, 119-133, 2016.

Klock, M. S., Mansi, S. A., Maxwell, W. F. Does Corporate Governance Matter to Bondholders?, *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 40,4, 693-719, 2005.

Kochhar, R. Explaining Firm Capital Structure: The Role of Agency Theory vs. Transaction Cost Economics, *Strategic Management Journal*, 17, 713-728, 1996.

Kuo, H.-C., Wang, L.-H., Liu, H.-W. Corporate Governance and Capital Structure:Evidence from Taiwan SMEs, *Review of Economics & Finance*, 43-58, 2012.

- Liao, L.-K. Mukherjee, T., Wang, W. Corporate Governance and Capital Structure Dynamics, *The Journal of Financial Research*, 38, 2, 169–191, 2015.
- Modigliani, F., Miller, M., The Cost of Capital, Corporation Finance and Theory of Investment, *American Economic Review*, 48, 261-297, 1958.
- Myers, S. C. Capital Structure, *Journal of Economic Perspectives*, 15, 2, 81-102, 2001.
- Myers, S. C., Majluf, N. S. Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have, *Journal of Financial Economics*, 13, 187-221, 1984.
- Nivorozhkin, E. Financing choices of firms in EU accession countries, *Emerging Markets Review*, 6, 2, 138–169, 2005.
- OECD. *G20/OECD Principles of Corporate Governance*, OECD Publishing, Paris, 2015.
- Rajan, R., Zingales, L. What do we know about capital structure? Some evidence from international data, *Journal of Finance*, 505, 1421–1460, 1995.
- Serghiescu, L., Văidean, V. L. Determinant factors of the capital structure of a firm-an empirical analysis, *Procedia Economics and Finance*, 15, 1447-1457, 2014.
- Tarus, D. K., Ayabei, E. Board composition and capital structure: evidence from Kenya, *Management Research Review*, 39, 9, 1056-1079, 2016.
- Topaloglu, E. E., Ege, İ. CEO İkiligi (Duality) ve Yonetim Kurulu Buyuklugunun Sermaye Yapisi Kararlarina Etkisi, *Akademik Bakis Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 291-299, 2017.
- Titman, S., Wessels, R., The determinants of capital structure choice, *Journal of Finance*, 431, 1–19, 1988.
- Tricker, B. (2015). *Corporate Governance Principles, Policies, and Practices* (3rd ed.). New York: Oxford University Press.
- Vakilifard, H. R., Gerayli, M. S., Yanesari, A. M., Ma'atoofi, A. R. Effect of Corporate Governance on Capital Structure: Case of the Iranian Listed Firms, *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 35, 165-172, 2011.
- Wellalage, N. H., Locke, S. Corporate Governance and Capital Structure Decision of Sri Lankan Listed Firms, *Global Review of Business and Economic Research*, 8, 1, 157-169, 2012.
- Xuan-Quang, D., Zhong-Xin, W. Impact of Ownership Structure and Corporate Governance on Capital Structure: The case of Vietnamese Firms, *Australian Journal of Business and Management Research*, 3, 3, 11-19, 2013.

HİSSE GERİ ALIMLARININ MOTİVASYONLARI VE RİSKLERİ: AKADEMİK VE UYGULAYICI BAKIŞ AÇILARI

Öğr. Gör. Dr. Çiğdem YERLİ

Bartın Üniversitesi,

cyerli@bartin.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-7629-7064

ÖZET

Bu araştırma, hisse geri alımları üzerine yapılan akademik literatürü kapsamlı bir şekilde inceleyerek, bu işlemlerin motivasyonlarını, mekanizmalarını ve etkilerini dengeleyici bir bakış açısıyla ele almayı hedeflemektedir. Çalışma, mevcut literatürü derinlemesine analiz ederek, araştırmacıların ve piyasa uygulayıcılarının bakış açılarını karşılaştırmakta ve hisse geri alımları konusundaki anlayışı derinleştirmeyi amaçlamaktadır. Tarihsel eğilimler ve temel mekanizmalar göz önünde bulundurularak, hisse geri alımlarının zamanla nasıl evrildiği detaylandırılmaktadır. Ayrıca, likidite sağlama, düşük değerlemeyi düzeltme, fazla nakdi geri verme, finansal esnekliği koruma ve piyasaya olumlu sinyaller gönderme gibi çeşitli motivasyonlar ele alınmaktadır. Piyasa uygulayıcıları bu motivasyonları sıklıkla dile getirirse de akademik literatürde hisse geri alımlarının potansiyel olumsuz etkileri de vurgulanmaktadır. Yönetici tazminatlarını artırma, yatırımcıları yanıltma ve kısa vadeli finansal hedeflere ulaşma amacıyla geri alımların kötüye kullanılma olasılığı gibi olumsuz senaryolar ele alınmaktadır. Bu eleştiriler, hisse geri alımlarının faydalarının yanı sıra risklerinin de dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Araştırma, hisse geri alımlarının olumlu etkilerini kabul ederken, potansiyel risklerini de göz önünde bulunduran dengeli bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca, bu işlemlerin sermaye yapısı, tazminat politikaları, risk yönetimi ve açıklama politikaları gibi diğer kurumsal uygulamalarla bütünleşmiş bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu bütünleşmiş yaklaşım, düzenleyiciler ve kurumsal yönetim kurulları için geri alımlarla ilgili politika oluşturma sürecinde kritik bir öneme sahiptir. Sonuç olarak, bu inceleme, hisse geri alımlarının çok boyutlu doğasını ve kurumsal finans üzerindeki etkilerini anlamak isteyen akademisyenler, uygulayıcılar ve politika yapıcılar için önemli bir kaynak sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hisse Geri Alımı, Piyasa Sinyalleri, Kurumsal Finans, Hissedar Değeri.

MOTIVATIONS AND RISKS OF STOCK BUYBACKS: ACADEMIC AND PRACTITIONER PERSPECTIVES

ABSTRACT

This research aims to provide a comprehensive review of the academic literature on stock buybacks, examining the motivations, mechanisms, and effects of these transactions from a balanced perspective. By thoroughly analyzing the existing literature, the study compares the viewpoints of researchers and market practitioners, aiming to deepen the understanding of stock buybacks. Historical trends and fundamental mechanisms are explored to detail how stock buybacks have evolved over time. Various motivations, such as providing liquidity, correcting undervaluation, returning excess cash, maintaining financial flexibility, and sending positive signals to the market, are discussed. While market practitioners frequently emphasize these motivations, the academic literature also highlights the potential negative effects of stock buybacks. Scenarios like increasing executive compensation, misleading investors, and misuse of buybacks to meet short-term financial goals are considered. These criticisms suggest that the benefits of stock buybacks must be weighed alongside their risks. The research emphasizes the need for a balanced approach, recognizing the positive effects of stock buybacks while also considering potential risks. Moreover, it suggests that these transactions should be evaluated within the broader context of other corporate practices, such as capital structure, compensation policies, risk management, and disclosure practices. This integrated approach is critical for regulators and corporate governance boards when forming policies related to buybacks. In conclusion, this review serves as a valuable resource for academics, practitioners, and policymakers who seek to understand the multifaceted nature of stock buybacks and their impact on corporate finance.

Keywords: Stock Buybacks, Market Signals, Corporate Finance, Shareholder Value.

1. GİRİŞ

Hisse geri alımları, günümüzde şirketlerin finansal stratejilerinde önemli bir yer tutan ve çeşitli amaçlara hizmet eden bir sermaye dağıtım aracıdır. Geri alımlar, şirketlerin yalnızca fazla nakitlerini hissedarlarına dağıtma yönteminden çok daha fazlasını ifade eder; yöneticiler tarafından şirketin hisse senedinin düşük değerlendirildiğine dair bir sinyal verme, finansal esneklik sağlama, devralma tehditlerini önleme veya çalışan teşviklerini güçlendirme gibi stratejik amaçlarla da kullanılabilir. Özellikle, geri alımların sermaye yapısını optimize etme, hissedar değerini artırma ve piyasa algısını yönetme gibi geniş bir yelpazede etkileri vardır.

Ancak, bu çok yönlü araç, şirketlerin uzun vadeli stratejileri ve hissedar çıkarlarıyla her zaman uyumlu olmayabilir.

Hisse geri alımlarının kullanımında, yöneticilerin ve çalışanların teşvik yapıları, piyasaya verilen sinyaller ve finansal risklerin yönetimi gibi faktörler büyük önem taşır. Yöneticilerin maaş yapılandırılmalarının ve performansa dayalı teşviklerinin, hisse geri alımlarını motive etme potansiyeli bulunmaktadır. Aynı zamanda, geri alımlar, şirketlerin düşmanca devralma tehditlerine karşı bir savunma mekanizması olarak da kullanılırken, greenmail gibi uygulamalar yoluyla şirket yönetimi ve hissedarlar arasında çıkar çatışmaları yaratabilir. Bu nedenle, geri alımların arkasındaki motivasyonlar, yalnızca kısa vadeli hissedar getirileriyle sınırlı kalmayıp, şirketin uzun vadeli finansal sağlığı ve sürdürülebilirliği açısından dikkatle analiz edilmelidir.

Bu çalışma, hisse geri alımlarının arkasındaki çeşitli motivasyonları ve geri alımların şirket stratejileri üzerindeki etkilerini inceleyerek, bu finansal aracın kurumsal yönetimdeki rolünü ve şirketlerin karar alma süreçlerindeki önemini araştırmayı amaçlamaktadır.

2. PAY GERİ ALIM YÖNTEMLERİ

Hisse geri alımı, bir şirketin kendi hisselerini geri satın alarak bu hisseleri şirket hazinesinde tuttuğu bir işlemdir. Hazine hissesi olarak tutulan hisseler, yeniden ihraç edilene kadar oy ve nakit akışı haklarını kaybeder. Hisse geri alımlarında en yaygın kullanılan yöntem, açık piyasa geri alım programlarıdır (Grullon & Ikenberry, 2000; Barger, Kulchania & Thomas, 2011). Bu programlar, yaygın kullanımları nedeniyle akademik çevrelerde önemli bir ilgi uyandırmıştır. Diğer yöntemler arasında sabit fiyatlı teklif alımları, Hollanda usulü açık artırma teklif alımları, özel müzakereli geri alımlar ve hızlandırılmış hisse geri alımları bulunmaktadır.

2.1. Açık Piyasa Geri Alımları

Şirketler hisse geri alımlarını gerçekleştirmek istediklerinde, genellikle açık piyasa geri alım (APA) programlarını tercih ederler. Geçmişte, fiyat manipülasyonu risklerinden kaynaklanan yasal sorumluluklar nedeniyle şirketler açık piyasada hisse geri alımından kaçınıyordu. Ancak, düzenleyici kurumlar son yıllarda bu riskleri azaltan kurallar uygulamaya koymuştur. Örneğin, ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu tarafından 1982'de uygulamaya konulan 10b-18 Kuralı, belirli koşulları sağladıkları sürece şirketlere güvenli bir alan sağlayarak hisse geri alımına izin verir. Cook, Krigman ve Leach (2003), ABD'deki APA düzenlemelerini analiz ederken, Kim, Schremper ve Varaiya (2005), diğer ülkelerdeki benzer düzenlemeleri araştırmıştır.

APA'ları düzenleyen kurallara rağmen, şirketlerin bu programları uygulamada geniş bir esneklik alanı vardır. Şirketlerin geri alım programlarını tamamlaması zorunlu değildir ve araştırmalar, şirketlerin bu takdir yetkisini sıklıkla kullandığını ortaya koymaktadır. Stephens ve Weisbach (1998), ABD'deki APA'ların ortalama tamamlanma oranının %50'nin altında olduğunu belirtirken, Bhattacharya ve Jacobsen (2015) ise bazı geri alım duyurularının hiç alım içermediğini ortaya koymuştur. Diğer piyasalarda da benzer sonuçlar görülmüştür; Kanada'da %28,6 (Ikenberry, Lakonishok & Vermaelen, 2000), Birleşik Krallık'ta ise %37 (Rau ve Vermaelen, 2002) tamamlanma oranları tespit edilmiştir. Ayrıca, şirketler geri alım sürecinde katı bir programa uymak zorunda olmadıkları için geri alımlar her gün veya her ay düzenli

olarak yapılmamaktadır (Brockman & Chung, 2001; Cook vd., 2003; Dittmar & Field, 2015). APA'ların en belirgin özelliklerinden biri de bu uygulama esnekliğidir.

2.2. Teklif Alma Yoluyla Geri Alımlar

Hisse geri alım teklifleri başlıca iki biçimde gerçekleşir: sabit fiyatlı teklifler ve Hollanda usulü açık artırma teklifleri. Sabit fiyatlı bir TYA'da, şirket belirli bir sayıda hisseyi önceden belirlenmiş bir fiyattan geri almayı teklif eder. Eğer teklif edilen hisse sayısı geri alım programının hedefini aşarsa, şirket programı genişletebilir ya da her bir hissedardan orantılı olarak hisse geri alımı yapabilir.

Buna karşılık, Hollanda usulü bir açık artırma TYA'sı, hisse geri alımının başlangıçta değil, teklif sürecinin sonunda belirlenen bir fiyattan yapılmasını içerir. Şirket, geri almak istediği hisseler için ödemeye hazır olduğu bir fiyat aralığı sunar ve hissedarlar, hisseleri için kabul edecekleri en düşük fiyatı belirtirler. Şirket, istenilen sayıda hisseyi geri alabilmesini sağlayan en düşük fiyat üzerinden hisseleri geri alır. Açık piyasa geri alımlarının aksine, TYA'lar hisse geri alımı konusunda kesin bir taahhüt içerir.

2.2. Özel Müzakereli Geri Alımlar

Özel müzakereli geri alım, bir şirketin hisselerini tek bir yatırımcıdan veya genellikle şirkette önemli miktarda hisseye sahip olan hedeflenmiş küçük bir yatırımcı grubundan geri almasını içerir. Firmaların, belirli büyük yatırımcılarla (bireysel veya kurumsal) anlaşarak hisse geri alımı gerçekleştirdiği yöntem, genellikle yatırımcılara piyasa fiyatının üzerinde bir prim ödenmesini gerektirir. Bu tür geri alımlar, geri alınacak hisselerin belirlenen yatırımcılarla özel müzakereler sonucunda alınmasını içerir ve piyasada işlem gören hisse fiyatlarından daha yüksek bir teklif sunulması yaygın bir uygulamadır.

2.2. Hızlandırılmış Hisse Geri Alımı

Hızlandırılmış hisse geri alımı işleminde, bir şirket belirli sayıda hisseyi önceden belirlenmiş bir fiyattan derhal geri almak için bir finansal aracı ile sözleşme yapar. Aracı kurum, genellikle bu hisseleri büyük yatırımcılardan ödünç alır ve ardından kısa pozisyonunu kapatmak için zamanla açık piyasadaki hisse satın alarak bu hisseleri geri alır (bu anlaşmalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Bargeron vd., 2011). Diğer geri alım türlerinden farklı olarak, işlemin anında gerçekleştirilmesiyle öne çıkar ve şirketin hisselerini hızla geri alma taahhüdünü vurgular.

3. HİSSE GERİ ALIMLARINDAKİ TARİHSEL EĞİLİMLER

20. yüzyıl boyunca şirketler, kâr dağıtımında öncelikli olarak temettüleri tercih etmişlerdir. Bu durum, Black'in 1976'daki çalışmasıyla akademik literatürde önemli bir inceleme konusu haline gelmiştir. Hisse geri alımlarının sermaye kazançları üzerindeki vergi avantajlarına rağmen, bu yöntem 20. yüzyılın sonlarına kadar baskın bir dağıtım aracı olarak yaygınlaşmamıştır.

ABD'de hisse geri alımlarının artışı, 1982'de SEC Kuralı 10b-18'in kabulüyle ivme kazanmıştır (Grullon & Ikenberry, 2000; Grullon & Michaely, 2002). Kural öncesinde, şirketler manipülasyon karşıtı düzenlemeler nedeniyle hisse geri alımlarına temkinli yaklaşırken, "güvenli liman" kuralı sonrası hisse geri alımlarında hızlı bir artış gözlemlenmiştir. Özellikle

açık piyasa geri alım programları bu artışa önemli katkı sağlamıştır (Grullon & Ikenberry, 2000).

Grullon ve Michaely (2002), 1972-2000 yılları arasında ABD'deki kurumsal dağıtım politikalarını inceledikleri çalışmada, hisse geri alımı yapan şirketlerin oranınının 1972'de %27'nin altında iken 2000'de %84'e çıktığını tespit etmişlerdir. Aynı dönemde temettü ödeyen şirketlerin oranı %60'tan %20'ye düşmüştür. Ayrıca, hisse geri alımlarıyla dağıtılan nakit miktarının önemli ölçüde artış gösterdiği görülmüştür. 1998 yılı itibarıyla, hisse geri alımları ilk kez temettü ödemelerinin değerini aşmıştır (Grullon & Ikenberry, 2000).

Bu düzenlemeler, şirketlerin dağıtım politikalarında belirleyici bir rol oynamış ve sermaye dağıtımında hisse geri alımlarının önemini artırmıştır.

21. yüzyılın başlarında hisse geri alımları, kurumsal dağıtım politikalarında temettülerin yerini alarak baskın bir yöntem haline gelmiştir. Şekil 1, 1998-2020 yılları arasında S&P 500 şirketlerinin hisse geri alımları ve temettü ödemelerindeki gelişimi göstermektedir. Temettüler önemini korurken, hisse geri alımları kurumsal dağıtımların büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Bu eğilim küresel ölçekte de yaygınlaşmıştır. Von Eije ve Megginson (2008), 1989-2005 yılları arasında 15 Avrupa Birliği (AB) pazarındaki gelişmeleri incelemiş ve hisse geri alımlarının AB'de de önemli bir artış gösterdiğini bulmuşlardır. Bununla birlikte, bazı AB ülkelerinde bu uygulama 1998'den sonra yaygınlaşmıştır. Örneğin, Fransa ve Almanya'da geri alımlar, 1998 öncesinde ya yasadışıydı ya da uygulanması zordu (Lee & Suh, 2011). Birleşik Krallık, tarihsel olarak hisse geri alımlarının yaygın bir dağıtım stratejisi olduğu nadir ülkelerden biridir. Lee ve Suh (2011), 1998-2006 döneminde Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Birleşik Krallık ve ABD'deki geri alım faaliyetlerinde benzer eğilimler gözlemlemişlerdir.

Bu bulgular, hisse geri alımlarının 21. yüzyılda sadece ABD'de değil, küresel ölçekte de önemli bir dağıtım yöntemi haline geldiğini göstermektedir.

21. yüzyılda kurumsal dağıtım politikalarının evrimi incelendiğinde, bu politikaların değişimi ve mevcut durumu açıkça görülmektedir. Şekil 1, 1998-2020 yılları arasında S&P 500 şirketlerinin hisse geri alımları ve temettü ödemelerinin toplam dolar değerindeki gelişimi göstermektedir. Temettüler hâlâ önemli bir dağıtım aracı olsa da, hisse geri alımları günümüzde kurumsal dağıtımların büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.

Bu eğilim yalnızca Amerika Birleşik Devletleri ile sınırlı kalmayıp küresel ölçekte de yayılmıştır. Von Eije ve Megginson (2008), 1989-2005 yılları arasında Avrupa Birliği (AB) pazarlarındaki dağıtım politikalarını inceleyerek, ABD'deki eğilimlere paralel şekilde, AB'de de hisse geri alımlarının artış gösterdiğini tespit etmişlerdir. Ancak birçok AB ülkesinde hisse geri alımları, 1998 sonrasına kadar önemli bir dağıtım yöntemi olarak öne çıkmamıştır. Örneğin, Fransa ve Almanya'da, 1998 öncesinde açık piyasa geri alımları ya yasadışıydı ya da uygulanması zordu (Lee & Suh, 2011). Birleşik Krallık ise tarihsel olarak hisse geri alımlarının yaygın olduğu nadir ülkelerden biri olarak dikkat çekmektedir. Lee ve Suh (2011), 1998-2006 yılları arasında Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Birleşik Krallık ve ABD'deki geri alım faaliyetlerini karşılaştırarak bu pazarlardaki benzer eğilimleri vurgulamışlardır.

Bu bulgular, hisse geri alımlarının 21. yüzyılda yalnızca ABD'de değil, küresel ölçekte de önemli bir dağıtım yöntemi haline geldiğini göstermektedir. Şirketlerin dağıtım politikalarındaki stratejik değişimler, piyasa koşulları ve yasal düzenlemeler doğrultusunda şekillenmiştir.

Kurumsal dağıtım politikalarındaki tarihsel eğilimler, temettülerin ve hisse geri alımlarının birbirini ikame edip edemeyeceği konusunda tartışmalara yol açmıştır (Bagwell & Shoven, 1989). Brav vd. (2005) gerçekleştirdiği anketler ve röportajlar, üst düzey yöneticilerin çoğunluğunun temettü ve hisse geri alımlarını doğrudan ikame edilebilir olarak görmediğini ortaya koymuştur. Yöneticilerin yalnızca %20'si temettü yerine hisse geri alımı yapmayı tercih ederken, sadece %5'i hisse geri alımı yerine temettü dağıtmayı seçmiştir. Bu durum, akademik çalışmalar arasında da net bir fikir birliğinin olmadığını göstermektedir.

DeAngelo, DeAngelo ve Skinner (2000), özel temettülerin azalmasının hisse geri alımları ile ikame edildiğine dair güçlü kanıtlar sunmamışlardır. Ancak bazı araştırmacılar ikame hipotezini desteklemektedir. Grullon & Michaely (2002), Lintner'in (1956) temettü modelini kullanarak temettü tahmin hatasının hisse geri alımlarının miktarıyla negatif korelasyon gösterdiğini bulmuş ve bu, belli bir düzeyde ikame ilişkisinin varlığını işaret etmiştir.

Skinner (2008), kazançlarla ilişkilendirdiği analizinde, kazanç seviyesinin hisse geri alımlarını, temettüler kadar etkilediğini tespit etmiştir. Ayrıca, hem temettü hem de hisse geri alımı yapan firmalar arasında, kazançlar ile hisse geri alımları arasında temettülere kıyasla daha güçlü bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Jagannathan, Stephens ve Weisbach (2000), temettülerin genellikle kalıcı nakit akışlarından finanse edildiğini, hisse geri alımlarının ise geçici nakit akışlarıyla finanse edildiğini belirtmişlerdir (Guay & Harford, 2000). Bu bulgular, temettüler ve hisse geri alımları arasında belirli bir ikame ilişkisinin varlığını, ancak bu ilişkinin oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Toplam dağıtım yapısındaki değişiklikler ve temettüler ile hisse geri alımları arasındaki artan ikame oranı göz önüne alındığında, Boudoukh vd. (2007), yalnızca temettü getirisi yerine hem temettüleri hem de hisse geri alımlarını içeren toplam dağıtım getirisinin, toplam getirileri daha iyi öngörebileceğini öne sürmüşlerdir. Araştırmaları, bu hipotezi destekleyerek, toplam ve net dağıtım getirileri kullanıldığında daha güçlü bir öngörü gücü tespit etmişlerdir. Yüksek toplam ve net dağıtım getirileri, daha yüksek piyasa getirileri ile ilişkilendirilmiş ve bu getirilerin hisse senetlerinin çapraz kesitindeki getirileri öngörme yeteneği de gösterilmiştir.

Sonuç olarak, hisse geri alımları sadece şirketlerin sermaye dağıtım stratejilerinde değil, yatırımcıların getiri beklentilerinde de kritik bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, toplam dağıtım getirisi kavramı, varlık fiyatlaması ve getiri tahmini alanlarında giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

3.1. Kurumsal Dağıtım Stratejilerinin Ekonomik Döngülerle İlişkisi

Temettü ödemeleri genellikle istikrarlı bir artış eğilimi sergiler ve bu durum, Lintner'in (1956) öne sürdüğü temettü modelini doğrular niteliktedir. Buna karşın, hisse geri alımları ekonomik döngülerle uyumlu olarak değişen, pro-döngüsel bir yapıya sahiptir. Ekonomik canlanma dönemlerinde geri alımlar artarken, durgunluk dönemlerinde düşüş eğilimi gösterir. Bu pro-

döngüsel yapı, Dittmar ve Dittmar (2008) tarafından detaylı bir şekilde ele alınmıştır ve Şekil 1'de açıkça gözlemlenmektedir.

Ulusal Ekonomik Araştırmalar Bürosu (NBER) kronolojisine göre, bu dönemde üç ABD resesyonu gerçekleşmiştir: dot-com balonu (Mart 2001-Kasım 2001), finansal kriz (Aralık 2007-Haziran 2009) ve COVID-19 pandemisi. Dolayısıyla, incelenen dönem hem üç büyüme hem de üç durgunluk dönemini kapsamaktadır.

Hisse geri alımlarının pro-döngüsel doğası, verilerde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, dot-com balonu sırasında S&P 500 şirketlerinin toplam geri alım değeri 1998'de 126 milyar dolardan 2000'de 150 milyar dolara yükselmiş, ancak 2001 resesyonu ile 132 milyar dolara düşmüştür. Benzer bir durum finansal kriz öncesinde de görülmüştür: Geri alım faaliyetleri 2002'de 127 milyar dolardan 2007'de 589 milyar dolara kadar yükselmiş, resesyonla birlikte 2009'da 137 milyar dolara gerilemiştir. Finansal kriz sonrasında ise hisse geri alımları büyük bir artış göstermiş ve 2018'de 806 milyar dolar, 2019'da 728 milyar dolar gibi yüksek değerlere ulaşmıştır. Ancak COVID-19 resesyonu ile birlikte toplam geri alım miktarı 520 milyar dolara gerilemiştir.

Dittmar & Dittmar (2008), hisse geri alımları ile hisse ihracı arasındaki pozitif korelasyonu incelemiş ve bu işlemlerin zıt yönlü olmasına rağmen aynı dönemlerde arttığını tespit etmişlerdir. Genel bir düşük değerlendirme olasılığı bu korelasyonu açıklamakta yetersiz kalırken, yazarlar, açık piyasa geri alımlarının finansal esneklik ve vergi avantajlarının ekonomik canlanma dönemlerinde daha fazla değer kazandığını öne sürmektedirler. Ayrıca, gayri safi yurtiçi hasıla (GDP) büyümesi ve piyasa volatilitésinin, toplam geri alım faaliyetlerini öngörebileceği de bu çalışmalarla ortaya konulmuştur.

Bu bulgular, hisse geri alımlarının ekonomik koşullara duyarlılığını ve şirketlerin finansal stratejilerinde esneklik sağladığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, hisse geri alımlarının zaman serisi analizleri, ekonomik döngüler ile şirketlerin finansal esnekliği arasındaki karmaşık etkileşimleri daha derinlemesine anlamak için kritik öneme sahiptir.

Skinner (2008), firmalar arasındaki dağıtım politikalarındaki farklılıkların, temettü geçmişi, hisse senedi getirileri, çalışan hisse senedi opsiyonları ve kazanç volatilitési gibi faktörlerden etkilendiğini öne sürmektedir. Grullon ve Michaely (2002) ise dağıtım politikalarını dört gruba ayırmaktadır: (1) temettü ödeyenler, (2) hisse geri alımı yapanlar, (3) hem temettü ödeyen hem de hisse geri alımı yapanlar ve (4) ödeme yapmayanlar. Bu çalışma, şirket özellikleri ile dağıtım politikaları arasındaki ilişkileri detaylı bir şekilde incelemektedir.

Temettü ödeyen firmalar (Grup 1 ve 3), genellikle daha büyük, daha kârlı ve varlık getirileri daha istikrarlı olan şirketlerdir. Sadece hisse geri alımı yapan şirketler (Grup 2) ise genellikle daha küçük, daha yüksek piyasa-değer/defter oranlarına sahip ve daha yüksek kazanç volatilitési yaşayan firmalardır. Bu firmalar, ödeme yapmayan şirketlerle (Grup 4) bazı ortak özellikler paylaşmaktadır. Grup 2'deki şirketlerde gözlemlenen yüksek kazanç volatilitésini, kazanç volatilitésinin dağıtım yöntemini etkileyen önemli bir faktör olduğunu desteklemektedir.

Kahle ve Stulz (2021), 1979-1999 dönemine dayanan dağıtım modellerinin, 2000-2017 yıllarındaki dağıtım politikalarını doğru şekilde öngördüğünü bulmuşlardır. Şirket özelliklerine dayalı bu modeller, toplam dağıtımlardaki artışı ve hisse geri alım faaliyetlerindeki büyümeyi etkili bir şekilde açıklamaktadır. Bulgular, şirket özelliklerinin hisse geri alım faaliyetlerini belirlemede önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Firmaların dağıtım politikalarını şekillendiren unsurların anlaşılması, hisse geri alım faaliyetlerinin dinamiklerini ve şirket değerlemesi üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi kolaylaştırmaktadır. Şirket özelliklerine dayalı çapraz kesitsel analizler, finansal karar alma süreçlerinde önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Hisse geri alım faaliyetleri genellikle sektör bazında kümelenme eğilimindedir ve bu olgu, Massa, Rehman ve Vermaelen (2007) tarafından "taklit hipotezi" ile açıklanmaktadır. Bu hipoteze göre, bir şirketin açık piyasa geri alımı (APA) duyurusu olumlu bir sinyal niteliği taşıırken, aynı sektördeki rakipler için olumsuz bir etki yaratabilir. Bu durum, rakiplerin kendi APA duyurularını yapmalarına yol açabilir. Massa ve arkadaşları, 1984-2002 yılları arasında bu hipotezi destekleyen bulgular elde etmişlerdir. APA duyurularının genellikle duyuru yapan firmanın hisse fiyatını artırırken, aynı sektördeki diğer şirketlerin hisse fiyatlarını düşürdüğünü ve bu etkinin daha rekabetçi sektörlerde daha belirgin olduğunu bulmuşlardır. Bununla birlikte, bazı çalışmalar farklı sonuçlar sunmaktadır. Örneğin, Akhigbe ve Madura (1999), bankacılık sektöründeki APA'ların rakip bankaların hisse fiyatlarını olumlu etkilediğini bulmuştur. Bu farklılıklar, sektör içi etkilerin sektör spesifik faktörlere bağlı olduğunu göstermektedir.

Yönetim, dağıtım politikalarının belirlenmesinde kritik bir rol oynar ve yönetici özellikleri ile bu kararlar arasındaki ilişki de önemlidir. Custodio ve Metzger (2014), finansal uzmanlığa sahip CEO'ların daha az nakit tuttuklarını ve temettü yerine hisse geri alımlarına eğilim gösterdiklerini bulmuştur. Faulkner ve Garcia-Feijóo (2022) ise, daha ihtiyatlı CEO'lara sahip şirketlerin daha muhafazakâr dağıtım politikaları izlediğini ve hisse geri alımına yöneldiğini göstermektedir. Bu bulgular, CEO özelliklerinin hisse geri alım stratejilerini şekillendirmede önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, sektörel dinamikler ve yönetici özellikleri, hisse geri alım faaliyetlerinin karmaşıklığını anlamak için kritik öneme sahiptir. Sektördeki rekabetin yoğunluğu ve yöneticilerin stratejik tercihleri, dağıtım politikalarının nasıl şekillendiğini ve hangi sonuçları doğurduğunu belirlemede etkili olmaktadır.

4. HİSSE GERİ ALIM MOTİVASYONLARI

Şirketler, hisse geri alımı gerçekleştirmek için çeşitli nedenlere sahiptir (Dittmar, 2000; Grullon & Ikenberry, 2000). Yöneticiler, genellikle bu kararı şirketin hissesinin düşük değerlendirildiğini düşündüklerinde, piyasaya olumlu bir sinyal göndermek, finansal esnekliği artırmak, fazla nakdi değerlendirmek ve risk yönetimi amacıyla alırlar (Brav vd., 2005). Bu bölümde, yaygın olarak dile getirilen bu motivasyonların yanı sıra, daha az sıklıkla vurgulanan diğer nedenler de ele alınacaktır. Örneğin, yöneticilerin ücretlendirme yapıları veya şirketi devralmalardan koruma gibi motivasyonlar, hisse geri alım kararlarını etkileyen ek faktörler olarak dikkat çekmektedir.

Bu geniş perspektif, hisse geri alım stratejilerinin ardında yatan karmaşık ve çok yönlü motivasyonları daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

4.1. Düşük Değerleme

Warren Buffett, 2011 yılında Berkshire Hathaway hissedarlarına yazdığı mektupta, hisse geri alımlarını tercih ederken iki temel koşula dikkat ettiğini belirtmiştir: Şirketin operasyonel ve likidite ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli fonlarının bulunması ve hissesinin, muhafazakâr bir şekilde tahmin edilen içsel değerine göre önemli bir indirimle işlem görmesi. Bu yaklaşım, Brav vd. (2005) yaptığı bir ankete katılan yöneticilerin %86,4'ünün, hisse geri alım kararlarında hisse senedinin düşük değerlenmesinin en kritik faktörlerden biri olduğunu belirtmesiyle uyum içindedir.

Ancak, düşük değerleme odaklı geri alım motivasyonunun son yıllarda zayıflamış olabileceği düşünülmektedir. Lee, Park ve Pearson (2020) tarafından yapılan bir araştırma, 2001 sonrası hisse geri alımlarının giderek daha fazla yöneticilerin kişisel çıkarları gibi temel olmayan motivasyonlarla yönlendirildiğini öne sürmektedir.

Bu bulgular, düşük değerleme odaklı geri alım motivasyonlarının zaman içinde değiştiğini ve bu kararların altında yatan nedenlerin piyasa koşullarına ve yöneticilerin stratejik hedeflerine göre çeşitlilik gösterebileceğini göstermektedir. Ayrıca, yöneticilerin karar alma süreçlerinde hatalardan ve önyargılardan muaf olmadıkları da unutulmamalıdır. Chen ve Wang (2012), daha özgüvenli yöneticilerin daha fazla hisse geri alımı yaptığını, ancak bu geri alımları takiben daha düşük performans sergilediklerini ortaya koymuşlardır. Bu bulgular, aşırı özgüvenli yöneticilerin, şirketlerinin gelecekteki potansiyelini abartarak suboptimal kararlar verebileceğini göstermektedir (Andriosopoulos ve Hoque, 2013; Chen ve Lu, 2015).

Bir diğer perspektif ise Hong, Wang ve Yu (2008) tarafından sunulmuştur. Araştırmacılar, şirketlerin hisse senedi fiyatlarının büyük olumsuz likidite şokları nedeniyle temel değerlerinin altına düşmesi durumunda, geri alımların son çare olarak kullanılabilirliğini öne sürmektedirler. Bu duruma bir örnek, 11 Eylül 2001 olayları sonrası birçok şirketin piyasa istikrarını sağlamak için koordine ettiği geri alım çabalarıdır. Ayrıca, bu çalışma, geri alımlarında daha fazla esnekliğe sahip olan şirketlerin kısa vadeli getiri varyanslarının daha düşük olduğunu ortaya koymuştur.

4.2. İşaret Verme

Yöneticiler, genellikle şirketlerinin temel değerine dair sahip oldukları özel bilgileri, piyasaya açık bir şekilde iletilmediklerinde, hisse geri alımlarını bir sinyal aracı olarak kullanırlar (Darrrough ve Stoughton, 1990). Özellikle, yaklaşan bir ürün lansmanı veya stratejik bir gelişme gibi hassas bilgilerin ifşası rakipler için avantaj sağlayabileceğinden, yöneticiler bu bilgileri dolaylı yoldan piyasaya iletmek için hisse geri alımlarını tercih edebilirler (Vermaelen, 1981; Miller & Rock, 1985). Bu bağlamda, Brav vd. (2005) tarafından yapılan ankete katılan yöneticilerin %85,4'ü, hisse geri alımlarını piyasaya bilgi iletme amacıyla kullandıklarını belirtmişlerdir.

İşaret verme hipotezleri, hisse geri alımları yoluyla yanlış sinyal vermenin yöneticiler için maliyetli olacağı varsayımına dayanır (Oded, 2005; Bhattacharya & Jacobsen, 2015). Özellikle, aşırı değerlendirilmiş hisse senetlerinin geri alınması durumunda ticaret kayıpları meydana gelebilir ve bu da şirketin hisse fiyatını düşürebilir, yöneticilerin ve hissedarların servetini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, hisse geri alımları genellikle şirketin düşük değerlendirilmiş olduğuna dair güvenilir bir sinyal olarak kabul edilir.

Sabit fiyatla geri alım teklifleri, işaret verme aracı olarak diğer yöntemlerden daha etkili kabul edilir. Sabit fiyatlı bir TYA, şirketin belirli bir miktarda hisseyi önceden belirlenmiş ve genellikle piyasa fiyatının üzerinde bir fiyattan geri almayı taahhüt etmesiyle gerçekleştirilir. Bu yüksek prim, düşük değerlendirme sinyalini daha güçlü hale getirir (Grullon & Ikenberry, 2000; Louis & White, 2007). Sabit fiyatlı TYA'lar, yanlış sinyal vermeyi özellikle maliyetli hale getirir ve yönetimin şirkete olan güvenini güçlendirir.

Açık piyasa geri alımları, sinyal verme konusunda TYA'lara kıyasla daha karmaşık bir yapıya sahiptir çünkü APA'lar, şirketlere hisse geri alımı yapma seçeneği sunar, ancak bu konuda bir zorunluluk getirmez. APA'lar genellikle düşük değerlendirme sinyali olarak daha zayıf kabul edilir çünkü geri alım yapma zorunluluğu olmadan duyurulabilirler (Grullon & Ikenberry, 2000; Chan vd., 2010). APA'larda geri alım yapma zorunluluğunun olmaması, yanlış sinyal vermenin maliyetini düşürmektedir.

Chan vd.nin (2010) çalışması, 1980-2000 yılları arasında gerçekleştirilen 7.628 APA'yı analiz etmiş ve birçok APA'nın, hisse fiyatını yükseltmek için anormal baskı altında duyurulduğunu tespit etmiştir. Bu şüpheli APA'lar, şirketlerin daha az hisse geri alması ve takip eden dönemlerde rakiplerinden daha iyi performans göstermemesi ile karakterize edilmiştir. Bu bulgular, APA'ların bazen piyasa algılarını manipüle etmek veya kısa vadeli baskıları yönetmek amacıyla kullanıldığını göstermektedir.

Sonuç olarak, Hollanda usulü ve açık piyasa geri alımlarının stratejik kullanımı, sinyal verme maliyetleri ve piyasa dinamiklerine bağlı olarak büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Şirketler, geri alım yöntemlerini hem yatırımcılara sinyal göndermek hem de maliyetleri optimize etmek amacıyla kullanabilirler.

4.3. Hisse Geri Alımlarında Finansal Esneklik ve Risk Yönetimi

Akademik araştırmalar, hisse geri alımlarının şirketlere sağladığı finansal esnekliğin önemine dikkat çekmektedir. Guay ve Harford (2000), şirketlerin açık piyasa geri alımlarını geçici olumlu nakit akışlarını yönetmek için, temettü artışlarını ise daha kalıcı nakit akışlarını dağıtmak için kullandıklarını öne sürmektedir. 1981-1993 yılları arasında ABD şirketleri üzerinde yapılan bir çalışmada, hisse geri alımı yapan şirketlerin gelecekteki nakit akışlarının şok öncesine göre azaldığı, temettü artışı yapan şirketlerin ise bu şoklardan sonra daha yüksek nakit akışlarına sahip olduğu bulunmuştur (Jagannathan vd., 2000). Bu bulgular, şirketlerin uzun vadeli sürdürülemeyen fazla nakit akışlarını yönetmek için hisse geri alımlarına başvurduklarını göstermektedir.

Hisse geri alımlarının sağladığı esneklik, sadece nakit yönetimi ile sınırlı kalmamakta, aynı zamanda şirketlerin risk yönetimi stratejilerini de etkilemektedir. Bonaimé, Hankins ve Harford

(2013), ABD'deki banka holding şirketleri üzerinde yaptıkları araştırmada, ödeme esnekliği (toplam ödemeler içinde geri alımların oranı) ile finansal riskten korunma faaliyetleri arasında güçlü bir negatif ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgu, daha esnek ödeme politikalarına sahip şirketlerin, daha az finansal riskten korunma ihtiyacı duyduklarını göstermektedir.

Hisse geri alımları, özellikle finansal olarak kısıtlı şirketler için finansal esneklik üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir. Chen ve Wang (2012), finansal olarak kısıtlı şirketlerin geri alım sonrası nakit akışlarında ve yatırımlarında azalma, kaldıraç oranlarında ise artış yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Bu bulgu, geri alım sonrasında likiditedeki azalmanın, finansal olarak kısıtlı şirketlerin performansını olumsuz etkileyebileceğini ve uzun vadeli sürdürülebilirliklerini tehdit edebileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, hisse geri alımları, şirketlerin finansal esneklik ve risk yönetimi stratejilerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Finansal olarak güçlü şirketler, geri alımlar yoluyla esneklik kazanırken, finansal olarak kısıtlı şirketler geri alım sonrası likidite sıkıntısı ve artan kaldıraç nedeniyle uzun vadeli sürdürülebilirliklerini riske atabilirler. Bu nedenle, geri alım kararları alınırken şirketin mevcut finansal durumu ve gelecekteki nakit akışlarına dair beklentiler titizlikle değerlendirilmelidir.

4.4. Çalışan Teşvikleri ve Hisse Geri Alımları

Yöneticilerin teşvik yapıları, şirketlerin kâr dağıtım politikalarını ve hisse geri alım kararlarını büyük ölçüde etkileyebilir. Ajans teorisine göre, yöneticilerin maaşlarını hisse senedi gibi performansa dayalı teşviklerle yapılandırmak, hissedarların çıkarları ile uyumlu hale getirir ve bu da yöneticilerin kararlarında hissedarların zenginliğini önceliklendirmelerini sağlar (Jensen & Murphy, 1990). Özellikle 1980'ler ve 1990'larda özsermaye bazlı ödüllerin popülerliğinin artmasıyla (Hall & Liebman, 1998; Kahle, 2002), bu tür maaş yapılandırmalarının kâr dağıtım politikalarını nasıl şekillendirdiği üzerine birçok çalışma yapılmıştır.

Özsermaye bazlı maaşlandırma, yöneticilerin çıkarlarını hissedarlarla uyumlu hale getirirse de, vergi tercihlerinin kâr dağıtım kararlarını etkileyebileceği görülmüştür. Örneğin, yöneticiler, temettüler üzerindeki vergilerin sermaye kazançlarına göre daha yüksek olması durumunda hisse geri alımlarını tercih edebilirler. Çeşitli araştırmalar, yüksek yönetici hisse sahipliği olan şirketlerin, özellikle temettülerin daha yüksek vergilendirildiği dönemlerde hisse geri alımlarına yöneldiğini ortaya koymuştur (Brown, Liang & Weisbenner, 2007; Moser, 2007).

Yöneticilerin maaş sözleşmeleri de kâr dağıtım politikası üzerinde etkili olabilir. Birçok sözleşmede, temettü koruması olmayan hisse opsiyonları bulunur, bu da temettü ödemelerinin hisse opsiyonlarının değerini düşürdüğü anlamına gelir. Bu durum, yöneticilere temettüler yerine hisse geri alımlarını tercih etme teşviki verir, çünkü geri alımlar hisse opsiyonlarının değerini etkilemez (Kahle, 2002). Ancak, Brav vd. (2005) yaptığı bir ankette, yöneticilerin sadece %10,6'sı bu faktörü geri alım tercihinde belirleyici olarak görmüştür. Bu da başka faktörlerin devrede olduğunu gösterir.

Performansa dayalı tazminatlar, özellikle hisse başına kazanç (EPS) gibi ölçütlere bağlı olduğunda, hisse geri alım kararları üzerinde etkili olabilir. EPS, CEO performansını değerlendirmek için yaygın bir ölçüt olup, hisse senedi opsiyonları gibi menkul kıymetlerin

etkisini de dikkate alır. Seyreltilmiş EPS'yi düşüren unsurlar, yöneticilerin geri alımları kullanarak bu etkiyi dengelemelerine neden olabilir. Cheng, Harford ve Zhang (2015), CEO'larına EPS hedeflerine dayalı ikramiyeler ödeyen şirketlerin geri alım yapma olasılığının daha yüksek olduğunu ve bu etkinin, EPS'nin ikramiye hedefinin hemen altında olduğu durumlarda en güçlü olduğunu bulmuşlardır.

Kahle (2002) ve Bens vd. (2003) gibi araştırmalar da, çalışan hisse senedi opsiyonlarına sahip şirketlerin hisse geri alımlarına yönelme olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu trend, ABD dışındaki pazarlarda da gözlemlenmiş olup, Burns vd. (2015), Avrupa'da benzer eğilimler tespit etmiştir.

Yönetici teşviklerinin yanı sıra, çalışanların hisse senedi opsiyonlarına sahip olması da geri alım kararlarını etkileyebilir. Babenko (2009), hisse geri alımlarının, çalışanların performansla ilişkili ödülleri güçlendirebileceğini öne sürmüştü ve APA duyuru getirilerinin geri alım büyüklüğü ve çalışan hisse senedi opsiyonlarıyla pozitif ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Genel olarak, literatür, şirketin teşvik yapılarının hisse geri alım kararları üzerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bulgular, hisse geri alımlarının sadece sermaye dağıtım aracı değil, aynı zamanda şirket içi teşvikleri uyumlu hale getirmek için stratejik bir araç olduğunu vurgulamaktadır. Yöneticilerin ve çalışanların teşvik yapıları, kâr dağıtım politikalarını şekillendirmede kritik bir rol oynayarak, yatırımcılar için önemli çıkarımlar doğurabilir.

4.5. Düşmanca Devralma Tehditlerini Önleme ve Greenmail

Hisse geri alımları, şirketlerin düşmanca devralma tehditlerini önlemek veya "greenmail" taleplerini karşılamak için stratejik bir araç olarak kullanılabilir. Greenmail, bir kurumsal akıncının hedef şirkette önemli bir hisse satın alarak devralma tehdidinde bulunmasıyla ortaya çıkan bir durumdur. Akıncı, bu hisseleri şirkete piyasa fiyatının üzerinde bir primle geri satmayı teklif eder, böylece devralma tehdidini sona erdirir. Bu durum, şirketin yönetimi için önemli bir maliyet oluşturur, ancak yönetim, kontrolü koruma arzusuyla bu primli geri alım tekliflerini kabul edebilir (Peyer & Vermaelen, 2005).

1980'lerde greenmail uygulamaları, Sir James Goldsmith'in Goodyear Tire & Rubber Company'den ve Carl Icahn'ın Viacom International'dan gerçekleştirdiği greenmail işlemleri gibi dikkat çeken örneklerle yaygınlaşmıştır. Bu dönemde greenmail, şirket hissedarlarının çıkarlarına zarar verebileceği endişesiyle tartışılabilir hale gelmiştir. Özellikle bu tür geri alımlar, genellikle şirketin nakit rezervlerini azaltarak finansal esnekliği sınırlamakta ve hissedarlara uzun vadeli zarar verebilmektedir. 1980'lerin ortasında ABD eyaletleri, greenmail işlemlerine karşı anti-greenmail yasaları çıkarmaya başladı. Bu yasalar, çoğunluk hissedarların onayı olmadan şirketlerin hisselerini primli fiyatlarla geri almalarını engellemiştir. Bu düzenlemeler, şirket kaynaklarının sadece birkaç yatırımcıyı zenginleştirmek için kullanılmasını önlemeyi amaçlamıştır.

Greenmail ve düşmanca devralma tehditleri bağlamında hisse geri alımlarının kullanılması, geri alımların şirket yönetimi için savunma aracı olabileceğini, ancak aynı zamanda hissedarlarla çıkar çatışmasına yol açabileceğini göstermektedir. Greenmail ödemeleri, kısa vadede bir

çözüm sunsa da, uzun vadede hissedar değeri üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Yönetim, devralma tehdidini bertaraf etmek için önemli maliyetlere katlanabilir, ancak bu durum şirketin stratejik hedeflerini ve finansal sağlığını tehlikeye atabilir.

Artırılmış regülatif denetim ve iyileştirilmiş kurumsal yönetim, greenmail uygulamalarının ve bu tür geri alımların kullanımını azaltmıştır. Peyer ve Vermaelen (2005), 1984-2000 yılları arasında gerçekleştirilen 737 özel müzakere edilmiş geri alımı analiz ederek, piyasanın bu tür geri alımlara olumlu tepki verdiğini gözlemlemiştir. Ancak, daha önceki dönemlerde greenmail olaylarının piyasada olumsuz tepkilerle karşılandığına dair kanıtlar bulunmuştur.

Greenmailin yanı sıra, hisse geri alımları düşmanca devralma girişimlerine karşı savunma aracı olarak da kullanılmaktadır. Örneğin, 2011 yılında Avustralyalı bira üreticisi Foster's Group, rakibi SABMiller'in devralma girişimine karşı bir geri alım programı başlatmıştır. Geri alımlar, şirketin hissedarlarına hisselerin düşük değerlenmediğini ve şirketin kontrolünü koruma amacıyla hareket ettiğini gösterebilir (Bagnoli, Gordon & Lipman, 1989).

Bagwell (1991) ise geri alımların, şirketi düşük değerle değerlendiren hissedarların hisselerini satmasına yol açarak, kurumsal akıncıların başarılı bir devralma gerçekleştirmesini zorlaştırdığını öne sürmektedir. Bu sayede, şirketin hisselerini geri alanlar arasında daha yüksek bir değerlendirme yapan yatırımcılar kalır, bu da devralmanın maliyetini artırır.

Sonuç olarak, hisse geri alımları, şirketlerin greenmail taleplerini karşılamak veya düşmanca devralma girişimlerini önlemek için stratejik bir araç olabilir. Ancak bu tür geri alımlar, yönetim ile hissedarlar arasında çıkar çatışmasına yol açabilir ve uzun vadeli şirket performansını olumsuz etkileyebilir. Güçlü kurumsal yönetim ve düzenleyici denetimler, bu tür uygulamaların hissedarların çıkarlarına zarar vermesini engellemede kritik rol oynayabilir.

5. SONUÇ

Hisse geri alımları, günümüz şirketlerinde çok yönlü bir araç olarak işlev görmekte ve çeşitli stratejik amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır. Şirketler, düşük değerlendirme sinyali verme, finansal esneklik sağlama, çalışan teşviklerini güçlendirme, düşmanca devralma tehditlerini engelleme ve greenmail taleplerini karşılamak gibi farklı motivasyonlarla geri alımlara başvurmaktadır. Bu durum, hisse geri alımlarının yalnızca sermaye dağıtım aracı olmadığını, aynı zamanda yönetsel kararların, piyasa sinyallerinin ve kurumsal stratejilerin bir parçası olarak da önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ancak, bu stratejik araç her zaman şirketin uzun vadeli çıkarlarına hizmet etmeyebilir. Özellikle greenmail ve devralma karşıtı geri alımlar, kısa vadeli çözümler sunarken, uzun vadede hissedar değeri üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Güçlü kurumsal yönetim ve regülatif denetimlerin varlığı, bu tür ajanlık sorunlarının önlenmesinde kritik rol oynar. Sonuç olarak, hisse geri alımlarının altında yatan motivasyonların titizlikle değerlendirilmesi hem şirketin sürdürülebilirliği hem de hissedarların çıkarlarının korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Akhigbe, A., & Madura, J. (1999). Intraindustry effects of bank stock repurchases. *Journal of Financial Services Research*, 15(1), 23-36.

- Andriosopoulos, D., Andriosopoulos, K., & Hoque, H. (2013). Information disclosure, CEO overconfidence, and share buyback completion rates. *Journal of Banking & Finance*, 37(12), 5486-5499.
- Babenko, I. (2009). Share repurchases and pay-performance sensitivity of employee compensation contracts. *The Journal of Finance*, 64(1), 117-150.
- Bagwell, L. S., & Shoven, J. B. (1989). Cash distributions to shareholders. *Journal of Economic perspectives*, 3(3), 129-140.
- Bargeron, L., Kulchania, M., & Thomas, S. (2011). Accelerated share repurchases. *Journal of Financial Economics*, 101(1), 69-89.
- Bens, D. A., Nagar, V., Skinner, D. J., & Wong, M. F. (2003). Employee stock options, EPS dilution, and stock repurchases. *Journal of Accounting and Economics*, 36(1-3), 51-90.
- Bhattacharya, U., & E. Jacobsen, S. (2016). The share repurchase announcement puzzle: Theory and evidence. *Review of Finance*, 20(2), 725-758.
- Bonaimé, A. A., Hankins, K. W., & Harford, J. (2013). Financial flexibility, risk management, and payout choice. *The Review of Financial Studies*, 27(4), 1074-1101.
- Boudoukh, J., Michaely, R., Richardson, M., & Roberts, M. R. (2007). On the importance of measuring payout yield: Implications for empirical asset pricing. *The Journal of Finance*, 62(2), 877-915.
- Brav, A., Graham, J. R., Harvey, C. R., & Michaely, R. (2005). Payout policy in the 21st century. *Journal of financial economics*, 77(3), 483-527.
- Brockman, P., & Chung, D. Y. (2001). Managerial timing and corporate liquidity: evidence from actual share repurchases. *Journal of Financial Economics*, 61(3), 417-448.
- Brown, J. R., Liang, N., & Weisbenner, S. (2007). Executive financial incentives and payout policy: Firm responses to the 2003 dividend tax cut. *The Journal of Finance*, 62(4), 1935-1965.
- Burns, N., McTier, B. C., & Minnick, K. (2015). Equity-incentive compensation and payout policy in Europe. *Journal of Corporate Finance*, 30, 85-97.
- Chan, K., Ikenberry, D. L., Lee, I., & Wang, Y. (2010). Share repurchases as a potential tool to mislead investors. *Journal of Corporate Finance*, 16(2), 137-158.
- Chen, A., & Lu, C. S. (2015). The effect of managerial overconfidence on the market timing ability and post-buyback performance of open market repurchases. *The North American Journal of Economics and Finance*, 33, 234-251.
- Chen, S. S., & Wang, Y. (2012). Financial constraints and share repurchases. *Journal of Financial Economics*, 105(2), 311-331.
- Cheng, Y., Harford, J., & Zhang, T. T. (2015). Bonus-driven repurchases. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 50(3), 447-475.
- Cook, D. O., Krigman, L., & Leach, J. C. (2003). An analysis of SEC guidelines for executing open market repurchases. *The Journal of Business*, 76(2), 289-315.
- Custódio, C., & Metzger, D. (2014). Financial expert CEOs: CEO's work experience and firm's financial policies. *Journal of financial economics*, 114(1), 125-154.

- DeAngelo, H., DeAngelo, L., & Skinner, D. J. (2004). Are dividends disappearing? Dividend concentration and the consolidation of earnings. *Journal of financial economics*, 72(3), 425-456.
- Dittmar, A. K. (2000). Why do firms repurchase stock. *The journal of Business*, 73(3), 331-355.
- Dittmar, A. K., & Dittmar, R. F. (2008). The timing of financing decisions: An examination of the correlation in financing waves. *Journal of Financial Economics*, 90(1), 59-83.
- Dittmar, A., & Field, L. C. (2015). Can managers time the market? Evidence using repurchase price data. *Journal of Financial Economics*, 115(2), 261-282.
- Darrough, M. N., & Stoughton, N. M. (1990). Financial disclosure policy in an entry game. *Journal of accounting and economics*, 12(1-3), 219-243.
- Faulkner, M., & García-Feijóo, L. (2022). Hot-stove effects: the impact of CEO past corporate experiences on dividend policy. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 57(5), 1695-1726.
- Guay, W., & Harford, J. (2000). The cash-flow permanence and information content of dividend increases versus repurchases. *Journal of Financial economics*, 57(3), 385-415.
- Grullon, G., & Ikenberry, D. L. (2000). What do we know about stock repurchases?. *Journal of applied corporate finance*, 13(1), 31-51.
- Grullon, G., & Michaely, R. (2002). Dividends, share repurchases, and the substitution hypothesis. *the Journal of Finance*, 57(4), 1649-1684.
- Hall, B. J., & Liebman, J. B. (1998). Are CEOs really paid like bureaucrats?. *The Quarterly Journal of Economics*, 113(3), 653-691.
- Hong, H., Wang, J., & Yu, J. (2008). Firms as buyers of last resort. *Journal of Financial Economics*, 88(1), 119-145.
- Ikenberry, D., Lakonishok, J., & Vermaelen, T. (2000). Stock repurchases in Canada: Performance and strategic trading. *The Journal of Finance*, 55(5), 2373-2397.
- Jensen, M. C., & Murphy, K. J. (1990). Performance pay and top-management incentives. *Journal of political economy*, 98(2), 225-264.
- Kahle, K. M. (2002). When a buyback isn't a buyback: Open market repurchases and employee options. *Journal of Financial Economics*, 63(2), 235-261.
- Kahle, K., & Stulz, R. M. (2021). Why are corporate payouts so high in the 2000s?. *Journal of Financial Economics*, 142(3), 1359-1380.
- Kim, J., Schremper, R., & Varaiya, N. P. (2005). Open market repurchase regulations: A cross-country examination. *Corporate Finance Review*, 9, 29-38.
- Lee, I., Park, Y. J., & Pearson, N. D. (2020). Repurchases after being well known as good news. *Journal of Corporate Finance*, 62, 101552.
- Lee, B. S., & Suh, J. (2011). Cash holdings and share repurchases: International evidence. *Journal of Corporate Finance*, 17(5), 1306-1329.
- Louis, H., & White, H. (2007). Do managers intentionally use repurchase tender offers to signal private information? Evidence from firm financial reporting behavior. *Journal of Financial Economics*, 85(1), 205-233.

- Massa, M., Rehman, Z., & Vermaelen, T. (2007). Mimicking repurchases. *Journal of Financial Economics*, 84(3), 624-666.
- Miller, M. H., & Rock, K. (1985). Dividend policy under asymmetric information. *The Journal of finance*, 40(4), 1031-1051.
- Oded, J. (2005). Why do firms announce open-market repurchase programs?. *The Review of Financial Studies*, 18(1), 271-300.
- Peyer, U., & Vermaelen, T. (2009). The nature and persistence of buyback anomalies. *The Review of Financial Studies*, 22(4), 1693-1745.
- Rau, P. R., & Vermaelen, T. (2002). Regulation, taxes, and share repurchases in the United Kingdom. *The Journal of Business*, 75(2), 245-282.
- Skinner, D. J. (2008). The evolving relation between earnings, dividends, and stock repurchases. *Journal of financial economics*, 87(3), 582-609.
- Stephens, C. P., & Weisbach, M. S. (1998). Actual share reacquisitions in open-market repurchase programs. *The Journal of finance*, 53(1), 313-333.
- Vermaelen, T. (1981). Common stock repurchases and market signalling: An empirical study. *Journal of financial economics*, 9(2), 139-183.
- Von Eije, H., & Megginson, W. L. (2008). Dividends and share repurchases in the European Union. *Journal of financial economics*, 89(2), 347-374.

FİNTEK VE REGTEK: REKABET, DÖNÜŞÜM VE DÜZENLEYİCİ ZORLUKLAR

Öğr. Gör. Dr. Çiğdem YERLİ

Bartın Üniversitesi,

cyerli@bartin.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-7629-7064

ÖZET

Finansal Teknoloji (FinTek) şirketlerinin yükselişi, finansal hizmetlerin sunum şeklini kökten değiştirerek geleneksel bankalara ciddi bir rekabet getirmiştir. Çevik ve yenilikçi olan FinTek firmaları, kolaylık, verimlilik ve kişiselleştirilmiş çözümler arayan tüketicileri hedefleyen ürün ve hizmetler sunmaktadır. Bu durum, geleneksel bankaları ya dönüşmeye ya da geride kalma riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu çalışma, FinTek'in bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini ve özellikle geleneksel bankaların bu yeniliklerle rekabet ederken karşılaştığı zorlukları inceleyecektir. Bankaların stratejilerini yeniden gözden geçirmeye, FinTek çözümlerini entegre etmeye ve benzersiz yollarla inovasyonu takip etmeye nasıl yönlendirildiklerini değerlendirecektir. FinTek'in entegrasyonu, sadece rekabetçi bir tepki değil, aynı zamanda müşteri deneyimini iyileştirme, operasyonları optimize etme ve maliyetleri azaltma çabasıdır. Ancak bu dönüşüm, eski sistemlerin modernize edilmesi ve yeni teknolojilerin getirdiği risklerin yönetilmesi gibi zorlukları da beraberinde getirir. Araştırma ayrıca, rekabet dinamiklerinin ötesinde, bankacılık sektöründe değişen müşteri deneyimine odaklanacaktır. FinTek şirketleri hız, kullanım kolaylığı ve erişilebilirlik konusunda standartları yükselttikçe, müşteri beklentileri artmış ve bankalar dijital dönüşüme ve kişiselleştirilmiş hizmetlere odaklanmak zorunda kalmıştır. Ancak dijital platformlara artan bağımlılık, veri güvenliği ve gizliliği konusunda endişeleri de artırmaktadır. Düzenleyici açıdan, FinTek'in hızlı gelişimine ayak uydurma çabaları kritik önem taşımaktadır. Bu bağlamda, uyumluluk ve risk yönetiminde Düzenleyici Teknolojinin (RegTek) rolü incelenecektir. Ayrıca, geleneksel düzenlemelerin dışında faaliyet gösteren ve potansiyel olarak finansal istikrarı tehdit eden gölge bankacılık sistemlerinin ortaya çıkmasına yol açan düzenleyici arbitraj sorunları ele alınacaktır. Sonuç olarak, bu çalışma FinTek ile geleneksel bankacılığın kesişimini derinlemesine analiz etmeyi ve düzenleyiciler, finansal kurumlar ve tüketiciler için değerli içgörüler sunmayı amaçlamaktadır. Dijitalleşen bir dünyada bankacılığın geleceği üzerine süren tartışmalara katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Teknoloji, FinTek, Finansal İnovasyon, RegTek.

FINTECH AND REGTECH: COMPETITION, TRANSFORMATION, AND REGULATORY CHALLENGES

ABSTRACT

The rise of Financial Technology (FinTech) companies has radically transformed the delivery of financial services, posing significant competition to traditional banks. Agile and innovative, FinTech firms offer products and services that cater to consumers seeking convenience, efficiency, and personalized solutions. This has forced traditional banks to either adapt or face the risk of falling behind. This study will examine the impact of FinTech on the banking sector, particularly the challenges traditional banks face when competing with these innovations. It will evaluate how banks are driven to reconsider their strategies, integrate FinTech solutions,

and pursue innovation in unique ways. The integration of FinTech is not only a competitive response but also an effort to improve customer experience, optimize operations, and reduce costs. However, this transformation brings challenges, such as modernizing legacy systems and managing risks introduced by new technologies. Beyond the competition, the research will focus on the evolving customer experience in the banking sector. As FinTech companies raise standards in speed, ease of use, and accessibility, customer expectations have risen, prompting banks to focus on digital transformation and personalized services. However, the increased reliance on digital platforms has heightened concerns over data security and privacy. From a regulatory perspective, the effort to keep pace with FinTech's rapid development is critical. In this context, the role of Regulatory Technology (RegTech) in compliance and risk management will be explored. Additionally, the issue of regulatory arbitrage, leading to the emergence of shadow banking systems that operate outside traditional regulations and potentially threaten financial stability, will be addressed. Ultimately, this study aims to provide an in-depth analysis of the intersection between FinTech and traditional banking, offering valuable insights for regulators, financial institutions, and consumers. It seeks to contribute to ongoing discussions about the future of banking in a digital world.

Key Words: Financial Technology, FinTech, Financial Innovation, RegTech.

1. GİRİŞ

FinTek, "finansal teknoloji" teriminin bir kısaltması olup, finansal süreçlerin iyileştirilmesi ve daha verimli hale getirilmesi amacıyla teknolojinin kullanımını ifade eder. Bu kavram, finansal hizmetlerin sunumunda kullanılan araç ve hizmetlerin geliştirilmesini amaçlayan teknolojik yenilikleri kapsar ve finansal sistemin verimliliğini artırmayı hedefler. Finansal teknoloji, yenilikçi ürünler, uygulamalar ve iş modellerinin ortaya çıkmasıyla kurumlar, finansal hizmet sağlayıcıları ve finansal piyasalar üzerinde önemli bir etki ve değer yaratmaktadır (Frame & White, 2004). Diğer taraftan, finansal inovasyon, tamamen yeni ürünlerin, üretim süreçlerinin, hizmetlerin ve organizasyonel yapılarının ortaya çıkarılmasını ifade eder (Lee vd., 2021).

FinTek'in gelişimi üç ana aşamada incelenebilir. İlk aşama, FinTek 1.0 olarak adlandırılır ve transatlantik telgraf kablosunun döşenmesiyle küresel telex ağının gelişimine kadar süren, teknoloji ile finans arasındaki uzun vadeli etkileşimleri kapsayan bir dönemdir (Arner vd., 2015). İkinci aşama olan FinTek 2.0, ilk ATM'nin icadından e-bankacılığın yaygınlaşmasına kadar süren ve geleneksel finansal hizmetlerin dijitalleşmesiyle karakterize edilen dönemi kapsar. Bu dönem, 2008 Küresel Finansal Krizi öncesinde şekillenmiş olup, krizin ardından hızlanan teknolojik gelişmeler ve finansal hizmetler sunan start-up'ların çoğalmasıyla FinTek 3.0 dönemine geçiş yapmıştır (Arner vd., 2015).

FinTek'in hızla evrilmesi, paralel olarak bir FinTek gelişimini de zorunlu kılmaktadır. FinTek, düzenleme (regulation) ve teknoloji (technology) terimlerinin birleşimi olup, düzenleyici denetim, raporlama ve uyum süreçlerinde bilgi teknolojilerinin kullanımını ifade eder (Sangwan vd., 2020). FinTek'in gelişimi de belirli aşamalarda incelenebilir. FinTek 1.0, 2008 öncesi dönemi kapsar ve genellikle sektör tarafından yönlendirilen, iç risk yönetim sistemlerine aşırı bağımlı bir yapıya sahip olan düzenleyicilerle iş birliğine dayanan bir yaklaşımla karakterize edilir (Buckley vd., 2012). Bu aşamayı, FinTek 2.0 takip eder; bu dönem, finansal piyasa katılımcıları ve düzenleyicilerin, uyum süreçlerini sadeleştirmek ve düzenleyici uyumu

artırmak için teknolojidten faydalandığı bir çağ olarak öne çıkar (Arner vd., 2015). FinTek'in gerçek potansiyelinin, "müşterini tanı" yaklaşımından "verini tanı" yaklaşımına geçişte yattığı öne sürülmektedir. Bu geçiş, bildirilen verilerin toplanması, işlenmesi ve analizine yönelik verimli süreçlerle desteklenerek, veri odaklı bir yönetim anlayışı ile ilerler.

Her ne kadar 2008 Küresel Finansal Krizi, hem FinTek hem de FinTek'in gelişiminde kritik bir dönüm noktası olsa da, bu iki fenomen, gelişim süreçleri, altta yatan etmenler ve yarattıkları etkiler bakımından birbirinden farklıdır. FinTek, FinTek'in bir alt kümesi olarak değil, birbirine bağlı ancak bağımsız bir fenomen olarak ele alınmalıdır.

2. FİNTEK GELİŞİMİ

FinTek, aslında yeni bir kavram değildir. Terim, 1990'ların başlarına kadar izlenebilir olsa da, günümüzde finansal hizmetler genelinde hızla gelişen bir evrimsel süreci temsil etmektedir. Ancak FinTek, özellikle 2014 yılında düzenleyiciler, sektör katılımcıları, tüketiciler ve akademisyenlerin dikkatini çekmeye başlamıştır.

FinTek'in evrimi, üç ana aşamada incelenebilir. İlk aşama, FinTek 1.0, 1866'dan 1967'ye kadar olan dönemi kapsar. Bu dönemde finansal hizmetler sektörü büyük ölçüde analog kalmış, ancak teknoloji ile iç içe bir yapıya sahiptir. Bir sonraki dönem olan FinTek 2.0, 1968'den 2008'e kadar uzanır ve iletişim ve işlemler için dijital teknolojilerin geliştirilmesiyle karakterize edilir. Bu gelişmeler, finans sektörünün dijitalleşmesini hızlandırmıştır. Son olarak, FinTek 3.0 olarak adlandırılan 2009 ve sonrası dönemde, start-up'lar, teknoloji firmaları, e-ticaret ve sosyal medya şirketleri, bankalar da dahil olmak üzere halka ve işletmelere doğrudan finansal ürün ve hizmetler sunmaya başlamıştır (Gyori, 2016).

FinTek'in son yıllarda gösterdiği hızlı büyüme, özellikle teknoloji firmaları ve start-up'lar tarafından yönlendirilen tabandan gelen bir hareketin sonucudur.

2.1. FinTek 1.0 (1866–1967)

1866-1967 yılları arasındaki dönem, FinTek'in analog dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu süreçte, telgrafın 1838'de ilk ticari kullanımı, 1866'da ilk başarılı transatlantik kablunun döşenmesi ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede finansal hizmetlerin altyapısını oluşturan diğer teknolojik gelişmeler önemli rol oynamıştır (Arner, Barberis & Buckley, 2016, s. 6-7). Bu dönemin finansal teknolojileri, bilginin ve paranın (fiziksel) transferini hızlandırmayı ve maliyetleri düşürmeyi amaçlayan sistemler üzerine inşa edilmiştir. Örneğin, yüksek tutarlı para transferlerinde yaşanan maliyet ve riskleri azaltmak amacıyla, 1918 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde 12 rezerv bankası ile Hazine Bakanlığı'nı birbirine bağlayan, Mors kodu sistemine sahip "Fedwire Funds Service" ağı kurulmuştur (Bank, 2011).

FinTek 1.0 döneminin en önemli gelişmelerinden biri, günümüzde de kullanılan kredi kartlarının ortaya çıkışıdır. İlk kredi kartı örnekleri, 1920'lerden itibaren firma, sektör ya da şehirle sınırlı olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1950 yılında, Diners Club tarafından çıkarılan, farklı sektörlerde ve bölgesel sınırı olmayan ilk kredi kartı, FinTek 1.0 döneminin önemli kilometre taşlarından biridir. 1956 yılına gelindiğinde, yüzden fazla banka benzer altyapılarla kredi kartı sunmuştur. Bank of America'nın 1958'de Americard'ı piyasaya sürmesi ve Chase

Manhattan Bank'ın 1959'da birçok bankanın katılımıyla oluşturduğu ödeme sistemi, bu dönemin diğer önemli gelişmeleridir (Kaya, 2009, s. 9-12).

Ayrıca, 1967'de IBM gibi firmalar tarafından üretilen erken dönem bilgisayarlar ve Texas Instruments tarafından geliştirilen taşınabilir finansal hesap makineleri, FinTek 1.0 dönemine katkı sağlayan önemli teknolojik gelişmelerden olmuştur (Arner, Barberis & Buckley, 2016, s. 7). Bu teknolojik yeniliklerin finansal hizmetlerde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte FinTek 1.0 dönemi sona ermiş ve FinTek 2.0 dönemi başlamıştır.

2.2. FinTek 2.0 (1967–2008)

FinTek 2.0 dönemi, 1967-2008 yılları arasında, kredi kartı ödeme sistemlerinin işleyişini ve gelişimini sembolize eden ATM'nin icadıyla başlamaktadır (Arner, Barberis, & Buckley, 2016). 1968 yılında geliştirilen modern anlamdaki ilk ATM, aynı zamanda analog sistemlerden dijitalle geçişin bir işareti olmuştur (Kaya, 2009, s. 9-12). Bu dönemde, ATM'ler ve kredi kartı işlemlerinin temelini oluşturan takas merkezleri kurulmuş, bu merkezler hem iletişim altyapısındaki değişimi hem de analogdan dijitalle geçiş sürecini hızlandırmıştır. Örneğin, İngiltere'de ödeme sistemlerinin temellerini atan Bankers' Automated Clearing Services (BACS), ilk hali olan Inter-Computer Bureau adıyla 1968'de kurulmuş; Amerika Birleşik Devletleri'nde ise Clearing House Interbank Payments System (CHIPS), 1970 yılında faaliyet göstermeye başlamıştır (Arner, Barberis, & Buckley, 2016, s. 9-11).

u dijitalleşme sürecinin önemli bir adımı, ülkeler arası kapalı devre ödeme sistemleri arasındaki iletişim ihtiyacını karşılamak üzere kurulan “Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication” (SWIFT) olmuştur. 1973 yılında 15 ülkeden 239 banka, sınır ötesi ödemelerin nasıl gerçekleştirilebileceğini belirlemek amacıyla bir araya gelmiş ve merkezi Belçika'da bulunan SWIFT'i kurmuşlardır (SWIFT, 2020). SWIFT, 1977 yılında Telex'in yerine geçecek yeni bir mesajlaşma sistemini hayata geçirerek, farklı ülkelerden kullanıcılar arasında finansal verilerin otomatik ve kesintisiz iletimini sağlamıştır.

Bu dönemde bankacılık sektöründeki gelişmeler, borsaların açılması, artan sermaye hareketliliği ve küreselleşmenin getirdiği entegrasyon ihtiyacı, finansal hizmetler ve ürünlere yönelik bilgi ihtiyacını büyük ölçüde artırmıştır. Bu bilgi ihtiyacını karşılamak amacıyla, günümüzde de sıkça kullanılan Bloomberg Terminal ve Thomson Reuters gibi finansal veri sağlayıcıları bu dönemde kurulmuş ve gelişmiştir (Reuters, 2020). Ayrıca, internet ve mobil bankacılığın temelleri de bu dönemde atılmıştır, ancak bu hizmetler geniş kitlelere ulaşamamıştır.

2.3. FinTek 3.0 (2008–Günümüz)

2008 Küresel Finans Krizi'nden sonra başlayan ve günümüzde de devam eden FinTek 3.0 dönemi, krizin yarattığı düzenleyici yükümlülükler, müşteri davranışlarındaki değişim ve teknolojik yenilikler tarafından şekillendirilmiştir. Bu dönemin başlıca özellikleri şunlardır:

- Kriz sonrası düzenleyici yükümlülükler (örneğin, Dodd-Frank Yasası, Basel III),
- Müşteri perspektifinde finansal kaynakların sahipliği konusundaki zihniyet değişikliği,

- Bankaların rekabet gücünün kısıtlanması ve krizle birlikte finans sektöründeki işsizlik sonucu yeni iş fırsatlarının ortaya çıkması (Arner, Barberis, & Buckley, 2016, s. 15-17).

FinTek 3.0'ın temel ayırt edici özellikleri, hızla gelişen teknolojiler ve 2008 krizi sonrasında değişen finansal hizmet sağlayıcılarının yapısıdır. Bu dönemde, FinTek'lerin yükselmesinin temel sebeplerinden biri, kriz sonrası bankacılık sektöründe yaşanan güven kaybıdır. Ayrıca, teknolojik gelişmeler ve kriz sonrası yoğunlaşan regülasyonların bankalar üzerindeki baskısı, FinTek girişimlerinin hızla büyümesine olanak tanımıştır.

FinTek 3.0'ın erken teknolojik gelişmeleri arasında mobil bankacılık, internet bankacılığı ve bu kanallar üzerinden sunulan hizmetlerin artışı yer alırken; günümüz gelişmeleri makine öğrenmesi, yapay zekâ, derin öğrenme, büyük veri analizi, blok zinciri (blockchain), kriptografi ve biyometrik kimlik doğrulama sistemleri gibi ileri teknolojileri içermektedir. Artan internet kullanımı ve mobilite ile birlikte, tüketici davranışları değişmiş ve finansal ihtiyaçlar çeşitlenmiştir. FinTek firmaları, bu dönemde e-ticaret, sanal oyunlar ve diğer dijital platformlarda müşteri ihtiyaçlarına hızlı cevap verebilmiş ve geleneksel rakiplerinin aksine dönüştürücü hizmetler sunabilmişlerdir (Deloitte, 2017, s. 2).

Bu gelişmelerin sonucunda, geleneksel bankaların işlemlerinde yaşanan uzun prosedürler ve regülasyonlar karşısında, FinTek'ler daha hızlı ve esnek çözümler sunabilmiştir. Bankalar, sigorta şirketleri ve diğer geleneksel finansal kuruluşlar, finansal teknolojiler konusunda yaratıcı bir vizyon geliştirmekte geride kalmış ve yeni iş modellerine ayak uydurmakta zorlanmıştır (Dietz, Khanna, Olanrewaju, & Rajgopal, 2016, s. 6-7). Bu durum, finansal teknolojiler odaklı yeni bir sektörün, bankacılık dışındaki alanlarda gelişme potansiyeline sahip olduğunun açık bir göstergesidir.

3. DÜNYADA FİNTEK'İN YÜKSELİŞİ

FinTek şirketlerinin yükselişini tetikleyen faktörler hem talep hem de arz tarafında bulunmaktadır. Teknolojik gelişmeler, arz tarafında önemli bir rol oynarken, müşteri beklentilerindeki değişimler talep tarafında dönüşümü hızlandırmıştır. Teknolojinin ilerlemesi, finansal hizmetleri demokratikleştirerek daha geniş bir tüketici kitlesine bankacılık, yatırım ve kredi hizmetlerine erişim imkanı sunmuştur (Arner, Barberis & Buckley, 2015). Bunun yanı sıra, talep tarafındaki en önemli faktörlerden biri, geleneksel bankaların müşteri deneyimi konusunda yaşadığı zorluklardır. Son on yılda birçok büyük finansal hizmet sağlayıcısı, müşteri ediniminden hizmet sunumuna kadar süreçte zayıf bir performans sergilemiştir. Eski teknoloji altyapıları, karmaşık ve zaman alıcı süreçler, müşteriler arasında artan memnuniyetsizliğe yol açmıştır. Stulz (2022), geleneksel bankaların büyük müşteri tabanı ve geniş ürün yelpazesi ile FinTek'leri taklit etme kapasitesine sahip olduklarını, ancak eski IT sistemlerinin hızlı inovasyonu sınırladığını belirtmiştir. Akıllı telefonların ve internetin yaygınlaşması, FinTek büyümesi için verimli bir zemin yaratarak müşterilerin her zaman, her yerden finansal hizmetlere erişimini sağlamış ve fiziksel şubelerden bağımsız bir model oluşturmuştur.

FinTek şirketlerinin temel vaatlerinden biri, müşterilerin karşılaştığı bu zorluklara ve sorunlara teknoloji aracılığıyla kullanıcı dostu çözümler sunmaktır. FinTek'ler, finansal hizmetler değer zincirinin farklı segmentlerinde faaliyet göstererek ödemeler, kredi verme, sigorta ve yatırımlar

gibi alanları hedeflemektedir. 2000'lerin başında ödeme yenilikleri ile başlayan FinTek hareketi, o zamandan beri fonlamanın %25'ini ödeme FinTek'leri oluşturmuştur. Stripe, Block, Alipay, Wise ve PayTM gibi küresel lider şirketler bu segmentte öne çıkmaktadır (Boston Consulting Group, 2023). B2C perakende segmentine ek olarak, KOBİ'lere ve şirketlere dijital kredi verme, ticaret finansmanı ve alternatif ödeme çözümleri gibi hizmetler sunan B2B odaklı çözümler de önemli bir rol oynamaktadır. Bu FinTek'ler, özellikle KOBİ'lere odaklanarak gelişmiş ve maliyet etkin bankacılık deneyimi sağlamaktadır. Beaumont, Tang ve Vansteenbergh (2021), kredi verme alanında faaliyet gösteren FinTek'lerin, küçük ve yenilikçi firmaların finansal kısıtlamalarını hafifletmede önemli katkılar sağladığını vurgulamaktadır. Günümüzde FinTek şirketleri, kredi verme, varlık yönetimi ve sigorta gibi geniş bir ürün ve müşteri segmentine hizmet sunmaktadır. Ayrıca, FinTek'ler yalnızca nihai müşterilere değil, düzenleme, uyum ve risk yönetimi gibi alanlarda finansal hizmet şirketlerine de destek sunmaktadır. Küresel fonlama içinde operasyonlar ve altyapıya odaklanan FinTek'ler 11,6 milyar USD değerinde yatırım almıştır (McKinsey and Company, 2023).

Dijital bankaların ortaya çıkışı da FinTek'in evriminde önemli bir dönüm noktasıdır. 2010'ların başında ortaya çıkan dijital bankalar ya da neobankalar, uçtan uca dijital müşteri yolculuğu sunarak FinTekler arasında öne çıkmıştır. Bu bankalar, geleneksel bankaların aksine fiziksel şubeler olmadan tamamen dijital bankacılık hizmetleri sunmaktadır. Starling, Revolut, N26 ve Monzo gibi dijital bankalar, tamamen dijital müşteri deneyimi ile dikkat çekmektedir. Özellikle genç nesiller, kişiselleştirilmiş ve dijital platformlarda hızlı hizmet sağlayan bu bankaları tercih etmektedir (The Economist, 2019). FinTek'ler ayrıca finansal kapsayıcılığın artırılmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Bankacılık hizmetlerinden yeterince faydalanamayan veya hiç erişemeyen kitlelere hizmet sunarak, geleneksel bankacılık sistemindeki boşlukları doldurmuş ve finansal kapsayıcılığı artırmıştır (Gomber vd., 2018; Ozili, 2022). Özellikle Asya Pasifik bölgesinde, Çin, Hindistan ve Malezya gibi yüksek nüfuslu ülkelerde FinTek'ler bankasız kitlelere dijital çözümler sunarak büyük bir ivme kazanmıştır. Küresel Findex verileri de FinTek ile finansal kapsayıcılık arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir (Tok ve Heng, 2022, s.).

Finansal hizmetlerin dijitalleşmesi sadece mobil para hesaplarının ötesine geçmektedir. Finansal kapsayıcılığı artırmak için altyapı, kullanıcı deneyimi ve eğitim gibi faktörlerin de ele alınması gerekmektedir (Mastercard, 2023). FinTek'ler, daha düşük işlem maliyetleri, hızlı hizmetler ve kullanıcı dostu deneyimlerle kişisel finans yönetimi ve iş operasyonları üzerinde dönüştürücü bir etki yaratmıştır (Li ve Xu, 2021).

Açık bankacılık, FinTek dünyasında önemli bir yenilik olarak, müşterilerin finansal verilerini güvenli bir şekilde üçüncü taraf sağlayıcılarla paylaşmalarını sağlayarak inovasyonu teşvik etmektedir (The Open Data Institute and Fingleton, 2019). Açık bankacılık sayesinde, Bankacılık Platformu Olarak (BaaP) ve Hizmet Olarak Bankacılık (BaaS) gibi yeni iş modelleri gelişmiş, finansal hizmetler daha demokratik hale gelmiştir (Westermeier, 2020).

3.1. Türkiye FinTek Ekosistemi

Türkiye, dinamik bir FinTek ekosistemine sahip olmakla birlikte, finansal teknolojilerdeki küresel trendlere uyum sağlamaya ve kendini geliştirmeye devam etmektedir. Türkiye'nin

FinTek ekosisteminin gelişimi, küresel emsallerine benzer bir yol izlese de, pazardaki rekabetin zamanlaması ve yoğunluğu açısından bazı farklılıklar göstermektedir. Dünya genelinde dijital finansal hizmetlerde yaşanan gelişmelere paralel olarak, Türk bankaları da dijitalleşmenin önemini fark etmiş ve hızla dönüşüm süreçlerine başlamıştır. 2010'ların başından itibaren, Türkiye'deki yerleşik bankalar, web tabanlı çevrimiçi bankacılıktan mobil bankacılığa kadar uzanan çeşitli dijital finansal hizmetleri başarıyla sunmuştur. Bu dijital dönüşüm, Türkiye'deki FinTek ekosisteminin gelişimine de paralel bir şekilde ivme kazandırmıştır. Türkiye'nin güçlü bankacılık sektörü, ülkenin finansal teknoloji alanındaki gelişiminde önemli bir rol üstlenmektedir (Karaömer, 2021).

Türkiye'deki FinTek şirketleri, küresel örnekler gibi ilk olarak ödeme alanına odaklanmış ve sanal POS gibi yenilikçi çevrimiçi ödeme çözümleri sunarak bu alandaki boşlukları doldurmuştur (Yazıcı, 2019). 2012 yılında Türkiye'de yeni nesil ödeme cihazlarının kullanımı zorunlu hale getirilmiş ve bu durum, bu alanda çözüm geliştiren birçok girişimi teşvik etmiştir. 2015 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) denetimi altında elektronik para lisansının yürürlüğe girmesi, FinTek şirketlerinin müşteri ödemelerini ve transferlerini kolaylaştırmalarına olanak sağlamıştır. 2023 itibarıyla, Türkiye'de 74 FinTek şirketi, farklı ödeme ürün ve hizmetleri sunmalarına imkan tanıyan bu lisansa sahiptir (CBFO, 2023). Startups Watch veri tabanına göre, Haziran 2024 itibarıyla Türkiye'de 851 FinTek şirketi kurulmuş olup, bunların 702'si aktif olarak faaliyet göstermektedir. 2019-2024 yılları arasında, ortalama olarak her yıl ödeme, finansman ve sigorta gibi dikey alanlara odaklanan 81 FinTek şirketi kurulmuştur. Günümüzde Türkiye'deki FinTek şirketleri, finansal hizmetler sektöründe 12 farklı dikeyde faaliyet göstermektedir. Şekil 4.1'de görüldüğü gibi, ödeme dikeyi, toplam FinTek şirketlerinin %32'sini oluşturarak en çok hedeflenen alan olmuştur. Blokzincir ve bankacılık teknolojileri ise FinTek'lerin hedeflediği diğer önemli dikeyler olarak toplam FinTek sayısının yaklaşık %25'ini oluşturmaktadır.

FinTek ekosisteminin gelişimi, sadece arz ve talep faktörleriyle değil, aynı zamanda yatırım ortamı, düzenleyici çerçeve ve finansal hizmetler sektöründeki oyuncular, özellikle bankalarla yapılan işbirlikleri ile de şekillenmektedir. 2012 yılında Türkiye'de FinTek şirketlerine yapılan toplam yatırım miktarı yaklaşık 4,6 milyon ABD dolarıydı. 2019'dan Haziran 2024'e kadar, Türkiye'deki FinTek sektörü 174 anlaşma ile toplamda yaklaşık 401 milyon ABD doları yatırım çekmiştir (CBFO, 2023).

Dünya genelinde azalan fonlama ve anlaşma faaliyetlerine paralel olarak, Türkiye FinTek pazarında da benzer bir düşüş eğilimi gözlenmektedir. Bu eğilim, dünya genelindeki sıkılaştan para politikaları ve artan faiz oranlarıyla tetiklenmiştir (Mckinsey and Company, 2022). Ancak, 2023 yılında küresel fonlama azalsa da, Türkiye'deki FinTek'ler hem yerel hem de uluslararası yatırımcıların ilgisini çekmeye devam etmektedir. Melek yatırımcıların yanı sıra girişim sermayesi (VC) ve kurumsal girişim sermayesi (CVC) firmaları, Türk FinTek pazarındaki başlıca yatırımcılar olarak öne çıkmaktadır (Yazıcı, 2019).

4. REGTEK

Finansal sektör regülasyonlarının temel amacı, piyasa başarısızlıklarını gidermek ve bilgi asimetrisi, dışsallıklar ve eksik rekabet gibi olumsuzlukları ortadan kaldırmaktır. Ülkelerin

stratejik önceliklerine uygun olarak, tasarruf sahiplerinin, tüketicilerin ve yatırımcıların haklarının korunması, finansal piyasaların güven ve istikrarının sağlanması ve kredi sisteminin etkin çalışması hedeflenmektedir (Amstad, 2019, s. 1).

FinTek'in gelişimi, yönetilmesi gereken yeni risklerle birlikte fırsatlar da sunmuştur. Regülasyonların amacı olan piyasa başarısızlıklarının giderilmesinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Dijitalleşme, bilgiye erişimi artırırken aynı zamanda verinin kapsamını değiştirmiştir. FinTek, bilgi asimetrisini azaltan yeni araçlar sunarken, merkezi olmayan teknolojilerin yaygınlaşması bilgi yönetimini zorlaştırmıştır (Amstad, 2019, s. 2-4). FinTek ürünleri, geleneksel finans kuruluşlarını da bu teknolojilere adapte olmaya zorlamış, açık bankacılık gibi modeller finansal sistemin kritik unsuru haline gelmiştir. FinTek ile geleneksel finans kurumları arasındaki bağımlılık, sistemik riskleri de artırmıştır. Bu süreçte FinTek, siber güvenlik, veri mahremiyeti ve yasadışı faaliyetlerle mücadelede finansal sistemin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Dijitalleşme, finansal teknolojilerin regülasyonunu zorunlu hale getirmiştir. Geleneksel regülasyon yaklaşımlarının değişen koşullara uyum sağlaması ve yeni düzenlemeler getirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, RegTek (Regulatory Technology) ve SupTech (Supervisory Technology) önem kazanmıştır.

RegTek, finansal regülasyonlara uyumu teknolojik çözümlerle sağlayan bir kavramdır (Arner, Barberis, & Buckley, 2016, s. 81). RegTek, finansal kuruluşların regülasyonlara uyumunu iyileştirirken iç süreçlerini de yönetmelerine olanak tanır (BIS, 2018, s. 23). 2008 Finansal Krizi sonrası artan regülasyon talepleri, RegTek'in gelişimini hızlandırmıştır. Uyumluluk maliyetlerinin artması, bu teknolojilere olan talebi artırmıştır. RegTek, finansal kuruluşların düzenleyici taleplere hızlı, verimli ve şeffaf bir şekilde yanıt vermesini sağlar. Büyük veri yönetimi, FinTek'in ve RegTek'in başarısı için kritik öneme sahiptir. Bu teknolojiler, finansal kuruluşların risk yönetimini iyileştirip daha hızlı hizmet sunmalarına olanak tanır.

Sonuç olarak, RegTek, sadece finans sektöründe değil, uzun vadede tüm sektörlerde uyum süreçlerinin yönetilmesinde önemli bir potansiyel taşımaktadır (Arner, Barberis, & Buckley, 2016, s. 85).

4.1. RegTek 1.0

FinTek'in evrim sürecinde yer aldığı gibi, RegTek de finansal teknolojilerin gelişimine paralel olarak bir dizi aşamadan geçmiştir. RegTek 1.0 dönemi, 1990-2008 yılları arasında, finansal kurumların risk yönetim süreçlerinde bilgisayar teknolojilerini kullanmaya başladığı bir dönemdir. Bu dönemde, bankalar ve diğer geleneksel finansal kurumlar, risklerini izlemek ve analiz etmek amacıyla kantitatif içsel risk yönetimi sistemlerine yönelmiştir. Küreselleşmenin hız kazandığı bu dönemde, finansal kurumlar uluslararası düzeyde büyümüş ve faaliyet alanlarını genişletmiştir. Bu genişlemeyle birlikte artan riskler, daha gelişmiş risk yönetimi ve bilgi sistemlerine olan ihtiyacı da artırmıştır. RegTek 1.0, bu kantitatif risk yönetim sistemlerine dayansa da, 2008 Küresel Finans Krizi bu sistemlerin eksikliklerini ortaya çıkarmış ve bu dönem sona ermiştir (Arner, Barberis, & Buckley, 2016, s. 86-87).

4.2. RegTek 2.0

RegTek 2.0, 2008 küresel krizinin ardından ortaya çıkan yeni regülasyon taleplerine yanıt olarak gelişmiştir. Bu dönemde, başta büyük bankalar olmak üzere birçok finansal kuruluş, yeni ve karmaşık düzenleyici uyum gereksinimlerine yanıt verebilmek için teknolojinin imkanlarını daha yoğun kullanmaya başlamıştır. 2008 krizi sonrası bankacılık alanında ulusal ve uluslararası düzeyde birçok yeni düzenleme devreye girmiştir. Örneğin, 2010 yılında BIS tarafından Basel III üzerinde anlaşmaya varılmış ve bir geçiş dönemi öngörülmüştür. Basel III, bankaların risk yönetimi, kurumsal yönetişim, şeffaflık ve kamuya açıklanan verilerin niteliği açısından önemli değişiklikler getirmiştir. Ayrıca birçok ülkede yerel düzenleyici otoriteler, bankalardan sermaye yeterliliği, likidite durumu ve türev işlemlerle ilgili yüksek frekanslı raporlama taleplerinde bulunmaya başlamıştır (Arner, Barberis, & Buckley, 2016, s. 88).

4.3. RegTek 3.0

RegTek 3.0 ise günümüzü ve geleceği ifade eden bir dönemi tanımlar. Bu dönemde, finansal sistemde "müşterini tanı" yaklaşımından, dijital kimliğin esas alındığı ve büyük veriye dayalı bir düzenleyici çerçeveye geçiş yapılmaktadır. RegTek 3.0, büyük veri, veri analitiği, yapay zeka, veri madenciliği ve algoritma denetimi gibi yeni kavramların önem kazandığı bir düzenleyici ortamı kapsar. Bu gelişmeler, finansal sektörde daha etkin ve dinamik bir düzenleyici çerçeve oluşturmayı hedeflemektedir (Arner, Barberis, & Buckley, 2016, s. 95).

RegTek 3.0 süreci, büyük veri analitiği, robotik süreç otomasyonu, yapay zeka, makine öğrenmesi, blokzincir, API uygulamaları, akıllı kontratlar ve bulut bilişim teknolojileri gibi yenilikleri içerir (Deloitte, 2018). Bu nedenle, RegTek 3.0, FinTek gelişmelerine paralel olarak sürekli yenilenen bir bakış açısını yansıtmaktadır.

Türkiye’de RegTek

Türkiye’de finansal hizmetler sektörü, yoğun düzenlemelere tabi olup bu sektörde faaliyet gösteren kuruluşların lisans gerekliliklerine uyması zorunludur. Ayrıca, bu düzenlemelere uyum sağlamanın başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, ileri düzeyde bir teknolojik altyapı ve yetkin insan kaynakları gerektirmektedir. FinTek ekosisteminin gelişimi, büyük ölçüde düzenleyici çerçeve tarafından şekillendirilmekte olup, bu çerçeve yeniliği teşvik ederken, tüketicilerin korunması ve pazar istikrarının sağlanması amacını taşımaktadır (Bromberg, Godwin ve Ramsay, 2017). Dünya genelinde düzenleyici otoriteler, FinTek şirketlerini denetlemek için çeşitli stratejiler benimsemekte olup, bu stratejiler sektörün sunduğu özgün zorlukları ve fırsatları yansıtmaktadır. Türkiye’de, farklı FinTek faaliyetlerini düzenleyen ve denetleyen birden fazla düzenleyici otorite bulunmaktadır. Türkiye’de FinTek faaliyetlerini düzenleyen ve denetleyen başlıca otoriteler arasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEEDK), T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı ve T.C. Ticaret Bakanlığı yer almaktadır (CBFO, 2023).

Düzenleyici ve denetleyici kuruluşların çeşitliliği, etkin bir FinTek ekosisteminin gelişebilmesi için işbirliğini ve bütüncül bir sektörel yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Her bir otorite, sektörün farklı alanlarında sorumluluk taşımakta olup, bu sorumluluklar düzenlemelerin uygulanmasında kritik bir rol oynamaktadır (CBFO, 2023).

FinTek ekosisteminde düzenleyici çerçeve, tüketici korumasını ve piyasa istikrarını sağlamanın yanı sıra, bazı iş modellerinin gelişimini de teşvik edici bir rol oynamaktadır. Birleşik Krallık FinTek ekosistemi, düzenlemelerin nasıl yeniliği destekleyebileceğine dair başarılı bir örnek teşkil etmektedir. Birleşik Krallık'ta uygulanan açık bankacılık düzenlemeleri, tüketicilerin ve işletmelerin finansal verileri üzerinde kontrol sahibi olmalarını sağlayarak bankacılık sektöründeki rekabeti artırmış ve yeni oyuncuların piyasaya girmesini teşvik etmiştir (The Open Data Institute and Fingleton, 2019). Benzer şekilde, Türkiye'de de düzenleyici otoriteler, FinTek ekosistemini desteklemek amacıyla önemli adımlar atmışlardır. 2022 itibarıyla, elektronik para düzenlemeleri, dijital bankacılık düzenlemeleri, üçüncü taraf sağlayıcılar (TPP) ve uygulama programlama arayüzü (API) prensipleri yürürlüğe girmiştir (CBFO, 2023).

Eylül 2023 itibarıyla açıklanan Türkiye'nin Orta Vadeli Programı (2024-2026), FinTek ekosistemini geliştirmeye yönelik makroekonomik politikalar içermektedir. Bu program, Türk düzenleyicilerin FinTek sektöründe yeniliği teşvik eden ve rekabeti artıran bir düzenleyici ortamı sürdürme niyetlerini ortaya koymaktadır. FinTek sektöründe rekabetin yoğunlaşması, yerleşik oyuncular ile yeni girişimler arasındaki işbirliğinin önemini artırmıştır. Bu işbirlikleri, özellikle FinTek'lerin geleneksel finansal hizmet sağlayıcılarla kurduğu ortaklıklar yoluyla verimlilik artışı, yeni müşteri segmentlerine erişim ve hizmet çeşitliliğinin genişletilmesi gibi faydalar sağlamaktadır. Müşterini tanı, kredi verme ve kredi puanlaması gibi alanlarda FinTek'lerle işbirliği yapan bankalar, inovatif çözümler geliştirerek rekabet avantajı elde etmeye çalışmaktadır (Petralia vd., 2019).

Yerleşik bankalar, finansal hizmetler sektöründe yeni oyuncuların ortaya çıkmasının getirdiği değişimi kabul ederek, FinTeklerle işbirliğine gitmenin önemini kavramışlardır. Neredeyse her büyük banka, inovatif çözümler geliştirmek amacıyla hackathonlar düzenlemekte ve FinTek girişimlerine yatırım yapmaktadır (Özcan ve Zachariadis, 2021). Türkiye'de FinTekler ile geleneksel bankalar arasındaki işbirliği henüz global düzeyde yaygın olmasa da bu tür işbirlikleri giderek artmaktadır. Yerleşik bankalar, doğrudan FinTek girişimlerine yatırım yapmanın yanı sıra, hızlandırma programları ve kuluçka merkezleri aracılığıyla FinTek ekosisteminin gelişimine katkıda bulunmaktadır (Yazıcı, 2019).

Önde gelen Türk bankaları, FinTek ekosistemine yönelik çeşitli programlar başlatarak bu alanda yeniliği teşvik etmektedir. Örneğin, Akbank'ın Boost The Future, İş Bankası'nın Workup, Yapı Kredi'nin FRWRD ve QNB Finansbank'ın ONB Beyond gibi programları, FinTek girişimlerine destek vermekte ve ekosistemin gelişimine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, bu bankalar bazı FinTek şirketlerine doğrudan yatırım yaparak veya kurumsal girişim sermayesi (CVC) aracılığıyla FinTeklerin hissedarı olmuşlardır. 2022 yılında İş Bankası, KOBİ odaklı ticaret finansmanı FinTek'i Figoparaya yatırım yapmış; Denizbank ve QNB Finansbank ise ticaret FinTek'i Midasa yatırım yapmıştır (CBFO, 2023).

Türk bankaları, ayrıca kendi FinTek markalarını oluşturma veya mevcut olanları satın alma stratejisini benimseyerek sektördeki varlıklarını güçlendirmektedirler. Örneğin, Akbank 2019 yılında genç nesil müşterilere yönelik Tosla adlı FinTek platformunu piyasaya sürmüştür. Benzer şekilde, QNB Finansbank tarafından geliştirilen Enpara, 2023 itibarıyla BDDK tarafından verilen dijital bankacılık lisansı ile tamamen dijital bir banka olarak faaliyet

göstermektedir (CBFO, 2023). İş Bankası ise, 2021 yılında ödeme çözümleri sunan Moka Ödeme Teknolojileri'ni satın alarak FinTek ekosistemine yatırım yapmıştır (CBFO, 2023).

Sonuç olarak, Türkiye'de RegTek ekosistemi, FinTek gelişmeleriyle paralel olarak ilerlemekte ve düzenleyici otoriteler ile finansal kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle güçlenmektedir. Türkiye'de FinTek ve RegTek ekosistemlerinin gelişimi, yenilikçi çözümler ve iş modellerinin desteklenmesi amacıyla dinamik bir yapıda evrilmektedir.

5. SONUÇ

Teknoloji ile finans arasındaki uzun süreli etkileşim, sürekli bir evrim sürecinden geçmektedir. Bu çalışma, FinTek'in üç aşamalı gelişim süreci ile RegTek'in iki aşamasını ele almıştır. FinTek, günümüzde hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ekonomilerde önemli fırsatlar sunmaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerde artan akıllı telefon penetrasyonu, verimsiz geleneksel finansal sistemler ve değişen tüketici davranışları, FinTek'in büyümesi için verimli bir zemin hazırlarken, gelişmiş ekonomilerde FinTek'e yönelik yatırımlar hızla artmaktadır.

Gelecekte düzenleyiciler, büyük bankalar, yerleşik teknoloji firmaları ve çevik start-up'larla daha da parçalanmış piyasa koşullarına uyum sağlama baskısı altında kalacaklardır. RegTek, yalnızca düzenleyici otoritelerin piyasa katılımcılarını izleme ve düzenleme süreçlerinde değil, aynı zamanda doğru zamanda müdahale etmelerini sağlayacak karar mekanizmalarının geliştirilmesinde de kritik bir rol oynayabilir. Şirketlerin büyüme aşamalarına uygun ve orantılı düzenleyici yaklaşımların uygulanması gerektiği görülmektedir. Ancak, FinTek şirketleri önem kazandıkça, "umursanmayacak kadar küçük" konumundan "batamayacak kadar büyük" bir yapıya geçme riskleri ortaya çıkmakta ve bu da, düzenleyiciler açısından yeni zorluklar yaratmaktadır.

Düzenleyicilerin, artan uyum yüklerine karşılık FinTek ve RegTek aktörleriyle işbirliği yaparak veri toplama ve işleme süreçlerini anlaması, uyum gereksinimlerini uyumlu hale getirmesi, standartlaştırılmış raporlama formatları geliştirmesi ve veri paylaşımını artırması gerekecektir. FinTek'in hızlı gelişimi, aynı zamanda RegTek'in de eş zamanlı olarak gelişmesini zorunlu kılmaktadır. Son 50 yıl içinde, düzenleyicilerin teknolojiyi kullanma biçimleri köklü bir değişim göstermiştir. Küresel Finansal Kriz'den bu yana, büyük veri yığınları düzenleyicilerin uyumu sağlamalarına yardımcı olacak şekilde kullanılmış, RegTek 2.0 bu süreçte ön plana çıkmıştır.

RegTek, finansal kurumlar için maliyet ve risklerin daha etkili yönetilmesine olanak tanımının yanı sıra, düzenleyiciler için de uyum ihlallerinin hızlı bir şekilde tespit edilmesi ve sürekli izleme sistemlerinin geliştirilmesi gibi faydalar sunmaktadır. Bununla birlikte, RegTek'in en büyük potansiyeli, finansal piyasaların gerçek zamanlı izlenmesini sağlamasında yatmaktadır; bu durum, finansal düzenlemelerin yeniden yapılandırılmasına da olanak tanımaktadır. Veri temelli finansal hizmet sağlayıcıların yükselişi, piyasaların müşterini tanı anlayışından verini tanı paradigmasına doğru kaymasına neden olmakta ve RegTek'in finansal piyasalardaki rolünün giderek daha kritik hale gelmesini sağlamaktadır. Bu dönüşüm, finansal düzenlemeler üzerinde de önemli etkiler yaratacaktır.

KAYNAKÇA

Amstad, M. (2019), *Regulating Fintech: Objectives, Principles, and Practices*. Asian Development Bank Institute Working Paper Series 1016, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3541003> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3541003> (Erişim tarihi:12.07.2024).

Arner, D. W., Barberis, J., & Buckley, R. P. (2015). The evolution of Fintech: A new post-crisis paradigm. *Geo. J. Int'l L.*, 47, 1271.

Arner, D. W., Barberis, J., & Buckley, R. P. (2016). The Emergence of RegTech 2.0: From Know Your Customer to Know Your Data. *Journal of Financial Transformation*, 44, 79-86.

Bank, C. L. S. (2011). Assessment of Compliance with the Core Principles for Systemically Important Payment Systems. *December*, available at <https://www.clsgroup.com/About/Documents/CLS%20Bank>. (Erişim tarihi:12.07.2024)

Boston Consulting Group (2023) <https://www.bcg.com/publications/2023/future-of-fintech-and-banking> (Erişim tarihi:09.08.2024)

Beaumont, P., Tang, H., & Vansteenbergh, E. (2021). *The role of FinTech in small business lending: Evidence from France*. Working Paper.

CBFO (2023) <https://www.cbfo.gov.tr/sites/default/files/2024-08/turkiye-fintek-ekosistemi-durum-raporu-2023.pdf> (Erişim tarihi:09.08.2024)

BIS. (2018). Implications of fintech developments for banks and bank supervisors. <https://www.bis.org/bcbs/publ/d431>. (Erişim tarihi:13.07.2024)

Bromberg, L., Godwin, A., & Ramsay, I. (2018). Cross-border cooperation in financial regulation: crossing the Fintech bridge. *Capital Markets Law Journal*, 13(1), 59-84.

Deloitte. (2018). <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/lu/Documents/risk/lu-usingregtech-to-transform-compliance-and-risk-from-support-functions-intobusiness-differentiators.pdf> (Erişim tarihi:21.09.2024)

Dietz, M., Khanna, S., Olanrewaju, T., & Rajgopal, K. (2016). *FinTechnicolor: the new picture in finance*. *Mckinsey & Company, New York*.

Frame, W. S., & White, L. J. (2004). Empirical studies of financial innovation: lots of talk, little action?. *Journal of economic literature*, 42(1), 116-144.

Gomber, P., Kauffman, R. J., Parker, C., & Weber, B. W. (2018). On the fintech revolution: Interpreting the forces of innovation, disruption, and transformation in financial services. *Journal of management information systems*, 35(1), 220-265.

Gyori, D. (2016). FinTech is the future itself. *The FinTech Book: The Financial Technology Handbook for Investors, Entrepreneurs and Visionaries*, 264-266.

Karaömer, Y. (2021). The analysis of FinTech sector in Turkey. *Journal of Politics Economy and Management*, 4(2), 128-139.

Kaya, F. (2009). *Türkiye'de kredi kartı uygulaması* (No. 263). İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

Lee, C. C., Li, X., Yu, C. H., & Zhao, J. (2021). Does fintech innovation improve bank efficiency? Evidence from China's banking industry. *International Review of Economics & Finance*, 74, 468-483.

Li, B., & Xu, Z. (2021). Insights into financial technology (FinTech): a bibliometric and visual study. *Financial innovation*, 7, 1-28.

Mastercard (2023), Purposeful and Profitable: Financial Inclusion via Open Banking around the world. https://go.mastercardservices.com/mastercard_financial_inclusion_via_open_banking_around_the_world (Erişim tarihi:21.09.2024).

Mckinsey and Company (2022), Building a winning AI neobank. <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/building-a-winning-ai-neobank>. (Erişim tarihi:21.09.2024)

Ozcan, P., & Zachariadis, M. (2021). Open banking as a catalyst for industry transformation: Lessons learned from implementing PSD2 in Europe. SWIFT Institute Working Paper No. 2017-006, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3984857> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3984857> (Erişim tarihi:18.09.2024)

Ozili, P. K. (2022). Embedded finance: assessing the benefits, use case, challenges and interest over time. *Journal of Internet and Digital Economics*, 2(2), 108-123.

Petralia, K., Philippon, T., Rice, T., Véron, N., (2019). Banking disrupted? Financial intermediation in an era of transformational technology. Technical Report 22, Geneva Reports on the World Economy. ICMB and CEPR.

Reuters. (2020). <https://www.reuters.com/article/usthompsonreuters-f-r-blackstone-factbox/factbox-a-chronology-of-thomsonreuters-corp-idUSKBN1FK085> (Erişim tarihi:21.09.2024)

Sangwan, V., Prakash, P., & Singh, S. (2020). Financial technology: a review of extant literature. *Studies in Economics and Finance*, 37(1), 71-88.

Stulz, R. M. (2022). FinTech, BigTech, and the future of banks. *Journal of Applied Corporate Finance*, 34(1), 106-117.

SWIFT. (2020). SWIFT. <https://www.swift.com/>: <https://www.swift.com/aboutus/history> (Erişim tarihi:21.09.2024)

The Economist (2019), “Young people and their phones are shaking up banking”. https://www.economist.com/special-report/2019/05/02/young-people-and-their-phones-are-shaking-up-banking?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-response.anonymous&gad_source=1&gclid=EAIAIqobChMIqvvp5431hwMVq6hoCR2jOzFHEAAYASAAEgLanFD_BwE&gclsrc=aw.ds (Erişim tarihi:21.09.2024)

The Open Data Institute and Fingleton (2019), Open Banking, Preparing for lift off. <https://www.openbanking.org.uk/wp-content/uploads/open-banking-report-150719.pdf> (Erişim tarihi:21.09.2024)

Tok, Y. W., & Heng, D. (2022). Fintech: Financial Inclusion or Exclusion?. *Banking & Finance Law Review*, 39(1), 93-123.

Westermeier, C. (2020). Money is data—the platformization of financial transactions. *Information, Communication & Society*, 23(14), 2047-2063.

Yazici, S. (2019). The analysis of fintech ecosystem in Turkey. *Journal of Business Economics and Finance*, 8(4), 188-197.

İŞVERENİN 6331 SAYILI KANUN'UN 11. VE 28. MADDELERİNDE DÜZENLENEN YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN, UZAKTAN ÇALIŞMAYA UYGULANIP UYGULANAMAYACAĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğretim Üyesi Hamide Merve GÜÇLÜ

Selçuk Üniversitesi,

mervegunes00@hotmail.com, 0000-0003-1573-8449

ÖZET

Mevzuatımıza 2016 yılında 6715 sayılı Kanun'la dahil olan uzaktan çalışma işçinin iş görme edimini, işverenin oluşturduğu iş organizasyonu içinde ancak işyerinden uzakta bir yerde yerine getirdiği çalışma biçimidir. Bu istihdam modelinde de işçi işverene bağımlı olarak çalıştığından, işverenin iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yükümlülükleri uzaktan çalışan işçi için de söz konusudur. İşverenin 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda düzenlenen yükümlülüklerinden gerekli her türlü önlemi alma, risk değerlendirmesi yapma, denetleme, bilgilendirme ve eğitim verme, işçilerin sağlık gözetimini yerine getirme, iş kazası ve meslek hastalıklarını kaydetme ve kuruma bildirme yükümlülükleri, nitelikleri uygun düşüğü ölçüde uzaktan çalışan işçiler için de uygulanır.

6331 sayılı Kanun m. 11/1'e göre; işverenin oluşabilecek acil durumları önceden değerlendirerek, çalışanları ve çalışma ortamını etkileme ihtimali olan acil durumları belirlemesi ve bunların olumsuz etkilerini önlemek ve sınırlandırmak için tedbirler alması gerekir. İşveren ayrıca acil durumların olumsuz etkilerinden korunmak için gerekli değerlendirmeleri yapmakla ve acil durum planları hazırlamakla yükümlüdür. Bunun için işyerinin büyüklüğünü, tehlike sınıfını, çalışan sayısını, işin niteliğini ve işyerinde bulunan diğer kişileri göz önünde bulundurarak; önleme, koruma, yangınla mücadele, tahliye, ilk yardım gibi konularda yeterli donanımda ve sayıda kişiyi görevlendirir, çalışanlara gerekli eğitimleri verir, uygulamalarını yaptırır ve ekiplerin her zaman hazır bulunmalarını sağlar. Özellikle ilk yardım, acil tıbbi müdahale, kurtarma ve yangınla mücadele konularında, işyeri dışındaki kuruluşlarla iletişimi sağlayacak düzenlemeleri yapmak da işverenin görevleri arasındadır.

6331 sayılı Kanun m. 28'e göre ise; çalışanların işyerinde alkol ve uyuşturucu kullanması gibi, işyerine sarhoş veya uyuşturucu madde almış olarak gelmesi de yasaktır. İşveren işyeri eklentilerinden sayılan kısımlardan hangilerinde, hangi zaman ve şartlarda alkol alınabileceğini belirleme yetkisine sahiptir.

Çalışmamızda 6331 sayılı Kanun m. 11'de düzenlenen işverenin acil durum planı hazırlama, yangınla mücadele, ilk yardım ve tahliye işlemlerini yapma yükümlülüğü ile m. 28'de düzenlenen bağımlılık yapan madde kullanımını denetleme yükümlülüğünün uzaktan çalışan işçi için uygulanıp uygulanamayacağının değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan Çalışma, acil durum planı, ilk yardım, tahliye işlemleri, işverenin yükümlülükleri, bağımlılık yapan madde kullanımı

GİRİŞ

4857 sayılı İş Kanunu¹ m. 14/4'e göre *“Uzaktan çalışma; işçinin, işveren tarafından oluşturulan iş organizasyonu kapsamında iş görme edimini evinde ya da teknolojik iletişim araçları ile işyeri dışında yerine getirmesi esasına dayalı ve yazılı olarak kurulan iş ilişkisidir.”* Uzaktan çalışma, geleneksel istihdam modelinden farklı olarak, işverenin oluşturduğu organizasyon içinde, ancak onun otoritesinden uzakta bir çalışma biçimidir. Bu çalışma biçiminde de işverenin 6331 sayılı Kanun'da² düzenlenen iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yükümlülükleri mevcuttur. Ancak uzaktan çalışan işçi ile işverenin otoritesi altında çalışan bir işçinin yükümlükleri aynı olmayabilir³. Çalışmamızda uzaktan çalışan işçi için işverenin acil durum planı hazırlama, yangınla mücadele, ilk yardım ve tahliye işlemlerini yapma ve işçinin bağımlılık yapan madde kullanımını denetleme yükümlülüğünün olup olmadığı incelenecektir.

I. ACİL DURUM PLANI HAZIRLAMA, YANGINLA MÜCADELE, İLK YARDIM VE TAHLİYE İŞLEMLERİNİ YAPMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

6331 Sayılı Kanun'da işverenin acil durum planları hazırlama, yangınla mücadele, ilk yardımda bulunma ve ihtiyaç halinde tahliye işlemlerini yapma yükümlülükleri düzenlenmiştir. Ayrıca bu konu ile ilgili İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik⁴ (İADHY) de yürürlüğe girmiştir.

Acil durum, İADHY. m. 4/1-a'da *“İşyerinin tamamında veya bir kısmında meydana gelebilecek veya işyerini dışarıdan etkileyebilecek yangın, patlama, tehlikeli kimyasal maddelerden kaynaklanan yayılım, zehirlenme, salgın hastalık, radyoaktif sızıntı, sabotaj ve doğal afet gibi ivedilikle müdahale gerektiren olayları... ifade eder.”* olarak tanımlanmıştır.

6331 Sayılı Kanun m. 11/1-a'ya göre, *“İşveren, çalışma ortamı, kullanılan maddeler, iş ekipmanı ile çevre şartlarını dikkate alarak meydana gelebilecek acil durumları önceden değerlendirerek, çalışanları ve çalışma çevresini etkilemesi mümkün ve muhtemel acil durumları belirler ve bunların olumsuz etkilerini önleyici ve sınırlandırıcı tedbirleri alır.”* İşveren ayrıca acil durumların etkilerinden korunması için gerekli ölçüm ve değerlendirmeleri yapmakla ve acil durum planlarını hazırlamakla yükümlüdür (İSGK.11/1-b). İşveren, acil

¹ RG., 10.6.2003, 25134.

² RG., 30.6.2012, 28339.

³ Uzaktan çalışmada işverenin alması gereken iş sağlığı ve güvenliği önlemleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Çelik, Nuri/Caniklioğlu, Nurşen/Canbolat, Talat/Özkaraca,ERCÜMENT, İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2021, s. 244 vd.; Sümer, Haluk Hadi, İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku, Ankara 2022, s. 117 vd.; Mollamahmutoglu, Hamdi/Astarlı, Muhittin/Baysal, Ulaş, İş Hukuku, Ders Kitabı, c. 1, Ankara 2020, s. 150; Süzek, Sarper, İş Hukuku, İstanbul 2021, s. 288; Sümer, Haluk Hadi, İş Hukuku Uygulamaları, Ankara 2019, s. 62 vd.; Güven, Ercan/Aydın, Ufuk, Bireysel İş Hukuku, Eskişehir-İstanbul 2020, s. 125; Eyrenci, Öner/Taşkent, Savaş/Ulucan, Devrim/Baskan, Esra, İş Hukuku, İstanbul 2020, s. 100; Ekmekçi, Ömer/Yiğit, Esra, Bireysel İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2021, s. 84; Güçlü, Hamide Merve, “Uzaktan Çalışmada İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğini Sağlama Yükümlülüğü”, Legal İSGHD., Y. 2024, C. 21, S. 81. s. 85 vd.; Özer, Hatice Duygu, “Uzaktan Çalışmada İş Sağlığı ve Güvenliği”, ABÜHFD., Y. 2018, C. 6, S. 12, s. 193 vd.; Demir, Kübra, “Türk İş Hukukunda Uzaktan Çalışma Kapsamında İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğini Sağlama Borcu”, SÜHFD., Y. 2021, C. 29, S. 3, 2501 vd.; Özdemir, Olgu, “Uzaktan Çalışmada İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Yükümlülükleri”, UAÜHFD., Y. 2016, C. 4, S. 8, s. 81 vd.

⁴ RG., 18.6.2013, 28681.

durumlarla mücadele etmek için, yapılan işin niteliği, işyerinin büyüklüğü ve taşıdığı özel tehlikeler, çalışan sayısı ve işyerinde bulunan diğer kişileri dikkate alarak; önleme, koruma, tahliye, yangınla mücadele, ilk yardım ve benzeri konularda uygun donanımına sahip ve bu konularda eğitilmiş yeterli sayıda kişiyi görevlendirmekle yükümlüdür. İşveren bunlar için gerekli olan araç ve gereçleri sağlayarak eğitim ve tatbikatları yaptırır ve ekiplerin her zaman hazır bulunmalarını sağlar (İSGK.11/1-c). İşveren, özellikle acil tıbbi müdahale, ilk yardım, yangınla mücadele ve kurtarma gibi konularda, işyeri dışındaki kuruluşlarla bağlantıyı sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür (İSGK.11/ç).

İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik'e göre m. 5/1'de işverenin acil durumlara yönelik yükümlülükleri düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre, işveren işyerindeki asgari sağlık ve güvenlik şartlarını sağlar (İADHY.5/1-a), acil çıkış yolları ve kapılarını her zaman kullanılabilir durumda tutar (İADHY.5/1-b), işyerinin bina ve eklentilerindeki araç-gereçlerin düzenli olarak bakım ve onarımını yapar, işçilerin sağlıklarını veya güvenliklerini olumsuz etkileyebilecek sorunları mümkün olan en kısa zamanda giderir ve bunlarla ilgili gerekli kayıtları tutar (İADHY.5/1-c). İşyeri bina ve eklentileri ile ekipmanların, özellikle güvenlikle ilgili ekipman ile araç ve gereçlerin periyodik bakım ve kontrolünü yapmak bunlarla ilgili gerekli kayıtları tutmak da işverenin görevleri arasındadır (İADHY.5/1-ç, d, g). İşveren ayrıca işyerinin bina ve eklentilerindeki aydınlatma, ısınma ve havalandırma koşullarını da çalışanların sağlığı açısından uygun duruma getirmekle ve bununla ilgili gerekli denetimi yapmakla yükümlüdür (İADHY.5/1-e).

Kanaatimizce, acil durumlarla ilgili mevzuat incelendiğinde işverenin bu konudaki yükümlülüklerinin uzaktan çalışan işçilere karşı uygulanabilmesi mümkün değildir. Uzaktan çalışan işçinin sürekli aynı mekânda çalışma zorunluluğu da bulunmadığından, işverenin, işçinin çalıştığı her mekânda mevzuattaki yükümlülükleri yerine getirmesi söz konusu olamaz. Ayrıca İşyeri Bina ve Eklentilerinde Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine İlişkin Yönetmelik⁵ m. 2/2-a'ya göre de, *"Bu Yönetmelik; a) İşyeri dışında kullanılan taşıma araçlarında veya taşıma araçlarının içindeki işyerlerinde....uygulanmaz."* Bu durumda mevcut mevzuat dikkate alındığında, 6331 Sayılı Kanun'un işverene getirdiği bu yükümlülüklerin ancak işverenin kendine ait işyerinde ve kendi hakimiyet alanında çalışan işçilere karşı uygulanabileceği, uzaktan çalışan işçilere karşı ise uygulanamayacağı kanaatindeyiz⁶. Ancak elbette, işveren bilgilendirme ve eğitim verme yükümlülüğünün bir sonucu olarak uzaktan çalışan işçileri de bilgilendirmekle ve bu tür durumlara karşı gerekli tedbirler konusunda eğitim vermekle yükümlüdür⁷.

II. İŞVERENİN BAĞIMLILIK YAPAN MADDE KULLANIMINI DENETLEME YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN UZAKTAN ÇALIŞMAYA UYGULANIP UYGULANAMAYACAĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

⁵ RG., 17.7.2013, 28710.

⁶ Aynı yönde Özer, s. 221.

⁷ Aynı yönde Özer, s. 221; Mollamahmutoğlu/Astarlı/Baysal, s. 150; Süzek, s. 288; Çelik/Caniklioğlu/Canbolat/Özkaraca, s. 244; Sümer, Uygulamalar, s. 62-63; Güven/Aydın, s. 125; Eyrenci/Taşkent/Ulucan/Baskan, s. 100.

6331 Sayılı Kanun'da bağımlılık yapan maddeleri kullanma yasağı düzenlenmiştir. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu m. 28/1'e göre, işçinin işyerine uyuşturucu madde almış olarak veya sarhoş olarak gelmesi ve işyerinde alkollü içki veya uyuşturucu madde kullanması yasaktır. İşyerine sarhoş veya uyuşturucu madde almış olarak gelmek veya işyerinde bu maddeleri kullanmak işverene iş sözleşmesini haklı sebeple derhal fesih imkânı da vermektedir (İŞK. 25/II-d). İşveren işyerinin hangi bölümlerinde ve hangi durumlarda alkollü içki kullanılabileceğini belirleyebilme yetkisine sahiptir (İSGK.28/2). Esasen uyuşturucu madde kullanımını sadece 4857 ve 6331 Sayılı Kanun kapsamında değil, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'na göre de yasaktır (TCK.191)⁸.

İşverenin uzaktan çalışan, özellikle evden çalışan işçinin alkollü içki kullanıp kullanmadığını denetlemesi, gerek kişi hak ve özgürlükleri gerekse de denetimin yapılmadığı herhangi bir zamanda kullanılabilmesi sebepleriyle fiilen mümkün değildir⁹. Bununla beraber uzaktan çalışmanın araç kullanarak yapılması halinde alkollü araç kullanma yasağının sabit olacağı ve işverenin de bu konuda gerekli denetimleri yapabileceği kuşkusuzdur¹⁰.

SONUÇ

İşverenin 6331 sayılı Kanun'a göre, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili almakla veya sağlamakla yükümlü olduğu çok sayıda yükümlülüğü mevcuttur. İş sağlığı ve güvenliği kurulu oluşturma, gerekli her türlü önlemi alma, sağlık gözetimi yapma, denetleme, bilgilendirme ve eğitim verme, risk değerlendirmesi yapma veya yaptırma, iş kazası ve meslek hastalıklarını kaydetme ve Sosyal Güvenlik Kurumu'na bildirme bu yükümlülüklerden bazılarıdır. Uzaktan çalışma ise işçinin, işverenin oluşturduğu iş organizasyonu içinde, iş görme edimini evinde veya teknolojik iletişim araçları ile işyeri dışında yerine getirmesi esasına dayalı ve yazılı olarak kurulan iş ilişkisidir. (İŞK.14/4).

İş Kanunu m. 14/6'ya göre; *“Uzaktan çalışmada işçiler, esashı neden olmadıkça salt iş sözleşmesinin niteliğinden ötürü emsal işçiye göre farklı işleme tabi tutulamaz. İşveren, uzaktan çalışma ilişkisiyle iş verdiği çalışanın yaptığı işin niteliğini dikkate alarak iş sağlığı ve güvenliği önlemleri hususunda çalışana bilgilendirmek, gerekli eğitimi vermek, sağlık gözetimini sağlamak ve sağladığı ekipmanla ilgili gerekli iş güvenliği tedbirlerini almakla yükümlüdür.”* Söz konusu hüküm uyarınca işveren uzaktan çalışan işçisine karşı, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini işin niteliği ile uyduğu ölçüde almalıdır. Bu kapsamda işverenin, uzaktan çalışan işçinin iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine uyup uymadığını denetlemesi, otoritesi altında çalışan işçiyi denetlemesi kadar mümkün olamayabilir.

⁸ Uyuşturucu madde kullanımının cezai boyutu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Erman, Sahir, "Uyuşturucu Maddelere İlişkin Ceza Hükümleri", İÜHFİM, Atatürk'e Armağan, C. XLV-XLVII, S. 1-4, İstanbul 1982, s. 1061 vd.; Centel, Nur, "Uyuşturucu Madde Kullanma ve Bulundurma Suçu", Nuri Çelik'e Armağan, C.I, İstanbul 2001, s. 147 vd.; Çetin, Soner Hamza, "Kullanmak İçin Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Satın Almak, Kabul Etmek, Bulundurmak ya da Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanmak Suçu (TCK. M. 191)", AÜHFD., 65/4, s. 1353 vd.; Öner, Mehmet Zülfü, "Türk Ceza Kanunu'nda Uyuşturucu Madde İmal, İthal ve İhraç Suçları", TBB Dergisi, Sayı 88, 2010, s. 106 vd.

⁹ Özer, s. 221; Süzek, s. 288; Çelik/Caniklioğlu/Canbolat/Özkaraca, s. 246.

¹⁰ Özer, s. 221.

Çalışmamızda işverenin acil durum planları hazırlama, yangınla mücadele ve ilk yardım ile ilgili yükümlülükleri ve bağımlılık yapan maddeleri kullanma yasağını denetleme yükümlülüğünü incelenmiştir. Kanaatimizce bu tür yükümlülüklerin uzaktan çalışan işçi için uygulanabilmesi, uzaktan çalışmanın niteliği gereği mümkün değildir. Çünkü uzaktan çalışan işçinin sürekli aynı mekânda çalışma zorunluluğu yoktur. Dolayısıyla işverenin, işçinin çalıştığı her mekânda mevzuattaki yükümlülükleri yerine getirmesi söz konusu olamaz. Ayrıca kişi hak ve özgürlükleri, işverenin denetim yapmasını ancak işçinin onayı ile mümkün kılmaktadır. Bu yüzden işverenin, uzaktan çalışan işçinin bağımlılık yapan madde kullanıp kullanmadığını denetlemekle yükümlü olması fiilen mümkün değildir.

KAYNAKÇA

Centel, N., “Uyuşturucu Madde Kullanma ve Bulundurma Suçu”, Nuri Çelik'e Armağan, C.1, İstanbul 2001, s. 147 vd.

Çelik, N., Caniklioğlu, N., Canbolat, T. ve Özkaraca, E. İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2021

Çetin, S. H., “Kullanmak İçin Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Satın Almak, Kabul Etmek, Bulundurmak ya da Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanmak Suçu (TCK. M. 191)”, AÜHFD., 65/4, s. 1353 vd.

Demir, K., “Türk İş Hukukunda Uzaktan Çalışma Kapsamında İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğini Sağlama Borcu”, SÜHFD., Y. 2021, C. 29, S. 3, s. 2501 vd.

Ekmekçi, Ö. ve Yiğit, E., Bireysel İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2021

Erman, S., “Uyuşturucu Maddelere İlişkin Ceza Hükümleri”, İÜHFM, Atatürk'e Armağan, C. XLV-XLVII, S. 1-4, İstanbul 1982, 1s. 061 vd.

Eyrenci, Ö., Taşkent, S., Ulucan, D. ve Baskan, E., İş Hukuku, İstanbul 2020

Güçlü, H. M., “Uzaktan Çalışmada İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğini Sağlama Yükümlülüğü”, Legal İSGHD., Y. 2024, C. 21, S. 81, s. 85 vd.

Güven, E. ve Aydın, U., Bireysel İş Hukuku, Eskişehir-İstanbul 2020

Mollamahmutoğlu, H., Astarlı, M. ve Baysal, U., İş Hukuku, Ders Kitabı, C. 1, Ankara 2020

Öner, M. Z., “Türk Ceza Kanunu'nda Uyuşturucu Madde İmal, İthal ve İhraç Suçları”, TBB Dergisi, Sayı 88, 2010, 106 vd.

Özdemir, O., “Uzaktan Çalışmada İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Yükümlülükleri”, UAÜHFD., Y. 2016, C. 4, S. 8, s. 81 vd.

Özer, H. D., “Uzaktan Çalışmada İş Sağlığı ve Güvenliği”, ABÜHFD., Y. 2018, C. 6, S. 12, s. 193 vd.

Sümer, H. H., İş Hukuku Uygulamaları, Ankara 2019

Sümer, H. H., İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku, Ankara 2022

Süzek, S., İş Hukuku, İstanbul 2021

OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMANLARININ SAĞLIKLI BESLENMENİN ÇOCUĞUN DİKKAT EKSİKLİĞİ DURUMUNA ETKİSİNE DAİR GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Gizem ÖNTÜRK

Marmara Üniversitesi,

gizem.onturkk@gmail.com - <https://orcid.org/0009-0000-3157-3168>

Prof. Dr. Seval ERDEN ÇINAR

Marmara Üniversitesi,

seval.erden@marmara.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0002-4512-1274>

ÖZET

Dikkat eksikliği son yılların çocuk ruh sağlığı alanında en çok öne çıkan konularından biridir. Dünyada ve ülkemizde dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) tanısı alan çocuklarda bir artış tespit edilmektedir. Çocukların bu probleminin nedenlerinin detaylıca araştırılması ve bu nedenlere yönelik tedbirlerin çocuğun hayatında var olan ilgili kişiler tarafından ele alınması gerekmektedir. Dikkat eksikliğini etkileyen faktörlerin biri de çocuğun ne derece sağlıklı beslenebildiğidir. Araştırmamızda okul psikolojik danışmanlarının sağlıklı beslenmenin çocuğun dikkat eksikliği durumuna etkisine dair görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada katılımcılar çocukta dikkat eksikliği durumunu ifade ederken hem göstergelerinden hem de dikkat eksikliğini etkilediğini düşündüğü durumlardan bahsetmiştir. Katılımcılara göre dikkat eksikliği olan bir çocukta odaklanamamak, akademik başarısızlık, plan yapamamak, olumsuz sosyal ilişkiler ve sürekli hareket etmek gibi fiziksel belirtiler söz konusudur. Ayrıca uyaran miktarının, oyun ve sosyal ilişki azlığının, teknoloji kullanımının ve fiziksel aktivitenin dikkat eksikliğini etkilediğini ifade eden katılımcılar olmuştur. Sağlıklı beslenmeden bahsederken ise katılımcılar beslenmenin içeriğinden ve beslenmenin şeklinden olmak üzere farklı iki alanda görüş belirtmiştir. Bir çocuğun sağlıklı beslenmesi için besin değerlerinin, kalori miktarının ve bir gıdanın kimyasal içerip içermediğinin önemli olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte katılımcılar besinlerin nasıl hazırlandığının ve öğünlerin sayısının da çocuğun sağlığını etkilediklerini ifade etmişlerdir. Sağlıklı beslenmenin dikkat eksikliğine olan etkisine dair ise katılımcılar sağlıklı olmayan beslenme şeklinin ve sağlıklı olmayan gıdaların kullanılmasının etki ettiğini belirtmişlerdir. Çocuğun gıdayı tüketme şeklinin ve öğünlerin üzerinde durmuşlardır. Paketli gıdaların ve yüksek kalorili yiyeceklerin çocuğun dikkat eksikliğini etkilediğini düşünen katılımcılar ortaya çıkmıştır. Bütün bu sonuçlarla birlikte katılımcılar sağlıklı beslenmenin dikkat eksikliğine olan etkisine dair çok fazla deneyimleri olmadıklarını da dile getirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Dikkat, Dikkat Eksikliği, Sağlıklı Beslenme, Okul Psikolojik Danışmanı.

1. GİRİŞ

Hem dünyada hem de ülkemizde çocuk ruh sağlığı alanında özellikle dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı alan çocuklarda bir artış gözlemlenmektedir. Ruh sağlığını etkileyen pek çok faktör olmakla birlikte, sağlıklı beslenme bu etmenlerin en önemlilerinden biridir. Endüstriyel gıdanın artışı ve fast food tüketim alışkanlıklarıyla beraber insan vücudu hiçbir dönemde olmadığı kadar yapay gıdaya maruz kalmaktadır. Gelişim dönemlerinin en kritik yaşlarının okul yıllarına denk gelmesi, öğretmenlerin ruh sağlığı ve beslenmeye ilişkin farkındalıklarının ne denli önemli olabileceğini göstermektedir. Okulların ruh sağlığı çalışmalarını yürüten okul psikolojik danışmanlarının ise okul paydaşlarını ihtiyaçlara yönelik yönlendirmedeki aktif rolü, bu problem alanına dair görüşlerinin dikkate değer olmasını sağlamaktadır. Bu çalışmada amaç okul psikolojik danışmanlarının sağlıklı beslenmenin çocuğun dikkat eksikliği durumuna etkisine dair görüşlerini incelemektir.

1.1. Problem Cümlesi

Okul psikolojik danışmanlarının sağlıklı beslenmenin çocuğun dikkat eksikliği durumuna etkisine dair görüşleri nelerdir?

1.2. Alt Problemler

- 1) Okul psikolojik danışmanlarının dikkat eksikliğine dair görüşleri nelerdir?
- 2) Okul psikolojik danışmanlarının sağlıklı beslenmeye dair görüşleri nelerdir?
- 3) Okul psikolojik danışmanlarının sağlıklı beslenmenin çocuğun dikkat eksikliği durumuna etkisine dair görüşleri nelerdir?

1.3. Amaç

Araştırmanın amacı okul psikolojik danışmanlarının çocuklarda dikkat eksikliği ve sağlıklı beslenmeye dair görüşleri doğrultusunda hangi noktalarda bilgi ihtiyacı olduğunu tespit etmek ve bu ihtiyaçlara yönelik olası eğitim önerileri sunmaktır.

1.4. Önem

Beyin sağlığı ve bağırsak florası ile ilgili pek çok çalışma yürütülmekte ve şu gerçeğin artık öne çıktığı görülmektedir; yemek için yaratıldığımız gıdaları yediğimizde beynimiz daha iyi çalışmaktadır (Hari, 2023). Bu konuda “beslenme psikiyatrisi” adında yeni bir alan da git gide popülerliğini kazanmaktadır. Beynin sağlıklı bir şekilde çalışması için, temel gıdaları yeterince alması gerekmektedir. Örneğin, omega-3 açısından fakir bir beslenme düzeninde beyin hasar görmektedir (Hari, 2023). Bunun dışında, yapay ve doğal olmayan gıdalar da beyin sağlığını bozmaktadır. Gıda boyaları içeren gıdaları yiyen çocuklarda hiperaktivite görülme ihtimalinin ciddi ölçüde fazla çıktığını gösteren araştırma sonuçları mevcuttur (Hari, 2023). Yapay tatlandırıcılar kan şekerini yükseltmiyor gibi görünse de bağırsak bakterilerini etkilemektedir

ve şeker hastalığı gibi metabolik sorunlara yol açabilmektedir (Brogan ve Loberg, 2020). Beslenmeyle ilgili ayrıca glisemik indeks ve kan şekerine bağlı beyin sağlığına yönelik araştırmalar da yapılmaktadır. Örneğin, kan şekerini aniden yükseltmeyecek, protein ve yağdan zengin bir kahvaltı yapıldığında bilişsel performans iyileşebilmekte ve öğrencilerin notlarında artış görülebilmektedir (Inchauspe, 2023). Bir gıdanın glisemik indeksi yüksekse vücutta enflamasyon artabilmekte ve bu da beyin sağlığını etkilemektedir. Örneğin, enflamasyon ne kadar yüksekse depresyon o kadar kötüleşmektedir (Perlmutter ve Loberg, 2019). Bütün bu çalışmalar şunu göstermektedir ki öğrencilerin sağlıklı beslenmesi bilişsel gelişimlerini desteklemekte ve ruh sağlığı problemlerini engelleyebilmektedir. Dolayısıyla eğitimcilerin çocuk ruh sağlığında sık karşılaşılan durumları bilmesi, sağlıklı beslenmeye dair yeterli görüşlerinin olması ve ruh sağlığı ile beslenme arasındaki ilişkiye hâkim olması gerekmektedir. Okul psikolojik danışmanları okul paydaşlarının doğru kaynaklara ve ilgili birimlere yönlendirilme noktasıdır. Psikolojik danışmanların bilgi yeterliliği hem okulda yürüttükleri çalışmalarında hem de paydaşları ihtiyaçlarına yönelik yönlendirme hususunda önemlidir. Bu durum çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır.

2. UYGULAMA

Çalışma nitel araştırma şeklinde yürütülmüştür. Amaç var olan durumu derinlemesine betimlemek ve okul psikolojik danışmanlarının bakış açılarını anlamaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme kullanılmıştır. Görüşme nitel araştırma yöntemlerinde en sık kullanılan veri toplama aracıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Okul psikolojik danışmanlarının mesleki yaşantılarını derinlemesine dinleme imkânı görüşme yöntemiyle mümkün olmuştur.

2.1. Araştırma Deseni

Araştırmanın deseni durum çalışmasıdır. Bu desende amaç bir veya birden fazla durumu kendi sınırları içerisinde bütüncül olarak analiz etmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Diğer araştırma türlerinden ayrılan taraflarına bakarsak durum çalışması niçin ve nasıl gibi soruları temel alan, araştırmacının kontrol edemediği bir olguyu veya olayı derinlemesine incelemesine olanak verir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu araştırmada okul psikolojik danışmanlarının deneyimlerine dayanarak dikkat eksikliği yaşayan çocuklara dair görüşleri alınmış, aynı şekilde danışmanlar sağlıklı beslenmeye dair fikirlerini belirtmişlerdir. Son olarak katılımcılar sağlıklı beslenmenin dikkat eksikliğine olan etkisine dair sahip oldukları görüşleri ifade etmişler ve görüşmeler boyunca deneyimlerinden örnekler vererek araştırmanın durum çalışmasının amacına uygun bir şekilde derinleşmesine olanak sağlamışlardır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ili Güngören, Bakırköy, Bahçelievler ve Zeytinburnu ilçelerinde görev yapmakta olan ve farklı kademelerde çalışan okul psikolojik danışmanları oluşturmaktadır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Amaçlı

örnekleme stratejilerinden kartopu örnekleme ile öncelikle Güngören ilçesinde görev yapmakta olan bir okul psikolojik danışmanı ile görüşülmüş, daha sonrasında maksimum çeşitlenmeyi sağlamak adına farklı kademelerde ve farklı ilçelerde görev yapmakta olan okul psikolojik danışmanlarına ulaşılmıştır. 10 okul psikolojik danışmanı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Danışmanlar anaokulu, ilkokul, ortaokul, lise ve RAM kademelerinde görev almaktadırlar. Görüşme başlamadan önce çalışmanın gönüllülük esasına dayandığı katılımcılara belirtilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış “Okul Psikolojik Danışmanlarının Sağlıklı Beslenmenin Çocuğun Dikkat Eksikliği Durumuna Etkisine Dair Görüşleri” formu ile toplanmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan bu form araştırmanın amacına uygun olarak araştırmacı tarafından hazırlanmış 5 demografik soru ve 6 açık uçlu soru bulundurmaktadır.

2.4. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması yüz yüze gerçekleştirilmiş ve görüşmeler esnasında katılımcıların izniyle ses kaydı alınmıştır. Kayıtlar daha sonra yazıya geçirilmiştir. Yapılan görüşmeler sırasında nesnel olmaya dikkat edilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara çalışmanın gizlilik ilkesine uygun yürütüleceği ifade edilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada içerik analizi ve betimsel analiz kullanılmıştır. Öncelikle ses kaydı olarak elde edilen veriler yazılı dokümana çevrilmiş ve bilgisayara aktarılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin gizliliğini sağlamak adına, görüşme sırasına uygun olarak katılımcılar K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9 ve K10 olarak kodlanmıştır. Görüşmeden elde edilen yazılı dokümanlar MAXQDA programı ile analiz edilmiştir. Araştırmanın alt temaları bu şekilde belirlenmiştir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırmada elde edilen bulgular “Okul Psikolojik Danışmanlarının Sağlıklı Beslenmenin Çocuğun Dikkat Eksikliği Durumuna Etkisine Dair Görüşlerinin İncelenmesi” ana teması altında dikkat eksikliği, sağlıklı beslenme ve sağlıklı beslenmenin dikkat eksikliği durumuna olan etkisi şeklinde 3 alt temada değerlendirilmiştir. Bu alt temalar toplamda 18 kategoride detaylı açıklanmıştır. Bu kategoriler 116 kodlamadan oluşmuştur. Çizelge 1’de “Okul Psikolojik Danışmanlarının Sağlıklı Beslenmenin Çocuklarda Dikkat Eksikliği Durumuna Olan Etkisine Dair Görüşlerinin İncelenmesi” ana temasının alt temaları ve kodlarına dair frekans değerleri belirtilmiştir.

Çizelge 1. Okul Psikolojik Danışmanlarının Sağlıklı Beslenmenin Çocuğun Dikkat Eksikliği Durumuna Etkisine Dair Görüşlerinin İncelenmesi Ana Temasının Alt Temaları, Kodları ve Frekansları.

Ana Tema	Alt Tema	Kod (Frekans)	
Okul Psikolojik Danışmanlarının Sağlıklı Beslenmenin Çocuğun Dikkat Eksikliği Durumuna Etkisine Dair Görüşlerinin İncelenmesi	Dikkat Eksikliği	Odaklanamamak (9)	
		Akademik Başarısızlık (6)	
		Plan Yapamamak (1)	
		Olumsuz Sosyal İlişkiler (8)	
		Fiziksel Göstergeler (10)	
		Oyun ve Sosyal İlişki Azlığı (3)	
		Uyaran Miktarı (5)	
		Teknoloji Kullanımı (11)	
	Sağlıklı Beslenme	Besin Değerleri (14)	
		Kalori Miktarı (5)	
		Kimyasal İçeren Gıdalar (1)	
		Hazırlanma Şekli (15)	
	Sağlıklı Beslenmenin Dikkat Eksikliğine Olan Etkisi	Öğün Sayısı (10)	
		Tüketme Şekli (2)	
		Besinlerin Değeri (4)	
		Öğünler (5)	
			Paketli Gıdalar (3)

3.1. Dikkat Eksikliğine Yönelik Bulgular

Çizelge 2. Dikkat Eksikliği Alt Temasının Kategorileri, Kodları ve Frekansları

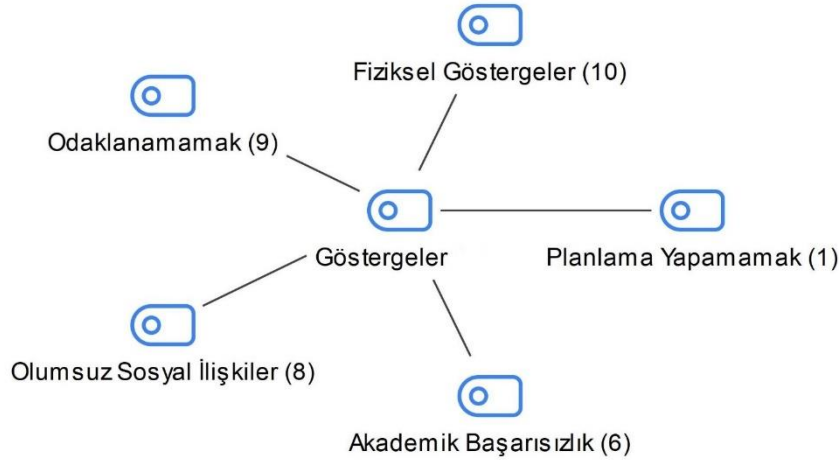
Alt Tema	Kategori	Kod (Frekans)
Dikkat Eksikliği	Göstergeler	Odaklanamamak (9)
		Akademik Başarısızlık (6)
		Plan Yapamamak (1)
		Olumsuz Sosyal İlişkiler (8)
		Fiziksel Göstergeler (10)
	Etki Edenler	Oyun ve Sosyal İlişki Azlığı (3)
		Uyaran Miktarı (5)
		Teknoloji Kullanımı (11)
		Fiziksel Aktivite (1)

Dikkat Eksikliği alt temasında Göstergeler ve Etki Edenler şeklinde iki kategori belirlenmiş, Odaklanamamak (9), Akademik Başarısızlık (6), Plan Yapamamak (1), Olumsuz Sosyal

İlişkiler (8), Fiziksel Göstergeler (10), Oyun ve Sosyal İlişki Azlığı (3), Uyarıcı Miktarı (5), Teknoloji Kullanımı (11) ve Fiziksel Aktivite (1) şeklinde 9 ayrı kod belirlenmiştir. Bu kodlar aşağıda incelenmiştir.

3.1.1. Göstergeler

Katılımcılar dikkat eksikliği ile ilgili görüş belirtirken dikkat eksikliğinin göstergelerinden bahsetmiştir. Görsel 1’de Göstergeler kapsamında tespit edilen kodlar ve bu kodların frekansları gösterilmiştir.

Görsel 1. Katılımcıların dikkat eksikliğinin göstergelerine ilişkin ifadelerinin kod-alt kod-bölümler modeli.

3.1.1.1. Odaklanamamak

Katılımcılar dikkat eksikliğinde fark ettikleri durumlardan biri olarak odaklanamama sorunu üzerinde durmuşlardır. Örnek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Uzun süreli olarak bir işte motive olamama, yaptığı işte dikkatini toparlayamaması, odağının dağılması, çevresel etmenlerden çabuk etkilenmesi diyebilirim dikkat eksikliğine. (K6)

3.1.1.2. Akademik Başarısızlık

Dikkat eksikliği ile birlikte akademik başarısızlığın görüldüğüne dair katılımcılar çeşitli görüşler belirtmiştir. Örnek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Var bir tane öğrencim var. Tanısı da var, çok hareketli, yerinde duramadığını çok kıpır kıpır olduğunu, kıpır kıpır olmadığında yani fiziksel olarak hareket etmediğinde bunu dile vurarak konuşma olarak kendini gösterdiğini gözlemledim. Yani o çocuğun o derste durabilmesi, bu sefer durduğu için fiziksel olarak bu sefer konuşmaya çalışıyor. Sürekli bu sefer arkadaşlarıyla, öne gidiyor arkaya gidiyor, başka çocuklarla daha çok. Öyle olunca akademik noktada da zaten çok fazla yol kat edemediğimizi düşünmüyorum. (K5)

3.1.1.3. Plan Yapamamak

Dikkat eksikliğine dair bir diğer görüş ise plan yapamamak şeklinde olmuştur:

Yani bilişsel olarak aklıma başka bir şey daha geliyor başka bir şey daha yani dolayısıyla daha şey gibi planlamayı yapamıyor ve bir yerde sabit kalamıyor gibi (K1).

3.1.1.4. Olumsuz Sosyal İlişkiler

Katılımcılar dikkat eksikliği olan öğrencilerinde bazı uyum problemleri ve sosyal problemler yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Örnek katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

Sosyal duygusal açıdan da dikkat eksikliğini değerlendirecek olursam, arkadaş ilişkilerini aile ilişkilerini ya da duygusal ilişkilerini çok etkilediğini düşünüyorum hatta çok örseleyici bir tarafı olduğunu düşünüyorum. (K1)

Sosyal duygusal açıdan da ilkokulda çalışıyorum ve genelde bu çocuklar kurallara uymakta zorlandığı için maalesef kurallı oyunlardan dışlanıyorlar. Bu durumda çocukları sosyal duygusal açıdan olumsuz etkiliyordur diye düşünüyorum. (K7)

3.1.1.5. Fiziksel Göstergeler

Katılımcılar dikkat eksikliği olan çocuklarda bazı fiziksel göstergeler olduklarını ifade etmiştir. Örnek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Fakat sınıftaki gözlemlerim şu olabilir öğrencinin hani sürekli hiperaktivitesi yoksa bundan bağımsız olarak söylüyorum, kalemiyle ilgilenmesi, tahtaya çok fazla bakmaması, yerinde oturuyor olması fakat yine de öğretmenle çok fazla göz teması kurmaması olabilir. (K4)

3.1.2. Etki Edenler

Katılımcılar dikkat eksikliğini etkilediğini düşündükleri durumlar hakkında çeşitli görüşler vermiştir. Görsel 2’de Etki Edenler kapsamında tespit edilen kodlar ve bu kodların frekansları gösterilmiştir.

Görsel 2. Katılımcıların dikkat eksikliğine etki eden durumlara ilişkin ifadelerinin kod-alt kod-bölümler modeli.

3.1.2.1. Oyun ve Sosyal İlişki Azlığı

Katılımcılar dikkat eksikliği hakkında konuşurken dikkat eksikliğine etkisi oldukları düşündükleri durumlardan da bahsetmişlerdir. Bunlardan biri çocukların oyun ve sosyal hayatla olan ilişkisine dair olmuştur:

Oyun çok önemli çocukların sosyal gelişimi için. Bu kapsamda akranlarıyla daha az fiziksel oyunlara dahil oldukları için, daha çok işte online oyunlara ya da internet üzerinde geçirilen süreye göre çocuk fazla alıcı konumda olduğu için pasif konumda olduğu için yani oyunlarında da. Çocuk gelişimindeki oyunlarda. Bu da dikkat süresini düşürdüğünü düşünüyorum. Fiziksel oyunların azalması, grup oyunlarının fiziksel oyunların, bireysel oyunların artması. Ya da online oyunların artması, çocuğun aileyle geçirdiği zamanın azalmasını söyleyebilirim. (K6)

3.1.2.2. Uyarın Miktarı

Dikkat eksikliğine etki eden durumlar arasında uyarın miktarının da bildirildiği görülmüştür. Örnek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Uyarın eksikliği olabileceğini düşünüyorum çocuklarda. Özellikle ben zekâ testi uygulayıcısıyım dedim ya, özellikle sınır zekâ çocuklarda da dikkat eksikliğinin de eşlik edebileceğini düşünüyorum. Orada da uyarın eksikliği. Anneler babalar da teknolojiyi artık çok fazla kullandığı için yapboz etkinlikleri, parça bütün etkinliklerinin çok fazla yapılmaması, öğrencinin tek bir şeye odaklanmaması sürekli evde ya da okulda ya da çevrede uyarınların çok fazla olması. Bir yerde bir etkinlik varken bir yerde farklı bir etkinliğin olması çocukta odaklanma sorununa neden oluyor. Bir anda çocuğun gözü her yere kayabiliyor. En basit tabiriyle böyle anlatabilirim. (K4)

3.1.2.3. Teknoloji Kullanımı

Katılımcıların dikkat eksikliği konusunda görüş bildirirken en çok üzerinde durdukları konulardan biri teknoloji kullanımını olmuştur. Örnek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Fakat öğrencilerde dikkat eksikliğinin olmasının sebebinin birazcık teknoloji kullanımına bağlıyorum ben. Çünkü teknoloji kullanımında çok fazla ekran maruziyeti, hızlı geçişler, renklerin sesin ışığının hepsinin böyle bir anda kombinasyonu birlikte öğrenciler akademik becerilerde ya da bir sporda tek bir şeye hamle yapmak gerektiği için ve tek bir şeye odaklanma gerektiği için çocuk bunu öğrenememiş oluyor. (K4)

3.1.2.4. Fiziksel Aktivite

Araştırma kapsamında katılımcıların dikkat eksikliğine dair görüşleri alınırken bir katılımcı fiziksel aktivitenin çocuklarda dikkat eksikliği durumuna dair etkisine detaylı bir örnek vermiştir. Katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

Mesela dikkat eksikliği hiperaktivite tanısı olan ikizlerimiz var mesela. İki ikiz erkek öğrenci, birisinde dürtüsellik de var, bu sene anne yani çocuklar yıllardır kullanıyorlar. Kullanabileceği en üst dozajı kullanıyor hatta birisi dürtüsellik olduğu için farklı problemler ortaya çıkıyor sürekli. Anne bu sene onu tekvandoya yazdırdı, tekvandoda hatta il derecesi falan var çocuğun. Çocuğun ortalamasına baktım, geçen seneki ortalaması çocuğun 67 bu seneki ortalaması 78. Çok şaşırmıştım mesela, iki ikiz güzel de bir örnek aslında. Birisi tekvandoya spora gidiyor,

aynı ilacı kullanıyorlar, aynı şeyleri yapıyorlar, aynı sınıftalar, aynı öğretmenler hatta ayrıca dershaneye gidiyorlar 8. sınıfta olmalarına rağmen ikisinin de ortalaması benzerdi 67-68 civarıydı. Spora gidenin 78 gibi bir ortalaması çıktı ki bu çocuk artık dürtüsellik tanısı var. Diğer ikizin dürtüsellik tanısı yok. Sporla birlikte çocuğun başarı artışı olduğunu gördüm. İkiz olması benim açımdan büyük bir deneyim. Aldıkları eğitim aynı, anne baba hiçbirini ayırmıyor, bir tanesi sadece tekvandoya gitmiyor. Diğerine de başlattılar ama o devam edemedi, yine aynı imkânı tanıldılar aslında. Birinin bu konuda biraz daha yeteneği oldu ve devam etti. Bu sene akademik başarısında müthiş bir artış var çok da mutluymuş, davranış problemleri azaldı, uyum sorunları azaldı. Hatta çocuk kendisi spor lisesine gitmek gibi bir hedef koydu, onun için kursa yazıldı. Şu an onun için çalışıyor. Farklı bir kişiliğe, farklı bir çocuk var şu an karşımızda. (K3)

3.2. Sağlıklı Beslenmeye Yönelik Bulgular

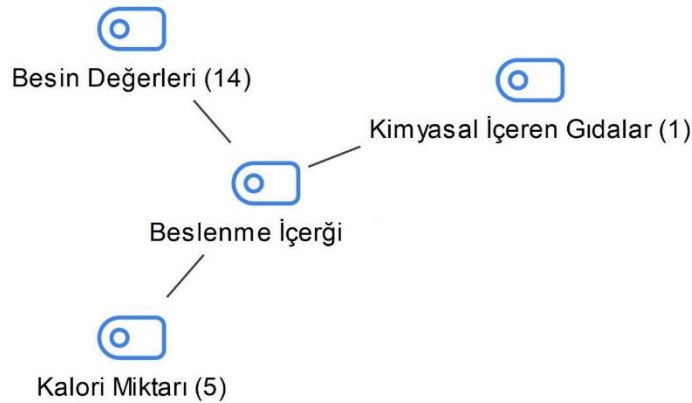
Çizelge 3. Sağlıklı Beslenme Alt Temasının Kategorileri, Kodları ve Frekansları

Alt Tema	Kategori	Kod (Frekans)
Sağlıklı Beslenme	Beslenme İçeriği	Besin Değerleri (14)
		Kalori Miktarı (5)
		Kimyasal İçeren Gıdalar (1)
	Beslenme Şekli	Hazırlanma Şekli (15)
		Öğün Sayısı (10)

Sağlıklı beslenme alt temasında Beslenme İçeriği ve Beslenme Şekli adında iki kategori belirlenmiş, Besin Değerleri (14), Kalori Miktarı (5), Kimyasal İçeren Gıdalar (1), Hazırlanma Şekli (15) ve Öğün Sayısı (10) şeklinde 5 ayrı kod belirlenmiştir. Bu kodlar aşağıda incelenmiştir.

3.2.1. Beslenme İçeriği

Katılımcılar sağlıklı beslenmede beslenmenin içeriği hakkında çeşitli görüşler ifade etmiştir. Görsel 3'te Beslenme İçeriği kapsamında tespit edilen kodlar ve bu kodların frekansları gösterilmiştir.

Görsel 3. Katılımcıların sağlıklı beslenmede beslenmenin içeriğine ilişkin ifadelerinin kod-alt kod-bölümler modeli.

3.2.1.1. Besin Değerleri

Katılımcılar sağlıklı beslenme ile ilgili görüşlerini ifade ederken besin değerlerinden sıkça bahsetmiştir. Örnek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Yeterli beslenemediği için de bence zihni de yeteri kadar iyi çalışmıyor. Sürekli şunu yapıyor mesela çocuk, evden ekmek getiriyor, bazen sadece ekmek yiyor çocuk. Ailesinin maddi durumu da çok iyi değil. Bu da o çocuğu önemli derecede etkiliyor bence, düşük bir sosyoekonomik düzeyde beslenme biraz çocuğun zihinsel kapasitesine bence etkiliyor iyi beslenemediği için. (K3)

3.2.1.2. Kalori Miktarı

Kalori miktarı katılımcıların sağlıklı beslenmeyle ilgili olduğunu düşündüğü bir alan olmuştur. Örnek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Enerji, kalori olarak yüksek olan bence birçok şey doğal da olsa yiyor olması, ne kadar sık yiyor olduğu bence önemli yani. Neticede çok daha örnek veriyorum bir şeyler çok daha fazla enerji veriyor ve enerji bizim asıl enerjiye ihtiyacımız olduğumuz, daha çok enerjiye sahip olmalıyız gibi bir yere geldik. Aslında kışın metabolizma yavaşlarken biz ona adapte olamıyoruz ve enerjimizi iş tempomuzu hani tarım kültüründen gelen bir toplumuz ve aslında yavaşlaması gereken bir metabolizma ve iş de yavaşlar. (K1)

3.2.1.3. Kimyasal İçeren Gıdalar

Bir katılımcı sağlıklı beslenme hakkında kimyasallara dair görüş belirtmiştir:

Ne yazık ki atmosfer aynı atmosfer değil. Dolayısıyla kırsalda da aldığımız şey eski kırsaldaki değil gibi diyen bir tarafım var. Ama diğer taraftan da çok fazla kimyasal aldığımız için vücudumuza, yani paketli gıdalarla hani hiçbir şey yapmıyorsak plastiğin içine hapsolmuş siyez bulguru da alsanız plastiğin içerisinde hapsolmuş bir şekilde ve aslında bizim saklama kültürümüzde plastik yok kültürel olarak yok yani. (K1)

3.2.2. Beslenme Şekli

Sağlıklı beslenmede beslenme şekliyle ilgili katılımcıların çeşitli görüşleri olmuştur. Görsel 4'te Beslenme Şekli kapsamında tespit edilen kodlar ve bu kodların frekansları gösterilmiştir.

Görsel 4. Katılımcıların sağlıklı beslenmede beslenmenin şekline ilişkin ifadelerinin kod-alt kod-bölümler modeli.

3.2.2.1. Hazırlanma Şekli

Sağlıklı beslenmeyle ilgili konuşurken katılımcılar en çok gıdaların hazırlanma şekli konusuna değinmiştir. Örnek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Ya şöyle beslenme deyince açıkçası neler yiyip neler yememesinde konuşmak çok kıymetli geliyor bana tabii ki ama nasıl yendiği, nasıl geldiği ile ilgili de hani öncesine sonrasına da çok açıkçası önem veriyorum. Yani biraz bütün olarak beslenme bir kültür dolayısıyla pişme süresi, işte aradaki öğünler. Ne yiyorsun? 10 dakikada da bir bütün brokoliyi ağzına atabilirsin, yani bu bir saat içerisinde ya da yarım saatte de tüketebilirsin. Çok bir bütün olarak baktığım bir şey sanırım öncelikle. (K1)

3.2.2.2. Öğün Sayısı

Bazı katılımcılar sağlıklı beslenmeyle ilgili öğün sayısının da önemli olduğunu ifade etmiştir. Örnek bir katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Ben ergenlere görüyorum, üçte bir kahvaltı ediyordur ancak. Üçte ikisi kahvaltı etmeden geliyor. Saat 11.30, görüşmeye almışım bir öğrenciyi yani işte onu tanıma amacına yönelik sorular sorarken bir gününü aktarmasını isterim ben. Orada gelen hiç kahvaltı etmemiş, okulda hiçbir şey yememiş, o zaman uykuya eğilim, dikkatini toplayamama hepsi birbiriyle çok bağlantılı. Hocam kahvaltı etmeyi hiç sevmedim zaten. 9.Sınıfsın hiç mi eğitim hayatın süresince kahvaltı ettiğin bir dönem olmadı? Hayır hiç olmadı diyor. Ben şeye de şaşırarak dinliyorum gerçekten burası benim için çok önemli bir nokta. Ebeveyn de anne ve baba da bunu görmüyor, ihmal ediyor. Mesela ev hanımı, annen ne iş yapıyor? Ev hanımı. Peki seni geçirmiyor mu? Yok zaten yemeyeceğimi bildiği için kalkmıyor annem. Çıkıyor ve geliyor. Hepsi bunların birbiriyle bağlantılı. Okuldaki ilgisizliği, uykuya eğilimini çocuğun dikkat dağınıklığını, başarısızlığını, davranış problemlerini açıklayan bir şey oluyor doğal olarak. Başarısına yüzde yüz etki ettiğini düşünüyorum. (K2)

3.3. Sağlıklı Beslenmenin Dikkat Eksikliği Durumuna Olan Etkisine Yönelik Bulgular

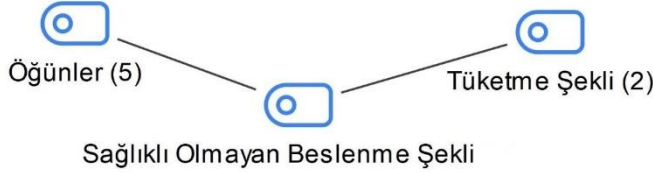
Sağlıklı Beslenmenin Dikkat Eksikliği Durumuna Olan Etkisi alt temasında Sağlıklı Olmayan Beslenme Şekli ve Sağlıklı Olmayan Gıdaların Kullanılması şeklinde iki kategori belirlenmiş, Tüketme Şekli (2), Öğünler (5), Paketli Gıdalar (3) ve Besinlerin Değeri (4) şeklinde 4 ayrı kod belirlenmiştir. Bu kodlar aşağıda incelenmiştir.

Çizelge 4. Sağlıklı Beslenmenin Dikkat Eksikliği Durumuna Olan Etkisi Alt Temasının Kategorileri, Kodları ve Frekansları

Alt Tema	Kategori	Kod (Frekans)
Sağlıklı Beslenmenin Dikkat Eksikliği Durumuna Olan Etkisi	Sağlıklı Olmayan Beslenme Şekli	Tüketme Şekli (2)
		Öğünler (5)
	Sağlıklı Olmayan Gıdaların Kullanılması	Paketli Gıdalar (3)
		Besinlerin Değeri (4)

3.3.1. Sağlıklı Olmayan Beslenme Şekli

Görsel 5'te katılımcıların sağlıklı beslenmenin dikkat eksikliği durumuna olan etkisinde sağlıklı olmayan beslenme şekline dair görüşleriyle alakalı kodlar ve frekanslar verilmiştir.

Görsel 5. Katılımcıların sağlıklı beslenmenin dikkat eksikliği durumuna olan etkisinde sağlıklı olmayan beslenme şekline ilişkin ifadelerinin kod-alt kod-bölümler modeli.

3.3.1.1. Tüketme Şekli

Katılımcılar besinlerin nasıl tüketildiğiyle ilgili bazı görüşlerde bulunmuştur. Örnek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Şöyle ki çok küçük yaştan itibaren, özellikle çok beni rahatsız ettiği için söylüyorum, cips mesela. Bebek arabasındaki çocuklarda cips görüyorum. Yani mantık olarak çok aykırı çocuğa cips veriyorsunuz ve bebek arabasına hapsediyorsunuz bence zaten bu dışarı çıkamayan bir enerji hapsediyorsunuz. Dolayısıyla o çocuk ya bebek arabasında olmalı ya da cips yememeli. Dolayısıyla dikkat eksikliği, hiperaktiviteye doğru kaydı orası ama dikkat eksikliği ve beslenmeyle ilgili de ben şunu söyleyebilirim çok fazla dayatılıyor, diretiliyor olması. (K1)

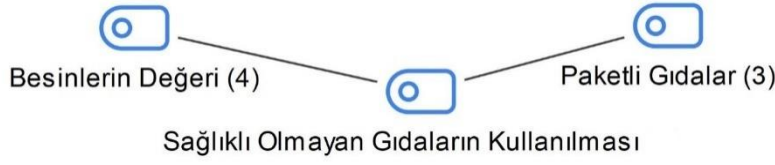
3.3.1.2. Öğünler

Katılımcılar öğünlerin dikkat eksikliğine etkisine dair da çeşitli görüşler sunmuştur. Örnek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Sabah kahvaltı alışkanlığı da yok. Sağlıklı beslenmeden bahsedemeyiz doğal olarak. Öğrenci profilimizde ne gözlemliyoruz? En fazla sorun yaşanan alanlar, öğrencilerin dikkatli bir şekilde kendini derse vermediği, çok ilgisiz bir kitle var diyen sınıf öğretmeni ya da branş öğretmeni sayısı fazla. İlgi sınırlı, hatta ilgisiz. Masa üzerinde uykuya eğilimli birçok öğrenci, yani dinleme becerilerini bile yerine getiremiyorlar. Büyük oranda beslenmeyle de ilişkili olduğunu düşünüyorum. Çok net. Kendimden yola çıkıyorum, en önemli öğündür benim için kahvaltı. Tüm gün bir şey yemeyebilirim ama yani rutin onu gerektiriyorsa, yoğunluk varsa vs. Ama iyi bir kahvaltı beni zinde tutar. Velileri şöyle bir sarsmak gerektiğini düşünüyorum. (K2)

3.3.2. Sağlıklı Olmayan Gıdaların Kullanılması

Katılımcılar sağlıklı beslenmenin dikkat eksikliği durumuna olan etkisinde sağlıklı olmayan gıdaların kullanılması üzerinde çeşitli görüşler ifade etmiştir. Görsel 6'da Beslenme İçeriği kapsamında tespit edilen kodlar ve bu kodların frekansları gösterilmiştir.

Görsel 6. Katılımcıların sağlıklı beslenmenin dikkat eksikliği durumuna olan etkisinde sağlıklı olmayan gıdaların kullanılmasına ilişkin ifadelerinin kod-alt kod-bölümler modeli.

3.3.2.1. Paketli Gıdalar

Yapılan görüşmelerde paketli gıda tüketiminin de dikkat eksikliğine etki ettiğini düşünen katılımcılar olmuştur. Örnek bir katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Son zamanlarda çok fazla paketli gıda tüketiyorlar. Bununla ilgili belirli araştırmalar var. Çikolatanın çocukları çok enerjik yaptığı, enerji oranlarının çok fazla olduğu bu yüzden yerinde duramadıkları gibi. Muhtemelen etkiliyor bunlar çünkü çok fazla paketli gıda ya da işte ev yapımı olmayan şeyler. Mesela okulda bizim öğrencilerimiz çok fazla poğaçaya tüketiyorlar. Onun içinde de yapılışında da sağlıksız yağlar bulunuyor. Bunlar olumsuz etkiliyordur diye tahmin ediyorum. Paketli gıdaların tüketilmesinin pek doğru olduğunu düşünmüyorum. Daha çok hani evde annelerinin yaptığı, mesela paketli meyve suyu da çok tüketiyorlar onun yerine bizim portakal suyu, mandalina suyu anneleri yapsa çok daha sağlıklı olacaklarını ön görüyorum. (K8)

3.3.2.2. Besinlerin Değeri

Katılımcılar besin değerleri ve dikkat eksikliğine dair bazı görüşler sunmuştur. Örnek katılımcı ifadesi şu şekildedir:

Ama muhtemelen bir ilişki olduğunu düşünüyorum yani sonuçta dikkat eksikliği beyindeki bazı bağlantılarla ilgili bir sorun. Ve burada da beyin gelişiminde sağlıklı beslenmenin önemine inanan biri olarak muhakkak bir ilişki olduğunu düşünüyorum aslında. Hatta daha daha derinlere inecek olursak beyin gelişimi anne karnında başladığı için aslında hamile annelerin bile beslenme tarzının çocukların beyin gelişimi üzerine bir etkisi olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla kesinlikle bir ilişki var. Sağlıklı beslenen, gerekli takviyeleri alan, işte bu kuruyemiş olabilir vitamin olabilir dediğim gibi sağlıklı tabaklar olabilir, takviyeleri alan çocukların beyin gelişiminin daha pozitif yönde olduğuna inanıyorum. Ama bir deneyimim yok. (K7)

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

4.1. Genel Değerlendirme

Araştırma kapsamında okul psikolojik danışmanlarının çocuklarda dikkat eksikliğine, sağlıklı beslenmeye ve sağlıklı beslenmenin dikkat eksikliğine olan etkisine dair görüşleri incelenmiştir. Katılımcıların mesleklerinde en az 5 seneyi geçirmiş deneyimli danışmanlar oldukları belirlenmiştir. Araştırmada katılımcılar çocukta dikkat eksikliği hakkında konuşurken hem göstergelerinden hem de dikkat eksikliğini etkilediğini düşündükleri durumlardan bahsetmiştir. Katılımcıların ifadelerine göre dikkat eksikliği olan bir çocukta odaklanamamak,

akademik başarısızlık, plan yapamamak, olumsuz sosyal ilişkiler ve sürekli hareket etmek gibi fiziksel belirtiler göze çarpmaktadır. Odaklanma problemi ve çocuğun fiziksel hareketleri katılımcıların en çok konuştuğu belirtiler olmuştur. Katılımcılar DEHB tanısı almış öğrencilerinden bahsederken bu çocukların çoğunlukla hareketli olduklarını söylemişlerdir. Bunlarla beraber uyaran miktarının, oyun ve sosyal ilişki azlığının, teknoloji kullanımının ve fiziksel aktivitenin çocukta dikkat eksikliği durumunu etkilediğini söyleyen katılımcılar olmuştur. Görüşmeler sırasında pandemi sonrası ekran kullanımının arttığı ve bunun çocuklar üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı belirtilmiştir. Öyle ki teknoloji kullanımı dikkat eksikliği konusunda katılımcıların en çok değindiği konu olmuştur. Ulaşılan bu sonuç literatür tarafından da desteklenmektedir. Çıkman (2018) tarafından ortaokul 6. 7. ve 8. sınıfa giden öğrencilerle yürütülen bir araştırmada, akıllı telefonundan sosyal medya kullanan, akademik başarısı düşük, iyilik hali puanı düşük ve DEHB puanı yüksek çocuklarda hem akıllı telefon hem de internet bağımlılığı puanı daha yüksek bulunmuştur. Akaltun ve Ayaydın (2019) akıllı telefon bağımlılığının DEHB tanısı olan erkek ergenlerde DEHB'ye yüksek oranda eşlik ettiğini bulmuştur.

Sağlıklı beslenmeden bahsederken katılımcılar beslenmenin içeriğinden ve beslenmenin şeklinden olmak üzere farklı iki alanda görüş belirtmiştir. Çalışılan kademelere göre verilen örneklerde değişiklik olduğu görülmüştür. Ortaokulda ve lisede çalışan okul psikolojik danışmanları çocukların okula kahvaltı yapmadan öğün atlayarak gelmesinden dolayı sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmelerde ilkokulda belirli bir beslenme zamanının olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber beslenme saati dahi olsa çocukların çok fazla işlenmiş gıda tükettikleri ifade edilmiştir. Çocukların sağlıklı beslenebilmesi adına besin değerlerinin, kalori miktarının ve kimyasal içeren gıdaların önemli olduğu anlaşılmıştır. Katılımcılar özellikle karbonhidrat, protein ve yağ dengesine ve bu değerlerin yeterliliğine dair görüşler bildirmiştir. Ayrıca tüketilen besinlerin nasıl hazırlandığının ve öğünlerin sayısının sağlıklı beslenmeyle alakalı olduğu ifade edilmiştir. Katılımcılar evde hazırlanan yiyecek ve içeceklerin, hazır ve paketli gıdalarla kıyaslandığında daha sağlıklı olduğunu bildirmiştir.

Sağlıklı beslenmenin dikkat eksikliğine olan etkisine dair ise katılımcılar sağlıklı olmayan beslenme şekilleri ve sağlıklı olmayan gıdaların kullanılması hakkında konuşmuştur. Çocuğun gıdayı tüketme şeklinin ve öğünlerin üzerinde durmuşlardır. Görgü (2020) tarafından yapılan araştırmada DEHB tanısı olan ve olmayan çocukların yeme davranışları karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda DEHB'li çocukların daha fazla gıdaya hevesli, gıdadan zevk alan, duygusal olarak aşırı yiyen, daha yavaş yiyen ve tokluk heveslisi çocuklar olduğu ortaya çıkmıştır. DEHB'de görülen dürtüsellik aşırı yeme-içme eğilimine sebep olabilir. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında kolay ulaşılabilen paketli ve kalorili gıdaları dürtüsel bir şekilde tüketen çocukta DEHB bulgularının artması beklenebilir. Bu da içinden çıkılmayan bir kısır döngüye yol açacaktır.

Paketli gıdaların ve yüksek kalorili yiyeceklerin çocuğun dikkat eksikliğini etkilediğini düşündüğünü ifade eden katılımcılar olmuştur. Boris ve Mandel (1994) yaptıkları araştırmada yapay renklendirici içeren gıdaları elimine eden bir diyetin DEHB tanısı almış çocuklarda olumlu etki bıraktığını tespit etmiştir. Doğruyol (2006) çalışmasında gıdalardaki katkı

maddelerinin hiperaktiviteye olan etkisine dair yapılmış çalışmaları göstererek bu konunun yabancı yazılardaki popülerliğine dikkat çekmiş, yerli literatür için de konu uzmanlarına tartışma kapısı açmıştır. Paketli gıdaların yapay renklendiriciler olmak üzere çok fazla katkı maddesi içerdiği düşünüldüğünde, katılımcıların gözlemleri ve literatür arasında benzerlik tespit edilmiştir.

Bütün bu sonuçların yanında okul psikolojik danışmanları sağlıklı beslenmenin çocuğun dikkat eksikliği durumuna etkisine dair çok fazla deneyimlerinin ve eğitimlerinin olmadığını, gözlemlerine dayanarak ve bu gözlemler doğrultusunda bağlantı kurarak bir ilişki sonucuna ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuçlara göre bazı öneriler sunulacaktır.

4.2. Öneriler

Araştırma kapsamında tavsiye edilebilecek öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- Okul psikolojik danışmanlarının çocuklarda sağlıklı beslenme ve dikkat eksikliği konusunda hizmet içi eğitim faaliyetlerine alınması gerekmektedir. Okul paydaşlarını yönlendirmede en kritik noktada bulunan rehberlik servisinin günümüzün artan fiziksel ve ruh sağlığı sorunlarına dair güncel ilişkileri etkili bir şekilde bilmesi gerekmektedir. Araştırmada katılımcılar aldıkları herhangi bir eğitimden bahsetmemiştir. Dolayısıyla böyle bir açığın olduğu tespit edilmiştir.
- Okullarda sağlıklı beslenme ve dikkat eksikliği konusunda ebeveynlere yönelik kapsamlı eğitimlerin planlanması faydalı sonuçlar doğurabilecektir. Araştırma kapsamında katılımcılar velilerin öğünler kısmında bilinçsiz olduğuyla ilgili görüşler bildirmiştir. Ayrıca öğrencilerin çok fazla hazır gıda tükettiğini ifade eden katılımcılar olmuştur. Sağlıklı beslenmenin aile desteği olmadan sağlanamayacağı gerçeğini göz önünde bulundurarak okul-aile iş birliğini sağlamak gerekir.
- Araştırma okul psikolojik danışmanları ile yürütülmüştür. Benzer bir araştırma çalışmasının veliler ile yapılması, aileleri bilinçlendirme ve ailelerde var olan görüşleri inceleme adına önemlidir. Bu araştırmalar doğrultusunda ailelerin ihtiyaçlarına yönelik çeşitli sonuçlar elde edilebilecektir.

KAYNAKÇA

- Akaltun, İ., & Ayaydın, H. (2019). Çocuk psikiyatrisi polikliniğine çeşitli nedenlerle başvurmuş, akıllı telefon bağımlılığı olan ergenlerin aldığı psikiyatrik tanılar. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 193-196. <https://doi.org/10.35440/hutfd.512504>
- Boris, M., & Mandel, F. S. (1994). Foods and additives are common causes of the attention deficit hyperactive disorder in children. *Annals of allergy*, 72(5), 462–468.
- Brogan, K., & Loberg, K. (2020). *Kendine Ait Bir Zihin*. Akademisyen Kitabevi.

- Çıkman, B. (2018). İzmir ili Gaziemir ilçesinde öğrenim gören 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencilerinin internet ve akıllı telefon bağımlılık düzeyleri ve ilişkili faktörler. *Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi*.
- Doğruyol, H. (2006). Gıdalardaki Katkı Maddeleri ve Zararları; Çocukluk Hiperaktivitesi. *Güncel Pediatri*, 42-48.
- Görgü, E. (2020). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivitesi Olan Çocuklar ile Normal Gelişim Gösteren Çocukların Yeme Davranışlarının Karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*.
- Hari, J. (2023). *Çalınan Dikkat*. Metis Yayınları.
- Inchauspe, J. (2023). *Glikoz Devrimi*. Pegasus Yayınları.
- Perlmutter, D., & Loberg, K. (2019). *Beyin ve Bağırsak*. Pegasus Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (21st ed.). Seçkin Yayıncılık.

OKUL YÖNETİCİLERİNİN LİSANSÜSTÜ EĞİTİMİ TERCİH NEDENLERİ

Doç Dr. Ahmet Melih Güneş

Balıkesir Üniversitesi,

melihgunes@gmail.com - 0000-0002-7484-5685

ÖZET

Okul yöneticilerinin lisansüstü eğitimi tercih nedenlerine ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Balıkesir’ de bulunan devlet okullarında görev yapan 10 okul yöneticisi oluşturmuştur. Çalışmaya katılan okul yöneticilerinin seçiminde çok aşamalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Okul yöneticilerinin lisansüstü eğitimi tercih nedenlerine ilişkin görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Elde edilen veriler nitel araştırma desenlerinden içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde; okul yöneticilerinin lisansüstü eğitimi almalarında en çok mesleki gelişimin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmada okul yöneticileri donanımlı olmak, güncel akademik bilgilere ulaşmak, yönetim becerilerini geliştirmek ve farklı bakış açıları kazanmak amacıyla lisansüstü eğitim yaptıklarını belirtmişlerdir. Okul yöneticileri lisansüstü eğitimin akademik bakış açısı sağlama, özgüven sağlama ve kişisel gelişimi sağlamaya yönelik önemine değinmişlerdir. Çalışmada ayrıca okul yöneticileri çoğunlukla zaman yönetiminde çok sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Okul yöneticileri, lisansüstü eğitim, olgu bilim

1. GİRİŞ

Okul yöneticileri, ülke çapındaki okul sistemlerinde önemli bir rol oynar ve okul topluluklarının içinde ve dışında dönüştürücü değişim için katalizör görevi görürler. Okulun yönetimini denetlemek, olumlu bir öğrenme ortamı yaratmak ve nihayetinde hem eğitimcilerin hem de öğrencilerin başarılı olmasını sağlamakla görevlendirilirler. Okul yöneticileri bir lider olarak etkisi okul duvarlarının ötesine uzanır ve okullar ile yerel topluluklar arasında bir köprü

kurucu görevi görür. Okul yöneticileri, güvenlik ve emniyet, akademik başarı ve sosyal ve duygusal ihtiyaçlar gibi ebeveynlerin ve öğretmenlerin önceliklerine yanıt vermek için benzersiz bir konumdadır (Chang ve Pinkard, 2023). Okul yöneticilerinin sahip olmaları gereken roller ve gerçekleştirmeleri gereken çeşitli durumlar vardır. Bu durumlar özellikle içinde yaşadığımız bilgi ve teknoloji çağında oldukça önem arz etmektedir.

Bilginin üretilmesi ve geliştirilmesi, üniversitelerdeki araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin yanı sıra lisansüstü çalışmalar aracılığıyla da gerçekleşmektedir. Özellikle, lisansüstü araştırmaların başarısı, bilgi üretimi ve mevcut bilginin geliştirilmesi açısından kritik bir rol oynar. Lisansüstü eğitim çalışmaları, bilgi üretmenin yanı sıra, çalışılan alanın farklı yönlerine ilişkin kuramsal ve uygulamalı nitelik artırıcı çalışmaların da yürütülmesine olanak tanır (Alabaş, Kamer ve Polat, 2012). Lisansüstü eğitim, sıkça "alanında uzmanlaşma" olarak tanımlanır ve ülke kalkınmasında kritik bir rol oynayan nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi anlamına gelir. Bu eğitim, sadece toplumun kalkınmasına ve gelişmesine katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bilim ve sanat üreterek toplumsal sorunları doğru şekilde algılayabilen ve bu sorunlara etkili çözüm önerileri geliştirebilen üst düzey insan kaynağını da yetiştirir (Gül ve Dikbaş, 2023). Lisansüstü araştırmalar, öğretmen adaylarına farklı açılardan donanım kazanma imkânı sunar. Öncelikle, araştırma süreçlerine katılarak öğretmenlerin yeni bilgiler üretmesine ve bu sayede mevcut bilginin geliştirilmesine katkı sağlamalarına olanak tanır. Ayrıca, iş başında eğitimlerini sürdürerek mesleklerinde daha yetkin hale gelmelerini, alanlarıyla ilgili güncel çalışmaları yakından takip etmelerini ve edindikleri birikimi pratikte uygulama fırsatını öğretmenler için kolaylaştırır (Gürel, 2020).

Lisansüstü eğitim, belirli bir alanda uzmanlaşmayı hedefleyen bir eğitim türüdür. Günümüzde mesleklerin gerektirdiği bilgi ve becerilerin artmasıyla birlikte, lisans düzeyindeki eğitim bu uzmanlaşmayı sağlamada yetersiz kalmaktadır. Birçok meslek, sadece mesleği icra etmeyi değil, aynı zamanda uzmanlaşmayı ve kariyer gelişimini de gerektirmektedir. Bu nedenle, lisansüstü eğitimin önemi giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır (Bülbül, 2003). Okul yöneticilerinin, yenilikleri takip edebilmek ve örgütün belirlediği hedeflere ulaşabilmek için bilgi, beceri, tutum ve davranışlar gibi çeşitli yeterliliklere sahip olması beklenir. Hızla gelişen ve değişen bir dünyada, okulları geleceğe taşıyacak yöneticilerin hem okulu hem de toplumu iyi tanımaları; eğitim-öğretim süreçlerinde etkin ve başarılı olmaları için okul örgütüne liderlik etmeleri, kendilerini sürekli yenileyip geliştirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda, lisansüstü eğitimin önemi her geçen gün daha da artmaktadır (Kesmen, İşlek, Yılmaz, ve Aksu,

2023). Bu doğrultuda, yöneticilerin lisansüstü eğitime olan ilgileri, eğitimde daha etkin ve verimli bir yönetim anlayışının gelişmesine olanak sağlayarak hem eğitim kurumlarının başarısını artırmakta hem de bireysel gelişimlerini desteklemektedir. Bu araştırmada okul yöneticilerinin lisansüstü eğitimi tercih etme nedenlerini kendi anlatılarına dayalı olarak ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki alt problemlere çözüm aranmıştır.

1. Lisansüstü eğitimi almada etki eden faktörler nelerdir?
2. Lisansüstü eğitim almanın meslek hayatına etkisine yönelik beklentiler nelerdir?
3. Lisansüstü eğitimin, kariyer hedeflerini gerçekleştirme sürecine yönelik beklentiler nelerdir?
4. Lisansüstü eğitim yapma sürecinde karşılaşılan zorluklar nelerdir?
5. Lisansüstü eğitiminin okul yöneticiliği sürecinde geliştireceği düşünülen bilgi ve beceriler nelerdir?
6. Lisansüstü eğitim almanın, kişisel gelişim ve mesleki tatmin üzerindeki etkileri nelerdir?

2. YÖNTEM VE TEKNİK

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden olgu bilim yaklaşımı benimsenmiştir. Van Mannen (2016) 'in belirttiği gibi, olgu bilim araştırmalarında bireylerin deneyimleri, çalışmanın hem başlangıç hem de sonuç aşamasını oluşturmaktadır. Bu araştırmada, okul yönetimi olgusu başlangıç noktası olarak ele alınmış ve bu olguyu hem etkileyen hem de bu olgudan etkilenen okul müdürlerinin deneyimleri ile duyguları derinlemesine incelenerek ortaya konulmuştur.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmaya katılan okul yöneticilerinin seçiminde çok aşamalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İlk aşamada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Çalışmada ayrıca okul yöneticilerinin görev yaptıkları kurumda en az 1 yıl yöneticilik yapması ölçütü benimsenmiştir. İkinci aşamada ise kolay ulaşılabilen durum örnekleme kullanılmıştır. Bu sebeple araştırma için Eğitim Bilimleri Alanında lisansüstü eğitim gören 10 okul yöneticisine ulaşılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin 8 ile 22 yıl

aralığında; yönetici kıdemlerinin 2 ile 14 yıl arasındadır. Çalışmaya okul öncesinden 1, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinden ise 3 okul yöneticisi dahil olmuştur.

2.3. Veri Toplama Süreci

Bu çalışmanın temel veri toplama aracı, bu olguyu doğrudan yaşayan kişilerle yapılan görüşmelerdir. Araştırma sürecinde katılımcılarla yapılan görüşmelerde araştırmacılar tarafından ilgili literatür taranarak geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Soruların belirlenmesi sürecinde hazırlanan 10 adet soru alan uzmanlarına gönderilmiştir. Geri bildirimler sonucunda bazı sorular silinmiş, bazı sorular da birleştirilmiştir. Formun son şeklinde 7 adet soru yer almaktadır. Okul yöneticilerinin görüşleri Microsoft Teams ve Google Forms üzerinden alınmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Her soru için ayrı dosyalar açılmış ve katılımcıların yanıtları her bir araştırmacı tarafından defalarca okunarak kodlanmıştır. Kodlama süreci, yazarlar arasında tartışılarak değerlendirilmiş ve bu sayede kategoriler ile ana temalar belirlenmiştir. Araştırmanın inandırıcılığını artırmak amacıyla, yarı-yapılandırılmış görüşme formu geliştirilirken alan yazın taranmış ve konuyla ilgili bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular sürekli karşılaştırılmış, yorumlanmış ve kavramsallaştırılmıştır. Araştırma amacına ve problemine bağlı kalarak tekrarlayan ya da gereksiz kodlamalar çıkarılmış, ihtiyaç duyulan noktalarda yeni kodlamalar eklenmiştir. Bu yöntem, derinlemesine veri elde edilerek araştırmanın tutarlılığını artırmaya katkı sağlamıştır. Ayrıca, araştırma bulgularının güvenilirliğini ve geçerliliğini güçlendirmek için okul yöneticilerinin görüşlerinden sıkça alıntılar yapılmış, çalışma grubunun seçimi, veri toplama araçlarının geliştirilmesi ve veri toplama süreci ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. Çalışmada yapılan alıntılar Okul Yöneticisi 1= OY1 biçiminde isimlendirilmiştir. Kodlayıcılar Arası uyum Yüzdesi .89 olarak belirlenmiştir

3. BULGULAR

Araştırmanın ilk alt probleminde okul yöneticilerine lisansüstü eğitimi almalarında hangi faktörlerin etkili olduğu sorulmuştur. İlgili alt problemle ilgili kategoriler ve tema Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1. Okul yöneticilerinin lisansüstü eğitimi almalarına etki eden faktörler

Lisansüstü Eğitim Yapma Gerekçesi	<i>f</i>
Mesleki gelişim	9
Akademik ilgi	7
Kişisel gelişim	4

Çizelge 1’de görüldüğü gibi okul yöneticilerine lisansüstü eğitimi almalarında en çok mesleki gelişim etmeninin etkili olduğu belirtilmiştir. Bulgulara ilişkin okul yöneticileri görüşleri aşağıda verilmiştir.

OY1: *Lisansüstü eğitimime yön veren en önemli faktör mesleki gelişimdir. Okul yönetici olarak daha etkili bir liderlik sergilemek ve eğitim yönetimi konusundaki yetkiliğimi arttırmak istiyorum (Mesleki Gelişim).*

OY1: *Mesleki gelişim endeksli ve aynı zamanda akademik ilginin de katkısı oldu (Akademik ilgi).*

Çalışmada okul yöneticilerine lisansüstü eğitim almanın meslek hayatına etkisine yönelik beklentileri sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplardan yola çıkılarak ulaşılan tema ve kategoriler Çizelge 2’de sunulmuştur.

Çizelge 2. Lisansüstü eğitim almanın meslek hayatına etkisine yönelik beklentiler

Tema	Kategori	Kod	(f)
Katkı	Mesleki	Yöneticilik alanında donanımlı olmak	5
		Uzmanlı alanında donanımlı olmak	4
	Bireysel	Güncel akademik bilgilere ulaşmak	3
		Kişisel gelişim	2
		Öğrencilere faydalı olabilmek	1

Çizelge 2’de okul yöneticilerinin lisansüstü eğitim almalarının meslek hayatlarına etkisine yönelik beklentileri katkı teması içerisinde “mesleki” ve “bireysel” kategorileri adı altında düzenlenmiştir. Mesleki kategorisine yönelik cevaplar incelendiğinde okul yöneticileri

çoğunlukla yöneticilik alanında donanımlı olmayı beklediklerini belirtmişlerdir. Cevaplar bireysel kategorisi açısından incelendiğinde okul yöneticilerinin güncel akademik bilgilere ulaşmayı bekledikleri ifade edilmiştir. Bulgulara ilişkin okul yöneticileri görüşleri aşağıda verilmiştir.

ÖY5: *Mesleki hayatımda yöneticilik becerilerimi güçlendirmek, strateji kararlar alma sürecini sağlamlaştırmak ve güncel eğitim yönetimi teorilerini öğrenerek okulumda etkili bir yönetim anlayışı oluşturmak gibi beklentilerim bulunmaktadır* (Mesleki-Yöneticilik alanında donanımlı olmak).

ÖY9: *Okulumuza gelen özel gereksinimli çocuklara daha faydalı olabilmek adına yüksek lisansa başladım* (Bireysel-Öğrencilere faydalı olabilmek).

Katılımcılara lisansüstü eğitimin, kariyer hedeflerini gerçekleştirme sürecine yönelik beklentileri sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplardan yola çıkılarak ulaşılan tema ve kategoriler Çizelge 3’de sunulmuştur.

Çizelge 3. Lisansüstü eğitimin kariyer hedeflerini gerçekleştirme sürecine yönelik beklentiler

Tema	Kategori	Kod	(f)
Dönüşüm		Katkısı yok	1
	Uzmanlık	Yönetim becerilerini geliştirme	7
		Eğitim liderleriyle tanışma	2
	Kişisel	Farklı bakış açıları kazandırma	2
		Yeni çağa uyum sağlama	1

Çizelge 3’de okul yöneticilerinin lisansüstü eğitim almalarının kariyer hedeflerini gerçekleştirme sürecine yönelik beklentileri dönüşüm teması içerisinde “uzmanlık” ve “kişisel” kategorileri adı altında düzenlenmiştir. Çalışmada 1 okul yöneticisi lisansüstü eğitim almalarının kariyer hedeflerini gerçekleştirme sürecine yönelik beklentilerinin olmadığını belirtmiştir. Uzmanlık kategorisine yönelik cevaplar incelendiğinde okul yöneticileri çoğunlukla yönetim becerilerini geliştirmesine beklediklerini belirtmişlerdir. Kişisel kategorisine yönelik cevaplar incelendiğinde okul yöneticilerinin lisansüstü eğitimden farklı bakış açıları kazandırmayı beklediklerini ifade etmişlerdir. Bulgulara ilişkin okul yöneticileri görüşleri aşağıda verilmiştir.

ÖY1: *Üzülerek ifade etmeliyim ki iki yüksek bitirmenin Millî Eğitim Bakanlığında görev yapan yöneticilere katkısı yok denilecek kadar az. Maaşımıza veya ek ders ücretimize etki etmiyor. Yöneticilik atama sürecinde ise 4 puan veriyor. Bir yıl okul müdürlüğü yapmak da 4 puan değerinde (Katkısı Yok).*

ÖY6: *Edineceğim derinlemesine bilgi ve uzmanlık okul yönetimi konusundaki karar verme becerilerimi arttıracak, tanışacağım kişiler sayesinde farklı bakış açılarından ve deneyimlerden faydalanmamı sağlayacaktır (Uzmanlık- Yönetim becerilerini geliştirme).*

Çalışmada okul yöneticilerine lisansüstü eğitim yapma sürecinde karşılaştıkları zorluklar sorusu yöneltmiştir. Bu soruya verilen cevaplardan yola çıkılarak ulaşılan tema ve kategoriler Çizelge 4’ de verilmiştir.

Çizelge 4. Lisansüstü eğitim yapma sürecinde karşılaşılan zorluklar

Tema	Kategori	Kod	(f)
Sorun	Kurum	Zaman yönetimi	9
		İdari işlere odaklanamama	5
	Kişi	Ödevlerin yoğunluğu	1
		Öz yeterliliği	1
		Akademik sürece uyum	1

Çizelge 4’de okul yöneticilerinin lisansüstü eğitim yapma sürecinde karşılaştıkları zorluklara yönelik görüşleri sorun teması içerisinde “kurum” ve “kişi” kategorileri adı altında düzenlenmiştir. Kurum kategorisine yönelik cevaplar incelendiğinde okul yöneticileri çoğunlukla zaman yönetiminde çok sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Cevaplar kişi kategorisi açısından incelendiğinde okul yöneticileri ödevlerin yoğunluğunun, öz yeterlilik eksikliğini ve akademik sürece uyumu yaşadıkları önemli sorunlar olarak belirtmişlerdir. Bulgulara ilişkin okul yöneticileri görüşleri aşağıda verilmiştir.

ÖY8: *Daha önce uygulamadığım faaliyetleri yapmakta ve ayırmam gereken sürede sıkıntı yaşıyorum (Kişi-Zaman yönetimi).*

ÖY2: *Mesai saatlerim içerisinde yaptığım için bazen iş ve eğitim süreçlerinde odaklanma sorunu yaşayabiliyorum (Kurum-İdari işlere odaklanamama).*

Çalışmada son olarak katılımcılara lisansüstü eğitim almanın, kişisel gelişime ve mesleki tatmin üzerindeki etkileri sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplardan yola çıkılarak ulaşılan tema ve kategoriler Çizelge 5’ de verilmiştir.

Çizelge 5. Lisans lisansüstü eğitim almanın, kişisel gelişim ve mesleki tatmin üzerindeki etkileri

Tema	Kategori	Kod	(f)
Etki	Yetkinlik	Akademik bakış açısı sağlama	5
		Meslek gelişim sağlama	3
		Donanımlı olma	3
	Duyuşsal	Özgüven sağlama	2
		Kişisel gelişimi sağlama	2
		Zihinsel ve bedensel dinçlik	1
		Ufuk açma	1
		Kendini gerçekleştirmeyi sağlama	1
		Özeleştiride bulunabilme	1
		Öngörü kazandırma	1

Çizelge 5’de okul yöneticilerinin lisansüstü eğitim almanın, kişisel gelişim ve mesleki tatmin üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri etki teması içerisinde “yetkinlik” ve “duyuşsal” kategorileri adı altında düzenlenmiştir. Yetkinlik kategorisine yönelik cevaplar incelendiğinde okul yöneticileri lisansüstü eğitim almanın çoğunlukla akademik bakış açısı sağlama üzerinde etkisinin önemini belirtmişlerdir. Duyuşsal kategorisine yönelik cevaplar incelendiğinde ise okul yöneticileri lisansüstü eğitim almanın çoğunlukla özgüven sağlama ve kişisel gelişimi sağlamaya yönelik önemine değinmişlerdir. Bulgulara ilişkin okul yöneticileri görüşleri aşağıda verilmiştir.

OY2: *Lisansüstü eğitim, akademik bir bakış açısıyla olayları ele almayı öğretiyor (Yetkinlik-Akademik bakış açısı sağlama).*

OY8: *Belki çok doğru bir benzetme olamayabilir ancak lisansüstü eğitimi askerliğe benzettiğim noktalar var. Nasıl toplumda askerlik yapmanın bireyin olgunlaşmasına katkı sağladığına inanılıyorsa ben de lisansüstü eğitimin öğretmenlerin mesleki anlamda olgunlaşmasına katkı sağladığını düşünüyorum (Yetkinlik-Mesleki gelişim sağlama).*

OY10: *...Ve olması gerekenden farklı yaptığım uygulamalardaki hatalarımı görebiliyor bunların üzerine düşünebiliyor birlikte çalıştığım kişilerle bu konularda paylaşım yapabiliyorum (Duyuşsal-Özeleştiride bulunabilme).*

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı okul yöneticilerinin lisansüstü eğitimi tercih etme nedenlerini kendi anlatılarına dayalı olarak ortaya koymaktır. Bu doğrultuda okul yöneticilerine görüşme formu aracılığıyla sorular yöneltilmiştir. Verilen cevaplara göre okul yöneticilerinin lisansüstü eğitimi almalarında en çok mesleki gelişimin etkili olduğunu belirtmiş bunu akademik ilgi ve kişisel gelişimin izlediği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde; Aküzüm (2020), Alabaş, Kamer ve Polat (2012), Berkant ve Baysal (2017), Gül ve Dikbaş, (2023), Gürel (2020), Kesmen, İşlek, Yılmaz ve Aksu (2023) ve Turhan ve Yaraş (2013) araştırma sonucuna benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Araştırmada okul yöneticileri meslek hayatına etkisine yönelik olarak yöneticilik alanında donanımlı olmak amacıyla lisansüstü eğitim yaptıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte güncel akademik bilgilere ulaşmayı da amaçladıkları okul yöneticileri tarafından ifade edilmiştir. Aküzüm (2020), Alabaş, Kamer ve Polat (2012) ve Kesmen, İşlek, Yılmaz ve Aksu (2023) da yaptıkları çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Araştırmanın bir diğer bulgusunda okul yöneticilerinin yönetim becerilerini geliştirmesi amacıyla lisansüstü eğitim yaptıklarını belirtmişlerdir. Okul yöneticileri ayrıca farklı bakış açıları kazandırmayı bekledikleri amacıyla lisansüstü eğitim yapmaya karar verdiklerini belirtmişlerdir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde; Aküzüm (2020), Alabaş, Kamer ve Polat (2012) ve Kesmen, İşlek, Yılmaz ve Aksu (2023) da yaptıkları çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Araştırmada okul yöneticileri çoğunlukla zaman yönetiminde çok sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu bulguyu ödevlerin yoğunluğunun, öz yeterlilik eksikliği ve akademik sürece uyum etmenleri takip etmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuca paralel olarak Gürel (2020) ve Alabaş, Kamer ve Polat (2012) da zaman yönetiminin önemli bir sorun olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.

Araştırmada son olarak okul yöneticileri lisansüstü eğitim almanın çoğunlukla akademik bakış açısı sağlama üzerinde etkisinin önemini belirtmişlerdir. Bununla birlikte lisansüstü eğitim almanın çoğunlukla özgüven sağlama ve kişisel gelişimi sağlamaya yönelik önemi de okul yöneticileri tarafından vurgulanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuca paralel olarak Aküzüm (2020), Alabaş, Kamer ve Polat (2012), Kesmen, İşlek, Yılmaz ve Aksu (2023) ve Turhan ve Yaraş (2013) da yaptıkları araştırmalarda benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

4.1. Öneriler

4.1.1. Araştırmacılara yönelik öneriler

1. Bu çalışmada sadece okul yöneticilerinin görüşlerine yer verilmiştir. İleride yapılacak çalışmalarda öğretmen görüşlerinin alınacağı ve karşılaştırılacağı çalışmalar yapılabilir.
2. Bu araştırma sadece Balıkesir ilinde gerçekleştirilmiştir. Yapılacak diğer çalışmalarda farklı şehirlerde görev yapan okul yöneticilerinin görüşleri alınarak karşılaştırmalar yapılabilir.

4.1.2. Uygulayıcılara yönelik öneriler

1. Okul yöneticiliği için lisansüstü eğitim almanın gerekli olmasına yönelik çeşitli şartlar konulabilir.

KAYNAKÇA

Alabaş, R., Kamer, T. & Polat, Ü. Öğretmenlerin kariyer gelişimlerinde lisansüstü eğitim: tercih sebepleri ve süreçte karşılaştıkları sorunlar. *E-uluslararası eğitim araştırmaları dergisi*, 3(4), 89-107, 2012.

Bülbül, T. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde görev yapan öğretim üyelerinin lisansüstü öğretime öğrenci seçme sürecine ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 36(1-2), 167-174, 2003.

Chang, C. & Pinkard, E. *Redefining the role of the principal: Innovative approaches to empower school leaders*. <https://www.aspeninstitute.org/wp-content/uploads/2023/10/Aspen-Ed-Soc-Redefining-the-Principalship.pdf> (Erişim tarihi: 18.10.2024)

Gül, İ. & Dikbaş, E. Eğitimcilerin lisansüstü eğitim almalarına ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 9(1), 40-55, 2023.

Gürel, R. DKAB öğretmenlerine göre lisansüstü eğitim: Tercih sebepleri, süreçler, sorunlar ve beklentiler üzerine nitel bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7(12), 131-170, 2020.

Kesmen, K., İşlek, Ö., Yılmaz, M. & Aksu, F. F. Eğitim yönetimi alanında yüksek lisans yapmanın okul yönetimine etkileri: Okul yöneticilerinin görüşlerine dayalı nitel bir analiz. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(70), 3817-3828, 2023.

Turhan, M. & Yaraş, Z. Lisansüstü programların öğretmen, yönetici ve denet menlerin mesleki gelişimine katkısı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(43), 200-218, 2013.

Van Manen, M. *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. Routledge, 2016.

Van Roekel, N. *Changing role of school leadership*. NEA Education Policy Brief, 2008.

(Makale Örneği)

[4] Barilaro, D., Barone, G., Crupi, V., Majolino D. Characterization of Archeological Findings by FT-IR Spectroscopy, *Spectroscopy*, April, 20,4, 2005.

ÇOCUKLARA FRANSIZCA ÖĞRETİMİNDE KÜÇÜK PRENS MASALI VE EVRENSEL DEĞERLER GELİŞİMİNE KATKISI

Dr. Öğ. Üyesi, GİZEM KÖŞKER

Anadolu Üniversitesi,

gizemkosker@anadolu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0115-9756

ÖZET

Dil öğretiminin erken yaşta başladığı zaman çok daha etkili olduğu bilinen bir durumdur. Bunun sebebi erken yaştaki çocukların bilişsel süreçlerinin öğrenmeye çok daha açık olması ve öğrenilen bilginin hafızada yetişkinlere göre daha uzun süre muhafaza edilmesidir. Bu nedenle günümüzde artık bir çok okul öncesi kurumda yabancı dil öğretimi verilmektedir. Erken yaşta yabancı dil öğrenmenin tek artısı dilsel becerilerin gelişimi değildir. Aynı zamanda zihnin taze ve öğrenmeye açık olduğu bu dönemde bireyin hayatı boyunca etkili olacak iletişimsel ve sosyal becerilerinin de gelişimini önemli ölçüde desteklemektedir. Bu açıdan bakıldığında farklı bir dil ile temas kuran çocuk aslında öncelikle kendinden farklı olan ile, bir başka deyişle “öteki” ile buluşmaktadır. Zaman ve mekandan bağımsız olarak varlığını sürdüren evrensel insani değerlerin gelişimi de bu dönemde başlamaktadır. Evrensel değerler söz konusu olduğunda ilk olarak akla farklılıklara karşı saygı, hoşgörü, empati gibi duygular gelmektedir. Bu duyguları küçük yaşta edinen birey, ileride ayrımcılık, önyargı, ötekileştirme, etnikmerkezcilik gibi bir takım olumsuz duygu ve tutumlardan uzak kalmaktadır. Bu çalışmada erken yaşta yabancı dil olarak Fransızca öğretiminde yukarıda bahsedilen değerleri aktararak dil öğretimine katkı sağlayan bir çocuk masalı incelenmiştir. İncelenen masal yazıldığı tarihten günümüze aynı heyecan ve ilgi ile okunan, birçok dile çevirisi yapılmış Antoine de Saint Exupery adlı yazarın Küçük Prens adlı eseridir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular erken yaşta yabancı dil öğretiminde çocuklara evrensel değerler açısından katkılar ile ilişkilendirilerek raporlaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fransızca, çocuklara yabancı dil öğretimi, Küçük Prens, evrensel değerler.

CONTRIBUTIONS OF 'THE LITTLE PRINCE' STORY TO THE TEACHING OF FRENCH TO CHILDREN AND THE DEVELOPMENT OF UNIVERSAL VALUES

Abstract

It is well known that language teaching is much more effective when started at an early age. This is because the cognitive processes of young children are much more open to learning, and the information learned is retained in memory for a longer period compared to adults. Therefore, many preschools today offer foreign language instruction. The benefits of learning a foreign language at an early age extend beyond the development of linguistic skills. Additionally, during this period, when the mind is fresh and open to learning, the development of the individual's communicative and social skills, which will be effective throughout their life, is also significantly supported. From this perspective, a child who comes into contact with a different language is essentially meeting with the "other," or what is different from themselves. The development of universal human values that persist independently of time and space also begins during this period. When it comes to universal values, feelings such as respect for differences, tolerance, and empathy come to mind first. An individual who acquires these feelings at a young age is less likely to be affected by negative emotions and attitudes such as discrimination, prejudice, othering, and ethnocentrism in the future. This study examines a children's story that contributes to language teaching by conveying the values mentioned above in the context of teaching French as a foreign language at an early age. The story analyzed is "The Little Prince" by Antoine de Saint-Exupéry, which has been read with the same excitement and interest since its publication and has been translated into many languages. The study employs document analysis, one of the qualitative research methods. The findings obtained from the analysis have been reported in relation to the contributions of universal values to foreign language teaching for children at an early age.

Keywords: French, foreign language teaching for children, The Little Prince, universal values.

GİRİŞ

Dil öğretiminin erken yaşta başladığı zaman çok daha etkili olduğu bilinen bir durumdur. Bunun sebebi erken yaştaki çocukların zihinsel ve duyuşal süreçlerinin öğrenmeye çok daha açık ve esnek halde olmasıdır (Anşın, 2006). Bu süreçte yabancı dil öğretimi çok daha etkin gerçekleşmektedir. Bu durum ağaç yaşken eğilir ifadesini somut şekilde açıklamaktadır. Bu

nedenle günümüzde artık birçok okul öncesi kurumda yabancı dil öğretimi verilmektedir. Erken yaşta yabancı dil öğretimi süreci çocukların yaş grupları, zihinsel gelişimleri, ilgi alanları gibi değişkenler hesaba katılarak mümkün olduğu kadar eğlenceli şekilde yapılmaktadır. Nitekim bir çocuk ana okulundan başlayarak oyun ortamında tüm dilsel becerilerini en iyi biçimde geliştirmektedir (Kara, 2024).

Erken yaşta yabancı dil öğrenmenin tek artışı dilsel becerilerin gelişimi değildir. Aynı zamanda zihnin taze ve öğrenmeye açık olduğu bu dönemde bireyin hayatı boyunca etkili olacak iletişimsel ve sosyal becerilerinin de gelişimini önemli ölçüde desteklemektedir. Bu açıdan bakıldığında farklı bir dil ile temas kuran çocuk aslında öncelikle kendinden farklı olan ile, bir başka deyişle “öteki” ile buluşmaktadır. Zaman ve mekândan bağımsız olarak varlığını sürdüren evrensel insani değerlerin gelişimi de bu dönemde başlamaktadır.

Bu çerçevede, söz konusu çalışmada erken yaşta yabancı dil olarak Fransızca öğretiminde yukarıda bahsedilen değerleri aktararak dil öğretimine katkı sağlayan bir çocuk masalı incelenmiştir. İncelenen masal yazıldığı tarihten günümüze aynı heyecan ve ilgi ile okunan, birçok dile çevirisi yapılmış Antoine de Saint Exupery adlı yazarın Küçük Prens adlı eseridir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular erken yaşta yabancı dil öğretiminde çocuklara evrensel değerler açısından katkılar ile ilişkilendirilerek raporlaştırılmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmada sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemlerinde sıklıkla tercih edilen doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmayı, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamak mümkündür. Doküman analizi yöntemi ise dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme, veriyi kullanma aşamalarına göre gerçekleşir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013).

BULGULAR

Çalışmada ele alınan Fransız yazar ve şair, aynı zamanda bir pilot olan Antoine de Saint-Exupéry'nin 1943'te kaleme aldığı Küçük Prens adlı eserini kısaca özetlemek gerekirse çok

sevdiği oldukça kaprisli bir güle kendini tamamen adanmış bir çocuğun, kendi gibi küçük gezegeni asteroid B-612'yi terk ederek evreni keşfetmek için yola çıkış hikayesi anlatılmaktadır. Bu yola çıkış hikayesinde farklı gezegenlere giden Küçük Prens, farklı toplumlarda kendi gezegenini tanımayan bir coğrafyacı, hatalarını unutmak için sürekli içki içen bir sarhoş, vb. farklı yetişkinler ve onların tuhaf saçmalıklarına tanık olmaktadır. Gezegenleri dolaşırken bu kez Dünya'ya gelen Küçük Prens Sahra Çölü'nde kaybolmuş bilge bir pilot ile karşılaşır. Bu ikili arasındaki samimi ve içten bir dostluk oluşur. Ardından eserin asıl mesajını iletmek ile görevli olan tilki ile karşılaşan Küçük Prens uçsuz bucaksız çölde bir kuyu arayışında iken, Dünya'daki son karşılaşmasını bir yılan ile gerçekleştirir. Yılan kendisini evine yani kendi yaşadığı gezegen ve gülünün olduğu yere götürmeyi vaat edince çok sevdiği arkadaşı pilottan ayrılmak durumunda kalır. Küçük Prens masalındaki olay örgüsü kısaca bu şekilde tamamlanır.

Eserde okuyucuya yönelik verilen mesajlar evrensel değerler üzerinedir. Aşağıda eserde yer alan evrensel değerlere açıklanmıştır:

İlk sırada kendinden farklı olana, bir başa deyişle “öteki”ne karşı anlayış ve saygı duyma yer almaktadır. Bir başkasını kendi değer ve normları ile kabul etmenin önemi Küçük Prens masalının başından sonuna kadar vurgulanan evrensel bir değer olarak kaşımıza çıkmaktadır. Masalın ana karakteri Küçük Prens'in gezegenler arası yolculuğunda karşısına hep kendisinden çok farklı özelliklere sahip yetişkinler çıkmaktadır. Bunlar hiç geleni gidene olmayan bir kral, toplum içinde takdir göremeye odaklı bir gösteriş budalası, yaptıklarını unutmak için sürekli içki içen bir sarhoş, yıldızları sahiplenmeye takıntılı bir iş adamı ve kendi gezegenini tanımayan bir coğrafyacıdır. Görüldüğü gibi bu kişilerin hepsi Küçük Prens'ten çok farklıdır ancak Küçük Prens masalında tüm farklılıklarına rağmen bu insanlara karşı önyargılı olmamak gerektiğinin, kişileri veya olayları sadece dışarıdan gördüğümüz şekliyle anlamlandırmaya çalışıp yargılamanın yanlış olduğunun altı çizilmektedir.

Pilotla kurulan arkadaşlık örneği ile evrensel değerler içinde önemli bir yere sahip olan ve zaman ve mekana göre değerinden bir şey kaybetmeyen arkadaşlık, dostluk değerleri ön plana çıkmaktadır. B-612 adlı gezegenden gelen ve hayattaki tek arkadaşı gülü olan küçük bir çocuk ile tamamen farklı bir gezegen olan Dünya'da yaşayan yetişkin bir pilotun arasında geçen naif diyalog ve arkadaşlık üzerinde dostluk temasının değeri vurgulanmaktadır. Burada Küçük Prens'in arkadaşı pilottan hayalindeki koyunu çizmesini istemesi yaratıcılık temasının somutlaştığı bir başka değer olarak okuyucuya sunulmaktadır.

Bu karşılaşma sonrasında devreye tilki karakteri girmektedir. Tilki ile yolları kesişen ana karakter Küçük Prens aslında tilkiden belki de kitabın ana mesajı olan cümleyi duymaktadır. “İşte benim sırrım: Çok basit; insan ancak yüreğiyle baktığı zaman doğruyu görebilir. Gerçekler gözle görülmez.” Bu örnekle kitapta kimseyi dış görüntüsüne bakarak yargılamamak, asla peşin hükümlü olmamak gerektiğinin altı çizilmektedir. Nitekim önemli olan töz değil özdür.

Yılanla karşılaşma bölümü Küçük Prens adlı masalın bir başka ders verici kısmını oluşturmaktadır. Genel anlamıyla kötü, çirkin, tehlikeli gibi olumsuz anlamlar yüklenen yılan ile ilk kez karşılaşan Küçük Prens daha önce hayatında hiç yılan görmemiştir. Bu nedenle insanların önyargı ile yaklaştığı ve kapıldığı tedirginliği yaşamadan, tıpkı yolculuğunda daha önce yaklaştığı ve yine hayatında ilk kez gördüğü canlılarda olduğu gibi, burada da yılanı tarafsız ve iyi niyetli bir şekilde yaklaşmıştır. Yılan da kendisine aslında onun için en iyisi olan ait olduğu yere, kendi gezegenine gönderme teklifinde bulunmuştur. Bu örnekle kendimizden farklı olana karşı önyargı, ötekileştirme, fiziksel özellikler ile yargılayıp ona göre yaklaşım belirleme gibi eylemlerin yanlışlığının altı çizilmektedir. Tıpkı Küçük Prens daha önce yaklaştığı tilkinin söylediği gibi. “İnsan ancak yüreğiyle baktığı zaman doğruyu görebilir.” Tarafsız, hoşgörülü ve anlayışlı olmanın doğurabileceği olumlu sonuçlar evrensel değerler çatısı altında aktarılmaktadır.

Masalın sonunda yılanın yardımı ile kendi gezegeni B-612’ye dönen Küçük Prens, hayattaki tek arkadaşı olan gülüne kavuşmuş ve onun değerini anlamıştır. Burada gül aşk temasını temsil etmektedir. Hikayesi bu gülün kendi yaşam ortamından son derece farklı olan kurak B-612 gezegenine geldiğinde Küçük Prens’in sorumluluk alarak ona bakması ile başlamıştır. Tüm yolcuğu boyunca gülün yokluğunda hissettiği boşluk ve kendi gezegeni dışına çıkıp birçok arkadaş edinmiş ve farklı gerçekliklerin var olduğunu keşfetmiş iken masalın sonunda yeniden kendi çöl gezegenine yani gülünün yanına dönmesi de, aslında ahlaki sorumluluğu temsil etmektedir.

SONUÇ

1943 yılında Fransız Yazar Saint Exupéry tarafından kaleme alınmış Küçük Prens adlı eserin, yazılış tarihinin üzerinden neredeyse bir aşra yakın zaman geçmiş olmasına rağmen hala tüm dünyada bu kadar ilgi ile okuyucu ile buluşmasının sebebi aktardığı evrensel değerlerdir. Kendinden farklı olana karşı saygı, hoşgörü, arkadaşlık, dostluk, aşk, ahlak, sorumluluk bilinci gibi değerler zaman ve mekân değişmeksizin her zaman ve her yerde değerli ve önemli olan

temel erdemlerdir. Bu erdemler Küçük Prens adlı baş kahramanın kendini keşif yolculuğunda karşısına çıkan canlılar (insan, hayvan) ile yaşadığı hikayelerden somut örneklerle okuyucuya keyifli ve etkileyici bir şekilde sunulmaktadır.

KAYNAKÇA

Akdoğan, F. (2004). Yeni projeler Işığında erken yaşta yabancı dil Öğretimi. *HAYEF Journal of Education*, 1(2), 97-109.

Anşın, S. (2006). Çocuklarda yabancı dil öğretimi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (6), 9-20.

Aytekin, H. (2007). Antoine de Saint Exupery'nin Küçük Prens'inde evrensel ve mitsel yaklaşımlar. *Öneri Dergisi*, 7(27), 365-375.

Beyreli, L., & Ak-Başoğul, D. (2017). Küçük Prens' in hedef kitlesi: çocuklar mı, yetişkinler mi?. *Synergies Turquie*, 10, 107-121.

Birkök, M. C. (2019). Değerler sınıflandırması. *Journal of Human Sciences*, 16(2), 493-498.

Calp, Ş., & Calp, M. (2019). Küçük Kara Balık ve Küçük Prens kitaplarının sosyal bilgiler öğretim programı'ndaki temel beceriler, değerler ve 4. sınıf kazanımları açısından incelenmesi. In *International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies (ISAS)* (pp. 61-69).

Çengelci, T., & Eryılmaz, Ö. (2018). Sosyal bilgilerde edebi ürünler ve değerler eğitimi: Küçük Prens örneği. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 65-79.

Saint-Exupéry, A. (2020). *Küçük prens*. Bora yayıncılık.

Doğan, S. (2016). Küçük prens kitabının yorumbilimsel ve eğitim sosyolojisi açısından analizi. *Electronic Turkish Studies*, 11(9).

İlbay, A. B., & İlbay, M. (2019). Küçük Prens öykü odaklı bibliyo grup rehberliği programının pozitif duygular üzerindeki etkisi. *Humanistic Perspective*, 1(1), 28-43.

Kara, Ş. (2004). Ana dil edinimi ve erken yaşta yabancı dil öğretimi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 295-314.

Onursal, İ. (2019). Yabancı dil öğretimi/öğreniminde yaş etkeni üzerine bir değerlendirme. *Dil Dergisi*, 170(1), 38-51.

Özer, B., & Korkmaz, C. (2016). Yabancı dil öğretiminde öğrenci başarısını etkileyen unsurlar. *EKEV Akademi Dergisi*, (67), 59-84.

Sarıca, N. (2020). Gerçek ve Hayalin Sınırlarında İki Roman:“Küçük Prens ve Genç Prens Dönüşü”. *KARE*, (ÖZEL SAYI), 66-79.

Şentürk, Ş., & Keskin, A. (2019). Rafadan Tayfa çizgi filminin milli ve evrensel değerler açısından değerlendirilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 143-157.

Sönmez, Ö. (2019). Une critique des sociétés du monde dans l’univers du “Petit Prince” sous une optique sémiotique. *Language Journal*, 170(2), 71-90.

Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis. <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/PP%20InBrief%2013%20QDA%20FINAL2.pdf?sequence=4>. 22.09.2024 tarihinde indirilmiştir.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

FRANSIZCA ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI DERSLERİNE YÖNELİK NİTEL BİR İNCELEME

Dr. Öğ. Üyesi, GİZEM KÖŞKER

Anadolu Üniversitesi,

gizemkosker@anadolu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0115-9756

ÖZET

Türkiye’de yüksek öğretim bünyesinde genellikle dört yıllık lisans eğitimi sunan eğitim fakültelerinin yabancı dil öğretmenliği bölümleri nitelikli yabancı dil öğretmenleri yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede söz konusu bölümlerde öğrencilere hedef dile yönelik dilbilgisi, sözcük bilgisi gibi dersler aracılığı ile temel dil becerilerini geliştirecek bir program ve kültürel farkındalık kazanımı amaçlanırken aynı zamanda öğretim ilke ve yöntemleri, eğitim psikolojisi gibi öğretmenlikte mesleki yetkinlik kazandıracak pedagojik beceriler de öğretilmektedir. Bununla birlikte, yabancı dil öğretmenliği bölümü öğrencileri uygulamalı dersler ve staj imkanları sayesinde öğretim becerilerini geliştirme fırsatı bulmaktadır. Olanaklar kapsamında kurulan uluslararası değişim programları da öğrencilere ileride profesyonel anlamda öğretecekleri dili ve kültürü yerinde yaşayarak öğrenme imkânı tanımaktadır. Teknolojik gelişmelerin takip edilemez bir hızla ilerlediği günümüzde, eğitim fakültelerinin yabancı dil öğretmenliği bölümleri uzaktan eğitim ve dijital öğretim yöntemlerinden de yararlanmaktadır. Bu durum, öğretmen adaylarının çağın gereksinimlerine uygun bir eğitim almasını sağlamaktadır. Türkiye’deki üniversitelerin yabancı dil öğretmenliği bölümlerinden mezun olan öğretmen adayları Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı devlet okulları veya özel okullarda, dil kurslarında mesleklerini icra etmektedir. Bunun yanında çeşitli uluslararası kurumlarda da çalışabilmektedir. Türkiye’deki yabancı dil öğretmenliği bölümleri, modern eğitim yöntemlerini ve küresel iletişim becerilerini bir araya getirerek, geleceğin dil öğretmenlerini donanımlı ve uluslararası platformda rekabet edebilecek bir şekilde yetiştirmeye devam etmektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’deki üniversitelerde YÖK tarafından belirlenmiş güncel Fransızca Öğretmenliği Programı müfredatını nitel bir bakış açısı ile incelemektir. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fransızca Öğretmenliği, müfredat, YÖK.

A QUALITATIVE STUDY ON THE COURSES OF THE FRENCH LANGUAGE TEACHING PROGRAM

ABSTRACT

The foreign language teaching departments within education faculties that generally offer four-year undergraduate programs aim to train qualified foreign language teachers in Turkey. In this context, these departments provide a curriculum that develops fundamental language skills through courses on grammar and vocabulary related to the target language, while also aiming to foster cultural awareness. Additionally, pedagogical skills that ensure professional competence in teaching, such as principles and methods of teaching and educational psychology, are taught. Furthermore, students in foreign language teaching departments have the opportunity to enhance their teaching skills through practical courses and internship opportunities. The international exchange programs established within these opportunities also allow students to learn the language and culture they will teach professionally by experiencing them firsthand. In today's world, where technological advancements progress at an unprecedented pace, the foreign language teaching departments of education faculties also benefit from distance education and digital teaching methods. This ensures that teacher candidates receive an education that meets the requirements of the times. Graduates of the foreign language teaching departments in Turkey can pursue their professions in state schools or private schools affiliated with the Ministry of National Education, as well as in language courses. Additionally, they can work in various international institutions. The foreign language teaching departments in Turkey continue to train the language teachers of the future by integrating modern educational methods and global communication skills, equipping them to compete effectively on international platforms. The aim of this study is to examine the current French Language Teaching Program curriculum established by YÖK in Turkish universities from a qualitative perspective. The study employs document analysis as the method of qualitative research.

Keywords: French Teaching, curriculum, YÖK.

VERİ GÜVENLİĞİ VE MATEMATİK: BİLSEM'DEKİ 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK ETKİNLİKLERİN ANALİZİ

Dr. Nuh ÖZBEY

Şahinbey BİLSEM,

nuhobey@gmail.com,

0000-0002-4542-2958

ÖZET

Gelişen dijital çağda, veri güvenliği ve okuryazarlık, bireylerin kişisel verilerini koruma bilinci açısından kritik bir önem taşımaktadır. Özellikle özel yetenekli bireylerin, dijital dünyada karşılaşılabilecekleri tehditlere karşı farkındalıklarının artırılması gerekmektedir. Bu çalışmada, matematik dersinin veri güvenliği konusunda mantıksal düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmedeki rolü göz önünde bulundurularak, belirlenen matematiksel senaryolar aracılığıyla öğrencilerin veri güvenliği konusundaki bilinçlenmelerinin sağlanması amaçlanmıştır. Araştırma, 8. sınıf BİLSEM öğrencilerine yönelik veri güvenliği temalı matematik etkinliklerinin uygulanmasını ve bu etkinliklerin öğrencilerin veri okuryazarlığına etkilerini incelemektedir. Nitel bir desen kullanılarak 12 öğrencinin katılımıyla beş farklı matematik etkinliği gerçekleştirilmiştir. Etkinlikler sonucunda elde edilen veriler, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve gözlem formları aracılığıyla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, öğrencilerin veri güvenliği bilincinin arttığını, matematiksel analiz becerilerinin geliştiğini ve eleştirel düşünme yeteneklerinin güçlendiğini göstermektedir. Sonuçlar, veri güvenliği temalı matematik etkinliklerinin öğrencilerin bilgi düzeylerine ve okuryazarlıklarına olumlu katkılar sağladığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, eğitim programlarının veri güvenliği ve matematik disiplinleri arasındaki ilişkiyi güçlendirmesi gerektiği önerilmektedir. Gelecekte, bu konuların entegrasyonuna yönelik daha fazla çalışma yapılmasının eğitimciler ve öğrenciler için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Veri Okuryazarlığı, Veri Güvenliği, Matematiksel Etkinlik, Senaryo

1. GİRİŞ

Gelişen dijital çağda, teknolojinin hızlı ilerleyişi, dijital verilerin korunması ve yönetilmesi konularını giderek daha karmaşık hale getirmektedir. Bu durum, bireylerin veri güvenliği ve okuryazarlık alanlarında farkındalık kazanmasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle özel yetenekli bireyler için bu süreç, hem bireysel gelişimlerinin desteklenmesi hem de gelecekteki mesleklerinde başarılı olmaları açısından kritik bir öneme sahiptir. Polat (2021) bu durumu vurgulayarak, özel yetenekli bireylerin dijital dünyada karşılaştıkları riskleri anlamaları ve bu risklere karşı bilinçlenmelerinin, uzun vadede toplumsal güvenlik açısından da büyük bir katkı sağlayacağını belirtmektedir. Veri güvenliği, sadece bireylerin kişisel verilerini korumakla sınırlı değildir. Bu, aynı zamanda toplumsal güvenliğin korunması ve güvenli bir dijital ekosistemin oluşturulması için de temel bir unsurdur (Gündüz ve Daş, 2022). Özellikle genç nesillerin dijital dünyada karşılaştıkları riskleri ve tehditleri anlamaları, gelecekte daha güvenli bir dijital ortam yaratılmasına katkıda bulunacaktır. Bu bağlamda, dijital okuryazarlık, genç bireylerin eğitim süreçlerine erken yaşlarda entegre edilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yıldırım ve Demirel (2021), veri güvenliğini bireylerin dijital tehditlere karşı kendilerini koruma becerisi ve bu tehditler hakkında bilgi edinme süreci olarak tanımlar. Özellikle internetin ve sosyal medyanın yoğun kullanıldığı bir çağda, kişisel bilgilerin korunması bilincinin öğrencilere kazandırılması büyük bir gerekliliktir. Bu bağlamda, veri güvenliği eğitimi, yalnızca teknik bilgilerin aktarılmasıyla sınırlı kalmamalı; aynı zamanda öğrencilerin günlük hayatta karşılaşılabilecekleri siber zorbalık, kimlik hırsızlığı gibi dijital tehditlere karşı nasıl önlem alabileceklerine dair bilgi ve beceriler kazanmalarını da içermelidir (Öztürk ve Çakır, 2022).

Veri güvenliği konusunda farkındalık kazandırmanın en etkili yollarından biri de eğitim müfredatlarına bu konuyu entegre etmektir. Matematik eğitimi, bu anlamda önemli bir araç olarak kullanılabilir. Swan (2008) etkinliğin merkezinde yer alan matematiksel görevin de bir araç olduğunu ifade eder. Benzer şekilde Özbey ve Özmantar (2023) etkinliklerin seçiminde öğretmenlerin, farklı materyal özelliklerine odaklandıklarını ifade eder. Matematik etkinlikleri öğrencilere sadece sayısal beceriler kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda mantıksal düşünme, problem çözme ve analitik düşünme gibi yetenekler geliştirir. Tabuk (2021), veri analizi ve istatistik gibi matematiksel kavramların, bireylerin veri güvenliği ile ilgili eğilimleri anlamalarına ve bu eğilimlere yönelik bilinçli kararlar vermelerine yardımcı olabileceğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda ele alınan çalışmada 8. sınıf BİLSEM öğrencilerinin veri güvenliği bilinci ve veri okuryazarlığı becerilerini geliştirmeyi amaçlayan matematik temelli etkinliklerin, öğrencilerin dijital güvenlik konusundaki farkındalıklarına olan etkisini araştırmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, nitel bir araştırma deseni olan durum çalışması yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması, belirli bir olayın, grubun ya da programın detaylı ve derinlemesine incelenmesini amaçlayan bir araştırma deseni olarak seçilmiştir (Yin, 2018). Nitel araştırmalar, belirli bir durumu derinlemesine inceleyerek anlamaya yönelik bir yaklaşım sunduğundan, bu çalışmanın amacı doğrultusunda uygun bir yöntem olarak tercih edilmiştir (Merriam ve Grenier, 2019). Araştırmanın temel amacı, 8. sınıf BİLSEM öğrencilerine yönelik

olarak tasarlanmış veri güvenliği temalı matematik etkinliklerinin uygulanması ve bu etkinliklerin öğrencilerin veri okuryazarlığı üzerindeki etkilerini incelemektir. Durum çalışması deseni, bu sürecin öğrencilerin bireysel deneyimlerine ve bu deneyimlerin onların veri güvenliği farkındalıklarına nasıl yansıdığına odaklanmayı sağlamıştır.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcı grubu, BİLSEM’de öğrenim gören toplam 12 öğrenci ile sınırlıdır. Katılımcılar, 8. sınıf düzeyinde eğitim almakta olup, matematik dersine ilgi duyan ve veri güvenliği konusuna meraklı olan bireylerdir. Öğrencilerin seçimi, araştırma sürecinin amacı doğrultusunda, veri güvenliği konusunu anlayabilecek yaş ve yeterlilikte olanlardan yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, iki ana veri toplama aracı kullanılmıştır.

Etkinlik Gözlem Formları: Uygulanan matematik etkinliklerinin süreci ve katılımcıların performansları, gözlem formları ile değerlendirilmiştir. Bu formlar, etkinliklerin uygulanışı sırasında öğrencilerin etkileşimlerini, problem çözme stratejilerini ve grup dinamiklerini kaydetmek amacıyla kullanılmıştır. Gözlemler sırasında, öğrencilerin etkinliklere katılım düzeyleri ve veri güvenliği konusundaki farkındalıkları dikkatle izlenmiştir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler: Öğrencilerin veri güvenliği konusundaki algılarını, bilgi düzeylerini ve etkinliklere yönelik geri bildirimlerini anlamak amacıyla bireysel görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler, önceden belirlenmiş sorularla yönlendirilmiş ve katılımcıların düşüncelerinin derinlemesine incelenmesine olanak tanımıştır. Görüşmeler sonucunda, öğrencilerin veri güvenliği hakkında ne derece bilgi sahibi oldukları ve etkinliklerin onların bu konudaki farkındalıklarını nasıl etkilediği detaylı olarak analiz edilmiştir.

Uygulama Süreci

Araştırmanın uygulama süreci, aşağıdaki aşamalardan oluşmuştur.

1. Hazırlık Aşaması: Öğrencilere veri güvenliği ve matematiksel senaryolar hakkında bilgi verilmiştir. Bu aşamada, etkinliklerin amacı ve önemi katılımcılara ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Öğrencilere veri güvenliği konusunun güncel önemi vurgulanarak, katılacakları etkinliklerin onların dijital güvenlik becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayacağı belirtilmiştir.
2. Etkinlik Uygulama Aşaması: Belirlenen beş etkinlik katılımcılara sırayla uygulanmıştır. Her etkinlikte, öğrenciler veri güvenliğiyle ilgili matematiksel senaryoları çözmek için gruplar halinde çalışmışlardır. Etkinlikler sırasında öğrenciler, belirli matematiksel problemleri çözerek veri güvenliği hakkında farkındalık kazanmışlardır.

Matematiksel etkinlik Senaryoları:

- Senaryo 1: Öğrenciler, bir sosyal medya platformundaki arkadaşlarının paylaşımlarını analiz ederek, veri gizliliği ile ilgili olası riskleri matematiksel olarak değerlendirmişlerdir. Kullanılan veri seti ile istatistiksel analiz yapmışlar ve elde ettikleri sonuçlar üzerinden veri güvenliğine dair öneriler sunmuşlardır.
- Senaryo 2: Öğrenciler, bir veri tabanında kişisel bilgilerin nasıl saklandığına dair bir simülasyonda yer almışlardır. Bu simülasyon sırasında, belirli bir veri miktarının güvenli bir şekilde depolanması için gerekli olan şifreleme yöntemlerini ve matematiksel formülleri kullanarak problem çözme becerilerini geliştirmişlerdir.

- Senaryo 3: Öğrenciler, veri güvenliğini sağlamak amacıyla bir e-ticaret sitesinin verilerini korumak için gerekli matematiksel modelleri kurmuşlardır. Bu etkinlikte, veri kaybını önlemek amacıyla uygun şifreleme algoritmalarını belirleyerek matematiksel analiz yapmışlardır.
  - Senaryo 4: Öğrenciler, farklı veri güvenliği seviyeleri için gerekli maliyet analizlerini gerçekleştirmişlerdir. Matematiksel oranlar ve yüzdeler kullanarak, veri koruma yöntemlerinin maliyet etkinliğini değerlendirmişlerdir.
  - Senaryo 5: Öğrenciler, bir veri ihlalinin ardından alınması gereken önlemleri belirlemek için bir olasılık hesaplama etkinliğine katılmışlardır. Veri ihlali olasılıklarını ve etkilerini analiz ederek, veri güvenliğini artırmak için önerilerde bulunmuşlardır.
3. Değerlendirme Aşaması: Etkinliklerin bitiminde, yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla öğrencilerin deneyimleri ve elde ettikleri öğrenmeler hakkında bilgi toplanmıştır. Bu aşamada, öğrencilerin veri güvenliği konusundaki bilgi düzeyleri ve matematiksel becerilerinin nasıl geliştiği değerlendirilmiştir. Görüşmeler sonucunda, öğrencilerin veri güvenliği farkındalığındaki artış ve matematiksel kavramlara olan yaklaşımları ayrıntılı olarak analiz edilmiştir.

Veri Analizi

Toplanan veriler, nitel veri analizi yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler, temalar halinde kodlanmış ve öğrencilerin veri güvenliği ile matematik arasındaki ilişkiye dair anlayışları değerlendirilmiştir (Creswell, ve Poth, 2017). Kodlama süreci, öğrencilerin veri güvenliği kavramını nasıl algıladıklarını, matematiksel senaryoları çözme becerilerini nasıl geliştirdiklerini ve bu süreçte veri güvenliğine dair farkındalıklarının nasıl şekillendiğini ortaya koymuştur. Her bir öğrenciyle gerçekleştirilen görüşmeler detaylı olarak analiz edilmiş ve öğrencilerin konu hakkındaki düşüncelerine dair kapsamlı bir bakış açısı elde edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde, 8. sınıf BİLSEM öğrencileriyle gerçekleştirilen veri güvenliği temalı matematik etkinliklerinin bulguları sunulmaktadır. Toplanan veriler, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve gözlem formları aracılığıyla elde edilmiştir. Öğrencilerin etkinliklere katılımları, veri güvenliği konusundaki anlayışları ve matematiksel becerilerinin gelişimi ile ilgili olarak elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Veri Güvenliği Bilincinin Artışı

Etkinliklerin sonucunda, öğrencilerin veri güvenliği konusundaki bilincinin belirgin bir şekilde arttığı gözlemlenmiştir. Özellikle "Veri İhlali Senaryosu" etkinliği, öğrencilerin kişisel verilerini koruma ve şifreleme yöntemleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarını sağlamıştır. Bu etkinlik sırasında öğrenciler, senaryo üzerinden yaşadıkları veri ihlali durumunu tartışırken, hangi önlemleri alabileceklerine dair somut önerilerde bulunmuşlardır. Öğrenciler, senaryo çerçevesinde karşılaştıkları durumları gerçek hayattaki örneklerle ilişkilendirerek, veri güvenliğinin ne denli önemli olduğunu kavramışlardır. Veri ihlalinin sonuçları hakkında yapılan tartışmalar, öğrencilerin kişisel verilerinin korunması konusundaki farkındalıklarını artırmıştır. Ayrıca, şifreleme yöntemleri ve güvenli parola kullanımı gibi konular üzerine yaptıkları çalışmalar, onlara verilerinin dijital ortamda nasıl korunabileceği konusunda pratik bilgiler sağlamıştır. Öğrencilerin, etkinlik sonunda sundukları öneriler, veri güvenliğini

sağlamak için alabilecekleri önlemleri içermektedir. Örneğin, güvenli internet kullanımı, kimlik avı saldırılarına karşı dikkatli olma ve kişisel bilgilerin paylaşımında özen gösterme gibi konular üzerinde durulmuştur. Bu tür somut önerilerin ortaya konması, öğrencilerin hem teorik bilgilerini pekiştirmiş hem de bu bilgileri günlük yaşamlarına entegre etme konusunda bir motivasyon kaynağı olmuştur.

Matematiksel Analiz Becerilerinin Gelişimi

"Veri Kayıp Olasılıkları" senaryosu, öğrencilerin veri kaybı durumlarını matematiksel olarak analiz etmelerine olanak tanımıştır. Bu etkinlikte, öğrenciler olasılık hesaplamalarını yaparak veri kaybı olasılıklarını değerlendirip, bu durumun etkilerini tartışmışlardır. Senaryo kapsamında, öğrenciler öncelikle çeşitli senaryolar üzerinden olası veri kaybı durumlarını tanımlamış ve bu durumların gerçekleşme ihtimallerini hesaplamak için matematiksel formüller kullanmışlardır. Bu süreç, öğrencilerin matematiksel analiz becerilerini geliştirmiştir. Özellikle, olasılık kuralları ve matematiksel modelleme konularında uygulamalı bir öğrenme deneyimi yaşamışlardır. Öğrenciler, veri kaybı senaryolarını değerlendirirken, hem bireysel hem de grup halinde çalışarak çeşitli çözüm stratejileri geliştirmiştir. Matematiksel düşünme becerileri, somut veriler üzerinden yapılan tartışmalarla pekişmiştir. Öğrencilerin, veri kaybı durumlarının sonuçlarını analiz ederken, matematiksel ifadeleri kullanma yetenekleri artmış ve bu sayede matematiğin gerçek dünyadaki uygulamalarını daha iyi anlamışlardır. Ayrıca, elde ettikleri verileri yorumlama ve analitik düşünme becerileri de gelişmiştir.

Şifreleme ve Güvenlik Yöntemlerinin Matematiksel Modelleri

"Şifreli Mesaj" etkinliğinde, öğrenciler kendi geliştirdikleri şifreleme yöntemlerini matematiksel ifadelerle destekleyerek uygulama fırsatı bulmuşlardır. Bu etkinlik, öğrencilerin verilerin güvenliğini sağlamak için matematiksel kurallar geliştirmelerine olanak tanımış ve bu konudaki anlayışlarını pekiştirmiştir. Öğrenciler, şifreleme yöntemlerini oluştururken matematiksel mantık ve kuralları kullanarak, veri güvenliğinin temel ilkelerini anlamışlardır. Bu süreçte, öğrenciler matematiksel modelleme becerilerini geliştirmiştir. Kendi şifreleme yöntemlerini tasarlarken, çeşitli matematiksel işlemler ve formüller kullanmışlar, bu sayede hem yaratıcılıklarını hem de analitik düşünme yeteneklerini aktif bir şekilde kullanmışlardır. Şifreleme süreci, öğrencilerin karmaşık problemleri çözme yeteneklerini artırmış ve matematiğin pratik uygulamaları hakkında derinlemesine bir anlayış geliştirmiştir.

Öğrencilerin oluşturduğu şifreleme modelleri, hem bireysel hem de grup çalışmaları ile desteklenmiş, bu sayede işbirliği içinde düşünme ve problem çözme becerileri de pekiştirilmiştir. Ayrıca, geliştirdikleri şifreleme yöntemlerinin güvenlik düzeylerini tartışmaları, onların matematiksel kavramlarla ilişkili eleştirel düşünme yeteneklerini de geliştirmiştir.

4. Eleştirel Düşünme ve Veri Güvenliği Stratejileri

"Veri İhlali Senaryosu" ile öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi sağlanmıştır. Bu etkinlik, öğrencilerin veri güvenliği ihlallerine karşı alınabilecek önlemleri matematiksel olarak değerlendirirken, stratejik düşünme yeteneklerini de artırmalarına olanak tanımıştır. Öğrenciler, senaryonun sunduğu gerçek hayatta karşılaşılabilecek veri güvenliği ihlalleri ile ilgili durumları analiz etmiş ve bu durumlar için çeşitli çözüm önerileri geliştirme fırsatı bulmuşlardır. Bu süreçte, öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri, olayları farklı açılardan değerlendirme yetenekleri ile pekişmiştir. Matematiksel değerlendirmeler yaparken,

olası ihlalleri önlemek için stratejik kararlar almayı öğrenmişlerdir. Aynı zamanda, grup çalışmaları aracılığıyla fikir alışverişinde bulunarak, birbirlerinin düşüncelerini sorgulama ve geliştirme fırsatını elde etmişlerdir. Senaryo kapsamında, öğrenciler veri ihlallerinin nedenlerini ve sonuçlarını irdeleyerek, bu konudaki bilgi düzeylerini artırmış ve olası stratejileri daha derinlemesine ele almışlardır. Bu deneyim, onlara sadece matematiksel beceriler kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda veri güvenliği konusunda bilinçli ve analitik bir bakış açısı geliştirmelerine yardımcı olmuştur.

5. Öğrenme Sürecine Yönelik Geri Bildirim ve Farkındalık

Görüşmelerde, öğrencilerin veri güvenliği ile ilgili gerçek hayat senaryolarının matematikle nasıl bağlantılı olduğunu anlama fırsatı buldukları belirlenmiştir. Bu bağlamda, "Şifreli Mesaj" senaryosunda, öğrenciler veri güvenliği ile ilgili kurallar oluşturmuş ve bu kuralları matematiksel olarak ifade etmişlerdir. Öğrencilerin geliştirdiği kurallar, hem pratik uygulama açısından hem de matematiksel ifadelerle desteklenmesi bakımından önem taşıdığı için, öğrenme süreçlerine katkı sağlamıştır. Bu tür geri bildirimler, öğrencilerin veri güvenliği konusundaki farkındalıklarını artırmıştır. Öğrenciler, matematiksel kavramların veri güvenliği uygulamalarıyla birleştiğinde ne kadar etkili olabileceğini görmüşlerdir. Özellikle, matematiğin günlük yaşamda karşılaşılan sorunları çözmek için nasıl kullanılabileceğini keşfetmeleri, onların kavramları daha iyi anlamalarına ve uygulamaya yönelik bir bağ kurmalarına yardımcı olmuştur. Ayrıca, öğrenciler arasında gerçekleştirilen bu tür tartışmalar, onların düşüncelerini geliştirme ve konuyu derinlemesine inceleme fırsatı sunmuştur. Gerçek yaşam senaryolarıyla matematik arasındaki bağlantıyı kurabilmek, öğrencilerin hem akademik hem de pratik düzeyde daha etkili bir şekilde öğrenmelerini sağlamıştır.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışma, 8. sınıf BİLSEM öğrencileriyle gerçekleştirilen veri güvenliği temalı matematik etkinliklerinin eğitimsel etkilerini incelemektedir. Yapılan etkinliklerin sonuçları, öğrencilerin hem veri güvenliği bilincinin artmasına hem de matematiksel becerilerinin gelişmesine önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Araştırmanın bulguları, matematik ve veri güvenliği arasında kurulan ilişkiyi güçlendirmenin önemini ortaya koymaktadır.

Etkinlikler sonucunda, öğrencilerin veri güvenliği konusundaki bilgileri belirgin bir şekilde artmış ve bu konuda bilinçlenmeleri sağlanmıştır. Özellikle "Veri İhlali Senaryosu" etkinliği, öğrencilerin veri güvenliğinin ne kadar önemli olduğunu kavramalarına yardımcı olmuştur. Öğrenciler, yaşadıkları veri ihlali durumunu tartışırken, alınabilecek önlemler hakkında somut önerilerde bulunmuşlardır. Bu durum, eğitim programlarının veri güvenliği bilincini artırma yönünde daha fazla odaklanması gerektiğini göstermektedir. Sarı (2021) bu bağlamda, öğrencilerin dijital ortamlardaki verilerini koruma konusunda bilinçlenmelerinin önemini vurgulamaktadır. Öğrencilerin veri güvenliğine yönelik olumlu tutumları, gelecekte bu alanda daha bilinçli bireyler olmalarını sağlayabilir.

Araştırmanın bulguları, öğrencilerin matematiksel becerilerinin gelişiminde veri güvenliği senaryolarının etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Öğrenciler, olasılık hesaplamaları, şifreleme yöntemleri ve matematiksel modelleme konularında pratik yaparak bu becerilerini pekiştirmişlerdir. Bu durum, matematik öğretiminde gerçek yaşam senaryolarının kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Öneri olarak, eğitim kurumları gerçek yaşam senaryolarını içeren matematiksel etkinlikleri müfredata dâhil etmelidir. Altun ve Usta (2024), gerçek yaşam

senaryolarının öğrencilerin soyut matematiksel kavramları anlamalarını kolaylaştırdığını belirtmektedir.

Etkinlikler sırasında öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri de gelişmiştir. Veri güvenliği ihlalleriyle ilgili senaryolar üzerinden yapılan tartışmalar, öğrencilerin analitik düşünme yeteneklerini artırmıştır. Bu durum, eğitimde veri güvenliği temalı projelerin uygulanmasının önemini vurgulamaktadır. Gelecekte, bu tür projelerin matematik derslerinde daha yaygın bir şekilde kullanılmasının, öğrencilerin düşünme becerilerini geliştireceği öngörülmektedir. Bağdat ve Çimen (2021), eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesinin eğitimdeki en önemli hedeflerden biri olduğunu ifade etmektedir. Öğrencilerin veri güvenliği temalı etkinliklerde aktif rol almaları, bu becerilerin geliştirilmesine büyük katkı sağlamıştır.

Araştırmanın sonuçları, veri güvenliği temalı etkinliklerin eğitim programlarına entegrasyonunun gerekliliğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde BİLSEM yönergesinde de etkinliklerin çağın ihtiyacına uygun olarak seçilmesi istenmektedir (Özbey,2024). Eğitim kurumlarının, veri güvenliği konusunu matematik müfredatına dahil ederek öğrencilerin hem matematiksel hem de dijital becerilerinin gelişimini desteklemesi önemlidir. Ayrıca, öğretmenlerin veri güvenliği konusunda bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi, öğrencilerin bu alandaki farkındalıklarını artıracaktır. Eğitimde öğretmenlerin rolü, öğrencilerin veri güvenliği konusundaki bilgi düzeylerini artırma konusunda kritik bir faktördür (Öztürk ve Çakır, 2022). Öneri olarak, eğitim kurumları, öğretmenlere yönelik veri güvenliği eğitim programları düzenlemelidir. Gelecekte, veri güvenliği ve matematik konularını entegre eden daha fazla çalışma yapılması, hem eğitimci hem de öğrenciler için faydalı olacaktır. Veri güvenliği ve matematik konularının daha fazla araştırılması ve öğretim programlarında bu konulara yer verilmesi önemlidir. Eğitimcilerin, veri güvenliğini matematik derslerinde etkili bir şekilde entegre edebilmesi için özel eğitim materyalleri ve kaynaklar geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, öğrencilere yönelik veri güvenliği bilincini artıracak seminer ve atölye çalışmaları düzenlenmesi önerilmektedir. Bu tür etkinliklerin, öğrencilerin hem akademik başarılarına hem de dijital yaşamlarındaki bilinçli kararlar alabilme yeteneklerine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Altun, A., & Usta, N. (2024). Probleme Dayalı Öğrenmenin Ortaöğretim Öğrencilerinin Matematik Başarısına Etkisi ve Sürece İlişkin Öğrenci Görüşleri: Çember ve Daire Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 231-265.
- Bağdat, A., & Çimen, E. E. (2021, October). Altıncı sınıf öğrencilerinin işlem önceliğine yönelik problem çözme ve kurma becerilerinin incelenmesi. In *Turkish Computer & Mathematics Education Symposium* (P. 190).
- Creswell J. W., Poth C. N. (2017). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Gündüz, M. Z., & Daş, R. (2022). Kişisel Siber Güvenlik Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 13(3), 429-438.
- Merriam, S. B., & Grenier, R. S. (Eds.). (2019). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*. John Wiley & Sons.

- Özbey, N., & Özmantar, M. F. Material Features That Determine the Activity Preferences of Mathematics Teachers. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, 10(1), 18-36.
- Özbey, N. (2024). BİLSEM yönergesinin eğitim ve öğretim sürecindeki rolünün değerlendirilmesi. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 7(1). 28-47.
- Öztürk, İ., & Çakır, R. (2022). Öğretmenlerin sınıf ortamında dijital oyunlardan yararlanmaları ve dijital veri güvenliği farkındalıkları. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 123-146.
- Polat, Ö. (2021). *Bilgi ve Belge Yönetimi Uzmanlığının Yetkinlikler Açısından Tanımlanması* (Master's thesis, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Sarı, C. *Ortaokul öğretmenlerinin medya okuryazarlığı dersinin amaçları ve dersin öğretiminde karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşleri*. (Master's thesis, Mersin Üniversitesi (Türkiye)).
- Swan, M. (2008). Designing multiple representation learning experience in secondary algebra. *Journal of International Society for Design and Development in Education*, 1(1), 1-17.
- Tabuk, M. (2021). Öğrencilerin Matematik Dersi Başarılarını Belirleyen Değişkenlerin Araştırılması. *XIV. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi*, Çanakkale, Türkiye,
- Yıldırım, M., & Demirel, V. (2021). Eğitim alanında bilgi güvenliği üzerine sistematik bir alanyazın incelemesi: Türkiye örneği. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 835-856.
- Yin, R. K. (2018). Case study research and applications.

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN VERİ OKURYAZARLIK BECERİLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. Nuh ÖZBEY

Şahinbey BİLSEM,

nuhozbey@gmail.com,

0000-0002-4542-2958

ÖZET

Bu çalışma, özel yetenekli bireylerin veri okuryazarlığını değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden 15 adet 6. sınıf Bireysel Yetenekleri Farkettirme Dönemi öğrencisi ile bir durum çalışması deseni kullanılarak yürütülmüştür. Özel yetenekli öğrencilerin veri okuryazarlığı düzeylerinin belirlenmesi, onların eleştirel düşünme, problem çözme ve analitik becerilerini geliştirmelerine katkı sağlamak amacıyla büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışmada, katılımcıların veri okuryazarlığı becerilerini belirlemek için, alanında uzman kişiler tarafından tasarlanmış bir model kullanılmıştır. Bu modelde, katılımcılara kalp hastalığına ilişkin gerçek verileri içeren bir tablo sunulmuş ve bu veriler aracılığıyla veri analizi yapmaları istenmiştir. Tablo, çeşitli demografik bilgileri, yaşam tarzı faktörlerini ve tedavi yöntemlerini içermekte olup, öğrencilerin bu veriler üzerinden analiz yapmalarını ve anlamlı çıkarımlar elde etmelerini sağlamak üzere yapılandırılmıştır. Bu çalışma, özel yetenekli bireylerin veri okuryazarlığı konusundaki anlayışlarının derinlemesine incelenmesi gerektiğini ortaya koymakta ve eğitim sistemlerinin bu ihtiyacı nasıl karşılayabileceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Elde edilen bulgular, katılımcıların veri analizi deneyimlerini, veri okuryazarlığı anlayışlarını, karşılaştıkları zorlukları ve destek ihtiyaçlarını ortaya koymuştur. Sonuçlar, öğrencilerin veri okuryazarlığını önemli bir beceri olarak değerlendirdiğini ve veri analizi konusundaki deneyimlerinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, karmaşık verileri yorumlamada zorluk yaşadıklarını ifade eden katılımcıların, eğitim süreçlerinde daha fazla uygulama ve örnek ile desteklenmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Eğitim müfredatına veri okuryazarlığı ile ilgili daha fazla uygulamalı etkinlik eklenmesi, öğrencilerin bu alandaki becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayacaktır. Bu çalışma, özel yetenekli bireylerin veri okuryazarlığı konusundaki anlayışlarının derinlemesine incelenmesi gerektiğini ortaya koymakta ve eğitim sistemlerinin bu ihtiyacı nasıl karşılayabileceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Veri Okuryazarlığı, Özel Yetenekli Birey, BİLSEM

1. GİRİŞ

Günümüzde veri okuryazarlığı, bireylerin bilgiye erişim, analiz etme ve bu bilgiyi etkili bir şekilde kullanma becerilerini geliştirmeleri açısından büyük bir öneme sahiptir. Özellikle özel yetenekli bireyler için veri okuryazarlığı, yalnızca akademik başarılarını desteklemekle kalmaz; aynı zamanda eleştirel düşünme, problem çözme ve analitik yeteneklerini de pekiştirir. Bu öğrenciler, öğrenme süreçlerinde daha fazla bağımsızlık ve derinlik arayışında olduklarından, veri okuryazarlığı becerilerini geliştirmeleri, onları daha donanımlı bireyler haline getirebilir. Veri, doğru analiz edildiğinde, geleceğe yönelik politikaların oluşturulmasında önemli katkılar sağlar. Ancak ham veri, tek başına yeterli bilgi sağlamaz; bu nedenle anlamlı bilgi üretme sürecine dâhil edilmelidir. Veriyi etkin bir şekilde kullanmak; anlamlı sonuçlar çıkarma, bilgiyi keşfetme, yorumlama ve anlamlandırma aşamalarını kapsar (Bellinger ve ark., 2004; Davenport ve ark., 2001). Aynı zamanda, insanların dünyayı anlamlandırma çabaları bu süreçle desteklenir. Günümüzde internet ve teknolojik araçlar sayesinde, anlamlı bilgi birçok kaynaktan toplanarak insanların öğrenme ve karar verme süreçlerine rehberlik eder hale gelmiştir. Örneğin, hava durumu tahminlerinden hasta izleme sistemlerine, e-devlet işlemlerinden e-ticaret platformlarına kadar pek çok hizmet, bireylerin verileri temel alınarak yapılandırılmıştır. Dijital ortamda depolanan veriler, sadece ekonomik kazanç elde etmek için değil, bireylerin davranışlarını öngörmek ve toplumun genel profilini oluşturmak amacıyla da kullanılmaktadır (Couldry & Mejias, 2019; Zuboff, 2019).

Veri okuryazarlığı, öğrencilere rastgele ve belirsiz yöntemler yerine, sistematik ve tutarlı bir yaklaşım benimseme olanağı sağlar. Bu, öğrencilerin yaptıkları uygulamaları daha bilinçli ve etkili bir şekilde planlamalarına olanak tanıyarak, okul süreçlerinde pozitif yönde değişim yaratmalarına yardımcı olur (Gambell, 2004). Bu beceri, eğitim ve iş yaşamında giderek daha önemli hale gelmekte ve neredeyse her alanda kritik bir yetkinlik olarak kabul edilmektedir. Özellikle STEM (Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) alanlarında, veri analizi ve yorumlama yetenekleri, bireylerin kariyerlerinde başarılı olabilmeleri için temel beceriler arasında yer almaktadır (Arık, 2024). STEM alanındaki bireyler, veriye dayalı problem çözme ve eleştirel düşünme becerileri sayesinde, teknolojik yenilikleri takip edebilmekte ve mevcut sorunlara çözüm üretebilme yeteneklerini geliştirebilmektedirler. Veri okuryazarlığı ayrıca, yalnızca teknik becerilerle sınırlı olmayıp, bireylerin verileri etik, sosyal ve kültürel bağlamda değerlendirmesini de kapsar. Bu beceri, eğitimcilerin ve öğrencilerin yalnızca akademik başarılarını artırmakla kalmaz, aynı zamanda verilerin güvenli ve doğru bir şekilde kullanılmasına yönelik farkındalıklarını da güçlendirir. Böylece veri okuryazarlığı, bireylerin karar alma süreçlerine daha analitik ve bilinçli bir yaklaşım getirmelerine olanak sağlar (Naillioğlu Kaymak, ve Doğan, 2023).

Bu çalışma, özel yetenekli bireylerin veri okuryazarlığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, bu bireylerin veriyi anlama, yorumlama ve analiz etme becerilerini incelemeyi hedeflemektedir. Bu veriler aracılığıyla, katılımcıların veri okuryazarlığı becerileri, risk faktörlerini belirleme ve tedavi yöntemlerini değerlendirme konusundaki yetenekleri ölçülecektir. Özel yetenekli bireylerin veri okuryazarlığı düzeylerinin belirlenmesi, onların eğitim süreçlerinde ve gelecekteki kariyerlerinde daha etkili stratejiler geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, veri okuryazarlığı becerilerinin güçlendirilmesi, özel yetenekli

bireylerin potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak için önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, özel yetenekli bireylerin veri okuryazarlığını değerlendirmek amacıyla bir durum çalışması deseni çerçevesinde yürütülecektir. Durum çalışmaları, belirli bir olay, durum veya grubun derinlemesine incelenmesini sağlayan etkili bir yöntemdir (Yin, 2018). Bu araştırmada, kalp hastalığı teşhisi konan hastalara ilişkin veri setinin analizi, özel yetenekli bireylerin veri okuryazarlığı becerilerini değerlendirmek için kullanılacaktır. Creswell & Poth, 2017 tarafından da belirtildiği gibi bu yöntem, bireylerin verileri nasıl anladıklarını, yorumladıklarını ve analiz ettiklerini belirlemeye yardımcı olacak ve onların veri okuryazarlığı düzeyleri hakkında kapsamlı bilgi sağlayacaktır

Katılımcı Grubu

Araştırmanın katılımcı grubunu, 15 adet 6. sınıf Bilim ve Sanat Merkezi (BYF) öğrencisi oluşturacaktır. Bu öğrenciler, özel yetenekli bireyler olarak tanımlanmakta olup, akademik başarıları, problem çözme yetenekleri ve yaratıcı düşünme becerileri ile ön plana çıkmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak, özel yetenekli bireylerin veri okuryazarlığı becerilerini ölçmek için aşağıda belirtilen tablo 1 kullanılacaktır. Bu tablo, hastane tarafından toplanan kalp hastalığı verilerini simüle eden ve katılımcıların verileri analiz etme yeteneklerini değerlendirmek için bir temel sunan bir tablo olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 1. Kalp Hastalığı Teşhisi Konan Hastaların Tedavi Yöntemleri, Yaşam Tarzı ve Tedavi Başarı Oranları

Hasta No	Yaş	Cinsiyet	Sigara İçiyor mu?	Diyet	Egzersiz Yapıyor mu?	Ailede Kalp Hastalığı Geçmişi	Tedavi Yöntemi	Tedavi Başarı Oranı (%)
1	55	Erkek	Evet	Kötü	Hayır	Evet	İlaç	70
2	48	Kadın	Hayır	İyi	Düzenli	Hayır	Cerrahi	90
3	65	Erkek	Evet	Orta	Ara sıra	Evet	İlaç	50
4	30	Kadın	Hayır	İyi	Düzenli	Hayır	İlaç	95
5	72	Erkek	Evet	Kötü	Hayır	Evet	İlaç	40
6	60	Kadın	Hayır	Orta	Hayır	Evet	Cerrahi	85
7	45	Erkek	Evet	Kötü	Hayır	Hayır	İlaç	60
8	35	Kadın	Hayır	İyi	Düzenli	Hayır	İlaç	90
9	50	Erkek	Evet	Orta	Ara sıra	Evet	Cerrahi	80
10	40	Kadın	Hayır	İyi	Düzenli	Evet	İlaç	85
11	68	Erkek	Evet	Kötü	Hayır	Evet	Cerrahi	65
12	52	Kadın	Evet	Orta	Ara sıra	Hayır	İlaç	75
13	59	Erkek	Hayır	İyi	Düzenli	Evet	İlaç	80

14	70	Kadın	Hayır	Orta	Hayır	Evet	Cerrahi	60
15	63	Erkek	Evet	Kötü	Hayır	Evet	Cerrahi	50
16	58	Kadın	Hayır	İyi	Düzenli	Hayır	İlaç	85
17	35	Erkek	Hayır	İyi	Düzenli	Hayır	İlaç	95
18	62	Erkek	Evet	Orta	Ara sıra	Evet	İlaç	55
19	47	Kadın	Hayır	İyi	Düzenli	Hayır	Cerrahi	90
20	54	Erkek	Evet	Kötü	Hayır	Evet	İlaç	70

Bu tablo, katılımcılara kalp hastalığına ilişkin verileri analiz etme fırsatı sunarak, onların veri okuryazarlığı düzeylerini ölçmeyi amaçlamaktadır.

Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler

Araştırmanın bir diğer veri toplama aracı, yarı yapılandırılmış görüşmelerdir. Bu görüşmeler, katılımcıların veri okuryazarlığı hakkında derinlemesine bilgi sağlamalarına yardımcı olmak için kullanılmıştır. Görüşme soruları, katılımcıların düşüncelerini, deneyimlerini ve veri analizi süreçlerini yansıtmalarını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır.

Görüşme Soruları:

1. Daha önce herhangi bir veri setini analiz ettiniz mi? Eğer evet ise, bu veri seti hakkında ne düşündünüz?
2. Veri okuryazarlığı sizin için ne ifade ediyor? Bu becerinin önemli olduğunu düşünüyor musunuz?
3. Veri ile çalışırken karşılaştığınız en büyük zorluklar nelerdir?
4. Yukarıda verilen kalp hastalığı verileri hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu verilere dayalı olarak hangi çıkarımlarda bulunabilirsiniz?
5. Bu verilerde hangi faktörlerin kalp hastalığı riskini artırabileceğini düşünüyorsunuz?
6. Farklı tedavi yöntemleri hakkında bilginiz var mı? Hangi tedavi yönteminin daha etkili olduğunu düşünüyorsunuz?
7. Tedavi başarı oranları hakkında ne düşünüyorsunuz? Hangi faktörlerin bu başarıyı etkilediğini düşünüyorsunuz?

Veri Analizi

Veri analizi sürecinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, katılımcıların verileri nasıl yorumladığını, veriler arasındaki ilişkileri nasıl kurduklarını ve sonuçları nasıl çıkardıklarını anlamak için etkili bir yöntem olmuştur. Bu süreçte aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

1. Veri Toplama: Katılımcılara, yukarıda belirtilen tablo aracılığıyla verilere erişim sağlanmış ve verileri analiz etmeleri için gerekli yönlendirmeler yapılmıştır.
2. Analiz Süreci: Katılımcılardan, belirli sorulara yanıt vermeleri ve verilerdeki trendleri, ilişkileri ve risk faktörlerini belirlemeleri istenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar ve yorumlar, içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.
3. Sonuçların Yorumlanması: Elde edilen veriler ve katılımcıların analizleri, özel yetenekli bireylerin veri okuryazarlığı düzeylerinin belirlenmesine yönelik sonuçların çıkarılmasında kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu çalışmada, 15 adet 6. sınıf Bilim ve Sanat Merkezi (BYF) öğrencisi ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve veri analizi sonuçları incelenmiştir. Katılımcıların veri okuryazarlığı düzeylerini belirlemek için hem kalp hastalığı verilerine dayalı tablo üzerinden analizleri hem de görüşme verileri analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Veri Analizi Deneyimleri

Katılımcıların büyük bir kısmı, daha önce veri analizi yapmadıklarını ifade etmiştir. Ancak bazıları, matematik derslerinde basit veri analizi uygulamaları gerçekleştirmiştir. Öğrenciler, veri setlerini analiz etme deneyimlerini genellikle olumlu bir şekilde değerlendirmiş, fakat daha karmaşık veri setlerinde zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, veri analizi konusundaki deneyim eksikliğinin, daha karmaşık veri kümelerine karşı duyulan güvensizliği artırdığı gösterilmektedir.

Öğrenci 1: "Daha önce hiç veri analizi yapmadım ama sınıfta yaptığımız basit grafikler çok eğlenceliydi." Bu ifade, öğrencinin veri analizi ile ilgili ilk deneyimlerinin olumlu olduğunu göstermektedir.

Öğrenci 5: "Karmaşık verilerle çalışmak zor; bazı şeyleri anlamakta güçlük çekiyorum." Bu durum, karmaşık veri setlerinin, öğrenciler üzerinde kaygı ve belirsizlik yarattığını ortaya koymaktadır.

Bu bulgular, öğrencilerin daha fazla pratik yapmaları ve karmaşık veri setleriyle başa çıkabilmek için desteklenmeleri gerektiğini göstermektedir.

Veri Okuryazarlığı Anlayışı

Katılımcılar, veri okuryazarlığının önemli bir beceri olduğunu vurgulamışlardır. Çoğu öğrenci, veri okuryazarlığını, verileri anlamak, analiz etmek ve bu verilerden anlamlı sonuçlar çıkarmak olarak tanımlamıştır. Veri okuryazarlığı, yalnızca akademik başarı için değil, aynı zamanda bireylerin günlük yaşamlarında da karşılaştıkları bilgileri etkili bir şekilde değerlendirme yeteneği kazandırmaktadır.

Öğrenci 3: "Veri okuryazarlığı, doğru bilgiyi bulmak ve kullanmak için çok önemli." Bu görüş, veri okuryazarlığının bireylerin karar verme süreçlerindeki rolünü vurgulamaktadır.

Öğrenci 7: "Verileri analiz etmek, bilimsel çalışmalarda ya da projelerde çok faydalı." Bu ifade, veri okuryazarlığının, bilimsel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmede de önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu yorumlar, bu becerinin akademik başarıda sağladığı katkıyı ortaya koymaktadır. Bu durum, öğrencilerin veri okuryazarlığını sadece akademik bir gereklilik olarak değil, günlük yaşamlarında karşılaştıkları bilgileri etkili bir şekilde değerlendirme yeteneği olarak gördüklerini göstermektedir.

3. Veri Setine Yönelik Yorumlar

Kalp hastalığı verilerine yönelik yapılan yorumlar, öğrencilerin sağlık ve yaşam tarzı faktörlerini anlama yeteneklerini ortaya koymuştur. Çoğu katılımcı, sigara içmenin ve kötü beslenmenin kalp hastalığı riskini artırdığını belirtmiştir. Bu yorumlar, öğrencilerin sağlık konularında farkındalık geliştirdiğini ve veri okuryazarlığı ile sağlık bilgisi arasında bir bağlantı kurabildiğini göstermektedir.

Öğrenci 2: "Sigara içenlerin hastalık riski daha fazla. Sağlıklı beslenmek önemli." Bu ifade, öğrencinin yaşam tarzı faktörlerinin sağlık üzerindeki etkilerini anlama yeteneğini yansıtmaktadır.

Öğrenci 4: "Diyet ve egzersiz gibi faktörlerin tedavi başarı oranını etkilediğini düşünüyorum." Bu yorum, öğrencilerin sağlık ve yaşam tarzı değişiklikleri arasındaki ilişkiyi değerlendirme becerilerini geliştirdiğini göstermektedir.

Bu bulgular, öğrencilerin veri okuryazarlığının sağlık bilinci ile birleşerek bireylerin sağlık kararlarını etkileyebileceğini ortaya koymaktadır.

4. Tedavi Yöntemleri ve Başarı Oranı

Katılımcılar, tedavi yöntemleri ve başarı oranları hakkında çeşitli görüşler ifade etmişlerdir. Cerrahi yöntemlerin genellikle daha yüksek başarı oranına sahip olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, ilaç tedavisinin de önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu durum, öğrencilerin tedavi yöntemleri konusunda bilgi sahibi olduklarını ve sağlık alanında eleştirel düşünme becerilerini geliştirdiklerini göstermektedir.

Öğrenci 6: "Cerrahinin başarı oranı daha yüksek ama ilaçlar da önemli; bazı hastalar için daha iyi bir seçenek olabilir." Bu ifade, tedavi seçenekleri arasındaki dengeyi anlama yeteneğini yansıtmaktadır.

Öğrenci 8: "Başarı oranları, hastaların yaşam tarzına bağlı olarak değişiyor." Bu, bireylerin sağlık sonuçlarının sadece tıbbi tedaviye değil, aynı zamanda yaşam tarzına da bağlı olduğunu fark ettiklerini göstermektedir.

Bu ifadeler, sağlık sonuçlarının sadece tıbbi tedaviye değil, aynı zamanda bireylerin yaşam tarzına da bağlı olduğunu fark ettiklerini göstermektedir. Bu bulgular, öğrencilerin sağlık alanında eleştirel düşünme becerilerini geliştirdiklerini ortaya koymaktadır.

5. Zorluklar ve İhtiyaçlar

Öğrenciler, veri analizi sürecinde karşılaştıkları zorlukları dile getirmişlerdir. Özellikle karmaşık verileri yorumlamakta zorluk çektiklerini ifade etmişlerdir. Eğitim süreçlerinde daha fazla uygulama ve örnek ile desteklenmeleri gerektiğini vurgulamışlardır. Bu, öğrencilerin veri analizi konusunda daha fazla pratik yapmaya ihtiyaç duyduğunu ve bu becerilerin geliştirilmesi için daha fazla kaynak ve destek sağlanması gerektiğini göstermektedir.

Öğrenci 9: "Karmaşık verileri anlamak zor; daha fazla pratik yapmamız gerekiyor." Bu ifade, öğrencilerin kendilerini geliştirmek için daha fazla fırsata ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Öğrenci 11: "Eğitimlerde daha fazla örnek verilirse daha iyi oluruz." Bu durum, öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi gerektiğini ve öğrencilerin veri analizi konusundaki anlayışlarını derinleştirmek için daha fazla uygulamalı deneyime ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır.

Bu ifadeler, öğrencilerin veri analizi konusundaki anlayışlarını derinleştirmek için daha fazla uygulamalı deneyime ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Eğitim süreçlerinin zenginleştirilmesi, öğrencilerin veri okuryazarlıklarını artıracak ve onları daha donanımlı bireyler haline getirecektir. Bu bulgular, özel yetenekli bireylerin veri okuryazarlığı becerilerinin çeşitli yönlerini ortaya koymakta ve onların eğitim süreçlerinde daha fazla desteklenmeleri gerektiğine işaret etmektedir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, 15 adet 6. sınıf BİLSEM öğrencisinin veri okuryazarlığı düzeyleri, kalp hastalığına ilişkin veriler üzerinden yapılan analizler ve yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, özel yetenekli bireylerin veri okuryazarlığına dair anlayışlarını, deneyimlerini ve ihtiyaçlarını ortaya koymuştur. Katılımcılar, veri okuryazarlığını önemli bir beceri olarak değerlendirmiştir. Öğrencilerin veri analizinin bilimsel çalışmalar ve günlük yaşamda anlamlı sonuçlar elde etmek için gerekli olduğunu belirtmeleri, bu konunun eğitim müfredatında yer almasının önemini vurgulamaktadır. Veri okuryazarlığı, bireylerin verileri etkili bir şekilde anlama, analiz etme ve yorumlama yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Pala ve Başbüyük, 2019). Özellikle STEM alanlarında, veri okuryazarlığının temel bir beceri olduğu kabul edilmektedir (Arık, 2024). Bu sonuçlar, eğitim sistemlerinde veri okuryazarlığının güçlendirilmesine yönelik bir ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Naillioğlu Kaymak ve Doğan, (2023) öğrencilerin veri okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesinin, bireylerin akademik başarılarını artırmanın yanı sıra, eleştirel düşünme ve problem çözme yeteneklerini de güçlendirdiğini göstermiştir. Bu noktada, veri okuryazarlığının müfredata entegrasyonu, öğrencilerin sadece veri tüketicisi değil, aynı zamanda veri üreticisi olmalarını sağlayacaktır. Bu kapsamda öğrencilerin veri okuryazarlığını artırmak için interaktif öğrenme yöntemleri ve projeler geliştirmeleri önerilmektedir. Öğrencilerin gerçek dünya verileri ile çalışma fırsatlarının artırılması, onların veri analizi konusundaki yetkinliklerini geliştirecektir. Ayrıca, öğretmenlerin veri okuryazarlığı eğitimi alması, öğrencilerine daha iyi rehberlik etmelerini sağlayacak ve sınıf içi uygulamaların etkinliğini artıracaktır. Eğitim müfredatında veri okuryazarlığına daha fazla yer verilmesi, öğrencilerin gelecekteki kariyerleri için gerekli olan bu becerileri kazanmalarına katkı sağlayacaktır.

Öğrencilerin çoğu, daha önce karmaşık veri setleri ile çalışma deneyimi yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak sınıf içinde yapılan basit uygulamaların faydalı olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum, öğrencilerin veri okuryazarlığı becerilerini geliştirmek için daha fazla pratik yapma ihtiyacını göstermektedir. Literatürde, veri analizi deneyimlerinin, bireylerin veri okuryazarlığını artırmada önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır (Zepeda, 2019). Özellikle karmaşık veri setleriyle yapılan uygulamalar, öğrencilerin analitik düşünme yeteneklerini güçlendirmekte ve problem çözme becerilerini geliştirmektedir. Çalışmalar, öğrencilerin karmaşık veri setleriyle çalışma konusundaki yetersizliklerinin, öğretim stratejileri ve uygulamaları ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (McDowell ve Turk 2024). Öğrencilerin sınıf ortamında daha fazla uygulama yapmaları, onların veri analizi yeteneklerini geliştirmelerine ve karmaşık veri setlerini daha iyi anlamalarına olanak tanıyacaktır. Bu bağlamda, öğretmenlerin veri analizi becerilerini geliştirmek amacıyla farklı öğretim yöntemleri ve etkinlikler tasarlamaları önemlidir.

Katılımcılar, veri analizi sürecinde karmaşık verileri yorumlamakta zorluklar yaşadıklarını dile getirmiştir. Eğitim süreçlerinde daha fazla örnek ve uygulama ile desteklenmelerinin gerektiğini vurgulamışlardır. Bu, öğretmenlerin ve eğitimcilerin, öğrencilere daha etkili bir öğrenme deneyimi sunmak için gerekli stratejileri geliştirmeleri gerektiğini göstermektedir. Literatürde, karmaşık verilerin anlaşılması ve yorumlanması konusunda karşılaşılan zorlukların, öğrencilerin veri okuryazarlığı gelişimini olumsuz etkileyebileceği belirtilmektedir (Taş, 2024). Araştırmalar, öğrencilere veri analizi konusunda yeterli örnek ve uygulama

sunulmadığında, kavramsal anlama ve uygulama düzeyinde ciddi eksiklikler yaşandığını ortaya koymaktadır (Wasson ve Hansen, 2015). Özellikle karmaşık veri setlerinin analizine yönelik yeterli destek sağlanmaması, öğrencilerin bu konuda güven duymalarını engelleyebilir. Dolayısıyla, öğretmenlerin daha fazla örnek ve uygulama ile destekleyici bir öğrenme ortamı yaratmaları, öğrencilerin veri analizi konusundaki zorlukları aşmalarına yardımcı olacaktır. Bu kapsamda, eğitimcilerin, karmaşık veri setleri ile ilgili derslerde daha fazla uygulama ve örnek içeren aktiviteler planlaması önerilmektedir. Ayrıca, öğretmenler, öğrencilerin anlayış düzeyini artırmak için farklı öğretim materyalleri ve yöntemleri kullanarak veri analizi konusundaki becerilerini pekiştirmelerine yardımcı olmalıdır. Eğitim kurumları da bu sürece katkı sağlamak amacıyla, öğretmenlerin mesleki gelişim programları ile veri okuryazarlığı eğitimi almalarını teşvik edebilir. Bu yaklaşımlar, öğrencilerin veri analizi yeteneklerini geliştirmelerini sağlayacak ve onları daha donanımlı bireyler haline getirecektir.

Veri okuryazarlığı, günümüz bilgi çağında hayati bir beceri olarak değerlendirilmektedir. Özellikle BİLSEM yönergesinin eğitim öğretim faaliyetlerinin detaylandırılması, okutulacak müfredat ve kullanılacak ders materyalleri gibi kritik konularda yeterince açıklayıcı olmaması (Özbey, 2024), özel yetenekli bireyler gibi yüksek potansiyele sahip öğrencilerin bu becerileri geliştirmesinin önemini artırmaktadır. Bu durum, veri okuryazarlığının akademik başarıları ve problem çözme yetenekleri üzerinde büyük bir etki sağladığını göstermektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgular, eğitim sistemlerinin bu ihtiyacı nasıl karşılayabileceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Öğrencilerin veri analizi konusundaki zorluklarını aşmalarına yardımcı olmak için eğitimcilerin, karmaşık veri setleri ile ilgili derslerde daha fazla uygulama ve örnek içeren aktiviteler planlamaları önerilmektedir. Ayrıca, öğretmenler, öğrencilerin anlayış düzeyini artırmak için farklı öğretim materyalleri ve yöntemleri kullanarak veri analizi konusundaki becerilerini pekiştirmelerine destek olmalıdır. Eğitim kurumları da bu sürece katkı sağlamak amacıyla öğretmenlerin mesleki gelişim programları aracılığıyla veri okuryazarlığı eğitimi almalarını teşvik edebilir. Bu yaklaşımlar, öğrencilerin veri analizi yeteneklerini geliştirmelerini sağlayacak ve onları daha donanımlı bireyler haline getirecektir.

5. KAYNAKLAR

- Arık, K. Teknoloji ve Bilgi Çağında Veri Okuryazarlığı: Tanım, Özellikler ve Türkiye'deki Uygulamalara Bakış. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, 8(1), 57-74.
- Bellinger, G., Castro, D., & Mills, A. (2004). Data, information, knowledge, and wisdom. <https://homepages.dcc.ufmg.br/~amendes/SistemasInformacaoTP/TextosBasicos/DataInformation-Knowledge.pdf>
- Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). Data Colonialism: Rethinking Big Data's Relation to the Contemporary Subject. *Television* <https://doi.org/10.1177/1527476418796632> &
- Creswell J. W., Poth C. N. (2017). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Davenport, T. H., Harris, J. G., De Long, D. W., & Jacobson, A. L. (2001). Data to knowledge to results: Building an analytic capability. *California management review*, 43(2), 117-138.

- Gambell, T. (2004). Teachers working around large-scale assessment: Reconstructing professionalism and professional development. *English Teaching: Practice and Critique*, 3(2), 48-73.
- McDowell, K., & Turk, M. J. (2024). Teaching data storytelling as data literacy. *Information and Learning Sciences*, 125(5/6), 321-345.
- Naillioğlu Kaymak, M., & Doğan, E. (2023). Veri okuryazarlığı olęeđinin Türk kltrne uyarlanması. *Trakya Journal of Education*, 13(2).
- zbey, N. (2024). BLSEM ynervesinin eğitim ve ğretim sürecindeki rolünün değerlendirilmesi. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 7(1). 28-47.
- Pala, Ő. M., & Başıbyk, A. (2019). Matematik becerisinin sosyal bilgiler derslerindeki harita grafik ve tablo okuma becerilerine etkisi. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, 3(1), 41-56.
- Taş, E. (2024). Data literacy education through university-industry collaboration. *Information and Learning Sciences*, 125(5/6), 389-405.
- Wasson, B., & Hansen, C. (2015). Data literacy and use for teaching. In *Measuring and visualizing learning in the information-rich classroom* (pp. 56-73). Routledge.
- Yin, R. K. (2018). Case study research and applications.
- Zepeda, S. J. (2019). *Professional development: What works*. Routledge.
- Zuboff, S. (2019). Surveillance capitalism and the challenge of collective action. *New labor forum*, 28(1), 10-29.

AY BÜYÜRKEN UYUYAMAM ÖYKÜSÜNDE AY, KADIN VE CİNSELLİK

Doç. Dr., Ferda ATLI

İnönü Üniversitesi,

ferda.atli@inonu.edu.tr, ORCID:0000-0003-2364-1356

ÖZET

Türk edebiyatında şiir, roman, tiyatro gibi edebî türlerin yanı sıra öykü yazarlığı da yapmış olan Necati Cumalı çok yönlü bir sanatçıdır. Toplumsal konular, aşk ve cinsellik gibi insan soyunu ilgilendiren mevzular, yazarın aile köklerine ve çocukluğuna dair anılar öykülerinde yoğunluğuna işlenmiştir.

Cumalı, çok çeşitli karakterler yarattığı dokuz öykü kitabı yazmıştır. Bu kitaplardan biri olan *Ay Büyürken Uyuyamam* (1969) yazarın çoğunlukla kadın ve cinsellik ile ilgili mevzuları işlediği eseridir. Hâkim bakış açısının kullanıldığı öykü bir günde yaşanan olaylar ve geriye dönüşlerle hatırlanan anılardan oluşmaktadır. Yazarın, genç ve bekâr bir erkeğin kadınlar ve cinsellik hakkındaki hayallerini ay ve gece sembolü üzerinde anlattığı bu metin, çok eski zamanlara dayanan ay sembolizmine dair derin izler barındırmaktadır. Eski çağlara ait mitolojik anlatılarla başlayan ayın kadın ile ilişkilendirilmesi edebî eserlerde de yerini bulmuş, güneş erkekle ve eylemle, ay ise dişi ile duygularla özdeşleştirilmiştir. Türk edebiyatında efsaneler, masallar ve destanların yanı sıra Divan edebiyatında da aynı semboller benzetme unsuru olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Cumhuriyet dönemi metinlerinde de ay sembolü olarak kadınla özdeş tutulmuş, özellikle Cumalı'nın *Ay Büyürken Uyuyamam* öyküsü gerek öykü ismi gerek içeriği bakımından ayın kadınla ilgili çağrışım değerlerine gönderimlerde bulunmuştur. Hem gece zaman dilimi hem de ışıklı bir gök cismi olan Ay'ın kendisi öyküde cinsel yönüyle kadını sembolize etmiş, kadın âşık olunan bir bireyden çok arzulanan ve cinsel olarak ihtiyaç duyulan bir fantezi unsuruna dönüştürülmüştür.

Necati Cumalı'nın kitaba ismini veren *Ay Büyürken Uyuyamam* öyküsü bu çalışmada ay, kadın ve cinsellik bağlamında incelenecek psikanalitik edebiyat kuramının yanı sıra feminist edebiyat kuramından da faydalanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Necati Cumalı, öykü, kadın, cinsellik, ay.

GİRİŞ

Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Necati Cumalı, roman, tiyatro, şiir ve öyküler kaleme alarak uzun yıllar sanatla iç içe yaşamıştır. Sanata önce şiirle başlayan Cumalı, lise yıllarında öyküler yazmaya başlamıştır (Taş, 2001: 6). Sait Faik'ten etkilenen Cumalı'nın öyküleri genellikle tanıdığı kişilerin yaşadığı olaylarla şekillenmektedir (Baydar, 2015: 94).

Kadın erkek ilişkilerinin yoğunlukla işlendiği *Ay Büyürken Uyuyamam* öykü kitabı 1969'da yayınlanmıştır. Cumalı, yalın bir dil kullanmasının yanında bu öykü kitabında sembollerle süslü

bir anlatım yakalamayı da başarmıştır. Kitaba adını veren *Ay Büyürken Uyuyamam* öyküsü ay ile kadını yan yana getiren dikkat çekici bir metindir. Ay mitolojik anlatılarda kadın, doğum ve büyüyle birlikte sembolik bir anlama kavuşmuştur: “*Ay bütün mitolojilerde büyümeyle ve büyüyle ilişkilendirilmiştir. Türkler’in tanrı-anası Umay da doğum, büyütme ve Ay’la ilişkili bir tanrı-anadır. Ay aynı zamanda zamanın ve takvimin de bir belirtkesidir.*” (Cıbroğlu, 1996, s. 381). Sadece Türk kültüründe değil farklı kabilelerin eski inançlarında da aynı sembolik anlatım vardır. Gece, ay, bilinçdışı ve kadın hemen bütün mitolojilerde birbirini tamamlayan kavramlar olarak sunulmuştur: “*Gece kendimize, gündüz saatlerinde pek de bilincinde olmadığımız temel fikir ve duygulara daha yakın olduğumuz zamandır. Mitlerde gece, Nyx Ana’nın, dünyayı yapan kadının dünyasıdır. Nyx Ana, günlerin Yaşlı Anasıdır, Hayat ve Ölüm kocakarılarından biridir. Bir peri masalında gece olduğunda, yorumbilim terminolojisine göre, bilinçdışında bulunduğumuz sonucuna ulaşabiliriz*” (Estes, 2021, s. 363-364). Ay sadece kadını değil, cinsel birleşme ile ilgili kavramları da akla getirir. Bilinçdışının daha çok faaliyete geçtiği sakin gece saatleri yaratıcılık, cinsellik gibi derin istekleri uyandırmakta mahirdir. Bu sebeple ay evliliği, cinsel birleşmeyi, erotizmi çağrıştıran loş bir ışık olarak algılanabilir: “*Evlilik ve cinsel birleşme kavramı kaçınılmaz olarak ayla bağlantılıdır. Ay doğası gereği iki ilkenin birleşmesidir; erselliktir, Lunus ve Luna, eros ve Psyche’dir. Hep ışığın peşindedir, ışık da onun üzerine dökülmekten bir an bile geri kalmaz.*” (Bachofen, 2013, s. 73). Bu ışık bir taraftıyla melankoliyi de beraberinde getirecek, güneş ışığı ne kadar hayat enerjisi verirse gece ve ay o kadar hüznü ve derin duyguları peşinden sürükleyecektir. Hatta öyküdeki kahramanın kimi hareketleri ve sözleri “aysar”¹ olarak bilinen bir psikolojik durumu akıllara getirecektir.

Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam* adlı öyküsünde yalnız bir adamın gecenin gelmesiyle birlikte melankolik bir hâle bürünerek hem duygusal hem cinsel partner arayışı üzerine şekillenmiştir. Çalışmada ay ve kadının yan yana kullanılarak farklı bir atmosfer yaratılması ve sembolik ayrıntılar oluşturulması hususu üzerinde durulacaktır.

---

¹ Bu psikolojik hâl Türk Söylence Sözlüğü’nde şöyle açıklanmaktadır: “Değişken karakter. Ay’a (ayın hareketleri ile evrelerine ve belki de Dünya’ya olan mesafesine) bağlı olarak karakteri ve huyu değişen kişi ve onun yaşadığı psikolojik durum. Aysamak fiili de aynı şekilde bu değişken ruh hâlini ve sonuçlarını anlatmakta kullanılır. Batı mitoloji ve masallarında yer alan ve dolunayda kurda dönüşen Erborü (Kurtadam) motifi bu anlayışın bir dışavurumudur. Kurtadamlar (Werewolf) özellikle Avrupa toplumlarında en çok ilgi duyulan mitolojik figürlerden birisidir. Bu konu pek çok sinema filminde sürekli olarak işlenmiştir. Dişleri ile pençeleri sıklıkla abartılı olarak vurgulanır. Özellikle dolunayın etkisiyle bu durumun ortaya çıktığı kanısı yaygındır. Ayın hareketleri ve evreleri insanoğlunun dâima ilgisini çekmiş ve bunlara mitolojik veyâ masalsi değişik anlamlar yüklenmiştir. Eski çağlardaki uygarlıklarda ve halk inançlarında insanların uykularında gezinmeleri dolunay ışığı tarafından çekilmelerine bağlanmıştır. Dolunayın ışığının pencereden veyâ çadırdan içeri girmesinin rüyaları bile etkilediği , dolunayda cinsel içgüdülerin, tarlaların bereketlerinin arttığı inanışı ortaya çıkmıştır. Bunlar bâzen ay ışığından gebe kalma gibi daha somut motiflere dönüşmüştür. Örneğin Moğol efsanelerinde Alankova’nın çadırına giren ayışığından hamile kalması gibi . Günümüzde ise Ay’ın evrelerine ve Dünya’ya olan uzaklığına bağlı olarak depremlerin, kasırgaların arttığı, hattâ cinâyetlerin, intiharların, kazaların çoğaldığı iddia edilmektedir. Gerçekçi bir olasılık ise geçmiş çağlardan beri gece dolunay ışığı altında suçların daha kolay işlenmesi nedeniyle bu dönemlerde suç oranlarının artması ve toplumsal algı tarafından bu durumun anlaşılmasıdır. Bâzen kadınların aybaşları ve hastaların sara nöbetleri ile ayın çekim gücü arasında ilişki bulunduğu öne sürülmektedir. Bütün bunların bilimsel bir dayanağı yoktur fakat Ay’ın çekim gücünün Dünya’daki denizlerde ve okyanuslarda gel -git’lere, (suların alçalması ve yükselmesi) neden olduğu bilimsel bir gerçektir.Anlam: (Ay) . Aydan etkilenen demektir. Aysamak fiilinden türemiştir. Aylamak (gezmek, dolaşmak) ile de kökensel bağı vardır, bu anlamda karakterin değişkenliğini ifade eder.” (Karakurt, 2011: 60).

Hatıralarda Kalan Kadınlar ve Ay

Ay Büyürken Uyuyamam öyküsü ay sembolü ile kadının özdeşleştirildiği ve bekâr bir erkeğin kadın ve cinselliğe bakışını anlattığı bir öyküdür. Öykünün ilk cümleleri taşrada yaşayan gencin daha çok gece zaman diliminde çektiği yalnızlığın anlatımıyla başlamaktadır. Melankolik duyguları açığa çıkaran تنها geceler genç adamı hatıralara ve özlem duygusuna sürüklemektedir:

“Ah o taşra geceleri! O küçük kıyı kentinde akşam oldu mu işleyen saatler dururdu sanki. Akşam karanlığından gözü uyku tutuncaya kadar geçmek bilmez bir süre uzanırdı önünde. Evliler, yerli arkadaşlar çeker giderlerdi evlerine.” (Cumalı, 2004: 7).

Anıların hatırlanışıyla birlikte yalnızlık duygusu pişmanlığı beraberinde getirir. Genç adam, cinsel açlık duygusu içerisinde. Bu sebeple geçmişte çeşitli sebeplerle kaçırdığı her fırsata hayıflanmaktadır. Kadın artık onun gözünde duyguları ve seçimleri olan bir birey değil fantezilerini süsleyen cinsel bir objedir. Bütün bu ayrıntılı fantezileri çağrıştıran en önemli sembol aydır. Ay adeta içgüdüleri açığa çıkaran, erkeğe türlü hayaller kurduran bir uyarıcıdır. Hayal sahnesini aydınlatan ay ışığı genç adamın huzurunu bozar:

“Aylı geceler büyüyen ayla birlikte daha da uzardı uykusuzlukları! Odasına dolan ay ışığı, aşksızlığı, yalnızlığı ansıtır, bütün özlemlerini uyarır, bütün anılarını karanlıktan aydınlığa çıkarırdı sanki. Geçmişte tanıdığı kadınların, kızların kendisini çağıran bakışları canlanırdı ay ışığında. Onur sorunu yaptığı ilişkileri, alınganlıkları, cesaretsizliği, kaçışları, sırasında yer, sırasında zaman bulamadığı için değerlendiremediği fırsatlar, hızla birbirine üstüne geçer dururdu gözünün önünden. Bir kez olsun eline bile tutmadığı bütün kızlar, kadınlar, ettiler, dudaktılar, beldiler, kokuydular şimdi belleğinde! Ah, nasıl geri dönmek, yeniden yaşamak isterdi o günleri! Ah, nasıl istekle, özlemlerle, pişmanlıkla arıyordu o elleri, dudakları!” (Cumalı, 2004: 7-8).

Necati Cumalı, şair kimliğini öyküde sergileyerek genç adamın hayatından geçen kadınları sıralamaktadır. Ay genç adamın odasına vurunca bir tiyatro sahnesi aydınlanır gibi farklı kadınlarla yaşanmış olan hatıralar gözlerinin önünde belirmeye başlar. Bu sahnelerin hepsi nakarat olarak tekrar edilen “Ay dolanırdı odasında” cümlesiyle başlamaktadır. Ay adeta geçmiş yaşanmışlıkları bir bir genç adamın önüne getiren bir sorgulayıcı mahiyetindedir. Vicdanı ve içgüdüleri arasında sıkışıp kalan genç adam için geçmiş anılar cinsellik yaşanmadığı için kaçırılmış fırsatlar olarak görülen anlardan oluşmaktadır:

“Ay dolanırdı odasında: ‘Hani bir Türkân vardı?’ derdi. Gene aylı bir gece, bir açık hava bahçesinde dansa kaldırmıştı Türkânı. Daha masasına doğru ilerlerken ne çabuk kalkmıştı Türkân yerinden?

...Ay dolanırdı odasında: ‘Ya Nihal?’ derdi. ‘Az mı üzдің kıızı?’

...Ay, dolar taşardı odasında: Daha Nihal’i düşünürken, Sevil’in yüzüne vururdu.

...Ay dolanırdı odasında, bir başka kadının yüzünü aydınlatırdı. Soran bakışlarıyla Suna’yı gördü karşısında.

... *Ay dolanırdı odasında! Tanıdıklarından, bir lokantada, vapurda, durakta karşılaştığı, uzun uzun bakıştığı kızlara kadınlara kadar belleğinde kalan yüzleri bir bir aydınlatırdı uykusuzluğunu uzatarak. Sonunda doktorun kızına takılırdı düşleri.*" (Cumalı, 2004: 8-9).

Öykünün ilk bölümünde anılar aylı gecede ay ışığı altında hatırlanmakta adeta ay, kadını çağrıştırmaktadır. Odada dolanan ay odada dolanan ve genç adamın vicdanı ile içgüdülerini kapıştıran dişil bir güçtür.

İç Güdüleri Açığa Çıkaran Ay

Genç adamın ayı ve geçmişi düşündüğü bir gecede yaşananların anlatıldığı öyküde zaman dilimi ayın aydınlatığı gecedir. Genç adam geçmişte tanıştığı kadınları düşündükten sonra bir kadının sahipliğini yaptığı pansiyona geri döner. Yalnızlık vurgusu ve cinsel arzuların ön planda oluşu karakterin gölge yönünü akıllara getirir. "*Toplumsal standartlara ve bizim ideal kişiliğimize uymayan tüm vahşi istek ve duyguları kapsa*"yan (Fordham, 2008: 63) yön olarak tanımlanan gölge gece yani ışısız zamanla yakından alakalıdır. Cumalı bireysel bir yalnızlık duygusunu anlatıyormuş gibi görünürken ayın herkesin üstüne eşit doğuyor olması vurgusuyla örtük toplumsal bir meseleye değinmiştir. Ay adil bir yönetici gibi herkesi iç güdülerini eşit şekilde yaşamaya davet etmektedir:

"Ayın erkenden doğduğu bir gece, her akşamkinden daha yalnız kaldı." (Cumalı, 2004: 9).

"Öyle aydınlıktı ki kentin sokakları, denizi, evlerin yüzlerini ışığa boğmuştu ay. Ah, ay her yerde sevişenler için doğar! Her yerde eşit saçar ışıklarını! Bu küçük kenti de, kadınlarla erkeklerin birbirlerinin bellerine dolanarak özgür dolaştıkları kentlerden ayırmaz o! Bu yüzden yalnızlarla birlikte yalnız görünür o küçük kasabaların göklerinde ay!" (Cumalı, 2004: 9).

Öykü ayı ve kadınları düşündüğü gecelerden birinde genç adamın evinin bir odasını kiraladığı kadınla yakınlaşması üzerine şekillenmiştir. Eve vardığı zaman ev sahibi kadının uyumadığını ve pencereden dışarıyı seyrettiğini gören adam, karşısındaki kadını cinsel bir obje olarak algılamış ve fiziksel çekimin etkisine girmiştir:

"Üç aydır evinde oturuyordu. İlk kez dikkatle baktı kadına. Kırkını aşkın olmalıydı. İlk görüşünde yaşlı demiş, evin yillanmış masalarından, sandalyelerinden biri kadar eski görmüştü kadını. Hiç de yaşlı sayılmazdı kadın. Alnında, ağzının iki yanındaki çizgiler, belki de boya şu bu kullanmadığı için o kadar belirgin görünüyordu kendisine. Kadının göğüslerinin, kalçalarının, bacaklarının diriliği ilk kez o gece çarptı gözüne." (Cumalı, 2004: 10).

Bu çekimle birlikte kadın artık onun gözüne beğendiği ve duygusal yakınlık yaşadığı kadınlardan biri gibi görünmeye başlamıştır. Uzun zamandan beri cinsel açlık çeken adama kadının karşılık vermesi ve adamın odasında yan yana gelişleri yine "ay"ın sohbet konusu olmasıyla ateşli bir beraberliğe dönüşür. Genç adam ayın büyüdüğü saatlerde uyuyamadığını, cinsel arzuların hayati bir ihtiyaç olan uykunun önüne geçtiğini ve ayın duygusal açıdan onu etkisi altına aldığı belirtir. Bu satırlarla ay yine kadın sembolü üzerinden etkileyen, büyüleyen bir varlık olarak öyküde yerini almaktadır. Aysar adı verilen psikolojik hâlin tam olarak karşılığını Cumalı genç adamın sözleriyle özetlemiş gibidir. Özellikle dolunay vakti ayın

büyüdüğü zamandır. Değişken karakterli bu duygusal adam, ayın büyümesi ve delilik kavramlarını aynı cümle içerisinde kullanarak bu eski tabire adeta gönderme yapmaktadır:

“-Bu aylı geceler deli ediyor beni, dedi.

Kadın iç çekti:

-Kimi etmiyor ki?

-Ay büyürken uyuyamıyorum! Silip alıyor gözümünden uykuyu...” (Cumalı, 2004: 12).

Yakınlaştıkça içgüdülerinin sesini daha iyi duymaya başlayan kadın ve adamın hayvani tarafları yani gölge yönleri iyice açığa çıkmış, bireyin doğaya ait tarafı köpek ve aya karşı uluması olayı üzerinden cinsel bir sohbete dönüşmüştür. Yalnızlık, ay ve cinsel isteklerin keskinliği hem genç adamı hem de kadını pençesine almıştır. “İlkel, denetimsiz, hayvansal yan” (Fordham, 2008: 62) aralarında duygu bulunmayan bu iki yalnız bireyi ay ışığında yan yana getirmiştir. Aysar olarak tanımlanan ruh halinin bir diğer mitolojik gönderimi köpeklerin ve insanların içgüdülerinin çığrından çıkmasıyla aya karşı ulumaları üzerine sarf edilen cümlelerde saklıdır. Ayın hareketli ve büyüyor oluşu Batı mitolojisindeki kurt adamlığı hatırlatan hayvani özü ortaya çıkarmaktadır:

“Dalgaların hafif hafif kıyıya çarptığı duyuluyordu pencereden. Köpek ulumaları duyuluyordu. Bir köpek uzun uzun uludu.

Kadın:

-Aya uluyor! Dedi.

O, biraz şaşkın karşıladı bu sözü:

-Aya mı?

-Aya elbet! Bu ay hangi canda rahat bırakır ki?

Kadını yeniden kucakladı, susuzlukla öpmeye başladı.

Kadın:

-Bu ay yalnız kalan kimi olursa ulutur, köpekleri bile! dedi.” (Cumalı, 2004: 12).

Yalnızlık, cinsellik ve ay aynı satırlarda kullanılarak gecenin ve ayın bireyin içgüdüleri üzerinde tetikleyici bir role sahip olduğu inancının altı çizilmiştir.

Sonuç

Ay Büyürken Uyuyamam öyküsü, aynı adı taşıyan öykü kitabında bulunmakta, Cumalı bu kitapta cinsellik mevzusu üzerine şekillenmiş olan öykülerini yan yana getirmektedir. Taşrada çalışan genç ve bekâr bir adamın gece zaman diliminde içgüdülerinin uyanışı ve önce geçmişte yarım kalmış olan aşklarını düşünmesi daha sonra ise kendisinden yaşça büyük bir kadın olan ev sahibesiyle yaşadığı ilişki öykünün olay örgüsünü oluşturmaktadır. Gerek adam gerek kadın arzularının sebebi olarak ayın gökyüzünde belirmesini gösterirler. Ay adeta yaymış olduğu

ışıkla yalnız yaşayan insanları aşka davet eden dişil bir güçtür. Genç adam önce ay ışığıyla birlikte zihninde geliştirdiği fanteziler üzerine düşür daha sonra bu içgüdüsel arzularını herhangi bir duygu beslemediği karşısına çıkan cinsellik yaşamaya en uygun kadına yönelir.

Cumalı'nın ayı bazen kişileştirip bazen bir ışık olarak kullandığı ayın insan psikolojisi üzerindeki etkisi bu öyküde işaret edilen önemli bir yöndür. Çalışmada *Ay Büyürken Uyuyamam* öyküsü psikanalitik yöntemle çözümlenmiştir.

KAYNAKÇA

Bachofen, J. J. (2013). Söylence, din ve anaerki (Çev. N. Şarman). İstanbul: Payel Yayınları.

Baydar, Musatafa (2015), Edebiyatçılarımız Ne Diyor?, İstanbul: İletişim Yayınları.

Cıbroğlu, Y. (1996). Kadının yazısız tarihi 'M' ve 'N' sesi. İstanbul: Payel Yayınları.

Cumalı, Necati (2004), Ay Büyürken Uyuyamam, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Estes, C. P. (2021). Kurtlarla koşan kadınlar (Çev. H. Atalay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fordham, Frieda (2008), Jung Psikolojisinin Ana Hatları, (Çev. Aslan Yalçın), İstanbul: Say Yayınları.

Karakurt, Deniz (2011), Türk Söylence Sözlüğü, e-kitap, Türkiye. https://www.google.com.tr/books/edition/T%C3%BCrk_S%C3%B6ylence_S%C3%B6zl%C3%BCk%C4%9F%C3%BC/JSDYBAAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1.

Taş, Songül (2001), Necati Cumalı ve Oyunları, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İĞNECİ ÖYKÜSÜNDE CİNSEL BİR SEMBOL OLARAK İĞNE

Doç. Dr., Ferda ATLI

İnönü Üniversitesi,

ferda.atli@inonu.edu.tr, ORCID:0000-0003-2364-1356

ÖZET

Cumhuriyet dönemi yazarlarından biri olan Necati Cumalı, öykülerinde insanlık hallerinden bahsetmektedir. Dokuz öykü kitabı bulunan yazar, genellikle toplumun alt-orta kesim insanının yaşamını anlatmaktadır.

Necati Cumalı'nın dikkat çeken öykü kitaplarından biri *Ay Büyürken Uyuyamam*'dir. Cinsellikle ilgili öykülerden oluşan bu eser erkek karakterlerin yanı sıra kadın karakterlerin de cinselliğe bakışını konu edinmektedir. İğneci öyküsü Cumalı'nın bir kadın kahramanın cinselliğe karşı tavrını anlattığı öykülerden biridir. Daha küçük bir yerleşim yerinden büyük bir kasabaya eşiyile birlikte taşınan Şükriye'nin mahallenin iğnecisine karşı hissettiği çekimin anlatıldığı öykü, hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Psikanalitik kuram merkezli okunmaya müsait olan öykü, Freud'un rüya sembolleri üzerinden getirdiği açıklamalara paralel bir anlayış sunmaktadır. Yazarın dilinin akıcılığının yanı sıra yarattığı karakterlerdeki canlılık ve psikolojik derinlik öne çıkmakta, insanı yaratılışından gelen dürtüleriyle kabullenmiş olan yazarın olayları anlatışındaki rahatlığı öyküye akıcılık kazandırmaktadır. Şükriye'nin dünyayı tanıma isteği ile eşinden başka bir erkek ile cinselliği keşfetme isteği iğne sembolüne yüklenmektedir. Öyküdeki kahramanlar aşktan ziyade cinsel merak peşinde olan insanlardır.

Çalışmanın amacı Necati Cumalı'nın İğneci öyküsünü psikanalitik kuram perspektifinden yorumlamak ve sembol çözümlemesi yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Necati Cumalı, öykü, psikanalitik kuram.

GİRİŞ

Necati Cumalı'nın *Ay Büyürken Uyuyamam* başlıklı öykü kitabında yerini bulan *İğneci* öyküsü, genç bir kadının hayata ve cinselliğe karşı merakını akıcı bir dille okuyucuya sunmuştur. “Cumalı'da aşk yaşamının temel şartı ve çekici olan tarafıdır.” (Taş, 2011: 29). Bu sebeple eserlerinde aşkı ve cinselliği işlediği görülür. 1969 yılında okuyucuyla buluşan *Ay Büyürken Uyuyamam*'in üçüncü öyküsü olan İğneci, aşk ve cinsellik konularını işleyen özellikle de kadının hayat enerjisi ile cinsellik merakının birlikte anlatıldığı bir metin olmuştur.

İnsanın en önemli yönelimlerinden biri olan âşık olmak ve cinsellik yaşama isteği çoğu düşünürce iradenin ortadan kalması ile bir kişiye tutku hissetmek olarak tanımlanır: “*Aşk, ateş gibidir; iradenin hiçbir yetkinliği olmadan yükselir ve yok olur.*” (Stendhal, 2004: 35). Bu kabul aşkın evlilik gibi toplumsal bir sözleşmenin çok ötesinde içten gelen ve peşinden tutkuları sürükleyen bir duygu olduğunu ortaya koymaktadır. “*Hayvanlarda evlilik seçici bir kur yapma ile başlayıp, döllemeyle sonuçlanır ve doğuştan var olan evlilik bağı güçleriyle devam ettirilir. İnsanlarda ise bu, kültürel unsurlarla teşvik görür, toplumsal onayla sonuçlanır ve çeşitli toplumsal baskı düzenleriyle sürdürülür.*” (Malinowsky, 2005: 22). *İğneci* öyküsünün başkahramanı Şükriye, hayatı yeni tanımaya başlayan genç bir kadın olarak çizilmiştir. Aşk ve cinsel duyguları yaşama isteği evli olan Şükriye’nin hayattaki tek tutkusu hâline gelmiştir. Stendhal, tutku aşkının “*yasalarla sınırlandırılmayacağını*” belirtir (Stendhal, 2004:212). Yasalarla eşine bağlı olan Şükriye, tutkularının peşinde bir hayat sürmeyi istemekte, küçük bir yerleşim yerinden daha büyük bir yerleşim yerine gelmiş olmanın verdiği macera ve keşif duygusuyla kendi içgüdülerini tanımaya başlamaktadır.

Entelektüel bir yazar olan Necati Cumalı, birkaç sayfalık öyküde ince ayrıntılar, kimi zaman semboller kullanarak kadının dünyasındaki keşif duygusunu sade ve akıcı bir dille okuyucuya sunmuştur. Freud, *Rüya Yorumları* eserinde içe dönük nesnelere kadını dışa dönük nesnelere erkeği temsil ettiğini belirtmektedir (Freud, 2014: 381). Öyküdeki iğne sembolü de tam olarak bu tanıma karşılık gelmektedir. *İğneci* cinsel gücü yerinde olan genç ve güçlü bir erkek olarak tasvir edilmiş, iğne vurulmakla cinsellik eylemi aynı düzleme çekilmiştir.

Bu çalışmada Necati Cumalı’nın *İğneci* öyküsü psikanalitik edebiyat kuramı ışığında yorumlanacaktır.

Dünyayı Keşfe Çıkan Bir Kadın: Şükriye

Necati Cumalı’nın *İğneci* öyküsü başkahraman Şükriye’nin tasviri ile başlamaktadır. Şükriye ve eşi küçük bir yerleşim yerinden kasabaya yeni taşınmış, ana cadde üstünde bir oda kiralamışlardır. Hayatı ve insanları yeni yeni tanımaya başlayan Şükriye için evinin iki küçük penceresi hiç bilmediği dünyalara açılan iki önemli sevinç kapısı hâline gelmiştir. Daha küçük yerleşim yerlerinde hayatı geçen bu yirmi yaşındaki genç kadının kalabalık dünya ile olan ilk tanışması pencereden seyrettiği insanları gözlemlemesiyle başlamaktadır:

“*Şükriye’ye, kasabanın ana caddesi üstünde bir un deposunun tavan arasında büyücek bir oda kiraladı o yıl ekim ortalarında kocası. Odanın caddeye bakan iki küçük penceresi vardı. Bu iki pencere sevinçle doldurdu yaşayışını Şükriye’nin.*”

Henüz yirmisindeydi daha. Çocukluğu, genç kızlığı, ilk evlilik yılı o güne kadar hep kırlarda, küçük damlarda, çardaklarda geçmişti Şükriye’nin. Böyle insan sayısı on bini aşan bir kasabanın ana caddesi üstünde oturmanın tadına doyamıyordu şimdi...” (Cumalı, 2004: 19).

Başka herhangi bir meşgalesi olmayan Şükriye, genç yaşı ve dışa dönük yapısı sebebiyle yüzünü tamamen dış dünyaya çevirmiş, hemen bütün dikkatini caddeden gelen gürültülere,

geçen arabalara ve insanlara yönelmiştir. Bu işi bir oyun olarak gören genç kadının hayatı artık dışarıdan gelen seslere endekslidir:

“Caddenin gürültüleri bütün gününü dolduruyordu Şükriye'nin. Sabahtan akşama kadar tadına doyamadığı bir oyuna kaptırmıştı kendini. Duyduğu sese şöyle bir kulak veriyor, kimin arabası, kimin taksisi ya da hangi bineklidir diye oranlıyor, pencereye atılıyor, doğru bilmişse sevinçten uçuyordu.” (Cumalı, 2004: 20).

Şükriye'nin özellikle erkekler dikkatini çekmekte, gençliğin verdiği enerji ve dikkat çekme isteğiyle dışarıyı gözlemlemekten çıkıp evi adeta sokağa taşımakta gelip geçen erkeklerle sözlü ve bedensel bir dil kurmaya başlamaktadır. Geçen hemen her erkeği bir sınıflandırmaya tabii tutan Şükriye'ye göre arabacılar ağırbaşlı, şoförler çapkındır. Şükriye her geçene pencereden baktığı için bu merakın farkına hızla varan erkekler bir bakışla yahut daha ileri giderek -korna çalıp el sallayarak- Şükriye'yi fark ettiklerini göstermektedirler:

“Şu arabacılar da doğrusu yakışıklı mı yakışıklıydılar! Ama ne de olsa ağır erkeklerdi. Açık açık sarkıntılık sayılacak, hafif kaçacak hareketlerden kaçınıyorlardı etrafa karşı. Geçerken gözleri penceresine kalkıp iniyordu, o kadar! Şoförlerin ise kimseyi taktıkları yoktu! Ayıp, utanma denen şeyi arama o çapkınlarda! Ne de çabuk farkına varmışlardı geçerken pencereye koşmalarının. Artık aşağıdan köprübaşını, yukarıdan fabrikayı döndüler mi basıyorlardı kornayı. Pencereye çıkacak olursa, gelen geçenlere, taşıdıkları yolculara aldırmandan açık açık el sallıyorlardı ona!” (Cumalı, 2004: 20).

Evlilik ve cinsellikle tanışma hâli Şükriye'nin etrafındaki erkekleri fark etmesinin en önemli sebeplerinden biri olarak gösterilmiştir. Kasabaya taşınmak ve arabalı yani güç sahibi başka erkeklerin varlığından haberdar olmak Şükriye'nin sadakat ve aşk ile ilgili kararlarına da etki etmiştir. Şükriye, eşinden başka bir erkeğe âşık olmaya karar vermiştir fakat bu yasak aşkın kime yöneleceğini düşünmektedir.

“Ah evlenmeden önce dünyanın bu kadar çok yakışıklı, tatlı erkeklerle dolu olduğunu bilmezdi Şükriye! Gönlü, bir aydır her saat gelip geçen arabacı, şoför, bineklilerden birine kayıp duruyordu. Sonunda birinden birini seçecekti elbet! Ama hangisini?” (Cumalı, 2004: 20).

Şükriye, karar aşamasını geçip İğneci'ye tutkularını yönelttikten sonra harekete geçmektedir. Stendhal, *Aşk Üzerine* adlı eserinin *Aşkın Doğuşu Üzerine* bölümünde sevmek ve sevileni beş duyu ile kavramak isteği üzerine şunları söyler: *“Sevmek, sevilen ve bizi seven nesneyi görmekten, ona dokunmaktan ve olabildiğince yakından, tüm duyularla hissetmekten zevk almaktır.”* (Stendhal, 2004: 26). Dışa dönük bir yapıya sahip olan Şükriye, İğneci'yi sadece gözlemlemekle yetinmek istememekte, ona yaklaşmak ve tutkusunu paylaşmak istemektedir. Bu sebeple bir plan kurarak eşine hasta olduğu ve doktora gitmesi gerektiği yalanını söyler. Bu satırlarda tanıtılan “bön yaratılışlı koca” Şükriye'nin artık beğenmediği, küçümsediği akılsız bir adam olarak gördüğü, güçsüz bir karakterdir. Kocası için ise Şükriye, sağlıklı, hayat ve enerji dolu bir kadındır:

“Çaresi kolaydı derdinin. Bulmakta da gecikmedi. Bir akşam kocası gelmeden karnını doyurdu. Sofrada ağzına aldığı tek lokmayı güç bela yuttu. Kocası meraklandı, üstüne düşecek oldu.

'Hastayım!' dedi. Sirtında ağırlar vardı. Eğilip kalkarken gözleri kararıyordu. Bulantı duyuyordu sık sık...

Yanakları çürüksüz elmalardan farksız, her yanı saç diplerine kadar sağlık fışkıran, taylar gibi yerinde duramayan karısının hastalığı bön yaradılışlı kocasını şaşırtdı...” (Cumalı, 2004: 21).

Öykünün ilerleyen satırlarında Şükriye'nin eşini beğenmediği ve onu artık gönlünü kaptırdığı İğneciyle kıyasladığı görülmektedir. Kocasının becerileri ve kendisine biçtiği iyi roller Şükriyece artık onaylanmamakta, kabul görmemekte hatta aşağılanmaktadır. Elde edilmiş ve zaman geçirilmiş eş gizemini yitirdiği için genç kadın yeni bir macera istemektedir. *“Daha az erkeksi görünen adamı seçtiklerinde, daha iyi bir baba ve cinsel açıdan daha sadık bir eş bulmuş oluyor, ama sağlık genlerini kaybediyorlar. Daha erkeksi adamları seçtiklerindeyse çocuklarına sağlıklı olmalarını sağlayacak genler kazandırabiliyor, ama cinsel enerjisinin bir kısmını başka kadınlara yönelten bir erkekle olmanın bedeline katlanmak zorunda kalıyorlar.”* (Meston, Buss, 2011: 37). İğnecilik eşinin ulaşamayacağı bir mertebedir:

“-Hep sen bilirsin, sen anlarsın sana sorarsan! Bilmediğin ne var bu dünyada? Tütünden anlarsın! Buğdaydan zeytinden anlarsın! Duvar örersin, siva yaparsın! Evinde bir keserin var topu topu, marangoz sanırsın kendini! Doktorum, iğneciğim de bari de güleyim!..” (Cumalı, 2004: 22).

Önce sadece beğenerek izlediği İğneciye artık daha yakından tanımak isteyen Şükriye, planını uygulamaya başlamış, gözüne kestirdiği avı –iğneciye- daha yakından tanımaya karar vermiştir. Eşini ikna ettikten sonra bir bahane ile sağlık ocağına gider. Kendisine güvenen genç kadın en güzel haliyle İğneciye yaklaşır:

“Ertesi sabah, yıkanmış, taranmış, en yeni neleri varsa giymiş, Sağlık Merkezi'nin bekleme salonundaydı Şükriye.” (Cumalı, 2004: 22).

Hayatı yeni yeni keşfeden ve küçük bir yerleşim yerinden daha büyük bir yere gelen Şükriye, dış dünyanın yanında iç dünyasını da tanımaya başlamaktadır. Yeni evli genç Şükriye, ona sunulan sınırlı adaylardan biriyle evlenmiş fakat büyük bir kasabaya gelince bu evlilikten pişman olmuştur. Eşinden daha yakışıklı ve güçlü erkeklerin varlığı Şükriye'nin merakını iyice arttırmış Şükriye adeta bir avcı gibi karar verdiği, gözüne kestirdiği bir erkeği kendisiyle ilişki yaşamaya ikna etmiştir. Keşif merakının yanında Şükriye'nin kendi güzelliğini test etme isteği de bu maceranın başlamasına zemin hazırlamıştır.

İğneci ve İğne Sembolü

Edebî eserleri incelerken birden fazla kuram kullanılabilir. Freud'un psikanaliz kuramından yararlanılarak oluşturulan psikanalitik edebiyat eleştirisi yöntemi yazarın yanı sıra metne de uygulanabilen bir kuramdır. İğneci metnine Freud'un *Rüya Yorumları* ışığında bakılırsa iğne sembolüyle erkek cinselliğinin yan yana kullanıldığı görülmektedir. İğne hem iyileştirici hem de acı verici bir alet olması sebebiyle cinselliğin arzuları doyuran fakat toplumsal kurallar dahilinde olmadığında cezalandırılmayı da beraberinde getiren bir semboldür. *“Freud geniş*

ölçüde cinsel kökenli olduğuna inandığı yaşam içgüdülerinin (Eros) yanında, insanın yıkıcı ve saldırgan eğilimlerinin kökeninde yer alan 'ölüm içgüsü'nün de (Tanatos) bulunduğunu düşündü." (Tura, 2010: 60). İğne sembolünde Eros ile Tanatos yan yana durmaktadır.

Kasabaya yeni gelen genç Şükriye'nin İğnecide karar kılmadan önce uzun bir süre kendisine uygun bir partner aradığı öyküde belirtilmektedir. Arabalarıyla yoldan geçenler, şöforler ve esnafar arasından genç kadının İğneciyi daha yakışıklı ve çekici bulmasının ve onda karar kılmasının sebepleri vardır. İğneci, geniş omuzlarıyla, kendisine güvenli duruşuyla ve motosikletine hâkim umursamaz tavırlarıyla Şükriye'nin ilgi odağı haline gelir. Eşi Şükriye için elde edilmiş, sadık ve umursanmaması gereken bir adama dönüşürken İğneci, ona heyecan veren keşfedilmesi gereken bir muammaya dönüşmüştür:

"Gürültü bütün şiddetiyle duyuluyordu ilkten. Şükriye, yüreği ağzında, pencereye koşunca, İğneci'nin altında uysallaşan motosikletin eğilip doğrularak kasıla kasıla kaldırımdan caddeye indiğini, caddede hızla ileri atıldığını görüyordu. Genç iğneci, geniş omuzları, sağlam oturuşu, gidonu sıkı sıkıya kavrayan bilekleriyle caddenin kıvrımında kayboluyordu hemen." (Cumalı, 2004: 21).

Şükriye'nin heyecanını arttıran ve daha fazla meylini sağlayan sebeplerden biri de İğneci'nin onunla ilgilenmiyor oluşudur. Diğer erkekler ona bakıp el sallarken İğneci Şükriye'nin varlığından bile haberdar değildir: *"Tutkundu iyiden iyiye. İğneci ise varlığının farkında bile değildi onun."* (Cumalı, 2004: 21). Bu hâl onu iyice cazibe merkezi hâline getirir. *"Aşk, ilk bakışta, aynı anda hem saygı duyulacak, hem de şikâyet edilecek bir erkek mizacına vurulur."* (Stendhal, 2004: 77). Şükriye İğneciyi hem çok beğenmekte hem de ondan şikâyet etmektedir. *"Güzel insanları başka arzu edilir özelliklere de sahip olduklarını varsaydığımız için çekici bulduğumuzu gösteren pek çok araştırma da var. Güzel insanların aynı zamanda ilgi çekici, sosyal, bağımsız, baskın, heyecan verici, seksi, uyumlu, insan ilişkilerinde becerikli ve başarılı oldukları düşünülüyor. Bu klişeleri destekleyen bazı deliller de var."* (Meston, Buss, 2011: 39). Şükriye ne kadar güzelliğinin farkındaysa İğneci de o kadar yakışıklılığının farkındadır. İnsanlarla iletişimi iyidir, bağımsız ve çekici bir adamdır:

"İğneci, hep o bildiği kendini beğenik İğneci! Aralarından geçip giderken baktığı yoktu ne ona, ne de başka kadınlara! Arada bir, çocuklu kadınların birinin önünde duruyor, çocuklara gülerek konuşuyordu. Hasta çocukları anasının kucağından alıp, hoplatarak, arkasından gelen anasıyla doktorun yanına götürüyordu bazen." (Cumalı, 2004: 23).

Şükriye, aklından geçen planları uygulayarak iğneci'nin dikkatini çekmeyi başarır. Beden dilini kullanarak ve çeşitli imalarla İğneci'yi evine gelmeye ikna eder.

"İğneci, dipteki odaya girerken yanında durdu:

-Senin sıran gelmedi mi daha?

Şükriye gözlerini İğneci'ye dikti. Gözleri diyeceğini derken, hafif bir sitemle boynunu büktü:

-Sıra vermedin ki bana! Hiç komşu hakkı gözetmezsin." (Cumalı, 2004: 23).

"Şükriye elini, İğneci'nin eli üstüne koydu:

-*Sen gelsen öğleyin bizim eve bir zahmet! Kapımız sokak içinde, deponun yan tarafı. Bir merdiven çıkarsın bir zahmet hatırım için... Yalnızım, kime bırakayım evi...*”(Cumalı, 2004: 24).

Öykünün sonu İğneci ve Şükriye'nin kavuşmasıyla sonuçlanır. Cumalı imalı bir dille erotik sahneyi pornografiye çevirmeden Şükriye'nin kendi güzelliğini kendisine kanıtlamasıyla öyküyü bitirmektedir:

“İğneci'nin öyle her gittiği yerde gördüğü cinsten değildi önündeki bacak. İğneyi yaptığı sırada, yalandan bir 'of' çıktı Şükriye'nin dudaklarından; sağa eli havalandı, İğneci'nin bileği üstüne kondu, konduğu yerden İğneci'nin bileğini kavradı.

İğneci de candı elbet! Taş değildi ya!” (Cumalı, 2004: 24).

Necati Cumalı, sade bir dille genç bir kadının kendisini ve dünyayı keşfetme öyküsünü anlatmıştır. İğne sembolü erkek cinselliğini sembolize etmekte, evlilik dışı bir ilişki yaşandığı için hem arzulanın hem de acı veren, cezalandırıcı bir unsur olarak görülen bir birleşmeyi temsil etmektedir.

SONUÇ

Necati Cumalı için aşk insan hayatı için önemli konular arasındadır. Bu sebeple sanatçı hemen her türden kaleme aldığı eserlerinde aşk ve cinselliğe yer vermiştir.

Ay Büyürken Uyuyamam öykü kitabında bulunan *İğneci* öyküsü yasak bir aşkın ve cinselliğin anlatıldığı bir öyküdür. İğne sembolü psikanalitik edebiyat kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde hem cezayı hem iyileşmeyi bünyesinde barındıran cinsel bir sembole dönüşmektedir. Küçük yerleşim yerlerinde yaşamış olan Şükriye eşi ile büyük bir kasabaya taşınmış ve ilk defa bu kadar kalabalık bir mekâna girmiştir. Yirmi yaşındaki Şükriye için kasaba artık tüm çekiciliğiyle bir keşif mekânı konumundadır. Genç kadının merakı sadece kasabaya değil kasabadaki erkeklere de yöneliktir. Aslında bu merakın ana sebebi dünyayı keşfetme isteğidir. Öykünün ilerleyen satırlarında Şükriye'nin İğneci ile birlikte olarak kendisini kendisine ispatladığı görülmektedir.

Bu çalışmada psikanalitik edebiyat kuramı doğrultusunda *İğneci* öyküsü tahlil edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Cumalı, Necati (2004), Ay Büyürken Uyuyamam, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Freud, Sigmund (2014), Rüya Yorumları, (çev. Dilman Muradoğlu), Say Yayınları, İstanbul.
- Malinovsky, Bronislaw (2005), “İçgüdüden Duyguya”, Aşkın Anatomisi, (Der. A. Krich), İstanbul: Say Yayınları.
- Meston, M.C.-Buss, D.M. (2011), Kadınlar Neden Seks Yapar,(Çev. S. S. Gül), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Stendhal,H. B. (2004), Aşk Üzerine (Ayberk Erkay), Ankara: Lotus Yayınları.
- Taş, Songül (2011), Necati Cumalı ve Şiiri, Ankara: MEB Yayınları.
- Tura, Saffet Murat (2010), Freud'dan Lacan'a Psikanaliz, İstanbul: Kanat Yayınları.

ÇOCUK KİTAPLARINDA DEYİMLERİN KULLANIMINA BİR ÖRNEK: KIVIRCİK SALÇALI MAKARNA

Doç. Dr. Tuba ALPTEKİN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi,

alptekint6@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7813-0679

Doç. Dr. Mehmet ALPTEKİN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi,

mehmetalptekin@Kilis.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2387-2576

ÖZET

Bir dilin söz varlığı unsurları içerisinde deyim, atasözü, ikileme, çeşitli kalıp ifadeler ve dile ait sözcükler yer almaktadır. Deyimler, bir dilin zenginliğini gösteren önemli söz varlığı unsurlarındandır. Deyim, bir durum karşısında insanın duygu, düşüncesi ve tepkisini dile getirdiği kısa ve özlü anlatım ifadeleridir. Anlatımındaki çekicilik gerçek anlamdan uzaklaşarak kazandığı yeni anlam ve kalıplaşmış yapısı onu diğer söz varlığı unsurlarından ayırmaktadır. Deyimler bir durumu dile getirirken bazen birden çok sözcükle bazen de bir tek bir sözcüğün yan anlamı sayesinde gerçekleştirmektedir. Mecaz anlam taşıdığı için kimi zaman anlaşılması güç olmaktadır. Deyimler mecazlarla süslü olduğu için ait olduğu dile de zenginlik katmaktadır. Çocuk kitapları çocukların söz varlığı unsurlarını yakından tanımalarını sağlayan bir araçtır. Bu nedene çocuklar için hazırlanan kitaplarda onların yaş seviyesine uygun cümle yapıları içerisinde uygun deyimler de yer almalıdır. Nitekim deyimler, bir kavramı özel kalıp içinde ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir.

Bu araştırmanın amacı, Mustafa Yoğurtçu tarafından kaleme alınan Kıvırcık Salçalı Makarna adlı eserdeki deyim varlığını tespit etmektir. Çalışmada, nitel veri toplama yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. İnceleme sonucunda eserde, çocukların ilgisini çekecek nitelikte deyim varlığı tespit edilmiştir. Eserde, deyimlerin günlük hayatta nerede ve nasıl kullanıldığı öyküleştirme yoluyla kahramanlar üzerinden aktarılmaktadır. Çalışma sonucunda ilgili eserde 189 deyim kullanıldığı tespit edilmiş ve kitapta nasıl kullanıldığına ilişkin örnekler verilmiştir. Araştırma bulgularından hareketle ilgili kitabın deyim varlığı açısından zengin olduğu söylenebilir. Kitabın deyim yönünden zengin kullanımıyla dilin canlılığına ve kültür aktarımına kaynaklık ve söz varlığına hizmet ettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, çocuk kitabı, deyim, söz varlığı.

AN EXAMPLE OF THE USE OF IDIOMS IN CHILDREN'S BOOKS: KIVIRCIK SALÇALI MAKARNA

ABSTRACT

The vocabulary elements of a language include idioms, proverbs, reduplications, various formulaic expressions and words belonging to the language. Idioms are important vocabulary elements that show the richness of a language. Idioms are short and concise expressions in which a person expresses his/her feelings, thoughts and reactions to a situation. The attractiveness of its expression, the new meaning it gains by moving away from the real meaning and its stereotyped structure distinguish it from other vocabulary elements. While idioms express a situation, they sometimes do it with more than one word and sometimes with the connotation of a single word. Because it carries a metaphorical meaning, it is sometimes difficult to understand. Since idioms are decorated with metaphors, they also add richness to the language they belong to. Children's books are a tool that allows children to get to know the elements of vocabulary closely. For this reason, books prepared for children should include appropriate idioms in sentence structures appropriate to their age level. In fact, idioms are expressing a concept in a special pattern or with an attractive, pleasant expression.

The purpose of this research is to determine the presence of idioms in the work titled Kivircik Salçalı Makarna written by Mustafa Yoğurtçu. In the study, the document analysis method, one of the qualitative data collection methods, was used. As a result of the examination, the presence of idioms that would attract children's attention was determined in the work. In the work, where and how idioms are used in daily life is conveyed through the characters through storytelling. As a result of the study, it was determined that 189 idioms were used in the relevant work and examples were given regarding how they were used in the book. Based on the research findings, it can be said that the relevant book is rich in terms of the presence of idioms. It is seen that the book serves as a source for the liveliness of the language and cultural transmission and vocabulary with its rich use of idioms.

Key Words: Turkish, children's book, idiom, vocabulary.

GİRİŞ

Deyimler, bireyin bir durum karşısındaki tepkisini dile getiren söz varlığı unsurlarıdır. Deyimler bir dilin zenginliğini göstermesi açısından önemlidir. Dildeki kelime kadrosunu ustaca kullanılarak değişik yapılarda değişik anlatım yolları ortaya çıkmaktır (Şahin, 2004: 2). Deyimler de değişik yapı ve görevdeki kelimelerin bir araya gelerek kalıplaştığı söz öbekleridir. Anlatımındaki çekicilik gerçek anlamdan uzaklaşarak kazandığı yeni anlam ve kalıplaşmış yapısı onu diğer söz varlığı unsurlarından ayırmaktadır. Deyimler mecazlarla örülü bir yapıya sahip olup anlama ve anlatma sanatı ürünüdür. Bu yönüyle deyimler kullanılan dilin düşünsel anlamdaki yaratıcılığının da birer göstergesi niteliğindedir (Alptekin, 2023: 36).

Çocuk kitaplarının hedef kitleleri çocuklar oldukları için eserlerdeki konuya bağlı olarak onların anlayacağı gramer yapıları oluşturulmalı ve eserlerdeki söz varlığı ona göre seçilmelidir. Çocuk kitaplarındaki önemli söz varlığı unsurlarından biri de deyimlerdir. Deyimler mecaz anlam içerdikleri için erken çocukluk dönemlerinde, çocuklar tarafından anlaşılması güç ve zihinde şekillendirilmesi zor kelime öbekleridir. Bu nedenle ilk dönemlerde daha çok çocukların kendi çevrelerindeki nesne, hayvan, kavram, olay vb. aracılığıyla deyimler öğretilir. İleriki dönemlerde ise çocuk, daha geniş manada deyimleri öğrenmeye ve kullanmaya başlar. “Deyim edinimi somut ve soyut bilişsel evrelerin niteliklerine göre ilerler. Somut yönü ağır basan

deyimler birey tarafından öncelikli olarak algılanır. Soyut anlatımı ağırlıkta olanlar ise ortaokul dönemiyle birlikte daha verimli bir biçimde algılanıp yorumlanabilir.” (Barutcu ve Açık 2018: 187).

Çocuklar ilk zamanlarda çevresindeki olayları gerçeğe uygun şekilde yorumlayamamaktadır. Çocuklar duygu ve düşüncelerini açıklamakta güçlük çektikleri gibi, o duygu ve düşünceleri de gerçekle bir tutmaktadır. Olayları kendini merkezde görerek değerlendirmektedir. Soyut kavramları anlamada güçlük çekmektedir. Dolayısıyla, atasözlerini, deyimleri ve fıkraları anlamakta zorlanmaktadır (Kara Eren vd. 2018: 317).

Çocuk kitaplarında çocukların yaş özelliklerine göre seçilen deyimler onların mecazı anlamalarına yardımcı olan söz öbekleridir. Bu sayede mecaz anlam çocuğun hayal dünyasını geliştirmekte ve kelime dağarcığını artırmaktadır. Mustafa Yoğurtçu tarafından hazırlanan Kıvrıkcık Saçlı Makarna kitabındaki deyimleri belirlemek bu çalışmanın amacıdır. Çalışmadaki deyimler sınıflandırılırken deyimlerin cümleye kattığı anlam göz önüne alınmıştır. Çalışmada, Fakir Baykurt'un Eserlerinde Söz Varlığı adlı çalışmasında yer alan Deyimlerin Tümceye Kattığı Anlamlar Bağlamında Sınıflandırılması adlı gruplandırılmadan yararlanılmıştır. Bu bağlamda eserdeki deyimler; olayın durumunu belirtenler, düşüncenin durumunu belirtenler, kavramların durumunu belirtenler, nesnelere durumunu belirtenler, kişilerin durumunu belirtenler şeklinde beş başlık altında gruplandırılmıştır.

BULGULAR

1. Olayın Durumunu Belirtenler

Deyimler günlük dilde bir durumu ifade ederken meydana gelen olayın niteliği hakkında bilgi verir. Eylemin zorluğu, kolaylığı, çözüm üreticiliği, yapılaş niteliği vb. bunlardır. Eserde olayın durumu hakkında bilgi veren deyimler aşağıda verilmiştir.

Zorunda olmak

Kendimi şanslı hissettiğim tek konu süper bir babaanne ile birlikte yaşamak zorunda olmak (Yoğurtçu, 2021: 5).

Takati kalmamak

Tekrar aynı fırçayı yemeye takatim kalmamıştı (Yoğurtçu, 2021: 45).

Yem etmemek

Kardeşlerimi sana yem etmem, demiş (Yoğurtçu, 2021: 107).

Derin bir nefes almak

Masalım bitmişti. Derin bir nefes almıştım (Yoğurtçu, 2021: 109).

Yola koyulmak

Tombik ile birlikte yola koyulduk (Yoğurtçu, 2021: 109).

Başına toplanmak

Kampa vardığımızda herkes başımıza toplandı (Yoğurtçu, 2021: 113).

Aklıma gelmemek

Bizi gördüğüne bu kadar sevineceği aklıma gelmezdi (Yoğurtçu, 2021: 113).

Hayatına şekil vermek

Doğru masalı bulup hayatıma şekil verdim (Yoğurtçu, 2021: 114).

Üzerine çullanmak

Buse ve Ahsen rakip takımdanmış gibi üzerime çullanıyorlardı (Yoğurtçu, 2021: 80).

Duyduklarına inanmamamak

Duyduklarıma inanamıyorum (Yoğurtçu, 2021: 126).

Kıyamet koparmak

Eskiden olsa kıyameti koparırdım (Yoğurtçu, 2021: 123).

Sonuçlarına katlanmak

Masalı sen anlattın, sonuçlarına da sen katlandın (Yoğurtçu, 2021: 86).

Başı sıkışmak

Başımızın her sıkıştığında yardım isteyeceğiniz (Yoğurtçu, 2021: 7).

Baş etmek

Ama sanırım onlarla baş edecek güçte değilim (Yoğurtçu, 2021: 3).

Gözleri fal taşı gibi açılmak

Hepsinin gözleri fal taşı gibi açılmıştı (Yoğurtçu, 2021: 22).

Apar topar

Sabah erkenden babam uyandırdı beni. Apar topar arabaya bindik (Yoğurtçu, 2021: 54).

Atağa geçmek

İlk zamanlar biraz yadırgadığımı söylemeliyim hatta karşı atağa geçip onlara lakaplar takmayı denediğim doğrudur (Yoğurtçu, 2021: 3).

Kafasını kaldırmamak

Birçoğunuzun ailesi gibi kendini işine ve kariyerine adanmış bir çift ebeveyn, kafasını bilgisayar başından kaldırmayan erkek kardeş (Yoğurtçu, 2021: 5).

Katlanmak zorunda kalmak

Bizi eleştirmesine katlanmak zorunda kaldık (Yoğurtçu, 2021: 20).

Suya düşürmek

Ada bu planı suya düşürecek bütün olumsuzlukları sayar (Yoğurtçu, 2021: 21).

Ava giderken avlanmak

Ava giderken avlanmak daha çok yorar seni (Yoğurtçu, 2021: 25).

Gününü göstermek

Ben de gününü göstereceğimizi söyledim (Yoğurtçu, 2021: 35).

Rezil olmak

Rezil olmalara zaten alıştık da beni en çok üzen annemin gözü gibi baktığı bindallısı mahvolmuştu (Yoğurtçu, 2021: 20).

Hayata geçirmek

Planımızı hayata geçirmek için heyecanlanıyorduk (Yoğurtçu, 2021: 23).

İki çift laf etmek

Yine dayanamadım iki çift laf ettim (Yoğurtçu, 2021: 24).

Durumu kurtarmak

Durumu kurtarmaya çalıştım (Yoğurtçu, 2021: 24).

Korkunun ecele faydası olmamak

Korkunun ecele faydası yok, diyerek planı uygulamaya başladık (Yoğurtçu, 2021: 26).

İş işten geçmek

Aslı yanan kâğıdı buldu ama iş işten çoktan geçmişti (Yoğurtçu, 2021: 28).

Atağa geçmek

Planımızı öğrenmiş, atağa geçip bizim planı çürütmüştü (Yoğurtçu, 2021: 30).

Planı çürütmek

Planımızı öğrenmiş, atağa geçip bizim planı çürütmüştü (Yoğurtçu, 2021: 30).

Kazdığı kuyuya düşmek

Ama kazdığı kuyuya kendisi düşecekti (Yoğurtçu, 2021: 31).

İşini gücünü bırakmak

Bu insanlar işlerini güçlerini bırakıp bizi görmeye geldi? (Yoğurtçu, 2021: 31).

Can atmak

Daha dün Bayan Mor'u bu hâlde görmek için can atan ben, korkudan nereye saklanacağımı bilemiyordum (Yoğurtçu, 2021: 33).

Nereye saklanacağını bilememek

Daha dün Bayan Mor'u bu hâlde görmek için can atan ben, korkudan nereye saklanacağımı bilemiyordum (Yoğurtçu, 2021: 33).

Kıyamet koparmak

Eve girdiğimizde kıyameti kopardı (Yoğurtçu, 2021: 36).

Ders çıkarmak

Peki, ben bundan nasıl bir ders çıkarmalıyım? (Yoğurtçu, 2021: 38).

İşin içinden çıkamamak

Düşündüm, taşındım ama bir türlü işin içinden çıkamadım (Yoğurtçu, 2021: 38).

Göz göze gelmek

Babam ile annem göz göze geldi (Yoğurtçu, 2021: 42).

Haksızlığa uğramak

Defalarca haksızlığa uğrayıp rezil olmuşum (Yoğurtçu, 2021: 41).

Rezil olmak

Defalarca haksızlığa uğrayıp rezil olmuşum (Yoğurtçu, 2021: 41).

Kulaklarına inanmamak

Kulaklarıma inanamadım. Bir deniz kaplumbağası benimle konuşuyordu (Yoğurtçu, 2021: 65).

Etrafı kolaçan etmek

Burada insan kokusu var diye etrafı kolaçan etmeye başlamış (Yoğurtçu, 2021: 103).

Gözüne inanmamak

Duşların önünde beni bekleyen arkadaşlarım gözlerine inanamadı (Yoğurtçu, 2021: 59).

Canını kurtarmak

Hasta anamın canını kurtarmak için çıkacağım (Yoğurtçu, 2021: 105).

Yüreğine dokunmak

Anasının lafi devin yüreğine dokunmuş (Yoğurtçu, 2021: 105).

Eli ayağı titremek

Heyecandan elim ayağım titriyordu (Yoğurtçu, 2021: 106).

Olan biteni anlatmak

Aslı'ya olan biteni anlatamazdım (Yoğurtçu, 2021: 93).

Şansa kalmak

Güya bizim işimiz şansa kalmış (Yoğurtçu, 2021: 93).

Ters tepmek

Hatta ters tepmişti bile diyebilirim (Yoğurtçu, 2021: 95).

Yolunda gitmek

Buse ve saz ekibi ne yapıp edip beni mahcup etmenin bir yolunu bulmuşlardı. Her şey yolunda gitmişti başlarda (Yoğurtçu, 2021: 20).

2. Düşüncenin Durumunu Belirtenler

Düşünebilme yetisinin bir sonucu olan düşünce, insanoğlunu diğer canlılardan ayıran bir özelliktir. Soyut bir kavram olan düşünce somutlaştırma yoluyla anlaşılır hâle gelmektedir. Deyimler bazen bir durumu ifade ederken düşüncemizin derinliğini ortaya koymaktadır. Eserde düşüncenin durumunu ifade eden deyimler şöyledir:

Hayal etmek

Büyük bir ağaç gölgesi olduğunu ve sınırsız para kaynağı sağladığını söylersen hayal etmenizi kolaylaştırmış olurum (Yoğurtçu, 2021: 7).

Hayallerini süslemek

Benim hayallerimi süsleyen özellikleri vardır (Yoğurtçu, 2021: 10).

İtici gelmek

Belki de sadece bana itici geliyor (Yoğurtçu, 2021: 13).

Ön yargılı olmak

Sizin aklınızda bir ön yargı oluşturmak istemem (Yoğurtçu, 2021: 13).

Köşeye sıkıştırmak

Beni köşeye sıkıştırmaya çalışan bir yetişkin (Yoğurtçu, 2021: 14).

Hak etmek

Anlayacağınız iyi bir dersi hak etmişlerdi (Yoğurtçu, 2021: 20).

Aklı almamak

Aklınızın almayacağı kadar suya ihtiyacımız var (Yoğurtçu, 2021: 21).

Kafasına yatmak

Plan herkesin kafasına yatmıştı (Yoğurtçu, 2021: 23).

Lafı gediğine koymak

Lafı gediğine koydum diye sevinirken Aslı koluma girdi (Yoğurtçu, 2021: 24).

Aklını kurcalamak

Aslında bu soru hepimizin aklını kurcalıyordu (Yoğurtçu, 2021: 34).

Düşünüp taşınmak

Düşündüm, taşındım ama bir türlü işin içinden çıkamadım (Yoğurtçu, 2021: 38).

Aklı karışmak

Aklım büsbütün karışmıştı (Yoğurtçu, 2021: 38).

Düşünüp taşınmak

Dev anası düşünüp taşınmış (Yoğurtçu, 2021: 103).

Boşa çıkarmak

Sonra devin umutlarını boşa çıkardın (Yoğurtçu, 2021: 101).

Hayatı zindan etmek

Bana hayatımı zindan eden Buse'ydi (Yoğurtçu, 2021: 99).

Vaat etmek

Sen daha çok şey vaat edip devin aklını karıştırdın (Yoğurtçu, 2021: 101).

Aklını karıştırmak

Sen daha çok şey vaat edip devin aklını karıştırdın (Yoğurtçu, 2021: 101).

Kafasını karıştırmak

Ejderhanın kafasını karıştırmak için bir o dala bir bu dala atlamış (Yoğurtçu, 2021: 91).

Düşünüp taşınmak

Düşünüp taşınıp anlatmaya başladım (Yoğurtçu, 2021: 89).

Yüzünden düşen bin parça olmak

Kızlar daha önce gelmişti ve hepsinin yüzünden düşen bin parçaydı (Yoğurtçu, 2021: 42).

Aklını kurcalamak

En çok da başın sıkışınca yanında olacağım diyen babaannem aklımı kurcalıyordu (Yoğurtçu, 2021: 60).

3. Kavramların Durumunu Belirtenler

Kavram; bir nesnenin, bir duygunun ya da düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, anlamı, anlam yükü (URL 2) şeklinde tanımlanmaktadır. Kavramlar genellikle soyutun somutlaştırılması olarak kabul edilir. Düşünce dünyamızdaki kavramların kolay anlaşılması için bu önemli bir durumdur. Deyimlerde de kavramların durumlarını ifade eden örnekler görmek mümkündür. Eserde, kavramların durumunu belirten deyimler şunlardır:

İşe yaramak

Masal işe yaramamıştı. Masal da kuyudan çıkıp yetişiyordum ve mutlu sonla bitiyordu (Yoğurtçu, 2021: 82).

Mutlu sonla bitmek

Masal işe yaramamıştı. Masal da kuyudan çıkıp yetişiyordum ve mutlu sonla bitiyordu (Yoğurtçu, 2021: 82).

Kulağa hoş gelmek

Kulağa ne kadar hoş geliyor değil mi? (Yoğurtçu, 2021: 23).

Yüzünü kara çıkarmak

Hocam, biliyorsunuz ben sizin yüzünüzü kara çıkarmadım (Yoğurtçu, 2021: 24).

Gözünü kör etmek

İntikam ateşi, gözümü kör etmişti (Yoğurtçu, 2021: 25).

4. Nesnelerin Durumunu Belirtenler

Nesne; belli bir ağırlığı, kitlesi, oylumu, rengi, maddesi olan her türlü cansız varlıktır (URL 1). Nesneler, dünyamızı şekillendiren ve kullanışla hâle getiren unsurlardır. Deyimlerin içerisinde çevremizde yer alan nesneler mevcuttur. Bu nesneler bazen reel anlamlarıyla yer alırken bazen de düşünce süzgecimizden geçerek mecaz anlam kazanırlar. Eserde yer alan nesnelerin durumunu belirten deyimler şunlardır:

Boğazından geçmemek

Sevinçten kahvaltı yapamıyordum. Boğazımdan geçmiyordu (Yoğurtçu, 2021: 24).

Ağızına layık olmak

Ağızınıza layık mükemmel bir salçalı makarna (Yoğurtçu, 2021: 127).

Amansız derde yakalanmak

Bey'in karısı amansız bir derde yakalanmış (Yoğurtçu, 2021: 72).

Leş kargası

Leş kargası, aç karga aklınıza gelebilecek her kötü sıfatı çekinmeden kargalara yakıştırmışlar (Yoğurtçu, 2021: 4).

Gözü gibi bakmak

Rezil olmalara zaten alıştık da beni en çok üzen annemin gözü gibi baktığı bindallısı mahvolmuştu (Yoğurtçu, 2021: 20).

Saçını değirmende ağartmak

O saçlar gerçekten de değirmende ağarmamış (Yoğurtçu, 2021: 7).

Dişinin kavuğuna yetmemek

Bunun üzerine Güngüzeli, ben senin dışının kavuğuna yetmem (Yoğurtçu, 2021: 91).

5. Kişilerin Durumunu Belirtenler

Deyimler günlük dilde bazen kişilerin ruh hâllerini, olay karşısındaki durumlarını, tavırlarını ve bazı kişisel özelliklerini ortaya koyabilir. Bu genellikle dıştan yapılan gözlemlerle ortaya konulmaktadır. Bu benzetmelerde tabiat olaylarından, hayvanların özelliklerinden, tabiattaki diğer nesnelere özelliklerinden çeşitli şekillerde yararlanılmaktadır.

Hayal kurmak

Aynaya baktığımda böyle hayaller kurma konusunda pek de haksız sayılmam (Yoğurtçu, 2021: 3).

Haksız sayılmamak

Aynaya baktığımda böyle hayaller kurma konusunda pek de haksız sayılmam (Yoğurtçu, 2021: 3).

Keyfi kaçmak

Herkesin keyfi kaçmıştı (Yoğurtçu, 2021: 60).

Saflığına gelmek

Saflığıma denk geldi, bu gereksiz neşeyi anlayamamıştım (Yoğurtçu, 2021: 10).

Başına iş açmak

Yine başımıza iş açacağız (Yoğurtçu, 2021: 29).

Lakap takmak

İlk zamanlar biraz yadırgadığımı söylemeliyim hatta karşı atağa geçip onlara lakaplar takmayı denediğim doğrudur (Yoğurtçu, 2021: 3).

Kendini adamak

Birçoğunuzun ailesi gibi kendini işine ve kariyerine adanmış bir çift ebeveyn, kafasını bilgisayar başından kaldırmayan erkek kardeş (Yoğurtçu, 2021: 5).

Şanslı hissetmek

Kendimi şanslı hissettiğim tek konu süper bir babaanne ile birlikte yaşamak zorunda olmak (Yoğurtçu, 2021: 5).

Yaramazlık yapmak

Babam, çocuğu yaramazlık yapmış bir veli utancı ile huzurevine gitmiş, şikâyetçi olmamaları için babaannem adına defalarca özür dilemişti (Yoğurtçu, 2021: 6).

Hafife almak

Herkes gibi ben de babaannemi ilk zamanlar hafife aldım (Yoğurtçu, 2021: 7).

Yalancısı olmak

Ben babaannemin yalancısıyım (Yoğurtçu, 2021: 8).

Hafife almak

Arka sıralardaki öğrenciler arasında hafife alınmaz bir şöhretim var (Yoğurtçu, 2021: 8).

Ağzına yakışmak

Bu sözü duyduğumda kıyamadığım tek kişi odur. Nedense onun ağzına yakışır (Yoğurtçu, 2021: 9).

Ağız kulaklarında olmak

Ağız her an kulaklarındadır (Yoğurtçu, 2021: 10).

Baş belası olmak

Buse, tam bir baş belasıdır (Yoğurtçu, 2021: 13).

Gözü üzerinde olmak

Törenlerde, teneffüslerde gözü hep üzerimdedir (Yoğurtçu, 2021: 14).

Açığımı kollamak

Hiç durmadan açığımı kollar (Yoğurtçu, 2021: 14).

Ders vermek

Okulun son günlerine yaklaşırken karşı gruba şöyle bir ders verelim (Yoğurtçu, 2021: 19).

Ev sahipliği yapmak

Bayan Mor her aileden bir çocuğa ev sahipliği yapmasını rica etmişti (Yoğurtçu, 2021: 19).

Rezil olmak

Anne ve babalarına rezil olduk (Yoğurtçu, 2021: 20).

Yüzüne vurmak

Ne kadar güvenilmez bir öğrenci olduğumu defalarca yüzüme vurup durdu (Yoğurtçu, 2021: 20).

Bir kulağımdan girip diğerinden çıkmak

Babaannemin sözleri bir kulağımdan girip diğerinden çıkmıştı bile (Yoğurtçu, 2021: 25).

Göz teması kurmamak

Kimseyle göz teması kurmadan buradan çıkıp gidelim (Yoğurtçu, 2021: 29).

Gözünün içine bakmak

Arkadaşlarım gözümün içine bakıyorlardı (Yoğurtçu, 2021: 29).

İlk adımı atmak

İlk adımı Cemre attı. (Yoğurtçu, 2021: 30)

Diline dolamak

Herkesin diline doladığı o mor kıyafeti sular içerisindeydi (Yoğurtçu, 2021: 32).

Gözüne ilişmek

Buse gözüme ilişti (Yoğurtçu, 2021: 31).

Gözyaşlarına hâkim olamamak

Gözyaşlarına hâkim olamadığımı gördük (Yoğurtçu, 2021: 33).

Fırça yemek

Tekrar aynı fırçayı yemeye takatim kalmamıştı (Yoğurtçu, 2021: 45).

Kaşlarını çatmak

O an kaşlarının çatık olduğunu gördük (Yoğurtçu, 2021: 33).

Dilinden dökülmek

Yolda dilimden şu cümleler döküldü (Yoğurtçu, 2021: 33).

Duymazdan gelmek

Konuşmamı duymazdan gelmişti Bayan Mor (Yoğurtçu, 2021: 33).

Sözünü kesmek

Bayan Mor kesin bir dille sözümü kesti (Yoğurtçu, 2021: 33).

Gözden geçirmek

Sadece sabah planı tekrar gözden geçirmiştik (Yoğurtçu, 2021: 34).

Gözleri kocaman olmak

Gözlerimiz kocaman olmuştu (Yoğurtçu, 2021: 34).

Elinden geleni yapmak

Cem elinden geleni yapmıştı ama bizim için değil Buse için (Yoğurtçu, 2021: 35).

Alay etmek

Kendimizle alay ettiğimiz anlar oldu (Yoğurtçu, 2021: 36).

Yüzüne bakmamak

Bayan Mor yüzümüze bile bakmıyordu (Yoğurtçu, 2021: 36).

Taraf tutmamak

Aile kavgalarında taraf tutmazdı (Yoğurtçu, 2021: 37).

Güvenini kaybetmek

En kötüsü ailenizin güvenini kaybettiniz (Yoğurtçu, 2021: 43).

Kara kara düşünmek

Biz kara kara düşünürken İspikçi kardeşim Ege bisikletiyle okula geldi (Yoğurtçu, 2021: 44).

Kem küm etmek

Babam önce kem küm etti sonra listeyi telefonundan saydı (Yoğurtçu, 2021: 51).

Yutmamak

Babaannem numaramı yutmamıştı (Yoğurtçu, 2021: 53).

Tadını çıkarmak

Buse'ye rağmen kampın tadını çıkaralım istiyordum (Yoğurtçu, 2021: 57).

Dar etmek

Sana burayı dar etmek için elimden geleni yapacağım (Yoğurtçu, 2021: 57).

Elinden geleni yapmak

Sana burayı dar etmek için elimden geleni yapacağım (Yoğurtçu, 2021: 57).

Gözü pek olmak

Güngüzeli'nin gözü pekmiş (Yoğurtçu, 2021: 73).

Ders vermek

Hem şifalı çiçeği almış hem de ejderhaya iyi bir ders vermişti (Yoğurtçu, 2021: 74).

Umudunu yitirmek

Tam umudumu yitirdiğim anda Tombik yine görünmüştü (Yoğurtçu, 2021: 85).

Gurur duymak

Dev anası yetiştirdiği evlatla gurur duymuş (Yoğurtçu, 2021: 105).

Başı sıkışmak

Başının sıkıştığı her an yanında olacağıma söz vermiştim, senin de başın fena hâlde sıkıştı (Yoğurtçu, 2021: 67).

Söz vermek

Başının sıkıştığı her an yanında olacağıma söz vermiştim, senin de başın fena hâlde sıkıştı (Yoğurtçu, 2021: 67)

Laf sokmak

Dikkat edin hiçbir yeri yakmayın, diye laf soktu (Yoğurtçu, 2021: 118).

Yaşama tutunmak

Birbirlerini yaşama tutundurmak için çok gayret sarf ettiler (Yoğurtçu, 2021: 117).

Gayret sarf etmek

Birbirlerini yaşama tutundurmak için çok gayret sarf ettiler (Yoğurtçu, 2021: 117).

İlk adımı atmak

Geleceğimi düzenlemek için ilk adımı atmıştım (Yoğurtçu, 2021: 119).

Gururunu yenmek

Gururunu yenip onla dost oldun bu sayede geleceğini de kurtardın (Yoğurtçu, 2021: 126).

Dost olmak

Gururunu yenip onla dost oldun bu sayede geleceğini de kurtardın (Yoğurtçu, 2021: 126).

Geleceğini kurtarmak

Gururunu yenip onla dost oldun bu sayede geleceğini de kurtardın (Yoğurtçu, 2021: 126).

Yüzü gülmemek

Bir kez olsun yüzüm gülmemişti (Yoğurtçu, 2021: 115).

Hayatını adamak

Hayatını eğitime adanmış bir kadının önünde saygıyla eğilmek gerektiğini anladım (Yoğurtçu, 2021: 116).

Önünde saygıyla eğilmek

Hayatını eğitime adanmış bir kadının önünde saygıyla eğilmek gerektiğini anladım (Yoğurtçu, 2021: 116).

Gözyaşlarına hâkim olamamak

Babaannem gözyaşlarına hâkim olamadı (Yoğurtçu, 2021: 124).

Gözünün içine bakmak

Buse gözlerimin içine baktı (Yoğurtçu, 2021: 96).

Başka çaresi olmamak

Tombik'e güvenmekten başka çarem yoktu (Yoğurtçu, 2021: 96).

Düzene sokmak

Hayatımızı düzene sokalım derken hayattan olmak da vardı (Yoğurtçu, 2021: 102)

Peşinden koşmak

Ejderha, devin peşinden koşmuş (Yoğurtçu, 2021: 107).

Başı sıkışmak

En çok da başın sıkışınca yanında olacağım diyen babaannem aklımı kurcalıyordu (Yoğurtçu, 2021: 60).

Yanında olmak

En çok da başın sıkışınca yanında olacağım diyen babaannem aklımı kurcalıyordu (Yoğurtçu, 2021: 60).

Öne atılmak

Benden önce öne atılır ve ağızlarının payını vermek için elinden geleni yapar (Yoğurtçu, 2021: 10).

Ağzının payını vermek

Benden önce öne atılır ve ağızlarının payını vermek için elinden geleni yapar (Yoğurtçu, 2021: 10).

Elinden geleni yapmak

Benden önce öne atılır ve ağızlarının payını vermek için elinden geleni yapar (Yoğurtçu, 2021: 10).

Mahcup etmek

Buse ve saz ekibi ne yapıp edip beni mahcup etmenin bir yolunu bulmuşlardı (Yoğurtçu, 2021: 20).

Bir yolunu bulmak

Buse ve saz ekibi ne yapıp edip beni mahcup etmenin bir yolunu bulmuşlardı (Yoğurtçu, 2021: 20).

Gözü olmamak

Benim çokta gözüm yok ama madem canına susadın bir lokmalık hatırını kırmayayım, demiş (Yoğurtçu, 2021: 91).

Canına susamak

Benim çokta gözüm yok ama madem canına susadın bir lokmalık hatırını kırmayayım, demiş (Yoğurtçu, 2021: 91).

Hatırını kırmamak

Benim çokta gözüm yok ama madem canına susadın bir lokmalık hatırını kırmayayım, demiş (Yoğurtçu, 2021: 91).

Yalvarıp yakarmak

Yalvarıp yakarıp not dilenerek alınan teşekkürün, takdirin kime faydası var? (Yoğurtçu, 2021: 24).

İçi kan ağlamak

Yapmamız gereken içimiz kan ağlasa bile, kan kusup kızılçık şerbeti içtim diyerek etrafa gülücükler saçarak çıkmaktı (Yoğurtçu, 2021: 29).

Kan kusup kızılçık şerbeti içmek

Yapmamız gereken içimiz kan ağlasa bile, kan kusup kızılçık şerbeti içtim diyerek etrafa gülücükler saçarak çıkmaktı (Yoğurtçu, 2021: 29).

Etrafa gülücükler saçmak

Yapmamız gereken içimiz kan ağlasa bile, kan kusup kızılçık şerbeti içtim diyerek etrafa gülücükler saçarak çıkmaktı (Yoğurtçu, 2021: 29).

Şahit olmak

Etrafta hayatta hiç şahit olmadığım bir sessizlik hâkim olmuştu. Çıt çıkmıyordu (Yoğurtçu, 2021: 32).

Çıt çıkmamak

Etrafta hayatta hiç şahit olmadığım bir sessizlik hâkim olmuştu. Çıt çıkmıyordu (Yoğurtçu, 2021: 32)

Karalamak

İçeride babamla konuşmaya, bizi karalamaya devam etti (Yoğurtçu, 2021: 36).

Kulaklarından ateş çıkmak

Uzun bir süre sonra babam içeriden çıktı. Kulaklarından ateş çıkıyordu (Yoğurtçu, 2021: 36).

Başı sıkışmak

Ne zaman başın sıkışsa yardımcı olacağım ama kararları sen kendin vereceksin (Yoğurtçu, 2021: 53).

Yardımcı olmak

Ne zaman başın sıkışsa yardımcı olacağım ama kararları sen kendin vereceksin (Yoğurtçu, 2021: 53).

Karar vermek

Ne zaman başın sıkışsa yardımcı olacağım ama kararları sen kendin vereceksin (Yoğurtçu, 2021: 53).

Üstesinden gelmek

“Ben sadece tek başına sorunlarının üstesinden gelmeye çalışanlara doğru yolu göstermek için masallar anlatırım.” dedi (Yoğurtçu, 2021: 71).

Yol göstermek

“Ben sadece tek başına sorunlarının üstesinden gelmeye çalışanlara doğru yolu göstermek için masallar anlatırım.” dedi (Yoğurtçu, 2021: 71).

Yolundan çevirmek

Restorana gidene kadar onlarca kişi beni yolumdan çevirip tebrik etti (Yoğurtçu, 2021: 80).

Tebrik etmek

Restorana gidene kadar onlarca kişi beni yolumdan çevirip tebrik etti (Yoğurtçu, 2021: 80).

Baltayı taşa vurmak

Yine baltayı taşa vurmuştum (Yoğurtçu, 2021: 87).

Derdine derman olmak

Benim bu şehirden çıkıp annemin derdine derman olan çiçeği bulmam lazım, demiş (Yoğurtçu, 2021: 88).

Haklılık payı olmak

Hepsinin haklılık payı vardı (Yoğurtçu, 2021: 114).

Hayatı yoluna girmek

Birinin daha hayatı yoluna girecektir, diye düşündüm (Yoğurtçu, 2021: 115).

Kendini kurtarmak

Son bir gayretle kendimi kurtarmaya çalışırken suda baloncuklar gördüm (Yoğurtçu, 2021: 95).

Üstesinden gelmek

Bir türlü üstesinden gelemediğin korkuların (Yoğurtçu, 2021: 125).

Hayattan olmak

Hayatımızı düzene sokalım derken hayattan olmak da vardı (Yoğurtçu, 2021: 102)

Yol göstermek

Ben sadece yol gösterdim (Yoğurtçu, 2021: 125).

Özür dilemek

Babam, çocuğu yaramazlık yapmış bir veli utancı ile huzurevine gitmiş, şikâyetçi olmamaları için babaannem adına defalarca özür dilemişti (Yoğurtçu, 2021: 6).

Başını yakmak

Ayrıca bu kitap ailelerinin eline geçerse kendimi yaktığım gibi onların da başını yakabilirim (Yoğurtçu, 2021: 8).

Kıyamet koparmak

Kırmızı Kafa demeye kalktığında kıyamet kopar (Yoğurtçu, 2021: 10).

Dalga geçmek

Akıllarınca senle dalga geçiyorlar.” dedi (Yoğurtçu, 2021: 10).

Arasını açmak

İnsanların arasını açmaktan, onların zaaflarını bulup onlarla alay etmekten zevk alır (Yoğurtçu, 2021: 13).

Alay etmek

İnsanların arasını açmaktan, onların zaaflarını bulup onlarla alay etmekten zevk alır (Yoğurtçu, 2021: 13).5

Rezil etmek

Hayata en büyük hedefi, beni rezil etmektir (Yoğurtçu, 2021: 13).

SONUÇ

İlgili eserde 189 deyim varlığı tespit edilmiştir. Bu sonuç ise ilgili eserin deyim bakımından zengin olduğunu göstermektedir. Eserdeki deyimlerin olayın durumunu belirtenler (50), düşüncenin durumunu belirtenler (21), kavramların durumunu belirtenler (5), nesnelerin durumunu belirtenler (7), kişilerin durumunu belirtenler (106) tane olduğu toplamda 189 tane tespit edilmiştir.

Soyut olan deyimlerin özellikle küçük yaş gruplarındaki çocuklar tarafından algılanması zor olabilmektedir. Bu eserde ise deyimler, cümle içerisinde çocukların rahatlıkla anlayabileceği şekilde kullanılmıştır. Yani çocuk bağlamdan yola çıkarak anlamını bilmediği deyimleri doğru olarak anlayabilmektedir.

İlgili eserde yer alan görseller, deyimlerin anlamlarına ilişkin çocukların çıkarım yapmalarını sağlamaktadır.

Kitapta yer alan olaylar çocukların okul hayatında karşılaşılabileceği durumlardır. Olası durumlarda çocukların ne yapabileceklerine ilişkin yol göstermekte ve mücadele etmeleri iletileri verilmektedir.

Kitaptaki olaylar, çocukların hayal gücünü geliştirebilecek niteliktedir.

Kitapta kara ve deniz kaplumbağalarına ilişkin bilgiler verilerek çocukların genel kültürleri geliştirilmektedir.

- Saçları kızıl olduğu için dalga geçilen kahraman kendisini fiziksel olarak beğenmemektedir. Yaşadığı olaylar sonucunda çocuk, kendisi ile barışık olmayı öğrenmiştir. Bu durum da çocuklara örnek olmaktadır.

KAYNAKÇA

Akyalçın, N., Aydoğan, D., Coşkun, C. ve Gürcü, H. (2020). *Fakir Baykurt'un eserlerinde söz varlığı unsurları*. Rating Academy Ar-Ge Yazılım Yayıncılık Eğitim Danışmanlık ve Organizasyon Ticaret Limited Şirketi.

Alptekin, M. (2023). Dijital çocuk kitaplarında söz varlığı unsurları: TRT çocuk bizim masallar serisi. Elif Aydın (Ed.), *Dijital çağda çocuk edebiyatı* içinde (1. Baskı, ss. 35-70), Nobel Yayıncılık.

Barutcu, T. ve Açık, F. (2018). Çocuk edebiyatı ürünlerinde yer alan deyimlerin kültür aktarımındaki rolü ve Türkçe ders kitaplarındaki deyimlerle örtüşme düzeyi. *Bilgi* (86), 183-209.

Kara Eren, C., Arslan, E., Dönmez, Z., Davarcıoğlu, S., vd. (2019). Okul öncesi öykü kitaplarında yer alan deyimler ve çocukların bu deyimlere ilişkin algılarının resimleri aracılığıyla incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 315-351.

Şahin, H. (2004). *Türkçede organ isimleriyle kurulmuş deyimler*. Uludağ Üniversitesi Yayınları.

Yoğurtçu, M. (2021). *Kıvırcık salçalı makarna*. Drama Yayınevi.

URL1:

https://www.google.com/search?q=nesne+nedir&sca_esv=0162a739e8c9f12e&sxsrf=ADLYWIJqfoj04rbsMCEnH8qXfQyCLb5Q_g%3A1729151812254&ei=RMMQZ_2MD76Oxc8PoPGNuAY&oq=nesne+nedir&gs_l=Exnd3Mtd2l6LXNlcnAiC25lc25lIG5lZGlyKgIIADINEAAyGAQYsQMYQxiKBTIFEAAyGAQyBRAAGIAEMgUQABiABDIFEAAyGAQyBRAAGIAEMgUQABiABDIFEAAyGAQyBRAAGIAEMgUQABiABEiREFDwBFjwBHABeAGQAQCYAZcBoAGXAaoBAzAuMbgBACgBAPgBAZgCAqACrAHCAGoQABiwAxjWBBhHmAMAIAYBkAYIKgcDMS4xoAf1BA&sclient=gws-wiz-serp

URL2:

https://www.google.com/search?q=kavram+nedir&sca_esv=0162a739e8c9f12e&sxsrf=ADLYWILO1GpSYTfhWQFbCIT7Tzh_7UYSMw%3A1729152555592&ei=K8YQZ4nvI5aTxc8P4Jm9uAY&oq=kavram+nedir&gs_l=Exnd3Mtd2l6LXNlcnAiDGthdnJhbSBuZWRpcioC CAAYCxAAGIAEGLEDGIMBMgUQABiABDIFEAAyGAQyBRAAGIAEMgUQABiABDIFEAAyGAQyBRAAGIAEMgUQABiABDIFEAAyGAQyCBAAGKIEGikFSPQsUABY2xlwAXgBkAEAmAHfAaABYw-qAQYwLjExLjG4AQHIAQD4AQGYAg2gAtQQqAIUwgIHECMYJxjqAsICBxAuGCcY6gLCaHYQABgDGLQCGOUCGOoCGIwDGI8B2AEBwgIWEc4YAXi0AhjAhjqAhiMAxiPAdgBAcICDhAAGIAEGLEDGIMBGloFwgIOEC4YgAQYsQMYgwEYigXCAgsQLhiABBixAxiDAcICERAUgIAEGLEDGIMBGMcBGK8BwgIIEAAyGAQYsQPCAggQLhiABBixA8ICBBajGCfCAGoQABiABBhDGIoFwgIPECMYgAQYJxiKBRhGGPkBwgIOEC4YgAQYxwEYjgUYrwHCAicQABiABBikBRhGGPkBGJcFGIwFGN0EGEYY-QEY9AMY9QMY9gPYAQHCAh0QLhiABBjHARiOBRivARiXBRjcBBjeBBjgBNgBAcICDhAuGIAEGLEDGMcBGK8BwgIHEAAyGAQYcpgDE7oGBggBEAEYC5IHBjEuMTAuMqAHp4gB&sclient=gws-wiz-serp

“SOĞUKTAN KORKMAYAN TEK KUŞ” YAPITINDA ÇOCUK DÜNYASI VE MEVSİMLERİN BETİMLENİŞİ

Doç. Dr. Tuba ALPTEKİN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi,

alptekint6@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7813-0679

Doç. Dr. Mehmet ALPTEKİN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi,

mehmetalptekin@Kilis.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2387-2576

ÖZET

Soğuktan Korkmayan Tek Kuş adlı masal kitabında; kar yağsa, kartopu oynasak ve kardan adam yapsak diyen çocukların aksine kıştan bıkan ve neredeyse yaz mevsimini unutan insanlar anlatılmaktadır. Kışın bu denli uzun sürmesi, insanların hayatını ve psikolojisini öyle etkilemiştir ki insanlar sürekli uyumaktadır. Günde bir kez uyanan insanlar, kalktıklarında sıcaklığı kontrol edip tekrar uyumaktadır. Hayatın monotonluğundan sıkılan kitabın başkahramanı Riki, bir şeyleri değiştirmenin vakti geldiğini düşünür. Riki, kış mevsimini bularak onunla konuşması gerektiğini düşünür ve bunun için dünyanın en soğuk yerine gitmesi gerektiğine karar verir. Zarminski'nin dünyanın en soğuk yeri olduğunu trendeki kondüktörden öğrenen Riki, hemen oraya gider. Soğuk sokaklarda tek başına yürürken karşısına “Soğuktan Korkmayan Tek Kuş” isimli kuş çıkar. Ona kış mevsiminin yerini bilip bilmediğini sorar, o ise bildiğini ve para karşılığında kendisini götürebileceğini söyler. Ona inanmaktan başka çaresi olmayan Riki, mecburen kuşun teklifini kabul eder. Birlikte Dört Mevsim Oteli'ne giderler ve Riki orada mevsimleri görme fırsatı yakalar. İlkbahar ve sonbahar kadın; kış ve yaz ise erkek karakter şeklinde tasvir edilmiştir. Mevsim değişikliği için ise kış mevsiminin uyanması ve ilkbaharı öperek uyandırması gerekmektedir. Kış mevsimi uyandıktan sonra her zamanki şeyi yapsa da ilkbaharı bir türlü uyandıramaz. Bunun üzerine kuş, Riki'ye ilkbaharı kendisinin yerine onun öpmesini söyler. Riki, ilkbaharı öptükten sonra uyandırır ve kış mevsimi uyumak için odasına gider. İlkbaharın uyandığı andan itibaren buzlar erimeye ve hava ılımaya başlar. Bu sayede kahraman amacına ulaşır ve evine döner. Nitel bir yaklaşımın benimsendiği çalışma, doküman analizi deseniyle kurgulanmıştır.

Çalışmada, Zoran Drvenkar tarafından yazılan “Soğuktan Korkmayan Tek Kuş” isimli kitap incelenmiştir. Çalışma “Kış mevsiminin insanların hayatını etkilemesi, Riki'nin harekete geçmesi, Riki'nin mevsimleri buluşu, Mevsimlerin betimlenişi ve İlkbaharın gelişi” şeklinde beş başlık altında değerlendirilmiştir. Eserde; çocuk okurlara, zorluklar karşısında mücadele etmeleri ve geleceğe umutlu bakmaları iletileri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk dünyası, çocuk yapıtı, mevsimler, mevsimlerin betimlenişi.

CHILDREN’S WORLD AND THE DESCRIPTION OF SEASONS IN THE WORK “SOĞUKTAN KORKMAYAN TEK KUŞ”

ABSTRACT

In the storybook *Soğuktan Korkmayan Tek Kuş*, unlike children who say "If it snows, we can play snowballs and make snowmen", people who are tired of winter and almost forget about summer are told. The fact that winter lasts so long has affected people's lives and psychology so much that people sleep all the time. People who wake up once a day check the temperature when they wake up and go back to sleep. The protagonist of the book, Riki, who is bored with the motility of life, thinks that it is time to change something. Riki thinks that he needs to find the winter season and talk to it, and decides that he needs to go to the coldest place in the world for this. Learning from the conductor on the train that Zaminski is the coldest place in the world, Riki goes there immediately. While walking alone on the cold streets, he comes across a bird called "The Only Bird Who Is Not Afraid of the Cold". He asks him if he knows where the winter season is, and he says that he knows and can take him for money. Having no choice but to believe him, Riki is forced to accept the bird's offer. They go to the Four Seasons Hotel together and Riki gets the chance to see the seasons there. Spring and autumn are depicted as female characters; winter and summer are depicted as male characters. In order for the seasons to change, winter needs to wake up and kiss spring to wake it up. After winter wakes up, he does what he always does, but he can't wake spring up. Thereupon, the bird tells Riki to kiss spring instead of him. Riki wakes up spring after kissing it and winter goes to his room to sleep. From the moment spring wakes up, the ice starts to melt and the weather starts to get warmer. In this way, the hero achieves his goal and returns home. The study, which adopts a qualitative approach, is structured with a document analysis pattern.

The study examined the book “*Soğuktan Korkmayan Tek Kuş*” written by Zoran Drvenkar. The study was evaluated under five headings: "The impact of winter on people's lives, Riki's taking action, Riki's invention of the seasons, the description of the seasons and the arrival of Spring". In the work; Child readers were given messages to struggle against difficulties and look hopeful to the future.

Key Words: Children's world, children's work, seasons, description of seasons.

GİRİŞ

Çocuk kitapları, özelliklerinin çıkış noktası hedef kitesinin yaş grubu olan, 0-8 yaş aralığındaki çocuklar için hazırlanmış kitaplar olarak tanımlanmaktadır (Ural, 2013). Çocuk kitaplarının hedef kitlesi çocuklardır. Bu nedenle çocukların yaş grubu dikkate alınarak hazırlanır. Çocuk kitapları birçok konuda yazılmasına karşın çocukların kendilerini ve çevrelerini tanımaları amacını güder. Çünkü bu dönemlerinde çocuklar yaşadıkları dünyayı keşfetmeye, öğrenmeye ve anlamlandırmaya meraklıdırlar ve çevresindeki olayları, durumları ve diğer öğeleri sürekli sorgulamaya isteklidirler (Alptekin, 2018: 76). “Çocuklar için hazırlanan eserlerin görsel ve dilsel nitelikleriyle, çocukların duygu ve düşünce dünyalarında istenilen etkiyi bırakabilmesi için bu özelliklere uygun olarak hazırlanması gerekir.” (Ayдын ve Uzun, 2020: 315).

Çocukların soyut kavramaları somutlaştırarak zihninde oluşturmasında çocuk kitaplarının önemi büyüktür. Kitapta sunulanların somutlaştırılmasında kişileştirme, benzetme, karşılaştırma gibi edebi sanatlardan faydalanılır. Ayrıca resimli çocuk kitaplarında da yine gerçekleştirilen çizimlerle bunlar desteklenir. Çocuk kitaplarında öğretilen soyu kavramlardan biri de mevsimlerdir. Yıl içerisinde Güneş ışınlarının dünya üzerindeki bir noktaya bazen dik

ya da dike yakın, bazen orta eğiklikte, bazen de çok eğik olarak gelmesiyle meydana gelen mevsimlerin (Sever, 2005: 120) aktarımı oldukça zordur. Bu nedenle çocuk kitaplarında bu konu çocuk dünyasına uygun şekilde aktarılır. “Çocuk edebî eserler sayesinde hayatı keşfe çıkar, günlük hayatta karşılaşmadığı birçok olayı bu eserlerde bulur. Edebî eserlerde karşılaştıkları durumlar ve sorunlar hakkında empati kurar, sorunlara çözüm üretmeye çalışır.” (Öztürk ve Kayadibi, 2021: 189).

“Çocukları eğitme ve eğlenceli zaman geçirmelerini sağlama gibi birçok amacı olan çocuk kitaplarında işlenen doğa konusu, doğa bilincinin gelişmesine ve çevresine karşı duyarlı olmasına katkı sağlar.” (Kaplan Alptekin, 2022: 986). Çocuklar için hazırlanan “Soğuktan Donmayan Tek Kuş” yapıtında mevsimler birer insan gibi tasvir edilmiş ve mevsimlerin bazı özellikleri bu insan tipi üzerinden çocuğa aktarılarak mevsimlerin özelliklerinin çocuk zihninde şekillenmesi sağlanmıştır.

BULGULAR

1. Kış Mevsiminin İnsanların Hayatını Etkilemesi

Kitabın kahramanı olan çocuğun kış mevsiminden bunalması her zamanki kışlardan farklı ve uzun olmasından kaynaklanmaktadır, bu durum ilgili eserde şöyle geçmektedir: “Çok da uzak olmayan bir geçmişte öyle bir kış yaşandı ki, böylesi hiç görülmemişti. Gayet normal bir şekilde başlamış, bahar aylarına doğru sinsi ilerlemiş, yaz boyunca esip kavurduktan sonra sonbaharı kalın bir kar örtüsüyle kaplayıp, inanılmaz uzunlukta bir kışa dönüşmüştü”. (Drvenkar, 2019: 7).

Eserde, kış mevsiminin şiddeti ve tabiatta yarattığı zorluk tasvir edilirken bazı yerlerde çocukların sevdiği nesnelere çevresinde aktarılmıştır. Bu sayede çocuk soyut kavramaları tanıdıkları sevdikleri nesnelere ilişki kurarak somutlaştırmaktadır. “Öyle ki, insanlar bir zamanlar başka mevsimler de olduğunu unutmuşlardı. Sabahtan akşama kadar durmaksızın kar yağıyor, ortalığı buz kesiyor, sıcaklıklar bıkıp usanmadan hep eksi dereceleri gösteriyordu. Gündüzleri güneş, çok uzaklardaki bir yirmilik ampul gibi görünürken; geceleri de ay, bir vanilyalı dondurma dilimini andırıyordu” (Drvenkar, 2019: 7).

İnsanlar, kışın dışında mevsim olduğunu unutmuş ve bu durum onların psikolojisini de etkilemiştir: “İnsanlar soğuğa alıştı. Artık kimse bikini falan satın almıyordu; güneş yağdı ve saç bonesi arayan da kalmamıştı. Isıklıkla neşeli bir ezgi çalmaya kalkışanın kafasına bir şaplak indiriyorlardı. Neşelenmek için bir neden yoktu. Sevinilecek hiçbir şey yoktu.” (Drvenkar, 2019: 8).

Kış mevsimini sürekli hale gelmesiyle insanlar yaz mevsimini neredeyse tamamen unutmuştur. Yaz mevsimiyle ilgili aktiviteler artık hayatlarından çıkmıştır: “Artık Bahamalar'da ya da Tahiti'de havanın nasıl olduğunu merak eden kalmamıştı, çünkü dünyanın her yanında hava aynıydı. Artık hiç kimse seyahate çıkmıyor, birilerine posta kartı atmıyor; herkes evinde oturup bir şeyler olmasını bekliyordu. Gelmiş geçmiş en uzun kışı bu” (Drvenkar, 2019: 8).

Kış mevsiminin geldiğinin belirtilerinden biri kar yağmasıdır. Bu süreçte çocuklar yağın kardan adam yapmaktadır. Ancak eserde o kadar çok kar yağdığından bahsedilmektedir ki bunun sonucunda kardan adam yapma fikri çocuklara artık çekici gelmemektedir: “Yalnızca çocuklar kapı önlerine çıkmaya devam ediyorlardı. Ama artık bu bile sıkıcı gelmeye başlamıştı. İnsan kendini aptal gibi hissetmeden kaç tane kardan adam yapabilir ki? Riki o güne kadar otuz sekiz tane yapmış ve artık yetti demişti.” (Drvenkar, 2019: 8).

Kışın şiddeti karşısında eserin kahramanı Riki de üstüne düşeni üstlenmiştir. Riki, artık bir şeyler yapması gerektiğinin farkına varmıştır. Eserde Riki çocuklara rol model olacak bir

kişiliktir. “Riki, sabahın erken bir saatinde yatağında uyandı; canına tak etmişti. Kardan bıkmış, buzdan bıkmış, özellikle de beklemekten bıkmıştı. Kalın kışlık giysiler giymeden yine kırlarda koşmak istiyordu artık. Bir de, denizde sırtüstü yatıp mavi gökyüzüne bakmak istiyordu fena halde. Riki bir şeyler yapmaya karar verdi.” (Drvenkar, 2019: 10).

2. Riki'nin Harekete Geçmesi

Riki'nin amacı kışı bulup onunla konuşmaktır ancak onu nerede bulacağını bilmemektedir. Bu amaçla bilmediği bir yolculuğa çıkmaktadır. “Riki çevresine bakındı. Kapağında neşeli kayakçılar olan bir broşürü karıştırdı, ama kışın nerede bulunduğu hiçbir yerde yazmıyordu. Afişlerin hepsi de yazın ne kadar güzel olduğunu anlatıyordu yalnızca.” (Drvenkar, 2019: 14).

Riki, kış mevsimini radyo dinleyerek bulacağını düşünmektedir. Eserde bu durum diğer çocuklara bilmedikleri bir konuda nasıl bir yol izleyeceklerini göstermesi açısından önemlidir. “Dünyanın en soğuk yeri neredeydi? Bilemedi. Herhalde daha sık radyo dinlemeliydi; orada mutlaka günde iki kez tekrarlıyorlardı bunu.” (Drvenkar, 2019: 15).

Riki, taksiye biner ve taksi şoförüne kışı bulmaya gittiğini söyler: “Kışı bulmak istiyorum. Onunla ciddi bir konuşma yapmak istiyorum. Bu kadar soğuk olduğu için. Bu kadar uzun zamandır.” Taksi şoförü ise “Taksi şoförü ne diyeceğini bilemedi; akli karışmış bir halde gözlerini kırıştırdı, sonra yine yola baktı.” (Drvenkar, 2019: 19).

Riki, trene biner, orada görevlilerle kondüktörle konuşur. Riki'nin yapmaya çalıştığı şey onların ilgisini çeker. Onun bu girişimi onları şaşırtır ve onu tebrik ederler. “Riki'nin, ona yardım edip, kışı nerede bulabileceğini söyleyecek birine ihtiyacı vardı. Riki bunu aklından geçirir geçirmez, vagona biri belirdi.” (Drvenkar, 2019: 27). Riki görevliye “Ben kışa iki çift laf etmeye gidiyorum.” der. Görevli ise “Gerçekten mi?” der. Riki “Gerçekten. Ben onunla konuşur konuşmaz, bahar gelecek ve birden ne kadar çok insanın trenle seyahat etmek istediklerine şaşacaksınız.” Kondüktörün gözleri parladı. “Bunu yapacak mısınız?”, “Bunun için bu trendeyim,” dedi Riki (Drvenkar, 2019: 27-30).

Kondüktör, Riki'ye dünyanın en soğuk yerinin neresi olduğunu söyler: “Tam dört saat kırk bir dakika sonra Zarminski'ye gireceğiz. Trenim orada tam on beş saniye durur. O yüzden, çıkarken acele etmelisin” dedi. Riki ise “Öyleyse neresi olduğunu biliyorsun işte.” dedi. “Kondüktör gözlerini açtı, “Zarminski dünyanın en soğuk yeridir,” dedi. (Drvenkar, 2019: 31).

3. Riki'nin Mevsimleri Buluşu

Uzun ve yorucu bir seyahatten sonra Riki Zarminski'ye ulaşır. Orada sokaklarda dolaşırken Riki, sokakta bir kişi ile karşılaşır: “Kışın nerede olduğunu biliyor musun, bilmiyor musun?” diye sorar. Karşılaştığı kişi ise “Elbette biliyorum. Soğuktan Korkmayan Tek Kuş'um ben, ne de olsa. Adım nereden geliyor sandın?” yanıtını verir. “Hiçbir fikrim yok.” der Riki. Kuş ise “Bizzat kışın kendisinden elbette!” der (Drvenkar, 2019: 40-41).

Riki, kışın yerini bildiğini söylediği kuşa “Beni kışa götüreceksin misin ?” diye sordu (Drvenkar, 2019: 42). Kuş ise “Ödeme miktarına bağlı” der (42). Riki ise “Beni kışa götürmen için iki lira kırk kuruş verecek olsam?” “Kuş düşünüyormuş gibi yaptı, ama aslında onun açısından durum gayet netti. İki lira kırk kuruş hiç yoktan iyiydi. (Drvenkar, 2019: 43)

Riki ile Soğuktan Korkmayan Tek Kuş Dört Mevsim Oteli'ne gider. Riki Dört Mevsim Oteli ve katlarını şöyle tarif eder: “Birinci kat, sabah uyanmak gibiydi. Güneş ışıklarının benek benek vurduğu, meraklı bir yeşili içeren, solgun bir görünümü vardı. Pencerelemin çevresini genç

filizler sarmış, oradan buradan fışkıran yeşillikler duvarların neredeyse tamamını kaplamıştı. Burada ilkbahar oturuyordu.

Otelin ikinci katında yaz mevsimi vardır. Soğuktan Korkmayan Tek Kuş yaz mevsimini şöyle tasvir eder: “İkinci kat, gökkuşağının bütün renkleriyle parlıyordu. Duvar örgüsünün aralarında çiçekler açmıştı ve böcek vızıltılarının yanı sıra, iyice kulak kabartıldığında, sanki denizin uğultusu duyuluyordu. Burada yaz oturuyordu.” (Drvenkar, 2019: 47-48).

Soğuktan Korkmayan Tek Kuş sonbahar mevsimini renkler ve dökülen yapraklar üzerinden yapmaktadır: “Üçüncü katta ise, sıcak ve melankolik renkler egemendi. Bütün cephe sarı, kahverengi ve kırmızı yapraklarla da kaplıydı ve pencerelere yüzlerce mumun ışığı vuruyordu. Burada sonbahar oturuyordu.” (Drvenkar, 2019: 47-48).

Kış mevsiminin bulunduğu dördüncü kat da kış mevsimine ait belirgin özellikleriyle ifade edilmektedir. “Kış manzarasına uyan tek kat, dördüncü kattı. Buzlu yağlıboya renkleriyle yapılmış bir tabloyu andırıyordu. Soğuk beyazla da mavi gölgeler birbirine karışıyor, camlardan aşağıya uzayan buz sarkıtları sivri parmaklarını alt katlara doğru uzatıyordu. Riki dikkatle bakınca, bunların çoktan zemin kata kadar ulaşmış olduklarını gördü.” (Drvenkar, 2019: 47-48)

Riki'nin Soğuktan Korkmayan Tek Kuş ile arasında şöyle bir konuşma geçer: “Kış burada mı yani?” diye sordu. Kuş da, “Başka nerede olacaktı?” diye sordu. “Ya öteki mevsimler?” “Onlar uyuyorlar.” “Uyuyorlar mı?” diye sordu Riki hayretle. “Derin ve deliksiz. Mevsimler böyledir. Yapacak şeyleri olmayınca uyurlar.” “Yaa!” (Drvenkar, 2019: 49)

Mevsimleri Riki, Dört Mevsim Oteli'nde bulur. Kuşa mevsimleri ziyaret etmek istediğini söyler. Kuş ise “Sana, onlar uyuyor dedim ya. Sen uyurken biri odana girse ne düşünürsün, hı?” der (Drvenkar, 2019: 51).

4. Mevsimlerin Betimlenişi

Riki'nin amacı kışla görüşmektir ancak diğer mevsimleri de görmek istemektedir. Soğuktan Korkmayan Tek Kuş, Riki'ye “Öteki mevsimleri görmek istiyor musun?” der. Riki ise “Uyuyorlar sanıyordum ?” cevabını verir. Kuş “Derin ve deliksiz, ama üzüntünü biraz olsun giderecekse, çabucak göz atabiliriz.” (Drvenkar, 2019: 64) der ve kanepeden aşağı atlar.

İlgili kitapta mevsimler kişileştirilerek aktarılmıştır. Bu tasvirde kişileştirilmeler çevresinde mevsimlere has özellikler de verilmiştir. Mevsimlere ait özellikler ve mevsimlere ait insan tasvirleri eserde şöyle aktarılmıştır:

“Sonbahar, ta kulaklarına kadar kuru yapraklarla örtülü olarak sayısız yastık üstünde yatan şişman bir kadındı. Alçak sesle horluyor ve uykusunda kendisini çok iyi hissediyormuş gibi görünüyordu.” (Drvenkar, 2019: 64-65)

“Yaz, saçları yatağın ortasına kadar uzanan bir adamdı. Yanık teninin üstüne boyanmış gibi gözüken çok sayıda çili vardı. Lavanta çiçeklerinden yapılmış zarif bir örtüyle örtünmüştü.” (Drvenkar, 2019: 64-65)

“İlkbaharın kadın olduğunu önceden nasıl tahmin ettiğini bilmiyordu. Ama içine doğmuştu işte. İlkbahar uzun siyah saçlı, kalkık burunluydu. Riki ona anında âşık oldu.” (Drvenkar, 2019: 64-65).

Kış mevsiminden ilkbahara geçişin nasıl gerçekleştiğini Soğuktan Korkmayan Tek Kuş şöyle açıklar: “Kış onu öper. Bir kere. O zaman o uyanır ve ilkbahar gelir.” (Drvenkar, 2019: 64).

Diğer mevsimleri gören ancak kışı bir türlü bulamayan Riki, evine dönmeye karar verir. Gitmeden önce Dört Mevsim Oteli'ne son bir kez göz atmak ister. Kim bilir, belki bir daha

buraya hiç gelemezdi. Gitmeden emeline ulaşır ve kışı görür: “Riki, çevresine bakınırken, girişin sağ tarafında fotoğraf dolu bir duvar gördü. “Kış da var mı burada?” diye sordu. Kuş, “Elbette,” dedi. Riki daha yakından bakınca, fotoğrafların birinde, dairesindeki kanepeye oturmuş, dumanı tüten çay fincanını havaya kaldırarak selam veren kışı buldu. Kış böyle görünüyordu demek ki. İnce bir bıyığı ve Eskimolar gibi çekik gözleri vardı. Saçları yeni yağmış kar gibi bembeyazdı. (Drvenkar, 2019: 68).

5. İlkbaharın Gelişi

Kış mevsimi uyumaktadır ve ilkbaharın gelmesi için uyanması gerekmektedir. Kışın uyandırılması şöyle gerçekleşmektedir: “Kış, kabinin dibinde kedi gibi kıvrılmış yatıyordu. Horlamadan, sakın sakın uyuyordu. “Sen uyandır,” dedi kuş. “Hayır, sen uyandıracaksın,” dedi Riki. “Onun başına bu işleri açan sensin.” Kuş içini çekti, öne bir adım atıp, asansörün içine doğru avaz avaz bağırdı: “Hey Kış, Hey! Uyan!” Kış önce gözlerini kırıştırdı, sonra da doğrulup oturdu ve gerindi.” (Drvenkar, 2019: 80)

İlkbaharın gelmesi için kışın onu uyandırması gelmektedir. Her zaman ne yapıyorsa onu yaptı kış: “Kış ilkbaharı uyandırmak için öpüyor, ama ne yazık ki işe yaramadı. İlkbaharı üçüncü kez öptü. Kış, “Anlayamıyorum,” dedi ve yine pencereden dışarı bakmaya başladı. Daha başka ne yapabileceğini düşünüyordu. Böyle bir şey daha önce hiç başına gelmemişti. Herhalde ilkbaharın bir yıldır uyuduğunu ve bu derin uykudan uyanmasının zor olduğunu bilse, durumu kavrayacaktı. Ama kış çaresizlik içindeydi. İlkbaharı atlaması olanaksızdı.” (Drvenkar, 2019: 86)

Kuş, Riki’ye ilkbaharı öpmesini istedi: “Riki eğildi. Dudaklarını büzüp, ilkbaharın dudağının ortasına bir öpücük kondurdu. Hiçbir şey olmadı. “Daha güçlü,” dedi kuş. Ve Riki dudaklarını ilkbaharın dudaklarına iyice bastırarak, bütün kalbiyle onun gözlerini açmasını diledi. Ve ilkbahar gözlerini açtı.” (Drvenkar, 2019: 87-88)

Mevsim değişimi ise şöyle gerçekleştirmiştir: “Daha ilkbahar yatağından kalkmış geriniyorken, kış da esnemeye başlayarak, kendi dairesine çıkıp azıcık şekerleme yapacağını söyledi. (Drvenkar, 2019: 91) ve kış şu dileklerle ayrılmıştır: “İyi öyleyse, hepimize muhteşem bir ilkbahar diliyorum,” diye seslenip vedalaşarak, ilkbahara bir kere bile bakmadan, daireyi terk etti “ (Drvenkar, 2019: 92).

Kışın uyuması ve ilkbaharın gelişi ile mevsim değişimi hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir: “Ağaçların üstündeki buzlar binlerce kristal taneciği şeklinde çatladı. Dallardan fişkırان yeşil filizler, havada kokulu bir rüya ortamı yarattı. Birden tepede birkaç kuş belirdi; derken, pır pır kanat çırpan sürüler gökyüzünü yarıdı. Cıvıltıları her taraftan duyuluyordu. Ve Riki ilkbaharın, derin dondurucudaki Zarminski’yi ılık nefesiyle nasıl ele geçirip coşturduğunu gördü.” (Drvenkar, 2019: 93).

SONUÇ

Mevsimlerin geçişi çocuk gerçekliğine uygun olarak anlatılmıştır. Örneğin kış mevsiminde diğer mevsimlerin uyuması gibi çocukların anlayacağı şekilde sunulmuştur.

Riki’nin kış mevsiminin zorluklarından bıkip tek başına mücadele etmesi onun pes etmeyen mücadeleci bir kişiliğini göstermektedir.

Mevsimler, insan karakterine bürünmüş bir şekilde betimlenmiştir. Yaz ve kış erkek, baharlar ise kadındır. Örneğin ilkbahar çok güzel bir kadındır. Özellikle somut işlemler dönemindeki çocuklar soyut kavramları algılamakta güçlük yaşamaktadır. Mevsimleri somutlaştırarak vermek çocukların algılamasını kolaylaştırmaktadır.

Masalın mutlu sonla bitmesi çocukların hayata ilişkin umutlarının canlı olmasına katkı sağlamaktadır.

Masallarda kahramanın yardımcısı vardır ve onun amaca ulaşmasını sağlamaktadır. Bu masalda küçük kahraman Riki'nin yardımcısı Soğuktan Korkmayan Tek Kuş'tur. Burada çocuk okurlara hayatlarının bazı aşamalarında fikirlerine değer verdikleri kişilere danışmaları ve onların görüşlerine başvurmaları gerektiği iletisi verilmektedir.

Kış mevsimini bulmak isteyen Riki, mevsimleri bulmak için haritaya bakar ve dünyanın en soğuk yerini bulmaya çalışır. Ardından da radyo dinleyerek sorusunun cevabını bulacağını düşünür. Bu da çocuk okurlara bilgiyi araştırarak bulmaları gerektiği iletisini vermektedir.

KAYNAKÇA

Alptekin, Z. D. (2018). 3-6 Yaş grubu çocuklara yönelik yayımlanan resimli hikâye kitaplarının temel fen kavramları açısından incelenmesi. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı Ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1): 76-86.

Aydın, İ. ve Uzun, M. (2020) Çocuk kitaplarının taşınması gereken özellikler: Cemil Kavukçu'nun Bir Öykü Yazalım mı? ve Masal Anlatma Oyunu adlı eserlerine eleştirel bir bakış *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö7), 315-340.

Drvenkar, Z. (2019). *Soğuktan korkmayan tek kuş*. Çev: Mine Kazmaoğlu, Günışığı Kitaplığı.

Kaplan Alptekin, T. (2022). Yaz Masalları'nın derin ekoloji bağlamında değerlendirilmesi, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 13(49), 984-1000.

Öztürk, Y. ve Kayadibi, N. (2021). Hüseyin Yurttaş'ın çocuk kitaplarının çocuk edebiyatı yapıtlarında bulunması gereken özellikler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(1), 188-209.

Sever, R. (2005). Coğrafya öğretim programlarında doğal mevsim kavramı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10(13), 117-133.

Ural, S. (2013). Okul öncesi çocuk kitaplarının tanımı. Mübeccel Gönen (Ed.), *Çocuk edebiyatı* içinde (s. 33-55). Ankara: Eğiten.

ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ DİVANI'NDA KUŞ VE KUŞ UNSURLARI

Arş. Gör. Emre ARVAS

Gaziantep Üniversitesi, emrearvas@gantep.edu.tr

-ORCID/0000-0001-5185-4856

ÖZET

Osmanlı devleti 16. yüzyılda en geniş sınırlara ulaşmış ve parlak dönemini yaşamıştır. Osmanlı sahasında divan şairlerinin yanı sıra padişahlar, veziriazamlar, sadrazamlar, şeyhülislâmlar gibi devlet kademesindeki birçok kişi de şiirle uğraşmıştır. Fatih Sultan Mehmet Avnî, Kanunî Sultan Süleyman Muhibbî, III. Murâd Murâdî mahlaslarıyla şiir yazmıştır. Zenbilli Ali Efendi (ö. 932/1526), Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574,) ve Şeyhülislâm Yahyâ (ö. 1053-1644) gibi dönemde şeyhülislâmlık makamlarında görev yapmış idarecilerinde din, tarih ve edebiyat gibi birçok ilimde hüner sahibi oldukları bilinmektedir. Şeyhülislâm Yahyâ babası gibi bu görevde bulunmuştur. Osmanlı devletinde aralıklarla 18 yıl 2 ay 25 gün ile en uzun şeyhülislâmlık makamında bulunan kişilerdendir. Şeyhülislâmlık görevi dışında şairliği ile de ön plandadır. Hacimli bir divana sahiptir. Kendisinin şairliği dönemin padişahları, saray ulemaları ve şairleri tarafından takdirle karşılanmıştır. Özellikle gazel nazım şeklinde yazdığı şiirleri çok beğenilmiş ve örnek alınan şairlerden olmuştur. Klasik Türk edebiyatında şiirlerin birçok açıdan incelenmesi yapılmaktadır. Şiirlerin maddi ve manevi unsurları, dil açıdan incelenmesi, sosyal ve kültürel açıdan değerlendirilmesi gibi çeşitli konularda inceleme yapılmaktadır. Klasik Türk edebiyatı alanında yapılan akademik çalışmalarda, şiir tahlillerinde ve incelemelerinde kozmik unsurların, hayvanların, bitkilerin, çeşitli araç gereçlerin şiirlerde ana tema olarak belirlendiği ve bu temaların incelendiği çalışmaları görebilmekteyiz. Şeyhülislâm Yahyâ *Divan'*ı akademik çalışmalarda birçok konu üzerine çalışma yapılan eserlerdendir. Bu çalışmada Şeyhülislâm Yahyâ Divan'ından hareketle şiirlerde kuş ve kuş unsurları ile ilgili inceleme yapılacaktır. Tespit edilen kuş ve kuş unsurları ile ilgili gerekli tanımlamalar, kullanım alanları ve yoğunlukları verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Divan, Şeyhülislam Yahya, Kuş

SUMMARY

The Ottoman state reached its widest borders in the 16th century and lived its brightest period. In the Ottoman field, in addition to divan poets, many people at the state level such as sultans, viziers, grand viziers, grand viziers and sheikhulislams were engaged in poetry. Mehmet the Conqueror wrote poetry under the pseudonym Avnî, Suleiman the Magnificent under the pseudonym Muhibbî, and Murâd III under the pseudonym Murâdî. Zenbilli Ali Efendi (d. 932/1526), Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi (d. 982/1574,) and Şeyhülislâm Yahyâ (d. 1053-1644), who served as Şeyhülislâm in their period, are known to be skilled in many sciences such as religion, history and literature. Şeyhülislâm Yahyâ served in this position like his father. He is one of the people who held the office of Sheikhulislâm for the longest period of 18 years, 2 months and 25 days in the Ottoman Empire. Apart from his duty as sheikhulislâm, he was also at the forefront with his poetry. He has a voluminous divan. His poetry was appreciated by the sultans, court scholars and poets of the period. Especially his poems written in the form of ghazal verse were very much admired and he was one of the poets taken as an example. In classical Turkish literature, poems are analysed in many aspects. The material and spiritual elements of the poems are analysed in various subjects such as linguistic analysis, social and cultural evaluation. In academic studies, poetry analyses and analyses in the field of classical Turkish literature, cosmic elements, animals, plants, various tools and equipment are the main themes of poems.

Keywords: Classical Turkish literature, Divan, Şeyhülislam Yahya, Bird

DİJİTALLEŞMENİN HALK BİLİMİNE OLAN ETKİSİ

SİNEM ARAT

sinemasyon0519@gmail.com – 0000-0001-5488-2668

Doçent Doktor, Handan AYDIN KASIMOĞLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,

handanaydin@comu.edu.tr – 0000-0001-5388-2668

ÖZET

Halk bilimi , insanlık tarihi boyunca var olan , içinde bulunduğu toplumun yapısına göre şekillenen , toplumun içindeki dönüşümlerden etkilenen , değişime açık bir bilim dalıdır. Bundan dolayı da yaşadığımız çağı derinden etkileyen dijital gelişmelerden halk bilimi de etkilenmiştir. Kendisini bu yönde geliştirip dönüştürmüştür. Dijitalleşme ile birlikte halk biliminin yapısı , üretimi , yayılımı büyük bir ölçüde değişmiştir. Değişen yapı yeni konular , yeni çalışma alanları ortaya çıkmasını sağlamıştır. Geleneksel halk biliminin temeli oluşturan pek çok nokta dijitalin etkisiyle kendisini çok farklı noktalara taşımaya başlamıştır. Eskiden elden ele , dilden dile yayılan ve üretimi tamamen insan odaklı olan halk bilimi dijitalleşmeyle birlikte zaman, mekan ve sınır noktaları genişlemiş bir yapı haline gelmiştir. Bu yapı ; dijital konular, dijital sahalar, dijital alanlar, dijital mekanlarla özdeşleşerek internet folkloru , dijital folklor gibi adlarla anılmaya başlamıştır. Her yeni isimlendirme beraberinde yeni bir yöntemi de getirmiştir. Bu çalışmada bu değişim ve dönüşüm değerlendirilip halk biliminin dijital ile var olmaya başlayan yapısı detaylı bir şekilde analiz edilecektir. Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde Doçent Doktor Handan AYDIN KASIMOĞLU danışmanlığında yürütülen Sinem Arat tarafından hazırlanmakta olan “ Dijitalleşme İle Birlikte Değişen Halk Biliminin Üretim ve Yayılım Mekanizmalarının Analizi adlı yüksek lisans tezinden yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Dijitalleşme, halk bilimi, değişim

NAĞILLARIN BƏZİ HEYVAN PERSONAJLARI MÜDRİK QOCA ARXETİPİNİN ÖRNƏKLƏRİ KİMİ

Doç. dr. KEMALE İSLAMZADE

Bakü Devlet Üniversitesi, kemale_67@mail.ru –

[//orcid.org/0000-0002-2343-232x](https://orcid.org/0000-0002-2343-232x)

ÖZET

Psixoanalitiklər tərəfindən insan xarakterlərinin müxtəlif psixoloji tiplərini ayırd etmək məqsədi ilə müəyyənləşdirilmiş arxetiplərdən biri olan Müdrük Qocanın folklordakı fərqli obrazlarda təzahür etməsi mümkündür. Təbii ki, bu, ilk növbədə arxetipin adına uyğun olan ağsaqqal kişi obrazıdır. Lakin əsas xüsusiyyətləri məlumatlılıq, dərin analitik təfəkkür, böyük təcrübə və bunların verdiyi geniş imkanlar olan həmin arxetipin ifadəsi kimi çıxış edən obrazların mütləq yaşlı olması prinsipial deyildir. Eyni keyfiyyətləri daşıyan daha gənc obrazlar və ya insan xarakterlərini təmsil edən heyvan personajları da Müdrük Qoca arxetipinin paradiqması qismində qəbul oluna bilər. Dünya folkloru nümunələri öz məsləhətləri ilə nəinki həmcinslərinə, hətta insanlara belə yol göstərən, onları səhv hərəkətlərdən çəkindirən heyvan obrazları ilə zəngindir. Məruzədə müxtəlif əsərlərdən konkret örnəklər gətirilməklə müvafiq personajlar analiz edilmişdir.

Bilindiyi kimi, heyvan, quş obrazları bədii mətnlərə daxil edilərkən fərqli məqsədlər güdülür. Bəzən heyvanlar insan xarakterlərinin, müəyyən anlayış və əşyaların alleqorik ifadəsi kimi çıxış edirlər. Həmçinin insanların təbiətlə iç-içə, onun bir parçası kimi yaşadıkları dövrlərin təsəvvürlərinə görə, heyvanlar aləmi də insan cəmiyyətinə oxşar bir toplum kimi qəbul edilmişdir. İnsan cəmiyyətindəki ehtiras, konflikt, münasibət və emosiyaların heyvanlar aləminə də yad olmadığı hesab edilmişdir.

Hər kəsin qeyri-şüurində bir Müdrük Qoca arxetipi vardır. İnsan çətin vəziyyətə düşəndə çıxış yolu tapmaq, problemi çözmək üçün o arxetipi işlətməyi, onunla ünsiyyət qurmağı, ondan istifadə etməyi bacarmalıdır. Daxilindəki müdrüki üzə çıxarmalıdır. Əslində insanın öz qeyri-şüurindəki o müdrük folklorda qəhrəmanın qarşısına ayrıca bir obraz kimi çıxır, əyaniləşir, maddiləşir. Folklor öyrədir ki, müdrüklüyə aparan yol insanın daxili axtarışlarından keçir. O, məziyyət və çatışmazlıqlarını görməklə öz içindəki dost-düşmənlərini müəyyənləşdirir. Nağıllarda qəhrəmanın ölümdən (ölümə ekvivalent sayıla biləcək vəziyyətdən) dirilişinə doğru hərəkəti onun dəyişməsi, transformasiyası, onu həqiqətə addım-addım yaxınlaşdıran müdrüklüyə yiyələnməsi ilə müşayiət olunur.

Anahtar Kelimələr: Müdrük Qoca arxetipi, heyvan obrazları, nağıl, paradiqma, folklor, psixoanalitika

1.GİRİŞ

İnsanların qeyri-şüurininin dərinliklərində universal mənəvi təcrübə saxlancısı, yaxud biliklər dəryası mövcuddur. Elmdə insan psixikasının bu səviyyəsi kollektiv qeyri-şüuri və ya arxetiplər səviyyəsi adlandırılmışdır. Hər kimin oraya çıxışı olarsa, özünü zənginləşdirə bilər. Şerti olaraq bəlli bir psixoloji tipə uyğun gələn insanları fərqləndirmək məqsədi ilə 12 arxetip

müəyyənləşdirilmiş və onlar dörd istiqamət üzrə bölünmüşlər. Bizi maraqlandıran Müdrik Qoca arxetipi “Azadlıq” adlanan istiqamətə daxil edilmişdir. Əgər onu bir neçə cümlə ilə səciyyələndirsək, deməli ki, əsas silahı söz olan bu arxetip zəngin həyat təcrübəsi və bunun sayəsində əldə edilmiş biliklərə malik olub, emosiyalarını cilovlamaq, hisslərini büruzə verməmək və onları qəlbinin dərinliklərinə gömmək bacarığına sahibdir. Həqiqi biliyi, başqa sözlə qəibə məxsus sakral informasiyanı əldə etmək üçün fədakarlığa qadirdir. O, qarşıdurma halında olan zidd tərəflərə münasibətdə qərəzsiz və ədalətlidir. Dövlət və din kimi vacib institutların bütövlüyü üçün şəxsi hiss və emosiyalarını basdırıb arxa plana atmaq xüsusiyyəti hər bəşərinin nümayəndələrinə də aid edilə bilər. Hər bəşər həmin amal yolunda özünü unudub fədakarlıq nümayiş etdirməyə hazırdırlar. Təsadüfi deyildir ki, müxtəlif xalqların politeist dini sistemlərində müdriklik tanrısının müharibə ilə əlaqəli olduğu müşahidə edilir. Nümunə kimi hind panteonunda müdriklik tanrısı sayılan Qaneşanın Şiva ordusuna sərkərdə olduğunu, yunanların müdriklik ilahəsi Afinanın ədalətli müharibənin himayəçisi kimi çıxış etdiyini göstərə bilərik.

İntellektual Müdrik Qoca arxetipinin daha bir spesifik cəhəti onun su ünsürü ilə bağlılığıdır. Müxtəlif xalqların mifologiyasında bunu təsdiq edən örnəklər vardır. Məsələn, İran tanrılar sistemində Aredvi Sura Anahida həm müdriklik, həm də su ilahəsi kimi anılır. Şumer-Akkad mifologiyasına görə, Dəclə çayının yaradıcısı və yeraltı sulara hökm edən müdriklik tanrısı Eadır. Yunan panteonunda müdrikliyi təmsil edən ilahə Metidanın atasının Titan Okean olması da su ilə əlaqənin daha bir sübutudur.

Xatırladaq ki, V.Radlovun Altay ərazisindən topladığı “Yaradılış” dastanının mətninə əsasən su müdrikliyinin də başlanğıcıdır. Yaradılış aktından öncə sudan başqa heç bir nəsnənin olmadığı vaxtda Ağ Ana sudan çıxaraq Tanrı Qara xana amiranə bir şəkildə “yarat” söyləyib dünyanı və insanı xəlq etmək ideyasını təlqin edir və yenidən suyun altında yox olur [1, 16]. Yəni həyat öz başlanğıcını sudan almışdır. Lakin esxatoloji mif sayılan “Dünya daşqını” bərdəki mətnlərdə həyatın sonunu da gətirən su stixiyasıdır. Su ünsürü özündə müsbət və mənfi başlanğıcları daşıdığı kimi, Müdrik Qoca arxetipi də ikili xarakterə malikdir. O həm yol göstərən, ağıllı məsləhətlər verən xeyirxahlıq edən, həm də hiyləgər, açıq deyil, işarə və eyhamlarla danışan, triksterik xarakter cizgiləri daşıyan obrazlarda təzahür edə bilər.

Əlbəttə ki, bu folklor və yazılı ədəbiyyat obrazları arxetipin adına uyğun olaraq yaşlı, dünya görmüş kişi görkəmi ilə assosiasiya doğurur. Lakin bir psixoloji tip olan Müdrik Qoca daha cavan şəxs kimi, yaxud heyvan personajı cildində də özünü göstərə bilər. K.Q.Yunq bu bərdə yazırdı: “Bir ruh, yəni ölmüş bir adamın xəyalı, nadir hallarda qrotesk, cırtdanboy fiqurlar, ya da danışan bilikli heyvanlar bu roldadır” [5, 56].

2. FOLKLORDAN VƏ YAZILI ƏDƏBİYYATDAN ÖRNƏKLƏR

Öz qaynağını folklordan götürən yazılı ədəbiyyat örnəklərində də belə obrazlar kifayət qədərdir. Ümumilikdə ağılın tərənnümü və təntənəsinə həsr olunmuş qədim hind abidəsi “Pañçatantra”nın (Şərqdə “Kəlilə və Dimnə” adı ilə yayılmışdır) əsas qəhrəmanlarından biri sayılan Çaqqal Kəlilə (Karataka) öz həmcinsi Dimnəyə (Damanakaya) tövsiyələr verir, onu sonradan peşman olacağı addımları atmamağa çağırır. Kəlilənin hər bir sözü sağlam düşüncəyə və dəmir məntiqə əsaslanır. Hərçənd ki, var-dövlətə, mənəbə həris, xain xislətli Dimnə onu dinləmir və nəticədə zindana salınıb ac-susuz saxlanılmaqla öldürülür [2, 146].

Yunan mifologiyasında Afina ədalətli müharibə, zəfər, eləcə də müdriklik, bilik, incəsənət və peşələri himayə edən ilahədir. Onun atributu isə bayquş sayılırdı. Çiyininə qonan bayquş ilahəyə xəbər gətirirdi. Bayquşun başını 360 dərəcə döndərmək qabiliyyəti onun bütün ətrafı görməsinə imkan verirdi. Adətən, Afinanın heykəllərində bayquşun da təsvir olunduğu məlumdur. O zamandan bəri Qərbdə bayquş müdriklik rəmzidir.

Nizami Gəncəvinin “Sirlər xəzinəsi” poemasında Nuşirəvan şahın ağıllı vəziri onu ədalətli olmağa dəvət etmək üçün iki bayquşun söhbətindən yararlanır.

Şərq xalqlarının ədəbiyyatında geniş yayılmış, ərəb, fars, türk dillərində variantları yaradılmış, folklor mənşəli yazılı ədəbiyyat nümunələri olan “Tutinamə”ləri xatırlamaq da yerinə düşər. Qədim mənəbəyi sanskritcə “Şukasaptati” (“Tutuquşunun 70 hekayəsi”) sayılan bu əsərlərin qəhrəmanı olan Tutuquşu sahibi tacirin səfərdə olduğu müddətdə onun gənc zövcəsini ərinə xəyanət etməkdən çəkindirmək üçün gecəni səhərdək müxtəlif ibrətamiz əhvalatlar, nağıllar danışmaqla onu ləngitməyə müvəffəq olur və xanımını günah işləməkdən qoruyur.

İbtidai insanların özünü təbiətdən ayırmadığı dövrlərdə onlar heyvan toplumuna insan cəmiyyətindəki emosiyaların və iyerarxik münasibətlərin hamısını şamil etmişlər. Münaqişə, rəqabət, paxıllıq, kin, sevgi, nəvaziş, minnətdarlıq, qısqançlıq və s. hissləri heyvan toplumunda da izləmişlər. Hətta hər tayfa müəyyən heyvanı özünə əcdad bilmiş, onu müqəddəsləşdirmişdir. Tutuquşuya gəldikdə deməliyik ki, bu quş insan səsini, müxtəlif söz və cümlələri, eləcə də ətrafda, təbiətdə eşitdiyi səsləri (Taqqıltı, su şırıltısı, qapının cırıldaması, zəng səsi və s.) eynilə yamsılamaq xüsusiyyətinə malikdir. Lakin bu onun şüurlu olması, davamlı söhbət etməsi, xüsusilə də məsləhətlər verməsi demək deyildir. Sözügedən əsərlərdə öz sahiblərinin hərəkət və davranışlarını yönləndirən Tutiyyə Müdrik Qoca arxetipinin bir təzahürü kimi yanaşılmasının səbəblərini anlamaq üçün müxtəlif xalqların şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələrində təkrarlanan bu ənənəvi süjetin məzmunu ilə bağlı bəzi məqamlar üzərində dayanmağa ehtiyac vardır.

Öncə onu qeyd edək ki, “Tutinamə” quruluşu etibarilə hind bədii üslubuna xas olan haşiyəli (çərçivəli) nəsr formasındadır. Çərçivəni təşkil edən əhvalat məhz tacirin ailəsi və Tuti ilə bağlıdır. “Nağıl içində nağıl” strukturuna malik bu abidədə çərçivənin əhvalatından haşiyə çıxılaraq Tuti tərəfindən nəql edilən nağılların sayı variantdan varianta dəyişir. Qaynaq sayılan sanskritcə “Şukasaptati”də onların sayı 70-dir. Mənəbə kimi “Tutinamə”nin farscadan türkcəyə Behçet Necatigil tərəfindən tərcümə olunmuş nəşrinə əsaslanmışıq [4].

Süjetin məzmunu belədir ki, tacir Səid Mahişəkər adlı bir xanımla evlidir. Bir gün o, bazardan çox ağıllı bir erkək tutuquşu alır. Darıxmasın deyərək sonradan ona bir diş tutuquşu da alıb gətirir. Erkək Tuti öz sahibinə müdrik məsləhətlər verməklə onun işlərinin yoluna düşməsinə, gəlirlərinin artmasına səbəb olur. Belə ki Yusif peyğəmbər (s.a.s.) kimi yuxu yozmağı bacaran Tuti tezliklə Babilə bəzircilərin sünbül almaq üçün gələcəklərini öncədən sahibinə xəbər verir. Səid məsləhət görür ki, şəhərdəki bütün sünbülləri satın alsın. Səid belə də edir və iqiqat qazanca sahib olur. Tuti Səidə dəniz ticarətində özünü sınağa tövsiyə edir. Uzun müddətli səfərə çıxmazdan əvvəl Səid xanımına tapşırır ki, bir iş görməzdən qabaq Tuti ilə məsləhətləşsin. Əri gətdikdən sonra tək qalıb darıxan Mahişəkərə bir gənc aşiq olur və onu görüşə çağırır. Mahişəkər də gəncin diqqətinə laqeyd deyil. O, görüşə getmək istədiyini diş tutuquşu Müşarika açıb söyləyir. Diş tutuquşu Mahişəkərin bu hərəkətini təqdir etmədiyini birbaşa onun üzünə deyir. Əsəbiləşən Mahişəkər diş quşu boğub öldürür. Həmin gecə görüşə

gedə bilməyən Mahişəkər növbəti gecə görüşə getmək istədiyini erkək Tutiyyə deyir. Öz rəfiqəsinin ölümünə şahid olan Tuti daha tədbirli tərpənərək fikirlərini sahibəsinə açıq söyləyir. Əksinə, onun mütləq görüşə getməli olduğunu deyir. Lakin onu maraqlandıracaq qərribə ifadə işlətməklə müəyyən bir əhvalata işarə edir. Xanımın israrı ilə həmin nağılı danışmağa başlayır və dan yeri söküləndə hekayəsini bitirir. Beləliklə, Mahişəkər görüşə gecikir. Bu hadisə hər axşam təkrar olunur. Tuti nağıllarla həm sahibəsinin başını qarışdırıb onu ləngidərək yanlış addım atmaqdan qoruyur, həm də nəql etdiyi əhvalatlar vasitəsilə əxlaqi-tərbiyəvi mesajlar verir. Tutinin hekayələrində məhəbbət, dostluq, etibar, sədaqət kimi anlayışların mahiyyəti onların əksi ilə müqayisədə açılır. Müdrək Qoca arxetipinin xüsusiyyətlərindən biri sadəcə məsləhət vermək və yol göstərmək deyil, bunu qarşı tərəfi inandıra biləcək bir tərzdə etməkdir. Tuti düzgün bir üslub seçməyəydi, taleyi rəfiqəsi Müşarikin aqibətinə bənzəyərdi. Başqa sözlə, Tutinin bu hərəkətində Müdrək Qoca arxetipinin ikili xüsusiyyəti, triksterik xarakteri ön plana çıxır. Burada ağıl və hiyləgərlik Tutinin üslubunda qovuşur. Yalan danışmaq təqdir edilməsə də, bəzən ali məqsədlər üçün ona yol verildiyinə dair dini ayələrə istinad olunur.

Tuti Səid səfərdən dönənədək öz nağıllarını danışmağa davam edir. Özüne bəzək vurub evdən çıxmağa hazırlaşan Mahişəkər qapıda əri ilə qarşılaşır. Vəziyyətdən çıxmaq üçün belə bir yalan uydurur ki, geyinib bəzənməsi ərini qarşılamaq üçündür. Səidin gələcəyini isə güya ona Tuti veribmiş. Lakin Tuti olanları bir üsulla Səidə söyləyərək Mahişəkəri bağışlamasını sahibindən rica edir. Səid sədaqətinin mükafatı olaraq Tutini azadlığa buraxır. Çünki azadlıq hər bir şəxs üçün əvəzolunmaz nemətdir [4].

Nağıllarda heyvanlarla insanların münasibəti barədə Nataliya Ptuşkina yazır: “İnsanın digər canlılara münasibətinə cavab olaraq heyvanların minnətdarlığı və onu mükafatlandırması nağılların xüsusiyyətlərindən biridir. Xristianlıqda bu, bütün yaradılmışlarla insanın ruh halının həmrəyliyi kimi ifadə olunur” [3].

3. NƏTİCƏ

Tuti, əlbəttə ki, Səid səfərdə olduğu müddətdə baş verənləri ondan gizlədə bilərdi. Lakin Tutinin bu hərəkəti bir tərəfdən onun sadıqlılığının və dürüstlüyünün, digər tərəfdən isə müdrəkliyinin və uzaqgörənliyinin sübutudur. Çünki Mahişəkər xarakteri etibarlı ilə günaha meyilli, vəfasız, yelbeyin bir tipdir. Əri ilə qarşılaşarkən bir anda uydurduğu yalan göstərir ki, Tutinin ibrətamiz hekayələri onu islah etməmiş, yalnız başını qarışdırıb ləngitmişdir. Tutinin etirafı onun yoxluğunda Səidi sayıq olmağa, Mahişəkəri isə hərəkətlərini ölçüb biçməyə vadar edəcəkdir. Bu o deməkdir ki, qarşılaşdığı xoşagəlməz sürprizləri dəf etmək, təhlükədən qurtulmaq, həyatın təlatümlərinə sinə gərmək hər kəsin öz əлиндədir. Bunun üçün o öz qeyri-şüurisindəki Müdrək Qocanı üzə çıxarmalıdır. Bütün suallarına cavabı da öz daxilində axtarmalı, öz potensialından yararlanmalıdır. Müdrək Qoca arxetipinin analiz edərək həqiqi biliyə çatmaq bacarığı burada kara gələcəkdir.

4. YEKUN

Təxəyyülün qeyri-şüuri məhsulu olan nağıl bir fərdin fantaziyasının deyil, çoxlarının, hətta neçə-neçə nəsillərin, ümumilikdə xalqın kollektiv yaradıcılığının nəticəsi sayıldığından öz məzmunu etibarlı ilə universal xarakter daşıyır.

Fəlsəfədə “arxe” ilkin sayılan, yaranmayan başlanğıc, dəyişməz və əbədi olandır. Çünki sonradan meydana çıxanın bir mənbəyi, əvvəli olmalıdır. Div, pəri, əjdaha, qarı, cadugər və s. nağıl obrazları arxetiplərlə bağlı olub, ənənə və miqrasiya prosesləri vasitəsilə deyil, kortəbii şəkildə, irsən ötürülür. Bu, beyinin strukturu ilə bağlı olan, spontan şəkildə aktuallaşan psixi təzahürlərdir. Ümumbəşəri təcrübəni, insan cəmiyyətinin uzaq keçmişi ilə bağlı izləri ehtiva edən arxetiplər müxtəlif xalqların mifoloji mətnlərində, epik folklorunda, dini kitablarında özünü göstərən oxşar süjet, motiv və obrazların mənbəyi hesab edilir.

KAYNAKÇA

- [1] Cəfərov, N., Eposdan Kitaba, Maarif nəşriyyatı, Bakı, 1999.
- [2] Kəlilə və Dimnə, (Tərcümə edən Rəhim Sultanov), Bakı, Azər nəşr, 1982.
- [3] Пушкина, Н., Анализ символов и архетипических образов в сказке, proza.ru./2013/06/11/1995
- [4] Tutiname, (Türkceye çeviren Behçet Necatigil), İstanbul, Can Sanat Yayınları, 2005.
- [5] Yunq, C.G, Dört Arketip, (Türkceye çeviren Zehra Aksu Yılmaz), Metis Yayınları, İstanbul, 2005.

PLATON'UN MAĞARA ALEGORİSİ SEMBOLLERİ VE SANATIN YERİ

THE SYMBOLS OF PLATO'S ALLEGORY OF THE CAVE AND THE PLACE OF ART

Prof. Dr. Ayhan ÖZER

Gaziantep Üniversitesi,

ayhanozer77@gmail.com-ORCID ID: 0000-0002-0014-4608

ÖZET

Bu bildiri, Platon'un mağara alegorisini sanat bağlamında inceleyerek, alegorinin sembollerinin sanatın yaratım süreci ve algısı üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Alegoride, zincirli insanların yalnızca gölgeleri görerek yaşadığı yanılsamalı dünyayı sorgulamaları ve gerçek bilgiye ulaşmanın zorluklarını vurgulanmaktadır. Bildiride bu kavramlar, sanatla ilişkilendirilerek, sanatın gerçekliği temsil etme biçimi incelenmeye çalışılmıştır. Yöntem olarak literatür taraması kullanılmış, Platon'un felsefi analizleri ve çağdaş sanat teorileri karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Bulgulara göre, mağaradaki zincirli insanlar, gerçekliği çarpıtılarak aktarılan dünyayı simgelemektedir. Buna karşın, sanatçının mağaranın dışına çıkması, idealar dünyasıyla, yani hakikatle temasa geçmesi, sanatta yeni bakış açıları ve anlamlar yaratma sürecini temsil eder. Mağaradaki ateş ve gölgeler sanatın bir illüzyon olarak görülebileceğini ima etse de sanatçı hakikat arayışında önemli bir rol oynar ve eserleriyle izleyicilere daha derin gerçekliklere ulaşma fırsatı sunar.

Bu çalışmanın önemi, Platon'un alegorisinin sanata uygulanmasıyla, sanatın illüzyon ile hakikat arasında nasıl bir köprü kurduğunu göstermesidir. Sonuç olarak, sanat sadece bir yanılsama değil, aynı zamanda hakikate ulaşmanın bir yolu olarak da değerlendirilmektedir. Sanat, dünyayı anlamlandırma çabasında insana yeni bakış açıları sunan bir araçtır.

Anahtar Kelimeler: Platon, Mağara Alegorisi, Sanat, Sanatçı.

ABSTRACT

This paper examines Plato's Allegory of the Cave in the context of art, focusing on how the symbols of the allegory influence the creative process and perception of art. In the allegory, the emphasis is on the difficulty of questioning the illusory world in which chained individuals live, seeing only shadows, and the challenges of attaining true knowledge. In this study, these concepts are related to art, exploring how art represents reality. The method employed is a literature review, comparing Plato's philosophical analyses with contemporary art theories.

According to the findings, the chained individuals in the cave symbolize a distorted representation of reality. In contrast, the artist's journey outside the cave represents contact with the world of ideas—truth—and the process of creating new perspectives and meanings in art. While the fire and shadows in the cave suggest that art can be viewed as an illusion, the artist plays a crucial role in the quest for truth, offering viewers the opportunity to access deeper realities through their works.

The significance of this study lies in the application of Plato's allegory to art, demonstrating how art serves as a bridge between illusion and truth. In conclusion, art is not merely an illusion but also a means of reaching truth. It serves as a tool that offers individuals new perspectives in their efforts to make sense of the world.

Keywords: Plato, Allegory of the Cave, Art, Artist.

GİRİŞ

Platon'un "Mağara Alegorisi", insanın gerçekliğe ulaşma sürecini ele alan derin bir felsefi anlatıdır. Alegori, bireylerin, yanıltıcı bir gerçeklik dünyasında yaşamalarını ve bu gerçeklikten kopup hakikate ulaşma çabalarının zorluğunu simgeler. Platon'un bu anlatısı, yalnızca bireylerin bilgi arayışını açıklamakla kalmaz, aynı zamanda sanatın doğası ve sanatçının toplumsal rolüne dair önemli ipuçları da sunar. Bu çalışmada, Platon'un Mağara Alegorisi, sanatın yaratım süreci ve sanatçının gerçekliği temsil etme biçimiyle ilişkilendirilerek analiz edilmiştir.

Sanat, tıpkı mağaradaki gölgeler gibi, çoğu zaman yanılsamaları temsil ediyor gibi görünse de aslında derin bir gerçeklik deneyimi sunabilme kapasitesine sahiptir. Sanatçı, mağaradan çıkarak idealar dünyasına, yani hakikate ulaşma yolunda bir rehberdir. Bu bağlamda, sanat eserleri izleyicilere daha derin gerçeklikler sunma fırsatı verir. Platon'un alegorisindeki semboller, sanatçının toplumdaki rolünü ve sanatın hem illüzyon hem de hakikati ifade etmedeki işlevini sorgulama açısından değerli bir çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Platon'un Mağara Alegorisi'nde yer alan sembollerin sanat ile olan ilişkisini inceleyerek, sanatın sadece bir estetik araç değil, aynı zamanda bireyleri ve toplumu aydınlatma gücüne sahip bir yol olarak nasıl işlev gördüğünü ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, Platon'un felsefi analizleri ile çağdaş sanat teorileri karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve sanatın bireylerin gerçeklikle olan ilişkisini nasıl dönüştürdüğü üzerinde durulmuştur. Zira sanatçıya atfettiği özellik bu bağlamda oldukça önemlidir.

Platon'un Devlet'inin X. Kitabındaki ayna benzetmesi, Sokrates'in ressamın bir taklitçi olduğu ve eserlerinin üç kat daha aşağı olduğu, hakikat ve gerçeklikten uzak olduğu yönündeki ilk argümanı oluşturmak için kullanılan taklit kavramını formüle etmesine yardımcı olur. Metafizik argüman, benim adlandıracağım gibi, resim yapmak ile dünyaya ayna tutmak arasında basit bir benzetme gibi görünen bir şeyi içerir. Ancak benzetme basit bir benzetme değildir. Glaucon'un metafizik argümanın üzerine inşa edildiği biçim, eser ve imge hiyerarşik şemasını kavramsallaştırmasına yardımcı olan bir görselleştirme mekanizması sağlar ve Glaucon'un görünüm ile gerçeklik arasında yaptığı temel ayrımın yolunu hazırlar. Ayna tutucunun her şeyi "yapabilen" sofistik bir bilmiş olduğu fikrini çağırıştır ve ressamı sofistik ayna tutucularla aynı sınıfa koyar. (Cain, 2012).

Yöntem olarak literatür taraması kullanılmış ve bu bağlamda Platon'un alegorisi ile sanatın işlevi arasındaki ilişkiler çeşitli kaynaklar üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmanın en önemli bulgusu, sanatçının, tıpkı mağaradan çıkan kişi gibi, izleyicileri gerçek bilgiye yönlendiren bir rehber rolünü üstlendiği sonucudur. Alegorideki zincirler, duvarlar ve gölgeler, sanatın gerçekliği çarpıtarak sunabileceği gibi, hakikate açılan bir kapı olabileceğini de göstermektedir.

Platon'un iki sanat teorisi vardı. Bunlardan biri Devlet diyalogunda bulunabilir ve Platon'un kendisinin de inandığı teori gibi görünüyor. Bu teoriye göre, sanat fiziksel şeyleri taklit ettiğinden ve fiziksel şeyler de Formları taklit ettiğinden, sanat her zaman bir kopyanın kopyasıdır ve bizi gerçeklerden daha da uzaklaştırır ve yanılsamaya doğru götürür. Bu nedenle ve duyguları harekete geçirme gücü nedeniyle sanat tehlikelidir. Platon'un diğer teorisine daha kısa diyalogu İyon'da ve mükemmel bir şekilde hazırlanmış Sempozyum'da ima edilir. Bu teoriye göre sanatçı, belki de ilahi bir ilhamla, sıradan deneyimde bulunabilecek olandan daha iyi bir Gerçek kopyası yapar. Bu nedenle sanatçı bir tür peygamberdir. (Plato, 2024).

Bu çalışmanın önemi, sanatın, Platon'un felsefi temelleri üzerinden toplumsal ve bireysel dönüşüme nasıl katkı sunduğunu göstermesidir. Sanat, insanın hem kendini hem de çevresini daha derin bir anlayışla ele almasına olanak tanıyan güçlü bir araç olarak ortaya konmaktadır.

1. PLATON'UN ALEGORİSİNDEKİ SEMBOLLER

1.1. Zincirler

Zincirler, mahkumların gerçeklikten ne oranda kopuk olduğunu simgelemektedir. Platon'a göre insanlar zincirlerle bağlı oldukları için, başkalarının belirlenmiş belirli bir görüş açısına sahiptirler. Bu durum, toplumda birçok bireyin dogmalara, önyargılara veya alışkanlıklara bağlı kalmasını temsil eder. Bireyler, bu zincirler sebebiyle gerçek bilgidен uzaklaşmış ve yalnızca kısıtlı bir perspektif üzerinden dünyayı algılar halledirler.

1.2. Başları Zincirli Mahkumlar

Mahkumların başlarının zincirli olması, bireylerin düşünme ve sorgulama yeteneklerinin kısıtlanmış olduğunu ifade eder. Platon'a göre, kişiler, gerçeklikten bağımsız düşünme becerisinden yoksundurlar ve sadece kendilerine sunulan bilgiyi kabul ederler.

1.3. Ateş

Ateş, mağara içindeki yapay ışık kaynağıdır ve gerçek bilgidен uzakta olan bir ortamın karanlığı içindeki kurgusal bilgi zeminin kökenini simgeler. Ancak ateş, aynı zamanda önünden geçen nesnelere yansıyan yanıltıcı görüntüleri de üretir. Gerçek bilgiyi temsil etmediği için, insanların yalnızca ateşten gelen ışıkla gördükleri ile yetinmeleri, daha derin bilgi ve anlayıştan yoksun olma hallerini betimler.

1.4. Gölgeler

Mağara duvarındaki gölgeler, gerçekliğin yanıltıcı yansımalarını temsil eder. Mahkumlar, bu gölgeleri gerçek sınırlar ve öyle kabul ederler. Bu sembol, bireylerin algılarının sınırlı/sınırlandırılmış olduğunu ve yüzeysel bilgilere dayanarak karar verdiklerini belirtmektedir. Bu durumu, günümüzde, medya ve yeni medya tarafından sunulan yanıltıcı bilgi ve görüntülerle ilişkilendirmek mümkündür.

1.5. Duvar

Duvar, mahkumların gerçekliği algılama sınırlarını belirleyen bilgi düzlemidir. Mahkumlar, yalnızca duvara yansıyan gölgeleri görebilirler ve dış dünyadan tamamen kopuk oldukları için gerçekliğin kendisinden habersizdirler. Bu durum, bireylerin düşünce yapılarındaki sınırlılıkları ve kısıtlı bakış açılarını simgeler.

1.6. Ateşin Önünden Geçirilen Nesnelere

Ateşin önünden geçirilen nesnelere "sanat tarafından üretilen", gerçek dünyayı temsil eder; ancak bu nesnelere gölgeleri, insanlar tarafından sadece yansımalar olarak değil gerçek bilgi olarak algılanır. Bu sembol, bireylerin gerçek bilgi ile kurdukları yüzeysel ilişkiyi betimler.

1.7. Zorlu Engeli Yokuş

Bu yokuş, mağaradan dışarı çıkmayı sağlayan yolu temsil eder. Bu, aydınlanma sürecinin bir sembolüdür. Yokuşu tırmanmak, bireyin bilgiye ulaşma ve gerçekliği keşfetme çabasını simgeler. Ancak bu yolculuk, zorlayıcı ve çetrefilli bir süreçtir; bireylerin sabır ve kararlılık göstermesi gerekir.

1.8. Zincirlerin Açılması

Zincirleri açılması bilgeliği ve aydınlanmayı temsil eder. Bu durum, bireylere gerçek bilgiye ulaşmanın yollarını gösterir ve onları özgürleştirir. Bilgi, eğitimin ve rehberliğin önemini vurgular; zira gerçek bilgiye ulaşmak için “zincirlerden” kurtulmak gerekir.

Platon, sanata dair karmaşık bir görüşe sahipti, sanatın eğitimsel ve ahlaki potansiyeline değer veriyordu ancak gerçekliği taklit etme ve ruhu yanıltıp ona zarar verebileceğine inandığı duyguları harekete geçirme yeteneğini eleştiriyordu. Sanatın, daha düşük içgüdülere hitap etmek yerine erdemleri teşvik ederek gerçeğin ve iyiliğin peşinde koşmaya hizmet etmesi gerektiğini savundu. (Buckles, 2024).

1.9. Dış Dünya

Dış dünya, gerçekliğin ve bilgeliğin kaynağının bulunduğu yerdir. Mahkumlar, dış dünyayı keşfettiklerinde gerçek bilgiyi ve aydınlanmayı deneyimlerler. Dış dünya, bilginin, gerçekliğin ve aydınlığın sembolüdür. Güneşin aydınlattığı bu alan, bilgi ve gerçeklikteki en yüksek seviyeyi bir anlamda hakikati temsil eder.

1.10. Sudaki Yansımalar

Dış dünyadaki su, bilgiyi ve gerçekliği yansıtan bir metafor olarak kullanılır. Su üzerindeki yansımalar, gerçeklik ve bilgi arasındaki ilişkiyi sorgular. Yansımalar, bireylerin gerçekliğin yanıltıcı görüntüleriyle nasıl karşılaştığını ve bu görüntülerin ne oranda yanıltıcı olabileceklerini simgeler.

1.11. Güneş

Güneş, gerçek bilginin ve bilgeliğin kaynağının sembolüdür. Dış dünyada güneş ışığı altında, mahkumlar gerçek bilgiye ulaşır ve gerçeklik hakkında derin bir anlayış kazanırlar. Güneşin sıcak ve aydınlatıcı etkisi, gerçekliğin netliğini ve bilginin aydınlatıcılığını simgeler.

1.12. Geri Dönme ve Suçlanma

Mağaradan çıkıp dış dünyayı keşfeden kişi, geri döndüğünde diğer mahkumlara gerçeği anlatmaya çalışır. Ancak gülünç duruma düşer ve birçok zorlukla karşılaşır. Diğer mahkumlar onu anlayamazlar ve onu suçlarlar. Bu durum, cehaletin ve alışkanlıkların güçlü etkilerini temsil etmektedir. Kişiler, genellikle alıştıkları düşünce biçimlerine karşı çıkılmasını hoş karşılamazlar. Bu, toplumsal eleştirinin bir yansımasıdır; zira insanların dogmaları sorgulamaları zordur.

1.13. Gizli Güç

Platon'un Mağara Alegorisi'ndeki zincirleri yaratan ve esirleri hapseden gizli güç, günümüz dünyasında toplumsal mühendislik, bilgi manipülasyonu ve insanların düşünce kalıplarını şekillendiren yerel ve küresel güçleri temsil ettiğini düşünmek mümkündür. İşte bu bağlamda gizli gücün temsil edebileceği kimi durumlar aşağıda incelenmiştir.

1.13.1. Cehalet

Zincirler, insanların düşüncelerini sınırlayan ve onları gerçek bilgiye ulaşmaktan alıkoyan cehaleti simgelemektedir. Zincirler, bireylerin düşünsel bağımsızlıklarını kaybettikleri, sorgulama yeteneklerinin kısıtlandığı bir durumu temsil ederken, bu durumun, bireylerin yalnızca yüzeysel bilgilerle yetinmelerine yol açacağı anlatılmaktadır.

1.13.2. Küresel Şirketler

Büyük teknoloji şirketleri, medya kuruluşları ve reklam ajansları, bilginin kontrolü ve yayılımında önemli bir rol oynamaktadır. Bu şirketler, bireylerin algısını şekillendiren ve

toplumsal normları belirleyen içerikler, ürünler üretirler. Bunlar, bireylerin düşünce süreçlerini yönlendirmeye onların belirli bir perspektife hapsedilmelerine olanak sağlar.

1.13.3. Sermaye ve Ekonomik Güç

Büyük sermaye grupları, ekonomik güçleri sayesinde toplumsal mühendislik faaliyetlerinde etkili olabilmektedir. Bu güç, kamu politikalarını etkilemek ve toplumda belirli değerleri yaymak için de kullanılabilir. Sermaye sahipleri, sosyal ve ekonomik dinamikleri kontrol ederek bireylerin karar alma süreçlerini yönlendirebilir.

1.13.4. Devletler

Devletler, toplumsal düzenin sağlanması ve kontrol edilmesinde önemli bir role sahiptir. Eğitim sistemleri, medya politikaları ve yasalar aracılığıyla bireylerin bilgiye ulaşımını kontrol edebilirler. Bu bağlamda, devletler, Platon'un alegorisindeki zincirleyici gizli güç olarak düşünülebilir. Devletlerin doğaları gereği, vatandaşlarını belirli bir düşünce yapısına yönlendiren politikalar ürettiklerini söylemek yerinde olacaktır.

1.13.5. İktidar Odakları

Siyasi partiler, ideolojik gruplar ve diğer iktidar odakları, toplum üzerinde kontrol sağlamak için propaganda ve manipülasyon teknikleri kullanmaktadır. Bu güçler, bireylerin düşüncelerini ve değerlerini şekillendirmek için çeşitli stratejiler geliştirirler. Sonuçta, bireyler bu iktidar odaklarından gelen ve onların gerçek bilgiye ulaşma süreçlerinde yönlendirici ya da engelleyici etkilerle karşılaşmaktadırlar.

1.13.6. Toplumsal Normlar ve İnançlar

Geleneksel toplumsal normlar ve inançlar, bireylerin düşünce yapılarını şekillendiren önemli unsurlardır. Bu normlar, bireylerin sorgulama yeteneklerini sınırlayabilmekte ve onları belirli bir yaşam tarzına bağlı kılmaktadır. Bu durumun, bireylerin özgür düşünme yeteneklerini kısıtladığı aşikardır.

Platon'un Mağara Alegorisi'ndeki zincirleri yaratan gizli güç, günümüzde toplumsal mühendislik ve bilgi kontrolü açısından yerel ve küresel güçleri temsil etme potansiyeline sahiptir. Küresel şirketler, devletler ve iktidar odakları, bireylerin düşüncelerini yönlendirip, onları belirli bir gerçeklik algısına hapsederken, bu sürecin kendisi, bireylerin özgür düşünme yeteneklerini sınırlayan aygıtlar olarak işlev görebilmektedir. Bu durum, bireylerin kendi gerçekliklerini sorgulama ve derinlemesine düşünme kabiliyetlerini köreltmektedir. Platon'un alegorisi, bu süreçleri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmek için önemli bir metafordur.

2. MAĞARA ALEGORİSİNİN GÜNÜMÜZDEKİ YANSIMALARI

2.1. Medya ve Bilgi Manipülasyonu

Platon'un Mağara Alegorisi, insanların gerçeklik algısını sorgulayan derin bir felsefi anlatıdır. Günümüzde, bu alegori medya ve bilgi manipülasyonu bağlamında yeniden değerlendirilebilir. Medya, toplumun bilgi edinme biçimlerini belirleyen güçlü bir araçtır; bu bağlamda, Platon'un alegorisindeki gölgeler, medyanın sunduğu çarpıtılmış veya yanıltıcı bilgilerin temsili oldukları düşünülebilir.

Bilgi manipülasyonu, bilginin kasıtlı olarak çarpıtılması veya yanıltıcı şekilde sunulmasıdır. Medya aracılığıyla yayılan yanlış veya yanıltıcı bilgiler, insanların gerçekliği algılamasını doğrudan etkiler. Kişiler, Platon'un mağarasındaki insanlar gibi, yanıltıcı bilgilere maruz kaldıklarında, gerçekliğin bir yansımasını değil, yalnızca gölgeleri görürler. Medya, bireylerin dünya görüşlerini şekillendiren bir güçtür. Platon'un alegorisindeki zincirli insanlar gibi,

günümüz bireyleri de çoğunlukla medya tarafından sunulan bilgilerin etki alanında kalmaktadır. Bu durum, kamuoyunun belirli konulardaki görüşlerini ve tutumlarını manipüle etme potansiyelini gözler önüne serer. Günümüzde bilgi manipülasyonu, özellikle sosyal medya platformları aracılığıyla hız kazanmakta ve yanlış bilgilerin yoğun biçimde yayılmasına neden olmaktadır.

Medya üzerinden yayılan manipüle edilmiş bilgiler, toplumsal kutuplaşmayı tetikleyebilmektedir. Farklı medya kaynakları, belirli bir siyasi veya sosyal ajandayı desteklemek amacıyla, bilgi çarpıtma yöntemlerine başvurabilmektedir. Bu durum, bireylerin sadece belirli bir bakış açısını kabul etmelerine ve alternatif görüşleri reddetmelerine neden olduğu kadar, toplumsal uyumu da tehdit etmektedir.

Platon'un mağarasındaki insanların, dışarıda gerçeklik ile karşılaşma sürecindeki zorlukları, günümüz bireylerinin medyadan gerçek bilgiye ulaşma çabasına benzetilebilir. Medya, bazen bu yolculuğu karmaşık hale getirir; bireyler, manipüle edilmiş bilgilerle dolu bir dünyada, hakikate ulaşmak için çaba harcamak zorundadır. Platon'un mağara alegorisi, bu durumun kökenlerini anlamada ve bireylerin manipüle edilmiş bilgilere karşı eleştirel bakış geliştirmelerinde önemini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, bireylerin medya okuryazarlığını artırmak ve doğru bilgiye ulaşma çabalarını desteklemek, toplumsal bilincin gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir.

2.2. Eğitim ve Aydınlanma Süreçleri

Platon'un Mağara Alegorisi, eğitim ve aydınlanma süreçlerinin doğasını anlamada da önemli bir metaforik çerçeve sunmaktadır. Alegorinin temelinde yatan düşünce, bireylerin bilgiye ulaşma ve gerçeği keşfetme yolundaki zorlukları vurgulamak ve eğitim yoluyla bu zorlukları aşmanın mümkün olduğunu göstermektedir. Eğitim, bireyleri zincirlerinden kurtarıp gerçek bilgiye yönlendiren bir araç olarak görülmektedir. Eğitim, bireylerin bilgi, beceri ve değerleri edinmelerini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bir süreçtir. Platon'un mağarasındaki zincirli insanların, yalnızca gölgeleri gördüğü dünyadan gerçekliğe geçiş yapabilmeleri için eğitim almaları gerekmektedir. Bu eğitim süreci, bireylerin düşünce yapılarında derinlemesine bir değişim ve dönüşüm sağlamalıdır.

Aydınlanma, bireylerin bilgi ve gerçeklik algısını genişletme sürecidir. Platon'un alegorisinde, bir bireyin mağaradan çıkması ve dış dünyayı keşfetmesi, aydınlanma sürecinin bir sembolüdür. Bu süreç, bireyin kendi düşünce kalıplarını sorgulamasını ve gerçeği arayışını içerir. Aydınlanma, bireylerin daha derin bir anlayış geliştirmeleri ve dış dünyaya daha eleştirel bir gözle bakabilmeleri için gereklidir. Eğitim, bireylere eleştirel düşünme becerileri kazandırarak, onları bilginin kaynağını sorgulamaya ve yanıltıcı bilgilere karşı savunma yolları geliştirmelerine olanak sağlamalıdır. Platon, eğitimde sadece bilgi aktarımını değil, aynı zamanda bireylerin kendi içsel sorgulamalarını yapabilmelerini hedeflemiştir. Bu bağlamda, eğitim süreçleri, bireylerin kendi zihinsel zincirlerini kırmalarına yardımcı olmalıdır.

Eğitim, bireyleri aydınlatarak toplumsal dönüşüm süreçlerine de katkı sağlar. Bilgiye ulaşan ve eleştirel düşünme becerilerini geliştiren bireyler, toplumsal sorunlara karşı daha duyarlı hale gelirler. Bu da toplumun genelinde daha bilinçli ve aktif bir vatandaşlık anlayışının gelişmesini sağlayacaktır. Platon'un mağarasındaki aydınlanan bireyler, sadece kendi gerçekliklerini değil, aynı zamanda toplumlarının gerçekliğini de sorgulama kapasitesine sahip olurlar.

2.3. Toplumsal Mühendislik ve Güç Yapıları

Platon'un Mağara Alegorisi, yalnızca bireylerin bilgi arayışını değil, aynı zamanda toplumsal mühendislik ve güç yapılarını da ele almak içinde önemli bir perspektif sunmaktadır. Bu

bağlamda, toplumsal mühendislik, bireylerin düşünce ve davranışlarının biçimlendirilmesi için sistematik bir şekilde uygulanan stratejiler ve yaklaşımlar olarak tanımlanabilir. Toplamların, üyelerinin algılarını, değerlerini ve inançlarını nasıl şekillendirdiği, güç yapılarına ve iktidar dinamiklerine bağlıdır. Toplumsal mühendislik, bir toplumun yapılarını, normlarını ve değerlerini değiştirmek veya yeniden şekillendirmek amacıyla yapılan planlı müdahaleleri içermektedir. Bu süreç, genellikle devlet, kurumlar, medya ve diğer güç odakları tarafından gerçekleştirilir. Platon'un alegorisinde, zincirli insanlar, dış dünyadan izole edilmiş ve bu izole yaşamları boyunca yalnızca yansımalarla beslenmişlerdir. Bu durum, toplumsal mühendislik uygulamalarının nasıl etkili olabileceğine dair bir metafor olarak görülebilir.

Güç yapıları, toplumsal mühendisliğin temel aktörleridir. Devletler, siyasi partiler, büyük şirketler ve medya organları gibi güç odakları, bilgi akışını kontrol ederek ve bireylerin algılarını şekillendirerek toplumsal mühendislik süreçlerini yönetirler. Bu yapıların işleyişi, Platon'un alegorisindeki mağara metaforu ile benzerlik gösterir. Zincirli insanlar, gerçeği anlayamadan ve sadece gölgelerle yaşamaya mahkum oldukları için, toplumsal mühendisliğin etkisi altında kalan bireyler de gerçek bilgiye ulaşma şansını kaybederler. Platon'un alegorisinde, zincirli bireylerin gördüğü gölgeler, gerçek bilginin ve nesnel gerçekliğin yerini alır. Günümüzde de medya ve diğer bilgi kaynakları aracılığıyla bireylerin düşünceleri üzerinde benzer bir manipülasyon uygulanmaktadır. Yanlış bilgi, dezenformasyon ve propaganda, bireylerin gerçeklik algısını çarpıtarak toplumsal mühendislik süreçlerinin bir parçası haline gelmektedir. Bu bağlamda, güç odaklarının, bireyleri yanıltarak kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme yeteneğine sahip olduklarını göz ardı etmemek gerekir.

2.4. Teknoloji ve Gerçeklik Algısı

Özellikle teknoloji çağında, bireylerin gerçeklik algısı, dijital medyanın ve teknolojinin etkisi altında yeniden tanımlanmaktadır. Bu bölümde, teknolojinin bireylerin gerçeklik algısını nasıl dönüştürdüğünü ve Platon'un alegorisindeki temalarla nasıl ilişkilendirilebileceği açıklanmaya çalışılacaktır.

Günümüzde teknoloji, bireylerin dünyayı algılama ve anlamlandırma biçimlerini derinden etkilemektedir. Sosyal medya, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, diğer dijital platformlar ve nihayetinden yapay zeka, insanların bilgiye erişim şekillerini ve bu bilgileri yorumlama yollarını değiştirmektedir. Platon'un alegorisinde mağaradaki zincirli insanlar yalnızca gölgeleri görerek yaşarken, günümüzde bireyler de teknoloji aracılığıyla süzgeçten ya manipülasyondan geçirilmiş bir bilgi dünyasında yaşar hale gelmişlerdir. Bu durum, gerçekliğin nasıl algılandığını ve içselleştirildiğini sorgulamayı zorunlu kılmaktadır.

Teknoloji, bilgiye erişimi kolaylaştırmakla birlikte, aynı zamanda bilgi manipülasyonu ve yanıltıcı içeriklerin yayılmasını da hızlandırmıştır. Sosyal medya platformları, algoritmalar aracılığıyla kullanıcıların ilgi alanlarına göre içerik sunarak, belirli bir gerçeklik algısının oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Platon'un mağarasındaki gölgeler, bireylerin yalnızca belirli bir gerçeklik ile sınırlı kalmasının bir metaforu olarak düşünülebilir. Bu noktada, teknoloji, bireylerin algılarını yönlendirme ve manipüle etmede önemli bir aygıt dönüşmüştür.

Sanal gerçeklik (VR) ve artırılmış gerçeklik (AR) teknolojileri, bireylerin deneyimledikleri gerçekliği daha da karmaşık hale getirir. Bu tür teknolojiler, Platon'un alegorisinde mağara dışındaki dünyayı keşfetme fırsatına sahip olan bireylerin deneyimlerine benzer şekilde, yeni ve farklı bir gerçeklik sunar. Ancak, bu yeni deneyimlerin doğası, gerçeğin ne olduğunu sorgulamayı çetrefilli bir sürece dönüştürebilir. Kullanıcıların, sanal ortamda edindikleri deneyimlerle, gerçek dünya algılarını nasıl yeniden şekillendirdikleri üzerine düşünmek

gerekir. Böylece, modern teknolojinin bireylerin zihnindeki gerçeklik kavramını nasıl dönüştürdüğüne dair derin bir inceleme yapmanın gereği anlaşılacaktır.

Teknolojinin gerçeklik algısındaki etkilerini anlamak için eğitim ve eleştirel düşünce süreçlerinin güçlendirilmesi önemlidir. Platon'un mağarasından kurtulan bireyler gibi, bireylerin de gerçek bilgiye ulaşabilmek için teknoloji karşısında eleştirel bir bakış açısı geliştirmeleri gerekmektedir. Eğitim, bireyleri teknoloji ile olan ilişkilerinde daha bilinçli hale getirebilir ve onları manipülasyonlara karşı koruyabilir.

Teknoloji ve getirdiği yeni gerçeklik algısı, Platon'un Mağara Alegorisi'ndeki temalarla doğrudan ilişkilidir. Teknolojinin etkisiyle günümüzde bireylerin gerçeklik algısı, yoğun biçimde dönüştürülmekte ve bu durum bilgi manipülasyonuna, yanıltıcı algılara ve sanal deneyimlerin etkisine zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, bireylerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeleri ve teknolojiyle olan ilişkilerini sorgulamaları, gerçekliğin ne olduğunu anlamada önemli bir adım olacaktır.

3. PLATON'UN MAĞARA ALEGORİSİ BAĞLAMINDA SANAT VE SANATÇI

Mağara alegorisinde Platon, hakikati, iyi ideası ile ilişkilendirir;

Sevgili Glaukon, bütün olarak önceki akıl yürütmelerimiz ile ilintilemelisin. Görme duyusuna yansıyan dünyayı hapseden (mağaradaki) ikametgâh ile karşılaştır, içindeki ateşi ise güneşin kudreti ile. Bunu yaptıktan sonra yukarıya tırmanan yolu ve üstteki dünyaya bakmayı (onu seyretmeyi) ruhun, düşünülebilir olanın dünyasına tırmanma olarak kabul edersen, duymayı arzu ettiğin görüşümü gözden kaçırmamış olursun. Doğru mu, yanlış mı bu görüş, tanrı bilir. Benim düşüncem şu: Bilinebilir olanın dünyasında iyi İdea'sı en yüksek İdea'dır ve güç bela tanınabilir (öğrenilebilir); ancak insan onu tanıyıp öğrenince, bütün haklı, adil, güzel ve doğru olanın nedeni olduğu da ortaya çıkacaktır; görünebilir dünyadaki ışığı ve efendisini yaratan odur; (ancak) düşünülebilir olanın dünyasında ise o bizzat hâkimdir ve bizim hakikati (ve özü) kavramamıza yardımcı olur; gerek kendi dünyasında gerekse kamusal dünyada mantıklı, akıllı davranmak isteyen herkes, ona bakmak (onu görmek) zorundadır (Platon, 2018: 174).

Sanatın, yüzeyde görünenin ötesinde hakikati araması, "iyi İdea" kavramına paralel olarak düşünülebilir. Bir sanatçı, sadece gözle görülen dünyayı değil, aynı zamanda görünmeyen, daha derin anlamları da eserlerine yansıtır. Görme duyusuna yansıyan dünya, sanatta estetik yüzey olarak düşünülebilir; ancak sanatın asıl amacı, Platon'un belirttiği gibi, derin düşünce yoluyla hakikate ulaşmaktır.

Platon'un mimesise dair bu estetik kullanımları içerisinde ilk dikkat çekmemiz gereken şey mimesisi, kendi felsefi öğretisi temelinde "iyi" ve "kötü" anlamlar yükleyerek ele almasıdır. Platon'un mimesisi bu şekilde moral olarak değerlendirmesi gerçek [İdealar/Formlar] ya da intelligible ve empirik [duyusal] dünya ayırımına dayanır. Platon her şey gibi mimesisi de bu ayırım temelinde ele alır; bir yerde gerçek, hakiki dünya ve hepimizin bir zamanlar içinde olduğu kusursuz bir dünya, diğer yanda ise içine düştüğümüz empirik ya da duyusal dünya vardır ve bu empirik dünya da hakiki dünyanın kopyaları, imajları, görünenleri, gölgeleri ve taklitleri durumundadır. Platon imajlar, kopyalar, gölgeler dünyası olan bu duyusal dünyaya güvenmememiz gerektiğini, salt bu dünyanın bilgisi ile hareket etmenin yaşamlarımıza düzensizlik, hastalık getireceğini düşünür (Mutlu, 2017:18).

Alegori, sanatın ve sanatçının toplumsal, psikolojik ve felsefi bağlamdaki yerini, gelişimini ve sorumluluklarını derinlemesine incelemek için çok katmanlı bir çerçeve sunmaktadır. Bu alegori, bireylerin gerçeklik algısının, bilgiye ulaşma süreçlerinin ve sanatsal yaratımın karmaşıklığını anlamada farklı bir bağlam sunmaktadır. Platon, insanların yalnızca gölgeleri görerek yaşadığı bir dünyada, gerçek bilginin ve anlamın ötesine geçmenin zorluklarını vurgularken, sanatın bu bağlamda oynadığı rolü de sorgular.

3.1. Gerçeklik ve İllüzyon Arasında Köprü Olarak Sanat

Alegori, mağaradaki zincirli insanların yalnızca gölgeleri izleyerek bir gerçeklik inşa ettiklerini gösterir aslında, sanatın da benzer bir işlevi vardır. Sanat, çoğu zaman yanılsamalara dayalı bir temsil biçimi olarak değerlendirilse de aslında derin bir gerçeklik deneyimi sunma kapasitesine sahiptir. Sanat, insanların dünyayı algılamasını ve anlamlandırmasını sağlamada önemli bir araç olagelmıştır.

Sanatçılar, tarih boyunca kendi mağaralarının dışına çıkarak idealar dünyasına ulaşma çabasında olmuşlardır. Bu durum, sanatın doğasında bulunan, gerilim ve dönüşüm sürecini akıllara getirmektedir. Sanat, bireylere gerçekliğin çok katmanlı yapısını keşfetme fırsatı sunarken, izleyicilerin düşünsel ve duygusal katmanlarını sorgulamalarına olanak tanımaktadır. Bu yolla, sanat, bireylerin kendi gölgelerinden kurtulmalarına ve daha derin bir anlayışa yönelmelerine yardımcı olabilmektedir.

Girard ve Gans gibi ben de mimesis terimini Yunancadan çevirmeden bırakmayı tercih ediyorum çünkü "taklit" olarak bilinen olağan İngilizce çeviri, estetik, etik, psikolojik ve epistemolojik anlam aralıklarındaki temel yankıların birçoğunu yakalamayı başaramıyor. Stephen Halliwell, mimesisin çoğunlukla estetik kullanımlarına dair ustaca analizinde, Platon'un mimesisin "monolitik bir kavramına" benzer bir şey benimsediği görüşünü "modern estetik tarihlerinin en yüce mitlerinden biri" olarak adlandırıyor. Halliwell, bunun yerine, "Platon'un mimetizmin 'kurucu babası' olarak önemi, genellikle varsayıldığından çok daha karmaşıktır ve çok daha zor bir şekilde birleşik bir bakış açısına yoğunlaştırılabilir" diyor. Halliwell, mimesis'e karşı "değişmeyen ve sürekli olumsuz bir tavır" takılmaktan uzak, "Platon, mimesis terminolojisini epistemoloji, etik, psikoloji, politika ve metafizikteki konularla bağlantılı olarak kullanarak ve bunu hem müzikopoetik hem de görsel sanatlara ve hatta felsefenin kendisinin bazı yönleri de dahil olmak üzere diğer insan uygulamalarına uygulayarak, dikkate değer derecede geniş bir bağlam yelpazesinde ortaya koymuştur" diyor. (Akt. Foshay, 2009).

Sanatı, hakikati gösteren bir illüzyon olarak görmenin, kendini gerçekleştirme olanağı yanında, gerçeklikle kurduğumuz ilişkiyi sorgulamamıza kapı aralması gücünü de bu noktada önemsemek gerekir.

3.2. Yaratıcılığın ve Duyguların İfadesi Olarak Sanatçı

Sanatçının yaratıcılık süreci, alegorinin merkezinde yer alan dönüşümle yakından ilişkilidir. Sanatçılar, bireysel deneyimlerini ve duygusal gerilimlerini eserlerine yansıtarak, içe dönük bir yolculuğa çıkarlar. Bu yolculuk, teknik becerilerin ötesinde bir duygusal zeka ve anlayış geliştirmeyi gerektirir.

Sanatçı, kendi iç dünyasını keşfederken, toplumsal gerçeklerle de bağlar kurar. Bu bağ, onun, izleyicilerle olan etkileşimini derinleştirirken beklenen yoğunlaşma ve kavrama sürecinin sonunda ortaya çıkan sanat eserleri, yalnızca birer estetik ürün değil, aynı zamanda sanatçının ruh halini, toplumsal durumları ve insan ilişkilerini yansıtan birer araç oluverirler. Bu noktada kendi deneyimlerinden yola çıkarak, evrensel temaları işleyebilen sanatçıların, sanat tarihinde güçlü yerler edindikleri görülmektedir.

3.3. Toplumsal ve Bireysel Bilinç Bağlamında Sanatçının Sorumlulukları

Platon'un alegorisinde, mağara dışına çıkan kişi, diğerlerine de yol göstermenin sorumluluğunu üstlenir. Bu, sanatçının toplumsal sorumluluğunu ve aydınlatma görevini çağrıştırmaktadır. Sanatçılar, sadece sanat eseri yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda izleyicilerinin düşünsel ve duygusal durumlarına etki etmektedirler. Sanatçının sorumlulukları için aşağıdaki görüşleri ele almak anlamlı olacaktır.

3.3.1. Eleştirel Düşünce ve Sanat

Günümüze sanatçılar, geçmişe nazaran izleyicilerini düşünmeye ve sorgulamaya daha çok yönlendirmek sorumluluğundadırlar. Bu, teknolojinin geldiği durum dikkate alındığında sadece

sanat eserinin içeriyle değil, aynı zamanda sunum biçimiyle de ilişkilidir. Sanat eserleri, izleyicilere kendi gerçekliklerini sorgulama fırsatı sunmalıdır.

3.3.2. Toplumsal Sorunlar ve Sanat

Sanat, toplumsal eleştirinin ve farkındalığın önemli bir aracı olarak işlev kazanmıştır. Sanatçılar, eserlerinde bireysel, çevresel ve diğer toplumsal sorunları ve sosyal adalet, eşitlik, kimlik gibi konuları işleyerek, izleyicilerini bu konularda düşünmeye sevk edebilmektedir.

3.3.3. Dijital ve Geleneksel Sanatın Etkileşimi

Günümüzde, dijital sanat ve yapay zeka gibi teknolojik gelişmeler, sanatçılara yeni anlatım biçimleri sunmaktadır ve bu yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımızdadır. Sanatçılar, bu teknolojileri kullanarak, gerçekliği yeniden tanımlama ve izleyicilere farklı deneyimler sunma fırsatı olarak da görmeleri mümkündür. Ancak bu süreçte, sanatçılar etik sorumluluklar taşımaları ve bu yeni araçların sunduğu fırsatları sorgulamalıdır.

SONUÇ

Platon'un Mağara Alegorisi, insanın bilgiye ulaşma sürecini ve gerçeklik algısını sorgulamak için güçlü bir metafor sunmaktadır. Alegorinin sembolleri, bireylerin cehaletlerini aşmaları, derin bilgiye ulaşmaları ve gerçekliği keşfetmeleri için gereken çabayı sorgulayıcı bir deneyim sunar. Bu alegori, günümüz dünyasında, özellikle bilgi kirliliği ve yanıltıcı içeriklerin yaygın olduğu bir ortamda geçerliliğini hâlâ korumaktadır. Bireylerin eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirmeleri ve gerçek bilgiye ulaşmaları, toplumsal ilerlemenin ve bireysel aydınlanmanın temel taşlarıdır. Sonuç olarak, Platon'un Mağara Alegorisi, bizlere, sanatın ve sanatçının yerini, gelişimini ve sorumluluklarını anlamak için derin bir okuma olanağı sağlamaktadır. Sanat, sadece bir estetik ifade değil, aynı zamanda bireylerin ve toplumların gerçeklik algısını sorgulama aracı olarak da değerlendirilmektedir. Sanatçılar, bireylerin kendilerini keşfetmelerine ve daha derin bir anlam arayışına yönlendirme konusunda kritik bir rol oynamaktadırlar.

Bu bağlamda, sanat ve sanatçı hem bireysel hem de toplumsal bilinçlenmenin artırılmasında önemli bir işlev üstlendiğinin altı çizilmelidir. Sanatçının sorumluluğu, yalnızca estetik ürünler sunmak değil, aynı zamanda toplumsal değişim ve bireysel aydınlanma süreçlerinde aktif bir rol oynamaktır. Platon'un alegorisindeki gibi, sanatçı, mağaradan çıkıp gerçeği arayan bir rehber olmalı ve izleyicilerini de bu yolda aydınlatma çabasına girmelidir. Bu sayede, sanat, bireylerin ve toplumların daha derin bir anlayış geliştirmelerine olanak tanıyacak ve gerçeklikle olan ilişkilerini yeniden tanımlamalarına yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Buckles, S. (2024). What did Plato say about art?.
<https://wisdomshort.com/philosophers/plato/on-art> adresinden 15.10.2024 tarihinde alınmıştır.
- Cain, R. B. (2012). Plato on Mimesis and Mirrors.
<https://muse.jhu.edu/pub/1/article/483651/pdf> adresinden 15.10.2024 tarihinde alınmıştır.

- Foshay, R. (2009) Mimesis in Plato's Republic and Its Interpretation by Girard and Gans.
<https://anthropoetics.ucla.edu/ap1501/1501foshay> adresinden 14.10.2024 tarihinde alınmıştır.
- Mutlu, B. (2017). Platon'da ve Platon Öncesi Metinlerde Mimesis. Art-Sanat Sayı: 8/2017
- Plato, (2024). Plato.
https://users.rowan.edu/~clowney/Aesthetics/philos_artists_onart/plato.htm adresinden 15.10.2024 tarihinde alınmıştır.
- Platon, (2018). Devlet. Çev. Cenk Saraçoğlu ve Veysel Atayman, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.

KLASİK RESİM SANATININ ÇAĞDAŞ DÜNYADA VARLIĞINI SÜRDÜRME GÜCÜ VE DAYANAKLARI

THE RESILIENCE AND FOUNDATIONS OF CLASSICAL PAINTING IN THE CONTEMPORARY WORLD

Prof. Dr. Ayhan ÖZER

Gaziantep Üniversitesi,

ayhanozer77@gmail.com-ORCID ID: 0000-0002-0014-4608

ÖZET

Bu bildiri, klasik resim sanatının günümüzdeki varlığını sürdürebilme yeteneğini inceleyerek, ressam ile malzeme arasındaki ilişkiyi, sanatçının yaratıcılık sürecindeki rolünü, izleyici ile etkileşimini ve dijital sanat ile yapay zekanın etkilerini anlamayı amaçlamaktadır. Çalışma, nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiş, mevcut literatür üzerinde derinlemesine bir tarama yapılmıştır. Klasik resim sanatı, dijital sanat ve yapay zeka arasındaki etkileşimleri anlamak için sanat tarihi kaynakları, makaleler ve güncel sanatsal pratikler analiz edilmiştir. Klasik resim sanatında, ressamın kullandığı malzemelerin önemi büyüktür. Boyalar, fırçalar ve tuval gibi unsurlar, sanatçının içsel duygularını somut bir forma dönüştürmesini sağlar. Bu bağlamda, malzeme seçimi, sanat eserinin ruhunu belirler ve sanatçının duygusal deneyimlerini yansıtır.

Sanatçının yaratıcılık süreci de bu bağlamda kritik bir rol oynamaktadır. Teknik beceri ve yaratım yeteneği, klasik resim sanatının kalitesini koruma açısından önemlidir. Sanatçının duygusal gerilimleri dışa vurması, hem kişisel bir ifade biçimi oluşturur hem de izleyici ile derin bir bağ kurar. İzleyici ile etkileşim ise klasik resim sanatının başka bir önemli boyutudur. Sanat eserleri, izleyicilerin kendi deneyimlerini ve duygusal tepkilerini yansıtmalarını sağlar. Son olarak, dijital sanat ve yapay zeka, klasik sanatın sürekliliğini sağlarken, yeni yaratıcı süreçlerin kapılarını aralamaktadır. Bu çalışma, klasik resim sanatının geleceği için önemli bir perspektif sunmaktadır. Bu çalışma, klasik resim sanatının geleceği için önemli bir perspektif sunmakta ve sanat dünyasındaki değişimleri anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Resim, Çağdaş Sanat, Sürdürülebilirlik.

ABSTRACT

This paper examines the ability of classical painting to sustain its existence in contemporary times, aiming to understand the relationship between the painter and the materials, the artist's role in the creative process, the interaction with the audience, and the impacts of digital art and artificial intelligence. The study was conducted using a qualitative research method, involving an in-depth literature review. To understand the interactions between classical painting, digital art, and artificial intelligence, art historical sources, articles, and current artistic practices were analyzed.

In classical painting, the significance of the materials used by the painter is immense. Elements such as paints, brushes, and canvases allow the artist to transform inner emotions into tangible forms. In this context, the choice of materials determines the essence of the artwork and reflects the artist's emotional experiences.

The artist's creative process also plays a critical role in this context. Technical skill and creative ability are essential for maintaining the quality of classical painting. The expression of emotional tensions by the artist creates a personal form of expression and establishes a deep connection with the audience. The interaction with the audience is another important dimension of classical painting. Artworks enable viewers to reflect their own experiences and emotional responses.

Finally, the paper discusses the role of digital art and artificial intelligence in the competition with classical art and the possibilities of new creative processes they can offer for ensuring continuity. This study aims to provide a different perspective on the future of classical painting and to contribute to understanding the changes in the art world.

GİRİŞ

Sanat, insanların duygularını, düşüncelerini ve kültürel değerlerini ifade etmelerinin en güçlü yollarından biridir. Resim sanatı, bu ifade biçimlerinden biri olarak, estetik ve duygusal derinliğiyle öne çıkar. Tarih boyunca, ressamlar aracılığıyla toplumsal değişimler, bireysel deneyimler ve felsefi düşünceler sanat eserine dönüştürülmüştür. Bu bildirinin amacı, klasik resim sanatının değerini koruyan faktörleri incelemek ve klasik resim sanatının dijitalleşme ve yapay zeka çağında neden ve nasıl varlığını sürdürebildiğini araştırmaktır. Ayrıca, klasik resim sanatının duygusal tatmin, fiziksel motivasyon ve izleyici ile etkileşim gibi durumları incelenecek, dijital sanat ve yapay zekanın bu denge üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

Bildiri, öncelikle klasik resim sanatının değerini koruyan faktörleri ele alacak, ardından fiziksel motivasyon ve katarsis üzerine odaklanacak, izleyici ile benzer deneyimlerin paylaşımı incelenecektir. Dijital sanat ve yapay zeka ile klasik resim sanatı arasında karşılaştırmalar yapılacak ve son olarak, klasik resim sanatının geleceği ve sürdürülebilirliği üzerine görüşler sunulacaktır.

1. KLASİK RESİM SANATININ VARLIĞINI SÜRDÜRME KABİLİYETİNİN KAYNAKLARI

1.1. Klasik Tekniklerin ve Malzemelerin Kullanımı

Günümüz teknolojik gelişmelerini dikkate aldığımızda, genellikle tuval, yağlı boya, guaj, tempera vb. geleneksel malzemelerle icra edilen sanatsal eyleme, Klasik resim sanatı demenin yerinde olacağı kanaatindeyim. Bu malzemeler, özellikle, Rönesans döneminden itibaren Batı sanatında sıkça kullanılmış ve zamanla resim yapmanın "klasik" yöntemi haline gelmiştir. Günümüzde bu malzemelerle çalışan sanatçılar, eski ustaların yöntemlerini ve tekniklerini sürdürmektedir. Geleneksel olarak kabul edilen malzemelerle yapılan eserler, sanatta bir devamlılık halini pekiştirmekte ve bu nedenle klasik olarak adlandırılmaktadır.

"Klasik" terimi, Batı sanatında Eski Yunan ve Roma sanatına göndermede bulunur, ancak bir yandan da Rönesans ile başlayan dönemden itibaren sanat tarihi boyunca gelişen teknik ve estetik anlayışları da içerir. Bugün klasik malzemelerle yapılan sanat, bu tarihsel geleneğe bir bağlılık içerir. Sanatçılar, klasik teknikleri kullanarak tarihsel olanla bağ kurar, sanatın evrensel temalarını işler ve geleneksel estetik değerleri yaşatırlar. Bu nedenle klasik malzemelerle yapılan çağdaş resim sanatını da bu tarihsel mirası temsil ettiği için klasik resim sanatı olarak adlandırmak, günümüz koşullarında, yersiz olmayacaktır.

Klasik resim sanatı, genellikle belirli akademik standartlara ve estetik ideallere dayalı olarak şekillenir. Özellikle Barok, Rönesans ve Neoklasik dönemlerde belirlenen kurallar, oranlar, perspektif ve anatomi gibi unsurlar klasik sanatın yapı taşlarıdır. Bu estetik ve teknik kurallar günümüzde de bazı sanatçılar tarafından benimsenmeye devam etmektedir. Klasik malzemelerle yapılan sanatı, bu kurallar ve estetik değerler çerçevesinde üretildiğinde "klasik" olarak adlandırmakta bir mahsur görmüyorum.

Klasik resim sanatı, aynı zamanda bir zanaat olarak ustalık ve disiplinli çalışmayı gerektirir. Bu sanatta kullanılan malzemeler, doğru tekniklerle işlendiğinde yüksek kaliteli eserler ortaya

çıkar. Bu nedenle, geleneksel malzemeleri kullanarak büyük teknik ustalık gösteren sanatçılar, bu zanaatın sürekliliğini sağladıkları için klasik olarak anılmaktadırlar.

Resim bir zanaattır ve geleneksel olarak sanatçılar, ustalarından öğrenerek bottega adı verilen atölyelerde çalışırlardı. Kendi başına stüdyosunda çalışan, ıstırap çeken sanatçı ise 20. yüzyıla ait bir kavramdır. Sanat çoğu zaman bir grup etkinliği olmuştur; sanatçılar birbirlerinden öğrenirler. İstırap çeken sanatçının kişileşmiş hali olan Vincent Van Gogh bile Gauguin'in ilgisini ve arkadaşlığını çaresizce aramıştır. Çünkü sanat, eser üretimi kadar, fikirlerin ve tekniklerin paylaşılmasıyla da ilgilidir. Öğretmenlik yaparken paylaştığım şeylerin çoğu, başka sanatçılardan, öğretmenlerden, arkadaşlardan edindiğim bilgilerdir; genellikle diğer sanatçıların öğretmenleriyle yaşadıkları deneyimlere dair anlattıkları hikayelerdir. Çoğu sanatçı için en büyük memnuniyet bir eserin tamamlanmasında değil, sanatı öğrenme ve sürecindedir; yaratıcı süreç, üründen daha önemlidir! (Wetheridge, 2022).

Günümüzde bile, klasik malzemelerle resim yapan birçok sanatçı, tarihsel olarak bu zanaatın bir parçası olarak kabul edilir. Günümüzde klasik malzemelerle yapılan resim sanatı hem teknik hem de estetik açıdan tarihsel bir sürekliliği temsil eder. Bu sanat, eski ustaların yöntemlerini sürdüren ve geleneksel değerlere bağlı kalan bir ifade biçimi olduğu için bundan sonra metinde "klasik resim sanatı" olarak adlandırılacaktır.

1.2. Ressam ile Malzeme Arasındaki İlişki

Resim sanatında kullanılan malzemeler (boyalar, fırçalar, tuval vb.), sanatçının yaratım sürecinde kritik rol almaktadır. Bu malzemeler, ressamın duygusal ve fiziksel ifadelerini somut bir forma dönüştürmesine olanak tanır. Sanatçı, malzemelerle olan etkileşimi sayesinde iç dünyasını dışa vurur ve eserine ruh kazandırır.

Malzemelerle kurulan bu etkileşim, sanatçının duygusal deneyimlerini ifade etmesinde temel yoldur. Fırça darbelerinin yoğunluğu, renklerin seçimi ve tuval üzerindeki kompozisyon, sanatçının ruh halini ve duygusal durumunu yansıtır. Bu yansıma, izleyicinin eseri derinlemesine anlamasını ve hissetmesini sağlar.

Dolayısıyla, modern endüstrinin sanata müdahalesine rağmen, sanat eserinin kullanım değeri aynı kalır, algılayıcı öznenin duygusal ve ince doğasını, doğanın ve malzemelerin türediği, kesiştiği nokta olan maddi temelle en derin haliyle birleştirmeye yarar. Bu görev ne kadar eksiksiz tamamlanırsa, sanatçı malzemelerle tanışmak için ne kadar çok iş yaparsa, bir sanat eserinin kullanım değerinin gerçekleştirilme olasılığı o kadar artar. Başarı, sanatçının malzemelerin fiziksel duygusal bileşenlerini ne kadar iyi kullandığına ve her ikisinin de doğada ortaya çıktığı noktada duygusal bedene hitap edecek şekilde yeniden inşa etmek için bunları ne kadar iyi kavradığına dayanır (Singh, 2012).

Her ressam, kendi kimliğini ve duygusal durumunu eserlerine yansıtmaktadır. Kullandığı renkler, formlar ve teknikler, sanatçının kişisel deneyimlerini ve duygu dünyasını yansıtan unsurlardır. Bu kişisel anlatım, eserin özgünlüğünü ve sanatçının bireysel ifadesini güçlendirir. Sanatçılar, kullandıkları malzemeler aracılığıyla duygularını somutlaştırır. Örneğin, yoğun fırça darbeleri ve canlı renkler, sanatçının enerjisini ve heyecanını ifade edebilirken, pastel tonlar ve yumuşak çizgiler daha sakin ve huzurlu duyguları yansıtabilir. Bu somutlaştırma, izleyicinin eseri daha derinlemesine anlamasını sağlar.

1.3. Teknik Beceri ve Yaratıcılık

Sanatçının teknik becerisi, klasik resim sanatının kalitesini ve değerini korumasında önemli bir faktördür. Fırça teknikleri, renk teorisi bilgisi ve kompozisyon becerisi, eserin estetik değerini artıran öğelerdir. Yaratıcılık ise, sanatçının kendine özgü ifade biçimlerini geliştirmesine olanak tanır. Yaratım süreci, sanatçının ruhsal yapısı üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Resim yapma süreci, sanatçının duygusal ve zihinsel gerilimlerini açığa çıkarmasına yardımcı olur. Bu süreç, bir nevi sanatçının kendini ifade etme ve içsel dünyasını keşfetme mücadelesidir.

Bir resmin başlangıç noktası, malzemeyle belirli bir şekilde olma arzusundan gelebilir ya merak ettiğimden ya da bir şeyi tekrar ziyaret etmek istediğimden ya da kendi içimde henüz dibine inmediğim ya da hala meşgul olduğum bir şeye dokunmak istediğimden ve malzemeyi belirli bir şekilde ele alabileceğimden... Yani her türlü farklı kaynaktan gelir. Ve geçmiş bir resimden gelebilir, başka bir sanat eserinden gelebilir, yaptığınız bir sohbetten gelebilir... yine dünyadaki şeylere verdiğiniz sürekli tepkiyle ilgilidir ve bunlara dokunursunuz (Townsend, 2024).

Geleneksel malzemeler, klasik resim sanatının estetik değerini korumasında kritik bir rol oynar. Yağlı boya, akrilik ve sulu boya gibi malzemeler, sanatçının renkleri ve dokuları ustalıkla kullanmasını sağlamaktadır. Bu malzemelerin kalitesi ve özellikleri, eserin uzun ömürlü olmasını ve zaman içinde değerini korumasını sağlayan faktörlerdir.

Sanatçının kullandığı teknikler, eserin genel görünümünü ve duygusal etkisini belirler, örneğin, impasto tekniği ile yapılan eserler, kalın boya katmanları sayesinde dokusal bir derinlik kazanırken, ince fırça darbeleri daha zarif ve detaylı bir görünüm sunabilmektedir. Tekniklerin sanatçı tarafından ustalıkla kullanılması, eserin estetik değerini artırırken, izleyicinin gözünde sanatın kalitesini de yükseltir. Klasik resim sanatının izleyici üzerindeki etkisi de büyüktür. İzleyiciler, resimlere baktıklarında sanatçının duygularını ve düşüncelerini hissedebilirler. Bu

etkileşim, izleyicinin kendi duygusal deneyimlerini yeniden yaşamasına ve eseri kişisel olarak anlamlandırmasına olanak tanır. Sanat eserleri, izleyiciler ile sanatçı arasında bir empati bağı oluştururken, sanatçının duygularına yakınlaşmasını sağlayarak, onların da benzer duygusal deneyimler yaşayabilmelerine olanak sağlarlar. Bu yakınlaşma, sanatın katarsis etkisini güçlendirir ve izleyicinin sanata olan bağlılığını artırır.

2. FİZİKSEL MOTİVASYON VE KATARSİS

Resim yapma süreci, sanatçının bedensel hareketleri ile belirgindir, fırçanın tuvale dokunuşu, sanatçının içsel gerilimlerini ve duygusal durumunu dışa vurmasını sağlar. Öte yandan, bu bedensel hareketler, sanatçının yaratım sürecine fiziksel bir motivasyon katar ve eserin dinamizmini artırır. Yaratım süreci, sanatçının içsel gerilimlerini, çatışmalarını açığa çıkarma yoludur; duygusal ve zihinsel baskılarını resim aracılığıyla ifade eden sanatçı, aynı zamanda bu gerilimlerden arınma ve rahatlama hissi yaşar. Bu sürecin, sanatçının ruh sağlığı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2.1. Katarsis Deneyimi

Katarsis, sanatçının duygusal boşalım yaşaması ve içsel duygularını dışa vurmasıdır. Resim yaparken, sanatçı duygusal bir boşalma, arınma yaşar ve bu süreçte hissettiklerini somut bir forma dönüştürür.

Baxandall ve Griswold'a göre, geleneksel olarak, katarsis "duygusal boşalma" olarak tanımlanır ve sıkıntılı duyguların yaşanmasıyla birlikte gelir, ancak katarsisi estetik sistemlerin bir bileşeni olarak keşfetmek için daha geniş bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Katarsis de dahil olmak üzere sanatsal niyet, bir sanatçının eserini gerçekleştirme sürecinde yer alır, ancak bir sanatçının "görevi" veya "yükümlülüğü" sosyal faktörlerle şekillenir Sosyal ve pratik unsurlar, kısıtlamalar ve etkiler, üretim anındaki öznel algıyı etkileyerek, sanatçının niyetinin ne ölçüde yerine getirildiğini belirler. Sanatçının katarsisinin üretim koşullarıyla nasıl etkileşime girdiği ve sanatın içeriğini nasıl etkilediği bu konunun odak noktasıdır (Akt. Denise 1997).

Bu duygusal boşalma, sanatçının kendini ifade etmesine ve duygusal dengesini sağlamasına yardımcı olur.

Sanat yapmanın arındırıcı etkisine dair uzun bir geçmiş ve çok sayıda araştırma var ve sanat, terapötik bir eylem olarak sanat ve sağlık profesyonelleri tarafından uzun zamandır ciddiye alınıyor. Birçok küratöryel açı var, ancak bu sergiyle asıl umudumuz, arındırıcı bir etkiye sahip işler yapmanın, birçok sanatçının 'ticari' uygulamaları ne olursa olsun yaptığı bir şey olduğunu vurgulamak ve eşit görsel önemini tekrar vurgulamak. Ayrıca, sanatçının yapım süreci sırasında yaşadığı arındırıcı bir anım,

izleyici için doğrudan 'Aristotelesçi' bir tepkiye, bir 'arınma zincirine' dönüşüp dönüşmediği gibi başka soruları da gündeme getirmesini umuyoruz (Davey. 2015).

Katarsis deneyimi, sadece sanatçı için değil, izleyici için de önemlidir. Sanat eserleri aracılığıyla yaşanan duygusal boşalma ve arınma, izleyicide de benzer bir deneyim yaratır. İzleyici, sanatçının duygusal yolculuğunu hissederek kendi duygusal deneyimlerini yeniden yaşar ve bu da eserle derin bir bağ kurmasını sağlar. Bu bağlamda, katarsis, sanatın hem sanatçı hem de izleyici için önemli bir deneyim unsuru olduğunu göstermektedir.

2.2. İzleyici ile Benzer Deneyimlerin Paylaşımı

Sanat eserleri, izleyicide çeşitli duygusal tepkiler uyandırır, örneğin bir resim, izleyicinin neşesini, hüznünü, öfkesini veya merakını tetikleyebilir. Bu duygusal tepkiler, izleyicinin eseri daha derinlemesine anlamasını sağlarken ve sanatçı ile duygusal bir bağ kurmasına da yardımcı olur. İzleyiciler, sanat eserlerini kendi kişisel deneyimleri ve duygusal geçmişleriyle ilişkilendirerek anlamlandırır. Bu bağlamda, sanat eserleri kişisel bir deneyim alanı yaratır ve izleyiciye kendi duygusal dünyalarını keşfetme fırsatı sunar.

Dada hareketinin öncü sanatçılarından ve önde gelen isimlerinden Marcel Duchamp, bir sanat eserinin tamamlanması için hem sanatçının hem de izleyicinin gerekli olduğunu savundu. Sanatın yaratımının sanatçıyla başladığını (genellikle stüdyoda izole bir şekilde çalıştığını) ve dünyaya sergilenip başkaları tarafından görülene kadar tamamlanmadığını ileri sürdü. "Sonuç olarak, yaratıcı eylem yalnızca sanatçı tarafından gerçekleştirilmez; izleyici, içsel niteliklerini deşifre edip yorumlayarak eseri dış dünyayla temas geçirir ve böylece yaratıcı eyleme katkısını ekler," diye yazmıştı bir keresinde (Akt: Moma, 2024).

Bu süreç, sanatın evrensel bir dil olarak kullanılmasını sağlar ve izleyici ile sanatçı arasında ortak bir anlayış oluşturur. Sanat eserleri, izleyicilerin sanatçının hislerine yakınlaşmalarına olanak tanır. İzleyiciler, resimdeki duygusal ifadeleri anlayarak, sanatçının iç dünyasını keşfederler, böylece izleyicinin sanat eserine olan bağlılığını artar ve sanatın toplumsal bir bağ kurma işlevi gerçekleşmiş olur. Sanat, ayrıca, farklı bireyler arasında da ortak bir duygusal alan oluşturabilmektedir. Sanat eserleri aracılığıyla paylaşılan duygular, izleyiciler arasında bir bağ kurar ve toplumsal bir anlayışın gelişmesine katkıda bulunur. Bu ortak duygusal alan, sanatın toplumsal dayanışma ve taraflar arasında yakınlaşmalar oluşturma potansiyelini gösterir.

2.3. Dijital Sanat ve Yapay Zeka Bağlamı

Dijital sanat, bilgisayarlar ve dijital teknolojiler kullanılarak oluşturulan sanat eserleridir, öyleyse yeni teknolojiler, sanatçıya yeni ifade biçimleri sunarak, geleneksel sanatın dışında

yaratıcı süreçler geliştirme imkanı tanımaktadırlar. Dijital sanat, interaktif, animasyonlu ve sanal gerçeklik gibi yenilikçi unsurları içerir ve bu sayede izleyiciye farklı deneyimler sunmaktadır. Dijital sanat, sanatçıların yenilikçi ifade biçimleri geliştirmesine yani kapılar aralamaktadır. Örneğin, dijital resimler, 3D modellemeler, animasyonlar ve dijital manipülasyonlar, sanatçıların hayal güçlerini sınırsız bir şekilde ifade etmelerin olanak sağlamaktadır. Bu yenilikçi ifade biçimleri, sanatın sınırlarını genişleterek, izleyiciye farklı ve zengin deneyimler sunar.

Yapay zeka, sanat üretiminde devrim yaratırken, algoritmaları ile büyük veri setlerini analiz ederek, öğrenerek ve yeni sanat eserleri oluşturarak yaratıcı süreçte önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Yapay zeka, sanatçının yaratıcılığını tamamlayıcı bir araç olarak kullanılabilirken, aynı zamanda kendi başına da yaratıcı süreçler geliştirebilir. Ancak yapay zeka tarafından üretilen sanat eserleri, genellikle orijinal olmayan ve taklitler olma eğilimindedir. Bu eserler, mevcut sanat eserlerinden öğrenilen kalıpları ve stilleri yeniden üretir, ancak sanatçının bireysel yaratıcılığını ve duygusal ifadesini tam olarak yansıtmakta yetersiz kalır. Yapay zeka ile üretilen eserler, estetik ve teknik açıdan başarılı olabilirken, duygusal derinlik ve özgünlük açısından sınırlamalar taşımaktadırlar. Bu dijital araçlar, sanatçıların yeni teknikler ve ifade biçimleri geliştirmesine olanak tanırken, aynı zamanda fiziksel malzemelerin yerini alma potansiyeline sahiptirler. Bu durumun, sanatçıların, klasik resim sanatının geleneksel tekniklerini ve malzemelerini kullanma alışkanlıklarını etkileyeceği öngörmek çok da zor değildir. Ancak, dijital sanatın sunduğu esneklik ve yenilikçi ifade biçimleri, sanatın evrimine ne türde katkı sağlayacağı yaşanmadan bilinmeyen bir gerçekliktir.

Dijital sanat ve yapay zekanın yükselişinin geleneksel sanat piyasası ve kurumları için de zorluklar yarattığına dair bazı endişeler var. Dijital eserlerin yaygınlaşması, dijital çağda mülkiyet, telif hakkı ve sanatın değeri hakkında soruları gündeme getiriyor. Müzeler ve galeriler gibi geleneksel kurumlar, değişen manzaraya uyum sağlamalı, dijital ve etkileşimli eserleri sergilemek, korumak ve yorumlamak için yeni yollar bulmalıdır. Dahası, teknolojiye artan bağımlılığın sanatta insan unsurunun kaybolmasına yol açabileceği endişesi var. Sanat her zaman duygularımızı, deneyimlerimizi ve bakış açılarımızı yansıtan derin bir insan etkinliği olmuştur. Makineler sanat yaratma konusunda daha yetenekli hale geldikçe, insan yaratıcılığının ve ifadesinin benzersiz niteliklerinin gölgede kalma riski vardır (Heo, 2024).

Dijital sanat ve klasik resim sanatı, birbirlerini tamamlayıcı roller üstlenerek birlikte var olabilecekleri alternatif gelecek öngörülerini de bulunmaktadır. Sanatçılar, geleneksel tekniklerle dijital teknolojileri birleştirerek hem klasik hem de modern sanatın en iyi yönlerini bir araya

getirebilirler. Bu birleşim, sanatın daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayabilir ve sanatçıya yaratıcı süreçlerinde daha fazla seçenek sunabilir.

Her koşulda, Platon'un mimesis kavramı çerçevesinde dijital sanatı, fiziksel sanatın bir taklidi olarak değerlendirmek haksız bir çıkarım olmayacaktır. Dijital sanatın, fiziksel sanatın derinliğini ve duygusal yoğunluğunu tam olarak yansıtamadığı görüşü geleceğin en önemli tartışma konuları arasında yer alacak gibi. Dijital sanat, teknik ve estetik açıdan başarılı olabilirken, kanımca sanatçının duygusal ifadesini ve içsel dünyasını asla tam olarak yansıtamayacak. Çünkü, dijital sanat, fiziksel malzemelerin ve sanatçının duygusal katılımının yerini tutamayacaktır. Dijital ortamlarda yaratılan eserler, sanatçının fiziksel ve duygusal etkileşimi sınırlaması sebebiyle, kuşkusuz duygusal derinlik açısından sınırlı kalacaktır. Bu durum, dijital sanatın mimesis sarkacındaki, zayıf bir yansıma olarak değerlendirilmesine neden olur.

2.4. Klasik Resim Sanatının Geleceği ve Sürdürülebilirliği

Günümüzde, klasik resim sanatı, geleneksel tekniklerin modern yorumlarla birleşmesiyle ciddi bir dönüşüm geçirmektedir. Sanatçılar, halen geçmişin tekniklerini kullanarak çağdaş temaları işlerken, klasik sanatın modern dünyada da geçerli kalmasını sağlayabilmekteler. Bu süreç, klasik sanatın estetik değerlerini korurken, yenilikçi ifade biçimlerinin de gelişmesine olanak tanımaktadır. Geleneksel tekniklerin modern yorumlarla birleşimi, estetik değerlerin korunmasını ve yenilenmesini sağlayacak bir imkan olarak değerlendirilmesi, sanatçıları, klasik teknikleri modern temalar ve teknolojilerle birleştirerek, sanatın evrensel ve zamansız doğasını sürdürmeleri için önemli görünmektedir. Bu birleşim, sanatın hem geçmişle bağlantılı kalmasını hem de geleceğe yönelik yenilikçi adımlar atmasını sağlayıcı bir bakış sunmaktadır.

Sanat eğitimi, klasik resim sanatının sürekliliğinde kritik bir rol oynarken, eğitim kurumları, sanatçıların geleneksel teknikleri öğrenmelerine ve bu teknikleri ustalıkla kullanmalarına olanak tanıyan yerlerdir. Klasik tekniklerin eğitim programlarındaki yerleri, yeni nesil sanatçıların bu değerleri benimsemesini ve korumasını sağlayacak, onlar da klasik resim sanatının değerini korurken aynı zamanda bu sanat formunu yenileme potansiyeline sahip olacaktırlar. Genç sanatçılar, klasik teknikleri modern temalar ve teknolojilerle birleştirerek, sanatın ilerleyişinde önemli bir rol edinmiş durumdadırlar. Bu perspektif, klasik resim sanatının

dinamik ve sürekli gelişen bir ifade biçimi olarak kalmasını sağlayacak önemli bir olanaktır. Klasik resim sanatının kültürel ve tarihsel bağlamda da önemi büyüktür, bu türden eserler, belirli dönemlerin toplumsal ve kültürel dinamiklerini yansıtarak, sanatın hem bireysel hem de kolektif bellekte yer etmesini sağlamaktadırlar. Bu türden bir işlev, klasik resim sanatının neden tarih boyunca değerini koruduğunu açıklayabilir. Klasik resim eserleri, izleyicilere geçmişle bağlantı kurma ve tarihsel olayları deneyimleme fırsatı sunma kabiliyeti ile insanlık tarihi boyunca kendisine önemli bir yer edinmiştir.

Klasik resim sanatının toplumsal bellekteki yeri, sanatın toplumsal ve kültürel etkilerini vurgularken; toplumun değerlerini, inançlarını ve tarihini yansıtarak, kültürel kimliğin korunmasına katkıda bulunmaktadır. Bu yansımalar, klasik resim sanatının toplumsal bağlamda ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Sanatın yakın gelecekte neye dönüşeceği konusunda en önemli yönün ne olduğunu söylemeden önce, her şey gibi sanatın da sarkaç gibi olduğunu analiz etmenin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Yani, her ne kadar değişse de bu değişimler daha önce de olmuş ve kesinlikle tekrar olacak, yalnızca bu değişimler o dönemin belirli koşullarına daha uyumlu bir şekilde gerçekleşecek. Eğilimler sürekli olarak gidip gelir (Magidin, 2019).

Klasik resim sanatı, dijital teknolojilerle uyumlu hale gelerek sürdürülebilirliğini koruma yoluna mutlaka gidecektir. Dijital platformlar, sanatçıların klasik eserlerini geniş kitlelere ulaştırmalarını sağlayacak ve teknik gelişmeler, klasik sanatın yeni ifade biçimleri kazanmasına olanak tanıyacaktır. Teknoloji ile uyumlu hale gelmiş klasik resim sanatının modern dünyada da etkili ve ilgi çeker olacağını söylemek mümkündür. Klasik resim sanatının dijital çağa adaptasyonu, genel olarak sanatın gidişatına da katkıda bulunabilmesinin yolunu açacaktır. Şu anda bile sanatçılar, dijital araçları kullanarak klasik teknikleri yeniden yorumlamakta ve sanatın yeni ifade biçimlerini keşfedebilmektedirler. Bu kabiliyeti, bir yandan klasik resim sanatının hem geleneksel hem de modern unsurları bir arada barındırmasını sağlarken bir yandan da sanatın evrensel değerini korumasına yardımcı olacaktır. Ancak bu noktada, Magidin'in şu saptaması ürkütücüdür;

Sonuç olarak, sanatın yakın geleceği kesinlikle dijital sanat dünyasını, izleyiciyi sanatın kendisinin bir parçası olduğu bir yere yerleştiren etkileşimli bir şey yaratmayı, sanat enstalasyonları, AR, VR ve hatta belki hologramlar kullanmayı içeriyor. Ancak her zaman olduğu gibi, bu da alaka düzeyini kaybedecek ve etkileyici veya yenilikçi olmaktan çıkacak. Teknolojinin inanılmaz hızlı ilerlemesi nedeniyle, yakında herkes dijital sanat yaratmak için araçlara sahip olacak ve bu araçlar o kadar otomatik olacak ki yaratıcılık bile artık gerekli olmayacak ve sanatın özü unutulacak (Magidin, 2019).

Öte yandan yine sarkaç teorisi üzerinden, klasiğe dönüşün bir anlamda sanatın kaderi olduğunu vurgulamak gerekir.

SONUÇ

Klasik resim sanatının sürekliliğini sağlayan ana faktörler arasında duygusal tatmin, fiziksel motivasyon, sanatçının yaratım sürecindeki rolü, malzeme ve tekniklerin önemi ile izleyici ile etkileşim yer almaktadır. Bu faktörler, klasik resim sanatının dijital araçlar ve yapay zeka ile üretilen sanat formlarına rağmen değerini korumasını sağlayacağı görüşü iyimser bir görüş olarak orta yerde durmaktadır. Sanatın duygusal ve estetik derinliği, izleyici ile sanatçı arasındaki bağın güçlü olmasını sağlamaktadır ve bu da klasik resim sanatının varlığını sürdürmesinin temel nedenlerindedir.

Kuşku yok ki klasik resim sanatı, dijital teknolojiler ve yapay zeka ile birlikte dönüşüm geçirmeye devam edecektir. Geleneksel tekniklerin modern yaklaşımlarla birleşmesi, sanatın sürdürülebilirliğini sağlayacak ve izleyici ile sanatçı arasındaki duygusal bağı güçlendirecektir. Gelecekte, klasik resim sanatı ve dijital sanatın birbirini tamamlayıcı roller üstlenerek, sanatın yolculuğunda önemli bir yer tutmaları beklenmektedir. Sanatçılar, geleneksel tekniklerle dijital teknolojileri birleştirerek hem klasik hem de modern sanatın en iyi yönlerini bir araya getirip getiremeyeceklerini bize zaman gösterecek.

KAYNAKÇA

Davey. K. (2015). An Exploration of Catharsis and Art.

<https://kdoutsiderart.com/2015/03/25/an-exploration-of-catharsis-and-art/> adresinden 17.10.2024 tarihinde alınmıştır.

Denise D. B. (1997). Introduction: Art and Catharsis, *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 27:1, 3-5.

Heo. C. (2024). The Relationship between Technology and Art.

<https://medium.com/@hyw3629/the-relationship-between-technology-and-art-c26b8d49b609> adresinden 16.10.2024 tarihinde alınmıştır.

Magidin, C. J. (2019). The Future of Art, or Past? <https://medium.com/@CynthiaJinich/the-future-of-art-or-past-1563a3a12738> adresinden 16.10.2024 tarihinde alınmıştır.

Moma. (2024). Participation and Audience Involvement.

<https://www.moma.org/collection/terms/media-and-performance-art/participation-and-audience-involvement> adresinden 17.10.2024 tarihinde alınmıştır.

Townsend, P. (2024). A Life Of Its Own: The Relationship Between Artist, Idea And Artwork.

<https://land2.leeds.ac.uk/texts/a-life-of-its-own-the-relationship-between-artist-idea-and-artwork/> adresinden 16.10.2024 tarihinde alınmıştır.

Singh, I. (2012). The Relationship Between the Artist and Their Materials.

<https://www.creativity-portal.com/articles/iona-singh/relationship-artist-materials.html> adresinden 16.10.2024 tarihinde alınmıştır.

Wetheridge, A. (2022). The Relationship Between the Artist and Their Materials.

<https://www.jacksonsart.com/blog/2022/09/05/the-relationship-between-the-artist-and-their-materials/> adresinden 16.10.2024 tarihinde alınmıştır.

SAFEVÎ DÖNEMİ SERAMİK TOPUK TÖRPÜLERİNDEN ÖRNEKLER VE KULLANIMLARINA YÖNELİK YENİ ÖNERİLER

Dr. Öğr. Üyesi, AYBEN KAYIN

Selçuk Üniversitesi, ayben.erol@selcuk.edu.tr - ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-7410-0109>

ÖZET

Çalışmanın konusunu Safevî dönemi seramik sanatında nadir örnekler içerisinde bulunan topuk törpüleri oluşturmaktadır. Seramik topuk törpüleri, İslam sanatının çeşitli dönemlerinde farklı bölgelerde karşımıza çıkan ilginç bir eser grubudur. Büyük Selçuklu döneminde de varlığını bildiğimiz süslemeli seramik topuk törpülerinin İran'da Safevî döneminde de kullanılmaya devam edildiği çeşitli müzelerdeki örneklerden anlaşılmaktadır. Seramik topuk törpüleri, yalnızca kişisel bakım eşyaları olarak kalmayıp aynı zamanda dönemin moda ve sanat üslubuna uygun çeşitli formlarda tasarlanarak süslenmiş ve böylelikle sanat eseri kimliği kazanmışlardır.

Bu eserler ile ilgili çeşitli müze kataloglarında ya da müze web sayfalarında kısa tanıtımlar yapılmış; ancak doğrudan bu konu ile ilgili bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Tarafımızca yapılan bu çalışma ile eserlerin kullanım amaçlarına yönelik yeni yorumlar yapılarak önerilerde bulunulmuştur. Bu çalışmada Safevî dönemine ait seramik topuk törpülerinden 15 adedi malzeme, teknik, süsleme ve kullanım özellikleri ile ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Eserler hakkında yapılan tanıtımlarda bu eserlerin masaj yapmak ya da ciltteki ölü derileri temizlemek amacıyla da kullanılmış olabileceği ayrıca bazı örneklerin içerisinde sallandığında ses çıkaran “çingirak” olarak tanımlanan malzemelerin olduğu belirtilmiştir. Ancak, alt kısımlarındaki kazımların yanı sıra hamurunda kuvars barından bu eserlerin topuktaki kalın derileri temizlemek amacı dışında, cilde masaj yapmak ya da vücuttaki ölü derileri temizlemek amacıyla kullanılması, cildi tahriş edeceğinden uygun değildir. Bu nedenle eserlerin, günümüzde de olduğu gibi törpünün pürüz seviyesine göre kişisel ihtiyaçlara yönelik olarak tasarlanmış oldukları kuvvetle muhtemeldir. Eserlerin içindeki çingırağın da alıcının törpüdeki sertlik-yumuşaklık tercihlerine göre kalın ya da ince sesli olacak şekilde tasarlandığı düşünülmektedir. Çalışmamız ile bu eserlerin kullanımına yönelik yapılan yorum ve tespitlerin daha sonraki çalışmalarda yol gösterici olacağı temenni edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Safevî Seramik, İnan Seramik, Safevî Sanatı, Seramik Topuk Törpüleri

SERAMİK PARFÜM ŞİŞELERİNİN SINIFLANDIRILMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Doçent, Sanver ÖZGÜVEN

Necmettin Erbakan Üniversitesi,
sanveroz@gmail.com - 0000-0001-8566-8672

ÖZET

Bu çalışma, seramik parfüm şişelerinin estetik, tarihsel ve işlevsel yönlerini sınıflandırarak incelemektedir. Seramik parfüm şişeleri, antik dönemlerden modern zamana kadar hem işlevsel birer kap hem de sanatsal objeler olarak büyük bir öneme sahip olmuştur. Parfüm şişeleri, tarih boyunca farklı medeniyetlerde çeşitli sosyal, dini ve estetik amaçlarla kullanılmış ve zamanla zanaatkarlar tarafından estetik ve sembolik anlamlar taşıyan objelere dönüştürülmüştür. Çalışma, seramik parfüm şişelerini üç ana kategoriye ayırmaktadır: insan figürlü, geometrik biçimli ve bitkisel bezemeli şişeler.

İnsan figürlü şişeler, genellikle mitolojik, tarihi ya da dini figürlerin betimlendiği tasarımlara sahiptir ve estetik anlamda sanatsal bir değer taşımaktadır. Örneğin, Roma ve Yunan kültüründe tanrı ve tanrıça figürlü şişeler hem kişisel kullanımda hem de sosyal ritüellerde prestij göstergesi olarak kullanılmıştır. Geometrik biçimli şişeler ise daha sade ve minimalist çizgilere sahip olup, simetri ve denge odaklıdır. Özellikle İslam sanatı ve modern tasarımlarda kullanılan geometrik motifler, bu şişelere işlevselliğin yanı sıra estetik bir bütünlük katmaktadır. Bitkisel bezemeli şişeler ise doğanın güzelliklerinden esinlenerek tasarlanmış olup, doğaya duyulan hayranlığı ve estetik zevki yansıtmaktadır.

Bu sınıflandırma, seramik parfüm şişelerinin tarih boyunca nasıl geliştiğini ve kültürel anlamlarının nasıl evrildiğini anlamamıza olanak sağlamaktadır. Seramik parfüm şişeleri, hem geçmişte hem de günümüzde sanatsal ve kültürel birer ifade biçimi olarak değerlendirilen özel tasarımlara sahip önemli objelerdir.

Anahtar Kelimeler: Seramik, parfüm, şişe, porselen, tasarım

1. GİRİŞ

Seramik parfüm şişeleri, tarih boyunca sadece parfüm saklama amaçlı kaplar olarak değil, aynı zamanda estetik ve kültürel anlamlar taşıyan önemli objeler olarak da değerlendirilmiştir. Antik dönemlerden günümüze kadar farklı medeniyetlerde hem işlevsel hem de sanatsal bir rol oynamıştır. Bu şişeler, özellikle parfüm endüstrisinin gelişimiyle birlikte şekil ve süsleme açısından önemli birer sanat eseri olarak görülmüş, zamanla zanaatkarların elinde sofistike birer obje haline gelmiştir.

Parfüm kullanımı ve seramik şişeler, antik Mezopotamya, Mısır, Yunanistan ve Roma gibi medeniyetlerde büyük bir kültürel öneme sahip olmuştur. Mezopotamya’da ilk parfümler genellikle dini ayinlerde ve cenaze ritüellerinde kullanılmış, bu yüzden parfüm şişeleri de estetik açıdan büyük bir öneme sahip olmuştur (Gâdea, Vâtcă, & Vâtcă, 2017).

Özellikle Mısır’da cam ve seramik parfüm şişeleri kullanılmış, camın icadıyla birlikte şişeler daha estetik bir biçimde üretilmiştir. Yunanistan ve Roma İmparatorluğu’nda parfüm, toplumsal ritüellerin bir parçası olmuştur.

Roma döneminde, parfüm şişeleri sosyal statüyü göstermek için de kullanılmıştır. Özellikle Pompei kazılarında ortaya çıkarılan şişeler, parfüm kullanımının sadece kişisel hijyen değil, aynı zamanda toplumsal bir ritüel olduğunu göstermektedir. Parfüm, zenginlerin günlük hayatında lüks bir tüketim maddesi olarak kabul görmüş ve bu nedenle şişelerin tasarımı da zenginleştirilmiştir (Cool, 2019).

Hellenistik ve Roma dönemlerine ait pişmiş toprak parfüm şişeleri, “unguentarium” adı verilen ve kozmetik kapları olarak kullanılan kaplar arasında yer almaktadır. Bu küçük şişeler, parfüm ve yağ gibi değerli sıvıların saklanması amacıyla yaygın olarak kullanılmıştır ve yoğunlukla mezarlarda hediye olarak bırakılan objeler arasında bulunmuştur (Yedidağ, 2021).

19. yüzyılda seramik parfüm şişeleri işlevsel kaplar olmanın yanında birer sanat eseri haline gelmeye başlamıştır. Bu dönemde cam işçiliği, parfüm şişelerinin estetik değerini arttırmıştır. René Lalique gibi sanatçılar, şişelerin estetik açıdan daha çekici ve koleksiyon değeri taşıyan objeler haline gelmesinde öncü olmuşlardır (Greenhalgh, 1992). 20. yüzyılda ise seramik ve cam parfüm şişeleri hem lüks hem de günlük kullanım için popülerleşmiştir (Grant, 1997).

Seramik parfüm şişeleri, birçok kültürde sanatla iç içe geçmiş bir obje olarak varlığını sürdürmüş, zamanla işlevselliğin ötesinde bir anlam kazanmıştır. Antik dünyadan günümüze kadar süren bu evrim, seramik parfüm şişelerinin sanatsal, kültürel ve tarihsel açıdan değerini korumasını sağlamıştır.

Seramik ve porselen, parfüm şişeleri için hem estetik hem de fonksiyonel açılardan uzun yıllar tercih edilen malzemeler olmuştur. Özellikle porselen, sahip olduğu ince işçilik ve dayanıklılığıyla parfümün saklanması için önemli bir malzemedir. Çünkü parfüm gibi değerli ve üretimi emek isteyen bir ürün, yine porselen gibi değerli bir ürün içinde muhafaza edilmektedir. Böylece, porselenin hem güzel bir estetik sunmasını hem de parfüm gibi değerli sıvıların muhafaza etmesini sağlamıştır.

2. SERAMİK PARFÜM ŞİŞELERİNİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

Geçmişten günümüze seramik parfüm şişelerine biçimsel olarak bakıldığında, üç farklı özellik dikkati çekmektedir. Parfüm şişeleri büyük çoğunlukla insan biçimli, geometrik biçimli ve bitkisel süslemelerin olduğu bir yapıdadır.

2.1. İnsan Figürlü Parfüm Şişeleri

İnsan figürlü parfüm şişeleri, genellikle mitolojik, tarihi veya dini figürlerin tasvir edildiği şişelerdir. Bu tür şişeler, hem estetik hem de simgesel anlamlar taşır. İnsan figürlü parfüm şişeleri, sadece işlevsel anlamda birer saklama kabı değildir. Bu parfüm şişeleri aynı zamanda küçük bir heykel olarak estetik bir değer de taşımaktadır. İhtiva ettiği değerli bir parfümün yanında, anlatmış olduğu hikâyeler de bu tür parfüm şişelerinin belirleyici özelliklerindedir. Bu şişeler yansıtmış oldukları figür veya figürlerle sembolik anlamlar içermektedir. Özellikle kadın figürleri, zarafet ve güzellik gibi kavramlarla ilişkilendirilirken, tanrı ve mitolojik figürler de güç ve kutsallık gibi temaları ifade etmektedir.

Görsel 1. Terrakotta parfüm şişesi, 6.4cm x 4.6 cm x 5.8cm, M.Ö. 580,
https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1860-0201-41

Bu miğfer başlı parfüm şişesi, Yunan kültürüne özgü bir formu yansıtmaktadır. Şişenin formu, miğfer giyen bir Yunan askeri, dönemin savaşçılık kültürünü yansıtmaktadır. Görsel öğeler açısından, miğferin detayları dikkat çekicidir. Miğferin yüz kısmı sade fakat etkileyici bir şekilde işlenmiş. Büyük, abartılı gözler ve simetrik yüz hatları, şişenin ön yüzeyinde odak noktası oluşturuyor. Miğferin üzerinde dairesel şekillerden oluşan süslemeler dikkat çekmektedir.

Renkler ise oldukça doğal ve toprak tonlarında kullanılmış. Terrakotanın doğal kahverengi ve kırmızı rengi şişeye hakim ve miğferin üzerindeki siyah tonlar ile kontrast oluşturmaktadır. Yüz

detaylarındaki siyah ve kahverengi çizgiler, daha fazla vurgulama katmış ve formun karakterini ön plana çıkarmıştır. Beyaz noktasal süslemeler ise miğferin bazı kısımlarında kullanılmış, şişenin genel tasarımını dengeleyen ve ona bir derinlik katan ince detaylar olarak göze çarpmaktadır.

Bu parfüm şişesi hem işlevsel hem de sanatsal bir obje olarak dönemin Yunan kültürünün bir yansımasıdır. Miğfer formundaki bu tasarım, savaşçı ruhunu ve dönemin estetik anlayışını yansıtırken, aynı zamanda parfüm ya da kozmetik maddeleri taşımak gibi bir günlük ihtiyacı da karşılamış olabilir.

Görsel 2. Tanrıça ve melek motifli parfüm şişesi.
<https://www.takasago.com/en/museum/west/s05.html>

1759'da Britanya'da kurulan Wedgwood, Jasperware adı verilen ve kısa sürede büyük bir popülerite kazanan yeni bir seramik ürün türü icat etmiştir. Neo-Klasik tarzda dekoratif unsurlar taşıyan Jasperware, Avrupa'daki birçok seramik atölyesi tarafından taklit edilmiştir. Klasik tarzda figürlerin kabartma olarak işlendiği Jasperware parfüm şişeleri, farklı kap formlarıyla üretilerek kitlesel üretimin popüler bir ürünü haline gelmiştir. (Takasago International Corporation, n.d.)

Bu seramik şişe, açık mavi bir yüzey üzerine beyaz kabartma figürlerle süslenmiştir. Şişenin merkezinde klasik Yunan veya Roma tarzında bir kadın figürü ve bir çocuk betimlenmiştir. Bu figürler, oldukça ince detaylarla işlenmiş olup, şişeye üç boyutlu bir doku kazandırmaktadır. Şişenin üst kısmı ise metal bir kapak ile tamamlanmıştır.

Şişe, Yunan mitolojisinden esinlenmiş izlenimi vermektedir. Ana figürün etrafında çiçekler ve çeşitli semboller yer almakta olup, mavi ve beyaz kontrastı zarif bir estetik sunmaktadır. Figürlerin yumuşak çizgileri, şişeyi daha sanatsal ve dekoratif bir eser haline getirmiştir.

Görsel 3. Keşiş figürlü parfüm şişesi, porselen, 8.3cm, 1780.

<https://www.takasago.com/en/museum/west/s05.html>

Görsel 3’de görülen seramik parfüm şişesi aynı zamanda bir keşiş figürüdür. Keşiş, sol elinde bir ördek, sağ elinde ise yumurtalarla dolu bir sepet taşırken, sırtında saman taşımaktadır. Ancak dikkatli bir incelemede, samanların arasına gizlenmiş genç bir kadının yüzü fark edilir. Bu detay, dindarlık kisvesi altındaki keşişi hicvederek esprili ve zekice bir anlatım sunmaktadır. (Takasago International Corporation, n.d.)

Keşiş figürü, geleneksel rahip kıyafetleriyle tasvir edilmiş ve koyu kahverengi tonlarda işlenmiştir. Şişenin arka kısmında ise dikkat çeken renkli detaylar ve semboller yer alır. Doğal unsurlar olan yumurtalar ve ördek, figürle birlikte pastoral bir kompozisyon oluşturur. Renk paleti ise kahverengi, beyaz ve pastel tonlar ile antik bir hava yaratır. Bu şişe, büyük ihtimalle dini bir figürü hicvederek seramiğin zarif işçiliğini ön plana çıkaran bir sanat eseri olarak değerlendirilebilir.

Parfüm antik dönemden bu yana dini ritüellerde kullanıldığı gibi sosyal hayatta da önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle figüratif şişelerde de dini figürlerin yanında sosyal hayattan izler taşıyan figüratif parfüm şişeleri de kullanılmaktadır.

Görsel 4. İnsan figürlü parfüm şişesi, porselen, 8.9 x 3.8 cm, 1755.
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/203461>

Bunlardan bir tanesi olan, "Harlequin" parfüm şişesi, 1745 yılında Britanya'da kurulan Chelsea seramik atölyesinin figürlü şişelerinden biridir. İlham kaynağı Meissen seramikleri olan bu şişe, tiyatrodaki "Harlequin" karakterinin renkli kıyafetleri ve siyah maskesiyle popüler bir tema haline gelmiştir.

Şişe, maskeli bir karnaval ya da tiyatro figürünü canlandırmakta ve Harlequin kostümü, geleneksel bir tiyatro karakterine atıfta bulunmaktadır. Parlak renklerin kullanımı, seramiği daha canlı kılmış ve şişeye sanat, eğlence veya tiyatro temalı bir estetik kazandırmıştır.

Bu seramik obje, geometrik desenlerle kaplanmış ve harlequin maskesi ile renkli bir kostüm giymiş bir figürü temsil etmektedir. Figürün duruşu, teatral bir performansı anımsatmakta olup, alt kısmında silindirik bir tutma yeri bulunmaktadır.

2.2. Geometrik Süslemeli Parfüm Şişeleri

İnsan figürlü şişelerde yer alan geometrik biçimler, figürlerin olmadığı ve sadece geometrik biçimlerin kullanıldığı şişelerde parfüm saklama amaçlı kullanılmıştır. Geometrik süslemeli parfüm şişeleri, geometrik desenlerle süslenmiş, sanat ve simetriye önem veren tasarımlardır. Bu şişeler genellikle sade ve zarif çizgilerle tasarlanmış olup, simetri ve denge ön plandadır.

Geometrik biçimli parfüm şişeleri, sanatın minimalizm, simetri ve denge gibi kavramlarıyla bulunduğu noktalarda karşımıza çıkar. Bu şişeler, özellikle modern estetik anlayışın bir sonucu olarak fonksiyonelliği ve tasarımı bir araya getiren nesnelere ön plana çıkar. Tarihsel

olarak, geometrik motiflerin kullanımına eski Mısır, Roma ve İslam sanatında rastlanır. Ancak bu motifler, modern tasarımlarla birleşerek çağdaş sanatın bir parçası haline gelmiştir.

Görsel 5. Geometrik süslemeli cam parfüm şişesi, 15.3 x 6cm, M.Ö. 1390–1336
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/544828>

Uzun boyunlu, yumurta biçimli bu kap, uzun bir boyna, kaide şeklinde bir ayağa ve dört dikey topuz sapına sahiptir. Kobalt sayesinde elde edilen koyu mavi rengi, alternatif bakır bazlı boyalardan daha derin bir mavi sağlar. Beyaz, sarı ve turkuaz çubuklar uygulanmış, çekilmiş ve yumuşatılmış şekilde üç süsleme alanı oluşturulmuştur. Bu süslemeler üstten alta doğru giderek gevşemektedir. Boyunda sıkı zikzak desenleri, omuz ile bel arasında daha geniş zikzaklar ve kalçada sığ dalgalı desenler görülebilir. Beyaz ve mavi bükülmüş çubuklar, üst ve alt kenarlarda çizgili süslemeler meydana getirmiştir. Sarı ve mavi bükülmüş çubuklar ise gövdenin ayakla birleştiği yerde kullanılmıştır. (Metropolitan Museum of Art, n.d.)

Cam kapların üretimi, Mısır'ın Onsekizinci Hanedanlığı döneminde yeni bir sanat formu olarak ortaya çıkmıştır. Mısırlı zanaatkarlar kısa sürede erimiş camı bir çekirdeğin etrafına sararak parfüm şişeleri, kozmetik kapları ve içme kapları yapma sanatını mükemmelleştirmişlerdir. Cam kapların üretimine dair geniş çaplı kalıntılar, hem Kral Amenhotep III'ün saray şehri Malqata'da hem de oğlu Akhenaten'in inşa ettiği yeni başkent Amarna'da bulunmuştur. Bu kalıntılar, bu lüks zanaatın bu saraylarda geliştiğine işaret etmektedir. Bu kabın kökeni bilinmemekle birlikte, formu ve süslemesi bu döneme aittir. İlk hükümdarlıktan ikinciye devam eden özellikler bulunmasına rağmen, çizgili kenarlıklar, koyu mavi renk ve topuz saplarının Malqata'nın erken döneminde daha sık görüldüğü öne sürülmektedir. (Metropolitan Museum of Art, n.d.)

Görsel 6. Porselen Parfüm Şişesi, porselen, 7.6 x 6.7 x 2.5 cm, 1883-1887
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/5595>

Bu parfüm şişesi, dairesel formuyla oldukça dikkat çekici ve zarif bir tasarıma sahiptir. Şişenin ortasında, yüzeye işlenmiş karmaşık geometrik motifler göze çarpmaktadır. Bu motifler, iç içe geçmiş yıldızlar ve çiçek desenlerini andıran, çok köşeli formlar oluşturur. Bu geometrik desenler, İslam sanatında sıkça karşılaşılan zarif ve tekrarlı süslemeleri hatırlatmaktadır.

Yüzeyde beyaz ve altın tonları ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Beyaz zemin, temiz ve sade bir estetik sunarken, altın süslemeler ve detaylar şişeye şık bir görünüm katmıştır. Altın renk, şişeye lüks ve değerli bir his verirken, özellikle de şişenin kenar kısımlarında yer alan süsleme detayları altın tonlarla vurgulanmıştır.

Genel olarak, bu parfüm şişesi hem form olarak hem de üzerindeki ince işçilik ve kullanılan renklerle oldukça sanatsal ve zarif bir obje olarak karşımıza çıkıyor. Özellikle dairesel formu ve geometrik desenlerle uyumlu kompozisyonu hem işlevsel hem de dekoratif bir değer taşımaktadır.

2.3. Bitkisel Bezemeli Parfüm Şişeleri

Bitkisel bezemeli parfüm şişeleri, doğadan ilham alan çiçek ve bitki motifleriyle süslenmiş şişelerdir. Bu tür şişeler, doğal güzellikleri yansıtan ve estetik olarak zarif bir görünüm sunan objelerdir.

Bitkisel bezemeler, sanat ve zanaatta doğanın güzelliklerinin yansıtılması olarak uzun bir tarihe sahiptir. Parfüm şişelerinde kullanılan bitkisel motifler hem estetik hem de sembolik anlamlar

taşımaktadır. Çiçekler, yapraklar ve diğer bitki motifleri, şişelerin yüzeyine zarafet katarken, aynı zamanda parfümün doğal bileşenlerine ve içeriğine de atıfta bulunmaktadır. Bu tarz şişeler, antik dönemlerden günümüze kadar birçok medeniyetin sanat ve zanaat anlayışında önemli bir yer tutmuştur.

Bitkisel bezemelerle süslenmiş parfüm şişeleri, sadece estetik açıdan değil, aynı zamanda fonksiyonel bir anlam taşımaktadır. Parfüm, genellikle bitkisel özlerden ve doğal yağlardan elde edildiği için, bu motifler şişenin içeriğini yansıtacak bir imge sunar. Ayrıca, doğaya duyulan hayranlık ve ona olan bağlılık, bu şişeler aracılığıyla estetik bir ifade bulur.

Görsel 7. Çiçek motifli parfüm şişesi, porselen, Royal Copenhagen, 1775.
<https://www.takasago.com/en/museum/west/s05.html>

Görsel 7’de görülen çiçek motifli parfüm şişesi, 1775 yılında Danimarka’da, kraliyet ailesi için seramik üretmek amacıyla kurulmuş olan Royal Copenhagen’de üretilmiştir. Art Nouveau tarzındaki bu parfüm şişesi, zarif renklerde işlenmiş narin çiçek motifi ile dikkat çeker ve estetik açıdan son derece şık bir örnek sunmaktadır.

Sade fakat zarif bir tasarıma sahiptir. Beyaz seramik üzerine işlenen yeşil yapraklar ve beyaz çiçekler, şişenin ana süslemelerini oluşturmaktadır. Metalden yapılmış kapak, çiçek motifleriyle süslenmiş olup, gümüş detaylar ve bitkisel desenler seramik gövde ile uyumlu bir görünümündedir.

Görsel 8. Kuş ve çiçek motifli parfüm şişesi, Nippon Toki, 1904.
<https://www.takasago.com/en/museum/west/s05.html>

Altın kaplama detaylara sahip olan bu seramik şişe, ince ve uzun formuyla öne çıkmaktadır. Şişenin ortasında yer alan kuş ve çiçek motifleri, zarif bir işçilikle detaylandırılmıştır. Kuş figürü, renkli ve titiz bir şekilde işlenmiş olup, arka planda çiçeklerle zenginleştirilmiş bir kompozisyon yer almaktadır.

1904 yılında kurulan bir seramik fabrikası olan Nippon Toki Gomei Kaisha tarafından üretilen bu parfüm şişesi seramik yüzey üzerine uygulanan metal oksitlerin fırınlanması sonucu elde edilen ışıltılı bir yüzeye dikkat çekmektedir. Doğadan ilham alan kuş ve bitki temaları, seramiğe hem estetik bir güzellik hem de canlılık kazandırmıştır. Altın detaylar ise şişeye lüks ve değerli bir görünüm katmaktadır. (Takasago International Corporation, n.d.)

SONUÇ

Seramik parfüm şişeleri, hem estetik hem de işlevsel yönleriyle geçmişten günümüze önemli bir kültürel obje olarak varlığını sürdürmüştür. Tasarımlarında kullanılan insan figürleri, geometrik biçimler ve bitkisel bezemeler, farklı dönemlerin sanatsal anlayışını yansıtmakla kalmayıp her bir dönemin kültürel ve toplumsal değerlerini de ifade etmektedir. Bu çeşitlilik, seramik parfüm şişelerinin yalnızca günlük kullanıma yönelik işlevsel kaplar değil, aynı zamanda sanatsal ifade biçimleri olduğunu ortaya koymaktadır. Seramik tasarımının gelişiminde bu estetik ve kültürel mirasın güçlü bir etkisi olacağı öngörülmektedir.

Seramik parfüm şişelerinin günümüz seramik tasarımlarına katkısı, geleneksel unsurların modern tasarımlarla harmanlanması açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Geleneksel figüratif tasarımlar, sanatçılara tarihsel mirasla çağdaş estetik arasında bir denge kurma fırsatı sunar. Aynı zamanda, minimalizmi ön plana çıkaran geometrik biçimler, fonksiyonel tasarım anlayışına estetik değer kazandırarak, sade ama etkileyici tasarım çözümleri getirebilir. Doğadan ilham alan bitkisel motiflerin ise, sürdürülebilir tasarım anlayışıyla uyumlu olarak

gelecekte daha da yaygınlaşması beklenmektedir. Böylelikle, doğayla uyumlu estetik ve fonksiyonel seramik ürünler tasarlanabilir.

Seramik parfüm şişeleri, sanat ve tasarım arasındaki etkileşimi güçlendirerek, koleksiyon değeri taşıyan objelerin yaygınlaşmasını da sağlayabilir. Zanaatkarların el işçiliği ile modern tasarım anlayışlarını bir araya getirmesi, gelecekte hem sanatsal hem de ticari değeri yüksek ürünlerin ortaya çıkmasını destekleyecektir. Bu yönüyle de seramik parfüm şişeleri, kültürel mirasın korunması ve modern tasarımla yeniden yorumlanması açısından ilham verici örnekler sunmaktadır.

Sonuç olarak, seramik parfüm şişelerinin estetik ve kültürel mirasından yararlanan yeni tasarımların, geleceğin seramik sanatı için önemli bir referans noktası oluşturacağı düşünülmektedir. Geçmişin sanatsal geleneklerinden beslenen, işlevsellik ve estetiği birleştiren, sürdürülebilir ve özgün tasarımlar, geleceğin seramik tasarım anlayışına yön verecektir. Bu süreç, seramik sanatının güncel tasarım trendleriyle olan bağına güçlendirecek ve sanatı toplumsal yaşamın her alanına daha fazla entegre edecektir.

Kaynakça

Clark, K. F. (2001). *Intimate ceremony: Ceramic bath accessories*. Rochester Institute of Technology. Accessed from.

Cool, H. E. M., & Baxter, M. J. (2019). *Perfume bottles at Pompeii*. *Journal of Roman Archaeology*, 12, 72-100.

Gâdea, Ş., Vâtcă, A., & Vâtcă, S. (2017). *The history and use of perfume in human civilization*. *Agricultura – Ştiinţă şi practică*, 3–4, 161–165.

Grant, L. (1997). *20th-century perfume bottles: Design evolution and artistry*. *Antiques & Collecting Magazine*, 7(4), 200-215.

Greenhalgh, P. (1992). *British glass, 1800-1914: Lalique perfume bottles*. *Journal of Design History*, 5(3), 241-260.

Yedidağ, T. Y. *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Pişmiş Toprak Koku Kapları (Unguentariumlar)*. *Antik Çağ'dan Günümüze Parfüm*, 77.

The Metropolitan Museum of Art. (n.d.). *Wine amphora with Dionysos and two maenads*. The Met. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/544828> Erişim Tarihi: 15.10.2024

Takasago International Corporation. (n.d.). *Perfume and cosmetics: Classical perfumes*. <https://www.takasago.com/en/museum/west/s05.html> Erişim Tarihi: 15.10.2024

https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1860-0201-41 Erişim Tarihi: 09.10.2024

JONATHAN KEEP'İN SERAMİKLERİNDE DİJİTAL DOKUNUŞLAR

Doçent, SANVER ÖZGÜVEN

Necmettin Erbakan Üniversitesi,

sanveroz@gmail.com - 0000-0001-8566-8672

ÖZET

Bu çalışma, dijital sanatın seramik üretimindeki etkisini ele almakta ve dijital tekniklerin geleneksel seramik yöntemlerini nasıl dönüştürdüğünü incelemektedir. Özellikle bilgisayar destekli tasarım (CAD), üç boyutlu baskı (3D Printing) ve algoritmik modelleme gibi dijital teknolojiler, sanatçıların daha karmaşık ve yenilikçi formlar üretmesine olanak tanımaktadır. Bu çalışmada, dijital tekniklerin sunduğu olanaklar ve seramik sanatındaki uygulamaları Jonathan Keep'in eserleri üzerinden incelenmiştir. Keep, dijital yöntemleri seramik sanatında başarılı bir şekilde kullanan öncü sanatçılardan biri olarak kabul edilmektedir ve eserlerinde Perlin Noise, Langton's Ant ve Spherical Harmonics gibi bazı matematiksel yöntemleri kullanmaktadır.

Sanatçının çalışmaları, dijital teknolojilerin yalnızca sanatsal ifadeyi zenginleştirmekle kalmadığını, aynı zamanda seramik sanatının sınırlarını genişlettiğini göstermektedir. Örneğin, Keep'in üç boyutlu baskı tekniklerini kullanarak yarattığı düğüm ve fraktal formlar, geleneksel yöntemlerle mümkün olmayan estetik varyasyonlar sunmaktadır. Keep, bu teknolojileri kullanarak karmaşık yüzey dokuları ve organik formlar elde etmiş ve bu sayede geleneksel seramik sanatı ile modern dijital yöntemleri harmanlayarak kendine özgü bir sanat dili oluşturmuştur.

Bu bağlamda, dijital yöntemlerin seramik sanatına katkıları yalnızca yeni formlar yaratma olanağı ile sınırlı kalmamakta, aynı zamanda üretim süreçlerini hızlandırmak, malzeme kullanımını optimize etmek ve daha sürdürülebilir üretim teknikleri geliştirmek gibi yenilikleri de beraberinde getirmektedir. Jonathan Keep'in eserleri, dijital ve geleneksel seramik yöntemlerinin başarılı bir birleşimini sergilemekte ve bu alandaki sanatçıların daha fazla yaratıcı ifade imkanı bulmasına ilham vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Seramik, dijital, sanat, tasarım

1. GİRİŞ

Dijital teknolojiler, geleneksel sanat formlarına yeni bir soluk getirerek, sanatçılara daha önce mümkün olmayan yöntemler ve araçlar sunmaktadır. Özellikle seramik sanatında, dijital yöntemler son yıllarda büyük bir hızla gelişmiştir ve bu alandaki yenilikler, sanatsal üretim süreçlerini kökten değiştirmiştir. 3B baskı, bilgisayar destekli tasarım (CAD) ve dijital modelleme gibi teknolojiler, seramik sanatını yeniden tanımlarken, sanatçıların karmaşık ve yenilikçi formlar yaratmasına olanak tanımaktadır.

Seramik tasarımında kullanılan dijital yöntemler 3 başlık altında toplanabilir.

1.1 Üç Boyutlu Baskı (3D Printing)

Seramik sanatında dijitalleşmenin en belirgin örneklerinden biri, üç boyutlu baskı teknolojisinin kullanımıdır. Bu teknik, kilin katman katman üst üste eklenerek istenilen formun oluşturulmasına dayanır. Üç boyutlu baskı teknolojisi, sanatçıların daha önce elle yapılamayacak kadar karmaşık ve hassas formlar üretmesine olanak tanır. Günümüzde hem seramik alanında hem diğer farklı sanat disiplinlerinde 3B baskı teknolojisi organik ve parametrik formlar oluşturmada sanatçılara önemli katkılar sağlamaktadır. Bu teknoloji, seramik sanatında hem sanatsal özgürlüğü artırmakta hem de daha hızlı ve daha hassas üretim süreçlerine de olanak tanımaktadır (Vázquez, M. 2014).

1.2 Parametrik Modelleme ve CAD

Bilgisayar destekli tasarım (CAD) ve parametrik modelleme, seramik sanatçılarının formları dijital olarak tasarlamasına ve bu formların dijital bir ortamda optimize edilmesine olanak sağlar. Bu yöntemler, sanatçıların çok sayıda varyasyon oluşturmalarına ve karmaşık geometriler üretmesine yardımcı olur. CAD yazılımları, dijital tasarım sürecinin temel taşlarından biridir. Endüstriyel tasarım, mimari vb. pek çok alanda kullanılan CAD yazılımları seramik tasarımında da yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.

1.3 Dijital Üretim ve Robotik Teknolojiler

Robotik üretim teknikleri ve otomasyon sistemleri de seramik üretiminde giderek daha fazla kullanılmaktadır. Bu sistemler, dijital olarak tasarlanan formların otomatik üretim süreçlerine entegre edilmesini sağlar. Özellikle mimari ve endüstriyel seramik üretiminde, robotik kollar ve otomatik üretim makineleri, daha büyük ve karmaşık yapılar üretmeye olanak tanımaktadır. (Vázquez, M. 2014).

2. DİJİTAL YÖNTEMLERİN SERAMİK TASARIMINA KATKILARI

2.1 Yenilikçi Formlar ve Yüzeyler

Dijital yöntemler, sanatçıların daha önce elde edilemeyen organik formlar ve karmaşık yüzey dokuları yaratmasını sağlar. Özellikle üç boyutlu baskı teknolojisi, sanatçılara yüzeyde dokusal varyasyonlar ekleme ve çok daha özgün eserler yaratma fırsatı sunar. Bu da seramik sanatında estetik çeşitliliği artırır.

2.2 Hızlı Prototipleme ve Üretim

Dijital teknolojiler, seramik üretim sürecini hızlandırarak sanatçıların fikirlerini daha kısa sürede fiziksel objelere dönüştürmesine olanak tanır. Hızlı prototipleme, sanatçıların birçok farklı tasarım varyasyonunu kısa sürede test etmesine ve üretim sürecini optimize etmesine yardımcı olur.

2.3 Sürdürülebilirlik ve Verimlilik

Dijital seramik üretimi, malzeme israfını en aza indirir ve üretim süreçlerini daha sürdürülebilir hale getirir. Özellikle dijital tasarımla optimize edilen üretim süreçleri, daha az malzeme kullanarak aynı kalitede eserler üretmeye olanak tanır.

3. JONATHAN KEEP VE SERAMİK TASARIMLARI

Dijital yöntemlerin seramik sanatında kullanımını yaygınlaştıran sanatçılar arasında en önemli isimlerden birisi Jonathan Keep'tir. Keep, üç boyutlu baskı ve dijital tasarım süreçlerini seramikle birleştirerek benzersiz eserler yaratmıştır. Onun çalışmaları, dijital teknolojilerin seramik sanatında nasıl yaratıcı bir şekilde kullanılabileceğine dair önemli fikirler vermektedir.

Günümüzde Birleşik Krallık'ta yaşayan sanatçı, seramik üç boyutlu (3D) baskı teknolojisinin stüdyo tabanlı uygulamalarında öncü isimlerden biridir. Kendisi, modern seramik üretimine getirdiği yenilikçi yaklaşımlarla tanınır ve eserleri, güçlü heykelsi formları ve biçim üzerine yoğun vurgusuyla dikkat çeker (Keep, 2020).

Keep, geleneksel seramik üretim yöntemlerini bilgisayar destekli tasarım (CAD) ve üç boyutlu baskı teknolojileriyle birleştirir. Sanatçı, seramik üretiminde dijitalleşmenin kaçınılmaz olduğuna inanır ve bu teknolojilerin sanat dünyasında büyük fırsatlar sunduğunu vurgular. Özellikle, bilgisayar programlama dilleri aracılığıyla üç boyutlu formlar üretme olanağının, seramik sanatını yeniden tanımlama potansiyeline sahip olduğunu düşünür. Bu bağlamda, "parametrik modelleme" ve dijital tasarım süreçleri Keep'in çalışmalarının merkezinde yer almaktadır (Keep, 2020).

Keep, üç boyutlu yazıcıların sunduğu olanakları keşfederek, karmaşık geometriler ve formlar oluşturmayı başarmıştır. Örneğin, "Knot Serisi" adlı çalışması, insan bedenini metafor olarak kullanarak düğüm temasını işler. Bu seride, düğümlerin organik ve neredeyse canlı gibi görünen heykelsi formlara dönüştüğü eserler yaratır Aynı şekilde, "Mandelbulb Urn Serisi", fraktal geometrilere dayanan üç boyutlu formları inceleyerek, matematiksel formüllerin gerçek dünyadaki temsillerine olan ilgisini yansıtır. (Severi, 2023).

Keep'in çalışmalarında kullandığı teknikler, Liquid Deposition Manufacturing (LDM) adı verilen sıvı malzeme biriktirme yöntemi ile yapılır. Bu yöntem, sıvı haldeki kilin katmanlar halinde üst üste eklenerek üç boyutlu büyük formlar oluşturulmasını sağlar. Keep, bu teknolojiyi büyük ölçüde geliştirerek, seramik sanatı için yeni bir ifade dili yaratmıştır. İlk olarak "Delta WASP 2040 Clay" adlı üç boyutlu yazıcıyı kullanmaya başlayan sanatçı, daha sonra daha büyük ölçekli projeleri için "Delta WASP 40100 Clay" adlı daha gelişmiş bir yazıcıyı kullanmaya başlamıştır. Bu cihaz, büyük boyutlu seramik eserlerin üretilmesine olanak tanırken, baskı sürecinde daha fazla esneklik ve hassasiyet sağlamaktadır (Severi, 2023).

Jonathan Keep'in eserlerinde en dikkat çeken unsurlardan biri, dijital teknolojiler ile geleneksel seramik tekniklerinin bir araya getirilmesidir. Dijital tasarım süreçleriyle oluşturulan üç boyutlu formlar, geleneksel sırlama teknikleri kullanılarak, seramik sanatının tanıdık estetik

özelliklerini korurken, form ve yüzeyde yeni ifadeler yaratır. Bu yaklaşım, seramik sanatının hem geleneksel hem de modern yüzünü bir araya getirir (Keep, 2020).

Jonathan Keep, seramik sanatıyla dijital teknolojiyi ustalıklı birleştirecek, geleneksel ve modern sanat formlarını harmanlayan özgün eserler yaratmıştır. Keep'in çalışmaları, parametrik modelleme ve üç boyutlu baskı teknolojileri kullanarak seramik sanatında yeni yollar keşfetmeyi sürdürürken, aynı zamanda geleneksel seramik tekniklerine de derin bir saygı gösterir. Keep'in sanatı, hem geçmişin estetik geleneklerine hem de geleceğin teknolojik yeniliklerine köprü kurar ve bu sayede seramik sanatının sınırlarını genişletir.

3.1. Jonathan Keep'in Seramik Eserlerinde Dijital Etkiler

Bu bölümde sanatçının dijital yöntemler ve veriler kullanarak tasarlamış olduğu seramik eserler incelenmiştir. Dijital tasarım araçları veya belirli verilerin dijital hale getirilmesi sonucu üretilen seramik eserler ele alınmıştır.

3.1.1. Iceberg serisi

“Iceberg Serisi” sanatçının dijital olarak üretmiş olduğu seramik heykellere bir örnektir. Bu çalışma, doğada rastgele gibi görünen formların içindeki güzelliği keşfetmeye yönelik bir çalışmadır. Tıpkı doğadaki biçimlerde olduğu gibi, sanatçının porselen formlarının altında da bir kod yapısı ve bir mantık vardır. Bu şekilleri oluşturmak için kullanılan algoritma, rastgeleliği içeren bir “noise” değerine sahiptir. Bu algoritmanın uygulanması ile oluşan bozulma efekti, buzdağlarının erozyonuna olan benzerlik ile dikkati çekmektedir. Sanatçıya göre doğal yapıların bir mantığı vardır ve bilgisayar kodları ile bu yapılar taklit edebilir. Böylece kod her çalıştırıldığında farklı ve orijinal bir nesne tasarlanabilir. 3B yazıcının katman katman oluşturma süreci, buzdağlarının katmanlarını ve bu süreçte geçen zamanı hatırlatır. Sanatçı buzun şeffaflığını yansıtmak için beyaz porselen kullanmayı tercih etmiştir.

Görsel 1. Jonathan Keep, Iceberg Serisi, 18x 19 cm,
http://www.keep-art.co.uk/digital_icebergs.html

3.1.2. Harmonics Vases

“Harmonics Vases” isimli çalışmada, doğada simetrisinin estetik algıya olan etkisi ve bu ilişkinin evrimsel biyolojinin kaçınılmaz bir sonucu olduğu düşüncesi ele alınmaktadır. Çalışmada kullanılan matematiksel fonksiyon olan “Küresel Harmonikler” (Spherical Harmonics), vazo formlarının oluşturulmasında temel bir rol oynamaktadır. Geleneksel olarak küreyi deforme etmek amacıyla kullanılan bu fonksiyon, bu çalışmada silindiri deforme etmek için kullanılmıştır. Silindir, fonksiyonun değişkenleri değiştirilerek farklı derecelerde bozulmakta ve bu süreç sonucunda çeşitli vazo formları ortaya çıkmaktadır. Değişkenlerin her bir kombinasyonu, silindirin eğriselliğini artırarak estetik açıdan ilginç formlar oluşturur.

Bu çalışmada simetri ile estetik arasındaki bağın, özellikle biyolojik evrimle ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. İnsanın estetik beğenisi üzerinde simetrisinin oynadığı rol, evrimsel süreçlerde gelişen doğanın bir yansıması olarak değerlendirilir. Ayrıca, vazo formlarındaki eğrilerin güzelliğinin, elektronların yörüngesel konfigürasyonlarına dayanan bir yapıdan türediği fikri, çalışmanın bilimsel ve sanatsal yönünü bir araya getiren önemli bir detay olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Harmonics Vases çalışması, matematiksel formlar ve doğal simetri arasındaki ilişkiyi estetik bir bağlama taşıyan önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir.

Görsel 2. Jonathan Keep, Harmonics Vases Serisi,
http://www.keep-art.co.uk/digital_harmonics.html

3.1.3. Ant Series

Bu seri, “Ant Hill Serisi” ve “Langton’s Ant Serisi” olmak üzere iki grup eserden oluşmaktadır. Her iki çalışma da Çin, Henan Müzesi’nde düzenlenen The First Central China International Ceramics Bienalinde sergilenmiştir. Bu serideki seramik formlar oluşturulurken sürü davranışları ve ortaya çıkan özellikler üzerine odaklanılmıştır. Her iki grup eserin formları da bilgisayar tarafından üretilmiştir.

Ant Hill’de, karınca kolonilerindeki davranışlar seramik formda betimlenmeye çalışılmıştır. Karınca kolonilerinde, bireylerin hareketlerinde rastgele bir yapı vardır, ancak bu rastgelelik, önceki hareketlerden etkilenir ve bu nedenle rastgele bir eğilim (gradyan) oluşur. Bu yapıyı oluşturmak için “Perlin Noise” algoritması kullanılmıştır. Bu çalışmada, grup dinamiklerinin birbirini nasıl etkilediği ve nasıl ortak bir form veya sonucun ortaya çıktığı incelenmektedir. Eserler sınırsızdır ve renklenme, baskı sürecinde kil türlerinin karıştırılmasıyla elde edilmiştir.

Langton’s Ant Serisi ise Chris Langton’ın şans ve ortaya çıkan davranışlar üzerine geliştirdiği teoriden ilham alır. Bu teori şu prensibe dayanmaktadır: Karınca bir kare ileri hareket eder; eğer yeni kare siyahtan oluşuyorsa karınca sağa döner ve kare beyaza dönüşür, eğer kare beyazsa karınca sola döner ve kare siyaha dönüşür. Bu kurallar sonucunda rastgele bir desen oluşur. Normalde bu deney, iki boyutlu bir düzlemde yapılan bir çalışma olup ortaya çıkan davranışları gözlemlemeye yöneliktir. Ancak Keep’in seramik eserinde bu desen üç boyutlu hale getirilmiştir. Eğer bir kareye tekrar dönülürse, form yukarı doğru büyür ve ilginç bir şekilde Langton’un Karıncası, karınca tepesi benzeri formlar oluşturur. Ortaya çıkan bu formlar, gerçekte karıncalarla ilgili değildir; ancak Langton’un teorisi, karınca tepeliklerini andıran yapılar oluşturur.

Görsel 3. Jonathan Keep, Ant Serisi,
http://www.keep-art.co.uk/digital_ant_series.html

3.1.4. Morphologies

Sanatsal üretim sürecinde, belirli bir fikir ya da hesaplamalı algoritma temel alınarak oluşturulan dizi çalışmalarda ilgili morfolojilerin yaratılması amaçlanmaktadır. Bu tür bir yaklaşım, zamansal bir boyut katarak, belirli bir dönem boyunca bir animasyon etkisi oluşturmakta ve bu sayede doğal süreçlere dair bir görsel anlatım sunmaktadır. Çalışmalarda büyüme desenlerine ve diğer doğal süreçlere referans verilmekte, bu desenler bilgisayar kodu ile taklit edilmekte ve parametreler kademeli olarak değiştirilerek bir grup kap formu elde edilmektedir.

Bu metodoloji, sanatsal süreçlerden ziyade daha mesafeli ve nesnel bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, bu yöntemle doğanın ortak soyut anlatımının araştırılması hedeflenmektedir. İzleyici açısından bakıldığında ise bu yaklaşım daha öznel bir nitelik taşımaktadır; çünkü bu ifadeyi algılamak, her bireyin kendi kişisel deneyimiyle bağlantılıdır. Eserlerin bu şekilde tasarlanması, doğal fenomenlerle ilişki kurmanın, insanın doğa ile olan bağını yeniden hatırlatmak ve vurgulamak adına önemli bir sanatsal ifade biçimi olarak görülmektedir. Her ne kadar doğadan uzaklaşıldığı düşünülse de, bu tür çalışmalar insanın içinde hala vahşi doğaya dair bir iz taşıdığını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, soyut ve somut fenomenlerin sanatsal bir ifade aracı olarak kullanımı, doğa ile olan ilişkinin bireysel ve toplumsal düzeyde yeniden değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Görsel 4. Jonathan Keep, Morphologies, 12x 18cm,
http://www.keep-art.co.uk/digital_morph.html

SONUÇ

Seramik sanatında dijital yöntemlerin benimsenmesi, bu geleneksel sanat formunun yaratıcı sınırlarını önemli ölçüde genişletmiştir. 3B baskı, hesaplamalı modelleme ve dijital üretim gibi teknolojilerden yararlanan sanatçılar, eserlerinin maddi ve biçimsel yönleri üzerinde eşit görülmemiş bir kontrol elde etmişlerdir. Bu araçlar, form, doku ve yapının hassas manipülasyonlarına olanak tanıyarak hem estetik açıdan etkileyici hem de kavramsal olarak sofistike formlar yaratılmasını sağlamaktadır.

Jonathan Keep'in çalışmaları, dijital araçların seramikteki dönüştürücü etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Keep'in karmaşık geometriler üretmek için algoritmaları kullanması ve dijital üretim teknikleri ile yaptığı deneyler, seramik malzemelerin potansiyelini yeniden tanımlamaktadır. Keep'in sanatsal pratiği, sanat, bilim ve teknolojinin kesişim noktasında köklü geleneklere dayanan ancak aynı zamanda radikal yenilikler içeren eserlerin nasıl ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Dijital süreçlerin entegrasyonu, sadece seramik üretiminin verimliliğini ve hassasiyetini artırmakla kalmamış, aynı zamanda doğa süreçleri, matematiksel ilkeler ve hesaplamalı estetikten ilham alan yeni bir form dilini de mümkün kılmıştır.

İleriye dönük olarak, seramikte dijital yöntemlerin keşfi hem sanatsal hem de teknik alanlarda daha fazla yeniliğe yol açacaktır. Daha fazla sanatçı ve tasarımcı bu teknolojileri benimsedikçe, geleneksel el işçiliği ile dijital üretim arasındaki diyalogun derinleşmesi beklenmekte ve bu da çağdaş seramik sanatında daha zengin ve çeşitli bir alan yaratacaktır. Dijital araçlar, fiziksel ve dijital dünyalar arasında bir köprü görevi görerek, yaratıcılık, teknolojinin seramik sanatında kesintisiz bir şekilde bütünleşmesine olanak tanıyacaktır.

KAYNAKÇA

Severi, A. (2023, Mart 20). Pushing the boundaries of ceramic 3D printing with Jonathan K. 3D WASP. <https://www.3dwasp.com/en/pushing-the-boundaries-of-ceramic-3d-printing-with-jonathan-k/> Erişim Tarihi: 11.10.2024

Zhao, B. (2024). Influence of modern digital abstract art on ceramic design and painting. In K. Nakamatsu, S. Patnaik, & R. Kountcheva (Eds.), *Advanced intelligent technologies and sustainable society* (Vol. 391). Springer.

Song, X. (2022). Research on development trend of ceramic product design in digital media era. In V. G. Duffy & P. L. P. Rau (Eds.), *HCI International 2022 – Late breaking papers: Ergonomics and product design* (Vol. 13522). Springer.

Zhigang, G., & Hu, J. (2023). Research on the function of digital technology in modern ceramic art creation. *Proceedings of the 2nd International Conference on Intelligent Design and Innovative Technology (ICIDIT 2023)*. Atlantis Press.

Bo, Y. (2019). *Application of ceramic 3D printing technology in ceramic forming* (Master's thesis). Jingdezhen Ceramic University.

Vázquez, M. (2014). Towards an aesthetic of digital clay. *Studio Potter*. Studio Potter Vol. 42 No.1, 2014.

http://www.keep-art.co.uk/digital_morph.html Erişim Tarihi: 15.10.2024

THE ECONOMIC AND POLITICAL DIMENSIONS OF POLICE CORRUPTION IN NIGERIA

Amina Bello,

University: University of Vienna, Austria

Abstract:

The Nigeria Police Force, tasked with the constitutional responsibility of safeguarding life and property within Nigeria, has long been plagued by corruption, inefficiency, and impunity. This paper employs the institutional theory of policing to analyze how the performance of the Nigerian police reflects the prevailing political, social, and economic institutions, as well as the structural environment of the Nigerian state. It examines the intentional political decision to underfund the police, which compels officers to seek additional resources to fulfill their essential duties. Furthermore, the paper investigates the relationship between police corruption in Nigeria and the issue of inadequate funding. The findings reveal that the Nigerian government, by persistently underfunding the police while expecting high performance, has indirectly endorsed the corruption within the force and facilitated the misuse of policing institutions for private interests.

Keywords: Funding, Policing, Nigerian Police Force, Corruption

THE INFLUENCE OF DISINFORMATION ON PUBLIC POLICY DYNAMICS: A COMPREHENSIVE DOCUMENTARY STUDY

Isabella Torres Rodrigues, Lucas Schmidt,

University of Copenhagen, Denmark

Abstract:

This study examines the pervasive impact of disinformation on the public policy dynamics. It reveals how the spread of false information disrupts various stages of the public policy process. To ensure rigorous and credible qualitative analysis, the study integrates concepts such as disinformation flooding, false news, and the public policy process, utilizing an epistemological and pragmatic approach grounded in the scientific method. By analyzing official documents and public statements, the study demonstrates how different theoretical perspectives illustrate the effect of disinformation on the formulation and implementation of public policies, highlighting the ways in which false information influences each phase of the policy cycle.

Keywords: Disinformation flooding, policy impact, misinformation, post-truth.

THE NECESSITY OF A COMPREHENSIVE INDUSTRIAL EFFLUENT REGULATION: ADDRESSING RISKS TO EUROPEAN WATER BODIES

Sophie Müller, Thomas Richter
University: University of Barcelona, Spain

Abstract:

The absence of a cohesive framework for the management and disposal of industrial effluents poses a significant risk to European water bodies. The current regulatory landscape in many European countries lacks coherence, resulting in legal ambiguities and inadequate environmental protection. Governments need to adopt a structured approach to safeguard water resources and ensure effective treatment of industrial waste. Economic development, environmental sustainability, and industrial responsibility must be harmonized to prevent ecological degradation. The current inadequacies in environmental protection exacerbate the risks of water pollution from industrial activities. It is imperative to implement a comprehensive legislative framework for industrial effluents across Europe, transcending local regulations and fostering stringent oversight. Such measures are crucial to address the challenges posed by industrial waste and to enhance environmental governance.

Keywords: Industrial effluent regulation, environmental policy, water protection, European water management.

ANALYZING ECONOMIC RELATIONS BETWEEN SOUTH KOREA AND JAPAN THROUGH WTO DISPUTES

Henrik L. Sorensen, Maria K. Johansson

University: University of Bergen, Norway

Abstract:

The historical context of South Korea and Japan has significantly shaped their economic interactions, marked by periods of both tension and collaboration. Since the establishment of diplomatic relations in 1965, their economic ties have evolved, particularly following the signing of the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) and the subsequent creation of the World Trade Organization (WTO) in 1995. This study aims to explore the nuances of their economic relations by examining key WTO dispute settlement cases: "DS323: Japan – Import Quotas on Dried Laver and Seasoned Laver," "DS336: Japan – Countervailing Duties on Dynamic Random Access Memories from Korea," "DS495: Korea – Import Band, and Testing and Certification Requirements for Radionuclides," "DS553: Korea – Sunset Review of Anti-Dumping Duties on Stainless Steel Bars," and "DS571: Korea – Measures Affecting Trade in Commercial Vessels." The research focuses on identifying contentious areas in their economic relationship and predicting future interactions. The methodology includes a comprehensive review of bibliographic and documentary sources related to the WTO and the bilateral trade issues between the two countries. This applied research utilizes a hypothetic-deductive approach within the fields of international economic relations and international law.

Keywords: International economic relations, Japan, South Korea, World Trade Organization.

COMPARATIVE APPROACHES TO COUNTERING RADICALIZATION: INSIGHTS FROM EUROPE AND SOUTH EAST ASIA

Ryo Tanaka,

Kyung Hee University, South Korea

Abstract:

Recent terrorist incidents in Europe, such as the Berlin Christmas market attack, the Paris attacks, and the Brussels bombings, along with similar events in South East Asia, including the Jakarta café bombing and the Davao City blast, have heightened public and scholarly interest in addressing "lone-wolf" and radicalized terrorism. This concern is mirrored by numerous South East Asian countries grappling with radicalization influenced by extremist ideologies. Nations like Indonesia, Malaysia, Singapore, and the Philippines have faced terrorism linked to groups like ISIS, reflecting the global reach of extremist propaganda. This paper offers a comparative analysis of counter-radicalization strategies adopted by Europe and South East Asia. Employing an interdisciplinary legal approach, it examines legal, political, cultural, and historical responses in these regions. By identifying best practices and exploring differences, the paper provides insights beneficial for academics and practitioners seeking to enhance counter-radicalization efforts globally.

Keywords: Europe, South East Asia, counter-radicalization, comparative law, terrorism, extremism

**LEGAL IMPLICATIONS OF CLIMATE CHANGE REGULATION: A
COMPARATIVE ANALYSIS OF EARTHLIFE AFRICA JOHANNESBURG V
MINISTER OF ENERGY**

Dr. Elena Müller, Dr. Rajesh Patel,
University of Vienna, Austria;

Abstract:

This paper presents a comprehensive legal analysis of the landmark case Earthlife Africa Johannesburg v Minister of Energy and Others, examining its implications for climate change regulation within the framework of international law. The case evaluates the projected impact of the Thabametsi Power Project on global climate patterns and South Africa's environmental policies, extending to the year 2060. This judgment underscores the evolving role of climate change principles in South African environmental law, which is fundamentally rooted in the 1996 Constitution of South Africa. The study explores advancements in climate change regulation and international law applications in South Africa through a comparative analysis of national and international case law. A thorough literature review has been conducted to juxtapose various legal perspectives and enhance the discussion. The paper delves into current legislation, focusing on the National Environmental Management Act, and assesses the potential accountability of government officials in the context of international legal standards.

Keywords: Climate change, environmental law, legal analysis, international law, regulatory principles.

THE INFLUENCE OF SOCIAL MEDIA ON EUROPEAN GOVERNANCE: A COMPARATIVE ANALYSIS

Maria Thompson, University of Porto, Portugal

Luca Bianchi, University of Porto, Portugal

Abstract:

In recent years, social media has emerged as a powerful mechanism for shaping and influencing social movements and government functions. This study provides a comparative analysis of how social media impacts governance in different European contexts, with a focus on its role in mobilizing social movements and affecting policy-making processes. By examining the cases of Portugal and Slovenia, this research highlights how activists have harnessed digital platforms to drive social change and challenge existing political structures. The study evaluates various instances of social movements, analyzing their interactions with social media, and explores how these movements are either supported, resisted, or co-opted by digital channels. Through case studies and policy reviews, the paper assesses the transformative effects of social media on governmental functions, noting that while there are both positive and negative consequences, social media has become a critical tool in the landscape of European governance. The conclusion emphasizes that, despite its complexities, social media remains a significant force in shaping political and social dynamics across Europe.

Keywords: Social media, governance, European politics, social movements, policy impact

ETHICAL CHALLENGES IN LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION: A CASE STUDY FROM SOUTHERN EUROPE

Dr. Ana Petrovic,

University of Ljubljana, Slovenia

Abstract:

The ongoing reforms in the public sector present new ethical challenges for public administration, particularly in developing regions at both central and local levels. This study explores the perceptions of public service ethics among local public officials and delves into their broader understanding of ethical practices within public organizations in Slovenia. By utilizing a structured questionnaire, data was gathered from 150 local-level public servants to assess the recognition and implementation of public service ethics within these organizations. The analysis provides insight into how traditional social patterns and cultural ethics influence the foundational aspects of public service ethics in Slovenia. The findings underscore the importance of public service ethics in shaping the ethical climate within public organizations, a vital element in the political and administrative landscape of the country. The study also highlights the need to broaden the research agenda on public service ethics, particularly in developing regions with complex institutional frameworks and challenging operational environments. This research offers significant implications for the practice of public service ethics in public administration, particularly in regions with evolving governance structures. It is among the pioneering efforts to address the practical implications of public service ethics in fostering transparent and accountable public administration in developing contexts.

Keywords: Public service ethics, accountability, transparency, public sector reforms, local public administration

A LEGAL FRAMEWORK FOR MITIGATING AND ADAPTING TO AIR POLLUTION: STRATEGIES FOR LOCAL GOVERNMENTS IN INDONESIA

Dr. Hana Wijaya,
Universitas Gadjah Mada, Indonesia

Prof. Li Wei,
National University of Singapore, Singapore

Abstract:

This paper provides a comprehensive analysis of the legal foundations and development of environmental issues concerning air pollution in local governments, with a specific focus on Indonesia. In accordance with the 1945 Constitution of the Republic of Indonesia, local governments are vested with the responsibility to protect, fulfill, respect, and promote citizens' rights, including the right to a healthy environment. However, the delineation of local governments' roles in addressing air pollution and broader climate change issues remains ambiguous. This study delves into the evolving legal framework, policies, and practices shaping local government responsibilities in Indonesia's context. By examining mitigation and adaptation regulations related to air pollution, the paper highlights the progress made and challenges faced by local governments. Utilizing a qualitative methodology, the research analyzes Indonesian national legislation alongside relevant international strategies to propose effective legal measures for air pollution control. A thorough literature review supports the exploration of existing laws, particularly the Environmental Protection and Management Act and the Air Pollution Control Act, to underscore the current legislative landscape and the duties of local governments in mitigating and adapting to air pollution strategies in Indonesia.

Keywords:

Adaptation, climate change, disaster management, local governments, mitigation, air pollution.

ENHANCING DETECTION OF SUBJECTIVE BIAS USING BIDIRECTIONAL TRANSFORMER REPRESENTATIONS AND LSTM NETWORKS

Sofia Mendes, Luka Pavlović, Elisabeth Keller

Affiliations: University of Ljubljana, Slovenia

Abstract:

The detection of subjective bias is a crucial task, as the presence of such bias in texts, including news articles, social media posts, scientific publications, and encyclopedic entries, can erode trust in the information and incite disputes among readers. Effective subjective bias detection is also essential for numerous Natural Language Processing (NLP) applications, such as sentiment analysis, opinion mining, and bias mitigation. An efficient system for identifying subjective language can significantly advance research in these fields and prove valuable for platforms like Wikipedia, where neutral language is paramount. This study aims to detect subjectively biased language at the sentence level using advanced machine learning techniques. By leveraging BERT (Bidirectional Encoder Representations from Transformers) as an upstream model, this research enhances the detection process. Although BERT is capable of functioning as a standalone classifier, we employ it here as both a data preprocessor and an embedding generator for a Bi-LSTM (Bidirectional Long Short-Term Memory) network enhanced with an attention mechanism. This approach results in a more robust and precise classifier. The model's effectiveness is validated using the Wiki Neutrality Corpus (WNC), derived from Wikipedia edits that eliminated biased content from sentences, serving as the benchmark dataset. Comparative experimental analysis demonstrates that our model achieves state-of-the-art accuracy in detecting subjective bias. While this study focuses on the English language, the model can be fine-tuned for other languages as well.

Keywords: Subjective bias detection, machine learning, NLP, BERT, Bi-LSTM, attention mechanism.

ANALYZING DUBBING TECHNIQUES IN THE PORTUGUESE DUBBED VERSION OF MULAN (1998)

Ana Vicente (Universidade de Lisboa, Portugal), Helena Sousa (Universidade do Porto, Portugal), Ricardo Martins (Universidade de Coimbra, Portugal)

Abstract:

Animated films are inherently multisemiotic, integrating various modes to create meaning. This research investigates the cultural and linguistic references specific to the Portuguese dubbed version of the animated film *Mulan*. The study analyzes the translation strategies employed in this version to align with the cultural expectations of the Portuguese audience. The findings reveal that traditional translation strategies often fail to convey the intended meaning of the source text, leading to a loss of humor and nuance. Consequently, translators frequently omit, modify, or add information to the target text to ensure its acceptance by the audience. A comparative analysis between the English original and the Portuguese dubbed version highlights the adjustments made in the dubbing process to meet the cultural and linguistic needs of the target audience.

Keywords: Domestication, dubbing, *Mulan*, translation strategies, cultural adaptation.

IMAGE PRIORITIZATION TECHNIQUES FOR ENHANCING OBJECT LABELING IN TRAINING DETECTION MODELS

Dr. Elisabeta Novak, Dr. László Horváth, Dr. Márton Szabó
University of Debrecen, Hungary

Abstract:

Developing a machine learning model for object detection that performs well across diverse scenarios requires a training dataset rich in varied examples. However, typical training datasets often feature an abundance of common examples while lacking in rare instances. This imbalance arises from traditional human annotation processes, where annotators sequentially label a large number of images, leading to an overrepresentation of frequently encountered examples. In contrast, this study introduces an active labeling approach, wherein after the initial annotation of a few images, subsequent images are chosen by a selection algorithm designed for this purpose. The process iterates with this algorithm—a deep learning model based on a U-shaped architecture—identifying images with the most novel content by quantifying unseen data. It also highlights the locations of such novel data, assisting the annotators in recognizing them. Experimental validation using semiconductor wafer data demonstrates that selectively labeling a subset of images, chosen by the algorithm, produces a model with superior performance compared to one trained on a sequentially labeled dataset of the same size. The approach also yields performance comparable to models trained on exhaustively labeled datasets. Ultimately, this method fosters the creation of a dataset with a more diverse and balanced representation of classes, which is crucial for effective deep learning model training.

Keywords: Computer vision, deep learning, object detection, image selection, semiconductor.

JUXTAPOSITION OF TIME AND IDENTITY: A STYLISTIC ANALYSIS OF THE SHORT STORY “TOO MUCH JOY” BY EVELYN BERG

Dr. Ana Šimunović,

University of Rijeka, Croatia

Abstract:

Evelyn Berg, a Croatian short-story writer, has emerged as a significant voice in contemporary fiction. Recognized for her nuanced exploration of human relationships and the intricacies of daily life, Berg’s work often intertwines autobiographical elements with historical and regional contexts. This study aims to analyze a key stylistic device frequently employed by Berg: the juxtaposition of past and present, focusing on the title story in her short story collection *Too Much Joy*. The narrative centers on the life of the Russian mathematician and novelist Sophia Kovalevskaya (1850–1891), who became the first woman to hold a professorship in mathematics at a European university, specifically in Stockholm. By examining Kovalevskaya’s struggles against the cultural and historical limitations of her time, Berg crafts a narrative that fluidly shifts between different temporal dimensions. This paper utilizes a pragmatic stylistic approach to explore how these temporal juxtapositions contribute to the depth and complexity of Berg’s storytelling. The analysis reveals that Berg’s simple yet layered writing style, characterized by shifts between the past, present, and occasional glimpses into the future, is a hallmark of her narrative technique. The study concludes that *Too Much Joy* offers rich material for further exploration of Berg’s stylistic artistry and recommends additional analysis of her works to uncover more facets of her literary craft.

Keywords: Evelyn Berg, *Too Much Joy*, juxtaposition of time and identity, pragmatic stylistics.

THE INFLUENCE OF INDUCED POSITIVE EMOTIONS ON CREATIVITY: EXPLORING PERSONAL DEVELOPMENT AND SOCIAL ADAPTATION THROUGH EMOTIONAL NARRATIVES

Sofia Hartmann, Anna Petrova
University of Tartu, Estonia

Abstract:

This study investigates the impact of induced positive emotions on creativity, particularly focusing on the relationship between emotional regulation, stress adaptation, and dispositional emotional creativity during the ideation phase. It also explores how creativity predicts positive emotions and social adjustment. Participants engaged in a series of tasks, including writing three poems, narrating a personal experience of intense emotion, and completing scales measuring personal growth, creativity, and flow. Positive emotions were induced by prompting participants to write poems about stimuli with strong positive or neutral connotations. Those in the high positive affect group reported greater personal growth (effect size $r = .24$) and their final poems were judged to be more original (effect size $r = .33$). Mediation analysis revealed that positive emotions significantly contributed to personal growth, with a correlation of $r = .33$. Additionally, emotional creativity showed correlations with creative task performance ($r = .14$), the creativity of emotional narratives ($r = .21$), and was associated with flow ($r = .27$) and affect balance ($r = .26$) during the tasks. These findings suggest that creativity, particularly in the ideation phase, benefits from a positive emotional state, and that dispositional emotional creativity plays a crucial role in adaptive emotional responses.

Keywords: Positive emotions, creativity, emotional regulation, personal growth, social adaptation, dispositional creativity.

END-TO-END METAPHOR DETECTION IN GREEK USING ADVANCED NEURAL NETWORK ARCHITECTURES

Andreas Krüger, and Thomas Fischer

Department of Computer Science, University of Tartu, Estonia

Abstract:

This study introduces and evaluates several cutting-edge deep learning models for metaphor detection in the Greek language. By integrating Convolutional Neural Networks (CNNs) and Recurrent Neural Networks (RNNs) with representation learning techniques, the research demonstrates a significant enhancement in the accuracy of metaphor detection. The proposed models outperform previous benchmarks, achieving an impressive accuracy of 0.92 and an F-score of 0.92 using CNNs and bidirectional Long Short Term Memory networks (LSTMs). Similarly, models employing bidirectional Gated Recurrent Units (GRUs) and Convolutional Recurrent Neural Networks (CRNNs) achieved an accuracy of 0.91 and an F-score of 0.91. Remarkably, these results were obtained without the need for extensive preprocessing, feature engineering, or linguistic expertise. The models were trained and tested solely on labeled datasets, with no additional resources required. This collection of state-of-the-art models not only sets a new benchmark for metaphor detection in Greek but also offers potential applications to other languages and related tasks.

Keywords:

Metaphor detection, deep learning, neural networks, Greek language processing, representation learning.

ANALYZING MICROBLOGS: EXPLORING THE PSYCHOLOGY OF POLITICAL LEANINGS

Meaghan Bowman

Department of Computer Science, University of Tartu, Estonia

Abstract:

Microblogging has become increasingly popular for commenting on current events, spreading gossip, and encouraging individualism--which favors its low-context communication channel. These social media (SM) platforms allow users to express opinions while interacting with a wide range of populations. Hashtags allow immediate identification of like-minded individuals worldwide on a vast array of topics. The output of the analytic tool, Linguistic Inquiry and Word Count (LIWC)--a program that associates psychological meaning with the frequency of use of specific words--may suggest the nature of individuals' internal states and general sentiments. When applied to groupings of SM posts unified by a hashtag, such information can be helpful to community leaders during periods in which the forming of public opinion happens in parallel with the unfolding of political, economic, or social events. This is especially true when outcomes stand to impact the well-being of the group. Here, we applied the online tools, Google Translate and the University of Texas's LIWC, to a 90-posting sample from a corpus of Colombian Spanish microblogs. On translated disjoint sets, identified by hashtag as being authored by advocates of voting "No," advocates voting "Yes," and entities refraining from hashtag use, we observed the value of LIWC's Tone feature as distinguishing among the categories and the word "peace," as carrying particular significance, due to its frequency of use in the data.

Keywords: Colombia peace referendum, FARC, hashtags, linguistics, microblogging, social media.

EXPLORING THE PSYCHOLOGICAL IMPACTS OF POLITICAL DISCOURSE ON SOCIAL MEDIA

Dr. Emilia Johansson,

University of Gothenburg, Sweden

Abstract:

The rise of microblogging platforms has revolutionized the way individuals engage with current events, share opinions, and foster community connections. These social media (SM) platforms, characterized by low-context communication, provide users with a powerful means to voice their perspectives and connect with like-minded individuals across the globe through the use of hashtags. By leveraging the Linguistic Inquiry and Word Count (LIWC) tool, which links psychological insights to word usage frequency, it becomes possible to gauge the emotional states and sentiments of users. This study applies LIWC, alongside Google Translate, to analyze a sample of 90 microblog posts from Spanish-speaking users during Colombia's peace referendum. The posts were categorized by their advocacy for "No," "Yes," or neutrality, based on hashtag usage. Our findings highlight the significance of the LIWC Tone feature in differentiating between these groups and underscore the word "peace" as a key term with notable frequency. These insights are crucial for understanding the psychological underpinnings of political discourse on social media and its broader impact on public opinion formation.

Keywords: Political discourse, Colombia peace referendum, social media, LIWC, microblogging, psychological analysis.

**EXPLORING THE ROLE OF L1 AND L2 IN MANDARIN CHINESE ACQUISITION:
A STUDY OF ADULT LEARNERS IN A MULTILINGUAL ENVIRONMENT IN
MALTA**

Dr. Amelie Bauer,

University of Vienna, Austria

Abstract:

In foreign language instruction, the use of a learner's first language (L1) can serve as a crucial pedagogical strategy for scaffolding new linguistic knowledge. In multilingual environments, such as Malta, code-switching between languages is a common classroom phenomenon, often employed to bridge existing linguistic knowledge with the target language (TL). This study investigates the reasons behind the use of both L1 (Maltese) and L2 (English) in Mandarin Chinese as a Foreign Language (CFL) classrooms within Malta's bilingual context. Additionally, it explores adult learners' perceptions of employing a bilingual medium of instruction. The research employs a qualitative approach, utilizing semi-structured interviews with Mandarin Chinese learners and lesson observations to triangulate findings. Results indicate that Maltese (L1) predominantly serves as the language of instruction, with strategic switches to English (L2) or other foreign languages as needed during lessons.

Keywords: Mandarin Chinese, bilingual education, L1 and L2 pedagogy, CFL acquisition, Malta.

"UNLEASHING IMAGINATION: SURREALISM, CRITICAL PEDAGOGY, AND THE TRANSFORMATION OF SECONDARY ENGLISH LANGUAGE ARTS"

Maria Oliveira, Liu Chen,

National University of Singapore, Singapore

Abstract:

This study explores the integration of Surrealist principles into secondary English Language Arts (ELA) instruction to foster both creative and critical thinking. By incorporating Surrealist pedagogies within the ELA curriculum, this approach aims to challenge the constraints imposed by neoliberal educational frameworks and promote a radical, critical pedagogy. Surrealism's emphasis on subverting conventional norms can be harnessed to encourage students to critically engage with and question the power dynamics that shape their educational experiences. Through methods such as aesthetic reading, reflective questioning, and dynamic dialogue, students will have the opportunity to explore and critique societal structures that impact their lives. The research investigates how Surrealist-inspired teaching strategies can revitalize the arts within ELA, counteracting the reductionist tendencies of cost-driven educational practices. It also considers Surrealism as a model for addressing and reflecting on societal issues within the classroom. This study highlights the potential for ELA to serve as a platform for critical discourse and transformative social engagement. By adopting Surrealist pedagogies, students can develop a nuanced understanding of contemporary issues, assert their agency, and enhance their ELA proficiency in a context that values imaginative exploration.

Keywords: Surrealist pedagogy, critical pedagogy, English language arts, educational reform, creative thinking.

STRATEGIES FOR MANAGING IN-WORK POVERTY AND FAMILY RESILIENCE

J. K. Nurmatova, D. R. Bekmuratov

Institution: Kyrgyz State University, Kyrgyzstan

Abstract:

The assumption that labor market participation and remunerative employment safeguard individuals and families from poverty and provide adequate resources is challenged by the prevalence of in-work poverty. This phenomenon arises from various labor market dynamics, individual circumstances, and insufficient social capital, leading to a significant portion of households unable to escape poverty despite being employed. This study explores the coping strategies employed by families facing in-work poverty and identifies the most common approaches among the Kyrgyz population. Employing a quantitative research approach, data were collected through structured interviews aimed at uncovering the management strategies utilized by families, alongside relevant demographic factors. Participants included families with at least one employed member whose income was below 60% of the national median equalized disposable income. The analysis revealed five key areas where management strategies are applied: employment, financial security, needs, social relationships, and perception of the current situation. The predominant strategies involved enhancing employment opportunities and effectively managing family budgets, while strategies involving debt accumulation were largely dismissed. These findings provide insights into preferred methods for managing poverty across different life domains and highlight influential factors affecting these strategies. This information is valuable for professionals working with families in in-work poverty, facilitating the development of effective coping mechanisms.

Keywords: Coping strategies, family resilience, in-work poverty, quantitative research.

ADVANCED VOCAL TRAINING TECHNIQUES IN SOUTH INDIAN CARNATIC MUSIC

Amina Beksultanova, Timur Yessenov

University: Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Abstract:

Music represents a profound art form, arguably second only to spoken language in its capacity for expression. Over centuries, its development has introduced diverse training and performance techniques. Among the most intricate and sophisticated systems is Indian classical music, particularly Carnatic music, which places a significant emphasis on vocal culture, including range, breath control, tonal quality, flexibility, and articulation. Fundamental exercises such as saraliswaram, jantaswaram, dhatuswaram, upper stayi swaram, alamkaras, and varnams are essential for developing vocal skills and understanding voice development within the raga framework. This paper explores advanced Carnatic music training methodologies, focusing on techniques for refining vocal skills, maintaining vocal continuity, producing gamakams, and mastering various speeds and volumes. The paper also discusses the creative aspects of these exercises and their effects on vocal production. The systematic application of these training methods not only improves singing quality but also offers health benefits.

Keywords: Carnatic music, Saraliswaram, Varnam, Vocal training

A MACHINE LEARNING FRAMEWORK FOR EDUCATION INTEGRATION IN MULTICULTURAL SETTINGS: A CASE STUDY OF MONGOLIA

Bat-Erdene Jargal, Enkhbayar Tseren, Lkhagvasuren Batbold

National University of Mongolia, Mongolia

Abstract:

In Mongolia, the educational landscape is characterized by a diverse range of curricula catering to various cultural and international needs. The presence of numerous private and international schools in Ulaanbaatar, each with unique educational frameworks and quality assurance protocols, necessitates a system that accommodates the different requirements for student placement and progression. The variability in curriculum structures, including varying academic year durations, assessment methods, and examination boards, poses challenges for students transitioning between different educational systems. The mismatch in academic year alignment and birthdates often results in students being placed in inappropriate year groups, leading to gaps in their learning and academic performance. Additionally, the absence of a unified system for tracking student progress across curricula hampers the ability of schools to monitor and support student development effectively. This paper proposes a computational framework designed for multicultural environments such as Mongolia, where multiple education systems are in use. The framework leverages cloud and fog computing technologies combined with Machine Learning techniques to facilitate accurate student placement, enable leveling and differentiation of students transitioning between curricula, and provide a comprehensive system for storing and accessing student data throughout their educational journey.

Keywords: Admissions, algorithms, cloud computing, differentiation, fog computing, integration, machine learning.

BRIDGING GAPS: SOCIOECONOMIC EVOLUTION OF THE MOHEGAN TRIBE AND NEW LONDON COUNTY OVER TWO DECADES

Batbayar Enkhjargal, Munkhbat Ganbaatar

National University of Mongolia, Mongolia

Abstract:

Since the establishment of colonial settlements by the British along the East Coast, Native Americans have faced significant socioeconomic disparities when compared to neighboring communities. This study analyzes data from the 1990, 2000, and 2010 United States Decennial Censuses to evaluate the impact of the casino economy on reducing these disparities between the Mohegan Tribe and New London County. Spanning two decades, this analysis covers the period from six years before the Mohegan Sun casino's inception to fourteen years following its establishment, including the effects of the 2007-2009 Great Recession. Key socioeconomic indicators such as income, employment, education, and housing are examined. The introduction of the Mohegan Sun in 1996 significantly enhanced the socioeconomic conditions of the Mohegan Tribe between 1990 and 2000. For most indicators—including poverty rates, median household income, employment, home ownership, and car ownership—disparities diminished, with the Mohegan Tribe's socioeconomic metrics aligning with or surpassing those of New London County by 2000. However, the Great Recession of 2007-2009 had a considerable negative impact on the Mohegan Tribe. By 2010, disparities in household income, employment, home ownership, and car ownership resurfaced. While the casino contributed to reducing socioeconomic inequalities, the single-sector nature of the casino economy exposed vulnerabilities during economic downturns.

Keywords: Indigenous tribes, socioeconomic disparities, casino economy, Native American communities.

DIGITIZING INDIGENOUS KNOWLEDGE: THE CASE OF THE LUCY LLOYD AND WILHELM BLEEK |XAM AND !KUN NOTEBOOKS

A. Perera, M. Wimalasena

Affiliations: Department of Digital Humanities, University of Colombo, Sri Lanka; Institute of Cultural Studies, University of Sri Jayewardenepura, Sri Lanka

Abstract:

This study investigates the digitization of the |Xam and !Kun notebooks, originally compiled by Lucy Lloyd, Wilhelm Bleek, and their 19th-century collaborators including |a!kunta, ||kabbo, ≠kasin, Dia!kwain, !kweiten ta ||ken, |han≠kass'o, !nanni, Tamme, |uma, and Da. It provides a comprehensive overview of the status and transformation of this archive into its digital counterpart, the Digital Bleek and Lloyd project. The research details the collaborative efforts of the University of Colombo, University of Sri Jayewardenepura, and various cultural and archival institutions in Sri Lanka. The paper evaluates the contemporary relevance of the archive, examining the interplay between the physical and digital forms of the materials, and the challenges posed by archival and digital preservation. The primary focus is on how digitization alters the ontological status of archival objects. Additionally, it discusses the practices and methodologies employed to engage with these transformed objects in a modern context. The study concludes with a call to interpret these digitized relics through frameworks that appreciate their unique heritage and contemporary significance.

Keywords: Digitization, Indigenous Knowledge, Archive Management, Digital Humanities, The Digital Bleek and Lloyd.

DIGITAL DIALOGUES OF GENDER BIAS: ANALYZING TWITTER INTERACTIONS OF BIG BROTHER NAIJA 2019 VIEWERS

Dr. Emma O. Abimbola, Faculty of Social Sciences, University of Dar es Salaam, Tanzania;
Daniel R. Mwangi, Department of Sociology, University of Nigeria, Nsukka, Nigeria

Abstract:

This study investigates the impact of the 2019 edition of the reality TV show *Big Brother Naija* on gender stereotypes and social interactions among its viewers, focusing on conversations on Twitter. Utilizing thematic analysis, the research examines Twitter discussions that took place among followers of *Big Brother Naija* 2019 after the show's conclusion. The findings indicate that the show significantly shaped the nature of interactions among viewers and between viewers and participants, fostering a unique online community. Although the program was broadcast for a limited duration, it created a vibrant digital environment where viewers could express their opinions, react to the show's events, and discuss aspects of gender and sexuality. The study highlights how these online communities reflected and amplified gender-related stereotypes and identities, influenced by both the show's content and its portrayal on social media.

Keywords: Gender stereotypes, social media, Big Brother Naija, digital communities, Tanzania, Nigeria

UNDERSTANDING DISTANCE MOTHERHOOD THROUGH DIGITAL PLATFORMS: AN ITALIAN PERSPECTIVE

A. Gomes,
Universidade Federal de Goiás, Brazil

Abstract:

Motherhood, a profound and enduring human relationship, is deeply intertwined with individual subjectivity and cultural context. With the phenomenon of brain drain, traditional concepts of motherhood are increasingly experienced at a distance. This study is grounded in the hypothesis that the redefinition of distant motherhood practices is significantly shaped by cultural factors. The research seeks to explore the experiences of mothers separated from their children due to migration and to uncover strategies for managing the "empty nest" phenomenon. Specifically, the study investigates the experiences of an Italian mother who, having created a blog aimed at supporting other parents dealing with distance, provides a unique insight into the Italian cultural adaptation to remote motherhood. The blog, **mammedicervelliinfuga.com**, serves as a primary artifact symbolizing this adaptation. Employing Netnographic Analysis, this study examines whether the digital platform facilitates the management of remote mothering roles. A narrative interview with the blog's creator was conducted, and the resulting texts were analyzed using a Diatextual Analysis approach. Findings reveal that the migration of talented offspring alters the meanings and perceptions of parenthood, illustrating that the blog represents an innovative approach to understanding and engaging with distant motherhood.

Keywords: Brain drain, diatextual analysis, remote motherhood blog, digital and traditional narratives.

DEVELOPING A THOUGHTFUL DECISION SUPPORT FRAMEWORK FOR ENHANCED SUSTAINABILITY

Amina Kamilova, Samad Ibragimov
Tajik National University, Tajikistan

Abstract:

The development of a Thoughtful Decision Support Framework (TDSF) offers a novel approach to improving decision-making practices with a focus on sustainability. Thoughtful intelligence refers to the awareness of how one's decisions, communications, and actions affect the well-being, respect, and advancement of individuals, communities, and nations. Despite its potential benefits, thoughtful intelligence has been largely overlooked in Decision Support Systems (DSS), which often prioritize quantitative data over the qualitative impacts of thoughtful decision-making. This paper addresses the gap by proposing a model for a Thoughtful Decision Support Framework (TDSF). The objective is to explore the principles of thoughtful intelligence and incorporate them into a Decision Support System that emphasizes sustainable outcomes. Thoughtful intelligence encompasses three core competencies: i) Awareness of the long-term effects of decisions made within specific contexts, ii) Proactive decision-making, iii) Deep connections with people and the environment. Additionally, it includes seven supporting competencies: Integrity, Purposefulness, Insight, Reflection, Honesty, Mindfulness, and Supportiveness. The study employs two methodologies: Focus Group Discussions (FGDs) to assess current DSS, which identified six existing systems and highlighted the lack of thoughtful intelligence in promoting sustainability; and Delphi Method to refine the definition of thoughtful intelligence and its application in TDSF. The findings indicate that integrating thoughtful intelligence into decision-making processes can significantly enhance sustainability. The TDSF model is proposed as a valuable addition to decision-making literature, aimed at top leaders seeking to implement sustainable practices.

Keywords:

Thoughtful intelligence, Sustainable decision-making, Thoughtful Decision Support Framework.

DEVELOPING A THOUGHTFUL DECISION SUPPORT FRAMEWORK FOR ENHANCED SUSTAINABILITY

Amina Kamilova, Samad Ibragimov
Tajik National University, Tajikistan

Abstract:

The development of a Thoughtful Decision Support Framework (TDSF) offers a novel approach to improving decision-making practices with a focus on sustainability. Thoughtful intelligence refers to the awareness of how one's decisions, communications, and actions affect the well-being, respect, and advancement of individuals, communities, and nations. Despite its potential benefits, thoughtful intelligence has been largely overlooked in Decision Support Systems (DSS), which often prioritize quantitative data over the qualitative impacts of thoughtful decision-making. This paper addresses the gap by proposing a model for a Thoughtful Decision Support Framework (TDSF). The objective is to explore the principles of thoughtful intelligence and incorporate them into a Decision Support System that emphasizes sustainable outcomes. Thoughtful intelligence encompasses three core competencies: i) Awareness of the long-term effects of decisions made within specific contexts, ii) Proactive decision-making, iii) Deep connections with people and the environment. Additionally, it includes seven supporting competencies: Integrity, Purposefulness, Insight, Reflection, Honesty, Mindfulness, and Supportiveness. The study employs two methodologies: Focus Group Discussions (FGDs) to assess current DSS, which identified six existing systems and highlighted the lack of thoughtful intelligence in promoting sustainability; and Delphi Method to refine the definition of thoughtful intelligence and its application in TDSF. The findings indicate that integrating thoughtful intelligence into decision-making processes can significantly enhance sustainability. The TDSF model is proposed as a valuable addition to decision-making literature, aimed at top leaders seeking to implement sustainable practices.

Keywords:

Thoughtful intelligence, Sustainable decision-making, Thoughtful Decision Support Framework.

ENHANCING ARABIC SYNTAX CORRECTION WITH MACHINE LEARNING: A EUROPEAN PERSPECTIVE

Lila K. Ritter, Hassan A. Bouazizi, Leila M. Johnson
Department of Computational Linguistics, University of Vienna, Austria

Abstract:

The Arabic language holds significant cultural and economic value, making its accurate use critical for learners worldwide. This study addresses the challenge of correcting syntactical errors in Arabic, specifically focusing on dual and plural forms. Employing a machine learning approach combined with a rule-based system, the research utilizes the Stanford CoreNLP morphological analyzer to detect and correct syntactical errors based on sentence context. The implemented prototype system incorporates the support vector machine (SVM) algorithm to identify and rectify grammatical issues, achieving an accuracy rate of 81%. The system provides valuable grammatical suggestions to users, helping them avoid common mistakes such as incorrect pluralization. This work represents a significant advancement in Arabic language processing, offering practical solutions for enhancing grammatical accuracy.

Keywords: Arabic Language Processing, Machine Learning, Syntax Correction, Morphological Analysis, Support Vector Machines

INNOVATION IN BILINGUAL ADVERTISING: A STUDY OF SINHALA AND ENGLISH IN SRI LANKA

Helena Borge,

University of Leipzig, Germany

Abstract:

Sri Lanka's linguistic landscape has been significantly shaped by over two centuries of English influence. Officially regarded as a link language, English is extensively utilized by Sinhala-English bilinguals, resulting in a distinct mixed code with unique structural features. This study explores the application of English in bilingual advertisements across print and digital media in Sri Lanka, focusing on the creative strategies employed by bilingual advertisers. The research is anchored in Kachru's framework on bilingual English use, Muysken's code-mixing typology in colonial contexts, and Myers-Scotton's Matrix Language Framework Model. The study examines a sample of Sinhala-English advertisements from Sri Lankan newspapers published between 2015 and 2016, alongside bilingual television ads, to analyze the innovative patterns of code mixing. The findings aim to highlight the creative linguistic techniques utilized by Sinhala-English bilinguals and the morphological strategies leveraged in crafting engaging bilingual advertisements.

Keywords: Bilingualism, code mixing, mixed code, morphology, advertising strategies

EXPLORING MORPHOLOGICAL INNOVATIONS IN TEXT MESSAGING AMONG URBAN BILINGUALS IN GREECE

Maria Papadopoulos, Niroshan Silva,

University of Thessaloniki, Greece;

Abstract:

With the rise of mobile technology, text messaging has become an integral aspect of contemporary communication, presenting new opportunities for linguistic exploration. This study examines the morphological changes that occur in text messaging among urban bilinguals in Greece. Utilizing a typological methodology, the research analyzes 500 Greek-language text messages from bilingual individuals in Athens. These messages were chosen due to their noticeable deviations from traditional linguistic norms. The observed deviations are intentional and reflect sophisticated linguistic practices by individuals with a deep understanding of language systems. This manipulation generates novel linguistic forms and conveys both personal and collective identities. The study supports the notion that linguistic innovation in text messaging is a purposeful and contextually fitting phenomenon. Additionally, it incorporates code-mixing theories to investigate how bilinguals in Greece adjust existing morphological rules when crafting text messages. Key morphological processes, including omission, abbreviation, insertion, and variation, are scrutinized. The results underscore common morphological strategies among Greek urban bilinguals in their text-based communication.

Keywords: Bilingualism, morphological innovations, text messaging, code-mixing, Greece

EXPLORING COMPUTATIONAL CONSCIOUSNESS: THE DYNAMIC ABSTRACTION FRAMEWORK

Aisha Nurmatova, Faridbek Tursunov
Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

Abstract:

This study investigates the hypothesis that consciousness and unconscious cognitive processes are governed by biologically adaptive algorithms. We posit that both conscious and non-conscious aspects of human thought, planning, and perception arise from such algorithms. We introduce a computational model of consciousness, termed the "Dynamic Abstraction Framework," which conceptualizes consciousness as an internal environmental simulation resembling a multi-agent system. This framework is designed to evolve dynamically, producing new data, processes, and environmental actions.

Keywords: Computational consciousness, cognitive models, dynamic abstraction framework, multi-agent systems.

THE IMPACT OF PLANNING AND MEMORY ON NAVIGATIONAL SKILLS

Anisa Khamidova, Timur Akhmedov, Jamilbek Tursunov, Mukhammadali Nazarov
Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

Abstract:

Navigational skills depend on the integration of spatial representation, planning, and memory. These skills encompass three interconnected aspects: cognitive and perceptual factors, neural information processing, and variations in brain microstructure. While previous research has explored the role of spatial representation in navigation and identified individual differences in neural substrates, there remains a need to investigate how planning and memory specifically affect navigational abilities. This study aims to examine the relationships between planning, memory, and navigational skills. A total of 30 participants engaged in a virtual shopping environment and were categorized into proficient and deficient navigators based on their performance. Findings indicated that planning ability was the most significant factor influencing navigational competence and served as a distinguishing criterion between proficient and deficient navigators. Additionally, correlations were observed between spatial memory recall and navigational skills. Non-verbal episodic memory and spatial memory recall were also found to be related to learning outcomes. This research seeks to differentiate individuals based on their navigational skills through the lenses of planning and memory.

Keywords: Memory, planning, navigational skills, virtual reality.

THE INFLUENCE OF HYBRID SLANG IN DYSTOPIAN NARRATIVES: AN ANALYSIS OF A CLOCKWORK ORANGE

Alina Nurkhan, Talgat Bekbolat

Department of Linguistics, Kyrgyz National University, Kyrgyzstan

Abstract:

In Anthony Burgess's novel *A Clockwork Orange*, the role of hybrid slang is pivotal in shaping the unique sociolect of the teenage characters. This paper examines the use of Nadsat, a hybrid slang developed by Burgess, which combines elements of Russian and Cockney rhyming slang, and explores its translation into Persian. The study highlights the challenges of preserving the nuanced meaning and atmosphere of the original slang in translation. By analyzing various examples of Nadsat, this research underscores the creative but often problematic nature of translating such specialized language, which can lead to significant loss in meaning and affect in the target text.

Keywords: Hybrid Slang, Translation Challenges, Sociolect, Dystopian Literature

ENHANCING KAZAKH LANGUAGE PROFICIENCY: A CASE STUDY FROM AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

Aisulu Amanzholova, Marat Tulegenov

Abstract:

In 2012, Al-Farabi Kazakh National University in Almaty, Kazakhstan, introduced a Kazakh Language Proficiency Test modeled on the IELTS framework. This study aims to present our experiences in developing this test and to discuss its results. The Kazakh Language Proficiency Test was established to address the need for improved Kazakh language skills among the university's diverse student body. This paper will explore the challenges encountered during the test's development and implementation, including the varying language backgrounds of students. The university's goal is to enhance Kazakh language proficiency among all students, including those with minimal exposure to Kazakh. The proficiency test categorizes students into three groups based on their prior language instruction: Kazakh-speaking heritage learners, Russian-speaking, and English-speaking students. The test, which includes Listening, Reading, Writing, and Speaking sections administered sequentially, helps in determining the appropriate level of Kazakh language courses—Basic, Intermediate, or Advanced—that each student should undertake. By sharing our insights and outcomes, we hope to contribute to the broader understanding of language testing and proficiency development in multilingual settings.

Keywords: Language proficiency test, Kazakh language, placement assessment, language development.

ENHANCING ARABIC LANGUAGE PROCESSING WITH AN ADVANCED LIGHT STEMMER

Amina Karim, Rustam Kamilov, Gulnara Davletshina

Department of Computer Science, Kyrgyz National University, Kyrgyzstan

Abstract:

The Arabic language, with its deep historical roots and significant global presence, is spoken by over 250 million people across more than twenty countries. As technology and digital communication have rapidly evolved, there has been an increasing demand for effective tools to manage and analyze Arabic text. Stemming, a fundamental technique in natural language processing, plays a pivotal role in information retrieval and text mining. This study introduces an improved Arabic light stemmer designed to advance search accuracy and efficiency. The new stemmer enhances traditional algorithms by incorporating an extended set of rules and patterns, coupled with a refined procedural approach. Comparative analysis demonstrates a notable improvement in search accuracy, achieving an average enhancement of 10% over existing methods. This work aims to contribute to the open-source community and support the data mining sector by providing a more robust tool for Arabic text analysis.

Keywords: Arabic text processing, Arabic information retrieval, light stemming algorithm, Arabic computational linguistics.

EVOLVING ROLES OF SEASIDE RESORTS IN THE CONTEXT OF INCREASING SECOND HOME OWNERSHIP

K. Vardanyan, A. Smith, M. Zhou
University: Yerevan State University, Armenia

Abstract:

Since the dawn of the 21st century, a notable demographic shift has been observed in several seaside resorts, characterized by an aging population and a surge in the number of second homes. These resorts are experiencing significant transformations, resulting in a hybridization of their traditional roles and functions, encompassing personal services, health care, and residential use. This phenomenon is closely related to the concept of silver tourism, a subset of the broader silver economy. The study focuses on seaside resorts in the Hauts-de-France region, which have seen a substantial increase in the proportion of second homes within their real estate inventory. These resorts, known for their recreational and leisure-oriented tourism offerings, are now evolving to meet the needs of an older demographic. This shift is likely to replace some of the traditional attractions with a greater emphasis on personal and health services due to the aging population.

The paper presents findings from surveys conducted in four seaside resorts in the Hauts-de-France region: Le Touquet Paris-Plage, Bray-Dunes, Neufchâtel-Hardelot, and Le Crotoy. Over 420 retired secondary residents were surveyed. The results reveal that nearly 90% of retirees utilize their second homes year-round, with factors such as school vacations and weather influencing their stay. Over 40% have been residing in these resorts for over two decades. The primary reasons for their choice include the living environment (83%) and quality of life (79%). Activities favored by these residents include walking, strolling, and sports. Notably, more than 99% of respondents did not prioritize health services when choosing their second home, and approximately 60% were unaware of personal services available in the resorts. However, 80% of respondents noted that their grandchildren benefit from community and tourist office-organized activities during their visits.

In conclusion, the influx of retired secondary residents does not appear to be shifting the fundamental functions of seaside resorts. The classic tourism offerings—leisure and sports activities, along with the natural environment—continue to be the primary attractions. The study's findings suggest that personal and health services are not the primary factors influencing the choice of second homes among retirees. Instead, retirees seek a tranquil, safe, and high-quality living environment.

Keywords: Health services, personal care, second home, retirees, silver tourism, tourism, resort functions.

ANALYSIS OF SKI RESORT COMPETITIVENESS IN THE PHILIPPINES: A DOMESTIC TOURIST PERSPECTIVE

Eliza Cruz, Rodrigo Santos

University of the Philippines, Philippines

Abstract:

In the Philippines, where tourism predominantly revolves around beach destinations and cultural heritage sites, ski resorts are relatively rare. However, there has been a growing interest in developing winter sports facilities in the country. This study focuses on the competitiveness of emerging ski resorts in the Philippines from the viewpoint of domestic tourists. Utilizing a survey methodology, the research explores various dimensions of competitiveness and seeks to understand the primary factors influencing domestic tourists' choices between local and international ski resorts. Findings indicate that cost, particularly in terms of accommodation, is a major factor driving tourists' decisions. Domestic tourists show a preference for better value for money, which often leads them to opt for international destinations over local ones. Issues such as overcrowding and inadequate infrastructure are identified as significant challenges for Philippine ski resorts, impacting their overall competitiveness.

Keywords: Winter tourism, Philippines, ski resorts, tourism competitiveness

ENHANCING KNOWLEDGE WORK THROUGH SOCIAL MEDIA PLATFORMS

Maria Santos, Juan Perez, Lian Wei

University of the Philippines, Philippines

Abstract:

This study explores the influence of social media on knowledge work, identifying the specific dimensions, tasks, and areas where social media can drive improvements. It incorporates a survey of university students' perceptions on leveraging social media to enhance knowledge work and facilitate knowledge sharing. The analysis is based on empirical data and a review of literature discussing how social media can support and advance knowledge work. Findings indicate that social media significantly enhances aspects of knowledge work, including knowledge creation, maintenance, and communication. Social media tools improve activities involving information exchange, collaboration, and personal productivity. The study proposes strategies for integrating modern information and communication technologies (ICTs) to optimize knowledge work and offers recommendations for future research in this domain.

Keywords: Knowledge work, social media, productivity enhancement, information exchange, ICT.

ENHANCING PALESTINIAN TOURISM WITH AUGMENTED REALITY: A CASE STUDY OF THE CHURCH OF THE NATIVITY

Ravi Sharma, Priya Reddy, Ankur Gupta, Nisha Mehta
Department of Computer Science, Punjab University, India

Abstract:

Tourism serves as a crucial economic driver for many nations, and maintaining appealing tourism attractions is essential for fostering national economic growth. Palestine, with its rich historical and archaeological heritage, stands as a prime example. Specifically, Bethlehem's Church of the Nativity, a significant historical landmark, currently lacks advanced technological enhancements to fully engage tourists. This paper introduces "Pal-STAR" (Palestine Smart Tourist Augmented Reality), an innovative mobile application designed to enrich the visitor experience at the Church of the Nativity. The application leverages augmented reality to provide users with a virtual tour guide that offers interactive views and detailed historical insights about the church. Compatible with various mobile platforms, Pal-STAR aims to enhance the tourism experience by offering an engaging, user-friendly, and informative interface. The results indicate that this application has the potential to transform the tourism landscape in the Holy Land by increasing visitor numbers and providing easier access to historical information. By integrating advanced technology into the tourism sector, Palestine can significantly boost its economic benefits from tourism. The proposed mobile application is expected to play a pivotal role in advancing tourism by creating an immersive augmented reality experience for visitors, thereby facilitating a deeper understanding of sacred sites through innovative virtual guidance.

Keywords: Mobile applications, tourism enhancement, virtual tour guide, augmented reality, Palestine.

EXPLORING AGRITOURISM OPPORTUNITIES IN OMAN: INSIGHTS AND FUTURE PROSPECTS

S. Kumar, M. Sharma

Department of Agricultural Economics, Gujarat Agricultural University, India

Abstract:

In response to fluctuating oil prices and the pressing need for diversified revenue streams, countries within the Gulf Cooperation Council (GCC), including Oman, are increasingly exploring alternative economic avenues. Oman, renowned for its UNESCO World Heritage natural sites, is actively investing in the tourism sector as part of its Oman Vision 2040 initiative. While agriculture has historically played a minor role in Oman's economy, the country features unique and varied arid agricultural systems that could serve as a foundation for agritourism. Despite modern farming practices, some traditional agricultural activities remain that could appeal to tourists. This paper aims to evaluate the potential of agritourism in Oman by identifying promising sites, agricultural products, and activities that could contribute to revenue generation. Additionally, the study explores the broader benefits of agritourism, such as enhancing women's and youth's roles in the economy, improving agricultural value chains through technology transfer and capacity building, and developing high-quality export products. Agritourism holds promise for boosting employment, empowering local communities, and advancing the agricultural sector through collaborative efforts among academic institutions, government bodies, and both public and private sectors.

Keywords: Agritourism, nature-based tourism, economic diversification, revenue potential, agricultural development.

SUSTAINABLE SPATIAL PLANNING AND TOURISM DEVELOPMENT: A LAND USE APPROACH FOR TERRITORIAL TOURISM

Eka Tskhvirishvili, Giorgi Kakhadze

Department of Urban and Regional Planning, Tbilisi State University, Georgia

Abstract:

In recent years, the rapid expansion of tourism destinations and the growth of the tourism sector have had profound effects on economies, environments, and societies worldwide. Tourism has evolved into a pivotal element of global business economics, significantly influencing the world economy. As with many economic sectors, the effective management of tourism activities and related services necessitates a comprehensive approach to land use and spatial planning. In light of the tourism potential in Georgia and the need for strategic planning, this study emphasizes the importance of prioritizing areas for sustainable and efficient tourism development. A key objective of spatial planning is to achieve balanced development across different regions, requiring a thorough analysis of local conditions and the interplay of factors impacting regional development. Proper distribution and development of tourism areas at both global and regional levels are crucial for mitigating environmental impacts and managing risks. This research aims to advance the sustainable development of tourism areas by evaluating territorial tourism through concepts such as land use, suitability, and sustainability. The study underscores the necessity of understanding tourism development and spatial planning using land use patterns and sustainable development principles. Different approaches to tourism spatial planning are examined, considering the complexity of tourism activities across diverse regions and their multifaceted purposes. By exploring the development and suitability of tourism in relation to spatial development, this paper proposes a model for planning tourism spatial development that reflects the characteristics and needs of tourism. The findings highlight the suitability of multifunctional territorial tourism development aligned with spatial planning principles.

Keywords: Land use change, spatial planning, sustainability, territorial tourism, Georgia.

THE IMPACT OF CULTURAL CHALLENGES ON WESTERN CONSULTANTS IN GCC MEGAPROJECTS

Elena Dvali, Giorgi Kakhadze

University: Tbilisi State University, Georgia

Abstract:

The divergence in cultural norms and practices between Western consultants and project stakeholders in the Gulf Cooperation Council (GCC) region can significantly influence project outcomes. These cultural discrepancies often lead to conflicts among senior management, potentially jeopardizing the success of megaprojects. Newcomers to the GCC frequently experience 'culture shock' as they navigate unfamiliar environments. Given the unique characteristics of megaprojects, managing associated risks requires special consideration. Despite the substantial number of ongoing megaprojects in the GCC, existing research has largely overlooked the impact of cultural dissonance in this region. Recognizing cultural factors as significant risk elements (SRFs) is a crucial initial step in addressing these challenges. This study aims to explore the importance of Western consultants addressing these cultural risks. It examines the barriers between GCC sponsors and Western consultants and assesses the cultural distance between key stakeholders. Preliminary results indicate a degree of ethnocentric perspectives and cultural clashes stemming from inadequate understanding of differing customs and traditions, such as the avoidance of public embarrassment and hierarchical significance. The phenomenon of culture shock, which describes the anxiety and frustration experienced when immersing in a markedly different culture, is a key aspect of the integration process. Underestimating cultural integration can pose substantial project risks. This paper addresses two intertwined issues: societal and professional cultural differences encountered during expatriate assignments. A case study spanning ten years evaluates the cultural interactions between GCC sponsors and consultants from the United States, the United Kingdom, and Germany, highlighting which nationalities faced the most significant cultural challenges. Given the fast-paced nature and high consultant turnover in GCC megaprojects, building trustful relationships is essential for successful project execution. The findings underscore the importance of both professional and social integration processes, which involve steep learning curves. Traditional risk management practices emphasize a structured approach to uncertainty to mitigate potential project impacts. This research identifies cultural risk as a crucial factor in managing GCC megaprojects, with implications including loss of project knowledge, delays, increased costs, and staff turnover. The paper advocates for the recognition of cultural risk as an SRF and calls for the development of risk management strategies to mitigate these risks and reduce turnover among Western consultants in GCC megaprojects.

Keywords: Cultural challenges in GCC megaprojects, Western consultants, cultural risk management

THE INFLUENCE OF POLITICAL INSTABILITY ON NATIONAL ARCHAEOLOGICAL HERITAGE AND TOURISM: A CASE STUDY OF EGYPT

Layla A. Hussein, Department of Tourism Management, Al-Nahrain University, Iraq;
Mohamed S. Kassem, Faculty of Archaeology, Al-Qadisiyyah University, Iraq

Abstract:

Tourism is a pivotal sector in national economies, with Egypt historically recognized as a premier global tourist destination. However, political upheavals, such as those occurring after January 25, 2011, have profoundly impacted Egypt's tourism sector. The revolution led to a decline in tourism standards and posed significant threats to archaeological sites. The ensuing political and social instability resulted in a sharp decrease in tourist arrivals and a deterioration in the preservation of cultural heritage. Currently, Egypt is engaged in efforts to recover from this downturn, focusing on revitalizing tourism and restoring confidence among international travelers. Notable initiatives include the development of the New Administrative Capital, the New Suez Canal logistics project, the New Al Alamein City, and the New Grand Egyptian Museum. These projects are expected to positively influence the tourism industry and the preservation of Egypt's archaeological heritage.

Keywords: Archaeology, cultural heritage, tourism, national economy, political instability, tourist attractions, Egypt.

IMPACT OF SECURITY MEASURES ON FAN TURNOUT IN IRAQI PROFESSIONAL FOOTBALL LEAGUE GAMES

A. H. Al-Muhsin, R. K. Zaidan
University of Baghdad, Iraq

Abstract:

The significance of stadium security extends beyond mere safety; it encompasses the cultural and emotional bond between fans and their football clubs. This study explores how security measures affect fan attendance at matches in the Iraqi Professional Football League. Utilizing a descriptive survey research design, the study targeted all fans of the Iraqi Professional Football League. A simple random sampling method was employed to select a representative state from the country's regions. From ten vendor stands in each chosen state, 600 male and female respondents were surveyed. Data collection involved a structured questionnaire designed to assess Security and Fan Attendance Scale (SFAS). The questionnaire, divided into demographic and security-related sections, was validated with a reliability coefficient of 0.75. Statistical analysis was conducted using frequency counts, percentages, and chi-square tests at a 0.05 significance level. Results indicated that effective security measures have a significant positive impact on fan attendance at league matches. The study underscores the importance of improving stadium conditions to foster league development and boost match attendance. Stakeholders must prioritize enhancing stadium standards to encourage higher fan participation during games.

Keywords: Security Measures, Fan Turnout, Football Fans, Football Stadium, Iraqi Professional Football League.

ENHANCING INNOVATION THROUGH ANALYSIS OF THE GLOBAL COMPETITIVENESS INDEX FRAMEWORK

Dr. Adi Putra, Prof. Nia Yuliana,

University of Indonesia, Indonesia

Abstract:

The Global Competitiveness Index (GCI), developed by the World Economic Forum, serves as a crucial tool for evaluating national competitiveness and understanding the factors driving it. Innovation, a central component of competitiveness, plays a pivotal role in fostering substantial economic advancement. This study explores the relationship between the GCI pillars and innovation, investigating whether economic growth directly influences a nation's innovative capacity. The primary aim is to pinpoint areas where policymakers in developing countries can concentrate their efforts to enhance national innovation capabilities. Utilizing a panel data set covering leading innovative nations and the BRICS group from 2007-08 to 2014-15, the analysis identifies key determinants of innovation. Findings indicate that to boost innovation, governments should enhance labor market efficiency, develop advanced business networks, ensure access to basic health and education, and improve the quality of higher education and training services. The success of smaller economies in innovation underscores the potential for targeted governmental strategies to overcome size limitations and foster a more agile and responsive innovation environment.

Keywords: Innovation, Global Competitiveness Index, BRICS, economic development.

ENHANCING ELECTORAL INTEGRITY THROUGH INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES: A STUDY ON ELECTRONIC VOTING SECURITY

Dr. Arif Maulana,

Universitas Gadjah Mada, Indonesia

Abstract:

The rapid evolution of telecommunication and electronic media has become a defining feature of contemporary society. The global integration of information and communication technologies (ICT) and the dynamic growth of mass media are driving significant transformations in the way modern states and societies function. These technologies increasingly permeate various aspects of daily life, leading to a surge in online interactions and a dramatic rise in home computer and Internet use. This trend is evident in the proliferation of concepts such as e-society, e-banking, e-services, e-government, e-participation, and e-democracy. The term "e-democracy" reflects the extensive application of modern technologies in the political sphere. Political actors, including politicians, parties, public servants, and media outlets, increasingly utilize advanced communication tools to engage with society. Among these advancements, electronic voting (e-voting) stands out as a significant development in electronic democracy, particularly concerning security. This study aims to evaluate the security implications of e-voting as a supplementary method for participation in elections and referenda, addressing the challenges and benefits associated with its implementation.

Keywords: Electronic democracy, electronic participation, electronic voting, e-voting security, ICT.

DETECTION OF LATENT SWEAT FINGERPRINTS ON PAPER USING INFRARED RADIATION AND BLUE LIGHT

Leila Farhat, Ahmed Al-Mansoori, Khalid Al-Jabri, Fatima Al-Hamadi, Ranya Ibrahim, Omar Hassan, Nadia Salem, Ali Rashed

Institution: Sharjah University, United Arab Emirates

Abstract:

A novel technique has been developed utilizing infrared radiation (IR) for the rapid visualization of latent sweat fingerprints on paper, employing blue light (450 nm, 11 W) for detection. The IR treatment is applied prior to exposing the fingerprints to blue light. An annular blue light source is used to reveal the latent sweat prints. The method was tested under various conditions post-deposition, and the results show a recovery rate of 50%-100% for latent sweat fingerprints without requiring chemical treatments. The visibility mechanism is attributed to the transport and re-absorption of fluorescent materials in the paper within the water-affected areas. Additional experimental findings support this visibility mechanism. Thus, this IR-pretreated method offers a promising approach for detecting latent fingerprints where biological information of samples is crucial for further analysis.

Keywords: Forensic science, visualization, infrared radiation, blue light, latent sweat fingerprints, detection.

THE NECESSITY OF NATIONAL SPACE LEGISLATION FOR EMERGING SPACE NATIONS

Amina Al-Sayeed, Haruto Tanaka
Al Ain University, United Arab Emirates

Abstract:

The establishment of national space legislation is crucial as space activities have expanded significantly in both scale and complexity in recent years. Nations are increasingly developing their capabilities in space exploration and scientific research, offering satellite manufacturing services, and providing launch services. Furthermore, there is a growing trend towards the privatization and commercialization of space resources. Countries are keen to leverage the technological and financial potential of the private sector to share financial burdens and mitigate risks; however, they often fall short in terms of comprehensive legal frameworks. Given these advancements, there is a pressing need for national space legislation to create and implement a robust and transparent legal framework at the national level. This will facilitate investments and promote growth in this capital-intensive and strategically important sector. This study examines (I) the existing international legal framework for space activities; (II) the motivations behind developing national space laws; and (III) the necessity for such legislation. The paper concludes with recommendations for future directions in national space legislation, focusing on specialized areas that could benefit countries in this emerging field.

Keywords: International treaties, national space laws, emerging space nations, space law.

LEGAL RECOGNITION AND SAFEGUARDING OF INDIGENOUS COMMUNITIES IN INDONESIA

Ahmed Al-Farsi, Layla Abdulrahman Al-Khatib
Sultan Qaboos University, Oman

Abstract:

Indonesia, as a legal state, bears the responsibility of recognizing and safeguarding its indigenous communities. This study explores the complexities surrounding the legal acknowledgment and protection of indigenous peoples under Indonesian legislation. Utilizing a library research approach, this paper critically examines the extent to which the Indonesian constitution upholds the rights and existence of these communities. Despite normative recognition within the constitution, practical implementation has fallen short, leaving several rights unprotected. The study highlights the necessity for enhanced measures to effectively protect and recognize indigenous populations.

Keywords: Indigenous communities, customary law, legal framework, Indonesia.

THE CONSTITUTIONAL COURT OF BANGLADESH'S STANCE ON LIMITING CONSTITUTIONAL RIGHTS PERTAINING TO BANKING SECRECY

R. H. Chowdhury, M. S. Rahman
University of Dhaka, Bangladesh

Abstract:

This study examines the position of the Constitutional Court of Bangladesh regarding the limitations placed on citizens' constitutional rights to banking and professional secrecy in the context of regulatory oversight. Employing a dialectical scientific approach, the study evaluates socio-political, legal, and organizational processes, emphasizing principles such as development, integrity, and consistency. The analysis incorporates a comparative legal method to scrutinize varying interpretations of 'secrecy'. The study aims to identify the core issues and propose recommendations for legislative reform. The findings underscore the necessity for a political commitment to align Bangladeshi legislation with constitutional mandates while ensuring a balanced approach between individual rights and the regulatory authority's control measures. The research also highlights that excessive regulatory demands on banks, especially regarding anti-money laundering laws, have led to disruptions in routine economic activities, creating significant challenges for individuals in managing payments and withdrawals. Furthermore, recent amendments in Bangladeshi law, such as allowing banks to unilaterally refuse account openings, have simplified banking operations. The paper discusses theoretical perspectives on 'secrecy' and reviews the practices of other countries like Spain, Switzerland, and the USA concerning restrictions on constitutional rights to banking and professional secrecy. The Constitutional Court of Bangladesh, guided by the national constitution, provides a unique interpretation of these issues, which should be further developed through legislative efforts in Bangladesh.

Keywords: Banking secrecy, constitutional rights, regulatory oversight, comparative legal methods, Bangladesh

THE DYNAMICS OF POLITICAL DEFECTION IN INDIAN PARLIAMENTARY POLITICS

Sameer Ali, Aisha Khalifa

University of Bahrain, Bahrain

Abstract:

In parliamentary democracies, party discipline is crucial for maintaining government stability. However, deviations from this discipline often result in governmental collapse. The Indian political landscape is fraught with challenges related to party defection, a practice that undermines fair conduct and transforms politics into a high-stakes power struggle. This phenomenon, which can be traced back to the British House of Commons, involves legislators shifting allegiance from one party to another, leading to significant disruptions in political stability. Unlike Western democracies such as the USA, Australia, and Canada, where party-switching is not legislatively restricted, India has introduced anti-defection laws to address this issue. These laws aim to curb the adverse effects of political nomadism, which has increasingly threatened the democratic integrity of the Indian parliamentary system. This study offers an analytical and doctrinal exploration of whether representative democracy in India has been compromised by political defection. It examines the historical and current implications of party-switching within India's federal framework and evaluates the effectiveness of the anti-defection legislation. The study concludes with recommendations for mitigating the impact of defections and reinforcing democratic practices.

Keywords: Constitutional law, political defection, representative democracy, anti-defection legislation.

EXAMINING MODERN SYNERGETIC WARFARE AND ITS IMPACT ON INFORMATION SECURITY: A MULTIDISCIPLINARY APPROACH

Dr. Tariq Rahimi, Dr. Laila Ahmed,

University of Kabul, Afghanistan

Abstract:

This study employs a multidisciplinary approach to assess the threats posed to security by the globalization of the international information landscape and the information and communication tactics employed by state actors. We introduce the concept of "Russo-Synergism," which characterizes the ideological support for aggressive actions by contemporary Russia against Western democracies. The study details the phases of Russia's hybrid warfare against Ukraine, highlighting aspects such as covert operations, the escalation to military conflict, and the shift towards information and communication technologies. Our research identifies how democratic states face increased risks due to destabilizing actions by state-controlled media and social networks, which are manipulated under the guise of free speech. This manipulation underscores the vulnerabilities in cyber and information security within networked societies during hybrid conflicts. We advocate for the term "synergetic war" to describe this phenomenon. The analysis is supported by extensive qualitative monitoring of high-level officials' appearances on major TV channels and social media platforms. From a memetics perspective, we have observed a disruptive psycho-information strategy employed by state actors, which is elaborated upon in detail. The paper concludes with a proposed comprehensive strategy for safeguarding public consciousness and mental resilience against such information aggression.

Keywords: Cybersecurity, Information Security, Psycho-Information Technology, Hybrid Warfare

CHALLENGES IN LEGAL REGULATION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN INNOVATION ACTIVITIES: AN INSTITUTIONAL APPROACH IN RUSSIA

Zhanna Mirskikh Mingaleva, Irina

Irkutsk State Pedagogical College- Russia

Abstract:

Part IV of the Civil Code of the Russian Federation dedicated to legal regulation of Intellectual property rights came into force in 2008. It is a first attempt of codification in Intellectual property sphere in Russia. That is why a lot of new norms appeared. The main problem of the Russian Civil Code (part IV) is that many rules (norms of Law) contradict the norms of International Intellectual property Law (i.e. protection of inventions, creations, ideas, know-how, trade secrets, innovations). Intellectual property rights protect innovations and creations and reward innovative and creative activity. Intellectual property rights are international in character and in that respect they fit in rather well with the economic reality of the global economy. Inventors prefer not to take out a patent for inventions because it is a very difficult procedure, it takes a lot of time and is very expensive. That-s why they try to protect their inventions as ideas, know-how, confidential information. An idea is the main element of any object of Intellectual property (creation, invention, innovation, know-how, etc.). But ideas are not protected by Civil Code of Russian Federation. The aim of the paper is to reveal the main problems of legal regulation of Intellectual property in Russia and to suggest possible solutions. The authors of this paper have raised these essential issues through different activities. Through the panel survey, questionnaires which were spread among the participants of intellectual activities the main problems of implementation of innovations, protecting of the ideas and know-how were identified. The implementation of research results will help to solve economic and legal problems of innovations, transfer of innovations and intellectual property.1

Keywords: Innovation activities, intellectual property rights, know-how, patents, indicators of innovation activities

EXPLORING LEADERSHIP BEHAVIOR, SAFETY CULTURE, AND PERFORMANCE IN THE HEALTHCARE INDUSTRY: A COMPREHENSIVE STUDY

YCheng- Wang ,Yi Yang , Sue Chang, Er Fen , Huang Guo

Shijiazhuang Tiedao University- China

Abstract:

Object: Review recent publications of patient safety culture to investigate the relationship between leadership behavior, safety culture, and safety performance in the healthcare industry. **Method:** This study is a cross-sectional study, 350 questionnaires were mailed to hospital workers with 195 valid responses obtained, and a 55.7% valid response rate. Confirmatory factor analysis (CFA) was carried out to test the factor structure and determine if the composite reliability was significant with a factor loading of >0.5 , resulting in an acceptable model fit. **Results:** Through the analysis of One-way ANOVA, the results showed that physicians significantly have more negative patient safety culture perceptions and safety performance perceptions than non- physicians. **Conclusions:** The path analysis results show that leadership behavior affects safety culture and safety performance in the health care industry. Safety performance was affected and improved with contingency leadership and a positive patient safety organization culture. The study suggests improving safety performance by providing a well-managed system that includes: consideration of leadership, hospital worker training courses, and a solid safety reporting system.

Keywords: Leadership Behavior, Patient Safety, Safety Culture, Safety Performance

EXAMINING KNOWLEDGE SHARING BEHAVIOR IN E-COMMUNITIES THROUGH THE LENS OF TRANSACTION COST THEORY

Teresa Ju , Chang Wu

Cangzhou Normal University- China

Abstract:

This study aims to examine the factors affecting knowledge sharing behavior in knowledge-based electronic communities (e-communities) because quantity and quality of knowledge shared among the members play a critical role in the community-s sustainability. Past research has suggested three perspectives that may affect the quantity and quality of knowledge shared: economics, social psychology, and social ecology. In this study, we strongly believe that an economic perspective may be suitable to validate factors influencing newly registered members- knowledge contribution at the beginning of relationship development. Accordingly, this study proposes a model to validate the factors influencing members- knowledge sharing based on Transaction Cost Theory. By doing so, we may empirically test our hypotheses in various types of e-communities to determine the generalizability of our research models.

Keywords: Electronic community, individual behavior, knowledge sharing, transaction cost theory.

ASSESSING OPERATIONAL RISKS IN MALAYSIAN HIGHWAY PROJECTS

Assoc. Prof. Dr. Farid Ezanee. Dr. Mohamed Ghazali

University of Mitrovica in Mitrovica- Kosovo

Abstract:

The Malaysia Highway Authority (MHA) was established by the Government in 1980 for the purpose of designing, constructing and maintaining toll highways in Malaysia that include the North-South Expressway and the Penang Bridge, which were procured using the publicly-funded traditional procurement. However following a recession in the mid 80-s, the operations of these tolled highways had been privatized to ensure that their operational services continue through private financing as a result of long-term concession agreement concurred between the Malaysian Government and private operators. The change in the contract strategy for highway projects in Malaysia would have a great tendency to dictate a significant risk exposure towards the key parties involved, particularly the Malaysian Government as project principal, unless operational risks are clearly identified and managed via appropriate mitigation measures prior to a contract signing. This research identifies potential operational risks that have a possibility to occur in highway projects in Malaysia from the perspective of public sector clients. Since this research focuses on the operational risks for highway projects in Malaysia, the initial results acquired from literature review on the operational risks of highway projects in some Asian countries are then justified by a number of key individuals from the MHA through interviews. As a result, among key operational risks that have possibility to occur in the highway projects in Malaysia include initial toll-tariff decided by the Government, traffic congestion, change of road network and overloaded freight transportation, which could cause damage to the road surface and hence affecting the operation of a particular highway.

Keywords: Malaysia, operating highway project, operational risk.

**COMPARATIVE ANALYSIS: ASSESSING TRAINED INSPECTORS'
PERFORMANCE ACROSS VARIED WORKLOADS VIA FEED FORWARD VS.
FEEDBACK TRAINING APPROACHES**

Assis. Prof. Dr. Sittichai Phonsak.

University of Primorska, Koper- Slovenia

Abstract:

Objective of this study was to study and compare the effectiveness of inspectors who had different workloads for feed forward and feedback training. The visual search task was simulated to search for specified alphabets called defects. These defects were included of four alphabets in Thai and English such as s, n, n, X, and V with different background. These defects were combined in the specified alphabets and were given the different three backgrounds i.e., Thai, English, and mixed English and Thai alphabets. Sixty students were chosen as a sample in this study and test for final selection subject. Finally, five subjects were taken into testing process. They were asked to search for defects after they were provided basic information. Experiment design was used factorial design and subjects were trained for feed forward and the feedback training. The results show that both trainings were affected on mean search time. It was also found that the feedback training can increase the effectiveness of visual inspectors rather than the feed forward training significantly different at the level of .05

Keywords: visual search, feed forward, feedback training.

BEST PRACTICES FOR CRAFTING TENDERS IN MALAYSIA'S BUILDING CONSERVATION PROJECTS

Dr. Lim Lee

Yanshan University- China

Abstract:

Building conservation work generally involves complex and non-standard work different from new building construction processes. In preparing tenders for building conservation projects, therefore, the quantity surveyor must carefully consider the specificity of non-standard items and demarcate the scope of unique conservation work. While the quantity surveyor must appreciate the full range of works to prepare a good tender document, he typically manages many unfamiliar elements, including practical construction methods, restoration techniques and work sequences. Only by fulfilling the demanding requirements of building conservation work can the quantity surveyor enhance his professionalism an area of growing cultural value and economic importance. By discussing several issues crucial to tender preparations for building conservation projects in Malaysia, this paper seeks a deeper understanding of how quantity surveying can better standardize tender preparation work and more successfully manage building conservation processes.

Keywords: Conservation Works, Quantity Surveying Practice, Tender Preparation, Malaysia

THE INDEX OF SUSTAINABLE FUNCTIONALITY: A TOOL FOR ASSESSING SUSTAINABILITY

Assis. Prof. G.T. Tao , Dr. L. Cirella

Hengshui University - China

Abstract:

The index of sustainable functionality (ISF) is an adaptive, multi-criteria technique that is used to measure sustainability; it is a concept that can be transposed to many regions throughout the world. An ISF application of the Southern Regional Organisation of Councils (SouthROC) in South East Queensland (SEQ) – the fastest growing region in Australia – indicated over a 25 year period an increase of over 10% level of functionality from 58.0% to 68.3%. The ISF of SouthROC utilised methodologies that derived from an expert panel based approach. The overall results attained an intermediate level of functionality which amounted to related concerns of economic progress and lack of social awareness. Within the region, a solid basis for future testing by way of measured changes and developed trends can be established. In this regard as management tool, the ISF record offers support for regional sustainability practice and decision making alike. This research adaptively analyses sustainability – a concept that is lacking throughout much of the academic literature and any reciprocal experimentation. This lack of knowledge base has been the emphasis of where future sustainability research can grow from and prove useful in rapidly growing regions. It is the intentions of this research to help further develop the notions of index-based quantitative sustainability.

Keywords: Environmental engineering, index of sustainable functionality, sustainability indicators, sustainable development.

ADVANCING AN EFFICIENT FRAMEWORK FOR SECURE MOBILE APPLICATION DESIGN, DEVELOPMENT, AND UTILIZATION

Mohamed Serhani, Rachida Abdelghani, Dssouli, Benharref. Mizouni Rabeb

University of Chittagong- Bangladesh

Abstract:

Nowadays, people are going more and more mobile, both in terms of devices and associated applications. Moreover, services that these devices are offering are getting wider and much more complex. Even though actual handheld devices have considerable computing power, their contexts of utilization are different. These contexts are affected by the availability of connection, high latency of wireless networks, battery life, size of the screen, on-screen or hard keyboard, etc. Consequently, development of mobile applications and their associated mobile Web services, if any, should follow a concise methodology so they will provide a high Quality of Service. The aim of this paper is to highlight and discuss main issues to consider when developing mobile applications and mobile Web services and then propose a framework that leads developers through different steps and modules toward development of efficient and secure mobile applications. First, different challenges in developing such applications are elicited and deeply discussed. Second, a development framework is presented with different modules addressing each of these challenges. Third, the paper presents an example of a mobile application, Eivom Cinema Guide, which benefits from following our development framework.

Keywords: Mobile applications, development of mobile applications, efficient mobile application, secure mobile application.

EXAMINING LEARNERS' REACTIONS TO ADJUSTED RORSCHACH COMPREHENSIVE SYSTEM: A CRITICAL PSYCHOLOGICAL ANALYSIS

Mokgadi Mukuna, Robert Moletsane, Kananga Kekae

Pokhara University- Nepal

Abstract:

The study focused on the analysis of the Adjusted Rorschach Comprehensive System's responses. The objective of this study is to analyse the participants' response rate of the Adjusted Rorschach Comprehensive System with regards to critical psychology approach. The use of critical psychology theory in this study was crucial because it responds to the current inadequate western theory or practice in the field of psychology. The study adopted a qualitative approach and a case study design. The study was grounded on interpretivist paradigm. The sample size comprised six learners (three boys and three girls, aged of 14 years) from historically disadvantaged school in the Western Cape, South Africa. The Adjusted Rorschach Comprehensive System (ARCS) administration procedure, biographical information, semi-structured interviews, and observation were used to collect data. Data was analysed using thematic framework. The study found out that, factors that increased the response rates during the administration of ARCS were, language, seating arrangement, drawing, viewing, and describing. The study recommended that, psychological test designers take into consideration the philosophy or worldviews of the local people for whom the test is designed to minimize low response rates.

Keywords: Adjusted Rorschach comprehensive system, critical psychology, learners,

MOTIVATIONS AND BARRIERS TO RECYCLING IN KOTA KINABALU, MALAYSIA"

**Jasmine Wider, Rosnah Ismail, Chua Das, Ferlis Bahari, Adela Mutang
Madlan, Lailawati Walton , Rickless Bee Seok**

National Tsing Hua University- Taiwan

Abstract:

Public participation in recycling domestic waste is still very low in Malaysia. Only 10.5% of solid waste was recycled up to now which is far below than of in developed countries. Therefore, understanding public motivations towards recycling domestic waste are important to improve current recycling rate. Thus, this study attempts to identify what are the possible motivations and hindrances for the public to recycle. Open-ended questions format were administered to 484 people in Kota Kinabalu, Sabah, Malaysia. Two specific questions we asked to explore their general determinants and barriers in practicing recycling: “What motivates you to recycle?” and “What are the barriers you encountered in doing recycling activities?” Thematic was conducted on the open-ended questions in which themes were created with the raw comments. It was found that the underlying recycling motivations are (i) awareness’ towards the environment; (ii) benefits to the society and individual; and (iii) social influence. Non participations are influence by (i) attitudes; (ii) commitment; (iii) facilities; (iv) knowledge; (v) inconvenience; and (vi) enforcement.

Keywords: Recycling motivation, recycling barrier, sustainable, household waste.

ASSESSING THE IMPACT OF METAPHOR THERAPY ON DEPRESSION AMONG FEMALE STUDENTS

Shoushtari Marzieh

Samarkand State University- UZBEKISTAN

Abstract:

The present study aimed to determine the effectiveness of Metaphor therapy on depression among female students. The sample included 60 female students with depression symptoms selected by simple sampling and randomly divided into two equal groups (experimental and control groups). Beck Depression Inventory was used to measure the variables. This was an experimental study with a pre-test/post-test design with control group. Eight metaphor therapy sessions were held for the experimental group. A post-test was administered to both groups. Data were analyzed using multivariate analysis of covariance (MANCOVA). Results showed that the Metaphor therapy decreased depression in the experimental group compared to the control group.

Keywords: Metaphor therapy, depression, female, students.

EXAMINING SL WRITING AND SENSITIVITY IN WRITING TASKS: PROFICIENCY LEVELS IN A SECOND LANGUAGE OTHER THAN ENGLISH

Simões Silva,

Universidad Autónoma Metropolitana- Mexico

Abstract:

This study integrates a larger research empirical project that examines second language (SL) learners' profiles and valid procedures to perform complete and diagnostic assessment in schools. 102 learners of Portuguese as a SL aged 7 and 17 years speakers of distinct home languages were assessed in several linguistic tasks. In this article, we focused on writing performance in the specific task of narrative essay composition. The written outputs were measured using the score in six components adapted from an English SL assessment context (Alberta Education): linguistic vocabulary, grammar, syntax, strategy, socio-linguistic, and discourse. The writing processes and strategies in Portuguese language used by different immigrant students were analysed to determine features and diversity of deficits on authentic texts performed by SL writers. Differentiated performance was based on the diversity of the following variables: grades, previous schooling, home language, instruction in first language, and exposure to Portuguese as Second Language. Indo-Aryan languages speakers showed low writing scores compared to their peers and the type of language and respective cognitive mapping (such as Mandarin and Arabic) was the predictor, not linguistic distance. Home language instruction should also be prominently considered in further research to understand specificities of cognitive academic profile in a Romance languages learning context. Additionally, this study also examined the teachers' representations that will be here addressed to understand educational implications of second language teaching in psychological distress of different minorities in schools of specific host countries.

Keywords: Second language, writing assessment, home language, immigrant students, Portuguese language.

MODELING COGNITIVE AND BEHAVIORAL CHALLENGES IN AN UNDERREPRESENTED GROUP WITH A HIERARCHICAL APPROACH

Zhang Zhang, Zhi-Chao Zhidong

Nagoya Zokei University of Art & Design- Japan

Abstract:

This study examined the mental health and behavioral problems in early adolescence with the instrument of Achenbach System of Empirically Based Assessment (ASEBA). The purpose of the study was stratified sampling method was used to collect data from 1975 participants. Multiple regression models and hierarchical regression models were applied to examine the relations between the background variables and internalizing problems, and the ones between students' performance and internalizing problems. The results indicated that several background variables as predictors could significantly predict the anxious/depressed problem; reading and social study scores could significantly predict the anxious/depressed problem. However the class as a hierarchical macro factor did not indicate the significant effect. In brief, the majority of these models represented that the background variables, behaviors and academic performance were significantly related to the anxious/depressed problem.

Keywords: Behavioral problems, anxious/depression problems, empirical-based assessment, hierarchical modeling.

COMPARING MUSICAL NOTATION READING TO ALPHABET READING: IMPLICATIONS FOR TEACHING MUSIC TO DYSLEXIC STUDENTS

Ora Geiger

Caribbean Maritime University (CMU) -Jamaica

Abstract:

This paper discusses the question whether a person diagnosed with dyslexia will necessarily have difficulty in reading musical notes. The author specifies the characteristics of alphabet reading in comparison to musical notation reading, and concludes that there should be no contra-indication for teaching standard music reading to children with dyslexia if an appropriate process is offered. This conclusion is based on a long term case study and relies on two main characteristics of music reading: (1) musical notation system is a systematic, logical, relative set of symbols written on a staff; and (2) music reading learning connected with playing a musical instrument is a multi-sensory activity that combines sight, hearing, touch, and movement. The paper describes music reading teaching procedures, using soprano recorders, and provides unique teaching methods that have been found to be effective for students who were diagnosed with dyslexia. It provides theoretical explanations in addition to guidelines for music education practices.

Keywords: Alphabet reading, music reading, multisensory teaching method, dyslexia, recorder playing.

SAĞLIK PERSONELLERİNİN SPORTİF AKTİVİTEYE KATILIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Arzu HANÇER ÖĞÜTLÜ
Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor
ORCID: 0009-0004-0396-8292

Doç. Dr. Seda SABAH
Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor
ORCID: 0000-0002-7386-0314

ÖZET

Bu çalışmada sağlık personellerinin sportif aktiviteye katılımlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışma nitel araştırma desenleri kapsamında yer alan fenomenoloji desenindedir. Çalışmanın evrenini sağlık personelleri oluşturmaktadır. Örneklem grubu ise Tokat ilinde aktif olarak görev yapmakta olan 6 sağlık personeli oluşturmaktadır. Çalışmada araştırmacı Sabah ve Hançer (2023), tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla yüz yüze görüşmeler sağlanmıştır. Elde edilen veriler Nvivo programında içerik analiz yöntemi ile çözümlenmiş, kod ve tema listesi oluşturulmuştur. Katılımcıların koşu, fitness, yürüyüş, kayak, yüzme gibi sportif faaliyetlere katıldıkları; stresli bir günün sonunda spor yapmaya istekli oldukları ve kendilerine terapi gibi geldiği belirlenmektedir. Kurumda spora yönelik faaliyetlere ilişkin teşvik edici planlamalar yapılmadığı; düzenli spor yapmanın ise erken yorulmayı önlediği, beslenmeye dikkat edildiği, güçlü ve dinç hissetmeye sebebiyet verdiği tespit edilmektedir. Sonuç olarak kurumda sportif faaliyetlerin teşvik edilmesi amacıyla; kurumda eğlenceli aktivitelerin planlanması, mevcut tesislere göre takımların oluşturulması, sosyal faaliyetlerin artırılması, doğa yürüyüşlerinin planlanması şeklinde önerilerinin olduğu saptanmaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında çalışanlara uygun spor kıyafetleri ve ayakkabılar sağlanarak spora katılımları desteklenebilir. Ayrıca kurum içi spor turnuvaları düzenlenerek departmanlar arasında rekabet ortamı oluşturulabilir. Tüm bunlara ek olarak çalışanları bir araya getirecek düzenli sosyal etkinlikler düzenlenerek kurum içi iletişim güçlendirilebilir. Aynı zamanda doğa yürüyüşleri, trekking veya kampta kamp etkinlikleri düzenleyerek hem spor yapma hem de ekip içi planlamalar yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık personeli, Spor, Sportif aktivite

Examining the Factors Influencing the Participation of Healthcare Professionals in Sports Activities

Abstract

In this study, the aim was to examine the factors influencing the participation of healthcare professionals in sports activities. In line with this purpose, qualitative research methods were utilized in the study. The study is within the scope of qualitative research designs and follows the phenomenology design. The universe of the study consists of healthcare professionals, and the sample group is composed of 6 healthcare professionals actively working in Tokat province. In the study, face-to-face interviews were conducted through semi-structured interview forms

prepared by the researcher Sabah and Hançer (2023). The data obtained were analyzed using the content analysis method in the Nvivo program, and a code and theme list were created. It was determined that the participants engage in sports activities such as running, fitness, walking, skiing, and swimming; they are willing to engage in sports at the end of a stressful day, and it is perceived as therapeutic. It was found that there are no stimulating plans for sports activities in the institution; regular exercise prevents early fatigue, attention is paid to nutrition, and it contributes to feeling strong and energetic. As a result, recommendations for promoting sports activities in the institution include planning fun activities, forming teams based on existing facilities, increasing social activities, and organizing nature walks. In light of all this information, supporting participation in sports by providing suitable sportswear and shoes for employees can be considered. Additionally, organizing intra-institutional sports tournaments can create a competitive environment between departments. Furthermore, strengthening internal communication can be achieved by organizing regular social events that bring employees together. Simultaneously, planning nature walks, trekking, or camping activities can be beneficial for both sports participation and team-building. Keywords: Healthcare professionals, Sports, Sports activities

Keywords: Healthcare professionals, Sports, Sports activities

GİRİŞ

İnsanlık tarihi ile aynı zamanlarda başlayan spor, yıllarca çok farklı ve çeşitli amaçlar doğrultusunda yapılmıştır. İlk başlarda yaşamı sürdürmek için yapılan spor, sonraki yıllarda bedeni eğitmek ve sosyal bir olgu haline gelmiştir. (Şahin ve ark., 2011). Sporun, insan sağlığını korumak ve iyileştirmek için çok önemli bir rolü vardır. Sporun insan sağlığına katkısının yanında haz veren bir yönü de bulunmaktadır. Sportif faaliyetler bireylerle yarışma, günlük rutinden uzaklaşma, kendini geliştirme, macera ve heyecan gibi unsurlar sağlamaktadır. Ancak birçok insan sporu beden formunu ve enerjisini dengelemeye yönelik yapmamaktadır. Boş vakitleri değerlendirmek veya aktivite amacıyla yapılan sporlarda öne çıkmaktadır (Gümüşay, 2020). Egzersizin spordan farkı, yarışma ve rekabet içermemesi, sağlığın korunması, hayat kalitesinin arttırmak için yapılmasıdır. Sporun ve egzersizin insanlar için psikolojik, pedagojik ve fizyolojik olarak olumlu etkileri olduğu söylenebilir. (Çakmak ve ark., 2024).

Spor ile ülkeler topluma sağlıklı bireyler kazandırmak ve toplumun kültürünü tanımlanabileceği bir alan bulmuştur. Spor insanların vücutlarını formda tutma, stresten uzaklaştırma, ülke ekonomisine katkıda bulunma ve sporda kazanılan uluslararası başarılar, toplumun günlük yaşamında ki moral düzeyini oldukça yükseltmiştir (Ölçülü ve ark., 2014). Sağlık çalışanları, mesleğin getirdiği sorumluluklar ve sosyal roller gereği devam ettirdikleri yaşam tarzları ile insanlara örnek olma ve sağlık eğitimi yönünden hizmet verdikleri toplumu etkileme özelliğine sahiplerdir. Bu nedenle sağlığı iyileştirme ve geliştirme gibi aktivitelerde

sağlık personellerine büyük sorumluluklar düşmektedir (Ayaz ve ark., 2005). Dolayısıyla bu çalışmada sağlık personellerinin sportif aktiviteye katılımlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada sağlık personellerinin sportif aktiviteye katılımlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışma nitel araştırma desenleri kapsamında yer alan fenomenoloji çalışması desenindedir.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini sağlık personelleri oluşturmaktadır. Örneklem grubu ise Tokat ilinde aktif olarak görev yapmakta olan 6 sağlık personeli oluşturmaktadır. Çalışmada örneklem grubu ölçüt örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Çalışmadaki ölçüt ise örneklem grubunun sadece sağlık personellerinden oluşması koşuludur.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmanın yürütülmesi hususunda, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu tarafınca 04/12/2023 tarihli 100-165764 sayılı etik kurul kararı ile onay alınmıştır. Araştırmada, veri toplama aracı olarak Sabah ve Hançer (2023) tarafından 8 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla sağlık personelleri ile görüşmeler yürütülmüştür.

Verilerin Toplanması

Alınan izinler doğrultusunda çalışmada sağlık personelleri ile belirlenen gün ve saatte yüz yüze görüşmeler yürütülmüştür. Veri kaybına sebebiyet vermemek için ses kaydı alınmıştır. Ses kaydına alınan verilerin yazıya dökümü gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler Nvivo programında içerik analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. İçerik analizinde temel amaç, fark edilmeyen kavram ve temaların keşfedilmesi olarak ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242). Verilerin çözümlenmesi sonucunda kod ve tema listesi oluşturulmuştur. Kod listesi uygun temalara atanmıştır.

BULGULAR

Aşağıda belirtilen tabloda nitel veri analiz sonuçlarına ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Tablo 1: Sağlık personellerinin demografik özellikleri

	Yaş	Cinsiyet	Gelir Düzeyi	Eğitim Düzeyi	Mesleki Kıdem
SP1	27	Erkek	Orta	Ön Lisans	1
SP2	55	Erkek	Orta	Yüksek Lisans	35
SP3	34	Erkek	Orta	Lisans	5
SP4	52	Erkek	Orta	Lise	35
SP5	27	Erkek	Orta	Ön Lisans	4
SP6	30	Erkek	Orta	Lisans	3

SP: Sağlık personeli

Tablo 1’de sağlık personellerinin demografik özellikleri yer almaktadır. Katılımcıların yaşları 27 ile 55 arasında değişkenlik göstermekte olup tamamı orta düzeyde gelir durumuna sahiptir. Ayrıca katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında çoğunlukla lisans ve ön lisans mezunu olduğu saptanmaktadır. Tüm bunlara ek olarak katılımcıların mesleki kıdem yılları 1 ile 35 yıl arasında değişkenlik göstermektedir.

Tablo 2: Katılımcılar tarafından yapılan sportif egzersizler

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Egzersiz	Node	Sağlık Personelleri	8	Koşu, Fitness, Kayak Yüzme, Doğa Yürüyüşü Halı saha

Reports

Tablo 2’de katılımcılar tarafından yapılan sportif egzersizler yer almaktadır. Katılımcılar koşu, fitness, yürüyüş, kayak, yüzme gibi sportif faaliyetlere katıldıklarını bildirmektedirler.

Tablo 3: Stresli gün sonunda spor yapma durumu

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Stres	Node	Sağlık Personelleri	11	İsteğin azalması Motivasyon düşüklüğü Moral bozukluğu Düzenli yaparım Stresten arıyorum Terapi

Reports

Tablo 3’te stresli gün sonunda katılımcıların spor yapma durumuna ilişkin görüşleri yer almaktadır. Katılımcıların çoğunluğu (4) stresli bir günün sonunda spor yapmaya istekli olduklarını, stresten arındıklarını, terapi gibi geldiği şeklinde görüşlerini bildirmektedirler.

Diğer katılımcılar ise bu süreçte motivasyon düşüklüğü, moral bozukluğu sebebiyle isteklerinin kırıldığı şeklinde görüşlerini ifade etmektedirler.

Tablo 4: İş yerinde spora teşvik edilme durumu

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Teşvik	Node	Sağlık Personelleri	6	İlgi duyulmuyor Tesis yok Yaş Uyum
Reports				

Tablo 4'te iş yerinde spora teşvik edilme durumuna ilişkin katılımcı görüşleri yer almaktadır. Katılımcılar yaşça büyük olan kişilerin planlanan sportif faaliyetlere katılmadığını, tam olarak bir istikrar sağlanamadığını, ayrıca tesis imkanının olmadığı şeklinde görüşlerini bildirmektedirler.

Tablo 5: Düzenli spor yapma durumunun yararları

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Değerlendirme	Node	Sağlık Personelleri	19	Dinç hissetme Rahat uyumak Uyuyabilme Erken yorulmayı önleme Kaliteli bir gün geçirme Kondisyonun yükselmesi Beslenmeme dikkat etme Güçlü hissetme
Reports				

Tablo 5'te düzenli spor yapma durumuna ilişkin katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir. Katılımcılar düzenli spor yaptıklarında daha dinç ve güçlü hissettiklerini, kaliteli bir gün geçirdiklerini, beslenmelerine daha fazla dikkat ettiklerini ve bu durumun erken yorulmalarını önlediği şeklinde görüşlerini bildirmektedirler.

Tablo 6: Kurumda spor faaliyetlerinin teşvik edilmesine ilişkin öneriler

Name	Node Type	Name	Coded Words	Coded Text
Öneri	Node	Sağlık Personelleri	15	Eğlenceli aktiviteler Ödüllendirme Tesislere göre takımlar oluşturma Doğa yürüyüşleri Sosyal faaliyetler arttırılmalı Kurum takımları kurulabilir
Reports				

Tablo 6'da kurumda spor faaliyetlerinin teşvik edilmesine ilişkin katılımcı önerileri yer almaktadır. Katılımcılar kurumda eğlenceli aktivitelerin planlanması, mevcut tesislere göre

takımların oluşturulması, sosyal faaliyetlerin artırılması, doğa yürüyüşlerinin planlanması şeklinde önerilerini ifade etmektedirler.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmada katılımcıların koşu, fitness, yürüyüş, kayak, yüzme gibi sportif faaliyetlere katıldıkları; stresli bir günün sonunda spor yapmaya istekli oldukları ve kendilerine terapi gibi geldiği belirlenmektedir. Kurumda spora yönelik faaliyetlere ilişkin teşvik edici planlamalar yapılmadığı; düzenli spor yapmanın ise erken yorulmayı önlediği, beslenmeye dikkat edildiği, güçlü ve dinç hissetmeye sebebiyet verdiği tespit edilmektedir. Sonuç olarak sportif faaliyetlerin teşvik edilmesi amacıyla; kurumda eğlenceli aktivitelerin planlanması, mevcut tesislere göre takımların oluşturulması, sosyal faaliyetlerin artırılması, doğa yürüyüşlerinin planlanması şeklinde önerilerinin olduğu saptanmaktadır.

Alanyazında Karataş ve ark. (2021) tarafından yürütülen çalışmada; spor faaliyetlerinin kişisel gelişimin sağlanması, toplumda varlığını hissettirmesi ve sosyal hayattaki becerilerin geliştirilmesi bakımından önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir. Botvin ve Griffin (2004) tarafından yürütülen çalışmada ise; spor yapan kamu çalışanlarının yapmış oldukları sportif etkinliklerin yaşam düzeylerine olan katkısı incelendiğinde yüksek düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Yine Başar ve Sarı (2018) tarafından yürütülen çalışmada; düzenli olarak yapılan egzersiz ve aktivitenin insanların psikolojik olarak pozitif yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Durağan hayat tarzına sahip insanların ruhsal olarak iyi hissetmelerinin yollarından biri düzenli egzersiz programına sahip olmak ve alışkanlık haline getirip yaşamlarında kullanmalarını sağlamaktır. Böylece, sosyal hayatlarında sağlıklı ve amaçları doğrultusunda daha kararlı ilerleyebilecekleri ifade edilebilir. Tüm bunlara ilaveten Duran ve ark.,(2018) tarafından yürütülen çalışmada; sağlık personellerinin sağlıklı yaşam biçimi davranış puan ortalamasının orta seviyede olduğu ve bireylerin kendi sağlıklarına yeterince önem göstermedikleri sonucuna varılmıştır. Turan ve ark., (2022) tarafından yürütülen çalışmada ise; spor yapma sıklığı karşılaştırma sonucunda ise anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır. Çalışmada spor yapma aralıklarının yaşam becerileri üzerine bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Yalçinkaya ve ark., (2007) tarafından yürütülen çalışmada; düzenli egzersiz yapan bireylerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını daha iyi uygulayabildikleri tespit edilmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında çalışanlara uygun spor kıyafetleri ve ayakkabılar sağlanarak spora katılım desteklenebilir. Ayrıca kurum içi spor turnuvaları düzenlenerek departmanlar arasında rekabet ortamı oluşturulabilir. Tüm bunlara ek olarak çalışanları bir araya getirecek düzenli sosyal etkinlikler düzenlenerek kurum içi iletişim güçlendirilebilir. Aynı zamanda doğa yürüyüşleri, trekking veya kamp etkinlikleri düzenleyerek hem spor yapma hem de ekip içi planlamalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Ayaz S., Tezcan S., & Akıncı F. (2005). Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin sağlığı geliştirme davranışları. *C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 9(2), 26-34.

- Başar, S. (2018). Düzenli egzersizin depresyon, mutluluk ve psikolojik iyi oluş üzerine etkisi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(3), 25-34.
- Botvin, G. J., ve Griffin, K. W. (2004). Life skills training: Empirical findings and future directions. *Journal of Primary Prevention*, 25(2), 211-232.
- Çakmak, G., Kahveci, M. S., & Karagün, E. (2024). Sağlık çalışanlarının egzersiz ve spor kavramlarına ilişkin metaforları. *the Online Journal of Recreation and Sports*, 13(1), 28-38.
- Duran, Ü., Öğüt, S., Asgarpour, H., & Kunter, D. (2018). Sağlık çalışanlarında sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(3), 138-147.
- Gümüşay, A. (2020). *Aile sağlığı merkezinde görev yapan sağlık personellerinin sportif aktiviteye katılımlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi* (Master's thesis). İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Karataş, E. Ö., Savaş, B. Ç., & Karataş, Ö. (2021). Beden eğitimi, spor ve oyunun sosyalleşme üzerine etkisi. *Kafkas Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Ölçücü, B., Özen, Ş., & Altınkök, M. (2014). Spor eğitiminde Tokat ilinde voleybol takımlarında oynayan voleybolcuların voleybola başlama nedenleri ve beklentileri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2014(3), 57-70.
- Şahin, M. Y., & İmamoğlu, A. F. (2011). Akademisyenlerin ve milletvekillerinin spor siyaset etkileşimine yönelik görüşleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(2), 25-44.
- Turan, M., Cingöz, Y. E., Savaş, B. Ç., & Mavibaş, M. (2022). Sporun yaşam becerileri üzerine etkisi: kamu çalışanlarına yönelik bir araştırma. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 5(Özel Sayı 1), 1-18.
- Yalçınkaya M., Özer F., & Karamanoğlu A. (2007). Sağlık çalışanlarında sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının değerlendirilmesi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(6), 409-420.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.

EUROPEAN CONFERENCES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
OCTOBER 17 – 20, 2024 - BELGRADE
ISBN NR. : 978-625-6283-78-7